

R. 59647

TOMVS II. OPERVM
D. AVRELII
AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,

COMPLECTENS EPISTOLAS,

Per THEOLOGOS LOVANIENSES non mediocri
cura innumeris locis castigatus.

APPENDIX eiusdem Tomi, complectens Epistolas aliquot falso ali-
quando inscriptas S. Augustino, aut ad ipsum.

Quid praestitum sit, docet Castigatio ad finem Tomi subiuncta,
& epistola eisdem Castigationibus praeposita.

Antwerpen, L. de Belin depar...

ANTVERPIAE,
Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regii.

M. D. LXXVI.

[Handwritten signature]

7 400 40 *Stalla* MADE IN GERMANY

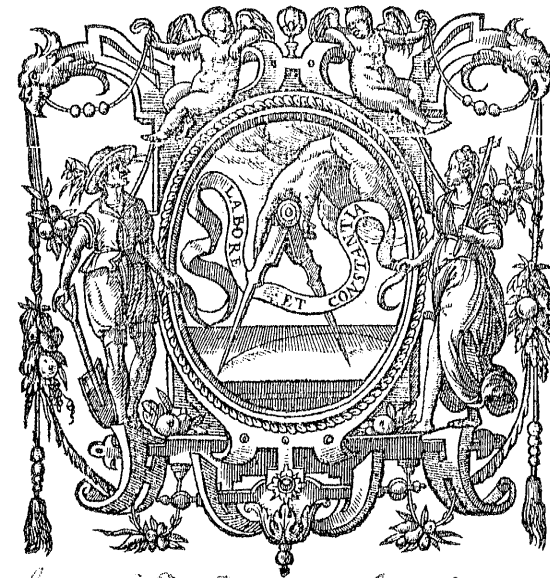
R. 57647

TOMVS II. OPERVM
D. AVRELII
AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,
COMPLECTENS EPISTOLAS,

Per THEOLOGOS LOVANIENSES non mediocri
cura innumeris locis castigatus.

APPENDIX eiusdem Tomi, complectens Epistolas aliquot falso ali-
quando inscriptas S. Augustino, aut ad ipsum.

Quid præstitum sit, docet Castigatio ad finem Tomi subiuncta,
& epistola eisdem Castigationibus præposita.

Antwerpen, P. de Balle de passage.

ANTVERPIAE,
Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regii.

M. D. LXXVI.

Caraff

DIVI AVRELI AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI,
EPISTOLARVM LIBER.

CENSURA.

Omnium fere harum epistolarum, quae extenduntur vsque ad numerum 24. 2. meminit Posidius in Indiculo: neque de vlla vnquam fuit dubitatum, nisi quod Erasmus 38. & 45. maluerit Paulino ascribere, quod iisdem locis improbat. Quae autem sequuntur post 24. 2. eerecenter accesserunt.

Augustinus Volufiano, exhortans illum ad scribendum, & indicans quid ex literis Sacris illi potissimum sit legendum.

EPISTOLA PRIMA.

Domino illustri & merito praestanti filio
Volufiano, Augustinus episcopus.

Quid in pri-
mo legimus.

Commodius
scribere.

DE SALVTE TVA, quam & in hoc seculo, & in Christo esse cupio, sanctae matris tuae votis sum fortasse etiam ipse non impar. Vnde meritis tuis reddes salutationis officium, hortor vt valeo, vt literarum verè certaeque sanctarum studio te curam non pigeat impendere. Sincera enim & solida res est, nec fucatis eloquiis ambit ad animum, nec vllò linguae tectorio inane aliquid ac pendulum crepitat. Multum mouet, non verborum, sed rerum audium: & multum terret, factura securum: praecipue Apostolorum linguas exhortor vt legas, ex his enim ad cognoscendos Prophetas excitaberis, quorum testimonii vtuntur Apostoli. Si quid autem vel cum legis, vel cum cogitas tibi oritur quaestionis, in quo dissoluendo videar necessarius, scribe vt rescribam. Magis enim hoc fortè Domino adiuuante potero, quam praesens talia loqui tecum, non solum propter occupationes varias & meas & tuas, (quoniam non cum mihi vacat, occurrit vt & tibi vacet) verum etiam propter eorum irruentem praesentiam, qui plerumque non sunt apti tali negotio, magisque linguae certaminibus, quam scientiae luminibus delectantur. Quod autem scriptum habetur, semper vacat ad legendum, cum vacat legenti: nec onerosum fit praesens, quod cum voles sumitur, cum voles ponitur.

Volufianus Augustino, proponens illi quaestiones, quomodo Deus immensus claudi potuerit vtero virginis: & an mundi curam deseruerit interim, & an miraculis factis declarata sit eius diuinitas.

EPISTOLA II.

Domino verè sancto, ac meritò venerabili patri
Augustino episcopo, Volufianus.

PETIS à me, vir probitatis iustitiaeque documentum, vt aliqua ex ambiguis lectionis perita discenda perconter. Amplector gratiam muneris imperati, meque libens in disciplinas tuas offero, veteris sententiae auctoritatem secutus, quae nullam ad perdiscendum abundare credit etate. Neque immeritò Sapiens, prudentiae studia nullis terminis, neque sine conclusit, quando primordiis suis remota virtus nunquam adeò reseratur aduentibus, vt omnis protinus ad agnitionem pateat. Domine verè sancte ac meritò venerabilis pater, est operae precium cognoscere habitam inter nos proximè confabulationem. Quibusdam amicorum conuentibus aderamus, frequentes proferebantur illic pro ingenii studii (sive sententiae. Erat tamen sermo Rhetorica paritio, (apud agnoscenem loquor) nam etiam ista paulò antè docuisti. A struebatur quid esset inuentio, quae inuè-

August. tom. 2.

Ationis acrimonia, quantus disponendi labor, quae transi-
tionis gratia, quae iconisimatum pulchritudo, & pro ingenio naturaeque materiae, apposita etiam dicendi facultas. Aly rursus poeticam eleuabant fauentes. Ne hac quidem eloquentiae partem tacitam aut inhoratam reliqui, vt conuenienter Poëta dixerit: Inter videris hederae tibi serpere lauros. Dicebatur ergo quantus iconis esset ornatus, quae metaphorarum venustas, quanta in comparatione sublimitas: quam leues enodèsq; versus, atque vt ita dixerim, caesararum modulata variatio. Tunc ad familiarem tuam philosophiam sermo desceat, quam ipse Aristoteli-
lico more tanquam Esocraticum fouere consueueras. Querebamus & quid egerit preceptor ex Lycio: quid Academiae multiplex & continuata cunctatio: quid ille disputator ex porticu: quid Physicorum perita: quid Epicureorum voluptas: quid inter omnes infinita disputandi libido. Tuncque magis ignorata veritas, postquam praesumptum est quod possit agnosci. Dum in his confabulationibus nostra remoratur vnus è multis: & quis, inquit, est sapientia ad perfectum Christianitatis imbutus, qui ambigua in quibus herco possit aperire, dubioque sensus meus vera vel verisimili credulitate firmare? Stupemus taceentes. Tunc in hac sponte prorupit: Miror vtrum mundi Dominus & rector, intemeratae faminae corpus impleuerit, pertulerit decem mensium longa illa fastidia mater, & tamen virgo enixa sit sollemnitate pariendi, & post haec virginitas intacta permanferit. His & alia subiecit: Intra corpusculum vagantis infantiae latet, cui parua putatur vniuersitas: at par vix pariter puerilitatis annos, adolefcit; iuuentute solidatur: tandem à sedibus suis abest ille regnator, atque ad vni corpusculum totius mundi curam trāsfertur, deinde in senenos resoluatur; cibo alitur; omnes mortalium sentit affectus: nec vllis competentibus signis tantae maiestatis indicia clarescunt, quoniam larualis illa purgatio debiliū cure, red- dita vita defunctis, haec & alia si cogites, Deo parua sunt. Intervenimus ulterius inquirere. C
potioris peritae merita distulimus, ne in incantius secreta temerantur, in culpam desceat error innocuis. Accepisti vir totius gloriae capax imperi. e confessionem, quid à partibus vestris desideretur agnosci. Interest fama tua, vt quaesita nouerimus. Vt unquam absque detrimento cultus diuini in aliis sacerdotibus toleratur incertitia, at cum ad antistitem Augustinum venitur, legi deest quicquid contigerit ignorari. Incolumem venerationem tuam diuinitas summa tneatur Domine verè sancte ac meritò venerabilis pater.

Augustinus Volufiano ad singula respondet.

EPISTOLA III.

Domino illustri & meritò insigni, & praestantissimo
filio Volufiano, Augustinus in Domino S.

LEGI literas tuas, in quibus vidi magni cuiusdam dialogi specimen, laudabili breuitate cōprehensum. Respondere igitur debui, nec pro dilatione aliquid excusationis opponere. Accidit enim opportunè, vt ab aliis negotiis mihi aliquantulum vacarem. Quibus autem dictandis hoc ocium statueram impedere, paululum distuli, nequaquam iustum esse arbitratus, vt quem ad quaerendum exhortatus ipse fueram, differrem quaerentem. Quis autem nostrum, qui Christi (vt possumus) gratiam ministramus, cum tua verba legerit, ita te velit doctrina instrui Christiana, vt tibi tantum sufficiat ad salutem, non huius vitae (quam vaporis esse simillimam, tantillum apparentis,

A 2 & ilico

*Epistola haec cum his... legimus... quae de...
nos... quae de...*

Ving Buch: 1. 1. 8.

at. philo- 107 horum

at. par vix.

significat le- pro: mun- datus, agros sanatus, et motus exci- taos.

Huius episto- lae meminit Aug. Ep. 34. & 1. 1. 42.

7 & illico vaneſcentis atque pereuntis, ſermo diuinus A
admonere curauit) ſed illam ſalutem propter quam
adipiſcendam & in æternum obſtinendam Chriſtiani
ſumus? Parum eſt ergo nobis ſic te inſtrui, vt tibi ſit
liberando ſatis. Ingenium quippe & eloquium tuum
tam excellens tamque luculentum, prodeſſe debet et-
iam cæteris, contra quorum tarditatem ſeu peruerſi-
tatem, conuenientiſſimè defendenda eſt tantæ gratiæ
diſpenſatio, quam ſuperbæ animulæ nihili pendunt,
quæ nimis affectant plurimum poſſe, & ad ſua vitia
ſananda vel etiam reſrenanda nihil poſſunt. Quæris
igitur: vtrum mundi Dominus & rector, intemera-
tæ formiæ corpus impleuerit, pertulerit decem men-
ſium longa illa falſidia mater, & tamen virgo enixa
ſit ſolemnitate pariendi, & poſt hæc virginitas inui-
olata permanſerit. Vtrum intra corpusculum vagien-
tis infantæ latuerit, cui ſi parua putatur vniuerſitas,
paſſus fuerit puerilitatis annos, adoleuerit, iuuenturæ
ſolidatus ſit, tam diu à ſedibus ſuis abſuerit regnator
ille, atque in vnum corpusculum, totius mundi cura
tranſlata ſit: deinde in ſomnos reſolutus ſit; cibo ali-
tus, omnes mortalium ſenſerit affectus, neq; vllis com-
perentibus ſignis claruerint tantæ maiestatis indicia,
quoniam larualis illa purgatio, debilibus curæ, reddita
vita deſunctis, hæc & alia ſi cogites, Deo parua ſunt.
Hanc ſcribis in quodam conuentu amicorum ab vno
ex multis, qui aderant, illatam eſſe quæſtionem, vos
autem interueniſſe vterius inquirenti, ſolutumque
conuentum, ad potioris peritiæ merita diſtuliffe, ne
dum incautus ſecreta temerantur, in culpam deſte-
deret error innocuus. Deinde ad me literarum tua-
rum dirigiſti intentionem, & poſt hanc imperitiæ con-
feſſionem, admones vt à partibus veſtris quid deſide-
retur agnoſcam. Adiungis etiam ſamæ meæ intereſſe
vt quæſita noueritis, quod vtcunq; abſque detri-
mento diuini cultus in aliis ſacerdotibus toleratur in-
ſcitia, ac cum ad me antiſtitem venitur, legi deeſſe
quicquid contigerit ignorari. Primum igitur hanc de
me opinionem facile præſumptam, quæſo deponas, C
eumque animum quamuis erga me beneuolentiſſi-
mum ſolus atque exuas: ac de me mihi magis quam
vlli alteri credas, ſi mihi dilectionis vicem rependis.
Tata eſt enim Chriſtianarum profunditas literarum,
vt in *noſtræ* *profunditas* *proficerem*, ſi eas ſolas ab incunte
uentia vſque ad ſecreptam ſenectutem maximo oc-
cio, ſummò ſtudio meliore ingenio conarer addiſcere:
non quo ad ea omnia neceſſaria ſunt ſaluti, tanta in
eis perueniatur diſt. ultate, ſed cum quiſq; ibi fidem
tenuerit, ſine qua piè rectèque non viuatur, tam multa,
tamque multiplicibus myſteriorum vmbraculis
opaca intelligenda proficientibus reſtant, tantaque
non ſolum in verbis, quibus iſta dicta ſunt, verum
etiam in rebus quæ intelligendæ ſunt, latet altitudo
ſcientiæ, vt annoſiſſimis, acutiſſimis, flagrantiſſimis
cupiditate diſcendi hoc contingat, quod eadem ſcri-
ptura quodam loco habet: Cum conſummauerit ho-
mo, tunc incipit. Sed quid hinc plura? Veniendum
potius eſt ad rem quam requiris. Vbi primum te ſcire
volo, non hoc habere Chriſtianam doctrinam, quod
ita ſit Deus inſuſus carni, qua ex virgine naſceretur,
vt curam gubernandæ vniuerſitatis vel deſeruerit vel
amiſerit, vel ad illud corpusculum quaſi contractam
materiam collectamque tranſtulerit. Hominum iſte
ſenſus eſt, nihil niſi corporeæ valentium cogitare, ſiue
iſta craſſiora, ſicut ſunt humor atque humus, ſiue ſub-
tiliora, ſicut aëris & lucis, ſed tamen corpora, quorum
nullum poteſt eſſe vbique totum, quoniam per innum-
erabiles partes aliud alibi habeat, neceſſe eſt: &
quantumcunq; ſit corpus, ſeu quantumcunq; corpusculum
loci occupet ſpatium, eundemque locum
ſic impleat, vt in nulla eius parte ſit totum, ac per hoc

denſari ac rareſcere, contrahi & dilatari, in mirutias
deteri, & grandefcere in molem, non niſi corporum
eſt. Longe aliud eſt animæ natura quam corporis,
quanto magis Dei, qui creator eſt & animæ & corporis:
Non ſic Deus dicitur implere mundum, velut aqua,
velut aër, velut ipſa lux, vt minore ſui parte minore
mundi impleat partem, & maiore maiorem. Nouit
vbique totus eſſe, & nullo contineri loco. Nouit venire
non recedendo vbi erat. Nouit abire non deſerendo
quod venerat. Miratur hoc mens humana, & quia non
capit fortaffe, nec credit: ſeipſam primitus ingrata
miretur, ſeipſam paululum ſi poteſt attollat à corpore,
& ab eis rebus quas ſolet ſentire per corpus: & videat
ipſa quid ſit quæ vtitur corpore. Sed forte non poteſt:
Magni quippe eſt ingenij, vt ait quidam, ſeuocare
mentem à ſenſibus, & cogitationem à conſuetudine
abducere. Ipſos ergo corporis ſenſus aliquanto inſuetius,
& vigilantius perſcrutetur. Sunt certe quinque partiti
corporis ſenſus, qui nec ſine corpore, nec ſine anima
eſſe poſſunt, quia neque ſentire eſt niſi viuentis, quod
ab anima eſt corpori: neque ſine corporeis instrumentis,
& quaſi vaſis atque organis videmus, aſtutimus, cæteris
que tribus vtitur ſenſibus. Intendat hæc anima
rationalis, & ſenſus corporis, non ſenſibus corporis,
ſed ipſa mente atque ratione conſideret. Certè ſentire
homo non poteſt, niſi viuat: viuat autem in carne,
antequam morte vtrunq; dirimatur. Quomodo igitur
anima quæ ſunt extra carnem ſuam ſentit, quæ non
niſi in carne ſua viuat? An non ab eius carne longiſſimè
abſunt ſidera in cælo? An non in cælo videt ſolem?
An ſentire non eſt videre, cum ſit in quinque ſenſibus
cæteris excellentior viſus? An & in cælo viuat, quia
& in cælo ſentit, & ſenſus eſſe poteſt vbi vita non
eſt? An ſentit, & vbi non viuat, cum in ſua tantum
carne viuat, ſentit etiam in hiſ locis quæ præter
eius carnem continentur eaque tangit aſpectu? Videt
ne quàm hoc ſit latebroſum in ſenſu tam conſpicuo,
qui viſus dicitur? Attende & auditu: Nam & ipſe
ſe foras quodammodo diſſundit à carne. Vnde enim
dicimus, foris ſonat, niſi ibi ſentiamus vbi ſonat?
Ergo & illic extra carnem noſtram viuimus. An ſentire
poſſumus, & vbi non viuimus, cum ſenſus ſine vita
eſſe non poſſit? Cæteri tres ſenſus apud ſeipſos ſentiunt,
quamuis de olfactu vtcunq; poſſit dubitari. De
gultu atque tactu nulla controuerſia eſt, quod ea quæ
gultamus & tangimus, non alibi quam in carne noſtra
ſentimus. Proinde iſti tres ſenſus ab hac conſideratione
ſemoueantur. Viſus audituſq; afferunt mirabilem
quæſtionem: Aut quomodo anima ſentiat vbi non
viuat, aut quomodo viuat vbi non eſt. Neque enim
niſi in carne ſua eſt. Sedit autem etiam præter carnem
ſuam. Ibi quippe ſentit vbi videt, quia & videre,
ſentire eſt. Ibi ſentit vbi audit, quia & audire,
ſentire eſt. Aut ergo & ibi viuat, ac per hoc etiam
& ibi eſt, aut ſentit & vbi non viuat, aut viuat, & vbi
non eſt. Hæc omnia mira ſunt, nihil horum affirmari
ſine quadam velut abſurditate poteſt: & de ſenſu loquimur
morticino. Quid igitur eſt ipſa anima, præter corpus
ſenſum, id eſt in mente qua iſta conſiderat? Neque enim
ſenſu corporis, de ipſis ſenſibus corporis iudicat:
& putamus nobis de omnipotentia Dei incredibile
dici aliquid, cum dicitur verbum Dei, per quod omnia
facta ſunt, ſic aſſumpſiſſe corpus ex virgine, & ſenſibus
apparuiſſe mortalibus, vt immortalitatem ſuam non
corruerit, vt æternitatem ſuam non mutauerit, vt poteſtatem
ſuam non minuerit, aut adminiſtrationem mundi non
deſeruerit, vt à ſinu patris, id eſt à ſecreto quo cum illo
& in illo eſt, non receſſerit: Verbum Dei ſic intellige,
per quod facta ſunt omnia, non vt eius tranſire aliquid
cogites, & ex futuro præteritum fieri. Manet ſicuti
eſt, & vbique totum eſt. Venit

Tit. 4. 24
al. par. viij
Scriptura profunditas
Ecl. 18. 6
Lax corpus

Cicero
Sensus corporis quinq.
Mens, & vita

Venit autem eum manifeſtatur, & cum occultatur abſcedit.
Adeſt tamen ſiue occultum ſiue manifeſtum, ſicut lux
adeſt oculis & videntis & cæci: ſed videnti adeſt præſens,
cæco verò abſens. Adeſt & vox audientibus auribus,
adeſt etiam ſurdis: ſed illis patet, iſtoſ latet. Quid
autem mirabilius quam id quod accidit in vocibus noſtris,
verbiſque ſonantibus, in re ſcilicet raptim tranſitoria?
Cum enim loquimur, ne ſecundæ quidem ſyllabæ locus
eſt, niſi prima ſonare deſtiterit, & tamen ſi vnus adſit
auditor, totum audit quod dicimus, & ſi duo adſint,
tantundem ambo audiunt, quod & ſingulis totum eſt.
Et ſi audiat multitudo ſilēs, non inter ſe particulatim
comminuunt ſonos tanquam cibos, ſed omne quod ſonat
& omnibus totum eſt, & ſingulis totum. Itæ iam non
illud eſt potius incredibile, ſi verbum hominis tranſiens
non exhibetur auribus, verbum Dei permanens non
texhibetur rebus: vt quemadmodum hoc ſimul
auditur à ſingulis etiam totum, ita illud ſimul vbique
ſit totum? Non itaque metuendum eſt corpusculum
infantiæ, ne in illo tantas Deus anguſtias paſſus eſſe
videatur. Neque enim mole, ſed virtute magnus eſt
Deus, qui prouidētia ſua meliorem ſenſum magis
formiculis & apiculis dedit quam aſinis & camelis:
Qui ex grano minutiffimo ſeminiſ tantam ſiculnæ
arboris magnitudinem creat, cum ex multo maioribus
ſeminibus longè minor multa naſcantur: Qui pupillam
tam paruam ditauit acie, qua per oculos emicante,
in ſcū temporis cælum propè dimidium luſtraret:
Qui ex puncto & quaſi centro cerebri, ſenſus omnes
quinaria diſtributione diſſudit: Qui corde membro
tam exiguo vitalem motum per corporis cuncta diſpenſat.
Hiſ atque huiuſmodi rebus inſinuans magna de
minimis, qui non eſt paruus in paruis. Ipſa enim
magnitudo virtutis eius, quæ nullas in anguſto
ſentit anguſtias, vterum virginalem non aduentitio,
ſed indigena puerperio fecundauit: Ipſa ſibi
animam rationalem, & per eandem etiam corpus
humanum, totumque omnino hominem in melius
mutandum, nullo modo in deterius mutata
coaptauit: nomen humanitatis ab eo dignanter
aſſumens, diuinitatis ei largiter tribuens. Ipſa
virtus per inuolata matris virgineæ viſcera,
membra infantis eduxit, quæ poſtea per clauſa
oſtia, mēbra iuuenis introduxit. Hic ſi ratio
queritur, non erit mirabile: ſi exemplum poſcitur,
non erit ſingulare. Demus Deum aliquid poſſe,
quod nos faciamus inueſtigare non poſſe. In
talibus rebus tota ratio facti eſt potentia facientis.
Iam illud, quod in ſomnos ſoluitur, & cibo alitur,
& omnia humanos ſentit affectus, hominem
perſuadet hominibus, quem non conſumpſit
vtrique, ſed aſſumpſit. Ecce ſic factum eſt, &
tamen quidam hæretici, peruerſe mirando laudandoque
eius virtutem, naturam humanam in eo prorſus
agnofcere noluerunt, vbi eſt omnis gratiæ
commendatio, qua ſaluos facit credētes in ſe,
profundos theſauros ſapientiæ & ſcientiæ
continens, & fide mentes imbucens, quas ad
æternam cōtēplationem veritatis incommutabilis
prouehat. Quid ſi omnipotens, hominem
vbicumque formatum non ex materno vtero
crearet, ſed repentinum inferret aſpectibus?
Quid ſi nullas ex paruulo in iuuentam mutaret
ætates, nullos cibos, nullos caperet ſomnos:
nonne opinionem confirmaret erroris, nec hominem
verum ſuſcepiffe vllō modo crederetur, & dum
omnia mirabiliter facit, auferret quod
miſericorditer fecit? Nunc verò ita inter Deum
& homines mediator apparuit, vt in vnitate
perſonæ copulans vtraque naturam, & ſolita
ſublimeret inſolitum, & inſolita ſolitum
temperaret. Quid autem non mirum facit
Deus in omnibus creaturæ motibus, niſi
cōſuetudine quotidiana viluiſſent? Denique
quàm multa viſitata calcantur, quæ cō-

ſiderata ſtupēt: ſicut ipſa vis ſeminum, quos
numeros habet, & quàm vitæ, quàm efficacem,
quàm latentem potentes, quàm in paruo magna
moleſtes, quis adeat animo, quis promat
eloquio? Ille igitur ſibi hominem ſine
ſemine operatus eſt, qui in rerum natura
ſine ſeminibus operatur & ſemina. Ille in
ſuo corpore numeros temporum meſuraſque
ſeruauit aratum, qui ſine vlla ſui
mutabilitate mutando contextum ordinem
ſeculorum. Hoc enim creuit in tempore,
quod cœpit ex tempore. Verbum autem
in principio, per quod facta ſunt tempora,
tempus elegit quo ſuſciperet carnem,
non tempori ceſſit vt verteretur in
carnem. Homo quippe Deo acceſſit, non
Deus à ſe receſſit. Sic autem quidam
reddi ſibi rationem flagrant, quomodo
Deus homini permixtus ſit, vt vna
ſeriet perſona Chriſti, cum hoc ſemel
ſieri oportuerit, quaſi rationem ipſi
reddant de re quæ quotidie ſit, quomodo
miſceatur anima corpori, vt vna
perſona fiat hominis? Nam ſicut in
vnitate perſonæ anima vnitur corpori,
vt homo ſit: ita in vnitate perſonæ
Deus vnitur homini, vt Chriſtus ſit. In
illa ergo perſona mixtura eſt anima
& corporis, in hac perſona mixtura eſt
Dei & hominis, ſi tamen recedat
auditor à conſuetudine corporum, qua
ſolent duo liquores ita commiſceri, vt
neuter ſeruet integritatem ſuam, quæ
quam & in ipſis corporibus aëri lux
incorrupta miſceatur. Ergo perſona
hominis, mixtura eſt anime & corporis:
perſona autem Chriſti, mixtura eſt Dei
& hominis. Cum enim verbum Dei
permixtum eſt anime habenti corpus,
ſimul & animam ſuſcepit & corpus.
Illud quotidie fit ad procreandos
homines: hoc ſemel factum eſt ad
liberandos homines. Veruntamen
duarum rerū incorporationum
commixtio facilius credi debuit, quæ
vnus vnus incorporeæ, & alterius
corporeæ. Nam ſi anima in ſua natura
non fallitur, incorpoream ſe eſſe
comprehendit, multò magis incorporeum
eſt verbum Dei, ac per hoc verbi Dei
& anime credibilius debuit eſſe
permixtio, quàm anime & corporis.
Sed hoc in nobis ipſis experimur,
illud in Chriſto credere iubemur. Si
autem vtrunq; nobis pariter in expertum
credendum præciperetur, quid horum
citius crederemus? Quomodo non
fateremur duo incorporea, quam vnū
corporeum alterumque incorporeum
facilius potuiſſe miſceri, ſi tamen non
in *noſtræ* *ad* *mixturæ* *nomen* *admittitur* *propter* *conſuetudinem* *in* *corporalium* *rerum*, *longè* *aliter* *ſe* *habentium* *aliterque* *notarum*? Verbum igitur Dei, idemque
Dei filius, patri cœternus, eadēque
virtus & ſapientia Dei, à ſuperno
ſine creaturæ rationalis vſque ad
inſimum finem creaturæ corporalis
attingens fortiter, & diſponens
omnia ſuauiſſe, præſens, & latens,
nuſquam concluda, nuſquam diſciſſa,
nuſquam tumida: ſed ſine mole
vbique tota, longè alio modo
quodam quàm cō quo creaturis
cæteris adeſt, ſuſcepit hominem,
ſequē & illum fecit vnum Ieſum
Chriſtum, mediatorem Dei &
hominum, æqualem patri ſecundum
diuinitatem, minorem patre
ſecundum carnem, hoc eſt ſecundum
hominem, incommutabiliter
immortalem ſecundum æqualem
patri diuinitatem, eundemque
mutabilem atque mortalem
ſecundum cognitam nobis
infirmiſſimam, in quo Chriſto
eo tempore, quod oportuniſſimum
ipſe nouerat, & ante ſecula
diſpoſuerat, venit hominibus
magiſterium & adiutorium,
ad capeſſendam ſempiternam
ſalutem. Magiſterium quidem
vt ea quæ hic antè dicta ſunt
vtiliter vera, non ſolum à
prophetis ſanctis, qui omnia
vera dixerunt, verum etiam à
Philoſophis atque ipſis poëtis,
& huiuſcemodi auctoribus
literarū, quos multa vera
falſis miſcuiffe quis ambigat?
illiſ etiam in carne præſentata
conſirmaret auctoritas, propter
eos qui illa non poſſent in

Vox tota in ſingulis Auditoribus.
al. alibi exhiberet.
Penetratio corporum.

Mixtura
Vicia in Chriſto perſona conſtant diſcreti naturæ
Pernixtio
C. Cor. 1. d. 24
S. p. s. a. 1.
Minor
1. Tim. b. 5.
al. cognatam.

ipſa intima veritate cernere atque diſcernere: quæ ve- ritas & antequam hominem aſſumeret, ipſa aderat om- nibus qui eius participes eſſe potuerunt. Maximè verò ſuæ incarnationis exemplo id ſalubriter perſua- ſit, vt quoniam homines pleriq; diuinitatis audi, per poteſtates cœleſtes quas Deos putarent, ritusque va- rios illicitorum non ſacrorum ſed ſacrilegiorum, am- biendum ſibi arbitrarentur ad Deum, magis ſuperbè quam piè: qua in re pro angelis ſanctis eis ſe dæmones ſuperbæ cogitationis ſupponunt: ſciunt homines tam proximum eſſe Deum pietati hominū, ad quem velut longè poſitum per interpoſitas poteſtates am- biebant, vt hominem ſuſcipere dignaretur: & cum il- lo vniri quodam modo, vt ei ſic coaptaretur homo to- tus, quemadmodum animæ corpus: excepta concre- tione mutabili, in quam non conuertitur Deus, & quam videmus quod habeat & corpus & animus. Ad- uſtorum autem, quod ſine gratia fidei quæ ab illo eſt, nemo poteſt vincere concupiſcentias vicioſas: & ſi qua earum reſidua non vicerit veniali remiſſione pur- gari. Quod ergo ad magiſterium eius attinet: quis nūc extremus idiota, vel quæ abieſta muliercula non cre- dit animæ immortalitatem, vitamque poſt mortē fu- turam? Quod apud Græcos olim primus Pherecydes Aſſyrius cum diſputaſſet, Pythagoram Samium illius diſputationis nouitate permotum ex athleta in phi- loſophum verit. Nūc ergo quod Maro ait, & omnes videmus, Amomum Aſſyrium vulgò naſcitur. Quod autem ad adiutorium gratiæ pertinet, quæ in Chriſto eſt, ipſe eſt omnino,

*Quo duce ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſoluent formidine terras.*

Sed nullis, inquit, competentibus ſignis claruerūt tantæ maiestatis indicia, quia larualis illa purgatio, de- bilium curæ, reddita vita defunctis, ſi & alia confi- denter, Deo parua ſunt. Fatemur quidem & nos talia quædam feciſſe prophetas. Nam in his ſignis quid ex- cellentius quam mortuos reſurrexiſſe? Fecit hoc He- lias, fecit hoc Heliaſus. Nam de magorum miraculis, verum etiam mortuos ſuſcitauerint, illi viderint qui & Apuleium ſe contra magicarum artium crimina co- pioſiſſimè defendentem, conantur nō accuſando, ſed laudando conuincere. Nos legimus, magos Ægyptio- rum peritiſſimos, à Moyle famulo Dei fuiſſe ſuperatos, cum illi quædam mira nefandis artibus agerent, illi Deo ſuppliciter inuocato, ma- chinamenta eorum iuncta ſubuenteret. Sed & ipſe Moyleſ, & cæteri prophete veraciſſimi Dominū Chri- ſtum prophetauerunt, & gloriam magnā ei dederunt, hunc non tanquam parem ſibi, nec in eadem miracu- lorum potētia ſuperiorem, ſed planè Dominū Deum omnium & hominem propter homines factum ven- turum prænuſticiauerunt. Qui propterea & ipſe talia facere volūit, ne eſſet abſurdum, quæ per illos fece- rat, ſi ipſe non faceret. Sed tamen & aliquid proprium facere debuit: Naſci de virgine, à mortuis reſurgere, in cælum aſcēdere. Hoc Deo qui parum putat, quid plus expeſtet ignoro. Arbitror enim talia flagitari, qualia gerens hominem, facere non debuit. Nam in princi- pio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & omnia per ipſum facta ſunt. Num ho- mine aſſumpto, alium mūdum facere debuit, vt eum eſſe crederemus, per quem factus eſt mūdus? Sed nec maior mūdus, nec iſti æqualis in hoc mundo fieri poſſet. Si autem minorem faceret infra iſtum, ſimili- ter hoc quoque parum putaretur. Quia ergo nō oportebat vt nouum faceret mundum, noua fecit in mun- do. Homo enim de virgine procreatus, & à mortuis in æternam vitam reſuſcitatus, & ſuper cælos exaltatus, potentius fortaſſe opus eſt quam mūdus. Hic fortè

respondent, ſe factum hoc eſſe non credere. Quid er- go fiet hominibus, qui minima contemnunt, maiora non credunt? Reddita vita defunctis, ideo creditur, quia & alij fecerunt, & parum eſt Deo. Caro propria de virgine creata, & à morte in æterna vita ſuper cæ- los leuata, ideo non creditur, quia nemo fecit, & com- petit Deo: ac per hoc quæ ſibi quiſque facilia non fa- ctu ſed captu putat, æquo animo accipit, ſupra ea vel- uti ficta pro falſis ducit. Noli eis eſſe ſimilis, obſecro te. Diſputantur hæc latius, & omnes quæſtionum ne- ceſſariarū ſinus perſeuerati diſcuſſique panduntur: ſed intellectui fides aditum aperit, infidelitas claudit. Quem non moueat ad credendum tantus ab initio ipſe rerum geſtarum ordo, & ipſa connexio temporū: præteritis fidem de præſentibus faciens, priora poſte- rioribus & recentioribus antiqua confirmans? Eligi- tur vnus ex gente Chaldaeorum, pietate fideliffima præditus, cui promiſſa diuina poſt tantam ſeculorum ſeriem nouiffimis temporibus complenda prodantur, atque in eius ſemine omnes gentes habituræ benedi- ctionem prænuſtiantur. Sic vnum Deum verum cre- colens vniuerſitatis creatorem, gignit filium ſenex, de coniuge quam ſpe pariendi penitus deſtitutam ſteri- litas atque iam fecerat. Propagatur ex illo numero- ſiſſimus populus, multiplicatus in Ægypto, quò illam ſtirpem ex orientalibus partibus, promiſſis effectūque crebreſcens diſpoſitio diuina tranſmiſerat. Educitur ex Ægypti ſeruitute gens valida, horredis ſignis atque miraculis, pulſiſque impiis gentibus, in terram pro- miſſionis perducta & cōſtituta, regno etiam ſublimate- tur. Deinde præualeſcente peccato, ſacrilegis auſibus Deum verum, qui eis tanta beneficia contulerat, ſap- iſſimè offēdēs, variſque flagellata cladibus, & pro- ſperitatibus conſolata, vſque ad Chriſti incarnationem declarationemque perducitur. Quem Chriſtū, Dei verbum, Dei filium, Deum in carne venturum, motiturum, reſurrecturum, in cælum aſcenſurū, præ- pollentiſſimo ſuo nomine, in omnibus gentibus dica- tos ſibi populos habiturum. In quæ illo remiſſionem peccatorum, ſalutemque æternam futuram eſſe cre- dentibus, omnia gētis illius promiſſa, omnes prophe- tiæ, ſacerdotia, ſacrificia, templum, & cuncta omnino ſacramenta ſonuerunt. Venit Chriſtus, completur in eius ortu, vita, dictis, factis, paſſionibus, morte, reſurre- ctione, aſcenſione, omnia præconia prophetarū. Mit- tit Spiritum ſanctum, implet fideles vna in domo con- gregatos, & hoc ipſum promiſſum orando atque de- ſiderando expectantes. Impleti autem Spiritu ſancto, loquuntur repente linguis omnium gentium, arguūt fidenter errores, prædicant ſaluberrimam veritatem, exhortantur ad poenitentiam præteritæ culpabilis vi- tæ, indulgentiam de diuina gratia pollicentur, prædi- cationem pietatis veræque religionis ſigna congruen- tia & miracula conſequuntur. Excitatur aduerſus eos ſæua infidelitas, tolerant prædicta, ſperant promiſſa, docent præcepta, numero exigui per mundum diſſe- minantur, populos facilitate mirabili conuertunt, in- ter inimicos augentur, perſecutionibus creſcunt, per afflictionum anguſtias vſque in terrarum extrema di- latantur. Ex imperitiſſimis, ex abiectiſſimis, ex paucif- ſimis illuminantur, nobilitantur, multiplicantur, præ- clariſſima ingenia, cultiſſima eloquia, mirabilis que peritias acutorum, facundorum atque doctorum ſub- iugant Chriſto, & ad prædicandum viam pietatis ſalu- tiſque conuertunt: alternis aduerſitatibus & pro- ſperitatibus rerum, patientiam & temperantiam vi- gilanter exercent: mundo declinante in extrema, feſ- ſiſque rebus ætatem vltimam proteſtante, multo fi- dentius, quia & hoc prædictum eſt, æternam ciuitatis cœleſtis felicitatem expectant. Atq; inter hæc omnia

contra

contra eccleſiam Chriſti impiarum gentium infide- litas fremit: euincit illa patiendo, & inconcuſſam fi- dem inter obſitentium ſeuitiam proſtitendo: reucla- tæ veritatis quæ diu promiſſis myſticis velabatur, ſa- crificio ſuccedente, illa ſacrificia quibus hoc figura- batur, templi ipſius euerſione tolluntur: reproba per infidelitatem gens ipſa Iudæorum à ſedibus extirpa- ta, per mundum vſque quaque diſpergitur, vt vbi que portet codices ſanctos, ac ſi prophetiæ teſtimonium, qua Chriſtus & eccleſia prænuſtiantur: ne ad tempus à nobis fictum exiſtaretur, ab ipſis aduerſariis pro- feratur, vbi etiam ipſos prædictum eſt non fuiſſe cre- dituros. Tempia & ſimulachra dæmonum, ritusque ſacrilegi paulatim atque alternatim ſecundum prædi- cta prophetica ſubuertuntur: hæreſes aduerſus nomē Chriſti, ſub velamento tamen nominis Chriſti, ad ex- ercendam doctrinam ſanctæ religionis, ſicut prænuſ- tiantur, pullulant. Hæc omnia ſicut leguntur præ- dicta, ita cernuntur impleta, atque ex his iam tot & tantis quæ reſtant, expectantur implenda. Quæ tan- dem mens auidæ æternitatis, vitæque præſentis breui- tate permota, cōtra huius diuinæ auctoritatis culmen lumēque contendat: Quæ diſputationes, quæ literæ quorumlibet philoſophorum quæ leges quorumlibet ciuitatum, duobus præceptis, ex quibus Chriſtus dicit totam legem prophetæſque pendere, vilo modo ſint comparandæ; Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: & proximum tuum tanquam teipſum? Hic phy- ſica, quoniam omnes omnium naturarum cauſæ in Deo creatore ſunt. Hic ethica, quoniam vita bona & honeſta non aliunde formatur, quam cum ea quæ di- ligenda ſunt, diliguntur, hoc eſt Deus & proximus. Hic logica, quoniam veritas lumēque; animæ rationalis, non niſi Deus eſt. Hic etiam laudabilis reip. ſalus: n que enim cōditur & cuſtoditur optima ciuitas, niſi fundamento & vinculo fidei, firmæque concordie, cum bonum commune diligitur, quod ſummum ac veriſſimum. Deus eſt, atque in illo inuicem ſinceriffimè ſe diligant homines, cum propter illum ſe diligāt, qui quo animo diligant, occultare non poſſunt. Mo- dus autem ipſe dicendi, quo ſancta Scriptura contex- itur, quam omnibus acceſſibilis, quamuis pauciffimis penetrabilis, ea quæ aperta continet quali amici ſa- miliaris ſine fūco ad cor loquitur indoctorum atque doctorum. Ea verò quæ in myſteris occultat, nec ipſa eloquio ſuperbo erigit, quò nō audeat accedere mēs tardiuſcula & inerudita, quali pauper ad diuitem, ſed inuitat omnes humili ſermone, quos non ſolum ma- niſelta paſcat, ſed etiam ſecreta exerceat veritate, hoc in promptis quod in reconditis habens. Sed ne aperta ſaltidirentur, eadem ruſſus operata deſiderantur, deſi- derata quodammodo renouantur, renouata ſua uiter intimantur. His ſalubriter & praua corriguntur, & parua nutriuntur, & magna oblectantur ingenia. Ille huic doctrinæ inimicus eſt animus, qui vel errando eam neſcit eſſe ſaluberrimam, vel odit agrotando medicinam. Vides quam prolixam Epiſtola fecerim? Si quid ergo te mouet, atque inter nos pertractari tāti habes, non tibi faciāt anguſtias viſitarum epiſtolarum, vel- ut cuſtodendus modus: quia & optime noſti quam grandes eas veteres habuerunt, cum aliquid agerent, quod explicare breuiter non valerent: & ſi auctorum ad alias literas pertinentium, mos eſſet alius, noſtro nobis in hac re dignius imitanda præberetur au- thoritas. Inſpice itaque modum epiſtolarum Apoſto- licarum, vel eorum etiam qui illa diuina eloquia tra- ctauerunt, & non pigeat te vel multa quærenda pro- ponere, ſi multa te permouent: vel aliquando diutius verſare quod quæris, vt quantum fieri per tales quales

August. tom. 2.

ſumus poteſt, non remaneat dubitationis nubilum, quod obſtet lumini veritatis. Scio enim excellētiam tuam, quorundam perpeti obſtinatiſſimas contradi- ctiones, qui propterea putant, vel putari volunt Chri- ſtianam doctrinam vtilitati non cōuenire reipub. quia nolunt ſtare temp. firmitate virtutum, ſed impunitate vitorum. Non autem ſicut regiſ homini, vel cuiſlibet principi ciuitatis, ita etiam Deo quicquid à multis pec- catur inultum eſt. Miſericordia verò eius & gratia præ- dicata hominibus per hominem Chriſtum, impartita autem per Deum, Deique filium eundē ipſum Chri- ſtum, non delērit eos qui ex eius fide viuunt, eūaque piè colunt, ſiue mala huius vitæ patienter fortiterque experiantur, ſiue bonis eius miſericorditer ac tem- peranter vtantur, æternum pro vtroque præmium rece- pturi in ciuitate ſuperna atque diuina: vbi iam nō ſit moleſte toleranda calamitas, nec laborioſe frenanda cupiditas, ſed ſola ſine vlla difficultate, & perfectā li- bertate retinēda Dei & proximi charitas. Incolumentia feliciorēque te miſericordiſſima Dei omnipotentia tueatur Domine illuſtris, & meritō inſignis, ac præ- ſtantiffime fili. Sanctam & in Chriſto digniſſime ho- norādā matrem, cuius pro te Deus preces exaudiat, pro meritīs veſtris officiōſiſſimè ſaluto. Sanctus frater & cōſpiciſcopus meus Poſidius, præſtantiam veſtram multum ſalutat.

Marcellinus Auguſtino, narrans quosdam calumniari, quod Deus veterem legem abrogarit, quòdque doctrina Euan- gelica ſi inutilis reipublica, denique Chriſtianos princi- pes multum malorum inuexiſſe reipublicæ.

EPISTOLA IIII.

Domino nimiumque venerabili, & omnibus mi- hi officiis vnice percolendo patri Au- guſtino, Marcellinus.

VIr illuſtris Voluſianus beatitudinis tuæ mihi literas legit, imò me quidem cogente pluribus legit, quæ licet omnia quæ à te dicuntur, quæ verè miranda ſunt, vſque- quaque miratus ſum. Sermōnis enim diuini gratia humi- liter tumens, facile vt placeret emeruit. Hinc enim pluri- mum placuit, quod hominis greſſus aliquanto titubantes boni propoſiti exhortatione ſtutueret & firmare contēdis. Eſt enim nobis cum eodem quotidiano proſeruitur vultus, & pro ingenij paupertate diſputatio. Sancte ſiquidem n- tris eius precatione compulſus, cur mihi eſt eum frequen- tius ſalutandi gratia conuenire, licet vicem in hac parte reddere etiam ipſe dignetur. Acci- ta autem venerabilita- tis tuæ Epiſtola, homo qui à veri Dei ſtabilitate, multorū (quorum in hac urbe copia eſt) perſuaſione reuocatur, ita motus eſt, vt ſi quantum ipſe confirmat literarum proxi- ritatem minimè formidaret, omne beatitudini tuæ quod ha- bere poteſt, inſinuaret ambiguum. Sed tamen ſatis, ſicut etiam ipſe probare dignaberis, culto accuratōque ſer- uo, & Romane eloquentiæ nitore perſpicuo, aliqua ſibi exolui impendio poſtulauit. Quæ quidem quaſtio vſque quaque detrita eſt, & eorum ſuper hac parte ſatis nota calliditas, qui diſpenſationem Dominice incarnationis inſamant. Sed ta- men etiam ego in hac parte, quia plurimis quicquid reſcri- pſeris proſuturum eſſe conſido, precator acceſſerim, vt ad ea vigilantiſſe reſpondere digneris, in quibus nihil amplius Dominum quam alij homines facere potuerunt, feciſſe vel legiſſe mentiuntur. Apollonium ſiquidem ſuum nobis, & Apollonius, Apuleium aliſque magicæ artis homines in medium pro- ſerunt, quorum maiora contendunt exiſſe miracula. Ipſe autem vir illuſtris ſuperius memoratus, multa eſſe dixit præſentibus aliquantis, quæ huic poſſent iungi non immeri- tō quaſtioni, ſi (vt antè dixi) non ab eius partibus epiſto- laris conſiderata breuitas fuiſſet. Quæ tamen licet ſcribere noluerit, tacere non eſt paſſus. Dicebat enim, quod & ſi ſibi

A 4

hodie

al. Superbia cogitatio- ne.

Pherecydes, Pythagoras, Cicero in Tuſc.

Vol. 1. Ed. 4.

al. nulla.

3. Reg. 17. d. 22. b. 4. Reg. 4. f. 36. Apuleium.

Exo. 7. & 14.

al. ſimpli- ter.

1000. x. 1. 1.

In leuon diſperſo.

Saluſtius.

Series ſidei Chriſtiane.

Gen. 12. 4. 2.

Gen. 2. 1. 4. 2.

Exo. 13. 4. 17.

al. bona.

Mat. 1. 4. 2. 5.

Mat. 2. 4. 2. 2.

hodie incarnationis Dominice ratio redderetur, reddi vix ad liquidum possit, cur hic Deus qui & veteris Testamenti Deus esse firmatur, spretis veteribus sacrificiis delectatus est nouus. Nihil enim corrigi posse assererat, nisi quod ante factum non recte probaretur, vel quod semel recte factum sit, immutari nullatenus non debuisset. Recte enim facta dicebat mutari nisi iniuste non posse, maxime quia ista varietas inconstanti, et Dominum possit arguere. Tum deinde quod eius predicatio atque doctrina, reipub. moribus nulla ex parte conueniat: ut pote, sicut a multis dicitur, cur hoc constet preceptum, ut nulli malum pro malo reddere debeamus, & percutienti aliam praebeere maxillam, & pallium dare persistenti tunicam tollere, & cum eo qui nos angariare voluerit, ire debere (spatio itineris duplicato: quae omnia reip. moribus asserit esse contraria. Nam quis tolli sibi ab hoste aliquid paratur, vel Romanae provinciae deprecatori non mala velis belli iure reponere: & cetera quae tibi ad rem posse, intelligit venerabilis tua. Haec ergo omnia, ipsi posse adiungi, estimat quae sunt, inuitum ut per Christianos principes, Christianam religionem maxima ex parte seruantes, tanta (etiam si ipse de hac parte taceat) reip. mala euenisse manifestum sit. Vnde sicut beatitudo tua mecum dignatur agnoscere, ad haec omnia (quoniam multorum manibus sine dubio tradetur sanctitatis tuae desiderata responsio) plenius debet & elucubrat us solutionis splendore ostendi, maxime quia cum ista gererentur, eximus Hipponensis regionis possessor & Dominus praesens aderat, qui & sanctitatem tuam sub ironica adulatione laudaret, & sibi cum de his quae erent, minime satis factum esse contenderet. Ego vero ad haec omnia promissionis non immerito sed exactor, libros confici de precor ecclesiae, hoc maxime tempore, incredibiliter profuturos.

Augustinus Marcellino ad haec respondet.

EPISTOLA V.

Domino eximio, & merito insigni, charissimo filio Marcellino, Augustinus in Domino S.

ILLVSTRI viro & eloquentissimo, nobisque dilectissimo filio Volusiano, non amplius quam ad illud quod inquirendum petauit, respondendum fuit. Ad ea vero quae mihi pertractanda atque soluenda in epistola tua ipse misisti, siue ab illo, siue etiam ab aliis vel suggerantur vel generantur, ad te potius pro viribus nostris pertractata & soluta mitti debuerant: non sic quemadmodum ageadum est de his librorum negotio, sed quemadmodum potest epistolari sat esse colloquio, ut si tibi visum fuerit, qui eorum motus quotidianis disputationibus experiris, & illis legantur haec literae. At si auriculis eorum minus pietate fidei praecultis, sermo iste non sufficit, prius inter nos quod eis putas sufficere peragatur, tum demum ad illos quod per actum fuerit perferatur. Multa enim sunt a quibus sensus eorum, si adhuc abhorret & resilit, vel vberiore vel subtiliore ratione, vel certe auctoritate, cui resistere indignum putent, persuaderi aliquando forsitan possit. Ergo in epistola tua posuisti, moueri quosdam cur hic Deus qui & veteris Testamenti Deus esse firmatur, spretis veteribus sacrificiis, delectatus sit nouis. Nihil enim corrigi posse asserunt, nisi quod ante non recte factum probaretur, vel quod semel recte factum sit, nullatenus immutari debuisset. Recte enim facta dicunt mutari nisi iniuste non posse. Haec verba ex literis tuis in has meas transtuli. Quibus si respondere copiose velimus, tempus me citius quam exempla defecerint, quibus rerum ipsa natura, & opera humana certa ratione pro temporum opportunitate mutantur, nec tamen eadem ratio sit mutabilis qua ista mutantur. Vnde pauca commemorem, vt ex his

excitata quodammodo iam per plura similia vigil curat intentio. Nonne hyemi aestas addito sensim calore succedit? Nonne diurnis tempora nocturna vertuntur? Quoties nostrae variantur aetates? adolescentiae pueritia non reditura cedit; iuuentus adolescentiae non mansura; succedit senescens iuuentutem senectus; senectus autem morte finitur. Haec omnia mutantur, nec mutatur diuinæ providentiae ratio, qua fit vt ista mutantur. Non autem opinor cum agricola aestate aliud iusserit quam iusserat hyeme, non mutatur agricultura. Et cum mane surgit qui nocte quiescebat, vitæ consilium non mutauit. Aliud magister adolescenti quam puero solebat, imposuit. Doctrina igitur constans, mutato praeecepto non mutat instructionem. Nam magnus ille nostrorum temporum medicus Vindicianus, consultus a quodam, dolori eius adhiberi iussit quod in tempore congruere videbatur, adhibutum sanitas consecuta est. Deinde post annos aliquot eadem rursus corporis causa commotus, hoc idem ille putauit adhibendum, adhibutum vertit in peius. Miratus currit ad medicum, indicat factum: at ille vt erat acerimus, ita respondit: Ideo male acceptus es, quia ego non iussi, vt omnes qui audissent, parumque hominem nosset, non eum arte medicinali fidere, sed nescio qua illicita potentia putarent. Vnde cum esset a quibusdam postea stupetibus interrogatus, aperuit quod non intellexerant, videlicet illi aetati iam non hoc se fuisse iussurum. Tantum igitur valet ratio atque artibus non mutatis, quid secundum eas sit pro temporum varietate mutandum. Non itaque verum est quod dicitur, Semel recte factum, nullatenus esse mutandum. Mutata quippe temporis causa, quod recte ante factum fuerat, ita mutari vera ratio plerumque flagitat: vt cum ipsi dicant, recte non fieri si mutetur, contra veritas clamat, Recte non fieri, nisi mutetur: quia vtrunque tunc erit rectum, si erit pro temporum varietate diuersum. Quod enim in diuersitate personarum vno tempore accidere potest, vt huic liceat aliquid impune facere, quod non liceat illi: non quod dissimilis sit res, sed is qui facit: ita ab vna eademque persona diuersis temporibus, tunc oportet aliquid fieri, tunc non oportet, non quod sui dissimilis sit qui facit, sed quando facit. Haec questio quam late pateat, profecto videt quisquis pulchri aptique distantia ipsam quodammodo in vniuersitate rerum valet, neque negligit intueri. Pulchrum enim per seipsum consideratur atque laudatur, cui turpe ac deformis contrarium est. Aptum vero, cui ex aduerso est ineptum, quasi religatum pender aliunde, nec ex semetipso sed ex eo cui connectitur, iudicatur: nimirum etiam decens atque indecens, vel hoc idem est, vel perinde habetur. Age nunc ea quae diximus, refer ad illud vnde agitur. Aptum fuit primis temporibus sacrificium, quod preceperat Deus, nunc vero non ita est. Aliud enim praecipit quod huic temporum aptum esset, qui multo magis quam homo nouit quid cuique temporum accommodatè adhibeatur: quid quando impertiat, addat, auferat, detrahat, augeat, minuatur, immutabilis mutabilium, sicut creator ita moderator, donec vniuersi seculi pulchritudo, cuius particulae sunt quae suis quibusque temporibus apta sunt, velut magnum carmen cuiusdam ineffabilis modulantis excurrat, atque inde transeant in aeternam contemplationem speciei qui Deum rite colunt, etiam cum tempus est fidei. Falluntur autem qui existimant, haec Deum iubere causa suae utilitatis vel voluptatis. Et merito mouentur, cur Deus ista mutauerit, quasi delectatione mutabili aliud sibi iubens offerri illo prius tempore, aliud isto. Non autem ita est. Nihil enim Deus iubet quod sibi proficit, sed illi cui iubet. Ideo verus est Dominus qui

ad. Deum.

Rom. 12. d.

17.

Mat. 5. f. 39

reliqua

Tegetius in Adelphis. Diuinitas legum carnis carnis tunc temporis.

1. De Civ. Dei, cap. 4. & 5.

Psal. 15. d. 2

Sacramenta.

Psal. 107. d. 28.

Psal. 15. d. 2

Mal. 4. b. 9

Hier. 37. f. 31.

Mat. 5. f. 39

nus qui seruo non indiget, & quo seruus indiget. In ea quippe Scriptura quae Verus dicitur testamentum, & eo tempore quo adhuc illa offerebantur sacrificia, quae hoc tempore non offeruntur, dictum est; Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Nec illorum ergo sacrificiorum egebat Deus, nec cuiusquam eger vnquam, sed rerum diuinitus impartitarum, vel imbuendo virtutibus animo, vel aeternae salutis adipiscendae quaedam signa sunt, quorum celebratione atque functione, non Deo sed nobis vtilia pietatis officia exercentur. Nimis autem longum est, conuenienter disputare de varietate signorum, quae cum ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur. Sicut autem non ideo mutabilis homo, quia mane aliud, aliud vespere; illud hoc mens, illud alio: non hoc isto anno quod illo: ita non ideo mutabilis Deus, quia vniuersi seculi priore volumine aliud, aliud posteriore sibi iussit offerri, quo conuenienter significationes ad doctrinam religionis saluberrimam pertinentes, per mutabilia tempora sine vlla sui mutatione dispoaerent. Nam vt nouerint homines quos haec mouet, iam hoc fuisse in ratione diuina, nec cum ista noua constituerentur, subito priora displicuisse velut mutabilis voluntate, sed hoc iam fixum & statutum fuisse in ipsa sapientia Dei, cui de maioribus etiam rerum mutationibus, eadem Scriptura dicit; Mutabis ea, & mutabuntur: tu autem idem ipse es. Infirmum autem est eis, mutationem istam sacramentorum Testamenti veteris & noui etiam praedictam fuisse propheticis uocibus. Ita enim videbunt, si poterunt, id quod in tempore nouum est, non esse nouum apud eum qui condidit tempora, & sine tempore habet omnia quae suis quibusque temporibus pro eorum varietate distribuit. Nam & in illo Psalmo, vnde commemoravi aliquid quo demonstrarem non egere Deum sacrificiis nostris, cui dicitur; Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges: paulo post legitur ex persona Christi; Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus: hoc est, pecorum victimis, quibus prius congregabantur conuenticula Iudaeorum. Et alibi dicit; Non accipiam de manu tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Et alia multa sunt de hac re testimonia, quibus hoc Deum facturum esse praedictum est, quae commemorare nunc longum est. Hic iam si satis constitit quod recte alio tempore constitutum est, idem recte alio tempore posse mutari, mutantis opere, non dispositione mutata, quam dispositionem intelligibilis ratio continet, vbi sine tempore simul sunt quae in temporibus simul fieri non possunt, quia tempora non simul currunt. Quispiam fortassis expectet causas a nobis ipsius mutationis accipere, quod ipse nosti quam proxi sic negocij. Veruntamen breuiter dici potest quod homini acuto fortasse succederit, aliis sacramentis praenunciari Christum cum venturus esset, aliis cum venisset annunciari oportuisse, sicut modo nos id ipsum loquentes, diuersitas rerum compulset etiam verba mutare. Siquidem aliud est praenunciari, aliud annunciari, aliud cum venturus esset, aliud cum venisset. Nunc deinde videamus quale sit illud quod in epistola tua sequitur. Adiecit enim eos dicere, quod Christi praedicatio atque doctrina reip. moribus nulla ex parte conueniat, cuius hoc constet esse praeeptum, vt nulli malum pro malo reddere debeamus, & percutienti aliam praebere maxillam, & pallium dare ei qui tunicam auferre perstiterit, & cu eo

qui nos angariare voluerit, ire debere spatio itineris duplicato. Quae omnia reip. moribus asseruntur esse contraria. Nam quis, inquit, tolli sibi ab hoste aliquid paratur, vel Romanae provinciae deprecatori non mala velit belli iure reponere? Haec acque huiusmodi verba obtestantur, siue non obtestando, sed quaerendo talia loquentium, operosius fortasse resclerem, nisi haec disceptationes haberentur cum viris liberaliter institutis. Vnde quid opus est vt diutius laboremus, ac non ipsos potius percontemur, quomodo poterant gubernare atque augere remp. qua ex parua & inopi magnam opulentiamque fecerunt, qui accepta iniuria ignoscere quam persequi malebant? Quomodo Celsari administratori vtique reip. mores eius extollens Cicero dicebat, quod nihil obliuisci (soleret nisi iniurias? Dicebat enim hoc tam magnus laudator, aut tam magnus adulator: sed si laudator, talem Celsarem nouerat: si autem adulator, talem esse debere ostendebat principem ciuitatis, qualem illum fallaciter praedicabat. Quid est autem non reddere malum pro malo, nisi abhorreere ab vlciscendi libidine? Quid est accepta iniuria ignoscere malle quam persequi, & nihil nisi iniurias obliuisci? Haec cum in eorum leguntur auctoribus, exclamatur & plauditur: describi atque praedicari mores videntur, quibus dignum esset exurgere ciuitatem, quae tot gentibus imperaret, quod accepta iniuria ignoscere quam persequi malebat. Cum vero legitur praecipiente auctoritate diuina, non reddendum malum pro malo, cum haec tam salubris admonitio congregationibus populorum tanquam publicis vtriusque sexus, atque omnium aetatum & dignitatum scholis de superiore loco personat, accusatur religio tanquam inimica reip. Quae si vt dignum esset audiretur, longe melius Romulo, Numa, Bruto, ceterisque, illis Romanae gentis praclaris viris constitueret, consecraret, firmaret, augeterq; remp. Quid enim est reipub. nisi res populi? Res ergo communis, res vtique ciuitatis. Quid est autem ciuitas, nisi multitudo hominum in quoddam vinculum redacta concordiae? Apud eos enim ita legitur: Breui multitudo diuersa atque vaga, concordia ciuitas facta erat. Quae porro praeepta concordiae in suis vniuersis vnquam illi legenda censuerunt, quandoquidem miserique querere cogebantur, quomodo modo sine offensione cuiusquam eorum discordes inter se deos suos colere possent? Quod si iurari discordantes velle, rupto concordiae vinculo ciuitas haberetur, quod postea paulatim decoloratis corruptisque moribus agi cepit per bella ciuilia. Quanta vero praeepta concordiae non humanis disputationibus exquisita, sed diuina auctoritate conscripra in Christi ecclesiis lectitentur, quis vel ab illa religione alienus, ita furdus est vt ignoret? Ad hoc enim & illa pertinent, quae malum exagitare quam discere, alteram percutienti praebendam esse maxillam, volenti auferre tunicam, dandum etiam pallium, cum angariante duplicadam viam. Hoc quippe fit, vt vincatur bono malo, imò in homine malo vincatur bono malo, & homo liberetur a malo, non exteriori & alieno, sed intimo ac suo, quo grauius & perniciosius, quam cuiusvis hostis extrinsecus immanitate vastatur. Qui ergo vincit bono malo, patietur amittit temporalia commoda, vt doceat quam pro fide atque iustitia contemnenda sint, quae ille nimis amando fit malus: ac sic iniuriosus ab eo ipso cui fecit iniuriam, discat qualia sint propter quae fecit iniuriam, atque in concordiam, qua nihil est vtilius ciuitati, penitens acquiratur, victus non sciuentis viribus, sed benivolentia patientis. Tunc enim recte fit, cum videtur ei profuturum esse propter quem fit, ad operandum in eo correctione atque concordia. Hoc certe animo faciendum est, etiam si alius exitus consequatur, nec corrigi velit

1. De
Cognitione Do-
min. u. 1000-
te. cap. 20.
e. 21.
Math. 5. f.
39.

Luc. 6.
d. 29.

Mat. 11. d. 23

Luc. 23. e.
34.

Mat. 23. d. 3

Exodi 22.
d. 21.

atque pacari, propter quem corrigendum atque pa-
candum, velut curandum & sanandum adhibita est
ista medicina. Alioquin si verba attenderimus co-
rumpuntque proprietatem feruendum putauerimus, non
est præbenda maxilla dextera, si sinistra fuerit percuf-
sa. Quoniam si quis te, inquit, percusserit in maxil-
lam dexteram, præbe illi & sinistram. Magis autem
sinistra percussit, quod ad dexteram ferientis faci-
lior ictus est. Sed sic intelligi solet, ac si dictum esset,
Si quis in te meliora fuerit persequutus, & inferiora
ei præbe, ne vindictæ potius quam patientiæ studens
contemnas æterna pro temporalibus, cum potius
temporalia pro æternis contemnenda sint, tanquam
sinistra pro dextris. Hæc semper fuit sanctorum mar-
tyrum intentio: vindicta enim vltima iuste poscitur,
quando nullus iam restat correctionis locus, extre-
mo scilicet summoque iudicio. Nunc verò cau-
um est ne vindicandi cupiditate amittatur, (vt ni-
hil aliud dicam) ipsa patientia, quæ pluris est habenda
quam omne quod potest etiam inuito inimicus
auferre. Namque alius Euangelista in eadem sententia
nullam fecit dextera mentionem, sed tantum maxil-
lam & alteram nominauit, vt aliquanto distinctius
intelligeretur in altero, ipsum alterum simpliciter
eandem patientiam commendare. Paratus itaque
debet esse homo iustus & pius, patienter eorum ma-
litiarum sustinere, quos fieri bonos querit, vt numerus
potius crescat bonorum, non vt pari malitia se quo-
que numero addat malorum. Denique ista præcepta
magis ad præparationem cordis quæ intrus est pertine-
re, quam ad opus quod in aperto fit, vt teneatur in
secreto animi patientia cum beneuolentia, in mani-
festo autem id fiat quod eis videtur prodesse posse
quibus bene velle debemus, hinc liquidò ostenditur,
quod ipse Dominus Iesus exemplum singulare paci-
entiæ cum percuteretur in faciem, respondit: Si malè
dixi, exprobra de malo: si autem bene, quid me ca-
edis? Nequaquam igitur præceptum suum, si verba in-
tueamur, impleuit. Neque enim præbuit percussenti
alteram partem, sed potius prohibuit, ne qui fecerat
iniuriam augetet: & tamen paratus venerat, non so-
lum in faciem percuti, verum etiam pro his quoque
à quibus hæc pariebatur crucifixus occidi, pro qui-
bus ait in cruce pendens: Pater ignosce illis, quia ne-
sunt quid faciunt. Nec Paulus apostolus præcep-
tum Domini & magistri sui videtur impleuisse, vbi
etiam ipse percussus in faciem dixit principi sacerdo-
tum; Percutit te Deus paries dealbate: sedes iudi-
cans me secundum legem, & contra legem iubes me
percuti? Et cum à circumstantibus diceretur: Iniuriam
facis principi sacerdotum, irridenter eos admo-
nere voluit quid dixerit, vt qui saperent intellige-
rentiam destructum esse aduentu Christi parietem
dealbatum; hoc est, hypocritarum sacerdotij Iudæo-
rum. Ait quippe; Nesciui fratres quia princeps est:
scriptum est enim; Principi populi tui non maledi-
ces: cum proculdubio qui in eodem populo creuerat,
atque ibi lege fuerat eruditus, illum principem
sacerdotum nescire non posset, nec eos quibus ita
notus erat, vilo modo falleret quod nesciret. Sunt
ergo ista præcepta patientiæ semper in cordis præpa-
ratione retinenda: ipsaque beneuolentia ne reddatur
malum pro malo, semper in voluntate complèda est.
Agenda sunt autem multa, etiam cum inuitis beni-
gna quadam asperitate plectendis, quorum potius
vtilitati consulendum est quam voluntati, quod in
principe ciuitatis luculentissimè illorum literæ lauda-
uerunt. Nam in corripiendo filio quamlibet asperè,
nunquam profectò amor paternus amittitur. Fit ta-
men quod nolit & dcleat, qui etiam inuitus videtur

A dolore sanandus. Ac per hoc si terrena ista res publi-
ca præcepta Christiana custodiat, & ipsa bella sine
beneuolentia non gerentur, vt ad pietatis iustitiæ-
que pacatam societatem victis facilius consulatur.
Nam cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur.
Quoniam nihil est infelicitis felicitate peccantium,
qua pœnalis nutritur impunitas, & mala volūtas vel-
ut hostis interior roboratur. Sed peruersa & aduersa
corda mortalium, felices res humanas putant, cum te-
torum splendor attenditur, & labes nō attenditur a-
nimorum: cum theatrorum moles extruuntur, & ef-
fodiuntur fundamenta virtutum: cum gloriosa est ef-
fusionis insania, & opera misericordiæ deridētur: cum
ex his quæ diuitibus abundant, luxuriētur histriones,
& necessaria vix habent pauperes: cum Deus qui do-
ctrinæ suæ publicis vocibus contra hoc malum publi-
cum clamat, ab impiis blasphematur, & dij tales re-
quiruntur, in quorum honorem ea ipsa theatrica cor-
porum & animorum dedecora celebrentur. Hæc si
Deus pollere permittat, tunc indignatur grauis: hæc
si impunita dimittat, tunc punit infestius. Cum verò
euertit subsidium vitiōrum, & copiosas libidines in-
opes reddit, misericorditer aduersatur. Misericordi-
ter enim si fieri posset, etiam bella gererentur à bo-
nis, vt licentiosis cupiditatibus domitis hæc vitia per-
derentur, quæ iusto imperio vel extirpari vel deprimi
debuerunt. Nam si Christiana disciplina omnia bella
culparet, hoc potius militibus consilium salutis pete-
ribus in Euangelio diceretur, vt abiicerēt arma, seque
omnino militiæ subtraherent. Dicitur est autem eis;
Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis,
sufficiat vobis stipēdium vestrum. Quibus proprium
stipendium sufficere debere præcepit, militare vti que
non prohibuit. Proinde qui doctrinam Christi aduer-
sam dicunt esse reipublicæ, dent exercitum talē qua-
les doctrina Christi esse milites iussit, dent tales fo-
uiciales, tales maritos, tales coniuges, tales parentes,
tales filios, tales dominos, tales seruos, tales reges, ta-
les iudices, tales denique debitorum redditores, & ex-
actores ipsius fisci, quales esse præcepit doctrina Chri-
stiana, & audeant eam dicere aduersam esse reipubli-
cæ, imò verò dubitent eam confiteri magnam, si ob-
temperetur, salutem esse reipublicæ. Vt quid autem
ad illud respondeam quod dicit, per quosdam impe-
ratores Christianos multa mala imperio accessisse Ro-
mano? Hæc generalis conuestio calumniosa est.
Nam si apertius certè de præteritis imperatoribus a-
liqua commemorarent, possem similia vel fortasse e-
tiam grauiora de imperatoribus non Christianis & ego
commemorare, vt intelligerent vel hominum hæc
esse vitia, non doctrinæ: vel non imperatorum, sed a-
liorum sine quibus imperatores agere nihil possunt.
Ex quo enim tempore pessum ire cœperit Romana
respublica, satis liquet, literæ loquuntur ipsorum, lon-
gè antequam Christi nomē eluxisset in terris, dictum
est, O urbem venalem, & maturè perituram, si em-
ptorem inuenerit. In libro etiam belli Catilinæ, ante
aduentum vti que Christi, idem nobilissimum histori-
cus eorum non tacet, quando primum insueuerit ex-
ercitus populi Romani amare, potare, signa, tabulas
pietas, vasa cœlata mirari, & ea priuatim & publicè ra-
pere, delubra spoliare, sacra prophanæque omnia pol-
luere. Quando ergo nec hominibus, nec ipsis etiam
quos Deos putabant, morum corruptorum & perdi-
torum auaritia rapacitæque parcebat, tunc cœpit per-
ire laudabile illud decus salutisque reip. Quos deinde
vitia pessima successus habuerint, & quanto humana-
rum rerum malo illa iniquitas prosperata sit, nunc lo-
gum est dicere. Audiant Satyricum suum garriendo
vera dicentem,

Nelli patrio-
num.
Luc. 3. d.
14.

Lib. 4. De
ciuit. Dei,
cap. 2. fol.
42.

Lib. 2. De
ciuit. Dei,
cap. 18.
fol. 22.

Salustius.

Serubas

Iuuenalis,
Sat. 6.

*Serubas castas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitis contungi parua sinebat
Tecta labor, somnig, breues, & vellere Thusco
Vexatè duræq; manus, ac proximus urbi
Hannibal, & stantes Collina in turri marini.
Nunc patimur longæ pacis mala, seuor armis
Luxuria incubuit victamq; vlciscitur urbem.
Nullum crimen abest, facinusq; libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit.*

Quid ergo expectas, vt ego exaggerem, quanta mala
importauerit successu prospero iniquitas subleuata,
quandoquidem & ipsi qui aliquanto prudentius attē-
derunt, plus dolendam viderunt paupertatem, quam
opulentiam perisse Romanam? In illa enim morum
integritas seruabatur, per hanc autem non muros vr-
bis, sed mentes ipsius ciuitatis dira nequitia omni ho-
ste peior irrupit. Gratias Domino Deo nostro, qui
contra ista mala milit nobis adiutorium singulare.

Quò enim non tolleret, quem nō inuolueret, in quod
profundum non demergeret fluuius iste horrendæ ne-
quitia generis humani, nisi crux Christi in tanta vel-
ut mole auctoritatis eminentius firmiusque figere-
tur, cuius apprehensio robore, stabiles essemus, ne ma-
le studentium, vel in mala impellentium, tam vasto
mundi huius gurgite abrepti sorberemur? In ista enim
colluue morum pessimorum, & veteris perditæ disci-
plinæ, maximè venire ac subuenire debuit cœlestis au-
thoritas, quæ voluntariam paupertatem, quæ conti-
nentiam, beneuolentiam, iustitiam, atque cœcordiam,
veramque pietatem persuaaderet, cæterâsq; vitæ lu-
minosa validâque virtutes: non tantum propter istâ
vitam honestissimè gerendam, nec tantum propter
ciuitatis terrenæ concordissimam societatem, verum
etiam propter adipiscendam sempiternam salutem, &
sempiterni cuiusdam populi cœlestem diuinamque
re. apud. cui nos ciues adsciscit fides, spes, charitas: vt
quandiu inde peregrinamur, feramus eos, si corrigere
non valemus, qui vitis impunitis volunt stare rem-
publicam, quam primi Romani constituerunt auxer-
runtque virtutibus, & si non habentes veram pieta-
tem erga Deum verum, quæ illos etiam in æternam
ciuitatem posset salubri religione perducere, cultor-
dientes tamen quandam sui generis probitatem, quæ
posset terrenæ ciuitati constituendæ, augendæ, cōser-
uandæque sufficere. Deus enim sic ostendit in opu-
lentissimo & præclaro imperio Romanorum, quan-
tum valerēt ciuiles etiam sine vera religione virtutes,
vt intelligeretur hæc addita fieri homines ciues alteri-
us ciuitatis, cuius rex veritas, cuius lex charitas, cuius
modus æternitas. Quis autem vel risu dignū non pu-
ret, quod Apollonium & Apuleium, cæterâsq; ma-
gicarum artium peritissimos conferre Christo, vel et-
iam præferre conantur, quanquam tolerabilius ferē-
dum sit, quando istos ei potius comparēt quam Deos
suos? Multo enim melior (quod fatendum est) Apol-
lonius fuit, quam tot stuprorum autor & perpetrator,
quem Iouem nominant. Ista, inquit, fabulosa sunt.
Adhuc ergo laudent reipublicæ luxuriosam, licentio-
sam, planèq; sacrilegam felicitatem, quæ ista Deorum
proba confinxit, quæ non solum in fabulis audienda
posuit, verum etiam in theatris spectanda proposuit:
vbi crimina plura essent quâ numina, quæ ipsi dij sibi
exhiberi habebant libenter, qui in suos cultores vin-
dicare debuerunt, quod ea saltè viderent patiēter. Sed
non ipsi, inquit, sunt, qui talium fabularum menda-
cio celebrantur. Qui ergo sunt isti, qui talium turpi-
tudinum celebratione placantur? Horum dæmonum
peruersitatem atque fallaciam, per quos & magicæ ar-
tes humanas mentes decipiunt, quia prodidit Chri-
stiana doctrina, quia mundo vniuerso patefecit, quia

al. religio-
tione.

A angelos sanctos ab eorum malignitate distinguit, quia
cauendos potius, & quemadmodū cauerentur admo-
nuit, reip. dicitur inimica, quasi nō si omnino per istos
esset temporalis obrinenda felicitas, quælibet potius
fuerit infelicitas eligenda. Sed neq; hinc Deus voluit
dubitari, qui primum populum vnum verum Deū colen-
tem, Deos autem falsissimos contemnentē, quan-
diu oportuit vetus Testamentum, vbi velamenti Te-
stamenti noui est obumbrari, tāta rerum terrenarum
felicitate honestauit, vt quius intelligat, nec ipsam
esse in dæmonum potestate, sed in illius vnus, cui an-
geli seruiunt, quem dæmones contemiscūt. Apuleius
enim, vt de illo potissimum loquamur, qui nobis Afris
Afer est notior, non dico ad regnum, sed nec ad aliqua
quidem iudiciariam reip. potestatem cum omnibus
magicis artibus potuit peruenire: honesto patriæ suæ
loco natus, & liberaliter educatus, magnâque prædi-
tus eloquentia. An fortè ista vt philosophus voluntati
contempsit, qui sacerdos prouinciæ pro magno fuit, vt
munera ederet, venatoreq; vestiret, & pro statua si-
bi apud Coenenses locada, ex qua ciuitate habebat vxo-
rem, aduersus contradictionem quorundam ciuium
litigare? Quod posteros ne lateret, eiusdem litis ora-
tionem scriptam memoriæ commendauit. Quod er-
go ad istam terrenam pertinet felicitatem, tuit ma-
gnus ille quoad potuit. Vnde apparet eum nihil am-
plius fuisse, non quia noluit, sed quia nō potuit. Qua-
quam & aduersus quosdam qui ei magicarum artium
crimen intenderant, eloquentissimè se defendit. Vnde
miror laudatores eius qui eum nescio quæ fecisse
miracula illis artibus prædicant, contra eius defensionem
testes esse conari. Sed viderint vtrum verum ipsi
perhibeant testimonium, & ille falsam defensionem.
Illud si sapiunt, attendant, qui magicas artes, vni-
que nisi pro felicitate terrena vel damnabili curiosita-
te conquirunt, vel ab eis innocētes, periculosa tamen
eas admiratione collaudant, & videat David nostrum
sine vllis talibus artibus, ex pastore ouium peruenisse
ad regiam dignitatem: cuius & peccata & merita fide-
lis scriptura non tacuit, vt sciremus & quibus modis
non offenderetur Deus, & quibus modis placaretur
offensus. Quantum autem attinet ad miracula, quæ
humanis sensibus stupenda monstrantur, multum erant
qui Prophetis sanctis miraculorum magis nō
nobilitate præstantibus magos comparat: quanto mag-
is si eos comparent Christo, quem Prophetæ illi quibus
magi quilibet nullo modo sunt comparandi, prænu-
ciauerunt esse venturum, & secundum carnem quam
sumpsit ex virgine, & secundum diuinitatem, qua nun-
quā separatur à patre: Video me fecisse prolixissimam
epistolam, nec tamen de Christo dixisse omnia, quæ
vel eis qui tardiore ingenio diuina nō valent assequi,
vel eis qui licet acutè moueantur, contentiosum ta-
men studium & præoccupatio diuturni erroris, ab in-
telligēdo impedit, sufficere vti que possint. Verum
tamen cognosce quid eos cōtra moueat, atque rescri-
be, vt in epistolis vel libris, si adiuuerit Deus, ad omnia
respondere curemus. Sis in Domino felix, gratia &
misericordia eius, Domine eximie & merito insignis,
charissime ac desiderantissime fili.

Apuleius
magus.

Augustinus Italica vidua, consolans illam super obitu mariti,
ac resellens eorum opinionem, qui dicebant, Deum videri
oculis corporeis.

EPISTOLA VI.

Domina eximia & merito præstantissima, atque in
Christi charitate honorande filie Italica, Au-
gustinus episcopus in Domino S.

NON solum literis tuis, verum etiam ipso referen-
te qui pertulit, comperi multum te flagitare lite-
ras meas.

C. A. P. 3.

ras meas, credentem quod ex eis consolationem habere plurimam possis. Tu itaque videris quid exinde capias, ego tamen eas negare vel differre non debui.

Consoletur autem te fides & spes tua, & ipsa charitas quæ diffunditur in cordibus piorum per Spiritum sanctum, cuius nunc aliquid pro pignore accepimus, ut ipsam plenitudinem desiderare nonerimus. Nō enim te desolatam putare debes, cum in interiore homine habeas presentem Christum per fidem in corde tuor.

Aut sic te contristari oportet quemadmodum gentes quæ spem non habent, cum veracissima promissione speremus nos de hac vita, vnde migraturi quosdā nostros migrantes nō amissimus, sed præmissimus, ad eam vitam esse venturos, vbi nobis erunt quanto notiores, tanto vtiq; chariores, & sine timore vilius discessionis amabiles. Hic autem et si coniunx tuus, cuius abcessu vidua diceris, tibi notissimus erat, sibi tamen notior erat quam tibi. Et vnde hoc, cum tu eius corporale faciem videres, quam ipse vtiq; non videbat, nisi quia notitia nostri certior intus est, vbi nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est: sed cum venerit Dominus, & illuminaverit abscondita tenebrarum, & manifestaverit cogitationes cordis, tūc nihil latebit proximum in proximo, nec erit quod suis quisque aperiat, abscondat alienis, vbi nullus erit alienus. Lux verō ipsa qua illuminabuntur hæc omnia, quæ modō in cordibus reconduntur, qualis aut quæta sit quæ lingua proferat, quis saltem infirma mente cōtingat? Profecto lux illa Deus ipse est, quoniam Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ, sed lux mentium purgatarum, non istorum corporis oculorum. Erit ergo tunc mens idonea, quæ illam lucem videat, quod nunc nondum est. Hoc autem oculus videre corporis neque nunc potest, neque tunc poterit. Omne quippe quod oculis corporis conspici potest, in loco aliquo sit necesse est, nec vbiq; sit totum; sed minore sui parte minorem locum occupet, & maiore minorem. Non ita est Deus inuisibilis & incorruptibilis, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitam inaccessibilem, quem nemo hominum vidit nec videre potest. Per hoc enim videri ab homine nō potest, per quod videt homo corporeus corporea. Nam & si mentibus piorum esset inaccessibilis, non diceretur inaccessibile. Et si mentibus piorum esset inuisibilis, nō diceretur; Videbimus eum sicuti est. Nam perspice totam ipsam in Epistola Iōannis sententiam; Dilectissimi, inquit, filij Dei sumus, & nōdum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Intantum ergo videbimus, in quantum similes ei erimus, quia & nunc intantum non videmus, in quantum dissimiles sumus. Inde igitur videbimus, vnde similes erimus. Quis autem demeritissimus dixerit, corpore nos vel esse, vel futuros esse similes Deo? In interiore igitur homine ista similitudo est; qui renouatur in agnitionem Dei, secundum imaginē eius qui creavit illum. Et tanto efficiuntur similiores illi, quanto magis in eius cognitione & charitate proficimus: quia et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem: ita sanē vt in hac vita quantumcunq; profectus sit, longē absit ab illa perfectione similitudinis, quæ idonea erit ad videndum Deum, sicut dicit Apostolus, facie ad faciem. In quibus verbis certē si corporalem faciem voluerimus accipere, consequens erit, vt etiam Deus talem habeat faciem: & sit aliquid interuallum inter nostram & ipsius, cum eum videbimus facie ad faciem. Et si interuallum, vtiq; finis & membrorum habitus terminatus & cætera absurda dictaque & cogitatu impia: quibus animalis homo non percipiens ea, quæ sunt spiritus Dei, fallacissi-

mis vanitatibus illuditur. Dicunt enim quidā eorum qui talia garrunt, quantum ad me potuit peruenire, nos Deum vidēre nunc mente, tunc corpore, ita vt etiam impios cum pari modo asseuerent esse visuros. Vide quantum in peius proficiunt, cum sine limite timoris vel pudoris, hac atque illac vagabunda fertur impunita loquacitas. Antea dicebant, carni suæ tantū hoc præstitisse Christum, vt corporeis oculis videret Deum: deinde addiderunt etiam, omnes sanctos receptis in resurrectione corporibus, eodem modo Deum esse visuros. Nūc iam istam possibilitatem etiam impii donauerunt. Donent sanē quantum volūt, & quibus volunt. Nam quis audeat cōtradidere hominibus de suo donantibus? Qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur: tu autem cum his qui sanam doctrinam tenēt, nihil istorum audeas vsurpare de tuo. Sed cum legis; Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, intellige impios nō visuros: neq; enim beati & mundi corde sunt impij. Item cum legis; Videamus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: Intellige inde nos tunc visuros facie ad faciem, vnde videmus nunc per speculum in ænigmate. Hoc autem vtrumque interioris hominis munus est, siue cum in ista peregrinatione adhuc per fidem ambulatur, in qua vtiq; speculo & ænigmate, siue in illa patria cum per speciem contēplabitur. Pro qua visio positum est; Facie ad faciem. Audiat caro carnalibus ebria cogitationibus; Spiritus est Deus, & ideo qui adorant Deum, in spiritu & veritate oportet adorare. Si adorare, quanto magis videre? Quis enim audeat affirmare Dei substantiam corporaliter videri, cum eam noluerit corporaliter adorari? Sed argutē sibi videntur dicere, & quasi interrogando premere: potuit Christus carni suæ præstare, vt oculis corporeis videret patrem, an non potuit? Vt si nō potuisse responderimus; omnipotentia Dei nos derogasse proclamant: si autem potuisse concesserimus, argumentationem suam ex nostra responsione concludant. Quanto iam tolerabilius desipiunt, qui carnem asserunt conuersum iri in substantiam Dei, & hoc futuram esse quod Deus est, vt sic eam saltem vidēdo Deo faciant idoneam, non tanta diuersitate dissimilem. Quam vanitatem credo istos abigere à fide sua fortasse & ab auribus. Et tamen si interrogatione de hoc similiter vrgeantur, possint Deum hoc, an non efficere possit, vtrum eius potestati detrahent, si non posse responderint: an hoc futurum fatebuntur, si posse cōcesserint? Quomodo ergo exirent de hoc laqueo alieno, sic exeant de suo. Deinde cur solis oculis corporeis Christi, hoc donum attributum esse contendunt, non etiam cæteris sensibus? Sonus ergo erit Deus, vt possit etiam auribus percipi? Et halius erit, vt sentiri possit olfactu? Et liquor aliquis erit, vt possit & bibi? Et moles erit, vt possit & tangi? Non, inquit. Quid ergo? An illud potest Deus, & hoc non potest? Si non posse dixerint, cur derogant omnipotentia Dei? Si posse & nolle responderint, cur solis oculis fauent, inuidet autem cæteris sensibus corporis Christi? An quousq; volunt, desipiunt? Quanto nos melius, qui non eorum insipientie terminos figimus, sed vt desipiāt protusus, nolimus? Multa proferri possunt ad istam demeritiam refutandam. Sed si aliquando irruerint auribus tuis, hæc interim eis lege, & quid respondeant nō pigeat te rescribere vt potes. Ad hoc enim fide corda nostra mundantur, quia nobis fidei merces visio Dei promittitur. Quæ si per corporis oculos erit, frustra ad eā percipiendam sanctorum animus exercetur: imō verō tam peruerse sentiens animus nō in se exercetur, sed totus in carne est. Vbi enim tenacius habitabit & fixius, nisi vnde se Deum visurū esse præsumit?

Quod

Quod certē quantum malum sit, intelligentia potius adimitto tuæ, quam longo sermone moliar explicare. In protectione Domini semper habitat cor tuum, domina eximia & merito præstantissima, atque Christi charitate honoranda filia. Honorabiles tecum nobisque in Domino dilectissimos filios tuos debito merito nostris officio resaluta.

Augustinus Marcellino, respondens quæstionculæ, mox ostendens quantum suis scriptis tribui veller, explicans locum taxatum ex libris De libero arbitrio. Deinde tractat varias opinioniones de origine animarum. Postremò reicit quorūdam argumentum, qui idē non credebant Mariam virginem peperisse, quod id nunquam aliās factum sit.

EPISTOLA VII.

Domino eximio, & merito insigni, multumque charissimo filio Marcellino, Augustinus in Domino salutem.

Epistolam tuam, quam per sanctum fratrem & coepiscopum meum Bonifacium accepi, quæsiui vt rescriberem, nec inueni. Recolui tamen te in ea quæsiisse, quomodo inuenerunt magi Pharaonis, conuersa in sanguinem tota aqua Egypti, vnde simile aliquid facerent. Quæ duobus modis solui quætio solet: Siue quiddam marina aqua potuerit offerri, siue (quod est credibilis) quia in ea regione, in qua erant filij Israël, ista plagæ non fiebant. Hoc enim quibusdam Scripturæ illius locis apertissime expressum admonet, etiam vbi non dictum est, quid intelligi debeat. Illæ autem literæ tuæ, quas presbyter Urbanus attulit, habent quæstionem mihi propositam ex libris non diuinis, sed meis, quos scripsi De libero arbitrio. In talibus autem quæstionibus non multum laboro, quia & si defendi sententia mea liquida ratione non potest, mea est, non eius auctoris, cuius sensum improbare fas non est, etiam cum eo non intellecto hoc inde sentitur, quod improbandum est. Ego proinde fateor me ex eorum numero esse conari, qui proficiedo scribunt, & scribendo proficiunt. Vnde si aliquid vel incautius, vel indoctius à me positum est, quod nō solum ab aliis qui videre id possunt merito reprehendatur, verum etiam à me ipso, quia & ego saltem postea videre debeo, si proficio, nec mirandum est, nec dolendum, sed potius ignoscendum atque gratulandum, non quia erratum est, sed quia improbatum. Nam nimis peruerse seipsum amat, qui & alios vult errare, vt error suus lateat. Quanto enim melius & vtilius, vt vbi ipse errauit, alij non errent, quorum admonitu errore careat. Quod si noluerit, saltem comites erroris non habeat. Si enim mihi Deus quod volo præstiterit, vt omnium librorum meorum quæcunq; mihi rectissime displicent, opere aliquo ad hoc ipsum instituto colligam atque demonstrem: tunc videbunt omnes homines, quam non sum acceptor personæ mee. Vos autem qui me multum diligitis, si talem me asseritis aduersus eos, quorum malitia, vel imperitia, vel intelligentia reprehedor, vt me nusquam scriptorum meorum errasse dicatis, frustra laboratis, non bonam causam suscepistis, facile in ea me ipso iudice superamini: quoniam non mihi placet, eū à charissimis meis talis esse existimor, qualis nō sum. Profecto enim non me, sed pro me alium sub meo nomine diligit: si non quod sum, sed quod non sum diligunt. Nam in quantum me nouerunt, vel de me verum credunt, ego ab eis diligor: in quantum autem mihi tribuunt, quod in me non cognoscunt, alium talem qualem me putant, pro me diligunt.

Romani maximus auctor

Tullius eloquij. Nullum vnquam verbum, inquit, quod reuocare veller, emisit. Quæ quidē laus, quam-

uis præclarissima videatur, tamen credibilior est de nimium fatuo, quam de sapiente perfecto. Nam & illi quos vulgō moriones vocant, quanto magis à sententiæ communi dissonant, magisque absurdi & insulsi sunt, tanto magis nullum verbum emittunt, quod reuocare velint, quia dicti mali, vel stulti, vel incommodi poenitere, vtiq; cordatorum est. Sed si in bonā partem accipiarur, vt quempiam talem fuisse credamus, qui cum sapienter omnia loqueretur, nullum vnquam verbum, quod reuocare veller, emisit: hoc potius de hominibus Dei, qui Spiritu sancto acti loquuti sunt, quā de illo quem sic Cicero laudat, saluberrima pietate credendum est. Ab hac ego excellentia tam longē absum, vt si nullum verbum quod reuocare vellem protulero, fatuo sim quàm sapienti similior. Illius quippe scripta summa sunt auctoritate dignissima, qui nullū verbum non quod reuocare veller, sed quod reuocare deberet, emisit. Hoc quisquis nōdum est assequutus, secundas habeat partes modestiæ, quia primas nō potuit habere sapientiæ: quia non valuit omnia nō poenitenda diligenter dixisse, poeniteat quæ cognouerit dicenda non fuisse. Cum ergo non sicut quidam charissimi mei putant, nulla vel pauca, sed potius plura fortasse quàm maledici opinantur verba dixerim, quæ mallem reuocare, si possem, non mihi Tulliana illa blanditur sententia, qua dictum est: Nullum vnquam verbum quod reuocare veller, emisit: sed angit me planē Horatiana sententia, *Nescit vox missa reuerti*. Hinc est quod periculosissimarum quæstionum libros, de Genesi scilicet, & de Trinitate, diutius teneo quàm vultis & fertis: vt si non potuerint nisi habere aliqua quæ merito reprehendantur, saltem pauciora sint, quàm esse possent, si præcipiti festinatione incōsultius ederentur. Vos enim, vt vestræ indicant literæ, (nam hoc mihi etiam sanctus frater & coepiscopus meus scripsit Florentius) idē vt edantur vrgetis, quod possunt à me, dum in hac carne viuo, defendi, cum vel ab inimicis mordentibus, vel etiam ab amicis parum intelligentibus, fortasse in quibusdam cœperint accusari. Quod vtiq; propterea dicitis, quia non putatis esse in eis aliquid, quod vera possit ratione culpari. Alioquin non me ad eorum editionem, sed ad diligentem emendationem potius hortaretur mihi. Ego autem iudices veros, & veritate seueros magis intueor, inter quos & me ipsum primitus constitucere volo, vt ad illos ea tantum reprehendenda perueniant, quæ à me quamuis sedulo perferutante, minimè videri potuerunt. Quæ cum ita sint, hoc tamen quod in tertio libro De libero arbitrio, cum de substantia rationali agerem, sic à me positum est vt dicerem: In corporibus autem inferioribus anima post peccatum ordinata regit corpus suum, non omnimodo pro arbitrio, sed sicut leges vniuersitatis finunt: diligenter aduertant qui putant me aliquid de anima humana velut certum statuisse atque fixisse, quod vel ex parentibus per propaginem veniat, vel in actibus vitæ superioris atque cælestis peccauerit, vt corruptibili carne mereretur includi: & videant sic à me verba fuisse perpenfa, vt retento eo quod certum habeo, post peccatum primi hominis natos esse atque nasci cæteros homines in carne peccati, cui sanandæ venit in Domino similitudo carnis peccati, ita omnia sonarent, vt nulli præiudicarent opinioni quatuor illarum, quas postea digessi atque distinxī, non confirmans aliquam, sed interim quod agebam sequestrata illarum discussione determinans, vt quæcunq; illarum vera esset, Deus sine dubio laudaretur. Siue enim ex illa vna omnes animæ propagentur, siue sigillatim in singulis fiant, siue extra creatæ mittantur, siue in corpora sponte mergantur, proculdubio creatura

ista

AVG. MARCELLINO EPIST. VII.

ista rationalis, id est, humanæ animæ natura, in corporibus inferioribus, hoc est, terrenis, post peccatum ordinata regit corpus suum, non omnimodo pro arbitrio interim, quod constat peccatum primi hominis. Non enim dictum est post peccatum suum, aut post ea quàm peccauit: sed dictum est, post peccatum: vt quodlibet postea, si fieri posset, discussa ratio declararet, siue peccatum eius, siue peccatum parentis carnis eius, rectè dictum intelligeretur quod dictum est. Post peccatum in inferioribus corporibus ordinata regit corpus suum, nõ omnimodo pro suo arbitrio, quia & caro concupiscit aduersus spiritum: & ingemiscimus grauati, & corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Et quis omnia enaret carnalis in firmitatis incommoda? Quæ vtique non erunt, cum corruptibile hoc inluerit incorruptionem, vt absorbeat mortale à vita. Tunc itaque spiritale corpus reget omnimodo pro arbitrio, nunc verò non omnimodo, sed sicut leges vniuersitatis sinunt, per quas constitutum est, vt corpora orta occidant, & aucta senescant. Nam illius primi hominis anima, ante peccatum etiam si nondum spiritale corpus, sed animale, tamen pro arbitrio regebat. Post peccatum autem, id est, postea quàm peccatum in illa carne commissum est, ex qua deinceps propagaretur caro peccati, anima rationalis sic est in inferioribus corporibus ordinata, vt non omnimodo pro arbitrio regat corpus suum. Quod si nondum acquiescunt in paruulis, qui nulla adhuc peccata propria commiserunt, iam tamè esse carnem peccati, quia & huic sanandæ cum baptizantur necessaria est medicina, similitudo illa carnis peccati, nec sic istis verbis nobis habent quod succenseant. Constat quippe, nisi fallor, eandem carnem, etiam si nõ vitio, sed natura infirma est, tamen post peccatum cœpisse nasci, quia neq; ita creatus est Adam, neque aliquem genuit ante peccatum. Quærant ergo alia quæ rectè reprehendant, non solum in aliis festinantius editis, verum etiam in his ipsis libris meis De libero arbitrio. Neque enim eos inuenturos nego vnde mihi beneficium conferant, quoniam si illi (quod iam in multorum manus exierunt) corrigi non possunt, ego certè quoniam viuo adhuc possum. Hæc autem verba tam cautè à me posita, vt de anima exortu, quatuor illarum opinionum ratione præscriberem, hi tantum reprehendant, qui reprehendendam putant eandem ipsam de re tam obscura cunctationem meam: contra quos me non defendo, quod rectè faciam in hac quæstione cunctari, cum omnino non dubitem & immortalem esse animam, non ita vt Deus qui solus habet immortalitatem, sed modo quodam sui generis, & eam esse creaturam non substantiam creatoris, & si quid aliud de natura eius certissimum teneo. Sed quia hoc me facere compellit de animæ exortu caliginosissimæ quæstionis obscuritas, matum potius porrigant consententi, & quicquid illud est nosse cupienti, & doceant, si possunt, vel ostendant, si quid de hac re vel certa ratione didicerunt, vel apertissimo diuino eloquio crediderunt. Si enim ratio contra diuinarum Scripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta sit, fallit verisimilitudine, nam vera esse non potest. Rursus si manifestissimæ certæque rationi velut Scripturarum sanctarum obicitur auctoritas, non intelligit qui hoc facit, & non Scripturarum illarum sensum ad quem penetrare non potuit, sed suum potius obicit veritati. Nec quod in eis, sed quod in seipso velut pro eis inuenit, opponit. Exempli gratia: Diligenter attende quid dicam. Scriptum est prope finem libri, qui vocatur Ecclesiastes, cum de solutione hominis, que fit per mortem istam, qua dirimitur anima à corpore, Scriptura loqueretur: Et conuertatur puluis in terram sicut fuit, & spiritus reuertatur ad Deum qui dedit eum.

Sententia huius auctoritatis proculdubio certa est, nec quenquam decipit falsitate, sed si quispiam voluerit eam sic interpretari, vt inde animarum propaginè, quod ex illa vna quam Deus primo homini dedit, omnes cæteræ veniant, conetur astruere, videtur illi suffragari, quod ibi de carne dictum est pulueris nomine. Nam vtique puluis, & spiritus nihil aliud hoc loco quàm anima & caro intelligitur: vt eo modo affirmet animam reuerti ad Deum, quod sit de traduce illius animæ quam primo homini dedit Deus, quem admodum conuertitur caro in terram, cum sit etiam ipsa de traduce illius carnis, quæ in primo homine de terra facta est: ac si contendat, ex hoc quod de carne notissimum est, debere nos credere illud quod de anima occultum est. De traduce quippe carnis non ambigitur, sed de animæ ambigitur. Vtrunque autem ita positum est in hoc testimonio, velut singula singulis parili ratione reddantur: caro scilicet conuertatur in terram sicut fuit. Inde enim sumpta est, quod factus est primus homo. Et spiritus reuertatur ad Deum, qui dedit eum, quando insufflauit in faciem hominis quæ fixerat flatum vite, & factus est homo in animam viuam, vt deinceps ex vtraque re vtriusque rei propagatio discurreret. Veruntamen si illud est verum, quod animas non ex illa vna propagatas, sed alibi creatas singulis singulas Deus dat, etiam huic sententiæ congruit quod dictum est: Spiritus reuertatur ad Deum qui dedit eum. Solæ ergo reliquæ duæ opiniones videtur excludi, quia si fierent in singulis hominibus anime propriæ cum creatur, non putaretur dici debuisse, Spiritus reuertatur ad Deum qui dedit eum, sed ad Deum qui fecit eum. Dedit enim veluti sic sonat, quasi iam extra fuerit quod dari posset. Deinde quod dictum est: Reuertatur ad Deum: vrgent verba & premunt, dicentes: Quomodo reuertetur vbi nunquam antea fuerit? Potius enim dici debuisset asserunt, & ad Deum vel pergit, vel vadat ad Deum, quàm reuertatur ad Deum, si nunquam illic antea spiritus iste fuisse credendus est. Item quomodo animæ sponte labatur in corpus, cum scriptum sit, Dedit eum: nõ tam in promptu est explicare, ac per hoc (vt dixi) duæ istæ opiniones sub verbis huius testimonij laborant. Vna qua putantur singulæ quæque animæ in singulis suis corporibus fieri singulæ, alia qua putantur in corpora sponte demergi. Duabus autem illis, siue de traduce illius vnus veniant, siue antea iam creatæ & apud Deum constitutæ, singulis corporibus dentur, sine labore verba ista coaptantur. Et tamen si assertores eius sententiæ, quæ creduntur animæ in suis singulis corporibus fieri, affirmant ita esse dictum de spiritu, qui pro anima positus est, Deus dedit eum, quemadmodum rectè dicitur dedisse nobis oculos, vel aures, vel manus, vel quodlibet aliud, quæ membra vtique non extra iam fecerat, & allicubi reposita habebat, quæ cum opus esset, daret, hoc est adderet & adiungeret, sed illic ea fecit in corpore cui dedisse illa dicitur: quid ei respondeatur non video, nisi forte alia vel alia testimonia proferantur, vel certa ratio vnde ista opinio refellatur. Itemque illi qui putant animas in corpora sponte desuere, sic accipiunt dictum, Dedit Deus eum: quomodo dictum est: Tradidit illos Deus in concupiscentiam cordis eorum. Proinde vnum verbum relinquatur quod dictum est, Reuertatur ad Deum: pro peccato accipi possit reuerti, vbi antè non fuit, si animæ in suis quæque corporibus fiunt, quo solo verbo vna illarum quatuor angustatur opinio. Sed neque propter hoc vnum verbum temerè existimo illam sententiam esse refutadam, ne forte possit ostendi aliquo genere locutionis, quo sancta Scriptura vti solet, hoc quoque rectè dici potuisse, vt reuerti intelligatur ad Deum spiritus creatus, tanquam ad auctorem à quo creatus est, non tanquam ad

eum apud què primitus fuit. Hæc ideo scripsi, vt quisquis illarum quatuor de anima sententiarum aliquam voluerit astruere atque defendere, talia proferat, vel de scripturis in auctoritatem ecclesiasticam receptis, quæ non possint aliter accipi, sicuti est, quod Deus hominem fecit: vel ratione tam certa, vt contradictio aut nulla existat, aut insaniam similis merito iudicetur, velut si quisquam dicat, nec veritatem cognoscere, nec falli quenquam posse nisi viuentem. Neq; enim vt videamus quàm hoc sit verum, scripturarum auctoritas necessaria est, ac non sensus ipse communis ita verum esse perspicua ratione proclamatur, vt quisquis contradixerit, demencitissimus habeatur. Hoc si in ista obscurissima quæstione, quæ de anima est, præstare aliquis potest, adiuuet imperitiam meam. Quod si nõ potest, non culpet cunctationem meam. De virginitate autem sanctæ Mariæ, si hoc quod scripsi non persuadet fieri potuisse, neganda sunt omnia quæ mirabiliter in corporibus acciderunt. Quod si propterea non creditur, quia semel factum est, quare ab amico, quem hoc adhuc mouet, vtrum nihil inueniatur in literis secularibus, quod & semel factum sit, & tamen creditum non fabulosa vanitate, sed sicut existimant historica fide, quare obscuro te. Si enim tale aliquid in illis literis inueniri negauerit, admonendus est: si autem falsus fuerit, soluta quæstio est.

Augustinus Hieronymo, de nota post Septuaginta Veteris testamenti versione, de que Petro reprehensio à Paulo, Galat. I. L. ventilans quæstionem de mendacio officioso. Hæc epistola non est reddita Hieronymo, quod is cui tradita fuerat, mutato consilio non est professus: eam scripsit adhuc presbyter.

EPISTOLA VIII.

Domino dilectissimo, & cultu sincerissimo charitatis obsequendo atque amplectendo fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus.

NUNQUAM æque quisquam tam facie cuiuslibet innotuit, quàm mihi tuorum in Domino studiorum quietas letitia & verè exercitatio liberalis. Quamquam ergo percipiam omnino te nosse, tamen exiguum quiddam tui minus habeo, præsentiam videlicet corporis: quam ipsam etiam postea quam te beatissimus nunc episcopus, tunc verò iam episcopatu dignus, frater Alpius vidit, remansitque à me visus est; negare non possum magna ex parte mihi esse relatu eius impressam: & ante reditum, cum te ille ibi videbat, ego videbam, sed oculus eius. Nõ enim animo me atque illum, sed corpore duos, qui nouerit, dixerit, cõcordia duntaxat & familiaritate fidissima, non meritis quibus ille antecellit. Quia ergo me primitus communionem spiritus, quo in vnum nectimur, deinde illius ex ore iam diligis; nequaquam impudenter quasi aliquis ignotus commendo germanitati tuæ fratrem profuturum, quem nostris conatibus deinde adiutorio tuo verè profuturum speramus, nisi forte quod talis est, vt ipse tibi per eum siam commendatior, quàm ille per me. Hactenus fortasse scribere debuerim, si esse vellem epistolarum solennium more contentus: sed scætet animus in loquelas communicandas tecum de studiis nostris, quæ habemus in Christo Iesu Domino nostro: qui nobis multas vtilitates & viatica quædam demonstrati à se itineris etiam per tuam charitatem non mediocriter ministrare dignatur.

PETIMVS ergo, & nobiscum petit omnis Africanarum ecclesiæ, quæ studiosa societas, vt interpretadis eorum libris, qui Græcè scripturas nostras quam optime tractauerunt, curam atq; operam impendere non graueris. Potes enim efficere, vt nos quoque habeamus tales illos viros, & vnum potissimum, quem tu libentius iu tuis literis sonas. De vertendis autè in Latinam linguam sanctis literis canonicis laborare te nollè, nisi eo modo quo Iob interpretatus es: vt, signis adhibitis

quid inter hanc tuam & Septuaginta, quorù est grauissima auctoritas, interpretationem differat, appareat. Satis autem nequeo mirari, si aliquid adhuc in Hebræis exemplaribus inuenitur, quod tot interpretes, illius linguæ peritissimos, fugerit. Omitto enim Septuaginta; de quorum vel consilij vel spiritus maiore cõcordia, quàm si vnus homo esset, non audeo in aliquam partem certam ferre sententiam, nisi quod eis præeminentem auctoritatè in hoc munere sine controuersia tribuendam existimo. Illi me plus mouent, qui cum posteriores interpretarentur, & verborum locutionumq; Hebræarum viam atq; regulas mordicus (vt fertur) tenerent, non solum inter se non consenserunt, sed etiam reliquerunt multa, quæ tanto post eruenda & prodèda remanent. Et aut obscura sunt, aut manifesta. Si enim obscura sunt, te quoque in eis falli potuisse creditur, si autem manifesta, illos in eis falli potuisse nõ creditur. Huius igitur rei pro tua charitate, expositis carsis, certum me facias obsecrauerim. LEGI ETIAM quædam scripta quæ tua dicerentur, in Epistolas apostoli Pauli: quarum ad Galatas, cum enodare velles, venit in manus locus ille quo apostolus Petrus à perniciosâ simulatione reuocatur. Dictumq; ibi patrociniū mendacij susceptum esse vel abs te tali viro, vel à quopiam, si alius illa scripsit, fateor, non mediocriter doleo, donec refellantur, si fortè refelli possunt ea, quæ me mouent. Mihi enim videtur exitiosissimè credi, aliquid in libris sanctis esse mendacium; id est eos homines, per quos nobis illa Scriptura ministrata est, ac que cõscripta, aliquid in libris suis fuisse mēctos. Alia quippe quæstio est, sit ne aliquando mentiri viri boni: Et alia quæstio est, vtrum Scriptorem sanctarum scripturarum mentiri oportuerit: immò verò nõ alia, sed nulla quæstio est. Admisso enim semel in tantum auctoritatis fastigium officioso aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quæ nõ vt cuiq; videbitur, vel ad mores difficilis, vel ad fidem incredibilis, eadem perniciosissima regula ad mentietis auctoris consilium officiosumq; referatur. Si enim mēctebatur apostolus Paulus cum apostolum Petrum obiurgans diceret; Si tu cum sis Iudæus, gentilitèr & nõ Iudaicè viuus, quemadmodum gentes cogis Iudaizare? & rectè illi videbatur Petrus fecisse, quem non rectè fecisse, & dixit & scripsit: vt quasi animos tumultuantium deliniret. Quid respondemus, cum surrexerint uerit homines, prohibentes nuptias quos futuros ipse prænucliauit, & dixerint totum illud quod idem apostolus de matrimoniorum iure firmando locutus est, propter homines qui dilectione cõiugum tumultuari poterant fuisse mentitum: scilicet non quod hoc senserit, sed vt illorum placaretur aduersitas? Nõ opus est multa commemorare. Possunt enim videri etiam de laudibus Dei esse officiosa mendacia, vt apud homines pigriores dilectio eius ardeat, atq; ita nunquam certa erit in libris sanctis castæ veritatis auctoritas. Nõne attendimus, eundem Apostolum cum ingenti cura commendandæ veritatis dicere, Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra; inanis est & fides nostra. Inuenimur autè & falsi testes Dei: quia testimonium diximus aduersus Deum, quod suscitauit Christum, quem non suscitauit: Si quis huius dixerit, quid in hoc mendacio perhorrescis, cum id dixeris, quod etiam si falsum sit, ad laudem Dei maxime pertinet? Nõne huius detestatus insaniam, quibus posset verbis, & significationibus in lucem penetrata sui cordis aperiret, clamans non minore aut fortasse etiã maiore scelere, in Deo laudari falsitate, quã vituperari veritatem? Agendum est igitur, vt ad cognitionè diuinarum scripturarù talis homo accedat, qui de sanctis libris tam sanctè & veraciter existimet, vt nolit aliquorum parte delectari per officiosa mendacia: potiusq;

id, quod

Gal. 5. 27. Cor. 5. 4. 5. 549. 9. 4. 5.

1. Tim. 6. 10

Eccl. 12. b. 7.

1. Pet. 1. 2.

Gen. 2. b. 7.

Rom. 1. d. 26

4um

Lib. 18. 2. C. 17. 4. 2. 42. 4. 2. 42. 4. 2. 42.

al. m. l. 10. Dilemma.

Peritiosâ simulatione.

Gal. 2. 6. 14

1. Tim. 4. 4. 8

1. Cor. 6. 10.

1. Cor. 15. 14.

De ueritate scripturarum diuinarum non est ambigendum.

id quod non intelligi ualeat, quam cor suum pre-
 rat illi ueritati. Profecto enim cum hoc dicit, credi si-
 bi expeit, & id agit, ut diuinarum Scripturarum au-
 toritatibus non credamus. Et ego quidem qualibuscunq;
 uiribus quas Dominus suggerit, omnia illa testimonia
 quae adhibita sunt astruendae uilitati mendacij, aliter
 oportere intelligi ostenderem: ut ubiq; eorum firma ve-
 ritas doceretur. Quam enim testimonia mendacia ef-
 se non debent, tam non debent fauere mendacio. Sed
 hoc intelligentiae relinquo tuae. Admota enim lectio-
 ni diligentiori consideratione, multo id fortasse faci-
 lius videbis, qua ego. Ad hanc autem considerationem
 cogit te pietas, qua cognoscis fluctuare auctoritatem
 Scripturarum diuinarum, ut in eis, quod uult, quisq; cre-
 dat, quod non uult, non credat; si semel fuerit persua-
 sum aliqua illos uiros, per quos nobis haec ministrata
 sunt, in Scripturis suis officiose potuisse mentiri. Nisi
 forte regulas quasdam daturus es, quibus nouerimus, v-
 bi oporteat mentiri, ubi non oporteat. Quod si fieri
 potest, ut nullo modo mendacibus dubiisq; rationibus
 id explices, quae se ne me onerosum, aut impudentem
 iudices, per humanitatem ueracissimam Domini no-
 stri. Nam, ut non dicam nulla, certe non magna culpa,
 meus error ueritati fauet: si recte in te potest ueritas fa-
 uere mendacio. **M**ULTA alia cum sincerissimo
 corde tuo loqui cupere, & de Christiano studio cofer-
 re: sed huic desiderio meo nulla Epistola satis est. Vbe-
 rius id ipsum possum per fratrem, quem miscendum, &
 alendum dulcibus atq; uerbis sermocinationibus tuis
 misisse me gaudeo. Et tamen, quantum uellem, nec ipse,
 (quod pace eius dixerim) forsitan capit: quanquam in
 nihilo me illi praeulerim. Ego enim me fateor tui ca-
 paciorem: sed ipsum video fieri plenior, quo me sine
 dubitatione antecellit: & postea quam redierit, quod
 Domino adiuuante prosperatum iri spero, cum eius
 pectoris abs te cumulati particeps fuero, non est im-
 pleturus, quod in me adhuc vacuum erit, atq; audum
 sensum tuorum. Ita fiet ut & ego etiam tunc egentior
 sim, ille copiosior. Sanè idem frater aliqua scripta nostra
 fert secum: quibus legendis si dignatione adhibueris,
 etiam sinceram atq; fraternam seueritatem adhibeas
 quae so. Non enim aliter intelligo quod scriptum est;
 Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me: o-
 leum autem peccatoris non impinguet caput meum:
 nisi qui magis amat obiurgator sanans, quam adula-
 tor uingens caput. Ego autem difficillime bonus iudex
 lego quod scripserim, sed aut timidior recto, aut cupi-
 dior. Video etiam interdum uitia mea; sed haec malo
 audire a melioribus: nec, cum me recte fortasse repre-
 hendero, rursus mihi blandiar, & meticulo sam potius
 mihi videar in me quam iustam tulisse sententiam.

Augustinus Hieronymo de titulo libri De scriptoribus Ecclesia-
 sticis: deinde de Petro reprehensio, de quo supra: hortatur il-
 lum, ut prodatur Origenis & singulorum haereticorum errata.

EPISTOLA IX.

Domino dilectissimo et cultu sincero charitatis obser-
 uando atque amplectendo, fratri et compresbytero
 Hieronymo, Augustinus.

HABEO gratiam quod, pro subscripta salutatio-
 nem multo, qua ex te uellem sumere, ta libro, a quo
 tempora quantalibet occupet, nullus sermo prolixus
 est. Quanquam itaq; nos negotiorum alienorum, eo-
 rumque secularium, curis circumsternitur ingentibus, ta-
 men Epistolae tuae breuitati facile non ignoscerem, nisi
 cogitarem, quam paucioribus uerbis meis redderetur.
 Quare aggredere, quae so, istam nobiscum literariam
 colloquutionem habere, ne multum ad nos dissiung-
 dos liceat absentiae corporali: quanquam simus in Do-
 mino Spiritus unitate coniuncti, etiam si ab stylo qui-

A escamus, & taceamus. Et libri quidem, quos de horreo
 Dominico elaborasti, penè totum te nobis exhibent.
 Si enim propterea te non nouimus, quia facie tua cor-
 poris non uidimus: hoc modo nec ipse te nosti: nam tu
 quoque non uides eam. Si autem tibi non ob aliud notus
 es, nisi quia nosti animum tuum, & nos eum non medio-
 criter nouimus in literis tuis; in quibus benedicimus
 Domino, quod tibi, & nobis, omnibusq; fratribus qui
 tua legunt, te talem dedit. **L**I B E R quidem tuus
 inter caetera non diu est quod uenit in manus nostras:
 quae sit eius inscriptio, nescimus adhuc. Non enim hoc
 codex ipse, ut ad solet, in liminari pagina praetendebat.
 Epitaphium tamen appellari dicebat frater, apud quem
 inuentus est. Quod ei nomen tibi placuisse ut indere-
 tur crederemus, si eorum tantum hominum uel uitas,
 uel scripta ibi legissemus, qui iam defuncti essent. Cum
 uero multorum & eo tempore quo scribebatur, & nunc
 usq; uiuentium, ibi commemorentur opuscula, miramur,
 cur hunc ei titulum uel imposueris, uel imposuisse cre-
 daris. Tamen uulter à te conscriptum eundem librum satis
 approbamus. **I**N expositione quoque Epistolae
 Pauli ad Galatas, inuenimus aliquid, quod nos multum
 moueat. Si enim ad Scripturas sanctas admitta fuerint
 officiosa mendacia, quid in eis remanebit auctorita-
 tis? Quae tandem de Scripturis illis sententia profe-
 retur, cuius pondere contentiosa falsitatis subruatur
 improbitas? Statim enim ut protuleris, si aliter sapit,
 qui contra nititur, dicit illud, quod prolatum erit, ho-
 nesto aliquo officio scriptore fuisse mentium. Vbi e-
 nim hoc non poterit, si poterit in ea narratione, quam
 exorsus Apostolus, ait: Quae autem scribo uobis, ecce
 coram Deo quia non mentior: credi affirmariq; men-
 titus, eo loco ubi dixit de Petro & Barnaba; Cum uide-
 derem, quia non recte ingrediebantur ad ueritatem
 Euangelij: Si enim recte illi ingrediebantur, iste men-
 titus est: si autem ibi mentitus est, ubi uerum dixit? An
 ibi uerum dixisse uidebitur, ubi hoc dixerit, quod lec-
 tor sapit? Cum uero contra sensum lectoris aliquid
 occurrerit, officioso mendacio deputabitur? Non enim
 deesse poterunt causae, cur existimetur non solum po-
 tuisse, uerum etiam debuisse mentiri, si huic regulae con-
 ceditur locus. Non opus est hanc causam multis uer-
 bis agere, praesertim apud te; cui sapienter prouidenti
 dictum sit est. Nequaquam uero mihi arrogauerim,
 ut ingenium tuum, diuino dono aureum, meis obolis
 ditare contedam: nec est quisquam te magis idoneus,
 qui opus illud emendet. **N**E Q U E enim à me do-
 cendus es quomodo intelligatur, quod idem dicit, Fa-
 ctus sum Iudaeis tanquam Iudaeus, ut Iudaeos lucrifa-
 cerem: & caetera, quae ibi dicuntur compassione mise-
 ricordiae, non simulatione fallaciae. Fit enim tanquam
 agrotus, qui ministrat agrotis: non cum se febres ha-
 bere mentitur, sed cum animo condolentis cogitat,
 quemadmodum sibi ministrari uellet, si ipse agrotaret.

Nam utiq; Iudaeus erat, Christianus autem factus, non
 Iudaeorum Sacramenta reliquerat, quae conuenienter
 ille populus & legitimo tempore quo oportebat, ac-
 ceperat. Ideoque susceperat ea celebranda, cum iam
 Christi esset. Apostolus: ut doceret non esse pernicio-
 sa iis, qui ea uellent, sicut à parentibus per legem ac-
 ceperant, custodire, etiam cum Christo credidissent:
 non tamen in eis iam constituerent spem salutis, quo-
 niam per Dominum Iesum salus illa, quae illis Sacra-
 menti significabatur, aduenerat. Ideoque gentibus,
 quod inuictos à fide reuocarent, onere graui & non
 necessario, nullo modo imponenda esse censebat. Quae
 propter non ideo Petrum emendauit, quod paternas
 traditiones obseruaret: quod si facere uellet, nec men-
 daciter nec incongrue faceret: quamuis enim iam su-
 perflua, tamen solita non nocerent. Sed quoniam
 gentes coegebat Iudaizare: quod nullo modo posset,
 nisi ea

IN expositione quoque Epistolae
 Pauli ad Galatas, inuenimus aliquid, quod nos multum
 moueat. Si enim ad Scripturas sanctas admitta fuerint
 officiosa mendacia, quid in eis remanebit auctorita-
 tis? Quae tandem de Scripturis illis sententia profe-
 retur, cuius pondere contentiosa falsitatis subruatur
 improbitas? Statim enim ut protuleris, si aliter sapit,
 qui contra nititur, dicit illud, quod prolatum erit, ho-
 nesto aliquo officio scriptore fuisse mentium. Vbi e-
 nim hoc non poterit, si poterit in ea narratione, quam
 exorsus Apostolus, ait: Quae autem scribo uobis, ecce
 coram Deo quia non mentior: credi affirmariq; men-
 titus, eo loco ubi dixit de Petro & Barnaba; Cum uide-
 derem, quia non recte ingrediebantur ad ueritatem
 Euangelij: Si enim recte illi ingrediebantur, iste men-
 titus est: si autem ibi mentitus est, ubi uerum dixit? An
 ibi uerum dixisse uidebitur, ubi hoc dixerit, quod lec-
 tor sapit? Cum uero contra sensum lectoris aliquid
 occurrerit, officioso mendacio deputabitur? Non enim
 deesse poterunt causae, cur existimetur non solum po-
 tuisse, uerum etiam debuisse mentiri, si huic regulae con-
 ceditur locus. Non opus est hanc causam multis uer-
 bis agere, praesertim apud te; cui sapienter prouidenti
 dictum sit est. Nequaquam uero mihi arrogauerim,
 ut ingenium tuum, diuino dono aureum, meis obolis
 ditare contedam: nec est quisquam te magis idoneus,
 qui opus illud emendet. **N**E Q U E enim à me do-
 cendus es quomodo intelligatur, quod idem dicit, Fa-
 ctus sum Iudaeis tanquam Iudaeus, ut Iudaeos lucrifa-
 cerem: & caetera, quae ibi dicuntur compassione mise-
 ricordiae, non simulatione fallaciae. Fit enim tanquam
 agrotus, qui ministrat agrotis: non cum se febres ha-
 bere mentitur, sed cum animo condolentis cogitat,
 quemadmodum sibi ministrari uellet, si ipse agrotaret.

Nam utiq; Iudaeus erat, Christianus autem factus, non
 Iudaeorum Sacramenta reliquerat, quae conuenienter
 ille populus & legitimo tempore quo oportebat, ac-
 ceperat. Ideoque susceperat ea celebranda, cum iam
 Christi esset. Apostolus: ut doceret non esse pernicio-
 sa iis, qui ea uellent, sicut à parentibus per legem ac-
 ceperant, custodire, etiam cum Christo credidissent:
 non tamen in eis iam constituerent spem salutis, quo-
 niam per Dominum Iesum salus illa, quae illis Sacra-
 menti significabatur, aduenerat. Ideoque gentibus,
 quod inuictos à fide reuocarent, onere graui & non
 necessario, nullo modo imponenda esse censebat. Quae
 propter non ideo Petrum emendauit, quod paternas
 traditiones obseruaret: quod si facere uellet, nec men-
 daciter nec incongrue faceret: quamuis enim iam su-
 perflua, tamen solita non nocerent. Sed quoniam
 gentes coegebat Iudaizare: quod nullo modo posset,
 nisi ea

IN expositione quoque Epistolae
 Pauli ad Galatas, inuenimus aliquid, quod nos multum
 moueat. Si enim ad Scripturas sanctas admitta fuerint
 officiosa mendacia, quid in eis remanebit auctorita-
 tis? Quae tandem de Scripturis illis sententia profe-
 retur, cuius pondere contentiosa falsitatis subruatur
 improbitas? Statim enim ut protuleris, si aliter sapit,
 qui contra nititur, dicit illud, quod prolatum erit, ho-
 nesto aliquo officio scriptore fuisse mentium. Vbi e-
 nim hoc non poterit, si poterit in ea narratione, quam
 exorsus Apostolus, ait: Quae autem scribo uobis, ecce
 coram Deo quia non mentior: credi affirmariq; men-
 titus, eo loco ubi dixit de Petro & Barnaba; Cum uide-
 derem, quia non recte ingrediebantur ad ueritatem
 Euangelij: Si enim recte illi ingrediebantur, iste men-
 titus est: si autem ibi mentitus est, ubi uerum dixit? An
 ibi uerum dixisse uidebitur, ubi hoc dixerit, quod lec-
 tor sapit? Cum uero contra sensum lectoris aliquid
 occurrerit, officioso mendacio deputabitur? Non enim
 deesse poterunt causae, cur existimetur non solum po-
 tuisse, uerum etiam debuisse mentiri, si huic regulae con-
 ceditur locus. Non opus est hanc causam multis uer-
 bis agere, praesertim apud te; cui sapienter prouidenti
 dictum sit est. Nequaquam uero mihi arrogauerim,
 ut ingenium tuum, diuino dono aureum, meis obolis
 ditare contedam: nec est quisquam te magis idoneus,
 qui opus illud emendet. **N**E Q U E enim à me do-
 cendus es quomodo intelligatur, quod idem dicit, Fa-
 ctus sum Iudaeis tanquam Iudaeus, ut Iudaeos lucrifa-
 cerem: & caetera, quae ibi dicuntur compassione mise-
 ricordiae, non simulatione fallaciae. Fit enim tanquam
 agrotus, qui ministrat agrotis: non cum se febres ha-
 bere mentitur, sed cum animo condolentis cogitat,
 quemadmodum sibi ministrari uellet, si ipse agrotaret.

Nam utiq; Iudaeus erat, Christianus autem factus, non
 Iudaeorum Sacramenta reliquerat, quae conuenienter
 ille populus & legitimo tempore quo oportebat, ac-
 ceperat. Ideoque susceperat ea celebranda, cum iam
 Christi esset. Apostolus: ut doceret non esse pernicio-
 sa iis, qui ea uellent, sicut à parentibus per legem ac-
 ceperant, custodire, etiam cum Christo credidissent:
 non tamen in eis iam constituerent spem salutis, quo-
 niam per Dominum Iesum salus illa, quae illis Sacra-
 menti significabatur, aduenerat. Ideoque gentibus,
 quod inuictos à fide reuocarent, onere graui & non
 necessario, nullo modo imponenda esse censebat. Quae
 propter non ideo Petrum emendauit, quod paternas
 traditiones obseruaret: quod si facere uellet, nec men-
 daciter nec incongrue faceret: quamuis enim iam su-
 perflua, tamen solita non nocerent. Sed quoniam
 gentes coegebat Iudaizare: quod nullo modo posset,
 nisi ea

IN expositione quoque Epistolae
 Pauli ad Galatas, inuenimus aliquid, quod nos multum
 moueat. Si enim ad Scripturas sanctas admitta fuerint
 officiosa mendacia, quid in eis remanebit auctorita-
 tis? Quae tandem de Scripturis illis sententia profe-
 retur, cuius pondere contentiosa falsitatis subruatur
 improbitas? Statim enim ut protuleris, si aliter sapit,
 qui contra nititur, dicit illud, quod prolatum erit, ho-
 nesto aliquo officio scriptore fuisse mentium. Vbi e-
 nim hoc non poterit, si poterit in ea narratione, quam
 exorsus Apostolus, ait: Quae autem scribo uobis, ecce
 coram Deo quia non mentior: credi affirmariq; men-
 titus, eo loco ubi dixit de Petro & Barnaba; Cum uide-
 derem, quia non recte ingrediebantur ad ueritatem
 Euangelij: Si enim recte illi ingrediebantur, iste men-
 titus est: si autem ibi mentitus est, ubi uerum dixit? An
 ibi uerum dixisse uidebitur, ubi hoc dixerit, quod lec-
 tor sapit? Cum uero contra sensum lectoris aliquid
 occurrerit, officioso mendacio deputabitur? Non enim
 deesse poterunt causae, cur existimetur non solum po-
 tuisse, uerum etiam debuisse mentiri, si huic regulae con-
 ceditur locus. Non opus est hanc causam multis uer-
 bis agere, praesertim apud te; cui sapienter prouidenti
 dictum sit est. Nequaquam uero mihi arrogauerim,
 ut ingenium tuum, diuino dono aureum, meis obolis
 ditare contedam: nec est quisquam te magis idoneus,
 qui opus illud emendet. **N**E Q U E enim à me do-
 cendus es quomodo intelligatur, quod idem dicit, Fa-
 ctus sum Iudaeis tanquam Iudaeus, ut Iudaeos lucrifa-
 cerem: & caetera, quae ibi dicuntur compassione mise-
 ricordiae, non simulatione fallaciae. Fit enim tanquam
 agrotus, qui ministrat agrotis: non cum se febres ha-
 bere mentitur, sed cum animo condolentis cogitat,
 quemadmodum sibi ministrari uellet, si ipse agrotaret.

Nam utiq; Iudaeus erat, Christianus autem factus, non
 Iudaeorum Sacramenta reliquerat, quae conuenienter
 ille populus & legitimo tempore quo oportebat, ac-
 ceperat. Ideoque susceperat ea celebranda, cum iam
 Christi esset. Apostolus: ut doceret non esse pernicio-
 sa iis, qui ea uellent, sicut à parentibus per legem ac-
 ceperant, custodire, etiam cum Christo credidissent:
 non tamen in eis iam constituerent spem salutis, quo-
 niam per Dominum Iesum salus illa, quae illis Sacra-
 menti significabatur, aduenerat. Ideoque gentibus,
 quod inuictos à fide reuocarent, onere graui & non
 necessario, nullo modo imponenda esse censebat. Quae
 propter non ideo Petrum emendauit, quod paternas
 traditiones obseruaret: quod si facere uellet, nec men-
 daciter nec incongrue faceret: quamuis enim iam su-
 perflua, tamen solita non nocerent. Sed quoniam
 gentes coegebat Iudaizare: quod nullo modo posset,
 nisi ea

CAPVT
II.

Phil. 1.40.
4.5.

CAPVT
II.

CAPVT
III.

Gal. 1. d. 20

Gal. 2. c. 14

CAPVT
IIII.

1. Cor. 9.
c. 20.

al. seruii.

AB. 1. 5. 4.
13.

Gal. 2. c. 14

Rom. 10. 4.

2. Mach. 6.
6. 10. *
Ex cap. 7. 4.
1. *

Phil. 3. 6. 8.

Fallax simu-
lato.

1. Cor. 9. d. 22

1. Cor. 11.
3. 2. 9.

Helena.

CAPVT
V.

CAPVT
VI.
Origenes.

nisi ea sic ageret, tanquam adhuc etiam post Domini
 aduentum necessaria saluti forent: quod uehementer
 per apostolatam Pauli ueritas diffusit. Nec apostolus
 Petrus hoc ignorabat: sed id faciebat, timens eos, qui
 ex circuncisione erant. Itaque & ipse uere correctus
 est: & Paulus uera narrauit, ne sancta Scriptura quae ad
 fidem posteris edita est, admitta auctoritate mendacij,
 tota dubia nutet & fluctet. Non enim potest aut o-
 portet literis explicari, quanta & quam inexplicabi-
 lia mala consequantur, si hoc concesserimus. Posset
 autem opportunè minusque periculose demonstrari,
 si coram inter nos colloqueremur. Hoc ergo Iudaeorum
 Paulus miserat quod malum habebant: & in primis
 illud, quod ignorantem Dei iustitiam, & suam iusti-
 tiam uolentes constituere, iustitiae Dei non sunt sub-
 iecti. Deinde quod post passionem & resurrectionem
 Christi, dato ac manifestato Sacramento gratiae, secun-
 dum ordinem Melchisedech, adhuc putabant Sacra-
 menta uetera, non ex consuetudine solemnitate, sed
 ex necessitate salutis esse celebranda. Quae tamen si
 nunquam fuissent necessaria, infructuose atque inani-
 ter pro eis Machabej martyres fierent. Postremo istud
 quod praedicatores gratiae Christianos Iudaei taquam
 hostes legis persequebantur. Hos itaque atque huius-
 modi errores, & uitia, dicit se damnare, & ut sterora
 arbitratum, ut Christum lucrifaceret: non obseruatio-
 nes legis, si more patrio celebrarentur. Iudaei & ab ipso
 celebratae sunt sine ulla salutis necessitate, non sicut
 Iudaei celebrandas putabant, aut fallaci simulatione,
 quod in Petro reprehenderat. Nam si propterea illa
 Sacramenta celebrantur, quia simulauit se Iudaeum ut
 illos lucrifaceret: cur non etiam sacrificauit cum gen-
 tibus, quia & iis qui sine lege erant, taquam sine lege
 factus est, ut eos quoque lucrifaceret: nisi quia & illud
 fecit, ut natura Iudaeus: & hoc totum dixit, non ut fal-
 laceret se fingeret esse quod non erat, sed ut miseror-
 diter e uita subueniendum esse sentiret, ac si ipse in eo-
 dem errore laboraret, non scilicet mentientis astu, sed
 compatietis affectu. Sicut eo ipso loco generaliter in-
 tulit, Factus sum in infirmis infirmus, ut infirmos lucrifa-
 cerem: ut sequeus conclusio, Omnibus omnia factus
 sum, ut omnes lucrifacerem, ad hoc referenda intelli-
 gatur, ut cuiusque infirmitatem taquam in seipso mi-
 seratus appareat. Non enim & cum diceret, Quis in-
 firmatur, & ego non infirmor? infirmitatem alterius
 simulasse potius, quam condoluisset, uolebat intelli-
 gi. Quare arripe, obsecro te, ingenuam & uere Christia-
 nam cum charitate seueritatem, ad illud opus corri-
 gendum atque emendandum, & *παύσησθε*, ut dicitur,
 cane. Incomparabiliter enim pulchrior est ueritas
 Christianorum, quam Helena Graecorum. Pro ista e-
 nim fortius nostri martyres aduersus hanc Sodomam,
 quam pro illa mille heroes aduersus Troiam, dimica-
 uerunt. Neque hoc ideo dico, ut oculos cordis reci-
 pias: quos abistit amiseris, sed ut aduertat: quos cum ha-
 beas sanos, & uigiles, nescio qua dissimulatione auerti-
 sti, ut non intenderes quae consequantur aduersa, si se-
 mel creditum fuerit, posse honeste atq; pie accipi, scri-
 ptorem diuinarum librorum in aliqua sui operis parte
 mentiti. **S**C R I P S E R A M hinc iam ali-
 quando ad te Epistolam, quae non perlata est, quia nec
 perrexit cui perferendam tradideram: ex qua illud mi-
 hi suggestum est, cum istam dictare, quod in hac quo-
 que praetermittere non debui: ut si alia est sententia
 tua, eademque est melior, timori meo libenter igno-
 scas. Si enim aliter sentis, uerumque tu sentis: nam nisi
 uerum sit, melius esse non potest: ut non dicam nulla,
 certe non magna culpa, meus error ueritati fauet, si
 recte in quoquam ueritas potest fauere mendacio.
DE Origene autem quod rescribere dignatus es,
 iam sciebam non tantum in Ecclesiasticis libris ac li-

teris, sed in omnibus recta, & uera, quae inuenimus,
 approbare atque laudare, falsa uero & praua improba-
 re atque reprehendere. Sed illud de prudentia doctri-
 nae tuae desiderabam, & adhuc desidero, ut nota no-
 bis facias ea ipsa eius errata, quibus à fide ueritatis ille
 uir tantus recessisse conuincitur. In libro etiam quo
 eunctos quorum meminisse potuisti scriptores Eccle-
 siasticos, & eorum scripta commemorasti, comodus,
 ut arbitror, fieret, si nominatis eis quos haereticos esse
 nosti, (quando ne ipsos quidem praetermittere uolue-
 ris,) subiungeres etiam in quibus cauendi essent: qua-
 rum nonnullos etiam praetericris, quod scire cupere
 quo consilio factum sit. Aut si illud uolumen forte o-
 nerare noluisse, ut commemoratis haereticis, non ad-
 deres in quibus eos catholica damnata auctoritas: pe-
 to ne graue sit literario labori tuo, quo non mediocri-
 ter per Domini Dei nostri gratiam in Latina lingua
 sanctorum studia & accendisti, & adiuuisti, id quod
 tibi per humilitatem meam fraterna charitas indicit,
 ut si occupationes tuae sinunt, omnium haereticorum
 peruersa dogmata, qui rectitudinem fidei Christianae
 usque ad hoc tempus uel impudentia uel imperitia
 uel peruicacia deprauare conati sunt, uino libello bre-
 uiter digesta edas, in notitiam eorum, quibus aut non
 vacat propter alia negotia, aut non ualent propter a-
 lienam linguam tam multa legere, atque cognoscere.
 Diu te rogarem, nisi hoc folleret esse iudicium minus
 praesumentis de charitate. Hunc interea fratrem no-
 strum Paulum, in Christo multum commendo beni-
 gnitati tuae, cuius in nostris regionibus existimationi
 bonum coram Deo testimonium perhibemus.

Augustinus Hieronymo, dehortans à libris Testamenti ueteris
 ex Hebraeo uertendis, & exhortans ut Septuaginta uersio-
 nem mirè deprauatam ac uariantem reddat suae ueritati.
 Nouum Testamentum ab eo calligatum probat.

EPISTOLA X.

Domino uenerabili & desiderabili sancto fratri,
 & compresbytero Hieronymo, Augusti-
 nus in Domino Salutem.

EX quo ceppi ad te scribere aut tua scripta deside-
 rare, nunquam mihi melior occurrit occasio, quam
 ut per Dei seruum ac ministrum fidelissimum, mihi-
 que charissimum mea tibi passeretur epistola, qualis
 est filius noster Cyprianus diaconus. Per hunc certe ita
 spero literas tuas, ut certius in hoc reru genere quic-
 quam sperare non possim. Nam nec studium in pete-
 dis rescriptis memorato filio nostro deerit, nec gratia
 in promerendis, nec diligentia in custodiendis, nec a-
 lacritas in perferendis, nec fides in reddendis: tantum si
 aliquo modo merear, adiuuet Dominus, & adsit cor-
 di tuo, & desiderio meo, ut fraternam uoluntate nulla
 maior uoluntas impediatur. Quia ergo duas iam episto-
 las misisti, nullam autem tuam postea recepi, easde ipsas
 rursus mittere uolui, credens eas non peruenisse. Quae
 etsi peruenerunt, ac fortasse tuae potius ad me perue-
 nire minimè potuerunt, ea ipsa scripta, quae iam mi-
 sisti, iterum mitte, si forte reseruata sunt: sin minus,
 rursus dicta quod legam: dum tamè his respondere ne
 graueris, quod iam diu est ut expecto. Primas etiam
 quas ad te adhuc presbyter literas praeparaueram mit-
 tendas per quemdam fratrem nostrum Profuturum, qui
 postea collega nobis factus, iam ex hac uita migrabit:
 nec eas tunc ipse perferre potuit, quia continuo dum
 proficisci disponit, episcopatus sarcina detertus, ac de-
 inde in breui defunctus est, etiam nunc mittere uolui:
 ut scias in tua colloquia quam olim inardescam, & qua-
 vim patiar, quod à me tam longè absunt sensus cor-
 poris tui, per quos adire possit ad animum tuum ani-
 mus meus, mi frater dulcissime, & in Domini mebris
 honorande. **I**N hac autem epistola hoc addo,
 quod

al. cogno-
scatur.

CAP. I.

al. offerret
tue.

CAPVT
II.

quod postea didicimus, Iob ex Hebræo à te interpretatum, cum iam quendam haberemus interpretationem tuam eiusdem Prophetæ ex Græco eloquio versam in Latinum; ubi tamen asteriscis notasti quæ in Hebræo sunt, & in Græco defunt, obeliscis autem quæ in Græco inveniuntur, & in Hebræo non sunt, tam mirabili diligentia, ut quibusdam in locis ad verba singula, singulas stellas videamus, significantes eadem verba esse in Hebræo, in Græco autem non esse. Porro in hac posteriore interpretatione quæ versa est ex Hebræo, non eadem verborum fides occurrit, nec parum turbat cogitantem, vel cur in illa prima tanta diligentia figantur asterisci, ut minimas etiam particulas orationis indicent deesse codicibus Græcis quæ sunt in Hebræis: vel cur in hac altera, quæ ex Hebræis est, negligentius hoc curatum sit, ut hæc eadem particule locis suis inveniuntur. Aliquid inde, exempli gratia, volui ponere: sed mihi ad horam codex defuit qui ex Hebræo est. Veruntamen quia præuolus ingenio, non solum quod dixerim, verum etiam quid dicere voluerim, satis, ut opinor, intelligis; ut, causa reddita, quod mouet edisseras. Ego sane te mallem Græcas potius canonicas nobis interpretari Scripturas, quæ Septuaginta interpretum auctoritate perhibentur. Perdurum erit enim, si tua interpretatio per multas ecclesias frequentius cõperit lectitari, quod à Græcis ecclesiis Latinæ ecclesie dissonabunt, maxime quia facile contradicitor conuincitur Græco prolato libro, id est lingue notissimæ. Quisquis autem in eo, quod ex Hebræo translatum est, aliquo insolito permotus fuerit, & falsi crimine intenderit, vix aut nunquam ad Hebræa testimonia peruenietur, quibus defendatur obiectum. Quod si etiam peruentum fuerit, tot Latinæ & Græcas auctoritates damuari quis ferat? Huc accedit, quia etiam consulti Hebræi possunt aliud respondere: ut tu solus necessarius videaris, qui etiam ipsos possis cõvincere: sed tamen si quod iudice mirum si potueris inuenire.

NAM quidam frater noster episcopus, cum lectitare instituisset in ecclesia, cui præest, interpretationem tuam, mouit quiddam longè aliter abs te positum apud Ionam prophetam, quæ erat omniũ sensibus memoriaeque inueteratum, & tot ætatu successionebus decantatum. Factus est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus & inflammantibus calumniam falsitatis, ut cogeret episcopos (ea quippe ciuitas erat) Iudæorum testimonium flagitare. Vtrum autem illi imperitia an malitia, hoc esse in Hebræis codicibus responderunt, quod & Græci & Latini habebant atque dicebāt. Quid plura? Coactus est homo velut mendositatem corrigere, volens, post magnum periculum, non remanere sine plebe. Vnde etiam nobis videtur, aliquando te quoque in nonnullis falli potuisse. Et vide hoc quale sit, in eis literis, quæ non possunt collatis vsitatarum linguarum testimoniis emendari.

PROINDE non paruas Deo gratias agimus de opere tuo, quod euangeliũ ex Græco interpretatus es: quia penè in omnibus nulla offensio est, cum Scripturam Græcam contulerimus. Vnde, si quispiam veteri falsitati contentiosius fauerit, prolatis collatisque codicibus, vel docetur facillimè, vel refellitur. Et si quædam rarissima meritò mouent, quis tam durus est, qui labori tam vtili nõ facile ignoscat, cui vicem laudis referre non sufficit? Quid tibi autem videtur, cur in multis aliter se habeat Hebræorum codicum auctoritas, aliter Græcorum, quæ dicitur Septuaginta, vellem dignaretis aperire. Neque enim paruum pondus habet illa, quæ sic meruit diffamari, & qua vos Apostolos, nõ solum res ipsa indicat, sed etiam te attestatum esse memini. Ac per hoc plurimum profueris, si eam Græcam scripturam, quam Septuaginta operati sunt, Latinæ veritati reddideris:

quæ in diuersis codicibus ita varia est, ut tolerari vix possit, & ita suspecta, ne in Græco aliud inueniatur, ut inde aliquid proferri, aut probari dubitetur. Breuem putabam futuram hæc epistolam: sed nescio quomodo ita mihi dulce factũ est in ea progredi, ac si tecum loquerer. Sed obsecro te per Dominum, ne te pigeat ad omnia respondere, & præstare mihi, quantum potueris, præsentiam tuam.

Hieronimus Augustino respondens ad officiosi mendacij questionem, deque translatione veteris Testamenti, ac de hedera vocabulo apud Ionam.

EPISTOLA XI.

Domino verè sancto & beatissimo Papæ Augustino, Hieronymus in Domino Salutem.

TRES simul epistolas, imò libellos breues, per diacenum Cyprianum tue dignationis accepi, diuersas, ut tu nominas, quæstiones; ut ego sentio, reprehensiones opusculorum meorum continentes. Ad quas si respondere voluero, libri magnitudine opus erit. Tamen conabor, quantum facere possum, modum non egressi longioris epistole, & festinanti fratri moram non facere: qui ante iridium quam profecturus erat à me epistolas flagitauit: ut penè in procinctu hac, qualiacunque sunt, esset compellerer, & tumultuario respondere sermone, non maturitate scriberentis, sed dictantis temeritate: quæ plerumque non in doctrinam, sed in casum vertitur: ut fortissimos quoque milites subita bella conturbant, & ante coguntur fugere, quam possint arma corripere. Ceterum nostra armatura Christus est, & Apostoli Pauli institutio, qui scribit ad Ephesios; Assumite arma Dei, ut possitis resistere in die malo. Et rursum; State succincti lumbos vestros in veritate, & induiti loriceam iustitiæ, & calciati pedes in præparationem euangeliij pacis: super omnia accipientes scutum fidei, in quo possitis uniuersa tela maligni ignita extinguere: & galeam salutis accipite, & gladium Spiritus, quod est verbum Dei. His quondam telis rex David armatus procedebat ad prælium; & quinque lapides de torrente accipiens leuigatos, nihil asperitatis & sordium inter huius seculi turbines, in sensibus suis esse monstrabat, bibens de torrente in via: & idcirco exaltatus caput superbißimum Goliath suo potissimum mucrone truncavit, percutiens in fronte blasphemum, & in ea parte corporis vulnerans, in qua & presumptor sacerdotij Ozias lepra percussus: & sanctus gloriatur in Domino, dicens, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Dicamus igitur & nos; Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo & psallam in gloria mea. Exurge psalterium & cithara, exurgam diluculo: ut in nobis possit impleri; Aperi os tuum, & ego adimplebo illud. Et Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Te quoque ipsum orare nõ dubito, ut inter nos contententes veritas superet. Non enim tuam quæris gloriam, sed Christi: cumque tu viceris, & ego vincam, si meum errorem intellexero: & e contrario, me vincente, tu superas: quia non filij parentibus, sed parentes filijs thesaurizant. Et in Paralipomenon libro legimus, quod filij Israël ad pugnandum processerint mète pacifica: inter ipsos quoque gladios & effusiones sanguinis, & cadauera prostratorum, non suam sed pacis victoriam cogitantes. Respondeamus igitur ad omnia; ac multiplices quæstiones, si Christus iusserit, breui sermone soluamus. Prætermitto salutationis officia, quibus meum demulces caput: taceo de blanditijs, quibus reprehensionem mei niteris consolari. Ad ipsas causas veniam.

DICIS accepisse te librum meum à quodam fratre, qui titulum non haberet, in quo Scriptores Ecclesiasticos tam Græcos quam Latinos enumerauerim: Cumque ab eo quærerer, ut tuis verbis utar, cur liminaris pagina non esset inscripta, vel quo censeretur nomine: respondi, appellari Epitaphium: Et argumentaris, quod rectè sic vocaretur; si eorum

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

CAP. I.

eorum tantum vel vitas vel scripta ibi legisses, qui iam defuncti essent: Cum verò multorum, & eo tempore quo scribebatur, & nunc usque videntium commemorarentur opuscula, mirari te, cur ei hunc titulum imposuerim. Puto intelligere prudentiam tuam, quod ex opere ipso titulum potueris intelligere. Legisti enim & Græcos & Latinos, qui Vitæ virorum illustrium descripserunt, quod nunquam Epitaphium huic operi scripserint, sed De illustribus viris: verbi gratia, ducibus, philosophis, oratoribus, historicis, poetis, epicis, tragicis, comicis. Epitaphium autem propriè scribitur mortuorum: Quod quidem in dormitione (sanctæ memoriæ) Nepotiani presbyteri olim fecisse me noui. Ergo hic liber vel De illustribus viris, vel propriè De scriptoribus Ecclesiasticis appellandus est: licet à plerisque emendatoribus imperitis, De auctoribus, dicatur inscriptus.

SECUNDO loco quæris, cur dixerim in Commentarijs Epistole ad Galatas, Paulum id in Petro non potuisse reprehendere, quod ipse fecerat, nec in alio arguere simulationem, cuius ipse tenebatur reus: Et asseris, reprehensionè Apostolicam non fuisse dispensatoriam, sed veram, & me non debere docere mendacium, sed uniuersa, quæ scripta sunt, ita sonare, ut scripta sint. Ad quæ primum respondeo, debuisti prudentiam tuam præfatiuncula commentariorum meorum meminisse, dicentis ex persona mea: Quid igitur ego stultius ac temerarius, quid pollicear, quod ille nõ potuit? Nihil enim: quin potius in eo mihi videor cautiore atque timidior, quod imbecillitatem virium mearum senties, Origenis commentarios sequutus sum. Scripsit enim ille vir in Epistola Pauli ad Galatas quinque propriè volumina, & decimum Stromatum suorum librum, commentarico super explanationem eius sermone compleuit. Tractatus quoque varios, & excerpta, quæ vel sola possent sufficere, composuit. Prætermitto Didymum videntem meum, & Apollinarem Laodicenum, de ecclesia nuper egressum, & Alexandrium veterem hereticum: Eusebium quoque Emisenum, & Theodorum Heracleotem: qui & ipsi nonnullos super hac re commentarios reliquerunt. E quibus vel si pauca decernerem, fieret aliquid quod non penitus contemneretur. Itaque ut simpliciter fatear, legi hæc omnia, & in mente mea plurima coacervans, accito notario, vel mea, vel aliena dictaui, nec ordinis, nec verborum interdem, nec sensuum memor. Iam Domini misericordia est, ne per imperitiam nostram ab alijs bene dicta dispareant, & non placeant inter extraneos, quæ placent inter suos. Si quid igitur reprehensione dignum putaueras in explanatione nostra, emendationis tua fuerat querere, vtrum ea, quæ scripsimus, haberetur in Græcis: ut, si illi non dixissent, tunc meam propriè sententiam condemnares: præsertim cum libere in præfatione confessus sim, Origenis commentarios me esse secutum, & vel mea vel aliena dictasse: & in fine eiusdem capituli, quod reprehendis, scripserim; Si cui iste non placet sensus, quo nec Petrus peccasse, nec Paulus prociaciter ostenditur arguisse maiorem, debet exponere, quia cõsequentiã Paulus in altero reprehendat quod ipse commisit. Ex quo ostendi, me non ex definito id defendere, quod in Græcis legeram, sed ea expressisse quæ legerem, ut lectõris arbitrio dereliquerem, vtrum probanda essent an improbanda. Tu igitur, me quod ego petieram, faceres, nouum argumentum reperisti: ut assereres, gentiles qui in Christum credidissent, legis onere liberos, eos autem qui ex Iudæis crederent, legi esse subiectos: ut per vtroumque personam, & Paulus rectè reprehenderet eos, qui legem seruarent, quasi doctor gentium: & Petrus iure reprehenderetur, qui princeps circumcisionis id imperauit gentibus, quod soli, qui ex Iudæis erant, debuerunt obseruare. Hoc si placet, immo quia placet, ut quicunque credunt ex Iudæis, debitores sint legis faciendæ: tu, ut episcopus in toto orbe notissimus, debes hanc promulgare sententiam, & in asserens tuum omnes cõepiscopos trahere. Ego in paruo tuguriolo, cum monachis, id est cum compeccatoribus meis, de magnis statuere non audeo, nisi hoc ingenuè confiteri, me August. tom. 2.

maiorum scripta legere, & in commentarijs, secundum omnium consuetudinem, varias ponere explanationes, ut è multis sequatur unusquisque, quod velit. Quod quidem te puto & in seculari literatura, & in diuinis libris legisse, & probasse. Hanc autem explanationem, quam primus Origenes in decimo Stromatum libro, ubi Epistolam Pauli ad Galatas interpretatur, & ceteri deinceps interpretes sunt sequuti, illa vel maxime causa subintroducunt, ut Porphyrio respondeant blasphemanti, qui Pauli arguiti prociaciter respondet, quod principem apostolorum Petrum ausus est reprehendere, & arguere in faciem, ac ratione constringere, quod male fecerit, id est, in eo errore fuerit, in quo fuit ipse, qui alium arguit delinquentem. Quid dicam de Ioanne, qui dudum in pontificali gradu Constantinopolitanam rexit ecclesiam; & propriè super hoc capitulo latissimum exarauit librum; in quo Origenis & veterum sententiam est sequutus? Si igitur me reprehendis errantem patere me, quæso, errare cum talibus: & cum me erroris mei multos socios habere perspexeris, tu veritatis tue saltem vnum astipulatorem proferre debebis. Hæc de explanatione vnius capituli Epistole ad Galatas. Sed ne videar aduersus rationem tuam niti testium numero, & occasione virorũ illustrium subterfugere veritatem, nec manum audeo conserere, breuiter de Scripturis exempla proponam. In Actibus apostolorum, vox facta est ad Petrum dicens; Surge Petre, occide & manduca: id est, omnia animalia quadrupedum, & serpentium terræ, & volatiliũ celi. Quo dicto, ostenditur nullum hominem secundum naturam esse pollutum, sed equaliter omnes ad Christi euangelium prouocari. Ad quod respondit Petrus; Absit, quia nunquam manducaui commune & immundum. Et vox ad eum de celo secundo facta est, dicens; Quæ Deus purificauit, tu me commune dixeris. Iuit itaque Casaream; & ingressus ad Cornelium, aperiens os suum, dixit; In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Denique circumcidit Spiritus sanctus super eos, & obstupuerunt ex circumcissione fideles, qui venerant cum Petro, quod & in nationes gratia Spiritus sancti fuisset effusa. Tunc respondit Petrus; Nunquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? Et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. Audierunt autem Apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quia & gentes receperunt verbum Dei. Cum autem ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant aduersus illum qui erant ex circumcisione, dicentes; quare introisti ad viros præputium habentes, & manducaisti cum illis? Quibus omni ratione exposita, nouissimè orationem suam hoc sermone conclusit; Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis qui credidimus in Dominum Iesum Christum: ego quis eram qui possem prohibere Deum? His auditis, tacuerunt, & glorificauerunt Deum, dicentes; Ergo & gentibus Deus penitentiam ad vitam dedit. Rursum, cum multo post tempore Paulus & Barnabes venissent Antiochiam, & congregata ecclesia, retulissent quanta fecisset Deus cum illis; & quia aperuisset Deus gentibus ostium fidei, quidam, descendentes de Iudæa, docebant fratres atque dicebant; Nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salui fieri. Commota igitur seditione non minima aduersus Paulum & Barnabam, statuerunt ascendere & ipsi, qui accusabantur, & hi qui accusabant, ad Apostolos & presbyteros Hierosolymam super hac questione. Cumque Hierosolymam perrexissent, exurrerunt quidam de heresi Pharisæorum, qui crediderant in Christum, dicentes; Oportet circumcindi eos, & præcipere illis, ut seruent legem Moysi. Et cum magna super hoc verbo oriretur quæstio; Petrus solita libertate, Viri, inquit, fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit Deus per os meum audire gentes verbum euangeliij, & credere: & qui nouis corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum, sicut & nobis, & nihil discreuit inter

Origenes

Porphyrium

Chrysost.

AB. 10.

b. 23.

AB. 10.

b. 23.

AB. 10.

b. 23.

AB. 10.

b. 23.

AB. 10.

b. 23.

AB. 10.

b. 23.

AB. 10.

b. 23.

AB. 10.

b. 23.

AB. 10.

b. 23.

AB. 10.

b. 23.

B 2

uit inter

al. qui indiget mirror.

CAP. V. III.

tom. 4. b. 6.

CAP. V. III.

CAP. V. III.

CAP. V. III.

CAP. V. III.

CAP. V. III.

CAP. V. III.

CAP. V. III.

uit inter nos & illos, fide purificans corda illorum. Nunc autem, quid tentatis Deum, imponere iugum super cervicem discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi. Tacuit autem omnis multitudo, & in sententiam eius Iacobus Apostolus, & omnes simul presbyteri transierunt. Hac non debent molestari esse lectori, sed & illi & mihi vitia, ut probemus, ante Apostolum Paulum non ignorasse Petrum, imò principem huius fuisse decreti, legem post Euangelium non esse seruandam. Denique tanta Petrus auctoritatis fuit, ut Paulus in Epistola sua scripserit: Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim. Rursumque in consequentibus, Post annos quatuordecim ascendi iterum Hierosolymam cum Barnaba assumpto & Tito. Ascendi autem secundum reuelationem, & exposui eis Euangelium quod prae dico inter gentes: ostendens se non habuisse securitatem Euangelij predicandi, nisi Petri, & qui cum eo erant, fuisse sententia roboratum. Statimque sequitur, Separatim autem his qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuum currerem aut cucurrissem. Quare separatim, & non publice? Ne forte fidelibus ex numero Iudeorum, qui legem putabant esse seruandam, & sic credendum in Domino saluatore, fidei scandalum nasceretur. Ergo & eo tempore cum Petrus venisset Antiochiam (licet hoc Apostolorum aeterna non scribant, sed affirmanti Paulo credendum sit) in faciem illi Paulus restitisse se scribit, quia reprehensibilis erat. Prius enim, quam venirent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat: cum autem venissent, subtraherat se, & segregabat, timens eos, qui ex circumcisione erant. Et confeserunt cum illo ceteri Iudei, ita ut & Barnabas adduceretur ab his in illam simulationem: Sed cum vidissem, inquit, quod non rectè ingrediebantur ad veritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus; Si tu, cum sis Iudeus, gentiliter & non Iudaicè viuus; quo modo cogis gentes Iudaizare? Et cetera. Nulli ergo dubium est, quod Petrus Apostolus sententiae huius, cuius nunc prauaricator arguitur, primus auctor extiterit. Causa autem prauaricationis, timor est Iudeorum. Dicit enim Scriptura, quod primum edebat cum gentibus: cum autem venissent quidam à Iacobo, subtraherat se & segregabat, timens eos qui ex circumcisione erant. Timebat autem Iudeos quorum erat Apostolus: ne per occasionem gentilium à fide Christi recederent, & irritator pastoris boni, perderet gregem sibi creditum. Sicut ergo ostendimus, Petrum bene quidem sensisse de abolitione legis Moisaicae, sed ad simulationem obseruandae eius timore compulsus: videamus, an ipse Paulus, qui alium arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro; Perambulabat autem Paulus Syriam, & Ciliciam, confirmans ecclesias: peruenitq; in Derben, & Listras, & ecce discipulus quidam erat ibi, nomine Timotheus, filius mulieris viduae fidelis, patre autem gentili. Huic testimonium reddebant, qui Listris erant & Iconio fratres. Hunc voluit Paulus secum proficisci, & assumens circumcidit eum propter Iudeos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater eius gentilis esset. O beate Apostole Paule, qui in Petro reprehenderas simulationem qua subtraxit se à gentibus propter metum Iudeorum qui à Iacobo venerant, cur Timotheum, filium hominis gentilis, utique, & ipsum gentilem, (neque enim Iudeus erat, qui non fuerat circumcisus) contra sententiam tuam circumcidere cogis? Respondes mihi, Propter Iudeos, qui erant in illis locis. Qui igitur tibi ignoscis in circumcisione discipuli venientis ex gentibus, ignosce & Petro, praecessori tuo, quod aliqua fecerit in tu fidelium Iudeorum. Rursum scriptum est: Paulus vero, cum adhuc sustinisset dies multos, fratribus valedicens, nauigauit Syriam, & cum eo Priscilla & Aquila, & totandit sibi in Cencheis caput: votum enim habuerat. Esto, ut tibi timore Iudeorum compulsus sit facere quod nolebat; quare comam nutriuit ex voto, & postea eam in

Gal. 1. d. 18.
Gal. 2. a. 1.

AR. 15. 3.
4. 1.
AR. 16.
4. 1. 8.

AR. 18.
v. 18.

Cencheis totandit ex lege, quod Nazaraei, qui se Deo uenerint, iuxta preceptum Moysi facere consueverunt? Verum hac ad comparationem eius rei, quae sequitur, parua sunt. Refert Lucas, sacrae historiae scriptor, Cum uenisset Hierosolymam, libenter susceperunt nos fratres: & sequenti die Iacobus & omnes seniores qui cum eo erant, Euangelio illius comprobato, dixerunt ei, Vides frater quot millia sunt in Iudaea qui crediderunt in Christo, & hi omnes emulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quod discessionem doccas à Moysi, eorum, qui per gentes sunt Iudeorum, dicens, non debere eos circumcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Vtique oportet conuenire multitudinem: audierunt enim te superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi diximus; Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se, his assumptis, sanctifica te cum ipsis, & impende in eos, ut radant capita: & scient omnes, quia quae de te audierunt, falsa sunt: sed ambulas & ipse custodiens legem. Tunc Paulus, assumptis viris, postera die purificatus, cum illis intravit in templum, annuncians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio. O Paule, & in hoc te rursus interrogo; Cur caput raseris; cur nudipedalia exercueris de ceremoniis Iudeorum, cur obtuleris sacrificia, & secundum legem hostia pro te fuerint immolata? Vtique respondebis; Ne scandalizarentur qui ex Iudeis crediderant. Simulasti ergo Iudaeum ut Iudeos lucrifaceres: & hanc ipsam simulationem Iacobus & ceteri te docuerunt presbyteri: sed tamen euadere non potuisti: Orta enim seditione cum occidendus esses, raptus es à tribuno, & ab eo missus Caesarem, sub custodia militum diligenti, ne te Iudei quasi simulatorem ac destructorem legis occiderent, atque inde Romam perueniens, in hospitio, quod tibi conduxerant, Christum & Iudeis & gentibus praedicasti: & sententia tua Neronis gladio confirmata est. Didicimus, quod propter metum Iudeorum, & Petrus & Paulus equaliter sinxerint se legis praeccepta seruare. Qua igitur fronte, qua audacia Paulus in altero reprehendat quod ipse commisit? Ego, imò alij ante me exposuerunt causam quam putauerant, non officiosum mendacium descendentes, sicut tu scribis, sed docentes honestam dispensationem; ut & Apostolorum prudentiam demonstrarent, qui Petrum & Paulum puerili dicit inter se pugnassem certamine, imò exarsisse Paulum in inuidiam virtutum Petri, & ea scripsisse iactanter, quae vel non fecerit; vel, si fecerit, proccaciter fecerit, id in alio reprehendens quod ipse commiserit. Interpretati sunt illi ut potuerunt: tu quomodo istum locum edisseres, utique meliora dicturus, qui veterum sententiam reprobasti.

SCRIBIS ad me in epistola tua, Neque enim à me docendus es, quomodo intelligatur quod idem Apostolus dicit; Factus sum Iudeis tanquam Iudeus, ut Iudeos lucrifacerem, & cetera quae ibi dicuntur compassione misericordiae, non simulatione fallacia. Fit enim tanquam eger, qui ministrat agrotis, non cum se febres habere mentitur, sed cum animo condolentis cogitat, quemadmodum sibi seruire vellet, si ipse egrotaret. Nam utique Iudeus erat; Christianus autem factus, non Iudeorum sacramenta reliquerat, quae conuenienter ille populus, & legitimo tempore, quo oportebat, acceperat: ideoque susceperat ea celebranda cum iam Christi esset Apostolus, ut doceret non esse perniciosam his qui ea uellent, sicut à parentibus per legem acceperant custodire, etiam cum in Christo credidissent; non tamen in eis iam constituerent spem salutis, quoniam per Dominum Iesum salus ipsa quae illis sacramentis significabatur, aduenerat. Totius sermonis tui, quem disputatione longissima protraxisti hic sensus est; ut Petrus non errauerit in eo, quod his, qui ex Iudeis crediderant, putauerit legem esse seruandam; sed in eo à recti linea deuierit, quod gentes coegerit Iudaizare: Coegerit autem non docentis imperio, sed conuersationis exemplo, Et Paulus non contraria sit loquutus his quae ipse gesserat; sed quare Petrus eos

Num. 6. c. 18.
A. 10. 21.
ibid. e. 17. 4.
ibid. d. 20.

A. 10. 23.
e. 23. 3.

A. 10. 28. e.
1. 4. g. 30.

Mendacium
ipsum

CARVVT
III.
Epistola 9.
1. Cor. 9.
e. 10.

trus eos qui ex gentibus erant Iudaizare compelleret. Haec ergo summa est quaestio, imò sententiae tuae, ut post euangelium Christi, bene faciant Iudei credentes, si legis mandata custodiant; hoc est si sacrificia offerant, quae obtulit Paulus; si filios circumcidant, si sabbatum seruent, ut Paulus in Timotheo, & omnes obseruare Iudei. Si hoc verum est: in Cerinthi & Hebionis haeresim dilabimur, qui credentes in Christo, propter hoc solum à patribus anathematizati sunt, quod legis ceremonias Christi Euangelio miscuerunt, & sic noua confessi sunt, ut vetera non amitterent. Quid dicam de Hebionibus, qui Christianos esse se simulant? Vtique hodie per totas Orientis synagogas inter Iudeos haeresis est quae dicitur Mineorum, & à Phariseis nunc usque damnatur, quos vulgo Nazaraeos nuncupant, qui credunt in Christum filium Dei, natum de uirgine Maria, & eum dicunt esse qui sub Pontio Pilato passus est, & resurrexit; in quem & nos credimus: Sed dum uolunt & Iudei esse, & Christiani, nec Iudei sunt, nec Christiani. Oro ergo te, ut qui nostro uulnereculo medicandum putas, quod acuforatum, imò punctum, ut dicitur, huius sententiae medica ris vulneri, quod lancea, & ut ita dicam, phalarica mole percussum est. Neque enim eiusdem est criminis in explanatione Scripturarum diuersas maiorum sententias ponere, & haeresim sceleratissimam rursum in ecclesiam intrudere. Sin autem hac nobis incumbit necessitas, ut Iudeos cum legitimis suis suscipiamus, & libere eis obseruare in ecclesiis Christi quod exerceverunt in synagoga Sathanae; dicam quod sentio, non illi Christiani sicut, sed nos Iudeos facient. Quis enim hoc Christianorum patienter audiat, quod in tua epistola continetur: Iudeus erat Paulus, Christianus autem factus, non Iudeorum sacramenta reliquerat, quae conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat; ideoque suscepit celebranda eadem cum iam Christi esset Apostolus; ut doceret non esse perniciosam his, qui ea uellent sicut à parentibus per legem acceperant, custodire? Rursum obsecro te, ut pace tua meum dolorem audias. Iudeorum Paulus ceremonias obseruabat, cum iam Christi esset Apostolus, & dicis eas non esse perniciosas his, qui eas uelint, sicut à parentibus acceperat, custodire? Ego contrariò loquar, & reclamante mundo, libera uoce pronunciam, ceremonias Iudeorum & perniciosas esse, & moriferas Christianis; & quicumque eas obseruauerit, siue ex Iudeis, siue ex gentibus, eum in barathrum diaboli deuolutum. Finit enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti, Iudeo scilicet & gentili. Neque enim omni credenti erit finis ad iustitiam, si Iudeus excipitur. Et in Euangelio legitimus; Lex & propheta usque ad Ioannem Baptistam. Et in alio loco; Propterea ergo magis querebant eum Iudei interficere, quia non solum solvebat sabbatum; sed & patrem suum dicebat esse Deum, aequalem se faciens Deo. Et iterum; De plenitudine eius uos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Moysen data est, gratia autem & ueritas per Iesum Christum facta est. Pro legis gratia, quae praeterit, gratiam Euangelij accepimus permanentem; & pro umbris, & imaginibus ueteris instrumenti, ueritas per Iesum Christum facta est. Hieremias quoque ex persona Dei uaticinatur, Ecce dies ueniunt, dicit Dominus, & consummabo domui Israël, & domui Iudae testamentum nouum, non secundum testamentum, quod disposui patribus eorum, in die, quando apprehendi manus eorum, ut educerem eos de terra Aegypti. Obserua quid dicat, quod non populo gentili eum, qui ante non receperat testamentum, sed populo Iudeorum, cui legem dederat per Moysen, testamentum nouum Euangelij reponit; ut nequaquam uiuant in uetustate literae, sed in nouitate spiritus. Paulus autem, super cuius nomine nunc quaestio uentilatur, crebras huiusmodi ponit sententias: à quibus, breuitatis studio, pauca subnectam; Ecce ego Paulus dico uobis, quoniam, si circumcidamini, Christus uobis nihil prodest. Et iterum; Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia ex-

cidistis. Et infra: Si spiritu ducimini, iam non estis sub lege. Ex quo apparet, qui sub lege est, non dispensari, ut nostri uoluerit maiores; sed uerè, ut tu intelligis, eum Spiritum sanctum non habere. Quia si autem praeccepta legalia, Deo docente discamus. Ego, inquit, dedi eis praecipua non bona, & iustificationes in quibus non uiuant in eis. Haec dicimus, non quod legem iuxta Manicheum & Marcionem destruximus, quam & sanctam & spiritalem iuxta Apostolum nouimus: sed quia postquam fides uenit, & temporum plenitudo, missi Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege: ut eos, qui sub lege erant, redimeret; ut adoptionem filiorum reciperemus, & nequaquam sub pedagogo, sed iob aduato & Domino haredede uiuamus. Sequitur in epistola tua, Non ideo Petrum emendauit, quod paternas traditiones obseruaret; quod si facere uellet, nec mendaciter, nec incongruè faceret. Iterum dico, Quando episcopus es, ecclesiarum Christi magister: ut probes uerum esse quod asseris; suscipie aliquem Iudeorum, qui factus Christianus, natum sibi filium circumcidat; qui obseruet sabbatum, qui abstineat à cibis quos Deus creauit ad utendum cum gratiarum actione, qui quartodecimo die mensis primi agnum mactet ad uesperam; & cum hoc feceris, imò non feceris, (scio enim te Christianum, & rem sacrilegam non esse futurum) uelis nobis, tuam sententiam reprobas; & tunc scies opere difficilium esse confirmare sua, quam aliena reprehendere. Ac, ne forsitan tibi non crederemus; imò non intelligeremus quid diceres, (Frequentier enim in longum sermo protractus, caret intelligentia; & dum non sentitur, ab imperitis minus reprehenditur) inculcas, & replicas: hoc ergo Iudeorum Paulus dimiserat quod malum habebant. Quod est malum Iudeorum, quod Paulus dimiserat? Vtique illud quod sequitur; quod ignorantes, inquit, Dei iustitiam, & suam uolentes constituere, iustitiae Dei non sunt subiecti: Deinde quod post passionem resurrectionem Christi, dato ac manifesto sacramento gratiae, secundum ordinem Melchisedech, adhuc putabant, uetera sacramenta non esse conseruandae solennitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda: Quae tamen si nunquam fuissent necessaria, infructuose atque inaniter pro eis Machabei martyres steterunt: Postremo illud, quod praedicatores gratiae Christiani Iudei, tanquam hostes legis, & qui uicium, & ut Phil. 3. b. s. stercora arbitrat, ut Christum lucrifaceret. Didicimus per te, quae Apostolus Paulus mala reliquerat Iudeorum: Rursum te docente discamus, quae bona eorum tenuerit. Obseruationes, inquit, legis, quae more patrio celebrant, sicut ab ipso Paulo celebratae sunt, sine ulla salutis necessitate. Id quid uelis dicere, Sine ulla salutis necessitate, non satis intelligo. Si enim salutem non afferunt, cur obseruantur? Si autem obseruanda sunt, utique salutem afferunt, maximè quae obseruata martyres faciunt. Non enim obseruarentur, nisi salutem afferrent. Neque enim indifferentia sunt inter bonum & malum, sicut philosophi disputant. Bonum est continentia; malum est luxuria. Inter utrumque indifferens, ambulare; digerere alui stercora; capitis naribus purgamenta proijcere; sputis rubeumata iacere. Hoc nec bonum, nec malum est: siue enim feceris, siue non feceris, nec iustitiam habebis, nec iniustitiam. Obseruare autem legis ceremonias, non potest esse indifferens; sed aut malum est, aut bonum est. Tu dicis bonum; ego assero malum, & malum non solum his qui ex gentibus, sed & his qui ex Iudaico populo crediderunt. In hoc (nisi fallor) loco, dum aliud uitas, in aliud desolueris. Dum enim uentis Porphyrium blasphemantem, in Hebionis incurris laqueos: his qui credunt ex Iudeis, obseruandam legem esse decernens. Et quia periculosum intelligis esse, quod dicit; rursum illud superfluis uerbis temperare conaris, sine ulla salutis necessitate, sicut Iudei celebranda putabant, aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat Paulus. Petrus igitur simulauit legis custodiam, iste autem reprehendit August. tom. 2.

Exach. 20.
d. 25.

Gal. 4. a. 4.

1. Tim.

Rom. 10.
a. 3.

Phil. 3. b. s.

Rom. 10.
a. 4.

Matth. 11.
b. 12.
Luc. 16.
d. 16.

Ioan. 5. c. 18

Ioan. 1. b. 16

Hier. 31. f.
31.

al. qua.

Gal. 5. a. 2.
ibidem a. 4.

recurso ad illa verba Epistolæ tuæ dulcissima, sanctiq; desiderij tui plenissima, & ea facio vicissim mea: Vtinam mereremur complexus tuos; & collatione mutua vel doceremur aliqua, vel disceremus: si tamen esse villo modo possit quod ego te docerem. In his autem verbis non iam tuis tantum, sed etiam meis, vbi delector & reficior, & ipso quamuis pendente & non attingente vtriusque nostrum desiderio, non parua ex parte consolor: ibi rursus acerrimis dolorum stimulis fodior, dum cogito inter vos, quibus Deus hoc ipsum, quod vterque nostrum optavit, largum prolixumque concesserat, vt coniunctissimi & familiarissimi mella Scripturarum sanctarum pariter lamberetis, tantæ amaritudinis inrepsisse perniciem, quando nō, vbi non, cui in homini formidandam: cum eo tempore quo abieccis iam sarcinis secularibus, iam expediti Dominum sequebamini, & in ea terra vivebatis simul, in qua Dominus humanis pedibus ambulans, Pacem meam, inquit, do vobis; pacem meam relinquo vobis: viris ætate maturis, & in eloquio Domini habitantibus vobis accidere potuit? Verè tentatio est vita humana super terram. Heu mihi, qui vos alicubi simul inuenire non possum, forte vt moueor, vt doleo, vt timeo, proci derem ad pedes vestros, flerem quantum valerem, rogarem quantum amarem. nunc vnumquenque vestrum pro seipso, nunc vtrunque pro alterutro, & pro aliis, & maxime infirmis, pro quibus Christus mortuus est, qui vos tanquam in theatro vitæ huius cum magno sui periculo spectant, ne de vobis ea conscribendo spargatis, quæ quandoque cōcordantes delere non poteritis, qui nunc concordare nolitis; aut quæ concordēs legere timeatis, ne iterum litigetis. Verum dico charitati tuæ, nihil me magis, quæ hoc exemplum, tremuisse, cum quædam ad me in epistola tua legerem, tuæ indignationis indicia, nō tam illa de Entello & boue lasso, vbi mihi potius hilariter iocari, quam iracundè minari visus es, quam illud, quod seridè te scripsisse satis apparet. Vnde supra eloquutus sum, plus fortasse, quam debui, sed non plus quam timui, vbi aisti: Ne forte læsus iuste expostulares. Rogo te, si fieri potest, vt inter nos quararum & differamus aliquid, quo sine amaritudine discordiæ corda nostra pascantur, fiat. Si autem non possum dicere quid mihi emendandum videatur in scriptis tuis, nec tu in meis, nisi cum suspitione inuidiæ, aut læsione amicitia; quiescamus ab his, & nostræ vitæ salutiq; parcamus, Minus certè affequetur illa scientia quæ inflat, dum non offendatur illa quæ ædificat. Ego me longè esse sentio ab illa perfectione de qua scriptum est, Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Sed planè in Dei misericordia puto me posse facillè abs te petere veniam, si quid offendi: quod mihi aperire debes, vt, cum te audiero, lucreris fratrem tuum. Neque enim, quia hoc propter longinquitatem terrarum nō potes facere inter me & te; propterea debes sinere errare me. Profusus (quod ad ipsas res, quas nosse volumus, attinet) si quid veri me tenere vel scio, vel credo, vel puto, in quo tu aliter sentis; quātum dat Dominus sine tua iniuria conabor asserere. Quod autem pertinet ad offensionem tuam, cum te indignatum sensero, nihil aliud, quam veniam deprecabor. Nec omnino arbitror te succensere potuisse, nisi aut hoc dicerem, quod non debui; aut non sic dicerem, vt debui: quia nec miror minus nos scire inuicè, quam scimur à coniunctissimis & familiarissimis nostris. In quorum ego charitatem, fateor, facillè me totum proicio, præfertim fatigatum scandalis seculi; & in ea sine vlla sollicitudine requiesco, Deum quippe illic esse sentio, in quem me securus proicio, & in quo securus requiesco. Nec in hac mea securitate crastinum illud humanæ fragilitatis incertū, de quo superius gemui, omni-

ut sic tunc

Joan. 14. d. 27.

Job 7. 1.

1. Cor. 8. 4.

1. Cor. 3. 4.

Matth. 18. 15.

no formido. Cum enim hominem Christiana charitate flagrantem atque mihi fidelem amicum factum esse sentio; quicquid ei consiliorum meorum cogitationumque committo, non homini committo, sed illi, in quo manet, vt talis sit. Deus enim charitas est; & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo: quam si deseruerit, tātum faciat necesse est dolorem, quātum manens fecerat gaudiū. Veruntamen ex amico intimo factus inimicus, quærat sibi potius, quod fingat astutus; non inueniat quod prodatur iratus. Hoc autem vnusquisque facillè assequitur, non occultando quod fecerit, sed non faciendo quod occultare velit. Quod misericordia Dei bonis piisque concedit, vt in ter-
 t. Joan. 4. c. 17.
 al. amicos.

Augustinus Præsidio, quem consacerdotem appellat, quum Hieronymus appelleret diaconum, si tamen idem est.

EPISTOLA XVI.

Domino beatisimo, & merito venerando fratri, & consacerdoti Præsidio, Augustinus in Domino Salutem.

SI CVT præfens rogavi sinceritatem tuam, nunc quoque commoneo, vt literas meas sancto fratri, & compresbytero nostro Hieronymo mittere nō graueris. Vt autem nouerit charitas tua, quemadmodum etiam tu illi pro mea causa scribere debeas, misi exemplaria literarum, & mearū ad ipsum, & ad me ipsius, quibus lectis pro tua sancta prudentia facillè videas & modum meum, quem seruandum putavi; & motum eius, quem non frustra timui. Aut si ego quod non debui, vel quo modo non debui, aliquid scripsi; non ad illum de me, sed ad me ipsum potius fraterna dilectione mitte sermonē; quo correctus petam vt ignoscat, si meam culpam ipse cognouero.

Hieronymus Augustino, commendans illi Præsidium, & saluere iubens Alipium.

EPISTOLA XVII.

Domino verè sancto & beatissimo Papæ Augustino, Hieronymus in Christo Salutem.

ANNO præterito per fratrem nostrum Asterium hypodiatonum dignationi tuæ Epistolam miserā, promptum reddens salutationis officium, quā tibi arbitror redditam. Nunc quoque per sanctum fratrem meum Præsidium diaconum, obsecro primum vt memineris mei. Deinde vt banulum literarum habeas commendatum, & mihi scias germanissimum, & in quibuscunque necessitas postulauerit, foneas atque sustentas, non quo aliqua re (Christo tribuente) indigeat, sed quod bonorum amicitias avidissimè expetat, & se in his coniungendis maximum putes beneficium consequutum. Cur autem ad Occidentem nauigauerit, ipso poteris narrante cognoscere. Nos caput in monasterio constituti, variis hinc inde fluctibus qua-

CAP. I.

NOS CAPUT

timur, & peregrinationis molestias sustinemus. Sed credimus in eo qui dixit: Confidite, ego vici mundum, quod ipso tribuente & presule, contra hostem diabolum victoriam consequamur. Sanctum & venerabilem fratrem nostrum Papam Alipium, vt meo obsequio salutes, obsecro. Sancti fratres, qui nobiscum in monasterio Domino seruire festinant, oppido te salutant. Incolumem te & memorem mei, Christus Dominus noster tuatur omnipotens, Domine verè sancte & suscipiente Papa.

Hieronymus Augustino, hoc agens, quanquam illi respondit de mendacio & cucurbita, tamen amicitiam oportere manere incolumem, rogatque vt posthac abstineat ab huiusmodi questionibus, quæ ferè in contentione excurrunt.

EPISTOLA XVIII.

Domino verè sancto & beatissimo Papæ Augustino, Hieronymus in Domino Salutem.

CAP. I.

CVM à sancto fratre nostro Firmo sollicitè quærerem, quid ageres, sospitem te letus audiri. Rursum cū tuas literas non dico sperarem, sed exigerem, nesciente te, de Africa se profectum esse dixit. Itaque reddo tibi per eum salutationis officium, qui te vnico amore complectitur: simulque obsecro, vt ignoscas pudori meo, quod diu precipienti vt rescriberem, negare non potui. Nec ego tibi, sed cause causa respondi. Et si culpa est respondisse, quæso, vt patienter audias: multo maior est prouocasse. Sed facescant istiusmodi querimonie. Sit inter nos pura germanitas: & deinceps nō questionum, sed charitatis ad nos scripta mittamus. Sancti fratres, qui nobiscum Domino seruiunt, assatim te salutant, & sanctos, qui tecum Christi læne trahunt iugum, precipiunt sanctum & suscipiendum Papam Alipium, vt meo obsequio salutes, precor. Incolumem te, & memorem mei, Christus Deus noster tuatur omnipotens, Domine verè sancte & beatissime Papa, si legisti librum explanationum in Iohannem, puto quod ridiculam cucurbitæ nō recipias questionem. Si autem amicus, qui me primus gladio petijt, stilo repulsus est: sit humanitatis tuæ, atque iustitiæ, accusantem reprehendere, non respondentem. In Scripturarum campo, si placet, sine nostro inuicem dolore ludamus.

Augustinus Hieronymo accuratius respondet de mendacio officioso, docens Petrum verè errasse, atque à Paulo verè interreprehensum: deprecaturque veniā quod dictis quibusdam incautiorebus Hieronymi animum offenderit, excusans quod nulla sua culpa Epistola per multorum obambulari manus prius quā ad eū, cui scripta erat, peruenerat.

EPISTOLA XIX.

Domino dilectissimo, & in Christi visceribus honorando, sancto fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus in Domino Salutem.

CAP. I.

IAM pridem tuæ charitati prolixam Epistolā misi, respondens illi tuæ, quam per sanctum filium tuum Asterium, nunc iam non solum fratrem, verum etiam collegam meum misisse te recolis. Quæ vtrum in manus tuas peruenerit meruerit, adhuc nescio, nisi quod per fratrem sincerissimum Firmum scribis, si ille, qui te primum gladio petijt, stilo repulsus est, vt sit humanitatis meæ atque iustitiæ, accusantem reprehendere, non respondentem. Hoc solo tenuissimo indicio vt cuncte conicio, legisse te illam Epistolam meam. In ea quippe deplorauit tantam inter vos extitisse discordiam, de quorum tanta amicitia, quaquauerisum eam fama diffuderat, charitas fraterna gaudebat. Quod nō feci reprehendendo in aliquo germanitatem tuam, cuius in ea re aliquam culpam me cognouisse nō ausus sum dicere, sed dolèdo humanam miseriam, cuius in amicitias mutua charitate retinendis, quantalibet

illa sit, incerta permanio est. Verum illud malueram tuis nosse rescriptis, vtrum mihi veniam, quam poposceraui dederis. Quod apertius mihi intimari cupio: quamuis hilarior quidā vultus literarum tuarū, etiam hoc me impetrasse, significare videatur: si tamen post lectam illam missæ sunt, quod in eis minimè apparet. Petis, vel potius fiducia charitatis iubet, vt in Scripturarum campo sine nostro inuicem dolore ludamus. Equidem quantum ad me attinet, seridè nos ista, quam ludè, agere malle. Quod si hoc verbum tibi propter facilitatem ponere placuit, ego fateor, maius aliquid expeto à benignitate virum tuarum, prudentiaq; tam docta, & pioa, annosa, studiosa, ingeniosa, diligenti, hæc tibi non tantum donante, verum etiam dictante Spiritu sancto, vt in magnis & laboriosis questionibus, non tanquam ludètem in campo Scripturarum, sed in montibus anhelantem adiuues. Si autem propter hilaritatem, quam esse inter charissimos differentes decet, putasti dicendum esse, ludamus: siue illud apertum & planum sit, vnde colloquimur; siue arduum atque difficile, hoc ipsum, edoce, obsecro te, quonam modo assequi valeamus: vt cū forte aliquid nos mouet, quod nobis, et si non cautius attendentibus, certè tardius intelligentibus, non probatū est, & quid nobis videatur, contra conamur asserere, si hoc aliquanto securiore libertate dicamus, nō incidamus in suspitionem puerilis iactantiæ, quasi nostro nomini famam, viros illustres accusando, quæramus. Si autem aliquid a perum, refellendi necessitate, de promptum fuerit; quo tolerabile fiat, leniore circumfundamus eloquio, ne litum melle gladiū stringere iudicemur. Nisi forte ille modus est, quo vtrūque hoc vitium, vel vitij suspitionem caueamus, si cum doctiore amico sic disputemus, vt, quicquid dixerit, necesse sit approbare, nec, quærendi saltem causa, liceat aliquantulum reluctari. Tum verò sine villo timore offensionis tanquam in campo luditur: sed mirum si nobis non illudatur. Ego enim fateor charitati tuæ, solis eis Scripturarum libris qui iam

Dist. 9. cap. ego solis.

Canonici appellantur, didici hūc timorem honoræque deferre, vt nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissimè credam. Ac si aliquid in eis offendero literis, quod videatur contrarium veritati: nihil aliud, quam vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assequutum esse quod dictum est; vel me minime intellexisse, non ambigam. Alios autem ita lego, vt, quantalibet sanctitate doctrinaq; præpollent, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt; sed quia mihi vel per illos auctores Canonicos, vel probabilis ratione, quod à vero non abhorreat, persuadere potuerunt. Nec te, mi frater, sentire aliud existimo: profusus, inquam, nō te arbitror sic legi tuos libros velle, tanquam prophetarum, vel Apostolorū: de quorum scriptis, quod omni errore careant, dubitare nefarium est. Absit hoc à pia humilitate & veraci de temetipso cogitatione: qua nisi esles preditus, non vtique diceres; Vtinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremur aliquid, vel disceremus.

QVOD si te ipsum consideratione vitæ, ac morum tuorum, non simulatè, nec fallaciter dixisse credo: quanto magis æquum est me credere, apostolum Paulum non aliud sensisse, quam scripserit, vbi ait de Petro & Barnaba: Cum viderem quia non rectè ingrediuntur ad veritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus; Si tu, cum sis Iudæus, gentiliter & non Iudaicè viuis, quo modo gentes cogis Iudaizare? De quo enim certus sum, quod me scribendo vel loquendo non fallat, si fallebat Apostolus filios suos, quos iterum parturiebat, donec in eis Christus, id est veritas, formaretur. Quibus cum premisisset, dicens, Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior: non tamen veraciter scribebat, sed nescio

Gal. 2. c. 14. 25. 26. 27.

Gal. 4. c. 19.

Gal. 1. d. 20.

fed in arbore coluntis, nescio quod dispensatorie si-
 mulationis velamen obtendit: Cur factus tanquam gen-
 tilis gētibus, quod sentit docet, quod ait sentit: factus
 autem tanquam Iudæus Iudæis, aliud in pectore clau-
 dit, aliud promit in verbis, in factis, in scriptis: Sed ab-
 sit hoc sapere: Vtrisque enim debebat charitatem de
 corde puro & conscientia bona, & fide nō ficta. Ac per
 hoc omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret,
 non mentientis astu, sed compatientis affectu, id est,
 non omnia mala hominum fallaciter agendo, sed a-
 liorum omnium malis omnibus, t̄quam si sua essent,
 misericordis medicinā diligentiam procurādo. Cum
 itaque illa Testamenti veteris sacramenta, etiam sibi
 agenda minimē recusabat, non misericorditer falle-
 bat, sed omnino non fallens, atque hoc modo à Do-
 mino Deo illa vsque ad certi temporis dispensationem
 iusta esse commendans, à facillimis sacris gentium di-
 stinguerebat. Tunc autem, non mentientis astu, sed com-
 patientis affectu, Iudæis tanquam Iudæus fiebat, quā-
 do eos ab illo errore, quo vel in Christum credere no-
 lebant, vel per vetera sacramenta sua ceremonialium-
 que obseruationes, se à peccatis posse mundari, fieri-
 que saluos existimabant, sic liberari cupiebat, tanquam ipse
 illo errore teneretur. Diligens itaque proximum tan-
 quam seipsum, & hæc aliis faciens, quæ sibi ab aliis
 fieri vellet, si hoc illi opus esset. Quod cum Dominus
 monuisset, adiunxit: Hæc est enim Lex & Prophetæ.
 Hunc compatientis affectum, in eadem epistola ad
 Galatas præcipit, dicens: Si preoccupatus fuerit homo
 in aliquo delicto: vos, qui spirituales estis, instruite hu-
 iusmodi in spiritu lenitatis, attendens teipsum, ne &
 tu tenteris. Vide si non dixit, fieri tanquam ille, vt il-
 lum lucrifacias. Non utique vt ipsum delictum falla-
 citer ageret, aut se id habere simularet: sed vt in alte-
 rius delicto, quid etiam sibi accidere posset, attende-
 ret, atque ita alteri tanquam sibi ab altero vellet, mi-
 sericorditer subueniret: hoc est non mentientis astu, sed
 compatientis affectu sic Iudæo, sic gentili, sic cui libet
 homini Paulus in errore, vel peccato aliquo constitu-
 to, non simulando, quod non erat, sed compatiendo,
 quia esse potuisset, tanquam qui se hominem cogita-
 ret, omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret.

T E I P S V M, si placet, obsecro te, paulisper inue-
 re: teipsum, inquam, erga memetipsum, & recole:
 vel, si habes conscripta, relege verba tua in illa episto-
 la, quam mihi per fratrem nostrum iam collegam meum
 Cyprianum, breuiorem misisti: quàm veraci, quàm ger-
 mano, quàm pleno charitatis affectu, cum quadam me
 in te commisisse exposulasses grauius, subiunxisti: In
 hoc læditur amicitia, in hoc necessitudinis iura violā-
 tur, ne videamur certare pueriliter, & fautoribus inui-
 cem, vel detractoribus nostris tribuere materiam con-
 tendendi. Hæc abs te verba non solum ex animo dicta
 sentio, verum etiam benigno animo ad consulendum
 mihi. Denique addis, quod etiam si nō adderes, appa-
 reret, & dicit: Hæc scribo, quia purè & Christianè dili-
 gere te cupio, nec quicquam in mea mente retinere,
 quod distet à labiis. O vir sancte, mihi que, vt Deus vi-
 det animam meam, veraci corde dilecte, hoc ipsum,
 quod posuisti in literis tuis, quod te mihi exhibuisse
 non dubito, hoc ipsum omnino Apostolum Paulum
 credo exhibuisse in literis suis, non vnicui libet homi-
 ni, sed Iudæis & Græcis, & omnibus gētibus filiis suis,
 quos in Euangelio genuerat, & quos pariendos partu-
 riebat; deinde posteriorum tot millibus fidelium Chri-
 stianorum, propter quos illa memorie mandabatur epi-
 stola, vt nihil in sua mente retineret, quod distaret à
 labiis. Certè factus es etiam tu, t̄quam ego, non mē-
 tientis astu; sed compatientis affectu, cum cogitares
 tam me non relinquendum in ea culpa, in quam me
 prolapsus existimasti, quàm nec te velles, si eo modo

1. Cor. 9.
 1. Tim. 1.
 b. 5.
 1. Cor. 7.
 d. 12.

Mat. 22.
 d. 39.

Ibid. d. 40.

Gal. 6. 4. 1.

CAE. V. T.
 III.

prolapsus esses. Vnde agens gratias beneuolæ menti
 erga me tuæ, simul posco, vt etiam mihi non succen-
 seas, quod cum in opusculis tuis aliqua me mouerent,
 motum meum intimaui tibi: hoc erga me ab omni-
 bus seruari volens, quod erga te ipse seruaui, vt quic-
 quid improbandum putant in scriptis meis, nec lau-
 dent subdolo pectore, nec ita reprehendat apud alios,
 vt taceant apud me, hinc potius existimas lædi am-
 icitiam & necessitudinis iura violari. Nescio enim, v-
 trum Christianæ amicitia putadæ sint, in quibus ma-
 gis valet vulgare prouerbium, Obsequium amicos,
 veritas odium parit: quàm Ecclesiasticum, Fideliora
 sunt vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici.
 Proinde charissimos nostros, qui nostris laboribus syn-
 cerissimè fauent, hoc potius quanta possumus inflātia
 doceamus: quo sciant fieri posse, vt inter charissimos
 aliquid alterutro sermone contradicatur: nec tamen
 charitas ipsa minuatur: nec veritas odium pariat, quæ
 debetur amicitia: siue illud verum sit, quod contradi-
 citur, siue corde veraci quaecunque sit dicitur, non
 retinendo in mente, quod distet à labiis. Credant ita-
 que fratres nostri, familiares tui, quibus testimonium
 perhibes, quod sint vasa Christi, me inuito factū: nec
 mediocre de hac re dolorem inesse cordi meo, quod
 literæ meæ prius in multorum manus venerūt, quam
 ad te, ad quem scriptæ sunt, peruenire potuerūt. Quo
 autem modo id acciderit, & longum est enarrare; &
 nisi fallor, superfluum: cū sufficiat si quid mihi in hoc
 creditur, nō eo factum animo quo putatur, nec omni-
 no meæ fuisse voluntatis aut dispositionis, aut cōsen-
 sionis, aut saltem cogitationis, vt fieret. Hoc si nō cre-
 dunt: quod teste Deo loquor, quid amplius faciam nō
 habeo. Ego tamen absit vt eos credam hæc tuæ fan-
 ctitati maleuola mente suggerere ad excitandas inter
 nos inimicitias: quas misericordia Domini Dei nostri
 auertat à nobis: sed, sine vllō nocendi animo, facile de
 homine humana vitia suspicari. Hoc enim nō de illis
 æquum est credere, si vasa sunt Christi, non in contu-
 meliam, sed in honorem facta, & disposita in domo
 magna à Deo, in opus bonum. Quod si post hanc at-
 testationem meam, si in notitiam eorum venerit, fa-
 cere voluerint: quàm non rectè faciant, & tu vides.

Quod sanè scripseram, nullum me librum aduersus
 te Romam misisse, ideo scripserā, quia & libri nomen
 ab illa epistola discernebā. Vnde omnino nescio quid
 aliud te audisse existimaueram: nec Romam ipsam e-
 pistolam, sed tibi miseram: & aduersus te non esse ar-
 bitrabar, quod fynceritate amicitia: siue ad admonen-
 dum te, vel me abs te corrigendum fecisse me noue-
 ram. Exceptis autem familiaribus tuis, teipsum obse-
 cro per gratiam qua redempti sumus, vt quaecunque
 tua bona, quæ tibi bonitate Domini concessa sunt, in
 literis meis posui, non me existimes insidiosè blandi-
 loquio posuisse. Si quid autem in te peccaui, dimittas
 mihi. Nec illud quod de nescio cuius poetæ factio in-
 eptius fortasse quàm literatius à me commemoratum
 est, amplius quàm dixi, ad te trahas: cum cōtinuò sub-
 iccerim non hoc ideo me dixisse, vt oculos cordis re-
 ciperes: quos absit vnquam vt amiseris: sed vt aduer-
 tes quos sanos ac vigilantes haberes. Propter solam ergo
 τρυφάνειαν, si aliquid scripserimus, quod scripto poste-
 riore destruere debeamus, imitandam, non propter
 Stesichori cæcitatem, quam cordi tuo nec tribui, nec
 timui, attingendum illud existimaui: atque idētidem
 rogo, vt me sidenter corrigas, vbi mihi hoc opus esse
 perpexeris. Quanquam enim secundum honorū vo-
 cabula, quæ iam ecclesiæ vsus obtinuit, episcopatus
 presbyterio maior sit: tamen in multis rebus Augusti-
 nus Hieronymo minor est, licet etiam à minore quo-
 libet non sit refugienda, vel dedignanda correctio.

DE interpretatione tua iam mihi persuasisti, qua
 vtilitate

Terentio.
 Adu. 1. Sec.
 na 1.
 Pro. 27. 4. 6.

1. Tim. 2.
 c. 20.

CAR. V.
 vtilitate

vtilitate scripturas volueris transferre de Hebræis, vt A
 scilicet ea, quæ à Iudæis prætermissa, vel corrupta sunt,
 proferres in medium. Sed insinuare digneris, peto, à
 quibus Iudæis, vtrum ab eis ipsis, qui ante aduentum
 Domini interpretati sunt, & si ita est, quibus, vel quō-
 nam eorum; an ab istis posterius, qui propterea putari
 possunt, aliqua de codicibus Græcis vel subtraxisse,
 vel magis corrupisse, ne illis testimonii de Christiana
 fide conuincerentur. Illi autem anteriores cur hoc fa-
 cere voluerint, non inuenio. Deinde nobis mittas ob-
 secro interpretationem tuam de Sepruaginta; quam
 te edidisse nesciebam. Librum quoque tuum, cuius
 mentionem fecisti, De oprimo genere interpretandi,
 cupio legere, & adhuc nosse, quo modo coequanda sit
 in interprete peritia linguarum, coniecturis eorū, qui
 Scripturas edisserendo pertractant; quos necesse est,
 etiam si rectæ atque vnus fidei fuerint, varias parere
 in multorum locorum obscuritate sententias: quam-
 uis nequaquam ipsa varietas ab eiusdem fidei vnitate
 discordet, sicut etiam vnus tractator, secundum ean-
 dem fidem aliter atque aliter eundem locum potest
 exponere, quia hoc eius obscuritas patitur. Ideo autē
 desidero interpretationem tuam de Sepruaginta, vt &
 tanta Latinorum interpretum, qui qualescunque hoc
 ausi sunt, quantum possumus imperitia carcamus: &
 hi, qui me inuidere putant vtilibus laboribus tuis, tan-
 dem aliquando, si fieri potest, intelligant; propterea
 me nolle tuam ex Hebræo interpretationem in eccle-
 siis legi, ne contra Sepruaginta auctoritatem, t̄quam
 nouum aliquid proferentes, magno scandalo pertur-
 bebimus plebes Christi, quarum aures & corda illam
 interpretationem audire consueverunt, quæ etiam ab
 Apostolis approbata est. Vnde & illud apud Ionā vir-
 gultum, si in Hebræo nec hedera est, nec cucurbita,
 sed nescio quid aliud, quod trunco suo nixum, nullis
 sustentandum adminiculis erigatur, malle iam in o-
 mnibus Latinis cucurbitam legi. Non enim frustra
 hoc puto Sepruaginta posuisse, nisi quia & huic simi-
 le sciebant. Satis me, imò fortasse plus quàm fatis, tri-
 bus Epistolis tuis respōdisse arbitror; quarum duas per
 Cyprianum accepi, vnā per Firmum. Rescribe quod
 visum fuerit ad nos vel alios instruedos. Dabo autem
 operam diligentiorē, in quantum me adiuuat Domi-
 nus, vt literæ, quas ad te scribo, prius ad te perueniant,
 quàm ad quenquam, à quo latius dispergantur. Fateor
 enim, nec mihi hoc fieri velle de tuis ad me, quod de
 meis ad te factum iustissimè exposulas. Tamen pla-
 ceat nobis inuicem non tantum charitas, verū etiam
 libertas amicitia: ne apud me taceas, vel ego apud te,
 quod in nostris literis vicissim nos mouet, eo scilicet
 animo, qui oculis Dei in fraterna dilectione nō displi-
 cet. Quod si inter nos fieri posse sine ipsius dilectionis
 perniciofa offensione non putas, non fiat. Illa enim
 charitas quam tecum habere vellem, profectō maior
 est, sed melior hæc minor, quam nulla est.

Augustinus Longiniano pagano Philosopho, prouocans illum
 ad scribendum, quæ sit optima ad felicitatem via, indicans
 quæ sit apud Christianos.

EPISTOLA XX.
 Longiniano Augustinus.

SOLERE aiunt quendam veterum dicere, quibus
 satis persuasum esset, vt nihil mallent se esse quàm
 viros bonos, his reliquam facilem esse doctrinā. Hæc
 sententia, si ritè recolo, Socratica est: longè antiquior
 prophetica præcesserat, præcipiens hominibus breui-
 ter & simul, non tantum vt se nihil malint esse quàm
 bonos, verum etiam vnde fiat boni. Diliges, inquit,
 Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota
 anima tua, & ex tota mente tua: & diliges proximum
 tuum t̄quam teipsum. Hoc cui persuasum esset, non
 ei reliquam facilem, sed eam totam esse doctrinam
 diuntaxat vtilem ac salubrem. Multæ enim doctrinæ
 sunt, si tamen doctrinæ dicendæ sunt, vel superflue vel
 noxiæ. Veterum libri Christus attestat; In his, inquit,
 duobus præceptis tota lex pendet & Prophete. Proin-
 de quia mihi videor inspicisse tanquam in speculo ser-
 mocinationis mecum tuæ, nihil te esse malle quā vi-
 rum bonum, Deum, quo nihil est melius, & vnde hu-
 manus animus haurit vt bonus sit, quōnam modo co-
 lendum credas, audeo percontari: nam quod cum co-
 lendum credas, iam teneo. Quæro etiā, quid de Chri-
 sto sentias. Quod enim cum non parui pendas aduer-
 ti: sed vtrum ea & sola via quæ ab illo demonstrata est,
 ad vitam beatam perueniri posse existimes, & aliqua
 ex causâ non eam negligas ire, sed differas: an & aliam
 vel alias ad tam optimam, & præ omnibus appetendam
 possessionem vias esse arbitreris, & aliquam earū iam
 te ingredi credas, nosse cupio (vt opinor) non impede-
 ter. Diligo enim te propter id quod supra dixi, magis
 abs te diligi non temerè existimo, nec vlla de re alia
 inter eos, qui se beneuolè nouerūt, sermo fructuosior,
 vel impenditur, vel reposeitur, vel accipitur, vel reci-
 pitur, quàm vnde boni beatique sumus.

Longiniano Augustino, ad id respondens iuxta Trimegistum
 & Platonicos, per minores Deos perueniri ad summū Deū,
 sed non sine sacris purificatoris.

EPISTOLA XXI.

Domino venerando & verè ac merito percolendo
 sancto patri Augustino, Longiniano.

BEATVS sum, & relucens puro virtutis tue lumine
 admodum illustratus, qui dignum me diuini tui ass-
 minis honore cumulandum esse duxisti. Sed graue mihi o-
 nus & disicillimam respondendi prouinciam, Domine
 venerande, satis imponis, & præcipue tuis percunctationi-
 bus, & sub hoc tempore in talibus explicandis, per mea opi-
 nionis sententiam, id est, à pagano homine, quæstionibus
 siquidem abundet, quod ex parte vel iam dudum inter nos
 conuenerit, vel nunc idētidem literis magis magisq; con-
 ueniat præceptis non dicam tantum Socraticis, nec tuis Ro-
 manorum vir verè optime propheticus, aut paucis Hieroso-
 lymiticis, sed etiam Orpheiis atque Ageticis, & Trime-
 gisticis: longè ante illis antiquioribus, et penè rudibus ad-
 huc seculis, diis auctoribus enatis, & toti orbis terræ certis
 limitibus partiri trifariam diuinitus ostensis: prius quàm
 nomen aut Europa caperet, aut Asia acciperet, aut Libya
 possideret, virum bonum, vt tu medius fidius & eris &
 fuisti. Siquidem adhuc post hominum memoriam, nisi Xe-
 nophontis sgementis compositæ fabulæ schema concedas, ad-
 huc audierim, legerim, viderim neminem, aut certè post
 vnum, nullum, quod, Deo teste, bono periculo certoque di-
 xerim, nisi te, Deum conuicti semper agnoscere, & posse
 puritatem animi corporisque proiecta grauedine sectarè
 facillimè, & spem perfectæ conscientie non dubia credu-
 litate tenere. Verum qua via effici possit, magis est vt tu
 non nescias, & mihi non insinuato extrinsecus aliquo dis-
 seras, quàm vt à me, Domine percolende, scias. Quia tunc
 fateor huius boni in sedem profecturus sufficiens, vt mea
 expetunt sacerdotia, minimè necdum, & si tamen potuero,
 viaticum colligo. Verum quid traditum sanctè atque anti-
 quitus teneam atque custodiam, vt potuero paucis edicam.
 Via est in Deum melior qua vir bonus, pius, purus, iustus,
 castus, veris dictis factisq; suis, sine vlla temporum ma-
 tatorum captata iactatione probatus, & Deorum comi-
 tatu vallatus, Dei vtiq; potestatibus emeritus, id est e-
 ris vnus & vniversi & incomprehensibilis & ineffabi-
 lis infatigabilisque Creatoris impletus virtutibus, quos
 (vt verum est) angelos dicitis, vel quid alteri post Deum
 vel cum Deo, aut à Deo aut in Deum intentione animi
 mentisq;

Ibid. d. 6.

C

Matth. 22.
 d. 39.

menti, que ire festinat. Via est, inquam, qua purgati antiquorum sacrorum piis preceptis expiationibusque purissimis, & abstemiis observationibus decocti, anima & corpore constantes deproperant. De Christo autem tuo iam credulitatis carnali & Spiritus dono, per quem in illum summam beatum verum, & patrem omnium ire securus es (Domine pater percolende) non audeo nec valeo quid sentiam exprimere: quia quod nescio, difficillimum credo definire. Vt autem me cultorem tuarum virtutum, dignatus es iam olim scienti insinuare, quod diligas, satis ad bonam vitam testimonium habeo, quod cum ne tibi displiceam, qui Deum per te animamque tuam quotidie insinuas, custodio: intelligis proculdubio quod & ego te delectabiliter diligam, cum tui iudicij de me habiti normam lineamque accipiens teneam. Sed ante omnia quaeso te, ut exiguae opinionis meae veniam concedas, & sermone meo ad te, quia coegisti, remisso forte incongruo facile indulgeas, & me quid de his existimes, vel tu quid sentias, sanctis scriptis tuis, ut ille ait, iam non melle, sed neetate dulcoribus, si mereor, in formare digneris. De ei pietate perfruaris Domine pater, ac perpetua sanctitate Deo placeas, quod necesse est.

Augustinus Longiniano, caetera probans, hoc tantum explanari quaerens, cur putat opus sacrificiis ei, qui iam diuinis virtutibus sit circumuallatus.

EPISTOLA XXII. Longiniano Augustinus.

CEPI fructum scripti mei, rescriptum scilicet benevolentiae tuae. Vnde iam video exortum & exorsum inter nos magnae hac de re magna disputationis quasi fementem: hoc est quod volebam prius, deinde quod adhuc volo, Deus adiuuabit. Id autem est, ut hoc coeptum debito ac salubri fine claudatur. Proinde quod de Christo nihil temere tibi negandum vel affirmandum putasti, hoc in pagani animo temperamentum non inuitus acceperim. Quod verum etiam scriptis meis doceri te cupis de hac re, nequaquam abnuam, neque desistam huic tam bonae mihi que charissime feruire voluntati tuae. Sed prius opus est eliquare, quomodo recipiam sententiam tuam de antiquis sacris. Cum enim dixisses, eam viam in Deum esse meliorem, qua vir bonus, pius, iustus, purus, castus, veris dictis factisque sine vlla temporum mutatorum captata iactatione probatus, & Deorum comitatu vallatus, Dei vtiq; potestabilibus emeritus, id est, eius vnus & vniuersi & incoprehensibilis & infatigabilis, ineffabilisque Creatoris adimpleris virtutibus, quos (vt verum est) angelos dicitis, vel quid alterum post Deum vel a Deo, vel cum Deo, in Deum intentione animi mentisque ire festinat. Quae verba ex Epistola tua recognoscis, cum addidisti, & aucti: Via est, inquam, qua purgati antiquorum sacrorum piis preceptis, expiationibusque purissimis, & abstemiis obseruationibus decocti, anima & corpore constantes deproperant. In his verbis sentio, ni fallor, videri tibi non sufficere ad viam qua itur ad Deum, vt vir bonus, pius, iustus, purus, castus, veris dictis factisque promereatur Deos, quorum comitatu vallatus in illum summum Deum omnium Creatorem ire festinet, nisi etiam sacrorum antiquorum piis preceptis expiationibusque purgetur. Quamobrem velim scire, quid arbitreris esse per sacra purgandum, in eo qui pie, iuste, pure, veraciterque viuendo promeretur Deos, & per eos vnum illum Deorum Deum. Si enim adhuc sacris purgandus est, vti que mundus non est: & si mundus non est, pie, iuste, pure casteque non viuunt. Si enim iam ita viuunt, iam mundus est. Porro iam mundum atque purum, quid opus est sacris expiando purgari? Itaque hic nodus est disputationis nostrae, quo soluto consequentia videbimus: Viuatne homo bene, vt sacris purgetur? An sacris purgetur, vt bene viuatur? An ipse quantum scique bene viuendi in homine modus nondum sit idoneus

ad beatam vitam qua ex Deo capitur, nisi accedant adiumenta sacrorum? An bene viuendi quaedam velut portio sit etiam sacra percipere, scilicet vt non aliud sit bene viuere, aliud sacratè viuere, sed bene viuendi terminis etiam sacrata vita claudatur. Horum quatuor quae proposui, quod potissimum probes, quae si literis aperire non pigeat. Plurimum quippe interest ad id quod suscepimus inter nos colloquendo peragere, ne cum multa non necessaria, tamquam ea sentias quae forte non sentis, refellere molior, tempus necessarium in superfluis infumatur. Onerare te itaque Epistola nolui, vt te citò rescribente caetera contexamus.

Augustinus Bonifacio episcopo, respondens qui fiat vt infantibus in baptismo profit parentum fides, cum post baptismum non noceat illis parentum impietas: deinde quomodo susceptores in baptismo respondeant, illos credere, cum paruuli reuera non credant, & incertum sit an sint credituri.

EPISTOLA XXIII.

Bonifacio coepiscopo, Augustinus in Domino S.

QUAERIS a me vtrum parentes baptizatis paruulis suis noceant, cum eos demoniorum sacrificiis sanare conantur. Et si non nocent, quomodo eis proficit cum baptizantur parentum fides, quorum eis non potest obesse perfidia. Vbi respondeo, tantam illius Sacramenti, hoc est baptismi salutaris esse virtutem in sancta compage corporis Christi, vt semel generatus per aliorum carnalem voluptatem, cum semel regeneratus fuerit per aliorum spiritalem voluntatem, deinceps non possit vinculo alienae iniquitatis obstringi, cui nulla sua voluntate consentit. Et anima enim patris mea est, inquit, & anima filij mea est. Anima quae peccauerit, ipsa morietur, non autem peccat ipsa, cum parentes ei omnino nescienti, vel quilibet alius adhibet sacrificia demoniorum. Sed ideo ex Adam traxit, quod Sacramenti illius gratia solueretur, quia non tum erat anima separatim viuens, id est, altera anima, de qua diceretur: Et anima patris mea est, & anima filij mea est. Iam itaque cum homo in seipso est, ab eo qui genuit alter effectus, peccato alterius sine sua consensione non tenetur obnoxius. Traxit ergo reatum, quia vnus erat cum illo & in illo a quo traxit, quado quod traxit admissum est. Non autem trahit alter ab altero, quando sua vnoquoque propria vita viuente iam est vnde dicitur: Anima quae peccauerit, ipsa morietur. Vt autem possit regenerari per officium voluntatis alienae, cum offertur consecrandus, facit hoc vnus Spiritus ex quo regeneratur oblatus. Non enim scriptum est: Nisi quis renatus fuerit ex parentum voluntate, aut ex offerentium vel ministratum fide: sed, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu. Aqua igitur exhibens forinsecus Sacramentum gratiae, & Spiritus operans intrinsecus beneficium gratiae, soluens vinculum culpa, reconcilians bonum naturae, regenerant hominem in vno Christo, ex vno Adam generatum. Regenerans ergo Spiritus in maioribus offerentibus, & paruulo oblato renatoque communis est: ideo per hanc societatem vnus eiusdemque Spiritus prodest offerentium voluntas paruulo oblato. Quando autem in paruulo maiores peccant, offerentes eum atque obligare conantes demonum sacrilegis vinculis, non est anima vtrorumque communis, vt etiam culpam possint habere communem. Non enim sic communicatur culpa per alterius voluntatem, quemadmodum communicatur gratia per sancti Spiritus vnitatem. Potest enim & in hoc & in illo homine esse vnus Spiritus sanctus, etiam si inuicem nesciant, per quem sit vtriusque gratia communis. Non autem potest Spiritus hominis esse & huius & illius, per quem peccante altero, & altero non peccante, sit tamen culpa communis. Ac per hoc potest paruulus semel ex parentum carne generatus Dei Spiritu regenerari, vt

De consec. dist. 4. quaest. 1.

Exe. 1. 8. 4.

1. q. 4. imm. itaque.

1. tom. 3. 4. 5.

De consec. dist. 4. quaest. 1.

ex illis

ex illis obligatio contracta soluatur. Non potest autem semel Dei Spiritu regeneratus ex parentum carne regenerari, vt obligatio, quae soluta est, iterum contrahatur. Et ideo semel percepta paruulus Christi gratiam non amittit, nisi propria impietate, si aetatis accessu tam malus euaserit. Tunc enim etiam propria incipiet habere peccata, quae non regeneratione auferantur, sed alia curatione sanentur. Veruntamen recte dicuntur parentes, vel quicumque maiores, filios seu quoslibet paruulos baptizatos demoniorum sacrilegis obligare conantes, spiritualiter homicidae: Nam in illis quidem interfectionem non faciunt, sed quantum in ipsis est, interfectores fiunt. Recteque illis dicitur, quado ab hoc scelere prohibetur: Nolite occidere paruulos vestros. Dicit enim & Apostolus, Spiritum nolite extinguere: non quia ille extinguui potest, sed quantum in ipsis est, extinctores eius merito dicuntur, qui sic agunt vt extinguunt velint. Isto sensu recte intelligi potest, quod scripsit beatus Cyprianus in Epistola de lapsis, cum eos qui tempore persecutionis idolis immolauerant arguens: Ac ne quid deesset, inquit, ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus impositi vel attracti, amiserunt paruuli, quod in primo statim natiuitatis exordio fuerant consequuti. Amiserunt, dixit, quantum attinuit ad illorum scelus, a quibus amittere coacti sunt. Amiserunt in eorum mente ac voluntate, qui in illos tantum facinus commiserunt. Nam si in seipsis amississent, remansissent vti que diuina sententia sine vlla defensione damnandi. Quod sanctus Cyprianus arbitraretur, non eorum defensionem continuo subiiceret, dicens: Nonne illi cum iudicij dies venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo, & poculo Domini, ad prophana contagia sponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes sensibus paritidas. Illi nobis ecclesiam matrem, illi patrem Deum negauerunt, vt dum parui & improuidi, & tanti facinoris ignari per alios ad confortium criminis iungimur, aliena fraude caperemur. Hanc defensionem non subnecceret, nisi iustissimum crederet, & in Dei iudicio paruulis profutura. Si enim verè dicitur: Nos nihil fecimus, anima quae non peccauerit, ipsa cur morietur? Nec illi peribunt sub Dei iusto iudicio, quos parentes suo scelere, quantum ad seipsum attinet, perdidit. Illud verò quod in eadem commemoratur Epistola, quandam paruulam turbatis in fugam parentibus, nutriti derelictam, atque ab eadem nutrice demonum sacrilegis impactam, postea in ecclesia illatam sibi eucharistiam miris motibus respuisse: ideo mihi videtur diuinitus factum, ne maiores putarent nihil se in paruulos in illa iniquitate peccare, sed potius intelligerent, per illum significatam quodammodo gestum corporis eorum qui loqui non poterant, se mirabiliter admoneri quid ipsi facere deberent, qui post tantum illud nefas Sacramentis salutaribus irruerant, vnde se vtiq; poenitendo abstinere deberet. Nec cum tale aliquid diuina prouidentia per infantulos agit, ipsos id agere scientia vel ratione credendum est. Neque enim quia cuiusdam Prophetae dementiam Deus voluit etiam asina loquente coercere, ideo admiranda est asinorum sapientia. Porro sicut per animal irrationale sonuit aliquid homini simillimum, quod miraculo diuino, non cordi asinino tribuendum sit: ita potuit omnipotens per infantis animam non vbi ratio nulla erat, sed vbi adhuc sopita erat, gestu corporis eius ostendere, quid illi qui & in se & in paruulos suos peccauerant, curare deberent. Caeterum cum infans non redeat in parentem, vt cum illo & in illo vnus homo sit, sed omnino alter sit, habens carnem suam & animam suam: Anima quae peccauerit, ipsa morietur. Nec illud te moueat, quod quidam non ea fide ad baptismum percipiendum paruulos ferunt, vt gratia spiritali ad

1. Thef. 5. d. 19.

Cyprianus excusatur.

vitam regenerent aeternam, sed quod eos putat hoc remedio temporalè retinere vel recipere sanitate. Non enim propterea illi non regenerantur, quia non ab istis hac intentione offeruntur. Celebrantur enim per eos necessaria ministeria. Filios autem seu quoslibet paruulos, demoniorum sacrilegis obligare conantes, spiritualiter sunt homicidae. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt, sed quantum in ipsis est, interfectores fiunt. Et recte illis dicitur, quando ab hoc scelere prohibentur: Nolite occidere paruulos vestros. Non autem recte his dicitur: Nolite verba sacramentorum, sine quibus consecrari paruulus non potest, recitare: Spiritus autem ille sanctus qui habitat in sanctis, ex quibus vna illa columba deargatae charitatis igne conflatur, agit quod agit etiam per seruitutem, aliquando non solum simpliciter ignorantium, verum etiam damnabiliter indignorum. Offeruntur quippe paruuli ad percipiendam spiritalem gratiam, non tam ab eis quorum gestantur manibus, quamuis & ab ipsis, si & ipsi boni fideles sunt, quam ab vniuersa societate sanctorum atque fidelium. Ab omnibus namque offerri recte intelliguntur, quibus placet quod offeruntur, & quorum sancta atque indiuidua charitate ad communicationem sancti Spiritus adiuuantur. Tota hoc ergo mater ecclesia quae in sanctis est, facit: quia tota omnes, tota singulos parit. Nam si Christiani baptismi Sacramentum quod vnum atque idiolum est, etiam apud haeticos valet & sufficit ad consecrationem, quamuis ad vitae aeternae participationem non sufficiat, quae consecratio reum quidem facit haeticum extraneum Domini gregem habentem Dominicum characterem, corrigendum tamen admonet sana doctrina, non iterum similiter consecrandum: quanto potius in catholica ecclesia etiam per stipulae ministerium frumenta purganda portantur, vt ad massae societatem mediate arca perducantur? Illud autem nolo te fallat, vt existimes reatus vinculum ex Adam tractum, aliter non posse dirumpi, nisi paruuli ad percipiendam Christi gratiam a parentibus offerantur. Sic enim scribis dicit, vt sicut parentes fuerunt auctores ad eorum poenam, per fidem parentum identidem iustificentur, cum videas multos non offerri a parentibus, sed etiam a quibuslibet extraneis, sicut a Dominis seruuli aliquando offeruntur. Et nonnunquam mortuis parentibus suis, paruuli baptizantur ab eis oblatis, qui illis huiusmodi misericordiam praebere potuerunt. Aliquando etiam quos crudeliter parentes exposuerunt, nutriendos a quibuslibet, nonnunquam a sacris virginibus colliguntur, & ab eis offeruntur ad baptismum. Quae certe proprios filios non habuerunt vllos, nec habere disponent: ac per hoc nihil aliud hic fieri vides, nisi quod in Evangelio scriptum est, cum Dominus interrogasset, quis illi a latronibus sauciato, & semiuuo in via derelicto proximus fuisset. Responsum est enim: Qui in illum fecit misericordiam. Difficillimam sanè quaestionem tibi proposuisse visus es, in extremo inquisitionis tuae, ea videlicet intentione qua soles vehementer cauere mendacium. Si constituam, inquis, ante te paruulum, & interrogem, vtrum cum creuerit futurus sit castus, vel fur non sit futurus: sine dubio respondebis, nescio. Et vtrum in eadem paruula aetate constitutus, cogiter aliquid boni vel mali: dices, nescio. Si itaque de moribus eius futuris nihil audes certi promittere, & de eius praesenti cogitatione: quid est illud quod quando ad baptismum offeruntur, pro eis parentes tanquam fidei defensores respondent, & dicunt illos facere, quod illa aetas cogitare non potest: aut si potest, occultum est? Interrogamus enim eos a quibus offeruntur, & dicimus, Credit in Deum? de illa aetate, quae vtrum sit Deus, ignoret: respondent, Credit: & ad caetera sic respondent singula quae quaeruntur. Vnde miror parentes in

De a. s. d. 1. q. 4. quaest. 1.

Societas sanctorum.

Charitas.

1. tom. 10. 37.

Subsecutorum filius.

al. spondet.

istis rebus, tam fidenter pro parvulo respondere, vt dicant eum tanta bona facere quae ad horam qua baptizatur, baptizator interrogat, tam eadem hora si subiciatur: Erat castus qui baptizatur, aut non erit fur: nescio vtrum audeat dicere aliquis, Aliquid horum erit, aut non erit: sicut mihi sine dubitatione respondet, quod credat in Deum, & quod se couertat ad Deum. Deinde scripta tua concludens, adiungis & dicitis: Ad istas ergo quaestiones peto breuiter respondere digneris, ita vt non mihi de consuetudine praescribas, sed rationem reddas. His literis tuis lectis & relectis, & quantum temporis angustiae sinebant consideratis, recordatus sum Nebridium amicum meum, qui cum esset rerum obscurarum ad doctrinam pietatis maxime pertinentium diligentissimus & acerrimus inquisitor, valde oderat de quaestione magna responsionem breuem. Et quicquid hoc poposcisset, aegerime ferebat, eumque si eius persona pateretur, vultu indignabundus & voce cohibebat, indignum deputas qui talia quaereret, cum de re tanta, quam multa dici possent deberetque nesciret. Sed ego tibi non similiter, vt solebat ille, succenseo. Es enim episcopus multis curis occupatus, vt ego. Vnde nec tibi facile vacat prolixum aliquid legere, nec mihi scribere. Nam ille tunc adolescens qui talia breuiter volebat audire, & multa in nostra sermone quaerebat, ab otioso quaerebat otiosus.

Tu vero cogitans nunc, quis & a quo ista flagites, breuiter de re tanta respondere me iubes. Ecce facio quantum possum, Dominus adiuet, vt quod postulas possim. Nempe saepe ita loquimur, vt pascha propinquante dicamus, crastinam vel perednam Domini passionem, cum ille ante tam multos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa passio facta sit. Nempe ipso die Dominico dicimus: Hodie Dominus resurrexit, cum ex quo resurrexit tot anni transierunt. Cur nemo tam ineptus est, vt nos ita loquentes arguat esse mentitos, nisi quia istos dies secundum illorum quibus haec gesta sunt similitudinem nuncupamus, vt dicatur ipse dies qui non est ipse, sed reuolutione temporis similis eius: & dicatur illo die fieri, propter Sacramenti celebrationem, quod non illo die, sed iam olim factum est? Nonne semel immolatus est Christus in seipso, & tamen in Sacramento non solum per omnes paschae solennitates, sed omni die populis immolatur, nec utique mentitur qui interrogatus eum responderet immolari? Si enim Sacramento quandam similitudinem earum rerum quarum Sacramenta sunt non haberent, omnino Sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerumque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quandam modum Sacramentum corporis Christi corpus Christi est, Sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est, ita Sacramentum fidei fides est. Nihil est autem aliud credere, quam fidem habere. Ac per hoc cum responderetur parvulus credere, qui fidei nondum haberet affectum, responderetur fidem habere propter fidei Sacramentum, & conuertere se ad Deum propter conuersionis Sacramentum, quia & ipsa responsio ad celebrationem pertinet Sacramenti. Sicut de ipso apostolus: Consepulti, inquit, sumus Christo per baptismum in mortem. Non ait, sepulturam significamus: sed prorsus ait, Consepulti sumus. Sacramentum ergo tantae rei non nisi eiusdem rei vocabulo nuncupatur. Itaque parvulum, etiam nondum fides illa quae in credentium voluntate consistit, iam tamen ipsius fidei Sacramentum fidelem facit. Nam sicut credere responderetur, ita etiam fidelis vocatur, non rem ipsam mente annuendo, sed ipsius rei Sacramentum percipiendo. Cum autem homo sapere coeperit, non illud Sacramentum repetit, sed intelligit, eiusque veritati consona etiam voluntate coaptabitur. Hoc quamdiu non potest, valebit Sacra-

mentum ad eius tutelam aduersus contrarias potestates: & tantum valebit vt si ante rationis usum ex hac vita emigraverit, per ipsum Sacramentum commendante ecclesiae charitate, ab illa condemnatione qua per vnum hominem intrauit in mundum, Christiano adiutorio liberetur. Hoc qui non credit, & fieri non posse arbitratur, profecto infidelis est, & si habeat fidei Sacramentum: longeque melior est ille parvulus, qui etiam si fidem nondum habeat in cogitatione, non ei tamen obicem contrariae cogitationis opponit, vnde Sacramentum eius salubriter percipit. Respondi sicut existimo, quaestionibus tuis, quantum attinet ad minus capaces & ad contentiosos, non satis: quantum ad pacatos & intelligentes, plus forte quam sat est. Nec tibi ad excusationem meam obici firmissimum consuetudinem, sed saluberrimam consuetudinis reddidi quam potui rationem.

Hieronymus Augustinus & Alipio, aduersus Hieronymi libros quos scripsit contra Pelagianos, rescripserat Anianus quidam diaconus: hortatur itaque Augustinum, vt ipse potius illi respondeat.

EPISTOLA XXIII. Dominis vere sanctis atque omni affectione ac iure venerandis, Alipio & Augustino episcopis, Hieronymus in Christo S.

SANCTVS Innocentius presbyter, qui huius sermonis est possitor, anno praeterito, quasi nequaquam in Africam reuersurus, mea ad dignationem vestram scripta non sumpsit. Tamen Deo gratias agimus, quod ita euenit, vt nostrum silentium, vestris epistolis vinceretis. Mihi enim omnis occasio gratissima est, per quam scribo vestrae reuerentiae: testem inuocans Deum, quod si posset fieri, assumptis alis columbae, vestris amplexibus implicarer, semper quidem pro merito virtutum vestrarum, sed nunc maxime, quia cooperatoribus & adiutoribus vobis haereticis Celestina ingulata est: quae ita infecit corda multorum, vt cum superatos damnatosque esse se sentiant, tamen venenamentum non omitant, & quod solum possunt, nos odierint, per quos putant se libertatem docenda haereticos perdidisse.

Quod autem quaeritis vtrum rescripsim contra libros Aniani, pseudodiaconi Celestensis, qui copiosissime passitur, vt aliena blasphemiae verba strinola subministraret: scitis me ipsos libros in schedulis missos a sancto fratre Eusebio presbytero suscepisse, non ante multum temporis, & exinde vel ingruentibus morbis, vel dormitione sanctae & venerabilis filiae vestre Eustochiae, ita doluisse, vt propemodum contemnendos putarem. In eodem enim luto haesit, & exceptis verbis tinnulis, atque emendatis, nihil aliud loquitur. Tamen multum egimus, vt dum Epistola mea respondere conatur, apertius se proderet, & blasphemias suas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miserabili synodo Diopolitana dixisse se denegat, in hoc opere proficitur, nec grande est ineptissimum nantis respondere. Si autem Dominus vitam tribuerit, & notariarum habuerimus copiam, paucis lucubratiunculis respondebimus, non vt conuincamus haereticam emortuam, sed vt imperitiam atque blasphemiam eius, nostris sermonibus confutemus. Meliusque hoc faceret sanctitas vestra: ne compellamur contra haereticum nostra laudare. Sancti filij communes, Albina, Piniarius & Melania, plurimum vos salutant. Has literulas de sancta Bethlehem sancto presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis vestra Paula miserabiliter precatur, vt memores eius sitis, & multum vos salutat. Incolumes vos, & memores mei, Domini nostri Iesu Christi taceatur clementia, Domini vere sancti atque omni affectione venerabiles patres.

Hieronymus

Hieronymus Augustinus, gratulans illi, quod hereticorum omnium meruerit odium, quod quidem gaudet sibi cum illo esse commune. De Donatistis potissimum sentit.

EPISTOLA XXV. Domino sancto ac beatissimo Papae Augustino, Hieronymus.

OMNI quidem tempore beatitudinem tuam eo quo deceat honorare venerari sum, & habitantem in te dilexi Dominum Salvatorem: sed nunc, si fieri potest, cumulo aliquid addimus & plena complemus, vt absque tui nominis mentione ne vnam quidem horam praeterire patiamur, qui contra flantes ventos ardore fidei perstitisti; maluitque, quantum in te fuit, solus liberari de Sodomis, quam cum pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudentia tua. Macte virtute, in orbe celebraris, catholici te conditorem antiquae rursum fidei venerantur, atque suspicant, & quod signum maioris gloriae est, omnes haeretici detestantur, & me pari persequuntur odio: vt, quos gladiis nequeunt, voto interficiant. Incolumem, & mei memorem te Christi Domini clementia tueatur Domine venerande, & beatissime Papa.

Hieronymus Augustino, per aenigma significans Romam esse captam a Gothis, nec tamen agnoscere manum Dei, sed accersitis auxiliis moliri rebellionem.

EPISTOLA XXVI. Multi utroque claudicant pede, & ne fractis quidem cervicibus inclinantur, habentes affectum erroris pristini, cum predicandi eandem non habeant libertatem. Sancti fratres qui cum nostra sunt paritate, praecipue sanctae ac venerabilis filiae tuae suppliciter te salutant. Fratres tuos Dominum meum Alipium, & Dominum meum Euodium, vt meo nomine salutes, precor coronam tuam. Capta Hierusalem tenetur a Nabuchodonosor, nec Hieremie vult audire consilia: quin potius Aegyptum desiderat, vt moriatur in Taphnes, et ibi seruitute pereat sempiterna.

Hieronymus Marcellino & Anapsychiae, exponens diuersas & veterum & recentium sententias de origine animarum, hortans vt reliqua petant ab Augustino, indicansque quibus ipse sit occupatus studiis.

EPISTOLA XXVII. Dominis vere sanctis atque omni officiorum charitate venerandis filiis Marcellino & Anapsychiae, Hieronymus in Christo Salutem.

TANDEM ex Africa vestra litera vnanimiter accepit, & non me pariter impudentiae, qua recentibus vobis Epistolas meas frequenter ingessi, vt rescriptum mererem, & vos esse sospites, non alius nuntiantibus, sed vestro potissimum sermone cognoscerem. Super anima statu mentium vestre quaestione, imo maxime ecclesiasticae quaestione; Vtrum lapsa de caelo sit, vt Pythagoras Philosophus, omnemque Platonici, & Origenes putant, anima: An a propria Dei substantia, vt Stoici, Manichaeus, & Hispaniae Priscilliani haereses suspicantur: An in thesauro habeantur Dei, olim condita, vt quidam Ecclesiastici stulta persuasionem confidunt: An quotidie a Deo fiant, & mittantur in corpora, secundum illud quod in Euangelio scriptum est: Pater meus usque modo operatur, & ego operor: An certe ex traduce, vt Tertullianus, Apollinaris, & maxima pars Occidentalium autumant: vt, quo modo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima, & simili cum brutis animantibus conditione subsistant. Super quo quid mihi videatur, in opusculis contra Rufinum scripsisse me noui, aduersus eum libellum, quem sanctae memoriae Anastasio, episcopo Romanae ecclesiae, dedit. In quo lubrica, & subdola, imo stulta confessio, dum auditorum simplicitati illudere nititur, sua fidei, imo perfidiae illudit, quos libros reor sanctum parentem vestrum habere Oceanum. Olim enim edidit multis Rufini libris aduersus eum calumnias respondentes. Certe habes ibi virum sanctum & eruditum Augustinum episcopum, qui vna, vt aiunt, voce docere te poterit, et August. tom. 2.

suam, imo per se nostram explicare sententiam. Et Ezechielis volumen olim aggredi voluit, & sponsonem creberrimam studiosis lectoribus reddere, sed in ipso distandi exordio ita animus meus Occidentalium prouinciarum, & maxime vrbis Romanae vastatione confusus est, vt iuxta vulgare proverbium, proprium quoque ignorarem vocabulum: diuque tacui, sciens tempus esse lachrymarum. Hoc autem anno cum tres explicassem libros, subitus impetus barbarorum, de quibus tuus dicit Vergilius, Latetque vagantes Barcae: & sancta Scriptura de Israhel, contra faciem omnium fratrum suorum habitabit: sic Aegypti litem, Palaestinae, Phoenices, Syriae percurrit instar torrentis cuncta secum trahens, vt vix manus eorum misericordia Christi potuerimus euadere: Quod si iuxta inclutum oratorem sibi inter arma legas: quanto magis studia Scripturarum, quae & librorum multitudinem, & silentio, ac librariorum sedulitate, quod proprium est, securitate, & otio distantium indiget? Duos itaque libros mihi sanctae filiae meae Fabiola, quorum exempla si volueris, ab ipsa poteris mutuari. Pro angustiis quippe temporis alios describere non potui: quos cum legeris et vestibula videris, facilis coniectura erit, qualis ipsa sit futura domus. Sed credo in Dei misericordia, qui nos adiuit in difficillimo principio supradicti operis, quod ipse adiuet et in penultimis Prophetae partibus, in quibus Gog & Magog bella narrantur; & in extremis in quibus sacratissimi & inexplicabilis templi adificatio, varietas, mensurae, describitur. Sanctus frater noster Oceanus, cuius cupitis commendari, & talis est, & sic eruditus in lege Domini, vt absque nostro rogatu instrueret vos potest, & nostram super cunctis quaestionibus scripturarum pro modulo communis ingenij explicare sententiam. Incolumes vos & prolixa aetate florentes Christus Deus noster tueatur omnipotens, Domini vere sancti.

Augustinus Hieronymo, recensens varias de animarum origine sententias, cupit doceri quae potissimum tenenda sit, aduersus Pelagianos.

EPISTOLA XXVIII. D. Augustinus libro 2. retract. cap. 45. de hac epistola & sequenti sic scribit.

SCRIPSI etiam duos libros ad Hieronymum presbyterum sedentem in Bethleem, vnum De origine animae hominis: alterum De sententia Iacobi apostoli, vbi ait: Quicunque totam legem serauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus: de utroque consulens eum. Sed in illo priore quaestione quam proposui ipse non solui, in posteriore autem quod mihi de illa soluenda videretur ipse non tacui. Sed vtrum hoc approbaret etiam ille, consului. Rescripsit autem, laudans eandem consultationem meam, sibi tamen ad rescribendum otium non esse respondit. Ego vero quousque esset in corpore, hos libros edere nolui, ne forte responderet aliquando, & cum ipsa responsione eius potius ederentur. Illo autem defuncto ad hoc edidi priorem, vt qui legit admoneretur aut non quaerere omnino quomodo detur anima nascentibus, aut certe de re obscurissima ea solutione quaestione huius admittere, quae contraria non sit apertissimis rebus, quas de originali peccato fides catholica nouit in paruulis, nisi regenerentur in Christo, sine dubitatione damnandis. Posteriorem vero ad hoc, vt quaestione de qua ibi agitur, etiam quae nobis visa est solutio ipsa noscatur. Hoc opus sic incipit:

DE VM nostrum qui nos vocauit in suum regnum & gloriam, & rogauit & rogo, vt hoc quod ad te scribo, sancte frater Hieronymus, consulens te de his quae nescio, fructuosum esse nobis velis. Quanquam enim te multo quam ego sum aetate maiore, tamen etiam ipse iam senex consulo: sed ad discendum quod opus est, nulla mihi aetas sera videri potest; quia & si senes magis decet docere quam discere, magis tamen discere quam quid doceant ignorare. Nihil equidem molestius fero in omnibus

omnibus angustiis meis quas patior in difficillimis quaestionibus, qua in tam longinqua tuae charitatis ab-

A est. Porro si corpus non est, nisi quod per loci spatium aliqua longitudine, latitudine, altitudine ita sistitur vel

prævaricationis Adæ: & liber tuus in Ionam propheta- tam satis hoc insigniter dilucidat; declarat; ubi iu-

gistrum audire, quam velut magistrum delectat audi- ri. Recolo enim quid dixerit eis quos præ cæteris cle-

Mat. 23. 12. Rabbi: vnus est enim magister vester, Christus. Nec alius docuit Moysen per Ietro, nec alius Cornelium

Diuisio epi- stola. Solus Deus omnimodo immortalis. 1. Tim. 6. 16. Math. 10. 22.

Anima non est pars Dei.

Achilles in- vulnerabilis.

Anima incor- porata.

Anima sua culpa lapsa, sola Dei misericordia liberatur.

Anima rea- tum unde.

Pelagium ut- tat.

1. Cor. 15. 26.

quælibet, pro- quecumque: ita frequenter loquitur. Quælibet, pro- quecumque: ita frequenter loquitur. Quælibet, pro- quecumque: ita frequenter loquitur.

quælibet, pro- quecumque: ita frequenter loquitur. Quælibet, pro- quecumque: ita frequenter loquitur. Quælibet, pro- quecumque: ita frequenter loquitur.

quælibet, pro- quecumque: ita frequenter loquitur. Quælibet, pro- quecumque: ita frequenter loquitur. Quælibet, pro- quecumque: ita frequenter loquitur.

Quælibet, pro- quecumque: ita frequenter loquitur.

Singulorum anima singula.

1. Cor. 5. 7.

Sup. Epist. 27. c.

1. Cor. 15. 26.

Atque mentes Pelagianorum.

al. creature.

Gen. 2. 4. 2.

1. Cor. 5. 7.

Anima non est pars Dei.

Anima cur datur mori mortuis.

Inest con- cernit.

Est apud Esai. cap. 40. Inest etiam in omni Se- pteaginta, & in 104. & in 105. & in 106. & in 107. & in 108. & in 109. & in 110. & in 111. & in 112. & in 113. & in 114. & in 115. & in 116. & in 117. & in 118. & in 119. & in 120. & in 121. & in 122. & in 123. & in 124. & in 125. & in 126. & in 127. & in 128. & in 129. & in 130. & in 131. & in 132. & in 133. & in 134. & in 135. & in 136. & in 137. & in 138. & in 139. & in 140. & in 141. & in 142. & in 143. & in 144. & in 145. & in 146. & in 147. & in 148. & in 149. & in 150. & in 151. & in 152. & in 153. & in 154. & in 155. & in 156. & in 157. & in 158. & in 159. & in 160. & in 161. & in 162. & in 163. & in 164. & in 165. & in 166. & in 167. & in 168. & in 169. & in 170. & in 171. & in 172. & in 173. & in 174. & in 175. & in 176. & in 177. & in 178. & in 179. & in 180. & in 181. & in 182. & in 183. & in 184. & in 185. & in 186. & in 187. & in 188. & in 189. & in 190. & in 191. & in 192. & in 193. & in 194. & in 195. & in 196. & in 197. & in 198. & in 199. & in 200. & in 201. & in 202. & in 203. & in 204. & in 205. & in 206. & in 207. & in 208. & in 209. & in 210. & in 211. & in 212. & in 213. & in 214. & in 215. & in 216. & in 217. & in 218. & in 219. & in 220. & in 221. & in 222. & in 223. & in 224. & in 225. & in 226. & in 227. & in 228. & in 229. & in 230. & in 231. & in 232. & in 233. & in 234. & in 235. & in 236. & in 237. & in 238. & in 239. & in 240. & in 241. & in 242. & in 243. & in 244. & in 245. & in 246. & in 247. & in 248. & in 249. & in 250. & in 251. & in 252. & in 253. & in 254. & in 255. & in 256. & in 257. & in 258. & in 259. & in 260. & in 261. & in 262. & in 263. & in 264. & in 265. & in 266. & in 267. & in 268. & in 269. & in 270. & in 271. & in 272. & in 273. & in 274. & in 275. & in 276. & in 277. & in 278. & in 279. & in 280. & in 281. & in 282. & in 283. & in 284. & in 285. & in 286. & in 287. & in 288. & in 289. & in 290. & in 291. & in 292. & in 293. & in 294. & in 295. & in 296. & in 297. & in 298. & in 299. & in 300. & in 301. & in 302. & in 303. & in 304. & in 305. & in 306. & in 307. & in 308. & in 309. & in 310. & in 311. & in 312. & in 313. & in 314. & in 315. & in 316. & in 317. & in 318. & in 319. & in 320. & in 321. & in 322. & in 323. & in 324. & in 325. & in 326. & in 327. & in 328. & in 329. & in 330. & in 331. & in 332. & in 333. & in 334. & in 335. & in 336. & in 337. & in 338. & in 339. & in 340. & in 341. & in 342. & in 343. & in 344. & in 345. & in 346. & in 347. & in 348. & in 349. & in 350. & in 351. & in 352. & in 353. & in 354. & in 355. & in 356. & in 357. & in 358. & in 359. & in 360. & in 361. & in 362. & in 363. & in 364. & in 365. & in 366. & in 367. & in 368. & in 369. & in 370. & in 371. & in 372. & in 373. & in 374. & in 375. & in 376. & in 377. & in 378. & in 379. & in 380. & in 381. & in 382. & in 383. & in 384. & in 385. & in 386. & in 387. & in 388. & in 389. & in 390. & in 391. & in 392. & in 393. & in 394. & in 395. & in 396. & in 397. & in 398. & in 399. & in 400. & in 401. & in 402. & in 403. & in 404. & in 405. & in 406. & in 407. & in 408. & in 409. & in 410. & in 411. & in 412. & in 413. & in 414. & in 415. & in 416. & in 417. & in 418. & in 419. & in 420. & in 421. & in 422. & in 423. & in 424. & in 425. & in 426. & in 427. & in 428. & in 429. & in 430. & in 431. & in 432. & in 433. & in 434. & in 435. & in 436. & in 437. & in 438. & in 439. & in 440. & in 441. & in 442. & in 443. & in 444. & in 445. & in 446. & in 447. & in 448. & in 449. & in 450. & in 451. & in 452. & in 453. & in 454. & in 455. & in 456. & in 457. & in 458. & in 459. & in 460. & in 461. & in 462. & in 463. & in 464. & in 465. & in 466. & in 467. & in 468. & in 469. & in 470. & in 471. & in 472. & in 473. & in 474. & in 475. & in 476. & in 477. & in 478. & in 479. & in 480. & in 481. & in 482. & in 483. & in 484. & in 485. & in 486. & in 487. & in 488. & in 489. & in 490. & in 491. & in 492. & in 493. & in 494. & in 495. & in 496. & in 497. & in 498. & in 499. & in 500. & in 501. & in 502. & in 503. & in 504. & in 505. & in 506. & in 507. & in 508. & in 509. & in 510. & in 511. & in 512. & in 513. & in 514. & in 515. & in 516. & in 517. & in 518. & in 519. & in 520. & in 521. & in 522. & in 523. & in 524. & in 525. & in 526. & in 527. & in 528. & in 529. & in 530. & in 531. & in 532. & in 533. & in 534. & in 535. & in 536. & in 537. & in 538. & in 539. & in 540. & in 541. & in 542. & in 543. & in 544. & in 545. & in 546. & in 547. & in 548. & in 549. & in 550. & in 551. & in 552. & in 553. & in 554. & in 555. & in 556. & in 557. & in 558. & in 559. & in 560. & in 561. & in 562. & in 563. & in 564. & in 565. & in 566. & in 567. & in 568. & in 569. & in 570. & in 571. & in 572. & in 573. & in 574. & in 575. & in 576. & in 577. & in 578. & in 579. & in 580. & in 581. & in 582. & in 583. & in 584. & in 585. & in 586. & in 587. & in 588. & in 589. & in 590. & in 591. & in 592. & in 593. & in 594. & in 595. & in 596. & in 597. & in 598. & in 599. & in 600. & in 601. & in 602. & in 603. & in 604. & in 605. & in 606. & in 607. & in 608. & in 609. & in 610. & in 611. & in 612. & in 613. & in 614. & in 615. & in 616. & in 617. & in 618. & in 619. & in 620. & in 621. & in 622. & in 623. & in 624. & in 625. & in 626. & in 627. & in 628. & in 629. & in 630. & in 631. & in 632. & in 633. & in 634. & in 635. & in 636. & in 637. & in 638. & in 639. & in 640. & in 641. & in 642. & in 643. & in 644. & in 645. & in 646. & in 647. & in 648. & in 649. & in 650. & in 651. & in 652. & in 653. & in 654. & in 655. & in 656. & in 657. & in 658. & in 659. & in 660. & in 661. & in 662. & in 663. & in 664. & in 665. & in 666. & in 667. & in 668. & in 669. & in 670. & in 671. & in 672. & in 673. & in 674. & in 675. & in 676. & in 677. & in 678. & in 679. & in 680. & in 681. & in 682. & in 683. & in 684. & in 685. & in 686. & in 687. & in 688. & in 689. & in 690. & in 691. & in 692. & in 693. & in 694. & in 695. & in 696. & in 697. & in 698. & in 699. & in 700. & in 701. & in 702. & in 703. & in 704. & in 705. & in 706. & in 707. & in 708. & in 709. & in 710. & in 711. & in 712. & in 713. & in 714. & in 715. & in 716. & in 717. & in 718. & in 719. & in 720. & in 721. & in 722. & in 723. & in 724. & in 725. & in 726. & in 727. & in 728. & in 729. & in 730. & in 731. & in 732. & in 733. & in 734. & in 735. & in 736. & in 737. & in 738. & in 739. & in 740. & in 741. & in 742. & in 743. & in 744. & in 745. & in 746. & in 747. & in 748. & in 749. & in 750. & in 751. & in 752. & in 753. & in 754. & in 755. & in 756. & in 757. & in 758. & in 759. & in 760. & in 761. & in 762. & in 763. & in 764. & in 765. & in 766. & in 767. & in 768. & in 769. & in 770. & in 771. & in 772. & in 773. & in 774. & in 775. & in 776. & in 777. & in 778. & in 779. & in 780. & in 781. & in 782. & in 783. & in 784. & in 785. & in 786. & in 787. & in 788. & in 789. & in 790. & in 791. & in 792. & in 793. & in 794. & in 795. & in 796. & in 797. & in 798. & in 799. & in 800. & in 801. & in 802. & in 803. & in 804. & in 805. & in 806. & in 807. & in 808. & in 809. & in 810. & in 811. & in 812. & in 813. & in 814. & in 815. & in 816. & in 817. & in 818. & in 819. & in 820. & in 821. & in 822. & in 823. & in 824. & in 825. & in 826. & in 827. & in 828. & in 829. & in 830. & in 831. & in 832. & in 833. & in 834. & in 835. & in 836. & in 837. & in 838. & in 839. & in 840. & in 841. & in 842. & in 843. & in 844. & in 845. & in 846. & in 847. & in 848. & in 849. & in 850. & in 851. & in 852. & in 853. & in 854. & in 855. & in 856. & in 857. & in 858. & in 859. & in 860. & in 861. & in 862. & in 863. & in 864. & in 865. & in 866. & in 867. & in 868. & in 869. & in 870. & in 871. & in 872. & in 873. & in 874. & in 875. & in 876. & in 877. & in 878. & in 879. & in 880. & in 881. & in 882. & in 883. & in 884. & in 885. & in 886. & in 887. & in 888. & in 889. & in 890. & in 891. & in 892. & in 893. & in 894. & in 895. & in 896. & in 897. & in 898. & in 899. & in 900. & in 901. & in 902. & in 903. & in 904. & in 905. & in 906. & in 907. & in 908. & in 909. & in 910. & in 911. & in 912. & in 913. & in 914. & in 915. & in 916. & in 917. & in 918. & in 919. & in 920. & in 921. & in 922. & in 923. & in 924. & in 925. & in 926. & in 927. & in 928. & in 929. & in 930. & in 931. & in 932. & in 933. & in 934. & in 935. & in 936. & in 937. & in 938. & in 939. & in 940. & in 941. & in 942. & in 943. & in 944. & in 945. & in 946. & in 947. & in 948. & in 949. & in 950. & in 951. & in 952. & in 953. & in 954. & in 955. & in 956. & in 957. & in 958. & in 959. & in 960. & in 961. & in 962. & in 963. & in 964. & in 965. & in 966. & in 967. & in 968. & in 969. & in 970. & in 971. & in 972. & in 973. & in 974. & in 975. & in 976. & in 977. & in 978. & in 979. & in 980. & in 981. & in 982. & in 983. & in 984. & in 985. & in 986. & in 987. & in 988. & in 989. & in 990. & in 991. & in 992. & in 993. & in 994. & in 995. & in 996. & in 997. & in 998. & in 999. & in 1000.

quam suas particulas irrorare, nec de illa vna origina- liter trahere, nec pro derelictis ante carnem commif- sis carnis vinculis compedire, sed novas creare singu- las singulis suam cuique nascenti, non aliquid facere dicitur, quod ante non fecerat. Iam enim sexto die fe- cerat hominem ad imaginem suam, quod vtiq; secun- dum animam rationalem fecisse intelligitur. Hoc & nunc facit, non instituendo quod non erat, sed multi- plicando quod erat. Vnde & illud verum est, quod a re- bus quae non erant instituendis, requieuit. Et hoc ver- um est, quod non solum gubernando quae fecit, verum etiam aliquid non quod nondum, sed quod iam crea- uerat, numerosius creando vsque nunc operatur. Vel sic ergo vel alio modo quolibet eximus ab eo quod nobis obicitur de requie Dei ab operibus suis, ne pro- pterea non credamus nunc vsque fieri animas novas, non ex illa vna, sed sic vt illam vnam. Nam quod dicitur, quare facit animas eis quos nouit cito morituros? Possimus respondere, parentum hinc peccata vel co- uinci vel flagellari. Possimus etiam recte illius moder- rationi ista relinquere, quem scimus omnibus tempo- raliter transeuntibus rebus, vbi sunt etiam animalium ortus & obitus, cursum ornatumque atque ordina- tissimum dare: sed nos ista sentire non posse, quae si sen- tiremus, delectatione ineffabili mulceremur. Non enim frustra per Prophetam, qui haec diuinitus inspira- ta didicerat, dictum est de Deo: Qui profert numero- se seculum. Vnde musica, id est scientia sensu bene mo iulandi, ad admonitionem magnae rei, etiam mor- talibus rationales habentibus animas Dei largitate concessa est. Vnde si homo faciendi carminis artifex, nouit quas quibus moras vocibus tribuat, vt illud quod canitur decedentibus ac succedentibus sonis pul- cherrime currat ac transeat: quanto magis Deus, cuius sapientia per quam fecit omnia loge omnibus artibus praefertenda est, nulla in naturis nascentibus & occidē- tibus temporum spatia, quae tanquam syllabae ac ver- ba ad particulas huius seculi pertinent, in hoc laben- tium rerum tanquam mirabili cantico, vel breuius, vel productius, quam modulatio praecognita & praefi- nita deposcit, praeterire permittit? Hoc cum etiam de arboris folio dixerim, & de nostrorum numero capil- lorum, quanto magis de hominis ortu & occasu, cuius temporalis vita breuius productiusque non tendit- tur, quam Deus dispositor temporum nouit vniuer- sitatis moderamini consonare? Id etiam quod aiunt: Omne quod in tempore coepit esse, immortale esse non posse: quia omnia orta occidunt, & aucta senescunt, vt eo modo credi cogant, animam humanam ideo esse immortalem, quod ante omnia tempora sit creatus, non mouet fidem nostram. Vt enim alia taceam, coepit esse in tempore immortalitas carnis Christi, quae ta- men iam non moritur, & mors ei vltra non domina- bitur. Illud verum, quod in libro aduersus Ruffinum po- suisti, quosdam huic sententiae calumniari, quod Deum Iare animas adulterinis coceptibus videatur indignum, vnde conantur alruere meritis gestae ante carnem vitae, animas quasi ad ergastula huiusmodi iuste posse per- duci, non me mouet multa cogitantem, quibus haec possit calumnia refutari. Et quod ipse respondi, non esse vitium se mentis in tritico quod furto dicitur esse sublatum, sed in eo qui frumenta furatus est, nec id- circo terram non debuisse gremio suo semina confo- uere, quia fator immunda ea proiecerit manu, elegan- tissima similitudo est. Quam & ante quam legerem, nullas mihi obiecit ista de adulterinis foetibus in hac quaestione faciebat angustias, generaliter intueti mul- ta bona Deum facere, etiam de nostris malis, nostris- que peccatis. Animalis autem cuiuscunque creatio, si habeat pium prudentemque consideratorem, ineffa- bilem laudem creatori excitat, quanto magis creatio

non cuiuslibet animalis, sed hominis? Si autem causa creandi quaeritur, nulla citius & melius responderetur, nisi quia omnis creatura Dei bona est. Et quid dignius quam vt bona faciat bonus Deus, quae nemo potest facere nisi Deus? Haec & alia quae possum, sicut pos- sum dico, aduersus eos qui hanc opinionem, qua cre- duntur animae sicut illa vna singulis fieri, labefactare conantur. Sed cum ad poenas veterum est paruulorum, magnis mihi crede coartor angustiis, nec quid respon- deam prorsus inuenio: non solum eas poenas dico quas habet post hanc vitam illa damnatio, quod necesse est trahantur, si de corpore exierint sine Christianae gra- tiae sacramento, sed eas ipsas, quae in hac vita dolentibus nobis versantur ante oculos, quas enumerare si velim, prius tempus quam exempla deficient. Languescunt aegritudinibus, torquentur doloribus, fame & siti cru- ciantur, debilitantur membris, priuantur sensibus, ve- xantur ab immundis spiritibus. Demonstrandum est vtiq; quomodo ista sine vlla sua mala causa iuste pati- antur. Non enim dici fas est, aut ista ignorante Deo fieri, aut eum non posse resistere facientibus, aut iniuste ista vel facere vel permittere. Nunquidnam sicut illa animalia irrationabilia recte dicimus in vsu dari naturis excellentioribus, & si vitiosis, sicut apertissi- me in Euangelio videmus porcos ad vsu desideratum concessos esse demonibus, hoc & de homine recte possumus dicere? Animal est enim, sed rationale, est mortale. Anima est rationalis in illis membris, quae tantis afflictionibus poenas luit, Deus bonus est, Deus iustus est, Deus omnipotens est, hoc dubitare om- nino dementis est. Tantorum ergo malorum quae sunt in paruulis, causa iusta dicitur. Nempe cum ma- iores ista patiuntur, solemus dicere, aut sicut in Iob merita examinari, aut sicut in Herode peccata puniri. Et de quibusdam exemplis, quae Deus manifesta esse voluit, alia quae obscura sunt hominum coniecturae con- ceditur, sed hoc in maioribus. De paruulis autem quid respondeamus edisserere, si poenis tatis nulla in eis sunt puniendae peccata. Nam vtiq; nulla est in illis aetati- bus examinanda iustitia. De ingeniorum verum diuersi- tate immo absurditate quid dicam, quae quidem in paru- ulis latet, sed ab ipsis exordis naturalibus ducta, ap- paret in grandibus, quorum nonnulli tam tardi & ob- litiosi sunt, vt ne prima quidem discere literarum e- lementa potuerint: quidam verum tantae sunt fatuitatis, vt non multum a pecoribus differant quos morio- nes vulgo vocant. Respondetur fortasse, corpora hoc faciunt. Sed nunquid fecidum hanc sententiam quam defenderet volumus, anima sibi corpus elegit, & in eli- gendo cum falleretur, errauit? Aut cum in corpus co- geretur intrare necessitate nascendi, alia corpora pra- occupantibus animarum turbis, ipsa aliud non inuenit? & sicut in spectaculo aliquo locum, ita carnem non quam voluit, sed quam valuit, occupauit? Nunquid haec & talia vel dicere possumus, vel sentire debe- mus? Doce igitur quid sentire, quid dicere debeamus, vt constet nobis ratio nouarum animarum singillatim- que factarum singulis corporibus. Ego quidem non de ingenis, sed saltem de poenis paruulorum, quas in hac vita patiuntur, dixi aliquid in libris illis De libero ar- bitrio. Quod quale sit, & cur mihi in ista quam habe- mus in manibus quaestione non sufficiat, intinabam, & eum ipsum de tertio libro locum secerptum his litem inferam. Nam ita se habet. De cruciatibus autem corporis quibus affliguntur paruuli, quorum per aetatem nulla peccata sunt, si animae quibus animantur, non prius quam ipsi homines esse coeperunt, maior quere- la & quasi misericors depromi solet, eum dicitur, quid mali fecerunt vt ista paterentur? Quasi possit esse me- ritum innocentiae, antequam quisquam nocere ali- quid possit. Cum autem boni aliquid operatur Deus

Math. 8.

Lib. 3. De li- bero arbitrio.

1. Cor. 15. 622.

in emendatione maiorum, cum paruulorum suorum A qui eis chari sunt doloribus ac moribus flagellantur, cur ista non fiant, quando cum transferunt, pro non factis erunt in quibus facta sunt: propter quos autem facta sunt, aut meliores erunt si temporalibus incommodis emendati, rectius elegerint viuere, aut excusationem in futuri iudicii supplicio non habebunt, si vitae huius angustibus, ad aeternam vitam desiderium conuertere noluerint? Quis autem nouit, quid paruulis de quorum cruciatibus duritia maiorum contunditur, aut exercetur fides, aut misericordia probatur. Quis ergo nouit quid ipsis paruulis in secreto iudiciorum suorum bonae compensationis reseruet Deus? Quo- niam quantum nihil recte fecerint, tamen nec pec- cantes aliquid ista perpeffi sunt. Non enim frustra etiam infantes illos, qui cum Dominus noster Iesus Christus necandus ab Herode quaereretur, occisi sunt, in honore martyrum receptos commendat ecclesia. Haec tunc dixi, cum hanc ipsam de qua nunc agitur vellem communire sententiam. Sicut enim paulo ante commemoravi, quaecumq; illarum de animae incar- natione quatuor opinionum vera esset, inculpatam sub- stantiam creatoris, & de nostrorum peccatorum societa- te remotissimam nitebar ostendere. Et ideo quaecumq; illarum veritate posset conuinci & repudiari, ad curam intentionis meae quam tunc habebam non pertinebat: quandocumque cunctis diligentiori disputatione dis- cussis, quaecumque illarum recte vinceret carceras, me securissimo fieret, quando etiam secundum omnes id quod agebam inuictum persistere demonstrabam. Nunc vero vnam volo, si possum, ratione recta eligere ex omnibus: & propterea huius ipsius, de qua nunc agimus defensionem, in his quae commemoravi, de illo libro verbis meis attentius intuens, validam firmamq; non video. Nam velut firmiter mentis eius illud est, quod ibi dixi: Quis autem nouit quid paruulis, de quorum cruciatibus duritia maiorum contunditur, aut exer- cetur fides, aut misericordia probatur. Quis ergo nouit quid ipsis paruulis in secreto iudiciorum suorum bonae compensationis reseruet Deus? Quoniam qua- quam nihil recte fecerint, tamen nec peccantes aliquid ista perpeffi sunt. Sed hoc non immerito dici video, de his qui vel pro Christi nomine, ac vera religione, tale aliquid etiam nescientes patiuntur, vel sacramento Christi iam imbuti sunt, quia sine societate vnus mediatoris liberari a damnatione non possunt, vt possit eis etiam pro illis malis, quae hic in diuersis afflictio- nibus perculerunt, compensatio ista praestari. Nunc autem cum ista quaestio non possit absolui, nisi etiam de his paruulis respondeatur, qui post grauissimos cruciatibus sine sacramento Christianae societatis expirant, quae circa eos compensatio cogitanda est, quibus in- super & damnatio preparata est: Nam & de baptismo paruulorum in eodem libro, non quidem sufficenter, sed quantum illi operi satis esse videbatur, vt cuncte respondi, quod etiam nescientibus, & fidem suam non- dum habentibus prodest: non tamen de damnatione eorum paruulorum, qui sine illo ex hac vita emigrant, tunc aliquid dicendum putavi, quia non quod iun- ctur agit, agebatur. Sed vt omitteremus & contemnamus ea, quae breui tempore patiuntur, nec transacta reuo- cantur, nunquid similiter contemnere possumus, quod per vnum hominem mors, & per vnum hominem re- surrectio mortuorum? Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Per hanc enim Apostolicam diuinam claramque senten- tiam, satis euidenter elucet, neminem ire in mortem nisi per Adam: neminem ire in vitam aeternam, nisi per Christum. Hoc est quippe omnes & omnes, quia sicut omnes homines per primam, hoc est per carna- lem generationem pertinent ad Adam: sic omnes ho-

mines ad secundam, id est spiritalem regenerationem veniunt, quicumque ad Christum perueniunt. Ideo ergo dictum est, & hic omnes, & ibi omnes: quia sicut omnes qui moriuntur, non nisi in Adam moriuntur: ita omnes qui viuificabuntur, non nisi in Christo viuificabuntur. Ac per hoc, quisquis nobis dixerit, quen- quam in resurrectione mortuorum viuificari posse, nisi in Christo, tanquam pestis communis fidei detestan- dus est. Item quisquis dixerit, quod in Christo viuifi- cabuntur etiam paruuli, qui sine sacramento eius par- ticipatione de vita exeunt, hic profecto & contra A- postolicam praedicationem venit, & totam condemnat ecclesiam, vbi propterea cum baptizandis paruulis festinat & curritur, quia sine dubio creditur aliter eos in Christo viuificari omnino non posse. Qui autem non viuificatur in

quod specie similitudinis adumbratur. Vnde illa Ca-
tilina, quia fortitudo non erat, quæ esset, cū secum vir-
tutes alias non habebat, facilius videbatur. Quod ve-
rò ignauia fuerit, vbi exercitatio quilibet grauissimas
molestias perpetuandi atq; tolerandi, supra quam cui-
quam credibile est, fuit, egrè persuaderi potest. Sed for-
tè acutius intuentibus, ignauia apparet ipsa duritia,
quia laborem bonorū studiorum quib. vera acquiri-
tur fortitudo, neglexerat. Veruntamen quia sunt au-
daces qui timidi nō sunt, & rursus timidi quibus abest
audacia, cum sit vtrumq; vitium, quoniam qui vera vir-
tute fortis est, nec temerè audet, nec incōsultè timet,
cogimur fateri vitia plura esse virtutibus. Vnde ali-
quando vitium vitio tollitur, vt amore laudis, amor
pecunie. Aliquādo vnū cedit, vt plura succedat; velut
qui ebriosus fuerit, si modicū biberit, & tenacitatē &
ambitionem didicerit. Possunt itaq; vitia etiam cede-
re vitis succedentibus, non virtutibus, & ideo plura
sunt. Virtus verò quò vna ingressa fuerit, quoniam se-
cum cæteras ducit, profectò vitia cedent omnia qua-
cunq; inerant. Non enim omnia inerant, sed aliquādo
totidē, aliquando plura paucioribus, vel pauciora plu-
ribus succedebant. Hæc vtrū ita se habeant, diligētius
inquendum est. Non enim & ista diuina sentētia est,
qua dicitur, Qui vnam virtutem habuerit, omnes ha-
bet: eique nulla inest, cui vna defuerit: sed hominibus
hoc visum est, multum quidē ingeniosis, studiosis, sed
tamen hominibus. Ego verò nescio quemadmodum
dicam, nō dico vitū, à quo denominata dicitur virtus,
sed etiam mulierem, quæ viro suo seruat thori fidē, si
hoc faciat propter præceptū & promissum Dei, & quæ
primus sit fidelis, non habere pudicitiam, aut pudicitiam
nullam vel paruam esse virtutem. Sic & maritum, qui
hoc idem seruat vxori. Et tamen sunt plurimi tales,
quorum sine aliquo peccato esse neminē dixerim, &
vtiq; illud qualecunq; peccatum ex aliquo vitio ve-
nit. Vnde pudicitia coniugalis in viris fœminisq; reli-
giosis cum proculdubio virtus sit, non enim aut nihil
aut vitium est, non tamen secum habet omnes virtute-
tes. Nam si omnes ibi essent, nullum esset vitium: si nul-
lum vitium, nullum omnino peccatū. Quis autem sine
aliquo peccato? Quis ergo sine aliquo vitio, id est for-
mitem quodā vel quāsi sine radice peccati, cum clamet
qui supra pectus Domini recumbebat: Si dixerimus,
quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, &
veritas in nobis non est: Neque hoc apud te diutius ag-
endum est, sed propter alios qui fortè hoc legerint,
hæc dico. Nam tu quidē in eodem ipso opere splēdi-
do contra Iouinianum etiā hoc de Scripturis sanctis
diligenter probasti: vbi etiā ex hac ipsa Epistola, cuius
verba sunt, quorum nunc intellectū requirimus, pos-
suisi quod scriptum est: In multis enim offendimus
omnes. Non enim ait, offenditis, sed offendimus om-
nes, cum Christi loqueretur Apostolus. Et cum hoc
loco dicat, Quicunq; autem totam legem seruauerit,
offendat autem in vno, factus est omnium reus. Ibi non
in vno, sed in multis: nec quosdā, sed omnes dicit of-
fenderē. Absit autē vt quisquam fidelis existimet tot
millia seruorum Christi, qui veraciter dicūt se habere
peccatum, ne se ipsos decipiant, & veritas in eis nō sit,
nullā habere virtutem, cum virtus magna sit sapiētia.
Dixit autem ipsa sapientia homini; Ecce pietas est sapi-
entia. Absit ergo vt dicamus tot ac tantos fideles &
pios homines Dei non habere pietatem, quam Græci
vel εὐσεβειαν, vel expressius & plenius εὐσεβειαν vocant.
Quid autem est pietas, nisi Dei cultus? Et vnde ille
colitur, nisi charitate? Charitas igitur de corde puro
& conscientia bona & fide non ficta, magna & vera
virtus est, quia ipsa est & finis præcepti. Meritò dicta
est fortis, sicut mors: siue quia nemo eam vincit sicut
mortē, siue quia in hac vita vsq; ad mortē est men-

surā charitatis: sicut Dominus ait; Maiorem hac cha-
ritatem nemo habet, quā vt animam suam ponat quis
pro amicis suis: siue potius, quia sicut mors animam au-
uellit à sensibus carnis, sic charitas à concupiscentiis
carnalibus. Huic subseruit scientia cum est vtilis, nam
sine illa inflat. Quod verò illa ædificando impleuerit,
nihil ibi ista inane quod inflat, inueniet. Vtile porro
scientiam definiendo monstrauit, vbi cū dixisset; Ecce
pietas est sapientia: continuo subiunxit, Abstinerē ve-
ro à malis, scientia est. Cur ergo non dicimus, qui hæc
virtutem habet, habere omnes; cum plenitudo legis
sit charitas? An quanto magis est in homine, tātō ma-
gis est virtute præditus? Quanto autem minus, tanto
minus inest ei virtus, quia ipsa est virtus: & quātō mi-
nus inest virtus, tantō magis est vitium? Vbi ergo illa
plena & perfecta erit, nihil ex vitio remanebit. Pro-
inde mihi videntur Stoici falli, quia proficientem ho-
minem in sapientia nolunt omnino habere sapientiam,
sed tunc habere, cum in ea omnino perfectus fuerit:
non quia illum profectum negant, sed nisi ex profun-
do quodam emergendo repente emicet in auras sapi-
entia libera, nulla ex parte esse sapientem. Sicut enim
nihil interest ad hominem præfocandum, vtrum
aquam stadiis multis super se habeat altam, aut vnū
palmum aut digitum: sic illos qui tendunt ad sapien-
tiam, proficere quidem dicunt, tanquam ab imo gur-
gitis surgentes in aërem, sed nisi totam stultitiam velut
opprimentem aquam proficiendo velut emergēdo
euaferint, non habere virtutem nec esse sapientes. Vbi
autem euaferint, mox habere totam, nec quicquā stul-
titiæ remanere, vnde omnino vllum peccatum possit
existere. Hæc similitudo, vbi stultitia velut aqua, & sa-
pientia velut aër ponitur, vt animus à præfocacione
stultitiæ tanquam emergens in sapientia repētē respi-
ret, non mihi videtur satis accommodata nostrarum
scripturarum auctoritati. Sed illa potius, vt vitium vel
stultitia tenebris, luci autem virtus vel sapientia com-
paretur, quantum ista similia de corporalibus ad in-
telligibilia duci possunt: non itaq; sicut de aquis in aë-
rem surgens, vbi earum summum transierit, repētē
quātum sufficit inspiratur, sed sicut de tenebris in lu-
cem procedens paulatim progrediendo, illuminatur.
Quod donec plenissimè fiat, iam eum tamen dicimus
tanquam de abditiſſima spelunca egrediētē vicinia
lucis afflatum tanto magis, quanto magis propinquat
egressui: vt illud quod in eo lucet, sit vtique ex lumine
quò progreditur, illud autem quod adhuc obscurum
est, sit ex tenebris vnde egreditur. Itaque & non iusti-
ficabitur in conspectu Dei omnis viuens: & tamen ius-
tus ex fide viuere. Et induti sunt sancti iustitia, alius ma-
gis, alius minus. Et nemo hūc viuere sine peccato, & hoc
alius magis, alius minus: optimus autem est, qui mini-
mum. Sed quid tēgo tanquam oblitus cui loquor, do-
ctori similis factus sum, cum proposuerim quid abs te
discere velim: Sed quia de peccatorum paritate, vnde
in id quod agebam incidit quæstio, examinandam
tibi sententiam meam promere statueram, iam eam
tandem aliquando concludam. Quia & si verum es-
set, eum qui habet vnam, omnes habere virtutes: eum
qui vnam non habet, nullam habere: nec sic peccata
sunt paria: quia vbi virtus nulla est, nihil quidem re-
ctum est: nec tamen ideo non prauo prauius est, dis-
tortōque distortius. Si autem, quod puto esse verius,
sacrisque literis congruentius, ita sunt animæ inten-
tiones, vt corporis membra: non quod videantur locis,
sed quod sentiantur affectibus, & aliud illuminatur
amplius, aliud minus, aliud omnino caret lumine, &
tenebroſo inhumbratur obstaculo, profectò ita vt quif-
que illustracione piæ charitatis affectus est, in alio actū
magis, in alio minus, in aliquo nihil: sic potest dici ha-
bere aliā, & aliā non habere, aliam magis, aliam minus
habere

habere virtutē. Nā & maior est in isto charitas, quā A
in illo, rectè possumus dicere, & aliqua in isto, nulla in
illo, quantū pertinet ad charitatem, quæ pietas est: &
in ipso vno homine quod maiorē habuit pudicitiam
quam patientiā, & maiorē hodie quā heri, si proficit:
& adhuc non habeat continentiam, & habeat nō par-
uam misericordiā. Et vt generaliter breuiterq; cōple-
ctar, quam de virtute habeā notionem, quod ad rectè
viuendum attinet, virtus est charitas, qua id quod dili-
gendum est diligitur: hæc in aliis maior, in aliis minor,
in aliis nulla est. Plenissima verò quæ iā non possit au-
geri, quādiu hic homo viuere est in nemine: quamdiu
autē augeri potest, profectò illud quod minus est quā
debet, ex vitio est. Ex quo vitio non est iustus in terra
qui faciat bonū, & non peccet. Ex quo vitio nō iusti-
ficabitur in conspectu Dei omnis viuēs. Propter quod
vitiū si dixerimus quod peccatum non habemus, nos
metipsos seducimus, & veritas in nobis nō est. Propter
quod etiam quantumlibet profecerimus, necessarium
est nobis dicere; Dimitte nobis debita nostra: cū iam
omnia in baptismo dicta, facta, cogitata, dimissa sint.
Quid itaq; qui rectè videt, videt vnde, & quando, &
vbi speranda sit illa perfectio, cui non sit quod adici
possit: Si autē præcepta non essent, non vtiq; esset vbi
se homo certius inspiceret & videret, vnde auertere-
tur, quò conaretur, quare gratularetur, quid precare-
tur. Magna est ergo vtilitas præceptorū, si libero arbi-
trio tantum detur, vt gratia Dei amplius honoretur.
Quæ si ita se habēt, vnde fiet omnium reus, si in vno of-
fendat qui totā legem seruauerit: An fortè quia pleni-
tudo legis charitas est, qua Deus proximūsq; diligitur,
in quibus præceptis charitatis tota lex pendet & Pro-
pheta, meritò sit reus omnium qui contra illam facit, in
qua pendent omnia? Nemo autē peccat, nisi aduersus
illā faciēdo, quia non adulterabis, non homicidiū fa-
cies, non furaberis, nō concupisces: & si quod est aliud
mandatum, in hoc sermone recapitulatur, in eo quod
diligis proximū tāquam teipsum. Dilectio proxi-
mi, malū non operatur. Plenitudo autē legis, chari-
tas. Nemo autē diligit proximū, nisi diligēs Deum: &
hoc quantū potest, proximo impendat, quē diligit tan-
quam semetipsum, vt & ille diligit Deum: quē si ipse
non diligit, nec se, nec proximū diligit. Ac per hoc qui
totam legē seruauerit, si in vno offenderit, sit omnium
reus: quia contra charitatē facit, vnde tota lex pendet.
Reus itaq; sit omnium, faciēdo contra eam in qua pen-
dent omnia. Cur ergo non dicantur paria peccata? An
fortè quia magis facit contra charitatem, qui grauius
peccat; minus, qui leuius? Et hoc ipso quod admittit, sit
quidem omnium reus: sed grauius peccans, vel in pluri-
bus peccans, magis reus: leuius autē vel in paucioribus
peccans, minus reus: tanto maiore scilicet reatu, quātō
amplius: tanto minore, quanto minus peccauerit: tam-
en etiam si in vno offenderit, reus omnium est, qui
contra eam facit, in qua pendent omnia. Quæ si vera
sunt, eo modo & illud absolutur, quod ait homo etiā
apostolicæ gratiæ; In multis enim offendimus omnes.
Omnes enim offendimus, sed vnus grauius, alius le-
uius. Quanto quisq; grauius leuiusq; peccauerit, tātō
in peccato cōmittendo maior, quātō in diligēdo Deo
& proximo minor. Et rursus, tanto minor in peccati
perpetratione, quanto maior in Dei & proximi dile-
ctione. Tanto itaq; plenior iniquitatis, quanto inaniore
charitatis. Et tunc perfecti sumus in charitate, quādo
nihil restat ex infirmitate. Nec sanè quātum arbitror
putandum est leue esse peccatū in personarum acce-
ptione habere fidē Domini nostri Iesu Christi, si illam
distantiā sedendi ac standi ad honores Ecclesiasticos
referamus. Quis enim ferat eligi diuitem ad sedē ho-
noris ecclesiæ contempto paupere instructiore atque
sanctiore? Si autē de quotidianis cōcessibus loquitur,

quis non hic peccat, si tamen peccat, nisi cum apud se-
ipsum intus ita iudicat, vt ei tanto melior quādo di-
tior illo esse videatur? Hoc enim videtur significasse,
cū dicit; Nōne iudicatis apud vosmetipsos, & facti e-
stis iudices iniquarum cogitationū? Lex itaq; liberta-
tis, lex charitatis est, de qua dicit; Si tamen legē perfi-
citis regalem secundū Scripturas, Diliges proximum
tuū sicut teipsum, bene facitis. Si autem personas ac-
cipitis, peccatū operamini redarguti à lege tanquam
transgressores. Et post illā sententiam ad intelligēdum
difficillimā, de qua satis dixi, quod dicendū putauī, eā-
dem legem libertatis cōmmemorans; Sic loquamini,
inquit, & sic facite, sicut per legē libertatis incipiētes
iudicari. Et quoniam quid paulo antè dixerit, nouit,
quoniam in multis offendimus omnes, suggerit Domi-
nicam tanquā quotidianam quotidianis, & si leuiores
tamen vulneribus medicinam. Iudiciū enim, in-
quit, sine misericordia illi, qui non facit misericordiā.
Hinc enim & Dominus, Dimitte, inquit, & dimitte-
tur vobis: date, & dabitur vobis. Superexultat autem
misericordia iudicium, non dictum est, vincit miseri-
cordia iudicium, non enim est aduersa iudicio, sed su-
perexultat, quia plures per misericordiā colliguntur,
sed qui misericordiā præstiterūt. Beati enim misericor-
des, quia ipsis miserebitur Deus. Et hoc vtiq; iustum est,
vt dimittatur eis, quia dimiserūt: & detur eis, quia de-
derunt. Inest quippe Deo & misericordia iudicantis, &
iudicium miseranti. Propter quod ei dicitur; Miseri-
cordiam & iudiciū cantabo tibi Domine. Nā quisquis
velut nimium iustus iudicium sine misericordia quāsi
securus expectat, iram iustissimā prouocat, quā timens
ille dixit; Ne intres in iudiciū cum seruo tuo. Vnde di-
citur populo contumaci; Quid vultis mecum iudicio
contendere? Cum enim rex iustus sederit in throno,
quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis glo-
riabitur mundū se esse à peccato? Quæ igitur spes est,
nisi superexaltet misericordia iudiciū? Sed erga illos
qui misericordiam fecerunt veraciter dicēdo; Dimit-
te nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus: & sine
murmuratione dando. Hilarem enim datorem diligit
Deus. Deniq; sanctus Iacobus iam ex isto loco de mi-
sericordiæ operibus loquitur, vt quos vehemētē illa
sententia terruerat, cōsoletur: cū admonet, quomodo
etiam quotidiana peccata, sine quibus hic nō viuunt,
quotidianis remediis expiuntur: ne homo qui cum in
vno offenderit, sit omnium reus in multis offendendo:
quia in multis offendimus omnes, propter magnū ag-
gerem reatus sui minutatim collectū, ad tribunal tātū
iudicis perueniat, & eam quam nō fecit, misericordiā
non inueniat, sed potius dimittendo atq; dādo mcreatur
sibi dimitti peccata, reddiq; promissa. Multa dixi,
quibus tibi tedium fortassis inferrem, qui hæc, quæ ta-
men approbas, non expectas discere, quod ea docere
consequisti. Si quid autem est in eis, quantum ad rem
ipsam pertinet, nam quali eloquio explicata sint, non
nimis curo: si quid ergo in eis est quod eruditionē of-
fendat tuam, quæso vt rescribendo admoneas, & me
corrige non graueris. Infelix est enim qui nō tantos
& tam sanctos tuorū studiorum labores, & dignè hon-
orat, & de his Domino Deo nostro, cuius munere
talis es, gratias agit. Vnde cum libentius debeā à quo-
libet discere, quod inutiliter ignoro, quā promptius
quoslibet docere quod scio, quanto iustius abs te hoc
charitatis debitum flagito, cuius doctrina in nomine
& adiutorio Domini tantum in Latina lingua eccle-
siasticæ literæ adiuta sunt, quantum nunquam antea
potuerunt. Maximè tamen istam sententiam; Qui-
cunq; totam legem seruauerit, offendat autem in
vno, factus est omnium reus, si quo alio modo expo-
ni melius posse nouit tua dilectio, per Dominum ob-
fecro, vt id nobiscum communicare digneris.

Vitium quodque vitio soluitur.

1. ad 1. d. 8.

2. ad 3. d. 2.

3. ad 1. d. 10.

Job 28. d. 28.

1. Tim. 1. d. 5.

1. Cor. 8. d. 6.

1. ad 1. d. 8.

1. Cor. 8. d. 3.

Job 28. d. 28.

Rom. 13. d. 10.

3. ad 3. d. 46.

Psal. 1. d. 42.

1. ad 1. d. 8.

Mat. 6. d. 12.

Solutio quæstionis.

Rom. 13. d. 10.

Math. 22. d. 40.

Vitium lucis comparanda & vitium tenebræ.

Psal. 1. d. 42. d. 2.

Abar. 2. d. 4. d. 4.

al. ago.

1. ad 3. d. 2.

Stare, sedere, quia tropice.

Hiero.

Hieronymus Augustinus, laudans quidem illius duos libellos, sed excusans cur non responderit.

EPISTOLA XXX.

Domino verè sancto, & omni mihi affectione venerabili Papæ Augustino, Hieronymus in Christo Salutem.

Virum honorabilem fratrem meum, filium dignationis tuae, Orosium presbyterum, & sui merito, & te iubente suscepti. Sed incidit tempus difficillimum, quando mihi tacere melius sit quam loqui, ita ut nostra studia cessarent, & iuxta Appium canina exerceretur facundia. Itaque duobus libellis tuis, quos meo nomini dedicasti, eruditissimis & omni eloquentie splendore fulgentibus, ad te respondere non potui. Non quo quicquam in illis reprehendendum putem: sed quia iuxta Apostolum, Vnusquisque in suo sensu abundet, alius quidem sic, alius autem sic. Certè, quicquid dici potuit, & sublimi ingenio de scripturarum sanctarum hauriri fontibus, à te positum atque dissertum est. Sed, quæso reverentiam tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditionis causa differimus. Ceterum emuli, & maxime heretici, si diuersas inter nos sententias viderint, de animi calumnia buntur rancore descendere. Mihi autem decretum est te amare, & suscipere, colere, mirari, tuæque dictæ quasi mea defendere. Certè & in dialogo, quem nuper edidi, tua beatitudinis, ut dignum fuerat, recordatus sum: magisque demus operam, ut perniciosissima hæresis de ecclesiis auferatur, quæ semper simulat penitentiam, ut docendi in ecclesiis habeat facultatem: ne, si aperta se luce prodiderit, foras expulsa moriatur. Sanctæ ac venerabilis filie tue Eustochium & Paulæ, & genere suo, & exhortatione tua digne gradiuntur, specialiterque saluant beatitudinem tuam: omnino quoque fraternitas quæ nobiscum Domino Saluatori seruire conatur. Sanctum presbyterum Firmum, anno præterito ob rem earum Rauennam, & inde Africam, Siciliamque direximus, quem putamus iam in Africa partibus commorari. Sanctos tuo adherentes lateri, ut meo obsequio salutes, precor. Literas quoque meas ad sanctum presbyterum Firmum direxi: quæ si ad te venerint, ei dirigere non graueris. Incolumem te, & mei memorem, Christus Dominus custodiat, Domine verè sancte & beatissime Papa. Grandem Latini sermonis in ista provincia notariorū patimur penuriam: & idcirco præceptis tuis parere non possumus, maxime in editione Septuaginta, quæ asteriscis verubusque distincta est. Pleraque enim prioris laboris, fraus de cuiusdam amissimus.

Paulinus episcopus Augustino gratias agit pro libris quinque; quos aduersus Manichæos scripserat, dono missis, prædicans illius eruditionem, vicifim panem dono mittit, amicitie & eiusdem communionis symbolum.

EPISTOLA XXXI.

Domino fratri vnanimò & venerabili Augustino, Paulinus & Therasia peccatores.

Charitas Christi quæ urget nos etiam absentes, licet per unitatem fidei alligat, ipsa fiduciam ad te scribendi pudore depulso præstitit: itaque per literas tuas visceribus meis intinuit, quas & de scholasticis facultatibus affluentes, & de caelestibus fauis dulces, ut anima mea me dicas & atrices, in quinque libris interim teneo, quos munere benedicti & venerabilis nobis episcopi nostri Alipii, non pro nostra instructione tantum, sed pro ecclesiæ multarum urbium utilitate suscepimus. Hos igitur nunc libros lectioni habeo, in his me oblecto, de his cibum capio, non illum qui perit, sed qui operatur vitæ æternæ substantiâ, per fidem nostrâ quæ ad corporamur in Christo Iesu. Domine nostro, cum fides nostra quæ visibilium negliges, inuisibilibus inhiat, per charitatem omnia secundum veritatem omnipotentis Dei credentem, literis & exemplis fidelium roboretur. O verè sal terra, quo præcordia nostra ne possint seculi vanescere errore, conduntur. O lucerna dignè supra candelabrum ecclesiæ posita, quæ late catholicis orbibus de septiformi lychno pastum oleo lactis lumen effundens, densas licet hereticorum caligines discursis, & lucem veritatis à confusione tenebrarum splendore clarifici sermonis enubilas. Vides frater vnanimè, admirabilis in Christo Domino & suscipiendi, quàm familiariter agnouerim te, quanto admirer stupore, quàm magno amore complectar, qui quotidie colloquio literarum tuarum fruor, & oris tui spiritum vescor. Os enim tuum sifulam aquæ viuæ, & venam fontis æterni merito dixerim, quia fons vitæ aquæ salientis in vitam æternam Christus effectus est. Cuius desiderio situit in te anima mea, & vberitate tui fluminis inebriari terra mea concupiuit. Ideoque cum hoc Pentateucho tuo contra Manichæos me satis armaueris, si qua in alios quoque hostes catholice fidei murimina comparasti, quia hostis noster cui mille nocedi artes, tam variis expugnandus est telis, quam oppugnat insidiis, quæso promere mihi de armamentario tuo, & conferre non abnuas arma iustitiæ. Sum enim laboriosus, & iam nunc sub magno onere peccator, veteranus in numero peccatorum, sed æterno regi nouus in corpore tyro militiæ. Sapientiam mundi miser huc illic miratus sum, & per inuiles literas reprobatamque prudentiâ Deo stultus & mutus fui. Postquam inueteraui inter inimicos meos, & euani in cogitationibus meis, leuavi oculos meos in montes, ad præcepta legis & gratia dona suspiciens: unde mihi auxilium venit à Domino, qui non secundum iniquitates retribuens, illuminauit cæcum, soluit compeditum, humiliavit erectum male, ut erigeret humiliatum pie. Sequor igitur non aquis adhuc passibus magna iustorum vestigia, si possem orationibus vestris apprehendere, in quo Dei miserationibus apprehensus sum. Rege ergo paruulum in terra reptantem, & tuis gressibus ingredi doce. Nolo enim in me corporalis ortus magis quam spiritalis exortus atatem consideres. Quippe ætas mihi secundum carnem etiam est, quæ fuit ille ab Apostolis in porta speciosa verbi potestate sanatus. In natalibus autem anime, illis adhuc mihi tempus infantie est, quæ intentatis Christo vulneribus immolata digno sanguine agni, victimam præcurrit, & Dominicam auspiciata est passionem. Atque ideo ut infantem adhuc verbo Dei & spiritali etate lactentem, educa verbis tuis, vberibus fidei sapientiæ charitatis inhiantem. Si officium commune consideras, frater es: si maturitatem ingenij tui & sensuum, pater mihi es, et si fortè sis aeo iunior, quia te ad maturitatem meriti honor seniorum prouexit, & inuenem cana prudentia. Fone igitur & corrobora me in sacris literis, & spiritalibus studiis: tempore (ut dixi) recentem, & ob hoc post longa discrimina, post multa naufragia, vix dum à fluctibus seculi emergentem, tu qui iam solido littore constitutus, tuto excipe sinus, ut in portu salutis, si dignum putas, pariter nauigemus. Interea me de periculis vitæ istius, & profundo peccatorum euadere nitentem, orationibus tuis tãquam tabula sustine, ut de hoc mundo quasi de naufragio nudus euadam. Idcirco enim me leuare sarcinis, & vestimentis onerantibus exuere curauit, ut vndosum hoc, quod inter nos & Deum peccatis interlactantibus separar, præsentis vitæ salum, omni amictu carnis, & cura diei sequentis, iubente & adiuuante Christo expeditus enatem: neque id me perfecisse glorior: quod & si gloriari possem, in Domino gloriarer, cuius est perficere, quod nobis adiacet, velle. Sed concupiscit adhuc anima mea desiderare iudicia Domini. Vide quando assequatur effectum Dei voluntatum, qui adhuc ipsum desiderare desiderat. Quod in me tamen est, dilexi decorem domus sanctæ, & quantum in me fuit, elegeram absiectus esse in domo Domini. Sed cui placuit segregare me ab vtero matris meæ, & ab amictu carnis & sanguinis ad gratiam suam trahere, eidem placuit inopem me omnino boni meriti, suscitare de terra & de lacu miseriarum, ac de luto fecis educere, ut collocaret me cum principibus populi sui, & partem meam in tua sorte poneret, ut te præstante meritis, officio sociatus aquaret. Præsumptione igitur non mea, sed placito

sed placito & ordinatione Domini, fraternitatis tuæ mihi A fedus usurpans, tanto indignus honore me dignor, quia te pro tua sanctitate certo scio, nam veritate sapio, non alia sapere, sed humilibus congruere. Ideoque promptè & intimè receptorum spero charitatem humilitatis nostræ, quam quidem iam recepisse te per sacerdotem Alipium, quia dignatur patrem nostrum, confido. Is enim sine dubio de se tibi exemplum præbuit nos ante notitiam, & supra meritum diligendi, qui incognitos sibi nos, & longinqua soli & salu intercedere disparatos, spiritu veræ dilectionis, qui vbiq; & penetrat & effunditur, & videre diligendo potuit, & alloquendo pertingere. Hic nobis prima affectus sui documenta, & charitatis tuæ pignora in supradicto munere librorum dedit. Et quanto studium impendio, ut sanctitatem tuam non ipsius tantum verbis, sed plenius eloquentia & fide tua cognitam non possemus amare mediocriter, tantopere curasse eundem credimus, ut nos vicissim ipsius imitatione plurimum diligas. Gratia Dei tecum, ut est, in æternum maneat, optamus frater in Christo Domino vnanimè, venerabilis, desiderantissime: totam domum, & omnem comitem, & amulatorem in Domino sanctitatis tuæ plurimo fraternitatis vnanimè salutamus affectu. Panem vnum, quem vnanimis indicio misimus charitati tuæ, rogamus accipiendo benedicas.

Augustinus Paulino, amplectens illius beneuolentiam, & mutuum declarans amorem: nonnulla de Licentio, cuius ætati metuebat, ne vergeret ad ea quæ sunt mundi.

EPISTOLA XXXII.

Domino verè sancto & venerabili, & eximia in Christo laude predicando, fratri Paulino Augustinus in Domino Salutem.

Bone vir & bone frater, latebas animam meam, & ei dico vt toleret, quod adhuc lateas oculos meos, & vix optemperat, imò non obtemperat. An verò te arat? Cur ergo me exercitum desiderium tui apud ipsum intus animam? Nam si molestias corporis paterer, & si non perturbarent acquietem animi mei, rectè illas tolerare dicerer. Cum autem non æquo animo fero quod te non video, intolerabile est ista appellare tolerantiam. Sed quando tu talis es, esse sine te fortasse intolerabilius toleraretur. Bene est ergo, quia æquo animo ferre non possum: quod si æquo animo ferrem, æquo animo ferendus non essem. Mirum est, sed tamen verum quod mihi accidit: dolere, quod te non video, & me ipsum cõsolatur dolor. Ita mihi displicet fortitudo, qua patienter fertur absentia bonorum, sicuti es. Nam & Hierusalem futuram desideramus vtiq;, & quanto impatientius desideramus ipsam, tanto patientius sustinemus omnia propter ipsam. Quis igitur potest non gaudere te viso, vt postet quædium te non videt, nõ dolere? Ergo neutrum possum, & quoniã si possem, immaniter possem, non posse delector, atq; in eo quod delector nõnullum solatium est. Dolentem itaq; me non sedatus, sed consideratus cõsolatur dolor. Ne reprehendas quæso sanctiore grauitate qua præuales, & dicas non rectè me dolere, quod adhuc te non nouerim, cum animum mihi tuum, hoc est, te ipsum interiori aspiciendum patefeceris. Quid enim si vspiam vel in terrena tua ciuitate didicissem fratrem & dilectorem meum, & tantum in Domino ac talem virum, nullumne me dolorem sensurum fuisse arbitraberis, si non fineret nosse domum tuam? Quomodo ergo non doleat quod nõ dum faciem tuam noui, hoc est domum animæ tuæ, quæ sicut meam noui? Legi enim literas tuas fluentes lac & mel, præferentes simplicitatem cordis tui, in qua quæris Dominum, sentiens de illo in bonitate, & afferens ei claritatè & honorem. Legerunt fratres, & gaudent infatigabiliter & ineffabiliter, tam vberibus & ram excellentibus donis Dei, bonis tuis. Quotquot eas legerunt, rapiunt, quia ra-

piuntur cum legunt. Quam suavis odor Christi, & quæ irragrat ex eis: dici non potest, illæ literæ cū te offerunt vt videaris, quantum nos excitent vt quararis: nã & perspicabile faciunt & desiderabile. Quato enim presentiam tuã nobis quodammodo exhibent, tãto absentia nos ferre non sinunt. Amant te omnes in eis, & amari abs te cupiunt. Laudatur & benedicatur Deus, cuius gratia tu talis es. Ibi excitatur Christus, vt vêtos & maria tibi placare tendenti ad stabilitatẽ suam dignetur. Ibi coniunx excitatur, non dux ad mollicie viro suo, sed ad fortitudinẽ redux in ossa viri sui: quam in tuam unitatẽ redactam & redditã, & spiritalibus tibi tanto firmioribus, quanto castioribus nexibus copulatã, officijs vestræ sanctitati debitis in te vno ore salutamus. Ibi cedri Libani ad terrã depositã, & in arca fabricã compagine charitatis erectã, mundi huius fluctus impetribiliter fecat. Ibi gloria vt acquiratur, contẽntur: & mundus vt obtineatur, relinquitur. Ibi paruuli, siue etiam grandiuuuli filij Babylonis eliduntur ad petrã, vitia scilicet cõfusionis superbiãq; secularis. Hęc atq; huiusmodi suauissima & sacratissima spectacula, literæ tuæ præbent legentibus, literæ illæ literæ fidei non fictæ, literæ spei bonæ, literæ puræ charitatis. Quo modo nobis anhelat situm tuã, & desiderium defectumq; anima tuæ in atria Domini? Quid amoris sanctissimi spirant? Quantã opulentiam lynceri cordis exaffuat? Quas agunt gratias Deo? Quas im petrat à Deo? Blãdiores sunt, an ardiores: luminosiores, an fœciores? Quid enim est, quod ita nos mulcẽt, ita accendit, ita compluunt, & ita serena sunt? Quid est quæso te, aut quid tibi pro eis rependã, nisi quia totus sum tuus in eo, cuius totus es tu? Si parũ est, plus certè non habeo. Tu autẽ fecisti vt nõ mihi parũ videatur, qui me in illa epistola tantis laudib. honorare dignatus es, vt cū tibi me refundo, si parũ hoc tibi putẽ, nõ credidisse conuincat. Pudet me quidẽ tantũ boni de me credere, sed plus piget tibi nõ credere. Est quod faciam: non me credã talem qualẽ putas, quoniã nõ agnosco: & credã me abs te diligi, quoniã sentio & planè percipio: ita nec in me temerarius, nec in te ingratus extitero. Et cū me tibi totum offero, parũ non est: offero enim quem vehementissimè diligis: & offero, si nõ qualem me esse arbitraris, eũ tamen pro quo vt talis esse merear deprecaris. Hoc enim magis iã peto facias, ne minus optes mihi adici ad id quod sum, dũ me existimas iam esse quod non sum. Ecce charissimus meus est, & ab ineunte adolescẽtia mihi familiariter amicissimus, qui hanc eximietati tuæ ac præstantissimã charitati epistolã apporiat. Huius nomen est in libro De vera religione, quem tua sanctitas (quantum literis indicas) libentissimè legit. Factus est enim tibi etiã tãti viri, qui tibi eũ misit, cõmendatione iocundior. Neque tamen huic tã familiari amico meo velim credas, quæ de me fortè laudans dixerit. Sensi enim etiã ipsum sãpe non mentienti studio, sed amãdi propensione falli iudicãtem, & arbitrari iã me accepisse quædã, quib. accipiendis à Dño patente ore cordis inhiarem. Et si hoc in os meũ, quis non coniciat quãta de me absente meliora quã veriora lectus effundat? Librorũ autem nostrorum copia faciet venerabili studio tuo: nam nescio me aliquid, siue ad eorũ qui extra ecclesiã Dei sunt, siue ad aures fratrum scripissẽ, quod ipse non habeat. Sed tu cū legis mi sancte Pauline, non te ita rapiant, quæ per nostrã infirmitatẽ veritas loquitur, vt ea quæ ipse loquor, minus diligenter aduertas: ne dũ audius hauris bona & recta, quæ data ministro, nõ ores pro peccatis & erratis, quæ ipse cõmitto. In his enim si aduerteris, quæ tibi rectè displicebunt, ego ipse conspicio: in his autẽ quæ per donũ spiritus, quod accepistis, rectè tibi placet in libris meis, ille amandus, ille prædicandus est, apud quẽ est fons vitæ, & in cuius lumine videbimus lumẽ, & sine

Rom. 12. 6. 16. 27. 28. 29.

tom. 4. 6. 14.

al. honore.

Act. 3. 6. 7. 8. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Id est, bona patius quam acta. Sic aliter quoniam loquuntur, Librum imitari.

& sine ænigmate & facie ad faciem, nunc autem in ænigmate videmus. In his ergo quæ ipse de veteri fermento eructauit, cum ea legens agnisco, me iudico eū dolore: in his verò quæ de azymis sinceritatis & veritatis dono Dei dixi, exulto cum tremore. Quid enim habemus, quod non accepimus? † Apud Deum enim melior est, qui maioribus & pluribus, quā qui minoribus & paucioribus donis Dei diues est, quis negat? Sed rursus melius est, vel de paruo Dei dono gratias ipsi agere, quam sibi agi velle de magno. Hæc vt ex animo semper confitear, meumq; cor à lingua mea nō dissonet, ora pro me frater. Ora obsecro, vt non laudari volens, sed laudans inuocem Dominum, & ab inimicis meis saluus fiam. Est etiam aliud, quo istū fratrem amplius diligas: nā est cognatus venerabilis, & verè beati episcopi Alipij, quē toto pectore amplecteris, & merito: nam quisquis de illo viro benignè cogitat, de magna Dei misericordia, & de mirabilibus Dei muneribus cogitat. Itaq; cum legis petitionem tuam, qua desiderare te indicasti, vt historiam suam tibi scriberet, & volebat facere propter beneuolentiam tuam, & nolebat propter verecundiam suam, quem cum viderim inter amorem pudoremq; fluctuantem; onus ab illo in humeros meos transtuli: nam hoc mihi etiam per epistolam iussit. Cito ergo, si Dominus adiuuerit, totum Alipium inferam præcordiis tuis: nam hoc sum ego maximè veritus, ne ille vereretur aperire omnia, quæ in eum Dominus contulit, ne alicubi minus intelligenti (non enim abs te solo illa legerentur) nō diuina munera concessa hominibus, sed seipsum prædicare videretur, & tu, qui nosti quomodo hæc legas, propter aliorum cauendam infirmitatē, fraternæ notitiæ debito fraudareris. Quod iam fecissem, iamq; illum legeres, nisi profectio fratri improuisa repētē placuisset. Quem sic cōmendo cordi & linguæ tuæ, vt ita comitem te ei præbeas, quasi nunc non illum, sed mecum antè didiceris. Si enim cordi tuo nō dubitauerit aperire seipsum, aut ex omni, aut ex magna parte fanabitur per linguā tuam. Volo enim cum numerosius contundi eorum vocibus, qui amicū nō seculariter diligunt. Filium autem eius filium nostrū, cuius etiam nomen in aliquibus nostris libris inuenies: & si ad tuæ charitatis præsentiam ipse non pergeret, statuerā literis in manu tua tradere, consolandum, exhortandum, instruendum, non tam oris sono, quā exemplo roboris tui. Ardeo quippe, vt dum adhuc ætas eius in viridi scæno est, zizania conuertat in frugē, & credat expertis, quod experti periculose desiderat. Nunc ergo ex eius carmine, & ex epistola, quam ad eum misi, intelligit beneuolentissima & mansuetissima prudentia tua, quid de illo doleam, quid timeam, quid cupiam. Nec despero affuturum Dominum, vt per te ministrū eius tantis curarum æstibus liberet. Sanè quia multa scripta nostra lecturus es, multo erit mihi gratior dilectio tua, si ex his quæ tibi displicuerint, emendaueris me iustus in misericordia, & argueris me. Non enim talis es, cuius oleo timeam impinguari caput meum. Fratres non solum qui nobiscum habitāt, & qui vbi libet habitātes Deo pariter seruiunt, sed propè omnes qui nos in Christo libenter nouerunt, salutant, venerantur, desiderant germanitatem, beatitudinem, humanitatem tuam. Non audeo petere, sed si tibi ab ecclesiasticis muneribus vacat, venias, & videas quid mecum sentiat Africa.

Paulinus Augustino, non recepto ab eo responso, denuo per alium scribit eadem, quæ prius.

EPISTOLA XXXIII.

Dominō sancto fratri, & vnanimō Augustino, Paulinus & Therasia peccatores.

IA MDVDM frater in Christo Domino, mi vnanimè, vt te in sanctis & pijs laboribus tuis nescientē agno-

ui, absentemq; vidi, tota mente complexus, alloquū quoque familiari atq; fraterno per literas audire properari. Et credo in manu, & in gratia Domini sermonē meū ad te fuisse perlatum: sed morante adhuc puero, quem ad te aliosq; dilectos equè Deo salutandos, ante hyemem miseramus, non potuimus ultra & officium nostrum suspendere, & desiderium sermonis tui cupidissimā temperare. Scripsimus itaq; iterato nunc, si priores ad te literæ nostræ peruenire meruerunt: aut primo, si illis in manus tuas perueniendi felicitas non fuit. Sed tu frater spiritaliter omnia iudicans, amorem in te nostrum ne pendas officio solo, aut tempore literarum. Dominus enim testis est, qui vnus atque idem operatur in suis vbiq; charitatem suam, iam abinde nobis, ex quo te beneficio venerabilium episcoporum Aurelij & Alipij, per tua in Manicheos opera cognouimus ita inditam dilectionē tuam, vt nobis non nouam aliquam amicitiam sumere, sed quasi veterem charitatem resumere videremur. Denique nunc & si sermone, non tamen tanquam & affectu rudes scribimus, seq; vicissim in spiritu per interiorē hominem, quasi recognoscimus. Nec mirum si & absentes adsumus nobis, & ignoti nosmet nouimus, cum vnus corporis membra simus, vnū habeamus caput, vna perfundamur gratia, vno pane viuamus, vna incedamus via, eadem habitemus domo. Denique in omne quod sumus, tota spe ac fide qua stamus in presenti, nitimur in futurum, tam in spiritu, quā in corpore Domini vnū sumus, ne simus nihil si ab vno excidamus. Quantum ergo est, quod absentia corporalis nobis inuidet nostri, nisi sanè fructum istū, quo pascentur oculi temporalium spectatores: quamuis nec corporalis quidē gratia, temporalis in spiritualibus dici debeat, quibus etiam corporum eternitatem resurrectio largietur, vt audemus in virtute Christi & bonitate Dei patris vel indigni præsumere. Quare vtinam hoc quoque nobis munus annuerit gratia Dei, per Dominum nostrum Iesum Christum, vt etiam in carne faciem tuam videremus: non solum desiderijs nostris magnum conferretur gaudium, sed etiam mentibus lumen accresceret, & ex tua copia locupletaretur inopia nostra. Quod quidem & absentibus largiri potes, hac præsertim occasione, qua filij nostri vnanimè & charissimi nobis in Domino, Romanus & Agilis, quos vt nos alteros tibi commendamus, in nomine Domini reuerentur, opere charitatis impleto, in quo tuæ charitatis affectu specialiter vtantur, rogamus. Nosti enim quam celsa promittat altissimus fratri fratrem adiuuanti. Per hos, si quo me gratia, quæ tibi data est, dono remunerari voles, tuto facies. Sunt enim, velim credas, vnū cor, & vna nobiscum in Domino anima. Gratia Dei tecum, vt est, in æternum maneat, frater in Christo Domino vnanimè, venerabilis, dilectissime, & desiderabilis. Omnes in Christo sanctos, quales tibi coherere, non dubium est, à nobis saluta. Commenda nos omnibus sanctis, vt tecum pro nobis orare dignentur.

Augustinus Paulino ad proximam epistolam responder: nam superiorem nondum acceperat.

EPISTOLA XXXIIII.

Dominis dilectissimis, & sincerissimis, verè beatis, atque abundantissima Dei gratia præstantissimis fratribus, Paulino & Therasia, Augustinus in Domino salutem.

CVM literas meas, quibus respondi prioribus vestris, si tamen vestris literis vllō modo à me responderi potest, celerrimè optauerim venire in vestre charitatis manus, vt quoquo pacto absens citò possef esse vobiscum, lucrum mihi vestre epistolæ contulit tarditas mea. Bonus Dominus, qui non tribuit sepe quod volumus, vt quod malimus attribuat. Aliud enim est, quod accepta epistola mea scripturi estis, aliud quod non accipiendo scripsistis. Quod cum lætissimè legemur, defuisset nobis certè ista lætitia, si vt optauimus, maximèq; voluimus, citò ad vestra sanctitatem nostræ

nostræ literæ permiscerent. Nunc verò & hæc habere ascripta, & illa sperare rescripta, gaudio cumulatiore delectat. Ita nec nostra culpa acculari potest, & Domini largior benignitas fecit, quod nostro desiderio cōducibilis esse iudicauit. Sanctos fratres Romanus & Agilem aliam epistolam vestram audientem voces atq; reddentem, & suauissimam partem vestre præsentia, quia vobis visendis inhiaremus audius, cum magna in Domino iocunditate suscepimus. Vnde, aut quando, aut quomodo vel vos præstare, vel nos possef exigere, vt nos de vobis tanta scribēdo doceretur, quanta eorum ore didicimus? Aderat etiā quod nulli chartæ adesse potest, tantum in narratibus gaudium, vt per ipsam etiam vultum oculolque loquentiū, vos in cordibus eorum scriptos cum ineffabili lætitia legeremus. Hoc quoq; amplius erat, quod pagina quilibet quantacunque bona scripta contineat, nihil ipsa proficit, quamuis ad profectum explicetur aliorum. Hanc autem epistolam vestram, fraternam scilicet animam, sic in eorum colloquio legebamus, vt tanto beator appareret nobis, quanto vberius cōscripta esset ex vobis. Itaque illam ad eiusdem beatitatis imitationem, studiosissimè de vobis omnia percunctando, in nostra corda transcripsimus. Nec ideo tamen eos tam citò à nobis, licet ad vos remeantes, sine molestia passi sumus. Videte enim quælo vos quibus quatiēbatur affectibus: tanto vtq; dimittendi erant velocius, quanto vobis impensius obedire cupiebāt. Sed quāto id cupiebant magis, tanto vos nobis præsentius exhibebant: eo quippe indicabāt, quā chara vestra viscera essent. Tāto igitur eos minus dimittere volebamus, quanto iustius vt dimitterentur instabant. O rem non ferendam, nisi à nobis ista discessione non discederemus, nisi vnus esset corpus corporis membra, vnū haberemus caput, vna perfunderetur gratia, vno pane viveremus, vna incederemus via, eadē habitaremus domo. Cui enim non eisdē etiā verbis vteremur? Agnosceis enim credo hæc esse ex epistola vestra. Sed cur potius hæc vestra sint verba quā mea, quæ vtique quā vera sunt, tam à nobis ab eiusdem capitis cōmuniōne proueniunt? Et si aliquid proprium vobis donatū habent, tanto magis ea sic dilexi, vt obsiderent viam peccatoris mei, neq; a corde ad linguam meā verba trāsire sinederent, donec tanto puriora, quanto sunt vestra, procederent. Sancti fratres & dilecti Deo, nostraque inuicem membra, quis dubitet nos vno spiritu vegetari, nisi qui non sentit, qua nos dilectione vinciamur? Vellem tamen scire, vtrum hanc absentiam corporalem, vos patientius quā nos facilius tolereris: Si ita est, fateor non amo istam fortitudinem vestram, nisi fortè quia nos tales sumus, vt minus à vobis desiderari, quā vos desiderare debeamus. In me certè si esset patientia vestra absentia perferendæ, displiceret mihi: segniter enim agerem vt vos viderem. Quid autem absurdius, quā fortitudine fieri segniorè? Sed qua ecclesie cura teneat, ex hoc vestra charitas oportet attendat, quod beatissimus pater Valerius, qui vos nobiscum quatum saluret, quantum sciat, audietis ex fratribus, nec presbyterum me esse suū passus est, nisi maiore mihi cōepiscopatus sarcinam imponeret. Quod quidem quia tanta eius charitate, atq; que populi studio Dominum id velle credidi, nonnullis iam exemplis præcedētib; quibus mihi omnis excusatio claudēbatur, vehementer timui excusare. Sed quanquam iugum Christi per seipsum lenè sit, & sarcina leuis, tamen propter nostrā asperitatem atq; infirmitatem, si quid me morder hoc vinculum, atque vrget hoc onus, ineffabiliter mihi aliquid vestre præsentia solatio, tolerabilis & portabilis redderetur, quos audio curis eiusmodi expeditiores liberioresque viuere, quare non impudenter ego rogo vos, & postulo & flagito, vt in Africa maiore

Augul. tom. 2.

talium hominum siti, quā siccatitis nobilitate, aborantem, venire dignemini. Scit Deus, quia non solum propter desiderium meum, neque solum propter eos qui vel per nos vestrum propositum, vel vndeunque fama prædicante didicerūt, sed etiam propter cæteros qui partim non audiunt, partim audita non credūt, tamen possunt comperta diligere, vos istis terris etiam corporaliter adesse cupimus. Quamuis enim sedulo atq; misericorditer id agitis, tamen etiam corā hominibus regionū nostrarum luceant opera vestra, vt videant bona facta vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Piscatores vocante Domino, quod nauiculas & retia dimiserunt, omnia se dimisisse, & Dominum secutos esse, etiam cōmemorando letati sunt. Et reuera omnia contemnit, qui non solum quantum potuit, sed etiam quantum voluit, habere contemnit. Sed in eo quod cupiebatur, oculi Dei testes sunt, in eo quod habebatur, & hominum. Nescio quo autē modo, cum superflua & terrena diliguntur, artius adēpta quā concupita constringunt. Nam vnde tristis ille discessit, qui consilium vitæ æternæ consequēdæ quærebāt à Domino, cū audisset vendēda esse omnia sua, & distribuenda esse pauperibus, & habendū thesaurū in cælo, si vellet esse perfectus: nisi quia magnas, vt euangelium loquitur, habebat diuitias? Aliud est enim, nolle incorporare quæ desunt, aliud iam incorporata diuellerē. Illa velut cibi repudiantur, illa velut mēbra præciduntur. Quanto igitur & quantum mirabili gaudio nostris temporibus Christiana charitas conspicit, per Domini euangelium cum lætitia fieri, quod ex ore Domini cum tristitia diues audiuit? Quanquā nullis verbis explicem conceptionem ac parturitionem cordis mei, tamen quia prudēt & piè intelligitis non esse istam vestram, hoc est humanā, sed in vobis Domini gloriam. Nam & inimicum cautissimè intuemini, deuotissimèque agitis, vt tāquam discipuli Christi humiles corde ac mites sitis. Vtilius enim terrena opulētia tenetur humiliter, quā superbè relinquatur. Quia ergo rectè intelligitis non hanc esse vestra, sed Domini gloriam, videtis quā parua & exigua dixerim. Dixi enim de laudibus Christi, quibus sunt linguæ impares angelorum. Hanc ergo Christi gloriam etiam oculis nostrorum hominum cupimus admoueri, in vno coniugio proposita vtrique sexui calcandæ superbia, non desperandæ perfectionis exēpla. Nescio si quicquam misericordius agitis, quā si tantū nolitis latere, quod tales estis, quantum tales esse voluistis. Verustinum impiis quoque miserabilem puerum vestre benignitatis charitatisque commendo: causas calamitatis & peregrinationis eius audietis ex ipso. Nam & propositum eius, quo seruiturum se esse pollicetur Deo, tempus prolixius, & ætas robustior, & transactus timor certius indicabunt. Tres libros, atque vtinā tam grandis quæstionis ita explicatores vt grandes, tanto minus metuens in te labore legendi, quanto ardorem perspicio diligēdi, nisi sanctitati & charitati tue: nam quæstio eorum De libero arbitrio est. Hos autem non habere, aut omnes non habere fratrem Romanianum scio, per quem propè omnia, quæ quibuslibet auribus accommodata scribere potui, studio in nos tuo non apportanda dedi, sed legenda indicauit. Habebat enim iam ille omnia, secūmque gestabat: per eum autē prima rescripta transmisi. Credo iam expertam sanctitatem tuam sagacitate spiritali, quā tibi Dominus tribuit, quid ille vir boni animo gerat, & quæ in illo infirmitate pars claudicet. Vnde humanitati & charitati tuæ tam ipsū quā filium eius, legisti (vt spero) qua sollicitudine commendauerim, & quanta mihi necessitudine copulati sunt. Edificet eos per te Dominus, quod ab illo magis petendum est: nam id tu quā velis noui. Aduersus paganos te scribere didici ex fratribus,

D

si quid

Quis omnia dimittit et cetera.

Inca 18. d. 22.

Valerij episcopi Augustinus

si quia de tuo pectore meremur, indifferenter mitte vt legamus: nam pectus tuum tale Domini oraculum est, vt ex eo nobis tam placita, & aduersus loquacissimas quæstiones explicatissima dari respõsa præsumamus. Libros beatissimi papæ Ambrosij credo habere sanctitatem tuam, eos autem multum desidero, quos aduersus nonnullos imperitissimos & superbissimos, qui de Platonis libris Dominum profecisse contendunt, diligentissimè & copiosissimè scripsit. Beatissimus frater Seuerus de condisciplinatu nostro Mileuitanæ antistes ecclesiæ, bene apud eandem ciuitatem fratribus cognitus, debito nobiscum officio sanctitatem vestram salutat. Fratres quoq; omnes nobiscum Domino seruientes, tam id faciunt, quam vos desiderant: tam vos desiderant, quam vos diligunt: & tam diligunt, quam estis boni. Panis quem misimus, vberior benedictio fiet, dilectione accipientis vestra benignitatis. Custodiat vos Dominus ab ista generatione in æternum, Domini dilectissimi & sincerissimi, verè benigni, & abundantissima Domini gratia præstantissimi fratres.

Paulinus Alipio episcopo de libris Augustini, quos recepit, excusans quod serius miserit ad illum Eusebij Chronica. Cupit edoceri de statu Alipij: ipse vicissim de suo nonnulla aperit, veluti significans se velle Alipij vitam in literas mittere. Tres panes dono mittit. Hoc argumentum præcedit epistolam trigemamsecundam.

EPISTOLA XXXV.

Domino merito honorabili, & beatissimo patri Alipio, Paulinus & Thersafia peccatores.

Hæc est vera charitas, hæc perfecta dilectio, quam tibi circa humilitatem nostram inesse docuisti, Domine verè sancte, & merito beatissime ac desiderabilis. Accepimus enim per hominem nostrum Iulianum de Carthagine reuertentem literas, tantam nobis sanctitatis tuæ lucem afferentes, vt nobis charitatem tuam non agnosceret, sed recognoscere videremur. Quia videlicet ex illo, qui nos ab origine mundi prædestinavit sibi, charitas ista manavit, in quo facti sumus antequam nati, quia ipse fecit nos, & non ipsi nos, qui fecit quæ ventura sunt. Huius igitur præscientia & opere formati in similitudinem voluntatum & unitatem fidei, præuenientis notitia charitate connexi sumus, vt nos inuicem ante corporales conspectus reuelante spiritu nosceremus. Gratulamur itaque & gloriamur in Domino, qui vnus atque idem vbique terrarum operatur in suis dilectionem suam Spiritu sancto, quem super omnem carnem effudit, fluminis impetu letificans ciuitatem suam. In cuius te ciuibus principalem cum principibus populi sui, sede apostolica merito collocavit: nõsque etiam, quos erexit elisos, & de terra inopes suscitauit, in vestra voluit sorte numerari. Sed magis gratulamur in eo Domini munere, quo nos in pectoris tui habitatione constituit: quòque ita visceribus tuis inserere dignatus est, vt peculiarem nobis charitatis tuæ fiduciam vendicemus, his officiis atque muneribus pronocati, vt nos diffidenter aut leuiter te amare non liceat. Accepimus enim in signe & præcipuum dilectionis, & sollicitudinis tuæ opus, sancti & perfecti in Domino Christo viri fratris nostri Augustini libris quinque confectum, quod ita miramur atque suspicimus, vt dictata diuinitus verba credamus. Itaque fiducia suscipiende nobis vnanimitatis tuæ, & ad ipsius scribere ausi sumus, dum nos illi per te, & de imperitia excusandos, & ad charitatem commendandos præsumimus, sicut & omnibus sanctis, quorum nos & absentium officio sospitare dignatus es, pari proculdubio curaturus affectu, vt per sanctitatem tuam, nostris inuicem saluetur obsequiis, & in clero sanctitatis tuæ comites, & in monasterijs fidei ac virtutis tuæ amulatores. Nam etsi in populis ac super

populum agas, oues pascua Domini regens sollicitis vigili pastor excubis, tamen abdicatione seculi, & repulsa carnis ac sanguinis, desertum tibi ipse fecisti, secretus a multis, vocatus in paucis. Sanè vicario aliquatenus munere, licet per omnia tibi impar, vt iusseras prouidi illam Eusebij venerabilis episcopi Constantinopolitani de cunctis temporibus historiam. Sed in hoc fuit obtemperandi mora, quod instructu tuo, quia ipse non haberem hunc codicem, Roma reperi apud parentem nostrum verè sanctissimum Domnionem, qui proculdubio promptius mihi paruit in hoc beneficio, quod tibi deserendum iudicauit. Veruntamen quia & loca tua mihi significare dignatus es, vt ipse monuisti, ad venerabilem socium coronæ tuæ, patre nostrum Aurelium ita scripsimus, vt si nunc Hippone regio degeres, illò tibi literas nostras, & transcriberem in Carthagine membranam mittere dignaretur. Quod & sanctos viros, quos indices charitatis ipsorum, tuo sermone cognouimus, Comitem & Euodiu rogauimus, vt hac scribere ipsi curarent, ne vel parenti Domnioni diuinus codex suus deforet, & tibi transmissus sine necessitate redhibendi maneret. Specialiter autem hoc à te peto, quoniam me immerentem & inopinantem magno tui amore complecti, vt pro hac historia temporum, referas mihi omnem tuæ sanctitatis historiam: vt quod genus, unde sis domo, tanto vocatus à Domino, quibus exordis segregatus ab utero matris tuæ, ad matrem filiorum Dei prole latantem, abiurata carnis & sanguinis stirpe, transferis, & in genus regale & sacerdotale sis transatus, edisseras. Quod enim indicasti, iam de humilitatis nostræ nomine apud Adiolanum te didicisse, cum illic inueneris, fateor curiosius me velle condiscere, vt ex omni parte te nouerim, quo magis gratuler, si à suscipiendò mihi patre nostro Ambrosio, vel ad fidem inuatus es, vel ad sacerdotium consecratus, vt eundem ambo videamur habere autorem. Nam ego & si à Delphino Burdogalie baptizatus, à Lampio apud Barcelonam in Hispania, per vim inflammate subito plebis sacratus sim, tamen Ambrosij semper & dilectione ad fidem nutritus sum, & nunc in sacerdotij ordine confoueor. Denique suo me clero vendicare voluit, vt & si diuersis locis degam, ipsius presbyter censear. Sed de me ne quid ignores, scias antiquissimum peccatorem, non ita olim de tenebris & umbra mortis eductu, spiritum auræ vitæ hausisse, nec ita olim possuisse in aratro manum, & crucem Domini sustulisse, quam vt in finem perferre valeamus, orationibus tuis adiuuemur. Accumulabitur hæc meritis tuis merces, si interuentu tuo onera nostra releuaueris. Sanctus enim laborantem adiuuans, quia fratrem non audemus dicere, exaltabitur sicut ciuitas magna. Et tu quidem super montem ciuitas edificata es, vel accensa super candelabrum lucerna in septiformi claritate colluces; nos sub modio peccatorum delitescimus: visita literis tuis, & profer in lucem in qua ipse seruis, super aurea candelabra conspicuus. Eloquia tua lumen semitis nostris erunt, & oleo lucernæ tuæ impinguabitur caput nostrum. Et accendetur fides, cum de spiritu oris tui cibum mentis & lumen animæ sumpserimus. Pax & gratia Dei tecum, & corona iustitiæ tibi maneat in die illo, Domine pater merito dilectissime, & venerabilis & exoptatissime. Benedictos sanctitatis tuæ comites & amulatores, in Domino fratres (si dignantur) nostros, tam in ecclesijs quam in monasterijs, Carthagini, Thagaste, Hippone regio, & totis parochijs tuis atque omnibus cognitis tibi per Africam locis; Domino catholice seruientes, multo affectu & obsequio salutari rogamus. Si ipsam membranam sancti Domnionis acceperis, transcriptam nobis remittere dignaberis. Et hoc rogo scribas mihi, quem hymnu meum cognoueris. Panem vni sanctitati tuæ unitatis gratia misimus, in quo etiam trinitatis soliditas continetur. Hunc panem eulogiam esse, tu facies dignatione sumendi.

Paulinus

Paulinus Romaniano, gratulans ecclesiæ Hipponensi, quòd Augustinum meruit episcopi collegam. Licentium, pro quo scripserat Augustinus, hortatur & profa & carne, vt contempto aula fastu, se deducat Christo.

EPISTOLA XXXVI.

Domino meritò prædicabili, & honorando fratri Romaniano, Paulinus & Thersafia.

Pridie quàm has daremus, reuersis ex Africa fratribus nostris, quorum expectatione nos pendere vidiſti, optatissime sanctorum & charissimorum virorum inde epistolas receperamus, id est Aurelij, Alipij, Augustini, Prefaturi, Seueri, iam omnium pariter episcoporum. Ergo tot sanctorum talium recentissimis sermonibus gratulantes, properauimus ad te nostram referre letitiam, vt tibi quoque expectatum in peregrinatione sollicita gaudium festinissimis conferremus indicis. Si forè eadem de venerabilibus & amantissimis viris per altarium aduentus nauium comperisti, per nos etiam repetita accipe, & quasi renouata hilaritate rursus exulta. Quod si primus hic à nobis tibi nuncius veniet, gratulare tantam nobis in tua patria charitatem Christo donante partam, vt quicquid illic diuina prouidentia gerat, mirabilis semper (vt scriptu est) in sanctis suis, vel primi, vel cum primis sciamus. Non autem tantum hoc scribimus gratulandum, quod episcopatum Augustinus acceperit, sed quod hanc Dei curam meruerint Africana ecclesia, vt verba caelestia Augustinus ore perciperent, qui ad maiorem Domini muneris gratiam nouo more prouectus, ita consecratus est, vt non succederet in cathedra episcopo, sed accederet. Nam incolum Valerio Hipponensis ecclesiæ episcopo, coepiscopus Augustinus est. Et ille senex, cui purissimam mentem nulla vnaquam liuentis inuidiæ macula suffudit, dignos sui cordis pace nunc ab altissimo fructus capit, vt quem successorem sacerdotij sui suppliciter optabat, hunc mereretur tenere collegæ. Credi ne hoc potuit antequam fieret? Sed in hoc quoque omnipotentis opere dici Euangelicum illud potest; Homini-bus hæc ardua, apud Deum autem omnia possibilia. Exultemus itaque & letemur in eo qui facit mirabilia solus, & qui facit vnanimes habitare in domo, quoniam ipse respexit humilitatem nostram, & visitauit in bono plebè suam: qui erexit cornu in domo David pueri sui, & nunc exaltauit cornu ecclesiæ suæ in electis suis, vt cornua peccatoru, sicut per Prophetam spondet, hoc est Donatistarum Manichæorumque, confringat. Vtinam hæc nunc Domini tuba, qua per Augustinum intonat, filij nostri Licentij pulset auditus, sed vt illa audiat aure, qua Christus ingreditur, de qua non rapit Dei semen inimicus. Tunc verè sibi summus Christi pontifex Augustinus videbitur, quia se tunc & exauditum sentiet ab excelso, si quem sibi dignum genuit in literis, hunc & sibi dignè filium pariat in Christo. Nam & nunc, velim credas, flagrantissima de ipso nobis sollicitudine scripsit. Credimus in omnipotentem Christum, quod adolescentis nostri votis carnalibus spiritalia vota Augustini proualeant. Vincetur vel inuitus (mihi crede) vincetur piissimi parentis fide, ne mala victoria vincat, si maluerit in perniciem suam vincere, quam pro salute superari. Ne vacuum fraternæ humanitatis officium videretur, de buccellato Christiana expeditionis, in cuius prociectu quotidie ad frugalitatis ammonam militamus, panes quinque tibi pariter & filio nostro Licentio misimus. Non enim potuimus à benedictione fecernere, quem cupimus eadem nobis gratia penitus annexere. Paucis tamen & ad ipsum loquamur, ne neget sibi scriptum, quod de se tibi scriptum est. A Echino enim dicitur, quod audiit Mito. Sed quid de alienis loquar, cum de proprio cuncta possimus, & aliena loqui non soleat esse sani capitis? quo Dei gratia sano & saluo sumus, quibus caput est Christus. Incolumem te etate quàm plurima, & beatum semper cum tota domo tua, vt cupimus, habeamus in Christo, Domine frater merito honorandissime & desiderantissime. Audi ergo fili legem patris Augustini. tom. 2.

Gratulatio.

Hæc fieri vult in eo quem sibi euaspior ex populi consensu designat. Exiat autem epist. 110. Luca 18. e. 27.

Paulinus fratris Ambrōij.

Panes benedicti.

Panis donatus.

tui, id est fidem Augustini, & noli repellere consilia matris tuæ, quod equè nomen in te Augustini pietas iure sibi vendicat, qui te tantillum gestauit sinu suo, & à parulis primo lacte sapientiæ secularis imbutum, nunc etiam spiritalibus lactare & enutrire Domino gestit vberibus. Quoniã te adultum etate corporea, in spiritalibus adhuc cubulis vagientem, videt adhuc infantem verbo Dei vix dum in Christo primis passibus, & vestigio titubante repentem, ut tamen Augustini doctrina tanquam manus matris, & vlna nutricis instabilem regat parvulum. Quem si audias & sequaris, vt rursus te sermone Salomonis alliciam: Fili coronam accipies gratiarum tuo vertici. Et tunc verè eris ille non phantasmate somnatus, sed ab ipsa veritate formatus consul & pontifex, vacuas imagines falsi operis implente Christo solidis suæ operationis effectibus. Verè enim pontifex & verè consul Licentij eris, si Augustini vestigijs propheticis & apostolicis disciplinis, vt sacro beatus Heliasus Helia, vt illustri apostolo Timotheus adolescens adhe-reas, indiuiso per itinera diuina comitatu, vt & sacerdotium corde perfecto discas mereri, & populis ad salutem magistri ore consulere. Sat hoc monitis & hortatu: modico enim sermone & labore te arbitror mi Licentij ad Christum posse incitari, iam à pueris semper ad studia veritatis et sapientiæ, quod vtrunque verè est Christus, & omnis boni summum, venerabilis Augustini spiritu & ore flammatus. Qui si parum apud te pro te valuit, quid ego tãto interuallo posterior, & omnium illius opè pauper, efficitur? Sed quia & illius facultatis potentia, & tui ingenij humanitatis confisus, pleniora atq; maiora in te spero elaborata, quàm elaboranda, ausus sum hiscere duplici gratia, vt & illi viro deuincta charitate compararer in sollicitudine tui, & inter eos qui salutem tuam diligunt, vel conestato numerarer affectu. Nam effectus in tui perfectione palmam Augustino potissimum destinatum scio. Vereor sili, ne aures tuas asperitate temerarij sermonis offenderim, & per aures animo etiam tno tedijs mei vulnus intulerim. Sed in mentem venit epistola tua, qua te musicis familiarum modis intellexi. A quo studio ego eni quondam tui non abhorui. Itaque mihi ad tuam mentem, si in aliquo exulcerassem, delinendam, remedium literas tuas recordatus reperi, vt te ad Dominum harmoniæ omni formis artificem, modulaminè carminis enocarem. Quæso te vt aure audias, neq; causam salutis tuæ in verbis meis spernas, sed piam curam & metempaternam etiam in despicendis sermonibus libenter accipias, quibus in situ Christi nomen, quod est supra omne nomen, hanc deberi venerationem facit, vt non possit à credente contemni.

Quare age rumpe moras, & vincla tenaciæ seclij: Nec metuas placidi mite iugum Domini. Pulchra quidem, sed mira vagis præsentia rerum mentibus, at sapiens non stupet ista animus. Nunc te sollicitat varijs malesuada figuris, Hæc validos etiam vertere Roma potens. Sed tibi nate precor, semper pater Augustinus Occurset, cunctas vrbes ad illecebras. Illum tanta inter fragilis discrimina vitæ Aspiciens, & habens pectore, tutus eris. Hoc tamen & repetens iterumq; iterumq; monebo, Vt fugias dura lubrica militiæ. Blandum nomen honos, mala seruitus, exitus eger, Quem nunc velle inuat, mox voluisse piget. Scandere celsa iuuat, tremor est descendere celsis: Si ti iubes, summa petus ab arce cades. Nunc tibi falsa placent bona, nunc rapit omnibus auris, Ambitus, & vitreo fert caua fama sinu. Ast ubi te magno damnosus cinxerit æstu Balthicus, & sterilis fregerit inde labor, Serus & incassum spes accubabis inanes, Et modo quæ nectis rumpere vincla volas. Tunc reminisceris frustra patris Augustini Contempsisse dolens veridico monitis.

Carmin elegiacum Paulini ad Licentium.

Oditi longani seruitum.

Quare si sapiens, & si pius es puer, audi,
 Et cape verba patrum, consiliumq; senum.
 Quid retrahis fera colla iugum? mea sarcina lenis,
 Suae iugum Christi est, vox pia, crede Deo:
 Et caput adde iugis, da mollibus ora capistris,
 Demissosq; leui subde humeros oneri.
 Nunc potes hoc, dum liber agis, dum nulla retentant
 Vincula, nulla thori cura, nec altus honor.
 Hac bona libertas Christo seruire, & in ipso
 Omnibus esse supra: non dominis hominum,
 Non vitiis seruit, non regibus ille superbis,
 Tantum qui Christo se dederit Domino.
 Nec tibi nobilitas videatur libera, quam nunc
 Sublime attonita conspicias vrbe vehi.
 Quam cernis tanta sibi libertate videri,
 Vt dedignetur flectere colla Deo.
 Multis ille miser mortalibus & quoque seruis
 Seruit, & ancillas vt dominetur, emit.
 Norunt eunuchos & magna palatia passi,
 Et quisquis Romam, sponte miser, patitur:
 Quanto sudoris precio, damnoq; decoris
 Constat, ibi chlamydis, hic honor officij.
 Nec tamen ipse potens, qui celsior omnibus esse
 Emerit, vt nulli seruiat, adsequitur.
 Cum bene se tota Dominum iactauerit vrbe,
 Seruit demonis, ac simulachra colit.
 Proh dolor hos propter remoraris in vrbe Licenti,
 Et regnum Christi spernis, vt his placeas:
 Hos vocitas Dominos, curua & ceruice salutas,
 Quos ligni seruos conspicias & lapidis.
 Nomine diuino argentum venerantur & aurum,
 Religio est quod amat morbus auaritie.
 Imprecor hos vt amet, qui non amat Augustinum,
 Non colat & Christum, cui placet hos colere.
 Inde ait ipse Deus, Dominis non posse duobus
 Seruiri, quoniam mens placet vna Deo:
 Vna fides, deus vnus, & vnicus e patre Christus
 Haud duplex, vni seruitus est Domino.
 Quanta etenim celo ac terris distantia, tanta est
 Caesaris & Christi rebus & imperis.
 Tollere humo, sed nunc dum spiritus hos regit artus,
 Mente potum penetra, nil mora carnis obest.
 Corporeis iam nunc morere actibus, & bona vite
 Caelestis liquido praemeditare animo.
 Spiritus es, quanquam tenearis corpore, si nunc
 Mente pia victor carnis opus perimas.
 Hac tibi chare puer fidei compulsus amore
 Scripsi, si recipis, suscipere Deo.
 Crede Augustinum tibi nunc in me geminatum,
 Sumo duos vna cum pietate patres.
 Spernitur, abstraheris maiore dolore duobus,
 Audimur, pignus dulce duobus eris.
 In te laeta patrum sudauit cura duorum,
 Et tibi magnus honos letificasse duos.
 Sed me Augustino cum copulo, non meritorum
 Iactoparem, solo comparo amore tui.
 Nam quid ego effundam, rorans tibi paupere riuo?
 Me praeter gemino flumine prolueris,
 Frater Alpius est, Augustinusq; magister,
 Sanguinis hic confors, hic sator ingenij.
 Tanto fratre vales & preceptore Licenti,
 Et dubitas pennis talibus astra sequi?
 Quicquid agas (nam te nec sperat mundus amicum)
 Non daberis terre, debita Christo anima.
 Tu thalamos licet, & celsos mediteris honores
 Nunc, olim Domino restitueris tuo.
 Credo vnum vincent iusti duo peccatorem,
 Et tua fraternae vota preces abigent.
 Ergo redi, qua voce parens, qua sanguine frater,
 Ambo sacerdotes te remeare iubent.
 Ad tua te retrahunt, nam nunc aliena petisses,

A Hac mage qua retinent regna tui tua sint.
 Hac repete, his inhia, exterius ne contere tempus,
 Si tua nolueris, quisquam aliena dabit?
 Non eris ipse tuus, missusq; per extera longe
 Sensibus heu proprij pectoris exul ages.
 Sollicitum satis hac nato cecidisse parentem,
 Dum tibi qua mihimet vel volo, vel metuo.
 Hac tibi, si recipis, feret olim pagina vitam:
 Si renuis, eadem hac pagina testis erit.
 Incolumem mihi te sili charissime, Christus
 Annuat, & seruum det sibi perpetuo.
 Viue precor, sed viue Deo, nam viuere mundo
 Mortis opus, vna est viuere vita Deo.

Seuerus Augustino e secessu prouocans illum ad scribendum.

EPISTOLA XXXVII.

Venerabili ac desiderabili & toto sinu charitatis amplectendo episcopo Augustino, Seuerus.

B DEo gratias frater Augustine, cuius donum est quicquid in nobis bonorum gaudiorum est. Fateor, bene mihi tecum est, multum te lego: mirum dicam, sed verum plane, quam mihi absens solet esse praesentia, tam praesens facta est absentia tui. Nulle se nobis interponunt turbulenta actiones temporalium rerum. Ago quantum possum, etsi non tantum possum quantum volo: quid ego dicam, quantum volo? Nosti optime quam auarus sim tui: nec tamen murmuro, quia non tantum ago quantum volo, quoniam rursus non minus ago quantum possum. Deo ergo gratias frater dulcissime, bene mihi tecum est, gaudeo tecum artius coniunctus: & vt ita dicam, vnissime quantum potest adherens tibi, redundantiam vberum tuorum suscipiens vires comparo, si possum idoneus effici ad ea concutienda & exprimenda: vt quicquid secretius & interioris clausum custodiunt, remotis pellibus quas adhuc laetenti sugendas inserunt, ipsa mihi viscera si possibile est, dignentur effundere. Viscera, inquam, mihi vt refundantur cupi. Viscera tua, viscera pingua sagina caelesti, & condita omni dulcedine spiritali: viscera tua, viscera pura, viscera simplicia, nisi quod duplici sunt vinculo redimita geminae charitatis: viscera tua, viscera per fusa lumine veritatis, & resurgentia veritatem. Horum me manationi vel resultationi subijcio, quo nox mea in lumine tuo deficiat, vt in diei claritate simul ambulare possimus. O vere artificiosa apis Dei, construens fauos diuini nectaris plenos, manantes misericordiam & veritatem, per quos discurrrens deliciatur anima mea, & vitali pastu quicquid in se minus inuenit, aut imbecillum sentit, resarcire & suffulcire molitur. Benedicitur Dominus per praecentium oris tui, & fidele ministerium: quod sic concinere & respondere facis caritati tibi Domino, vt quicquid de eius plenitudine ad nos vsque redundat, incundius efficiatur, & gratius per tuum elegantem famulatum, & succinctam munditiam, & fidele ac castum simplexq; ministerium: quod ita resplendere facis per argutias tuas & vigilantiam tuam, vt perstringat oculos, & in se rapiat: nisi tu idem innuas Dominum, vt quicquid in te delectabile lucet, refereres nos ad illum, ipse esse agnoscamus, de cuius bonitate tam bonus es, & de cuius puritate & simplicitate & pulchritudine, purus, simplex & pulcher es. Et illi agentes gratias de bono tuo Domino, qui dono suo dignatus est nos tibi adiungere: vel quoquo modo subiungere, vt plenius subiiciamur illi, cuius te ductu ac moderatione talem gaudemus, vt & tibi contingat gaudere de nobis: quod non diffido fore, si tuis me orationibus adiuues, cuius imitatione non nihil iam profeci, vt talis esse desiderem. Vides quid facias quod sic bonus es, quam nos rapias in amorem proximi, qui nobis primus ad dilectionem Dei, & vltimus gradus est, & quasi limes quo sibi vterque annectitur Dei & proximi: in quo nos (vt dixi) quasi limite stantes, amborum calore tangimur, & amborum flagramus amore. Sed quantum nos iste ignis exusserit, & purgauerit proximi,

Sup. epist. 34. in fine meminit Aug. Seuei Augustini M. leuiam.

proximi, tantum nos in illum puriorem Dei ire compellit. A In quo iam nullus nobis amandi modus imponitur, quando ipse tibi modus est sine modo amare. Non ergo verendum est re plus amemus Dominum nostrum, sed ne minus timendum. Hac Epistola superior, qua tibi me quasi abster sa tristitia facilitate actionum, de liberali otio quod tecum mihi agere licuit in hoc rure posito, nam ita licere potuit, Letio-rem offeri, antequam sane venerabilis episcopus nos visitare dignaretur, quasi meta illorum gaudiorum scripta est, et quod vere miror eodem die venit quo scripta est. Quid hoc est, quae anima mea, nisi forte quod nos delectat, tamen etsi honestum est, non tamen satis vtile, quia in parte est? Interim licet vnuer so hanc ipsam partem, ad est nos ipsos, quantum pro peccatis nostris nobis cedit materia, id est nos ipsi cedimus nobis elimatores & compaginabiliores, si tamen admittis hoc verbum, aptare meliamur. Habes Epistolam non pro tua magnitudine, sed pro mea paruitate longiorem, qua & pronocauerim, vt iam non pro mea paruitate, sed pro tua magnitudine mihi Epistola mittatur. Quae tamen quantacunque erit, mihi longa non erit, cui totum tempus breue est ad legendum. Rescribe mihi quando, aut ubi occurrere debeam, propter illam causam qua me iussisti occurrere. Quod si est integra, & non forte aliud melius placuit, tunc occurram: sin minus, rogo te, nolo me ad cursu renoces meo. Illa enim sola visa est, quam preponerem mihi. Frater omnes qui nobis in Domino conserui sunt, & desidero multum, & saluto.

Augustinus Laeto, qui perfectum mundi contempum aggressus, videbatur sollicitari per fatanam ad repetenda qua reliquerat. Hunc animat, vt contemptis cognatorum affectibus fortiter pergat.

EPISTOLA XXXVIII.

Domino dilectissimo & desiderantissimo fratri Laeto, Augustinus in Domino Salutem.

CENSURA.

Erasmus censuit hanc epistolam plurimum dissonare a phrasi Augustini, & videri Paulini. Sed Possidius in Indiculo Augustini, habet, Laeto epist. & Beda in 1. ad Timotheum quintum capit. quaedam huius epistola citans, beati Augustini eam esse agnoscat.

LETO Epistolam, quam misisti fratribus consolari te cupiens, quod multis tentationibus tua tyrocinia quatiantur. In qua etiam insinuasti desiderare te literas nostras. Condolui frater, & cessare ab scribendo non potui, ne no solum tuo, sed etiam meo desiderio negarem, quod me videbam officio debere charitatis. Si te igitur tyronem Christi profiteris, castra ne deseras in quibus tibi etia edificanda turris est, illa de qua in Euangelio Dominus loquitur: In ea quippe stant, & sub armis verbi Dei militatem, nulla ex parte penetrare vlla tentationes valent. Inde & iactata in aduersarium tela, graui pondere veniunt, & prospecta firmo munimine deuitantur. Considera etiam Dominum nostrum Iesum Christum cum sit rex noster, tamen a societate qua etiam frater esse dignatus est, reges appellasse milites suos, & vnum quens, & bellandum cum rege qui habet viginti milia, in instructione decem milium idoneum esse debere praemonuit. Sed paulo antequam de turre & de rege exhortatorias similitudines poneret, attende quid dixerit: Si quis venit ad me, & no odit patrem suum & matrem & vxorem & filios & fratres & sorores, adhuc & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et si non tulerit crucem suam & venerit post me, non potest meus esse discipulus. Deinde subiungit: Quis ex vobis volens turrim edificare, no primo sedet & computat si sumptus habet ad consummationem, ne quando cum posuerit fundamentum, non possit edificare: & omnes qui transeunt & vident, incipiant dicere, Hic homo cepit edificare, & no potuit perficere. August. tom. 2.

re? Aut quis rex vadens committere bellum cum alio rege, non primum sedet & cogitat, si potens est cu decem milibus ei occurrere, qui cum viginti milibus venit ad illum? Caeterum dum adhuc longe est, mittit legationem, rogans pacem. Quid autem pertineret istae similitudines, ipsa conclusione satis aperuit. Ait enim: Sic ergo omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus quae sunt eius, non potest meus esse discipulus. Itaq; & sumptus ad turrim edificandam, & bellantium valentia decem milium aduersus regem qui viginti habet, nihil est aliud quam vt renunciet vnusquisq; omnibus quae sunt eius. Praelocutio autem superior cuius extremam conclusionem concordat. In eo enim quod vnusquisque renunciat omnibus quae sunt eius, etia illud continetur, vt oderit patrem suum & matrem & vxorem & filios & fratres & sorores, adhuc & animam suam. Omnia enim haec proptia eius sunt, quae plerunq; implicat & impediunt ad obtinenda no ista propria temporaliter transitura, sed in aeternum mansura communia. Quo enim tibi modo nunc quaedam mulier mater est, hoc ipso vtiq; no est mihi. Quapropter hoc temporale ac transitorium est: sicut transisse iam vides quod te concepit, quod gestauit vtero, quod peperit, quod lacte nutriuit. Quod autem soror in Christo est, & tibi est & mihi, & omnibus quibus vna caelestis haereditas, & pater Deus, & frater Christus, in eadem charitatis societate promittitur. Haec aeterna sunt: haec nulla temporis labe deteruntur: haec tanto firmiter tenenda sperantur, quanto minus priuata, sed communi potius iure obtinenda praedicantur. Potes hoc facillime in ipsa tua matre cognoscere. Na vnde te nunc irretitum inuoluit, & ab instituto cursu retardatum reflectit & curuat, nisi ex quo tua propria mater est? Nam ex quo soror est omnium, quibus est pater Deus, & mater Ecclesia, tam te non impedit, quam neq; me, neq; omnes fratres nostros, qui eam non priuata, sicut tu in domo vestra, sed publica in domo Dei charitate diligimus. Quod ergo tu illi etiam carnali necessitudine annexeris, ad forte valere debet familiaris colloquendi, & apertiore ianuam consultere, vt hoc ipsum quo te priuatim diligit, interficiatur in ea, ne quod ex vtero suo te genuit, plaris pendat, quam quod ex vtero ecclesiae genita est tecum. Quod autem de matre dixi, hoc de tali cetera propinquitate intelligendum est. Hoc etiam quisq; de anima sua cogitet, vt etiam in ipsa priuatum affectu oderit, qui proculdubio temporalis est. Diligat autem in ea communionem societatemq; illam, de qua dictum est: Erat illis in Deum anima vna & cor vnu. Sic enim anima tua non est propria, sed omnium fratrum, quorum etiam animae tuae sunt, vel potius quorum animae cum tua non animae, sed anima vna est Christi vnica, quae de manu canis vt eruat, canitur in Psalmis. Inde ad contemptum mortis facillime peruenitur. Nec succenseant parentes hoc praecipere Dominum, vt eos oderimus, quando nobis hoc de anima nostra praecipitur. Nam sicut nunc de anima iubetur, vt ea propter Christum cum parentibus oderimus: ita quod alio loco de anima idem Dominus dicit, in parates quoque potest congruentissime conuenire: Qui amat, inquit, animam suam, perdet eam. Dicam etiam fidenter: Qui amat parentes suos, perdet eos. De anima quippe hoc ibi dixit, oderit, quod hic perdet. Sicut autem hoc praecipitum quo perdere iubemur animam nostram, non ad id valet vt se quisq; interimat, quod inexpiabile nefas est: & tamen valet vt interimat in se carnalem animae affectum, quo cum impedimento futurae vitae praesens vita delectat. Hoc est enim quod dictum est, oderit animam suam, & perdat eam. Quod tamen diligendo fit, quandoquidem apertissime fructum eiusdem animae acquirenda, in eodem praecipito commemorat dicens: Qui perdidit eam in isto seculo, in vita aeterna inueniet eam.

Luc. 14. 26.

Ad. 4. f. 32.

10. 12. f. 15.

niet ea: n: ira de parētibus rectissimè dicitur, vt qui eos amat perdat eos, non more paricidarum interficiens, sed spiritali gladio verbo Dei carnalē affectū eorum, quo & se ipsos & eos quos genuerunt irriterunt huius seculi obligare conantur, piē fidenterq; percutiens & occidens, illud in eis viuere faciat, quo fratres sunt, quo cum filiis suis temporalibus, parētēs æternos Deū ecclesiāque cognoscunt. Ecce rapit te studiū veritatis cognoscendæ, atq; percipiendæ voluntatis Dei in Scripturis sanctis. Rapit euangelicæ prædicationis officium. Dat signum Dominus vt vigilemus in castris, vt ædificemus turrim, de qua hostem sempiternę vitę & prospicere & propellere valeamus. Rapit militem Christi tuba cœlestis ad prælium, & retinet mater. Nō planē talis, qualis Macchabæorum fuit, nec saltem similis Lacedæmoniis matribus, de quibus memoriæ traditum est, quod filios suos vt pro terrena patria sanguinem fundērent, multo amplius atque ardentius in certamina bellica, quam signorum sonitus excitabāt. Nam mater quæ te ad discendam vitam remoueri à curis secularibus non permittit, satis ostēdit quemadmodum te, si opus esset, ad obendam mortem penitus seculum repudiare permitteret. Sed quid dicit, aut quid allegat? Fortē decem illos menses, quibus viscera eius onerasti, & dolores parturitionis ac labores educationis. Hoc hoc interfere verbo salutari, hoc perde matris, vt in vitam æternam inuenias eam. Hoc memento vt odēris in ea, si diligis eam, si tyro Christi es, si turris fundamenta posuisti, ne dicant transeuntes: Carnalis enim affectus est iste, & adhuc veterem hominem sonat. Hunc carnalem affectum, & in nobis & in nostris, militia Christiana vt perimamus hortatur: nec tamen vt ingratus sit quisq; parentibus, & eadem ipsa beneficia, quibus in vitam hęc editus susceptus atq; nutritus est, enumerata derideat: seruet potius vbiq; pietatem. Habeant hęc locum vbi maiora non vocant. Mater ecclesia, mater est etiam matris tuæ. Hęc nos de Christo concepit, hęc martyri sanguine parturiuit, hęc in sempiternam lucem peperit, hęc fidei lacte nutritiuit & nutrit, cibosq; maiores preparans, quod adhuc paruuli & sine dentibus vagire vultis, horre scit. Hęc mater toto orbe diffusa, tam variis & multiplicibus errorum infestationibus agitur, vt abortiu iam filij eius aduersus eam infestis armis belligerare non dubitent. ignauia etiam atque torpore quorundam quos gremio cōtinet, membra sua frigidescere plurimis locis & fouendis paruulis minus idonea fieri dolet. Vnde nisi per alios filios, vnde nisi per alia membra, quorum è numero es, iustum ac debitū poscit auxilium? Huius ne tu necessitates deserens, ad carnalia verba conuerteris? Nōne hęc grauioribus querelis insonat auribus? Nōne hęc chariora viscera, & cœlestia vbera ostentat? Adde viri eius susceptionē carnis, ne carnalibus inhæreres, & à verbo æterno vniuersa, quæ tibi mater improperat, ne his implicarieris assumpta: adde cōtumelias, flagella, mortem, mortem autem crucis. Talibus concepte feminibus, talique in vitam nouam cōnubio procreatē, languescis & contabescis in veterem hominem? Itane matrem terrenam non habebat imperator tuus? Quæ tamen cū ei nunciaretur agenti cœlestia, respōdit: Quæ mihi mater, aut qui fratres? Et extendēs manum in discipulos suos, dixit, non pertinere ad cognationem suā, nisi qui facerent voluntatem patris eius. In quo numero profectus etiam ipsam sanctam Mariā benignus inclusit: faciebat enim & illa voluntatem patris eius. Ita optimus magister atq; diuinus, & maternum nomē, quod ei quasi priuatum propriūque nunciauerant, quia terrenum erat, in comparatione cœlestis propinquitatis abiicit: & eandem cœlestem propinquitatem, in

Propinquitatis carnalis quatenus negligenda. Luca 14. f. 30. Parentibus gratissimus. al. vos. Gal. 5. d. 4. Domestici curi primū habenda. i. Tim. 5. d. 8. Orbium celestium conuentus. Quis pro quibus. al. impleuit. Geometria. Astrologia. Periphrasificauit Deum ac Beelzebub. Georg. 4. Alludit ad Auisienn.

discipulis suis commemorans, quo sibi rursus cōsortio generis, cum cæteris sanctis virgo illa cohæreret, ostēdit. Et ne isto saluberrimo magisterio, quo contēni carnalem affectum in parētibus docuit, adminiculum error acciperet, quo matrem habuisse à quibusdā negatur, alio loco discipulos monuit, ne se patrē in terris dicāt habere, vt quomodo illos manifestū est habuisse patres, sic se habuisse matrem manifestaret, cuius tamen terrena cognatione contempta, contēnēdarum talium necessitudinum discipulis præberet exemplum. Hęc ergo interrumuntur vocibus matris tuæ, & inter hęc locum inuenit commemoratio pregnantis atq; lactantis, vt de Adam & Eua, alius Adā nacereris & nutrireris: Respice potius, respice Adam secundum de cælo, & porta iam cœlestis imaginē, sicut terreni portasti: imō & hic habeant locum materna ipsa beneficia, quæ tibi ad enerationem cordis enumerātur. Habeant prorsus locum, noli esse ingratus, repēde gratiam matri tuæ, repēde spiritalia pro carnalibus, pro temporalibus sempiterna. Si non vult sequi, non impediatur: Non vult cōuerti in melius? caueat ne te in deterius peruertat & euertat. Quid interest vtrum in vxore, an in matre, dum tamē Eua in qualibet muliere caueatur? Nam ista vmbra pietatis de folijs illius arboris venit, quibus se primum parentes nostri in illa damnabili nuditate tēxerunt. Et quicquid in illis verbis atq; suggestione quasi officium tibi charitatis obtendit, vt à germanissima atque syncerissima Euangelij charitate te detorqueat, ad astutiam serpēris pertinet, & ad duplicitatem regis illius, qui habet viginti milia, quam nos docemur decem milliū, hoc est, cordis, in qua Deum quærimus simplicitate superare. His potius intēde charissime, & tolle crucem tuam & sequere Dominum. Nā cum te præsens animaduertentem domesticis curis à diuino studio retardari, ferri te potius & duci à cruce tua, non eam te ferre ac ducere sentiebam. Crux enim nostra quam Dominus portari à nobis iubet, vt eum expeditissimi sequamur, quid aliud quā mortalitatem carnis huius significat? Ipsa enim nos cruciat donec abforbeat mors in victoriā. Crux ergo hęc ipsa crucifigenda est, & transfigenda est clavis timoris Dei, ne solutis & liberis membris relictantem portare non possis. Sequi enim Dominum nisi eam portans, omnino non vales. Nam quomodo eum sequeris, si non es eius? Qui autem Iesu Christi sunt, ait Apostolus, carnem suam crucifixerunt cum passionibus & desiderijs. Si quid sanē pecuniæ res tua familiaris habet, cuius te implicari negotio nec oportet nec decet, reuera tribuēdum est matri & domesticis tuis. Horum quippe indigentia si pauperibus vt sis perfectus instituiti distribuere talia, tui primum apud te locum obtinere debent: Si quis enim suis & maxime domesticis, ait Apostolus, non prouidet, fidem negauit, & est infideli deterior. Quibus ordinādis rebus, si vt collum exueris induendū sapientiæ vinculis, profectus à nobis es, quid tibi nocēt, aut quo pacto te peruellunt matris lachrymæ fluentes carnem, aut serui fuga, aut mors ancillarum, aut fratrum morboſa valetudo? Si est in te charitas ordinata, sciens præponere maiora minoribus, & misericordia moueri, vt pauperes euangelizentur, ne messis Domini copiosa, operariorum inopia in prædā volucris iaceat, & paratum habere cor ad sequendum Domini voluntatem, in eo quod vel flagellando vel parcēdo agere statuerit cum seruis suis, hęc meditare, in his esto, vt profectus tuus manifestus sit in omnibus. Obsecro te vt caueas ne maiorem tristitiam des bonis fratribus torpore tuo, quā lætitiā alacritate iam dederas. Commendare te autem literis quibus voluisti, tam superfluum putauit, quā si quisquam te mihi eodē modo commendare voluisset.

Augusti-

Augustinus Licentium iuuenem nobilem & doctum, quōdam A ipius discipulum, hortatur ad mundi contemptum, abutens ad hoc ipsius Licentij carmine, quod olim ad præceptorem scripserat.

EPISTOLA XXXIX.

Vix reperi occasione scribendi tibi. Quis credat? Sed mihi tamen Licentium necesse est credere. Nolo te causas rationēque rimari, quæ etiam si reddi possent, fidei tamen qua mihi credis non eas debeo. Nam & literas tuas non per eos accepi, per quos possem scripta redhibere. Quæ autem petisti vt peterem, curavi per Epistolam quantum promendum videbatur, sed quid effecerim tu videris. Quod si nondū effectum est, vel cum sciero, agam instantius, vel cū rursus ipse admonueris. Hactenus quæ huius vitæ vincula perstrupunt, tecum loquutus sum: nunc paucis accipe pectoris mei æstus de spe tua non trāsitoria, quōnam modo via tibi pateſcat in Deum. Mi Licenti, etiam atq; etiam reculantem & formidantem compedes sapientiæ, timeo te rebus mortalibus validissimē, & perniciosissimē compedin. Nam sapientia quos primō alligauerit, & exercitatorijs quibusdā laboribus edomuerit, soluit postea, liberatque seſe donat ad fruendum: & quos primō temporalibus nexibus erudiuerit, post æternis amplexibus alligat. Quo vinculo nec iucundius nec solidius cogitari quicquam potest. Prima hęc aliquantulum dura esse confiteor: illa verō vltima nec dura dixerim, quia dulcissima sunt, nec mollia, quia firmissima. Quid igitur nisi quod dici nō potest, sed credi tamen & sperari & amari potest: Vincula verō huius mundi asperitatem habent veram, iucunditatem falsam: certum dolorem, incertam voluntatem: durum laborem, timidam quietem: rem plenam miseriam, spem beatitudinis inanem. His ne tu inferis & collum & manus & pedes, cum & honoribus huiuscemodi subiugari affectas, & facta tua non aliter fructuosa existimas, & ambis inhærere, quō nō modo inuitas, sed nec compulsus quidem ire debuisti? Hic tu fortasse Terentianij serui mihi responsum dederis, Obe, tu verba fundis, hic sapientiam.

al. petendum.

Terentius in Adelphis 5. d. 10. in 10.

Gal. 5. d. 4. Domestici curi primū habenda.

i. Tim. 5. d. 8.

Orbium celestium conuentus. Quis pro quibus.

al. impleuit.

Geometria.

Astrologia.

Periphrasificauit Deum ac Beelzebub.

Georg. 4. Alludit ad Auisienn.

Cape igitur vt fundam potius quā effundam. Aut si ego canto, tu autem ad aliam vocē saltas, nec sic quidem me pœnitent. Habet enim suam hilaritatem ipsa cantatio, etiam cum ad eam membra non mouet, cui plena charitatis modulatione cātatur. Verba quædam in Epistolis tuis me mouerūt, sed de his tractare, cum factorum vitæque totius tuæ cura excoquat, ineptum putauit.

Carmen Licentij ad Augustinum præceptorem.

Arcanum Varronis iter scrutando profundi Mens hebet, aduersamq; fugit conterrita lucem. Nec mirum, iacet omnis enim mea cur a legendi Te non dante manum, & consurgere sola veretur. Nam simul vt perplexa viri compendia tanti Voluere iuasit amor, sacrosq; attingere sensus, Quis numerum dedit ille tonis, mundumq; tonanti Dissertit canere, & pariles agitare choreas, Implicuit varia nostrum caligine pectus, Induxitq; animo rerum violentia nubem. Inde figurarum postas sine puluere formas Posco amens, aliāque graues offendo tenebras. Ad summam, astrorum causas clarō que meatus, Obscuro quorum ille situs per nubila monstrat. Sic iacui nutans, vt talem omnino ruinam, Nec qui nos prohibet latebras agnoscere cali, Nec per sona daret punctorum freta caernis. Protea nanque ferunt veterum commenta Pelasgum, Qui dum sollicitis non vult aperire futura, Spumat aper, fluit vnda, fremit leo, sibilat anguis, Caput aliquando tamen in muneris parua volucrum. At mihi qui nimum curis grauioribus angor, August. tom. 2.

Orbium celestium conuentus. Quis pro quibus. al. impleuit. Geometria. Astrologia. Periphrasificauit Deum ac Beelzebub. Georg. 4. Alludit ad Auisienn.

Dulcia quique animæ, sed dulcia pabula quero; Varronis responsa latent: quod supplice cantu Præsidium nympharum, regemque & flumina poscam? An te voce vocem, clari quem rector Olympi Fontibus infantum præfecit, & abdita insisit Vbertate animi longè rictare fluentia. Ferio magister opem, ac tu me desere vires Inualidas, mecumque sacras subuertere glebas Incipe, tempus enim, nisi me mortalia fallunt, Labitur, in seruiumque trahit: tibi noſter Apollo Corda replet, patrēque suum patrēque decorum Conciliat, legemque bonam, pacemque cruentam Monſtrat, & abducto velamine singula pandit. Vixit emens nam longos forsitan orbes Solis eras, cum te ratio pulcherrima mundi, Ditiſſor imperijs, & nectare dulcior omni Corripuit, statuitque vagum, mediōque locauit, Omnibus vnde aciem posses intendere rebus. O bone, carpe iter annorum, sapientia quantum Crescit amore sui, inueniens noua culmina semper. Perge viam qua te soboles præclarā tonantis Perducit, sternens in planos ardua campos. Et cum luciferis præcordia vesper in ortus Distulerit, sanctūque super benedixeris ignem, Sis memor ipse mei: bibulam qui ponis aurem Legibus inuitis, contundite pectora palmis, Sternite membra solo, meritoque cietē dolores, Et prohibete nefas, Deus imperat omnibus unum; Admonet antistes, venturæque flumina terrent. O mihi transactos reuocet si pristina soles Latificis aurora rotis, quos libera tecum Oſia tentantes, & candida iura bonorum Duximus Italia medio, manēque per altos. Non me dura gelu prohiberent frigora cano, Nec fera tempestas Zephyrūm, fremitusq; Borini, Quin tua sollicito premerem vestigia passu. Hoc opus vt iubeas tantum, cruor irriget artus, Solstitio Neuros, bruma seſt abimur Istrum. Ignotus Garamas soluet mihi vincula gentis. Ex amphēoſque lacus fugiens Hypæneus amnis Calipidum Scythicas resonat spumoso ad vndas. Ibimus & Leucos, qua Leucia solis in ortus Tenditur: & vasti deserta cacumina Casij, Quis Epidamneas æquat sibi Casia rupes, Vnde quiescentem auroram, currūque solutos, Sopitūque diem media sub nocte viderem, Te suadente petam: nec enim labor aut metus vllus Terret, vbi inſontem precibus Deus audit apertis. Et nunc Romulidum sedes & inania tecti Culmina, bacchatūque domus, vanōque tumultus Desererem, & totus semel in tua corda venirem, Ni mens coniugio incumbens retineret euntem. Crede meis, o doctē, malis, verōque dolori, Quod sine te nullos promittunt carbasā portus, Errantūque procul turbata per aquora vitæ. Præcipites densa veluti caligine nauis, Quos furor Australis, stridens & flatus ab Euro Perculit, & raptis priuauit turbo magistris; Protinus abruptis miseri voluuntur in vndis: Non forus aut prore, non lintea deinde procellas Ferre valent, ratioque iacet stupefacta regendi: Sic me ventus agit, voluuntque cupidinis æstus In mare letiferum, nec terræ protinus absunt. Sed mecum reputans, tua candida verba magister Hęc magis esse reor, tibi credere callida res est. Decipit, atque animis molitur retia nostris. Præteritos (oblitus enim præsentia) præsto Nunc tibi chare tuo, nos nunc de pectore lapsi. Heu mihi quod ferar, vnde velim tibi pandere mentem. Ante sub Aegæo obtabunt pia tecta palumbes, Et versa halcyone componat in arbore nidos,

D 4

E furient.

*Esuriens vitulos alat ante leana sequaces,
Atque impasta diu teneros lupa nutriat agnos,
Mutantē que suis diuisum partibus orbem,
Aut Barceus alet Taurum, aut Hyrcania Tauros!
Ante Thyesteis iterum male terrena mensis,
Interrupta dies refugos vaneat in ortus:
Ante dabunt imbres Nilum, super aethera damae
Errabunt, montē que canent, & flumina plaudent,
Quam mihi post tergum veniant tua dona magister.
Arcet amor, copulamque tenet communis honesti.
Hic hic regnat amicitiae decus hoste fugato.
Nam neque propter opes vitreas, aurumque rebelle,
Iungimus assensum animorum: nam neque vulgi
Nos fortuna ruens, quae separat ardua, iunxit.
Sed labor interiora legens, vulgata libellis,
Atque animis inuenta tuis, & nobile dogma
Indictum, contraque bonos responsa relatus.
Et mea Calliope, quamuis te cominus absum
Horreat, & vultus abscondat, inutile tractans:
Hoc tamen hoc animi vinculum, nexuq; fideles,
Non qui montosis firmatas rupibus alpes
Fregit, & Italicas praesit cum moenibus vrbes,
Rumperet, aut nostro terreret robore quicquam.
Ite procul laticeis tumidis anfractibus Oxi,
Aut ab Aremphaeis Rhiphaeis aut oppida Cassij
Cimmeria quae domos seiuungere flumine lar go:
Maotidumque plagae, pontus quas obruit Helles,
Europa atque Asia longe discrimina tendant.
Nonne boum per virumque latus armenta fatigant
Fimibus abscedit lateri Dodona Molossos,
Cognatōque Arabas? nec pacis foedus amicuum
Sidonios inter mansit regnumque Pelopum,
Sacrilogo que Phryges, quamuis pro tempore cunctis
Hospitio commune fuit, quid denique fratrum
Disidium, pugnaeque canam? quid honesta parentum
Verbera, quid matrum furias, natōque superbos?
Est etiam superum concors discordia rerum,
Totique fluunt ritus, quot dat sententia leges.
Nec tenet vnus amor, non si mihi murmura centum
Det Boreas, totidemque animas, centumq; per ora
Lingua rigens adamante fremat, memorare valebo
Que sociata prius veterum natura locorum
Distulit, & tereti limauit glareamundo.
Sed nos praetero, quod ab vna exurgimus vrbe,
Quod domus vna tulit, quod sanguine tangimur vno
Seclorum, Christiana fides connexuit, & quod
Nos iter immensum disternat, & plaga ponti
Interfusa coerct, amor contemnit virumque.
Gaudia qui spernens oculorum, semper amico
Absenti fruitur, quoniam de corde profundo
Pendet, & interna rimatur pabula fibra.
Interea venient quaeunque futura bonorum
Scripta salutiferi sermonis, & illa priorum
Aequiparanda fauis, reputans quae pectore in alto,
Conceptum in lucem vomuisti nocturnum mel,
Praesentem ipsa mihi reddent, si mihi morem
Gesseris, & libros quibus in te lenta recumbit
Musica tradideris, nam serueo totus in illos.
Annue, sic nobis verum ratione pateat,
Sic plus Eridano fluat, & contagia mundi
Nequaquam volent nostri circum arua coloni.*

Si verus tuus momentis inordinatis peruersus esset, si suis legibus non staret, si mensuris imparibus aures auditoris offenderet, puderet te certe, nec differes nec desisteres donec ordinares, corrigeres, statueres, aequares verum tuum, discendo & agendo artem metricam acerrimo studio, & labore quolibet. Quod cum inordinatus ipse peruerteris, cum legibus Dei tui ipse non stas, neque in agenda vita honestis tuorum vocis, & huic ipsi eruditioni tuae concimis, abiiciendum post tergum putas & negligendum? quasi praesono linguarum

Libri de musica.

A tuae sis tibi & voce vilior, & in compositis moribus quod offensus aures Dei leuius sit, quam si in compositis syllabis tuis grammatica succenseret auctoritas. Scribis:

*O mihi transactos renouet si pristina soles
Latificis aurora rotis, quos libera tecum
Otia tentantes, & candida iura bonorum
Duximus Italia medio, montē que per altos:
Non me dura gelu prohiberent frigora cano,
Nec fera tempestas Zephyrum fremitusq; Borini,
Quin tua sollicito premerem vestigia passu.
Hoc opus ut iubeas tantum.*

Me miserum, si ego non iubeo, si non cogo atque impetro, si non rogo, ac supplico. Sed si aures tuae aduersus meas voces clausae sunt, ori tuo pateant, pateat carmini tuo, exaudi te ipsum durissime, immanissime, surdissime. Quo mihi linguam auream & cor ferreum, quibus ego non carminibus, sed lamentationibus sufficientiam plangere carmina tua? In quibus video, quam animam, quod ingenium non mihi liceat apprehendere, & immolare Deo nostro: Expectas ut ego iubeam, sis bonus, sis quietus, sis beatus, quasi quiddam mihi dierum gratius illucescat, quam ut ingenio tuo fruam in Domino, aut verē tu nescias quam te esuriam & fitiam, aut non hoc ipso id carmine fatearis. Reuoca animum quo ista scripsisti, nunc mihi dic: Hoc opus ut iubeas tantum. Ecce iustum meum, da mihi te, si hoc opus est tatum, da Domino meo te, qui omnium nostrum dominus est, qui tibi illud donauit ingenium. Nam ego quid sum, nisi seruus tuus per ipsum, & cōseruus sub ipso: An ipse non iubet: audi Euangelium: Stabat (inquit) Iesus, & clamabat: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum lene est, & sarcina mea leuis est. Si haec non audiuntur, aut vix ad aures audiuntur, expectas ne Licenti, ut Augustinus iubeat conseruo suo, & non plangat potius frustra iubebe Dominum suum, imō non iubere, sed inuitare & rogare quodammodo, ut qui laborant, reficiantur ab eo? Sed videlicet fortissimo & praesidenti collo, iugum mundi iugo Christi est iucundius, qui si laborare non cogeret, vide quis cogeret, quia mercede cogeret. Vade in Campaniam, discite Paulinum egregium & sanctum Dei seruum, quam gradem fastum seculi huius, tanto generosiore, quanto humilioris ceruice incunctanter excusserit, ut eam subderet Christi iugo, sicut subdidit: & nunc illo moderatore itineris sui quietus, & modestus exultat. Vade, discite quibus opibus ingenij sacrificia laudis ei offerat, refundens illi quicquid boni accepit ex illo, ne amittat omnia, si non in eo resonat a quo haec sunt. Quid aestuas? quid fluctuas? quid imaginationibus morriferarum voluptatum aures accommodas, & auertis a nobis? Mentiuntur, moriuntur, in mortem trahunt. Mentiuntur Licenti, sic nobis (sicut optas) verum ratione pateat: sic plus Eridano fluat. Non dicit verum nisi veritas, quia Christus est veritas. Veniamus ad eum, ne laboremus. Ut ipse nos reficiat, tollamus iugum eius super nos, & discamus ab eo, quoniam mitis est & humilis corde, & inueniemus requiem animabus nostris. Iugum enim eius lene est, & sarcina eius leuis est. Ornari abs te diabolus quaerit: Si calicem aureum inuenisses in terra, donares illum ecclesiae Dei. Accepisti a Deo ingenium spiritaliter aureum, & ministras inde libidinibus, & in illo satanae propinas te ipsum? Noli obsecro, sic aliquando sentias, quam misero & miserando pectore haec scripserim, & miserearis iam mei, si tibi viluisti.

Ad Le-

Ad Lectorem de epistola 40. & 41.

Parum attentus aliquis ex vna epistola 39. fecit tres: quadragesimam incipiens a carmine Licentij, quod Augustinus in epistola intertextur: quadragesimam primam a verbis Augustini post carmen Licentij. Quem errorem sustulimus: idēque post epistolam 39. Subsequitur 42.

Augustinus Madaurense idoloratras hortatur, ut ab impietate se conuertant ad veram religionem, ostendens illis mysterium sacrae trinitatis, & orbem miris incrementis, iuxta Prophetarum & Euangeliorum oracula, Christo subiectum.

EPISTOLA XLII.

Dominis praedicabilibus & dilectissimis fratribus Madaurense quorum per fratrem Florentinum epistolam accepi, Augustinus.

SI forte illi qui inter vos catholici Christiani sunt, stalia mihi scripta miserunt, hoc tantum miror, quod non fuo potius quam ordinis nomine. Si autem reuera omnes aut propē omnes ordinis viri ad me dignati estis literas dare, miror quod patri, & in Domino salutem scripsistis, quorum mihi superstitiosus cultus idolorum, contra quae idola facilius templa vestra quam corda clauduntur, vel potius quae idola non magis in templis quam in vestris cordibus includuntur, cum magno est dolore noxissimus, nisi forte iam de salute ipsa, quae in Domino est, per quam me salutare voluistis, tandem prudenti consideratione cogitetis. Nā si non ita est, quae vos, quid legi, quid offendit beneuolentiam vestram, ut me titulo epistolae vestrae irridendum potius quam honorandum esse putaretis, domini praedicabiles & dilectissimi fratres? Quod enim scripsistis: Patri Augustino in Domino aeternam salutem, cum legerem, tanta spe subito erectus sum, ut crederē vos ad ipsum Dominum, & ad ipsam aeternam salutem aut iam esse conuersos, aut per nostrum ministerium desiderare conuerti. Sed vbi legi caetera, refriguit animus meus. Quasi tamen ab epistola perlatore, vtrum iam vel essetis Christiani vel esse cuperetis. Cuius responsione postea quam comperi, nequaquam vos esse mutatos, grauius dolui, quod Christi nomen, cui iam totum orbem subiectum esse conspiciatis, non solum a vobis repellendum, sed etiam in nobis irridendum esse credidistis. Non enim potui cogitare alterum Dominum secundum quem posset episcopus pater a vobis vocari praeter Dominum Christum. Et si esset hinc aliqua de interpretatione vestrae sententiae dubitatio, subscriptione epistolae tolleretur, vbi aperte posuistis: Optamus te Dne in Deo & Christo eius, per multos annos semper in clero tuo gaudere. Quibus omnibus perfectis atq; discussis, quid mihi aliud occurrere potuit, aut cuiuslibet homini potest, nisi aut veridico aut fallaci scribentium animo haec esse cōscripta? Sed si veridico animo ista scribitis, quis vobis ad hanc veritatem interclusit viam? Quis aspera dumera substravit? Quis rupium praerupta inimicis opposuit? Postremo quis basilicae ianuam ingredi cupientibus clausit, ut in eodem Dno per quem nos salutatis, eandē salutem nobiscum habere nolitis? Si autē fallaciter atq; irridenter haec scribitis, itane tandem mihi negotia vestra curanda imponitis, vō nomen eius per quae aliquid possum, audeatis non veneratione debita attollere, sed insultatione adulatoria ventilare? Sciatis me charissimi cum ineffabili pro vobis tremore cordis hoc dicere. Noui enim quanto grauiore & perniciosiore causam sitis habituri apud Deum, si frustra vobis hoc dixero. Omnia quae praeteritis temporibus erga humanum genus maiores nostri gesta esse meminerunt, nobisq; tradiderunt: omnia etiā quae nos videmus, & posteris tradimus, quae tamen pertinent ad veram religionem quaerendam & tenendam, diuina scriptura non tacuit, sed ita omnino cuncta transeunt, ut transitura esse praedicta sunt. Videtis certe populū Iudaeorū aulum a sedibus suis, per omnes ferē terras disseminatū

atq; diffusum. Et origo eiusdem populi & incrementa & regni amissio & per cuncta dispersio, sicut praedicta, ita facta sunt. Videtis certe ex ipso populo verbū Dei, legemq; prodeuntem per Christū, qui ex illis mirabiliter natus est, omnium gentium fidem occupasse atq; tenuisse. Ita haec omnia praenunciata legimus, ut videmus. Videtis certe multos praecifos a radice Christianae societatis, quae per sedes Apostolorum, & successiones episcoporum, certa per orbem propagatione diffunditur, de sola figura originis, sub Christiano nomine, quasi arescentia farineta gloriari, quas hereses & schismata nominamus: praeuia, praedicta, scripta sunt omnia. Videtis certe simulachrorum templa partim sine reparatione collapsa, partim diruta, partim clausa, partim in vsus alios commutata. Ipsaq; simulachra vel confringi, vel incendi, vel includi, vel destrui: atq; ipsas huius seculi potestates, quae aliquando pro simulachris populū Christianum persequerantur, victas & domitas non a repugnantibus, sed a morientibus Christianis, & contra eadem simulachra pro quibus Christianos occidebant, impetus suos legēque vertisse, & imperij nobilissimi eminentissimum culmē ad sepulchrum piscatoris Petri, submisso diademate, supplicare. Haec omnia scripturae diuinae, quae in manus omnium iam venerunt, ante longissima tempora futura esse testatae sunt. Haec omnia tanto robustiore fide latamur fieri, quanto maiore auctoritate praedicta esse in sanctis literis inuenimus. Nunquidnam, obsecro vos, nūquidnam solum iudicium Dei, quod inter fideles atq; infideles futurum esse in eisdem literis legimus, cum illa omnia sicut praedicta sunt euenerint, nūquidnam solum iudicium Dei venturum non esse putabimus? Imō verē veniet, sicut illa omnia venerunt. Nec quicquam erit homo nostrorum temporum, qui se in illo iudicio de sua possit infidelitate defendere, cum Christum cantet & iustus ad aequitatem, & periurus ad fraudem, & rex ad imperium, & miles ad pugnam, & maritus propter regimem, & vxor propter obsequium, & pater propter praecceptum, & filius propter obedientiam, & Dominus per dominationem, & seruus per famulatum, & humilis ad pietatem, & superbus ad emulationem, & diues ut porrigat, & pauper ut sumat, & ebrius ad phialam, & medicus ad ianuam, & bonus ut praestet, & malus ut fallat, & Christianus venerator, & paganus adulator. Omnes Christum cantant, & qua voluntate atq; ore cantent, eidem ipsi quae cantant rationem sine dubio reddituri sunt. Est quiddam inuisibile, ex quo creatore principio sunt omnia quae videmus, sumum, aeternum, incommutabile & nulli effabile nisi tantum sibi. Est quiddam quo se ipsa summitas maiestatis narrat & praedicat, non impar gignenti atque narranti verbum, quo ille qui verbum gignit, ostenditur. Est quaedam sanctitas omnium quae sancte fiunt sanctificatrix, ipsius incommutabilis verbi per quod narratur illud principium, & ipsius principij quod pari se verbo narrat, inseparabilis & indiuisa communio. Quis autem hoc totum quod non dicēdo dicere conatus sum, & dicendo nō dicere, quis hoc possit serenissima & sincerissima mente contueri, eoque conuerti beatitudinem ducere, atque in id quod intuetur desiderat quodammodo se obliuisci, & peregere in illud cuius visio nobis inuisibilis est, quod immortalitate est indui, & obtinere aeternam salutem, per quam me salutare dignamini? Quis hoc possit nisi qui omnes superbiae suae toros inanes, peccata sua cōstitens cōplanauerit, seq; substrauerit mitē atq; humilem ad excipiendum Deum doctore? Quoniam ergo a vanitate superbiae prius ad humilitatem deponēdi sumus, ut inde surgētis solidam celsitudinem teneamus, nō potuit hoc nobis tanto magnificentius, quanto bladius inspirari, ut nostra ferocitas nō vi, sed persuasione sedaretur, nisi verbum illud per

3. pulchrum Petri.

7. p.

8. u. no. 16.

Indai spasi.

D 5

illud per quod se angelis indicat Deus pater, quod virtus & sapientia eius est, quod corde humano visibilium rerum cupiditate cecato, videri non poterat, personam suam in homine agere atque ostendere dignaretur, ut magis homo timeret extolli saltu hominis, quam humiliari exemplo Dei. Itaque non Christus regno terreno decoratus, nec Christus terrenis opibus dives, nec Christus vlla terrena felicitate praefulgens, sed Christus crucifixus, per totum terrarum orbem praedicatur. Quod riserit prius populi superborum, & adhuc rident reliquiae. Crediderunt autem prius pauci, nunc populi; quia tunc ad fidem paucorum & contra irrationem populorum, cum Christus crucifixus praedicaretur, claudi ambulabant, muti loquebantur, surdi audiebant, caeci videbant, mortui resurgebant. Sic tandem aduertit terrena superbia, nihil in ipsis terrenis esse potestius humilitate divina, ut etiam saluberrima humilitas humana, contra insulcantem sibi superbia diuinam imitationis patrocinio tueretur. Expergiscimini aliquando fratres mei, & parentes mei Madaurenses, hanc occasionem scribendi vobis Deus mihi obrulit: quantum potui quidem in negotio fratris Florentini, per quem literas misistis (sicut Deus voluit) adui & adiuui: sed tale negotium erat, quod etiam sine opera mea facile peragi posset. Propere omnes enim domus ipsius homines qui apud Hipponem sunt, nouerunt Florentinum & multum eius orbitatem dolent. Sed epistola mihi a vobis missa est, ut non impudens esset epistola mea, cum occasione a vobis accepta, idolorum cultoribus de Christo aliquid loqueretur. Sed obsecro vos, si cum non inaniter in epistola nominastis, ut non inaniter vobis ista scripserim. Si autem me irridere voluistis, timete illum quem prius iudicatum irrisit superbus orbis terrarum, & nunc iudicem subiectus expectat. Erit enim testis affectus in vos cordis mei, per hanc (quantum potui) paginam expressus. Erit testis vobis in iudicio eius, qui credentes sibi confirmaturus est, & incredulos confuturus. Deus vnus & verus vos ab omni huius seculi vanitate liberatos conuertat ad se, Domini praedicabiles & dilectissimi fratres.

Maximus Madaurensis Augustino, excusans a Paganis vnū Deum variis nominibus coli, indignans mortuos homines coli pro diis, irridens Punica quaedam nomina, perstringens, opinor, Christianos, quod venerentur sepulchra martyrum, ac notans quoddam elanculum sui facra peragerent.

EPISTOLA XLIII.

AVENS crebro tuis affectibus letificari, & instinctu tui sermonis, quo me paulo ante iucundissime salua charitate pulsasti, paria reddere non desisti, ne silentium meum panitudinem appellares. Sed quae loquor tibi haec quasi seniles artus esse duxeris, benignarum aurium indulgentia prosequaris. Olympum montem deorum esse habitaculum, sub incerta fide Graecia fabulatur. At vero nostra fororum salutarium numinum frequentia possessum nos certissimus & probamus. Equidem vnū esse Deum summū, sine initio, sine prole, naturae ceu patrem magnum atque magnificentissimum, quis tam demens, tam mente captus neget esse? Huius nos virtutes per mundanum opus diffusas, multis vocabulis inuocamus, quoniam nomen eius cuncti proprium videlicet ignoramus. Nam Deus omnibus religionibus commune nomen est. Ita si ut dum eius quasi quaedam membra carptim, variis supplicationibus prosequamur, totum colere profecto videamur. Sed impatientem me esse tanti erroris, dissimulare non possum. Quis enim ferat Iouis fulmina vibranti praeferrī Mygdonem, Inoniam, Atineruam, Veneri, Vestigia Sanaem, & cunctis (pro nefas diis immortalibus archimariyrem Namphanionem, inter quos Lucitas etiam haud minore cultu suscipitur, atque alij interminato numero diis hominibusque odio a nominibus) qui conscientia nefandorum facinorum, specie glorioso se mortis, scelera sua sceleribus cumulantes, dignum mo-

al. Migenem. al. Suna mem.

ribus factisque suis exitum maculati reppererunt. Horum busta si memoratu dignum est, treiectis templis, neglectis maiorum suorum manibus, stulti frequentant, ita ut praesagium vatis illius indignè ferentis emineat.

Inque Deum templis iurauit Roma per umbras. Sed mihi hac tempestate propemodum videtur bellum Aethiacum rursus exortum, quo Aegyptia monstra in Romanorum Deos audeant tela vibrare, minime duratura. Sed illud quae so, vir sapientissime, vni remoto facundiae robore atque expulso, qua cunctis clarus es, omisis etiam quibus pugnare solebas Chryssippeis argumentis, postposita paululum dialectica, qua nerorum suorum luctamine nihil certi cuiquam relinquere nititur, ipsa re approbes, quis sit iste Deus, quem vobis Christiani, & a cunctis haec cerni & probari contendimus. Sed ulterius huic certamini me senex inualidus subtrahō, & in sententiam Manuiani rectoris libenter pergo.

Trahit sua quenque voluptas. Post haec non dubito, vir eximie, qui a mea secta deniasti, hanc epistolam aliquorum furto detractam, flammis vel quolibet pacto perituram. Quod si acciderit, erit damnum chartulae, non nostri sermonis, cuius exemplar penes omnes religiosus perpetuo retinebo. Duj te feruent, per quos & eorum atque cunctorum mortalium communem patrem, vniuersi mortales quos terra sustinet, mille modis concordia discordia veneramur & colimus.

Augustinus Maximo grammatico respondet ad superiora, sed sic ut ostendat indigna quibus respondeatur, digna quae rideatur.

EPISTOLA XLIIII.

SERVMNE aliquid inter nos agimus an iocari libet? Nam sicut tua epistola loquitur, vtrum causae ipsius infirmitate, an morū tuorum comitate sit factū, ut malles esse facietior, quam paratior, incertū habeo. Primo enim Olympi montis & fori vestri comparatio facta est: quae nescio quō pertinuerit, nisi ut me commonefaceret in illo monte Iouem castra posuisse, cū aduersus patrem bella gereret, ut ea docet historia, quam vestri etiam sacra vocant: & in isto foro recorder esse in duobus simulachris vnū Martem nudum, alterum armatum, quorum daemōniū infestissimum ciuibus, porrectis tribus digitis contra collocata statua humana comprimeret. Ergone vnquā ego crediderim, mentione illius fori facta, numinum talium memoriā mihi te renouare voluisse, nisi iocari potius quam serio agere maluisses? Sed illud planē quod tales Deos quaedam Dei vnus magni membra esse dixisti, admono, quia dignaris, ut ab huiusmodi sacrilegis factis te magnopere abstineas. Siquidē illum Deum dicis vnū, de quo (ut dictum est a veteribus) docti indoctique consentiunt, huiusne tu membra dicis esse, quorum immanitatem, vel (si hoc maui) potentiam, mortui hominis imago compefcit: Plura hinc possem dicere: vides enim pro tua prudentia, quam locus late iste pateat reprehensionem. Sed me ipse cohibeo, ne a te rhetoricē potius quam veridicē agere existimer. Nam quod nomina quaedam Punica mortuorum collegisti, quibus in nostram religionem festiuas (ut tibi visum est) contumelias iaciedas putares, nescio vtrum refellere debeam, an silentio praeterire. Si enim res istae videntur tam leues tuae grauitati quam sunt, iocari mihi non multum vacat. Si autem graues tibi videntur, miror quoddam nomen absurditate commoto, in mentem non venerit habere tuos & in sacerdotibus Eucaddires, & in numinibus Abaddires. Nam puto ego ista tibi cum scriberes in animo non fuisse, sed more humanitatis & leporis tui, commonefacere nos voluisti

Virg. in Buc. Ed. 3.

Virg. 8. A. Enid.

Vnu calua.

Virg. in Buc. Ed. 3.

Virg. 8. A. Enid.

Maechanid.

nos voluisti ad relaxandum animum, quanta in vestra superstitione ridenda sint. Neque enim vsque adeo te ipsum obliuisci potuisses, ut homo Afer scribēs Afris, cum simus vtrique, in Africa constituti, Punica nomina exagrandia existimares. Nam si ea vocabula interpretemur, Namphanio quid aliud significat quam boni pedis hominem, id est, cuius aduentus afferat aliquid felicitatis: sicut solemus dicere, secūdo pede introisse, cuius introitū prosperitas aliqua consequuta sit? Quae lingua si improbat ut abs te, nega Puniciis libris, ut a viris doctissimis proditur, multa sapienter esse mandata memoriae. Pœniteat te certe tibi natum, vbi huiusmodi linguę canubula recalent. Si verō & sonus nobis non rationabiliter displicet, & me bene interpretatū illud vocabulum recognoscis, habes quod succenseas Virgilio tuo, qui Herculem vestrum ad sacra quae illi ab Euandro celebrantur, inuitat hoc modo:

Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo. Secundo pede optat ut veniat. Ergo venire Herculem optat Namphanionem, de quo tu multum nobis insultare dignaris. Veruntamen si ridere delectat, habes apud nos magnam materiam facetiarum: deum Stercutium, deam Cloacinam, Venerem caluam, Deum Timorem, Deum Pallorem, deam Febrem, & caetera innumera huiusmodi, quibus Romani antiqui simulachrorum cultores templa fecerunt, & colenda censuerunt: quae si negligis, Romanos deos negligis: ex quo intelligeris, non Romanis initiatus sacris, & tamen Punica numina, tanquam numinū Romanorum altaribus deditus, contemnis ac despicias. Sed mihi videris omnino plus quam nos fortasse illa sacra nihili pendere, sed ex eis nescio quam capture ad huius vitae transitum voluptatem, quippe qui etiam non dubitaueris ad Maronem confugere, ut scribis, & eius versu te tucri, quo ait:

Trahit sua quenque voluptas. Nam si tibi auctoritas Maronis placet, sicut placere significas, profecto etiam illud placet,

Primus ab aethereo venit Saturnus olympo, Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis.

Et caetera, quibus eum atque huiusmodi deos vestros vult intelligi homines fuisse. Legerat enim Euhemerii historiam vetusta auctoritate roboratam, quam etiam Tullius legerat, qui hoc idem in dialogis plus quam postulare auderemus commemorat, & perducere in hominum noticiam, quantum illa tempora patiebatur, molitur. Quod autem dicis, eo nostris vestra sacra praeponi, quod vos publice colitis deos, nos autē secretioribus conuenticulis vtimur: primum illud abs te quaero, quomodo oblitus sis Liberum illum, quem paucorum sacerdotum oculis committēdum putatis: deinde tu ipse indicas nihil aliud te agere voluisse, cū publicam sacrorum vestrorum celebrationem commemorares, nisi ut nobis decuriones & primates ciuitatis per plateas vestrae vrbs bacchantes ac furentes, ante oculos quasi spectacula poneremus: in qua celebritate, si numine inhabitamini, certe videris quale illud sit, quod adimit mentem. Si autem fingitis, quae sunt ista etiam in publico vestra secreta, vel quod pertinet tam turpe mendacium? deinde cur nulla futura canitis, si vates estis? aut cur spoliatis circumstantes, si sani estis? Cum igitur haec nos & alia, quae nunc praetermittenda existimo, per epistolam tuam feceris recordari, quid nos non derideamus deos vestros, quos abs te ipso subtiliter derideri nemo non intelligit, qui & ingenium tuum nouit, & legit literas tuas? Itaque si aliquid inter nos his de rebus vis agamus, quod aetati tuae prudentiaque congruit, quod denique de nostro proposito iure a charissimis nostris flagitari potest, quare aliquid nostra discussione dignum: & ea pro vestris numinibus cura dicere, in quibus non te causae prauaricatore

putemus, quo nos magis commoneas, quae contra illos dici possunt, quam pro eis aliquid dicas. Ad summam tamen, ne te hoc lateat, & in sacrilega conuitia imprudentem trahat, scias a Christianis catholicis, quorum in vestro oppido etiam ecclesia constituta est, nullum coli mortuorum, nihil denique, ut numen adorari, quod sit factum & conditum a Deo, sed vni ipsū Deum, qui fecit & condidit omnia. Disseretur ista latius, ipso verō & vno Deo adiuuante, cum te grauitur agere velle cognouero.

Augustinus Armentarium Riparium, & huius uxorem hortatur ad perfectum mundi contemptum, quem iam vouerant, ventans tamen ne coniunx votum exequeretur absque coniugis consensu.

EPISTOLA XLV.

Domini eximii meritoq, honorabilibus ac desiderabilibus filiis, Armentario & Paulinae, Augustinus in Domino salutem.

CENSURA.

Haec epistola non est Paulino tribuenda, ut visum fuit Erasmo, sed sub Augustini titulo relinquenda: ut constat ex Possidij Indiculo, & ex Beda in 2. ad Corinthios 5. caput.

VIREGREGIUS filius meus Ruforius affinis vester retulit mihi quid Domino voueritis: qua eius narratio hilaratus, & ibidem metuēs ne aliud suadeat ille tentator, qui bonis talibus antiquitus inuidet exhortandam paucis credidi charitatem tuā Domine eximie meritoque honorabilis & desiderabilis fili, ut cogites quod in diuinis eloquiis legitur: Ne tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem: atque arripias curēque reddendū, quod ei te vouisse nosti, qui & debita exigit, & promissa persoluit. Nā & hoc scriptum est: Vouete, & reddite Domino Deo vestro: quanquam & si non vouisset, quid aliud tibi suadendum fuit, aut quid melius ab homine fieri potest, quā ut ei se restituat, a quo institutus est: praesertim quia charitatis erga nos Dei tantum apparuit atque eluxit indicium, ut filium suum vnigenitū mitteret, qui pro nobis moreretur? Restat ergo ut fiat quod Apostolus ait: propterea mortuū esse Christum, ut qui viuūt, nō sibi iam uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit: nisi forte adhuc mundus amandus est, tanta rerum labe cōtutus, ut etiam specie seductionis amiserit. Nam quantum illi laudandi atque praedicandi, qui dignati non sunt etiam cum mundo florente florere: tantum increpādi & accusandi sunt, quos perire cum pereunte delectat. Labores & pericula & exitia huius transitoriae vitae, si pro eadem vita quandoque, finienda subeuntur, ut mors eius non omnino auferatur, sed paululum differatur, quanto magis pro aeterna subeunda sunt, vbi mortem nec natura sollicitate cauet, nec ignauia turpiter timet, nec sapientia fortiter sustinet? Nulli quippe erit quae non erit. Habeat igitur te vita aeterna in dilectoribus suis. Nōne cernis, haec vita miserabilis & egena quā vehemētes habeat, quātūmque sibi obliget amatores suos? qui tamē periculo eius saepe turbati, citius eam finiūt, eo ipso quod finire formidant, & mortem non declinant, accelerant, veluti si quisquam fluuius rapiēdus irruat, latronē bestiamve fugiendo. Iactant in mare tempestate saeuente aliquando & alimenta: & ut uiuant, proiciunt vnde uiuant, ne citō finiatur, quo vel in labore viuunt. Quantis laboribus agitur, ut longiore tempore laboretur, & mors cum impendere coeperit, ideo cauetur, ut diutius timeatur? Nam inter tot casus fragilitatis humanae, quā multae mortes timeantur, quātū certē vna cum venerit, restat caeteras non timeri: & tamē fugitur vna, cum omnes timeantur. Quibus exercitiantur doloribus, qui curantur a medicis & secantur? Nunquid ut non moriantur, sed ut aliquanto serius moriantur? Multi

Eccl. 5. b. 8.

1. Cor. 5.

2. Cor. 5.

1. Cor. 5.

1. Cor. 5.

Multi cruciuntur certi, vt pauci dies adii-
ciantur incerti. Et nonnunquam ipsis doloribus victi
continuo moriuntur, quos mortis timore suscipiunt. Et
cum omnino non eligant vitam finire ne doleant, sed
dolere ne finiant, accidit eis vt doleant & finiant: non
solum quia & sanati vtiq; vitam finiant post dolores,
quæ tantis penis comparata nec sempiterna esse po-
tuit, quia mortalis est: nec diuturna, quia tota breuis
est: nec de ipso breui spatio sui secura, quia semper in-
certa est: verum etiam quod aliquando eam dolore fi-
niant, quam ne finiant, dolere voluerunt. Habet et-
iam hoc magnum malum, ac vehementer execran-
dum & horrendum nimis amor vitæ istius, quod multi-
dum volunt paulò diutius viuere, grauitè offendunt
Deum, apud quæ est fons vitæ. Atq; ita dum ab eis fru-
stra, qui necessario futurus est vitæ finis metuitur, il-
lic prohibentur, vbi sine fine viuunt. Huc accedit
quia vita misera etiam si posset esse perpetua, nullo
modo beatæ vitæ etiam breuissimæ comparanda est,
& tamen isti amando miseriam atq; breuissimam,
perdunt beatissimam ac sempiternam: cum in hac ipsa
quam malè diligunt hoc velint quod in altera perdunt,
quia vtiq; in ista nec miseriam diligunt, nã beati esse
volunt, nec breuitatem, nam eã finiri nolunt: sed tan-
tum quia vita est, sic amatur, vt sæpe propter eam (licet
miseriam & breuem) beata & sempiterna amittatur.
His cõsideratis, quid magnum vita æterna iubet ama-
toribus suis, quum se iubet sic amari, quemadmodum
hæc amatur à suis? An verò dignum est, vel ferendum,
cum contemnantur omnia quæ amatur in mundo, vt
vita post paululum finienda, saltem ipsum paululum
teneatur in mundo: & non contemnitur mundus, vt
obtinetur vita quæ sine fine apud illu est, per quem
factus est mundus? Modo cum ipsa Roma domicilium
clarissimi imperij barbarico vastaretur incursum,
quàm multi huius vitæ temporalis amatores, vt eam
vel infeliciter producendam nudamq; redimeret, de-
derunt omnia quæ illi non solum oblectandæ & ornandæ,
verum etiam sustentandæ ruerendæq; seruabãt. Solent
certè amatores illis quas amant, vt eas habeant multa
conferre: isti amatam suam non haberent, nisi amando
inopem reddidissent, nec ei multa conferret, sed cuncta
potius auferent, ne sibi eam hostis auferret. Nec eorum
reprehendendū cõsiliū. Quis enim nesciat perituram
fuisse ipsam, si nō ea perissent, quæ recondita fuerant
propter ipsam? quamuis & quidã perdidit prius ipsam,
& mox ipsam: quidam verò licet parati cuncta perdere
propter ipsam, prius perdidit ipsam. Sed hinc admonendi
sumus, quales æternæ vitæ dilectores esse debeamus,
vt propter eam contemnamus cuncta superflua, cū pro
hac transitoria vita contempra sint, quæ illi fuerant
necessaria. Neq; enim amatam nostram, sicut illi suam,
vt teneamus, expoliemus, sed illi æternæ adipiscendæ
istam temporalem velut famulam expeditionem seruire
facimus, si eam nec ornamentorum vanorum vinculis
allegemus, nec curatum noxiarum sarcinis oneremus,
audiamusque Dominum qui nobis illam vitã summo ardore
desiderandam fidelissimè pollicetur, velut in totius
mudi concione, clamant: Venite ad me omnes qui
laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite
iugum meum super vos, & dicitur à me, quoniam mitis
sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus
vestris. Iugum enim meum leue, & onus meum leue est.
Hæc disciplina piæ humilitatis, ventosam & turbidam
cupiditatem, auidam rerum extra nostrã potestatem
constitutarum, pellit ex animo, & quodammodo ex-
pirat. Ibi enim labor, vbi multa quærentur & diliguntur,
quibus adipiscendis atq; retinendis voluntas non satis
est, quia consequentem non habet facultatem. Iusta
verò vita, cum volumus adesse, quia eam ipsam plenè

velle, iustitia est. Nec plus aliquid perficienda iustitia,
quàm perfectam voluntatem requirit. Vide si labor
est, vbi velle satis est: vnde diuinitus dictum est, Pax in
terra hominibus bonæ voluntatis. Vbi pax, ibi requies:
vbi requies, ibi finis appetendi, & nulla causa laborandi.
Sed hæc voluntas vt plena sit, oportet vt sana sit. Erit
autem sana, si medicum non refugiat, cuius solius
gratia sanari potest à morbo desideriorum noxiorum.
Ipse est ergo medicus qui clamat: Venite ad me omnes
qui laboratis, iugum suum leue, & onus leue, dicens:
quia diffusa per Spiritum sanctum charitate in cordibus
nostris, profectò amabitur quod iubetur, & non erit
asperum nec onerosum, si sub hoc vno iugo, quantum
minus tumida tantomagis libera ceruice seruiatur.
Et hæc est vna sarcina, qua eius baiulus nō premitur,
sed leuatur. Diuitiæ si diliguntur, ibi seruitur, vbi
perire non possunt. Honor si diligitur, illic habetur
vbi nemo indignus honoratur. Salus si diligitur, ibi
adipiscenda desideretur, vbi adeptæ nihil timetur.
Vita si diligitur, ibi acquiratur vbi nulla morte fini-
tur. Reddite igitur quod vouistis, quia vos ipse estis,
& ei vos redditis à quo estis, reddite obsecro. Neq; enim
quod redditis, reddendo minuetur, sed potius serua-
bitur & augebitur. Benignus enim exactor est, non e-
genus: & qui non crefcit ex redditis, sed in se crescere
faciat redditores. Huic ergo quod non redditur, per-
ditur: quod autem redditur, reddenti additur: imò ve-
rò in eo cui redditur, ipse reddens seruatur. Id ipsum
quippe erit redditum & redditor, quia id ipsum erat
debitum & debitor. Deo nanque seipsum debet ho-
mo, eique reddendus est vt beatus sit, à quo accepit vt
sit. Hoc significat quod in Euangelio Dominus ait,
Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei
sunt. Quæ enim dixit, cum sibi demonstrato nummo,
& quæ sit cuius haberet imaginem, responsum esset,
Cæsaris: vt hinc intelligerent, quod Deus exigeret ab
homine imaginem suam in homine ipso, sicut Cæsar
suam exigebat in nummo. Quanto magis ergo red-
denda est cum promittitur, cui etiam non promissa
debetur: Quapropter charissime, possem quidem pro
mea quantulacumq; facultatula, sancti propositi quod
Deo vouisse vos comperi, vberius laudare fructum, ac
demonstrare quid distet inter Christianos dilectores
mundi huius, & contemptores, quamuis fideles vtriq;
dicantur: eodèmq; vtrique lauacro sacri fontis ablu-
ti sunt, eisdem imbuti consecratique mysteriis, vtriq;
eiusdè Euangelij non auditores tantum, verum etiam
prædicatores: nec vtriq; tamen regni Dei lucifq; par-
ticipes, & vitæ æternæ, quæ sola est beata, cohæredes.
Dominus enim Iesus non ab eis qui non audiunt, sed
eos inter se auditores verborum suorum, latissimo li-
mite, non tenui distinctione disceuit. Qui audit, in-
quit, verba mea hæc, & facit ea, similabo eum viro pru-
denti, qui ædificauit domum suã supra petram: descen-
dit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & impe-
gerunt in domum illã, & non cecidit: fundata enim er-
at supra petram. Qui autem audit verba mea hæc, &
non facit ea, similabo eum viro stulto, qui ædificauit
domum suam super harenam: descendit pluuia, vene-
runt flumina, flauerunt venti, & impègerunt in domum
illam, & cecidit, & facta est ruina eius magna. Audire
ergo illa verba, ædificare est. In hoc vtriq; parès sunt.
In faciendo autem, & non faciendo quod audiunt, tan-
tum dispar est, quantum ædificium petræ solidatè fun-
datum, dispar est ei, quod sine vilo fundamento facili
harenæ mobilitate subuertitur. Nec ideo quisquis om-
nino non audit, tutius sibi aliquid comparat. Nihil
enim ædificans, sine vilo tecto multò facilius obruen-
dus, rapiendus, & dispergendus imbribus, fluuiis vtri-
que donatur. Possim etiam pro modulo meo eosdem
iplos pertinentes ad dexteram regnumq; cælorum in
suis

Epist. 15. c. 10.

2. Petri 2. c. 2.

Matth. 11. c. 28.

Matth. 11. c. 28.

suis gradibus meritisque distinguere, atque ostendere
quo differat vita coniugalis filios procreantiu, patrum
matrumq; familiã, veruntamen religiosorum ac pio-
rum, ab ea vita quam vos Deo vouistis, si nunc ad eam
vouendam exhortatus es: sed quia iam vouisti, iam
te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Prius quã
esses voti reus, liberum fuit quo esses inferior: quamuis
non sit gratulanda libertas, qua fit vt nō debeatur quod
cum lucro redditur. Nunc verò quia tenetur apud
Deum sponso tua, non te ad magnam iustitiam inui-
to, sed à magna iniquitate deterreo. Non enim talis
eris, si non feceris quod vouisti, qualis mansisses, si ni-
hil tale vouisses. Minor enim tunc esses, non peior.
Modo autem tanto (quod absit) inferior, si fide Deo
fregeris: quanto beator, si persolueris. Nec ideo te vo-
uiste poeniteat, immò gaude iam tibi sic non licere,
quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque
intrepidus, & dicta imple factis: ipse adiuuabit, qui vo-
ta tua expetit. Felix est necessitas, quæ in meliora cõ-
pellit. Vna sola esse causa posset, qua te id quod vou-
isti, non solum non hortaremur, verum etiam prohibe-
remus implere, si fortè tua coniunx hoc tecum susci-
pere animi seu carnis infirmitate recusaret. Nam &
vouenda talia non sunt à coniugatis, nisi ex cõsensu &
voluntate communi. Et si præpropere factum fuerit,
magis est corrigenda temeritas quàm persolueda pro-
missio. Neque enim Deus exigit, si quis ex alieno ali-
quid vouerit, sed potius vsurpare vetat alienum. Diui-
na quippe de hac re per Apostolum est prolata senten-
tia: Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: si-
militer & vir non habet potestatem corporis sui, sed
mulier, sexum nomine corporis nuncupauit. Sed cum
illam tam paratam esse audiam Deo dicare continen-
tiam, vt eo solo impediatur, si tibi debitū reddere con-
iugali iure compellitur: ambo Deo reddite, quod am-
bo vouistis, vt illi persoluantur quod ab alterutro non
exigitis. Si continentia virtus est, sicuti est, cur ad eam
sit promptior sexus infirmior, cum virtus à viro potius
cognominata videatur, sicut similitudo vocabuli re-
sonat? Noli ergo vir abhorre à virtute, quam mulier
est parata suscipere. Sit vester consensus oblatio ad su-
pernum altare Creatoris, & victa concupiscètia tanto
fortius quanto sanctius vinculum charitatis. Gaudeam-
us de vobis in abundantia gratia Christi. Domini ex-
imij meritoque honorabiles & desiderabiles filij.

33. q. 5. rona
4. sent. dist.
32. cap. 1.

Matrimonij
consensu
& voluntate

1. Cor. 7. c. 4.

Matth. 22. c. 21.

Hæc oratio
suspensa est
vsque ad il-
la verba,
Sed quia in
etc.

Mat. 7. c. 24.
Luca 6. c. 47.

Meminit
Eugypsi
no. 2. cap.
289. 290.
291.
2. Petri 2. c. 6.

Mat. 16. c. 27.

Rom. 2. c. 7.

1. Cor. 1. c. 19.

sint in vobis schismata. Primo enim Dominus noster
Iesus Christus, sicut scriptum est in Euangelio Ioanis
apostoli, non venit vt iudicaret mundum, sed vt salua-
retur mundus per ipsum. Postea verò sicut scribit apo-
stolus Paulus, iudicabit Deus mundum quando veku-
rus est, sicut tota ecclesia in simbolo confitetur: Iudi-
care viuos & mortuos. Si igitur nō est Dei gratia, quo-
modo saluat mundus? Et si non est liberum arbitrium,
quomodo iudicat mundus? Proinde librum vel episto-
lam meam, quam secum ad vos supradicti attulerunt,
secundum hanc fidem intelligite, vt neq; negetis Dei
gratiam, neque liberum arbitrium sic defendatis, vt à
Dei gratia separetis, tanquam sine illa vel cogitare ali-
quid vel agere secundum Deu vlla ratione possimus;
quod omnino non possumus. Propter hoc enim Do-
minus cum de fructu iustitiæ loqueretur, ait discipu-
lis suis, Sine me nihil potestis facere. Vnde supradicta
Epistolam ad Sixtum Romanæ Ecclesiæ presbyteru,
contra novos hæreticos Pelagianos nouerit esse cõ-
scriptam, qui dicunt gratiã Dei secundum merita nostra
dari, vt qui gloriatur, non in Domino, sed in seipso glo-
rietur, hoc est in homine, non in Domino. Quod pro-
hibet Apostolus, dicens, Nemo gloriatur in homine.
Et alio loco, Qui gloriatur, inquit, in Domino glorie-
tur. Illi verò hæretici seiplos à seipsis iustos fieri putan-
tes, quasi hoc eis non dederit Deus, sed sibi, ipsi non
vtiq; in Domino, sed in semetipsis gloriantur. Talibus
enim dicit Apostolus, Quis enim te discernit? Quod
ideo dicit, quia de massa illius perditionis quæ facta est
ex Adam, non discernit hominem, vt eum faciat vas in
honorem, nō in contumeliã, nisi Deus. Sed quoniam
homo carnalis, & inaniter inflatus cum audisset, Quis
enim te discernit: posset respondere vel voce vel co-
gitatione, & dicere, Discernit me fides mea, discernit
me oratio mea, discernit me iustitia mea: mox Apo-
stolus occurrit cogitationibus eius, & dixit, Quid e-
nim habes quod non accepisti? Si autè accepisti, quid
gloriaris, quasi non accepisti? Sic autè gloriatur quasi
non accepit, qui se à seipsis iustificari putant, ac per
hoc in semetipsis, non in Domino gloriantur. Propter
quod ego in hac Epistola quæ ad vos peruenit, probaui
per testimonia sanctarum scripturarum, quæ ibi po-
testis inspicere, & bona opera nostra, & pijs oratio-
nes, & rectam fidem nullo modo in nobis esse potuis-
se, nisi hæc acceperimus ab illo, de quo dicit apostolus
Iacobus, Omne datum optimum, & omne donu
sectum de sursum est, descendens à patre lumine. Nec
quisquam dicat meritis operum suorum, vel meritis
orationum suarum, vel meritis fidei suæ, sibi traditam
Dei gratiam, & putetur verum esse quod illi hæretici
dicunt, gratiam Dei secundum merita nostra dari, quod
omnino falsissimum est: non quia nullu est meritum,
vel bonum piorum, vel malum impiorum, aliòquin
quomodo iudicabit Deus mundus? Sed misericordia
& gratia Dei conuertit hominem, de qua Psalmus di-
cit, Deus meus misericordia eius præueniet me: vt iu-
stificetur impius, hoc est ex impio fiat iustus, & inci-
piat habere meritum bonum, quod Deus coronabit
quando iudicabitur mundus. Multa erant quæ vobis
mittere cupiebam, quibus lectis, totam ipsam causam
quæ conciliis episcopalibus acta est aduersus eosdem
Pelagianos hæreticos, diligentius & plenius nosse pos-
setis: sed festinauerunt fratres qui ex numero vestro ad
nos venerunt, per quos vobis nō rescripsimus ista, sed
rescripsimus. Nullas enim ad nos vestræ charitatis liti-
ras attulerunt, tamen suscepimus eos, quoniam sim-
plicitas eorum satis indicabat, nihil illos nobis potuis-
se confingere. Ideo autem festinauerunt, vt apud vos
agerent pascha, quo possit adiuuante Domino tã san-
ctus dies vestram pacem quàm dissensionem potius
inuenire. Melius autem facitis (quod multum rogo)
si ipsum

Ioan. 3. c. 17

2. Tim. 4. c. 1.

Ioan. 15. c. 5

Epist. 10.

1. Cor. 3. c. 4.

1. Cor. 1. c. 4.

32.

1. Cor. 4. c. 7.

libid. 7.

1. Cor. 1. c. 17.

Psalm. 78.

1. Cor. 1. c. 11.

si ipsum à quo dicunt se fuisse turbatos, ad me mittere non grauemini. Aut enim non intelligit librū meum, aut forte ipse non intelligitur, quādo difficilimā quaestionem, & paucis intelligibilem solvere atq; enodare conatur. Ipsa est enim quaestio de gratia Dei, quae fecit ut homines non intelligentes, putarent apostolū Paulum dicere, Faciamus mala, ut veniant bona. Vnde apostolus Petrus in secunda Epistola sua: Quapropter (inquit) charissimi, haec expectantes satagite, inuolati & immaculati apud eum reperiri in pace, & Domini nostri patientiam salutem existimare. Sicut & dilectissimus frater noster Paulus, secundum eam quae data est ei sapientiam scripsit vobis, ut & in omnibus Epistolis loquens in eis de his in quibus sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti & instabiles homines peruertunt, sicut & ceteras Scripturas ad proprium suum intentum. Cauete ergo quod tantus apostolus tam terribiliter dicit, & vbi sentitis vos non intelligere, interim credite diuinis eloquiis, quia & liberum est hominis arbitrium, & gratia Dei, sine cuius adiutorio liberum arbitrium nec conuerti potest ad Deum, nec proficere in Deo. Et quod pie creditis, ut etiam sapienter intelligatis orate. Et ad hoc ipsum enim, id est, ut sapienter intelligamus, est utique liberum arbitrium. Nisi enim libero arbitrio intelligeremus atque sciremus, non nobis praeciperetur dicente Scriptura; Intelligite ergo qui insipientes estis in populo, & stulti, aliquando sapite. Eo ipso quippe quo praecceptum & imperatum est, ut intelligamus atque sciamus, obedientiam nostram requirit, quae nulla potest esse sine libero arbitrio. Sed si posset hoc ipsum sine adiutorio Dei gratiae fieri per liberum arbitrium, ut intelligeremus atque sciremus, non diceretur Deo; Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Neque in Euangelio scriptum esset; Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas. Nec Iacobus apostolus diceret; Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Potens est autem Dominus, qui & vobis donet & nobis, ut de vestra pace & pia consensione, nunciis ceteris gaudeamus. Saluto vos, non solum meo nomine, sed etiam fratrum qui mecum sunt, & rogo ut pro nobis concorditer atque instanter oretis. Sit vobiscum Dominus.

Augustinus Valentino de eodem argumento. Haec duae Epistolae praefertur duobus libris, quorum alter habet titulum De gratia & libero arbitrio: alter De correptione & gratia.

EPISTOLA XLVII.

Domino dilectissimo, & in Christi membris honorando fratri Valentino, & fratribus qui tecum sunt, Augustinus in Domino salutem.

CRESCONIVM Felicem & alium Felicem Dei seruos, qui ex vestra congregatione ad nos venerunt nobiscum egisse pascha, nouerit charitas vestra. Quos ideo tenuimus aliquanto diutius, ut instructiones ad vos redirent, aduersus nouos haereticos Pelagianos, in quorum errore cadit, qui putat aliquo merito humano gratiam Dei dari, quae sola hominem liberat per Dominum nostrum Iesum Christum. Sed rursus qui putat, quādo ad iudicium Dominus venerit, non iudicari hominem secundum opera sua, qui iam per aetatem uti potuit libero voluntatis arbitrio, nihilominus in errore est. Soli enim paruuli, qui nondum habent opera propria, vel bona vel mala, secundum solum originale peccatum damnantur, quibus per lauacrum regenerationis non subuenit gratia Saluatoris. Ceteri autem omnes, qui iam videntur libero arbitrio, sua propria peccata originali peccato insuper addiderunt, si de potestate tenebrarum per gratiam Dei non

Rom. 3. b. 8. 2. Pe. 3. c. 1. 4

Gal. 9. b. 8

Psal. 118. Am. 2. 5. Luca 24. 2. 45. Luc. 1. a. 5.

al. secundum aliquam mentem humana. Rom. 7. d. 2. 5

eruantur, nec transferuntur ad regnum Christi, non solum secundum originis, verum etiam secundum propriae voluntatis merita, iudicium reportabunt. Boni vero etiam ipsi secundum suae bonae voluntatis merita praemium consequentur, sed etiam ipsam bonam voluntatem per Dei gratiam consequuti sunt, ac sic impletur quod scriptum est; Ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malū. Iudei primum & Graeci gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudeo primum & Graeco. De qua difficillima quaestione, hoc est de voluntate & gratia, non opus habui etiam in hac Epistola diuini disputare, quonia & aliam iam eis dederam, tanquam citius rediturus. Et scripsi ad vos etiam librū, quem si (adiuuante Domino) diligenter legeritis, & viuaciter intellexeritis, nullas existimo inter vos de hac re dissensiones ulterius iam futuras. Portant autem secū & alia, quae vobis dirigenda esse credidimus, quibus cognoscatis quemadmodum catholica ecclesia, in Dei misericordia Pelagianae haereticis venena repulerit. Quod enim scriptū est ad papam Innocentiū Romanę vrbis episcopum, de concilio proinocentiū Carthaginensis, & de concilio Numidia, & aliquanto diligentius à quinq; episcopis, & quae ipse ad tria ista rescriptit: ite quod papae Zosimo de Africano concilio scriptum est, eiusq; rescriptum ad vniuersos totius orbis episcopos missum: & quod posteriori concilio plenario totius Africae contra ipsum errorem breuiter constitutum, & supra memoratū librum meum, quem modo ad vos scripsi: haec omnia & in praesenti legimus cum ipsis, & per eos missimus vobis. Legimus eis etiam librū beatissimi martyris Cypriani De oratione Dominica, & ostendimus quemadmodū docuerit omnia quae ad mores nostros pertinent, quibus recte viuimus, à patre nostro qui in caelis est, esse poscēda, ne de libero praesumentes arbitrio, à diuina gratia decidamus. Vbi etiam demonstrauimus quomodo admonuerit idē gloriosissimus martyr, etiam pro inimicis nostris, qui nondū in Christū crederent, nos ut credat orare debere. Quod utiq; inaniter fieret, nisi ecclesia crederet etiam malas atq; infideles hominum voluntates, per Dei gratiam in bonū posse conuerti. Sed hunc librū sancti Cypriani, quia dixerunt etiam illic apud vos esse, non misimus. Meam quoq; Epistolam ad Sixtū Romanę ecclesiae presbyterum datam, quam secū ad nos attulerunt, legimus cū eis, & ostendimus aduersus eos esse conscriptā qui dicunt, gratiam Dei secundum merita nostra dari, hoc est aduersus eosdem Pelagianos. Quantum ergo potuimus, egimus cum istis & vestris & nostris fratribus, ut in fide sana catholica perseuerent. Quae neq; liberum arbitriū negat, siue in vitam malam siue in bonam, neq; tantum ei tribuit, ut sine gratia Dei valeat aliquid, siue ut ex malo conuertatur in bonum, siue ut in bono perseueratē proficiat, siue ut ad bonum sempiternum perueniat, vbi iam non timeat ne deficiat. Vos quoque charissimi, etiam in hac Epistola exhortor, quod nos omnes exhortatur Apostolus; Non plus sapere, quā oportet sapere, sed sapere ad temperantiam, sicut vnicuiq; Deus partem est mensuram fidei. Attendite quid per Salomonem monent Spiritus sanctus; Rectos cursus, inquit, fac pedibus tuis, & vias tuas dirige, ne declines in dexteram, neq; in sinistram, auerte autē pedem tuum à via mala. Vias enim quae à dextris sunt, nouit Dominus: peruersae vero sunt, quae à sinistris sunt. Ipse autem rectos faciet cursus tuos, itinera autem tua in pace producet. In his verbis sanctae scripturae considerate fratres, quia si non esset liberum arbitrium, non diceretur; Rectos cursus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige, ne declines in dexteram, neque in sinistram. Et tamen sine Dei gratia, si posset hoc fieri, non postea diceretur: Ipse autem rectos faciet cursus tuos, & itinera tua in pace producet. Nolite

Rom. 2. b. 9*

Innocentius.

Zosimus papa. Non extat. Citanus ex eo quodam ab Augustino epist. 1. 57. a. Celestino pont. epist. 1. *Nec hoc extat: cuius signum est. Lib. de gratia & libero arbitrio, ca. 29.

Est epist. 105

Rom. 1. 2. 4. 5

Prover. 4. d. 2. 6. w

Nolite ergo declinare neque in dexteram neq; in sinistram: quamuis laudentur viae quae à dextris sunt, & vituperentur quae sunt à sinistris. Hoc est enim propter quod addidit: Auerte autem pedem tuum à via mala: hoc est, à sinistra. Quod manifestat in sequentibus, dicens: Vias enim quae à dextris sunt, nouit Dominus: peruersae vero sunt, quae à sinistris sunt. Eas utique vias ambulare debemus, quas nouit Dominus: de quibus in Psalmo legitur, Nouit Dominus viam iustorum, & via impiorum peribit. Hanc enim nouit Dominus, quia sinistra est. Sicut dicitur etiam illis ad sinistram constitutis: Non noui vos. Quid est autem quod ille non nouit, qui utique nouit omnia siue bona hominum, siue mala? Sed quid est, Non vos noui: nisi tales vos ego non feci? Quemadmodum illud quod dictum est de ipso Domino Iesu Christo, quia non nouerat peccatum? quid est non nouerat, nisi quia non fecerat? Ac per hoc quod dictum est, Vias quae à dextris sunt nouit Dominus: quomodo intelligendum est, nisi quia ipse fecit vias dextras, id est vias iustorum, quae sunt utique opera bona, quae praeparauit Deus, sicut dicit Apostolus, ut in illis ambulemus. Vias autem sinistras peruersas, id est vias impiorum, non utique nouit, quia non eas ipse fecit in homine, sed homo sibi. Propter quod dicit: Odiui autem ego peruersas vias malorum, ipsae sunt à sinistris. Sed respondetur nobis: Cur ergo dixit, Ne declines in dexteram neq; in sinistram: cum potius dicere debuisset videatur, Tene dexteram, & ne declines in sinistram? Si bonae sunt vias quae à dextris sunt, cur putamus, nisi quia ita vias sunt bonae quae à dextris sunt, ut in dexteram tamen declinare non sit bonum? Declinare quippe ille est intelligendus in dexteram, qui bona ipsa opera quae ad vias dexterarum pertinent, sibi vult assignare non Deo. Et ideo cū dixisset: Vias enim quae à dextris sunt nouit Dominus, peruersae autē sunt quae à sinistris sunt, tanquam diceretur ei: Quomodo ergo non vis ut declinemus ad dexteram: sequutus adiunxit, Ipse autem rectos faciet cursus tuos, itinera autem tua in pace producet. Sic ergo intellige, quod tibi praecceptum est, Rectos cursus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige, ut noueris cum hoc facis, à Domino Deo tibi praestari, ut hoc facias, & non declines ad dexteram, quamuis ambules in viis dextris, non confidens in virtute tua: & ipse erit virtus tua, qui rectos faciet cursus tuos, & itinera tua in pace producet. Quapropter dilectissimi, quicumque dicit voluntas mea mihi sufficit ad faciendam opera bona, declinat in dexteram. Sed rursus illi qui putant bonam vitam esse deserendam, quando audiunt sic Dei gratiam praedicari, ut credatur, & intelligatur voluntates hominum ipsas ex malis bonas facere, ipsas etiam quas fecerit custodire, & propterea dicunt; Faciamus mala ut veniant bona, in sinistram declinant. Ideo vobis dixit: Non declinetis in dexteram neque in sinistram. Hoc est, non sic defendatis liberum arbitrium, ut ei bona opera sine Dei gratia tribuatis: nec sic defendatis gratiam, ut quasi de illa securi, mala opera diligatis, quod ipsa gratia Dei aueriat à vobis. Talium quippe verba sibi proponens Apostolus ait; Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato ut gratia abundet? Atque his verbis hominum errantium, & Dei gratiam non intelligentium, respondit ut debuit, dicens; Absit. Si enim mortui sumus peccato, quomodo viuemus in eo? Nihil potuit dici breuius & melius. Quid enim nobis gratia Dei vtilis confert in hoc praesenti saeculo maligno, nisi ut moriamur peccato? Ac per hoc ipsi gratiae inueniuntur ingrati, qui propter illā vult viuere in peccato per quam morimur peccato. Deus autem qui diues est in misericordia, det vobis & sanum sapere, & vsq; in finem proficerent in bono proposito permanere. Hoc pro vobis, hoc pro nobis, hoc pro omnibus

Psal. 1. b. 6

Pro. 4. d. 26. w

Rom. 9. b. 8

Rom. 6. 4. 1

qui vos diligunt, & pro eis qui vos oderunt, instanter in pace fraterna & vigilanter orate, Deo viuatis. Si quid de vobis mereor, veniat ad me frater Florus.

Augustinus Vincentio ex haeresi Rogatiana, docens se fuisse aliquando eius sententiae, ut arbitratetur cum haereticis nullā vi, sed solo Dei verbo agendum, verum aliorum sententis & exemplis superatum mutasse sententiam; & arbitrari leges principum recte implorari aduersus hostes fidei, modō id fiat animo corrigendi, non studio vindicandi, aliāq; multa contra anabaptistum Donatistarum, & peruinaciam illorum.

EPISTOLA XLVIII.

Dilectissimo fratri Vincentio, Augustinus.

ACCERI Epistolam quam tuam esse mihi non incredibile visum est. Attulit enim eam, quem catholicum Christianum esse constaret, qui (ut opinor) mihi mentiri non auderet. Sed si forte non sunt literae tuae, ego ei qui scripsit rescribendum putavi. Nunc me potius quietis esse audium & petentem, quā tunc cum me adolecentem viuo adhuc Rogato cui successisti, apud Carthaginem nouerat. Sed Donatistę nimium inquieti sunt, quos per ordinatā à Deo processit coluberi atque corrigi mihi non videtur inutile. Nam de multorum iam correctione gaudemus, qui tam veraciter vnitatem catholicam tenēt atq; defendunt, & à pristino errore se liberatos esse latantur, ut eos cum magna gratulatione miremur. Qui tamen nescio qua vi consuetudinis nullo modo mutari in melius cogitent, nisi hoc terrore percussis, sollicitā mentem ad considerationem veritatis intenderēt, ne forte si non pro iustitia, sed pro peruersitate & praesumptioe hominum ipsas temporales molestias, infructuosas & vana tolerantia paterentur, apud Deum postea non inuenirent nisi debitas poenas impiorum, qui eos tam lenem admonitionem, & paternam flagella cōtempserint. Ac sic ista cogitatione dociles facti, non in calumniis & fabulis humanis, sed in diuinis libris promissam per omnes gentes inueniret ecclesiam, quam suis oculis reddi conspicerent, in quibus & Christum praenunciatum, etiam non visum super caelos esse minimē dubitent. Nunquid nam ego istorum saluti inuide-re debebam, ut collegas meos ab huiusmodi paterna diligentia reuocarem, per quam factum est, ut multos videamus accusare suam praesentem caecitatem: qui cum super caelos exaltatum Christum, etiam non videntes credebant: gloriam tamen eius super omnem terram, etiam videntes negabant, cum propheta utrunq; vna sententia tanta manifestatione complexus sit, dicens; Exaltare super caelos Deus, & super omnem terram gloria tua. Istos ergo atroces quondam inimicos nostros, pacem & quietem nostram variis violentiarum & insidiarum generibus infestantes, si sic contemneremus & toleraremus, ut nihil omnino quod ad eos terrendos ac corrigendos valere possit, excogitaretur & ageretur à nobis, verē malū pro malo redderemus. Si enim quisquam inimicum suum periculosos febribus phreneticum factum, currere videret in praecipitium, nonne tunc potius malum pro malo redderet, si cum sic currere permitteret, quam si corripiendum ligandumque curaret, & tamen tunc ei molestissimus, & aduersissimus videretur, quando vtilissimus & misericordissimus extitisset? sed planē salute reparata tanto vberius ei gratias ageret, quanto sibi eū minus pepercisse sensisset. O si possem tibi ostendere, ex ipsis Circūcellionibus quā multos iam catholicos manifestos habeamus, damnantes suam praesentem vitā & miserabilem errorem, quo se arbitrabatur pro ecclesia Dei facere quicquid inquieta temeritate faciebāt: qui tamen ad hanc sanitatē non perducerentur, nisi legū istarū, quae tibi displicent vinculis tanquam phrenetici ligaretur. Quid

33. q. 4. n. m. 2. Retrad. 5

De verbis Domini, ser. 6.

Cogi ad fide, quatenus ex- dit.

Psal. 107. d. 6.

2. q. 4. n. m. Pro bello.

al. i. r. c.

Circumcellio- nes.

Quid illud alterum genus morbi grauisissimi coru, qui turbulentam quidem audacia non habebat, sed quada...

Mat. 2. f. 30.

Terroris pibat cum doctrina conuenientia.

al. quod.

Joan. 13. d. 36.

Proh. 27. d. 6.

2. Corin. 12. c. 1.

Matthai 5. c. 43.

Al. 9. d. 5. *

lam vim adhibendam esse homini, vt ab erroris pernicie liberetur: cum ipsum Deum quo nemo nos vtilius...

Joan. 6. d. 44

Gen. 16. b. 7

Gal. 4. d. 24

Gal. 4. d. 29

Gal. 4. d. 29

al. improbitate.

al. donum.

a Exodi 5. b. 9. b Exodi 32. f. 27.

al. dilectione.

c. 3. Reg. 18. d. 4.

d. Ibid. g. 40

Petri gladius.

Matth. 26. c. 52.

a Ab. 19. c. 23. b. 19. cap. 16. d. 19.

b Ab. 18. d. 17.

Rom. 8. f. 38

Gal. 2. d. 20

Joan. 13. d. 44

Al. 16. d. 23.

1. Cor. 5. d. 5

1. Timoth. 4. d. 20.

dicere; Beati qui persecutionem patiuntur, nec adderet, propter iustitiam. Item si semper esset culpabile...

Mat. 5. d. 10

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

23. q. 4. n. m. m. m.

sua voluntas constituitur, & quod zelum Dei habet, sed non secundum scientiam, pares estis omnino, exceptis duntaxat illis, quicunque in vobis sunt...

al. impietas de se du que idololatriam forsitan superat.

al. impietas de se du que idololatriam forsitan superat.

Mat. 5. f. 40.

al. imperanda vel excedenda.

al. imperanda vel excedenda.

al. imperanda vel excedenda.

al. imperanda vel excedenda.

nimo inuido & noxio, sed emendandi & corrigendi A voluntate fecisset. Vos autem indubitanter arguimus, quibus crimen videtur de inimicis communio- nis nostræ, Christiano imperatori aliquid conqueri, cum libellus à maioribus vestris Anulino proconsuli datus, & Constantino imperatori mittendus, ita sup- prascriptus sit: Libellus Ecclesiæ catholicæ, criminum Cæciliani, traditus à parte Maiorini. Illos autem ma- gis hinc arguimus, quia apud imperatorem vltro Cæ- cilianum accusauerunt, quem prius apud collegas tran- samarinis conuincere debuerunt, ipso autem im- peratore longè ordinatiuè agente, vt episcoporum cau- sam ad se delatam, ad episcopos mitteret, nec victi pa- cem cum fratribus habere voluerunt: sed rursus ad eundem imperatorem venerunt, rursus non Cæcilia- num tantum, verum etiam datos sibi episcopos iudice- re, apud terrenum regem accusauerunt. Rursus ab alio episcopali iudicio ad eundem imperatorem ap- pellauerunt. Nec eo ipso inter partes cognoscende at- que iudicande, vel veritati vel paci cedendum esse duxerunt. Quid autem aliud statueret Constantinus aduersus Cæcilianum & socios eius, si essent vestris maioribus accusantibus victi, quam quod statuit in eos ipsos, qui cum vltro accusassent, nec ea quæ in- tendebant, probare potuissent? Noluissent enim veri- tati consentire, nec victi. Ille quippe imperator pri- mus constituit in hac causa, vt res conuictorum, & v- nitati peruicaciter resistentium, fisco vendicarentur. Sed videlicet si vestris maioribus accusantibus atque superantibus, contra communionem Cæciliani im- perator tale aliquid decreuisset, prouisores Ecclesiæ, defensores pacis & vnitatis nominari velletis. Cum verò in eos qui vltro accusantes nihil probare potue- runt, nec oblato sibi gremio pacis, quo correcti exci- perentur, consentire voluerunt; ab imperatoribus ta- lia decernuntur, indignum facinus clamatur, nemi- nem ad vnitatem esse cogendum, malum pro malo reddendum nemini esse contenditur. Quid est aliud quàm id quod de vobis quidam scripsit: quod volumus sanctum esse? Et nunc non erat magnum neque difficile considerare atque cogitare Constantini iudi- cium atque sententiam contra vos vigere, quæ vestris maioribus Cæcilianum apud imperatorem totiens accusantibus, & non conuincantibus, aduersus vos promulgata est: eamque necessariò sequi cæteros im- peratores, maximè catholicos Christianos, quotiens de vobis aliquid agere vestra obstinationis necessitas cogit. Facile erat ista cogitare, vt vobis ipsi aliquando diceretis: Si Cæcilianus vel innocens fuit, vel nocens, & conuinci non potuit, quid in hoc negotio tam lon- gè lateque diffusa societas Christiana peccauit? Cur orbi Christiano non licuit ignorare, quod non potue- runt qui accusauerant demonstrare? Cur illi quos Christus in agro suo, id est, in hoc mundo, seminauit, & inter zizania crescere vsque ad messem præcepit: D cur tot milia fidelium in omnibus gentibus, quorum multitudinem stellis cæli & arenæ maris Dominus comparauit, quos in semine Abraham benedicendos promissit & reddidit, propterea negantur esse Chri- stiani, quia in hac causa in qua discutienda non inter- fuerunt, iudicibus potius suo periculo iudicantibus, quàm visis litigatoribus credere maluerunt? Cer- tè nihilius crimen maculat nescientem. Quomodo fi- deles toto orbe diffusi, crimen traditorum cognosce- re poterant, quod accusatores etiam si nouerant, tam- en eis ostendere non valebant? Hos ergo ab hoc cri- mine innocentes esse, nempe ipsa ignorantia facili- mè ostendit. Cur ergo innocentes falsis criminibus accusantur, quia crimina aliena seu falsa, seu vera nescierunt? Quis locus innocentia referatur, si crimen est proprium, nescire crimen alienum? Porro si tot

gentium populos, ipsa ignorantia (sicut dictum est) innocentes ostendit, quàm magnum crimen est ab istorum innocentium communionem separari? Nam & facta innocentium, quæ innocentibus demonstra- ri, vel ab innocentibus credi non possunt, non inqui- nant quenquam, si propter innocentium consortium etiàm cognita sustinentur. Non enim propter malos boni deserendi, sed propter bonos mali tolerandi sunt: sicut tolerauerunt Prophetæ, contra quos tanta dice- bant; nec communionem sacramentorum illius po- puli relinquebant; sicut ipse Dominus nocentem Iu- dam vsque ad condignum eius exitum tolerauit, & eum sacrae cœnam cum innocentibus communica- re permisit: sicut tolerauerunt Apostoli eos qui per inui- diam (quod ipsius diaboli vitium est) Christum annu- ciabant: sicut tolerauit Cyprianus collegarum auari- tiam, quam secundum Apostolum appellat idolola- triam. Postremò quicquid tunc inter illos episcopos gestum est, etiam si fortè ab aliquibus eorum scieba- tur, si non sit acceptio personarum nunc ab omnibus ignoratur. Cur ergo nunc ab omnibus pax amatur? Hæc facillimè cogitare possentis, aut fortasse etiam cogitatis. Sed melius erat, vt amaretis possessiones terre- nas, quas timendo perdere cognita veritati consenti- retis, quàm vt amaretis vanissimam hominum gloria- rum, quam vos putatis perdere, si cognita veritati consen- seritis. Vides itaque iam (vt opinor) non esse confide- randum quod quisque cogit, sed quale sit illud quod cogitur, vt rûm bonum an malum: non quo quisque bonus possit esse inuitus, sed timendo quod non vult pati, vel relinquit impediendam animositatem, vel ignoratam compellitur cognoscere veritatem, vt ti- mens vel respuat falsum de quo contēdebat, vel qua- rat verum quod nesciebat, & volens teneat iam quod nolebat. Superfluo hoc fortasse diceretur quibuslibet verbis, si non tam multis ostenderetur exemplis. Non illos aut illos homines, sed multas ciuitates videmus fuisse Donatistas, nunc esse catholicas, detestari vehe- menter diabolicam separationem, diligere ardentè vnitatem. Quæ tamen timoris huius, qui tibi displicet, occasionibus catholice factæ sunt per leges im- peratorum, à Constantino apud quem primum vestri vltro Cæcilianum accusauerunt, vsque ad præfentes imperatores, qui iudiciu illius quem vestri elegerunt, quem iudicibus episcopis prætulerunt, iustissimè con- tra vos custodiendum esse decernunt. His ergo exem- plis à collegis meis mihi propositis cessi. Nam mea primitus sententia erat, neminem ad vnitatem Chri- sti esse cogendum, verbo esse agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum ne fictos catholicos haberemus, quos apertos hæreticos noueramus. Sed hæc opinio mea, non contradicentium verbis, sed de- monstrantium superabat exemplis: nam primò mihi opponebatur ciuitas mea, quæ cum tota esset in parte Donati, ad vnitatem catholicam timore legum imperialium conuersa est, quam nunc videmus ita huius vestra animositatis perniciem detestari, vt in ea nunquam fuisse credatur. Ita alia multæ, quæ mihi nominatim commemorabantur, vt ipsi rebus agnoscerem etiam in hac causa rectè intelligi posse quod scriptum est: Da sapiènti occasionem, & sapientior erit. Quàm multi enim, quod certò scimus, iam vole- bant esse catholici, manifestissima veritate commoti, & offensionem suorum reuerendo quotidie differe- bant. Quàm multos non veritas (in qua nunquã præ- sumpsistis) sed obdurata consuetudinis graue vincu- lum colligabat, vt in eis compleretur diuina illa sen- tentia: Verbis non emendabitur seruus durus, si enim & intellexerit, non obediit. Quàm multi propterea putabant veram ecclesiam esse partem Donati, quia eos ad cognoscendam catholicam veritatē securitas

Libellus cri- minum.

23. q. 4. Ni- minum.

23. q. 4. Ni- minum.

23. q. 4. Ni- minum.

23. q. 4. Ni- minum.

1. q. 4. Ni- minum.

23. q. 4. Ni- minum.

1. q. 4. Ni- minum.

23. q. 4. Ni- minum, & ca. quàm ma- gnum.

23. q. 4. Ni- minum, & ca. quàm ma- gnum.

Prou. 9. 8. 9.

Prou. 19. 6.

19. Phys. plagæ.

torpidos, fastidiosos, pigrosque faciebat. Quàm mul- tis aditum intrandi obserabant rumores maledico- rum, qui nescio quid aliud nos in altare Dei ponere iactabant. Quàm multi nihil interesse credentes in qua quisque parte Christianus sit, ideo permanebant in parte Donati, quia ibi nati erant, & eos inde disce- dere, atque ad catholicam nemo transire cogebat. His omnibus harum legum terror, quibus promulgandis reges seruiunt Domino in timore, ita profuit, vt nunc alij dicant, iam hoc volebamus. Sed Deo gratias, qui nobis occasionem præbuit, iamque faciendi & dilatio- num morulas amputauit: alij dicant, Hoc esse ve- rum iam sciebamus, sed nescio qua consuetudine tenebamur. Gratias Domino, qui vincula nostra diru- pit, & nos ad pacis vinculum transtulit. Alij dicant, Nesciebamus hic esse veritatem, nec eam discere vole- bamus, sed nos ad eam cognoscendam metus fecit intentos, quo timuimus ne fortè sine vllis reru aternarum lucris damno rerum temporalium feriremur. Gratias Domino, qui negligentiam nostram stimulo terroris excussit, vt saltem solliciti quæreremus, quod securi nunquam nosse curauimus. Alij dicant, Nos falsis rumoribus terrebamur intrare, quos falsos esse nesciremus, si nō intraremur: nec intraremur, nisi co- geremur. Gratias Domino, qui trepidationem nostrā flagello abstulit, expertos docuit quàm vana & inania de Ecclesia sua in eadæ fama iactauerit. Hinc iam cre- dimus & illa falsa esse, quæ authores huius hæresis cri- minati sunt, quando posteri eorum tam falsa & peio- ra finxerunt. Alij dicant, Putabamus quidem nihil interesse vbi fidem Christi teneremus: sed gratias Do- mino qui nos à diuisione collegit, & hoc vni Deo cō- gruere, vt in vnitatem colatur, ostendit. His ergo Domi- nicis lucris impediendis, ad contradicendum me op- ponerem collegis meis, ne in montibus & collibus ves- tris, id est, in tumoribus superbia vestra, Christi oues errantes in pacis ouile colligerentur, vbi est vnus grex & vnus pastor. Ira sanè huic prouisioni contradicere debui, ne res quas dicitis vestras, perderetis, & securi Christum prosciberetis: vt iure Romano testamenta conderetis, & iure diuino patribus conditū testamen- tum, vbi scriptū est, In semine tuo benedicentur om- nes gentes, calumniosis criminationibus rumperetis: vt in emptionibus & venditionibus liberos contractus haberetis, & vobis diuidere quod Christus emit ven- ditum auderetis: vt quod quisque vestrum cuiquam do- nasset, valeret, & quod donauit Deus deorum, à solis ortu vsque ad occasum vocatis filiis non valeret: vt de terra corporis vestri in exilium non mitteremini, & de regno sanguinis sui, à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terræ Christum exulē facere conaremini: imò verò seruiat reges terræ Chri- sto, etiam leges ferendo pro Christo. Maiotes vestri Cæcilianum, & socios eius regibus terræ puniendos falsis criminibus obiecerunt: conuertantur leones ad comminanda ossa calumniantium, nec Daniel ipse intercedat innocens comprobatus, & de lacu quo illi pereit liberatus. Qui enim parat proximo suo foueā, ipse iustus cadet in eam. Eripē te frater, dum in hac carne viuis, ab ira quæ ventura est pertinacibus & superbis. Terror temporalium potestatum, quando veri- tate oppugnat, iustis fortibus gloriosa probatio est, infirmis periculosa tentatio: quando autem veritate prædicat errantibus, cordatis vtilis adinonitio est, & insensatis inutilis afflictio. Non est tamen potestas nisi à Deo: qui autem resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Principes enim nō sunt timori bono operi, sed malo. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Siue enim potestas veritati fauēs aliquem corrigat, laudem habet ex illa qui fue- rit emendatus: siue inimica veritati in aliquem sequat,

laudem habet ex illa qui victor fuerit coronatus. Tu autem non bonum facis, vt timere non debeas pote- statem, nisi fortè bonum est sedere, & non aduersus fratrem detrahare, sed aduersus fratres omnes in om- nibus gentibus constitutos, quibus testimonium per- hibent propheta, Christus, Apostoli: cum legitur, In semine tuo benedicentur omnes gentes: cum legitur, Ab ortu solis vsque ad occasum sacrificium mundum offertur nomini meo, quoniam glorificatum est no- men meum in gentibus, dicit Dominus. Audi, Dicit Dominus: non, dicit Donatus, aut Rogatus, aut Vin- centius, aut Hilarius, aut Ambrosius, aut Augustinus: sed, dicit Dominus: cum legitur, Et benedicentur in te omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum: Benedictus Dominus Deus Israël, qui fecit mi- rabilia solus: Et benedictum nomen gloriæ eius in æ- ternum, & in seculum seculi: Et replebitur gloria eius omnis terra, fiat fiat. Et tu sedes Cartennis, & cum de- cem Rogatistis, qui remansistis, dicis: Non fiat, nō fiat. Audis loqui Euangelium; Oportebat impleri omnia que scripta sunt in Lege & Prophetis, & Psalmis de- me: & tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent Scri- pturas, & dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic o- portebat pati Christum, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius penitentiam, & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Legis etiam Actus Apostolorū, quemadmodum hoc Euangelium cœperit ab Hieru- salem, vbi primò illos centum viginti Spiritus sanctus impleuit, atque inde in Iudæam atque Samariā, & in omnes gentes exierit, sicut eis dixerat ascensum in cælum; Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iu- dea & Samaria, & vsque in fines terræ: quia in omni- terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ ver- ba eorum. Et tu contradicis diuinis testimoniis tanta firmitate roboratis, tanta luce manifestatis, & ad istā proscriptionem Christi hereditatem perducere con- aris: vt cum in eius nomine (sicut dixit) prædicetur pœ- nitentia in omnibus gentibus, quisquis hac fuerit præ- dicatione commotus, in qualibet parte orbis terrarū, nisi quaesierit & inuenerit latentem in Mauritania Cæsariensi Cartennensem Vincentium, aut aliquem ex eius nouem aut decem consortibus, dimitti ei pec- cata non possint. Quid non audeat typhus morticina- pellicula, quò non se præcipitet præsumptio carnis & sanguinis? Hòccine est bonum opus tuum, propter quod non timeas potestatem? Tantum scandalū ponis aduersus filium matris tuæ paruulum scilicet & in- firmum, propter quem Christus est mortuus, nò dum cibo paterno idoneum, sed adhuc materno lacte nutriendum: & Hilarij libros mihi opponis, vt nec Ec- clesiam crescentem in omnibus gentibus vsque in fi- nem seculi, quam Deus contra incredulitatem vestra- cum iuratione promissit: Et cum essetis infelicissimi, si tunc quando promittebatur resisteretis, nunc etiam cum redditur contradicatis. Sed historicus doctus ma- gnum aliquid inuenisti, quod contra Dei testimonia proferendum putares. Dicis enim quantum ad totius mundi pertinet partes, modica pars est in compen- satione totius mundi, in qua fides Christiana nomina- tur: nec vis attendere, aut te nosse dissimulas, in quàm multas iam barbaras nationes tam paruo tēpore ve- nerit Euāgelium, vt nec inimici Christi dubitare iam possint breui tempore futurū, quod discipulis respon- dit de seculi fine quærentibus. Et prædicabitur hoc Euāgelium in vniuerso orbe, in testimonium omni- bus gentibus, & tunc veniet finis. Nunc & clama & contende quantum potes, etiam si apud Persas & In- dos Euangelium prædicetur, vbi quidem iam diu præ- dicatur, nisi quisquis hoc audierit Cartennas venerit, vel in viciniam Cartennensem, mundari omnino à

Gen. 26. 6. 4.

Mal. 1. d. 11

Ps. 71. d. 17.

d. 18.

ibid. d. 19.

Luc. 24. 2.

44.

ibid. g. 46.

Act. 1. 8.

Typhus, pro- fectu, frequens apud Augu- stinum.

Christianos arguisti dicit.

Regum leges Christo ser- uant.

Rom. 13. 4. 1.

August. 10. 2.

E d delictis

delictis suis non poterit : ita ne si carueris ista voce, ridenti te metuis : & cum ea non careas , fieri te non vis? Acutum autem aliquid videris dicere, cum catholica nomen non ex totius orbis communione interpretaris, sed ex obseruatione præceptorum omnium diuinorum, atq; omnium sacramentorum : quasi nos etiã si forte hinc sit appellata catholica, quod totum veraciter teneat, cuius veritatis nonnullæ particulæ etiam in diuersis inueniuntur hæresibus) huius nominis testimonio nitamur ad demonstrandum Ecclesiam in omnibus gentibus, & non promissis Dei, tam multis tamque manifestis oraculis ipsius veritatis. Sed nempe hoc est totum quod nobis persuadere conaris, solos remansisse Rogatistas, qui catholici rectè appellari possint, ex obseruatione præceptorum omnium diuinorum, atque omnium sacramentorũ : & vos esse solos, in quibus inueniat fidem cum venerit filius hominis. Da veniam, non credimus. Licet enim & hoc audeas forsitan dicere, vt in vobis possit inueniri fides, quam se in terra non inuenturum Dominus dixit, & non vos in terra, sed in cælo esse deputandos, nos tamen Apostolus ita cautus reddidit, vt etiam angelũ de cælo nobis aliud euangelizantẽ, præterquam quod accepimus, anathema debere esse præceperit. Quomodo autem confidimus ex diuinis literis accepisse nos Christum manifestum, si non inde accepimus & Ecclesiam manifestam? Quilibet quisque anas & rinos aduersus simplicitatem veritatis intexat, quilibet nebulas callidæ falsitatis offundat, sicut anathema erit, qui annunciauerit Christum heque passum esse, neque tertia die resurrexisse, quoniam in veritate Euangelica accepimus : Opõrtebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die : sic erit anathema quisquis annunciauerit Ecclesiam præter communionẽ omnium gentium : quia eadem veritate consequenter accepimus, & prædicari in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem : & inconcusse tenere debemus, quisquis vobis annunciauerit, præterquam quod accepistis, anathema sit. Si autẽ vniuersos Donatistas non audimus, se pro Ecclesia Christi supponentes, quia nullum pro se testimonium de diuinis libris proferunt, quo id doceant : quantum in rogo te Rogatistas audire debemus, qui nec illud pro se interpretari conabuntur, quod scriptum est : Vbi pascis, vbi cubas in meridie? Si enim hoc loco scripturarum merides Africa intelligenda est, in parte Donati, quæ sub cæli fetuentiori plaga est, omnes vos Maximianistæ superabunt, quorum schisma in Byzatio, & in Tripoli exarsit. Sed confligant cum eis Arzuges, & hoc magis ad se pertinere contendant, Mauritania tamen Cæsariensis, occidentali quàm meridianæ parti vicinior, quando nec Africam se vult dici, quomodo de meridie gloriabitur? non dico aduersus orbem terrarum, sed aduersus ipsam partem Donati, vnde pars Rogati, breuissimum fructũ de fructo maiore præcisum est. Quis autem non impudentissimè nitatur aliquid in allegoria positum pro se interpretari, nisi habeat & manifesta testimonia quorũ lumine illustrentur obscura? Quod autem omnibus Donatistis dicere solemus, quãto vobis fortius dicimus : si possunt (quod fieri non potest) aliqui habere causam iustam, quã communionem suam separent à communionẽ orbis terrarum, eamque appellent Ecclesiam Christi, quod se iuste ab omnium gentium communione separauerint : vnde scitis in Christiana societate, tam longè latèque diffusa, ne fortè antequam vos separatetis, iam se aliqui iusta causa separauerint in longinquissimis terris, vnde ad vos eorum iusticiæ fama non potuerit peruenire? Quomodo in vobis potest esse Ecclesia, potius quàm in illis qui se priores fortè separauerunt? Ita fit vt eum

A hoc nescitis, incerti vobismetipsis sitis : quod necessè est contingat omnibus, qui pro sua societate vtuntur testimonio non diuino sed suo. Neque enim potestis dicere, si hoc contigisset, nos latere non posset, cum in Africa ipsa, quod iam partes factæ sint ex parte Donati, si interrogemini non dicatis : præsertim quia tãto sibi videtur qui hoc faciunt iustiores, quanto fuerint pauciores, & vtique tanto sunt latetiores. Ac per hoc incerti estis, ne fortè aliqui pauci iusti & ideo minime noti, alicubi longè contra Africã meridiem, antequã pars Donati iustitiam suam à ceterorum hominũ iniquitate secerneret, se primitus causã æquissimã separauerint in latere aquilonis, & ipsa sit potius Ecclesia Dei tanquam Sion spiritalis, quæ vos omnes iusta separatione præuenit, multoque præsumptius pro se interpretetur, quod scriptum est, Mõs Sion latera Aquilonis, ciuitas regis magni : quam pro se interpretatur pars Donati, Vbi pascis, vbi cubas in meridie. Et tamẽ vereris, ne cum imperialibus legibus ad vnitatem cogimini, nomen Dei à Iudæis & paganis diutius blasphemetur : quasi nesciant Iudæi quemadmodum primus populus Israël etiam bello delere voluerit duas illas tribus & dimidiam : quæ vltra Iordanem terras acceperant, quando eas putauerunt se ab vnitatem sui populi separasse. Pagani verò magis nos blasphemare possunt de legibus, quas contra idolorum cultores Christiani imperatores tulerunt, & tamẽ ex eis multi correcti, & ad Deum viuum verimq; conuersi sunt, & quotidie conuertuntur. Sed planè & Iudæi & Pagani, si tam paucos putaret esse Christianos, quàm pauci vos estis, qui solos vos Christianos esse perhibetis, nec blasphemare vos dignarentur, sed & nunquam ridere cessarent. Non timeris ne vobis dicant Iudæi : Vbi est quod Paulus vester Ecclesiam vestram intelligit, vbi dictum est, Latere sterilis quæ non parit, erumpe & exclama, quæ non parturit, quoniam multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum, præpones multitudinem Christianorum multitudinẽ Iudæorum, si Christi Ecclesia est paucitas vestra? Hõccine illis dicuntur estis? Ideo magis iusti sumus, quia pauci sumus : nec atehiditis eos responsum, quodlibet vos esse dicatis, non tamen estis illi, de quibus dictum est, Multi filij desertæ : si iam exiguo numero remansistis? Hic tu oppositurus es exemplum iusti illius in diluuiõ, qui cũ domo sua solus liberari dignus inuentus est. Vides ergo quàm longè sis adhuc à iustitia? prorsus donec ad septem remaneas, quibus tu sis octauus, iustum te esse non dicimus : si tamen non istam iustitiam sicut dicebam præripuit aliquis ante partẽ Donati, & cum suis septem iusta aliqua causã comotus, se longè alibi separauit, & à mudi huius diluuiõ liberauit. Quod cum ignoretis an factum sit, atque ita vobis inauditũ, sicut multis populis Christianorũ in longinquis terris constitutorũ nomen Donati inauditum est, incerti estis vbi sit Ecclesia. Ibi enim erit, vbi primum forsitan factum est, quod postea vos fecistis, si potuit esse vlla iusta causa, qua vos à communionẽ omnium gentiũ separare possitis. Nos autem ideo certi sumus, neminẽ se à communionẽ omnium gentiũ iuste separare potuisse, quia non quisque nostram in iustitia sua, sed in Scripturis diuinis querit Ecclesiam, & vt promissa est, reddi cõspicit. Ipsa est enim de qua dicitur : Sicut lilium in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarũ : quæ nec spinæ dici possent, nisi malignitate morum : nec filix nisi communionẽ sacramentorum. Ipsa est quæ dicit, A finibus terræ ad te clamaui, cum anxietate tur cor meũ. Quæ in alio Psalmo dicit, Tædium tenuit me à peccatoribus derelinquentibus legem tuã : & vidi insensatos, & tabescebã. Ipsa est, quæ dicit spõso suo, Vbi pascis, vbi cubas in meridie, ne fortè sicut operta super greges sodalium tuorum. Id est

Psal. 47. a. 3

Cont. 1. b. 7.

Gal. 4. d. 27.

Cont. 2. a. 22.

Psal. 60. a. 3

Psal. 118.

Zain 5. 3.

Psal. 118. 9.

Cont. 1. 4. 7.

Id est

quod alibi dicitur : Dexteram tuam notam fac mihi, & eruditos corde in sapientia. In quibus luce fulgentibus & charitate feruentibus quasi in meridie requiescis, ne fortè velut operta, id est, occultã & ignorata, irruam non in gregem tuum, sed in greges sodalium tuorum, id est, hæreticorum. Quos ita sodales dicit, sicut spinas illas filias, propter communionẽ sacramentorum. De quibus alibi dicitur : Tu verò vnanimis meus, & dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Domini ambulauimus cum consensu : Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes, sicut Dathan & Abiron, impiæ separationis authores. Ipsa est cuius continuitudẽ respõdetur : Nisi cognoueris temetipsam, ò pulchra inter mulieres, exi tu in vestigiis gregũ, & pasc hædos tuos in tabernaculis pastorũ. O responsio dulcissimi sponi ! Nisi cognoueris temetipsam, inquit. Quia vtique non potest ciuitas abscondi supra montem constituta : & ideo non es operta, vt incurras in greges sodalium tuorum. Ego enim sum mons paratus in cacumine montium, ad quem venient vniuersæ gentes : Nisi ergo cognoueris temetipsam, non in verbis calumniosorũ, sed in testimoniis librorum meorũ. Nisi cognoueris temetipsam, quia de te dictum est : Porrigè longius funiculos, & palos validos confirma : etiam atque etiam in dexterã atque sinistram extende. Semen enim tuũ hereditabit gentes, & ciuitates quæ desertæ erant, inhabitabis. Non est quod metuas, præualebis enim, nec erubescas quod detestabilis fueris. Confusionem enim in æternum obliuisceris, ignominia viduitatis tuæ non eris memor. Ego enim sum Dominus qui facio te, Dominus nomen ei. Et qui eruit te, ipse Deus Israël vniuersa terræ vocabitur. Nisi cognoueris temetipsam, ò pulchra inter mulieres : quia de te dictum est, Concupiuit rex speciem tuam : quia de te dictum est, Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terrã. Nisi ergo cognoueris temetipsam, exi tu : non ego te ciicio, sed exi, vt dicatur de te : Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Exi tu in vestigiis gregũ, non in vestigiis meis, sed in vestigiis gregũ : nec vnus gregis, sed gregũ diuersorum & errantiũ. Et pasc hædos tuos, nõ sicut Petrus, cui dicitur, Pascè oues meas, sed pasc hædos tuos in tabernaculis pastorum, nõ in tabernaculo pastoris, vbi est vnus grex & vnus pastor. Cognosce enim temetipsam, ne hoc ei contingat quod contigit eis ; qui se in illa non cognouerunt. Ipsa est, de cuius paucitate dicitur in comparatione plurimorum malorum : quia angusta & arcta via est quæ ducit ad vitã, & pauci sunt qui ambulant in ea. Et rursus ipsa est, de cuius multitudine dicitur : Sic erit semen tuum, sicut stellæ cæli, & sicut arena maris. Idem quippe fidelis sancti & boni, & in comparatione plurimorum malorum pauci sunt, & per se ipsi multi sunt : quia multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virũ. Et multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob in tegno calorum : & quia exhibet sibi Deus populum abundanter amulatore bonorum operum. Et multa milia quæ numerare nemo potest, videntur in Apõcalypsi, ex omni tribu & lingua in stolis albis palmisq; victricibus. Ipsa est quæ aliquando obscuratur, & tanquam obnubilatur multitudinẽ scandalorum, quãdo peccatores intendunt arcum, vt sagittet in obscura luna rectos corde. Sed etiã tunc in suis firmissimis facinor. Et si aliqua in his verbis diuinis distributio faciendã est, fortasse non frustra dicitur sit de semine Abraham : Sicut stellæ cæli, & sicut arena quæ est ad orã maris : vt in stellis cæli pauciores, firmiores, clarioreque intelligantur, in arena autem maritimi littoris magna multitudo infirmorum atq; carnaliũ : quæ aliquando tranquillitate tẽporis quiescit

Ps. 89. a. 12.

Ps. 54. e. 14.

Cont. 1. e. 8.

Mat. 5. b. 15

Ps. 54. a. 2.

Ibid. b. 4.

Cont. 1. e. 8.

Ps. 44. e. 12.

Mat. 21. e. 17

Mat. 7. b. 13

Gen. 22. e. 17.

Gal. 4. d. 27.

Mat. 8. b. 11

Apoc. 7. e. 9.

Psal. 100. a. 2

Gen. 22. e. 17.

August. 10. 2.

& libera apparet, aliquando autem tribulationum & tentationũ fluctibus operitur atq; turbatur. Tale tunc erat tempus, de quo scripsit Hilarius, vnde putatũ in ferandũ contra testimonia tot diuina, tanquã pericrit Ecclesia de toto orbe terrarum. Potes hoc modo dicere, nec tot Ecclesias Galatiæ tũc fuisse, quãdo dicebat Apostolus ; O stulti Galatæ, quis vos fascinauit, vt cum spiritu cõperitis, nũc carne consummemini? Sic enim calumniaris docto viro, qui tardicordes & timidos grauitè increpabat, quos iterum parturiebatur, donec Christus formaretur in eis. Quis enim nescit illo tẽpore obscuris verbis multos parui sensus fuisse delulos, vt putarent hoc credi ab Arrianis, quod etiã ipsi credebant : alios autem timore cessisse & simulatè cõsensisse, non rectè ingredientibus ad veritatẽ Euangelij, quibus tu postea correctis sic quemadmodũ ignotum est, nolles ignosci? Prorsus non nosti literas Dei. Lege enim quid de Petro scripserit Paulus, & quid inde etiã senserit Cyprianus, & non tibi displiceat Ecclesie mactudo, quæ mæbra Christi dispersa colligit, non collecta dispergit : quanquã & illi qui tunc firmissimi fuerunt, & verba hæreticorũ insidiosã intelligere poterunt, sed pauci quidem in comparatione ceterorum, sed tamen etiam ipsi quidam pro fide fortiter exulabant, quidã toto orbe latitabant. Ac sic Ecclesia, quæ per omnes gentes crescit, in frumentis Dominicis cõseruata est, & vsque in finem, donec omnino gentes omnes, etiã barbaras teneat, cõseruabitur. Ipsa est igitur Ecclesia in bono semine, quod seminauit filius hominis, & vsque ad messẽ crescit inter zizania, prænuiciauit. Ager autem mundus est, messis finis est seculi. Hilarius ergo decem prouinciã Asiãtã, aut zizania non triticum arguebat, aut ipsum etiam triticum, quod defectu quodã periclitatur, quanto vehementius, tanto vitius arguendũ putabat. Habent enim etiam scripturæ canonice hunc arguendũ morẽ, vt tanquam omnibus dicatur, & ad quosdam verbum perueniat. Quod etiã Apostolus dicit ad Corinthios : Quomodo dicunt quidam in vobis, quia resurrectio mortuorũ non est? Manifestat vtique non omnes esse tales, veritatem & tales non extra, sed in eis fuisse testatur : à quibus ne illi seducerentur, qui nõ ita sentiebant, paulõ post monuit, dicẽs : Nolite seduci, corrumpunt mores bonos colloquia mala. Sobrii estote iuste, & nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidam habent. Ad reuerentiam vobis loquor. Quod autẽ dicit : Cum enim sint inter vos emulatio & contentio, nõne estis carnales, & secundum hominem ambulatis? tanquam omnibus dicit. Et vides quàm sit graue quod dicit. Proinde nisi in ipsa epistola legeremus : Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus ditati estis in illo in omni verbo & scientia, sicut testimoniũ Christi confirmatũ est in vobis, ita vt nihil desit vobis in vlla gratia : putaremus omnes Corinthios carnales & animales, non percipientes quæ sunt spiritus Dei, & contentiosos, amulos, secundũ hominem ambulantes. Itaque & totus mūdus in maligno positus est, propter zizania quæ sunt per totum mūdum : & Christus propitiator est peccatorum nostrorum, non tantum nostrorum, sed totius mundi, propter triticum quod est per totum mūdum. Refrigescet autem charitas multorum propter scandalorũ abundantiam, quãto magis magisque glorificato Christi nomine : congregantur in communionem sacramentorũ eius etiam peruersi, & perseverabunt omnino maligni, sed tamẽ tanquam palea de arca Dominica non nisi vltima vitilatione separandi : non extinguent isti frumẽta Dominica, in eorum quidem comparatione pauca, sed multa per seipsa, non extinguent electos Dei congregãdos in fine seculi ; sicut Euangelium loquitur, à

Hilarij loca.

Gal. 3. a. 1.

Cyprianus

Mat. 13. d.

1 Cor. 15. b.

Ibid. d. 3. v.

1 Cor. 3. d. 3.

1 Cor. 1. a. 4.

1 Cor. 2. d.

1 Ion. 5. d.

Rom. 3. e. 25

Mat. 24. b.

12.

al. congregantur.

d. & perseverant.

Mat. 3. 7. 12

Mat. 24. b. 12.

E 3 quatuor

quatuor ventis, à summis cælorum vsque ad terminos A
 eorum. Ipsorum enim vox est, Saluum me fac Domine,
 quomodo desecit sanctus: Quonia diminita sunt
 veritates à filiis hominũ. De quibus & Dominus dicit
 inter abundantiam iniquitatis, qui perseuerauerit vs-
 que in finem, hic saluus erit. Denique non vnum homi-
 nem, sed plures in eodem Psalmo loqui consequen-
 tia docent, vbi dicitur: Tu Domine seruabis nos, &
 custodies nos à generatione hac in æternum. Propter
 hanc enim abundantiam iniquitatis, quam Dominus
 futuram esse prædixit, etiam illud positum est: Cum
 venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra?
 Dubitatio enim cuncta scientis nostram in illo dubi-
 tationem præfigurauit, quando Ecclesia ex multis, de
 quibus multum sperauit, sæpe decepta, quod aliter
 quam credebatur inuenti sunt, sic perturbatur in suis,
 vt de nullo facile boni aliquid velit credere. Ipsos ta-
 men quorum inuentus est fidem in terra, per totum
 agrum cum zizaniis crescere, dubitare fas non est. Ipsa
 est ergo Ecclesia, quæ intra lægenam Dominicam cū
 malis piscibus natat, à quibus corde semper & mori-
 bus separatur atque discedit, vt exhibeatur viro suo
 gloriosa, non habens maculam neque rugam. Corpore-
 alem autem separationem in littore maris, hoc est,
 in fine seculi expectat, corrigens quos potest, tolerans
 quos corrigere non valet: non tamen propter eorum
 quos non corrigit iniquitatem, ipsa bonorum deserit
 vnitatem. Noli ergo frater contra diuina tam multa,
 tam clara, tam indubitata testimonia colligere velle
 calumnias ex episcoporum scriptis, siue nostrorum,
 sicut Hilarij, siue antequam pars Donati separaretur,
 ipsius vnitatis, sicut Cypriani & Agrippini: primò,
 quia hoc genus literarum ab autoritate canonis di-
 stinguendum est. Non enim sic leguntur, tanquam
 ita ex eis testimoniũ præferatur, vt contra sentire non
 liceat, sicuti forte aliter sapuerint quam veritas pos-
 sibilat. In eo qui ppe numero sumus, vt non dedigne-
 mur etiam nobis dictum ab Apostolo accipere; Et si
 quid aliter sapitis, id quod Deus vobis reuelauit. Ver-
 runtamen in id quod peruenimus in eo ambulemus,
 in illa via scilicet, quæ est Christus. De qua via ita Psal-
 mus loquitur; Deus miseretur nostri, & benedicat
 nobis, illuminet vultum suum super nos: vt cognosca-
 mus in terra viam tuam, in omnibus gentibus saluta-
 re tuum. Deinde si sancti Cypriani episcopi, & glorio-
 si martiris te delectat autoritas, quam quidem sicut
 dixi, à canonica autoritate distinguimus, cur in eo te
 non delectat, quod vnitatem orbis terræ atque omnium
 gentium, & diligendo renuit, & disputando defendit:
 quod eos qui se tanquam iustos ab ea separare voluis-
 sent, arrogantissimos & superbissimos iudicauit, irri-
 dens eos hoc sibi assumere, quod nec Apostolis con-
 cessit Dominus, vt ante tempus zizania colligerent,
 aut tanquam ipsis palam ferre, & aream purgare con-
 cessum sit, paleas conarentur à tritico separare: quod
 vnũquẽque peccatis alienis maculari non posse mon-
 strauit, quam sibi omnes impię seditionis authores so-
 lam causam separationis assumunt: quod in eo ipso in
 quo aliter sapuit, collegas diuersa sentientes, nec iu-
 dicandos, nec à iure cõmunione amouendos esse de-
 creuit: quod in eã ipsa epistola ad Iubaianum quæ in
 concilio (cuius autoritatem ad rebaptizandum sequi
 vos dicitis) primitus recitata est cum fateatur in præ-
 teritum sic esse admissos in Ecclesiam qui fuerant ali-
 bi baptizati, vt denuò non baptizarentur, vnde illos sine
 baptismo fuisse arbitrat: tantum tamen ponit v-
 tilitatis & salubritatis in pace Ecclesiæ, vt propter illã
 non eos credat ab Ecclesiæ muneribus separari. Qua
 in re sicut ingenium tuũ noui, facillimè perspicias totã
 causam vestram penitus euerisam & extinctã. Si enim
 sacramenta cum peccatoribus communicando, sicut

Phil. 11. a. 2.
 Mat. 24. b.
 Phil. 11. b. 8.
 Luc. 18. b. 8.
 Eph. 5. f. 27.
 Dist. 9. Noli
 frater.
 Phil. 3. c. 15.
 Rom. 14. a. 6.
 Phil. 66. a. 2.
 Mat. 13. d.
 30.
 Mat. 23. d.
 30.

putatis, perit Ecclesia quæ fuerat in orbe terrarum,
 nam vos ideo separatis, iam prius tota perierat, cum,
 sicut dicit Cyprianus, in eam sine baptismo admitte-
 bantur, ac sic nec ipse Cyprianus habebat in qua Ec-
 clesia nasceretur, quãto magis multo posterior vester
 author patet; Donatus? Si autem illo tempore, cum
 in eam sine baptismo admittebantur, erat tamen Ec-
 clesia quæ pareret Cyprianum, pareret & Donatum,
 manifestum est non contaminari iustos alienis pecca-
 tis, quando cum eis sacramenta communicant. Ac
 per hoc separationem qua existis ab vnitare, qua ex-
 cufatione possitis abluere non habetis, impleturque
 in vobis sanctæ Scripturæ illud oraculum; Filius ma-
 lus ipse se iustum dicit, exitum autem suum non ab-
 luit. Meritis autem Cypriani sic nõ æquatur, qui pro-
 pter paria sacramenta nec ipsos hæreticos audet rebap-
 tizare, sicut non æquatur meritis Petri, quisquis non
 cogit gentes Iudaizare. Sed illa Petri non tantum clau-
 dicatio, verum etiam correctio in scripturis canonicis
 continetur. Cyprianus autem sensisse aliter de bap-
 tismo, quã forma & consuetudo habebat Ecclesiã
 non in canonicis, sed in suis & in concilij literis inue-
 nitur. Correxisset autem istam sententiam non inue-
 nitur, non incongruenter tamen de tali viro existi-
 mandum est quod correxerit, & fortasse suppressum
 sit ab eis qui hoc errore nimium delectati sunt, & tan-
 to velut patrociniõ carere noluerunt: quanquam non
 desint, qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse con-
 tendant, sed sub eius nomine à præsumptoribus atque
 mendacibus fuisse confictum. Neque enim sic poruit
 integritas atque notitia literarum, vnus quamlibet il-
 lustris episcopi custodiri, quemadmodum scriptura ca-
 nonica, tot linguarum literis & ordine, & successione
 celebrationis ecclesiasticæ custoditur, contra quã ta-
 men non defuerunt, qui sub nominibus Apostolorum
 multa confingerent. Frustra quidem, quia illa sic cõ-
 mendata, sic celebrata, sic nota est: verum quid possit
 aduersus literas, non canonica autoritate fundatas,
 etiam hinc demonstrat impię conatus audacię, quod
 & aduersus eas quæ tanta notitiæ mole firmatæ sunt,
 sese erigere non prætermisit. Nos tamen duas ob res,
 nõ negamus illud sensisse Cyprianum: quod & stylus
 eius habet quandã propriã faciem qua possit agnosci:
 & quod ibi magis contra vos nostra causa monstratur
 inuidior, vestræque separationis præsumptio, videli-
 cet ne macularemini peccatis alienis, tota facilitate
 subuertitur, cum apparet in literis Cypriani, commu-
 nicata esse cum peccatoribus sacramenta, cum admissi
 si sunt in Ecclesiam, qui secundum vestram, & sicut
 vultis, illius sententiam, baptismum non habebant, &
 tamen Ecclesiam non perisse, sed in sui generis digni-
 tate per totum orbẽ sparsa Dominica frumenta man-
 sisse. Ac per hoc si perturbati tanquam ad aliqũe por-
 tum sic ad autoritatem Cypriani confugitis, videtis,
 quem illic scopulum vester error offendit. Si autẽ iam
 nec illuc confugere audetis, sine vllõ lactamine nau-
 fragatis. Porro autem Cyprianus, aut non sensit om-
 nino quod eum sensisse recitatis: aut hoc postea cor-
 rexerit in regula veritatis: aut hunc quasi nauũ sui can-
 didissimi pectoris cooperuit vberẽ charitatis, dum v-
 nitatem Ecclesiæ toto orbe crescentis, & copiosissimẽ
 defendit, & perseuerantissimẽ tenuit vinculum pacis.
 Scriptum est enim: Caritas cooperit multitudinem
 peccatorum. Accessit huc etiam, quod tanquam sar-
 mentum fructuosissimum, si quid in eo fuerat emen-
 dandum, purgauit pater falce passionis. Sarmentum
 autem, ait Dominus, quod in me facit fructum, pu-
 gat illud pater meus, vt maiorem fructum afferat. Vn-
 de? nisi quia hærens in diffusionẽ vitis, radicem non
 deseruit vnitatis? Nam etsi traderet corpus suũ vt a-
 deret, charitatẽ autem nõ haberet, nihil ei præderet.
 Attende

Lib. 4. ep. 2.
 al. habet.
 al. negabit.
 Ex stylo indi-
 cium.
 Tychonius
 Donatistã.
 Pet. 4. b. 8.
 4. sen. dist. 6.
 Simi. lamen.
 Ioan. 15. a. 2.
 1 Cor. 13. d.
 3.

Attende adhuc paululum in literas Cypriani, vt ad-
 uertas quã inexcusabilem ostenderit, qui se volue-
 rit ab vnitare Ecclesiæ (quã Deus in omnibus gen-
 tibus promissit & reddidit) quãsi iustitia suæ causã se-
 parare, magisq; intelligas quã sit verã sententia paulo
 ante à me commemorata, Filius malus ipse se iustũ
 dicit, exitum autem suum non abluit. Ponit in quadã
 epistola sua, quam scripsit ad Antonianum, rem quã-
 dam satis rei de qua nũc agimus necessariam, sed meli-
 us eius verba inserimus. Antecessores, inquit, nostri
 quidam de episcopis isthinc, in prouincia nostra dan-
 dam pacem mœchis non putauerunt, & in totũ pœ-
 nitentiæ locum contra adulteria clausurunt: non ta-
 men à cõpiscoporum suorum collegio recesserunt: aut
 catholica Ecclesiæ vnitatem vel duritie vel censuræ
 suæ obliuione ruperunt; vt quia apud alios adulte-
 riis pax dabatur, qui nõ dabat, de ecclesia separaretur,
 manente concordie vinculo, & perseuerante catho-
 licæ Ecclesiæ indiuiduo sacramento. Actum suum dis-
 ponit & dirigit vnusquisque episcopus, rationem pro-
 positi sui Domino redditurus. Quid ad hæc dicitis, fra-
 ter Vincenti? nempe intueris hunc tantum virum pa-
 cificum episcopum, & fortissimum martyrem nihil ve-
 hementius fatigasse, quã ne vnitatis vinculum rũ-
 peretur. Vides cum parturientem, non solum vt par-
 tulli in Christo concepiti nascantur, verum etiam ne iã
 nati, de sinu matris excussi, moriantur. Porro autem
 ipsam rem, quam contra impios separatores commemo-
 rauit, attende. Si adulteris comunicabunt, qui pœ-
 nitentibus adultetis pacem dabant, nunquid illi qui
 hoc non faciebant, collegio maculabatur istorum? Si
 autẽ quod veritas habet, & quod Ecclesia merito ten-
 net, recte pœnitentibus adultetis pax dabatur, illi qui
 in totum locum pœnitentiæ contra adulteros claudẽ-
 bant, impie vtique agebant, qui membris Christi sa-
 nitatẽ negabãt, & clausas Ecclesiæ pulsantibus sub-
 trahebant; & misericordissimæ patientiæ Dei, quæ il-
 los propterea sinebat viuere, vt pœnitendo sanaretur
 facticio cordi spiritus; & contribulati cordis obla-
 to, dura crudelitãte contradicebant. Nec tamen istos
 misericordes & pacificos, cum eis Christiana sacra-
 menta communicantes, & eos intra vnitatis reia to-
 lerantes, donec ad littus perducti separarentur, tã im-
 manis eorum error & impietas inquinabat, aut si in-
 quinabat; iam tunc ecclesia malorum communionẽ
 deleta est, nec erat quæ pareret ipsi Cyprianum. Si
 autem, quod certum est, permansit ipsa Ecclesia, cer-
 tum est etiam peccatis alienis in vnitare Christi; ne-
 minem posse maculari, non malorum factis consen-
 tientem, ne ipsis peccatis communicando polluatũ,
 sed propter societatem bonorũ, malos tanquã paleas
 vsque ad vltimam ventilationem in area Dominica
 tolerãntem. Quæ cum ita sint, vbi est præsumptio se-
 parationis vestræ? Nõne filij mali estis, qui ipsi vos
 iustos dicitis, exitum autem vestrum non abluitis? Iã
 si velitis & illa commemorare quæ Tychonius homo
 cõmunione vestræ scriptis suis inserit, qui magis con-
 tra vos pro Ecclesiã catholica scripsit, frustra se ab A-
 frorum, quasi traditorum cõmunionẽ secernens, quo
 vno eum Parmenianus suffocãt, quid respondere po-
 teritis, nisi quod de vobis idẽ Tychonius dixit, & ego
 paulò ante recolui, quod volumus sanctum esse? Scri-
 bit enim ille Tychonius homo (vt dixi) vestræ cõmu-
 nione, à ducentis & septuaginta episcopis vestris cõn-
 cilium Carthagini celebratum. In quo concilio per
 septuaginta & quinque dies postpositis omnibus præ-
 teritis, limatã esse sententiam, atque decretã, vt tra-
 ditoribus immensũ criminis rei, si baptizati nõllet, pro
 integris communicaretur. Deuterium etiam Macri-
 nem episcopum communionis vestræ, dicit tradi-
 torum plebem congregatam, Ecclesiæ miscuisse, &

secundũ statuta illius cõcilij à ducentis & septuaginta
 episcopis vestris facti, fecisse cũ traditoribus vnitare,
 etq; Deuterio post hoc factũ iugiter communicasse
 Donatũ: nec solum huic Deuterio, sed etiã vniuersis
 Maurorum episcopis per quadraginta annos, quos di-
 cit vsque ad persecutionem per Macharium factã, tra-
 ditoribus sine baptismo comunicasse. Sed dicitis: quis
 est iste Tychonius? ille est Tychonius, quem Parme-
 nianus rescribendo compescit, & eum deterreret ne ta-
 lia scribat, non tamen refellit ea ipsa quæ scribit: sed
 vno, sicut supra dixi, eum premit: quod cum talia di-
 ceret de Ecclesia toto orbe diffusa, & quod neminem
 in eius vnitare macularent, aliena peccata, ab Afrorũ
 se tamen quasi traditorum contagione remouebat, &
 erat in parte Donati. Posset autem dicere Parmenia-
 nus; ista eum omnia esse mentitum: sed sicut idẽ Ty-
 chonius cõmemorat, adhuc viuebant multi, per quos
 hæc certissima & apertissima esse ostenderentur. Sed
 de his taceo, cõtendẽ Tychonium esse mentitum, ad
 Cyprianum te reuoco, cuius mentionem ipse fecisti.
 Prorsus secundum scripta Cypriani, si peccatis alienis
 in vnitare quisque maculatur; iam ante Cyprianum
 perit Ecclesia, nec erat vnde existeret ipse Cypria-
 nus. Si autem hoc sentire sacrilegum est, & certũ est
 Ecclesiam permanere, nemo alienis peccatis in eius
 vnitare maculatur, frustra filij mali iustos vos esse di-
 citis, exitum vestrum non abluitis, non purgatis. Cur
 ergo, inquis, nos quæritis: cur sic suscipitis quos hære-
 ticos dicitis? Vide quã facile breuitẽrque respondeã.
 Quæritis vos quia peristis, vt de inuictis gaudeamus,
 de quibus perditis dolebamus. Hæreticos autem vos
 esse dicimus; sed antequam ad pacem catholicã con-
 uertamini, antequam errore quo irretiti estis exami-
 ni. Cũ autem transitis ad nos, prius vtique relinquitis
 quod eratis, ne ad nos hæretici transitis. Baptizã
 ergo me, inquis. Facerem, si baptizatus non esses, aut
 si Donati vel Rogati, nõ Christi baptismõ baptizatus
 esses. Non sacramenta Christiana faciunt te hæreti-
 cum, sed praua dissensio. Non propter malum quod
 processit ex te, negandum est bonum quod remansit
 in te, quod malo tuo habes, si non ibi habes vnde est
 bonum quod habes. Ex catholica enim Ecclesia sunt
 omnia Dominica sacramenta, quæ sic habetis & da-
 tis quemadmodum habebantur & dabantur, etiam
 prius quã inde exiretis. Non tamen ideo non habetis,
 quia ibi non estis vnde sunt quæ habetis. Non in
 vobis mutãmus in quibus nobiscum estis. In multis
 enim estis nobiscum. Nam & de talibus dictum est;
 Quoniam in multis erant mecũ. Sed ea corrigimus
 in quibus nobiscum nõ estis, & ea vos hic accipere
 volumus, quæ non habetis illic vbi estis. Nobiscũ autẽ
 estis in baptismo, in simbolo, in cæteris Dominicis sa-
 cramentis. In spiritu autem vnitatis, & vinculo pacis,
 in ipsa denique catholica Ecclesia, nobiscum nõ estis.
 Hæc si accipiat, non tunc aderunt, sed tunc prode-
 runt quæ habetis. Non ergo sicut putatis suscipimus
 vestros, sed suscipiendo efficimus nostros qui recedunt
 à vobis, vt suscipiantur à nobis. Et vt incipiant esse no-
 stri, prius desinunt esse vestri. Nec nobis coniungi cõ-
 pellimus operarios erroris quem detestamur, sed ideo
 nobis illos homines coniungi volumus, ne hoc sint
 quod detestamur. Sed baptizauit, inquis, post Ioannẽ
 Paulus apostolus: nunquid post hæreticũ? Aut si forte
 audes illum amicũ sponsi hæreticum dicere, & in
 vnitare Ecclesiæ non fuisse, volo & hoc scribas. Si au-
 tem hoc dementissimum est, vel sentire, vel dicere, ta-
 tuæ prudentiæ est considerare, quare post Ioannem
 Paulus apostolus baptizauerit. Si enim post æqualem,
 omnes post vos baptizate debetis. Si post maiore, de-
 bes & tu post Rogatum. Si post minorem, debuit post
 te Rogatus cũ presbyter baptizasses. Si autem ba-
 ptizatus

primum qui nunc datur, ideo pariter valet in eis qui- bus datur, quauis sint imparis meriti per quos datur, quia Christi est, non eorum a quibus ministratur: puto quod iam intelligas, ideo Paulum dedisse quibusdam baptismum Christi, quia Ioannis baptismo fuerant baptizati, non Christi. Ioannis quippe baptismus ille dictus est, sicut multis locis diuina Scriptura testatur, quod & ipse Dominus dicit: Baptismus Ioannis unde erat, de caelo, an ex hominibus? Baptismus autem quem dedit Petrus, non erat Petri, sed Christi, & quem dedit Paulus non erat Pauli, sed Christi, & quem dederunt qui tempore Apostolorum non caste, sed per inuidiam Christum annuntiabant, non erat eorum, sed Christi. Et quem dederunt qui tempore Cypriani fundos insidiosos fraudibus rapiebant, vris multiplicibus foenus augebant, non erat eorum sed Christi. Et quia Christi erat, ideo quauis non per aequales daretur eis, tamen quibus dabatur aequaliter proderat. Nam si tanto melius quisque baptizatur, quanto a meliore fuerit baptizatus, non recte gratias agit Apostolus, quod neminem Corinthiorum baptizauerit, nisi Crispum & Caum & Stephanam domum. Tanto enim melius baptizarentur, quanto erat Paulus melior, si ab ipso baptizarentur. Denique cum dicit, Ego plantavi, Apollo rigauit, videtur significare se euangelizasse, illum baptizasse. Nunquid melior Apollo, quam Ioannes? Cur ergo post istum non baptizauit, qui post Ioannem baptizauerat, nisi quia iste baptismus per quemlibet datus, Christi erat: ille autem per quemlibet datus, quamuis Christo viam prepararet, tamen Ioannis erat? Inuidiose dici videtur, post Ioannem baptizatum est, & post hereticos non baptizatur. Sed potest & hoc inuidiose dici, post Ioannem baptizatum est, & post ebriosos non baptizatur. Melius enim hoc vitiu commemoro, quod nec occultare possunt in quibus regnat, & quam multi vbiq; sint, quis vel caecus ignorat? Et tamen inter opera carnis, quae qui agunt, regni Dei non possidebunt, etiam hoc ponit Apostolus, vbi etiam haereses enumerat. Manifesta autem, inquit, sunt opera carnis, quae sunt fornicationes, immunditiae, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, animositates, dissensiones, haereses, inuidiae, ebrietates, comestiones, & his similia quae praedico vobis sicut praedixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non possidebunt. Hac ergo ratione, quamuis baptismum sit post Ioannem, non baptizatur post haeticum: qua ratione quamuis baptismum sit post Ioannem, non baptizatur post ebriosum, quoniam & haereses & ebrietates in eis operibus sunt, quae opera qui agunt, regnum Dei non possidebunt. Nonne tibi videtur quasi intolerabiliter indignum, vt cum baptizatum fuerit post eum qui non sobrie vinum bibens, sed vinum omnino non bibens, regno Dei viam parauit, non baptizetur post ebriosum, qui regnum Dei non possidebit? Quid hic respondeatur, nisi quia ille baptismus erat Ioannis, post quem Christi baptismus baptizauit Apostolus: iste autem baptismus Christi est, quo baptizauit ebriosus? Inter Ioannem & ebriosum a contrario multum interest: inter baptismum Christi & baptismum Ioannis non a contrario: sed tamen multum interest. Inter Apostolum & ebriosum multum interest: inter baptismum Christi, quem dedit Apostolus, & baptismum Christi quem dedit ebriosus, nihil interest. Sic inter Ioannem & haeticum, a contrario multum interest, & inter baptismum Ioannis, & inter baptismum Christi, quem dat haeticus, non a contrario, sed multum interest. Inter baptismum autem Christi, quem dedit Apostolus, & baptismum Christi quem dat haeticus, nihil interest. Agnoscitur enim Sacramentorum species aequalis, etiam cum magna differentia est in hominum

meritis. Sed da veniam, erravi, quando te volui de ebrioso baptizante conuincere, exciderat mihi cum Rogatista me rem habere, non cum qualicumque Donatista. Potes enim tu in tam paucis collegis tuis, & in omnibus clericis vestris nullum inuenire forsitan ebriosum. Vos enim estis, qui non ex totius orbis communionem, sed ex obseruatione preceptorum omnium diuinorum atque omnium sacramentorum tenetis catholicam fidem: in quibus eam solis inuenturus est, cum venerit filius hominis, quando non inueniet fidem in terra: quia nec terra estis, nec in terra, sed caelestes in caelo habitatis: nec timeris nec attenditis, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Nec vos Euangelij locus ipse copungit, vbi Dominus ait: Cum venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Continuo quippe tanquam praesciens non nullos sibi superbe arrogaturos hanc fidem, dixit ad quosdam, qui sibi iusti videbantur, & spernebant caeteros, similitudinem hanc: Duo quidam ascenderunt in templum orare, vnus Pharisaeus & alter publicanus, & caetera. Iam tibi quae sequuntur, ipse responde. Inspice tamen diligentius ipsos paucos vestros, vtrum nullus illic baptizet ebriosus. Tam enim late vastat haec pestilentia animas, & tanta libertate dominatur, vt multum mirer, si non etiam vestrum gregiculum penetravit: quamuis ante ipsum aduentum filij hominis vnus boni pastoris, iam vos oues ab haedis separasse iactetis. Audi sane per me vocem Dominicorum frumentorum, in area Dominica vsque ad vltimam ventilationem inter paleam laborantium per totum scilicet mundum, qua Deus vocauit terra a solis ortu vsq; ad occasum, vbi etiam pueri laudant Dominum: quicumque vos ex occasione legis huius imperialis, non dilectione corrigendi, sed inimicandi odio persequitur, displicet nobis. Et quamuis res quaeque terrena non recte a quoquam possideri possit, nisi vel iure diuino, quo cuncta iustorum sunt, vel iure humano, quod in potestate regum est terrarum: ideoque res vestras falso appellatis, quas nec iusti possideris, & secundum leges regum terrenorum amittere iussi estis: frustra que dicatis, nos eis congregandis laborauimus, cum scriptis legatis: Labores impiorum iusti edent. Sed tamen quisquis ex occasione huius legis, quam reges terrae Christo seruientes, ad emendandam vestram impietatem promulgauerunt, res proprias vestras cupiditate appetit, displicet nobis. Quisquis denique ipsas res pauperum, vel basilicas congregationum, quas sub nomine Ecclesiae tenebatis (quae omnino non debentur nisi ei Ecclesiae, quae vera Christi Ecclesia est) non per iustitiam sed per auaritiam tenet, displicet nobis. Quisquis pro aliquo flagitio vel facinore proiectum a vobis ita suscipit, sicut suscipiuntur qui (excepto errore quo a nobis separamini) sine crimine apud vos vixerunt, displicet nobis. Sed nec facile ista monstratis, & si monstratis, nonnullos toleramus, quos corrigere vel punire non possumus: neque propter paleam relinquimus aream Domini, neque propter pisces malos rumpimus retia Domini, neque propter haedos in sine segregandos, deserimus gregem Domini, neque propter vasa facta in contumeliam, migramus de domo Domini. Tu autem frater, quantum mihi videtur, si vanam gloriam hominum non attendas, & insensatorum contumacias opprobrium, qui dicturi sunt: Quare modò destruis quae prius edificabas: sine dubio transies ad Ecclesiam, qua veram sentire te intelligo, nec huius sententiae tuae testimonia longe peto. Tu quippe in eiusdem tuae epistolae principio, cui nunc respondeo, haec verba posuisti: Cum optime, inquis, nouerim te longe adhuc a fide Christiana sepositum, & studijs olim deditum literarum, quietis & honestatis fuisse cultorem; cumque postea conuersus ad Christianam fidem (vt ex multo-

rum relatione cognoui) disputationibus legalibus operam dares: certe si tu ad me illam epistolam misisti, haec verba tua sunt. Cum ergo fatearis me conuersum ad Christianam fidem, cum ego nec ad Donatistas, nec ad Rogatistas conuersus sim, sine vlla dubitatione confirmas, & praeter Rogatistas, & praeter Donatistas esse Christianam fidem. Haec ergo fides, sicut diximus, in omnibus gentibus dilatatur, quae secundum Dei testimonium in semine Abraham benedicuntur. Quid igitur adhuc dubitas tenere quod sentis, nisi quia id quod nunc sentis, vel aliquando non sensisse, vel aliud defendisse confunderis, & dum erubescis corrigere errorem, non erubescis permanere in errore, quod vti que potius erubescendum fuit? Hoc est illud quod Scriptura non tacuit: Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gratiam & gloriam. Confusio adducit peccatum, cum erubescit quisque prauam mutare sententiam, ne aut inconstans putetur, aut diuersus a se seipso iudice teneatur: ita descendunt in infernum viuentes, id est, suam perditionem sentientes, quos Dathan & Abiron & Chore hiaru terrae absorpti, tanto ante futurum figurauerunt. Confusio autem adducit gratiam & gloriam, cum erubescit quisque de propria iniquitate, & poenitendo in melius commutatur quod te facere piget illa perniciose confusione superatum, ne tibi ab hominibus nescientibus quid loquantur, obiciatur illa Apostolica sententia: Si enim quis destruxi, haec eadem iterum aedifico, praeparatorem meipsum constituo. Quae si dici posset etiam in eos qui veritatem correcti praedicant, quam peruersi oppugnabant, in ipsum Paulum primitus diceretur, in quo Ecclesiae Christi magnificabantur Deum, audientes quod euangelizaret fidem, quam aliquando vastabat. Nec quenquam putes ab errore ad veritatem, vel ad quocumque seu magno seu paruo peccato ad correctionem sine poenitentia posse transire. Sed nimis impudens error est, hinc velle calumniari Ecclesiam, quae tot diuinis testimonijs constat esse Ecclesiam Christi, quod aliter tractat illos qui eam deserat, si hoc ipsum poenitendo corrigant, aliter illos qui in ea nondum fuerunt, & tunc primum eius pacem accipiunt illos amplius humiliando, istos lenius suscipiendo, utrosque diligendo, vtriusque sanandis materna charitate seruendo. Habes epistolam prolixiorum fortasse quam velles. Effet autem multo breuior, si te tantum in respondendo cogitarem. Nunc vero etiam si tibi nihil proficit, non puto nihil eis profuturam, qui eam legere cum Dei timore, & sine personarum acceptione se curauerint, Amen.

Augustinus De gratias presbytero, respondens ad quaestiones a quodam Pagano ipsi propositas; admonens vt ipse potius illi respondeat, quandoquidem ei quaestiones erant propositae, propriumque librum suo nomine mittat ad Paganum: caeterum Augustini librum communicet tantum Christianis.

EPISTOLA XLIX.

Syncerissimo fratri & compresbytero Deo gratias, Augustinus in Domino salutem.

QUESTIONES tibi propositas mihi delegare maluisti, non vt opinor pigritia, sed quod ea quae quae ipsa nosti, libentius per nos audis, dum nos nimis diligis. At ego propterea malebam a te illas aperiri, quod ille ipse amicus qui eas proposuit, quantum ex hoc conijci datur, quod mihi ad quasdam epistolas non rescripsit, quasi nos vetercundatur sequi, viderit quam ob causam. Hoc tamen suspicor, nec suspicio mea vel maleuola est vel absurda, cum & optime noueris, quantum eum diligam, quantoque mihi dolori sit quod nondum Christianus est, & vti que non incotuenienter arbitrer eum, quem video mihi rescribere noluisse, nihil sibi a me scribi voluisse. Proinde obse-

cro te, vt quemadmodum ego tibi parui, atque inter meas arctissimas occupationes tuam sanctam, mihiq; charissimam voluntatem offendere sinui, si non facerem quod petisti, ita tu quoque facias quod peto. Hoc est autem, vt breuiter quemadmodum a te, sicut mihi indicasti, postulauit: ad omnia illi respondere non graueris, quod & ante facere potuisti. Scies enim cum legeris, nihil penes a me dictum, quod ipse non noueris, aut quod me tacente nosse non poteris. Sed hoc opus meum rogo habeas cum caeteris, quorum studio scis conuenire. Tuum vero illud quod flagito, habeat ipse cui hoc potissimum congruit, & caeteri quos non parum ista delectat, quemadmodum dici possunt abs te, inter quos & ipse sum. Viuas semper in Christo nostri memor.

Quaestiones primam soluens, docet resurrectionem mortuorum talem fore, qualis fuit non Lazari, sed Christi: & quod Christus post resurrectionem comedit, & cicatrices vulnerum habuit, non fuisse fictum, nec necessitatis, sed voluntatis.

MOVERE quoque, & requirunt de duabus resurrectionibus, quae conueniat promissae resurrectioni, vtrum nam Christi, an Lazari? Si Christi, inquit, quomodo potest haec conuenire resurrectioni natorum ex semine, eius qui nulla feminis conditione natus est? Si autem Lazari resurrectio conuenire afferitur, nec haec quidem congruere videtur. Siquidem Lazari resurrectio facta sit de corpore nondum tabescente, de eo corpore quo Lazarus dicebatur: nostra autem multis seculis post ex confuso eruetur. Deinde si post resurrectionem status beatus futurus est, nulla corporis iniuria, nulla necessitate famis, quid sibi vult cibatum Christum fuisse, & vulnera monstrauisse? Sed si propter incredulum fecit, sinxit: si autem verum ostendit, ergo in resurrectione accepta futura sunt vulnera. Quibus responderetur, ideo non Lazari resurrectionem, sed potius Christi congruere promissae resurrectioni, quia Lazarus ita resurrexit, vt iterum moreretur: Christus autem (sicut de illo scriptum est) surgens a mortuis, iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur. Quod etiam promissum est resurrecturis in fine seculi, & cum illo regnaturis in aeternum. Sic autem non pertinet ad resurrectionem differentia natiuitatis Christi & nostrae, quod ille sine virili semine, nos autem non sine viro & femina creati sumus, sic vt etiam non pertinet ad ipsius mortis differentiam. Non enim propterea illius non vera mors fuit, quia sine virili semine natus est: sicut nec ipsius primi hominis aliter exorta caro quam nostra, quandoquidem ille sine parentibus de terra creatus est, nos vero ex parentibus: aliquid attulit ad differentiam mortis, vt aliter ille moreretur, aliter nos. Sicut autem ad mortis, sic nec ad resurrectionis differentiam valet diuersa natiuitas. Sed si nec hoc quod scriptum est de primo homine, similiter infideles homines voluit credere, quaerant vel animaduertant, si vel hoc possunt, quam multorum animalium genera sine parentibus ex terra procreantur, quae tamen coeundo pariant etiam ipsa sui simile, nec propter diuersitatem natiuitatis intersit aliquid ad naturam eorum, quae procreata sunt ex terra, & eorum quae illis coeuntibus orta sunt. Similiter enim viuunt, similiterque moriuntur, quauis dissimiliter nata sint. Ita non est absurdum, vt similiter resurgant corpora, quae dissimiliter orta sunt. Huiusmodi autem homines non valentes intueri, ad quam rem intersit aliquid diuersum, & ad quam non intersit, vbi aduerterint aliquam distantiam primordiorum, etiam omnia consequentia distare oportere contendunt: possunt tales putare, oleum ex adipibus non debere natare super aquam, sicut illud quod ex oliua est, quoniam longe est vtriusque origo dissimilis.

32. 21. c. 23.
34.
1 Cor. 1. b. 14.
1 Cor. 3. b. 6.
Gal. 5. c. 19.

1 Cor. 4. b. 6.

Luc. 18. b. 8.

Luc. 18. b. 10.

Ps. 56. c. 16.

al. quod.

Nu. 16. c. 32.

al. iustit.

Gal. 2. d. 18.

Ps. 112. d. 3.

23. q. 7. cap. quocumque.

al. iust.

24. q. 7. Quisquis.

al. voluit.

Meminit August. huius epist. lib. de Praedest. Sati. cap. 9. & i. Retract. c. 31. Item postea.

Encl. 4. c. 25

Ps. 56. c. 16.

al. quod.

Nu. 16. c. 32.

al. iustit.

Gal. 2. d. 18.

De panit. dist. 3. Meminit.

al. voluit.

Meminit August. huius epist. lib. de Praedest. Sati. cap. 9. & i. Retract. c. 31. Item postea.

Quaestio 1.

1 Cor. 1. c. 14.

Solutio.

Rom. 6. b. 9.

E s quandq

quando illud ex ligno, hoc ex carne profluxerit. Quatum autem atinet ad illam differentiam, quod Christi corpus, non dissolutum tabe atque putredine; die tertio resurrexit, nostra vero post longum tempus, ex ea in quam soluta discesserant confusione reparabuntur: humanæ facultati vtrunque impossibile est, diuinæ autem potestati vtrunq; facillimum: Vt enim radius oculi nostri, non citius peruenit ad propinqua; quam ad longinqua; sed vtraque interualla, parili celeritate contingit: ita cum in nictu oculi, sicut Apostolus dicit, fit resurrectio mortuorum, omnipotentia Dei & ineffabili nutu tam facile est, quæque recetia; quam diuturno tempore dilapsa cadauera suscitare. Incredibilia sunt hæc quibusdã, quia inexperta, cum omnis natura rerum tam sit plena miraculis, vt non quasi facili peruestigatione rationis, sed viuendi consuetudine, mirã non sint, atque ob hoc, nec consideratione, nec inquisitione digna videantur. Nam ego, & mecum quicumque inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt intelligere molitur, aut non minus aut amplius admiramur, in vno seminis tam paruulo grano, omnia quæ laudamus in arbore tanquã liciata latuisse: quam mundi huius tam ingrem sinum, quæ de corporibus humanis dum dilabuntur assumit, resurrectioni futuræ tora & integra redditurum. Quomodo autem contrarium est, & Christum post resurrectionem cibatum, & in resurrectione quæ promittitur ciborum indigentiam non futuram: cum & angelos legamus eiusdem modi escas eodemque modo sumpsisse, non ficto & inani phantasmate, sed manifestissima veritate, nec tamen necessitate, sed potestate? Aliter enim absorbet terra aquam sitiens, aliter solis radius candens. Illã indigentia, iste potentia. Futuræ ergo resurrectionis corpus, imperfectæ felicitatis erit, si cibos sumere nõ poterit: imperfectæ felicitatis, si cibis eguerit. Possent hæc de commutationibus corporaliu qualitarum, & de præpotenti valentia in inferiora corpora corporum superiorum latius disputare: sed breuiter mihi respondere propositum est, & talibus ingenis hoc scribitur, quæ admonere suffecerit. Sciãt sanẽ qui has proposuit quæstiones, Christum post resurrectionem cicatrices non vulnera demonstrasse dubitantibus, propter quos etiam cibum ac potum sumere voluit, non semel sed sapius, ne illud non corpus, sed spiritus esse arbitrentur, & sibi non solidè, sed imaginãlter apparere. Tunc autem illæ falsæ cicatrices fuissent, si nulla vulnera præcessissent, & tamen nec ipsæ essent, si eas esse noluisse. Voluit autem certæ dispensationis gratia, vt eis quos ædificabat in fide non ficta, non aliud pro alio, sed hoc quod crucifixum viderant, resurrexisse monstraret. Quid est ergo quod dicitur: Si propter incredulum fecit, sinxit: quasi verò si quisquã vir fortis pro patria dimicans, multa aduersa vulnera exciperet, & peritissimò medico, qui hæc ita curare valeret, vt cicatrices nullæ apparerent, ipse potius diceret, sic se velle sanari, vt magis essent in corpore suo vestigia vulnerum tanquam tituli gloriarum: ideo ille medicus cicatrices sinxisse diceretur, quia cum per artem efficere potuerit vt non essent, certa existente causa, per artem effecit potius vt essent, quæ vno solo modo, sicut superius dixi, falsè conuincerentur, si nulla vulnera sanarentur.

Quæstionem secundam soluens docet, & ante aduentum Christi si pius seruatus fuisse per Christum, cuius gratia nulli genti, nullo seculo vnquam defuit, nec ideo diuersam esse religionem, si culturae modus consilio diuino, prout expedit hominum salutem, variatur.

TEM alia proposuerunt, quæ dicerent de Porphyrio contra Christianos, tanquam validiora decepta. Si Christus se, inquit, salutis viam dicit, gratiam & veritatem, in seque solo ponit animis sibi credentibus

Cor. 15. 8. 32.

ab. absumit

reditum, quid egerunt tot seculorum homines ante Christum? Vt dimittam, inquit, tempora ante Latium regnatum, ab ipso Latio quasi principium humani nominis sumamus: in ipso Latio ante Albam dii culti sunt, in Alba æquæ religionis ritusque valere teplosum. Non paucioribus seculis ipsa Roma, longo seculorum tractu sine Christiana lege fuit. Quid, inquit, actum de tam innumeris animis, qui omnino in culpa nulla sunt: siquidem is cui credi posset, nondum aduentum suum hominibus commodarat? Orbis quoque cum ipsa Roma in ritibus templorum caluit. Quare, inquit, Saluator qui dictus est, sese tot seculis subduxit? Sed ne, inquit, dicant lege Iudaica veteris hominum curatum genus, longo post tempore lex Iudaicorum apparuit ac viguit angusta Syriæ regione, postea verò prorepsit etiam in fines Italos, sed post Cæsarem Caicum, aut certe ipso imperante. Quid igitur actum de Romanis animabus vel Latinis, quæ gratia nondum aduentis Christi viduatae sunt; vsque in Cæsarium tempus? Huic propositioni respondetur, vt primò ipsi dicant, vtrum profuerint hominibus deorum suorum sacra, quæ constat certis temporibus instituta. Quæ si negant aliquid profuisse ad animarum salutem, nobiscum ea destruunt, & esse inania confitentur. Nos quidem etiam perniciofa monstramus, sed paruum non est vt ipsi interim prius inania fateantur. Si verò ea defendunt, & sapienter atque vtiliter asserunt instituta, quæro quid actum sit, de his qui antequam hæc instituta essent morte obierunt, hæc enim vtiq; salute atque vtilitate fraudati sunt. Si autè potuerunt alio modo purgari, cur non idem modus perseuerauit in posteris? Quid opus erat instituire nouitas consecrationes, quæ antiquitus non fuerunt? Hic si dicunt deos quidem ipsos semper fuisse, & ad liberandos cultores suos pariter vbique valuisse, sed pro varietate rerum temporalium ac terrenarum que sciunt certis temporibus locisque congruere, in his aliis atque aliis, alibi atque alibi, aliter atque aliter sibi voluisse seruire: cur hanc quæstionem Christianæ religioni ingerunt, in qua nobis ipsi pro diis suis aut respondere non possunt, aut si possunt in eo ipso sibi etiam pro nostra religione respondeant? Ita nihil interesse pro diuersa temporum locorumque congruentia, quam diuersis sacramentis colatur, si quod colitur sanctum est, sicut nihil interest pro diuersa linguarum auditorumque congruentia, quam diuersis sonis dicatur, si quod dicitur verum est: dum hoc sanè intersit, quod linguæ sonos quibus inter se sua sensa communicant, etiam homines pacto quodã societatis sibi instituire possunt: quibus autem sacris diuinitati congruerent, voluntatem Dei secuti sunt, qui rectè sapuerunt. Quæ omnino nunquam defuit ad salutem iustitiæ pietatiq; mortalium, & si qua in aliis atque in aliis populis; vna eademque religione sociatis variè celebrantur, quatenus fiat plurimū refert, quò & humana exhortetur vel toleretur infirmitas, & diuina non oppugnetur autoritas. Quamobrem cum Christum dicamus verbum Dei, per quod facta sunt omnia, & ideo filium, quia verbum, nec verbum dictum atq; transfactum, sed apud incõmutabilem patrem incõmutabile ipsum atq; incõmutabiliter manens, sub cuius regimine vniuersa creatura spiritalis & corporalis, pro congruentia temporu locorumq; administratur, cuius moderatã & gubernatã, quid, quãdo & vbi, circa eã fieri oporteat, sapientia & sciẽtia penes ipsum est: profectò & antequã propagaret Hebræoru gentem, per quam sui aduētus manifestationem congruis sacramentis præfiguraret, & ipsis temporibus Israelitici regni, & deinde cum se in carne de virgine accepta mortalibus mortaliter monstrauit, & deinceps vsq; nũc, cum implet omnia quæ per Prophetas antè prædixit, & abhinc vsq; in finẽ seculi, quo

Responso.

Inguat illos suo gladio.

Ioan. 1. 4. 3.

sanctos

sanctos ab impiis dirempturus est, & sua cuique retributurus, ideim ipse est filius Dei, patri coæternus, & incommutabilis sapientia: per quam creata est vniuersa natura, & cuius participatione omnis rationalis anima fit beata. Itaque ab exordio generis humani, quicumque in eum crediderunt, eumque vtrunque intellexerunt, & secundum eius præcepta piè & iuste vixerunt, quandolibet & vbilibet fuerint, per eum proculdubio salui facti sunt. Sicut enim nos in eum credimus & apud patrem manentem, & qui in carne iam venerit: sic credebant in eum antiqui, & apud patrem manentem, & in carne venturum. Nec quia pro temporum varietate nunc factum annunciat; quod tunc futurum prænucebat, ideo fides ipsa variata, vel salus ipsa diuersa est. Nec quia vna eademque res, aliis atque aliis sacris & sacramentis vel prædicatur aut prophetatur, ideo alias atque alias res, vel alias atque alias salutes oportet intelligi. Quid autem quãdo fiat quod ad vnam eandemque fidelium & piorum liberationem pertineat, consilium Deo tribuamus, nobis obedientiam tenemus. Proinde aliis tunc non omnibus & signis, aliis autem nunc, & prius occultis, postea manifestis, & prius a paucioribus, postea a pluribus, vna tamen eademque religio vera significatur & obseruatur. Nec nos eis obuiamus, quod aliter Numa Pompilius deos colendos Romanis instituit, atque aliter ab eis vel Italici antea colebantur, nec quod Pythagoreis temporibus illa philosophia celebrata est; quæ antea vel omnino non erat, vel in paucissimis eadem sententibus, non tamen eodem ritu viuentibus fortasse latitabat: sed vtrum illi dii, veri aut colendi sint, & vtrum illa philosophia animarum salutem aliquid proficit, hoc cum eis agimus, hoc in quæstionem vocamus, hoc disputando conuelliimus. Desinant igitur obicere nobis, quod omni seclæ, & omni nomini religionis obici potest. Cum enim non fortuitò labi, sed diuina prouidentia tempora ordinari fateantur, quid cuique temporum aptum & opportunum sit, humanum consilium prætergreditur, & illinc dispergitur, vnde ipsa prouidentia rebus consulit. Si enim dixerint propterea non semper nec vbique fuisse Pythagoricam disciplinam, quia Pythagoras homo fuit, neque hoc in potestate habere potuit: nunquid hoc etiam dicere possunt; eo ipso tempore quando fuit, & in his terrarum locis vbi illa philosophia viguit, omnes qui eum audire potuerunt, etiam credere seclarique eum voluisse? Ac per hoc magis si tanta potestatis fuisset Pythagoras, & vbi vellet, & quando vellet, sua dogmata prædicaret, & si haberet etiam eam potestatem summam rerum præscientiam, nusquam & nunquam appareret, nisi vbi & quando sibi homines credituros esse prænosceret. Proinde cum Christo nõ obiciant, quod eius doctrinam non omnes sequuntur; sentiunt enim & ipsi nequaquam hoc rectè obici posse, vel philosophorum sapientiæ, vel etiam numini deorum suorum: quid respondebunt si excepta illa altitudine sapientiæ & sciẽtiæ Dei: vbi fortassis aliud diuinum consilium longè secretius latet, sine præiudicio etiam aliaru forte causerum, quæ a prudentibus inuestigari queunt, hoc solum eis breuitatis gratia, in huius quæstionis disputatione dicamus, tunc voluisse hominibus apparere Christum, & apud eos prædicari doctrinã suam, quando sciebat, & vbi sciebat esse, qui in eum fuerant credituri? His enim temporibus & his locis, quibus Euangelium eius non est prædicatum, tales omnes in eius prædicatione futuros esse præsciebat, quales non quidem omnes, sed tamen multi in eius corporali præsentia fuerunt, qui in eum nec suscitatis ab eo mortuis credere voluerunt: quales etiam nũc multos videmus, cum tanta manifestatione de illo compleantur præconia Prophetarum, nolle adhuc crede-

Consilium Dei.

re, & malle humana astutia resistere, quam tam clare atque perspicuè tamque sublimi & sublimiter diffamatæ diuinæ credere authoritati. Quamdiu paruus & infirmus est intellectus hominis, diuinæ debet credere veritati. Quid ergo mirum si tam infidelibus plenum orbem terrarum Christus prioribus seculis noceat, vt eis apparere, vel prædicari meritò nollet, quos nec verbis, nec miraculis suis credituros esse præsciebat? Neque enim incredibile est tales fuisse tunc omnes, quales ab eius aduentu vsque ad hoc tempus, tam multos fuisse & esse miramur: & tamen ab initio generis humani, aliis occultius, aliis euidentiùs, sicut congruere temporibus diuinitus visum est, nec prophetari destitit, nec qui in eum crederent defuerunt, ab Adam vsque ad Moysen, & in ipso populo Israel, qui speciali quodam mysterio gens prophetica fuit, & in aliis gentibus antequam venisset in carne. Cum enim nonnulli commemorantur in sanctis Hebraicis libris iam ex tẽpore Abraham, nec de stirpe carnis eius, nec ex populo Israel, nec ex adueticia societate in populo Israel, qui tamen huius sacramenti participes fuerunt: cur non credamus etiam in cæteris hac atque illac gentibus, aliis alios fuisse, quamuis eos commemoratos in eisdem authoritatibus non legamus? Ita salus religionis huius, per quam solam veram salutem veraciterque promittitur, nulli vnquam defuit qui dignus fuit, & cui defuit, dignus non fuit. Et ab exordio propagationis humanæ, vsque in finem, quibusdã ad præmium, quibusdã ad iudicium prædicatur. Ac per hoc & quibus omnino annunciaia non est, non credituri præsciebantur: & quibus non credituris tamen annunciaia est, in illorum exemplo demonstratur. Quibus autem credituris annunciaia, hi regno caelorum & sanctorum angelorum societati preparantur.

Quæstionem tertiam soluens docet, Immolationem peccatum & incendium thuris non reprehensum in Iudæis, quoniam hæc vero Deo immolabantur. Latram nec hominibus piis, nec angelis bonis exhibendam, multo minus saxis ac demonibus. Denique non ideo religionem apud Christianos aliam esse quam fuit apud Iudæos aut piis ante legem, quod ritus sacrificiorum sunt nouati.

AM videamus eam quæ sequitur quæstionem. Accusant, inquit, ritus sacrorum, hostias, thura, & cætera quæ templorum cultus exercuit, cum idem cultus ab ipsis, inquit, vel à Deo quem colunt exortus est temporibus prisca, cum inducitur Deus primitiis egressus. Huic respondetur, quoniam ex illo scripturaru nostrarum loco hæc quæstio propõta agnoscitur, vbi scriptum est: Cain ex fructibus terræ, Abel autem ex primitiis ouium obtulisse munus Deo. Hinc potius esse intelligendum, quam sit res antiqua sacrificium, quod non nisi vni Deo vero offerri oportere veraces & sacræ literæ monent: non quod illo egeat Deus, cum in eisdem ipsis literis apertissimè sit scriptum: Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam hominum meorum non eges: sed quod etiam in his, vel acceptandis vel reprobandis vel percipiendis, non nisi hominibus consulat. Nobis enim prodest colere Deum, nõ ipsi Deo. Cum ergo inspirat & docet quomodo colendus sit, non solum sua nulla indigentia facit, sed nostra maxima vtilitate. Significatiua sunt autem omnia talia sacrificia, & quarundam rerum similitudines; quibus admoneri nos oporteat ad ea ipsa quorũ similitudines sunt, siue scrutanda, siue noscenda, siue recolenda. De qua re quantum satis discenda, non breuis sermo flagitandus est, quo nunc respondete nobis propositum non est, præsertim quia in aliis opusculis nostris, de hac re multa iam diximus. Et qui ante nos Dei eloquia tractauerunt, de similitudinibus sacrificiorum Veteris testamenti, tanquam

Quæstio 3.

Responso.

Gen. 4. d. d.

Isa. 1. 4. 2.

10. De cinitate Dei, cap. 19. & 20. pag. 115.

vmbis

vimbris figurisq; futurorum copiose locuti sunt. Hoc sane nec in ista breuitate praterendum est, quod templum, sacerdotem, sacrificium, & alia quaecunque ad haec pertinentia, nisi vni vero Deo debent, nollent dii falsi, hoc est daemones, qui sunt preuaricatores angeli, nunquam haec sibi a cultoribus suis quos decipiunt, expetissent. Verum haec cum exhibentur Deo, secundum eius inspirationem atque doctrinam, vera religio est: cum autem demonibus secundum eorum impia superbiam; noxia superstitio. Quapropter qui Christianas literas vtriusq; testamenti sciunt, non hoc culpant in sacrilegis ritibus Paganorum, quod construunt templa, & instituunt sacerdotia, & faciunt sacrificia, sed quod haec idolis & demonibus exhibeant. Et idola quidem omni sensu carere, quis dubitet? Veruntamen cum his locantur sedibus, honorabili sublimitate, vt a precantibus atque immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorum membrorum atque sensuum, quamuis insensata & exanima afficiunt infirmos animos, vt viuere ac spirare videantur, accedente praesertim veneratione multitudinis, qua ratus eis cultus impenditur. Quibus morbidis & pestilentiosis affectibus medetur Scriptura diuina, quae rem quidem notat; sed tamen salubri remedio admonitionis inculcat, dicens: Oculos habent & non vident, aures habent & non audiunt; & caetera talia. Haec enim verba quo magis aperta & populariter vera sunt, eo magis incutiunt salubrem pudorem illis, qui cum talibus simulachris diuinum cum timore cultum exhibent, eaque viuentibus similia venerantes, adorantisque contuentur, eisque velut praesentibus preces elegant, victimas immolant, vota persolunt, sic afficiuntur omnino, vt ea sensu carentia putare non audeant. Ne arbitretur autem isti hoc solum nostros libros velle scribere, quod huiusmodi affectus humano cordi ex idolis iniungitur, apertissime scriptum est: Quoniam omnes diuinitatum daemones. Vnde & Apostolica disciplina non solum dicit, quod apud Ioannem legitur; Fratres, caute ad simulachris: verum etiam quod apud Paulum: Quid ergo dico quod idolis immolatum sit aliquid, aut idolum est aliquid? sed quae immolant gentes, daemones & non Deo immolant: nolo autem vos socios fieri daemones. Vnde satis intelligi potest, non tam ipsam immolationem (nam vero Deo prisci sancti immolauerunt) sed quod diis falsis & impiis demonibus immolatur, reprehendi a vera religione in superstitionibus gentium. Sicut enim veritas hortatur homines fieri socios sanctorum angelorum, ita seducit impietas ad societatem daemones, cui praeparatur ignis aeternus, sicut regnum aeternum societati sanctorum. Neque illinc excusant impij sua sacrilega sacra & simulachra, quod eleganter interpretantur quid quaeque significant. Omnis quippe illa interpretatio ad creaturam refertur, non ad creatorem, cui vni debetur seruitus religionis, illa quae vno nomine latria Graece appellatur. Nec nos dicimus terram, maria, caelum, solem, lunam, stellas, & quasdam non in promptu sitas caelites potestates esse daemones: sed cum omnis creatura partim corporalis sit, partim vero incorporealis, quam etiam spiritalem vocamus, manifestum est, id quod a nobis pie ac religiose fit, a voluntate animi proficisci, quae creatura spiritalis est, & omni corporali praeposenda. Vnde colligitur corporali creaturae non esse sacrificandum. Restat spiritalis; quae vel pia vel impia est: pia scilicet, in hominibus & angelis iustis, & Deo rite seruientibus: impia vero in hominibus & angelis iniustis, quos etiam daemones dicimus. Ac per hoc nec spiritali, quantum iusta creaturae sacrificandum est. Quoniam quanto magis pia est & subdita Deo, tanto minus se tali honore dignatur, quem scit non debere nisi Deo: quanto ergo perniciosius est sacrificare daemones

Psal. 113. 6. 5.
Psal. 95. d. 5.
1. Tom. 5. d. 21.
1. Cor. 10. c. 19. 9. *

superstia.

niis, hoc est iniquae spiritali creaturae quae in hoc proximo & caliginoso caelo inhabitans, tanquam in aereo carcere suo praedestinata est supplicio sempiterno: Quamobrem, etiam cum se homines superioribus caelestibus potestatibus, quae non sunt daemones, sacrificare dicunt, & solius nominis interesse arbitrantur, quod illi deos, nos eos angelos appellamus, non se opponunt eis ludificandis multiplici fallacia, nisi daemones qui errore delectantur, & quodammodo pascuntur humano, quoniam sancti angeli non approbat sacrificium, nisi quod ex doctrina verae sapientiae, veraeque religionis offertur vni vero Deo, cui sancta societas deseruiunt. Proinde sicut impia superbia, siue hominum, siue daemones, sibi hos diuinos honores exhiberi vel iubet vel cupit: ita pia humilitas vel hominum, vel angelorum sanctorum; haec sibi oblata recusauit, & cui deberentur, ostendit. Cuius rei manifestissima in sacris literis nostris exempla monstrantur. Dispartita autem diuinis eloquiis sacrificia pro temporum congruentia, vt alia fierent ante manifestationem noui Testamenti, (quod ex ipsa vera & vniuersae sacerdotis victimae, hoc est, ex effuso Christi sanguine ministratur,) & aliud nunc quod huic manifestationi congruum, qui iam declarato nomine Christiani appellamur, offerimus, non solum Evangelicis, verum etiam prophetis literis demonstratur. Mutatio quippe non Dei, non ipsius religionis, sed sacrificiorum & sacramentorum impudenter nunc videretur praedicata, nisi fuisset ante praedicta. Quemadmodum enim vnus idemque homo, si Deo mane aliud offerat, aliud vespere, pro congruentia diurni temporis, non Deum mutat, non religionem, sicut nec salutem qui alio modo mane, alio modo vespere salutatur: ita vniuerso tractu saeculorum, cum aliud oblatum est ab antiquis sanctis, aliud ab eis qui nunc sunt offertur, non humana praesumptione, sed auctoritate diuina temporibus congrua sacra mysteria celebrantur, non Deus aut religio commutatur.

Questionem quartam soluens, ostendit quomodo perpendenda peccatorum, & aeternae poenae proportio, quodque iustus Deus pro temporariis delictis reddit aeterna supplicia.

AM nunc deinde videamus, quale sit quod de mensura peccati atque supplicij proposuit, sic Evangelio calumniatus. Minatur, inquit, Christus sibi non credentibus, aeterna supplicia. Et alibi ait: In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Satis, inquit, ridicule atque contrarie. Nam si ad mensuram redditurus est poenam, & omnis mensura circumscribitur sine temporis, quid sibi volunt minae infiniti supplicij? Istam questionem a qualicumque philosopho esse obiectam atque oppositam, difficile est credere. Quippe qui ait, omnis mensura circumscribitur tempore quasi non soleat nisi temporum esse mensura, sicut horarum & dierum & annorum: vel sicut dicimus breuem syllabam simplicem habere temporis, ad syllabam longam. Puto enim modios & rabones, vinas & amphoras, non temporum esse mensuras. Quomodo ergo omnis mensura circumscribitur tempore? Nonne ipsi dicunt, solem istum sempiternum esse, qui tamen quantum sit ad terram, mensuris geometricis perscrutari audent & renunciare? Quod siue possint siue non possint, constat eum tamen propriam sui orbis habere mensuram. Quia & si comprehendunt quantum sit, mensuram eius comprehendunt; & si hoc non assequuntur, mensuram eius vtrique non comprehendunt: nec ideo nulla est, quia homines eam nosse non possunt. Potest igitur aliquid & sempiternum esse, & certam sui modi habere mensuram. Secundum ipsos enim de solis aeternitate locutus sum, vt sua sententia conuincantur atque concedant esse posse aliquid cum mensura sempiternum. Ac sic non

Quaestio 4.
Ioan. 3. c. 18
Mat. 7. a. 2.
Solutio.

non ideo putent non esse credendum de supplicio sempiterno, quod minatus est Christus, quia idem dixit: In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Si enim dixisset, quod mensi fueritis, hoc remetietur vobis, etiam sic non omnino ad eandem rem ex omni parte necesse esset referre sententiam. Possumus enim recte dicere, quod platanus, hoc decerpas, quamuis nemo plantet pomum sed lignum, decerpit autem pomum magis quam lignum: sed illud dicimus secundum arboris genus, quia non ficum plantat vnde nucem decerpit. Ita dici posset, quod feceris patieris, non vt si stuprum fecerit, stuprum patiat; sed quod peccato isto fecit legi, hoc ei lex faciat: id est, quia legem talia prohibentem de sua vita abstulit, auferat eum etiam ipsa lex de hominum vita quam regit. It si dixisset, quantum mensi fueritis, tantum remetietur vobis: nec sic esset consequens, vt omnimodo equales peccatis poenas intelligere deberemus. Neque enim equalia sunt, verbi gratia, triticum & hordeum. Et profecto dici posset, quantum mensi fueritis, tantum remetietur vobis, hoc est quantum tritici, tantum hordei. Quod si de doloribus ageretur atque diceretur, quantum dolore ingereritis, tantum ingeretur vobis; fieri posset vt tantus dolor esset, quamuis tempore diuturnior, hoc est, mora maior, vi par. Neque enim si de duabus lucernis dicamus, tantum ignis iste caluit, quantum ille: ideo falsum erit, quia vna earum forte citius extincta est. Non itaque, si aliquid secundum aliud tantum est, secundu aliud non est tantum, quia non omnimodo tantum est, ideo falsus est modus in quo tantum est. Cum vero dixerit, In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis: cumque manifestum sit, aliud esse mensuram in qua metitur aliquid, aliud ipsam rem quae metitur: iam fieri potest, vt in qua mensura homines mensi essent, verbi gratia, modium tritici, in ea illis metiantur millia modiorum, vt & tam multum interesset in quantitate frumenti, & nihil in mensura: vt taceam de ipsarum reru diuersitate: quia non solum fieri potest, vt in qua mensura quis mensus fuerit hordeum, in ea illi metiatur triticum, sed qua mensus fuerit frumentum, in ea illi metiatur aurum, & frumenti sit vnus modius, auri autem quam plurimi. Ita cum sine comparatione reru ipsarum, & genus & quantitas differat, dici tamen rectissime potest, In qua mensura mensus est, in ea illi mensum est. Vnde autem hoc dixerit Christus, paulo superius satis elucet. Nolite, inquit, iudicare, vt non iudicemini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Nunquid si iniquo iudicio iudicabunt, iniquo iudicabuntur? Absit. Nulla quippe iniquitas apud Deum. Sed ita dictum est, In quo iudicio iudicaueritis, in eo iudicabimini: tanquam diceretur, In qua voluntate benefeceritis, in ipsa libetabimini: vel in qua voluntate malefeceritis, in ipsa puniemini. Velut si quisquam ad turpem concupiscentiam oculis vtens excacari iuberetur, recte vtrique audiret, In quibus oculis peccasti, in eis supplicium meruisti. Iudicio enim quisque animi sui, seu bono seu malo vtitur vel ad benefaciendum vel ad peccandum. Vnde non iniquum est, vt in quo iudicat in eo iudicetur: hoc est, vt in ipso animi sui iudicio poenas luat, cum ea mala patitur, quae male iudicatum animum consequuntur. Alia namque sunt manifesta tormenta, quae post futura praeparantur, etiam ipsa ex eodem male voluntatis cardine extracta. In ipso autem animo, vbi appetitus voluntatis est humanorum mensura factorum, continuo poena sequitur culpam, plerunque maior non sentientis caecitate grauiore. Ideo cum dixisset, In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini, secutus adiunxit: Et qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. In voluntate quippe propria metitur bonus homo bona facta, & in ea metietur ei beatitudo.

Mat. 7. a. 7.

do. Itemque in voluntate propria, metietur malus homo mala opera, & in ea metietur ei miseria: quoniam vbi quisque bonus est, cum bene vult, ibi etiam malus cum male vult. Ac per hoc ibi etiam fit vel beatus vel miser, hoc est in ipso suae voluntatis affectu, quae omnium factorum meritorumque mensura est. Ex qualitatibus quippe voluntatum, non ex temporum spatium, siue recte facta siue peccata metimur. Alioquin maius peccatum haberetur, arborem deiicere quam hominem occidere. Illud enim fit longa mora istibus multis, hoc vno actu breuissimo tempore: pro quo tamen exigui temporis tam grandi peccato, si perpetua deportatione homo puniretur, etiam mirius cum illo actum, quam dignus fuerat, diceretur: quauis in spatio temporalium longitudo poenae, cum breuitate facinoris nullo modo sit comparanda. Quid ergo contrarium est, si erunt pariter longa, vel etiam pariter aeterna supplicia, sed aliis alia mitiora, vel aciora: vt quibus tempus aequale est, non sit aequalis asperitas, propter mensuram etiam peccatorum, non in productione temporum, sed in voluntate peccantium? Voluntas quippe ipsa punitur, siue animi supplicio siue corporis, vt quae delectatur in peccatis, ipsa plectatur in poenis, & vt qui iudicat sine misericordia, sine misericordia iudicetur. Et in hac quippe sententia, ad hoc solum eadem mensura est, vt quod non praestitit, non ei praestetur. Atque ita quod ipsa iudicatur, aeternum erit: quamuis quod iudicauit, aeternum esse nequiebit. In eadem igitur mensura, quauis non aeternorum malefactorum, aeterna supplicia remetitur, vt quia aeternam voluit haberi peccati perfruitionem, aeternam vindictam inueniat seueritatem. Non autem finit proposita breuitas responsionis meae: vt colligam omnia, vel certe quam plurima quae de peccatis, & de peccatorum poenis, sancti libri habent, atque ex his vnam eruam sine vlla ambiguitate sententiam, si tamen id valeam viribus mentis, etiam si congruum nanciscar otium. Nunc tamen arbitror satis esse monstratum, non esse contrarium aeternitati suppliciorum, quod in eadem mensura redduntur, in qua peccata commissa sunt.

Questionem quintam soluens docet, a Salomone fieri mentionem filij Dei.

POST hanc questionem, qui eas ex Porphyrio proposuit, hoc adiunxit. Sane etiam de illo, inquit, me dignaberis instruere, si verum dixit Salomon: Filij Dei non habet. Citò respondetur: non solum hoc non dicitur, verum etiam dixit, quod Deus habeat filium. Apud eum enim sapientia loquens, ait: Ante omnes colles genuit me. Et quid est Christus, nisi Dei sapientia? Itaque quodam loco Prouerbiorum; Deus, inquit, docuit me sapientiam, & scientiam sanctorum cognoui. Quis ascendit in caelum, & descendit? Quis collegit ventos in sinum? quis conuertit aquam in vestimento? Quis tenuit fines terrae? Quod nomen est ei, aut quod nomen est filij eius? Horum duorum, quae in extremo commemorauimus, vnum retulit ad patrem, id est, quod nomen est ei: propter quod dixerat, Deus docuit me sapientiam. Et alterum euidenter ad filium, cum ait; Aut quod nomen est filij eius, propter caetera, quae de filio magis intelliguntur. hoc est: Quis ascendit in caelum, & descendit? Quod Paulus ita commemorat: Quis descendit, ipse est, & qui ascendit super omnes caelos. Qui collegit ventos in sinum: id est, animas credentium in occultum atque secretum. Quibus dicitur; Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Quis conuertit aquam in vestimento: vt dici posset, Quotquot in Christum baptizati estis, Christum induistis. Quis tenuit fines terrae, qui dixit discipulis suis: Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudaea, & Samaria, & vsque in fines terrae.

Quaestio

Quaestio 5:
Solutio.
Prou. 8. c. 15
Prou. 10. a.
3. 2.
al. praeter.
Eph. 4. b. 10.
Col. 1. a. 3.
Gal. 3. d. 27.
Act. 1. b. 8.

Questionem sextam dissoluens ostendit, miracula sacris prodita Scripturis, aut credenda omnia, aut negligenda omnia, aperies allegoriam de Iona a ceto absorpto, de hedera, & venime matutino: Deum factis loqui: postremò in his quæ Christus interpretatus est, non esse liberam hominum diuinationem.

Quæstio 6. **P**OSTREMA quæstio proposita est de Iona, nec ipsa quasi ex Porphyrio, sed tanquam ex irrisione Paganorum. Sic enim posita est: Deinde quid sentire, inquit, debemus de Iona, qui dicitur in ventre ceti triduo fuisse, quod *improbabile* est & incredibile, transuoratum cum veste hominem, fuisse in corde piscis. Aut si figura est, hanc dignaberis pandere. Deinde quid tibi etiam illud vult, supra euomitum Ionam cucurbitam natam, quid causâ nulla sit, ut hæc nasceretur. Hoc enim genus quæstionis, multo cachinno à Paganis grauius irrisum animaduerti. Ad hoc responderetur, quod aut omnia diuina miracula credenda non sint: aut hoc cur non credatur, causâ nulla sit. In ipsum autem Christum, quod tertio die resurrexit, non crederemus, si fides Christianorum cachinnum metueret Paganorum. Cum autem hinc quæstionem non proposuerit amicus noster, Vtrum credendum sit, vel Lazarum resuscitatum esse quarto die, vel ipsum Christum tertio die resurrexisse: multum miror hoc quod factum est de Iona, eum pro incredibili posuisse: nisi forte facilius putat mortuum de sepulchro resuscitari, quam viuum in tam vasto ventre belluæ potuisse seruari. Vt enim omittam commemorare, quanta magnitudo belluarum marinarum ab eis qui experti sunt indicetur, veterem quem costæ illæ muniebant, quæ Carthagini in publico fixæ populo notæ sunt, quot homines in spatio suo capere possent, quis non coniciat, quanto hiatus patebat os illud, quod velut ianua speluncæ illius fuit: nisi forte, ut posuit, vestis esset impedimento, ne Ionas deuorari posset: illæus quasi per angusta sese coarctauerit, qui per abruptum aeris præcipitatus, sic exceptus est, ut prius reciperetur ventre bestię, quam dente laceraretur. Quanquam Scriptura neque nudum neque vestitum in illud antrum deiectum esse dixerit, ut possit intelligi illuc etiam nudus irruisse, si forte opus erat, tãquam ouo corium, ita illi vestem detrahi, quo facilius forberetur. Sic enim sunt homines de Prophe- tæ huius veste solliciti, quasi aut per fenestram paruam repisse, aut in balneas intrasse dicatur, quod etiã si necesse esset intrare vestitum, vix molestum esset, nõ tamen mirum. Sed habent reuera quod non credant in diuino miraculo, vaporẽ ventris quo cibi madescunt, potuisse ita temperari, ut vitam hominis conseruaret. Quanto incredibilius ergo proponerent, tres illos viros ab impio rege in caminum missos, deambulasse in medio ignis illæos? Quapropter si nulla isti diuina miracula volunt credere, alia disputatione refellendi sunt. Neque enim debent vnum aliquid tanquam incredibile proponere, & in quæstionem vocare, sed omnia quæ vel talia, vel etiam mirabilia narrantur. Et tamẽ si hoc quod de Iona scriptum est, Appuleius Madaurensis, vel Apollonius Tyaneus fecisse diceretur, quorũ multa mira nullo fideli autore iactant, quãuis & dæmones nonnulla faciant angelis sanctis similia, non veritate, sed specie, non sapientia, sed planè fallacia: tamen si de istis, ut dixi, quos magos vel philosophos laudabiliter nominat, tale aliquid narraretur, nõ iam in buccis ereparet risus, sed typhus. Ita rideant scripturas nostras. Quantum possunt, rideant, dum per singulos dies rariore paucioresq; se videant, vel moriendõ, vel credendo: dum implentur omnia quæ prædixerunt, qui hos contra veritatem inaniter pugnatos, vanè latratos, paulatim defecturos, tanto antè riserunt: nobisque posteris suis, non solum ea legenda

dimiserunt, verum experienda promiserunt. Non sanè absurdè, neque importunè requiritur, quid ista significant, ut cum hoc expositum fuerit, non tantum gesta, sed etiam propter aliquam significationem cõscripta esse credantur. Prius ergo non dubitet Ionam prophetam in aluo ingenti marinæ belluæ triduo fuisse, qui vult scrutari, curnam hoc factum sit: non enim frustra factum est, sed tamen factum est. Si enim mouent ad fidem, quæ figuratè tantum dicta, non facta sunt: quanto magis mouere debent, quæ figuratè non tantum dicta, sed facta sunt? Nam sicut humana consuetudo verbis, ita diuina potentia etiam factis loquitur. Et sicut sermoni humano verba noua, vel minus vñitata, moderatè ac decenter aspersa, splendorem addunt: ita in factis mirabilibus congruenter aliquid significantibus, quodammodo luculentior est diuina eloquentia. Proinde quid figurauerit, quod Prophetam bellua illa deuoratum, tertio die viuum reddidit, cur à nobis quaeritur, cum hoc Christus exponat? Generatio, inquit, praua & adultera signum quaerit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ propheta: sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. De ipso autem triduo mortis Domini nostri Iesu Christi, quomodo ratio reddatur, cum à parte totum intelligitur, in die primo & nouissimo, ut toti tres dies idem cum suis noctibus computentur, longum est differere, & in aliis sermonibus iam sapissimè dictum est. Sicut ergo Ionas ex nauis in aluum ceti, ita Christus ex ligno in sepulchrum vel in mortis profundum. Et sicut ille pro his qui tempestate periclitabantur, ita Christus pro his qui in hoc seculo fluctuant. Et sicut primò iussus est, ut prædicaretur Niniuitis à Iona, sed non ad eos peruenit propheta Ionæ, nisi postea quam eum ceteris euomit: ita propheta præmissa est ad gentes, sed nisi post resurrectionem Christi non peruenit ad gentes. Iam verò quod tabernaculum sibi constituit, & consedit ex aduerso ciuitatis Niniue, quid ei futurum esset expectans, alterius significationis personam propheta gestabat. Præfigurabat enim carnalem populum Israël. Nam huic erat & tristitia de salute Niniuitarum, hoc est, de redemptione & liberatione gentium. Vnde venit Christus vocare, non iustos, sed peccatores in pœnitentiã. Vmbra ergo cucurbitæ super caput eius, promissiones erant veteris Testamenti, vel ipsa iam muna, in quibus erat vtique, sicut dicit Apostolus, vmbra futurorum, tanquam ab æstu temporalium malorum in terra promissionis defensaculum præbens. Vermis autem matutinus quo rodente cucurbita exaruit, idem ipse rursus Christus occurrit, ex cuius ore Euangelio diffamato, cuncta illa quæ temporaliter apud Israëlitas velut vmbrae prius significatione viguerunt, euacuata marcescunt. Et nunc ille, populus amisso Hierosolymitano regno, & sacerdotio & sacrificio (quod totum vmbra erat futuri) in captiua dispersione magno æstu tribulationis adurit, sicut Ionas, quod scriptum est, à solis ardore, & dolet graniter, & tamen dolori eius atque vmbrae quam diligebat, salus gentium pœnitentiũque præponitur. Adhuc cachinnet Paganis, & iam vermem Christum, & hanc interpretationem prophetici Sacramenti superbiore garrulitate derideant, dũ tamen & ipsos sensim paulatimque consumat. Nam de omnibus talibus Esaias propheta, per quẽ nobis dicit Deus, Audite me, qui scitis iudicium populus meus, in quorũ corde lex mea est, opprobria hominũ nolite metuere, & detractioe eorũ ne superemini, nec quod vos spernãt, magni duxeritis: sicut enim vestimentum, ita per tempus absumentur, & sicut lana à tinea comedentur, iustitia autem mea in æternum manet. Nos ergo agnoscamus vermem matutinum, quia & in illo psalmo cuius titulus inscribitur, Pro susceptione matutina: hoc se ipse nomine appellare dignatus est: Ego, inquit, sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectionis plebis. Hoc opprobrium de illis opprobriis est, quæ iubemur non metuere per Esaiam dicentem: Opprobria hominum nolite metuere. Ab isto verme tanquam à tinea comeduntur, qui sub eius dente Euangelicò per singulos dies paucitatem suam deficiendo mirantur. Nos hunc agnoscamus, & pro salute diuina, humana opprobria susseramus. Vermis est propter humilitatem carnis, fortassis etiam propter virginis partum. Nam hoc animal plerumque de carne, vel de quacunque re terrena, sine vilo concubitu nascitur: Matutinus est, quia diluculo resurrexit. Poterat vtique illa cucurbita & sine vilo vermiculo arescere. Postremò si habebat Deus ad hoc vermem necessarium, quid opus erat addere matutinum, nisi vt ille vermis agnosceretur, qui cantat pro susceptione matutina: Ego autem sum vermis, & non homo? Quid ista propheta iam ipso rerum effectu & adimpletione lucidius: Si irrisus est vermis iste cum penderet in cruce, sicut in eodem psalmo scriptum est: Locuti sunt labiis, & mouerunt caput: Sperauit in Deum, eruat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum. Cum completa sunt quæ ibi prædixit: Foderunt manus meas & pedes meos, diuinauerunt omnia ossa mea: Ipsi verò considerauerunt, & conspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea; & super vestem meam miserunt sortem: quod tanta manifestatione futurum in libro antiquo prophetauit, quanta manifestatione factum in nouo Euangelio recitatur. Sed si in hac humilitate, ut dicere cœperam, iste vermis irrisus est, nunquid adhuc irridendus est cum ea compleri cernimus, quæ consequentia Psalmus ipse habet? Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ: Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium: quoniam Domini est regnum; & ipse dominabitur gentium. Sic commemorati sunt Niniuitæ, & conuersi sunt ad Dominum: hanc salutem pœnitentiæ gentium tanto antè præfiguratum in Iona, dolebat Israël, sicut nunc dolet vmbra nudatus; & æstu fauciat. Liceat sanè cuilibet quamlibet aliter, dum tamen secundum regulam fidei, cetera omnia quæ de Iona propheta mysteriis operata sunt; aperire. Illud planè quod in ventre ceti triduo fuit, fas nõ est aliter intelligere, quam ab ipso caelesti magistro in Euangelio commemorauimus reuelatum. Proposita exposuimus vt potuimus: sed ille qui proposuit, iam sit Christianus; ne forte cum expectat ante librorum sanctorum finire quæstiones, prius finiat vitam istam, quam transeat à morte ad vitam. Ferri enim potest, quod antequam Christianis Sacramentis imbuatur, quaerit de resurrectione mortuorum. Concedendum etiam fortassis quod de Christo quaesuit, cur tanto post venerit, vel si quæ sunt alia pauca & magna quæstiones, quibus cetera inserviunt. Si autem qualis est illa, in qua mensura mensi fueritis, metietur vobis: vel qualis ista de Iona, etiam omnes tales antequam sit Christianus finire cogitat, perperam cogitat vel conditionem humanam, vel ætatem iam sumam. Sunt enim innumerabiles quæ non sunt finiendæ ante fidem; ne finiatur vita sine fide. Sed planè retenta iam fide, ad exercendam piã delectationem mentium fidelium studiõssimè requirendæ, & quod in eis eluxerit, sine typho arrogantiaë communicandum, quod autem latuerit, sine salutis dispendio tolerandum.

Augustinus Bonifacio viro militari de Cæsaris comitatu, commonstrans illi Donatistarum hæresim nihil habere commune cum Arriana, & qua moderatione per metum legum imperialium hæretici possunt ad Ecclesiæ societatem reduci, uõ de Donatistarum & Circumcellionũ immanitate, postremò de peccato in Spiritum sanctum non remittendo. Idem argumentum tractauit Epistola quadragesima octaua.

EPISTOLA L.

S. August. lib. 2. Retract. cap. 48.

EODEM tempore scripsi etiam librum De correctione Donatistarum, propter eos qui nolabant illos legibus imperialibus corrigi. Hic liber sic incipit:

LAVDO, & gratulor, & admiror fili dilectissime Bonifaci, quod inter curas bellorum & armorum, vehementer desideras ea nosse quæ Dei sunt. Verè hinc te apparet etiam de ipsa virtute militari, fidei seruire quam habes in Christo. Vt ergo breuiter insinuem dilectioni tuæ, inter Arrianorum & Donatistarum quid intersit errorem, Arriani patris & filij, & Spiritus sancti diuersas substantias esse dicunt: Donatistæ autem non hoc dicunt, sed vnam trinitatis substantiam confitentur. Et si aliqui ipsorum minorem filium esse dixerunt quam pater est, eisdem tamen substantiæ non negarunt. Plurimi verò in eis hoc se dicunt omnino credere de patre & filio & Spiritu sancto, quod catholica credit Ecclesia. Nec ipsa cum illis vertitur quæstio, sed de sola communionem infeliciter litigant, & contra vnitatem Christi rebelles inimicitias peruersitate sui erroris exercent. Aliquando autem sicut audiuimus, nonnulli ex ipsis volentes sibi Gothos conciliare, quando eos vident aliquid posse, dicunt hoc se credere quod & illi credunt. Sed maiorũ sitorum auctoritate conuincuntur, quia nec Donatus ipse sic credidisse asseritur, de cuius parte se esse gloriantur. Non te autem ista conturbent, fili dilectissime. Hæreses enim & scandala futura prædicta sunt, vt inter inimicos erudiamur, ac sic & fides & dilectio nostra possit esse probator. Fides vtique ne ab eis decipiamur, dilectio autem vt etiam ipsis corrigendis quantum possumus consulamus, non solum iustates ne infirmis nõceant, atque vt ab errore nefario liberentur, sed etiam orantes pro eis, vt aperiat Dominus illis sensum & intelligant Scripturas, quia in sanctis libris vbi manifestatur Dominus Christus, ibi & eius Ecclesia declaratur: isti autem mirabili cæcitate, cum ipsum Christum præter Scripturas nesciant, eius tamen ecclesiam non diuinarum literarum auctoritate cognoscunt, sed humanarum calumniarum vanitate confingunt. Agnoscent nobiscum Christum in eo quod legitur: Foderunt manus meas & pedes meos, diuinauerunt omnia ossa mea: Ipsi verò considerauerunt & conspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem: & nolunt agnoscere Ecclesiam in eo quod post paulum sequitur: Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ: Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium: quoniam Domini est regnũ, & ipse dominabitur gentiũ. Agnoscent nobiscum Christum, in eo quod legitur: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: & nolunt agnoscere Ecclesiam in eo quod sequitur: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Agnoscent nobiscum Christum in eo quod ipse Dominus in Euangelio loquitur: Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die: & nolunt agnoscere Ecclesiam in eo quod sequitur: Et prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes incipiam.

Psal. 11. 4. 7

Esai. 51. 6. 7

Deus factis loquitur.

Mat. 12. 5. 39

De quæstionibus Euangelij lib. 1. cap. 8.

Triduum Christi.

Psal. 11. 4. 8

1. 17.

1. 28.

Lucæ 5. 34

Col. 2. 17.

Psal. 11. 17.

Psal. 2. 6. 7.

Lucæ 24. 8.

46.

Christus vniuersi gentium intelligitur.

absumentur

Tor. 2. 2. 7. ubi. b. 134.

2. Rem. 2. 8.

2. 4. q. 2. Si foris.

Pf. 117. b. 8.

Gen. 26. b. 4.

Mal. 1. d. 11.

Pfal. 71. b. 8.

Coloss. 1. b. 6.

Luca 24. Act. 1.

Imp. Const. inus. Cæcilia. 400.

2. Rem. 40.

incipientibus ab Hierusalem. Et innumerabilia sunt A testimonia librorum sanctorum, quæ in hunc librum coartate non debui. In quibus sicut apparet Dominus Christus, siue secundum diuinitatem quæ æqualis est patri, qui in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum; siue secundum susceptæ carnis humilitatem, qua verbum caro factum est, & habitauit in nobis: sic apparet etiã eius ecclesia, non in sola Africa (sicut isti impudentissima vanitate delirant) sed toto orbe terrarum diffusa. Testimonis enim diuini lites suas præferunt, quia in causa Cæciliani quondam Ecclesiæ Carthaginensis episcopi, cui crimina obiecerunt quæ nec potuerunt probare nec possunt, se ab Ecclesia catholica, hoc est, ab vnitæ omnium gentium diuiserunt. Quamuis & si vera essent quæ ab eis obiecta sunt Cæciliano, & nobis possent aliquando monstrari, ipsam iam mortuum anathematizarem: sed tamen Ecclesiam Christi, quæ non litigiosis opinionibus fingitur, sed diuini attestacionibus comprobatur, propter quemlibet hominem relinquere non debemus; quia bonum est cõfiderẽ in Domino, quam cõfiderẽ in homine. Neque enim, quod sine iniuria innocentie illius dixerim, si peccauit Cæcilianus, ideo hæreditatem suam perdidit Christus. Facile est homini, seu vera seu falsa de altero homine credere, sed sceleratæ impudentie est, propter crimina hominis, quæ orbi terrarum non possit ostendere, communionem orbis terrarum velle damnare. Vtrum Cæcilianus à traditoribus diuinarum codicum fuerit ordinatus, nescio, non vidi, ab inimicis eius audiui. Non mihi de lege Dei, non de præconio prophetarum, non de sanctitate Psalmorum, non de Apostolo Christi, non de Christi eloquio recitatur. Ecclesiam verò toto terrarum orbe diffusam, cui non communicat pars Donati, vniuersarum Scripturarum testimonia consona voce proclamant. In semine tuo benedicentur omnes gentes, Lex Dei dicit. Ab ortu C solis vsque ad occasum, sacrificium mundum offertur nomini meo, quoniam glorificatum est nomen meum in gentibus, per Prophetam Deus dixit. Dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum, per Psalmum Dominus dixit. Fructificans & crescens in vniuerso mundo; per Apostolum Dominus dixit. Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa, & in Samaria, & vsque ad fines terræ, filius Dei ore suo dixit. Cæcilianus Ecclesiæ Carthaginensis episcopus humanis litibus accusatur. Ecclesia Christi in omnibus gentibus constituta, diuini vocibus commendatur. Ipsa pietas, veritas, charitas, nos non permittit contra Cæcilianum eorum hominum accipere testimonium, quos in Ecclesia non videmus, cui Deus perhibet testimonium. Qui enim diuina testimonia non sequuntur, pondus humani testimonij perdidit. Addo quod Cæciliani causam, ipsi ad imperatoris Constantini iudicium accusando miserunt, imò verò ipsam Cæcilianum post episcopalia iudicia, vbi eum opprimere non potuerunt, ad supradicti imperatoris examen, pertinacissimis persecutoribus perduxerunt. Et quod in nobis modo reprehendunt, vt decipiant imperitos, dicentes, non debere Christianos contra inimicos Christi aliquid à Christianis imperatoribus postulare, ipsi priores fecerunt. Quod etiam in collatione, quam simul apud Carthaginem habuimus, negare non ausi sunt, imò & gloriarum ausi sunt, quod apud Imperatorem maiores eorum criminaliter Cæcilianum fuerint insecuti, in super adentes mendacium, quod eum illic vicerint fecerint, que damnari. Quomodo ergo nunc ipsi non sunt persecutores, qui cum accusando persecuti sint Cæcilianum, & ab eo fuerint superati, falsam sibi gloriam impudentissimo mendacio arrogare voluerunt, non

solam culpam non putantes, verum etiam pro sua laude iactantes, si probarent Cæcilianum maioribus suis accusantibus fuisse damnatum? Quemadmodum autem in ipsa collatione modis omnibus victi sint, quoniam valde proluxa sunt gesta, & tibi aliis rebus Romanæ paci necessariis occupato, multum est vt legantur, Breuiarium eorum tibi legi forsitan poterit, quod credo habere fratrem, & coepiscopum meum Opratum: aut si non habet, potest facillime accipere de Ecclesia Sicuti enim in illos leones, sic in istos conuerse sunt leges, quibus innocentem opprimere voluerunt, nisi quod propter misericordiam Christi, magis pro eis sunt istæ leges, quæ illis videntur aduersæ: quoniam multi per illas correcti sunt, & quotidie corriguntur, & se esse correctos, atque ab illa furiosa pernicie liberatos gratias agunt. Et qui oderant diligunt, molestasque sibi fuisse saluberrimas leges, quantum in infamia detestabantur, tantum recepta sanitate gratulantur, & in residuos cum quibus fuerant perituri, iam simili dilectione nobiscum, vt pariter instemus ne illi pereant, excitantur. Molestus est enim & medicus furenti phrenetico, & pater indisciplinato filio, ille ligando, iste cædendo, sed ambo diligendo. Si autem illos negligant, & petire permittant, ista potius manufactudo falsa, crudelis est. Si enim equus & mulus, quibus non est intellectus, morsibus & calcibus resistunt hominibus, à quibus eorum curanda vulnera contrectantur, & cum inter dentes eorum & calces sæpe homines periclitentur, & aliquando veniunt, non tamen eos deserunt, donec per dolores & molestias medicinales reuocent ad salutem: quanto magis homo ab homine, & frater à fratre, ne in æternum pereat, non est deserendus, qui correctus intelligere potest quantum sibi præstatur beneficiu, quando se persecutionem perpeti querebatur? Sicut ergo Apostolus dicit, Insuperabiles cum tempus habemus operemur bonum ad omnes: qui possunt catholicorum præceptorum sermonibus, qui possunt catholicorum principum legibus, partim per eos qui diuini admonitionibus, partim per eos qui iussis imperialibus parent, omnes ad salutem vocentur, omnes à pernicie reuocentur. Quia & imperatores, quando pro salitate contra veritatem constituunt malas leges, probantur bene credentes, & coronantur persecuerantes. Quando autem pro veritate contra falsitatem constituunt bonas leges, terrentur scelerantes, & corriguntur intelligentes. Quicumque ergo legibus imperatorum quæ contra veritatem Dei feruntur obtemperare non vult, acquirit grande præmium. Quicumque autem legibus imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium. Nam & temporibus Prophetarum omnes reges qui in populo Dei non prohibuerunt, nec euerterunt quæ contra Dei præcepta fuerant instituta, culpantur, & qui prohibuerunt & euerterunt, super aliorum merita laudantur. Et rex Nabuchodonosor, cum seruus esset idolorum, constituit sacrilegam legem, vt simulacrum adoraretur, sed eius impiæ constitutioni qui obedire noluerunt, pie fideliterque fecerunt. Idem tamen rex, diuino correctus miraculo, piam & laudabilem legem pro veritate constituit, vt quicumque diceret blasphemiam in Deum verum Sidrac, Misac, & Abdenago, cum domino sua penitus interiret. Hanc legem si qui contempserunt, & id quod fuerat constitutum merito perpeferunt, debuerunt dicere quod isti dicunt; se iustos esse, quia ex lege regis persecutionem patiebantur: quod vtique dicerent, si ita insanirent, sicuti isti insanunt,

Optim. Ep.

Dan. 6. f. 14.

Legum contra Hereticos leuati utilitas.

al. exhortantur.

23. q. 4. Ipsa pietas.

Pfal. 31. c. 90.

al. vngulam.

Gal. 6. c. 10.

al. predicatorum.

Diff. 9. cap. Imperatores, quod dicitur sequi. 11. q. 3. Imperatores.

Dan. 3. d. 5.

ibid. 2. 9. 5.

Mat. 5. d. 10.

Lib. 1. De sermone Domini in monte. c. 4. Gen. 16. b. 6.

1. Reg. 19. d. 20. 4. Ibid. cap. 23. b. 1. 4. Luc. 23. e. 33.

Pfal. 42. d. 1.

Pfal. 118. Cap. 86.

Cæcilianus.

23. q. 4. Si Ecclesia. Ecclesiam reponit ex veteri Testamento. Gal. 4. d. 26.

Gen. 16. b. 4.

Pf. 17. d. 38.

Mat. 5. d. 10.

niunt, qui diuidunt membra Christi, exuffiant Sacramenta Christi, & de persecutione gloriatur: quia prohibentur ista facere legibus imperatorum, quas constituerunt pro vnitæ Christi, & iactant fallaciter innocentiam suam, & quam non possunt à Domino accipere, ab hominibus quarunt martyrum gloriam. Veri autem martyres illi sunt, de quibus Dominus ait; Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Non ergo qui propter iniquitatem, & propter Christianæ vnitatis impiam diuisionem, sed qui propter iustitiam persecutionem patiuntur, hi martyres veri sunt. Nam & Agar passa est persecutionem à Sara, & illa erat sancta quæ faciebat, illa iniqua quæ patiebatur. Nunquid & huic persecutioni, quam passa est Agar, comparandus est sanctus Dauid, quem persecutus est iniquus Saul? Valde vtique distat, non quia patiebatur, sed quia propter iustitiam patiebatur. Et ipse Dominus cum latronibus crucifixus est. Sed quos passo iungebat, causa separabat. Ideo in Psalmo vox illa intelligenda est verorum martyrum, volentium se discerni à martyribus falsis; Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Non dixit, discerne poenam meam: sed, discerne causam meam. Potest enim esse impiorum similis poena, sed dissimilis est martyrum causa: quorum & illa vox est. In iuste persecuti sunt me, adiuua me. Ideo se dignum exultant, qui adiuuaretur iuste, quia illi persequuntur iniuste. Nam si iuste illi persequerentur, non fuerat adiuuandus, sed corrigendus. Si autem putant, quod nemo possit iuste aliquem persequi, sicut in collatione dixerunt, illam esse veram Ecclesiam, quæ persecutionem patitur, non quæ facit, omitto dicere quæ superius commemoravi: quia si ita est vt dicunt, Cæcilianus ad veram Ecclesiam pertinebat, quando eum maiores illorum vsque ad imperatoris iudicium accusando persequerentur. Nos enim dicimus, ideo illum ad veram Ecclesiam pertinuisse, non quia persecutionem patiebatur, sed quia propter iustitiam patiebatur. Illos autem ideo fuisse alienos ab Ecclesia, non quia persequerentur, sed quia iniuste persequerentur. Nos itaque hoc dicimus. Illi verò si non quarunt causas, quare quisque faciat persecutionem, vel quare patiatur: sed hoc putant esse signum veri Christiani, si persecutionem non faciat, sed patiatur, sine dubio Cæcilianum in ea definitione constituunt, qui non faciebat, sed patiebatur. Maiores autem suos ab ea definitione foras mittunt, qui faciebant, non patiebantur. Sed hoc, vt dixi, omitto: illud dico; Si Ecclesia vera, ipsa est quæ persecutionem patitur, non quæ facit: quarant à Apostolo, quam Ecclesiam significabat Sara, quando persecutionem faciebat ancilla. Liberam quippe matrem nostram, caelestem Hierusalem, id est, veram Dei Ecclesiam, in illa muliere dicit fuisse figuratam, quæ affligebat ancillam. Si autem melius discutiamus, magis illa persequeretur Saram superbiendo, quam illam Sara coercendo: illa enim dominæ faciebat iniuriam, ista imponebat superbie disciplinam. Deinde quæro, si boni & sancti nemini faciunt persecutionem, sed tantummodo patiuntur: cuius putant esse in Psalmo vocem, vbi legitur; Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant? Si ergo verum dicere vel agnoscere volumus, est persecutio iniusta, quam faciunt impij Ecclesiæ Christi, & est iusta persecutio, quam faciunt impij Ecclesiæ Christi. Ista itaque beata est, quæ persecutionem patitur propter iustitiam, illi verò miseri, qui persecutionem patiuntur propter iniustitiam. Proinde ista persequitur diligendo, illi scelerando. Ista vt corrigat, illi vt euerant. Ista vt reuocet ab errore, illi vt præcipit in errorem. Denique ista persequitur inimicos & comprehendit, donec defi-

ciant in vanitate, vt in veritate proficiant. Illi autem retribuentes mala pro bonis, quia eis consulimus ad æternam salutem, etiam temporalem nobis conantur auferre, sic amantes homicidia, vt in seipsis ea perficiant, quæ in aliis perpetrare non possunt. Sicut enim charitas laborat Ecclesiæ, sic eos ab illa perditione liberare, vt eorum nemo moriatur: sic eorum laborat furor, aut nos occidere, vt suæ crudelitatis patiantur libidinem, aut etiam seipsos, ne perdidisse videantur occidendorum hominum potestatem. Qui autem nesciunt consuetudinem illorum, putant eos modo seipsos occidere, quando ab eorum insanissima dominatione per occasionem legum istarum, quæ pro vnitæ sunt constitutæ, tanti populi liberantur. Qui autem sciunt, & ante ipsas leges quid facere soleant, non eorum mirantur mortes, sed recordantur mores: maximè quando adhuc cultus fuerat idolorum, ad paganorum celeberrimas solennitates ingentia turbarum agmina veniebant, non vt idola frangerent, sed vt interficerentur à cultoribus idolorum. Nam illud si accepta legitima potestate facere vellent, si quid eis accidisset, possent habere qualemcunque vmbra nominis martyrum, sed ad hoc solum veniebant, vt integris idolis ipsi perimerentur. Nam singuli quique valentissimi iuvenes cultores idolorum, quis quot occideret ipsi idolis vouere consueuerant. Quidam etiam se trucidandos armatis viatoribus ingerebant, percussuros eos se, nisi ab eis perimerentur, terribiliter comminantes. Nonnunquam & à iudicibus transuentibus extorquebant violenter, vt à carnificibus vel ab officio ferirentur. Vnde quidam illos sic illustrasse perhibetur, vt eos tanquam percutiendos ligari & dimitti iuberet, atque ita eorum impetum inuicentus & illæsus euaderet. Iam verò per abrupta præcipitia, per aquas & flamas occidere seipsos, quotidianus illis ludus fuit. Hæc enim eos tria mortis genera diabolus docuit, vt mori volentes, quando non inueniebant quem terrent, vt eius gladio ferirentur, per saxa se mitterent, aut ignibus gurgitibusque donarent. Quis autem illos hæc docuisse credendum est, possidens eorum: nisi ille qui & Saluatori nostro, vt se de pinna templi præcipitaret, tanquam de lege suggessit: Cuius suggestionem à se vtique prohiberent, si magistrum Christum in corde portarent. Sed quia in se diabolo potius dederunt locum, aut sic pereunt quemadmodum grex ille porcorum, quem de monte in mare turba demonum deiecit: aut illis mortibus erepti, pio matris catholice gremio collecti, ita liberantur, quemadmodum est à Domino liberatus, quem pater eius à demonio sanandum obtulit, dicens, quod aliquando cadere in aquam, aliquando in ignem solet. Vnde magna in eos fit misericordia, cum etiam per istas imperatorum leges, ab illa secta, vbi per doctrinas demoniorum mendaciloquorum mala ista didicerunt, prius eripiuntur inuiti, vt in catholica postea bonis præceptis & moribus sanentur assueti. Nam multi eorum quorum iam in vnitæ Christi, pium fidei seruiorem charitatemque miramur, cum magna letitia Deo gratias agunt, quod illo errore caruerunt, vbi mala ista bona putauerunt: quas gratias modo volentes non agerent, nisi prius etiam nolentes ab illa nefaria societate discederent. Quid de illis dicamus, qui nobis quotidie consentunt, quod iam olim volebant esse catholici, sed inter eos habitabant, inter quos id quod volebant esse non poterant per infirmitatem timoris, vbi si vnum verbum pro catholica dicerent, & ipsi & domus eorum funditus euerterentur? Quis est tam demens, qui neget istis debuisse per iusta imperialia subueniri, vt de tanto eruerentur malo, dum illi quos timebant timere coguntur, & eodem timore aut etiam ipsi corriguntur, aut certe cum se correctos esse

prodigiis. moris impietatis.

Luca 4. b. 9.

Mat. 5. b. 19.

Matth. 17. c. 15.

Enchiridion 1.4. 23.

ibid. 2.22.

1 Cor. 1. 22.

Lex in hincis.

respondissent: Domine, factum est quod iussisti, & ad hoc est locus, Exite, inquit, in vias & sepes, & quoscunque inueneritis, cogite intrare. In illis ergo qui leniter primò adducti sunt, completa est prior obedientia. In his autem qui coguntur, inobedientia coërcetur. Nam quid est, Cogite intrare: cum primò dictum esset, Adducite: & responsum esset, Factum est quod iussisti, & adhuc est locus? Si miraculorum terroribus cogédos voluisset intelligi, magis ad eos qui prius vocati sunt diuina miracula multa facta sunt, maximè ad Iudæos de quibus dictum est: Iudæi signa petunt. In ipsis quoque gentilibus talia temporibus Apostolorum miracula Euangelium commendauerunt, vt si talibus cogi iuberentur, priores (vt dixi) potius conuicti esse merito crederentur. Quapropter si potestatem quam per religionem ac fidem regum, tempore quo debuit, diuino munere accepit Ecclesia, hi qui inueniuntur in viis & in sepibus, id est, in hæresibus & schismatibus coguntur intrare, non quia coguntur reprehendant, sed quò cogantur, attendant. Conuiuium Domini, unitas est corporis Christi, non solum in sacramento altaris, sed etiam in vinculo pacis. De ipsis sanè possumus verissimè dicere, quòd neminem cogant ad bonum. Quoscunque enim cogunt, non cogunt nisi ad malum. Veruntamen antequàm istæ leges, quibus ad conuiuium sanctum coguntur intrare, in Africam mitterentur, nonnullis fratribus videbatur, in quibus & ego eram, quàmuis Donatistarum rabies vsquequaque saeuiret, non esse petendum ab imperatoribus, vt ipsam hæresim iuberent omnino non esse, pœnam constituendo eis qui in illa esse voluissent: sed hoc potius constituerent, vt eorum furiosas violentias non paterentur, qui veritatem catholicam vel prædicationem loquendo, vel legerent constituendo. Quod eo modo fieri aliquatenus posse arbitrabamur, si legem piissimæ memoriæ Theodosij quæ generaliter in omnes hæreticos promulgauit, vt quiscunque eorum episcopus vel clericus vbi libet esset inuictus, decem libris auri multaretur, expressius in Donatistas, qui se negabant hæreticos, ita confirmarent, vt non omnes ea multa ferirentur, sed in quorum regionibus aliquas violèntias à clericis vel à Circumcellionibus vel populis eorum Ecclesia catholica pateretur: vt scilicet post protestationem catholicorum, qui fuissent ista perpeffi, iam cura ordinum ad persoluendam multam episcopi siue ministri ceteri tenerentur. Ita enim existimabamus eis terribis, & nihil tale facere audentibus, posse liberè doceri & teneri catholicam veritatem, vt ad eam cogere nemo, sed eam qui sine formidine vellet sequeretur, ne falsos & simulatores catholicos haberemus. Et quàmuis aliis fratribus aliud videretur, iam ætate grauioribus, vel multarum ciuitatum & locorum exempla currentibus, vbi firmam & veram catholicam videbamus, quæ tamen ibi talibus beneficiis Dei constituta esset atque firmata, dum per priorum imperatorum leges ad communionem homines catholicam cogere: obtinuimus tamen vt illud potius quod dixi ab imperatoribus peteretur, decretum est in concilio nostro, legati ad comitatum missi sunt. Sed Dei maior misericordia, qui sciret, harum legum terror & quedam medicinalis molestia quàm multorum esset prauis vel frigidis animis necessaria, & illi duritiæ quæ verbis emendari non potest, sed tamen aliquantula seueritate disciplina potest, id egit vt legati nostri quod susceperant obtinere non possent. Iam enim nos præuenerant ex aliis locis quedam episcoporum querelæ grauiissimæ, qui mala fuerant ab ipsis multa perpeffi, & à suis sedibus exturbati, præcipue horrenda & incredibilis cædes Maximiani episcopi catholici Ecclesiæ Vagiensis effecit, vt nostra legatio iam quid age-

ret, non haberet. Iam enim lex fuerat promulgata, vt tantæ immanitatis hæresis Donatistarum, cui crudelius parci videbatur quàm ipsa sauebat, non tantum violenta esse, sed omnino esse non sineretur impune: non tamen supplicio capitali propter seruandam etiam circa indignos mansuetudinem Christianam, sed pecuniariis damnis propositis, & in episcopos vel ministros eorum exilio constituto. Supradictum quippe episcopum Vagiensem, quoniam apud ordinarium iudicem dicta inter partes sententia, obtinuerat basilicam quam illi, cum catholica esset, inuaserunt, stantem ad altare irruentes horrendo impetu & furore crudeli, fustibus & huiuscemodi telis, lignis denique eiusdem altaris effractis immaniter ceciderunt, pugione etiam percusserunt in inguine, quo vulnere sanguis effluens eum exanimem redderet, nisi ei ad vitam maior seuitia eorum profuisset. Nam cum grauius sauciatus per terram insuper traherent, exundanti venæ puluis obstrusus sanguine obtinuit, cuius effusione ibat in mortem. Deinde cum ab eis tandem relicto, nostri cum Psalmis auferre tentarent, illi ira ardentiore succensi, eum de portantium manibus abstulerunt, malè multatis fugatisque catholicis, quos ingenti multitudine superabant, & facile sauiendo terrebant. Inde in quandam turrem leuatum, iam defecisse arbitantes, cum ille adhuc viueret abiecerunt. Sed quodam molli aggere exceptus, & à quibusdam nocte transeuntibus per lucernam conspectus, agnitus atque collectus, & ad religiosam domum apportatus, adhibita magna cura post multos dies cum ab illa desperatione recreatus esset, occisum eum tamen fama scelere Donatistarum etiam trans mare nunciauerat: quò posteaquam venit, & vita eius inopinatissima apparuit, cicatricibus suis, tam multis, tam ingentibus, tam recentibus, non frustra fama mortuum se nunciasse monstrauit. Auxiliu ergo petiuit ab imperatore Christiano, non tan. sui vlci-

Lex promulgata in Donatistarum.

2. 3. q. 3. Maximianus.

Act. 23. d. 17.

Act. 22. f. 25.

Act. 25. c. 12.

ritas

Donatistarum immanitas.

al. multa.

2 Tim. 2. d. 26.

1 Cor. 3. d. 22.

Ezech. 34. d. 4.

2. 3. q. 5. Quis enim.

2 Reg. 18. c. 14.

ritas fecerat. Istorum autem omnium præcedentium A authoritatem & persuasionem secuti sunt multi, qui minus idonei erant per seipfos intelligere, quid distaret inter Donatistarum errorem, & catholicam veritatem: ita cum magna agmina populorum vera mater in sinum gaudens reciperet, remanserunt turbæ duræ, & in illa peste infelici animositate sistentes. Ex his quoque plurimi simulando communicauerunt, alij paucitate latuerunt. Sed illi qui simulabant paulatim assuescendo, & prædicationem veritatis audiendo, maximè post collationem & disputationem, quæ inter nos & episcopos eorum apud Carthaginem fuit, ex magna parte correcti sunt. In quibusdam verò locis, vbi pertinacior & impacatior præualuit multitudo, cui resistere non poterant pauciores, quorum erat melior de communionem sententia, aut turbæ autoritati paucorum potentiorum subditæ in malam partem, obtemperarunt, aliquanto diutius laboratum est. Ex his sunt in quibus adhuc laboratur, in quo labore multi catholici, & maximè episcopi & clerici horrenda & dura perpeffi sunt, quæ commemorare longum est, quando quorundam & oculi extincti sunt, & cuiusdam episcopi manus & lingua præcisæ est: nonnulli etiam trucidati sunt. Taceo crudelissimas cædes, & domorum deprædationes, per nocturnas aggressiones & incendia, non solum priuatorum habitaculorum, verum etiam Ecclesiarum, in quas flammæ non defuerunt qui & codices Dominicos mitterent. Sed nos huiusmodi afflictos malis, consequens consolatus est fructus. Nam vbiq; à perditis ista commissa sunt, ibi seuerius atque perfectius vnitas Christiana profecit, & vberius laudatur Dominus, qui donare dignatus est vt serui eius passionibus suis lucraretur fratres suos, & oves eius mortifero errore dispersas in pacem salutis æternæ suo sanguine congregarent. Potèst est Dominus & misericors, quem quotidie rogamus vt etiam cæteris det pœnitentiã, & respiciant de diaboli laqueis, à quo captiui tenentur secundum ipsius voluntatem, qui non quaerunt nisi vnde nobis calumniantur, & retribuant mala pro bonis: quia nec intelligere nouerunt, quem circa eos animi dilectionemque seruemus, & quomodo eos velimus secundum Domini præceptum, quod per Ezechielem prophetam pastoribus dedit, reuocare errantes, & perditos inuenire. Illi autem quod & alibi aliquando diximus, & quod nobis faciunt, sibi non imputant: & quod sibi faciunt, nobis imputant. Quis enim nostrum velit non solum aliquem illorum perire, verum etiam aliquod perdere? Sed si aliter non meruit pacem habere domus Dauid, nisi Absalon filius eius in bello quod contra patrem gerebat fuisset extinctus, quàmuis magna cura mandauerit suis, vt eum quantum possent viuum saluumque seruarent, vt esset cui pœnitenti paternus affectus ignosceret, quid ei restitit, nisi perditum flere, & sui regni pace acquisita suam mæstiam consolari? Sic ergo catholica mater bellantibus aduersus eam quid aliud quàm filiis suis, quia vtiq; ex ipsa magna arbore quæ ramorum suorum porrectione toto orbe diffunditur, iste in Africa ramusculus fractus est, cum eos charitate parturiat vt redeant ad radicem, sine qua veram vitam habere non possunt, si aliquorum perditione cæteros tam multos colligit, præsertim quia isti non sicut Absalon casu bellico, sed spontaneo magis interitu pereunt, dolorem materni cordis lenit & sanat tantorum liberatione populorum. Quorum si videas in Christi pace lætitiæ, frequentias, alacritates, & ad hymnos audiendos & canendos, & ad verbum Dei percipiendum celebres hilaris quæ conuentus, multorumque in eis cum dolore magno recordationem præteriti erroris, & cum gaudio considerationem cogniti veritatis, & cum indignatione

& detestatione mendacium magistrorum, quod modò cognoscant de nostris sacramentis quàm falsa iactauerint: multorum etiam in eis confessiones, quòd olim vellent esse catholici, nec inter homines tantifuroris auderent: horum ergo populorum congregationes per plurimas Africæ regiones, ab illa perditione liberatorum, si sub vno conspectu videres, tunc diceres nimis fuisse crudelitatis, si dum timeretur ne homines desperati & istorum innumerabili multitudini nulla æstimatione comparandi suis & voluntariis ignibus cremaretur, isti in æternum perendi & sempiternis ignibus cruciandi relinquerentur. Si enim duo aliqui in vna domo habitarent quàm certissimè sciremus esse ruituram, nobisque id prænucciantibus nollent credere, atque in ea manere persisteret, si eos inde possemus eruere vel inuitos, quibus imminentem illam ruinam postea demonstrarem, vt redire vterius sub eius periculum non auderent, puto nisi faceremus non immeritò crudeles diiudicaremur. Porro si vnus illorum nobis diceret, Quando intraueritis eruere nos, me ipsum continuo trucidabo: alter autem nec exire quidem inde, nec erui vellent, sed neque necare se auderet, quid eligeremus, vtrum ambos ruinæ opprimendos relinquere, an vno saltem per misericordiæ nostram operam liberato, alterum non nostra culpa, sed sua potius interire? Nemo est tam infelix, qui non quid fieri in talibus rebus oporteat, facillimè iudicet. Et de duobus hominibus vno scilicet perditio, & vno liberato similitudinem istam proposui. Quid ergo sentendum est de quibusdam paucis perditis, & innumerabili multitudine populorum liberatorum? Non enim vel tot sunt illi homines qui sua voluntate pereunt, quot liberantur per istas leges ab illa pestifera æternæque perniciæ fundi, pagi, vici, castella, municipia, ciuitates. Si autem diligentius rem de qua loquimur cogitemus, puto quòd si plurimi essent in domo ruitura, & inde saltem vnus liberari posset, atque id eum facere conaremur, alij seipfos præcipitio necarent, dolorem de cæteris nostrum, de vnus saltem salute consolarem, non tamen ne seipfos alij perderent, perire vnuerfos nullo liberato permitteremus. Quid igitur de opere misericordiæ, quod pro vita æterna adipiscenda, & pœna æterna vitanda hominibus debemus impendere, iudicandum est: si pro salute ista non solum temporali, sed etiam breui, ad ipsum tempus exiguum liberanda, sic nos hominibus subuenire, ratio vera & benigna compellit? Quod autem nobis obiciunt, quòd res eorum concupiscamus & auferamus: vti nam catholici fiant, & non solum quæ dicunt sua, sed etiam nostram in pace nobiscum & charitate possideant. Vti que adeo autem calumniandi cupiditate cæcantur, vt non attendant quàm sint inter se contraria quæ loquuntur. Ipsi certè dicunt, & inuidiosissimè sibi conqueri videntur, quòd eos in nostram communionem violento legum imperio coartamus. Hoc vtiq; nullo modo faceremus, si res eorum possidere vellemus. Quis auarus querit compossefforem? Quis dominandi cupiditate inflammatus, vel saltu dominationis elatus desiderat habere consortem? Ipsos certè attendant quondam suos iam nostros socios & fraternam nobis dilectione coniunctos, quemadmodum sua teneant, non solum quæ habebant, sed etiam nostram que non habebant, quæ tamen si pauperum compauperes sumus, & nostra sunt & illorum. Si autem priuati quæ nobis sufficiant possidemus, non sunt illa nostra, sed pauperum, quorum procuracionem quodam modo gerimus non proprietatem nobis vsurpacione damnabili vendicamus. Quicquid ergo nomine Ecclesiarum partis Donati possidebatur, Christiani imperatores legibus religiosi cum ipsis Ecclesiis ad catholicam

al. cremando.

2. 3. q. 4. Ipsi perierunt.

2. 3. q. 7. Quod autem.

terur. Sicut enim cum dixisset, Si non venirem, peccatum non haberent: utique non omne peccatum intelligi voluit, quandoquidem pleni erant multis magnisq; peccatis, sed aliquod proprium peccatum: quod si non haberent, possent illis omnia dimitti quae habebant, id est, quod in eum venientem non crediderunt: hoc enim non haberent peccatum, si non veniret: sic etiam cum dixit, Qui peccauerit in Spiritum sanctum, vel qui verbum dixerit aduersus Spiritum sanctum; non utique, omne quod in Spiritum sanctum peccatur factu sicut dicto, sed aliquod certum & proprium intelligi voluit. Hoc est autem duritia cordis vsque ad finem huius vitae, quia homo recusat in unitate corporis Christi, quod viuificat Spiritus sanctus; remissionem accipere peccatorum. Cum enim dixisset discipulis; Accipite Spiritum sanctum: continuo subiicit, Si cui dimiseritis peccata; dimittentur ei: si cui tenueritis; tenebuntur. Huic ergo dono gratiae Dei quicunq; restiterit & repugnauerit, vel quoquo modo fuerit ab eo alienus, vsque in finem huius temporalis vitae non remittetur ei, neque in hoc seculo neq; in futuro. hoc scilicet tam grande peccatum ut eo teneantur cuncta peccata, quod non probatur ab aliquo esse commissum, nisi cum de corpore exierit. Quamdiu vero hic viuit, eum, sicut dicit Apostolus, patientia Dei ad poenitentiam adducit. Sed si ipse perseverantissima iniquitate, sicut consequenter adiungit Apostolus, secundum duritiam cordis sui, & cor impoenitens thesaurizat sibi iram in die irae & reuelationis iusti iudicij Dei, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Isti autem cum quibus agimus, vel de quibus agimus, non sunt desperandi: adhuc enim sunt in corpore: sed non quarant Spiritum sanctum, nisi in Christi corpore, cuius habent foris sacramentum, sed rem ipsam non tenent intus cuius est illud sacramentum, & ideo sibi iudicium manducant & bibunt. Vnus enim panis sacramentum est unitatis, quoniam sicut Apostolus dicit: Unus panis, unum corpus multi sumus. Proinde Ecclesia catholica sola corpus est Christi, cuius ille caput est Saluator corporis sui. Extra hoc corpus neminem viuificat Spiritus sanctus; quia; sicut ipse dicit Apostolus: Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Non est autem particeps diuinae charitatis, qui hostis est unitatis. Non habent itaque Spiritum sanctum, qui sunt extra Ecclesiam. De illis quippe scriptum est; Qui seipfos segregant animales spiritum non habentes. Sed nec ille eum percipit, qui fictus est in Ecclesia, quoniam deinde scriptum est; Sanctus enim spiritus disciplinae effugiet fictum. Qui ergo vult habere Spiritum sanctum, caueat foris ab Ecclesia temanere, caueat in eam simulatè intrare. Aut si iam talis intrauit, caueat in eadem simulatione persistere, ut veraciter coalescat arbori vitae. Prolixum tibi librum dixi, & tuis fortasse occupationibus onerosum. Si ergo potuerit tibi vel partibus legi; dabit tibi Dominus intellectum; ut habeas quid respondeas eis corrigendis atque sanandis, quos etiam tibi ipsi tanquam fidelis filio, mater Ecclesia ubi potueris; & quomodo potueris, siue ipse loquendo & respondendo, siue ad doctores Ecclesiae perducendo, in adiutorio Domini corrigendos sanandosque commendat.

Macedonius index Caesareus Augustino, restans se statim fecisse quod ille petierat, eo quod verecundè peteret, seque legisse libros quos ad se miserat, & eorum ingenium ac sententiam praedicat.

EPISTOLA II.

A Domino merito venerabili & verè suspiciendo patri Augustino episcopo, Macedonius.

MIRÒ modo afficior sapientia tua, & in illis quae edidisti, & in his quae interueniens pro sollicitis mitere non grauaris. Nam & illa tantum habent acuminis, scientia, sanctitatis, ut nihil supra sit. Et haec tantum verecundiae, ut nisi faciam quod mandas culpam penes me remanere; non in negotio esse diiudicem, Domine merito venerabilis & verè suspiciende pater. Non enim in stas (quod pleriq; homines istius loci hoc faciunt) ut quocunq; sollicitus volueris, extorqueas: sed quod tibi à iudice tot curis obstricto petibile visum fuerit, admones & rogas subseruitute verecundia; quae maxima difficilium inter bonos effectiua est. Proinde statim commendatis effectum desiderij tribui: nam sperandi viam ante patefeceram. Explicui tuos libros (neque enim tam languidi aut inertes erant, ut me aliud quam se curare paterentur) iniecerunt manum, ereptumque abis sollicitudinum causis, suis visceribus illigauerunt. Ita enim mihi Deus propitijs sit, ut ego anceps sum quid in illis magis mirer, sacerdotij perfectionem, philosophiae dogmata, historiae plenam notitiam, an scientiae plenam iucunditatem, quae ita imperitos etiam illicere potest, ut donec explicent non desistant, & cum explicauerint, adhuc requirant. Conuicti namque sunt impudenter pertinaces, tam inde à bonis quae memorant seculis, pro natura rerum obscuritate contigisse peiora, falsosque omnes illis quodam dulcedine felicitatibus suis, per quas non ad beatitudinem, sed ad praerupta sunt ducti: haec verò nostra praecipua; & simplicis verique Dei mysteria, praeter vitam perpetuam quam purissimis virtutibus pollicentur, etiam haec secularia & necessariò qui nati sumus euentura mirigare, & visus es validissimo exemplo recentis calamitatis, quo licet firmissimè causam munueris, tamè si utrumuis licuisset, id tibi noluisse suffragari. Sed quando orta inde fuerat convincendorum stultitia querela, necesse erat inde argumenta veritatis accersere. Haec inter, occupatus abis curis, quae etsi vanae sunt, cum rerum exitum cogitamus; tamèn quasi necessaria pro nascendi conditione, rescripsi. Si vitium fuerit & superbiae vita, etiam de Italia rescribunt, ut tanta doctrinae opus debitis, & si non sit facientibus remuneretur officijs. Incoluem letamque sanctitatem tuam Deus omnipotens auo largissimo uocatur, Domine merito desiderabilis & verè suspiciende pater.

Augustinus Macedonio, docens nec Epicureos nec Stoicos rectè docuisse viam ad veram felicitatem: non enim esse virtutes, nisi relatas ad charitatem Dei & proximi, quae à Deo donatur, complectens omnes virtutes: nec in hac vita continere perfectam felicitatem, sed in futura.

EPISTOLA LII.

Augustinus episcopus famulus Christi, dilecto filio Macedonio famuliq; eius in Domino S.

QUAMVIS sapientiam, quam mihi tribuisti, in me non agnoscam; tantæ tamèn erga me benevolentiae tuae; tamque sincere gratias ago debeoque plurimas, & meorum studiorum labores tali ac tanto viro placuisse delector. Multo verò amplius, quod animum tuum charitate aternitatis, & veritatis atque ipsius charitatis affectum diuinae illi caelestique reipub. eius regnator est Christus, & in qua sola semper beateque viuendum est, si rectè hic pieque viuatur; agnosco inhiantem, video propinquantem, cuiusque potiundæ amplector ardentem. Inde quippe manat etiam vera amicitia, non pensanda temporalibus commodis, sed gratuito amore potienda. Nemo enim potest veraciter amicus esse hominis, nisi fuerit ipsius primitus veritatis: quod si gratis non fiat, nullò fieri pacto potest. De qua re etiam philosophi multa dixerunt;

al. potanda,

Beatus in solo Deo quærenda.

Phalaris.

De vita beata, lib. 1.

dixerunt, sed apud eos vera pietas, id est, verax veri Dei cultus (vnde omnia rectè viuendi duci oportet officia) non inuenitur: non ob aliud, quantum intelligo, nisi quia beatam vitam, ipsi sibi quodammodo fabricare voluerunt, potiusque patrandam quam impetrandam putauerunt, cum eius dator non sit nisi Deus. Neque enim facit beatum hominem, nisi qui fecit homine: nam qui tanta creaturae suae bona bonis malisq; largitur, ut sint, ut homines sint, ut vigentes sensibus, valentes viribus, affluentibus opibus sint, seipsum bonis dabit ut beati sint, quia eius etiam hoc munus est ut boni sint. Illi verò qui in hac ærumnosa vita, in his moribundis membris, sub hac sarcina corruptibilis carnis, auctores suae beatæ vitæ & quasi conditores esse voluerunt, velut propriis eam virtutibus appetentes, iamque retinentes, non ab illo fonte virtutum petentes atque sperantes, Deum superbiae suae resistentem sentire minime potuerunt. Vnde in errore absurdissimum lapsi sunt, ut cum assueverant, etiam in Phalaridis taurò beatum esse sapientem, cogatur fieri vitam beatam aliquando esse fugiendam. Exaggeratis enim malis corporis cedunt, atque in eorum molestiis grauissimis abscedendum ex hac vita esse decernunt: Vbi nolò dicere quatum sit nefas seipsum hominem occidere insontem, cum omnino non debeat vel nocentem. Vnde in primo libro trium illorum, quos benignissimè & studiosissimè perlegisti, multa iam diximus. Sed certè consideretur, nec superbe sed sobriè iudicetur; quomodo vita beata sit; quia non sapiens retenta fruitur, sed illatis sibi manibus carere compellitur. Est apud Ciceronem in extrema; ut scis, patre quinti Tusculanarum libri locus; propter hoc quod dico animaduertendus. Cum enim de cæcitate corporis ageret, atque affirmaret etiam cæcum beatum esse posse sapientem, multa dixit quæ per aures percipiendi gauderet. Itémque si surdus esset; ea quibus oblectaretur ad oculos stultus. Si autem utroque sensu orbaretur; & cæcus surdusque fieret, non est ausus hinc ferre sententiam, eumque beatum dicere. Sed addidit etiam dolores grauissimos corporis, qui eum si non interemerint, imple se interimar, & ad portum non sentiendi hac liberatus virtute perueniat. Cedit igitur sapiens immanissimis claudibus; atque succumbit: intantum ut eis cogatur, & in seipsum homicidium perpetrare. Cui iam parcat ut illis careat malis, qui sibi ipse non parcat? Certè semper beatus est, certè beatam vitam in sua potestate constitutam; nulla vi potest vilius calamitatis amittere. Ecce in cæcitate & surditate & atrocissimis cruciatibus corporis, aut amisit beatam vitam; aut si & in istis afflictionibus adhuc beata est; sit per huiusmodi doctissimorum hominum disputationes, ut sit aliquando beata vita, quam sapiens ferre non possit: vel, quod est absurdius, quam sapiens ferre non debeat, eamque fugiat, abrumpat, abiciat, seque ea ea ferro etiam seu veneno, vel alia volūtaria morte subducatur: ut in portu non sentiendi vel nullus omnino sit; quod Epicurei & si qualij simili stulticia putauerunt: vel ideo beatus, quoniam fuerit ab illa beata vita, tanquam ab aliqua peste liberatus. O nimium superbia iactantia, si beata vita est in cruciatibus corporis; cur in ea non manet sapiens ut fruatur? si autem misera est; quid obsecro te, nisi typhus impedit ne fateatur; ne oret Deum, ne iusto & misericordij supplicet; qui potens est & vitæ huius mala vel auertere vel mitigare, vel ad ea toleranda fortitudine armare, vel ab eis omni modo liberare; & post hæc verè beatam vitam dare, quò nullum malum admittatur, & vbi summum bonum nunquam amittatur? Hoc piorum præmium est, cuius adipiscendæ spe vitam istam temporalem atque mortalem, non tam de-

lectabiliter quam tolerabiliter ducimus, & mala eius tunc bono cõsilio & diuino munere fortiter ferimus, eum bonorum aternorum fideli Dei promissione, & fideli nostra expectatione gaudemus. Ad hoc nos Apostolus exhortans ait: Spe gaudentes, in tribulatione patientes, ostendit enim quare in tribulatione patientes, præmittendo, spe gaudentes. Ad hanc spem exhortor per Iesum Christum Dominum nostrum. Hoc enim Deus ipse magister, latente maiestate diuinitatis, & carnis infirmitate apparente, non solumi sermõnis oraculo docuit, verum etiam suae passionis & resurrectionis exemplo roborauit. In altera enim qualia tolerare; in altera qualia debeamus sperare monstrauit. Cuius & illi gratiam mererentur, nisi elati inflatque superbia, inaniter conarentur istam vitam beatam ipsi sibi facere, quòd solus Deus veraciter cultoribus suis post hanc vitam se largiturum esse promisit. Sanior quippe est eiusdem Ciceronis illa sententia, vbi ait: Nam hæc vita quidem mors est, quam lamentari possem, si liberet. Quomodo ergo si rectè lamentatur, beata comprobatur, ac non potius quoniam rectè lamentatur, misera esse cõuincitur? Quare assuesce, obsecro te, vir bone, beatus esse interim spe, ut sis etiam re, cum pietati perseverantissimæ retribuetur merces felicitatis aternæ. Si prolixa epistola onerosus sum, tute hoc tibi impetrasti tibi, qui me sapientem appellasti. Hinc enim ausus sum hæc ad te loqui, ut tibi sapientiam, non qualis mihi sit, ostentarem, sed qualis esse debeat ostenderem. Hæc est autè in præsentis seculo verus veri Dei cultus, ut sit eius in futuro seculo certus atque integer fructus. Hic constantissima pietas, ibi sempiterna felicitas. Ex illa sapientia, quæ vna & vera est, si quid habeo, à Deo sumpsi, non à me præsumpsi; atque ab illo in me perfici fideliter spero; à quo inchoatum esse humiliter gaudeo; nec in eo quod adhuc non donauit incedulus, nec in eo quod iam donauit ingratus. Non enim meo vel ingenio vel merito, sed eius dono sum, si quid laudabiliter sum. Nam quædam acutissima & excellentissima ingenia tanto in maiores errores ierunt, quanto præfidentius tanquam suis viribus circumscribit, nec suppliciter ac veraciter Deum, ut tibi viam ostenderet, petierunt. Merita verò quorumlibet hominum quæ sint, quandoquidem ille qui non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccatis liber atque liberator inuenit. Si ergo nos virtus verè delectat, ei dicamus, quod in eius sacris literis legimus; Diligam te Domine, virtus mea. Et si verè beati esse volumus (quod tolle non possumus) id quod in eisdem literis didicimus, sicut corde teiteamus; Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates & insanias mendaces. Quanta est autem vanitas, quanta insania, quantumque mendacium, hominem mortalem, ærumnosam vitam mutabili spiritu & carne ducentem, tot peccatis oneratum, tot tentationibus subditum, tot corruptionibus obnoxium, poenisque iustissimis designatum, in seipso fidere, ut beatus sit, quando ne illud quidem, quod habet in natura suæ dignitate præcipuum, id est, mentem atque rationem, potest vendere ab erroribus, nisi Deus adsit lux mentium? Abiciamus itaq; obsecro te, falsorum philosophorum vanitates & insanias mendaces: quia nec virtus nobis erit, nisi adsit ipse quo viuemur, nec beatitudo, nisi ad-

Rom. 12. c. 12.

Cic. in Tull. quæst.

al. intulisti.

Psal. 17. a. 2.

Psal. 13. a. 3.

al. viuamus

orans: Exime me de manu filiorum alienorum, quorū
 locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera
 iniquitatis: Quorum filij velut nouellæ constabilitæ
 in iuuentute sua: Filiæ eorum compositæ & ornata
 sicut similitudo templi: Cellaria eorum plena eruclat
 ia ex hoc in illud: Oues eorum fecundæ, multipli
 cantes in exitibus suis; boues eorum crassæ: Non est
 ruina maceria, neque transitus, neque clamor in pla
 teis eorum: Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt:
 beatus populus cuius Dominus Deus ipsius. Vides
 exaggeratione terrenæ felicitatis, beatum populum
 non dici, nisi à filiis alienis: id est, non pertinentibus ad
 regenerationem, qua efficiuntur filij Dei, à quorū ma
 nu iste se eximi precatur, ne ab eis in hanc opinionem
 atque in peccata impia pertrahatur. Loquendo quip
 pe vanitatem, beatum dixerunt populum, cui hæc sunt
 quæ supra commemorauit, quibus ea felicitas cõstat,
 quam solam dilectores huius mundi inquirunt. Et ideo
 dextera eorum dextera iniquitatis, quia hæc præpo
 suerunt quæ fuerant postponenda, sicut sinistra præ
 ponitur dextera. Si enim habentur, non in eis beata
 vita ponenda est, sed subdita debent esse, non prædi
 ta: sequentia, non ducentia. Huic autem qui sic ora
 bat, & à filiis alienis, qui beatum dixerunt populum
 cui hæc sunt, eximi discernique cupiebat, tãquam di
 ceremus: Ipse quid sentis: Quem beatum populū di
 cis: nõ ait: Beatus populus, cuius est virtus animi eius.
 Quod si dixisset, discreuisset quidem etiam istum pop
 ulum ab illo qui beatam vitam in ista visibili, & cor
 porali felicitate constituit, sed nondum transcendit
 ser omnes vanitates & insanias mendaces. Maledictus
 enim omnis (sicut alibi eadem literæ docent) qui spẽ
 suam ponit in homine. Ergo nec in seipso quiscquam
 debet, quia & ipse homo est. Proinde vt transiret om
 nium vanitatum & insaniarum mendacium limites,
 atque ibi beatam vitam poneret, vbi verè est, Beatus,
 inquit, populus, cuius Dominus Deus ipsius. Cernis
 igitur vnde petendum sit, quod omnes docti indoctiq;
 desiderant, & multi errando ac superbiendo vnde pe
 tatur, & vbi accipiatur ignorant. Vtrique autẽ in
 quodam diuino Psalmo simul reprehenduntur, & qui cõ
 fidunt in virtute sua, & qui in abundantia diuinitatis
 suarum gloriantur: id est, & philosophi huius seculi, &
 abhorrentes vel à tali philosophia, beatumque dicen
 tes populum, cui suppetit terrena opulencia. Ac per
 hoc à Domino Deo nostro, à quo facti sumus, & vir
 tutem petamus, qua huius vitæ mala superemus, &
 beatam vitam, qua post istam vitam in eius æternita
 te perfruamur, & vt in virtute & in præmio virtutis,
 sicut Apostolus dicit, qui gloriatur, in Domino glori
 etur. Hoc nobis velimus, hoc ciuitati cuius ciues su
 mus. Non enim aliunde beata ciuitas, aliunde homo;
 cum aliud ciuitas non sit, quàm concors hominum
 multitudo. Itaque si omnis prudentia tua, qua consule
 re conaris rebus humanis; si omnis fortitudo, qua
 nullius iniquitate aduersante tereris, si omnis tẽperã
 tia, qua in tanta labe nequissimæ cõsuetudinis homi
 nũ te à corruptionibus abstines; si omnis iustitia, qua
 rectè iudicando sua cuique distribuis, id laborat, id ni
 titur vt hi quibus vis vt bene sit, salui sint corpore, &
 ab omni cuiusquã improbitate tuti atque pacati, ha
 beant filios sicut nouellas constabilitas, filias ornatas
 sicut similitudinem templi, cellaria plena eruclantia
 ex hoc in hoc, fecundas oues, crassos boues, nec mace
 riæ ruina deformet prædium, nec litigantium clamor
 personet in plateis eorum: ita non erunt verè virtutes
 tuæ, sicut nec istorum beatitudo. Hic enim ad verum
 dicendum, illa mea verecundia quam in tua epistola
 benigno sermone laudasti, me impedire non debet, si
 qualibet inquam administratio tua, illis quas cõme
 morauit instructa virtutibus, hoc intentionis sine de

terminatur vt homines secundum carnem nullas ini
 quas molestias patiantur: nec ad te existimas pertine
 re, quod istam quietem quam prestare niteris, referant,
 id est, vt verbis non ambiam, quomodo Deum verũ,
 vbi est quietæ vitæ omnis fructus, colant, nihil tibi
 prodest ad vitam verè beatam tantus labor. Inuerecũ
 dius hoc dicere videor, & oblitus quodãmodo cõsue
 tudinem intercessionum mearũ. Sed si nihil est vere
 cundia, nisi quidã displicendi metus, ego in hac causa
 metuendo nõ vereor. Metuo enim ne primũ Deo,
 deinde ipsi amicitia quam mecum inire dignatus es,
 iure displiceam: si minus liber in admonendo fuero,
 quàm me admonere saluberimẽ existimo. Sum certè
 verecundior, cum tibi pro aliis intercedo: cum verò
 pro teipso, tanto liberior quanto amior; quia tanto
 amior quanto fidelior: quanquã hæc ipsa non dice
 rem, nisi verecundiũ agerem. Quæ si maxima est, vt
 ipse scripsisti, difficiliũ inter bonos efficacia, adiuuet
 me pro te apud te, vt in illo te fruatur, qui mihi hanc ad
 te ianuã fiduciãque prestat: præsertim quia id quod
 suggero, iam facile arbitror esse animo tuo tot diuinis
 muneribus adminiculato & instructo. Si enim virtu
 tes quas accepisti, à quo acceperis sentiens, eique gra
 tias agens, eas ad ipsius cultum etiam in tuis istis secu
 laribus honoribus conferas, tuæque potestati subditos
 homines ad eum colendum exemplo tuę religiosę vi
 tæ, & ipso studio consulendi, seu fouendo seu terredõ
 erigas & adducas: nihilque aliud in eo, quod per te se
 curum viuunt, velis, nisi vt hinc illum promereantur,
 apud quem beatè viuunt: & verè illæ virtutes erũt, &
 illius opitulatione, cuius largitate donatæ sunt, ita cre
 scent & perficiuntur, vt te ad vitam verè beatã, quæ nõ
 nisi aeterna est, sine vlla dubitatione perducant: vbi iã
 nec prudenter discernantur à bonis mala, quæ non er
 unt, nec fortiter tolerantur aduersa, quia non ibi erit
 nisi quod amemus, non etiã quod toleremus: nec tẽ
 peratèr libidõ frenetur, vbi nulla eius incitã etã senti
 tiemus: nec iustè subueniatur ope indigentibus, vbi ino
 pem atque indignũ non habebimus. Vna ibi virtus e
 rit, & id ipsum erit virtus, præmiũque virtutis, quod
 dicit in sanctis eloquiis homo qui hoc amat: Mihi autem
 adhærere Deo, bonum est. Hæc ibi erit plena &
 sempiterna sapientia, eadẽmque, veraciter vita iã beata.
 Peruentio quippe est ad æternum ac summum bonũ,
 cui adhærere in æternum est finis nostri boni. Dicatur
 hæc & prudentia, quia prospectissimè adhærebit bono
 quod non amittatur: & fortitudo, quia firmissimè ad
 hærebit bono vnde non auellatur: & tẽperantia, quia
 castissimè adhærebit bono, vbi iam non corrumpatur:
 & iustitia, quia rectissimè adhærebit bono, cui merito
 subiiciatur. Quanquam & in hac vita virtus non est,
 nisi diligere quod diligendum est. Id eligere, prudentia
 est: nullis inde auerti molestiis, fortitudo est: nullis il
 lecebris, temperantia est: nulla superbia, iustitia est.
 Quid autem eligamus quod præcipuè diligamus, nisi
 quo nihil melius inuenimus? Hoc Deus est, cui si dili
 gẽdo aliquid vel præponimus, vel æquamus, nos ipsos
 diligere nescimus. Tanto enim nobis melius est, quã
 to magis in illũ imus, quo nihil melius est. Imus autẽ
 nõ ambulando, sed amando. Quẽ tanto habebimus
 præfentiorẽ, quanto eundem amorẽ, quo in eũ tendi
 mus, potuerimus habere puriorẽ. Nec enim locis cor
 poralibus vel extenditur vel includitur. Ad eum ergo
 qui vbiq; præfens est & vbiq; totus, non pedibus ire li
 cet, sed moribus. Mores autem nostri, non ex eo quod
 quisq; nouit, sed eo quod quisq; diligit, diuindicari so
 lent. Nec faciunt bonos vel malos mores, nisi boni vel
 mali amores. Prauitate ergo nostra, à rectitudine Dei
 lõgè sumus. Vnde rectũ amando corrigimur, vt rectõ
 recti adhærere possimus. Ad illũ ergo quãta opera pos
 sumus, etiam illi vt perueniant agamus, quos tanquã
 nosmet

nosmetipsos diligimus; si nosmetipsos diligere illum
 diligendo iam nouimus. Christus naque (id est, veritas)
 dicit: In his duobus præceptis totam legem propheta
 tãque pendere, vt diligamus Deum ex toto corde,
 ex tota anima, ex tota mente; & diligamus proximos
 tanquam nosmetipsos. Proximus sanè hoc loco
 non sanguinis propinquitate, sed rationis societate
 pensandus est, in qua socij sunt omnes homines. Nã
 si pecuniæ ratio socios facit, quanto magis ratio natu
 ræ, non negotiandi, sed nascẽdi lege communis. Hinc
 & ille Comicus (sicut luculentis ingenii non desit res
 plendentia veritatis) cum ab vno scne alteri seni di
 ctum componeret: Tantũme ab re tua est otij tibi,
 aliena vt cures, ea quæ nihil ad te attinent? Respon
 sum ab altero reddidit: Homo sum, humani nihil à
 me alienum puto. Cui sententiæ ferunt etiam thea
 tra tota plena stultis indoctisq; applausisse. Ita quip
 pe omnium affectum naturaliter attigit societas hu
 manorum animorum, vt nullus ibi hominum nisi
 cuiuslibet hominis proximum se esse sentiret. Cum
 ergo illa dilectione, quam diuina lex imperat, debeat
 homo diligere Deum, & seipsum, & proximum, non
 tamen ex hoc tria præcepta data sunt: nec dictum est
 in his tribus, sed in his duobus præceptis tota lex pen
 det, ex tota anima, & ex tota mente, & proximi tanquã
 sui ipsius: videlicet vt intelligeretur nullam esse aliam
 dilectionem, qua quisque diligit seipsum, nisi quod dil
 git Deum. Qui enim aliter se diligit, potius se odisse
 dicendus est. Fit quippe iniquus, priuatũque luce iu
 stitiæ qui à potiore ac præstantiore bono auersus, atq;
 inde vel ad seipsum conuersus, ad inferiora & egena
 vtique conuertitur: fitq; in ipso quod veracissimè scri
 ptum est: Qui autem amat iniquitatem, odit animam
 suam. Quia igitur nemo nisi Deum diligendo, diligit
 seipsum, non opus erat vt dato de Dei dilectione præ
 cepto, eãam seipsum homo diligere iuberetur, cum
 in eo diligit seipsum quod diligit Deum. Debet ergo
 & proximum diligere tanquam seipsum, vt quem po
 tuerit hominem vel beneficentiæ consolatione, vel
 informatione doctrinæ, vel disciplinæ cõercitione ad
 ducat ad colendum Deum, sciens in his duobus præ
 ceptis totam legem prophetãque pendere. Hoc qui
 sobria discretione eligit, prudẽs est: qui nulla hinc af
 flictione auertitur, fortis est: qui nulla alia delectatio
 ne, temperans est: qui nulla elatione, iustus est. His
 virtutibus diuinitis impartitis, per gratiam mediato
 ris Dei cum patre, & nobiscum hominis Iesu Christi,
 per quem post inimicitias iniquitatis reconciliamur
 Deo in spiritu charitatis: his, inquam, virtutibus diu
 nitus impartitis, & bona vitã nunc agitur, & postea
 præmiũ eius, quæ nisi aeterna esse non potest, beata
 vitã persoluitur. Hic enim sunt eadẽ virtutes in actu,
 ibi in effectu: hic in opere, ibi in mercede: hic in officio,
 ibi in fine. Itaque omnes boni & sancti, etiam in
 tormentis quibuslibet diuino sulti adiutorio, spe il
 lius finis beati vocantur, quo sine beati erunt. Nam si
 in eisdem tormentis, & atrocissimis doloribus semper
 essent cum quibuslibet virtutibus, eos esse miseros
 nulla sana ratio dubitaret. Pietas igitur, id est, verus
 veri Dei cultus ad omnia prodest, & quæ molestias
 huius vitæ auerrat aut leniat, & quæ ad illam vitã sa
 lutemque perducit: vbi nec aliquid iam mali patiamur,
 & bono summo sempiternõque perfruamur. Ad
 hanc te perfectiũ assequendam & perseuerantissimè
 retinendam exhortor, vt meipsum: cuius nisi iam par
 ticeps esses, tuõsque istos honores temporales ei serui
 re oportere iudicares, non Donatistis hæreticis ad eos
 in vnitatem Christi pacemque redigendos, per edictũ
 diceret: Pro vobis hoc agitur, pro vobis sacerdotes in
 corruptæ fidei, pro vobis imperator Augustus, pro vo

bis nos quoque eius iudices laboramus. Et alia multa
 quæ in eodem edicto ita posuisti, vt te appareat in ter
 reni iudicis cingulo, non parua ex parte calcasse temp
 cogitare. Quare si de veris virtutibus, & verè beata vi
 ta volui diutius loqui tecum, quãso ne onerosus de
 puter tuis occupationibus: imò verò me non esse con
 fido, quando tu adeo magnum animum & mirabili
 ter laudandum geris, vt nec illas curas deseras; & his
 libentiũ ac familiarĩus occuperis.

Macedonius Augustino, quatenus num ex pietate sit, quod iude
 precibus episcoporum condonat panam reis, præsertim si
 probabile sit illos iterum peccaturos.

EPISTOLA LIII.

Domino meritò venerabili, & vnicè colendo
 patri Augustino, Macedonius.

OPTATA S admodum sanctitatis tuae literas accepit
 per Bonifacium venerande legis antistitem, quem eo
 magis receptum dilexi, quod ad me desideratum perulerat
 sermonem sanctitatis tuae, & incolumitatẽ, Domine me
 ritò venerabilis, & vnicè colende pater. Itaque sine mirã
 quod peribat obtinuit; verũ quoniam existit occasio, hoc
 ipsum quantumcumque est quod admonitus indulsi, nõ
 sine mercede remanere. Cupio enim accipere eam, quæ mihi
 commodet sine pendenti incommodo, imò quæ mihi com
 modet cum gloria dependentis. Officium sacerdotij vestrũ
 esse dicitis, interuenire pro reis, & nisi obtineatis, offerendi
 quasi quod erat officij vestri, minime reportetis. Hic ego
 vehementer ambigo vt rum istud religione descendat. Nam
 si à Domino peccata adeo prohibentur, vt ne penitenti quid
 dem copia post primam penitentiam tribuatur, quemad
 modum nos passimus ex religione cõterere; vt nobis quã
 lecunquẽ illud crimen fuerit, dimittatur? quod vtique cum
 impunitum volumus, probamus. Et si constat nõ minus au
 thorem quã probatorem teneri in vniuersis quæ peccan
 tur, certum est nos culpa societate vinciri, quoties cum im
 punitum esse cupimus, qui culpa tenetur obnoxius. Tum
 præterea accedit hoc quod grauius est, nam omnia peccata
 videntur veniabiliora, cum is qui reus est correctionem
 promittit. Verũ nunc vt mores nostri sunt, & scelcris
 panam cupiunt homines sibi relaxari, & id propter quod
 scelus admissum est, possidere. Pro his quoque interuenien
 dum putat sacerdotium vestrum, de quibus adeo futuri
 nulla spes est, vt etiam in præfenti eadem criminis ratio
 perseueret? Nam qui tam pernicaciter tenet propter quæ
 crimen admisit, ostendit se vbi licentia fuerit, similia pec
 caturum. Ob hæc igitur consulo prudentiam tuam, & me
 hoc ambiguo, quo laboro, absolui desidero, nec ob aliam adu
 sam consultum te putes. Ceterum hoc mihi propositum est,
 vt intercessoribus, præsertim talis meriti qualis in es, etiã
 gratiam agam. Pleraque enim quæ sponte facere videt nõ
 lo, ne remissio seueritatis alios armet in crimina opto bonis
 intercessoribus relaxare, vt quod libens concedo, salua se
 veritate iudicij alterius merito videatur indulgi. De scri
 ptis sanctitatis tuae aliqua mihi promiseras, & non accipi,
 quãso vt vel nunc mittas, & ad hanc meam epistolam re
 spondeas, vt quia sanctitatem tuam interim videre nõ da
 tur, saltem sermonibus tuis pascar. Incolumem sanctitatẽ
 tuã diuinitas aeterna tueatur ano largissimò Domine me
 ritò venerabilis & verè colende pater.

Augustinus Macedonio, declarans sacerdotẽs piẽ intercedere
 pro promittentibus penitentiam ecclesiasticam, & quare hæc
 penitentia non soleat nisi semel concedi, quin & profani
 iudicis seueritatem clementia temperatam esse debere: multa
 obiter de restitutione fraude quaesitorum.

EPISTOLA LIIII.

Augustinus episcopus famulus Christi, dilecto filio Ma
 cedonio, familiarĩ, eius in Domino S.

NEGOTIOSISSIMVM in repub. virum, & non
 suis sed aliorum vtilitatibus attentissimum, qua
 lem te esse, & tibi gratulamur & rebus humanis, nec
 deserere debemus alloquio, nec occupare precemio.

Accipe

al. prælati.

Hier. 17. a. 5

Psal. 143. d. 35.

Psal. 48. a. 7

2 Cor. 10. d. 17.

Ad Deum non
vires itur, non
petimus.

Vna virtus.

Ps. 72. d. 28.

Mat. 22. d. 40.

Memento de
da Rom. 8.

Accipe

Accipe

Accipe itaque quod per me vel nosse voluisti, vel-
trum ipse nossem experiri. Quod si paruum aut su-
perfluum iudicares, nullo modo inter tam magnas
tamque necessarias curas tuas curandum esse cen-
seres. Quæris à me cur officij sacerdotij nostri esse dica-
mus interuenire pro reis, & nisi obtineamus offendi,
quasi quod erat officij nostri minimè reportemus. Vbi
vehementer te dicis ambigere vtrum istud ex religio-
ne descēdat. Deinde adiungis, qua ratione ita mouea-
ris. Nam si à Domino peccata, inquis, ad eò prohiben-
tur, vt nec pœnitendi quidem copia post primam pœ-
nitentiam tribuatur, quemadmodum nos possumus
ex religione contendere, vt nobis qualecunque illud
crimen fuerit dimittatur? Adhuc grauius vrget, & di-
cis nos probare quod volumus impunitum, & si con-
stat non minus authorem quam probatorem teneri
in omnibus quæ peccantur, certum esse nos culpæ so-
cietate vinciri, quoniam eum impunitum esse volumus,
qui culpæ tenetur obnoxius. His verbis quem nō ter-
reas tuæ lenitatis & humanitatis ignarum? Vnde nos
qui te nouimus, & hæc querendi gratia non decernē-
di scripsisse minimè dubitamus, alijs verbis tuis ad ista
citiùs respondemus. Tanquam enim nos hæsitare in
hac quæstione nolueris, aut præuidisti quid dicturi ef-
femus, aut admonuisti quid dicere deberemus. Et ai-
sti: Tum præterea accidit hoc quod grauius est. Nam
omnia peccata videntur veniabilia, cum is qui reus
est correctionem promittit. Antequam ergo discutiā,
quid sit illud grauius, quod in epistola tua sequitur,
hoc interim quod dedisti accipiam, eoque vtar ad mo-
lem hæc ad mouendū, qua nostræ intercessionis posse
reprimi videbantur. Ideo quippe quantum facultas da-
tur pro peccatis omnibus intercedimus, quia omnia
peccata videntur veniabilia, cum is qui reus est cor-
rectionem promittit. Hæc tua est, hæc & nostra sentē-
tia. Nullo modo ergo culpas quas corrigi volumus,
approbamus, nec quod perperam committitur, ideo
volumus impunitum esse, quia placet, sed hominem
miserantes, facinus autem seu flagitium detestantes,
quanto magis nobis displicet vitium, tanto minus vo-
lumus in emendatū interire vitiosum. Facile enim est
atque procliuè malos odisse quia mali sunt, rari autē
& pijs eos esse ipsos diligere quia homines sunt, vt in
vno simul & culpam improbes, & naturam approbes,
ac propterea culpam iustus oderis, quod ea foedatur
natura quam diligis. Non est igitur iniquitatis, sed po-
tius humanitatis societate deuinctus, qui propterea
est criminis persecutor, vt sit hominis liberator. Mo-
rum porro corrigendorū nullus alius quam in hac vita
locus est, nam post hanc quisque id habebit, quod in
hac sibimet conquisierit. Ideo compellimur humani
generis charitate interuenire pro reis, ne istam vitam
sic finiant per supplicium, vt ea finita non possint fini-
re supplicium. Noli ergo dubitare hoc officium nostrum
ex religione descendere, cum Deus apud quem nulla
est iniquitas, cuius summa potestas est, qui nō tantum
qualis quisque sit videt, verum etiam qualis futurus sit
præuidet: qui solus potest iudicando non labi, quia in
cognoscendo non potest falli, facit tamen sicut Euan-
gelium loquitur, solem suū oriri super bonos & ma-
los, & pluit super iustos & iniustos. Cuius mirabilis bo-
nitatis vt simus imitatores, Dominus Christus exhor-
tans: Diligite, inquit, inimicos vestros, & benefacite
eis qui vos oderunt, & orate pro eis qui vos persequū-
tur, vt sitis filij patris vestri qui in cælis est, qui facit so-
lem suum oriri super bonos & malos, & pluit super ius-
tos & iniustos. Hac indulgentia & lenitate diuina
multos abuti ad perniciem suam quis nesciat? Quos
arguens Apostolus, & grauius increpans, dixit: Existi-
mas autem o homo omnis, qui iudicas eos qui talia a-
gunt, & facis ea, quoniam tu effugies iudicium Dei?

Quæstio.

Solutio.

22. q. 5. Non est iniquitas

Mat. 5. 3. 44

Rom. 2. 4. 3.

An diuitias benignitatis eius & patientiæ & longani-
mitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei
ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duri-
tiam tuam & cor impenitentis thesaurizas tibi iram
in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet
vnicuique secundum opera eius. Nunquid quoniam
isti in sua nequitia perseuerant, ideo Deus in sua pa-
tientia non perseuerat, perpaucam in hoc seculo puni-
ens, ne diuina prouidentia non esse credatur, & mul-
ta seruās vltimo examini, vt futurum iudicium com-
mendetur? Non, vt opinor, magister ille cælestis im-
pietatem nos diligere præcipit, cum præcipit vt no-
stros diligamus inimicos, benefaciamus eis qui nos o-
derunt, oremus pro eis qui nos persequuntur: cum
proculdubio si piè Deum colimus, inimicos atque o-
dijs aduersum nos acerrimis incitatos ac persecuto-
res, nisi impios habere non possumus. Num igitur di-
ligendi sunt impij? Num impijs benefaciendum est?
Num pro impijs etiam orandum est? Ita planè. Qui
enim hoc præcipit, Deus est: nec tamen nos hoc pæ-
cto societati adiungit impiorum, quibus & ipse par-
cendo, & vitam salutemque largiendo, non vtiq; so-
ciatur. Consilium quippe eius, quantum homini pio
nosse donatum est, exponit Apostolus dicens: Ignor-
as quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Ad
hanc volumus adduci pro quibus interuenimus, non
eorum peccatis vel parcimus vel fauemus. Nā quos-
dam quorum crimina manifesta sunt à vestra seueri-
tate liberatos, à societate tamen remouemus altaris,
vt pœnitendo placare possint, quem peccando con-
tempserant, seque ipsos puniendo. Nam nihil aliud a-
git, quem veraciter pœnitet, nisi vt id quod mali fece-
rit, impunitum esse non sinat. Eo quippe modo sibi non
parcenti ille parcat, cuius altum iustumque iudi-
cium nullus contempтор euadit. Quod si iniquis &
scelēstis ille parcendo, eisque vitam salutemque lar-
giendo, etiam plerisque eorum, quos nouit non actu-
ros pœnitentiam, tamen exhibet patientiam: quanto
magis nos in eos qui correctionem promittunt, & v-
trum faciant quod promittunt, incerti sumus, miseri-
cordes esse debemus, vt rigorem vestrum pro eis in-
tercedendo flectamus, pro quibus & Dominum, quē
nihil de moribus eorum etiam futuris laet, non tamē
impudenter, quia hoc ipse præcepit, oramus? Intantū
autem hominum aliquando iniquitas progreditur, vt
etiam post actam pœnitentiam, post altaris reconci-
liationem vel similia vel grauiora committant, & ta-
men Deus facit etiam super tales oriri solem suum
nec minus tribuit quam antè tribuebat largissima mu-
nera vitæ ac salutis. Et quamuis eis in Ecclesia locus
humillimæ pœnitentiæ non concedatur, Deus tamen
super eos suæ patientiæ non obliuiscitur. Ex quorum
numero si quis nobis dicat: Aut date mihi eundē ite-
rum pœnitendi locum, aut desperatum me permitti-
te, vt faciam quicquid libuerit, quantum meis opi-
bus adiuuor, & humanis legibus non prohibeor, in
seortis omnique luxuria damnabili quidem apud Do-
minum, sed apud homines plerisque etiam laudabi-
li: aut si me ab hac nequitia reuocatis, dicite vtrum
mihi aliquid proficit ad vitam futuram: si in ista vita il-
lecebrosissime voluptatis blandimenta contempsero,
si libidinum incitamenta frenauero, si ad castigandū
corpus meum multa mihi etiam licita & concessa
subtraxero, si me pœnitendo vehementius quam prius
excruciauero, si miserabilius ingemuero, si fleuero
vberius, si vixero melius, si pauperes sustentauero lar-
gius, si charitate (quæ operit multitudinem pecca-
torum) flagrauero ardentius: quis nostrum ita desi-
pit, vt huic homini dicat, Nihil tibi ista proderunt in
posterum, vade saltem vitæ huius suauitate perfrue-
re? Auertat Deus tam immanē sacrilegumque dementiā.
Quamuis

De pœnit. di. 3. Intantum.

4. sen. di. 14. c. Quod vno.

Verba pœni- tentia.

Non d. abbatr secundus pœnitentiæ pu- blica locus.

7. al. 30. d. 25.

al. cum mule- mus. 1. Ioan. 1. d. 8.

Miseri cordia Domini.

Ioan. 8. a. 7.

al. reas.

Suspicio Ioseph de Ma- ria. Mat. 1. c. 18.

Quamuis ergo cautè salubriterque prouisum sit, vt A
locus illius humillimæ pœnitentiæ semel in Ecclesia
concedatur, ne medicina vilis minus vilis esset agro-
tis, quæ tanto magis salubris est, quanto minus contē-
pibilis fuerit, quis tamen audeat dicere Deo: Quare
huic homini, qui post primam pœnitentiam rursus se
laqueis iniquitatis obstringit, adhuc iterum parcat?
Quis audeat dicere erga istos non agi, quod Aposto-
lus ait: Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te
adducit? Aut istis exceptis esse definitū quod scriptū
est, Beati omnes qui confidunt in eum? Aut ad istos
non pertinere quod dicitur, Viriliter agite, & confor-
tetur cor vestrum, omnes qui speratis in Dominum?
Cum igitur super peccatores tanta sit patientia, tanta
misericordia Dei, vt in hac temporali vita, moribus e-
mendatis, non damnentur in æternum, qui nullius quæ
sibi præbeatur expectat misericordiam, quoniam nemo
est illo beator, nemo potētor, nemo iustior: qua-
les nos esse oportet homines erga homines, qui hanc
vitam nostram, quantacumque laude commendamus,
eā sine peccato esse non dicimus? Quod si dixerimus,
nos ipsos (sicut scriptum est) decipimus, & veritas in
nobis non est. Proinde licet accusatoris alia persona
sit, alia defensoris, alia intercessoris, alia iudicis, de
quorum proprijs officijs nimis longum est, & non ne-
cessarium hoc sermone differere: sic tamen etiā ipsos
criminosos vltros, atque in hoc officio nō ita propria
conciatos, sed legum ministros, nec suarum, sed alie-
narum examinatorum iniuriarum vindices, quales iu-
dices esse debent, terruit cœnura diuina, vt cogitarent
sibi propter sua peccata Dei misericordiā necessariā,
nec putarent ad culpā sui officij pertinere, si quid erga
eos misericorditer agerent, quorum vitæ necesse ha-
berent legitimam potestatem. Nam cum ad Dominū
Christum Iudæi adduxissent mulierem in adulterio
comprehensam, cumque tentantes dicerent, quod iussa
esset lege lapidari, ac deinde quererēt quid de illa ipse
præciperet, respōdit eis: Qui sine peccato est vestrum,
prior in eam lapidem iaciat. Ita nec legē improbaui,
quæ huiusmodi ream iussit occidi, & illos terrendo
ad misericordiam reuocauit, quorū iudicio hæc pos-
set occidi: puto quod hac sententia Domini audita, si
præsens fuit etiam maritus ipse qui violatam sui thoti
fidem vindicare postulabat, exterritus animum ad vo-
luntatem parcendi ab vlciscendi cupiditate deflexit.
Nam quomodo est admonitus accusator, ne suas per-
sequeretur iniurias, quando ipsi iudices ita sunt ab iu-
dicando prohibiti, qui in adultera punienda, non pri-
uato dolori compellebatur seruire, sed legi? Vnde Ioseph
cui virgo Maria Domini mater fuerat desponsa-
ta, cum eam comperisset esse prænantem, cui se no-
uerat non esse commixturam, & ob hoc nihil aliud quam
adulteram credidisset, puniri tamen eam noluit, nec
approbator flagitij fuit. Nam hæc voluntas eius etiam
iustitiæ deputatur. Ita quippe de illo scriptum esset: Et
cum esset homo iustus, & nollet eā diuulgare, statuit
eam occultè dimittere. Hæc eo cogitante, apparuit illi
angelus, qui doceret esse numinis, quod ille putauerat
criminis. Si ergo cogitata infirmitas communi, &
accusatoris dolor, & iudicatoris rigor frangitur,
quod tandem censet pro reis esse debere, vel defensoris
vel intercessoris officium: quandoquidem & vos
viri boni qui nunc iudices estis, & in foro aliquando
versati causas hominum suscepistis, scitis quam liben-
tius defendere quam accusare soletis? Et tamen de-
fensor ab intercessore plurimum distat. Nam ille di-
luendis vel obtegendis criminibus operam maximè
impēdit: intercessor autem etiam cum de culpa
constat, pro pœna remouenda vel temperanda cura-
ram gerit. Hoc sunt apud Deum pro peccatoribus
iusti, hoc pro se ipsi peccantes inuicem vt faciant ad-

monentur. Nam scriptum est: Confitemini inuicem
peccata vestra, & orate pro vobis. Has sibi partes hu-
manitatis, vbi potest, omnis homo apud hominem
vendicat. Nam quod ipse quisque domi suæ puniret
admissum, in alterius domo vult impunitum. Siue e-
nim adhibeatur apud amicum, siue ille cuiquam in
quem potestas vlciscendi est se præsentem succenseat,
siue irascenti fortuito superueniat, non iustissimus;
sed inhumanissimus iudicatur, si non interueniat.
Scio ego te ipsum cum alijs amicis tuis in Ecclesia
Carthaginensi intercessisse pro clerico, cui merito
succensebat episcopus, & vtiq; nullum ibi discrimē
sanguinis, sub incruenta disciplina timebatur: nec
cum id quod etiam vobis displicebat inultum esse
velletis, tanquam delicti approbatores vos iudicaba-
mus, sed tanquam humanissimos intercessores audie-
bamus. Si ergo vobis fas est ecclesiasticam correptionem
intercedendo mitigare, quomodo episcopus ve-
stro gladio non debet intercedere, cum illa exeratur,
vt in quem exeritur bene viuat, iste ne viuat? Postre-
mò ipse Dominus apud homines intercessit ne lapi-
daretur adultera, & eo modo nobis intercessionis cō-
mendauit officium, nisi quia ille terrendo fecit, quod
nos petendo. Ille enim Dominus, nos serui sumus:
veruntamen ille sic terruit, vt omnes timere debea-
mus. Quis enim est nostrum sine peccato? Quod
cum illis dixisset, à quibus ei offerebatur punienda
peccatrix, vt qui sciret se esse sine peccato, prior in il-
lam lapidem mitteret: cecidit sententia, tremēte con-
scientia. Tunc enim ex illa iam congregatione di-
lapsi, solam misericordiam miseram reliquerunt. Cedat
huic sententiæ pietas Christianorum, cui cessit impi-
etas Iudæorum. Cedat humilitas obsequentium,
cui cessit superbia persequentium. Cedat confessio
fidelis, cui cessit simulatio tentatoris. Malis parce vir
bone: quanto melior, tanto esto mitior: quanto sis cel-
sior potestate, tanto humilior sis pietate. Ego quide-
m intuens mores tuos, appellauit te virum bonum:
sed tu intuens verba Christi, dic tibi ipsi: Nemo bo-
nus, nisi vnus Deus. Quod cum verum sit (hoc enim
Veritas dicit) nec ego tamen illud existimari debeo
fallaci assentatione dixisse, & Dominicis verbis quasi
contrarius extitisse, vt cum ille dicat, Nemo bonus,
nisi vnus Deus: ego te appellauerim virum bonum.
Non enim & ipse Dominus contraria sibi locutus est,
vbi ait: Bonus homo de bono thesauro cordis sui pro-
fert bona. Deus ergo singulariter bonus est, & hoc
amittere non potest. Nullius enim boni participatio-
ne bonus est, quoniam bonum quò bonus est, ipse si-
bi est: homo autem cum bonus est, ab illo bonus est,
quod à seipso esse non potest. Illius enim spiritui boni
sunt quicunque boni sunt, cuius capax creata est no-
stra natura per propriam voluntatem. Pertinet ergo
ad nos vt boni simus, accipere & habere quod dat, qui
de suo bonus est. Quo quisque neglecto, de suo malus
est. Proinde in quantum homo rectè agit, id est scien-
ter & amanter, & piè bonum operatur, intantum bo-
nus est: in quantum autem peccat, id est, à veritate &
charitate & pietate deuiat, intantum malus est. Quis
autem est in hac vita sine aliquo peccato? Sed cum
dicimus bonum, cuius præualent bona: eumque opti-
mum, qui peccat minimum. Idcirco ipse Dominus,
quos dicit bonos propter participationem gratiæ di-
uinæ, eosdem etiam malos dicit propter vicia infirmi-
tatis humanæ, donec totum quo constamus, ab omni
vicioitate sanatum, transeat in eam vitam, vbi nihil
omnino peccabitur. Nam vtiq; bonos docebat ora-
re, non malos, quibus præcepit vt dicerent: Pater no-
ster qui es in cælis. Ex hoc enim boni, quo filij Dei
non natura geniti, sed gratia facti, tanquam hi quibus
recipientibus eum, dedit potestatem filios Dei fieri.
Quæ

Ioan. 8. d. 7.

Mat. 10.

Luca 6.

Deus quomodo solus bonus.

Mat. 6. b. 9.

Ioan. 1. b. 12.

quidē repētere, nisi timēret vel pūderet emisse. Sunt A
 aliaē personā inferioris loci, quā ab vtraque parte non
 insolenter accipiunt, sicut officialis, & a quo amouetur,
 & cui admouetur officium: ab his extorta per im-
 moderatam improbitatem repēti solent, data per to-
 lerabilem consuetudinem non solent: magis que re-
 prehēditur, qui talia inusitate repētiuerunt, quā
 qui ea de more sumpserunt, quoniam multā necessa-
 riā personā rebus humanis, vel inuitantur huiusmo-
 di commodis, vel tenentur. Isti si viam vitā mutauerint,
 aut excellentioris cōscēderint sanctitatis gradū,
 facilius ea quæ hoc modo acquisierunt, tanquam suā
 pauperibus largiuntur, quā eis à quibus accepta sunt
 tanquam aliena restituant. Qui verò contra ius socie-
 tatis humanæ, furis, rapinis, calumniis, oppressioni-
 bus, inuasionibus abstulerit, reddenda potius quā
 donanda censemus, Zachari publicani Euangelico
 exemplo, qui cum hospitio Dominum suscepisset, in
 vitam sanctam repēte mutatus: Dimidium, inquit, B
 rerum mearum do pauperibus, & si cui aliquid ab-
 tuli, quadruplum reddo. Veruntamen si iustitia synce-
 rius consulatur, iustus dicitur aduocato: Redde quod
 accepisti, quando contra veritatem stetit, iniquitati
 adfuit, iudicem sefellisti, iustam causam oppressisti,
 de falsitate vicisti: quod vides multos honestissimos
 & discretissimos viros, non solum impune, verum et-
 iam gloriose videri sibi committere: quā cuiquam
 in quolibet officio militanti. Redde quod accepisti,
 quando iubente iudice cuiusque causæ necessarium
 hominem tenuisti, ne resisteret vinxisti, ne fugeret
 inclusisti, postremo aut permanente lite exhibuisti,
 aut finita dimisisti. Sed illud cur aduocato non dica-
 tur in promptu est, quia scilicet ita non vult homo re-
 petere, quod patrono vt malè vinceret, dedit, sicut nō
 vult reddere, quod ab aduersario, cum malè vicisset,
 accepit. Quis tandem aduocatus, aut ex aduocato ita
 vir optimus facile reperitur, qui suscepto suo dicat:
 Recipe quod mihi cum tibi malè adesse dediisti, &
 redde aduersario tuo, quod me agente iniquè ab-
 stulisti: Et tamen quem prior non rectè vitæ, rectissime
 pœnitent, etiā hoc facere debet: vt si ille qui iniquè
 litigauit, non vult admonitus corrigere iniquitatem,
 eius tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem:
 nisi forte restituendum est alienum, quod per furtum
 elanculo aufertur, & restituendum non est alienum,
 quod in ipso foro vbi peccata puniuntur, decepto iu-
 dice, & circumuentis legibus obtinetur? Quid dicam
 de vsuris, quas etiam ipsæ leges & iudices reddi iubēt?
 An crudelior est, qui subtrahit aliquid vel eripit diui-
 ti, quā qui trucidat pauperem scœnore? Hæc atque
 huiusmodi malè vti que possidentur, & vellem vt re-
 stituerentur, sed non est quo iudice repetantur. Iam
 si verò prudenter intueamur, quod scriptum est; Fi-
 delis hominis totus mundus diuitiarum est, infidelis
 autem nec obolus: nōnne omnes qui sibi videntur D
 gaudere licite conquisitis, eis que vti nesciunt, aliena
 possidere cōnuincimus: Hoc enim certè alienum non
 est, quod iure possidetur, hoc autem iure quod iuste,
 & hoc iuste quod bene. Omne igitur quod malè pos-
 sidetur alienum est, malè autem possidet, qui malè v-
 titur. Cernis ergo quā multi debeant reddere aliena,
 si vel pauci quibus reddantur, repētiuntur: qui ta-
 men vbi vbi sunt, tanto magis ista contemunt, quā-
 to ea iustius possidere potuerunt. Iustitiam quippe, &
 nemo malè habet, & qui nō dilexerit nōn habet. Pe-
 cunia verò, & à malis malè habetur, & à bonis tanto
 melius habetur, quanto minus amatur. Sed inter hæc
 toleratur iniquitas malè habentium, & quædam inter
 eos iura constituuntur, quæ appellantur ciuilia, non
 quod hinc fiat vt bene vtentes sint, sed vt malè vtentes
 mitius molesti sint: donec fideles & pij (quorū iure

Officialis.

Zach 19 b. 8.

Aduocatus.

24. 4. 4. Quid
 dicam.
 V. 314.

sunt omnia) qui vel ex illis fiunt, vel inter illos tantif-
 per viuentes, malis eorum non obstringuntur, sed exer-
 centur; perueniant ad illam ciuitatem, vbi hæreditas
 æternitas est, vbi non habet nisi iustus locum, non nisi
 sapiens principatum, vbi possidebunt quicumque ibi
 crunt, verè sua. Sed tamen etiam hic non intercedi-
 mus, vt secundum mores legesque terrenas non resti-
 tuantur aliena: quamuis placabiles vos velimus mali-
 lis, non vt placeant vel permaneant mali, sed quia ex
 illis fiunt quicumque fiunt boni, & sacrificio miseri-
 cordiæ placatur Deus, quem, nisi propitium haberent
 mali, nulli essent boni. Diu est quod occupationibus
 tuis loquendo videor onerosus, cum tibi homini acu-
 to & docto citò solui potuerit quod quærebis. Iam
 dudum autem finire deberem, si te tantum scirem
 fuisse lecturum quod flagitasti vt rescriberem. Felix
 in Christo viuas, fili charissime.

Dioscorus Augustino proponit multas quæstiones ex libris de
 Philosophia Ciceronis, & ex Oratore eiusdem, orans vt ma-
 turè ad eas respondeat.

EPISTOLA LV.

PROEMIA RE apud te non solum superfluum est,
 sed etiam molestum, qui rem non verba desideras. Ideo
 que simpliciter audi. Senex Alipius rogatus à me, sepius
 pollicitus erat, tecum respondere dialogorum pauculis in-
 terrogatiunculis: & quoniam in Mauritania dicitur ho-
 dieque esse, peto viribus omnibus & rogo, vt tu solus respo-
 dere digneris, quod etiam præ sente ipso fratre tuo, sine du-
 bio facturus eras. Non est pecunia, non est aurum, quod
 pro quouis daturus eras proculdubio si haberes, nunc verò
 sine labore loqueris, quod requiro. Possem te plus & per
 multos charos tuos exorare, sed non animum tuum, qui
 non rogari desiderat, sed omnibus præ stare, si tantum absit
 quod dedecet quod in hac re penitus nihil est dedecoris: ta-
 men quodcumque est, peto præ te nauigaturo. Esti quā
 mihi molestissimum est oneri esse, non dico sinceritati tue,
 sed cuiquam. Solus autem Deus nouit, quoniam nimia ne-
 cessitate impulsus hoc feci. Vobis enim saluis, & suauitè
 Domino nauigaturus sum, & mores hominum non igno-
 ratis, qui procliuēs sunt ad vituperandum, & quā, si in-
 terrogatus quis non responderit, indoctus & hebes pute-
 tur vides. Ergo, obsecro te, ad omnia sine cunctatione re-
 sponde, ne me tristem dimittas. Sic videam parentes meos,
 quia propter hoc solum Cerdonem misi, & ipsum expecto
 solum. Frater Zenobius, magister memorie factus est, &
 misit nobis euectionem cum annonis. Si ego dignus non
 sum, vt respondeas interrogatiunculis meis, saltem ti-
 meantur annonæ. Incolumem te summa diuitias, longa
 nobis tueatur etate. Papis plurimum dignationem tuam
 salutat.

Augustinus Dioscoro, docens eiusmodi quæstiones nec decorè
 tractari ab Episcopo, nec vtiliter disci à Christiano, præfer-
 tim cum iam aduersus Ethnicos nobis non sit conflictatio, at-
 que hoc studiorum genus vbi que fugiat: hortatur autem ad
 Christi philosophiam, quæ sola docet verum, sed non perci-
 pitur nisi ab iis, qui deponunt affectum humanum.

EPISTOLA LVI.

Te innumerabilium quæstionum turba repē-
 tē circumuallandum, vel potius obrutendum pu-
 tasti, etiam si vacantem otiosumque credidisti: quan-
 do enim ego in quolibet otio, tot rerum nodos tam
 festinanti, & vt scribis, iam penè proficicentem possem
 dissoluere: Numero enim rerum ipsarum impeditur,
 etiam si nodi faciles ad soluendum forent. Tanta sunt
 autem perplexitate inuoluti, & tenacitate constricti,
 vt etiam si pauci essent, otiosissimum me occupantes,
 magnā morā temporis fatigarent intentionem, atque
 attererent vngues meos. Ego autem vellem te abri-
 pcre

pere de medio deliciosarum inquisitionū tuarum, & A
 conspire inter curas meas, vt vel disceres non esse
 inaniter curiosus, vel curiositatem tuam cibandam
 atque nutriendam imponere nō auderes eis, quorū in-
 ter curas vel maxima cura est reprimere ac refrenare
 curiosos. Quanto enim melius, quātoque fructuosius,
 si in dandis ad te vllis literis tempus atque opera impē-
 ditur, ad hoc potius impenditur vt refectentur vanæ
 atque fallaces cupiditates tuæ, quæ tanto magis cau-
 endæ sunt, quanto facilius decipiūt, nescio qua um-
 bra honestatis & liberalium studiorū nomine velatæ
 atque palliatæ: quā vt nostro ministerio, atque, vt ita
 dixerim, satellitio in dominatū, quo tam bonam tuā
 mentē premant, vehementius excitentur. Ecce enim
 tot dialogi lecti, si ad videndum finem & capeffendū
 omnium actionum tuarum nihil te adiuuerunt, quid
 profunt, dic mihi: Nam vbi finem constituueris totius
 huius flagrantissimi studij tui, & tibi instructuos, & no-
 bis molesti, epistola tua satis indicat. Cum enim de B
 soluendis quæstionibus quas misisti tu ad me, per li-
 teras fatageres, ita scripsisti: Possem te, inquis, plus &
 per multos charos tuos exorare, sed noui animū tuū,
 qui non rogari desiderat, sed omnibus præ stare, si ran-
 tum absit quod dedecet, quod in hac re penitus nihil
 est dedecoris, tamen quodcumque est peto præ te nau-
 uigaturo. In his verbis epistolæ tuæ rectè quidem de
 me existimas, quod omnibus præ stare desiderem, si
 absit quod dedecet. Sed in hac re nihil esse dedeco-
 ris, non mihi videtur. Non enim decora facies re-
 rum attingit sensum meum, cum cogito episcopum
 ecclesiasticis circis curis in strepitibus districtum at-
 que distentum, repēte quasi obsurdescentem cohi-
 beri ab his omnibus, & dialogorum Tullianorū quæ-
 stiunculas vni scholastico exponere. Quod quantum
 dedecet, quāquam tuorum studiorum raptus ardore
 profus nolis attendere, tu etiam sentis tamen. Quid
 enim aliud indicat, quod cum dixisses, in hac re peni-
 tus nihil esse dedecoris, statim adiunxisti, tamè quod-
 cumque est peto præ te nauigaturo. Hoc enim sonat,
 videri tibi quidem nihil in hac re esse dedecoris, ta-
 men quodcumque est dedecoris petere te vt præ stem
 nauigaturo. Sed quid est, quæro te, quod addidisti, nau-
 uigaturo? An ego, nisi nauigaturus esses, præ stare tibi
 aliquid dedecoris non deberem? Nimirū putas, quod
 aqua marina dedecus abluatur: Quod si ita esset, meū
 certè qui nauigaturus non sum, in expiatum remane-
 ret. Scribis etiam nosse me, quā tibi molestissimū
 sit oneri esse cuiquam, & attestaris solum Deum nos-
 se, quod nimia necessitate impulsus hoc feceris. Hic
 sanè cum epistolam tuam legerem, satis aduertit ani-
 mum cognoscere necessitatem tuam. Cum ecce mi-
 hi affers & dicis, mores hominum non ignoratis, qui
 procliuēs sunt ad vituperandum, & quā, si interro-
 gatus quis non responderit, indoctus & hebes putetur.
 Hoc loco verè exarsi ad rescribendum tibi: hoc enim D
 languore animi tui penetrasti mihi pectus, & irrupisti
 in curas meas, vt dissimulare non possem, quantum
 me Deus adiuuaret moderi tibi, non vt de tuis quæ-
 stionibus enodandis explicandisque cogitarem, sed vt
 felicitatem tuam pēdentem ex linguis hominum at-
 que nutatam à tam infelici retinaculo abrumperem,
 & cuidam sedi omnino inconcusse stabiliq; rēligarē.
 Tūc, o Dioscore, nec Persium tuum respicis insul-
 tantem tibi contorto versiculo, sed planè puerile cap-
 put, si sensus adsit, idoneo colapho contudentem at-
 que coërcentem;

Prose

Sapientia

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter?
 Tot, vt superi dixi, legisti Dialogos, tot Philosopho-
 rum altercationibus cor inferuisti. Dic mihi, quis eo-
 rum finem actionum suarū cōstituerit in fama vulgi,
 aut in lingua hominū vel bonorum atque sapientium?

August. 10. 2.

Tu autem & quod magis pudendum est, iam nauiga-
 turus, satis præclare te in Africam proficisci testaris,
 quum aliam ob causam te oneri nō esse ad scribis nego-
 tiosissimis, & in alia longè distatā intentis Episcopis,
 vt tibi exponat Ciceronem, nisi quia times homines
 procliuēs ad vituperandum, ne interrogatus ab eis, si
 nō responderis, indoctus & hebes puteris. O rem dig-
 nam vigiliis & lucubrationibus Episcoporum! Non
 mihi videris aliunde dies noctesque cogitare, nisi vt in
 studiis tuis atque doctrina æquè lauderis ab homini-
 bus. Quod & si semper ad certa & recta tendentibus
 periculosum esse iudicauit, nunc tamen in te maximè
 experior. Non enim aliāde quā ex eadem pernecie
 non vidisti, qua tandem re possemus moueri, vt tibi
 quod petebas daremus. Quā enim peruerse tu ipse
 non ob aliud ad ea discēda quæ interrogas raperis, ni-
 si vt lauderis, aut non vitupereris ab hominibus: tam
 peruerse etiam nos putas in tua petitione talibus cau-
 sis allegatis moueri: & vtinam possemus efficere, vt
 tu quoque tam inani atque fallaci humanæ laudis bono
 minimè mouereris, cum tibi nos indicaremus non ad
 præstandum tibi quod petis, quoniam hæc de te scri-
 bis, sed ad te corrigendum moueri. Mores hominum,
 inquis, procliuēs sunt ad vituperandum. Quid deinde?
 Si interrogatus quis non responderit, inquis, indoctus
 & hebes putabitur. Ecce ego te interrogo, non de Ci-
 ceronis libris aliquid, cuius sensum fortasse legentes
 indagate non possunt, sed de Epistola ipsa tua, & de
 sententia verborum tuorum. Quæro enim cur non
 dixeris, qui non responderit, indoctus & hebes mani-
 festabitur: sed potius dixeris, Qui non responderit, in-
 doctus & hebes putabitur: nisi quia satis etiam ipse in-
 telligit, eum qui talia non responderit, non esse indo-
 ctum & hebetem, sed putari. At ego te ad moneo, eū
 qui talium putatorum linguis tanquam falciBUS con-
 cidi timet, lignum esse aridum, & ideo non putari tā-
 tum indoctum & hebetem, sed verè esse atque cōnuin-
 ci. Fortasse dixeris, Sed cum hebes animo non sim, &
 præcipue non esse studeam, nolo hebes animo vel pu-
 tari. Rectè: sed quo fine nolis, id quæro. Quod enim
 illis quæstionibus apertendis tibi & explicandis, nec
 nobis oneri esse dubitasti, hanc causam & hūc finem
 esse dixisti, & tam necessarium vt eam nimia neces-
 sitatem appellares, ne scilicet de his interrogatus neque
 respondens, ab hominibus ad vituperandum procli-
 uibus, hebes indoctusque puteris. Ego autem quæro,
 hoccine totum sit, cur à nobis ista desideres, an etiam
 indoctus & hebes putari propter aliud aliquid nolis?
 Si hoc totum est, cernis (vt arbitror) hunc esse finem
 tam vehementis intentionis tuæ, quā nobis quoque
 oneri es, vt fateris. Quid autem à Dioscoro potest no-
 bis esse oneri, nisi quod ipsum Dioscorum etiam ne-
 scientem onerat, quod non sentiet nisi cum surgerē
 voluerit: atque vtinam non sic alligentur hæc onera,
 vt frustra etiam humeros conetur excutere: quod nō
 ideo dico, quia istæ discuntur quæstiones, sed quia ta-
 li sine discuntur. Hunc enim finem iam certè sentis
 esse nugatorium, inanem, ventosum. Habet & tumo-
 rem, sub quo etiam tabes gignitur, & pupillamentis
 ad non videndam opulentiam veritatis offunditur.
 Crede, sic est, mi Dioscore, ita te fruar in ipsa volun-
 tate, & in ipsa cuius vmbra auerteris dignitate verita-
 tis. Vnde enim tibi nisi vel hoc modo de hac re fidem
 faciam, non inuenio. Non enim vides eam, aut vllō
 modo quamdiu linguis humanis ruinosā gaudia con-
 struis, potes eam videre. Si autem ibi non finis est ha-
 rum actionum, atque intentionis tuæ, sed propter aliud
 aliquid indoctus & hebes non vis putari, quæro quid
 illud sit: si propterea ne angustior tibi adirus ad acqui-
 rendas temporales diuitias, vxorem impetrandam,
 honores capeffendos, & cætera huiusmodi, præcipiti

August. 10. 2.

fluxu tranſcurrentia: atq; in ſe lapſos in imum rapien-
 tia: Neque ad hunc finem tibi ſeruire nos decet, imò
 decet etiam hinc te amouere. Non enim ſic te prohi-
 bemus in incerto ſamæ finem ponere, vt tanquam de
 Mincio in Eridanũ emigres, quò te ipſe fortãſſe Min-
 cius etiam non emigrantem impingeret. Cũ enim
 non fatiauerit auidum ſpiritum vanitas laudis huma-
 nã, quia nihil ad cibandum affert niſi inane & infla-
 tum, cogitur eam ipſa auiditas referre in aliud, quaſi
 vberius atq; fructuoſius, quod nihilominus ſi tempo-
 rali lapſu præterfluit, ita eſt quaſi fluuius ducat in flu-
 uium, vt non ſit finis miſeriã, quamdiu finis officiorũ
 noſtrorum in re inſtabili collocatur. In aliquo igitur
 firmo atque incommutabili bono te figere volumus
 conſantiſſimã intentionis domum, & ſecuriſſimam
 requiem omnis bonã atq; honeſtã actionis tuã. Aut
 fortẽ iſtam ipſam terrenam felicitatem quam com-
 memorauimus, ſi proſperũ tumoris aura, aut etiam flatib⁹
 vela pandendo ad eam potueris peruenire, hãc etiam
 cogitas referre in aliud certum, & verum & plenum
 bonum? At mihi non videtur atque omnino ipſa veri-
 tas negat, vel tantis ad ſe amfractibus, quã tam pro-
 xima eſt, vel tantis ſumptibus, quã tam gratuita eſt,
 perueniri. An ipſa humana laude, tanquã inſtrumen-
 to vtendum exiſtimas, vt aditum per hãc præpares ad
 animos hominum, perſuadendi vera atque ſalubria,
 & caues ne te cùm indoctum atq; hebetem putauerint,
 indignum arbitrentur, cui aurem vel intentiſſi-
 mam vel patientiſſimam præbeant, ſiue ad recte facta
 quenquam exhorteris, ſiue malitiam atq; nequitiam
 peccantis obiurges? Hunc tu finem iuſtitie ac bene-
 ficentie, ſi in illis interrogandis quaſtionibus cogita-
 ſti, nos de te malè meruimus, quibus in Episto-
 la tua, non id potius quo moueremur poſuiſti, vt aut liben-
 ter daremus quod petebas, aut ideo nõ daremus, quia
 cauſa quaelibet alia fortãſſe prohiberet. Non tamen
 quia tuã vanã cupiditati, non ſolum ſeruire, verum
 etiam nõ reſiſtere puderet. Quanto enim melius at-
 que ſalubrius quaſo te ipſas veritatis regulas, multò
 certius & breuius per ſeipſas accipis, quibus falſa om-
 nia poſſis ipſe reſellere, ne quod falſum & pudendum
 eſt, ſi multorum annos & decrepitas falſitates, ſtu-
 dio iactatori quam prudentiori didiceris, doctum at-
 que intelligentem te eſſe arbitreris, quod iam nõ exi-
 ſtimo tibi videri. Non enim fruſtra tam diu tam vera
 Dioſcoro diximus, ex quo in hac Episto-
 la gradimur. Quapropter iam illud videamus, cùm te iſtarum re-
 rum ignorantia nequaquam indoctum atq; hebetem
 iudices, ſed ipſiſ potius veritatis, vt quiſquis de his
 rebus ſcripſit vel ſcripſerit, aut ea ſint quã iam certus
 tenes, aut ſi falſa ſunt, ſecurus ignores, neq; de diuer-
 ſitate cognoſcenda ſententiarum alienarum, ne quaſi
 indoctus & hebes remaneas, inani ſollicitudine ma-
 cereris. Cũ ergo hãc ita ſint, etiam illud, ſi placet,
 videamus, vtrum aliorũ falſa exiſtimatio, qui ſunt vt
 ſcribis, ad vituperandũ procliuẽ, ita vt ſi te iſta igno-
 rare perſenſerint, indoctum atq; hebetem, falſo quid-
 em, ſed tamen putent, ſic te mouere debeant, vt etiam
 ab episcopis tibi hãc exponi non incongruenter
 petas: quãdoquidem eo ſine iam te iſta cupere credi-
 mus, quo illis conſulas ad perſuadendam veritatem
 vitamq; eorum corrigendam, qui te ſi in illis Ciceroniſ
 libris indoctum hebetemq; putauerint, indignum
 habebunt, à quo aliquid vtilis ſalubriſq; ſcientie ſibi
 accipiendum eſſe arbitrentur? Quod non ita eſt, mihi
 crede. Primum quia eſſe aliquos in illis terris, vbi im-
 peritus minimeq; acutus videri times, q de iſtis quaſ-
 tionibus quicquam interrogeat omnino non video:
 quandoquidẽ hic quò ad ea diſcẽda veniſti, & Romã
 expertus es, quã negligenter habeantur, & ob hoc
 neq; doceantur neq; diſcantur: & in Africa vſq; ad eò

de his interrogatorẽ pateris neminẽ, vt nec te ipſum
 qui patiatu inuenias: eaque inopia episcopis expo-
 nenda ea mittere cogaris: quaſi verò episcopis iſti etiã
 ſi adoleſcentes eodem quo tu raperis animi ardore,
 vel potius errore, quaſi aliquid magnum hãc diſcere
 curarunt, vſque ad canos episcopales, & vſque ad ca-
 thedras eccleſiaſticas, ea ſibi in memoria durare pate-
 rentur: aut ſi ipſi vellent, non illa, etiam de inuitorũ
 cordibus, curẽ maiores grauioreſq; ſecluderent, aut
 ſi aliqua ex eis in animis eorum nimia conſuetudine
 remanerent, non etiam ipſa obliuione ſepelire mal-
 lent recordata, quã inepria reſpõdere quaſita: cùm
 in ipſa etiam ſcholari leuitate & rhetorice cathedris,
 ita obmutuiſſe atq; obtoruiſſe videantur, ſi à Car-
 thagine Hipponem, quo exponi poſſint mittẽda exi-
 ſtimentur: vbi tam inſolita atque omnino peregrina
 ſunt, vt ſi vellem reſpondendi curã inſpicere, aliquid
 volens videre, quomodo ad ſententiam quã mihi expo-
 nenda eſſet, deſuper veniatur, aut ab ea deinceps
 quã contexeretur oratio, codicẽ proſus inuenire nõ
 poſſem. Illi autẽ Carthaginẽſes rhetores, ſi huic tuo
 ſtudio deſuerunt, non modò à me non rephendun-
 tur, ſed etiam approbantur, ſi forte iam reſcolunt, non
 Romanorum fororum, ſed Græcorum gymnaſiorum
 iſta ſolere eſſe certamina. Tu verò cùm & in gymna-
 ſia cogitationem inieciſti, & ea quoque ipſa inueniſti
 talibus rebus nuda atque frigida, vbi has curas tuas
 deponeres, Chriſtianorum tibi baſilica Hipponen-
 ſis occurrit, quia in ea nunc ſedet episcopus, qui ali-
 quãdo iſta pueris vendidit: ſed nec te volo eſſe adhuc
 puerum, & me iam eſſe puerilium rerũ, ſicut nõ ven-
 ditorem, ita nec largiorem decet. Quã cùm ita ſint,
 id eſt, cùm duæ tantã vrbes, Latinarũ literarum arti-
 fices, Roma atq; Carthago, nec tãdio tibi ſint, vt à te
 iſta perquirant, nec tãdia tua curent, vt te iſta perqui-
 rentem exaudiant, miror tantum quantũ dici non
 poteſt, vereri te tam boni ingenij iuuenẽ, ne in Græ-
 cis atque Orientalibus vrbibus quenquam de his re-
 bus moleſtum interrogatorem feras. Facilius quippe
 corniculas in Africa audieris, quã in illis partibus
 hoc genus vocis. Deinde ſi fallor, & quiſquam ibi for-
 tẽ huiuſmodi quaſtionum tãto vtiq; odioſior, quãto
 in illis locis ineptior percõtor extiterit, nõnne ma-
 gis cauẽ ne multò facilius exiſtãt, qui te Græci homi-
 nes in Græcia conſtitutum, & Græca imbutũ primi-
 tũs lingua, de ipſis philoſophorum libris aliqua inter-
 rogent, quã Cicero in ſuis literis non poſuit? Quod ſi
 acciderit, quid reſpõſurus es, potius te iſta in Latino-
 rum autorum libris, quã in Græcorũ noſſe voluiſſe?
 Qua reſponſione primo Græciã facies iniuriã, & nõ-
 ſti quã illi homines hoc non ferant. Deinde iam ex-
 ulcerati & irati, quã cito te, quòd nimis non vis, &
 hebetem iudicabunt, qui Græcorum philoſophorum
 dogmata, vel potius dogmatum particulas quaſdam
 diſceptas atq; diſperſas in Latinis dialogis, quã in
 ipſorum autorũ libris Græciã tota atque contexta di-
 ſcere maluisti: & indoctũ qui cum tam multa in tua
 lingua neſcias, earum rerum fruſtra in aliena colligere
 ambiſti. An fortẽ illud reſpondebis, non te Græcos de
 his rebus libros cõtempſiſſe, ſed prius Latinos curãſſe
 cognoſcere, nũc autem velle te in Latinis doctum,
 iam Græcẽ quaerere? Si hoc non pudet hominẽ Græcũ
 Latina puerũ didiciſſe, nunc velle diſcere Græca bar-
 barum, pudebit ne tandẽ in ipſis Latinis ignorare ali-
 qua quã quã multi Latini docti tecũ neſciant, vel
 hoc ipſo ſentis, quòd te nobis magna neceſſitate dicis
 oneroſum, in tanta doctorum multitudine apud Car-
 thaginẽ conſtitutus: Poſtremò fac te de omnibus quẽ
 à nobis quaeris interrogatũ, reſpondere potuiſſe: Ecce
 iam doctiſſimus atque acutiſſimus diceris, ecce iam te
 laudibus in cælum Græculus ſtatus attollit, tu tãrum
 memento

memento grauitatis tuę, & illam mereri laudem quo
 fine volueris, vt ſcilicet eos leuiter leuia iſta miratos,
 & beneuolentiſſimẽ atque auidiſſimẽ iam in tua ora
 ſuſpenſos, grauiſſimum aliquid & ſaluberrimum doceas:
 idipſum quicquid eſt grauiſſimum & ſaluberrimum,
 vtrum teneas, & recte tradere noueris, vellem
 cognoſcere. Ridelicet eſt enim cùm propterea ſuper-
 flua multa didiceris, vt tibi aures hominũ ad neceſſa-
 ria præparentur, ipſa neceſſaria nõ tenere, quibus ex-
 cipiẽdis cas per ſuperflua præparaueris: & dum occu-
 paris vt diſcas vnde facias intẽtos, nolle diſcere quod
 inſundatur intentis. Sed ſi hoc te ſcire iam dicis, idq;
 ipſum Chriſtianam doctrinam eſſe reſpondes, quam
 te omnibus præponere nouim⁹, & in ea ſola eſſe præ-
 ſumere ſpem ſalutis æternã, nõ opus eſt ei cognitio-
 ne dialogorum Ciceroniſ, & collectione emẽdicatarum
 diſcordantium ſententiarum alienarum procurari.
 Auditores moribus tuis intenti ſiant, qui abs te
 aliquid tale accepturi ſunt. Nolo prius aliqd doceas,
 quã deducẽdum eſt, vt vera doceas. Nam ſi alienarum
 ſententiarum diſſidentium, & repugnãtium cog-
 nitio aliquid adiuuat inſinuatore Chriſtianẽ veritatis,
 vt nouerit quomodo aduerſantes deſtruat falſitates,
 ad hoc duntaxat ne quis contra diſſerens, non niſi in
 reſellendis tuis figat oculum, ſua verò ſedulo
 occultet. Nam cognitio veritatis, omnia falſa, ſi mo-
 dò proferantur, etiam quã prius inaudita erant, & di-
 iudicare & ſubuertere idonea eſt. Sed vt non ſolum
 aperta feriantur, ſed etiam abſcondita eruãtur, ſi alie-
 nos opus eſt cognoſcere errores, erige oculos auresq;
 oro te, & vide atque auſculta, vtrum aliquis aduerſus
 nos de Anaximene & de Anaxagora pperat aliquid:
 quando iam ne ipſorum quidem multò recẽtiorum,
 multumq; loquacium Stoicorum aut Epicureorum
 cineres caleant, vnde aliqua contra fidem Chriſtianã
 ſcintilla excitetur: ſed circuli atque cõuenticula parti-
 tim fugacia, partim etiam audacter promptã, vel Do-
 natiaſtarum, vel Maximianenſium, vel Manichaõrũ,
 vel etiam ad quorum greges turbamq; venturus es
 Arrianorum, Eunomianorum, Macedonianorũ, Cata-
 phrygarum, cæterarumq; peſtium innumerabiliter
 perſtreant: quorum omnium errores ſi cognoſcere
 piger, quid nobis eſt, ppter deſenſionem Chriſtianã
 religionis, quaerere quid ſenſerit Anaximenes, & olim
 ſopitas lites inani curioſitate recoquere, cũ quorundã
 etiam hæreticorum, qui nomine Chriſtiano gloriari
 voluerũt, vt Marcioniſtarum & Sabellianorum, mul-
 torumq; præterea iam diſſenſiones quaſtionẽſq; ſi-
 leantur: tamen ſi opus eſt (vt dixi) veritati aduerſantia
 prænoſcere aliquas, & pertractatas habere ſententias,
 de hæreticis potius qui ſe Chriſtianos vocãt, quã de
 Anaxagora & Democrito nobis cogitandum fuit. Il-
 le autem quiſquis abs te quaſiuerit, quã tu à nobis
 quaeris, audiat quòd ea doctius & prudentius neſcias.
 Si enim Themistocles non curauit quòd eſt habitus
 indoctior, cũ canere neruis in epulis recuſaſſet, vbi eũ
 ſe neſcire illa dixiſſet, atque ei dictum eſſet, Quid igitur
 noſti? reſpõdit, Rempubicam ex parua magnã
 facere: dubitandum eſt tibi dicere, te iſta neſcire, cùm
 ei qui rogarit quid noueris, reſpondere poſſis, Noſſe
 te quomodo etiam ſine iſtis homo eſſe poſſit beatus?
 Quid ſi adhuc non tenes, tam peruerſe iſta conquiris,
 quã peruerſe ſi aliquo corporis periculoſo morbo
 grauareris, deliciõſas & tenerrimas veſtes potius quã
 medicamenta medicõſq; cõquireret. Non enim vilo
 modo differenda eſt iſta cognitio, aut illa huic, à te
 præſertim iam in hac ætate vel diſcendi ordine præ-
 ferenda eſt. Vide autem quã facile poſſes hoc ſcire,
 ſi velles. Qui enim quaerit quomodo ad beatam vitã
 perueniat, nihil aliud profectò quaerit, niſi vbi ſit finis
 boni, hoc eſt vbi conſtitutum ſit non praua opinione

atq; temeraria, ſed certa atq; incõcuſſa veritate ſum-
 mum hominis bonum, quod à quolibet vbi cõſtitua-
 tur nõ inuenitur, niſi aut in corpore, aut in animo, aut
 in Deo, aut in duobus aliquibus horum, aut certẽ in
 omnibus. Quod ſi didiceris, neq; ſummum bonũ, nec
 aliquã partem ſummi boni omnino eſſe in corpore,
 duo reſtabũt, animus & Deus, quorum vel in vno vel
 in ambobus ſit. Si autẽ adieceris & didiceris hoc idẽ
 de animo quod de corpore, quid aliud iam niſi Deus
 occurrer, in quo ſummum hominis bonum cõſtitu-
 tum ſit, non quo alia bona non ſint, ſed ſummum id
 dicitur quòd cunẽta referũtur. Eo enim fruendo quiſ-
 que beatus eſt propter quã cætera vult habere, cùm
 illud iam non propter aliud, ſed propter ſeipſum dili-
 gatur. Et ideo finis ibi dicitur, quia iam quò excurrat,
 & quò referatur non inuenitur. Ibi requies appetẽdi,
 ibi fruendi ſecuritas, ibi tranquilliffimum gaudium
 optimã voluntatis. Da igitur qui citò videat, nõ cor-
 pus eſſe animi bonum, ſed animũ potius eſſe corpo-
 ris bonum: recederet iam ab inquirendo vtrum ſum-
 mum illud bonum, vel aliqua eius pars ſit in corpore.
 Quod enim ſtultiſſimẽ negatur meliorẽ eſſe animũ
 corpore, item ſtultiſſimẽ negatur meliorẽ eſſe eum,
 qui dat beatam vitam vel partem aliquã beatã vitã,
 quã eum qui accipit. Non igitur accipit animus à
 corpore vel ſummum bonũ vel partem aliquã ſum-
 mi boni. Hoc qui non vident, cæcati ſunt dulcedine
 carnalium voluptatum, quã ex indigentia ſanitatis
 venire non intuentur. Sanitas autem perfectã corpo-
 ris, illa extrema totiũs hominis immortalitas erit. Tã
 potenti enim natura Deus fecit animam, vt ex eius
 pleniffima beatitudine quẽ in fine temporum ſanctis
 promittitur, redundet etiam in inferiorem naturam,
 quod eſt corpus, non beatitudo quã fruẽtis, id eſt intel-
 ligẽtis eſt propria, ſed plenitudo ſanitatis, id eſt incor-
 ruptionis vigor. Quod qui non vident, vt dixi, bellant
 inquietis altercationibus, variẽ pro ſuo quiſq; captu,
 in corpore conſtituentes ſummũ hominis bonum, &
 carnalium ſeditioſorum turbas concitant: inter quos
 Epicurei apud indoctam multitudinem excellẽtiorẽ
 auctoritate vigerũt. Da item qui citò videat animũ
 quoq; ipſum non ſuo bono beatum eſſe cùm beatus
 eſt, alioquin nõquam eſſet miſer: & recederet à qua-
 rendo, vtrum in animo ſit ſummum illud, atq; (vt ita
 dixerim) beatificum bonum, vel aliqua pars eius. Nã
 cum ſeipſo ſibi quaſi ſuo bono animus gaudet, ſuper-
 bus eſt. Cũ verò perſpicit ſe eſſe mutabilẽ, vel hoc
 vno faltẽ quòd de ſtulto ſapiens efficitur, ſapiẽtiãq;
 eſſe incõmutabilem cernit, ſimul oportet cernat eſſe
 illam ſupra ſuam naturam, eiusq; participatione atq;
 illuſtratione ſe vberius & certius gaudere, quã ſeipſo:
 ita ceſſans atq; detumefcẽs à iactatione atq; inflatio-
 ne propria, inhærere Deo, atq; ab illo incommutabili
 refici, & reformari nititur à quo eſſe iam capit, nõ ſo-
 lum omnem ſpeciem rerum omnium, ſiue quã ſenſu
 corporis, ſiue quã intelligentia mentis attinguntur,
 ſed etiã ipſam capacitatem formationis ante forma-
 tionẽ, cùm vel informe aliquid dicitur quod formari
 poteſt. Itaq; tanto minus ſe eſſe ſtabilem ſentit, quãto
 minus hæret Deo qui ſummẽ eſt. Et ideo illũ ſummẽ
 eſſe, quia nulla mutabilitate proficit ſeu deficit, ſibi
 autem illam commutationem expedire qua proficit,
 vt perfectẽ illi cohæreat, eam verò commutationem
 quã in defectu eſt, eſſe vitioſam, omnem autem de-
 defectum ad interitum vergere: quò vtrũ aliqua res per-
 ueniat, tamenſi non appareat, tamen apparere omni-
 bus eò ducere interitum, vt non ſit quod erat. Vnde
 colligitur nõ ob aliud res deficere, vel poſſe deficere,
 niſi quòd ex nihilo factã ſunt: vt quod in eis eſt quod
 ſunt & manent, & pro defectibus etiã ſuis ad vniuer-
 ſitatis complexũ ordinantur, ad eius bonitatẽ omni-

Veritatis cog-
nitio omnia
falſa ſubuer-
tit.

Philoſophi
opiniones.

Themistocles.

al. delicias.

Conditioes
ſummi boni.

Beatitudo ani-
me in corpore
retundit.

Epicurei.

mana defuerit. Si ergo secundum hominem quem verbum Deus suscepit, putamus dictum esse, Hodie mecum eris in paradiso, non ex his verbis in caelo existimandum est esse paradisus. Neque enim ipso die in caelo futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundum animam; in sepulchro autem secundum carnem. Et de carne quidem quod eo die in sepulchro sit posita, manifestissimum est Euangelium. Quod vero illa anima in infernum descenderit, apostolica doctrina praedicat. Quandoquidem beatus Petrus ad hanc rem testimonium de psalmis adhibet, ubi de ipso predictum esse demonstrat: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem. Illud de anima dictum est, quia non ibi est derelicta unde tam cito remeavit: illud de corpore quod in sepulchro corrupti celeri resurrectione non potuit. Sed in sepulchro paradisum nullus intelligit. Et si quisquam esset ita absurdus, ut hoc scire conaretur, eo quod illud sepulchrum in hortu erat, certe hinc ab ista opinione revocaretur, quod ille cui dictum est, Hodie mecum eris in paradiso, non illo die fuit cum Christo in illo sepulchro: nec eius fidei pro magno munere offerretur sepultura carnis, nihil gaudij vel doloris in morte sentiens, cum ille de requie ubi sensus est cogitaret. Restat igitur ut si secundum hominem dictum est, Hodie mecum eris in paradiso, in inferno intelligatur esse paradisus, ubi erat eo die futurus secundum humanam animam Christus. Vtrum autem sinus ille Abraham, ubi diues impius cum in tormentis esset in ferni, requiescentem pauperem vidit, vel paradisi censendus vocabulo, vel ad inferos pertinere existimandus sit, non facile dixerim. De illo quippe diuite legitur dictum esse: Mortuus est autem & diues, & sepultus est in inferno: Et cum apud inferos in tormentis esset. In pauperis autem morte, vel requie non sunt inferi nominati: Sed contigit, inquit, mori in opem illi, & auferri ab angelis in sinum Abraham. Deinde ardenti diuiti dicit Abraham: Inter nos & vos chaos magni firmatum est, tanquam inter inferos sedesque beatorum. Non enim facile alicubi Scripturarum inferorum nomen positum inuenitur in bono. Unde etiam quaei solet, si non nisi poenalia recte intelliguntur inferna, quomodo animam Domini Christi pie credamus fuisse in inferno? Sed bene respondetur, ideo descendisse, ut quibus oportuit subueniret. Unde beatus Petrus eum dicit soluisse dolores inferni, in quibus impossibile erat teneri eum. Porro si utraq; regio & dolentium & requiescentium, id est, & ubi diues ille torquebatur, & ubi pauper ille laetabatur, in inferno esse credenda est, quis audeat dicere Dominum Iesum ad poenales inferni partes venisse ratum modo, nec fuisse apud eos, qui in Abraham sinu requiescunt? ubi si fuit, ipse est intelligendus paradisus, quem latronis animae illo die dignatus est polliceri. Quae si ita sunt, generale paradisi nomen est, ubi feliciter viuunt. Neque enim quia paradisus est appellatus ubi Adam fuit ante peccatum, propterea Scriptura prohibita est etiam Ecclesiam vocare paradisum cum fructu pomorum. Est autem sensus multo expeditior, & ab his omnibus ambiguitatibus liber, si non secundum id quod homo erat, sed secundum id quod Deus erat Christus dixisse accipiatur, Hodie mecum eris in paradiso. Homo quippe Christus illo die secundum carnem in sepulchro, secundum animam in inferno futurus erat: Deus vero idem ipse Christus ubique semper est. Est enim lux quae lucet etiam in tenebris, quamuis eam tenebrae non comprehendant. Est virtus & sapientia Dei, de qua scriptum est, quod attingat a fine usque ad finem fortiter, & disponat omnia suaviter, & attingat ubique propter suam munditiam, & nihil inquinatum in eam incurrat. Ubique ergo sit paradisus, quisquis beatorum ibi est, cum illo ibi est,

qui ubique est. Cum enim sit Christus Deus & homo, Deus utique; unde dicit, Ego & pater vnus sumus; homo autem unde dicit, Pater maior me est, idemque filius Dei vnigenitus a patre, & filius hominis ex semine David secundum carnem, vtrunque in illo obseruandum est cum loquitur, vel cum de illo Scriptura loquitur, & quid secundum quid dicatur intueendum. Nam sicut vnus homo est anima rationalis & caro, sic & vnus Christus est verbum & homo. Proinde quod ad verbum attinet, creator est Christus: Omnia enim per ipsum facta sunt. Quod vero ad hominem, creatura est Christus. Factus est enim ex semine David secundum carnem, & in similitudinem hominum factus. Item quia in homine duo sunt, anima & caro, secundum animam tristis fuit usque ad mortem; secundum carnem passus est mortem. Nec tamen cum filium Dei Christum dicimus, hominem separamus, aut cum eundem Christum filium hominis dicimus, separamus Deum. Secundum hominem namque in terra erat, non in caelo ubi nunc est, quando dicebat, Nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit, filius hominis qui est in caelo; quamuis secundum id quod filius Dei erat esset in caelo, secundum id vero quod filius hominis erat, adhuc esset in terra, nondumque ascendisset in caelum. Similiter cum secundum id quod filius Dei est sit Dominus gloriae, secundum id autem quod est filius hominis crucifixus sit; ait tamen Apostolus: Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent. Ac per hoc & filius hominis secundum Deum erat in caelo, & filius Dei secundum hominem crucifigebatur in terra. Sicut ergo potuit recte dici, Dominus gloriae crucifixus, cum ad solam carnem illa passio pertineret: ita recte dici potuit, Hodie mecum eris in paradiso, cum iuxta humanam humilitatem, per carnem in sepulchro, per animam in inferno illo die futurus esset, iuxta diuinam vero immutabilitatem nunquam de paradiso, quia ubique est semper, recessisset. Noli itaque dubitare ibi nunc esse hominem Christum Iesum, unde venturus est; memoriterque recole & fideliter tene Christianam confessionem, quoniam resurrexit a mortuis, ascendit in caelum, sedet ad dexteram patris, nec aliunde quam inde venturus est ad viuos mortuosque; iudicandos. Et sic venturus est illa angelica voce testante, quemadmodum ire visus est in caelum, id est in eadem carnis forma atque substantia, cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non est putandum ubique diffusus. Cauendum est enim, ne ita diuinitatem astruamus hominis, ut veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens, ut quod in Deo est, ita sit ubique ut Deus. Nam & de nobis veracissima Scriptura dicit, quod in illo viuimus, mouemur & sumus, nec tamen sicut ille ubique sumus, sed aliter homo ille in Deo, quoniam aliter & Deus ille in homine proprio quodam & singulari modo. Vna enim persona Deus & homo est, & vtrunque est vnus Christus Iesus, ubique per id quod Deus est, in caelo autem per id quod homo. Quamquam & in eo ipso quod dicitur Deus ubique diffusus, carnali resistendum est cogitationi, & mens a corporis sensibus auocanda, ne quasi spatiosa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, sicut humus, aut humor, aut aer, aut lux ista diffunditur (omnis enim huiuscemodi magnitudo minor est in sui parte quam in toto) sed ita potius sicuti est magna sapientia etiam in homine cuius corpus est paruus. Et si duo sunt sapientes, quorum sit alter corpore gradior, neuter sapientior, non est illa in maiore maior, minor in minore, aut minor in vno quam in duobus, sed tanta in hoc quanta in illo, & tanta in vnoquoque quanta in vtroque. Neque enim si aequaliter sunt omnino sapientes, plus sapiunt ambo quam singuli, quemadmo-

Anima Christi descendit ad inferos.

Ab. 2. d. 27. psalm. 135. b. 10.

al. intelligere.

Luc. 23. f. 43. al. nullo.

Sinus Abraham. Luc. 16. e. 23.

Ibidem 2. 22.

Ibidem f. 26.

Ab. 2. d. 24.

Luc. 23. f. 43. 3. sent. dist. 22. cap. hic quaeritur.

Christus ubique. Ioan. 1. a. 5. Sap. 8. a. 17.

Ibid. 7. d. 24.

Ioan. 10. f. 30. Ioan. 14. d. 25. Rom. 1. a. 3.

Ioan. 1. a. 3. Christus quomodo creatus. Rom. 1. a. 3.

Matth. 26. d. 38. Act. 3. c. 12.

Secundum hominem, pro eo quod est secundum humanam naturam. Ioan. 3. b. 13.

1. Cor. 2. b. 8. Vnica in Caelo persona.

Christi ueritas confessio.

Christus non est ubique secundum carnem substantiam.

Ab. 17. e. 28.

3. sent. dist. 22. cap. 30. let.

1. sent. dist. 17. c. 1. 1. 1.

quemadmodum si aequaliter sint immortales, non plus viuunt ambo quam singuli. Ipsa denique immortalitas corporis, quae in Christi carne praecessit, nobisque in fine futura promittitur, cum magna sit res, non est profecto mole magna. Sed licet corporaliter habeatur, incorporea quaedam excellentia est. Nam cum ipsum immortale corpus minus sit in parte quam in toto, immortalitas eius tam plena est in parte quam in toto, & cum sint alii alia maiora, non tamen alii alia immortaliora sunt membra. Sicut nunc quando ex omni parte sani sumus secundum modum praesentis in corpore sanitatis, non quia maior est manus tota quam digitus, ideo manus totius sanitatem maiorem dicimus esse quam digiti; sed in illis inaequalibus aequalis est ipsa, quando ita breuiora grandioribus comparantur, ut quod tam magnum esse non potest, quam est aliud, possit tamen esse tam sanum. Esset autem maior sanitas in maioribus membris, si essent maiora saniora. Cum vero non est ita, sed maiora atque minora tam sana sunt, dispar est profecto in membrorum molibus quantitas, sed par est in disparibus sanitas. Cum ergo sit corpus aliqua substantia, quantitas eius est in magnitudine molis eius, sanitas vero eius non quantitas, sed qualitas eius est. Non ergo potuit obtinere quantitas corporis, quod potuit qualitas. Nam ita distantibus partibus quae simul esse non possunt, quoniam sua quaeque spatia locorum tenent, minores minora, & maiora maiores, non potuit esse in singulis quibusque partibus tota vel tanta, sed amplior est quantitas in amplioribus partibus, breuior in breuioribus, & in nulla parte tanta quanta per totum. Qualitas vero corporis, quae sanitas dicitur, cum sanum corpus est totum, tanta est in maioribus, quanta in minoribus partibus. Non enim quae minus magna sunt, ideo minus sana sunt, aut quae ampliores ideo saniores. Absit ergo ut quod potest in corpore qualitas creati corporis, non possit in seipsa substantia creatoris. Est ergo Deus per cuncta diffusus. Ipse quippe ait per Prophetam: Caelum & terram ego impleo. Et quod paulo ante posui de sapientia eius: Attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Itemque scriptum est, Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Eique dicitur in quodam Psalmo: Quod abibo a spiritu tuo, & a facie tua quod fugiam: Si ascendero in caelum, tu ibi es; si descendero ad infernum, ades; quia substantialiter Deus ubique diffusus. Sed sic est Deus per cuncta diffusus, ut non sit qualitas mundi, sed substantia creatrix mundi, sine labore regens, & sine onere continens mundum. Non tamen per spatia locorum, quasi mole diffusa, ita ut in dimidio mundi corpore sit dimidius, & in alio dimidio dimidius, atque ita per totum totus; sed in solo caelo totus, & in sola terra totus, & in caelo & in terra totus, & nullo contentus loco, sed in seipso ubique totus. Ita pater, ita filius, ita Spiritus sanctus, ita Trinitas vnus Deus. Neque enim mundum inter se in tres partes diuiserunt, quas singulas singuli impleverunt, quasi non haberet ubi esset filius aut Spiritus sanctus in mundo, si totum occupasset pater. Non ita se habet vera incorporea immutabilisque diuinitas. Non enim corpora sunt quorum amplior sit in tribus quam in singulis magnitudo, nec loca suis molibus tenent ut distantibus spatiis simul esse non possint. Si enim anima in corpore constituta, non solum nullas angustias, verum etiam quandam latitudinem inuenit, non corporalem locorum, sed spirituum gaudiorum, cum sit quod ait Apostolus, Nescitis quoniam corpora uestra templum in vobis Spiritus sancti est, quem habetis a Deo; nec dici nisi stultissime potest, non habere locum in nostro corpore Spiritum sanctum, quod totum nostrum corpus impleuerit; quanto stultius dicitur illis an-

gustis impediri alicubi Trinitatem, ut pater & filius & Spiritus sanctus ubique simul esse non possint? Verum illud est multo mirabilius, quod cum Deus ubique sit totus, non tamen in omnibus habitat. Non enim omnibus dici potest quod ait Apostolus, vel quod iam dixi, vel etiam illud, Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Unde e contrario de quibusdam idem dicit: Quisquis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Quis porro audeat opinari, nisi quisquis inseparabilitatem penitus Trinitatis ignorat, quod in aliquo habitare possit pater & filius, in quo non habitat Spiritus sanctus, aut in aliquo Spiritus sanctus in quo non & pater & filius? Unde fatendum est ubique esse Deum per diuinitatis praesentiam, sed non ubique per inhabitationis gratiam. Propter hanc enim inhabitationem, ubi proculdubio gratia dilectionis eius agnoscitur, non dicimus, Pater noster qui es ubique, cum & hoc verum sit; sed, Pater noster qui es in caelis; ut templum eius potius in oratione commemoremus, quod & nos ipsi esse debemus, & in quantum sumus, intantum ad eius societatem & adoptionis familiam pertinemus. Si enim populus Dei nondum factus aequalis angelis eius adhuc in ista peregrinatione dicitur templum eius, quanto magis est templum eius in caelis, ubi est populus angelorum, quibus aggregandi & coaequandi sumus, cum finita peregrinatione quod promissum est sumpturum? Cum igitur qui ubique est non in omnibus habitet, etiam in quibus habitat, non aequaliter habitat. Nam unde est illud quod Heliseus poposcit, ut dupliciter in eo fieret spiritus Dei qui erat in Helia? Et unde in omnibus sanctis sunt alij alij sanctiores, nisi abundantius habedo habitorem Deum? Quomodo ergo verum supra diximus, quod Deus ubique sit totus, quando in aliis est amplius, in aliis minus? Sed non est negligenter intueendum quod diximus, in seipso esse ubique totum. Non ergo in eis, quia alij plus eum capiunt, alij minus. Ideo enim ubique esse dicitur, quia nulli parti rerum absens est; ideo totus, quia non partium rerum partem suam praesentem praebet, & alteri parti alteram partem, aequales aequalibus, minori vero minorem, maiori que maiorem, sed non solum viuertati creaturae, verum etiam cuilibet parti eius totus pariter adest. Hicque ab eo longe esse dicuntur, qui peccando dissimilium facti sunt: & hi ei propinquare, qui eius similitudinem pie viuendo recipiunt. Sicut recte dicuntur oculi tanto esse ab hac luce longius, quanto fuerint caeciores. Quid enim tam longe est a luce quam caecitas, etiam si lux praesto sit, atque oculos perfundat extinctos? Propinquare autem luci merito perhibentur oculi, qui sanitatis accessu aciem recipiendo lucem recipiunt. Porro autem quod parum distinetur putauimus posse intelligi, cum diceremus Deum esse ubique totum, nisi adderemus in seipso, video diligentius exponendum. Quomodo enim ubique, si in seipso? Ubique scilicet, quia nusquam est absens. In seipso autem, quia non continetur ab eis quibus est praesens, tanquam sine eis esse non possit. Nam spatia locorum tolle corporibus, nusquam erunt, & quia nusquam erunt, nec erunt. Tolle ipsa corpora qualitatibus corporum, non erit ubi sint, & ideo necesse est ut non sint. Etenim cum per totam suam molem corpus aequaliter sanum est, aut aequaliter cadidum, non est in vna quam in alia parte eius sanitas maior, aut cadidior, nec maior in toto quam in parte eius, quia non sanius aut cadidius totum constat esse quam parte. Si autem inaequaliter sit sanum aut inaequaliter cadidum, fieri potest, ut in minore parte sit sanitas maior aut cadidior, cum minora quam maiora saniora vel candidiora sunt membra, usque adeo non mole constat quod in qualitatibus magnum dicitur esse paruus. Verum tamen si moles ipsa corporis, quantacunque

Rom. 8. b. 9.

Deus est ubique per praesentiam, sed non per inhabitationem gratiam.

Matth. 6. b. 9.

4. Reg. 2. b. 9.

al. proficiunt.

Hier. 32. Sap. 8. a. 1.

Sap. 1. a. 7. Esai. 6. a. 3. psalm. 138. 4. 7.

1. sent. dist. 37. Esai. 6. a. 3.

Deus ubique vnus.

1. Cor. 6. d. 19.

1. sent. dist. 37. Sciendum.

vel quantulacunque sit, penitus auferatur, qualitates eius nō erit ubi sint, quamuis nō mole metiendā sint. At verō Deus non si minus capitur ab illo cui presens est, ideo ipse minor est. Totus enim in seipso est, nec in quibus est, ita est ut indigeat eis, tanquam nō possit esse nisi in eis. Sicut autē nec ab illo abest in quo non habitat, & totus adest quamuis eum ille non habeat: ita & illi in quo habitat, totus est presens, quamuis eū non ex toto capiat. Neq; enim ad habitandum diuidit se per hominum corda seu corpora, aliam sui partem huic tribuens, illi aliam, sicut lux ista per aditus & per fenestras domorum: sed potius si quemlibet sonum, cum corporea res sit ac transitoria, surdus non capit, surdaster non totum capit, atque in his qui audiunt cum pariter ei propinquent, tanto magis alius alio capit; quanto est acutioris, tanto autem minus, quanto est obtusioris auditus, cum ille non variē magis minūse insonet, sed in eo loco in quo sunt, omnibus æqualiter præsto sit: quāto excellentius Deus natura incorporea & immutabiliter viua, qui non sicut sonus per moras temporum tēdi & diuidi potest, nec spatio aëreo tanquam loco suo indigeret, ubi præsentibus præsto sit, sed æterna stabilitate in seipso manens, totus adesse rebus omnibus potest, & singulis totus: quamuis in quibus habitat, habeant eum pro suæ capacitatis diuersitate, alij amplius, alij minus, quos ipse sibi dilectissimum templum gratia suæ bonitatis ædificat: Et donationū quidem dictæ sunt diuisiones tanquam per partes & membra vnius corporis, ubi & simul omnes vnum templum, & singuli singula templa sumus, quia nō est Deus in omnibus quam in singulis maior. Et sit plerunq; ut plures eum minus capiant, vnus amplius. Sed cum dixisset Apostolus, Diuisiones autem donationum sunt, continuō subiicit: Idem autem spiritus. Item cum ipsas donationum diuisiones commemorasset: Omnia autem hæc, inquit, operatur vnus atque idem spiritus; diuidens propria vnicuique prout vult. Diuidens ergo nō ipse diuisus, quia ipse vnus atque idem. Illæ verō diuisiones dictæ sunt, sicut membrorum in corpore: quia nō idem valent aures quod oculi, atq; ita membra cætera diuersis officiis concorditer distributa: quæ tamen cum sani sumus, vna neque diuersa, nec alibi maiore, alibi minore, sed cum sint ipsa disparia communi & parili salute congaudent. Huius corporis caput est Christus, huius corporis vnitas nostrum sacrificio commendatur: quod breuiter significauit Apostolus, dicens: Vn^o panis, vnū corpus multi sumus. Per caput nostrū reconciliamur Deo, quia in illo est diuinitas vnigeniti facta participes mortalitatis nostræ, ut & nos participes eius immortalitatis essemus. Hoc Sacramentū lōgē est à cordibus sapiētium superbōrum, & ideo non Christianorū, ac per hoc nec verē sapiētium. Illorum etiam dico sapiētium, qui cognouerūt Deū; quia cognoscētes Deū, sicut dicit Apostolus, non sicut Deū glorificauerunt, aut gratias egerunt. Nosti autem in quo sacrificio datur, Gratias agamus Domino Deo nostro. A cuius sacrificij humilitate longē abest typhus, & cōthurnus illorum. Et ideo multum mirabilis res est, quemadmodum quorundam nondum cognoscētium Deum, sit inhabitator Deus, & quorundam cognoscētium Deum, non sit. Nec illi enim ad templum Dei pertinent, qui cognoscētes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: & ad templum Dei pertinet paruuli sanctificati Sacramento Christi, regenerati Spiritu sancto, qui certē per ætatem nondum possunt cognoscere Deum. Vnde quem potuerunt illi nosse nec habere, isti potuerunt habere antequam nosse. Beatissimi autem sunt, quibus hoc est Deum habere quod nosse. Ipsa quippe notitia plenissima, verissima, felicissima est. Hic iam oportet etiā illam quam post

epistolæ tuæ subscriptionē addidisti, pertractare quæstionem: Si adhuc ignorant paruuli Deum, quomodo Ioannes etiam antequam nasceretur, ad aduētum & presentiam matris Domini, in suæ matris vtero potuit exultare. Cum enim commemorasses te legisse librum meum de baptismo paruulorum, addidisti & aisti, de prægnantibus quid sentias opto cognoscere, cum credulitatis fidem pro puero mater Ioannis Baptistæ responderit. Hæc sunt certē verba Elizabet matris Ioannis; Beata tu inter mulieres, & beatus fructus ventris tui: & vnde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? ecce enim ut facta est vox salutationis tuę in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo. Hoc autem vt diceret, fuit Euangelista prælocutus est, repleta est Spiritu sancto, quo proculdubio reuelante cognouit quid illa exultatio significasset infantis, id est, illius venisse matrem, cuius præcursor ipse, & demonstrator esset futurus. Potuit ergo esse ista significatio rei tantæ à maioribus cognoscendæ, non à paruulo cognitæ. Nam neque cum hoc antē in Euangelio narraretur dictum est, Credidit infans in vtero eius, sed exultauit. Neque ipsa dixit, Exultauit in fide infans in vtero meo, sed exultauit in gaudio. Videmus autem exultationem non solum paruulorum, sed etiam pecorum, non vtrique de aliqua fide vel religione, vel quacunq; rationali cognitione venientem. Sed hæc placet inusitata & noua exitiit, quia in vtero, & ad eius aduentum, quæ hominum Saluatoris fuerat paritura. Ideo mira, ideo in magnis signis deputanda. Ideo hæc exultatio, & tanquam matri Domini reddita[†] resalutatio, tanquam solent miracula fieri, facta est diuinitus in infante, non humanitatis ab infante. Quāquam etiam si vsque ad eum est in illo puero acceleratus vsus rationis & voluntatis, vt intra viscera materna iam posset agnoscere, credere, consentire, quod in aliis paruulis ætas expectatur v^o possint, etiam hoc in miraculis habendum diuinæ potentia, non ad humanę trahendum est exemplar naturæ. Nā quando Deus voluit, etiam iumētum mutum rationally est locutum. Nec ideo sunt admoniti homines in deliberationib⁹ suis, etiam afiniua expectare consilia. Quocirca nec quod factū est in Ioanne contemno, nec inde regulam quid sentiendum sit de paruulis figo: imō id in illo propterea mirabiliter prædico, quia in aliis non inuenio. Haber quidem aliquid simile etiam illa in Rebecca vtero lueta geminorum. Verū & hoc vsque ad eum prodigium fuit, vt diuinū pperera mulier oraculum quæreretur, & audiret duobus illis infantibus, duos populos fuisse figuratos. Nescire autem diuina paruulos qui nec humana adhuc nouerint, si verbis velimus ostendere, vercor ne ipsis sensibus nostris facere videamur iniuriam, quando id loquendo suademus, vbi omnes vires officiumq; sermonis facillimē superat euidētia veritatis. An non videmus etiam cum articulatæ vocis qualiacunq; signa edere coeperint, atque ad initium sandi transire ab infantia, adhuc eos talia sentire ac dicere, in quibus si remāssent, annisq; accedentibus tales esse persisterent, nullus eos vel fatuus, nimium fatuos esse dubitaret? Nisi fortē id restat, vt in vagitu infantia, vel in ipso adhuc vterū silētio credam⁹ paruulos fuisse sapientes, postea verō quā nobiscū coeperūt loqui, ad hanc ignorātiā quā videmus crescendo venisse. Quod opinari vides quā sit absurdū, cum puerorū sensus in qualiacunq; verba prorumpens, qui certē ad ea quæ maiores sapiunt penē nullus est, tamen comparatus illi in quo nascuntur intelligentia dici potest. Vnde autem in ipso tanto salutis præsidio, quando eis Christiana gratia subuenitur, quod vocibus quib⁹ possunt & motibus reluctantur, non eis imputatur, atq; omnis renifus ipsorum nihili penditur, donēc in

Exultatio Ioannis in vtero.
Solutio. Luc. 1. d. 42.
Ibidem d. 41.
4. sent. dist. 6. cap. illud.
al. resalutatio.
Nim. 22. e. 28.
Super Gen. ad luenam 11. cap. 29.
Gen. 25. c. 22. e.
Infantibus nō est tribuendus rationis vsus.
al. aures.
al. tunc.

cis Sacramenta peragantur, quibus id quod de originali datione tractum est expietur, nisi quia in tantū nesciunt quid faciunt, vt nec facere iudicentur? Porro si iam vterentur rationis & voluntatis arbitrio, quo illi sanctificationi adhiberi deberet assensus, quātum mali esset resistere tantæ gratiæ, quam que non solum nihil prodesset quod feret, verum etiam inde reatus accresceret, quis Christianus ignoret? Dicimus ergo in baptizatis paruulis, quamuis id nesciant, habitare Spiritum sanctum. Sic enim eum nesciunt, quamuis sit in eis, quemadmodum nesciunt & mentem suam: cuius in eis ratio qua vti nondum possunt, velut quadam scintilla sopita est, excitanda ætatis accessu. Neque hoc in paruulis mirum debet videri, cū Apostolus quibusdam etiam maioribus dicat, Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? De qualibus paulō antē dixerat. Animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus Dei, quos etiam paruulos vocat, non carnis ætate, sed mentis. Nō itaq; percipiebant cognitione Spiritum sanctum qui habitabat in eis, & habitate in se Spiritu sancto, adhuc animales nondum spirituales erant, quia nondum poterat inhabitatorem suum spiritum cognitione percipere. Habitare autem ideo & in talibus dicitur, quia in eis occulte agit, vt sint templum eius, idq; in proficientibus & proficiendo perseverantibus perficit. Spe enim salui facti sumus, sicut Apostolus dicit, cum alio loco dicat; Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Cū ergo hic dicat, Saluos nos fecit, tanquam salus ipsa iam data sit, quemadmodum intelligendum sit, illic exponit, vbi ait: Spe enim salui facti sumus. Spes autē quæ videtur, nō est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Multa itaq; dicitur in Scripturis tanquam facta sint, cū in spe adhuc esse intelligantur. Vnde est & illud quod Dns discipulis ait: Omnia quæ audui à patre meo, nota feci vobis. Quod vsque ad eum secundum spem dictum est futurorū, vt eis postmodum dicat, Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modō. Agit ergo in quibus mortalibus adhuc habitat, ipsam ædificationē habitaculi sui, quam non in ista sed in alia post hanc vitam perficit, quando absorbebitur mors in victoria, diciturq; illi: Vbi est mors victoria tua? vbi est mors aculeus tuus? Quid est autem mortis aculeus, nisi peccatum? Propter quod nunc etiam renati ex aqua & spiritu, omnibusque peccatis sine originis ex Adam, in quo omnes peccauerunt, sine factorum, dictorū, cogitationumq; nostrarum in illius lauacri mundatione delētis: tamē quia manemus in hac vita humana, quæ tentatio est super terram, meritō dicimus, Dimitte nobis debita nostra. Et hanc orationem dicit vniversa ecclesia, quā mundat Saluator lauacro aquæ in verbo, vt eam sibi exhibeat gloriosam, non habentem maculam aut rugam aut aliquid eiusmodi. Tunc utiq; cum perficitur in re, vbi nūc proficiendo ambulatur in spe. Nam quomodo est nunc non habens maculam aut rugam aut aliquid eiusmodi, quæ vel in omnibus ad eam pertinentibus hominibus, qui iam ratione mentis vtuntur, & voluntatis arbitrio, mortalisq; carnis sarcinam portant, vel certē quod etiam ipsos contentiosos necesse est fateri, in multis suis membris veraciter dicit: Dimitte nobis debita nostra? Cū itaque proficiētes in quibus mortalibus habitat dum de die in diem renouantur, magis magisq; iustificet, exaudiat orantes, mundet constitētes, vt exhibeat sibi templum immaculatum in æternum, meritō dicitur non habitare in eis qui cognoscētes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, vel gratias egerunt. Colēdo enim & seruēdo creaturæ potius quā creatori, non vnius veri Dei templum se esse voluerunt. Atq; ita dum volunt eum

habere cum multis, facilius effecerunt vt eum nō haberent, quā vt diis multis falsisue mitterent. Et meritō dicitur habitare in eis, quos secundum proficitū vocatos, iustificandos glorificandosq; suscepit, etiam antequam incorpoream quæ vbiq; tota est, valeant eius nosse naturam, quantum nosci ex parte per speculum, & in ænigmate ab homine in hac vita cū plurimum profecerit, potest. Sunt enim, in quibus habitat, multi tales, qualibus dicit Apostolus: Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi non escam. Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidē potēstis. His quippe etiam illud dicit: Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Hos tales si etiam antequam perueniāt ad spiritalem mentis ætatem, vbi non lacte alantur, sed solido cibo, dies vitę huius extremus inuenerit, perficit in eis habitator illorum, quicquid hic intelligentiæ minus habuerunt, quoniam & ab vnitate corporis Christi qui nobis via factus est, & à templi Dei societate non recesserunt. Vnde vt non recedant, regulam fidei pusillis magnisq; communem in Ecclesia perseveratē tenent, & in quod perueniunt in eo ambulant, donec eis Deus reuelat: si quid aliter sapiunt, cogitationes suas carnales non dogmatizant: quia non obdurantur contentiosis defensionibus immācōdo, sed quodammodo ambulando, id est proficiendo desudant, intelligentiæ perspicuitatem impetrantes per fidei puritatem. Quæ cum ita sint, duo ista quæ in vno sūt homine, nasci & renasci, ad duos homines pertinent. Vnum ad illum primum Adam, alterum ad secundum qui dicitur Christus. Sed non prius, ait Apostolus, spiritale est, sed quod animale, postea spiritale. Primum homo de terra terrenus, secundus homo de cælo celestis: qualis terrenus, tales & terreni, & qualis celestis, tales & celestes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem ei⁹, qui de cælo est. Item dicit: Per vnum hominem mors, & per vnum hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Omnes & omnes ideo dixit, quia in mortē nemo nisi per illum, in vitam nemo nisi per istum. In primo patuit quid hominis arbitrium valeret ad mortem, in secundo autem quid Dei adiutorium valeret ad vitā. Denique primus homo non nisi homo, secundus verō Deus & homo. Peccatum enim factum est relicto Deo, iustitia non fit sine Deo: ac per hoc nec moremur nisi per carnalem propaginem de membris illius veniremus: nec viuereimus nisi per spiritale connexionem membra huius essemus. Ideo nobis opus fuit nasci & renasci. Illi autem propter nos tantummodo nasci. Nos enim à peccato ad iustitiam renascendo transimus. Ille autem à nullo peccato ad iustitiam trāsitum fecit, sed in eo quod baptizatus est, nostræ regenerationis Sacramentum, sua humilitate altius commendauit: veterem tamen hominem nostrū passione, nouum autem resurrectione significans. Inobedientia namque concupiscentiæ, quæ habitat in carne mortali, qua fit vt eadem etiam membra præter voluntatis moueantur arbitrium, ad eum modum redigitur iustitia coniugali, vt licitē copulatis parentibus generentur, quibus fit necessarium regenerari. Non tamen per huiusmodi convenientiam maris & feminae venire voluit carnem suam Christus, sed de virgine nihil tale in eius conceptu concupiscente, similitudinē carnis peccati sumpsit ille pro nobis, qua caro peccati mundaretur in nobis. Sicut enim per vnius delictum, ait Apostolus, in omnes homines ad condemnationem, ita per vnius iustificationem in omnes homines ad iustificationem vitæ. Nemo enim nascitur nisi operatē concupiscentia carnali,

Capitūlo ex-patit originat-peccatum.
Spiritus sanctus habitat in paruulis baptizatis.
1. Cor. 6. d. 19.
1. Cor. 2. d. 14.
Rom. 8. e. 24.
Tit. 3. b. 5.
Facta que sperantur.
Ioan. 15. e. 15.
Ioan. 16. b. 12.
1. Cor. 15.
Math. 6. b. 12.
Ephef. 5. f. 27.
Rom. 1. c. 21.

1. Cor. 3. d. 1.
1. Cor. 6. d. 19.
al. puritate.
1. Cor. 15. f. 46.
ibidem e. 21.
Carnalis propagio.
Rom. 5. d. 18.

4 sent. dist. 6 cap. illud. Renasci non potest qui natus non est.

Luc. 1. d. 35.

Hier. 1. b. 5.

Luc. 1. d. 20. Natus, pro conceptus.

Ioan. 3. d. 5.

Matth. 2. d. 1.

nali, quæ tracta est ex primo homine qui est Adam: & A nemo renascitur, nisi operante gratia spiritali, quæ data est per secundum hominem qui est Christus: Quapropter si ad illum nascendo pertinemus, ad hunc renascendo, nec renasci quisquam potest antequam natus sit, profecto ille singulariter natus est, cui renasci non opus fuit: quia non ex peccato in quo nunquam fuit, transitum fecit, neque in iniquitate conceptus est, aut eum in delictis mater eius in utero aluit: quia Spiritus sanctus superuenit in eam, & virtus Altissimi obumbravit eam; unde quod natum est ex ea sanctum, vocatur filius Dei. Nuptiarum enim bonum non extinguit, sed modificat inobedientium membrorum malum, ut limitata quodammodo concupiscentia carnalis, fiat saltem pudicitia coniugalis. Virgo autem Maria cui dictum est, Et virtus Altissimi obumbrabit tibi, in sanctam concipiendo prole, sub tali umbraculo nullo ardore concupiscentiæ huius æstuaui. Hoc ergo excepto lapide angulari, non video quomodo ædificentur homines in domum Dei ad habendum in se inhabitantem Deum, nisi cum fuerint renati, quod non possunt esse antequam nati. Quamlibet itaque sententiam de prægnantibus, imò de hominibus habeamus adhuc intra materna viscera constitutis, utrum existimemus eos necne donari posse aliquo sanctificationis modo: vel propter Ioannem, qui nondum in hanc editus lucem, tamen exultavit in gaudio, quod vti que nisi operatione Spiritus sancti fieri potuisset quis credat: vel propter Hieremiam qui Dominus dicit, Prius quam exires de vulua, sanctificauit te: tamè illa sanctificatio qua efficiuntur & singuli templi Dei, & in vno omnes templi Dei, non est nisi renatorum, quod nisi nati homines esse non possunt. Nullus autem vitam in qua natus est bene finit, nisi renatus antequam finiat. Quod si quisquam dicit iam esse natum hominem, etiam cum adhuc est in utero matris, testimoniumque adhibet ex Euangelio, quia dictum est ad Ioseph de prægnante virgine Domini matre, Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est: nunquidnam huic natiuitati accedit secunda natiuitas? Alioquin non erit iam secunda, sed tertia. Dominus autem cum hinc loqueretur, Nisi quis, inquit, renatus fuerit denuò, eam scilicet computans primam natiuitatem, quæ fit matre pariente, non concipiente atque prægnante, quæ fit ex ea, non quæ fit in ea. Neque enim renatum dicimus hominem, quem mater peperit, tanquam iterum natum sit, qui iam semel natus fuerat in utero. Sed illa natiuitas non computata quæ grauidam facit, natus dicitur homo partu, ut possit renasci ex aqua & spiritu. Secundum quæ ex matre natiuitatem, etiam ipse Dominus in Bethlehém Iudæ dicitur natus. Si igitur homo regenerari per gratiam spiritus in utero potest, quoniam restat illi adhuc nasci: renascitur ergo antequam nascitur; quod fieri nullo modo potest. Proinde in compagem corporis Christi tanquam in viuam structuram templi Dei, quæ est eius Ecclesia, nati homines non ex operibus iustitiæ quæ fecerunt, sed renascendo per gratiam transferuntur, tanquam de massa ruine ad ædificij firmamentum. Præter hoc enim ædificium, quod beatificandum constituitur ad æternam habitationem Dei, vita hominis omnis infelix, & mors est potiùs appellanda quæ vita. Quisquis ergo inhabitabitur à Deo, ne ira Dei maneat super eum, ab hoc corpore, ab hoc templo, ab hac ciuitate non erit alienus. Omnis autem non renatus alienus est. Sacramentum porrò regenerationis nostræ manifestum esse voluit, manifestatus mediator. Erat autem antiquis iustus aliquod occultum, cum tamen & illi eadem fide salui fierent, quæ fuerat suo tempore reuelanda. Non enim audemus fideles temporis nostri præferre amicis Dei per quos nobis ista prophetata sunt, cum Deum Abraham & Deum Isaac

& Deum Iacob, ita se Deus esse commendet, ut hoc dicat suum nomen æternum. Quod si circumcisio antiquis sanctis per baptismum fuisse creditur, quid respondebit de his, qui antequam hoc præceptum esset, Deo placuerunt, non tamè sine fide: Quia sine fide, ut scriptum est ad Hebræos, impossibile est Deo placere. Habentes autem, inquit Apostolus, eundem spiritum fidei, propter quod scriptum est: Credidi propter quod & locutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Non diceret eundem, nisi & illorum idem ipse esset spiritus fidei. Sicut autem illi quando idem sacramentum occultum erat, credebant Christi incarnationem futuram, sic & nos credimus factam. Et à nobis autem & ab illis futurus expectatur ad iudicium eius aduentus. Nō est enim aliud Dei mysterium, nisi Christus, in quo oportet viuificari mortuos in Adā: quia sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur, quemadmodum superius disseruimus. Quamobrem Deus qui vbique præsens est, & vbique totus, non in omnibus habitat, sed in eis tantum quos efficit beatissimum templum suum, vel beatissima templa sua, erues eos à potestate tenebrarum, & trāsferens in regnum filij charitatis suæ, quod incipit à regeneratione. Aliter autem dicitur templum eius in significatione, cum sit per manus hominum de rebus inanimis, sicut tabernaculum, lignis, velis, pellibus atque huiusmodi mobilibus, sicut etiam per Salomonem regem, templum lapidibus, lignis, metallis constructum. Aliter verò re ipsa vera, quæ illis significationibus figurata est. Unde dicitur, Et vos tanquam lapides viuui, superædificamini domus spiritalis. Et unde item scriptum est, Nos enim templa Dei viuui sumus, sicut Deus dicit, Quoniam inhabitabo in illis & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi plebs. Nec mouere nos debet quod per quosdam ad hoc templum non pertinent vel nondum pertinet, id est in quibus non habitat, vel nondum habitat Deus aliquid virtutis operatur: sicut per illum qui in nomine Christi expellebat dæmonia, cum Christum non sequeretur, quem permitti iussit propter multis vilem commedationem nominis sui. Multos quoque ait sibi in nouissima die dicturos, In nomine tuo virtutes multas fecimus. Quibus vtiq; non responderet: Non vos noui, si ad templum Dei quod inhabitatio beatificat, pertinerent. Cornelius etiam Cæturio antequam regeneratione incorporaretur huic templo, missum ad se angelum videt, auditque dicentem, quod exaudita sint orationes eius, & elemosynæ acceptæ. Agit enim hæc Deus tanquam vbique præsens, vel per sanctos angelos suos. Nam illa prius quam exiret de vulua sanctificatio Hieremie, quanquam nonnulli hoc in typum Saluatoris accipiant, qui regeneratione non eguit, tamè etiam si de ipso Propheta accipiat, potest & secundum prædestinationem non inconuenienter intelligi: sicut filios Dei appellat Euangelium nondum regeneratos, vbi Caiphas cum de Domino dixisset, Expedit vobis ut vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat; mox Euangelium secutum adiunxit: Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed et filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Filios Dei appellauit vtiq; præter Hebræam gentem, & in cæteris etiam omnibus gentibus constitutos, nondum fideles, nōdum baptizatos. Quomodo ergo Dei filios, nisi secundum prædestinationem, secundum quam & Apostolus dicit, quod nos elegerit Deus in Christo, ante constitutionem mundi? Illa verò in vnum congregatio factura eos erat filios Dei. Neque enim in vnum dictum est aliquid corporalem locum, cum de tali vocatione gentium Propheta prædixerit: Et

Circumcisio vti re baptismum dicitur.

Hebr. 10. g. 38. 2. Cor. 4. b. 13. Psal. 15. a. 10.

1. Cor. 15. e. 22.

Coloss. 1. a. 13.

Templi Dei.

1. Pet. 2. a. 5. 2. Cor. 6. d. 16. Leuit. 26. b. 12.

Matth. 7. c. 22.

Cornelius Cæturio.

4. sent. dist. 6. cap. illud.

Ioan. 11. g. 50.

Ephes. 1. a. 4.

Psal. 28. c. 10.

Coloss. 2. b. 9.

Act. 17. f. 24.

Ioan. 2. d. 19.

Ibidem d. 21.

Coloss. 2. b. 9.

3. sent. dist. 13. cap. 1.

Ioan. 1. b. 14.

Et adorabunt eum vnusquisque de loco suo, omnes A infula gentium, sed congregaret in vnum dictum est, in vnum Spiritum, & in vnum corpus, cuius vnus caput est Christus. Talis congregatio ædificatio est templi Dei. Talem congregationem non generatio carnalis, sed regeneratio spiritalis facit. Habitat itaque in singulis Deus tanquam in templis suis, & in omnibus simul in vnum congregatis, tanquam in templo suo. Quod templum quamdiu sicut arca Noë in hoc seculo fluctuat, fit quod in Psalmo scriptum est, Dominus diluuium inhabitat. Quamuis & propter multos in omnibus gentibus populos fidelium, quos aquarum nomine Apocalypsis significat, possit intelligi congruenter: Dominus diluuium inhabitat. Sequitur autem: Et sedebit Dominus rex in æternum. Vtiq; in ipso templo suo iam in vita æterna post fluctuationem huius seculi constituto. Deus igitur vbique præsens est, & vbique totus præsens, nec vbique habitans, sed in templo suo, cui per gratiam benignus est & propitijs. Capitur autem B habitans ab alijs amplius, ab alijs minus. De ipso vero capite nostro Apostolus ait, Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Nō ideo corporaliter, quia corporeus est Deus, sed aut verbo trās-lato vsus est, tanquam in templo manufacto non corporaliter, sed umbratim habitauerit, id est, præfigurantibus signis: nā illas omnes obseruationes, umbras futurorum vocat, etiam ipso trās-lato vocabulo: summus enim Deus, sicut scriptum est, non in manufactis templis habitat: aut certe corporaliter dictum est, quia & in Christi corpore quod assumpsit ex virgine, tanquam in templo habitat Deus. Hinc est enim quod Iudæis signum petentibus, cum dixisset, Soluite templum hoc, & in triduo refuscitabo illud: Euangelista quid hoc esset consequenter exponens ait: Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Quid ergo est? Hoc-cine interesse arbitramur inter caput & membra cætera, quod in quolibet quamuis præcipuo membro, velut in aliquo magno Propheta aut Apostolo, quauis diuinitas habitat, non tamen fuit in capite quod est Christus, omnis plenitudo diuinitatis? Nam & in nostro corpore inest sensus singulis membris, sed non tantus quantus in capite, vbi prorsus omnis est quinque-partitus. Ibi enim & visus & auditus & olfactus & gustus & tactus. In cæteris autem solus est tactus. An etiã præter hoc quod tanquam in templo in illo corpore habitat omnis plenitudo diuinitatis, est aliud quod interficit inter illud caput, & cuiuslibet membri excellentiam? Est planè, quod singulari quadam susceptione hominis illius vna facta est persona cum verbo. De nullo enim sanctorum dici potuit, aut potest, aut poterit: Verbum caro factum est. Nullus sanctorum quilibet præstantia gratiæ, vni geniti nomen accepit, ut quod est ipsum Dei verbum ante secula, hoc simul cum assumpto homine diceretur. Singularis est ergo illa susceptio, ne cum hominibus aliquibus sanctis quantalibet sapientia, & sanctitate præstantibus, villo modo potest esse cõmunis, vbi diuina gratia satis perspicuum clarumque documentum est. Quis enim tam sit sacrilegus, ut audeat affirmare aliquam posse animam per meritum liberi arbitrij, ut alter sit Christus efficere? Ut ergo ad personam verbi vni geniti pertineret, quo pacto per liberum arbitrium communiter omnibus, & naturaliter datū vna sola anima meruisset, nisi hoc singularis gratia prestisset, quam fas est prædicare, de qua nefas est velle iudicare. Hæc si pro viribus nostris quantum Dominus adiunxit ritè tractauimus, quando Deum vbique præsentem, & non spatij distantibus, quasi aliqua mole vel distentione diffusum, sed vbique totum cogitare te extendis, auerte mentem ab omnibus imaginibus corporū, quas humana cogitatio voluere consuevit. Non enim sic sapientia, non iustitia,

non sic denique charitas cogitatur, de qua scriptum est: Deus charitas est. Cum verò habitationem eius cogitas, vnitatem cogita cõgregationemque sanctorum, maximè in cælis: vbi propterea præcipue dicitur habitare, quia ibi fit voluntas eius perfecta eorum in quibus habitat obedientia. Deinde in terra, vbi edificans habitat domū suam, in fine seculi dedicandam. Christum autem Dominum nostrum vni genitum Dei filium æqualem patri, eundemque hominis filium, quomaior est pater, & vbique totum præsentem esse non dubites tanquam Deum, & in eodem templo Dei esse tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo celi propter veri corporis modum. Sed cum me delectat loqui tecum, nescio utrum seruauerim sermonis sufficientis modum, quasi diuturnum silentium loquacitate compensem. Verum quia religio & beneuolentia, qua me præoccupasti, ita inuisceratus es cordi meo, ut tanquam cum amico verè colloquar, quicquid in opere styli nostri vtiliter elaboratū esse cognoscis, Deo gratias age. Si qua autem vitia mea perspicias, vti charissimus amicus ignosce, eadem scilicet sinceritate dilectionis mihi optans medicinam, qua concedis & veniam.

Paulinus Augustino proponit nouem quaestiones ex diuersis Scripturarum locis.

EPIST. LVIII.

DE paucis que nunc iam ad nauem corrente literarum perlatore, & mihi in ipsius festinatione properanti in mentem venerunt, ne sine corollario mihi rescribas, aliqua proponam: quæ si forte lucida sunt, & mihi videntur obscura, nemo prudentum filiorum, qui forte de nostris in hora lecti iunctula huius circa te steterint, de insipientia mea rideat, sed potius beneuolentia fraternæ charitatis succiat instruyendo, ut efficiat videntium particeps. Ex doctrina tua illuminatis mentibus considerantium mirabilia de lege Domini. Dic ergo mihi benedictè doctor Israël, quid sit quod dicitur in Psalmo decimo quinto, Sanctus qui in terra sunt eius, mirificauit omnes voluntates suas inter illos. Multiplicate sunt enim infirmitates eorum, postea accellerauerunt: quos ait sanctos qui in terra sunt sancti? Nam illos Iudeos, qui filij carnis Abrahæ, & non filij reprobis: non sanctos in terra, quia sancti genere carnali, vita autè sensu terreni sunt, qui terrena sapiunt, & carnali obseruatiã in vetustate literæ consensuerunt: non renascetes in nouam creaturam, quia non receperunt eum per quem vetera tranierunt, & facta sunt noua? Sic enim forte eos in hoc Psalmo sanctos appellat, quomodo & in Euangelio iustos, vbi dicit: Non veni vocare iustos, sed peccatores: id est illos iustos, qui in sanctitate generis & literæ legis gloriantur. Quibus dicitur, Nolite gloriari in patre Abraham, quia potens est Deus de lapidibus istis excitare filios Abrahæ. Quorum forma in illo Pharisæo proponitur, qui iustitiam suas tanquam nescienti Domino recolens, prædicabat in templo, non orans ut exaudiretur, sed exigens quasi debitum meriti pro operibus bonis quidem, sed ingratis Deo: quia quod iustitia edificauerat, superbia destruebat: nec id ipsum silentio sed voce clamabat, ut appareret eum non diuinis auribus loqui, qui & ab hominibus vellet audiri. Atque ideo non placuit Deo, qui placebat sibi: Quoniam dissipauit Dominus ossa hominum sibi placentium. Confusi sunt, inquit, quia spreuit illos, qui cor humile & contribulatum non spernit. Denique & in ipsa Euangelij parabola, qua pharisæi & publicani persona confertur, euidenter ostendit ipse Dominus quid in homine suscipiat, quid repellat, sicut scriptum est: Quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Ideo protestatur magis iustificatum abuisse de templo publicanum de confessione peccatorum suorum, quam pharisæum de imputatione iustitiarum suarum. Merito autem ille laudator sui repudiat abscisit à facie Dei, qui cum ipso nomine etiam peritiam legis præser-

1. Ioan. 4. b.

Rom. 9. b. 6.

Gen. 21. b.

Phil. 3. d. 19.

2. Cor. 5. d.

17. Iust. 43. c.

19.

19.

19.

19.

19.

19.

19.

19.

19.

præferret, oblitus fuerat in Propheta dicentem Dominum: **A** Super quem habitabo nisi super humilem & quietum, & tremementem sermones meos? Ille autem in corde contrito sui accusator accipitur, & obtinet veniam de confessis peccatis propter gratiam humilitatis, sancto illo phariseo (quales Iudei sancti sunt) reportante sarcinam peccatorum de iactantia sanctitatis. Ipsi nimirum sunt forma Iudei illi, de quibus Apostolus ait, quod suam iustitiam statuere cupientes, quæ ex lege est, iustitia Dei non sunt subiecti, quæ est ex fide, quæ reputata est patri nostro Abraham ad iustitiam, non ex operibus, quia secundum omnipotentiam Dei credidit Deo: apud quem ille verè iustus est, qui ex fide vivit: nec sanctus in terra est, sed in celo, quia non carne, sed spiritu ambulat: cuius conuersatio in calis est, non gloriantis in circuncisione carnis, sed in circuncisione cordis, quæ non litera, sed spiritu Dei agitur inuisibiliter, unde laus eius non ex hominibus, sed ex Deo. Deinde quod iungit in eodem versiculo, Miras fecit voluntates suas inter illos, credo ex eo dicit, quod illis primum lucernam legis accendit, & præcepta vivendi dedit. Notas enim, inquit, fecit vias suas Moysi, & filijs Israël voluntates suas. Deinde ipsum pietatis suæ Sacramentum in ipsis operatus est, natus in carne ex virgine Deus in gente ipsorum, & de carne ipsorum factus ex semine David homo. Deinde virtutes sanitatum, quas in ipsis & coram ipsis perfecit. Qui per hæc non modo creditus non est, sed & blasphematus est ab eis, cum dicerent: Hic homo si a Deo esset, non curaret sabbatum: & non eiecit demonia nisi in Beelzebub principe demoniorum. Propter hanc mentem obdura impietate cecatam, multiplicatæ sunt infirmitates & tenebræ eorum. Sed quid est quod ait, Postea acceleraverunt? Virum in penitentiam, sicut illi in Actibus apostolorum, qui beati Petri prædicatione compuncti, crediderunt in eum quem crucifixerunt: & festinantes tanto expiari peccato, ad donum gratiæ concurrerunt? An verò quia virtutes utroque vacuis multiplicatæ sunt infirmitates animæ ex impietate scelerum mortiferis languoribus occupatæ? Christus etenim lumen & vita credentium est, & sanitas sub pennis eius. Unde non mirum si & tenebræ & infirmitates eorum multiplicatæ sunt in interiorem, qui vitam & lucem non receperunt, neque sub pennis eius manere voluerunt. Quos ut ipse stens in Evangelio protestatur, sepe voluit congregare ipsos sub alas suas, sicut gallina congregat pullos suos, & nolverunt. Multiplicatis ergo infirmitatibus quod acceleraverunt? forte in crucem Domini conclamandam, & invito Pilato nefariis vocibus extorquendam, ut adimplerent mensuram patrum suorum: ut isti Dominum prophetarum occiderent, quorum patres ipsos Prophetas interfecerunt, ad quibus hic mundi Salmator esse venturus nunciabatur. Postea acceleraverunt. Veloces enim pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt, id est Christum qui dicit, Ego sum via. In consequenti Psalmo illud mihi exponi desidero, quid dicat: De absconditis tuis adimpletus est venter eorum. Saturati sunt porcina, vel, sicut in quibusdam psalterijs scripsum audio, Saturati sunt filijs, & reliquerunt que supersuerunt parvulis suis. Rursus in alio Psalmo admirari soleo, filium ad patrem loqui intelligens, in Psalmo quinquagesimo octavo, ubi de Iudeis inimicis, de quibus supra dixerat, Ecce ipsi loquentur in ore suo, & gladius in labijs eorum. Paulo infra dicit: Ne occideris eos, ne quando obliuiscantur legis tuæ. Disperge illos in virtute tua, & destrue eos Domine. Quod in his usque in hodiernum diem videmus impleri. Distructi sunt enim à veteri sua gloria sine templo & sine sacrificijs, ac sine prophetis in omnium gentium dispersione viventes. Sed quid miramur quod iam per Prophetam pro eis non occidendis rogabat, pro quibus & sub ipso tempore passionis iam ad crucem eum ducentibus precabatur, dicens: Pater dimitte eis, non enim sciunt quid faciunt?

Verum quod adiecit, Ne unquam obliuiscantur legis tuæ, tanquam propter hoc necessaria esset etiam sine fide Evangelij vita eorum, obscurum mihi fateor. Quid enim his ad salutem, quæ sola fide queritur, prodesi in legis memoria & meditatione versari nisi forte propter honorem legis ipsius, vel generis Abraham, ut etiam in parte terrena carnalis seminis eius, quæ videntur secundum arenam maris computari, legis antiquæ litera persueret, ne forte aliqui legendo legem illuminentur ad fidem Christi, qui & legis & prophetarum finis est, & in omnibus eorum libris præfiguratus ac prophetatus elucet? Aut quia ex ipsis impiis eorum generatio ventura est electorum, qui de singulis tribus electi, in duodenis milibus signabuntur, quibus ipsa revelatio beati Ioannis ex voce angeli prænuntiavit hoc testimonium perhibet, quia comitatu regis æterni familiaris adhibebunt penitus immaculati, & humane coniunctionis expertes? De quibus specialiter ait, Sequuntur agnum quocumque ierit, quia cum mulieribus se non coinquinauerunt, virgines enim sunt. In sexagesimo septimo præter alia illud mihi obscurissimum est quod ait, Verticem capilli perambulantium in delictis suis, quid sit verticem capilli perambulantium in delictis? Non enim dixit, Verticem capitis, sed verticem capilli, qui sine sensu est. An repletum peccatis hominem vult ostendere? Scriptum est, Omne cor in dolore à pedibus usque ad caput. Et paulo infra quod ait, Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. A quo ipso? Et nunquid canes Dei dici possunt geniles, quos ipse in Evangelio canes nominat? Aut ne forte ipsos canes Dei dicat, quales æstimari possunt, si qui in nomine Christiano gentilitur vivunt, quorum pars cum infidelibus ponitur, quia Deum quem verbis colunt, factis negant? Hæc interim de psalmis, nunc & de Apostolo quodcumque proponam. Dicit ad Ephesios, quod in alia Epistola dixerat de gradibus vel ordinibus dispositionum Dei operante Spiritu sancto diuisiones gratiarum: Et quodam quidem dedit apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò evangelistas, alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum, & reliqua. Hoc opto distinguas mihi in hac diuersitate nominum, quæ sit cuique nomini officiorum vel gratiarum proprietates. Quid proprium sit apostolorum, quid prophetarum, quid evangelistarum, quid pastorum, quid due doctorum. In omnibus enim his diuersis nominibus simile & propè unum doctrine officium video fuisse tractatum. Hos autem prophetas, quos post apostolos posuit, non puto illos esse, qui ordine temporum ante apostolos fuerunt: sed illos, quibus iam sub apostolis per gratiam donabatur, aut interpretatio Scripturarum & inspectio mentium, aut prædictio temporis secuturi, ut Agabus cernebat, qui & samem instantem prædixit, & quæ beatus Paulus in Hierosolymis passurus esset, & verbo denunciavit, & signo zone eius ostendit. Inter pastores specialiter & doctores quid intersit dinoscere volo, quia præpositis Ecclesie utrunque nomen adscribitur. Item quod ait ad Timotheum, Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, quæso exponas mihi quod discrimen sit in hac diuersitate verborum, cum omnia mihi quæ gerenda dixit, orationis officio conuenire videatur. Item quod ad Romanos ait, interrogo & rogo ut ediffiras mihi. Multum enim cecutire me fateor in hac Apostoli sententia de Iudeis quod ait, Secundum Euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem charissimi propter patres: quomodo idem inimici propter nos, qui credidimus ex Gentibus, tanquam non posuerint Gentes credere, nisi Iudei non credidissent? Aut ipse vult, & ad agnitionem veritatis venire, capax non fuit acquisitionis vtriusque, nisi alterum pro altero possideret? Deinde si charissimi propter patres, quomodo aut unde charissimi, si non credant, & inimici Deo esse persistant? Nonne,

Nonne, inquit, te oderant te Deus, oderam illos, & super inimicos tuos tabescebam, perfecto odio oderam illos? Certe hoc puto paternam vocem loquitur ad filium per Prophetam in eodem Psalmo, ubi supra de parte credentium dixerat: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum. Quid autem illis prodest ad salutem, quæ non nisi per fidem & gratiam Christi capitur, si propter fidem patrum charissimi sunt? cui bono diliguntur quos necesse est propter hoc damnari, quod propter suam infidelitatem à Prophetarum et Patriarcharum parentum fide discrepantes, inimici sunt Euangelio Christi? Si ergo charissimi Deo, quomodo peribunt? & si non credunt, quomodo non peribunt? Si propter patres sine suo merito diliguntur, quomodo & propter patres non saluabuntur? sed & si fuerint Noè, Daniel, & Iob in medio eorum, filios impiis non saluabunt, soli salui erunt. Adhuc aliud obscurius mihi erit de profundo, & in vadum profer. In epistola Colossensium omnino colligere non possum, quod ait: Nemo vos seducat, volens in humilitate & religione angelorum, quæ non vidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis sue, & non tenens caput, de quibus angelis dicit: si de inimicis & malis, quæ illorum religio, aut quæ humilitas, aut quis sit magister seductionis huius, qui per obtentum necio cuius angelicæ religionis, quasi visâ & comperta doceat quæ non vidit? Sine dubio heretici, qui doctrinas demoniorum & sequuntur, & promunt conceptis ab eorum spiritu aduentionibus, quæ non videntur phantasmata, quasi visâ fixentes, & pestiferis disputationibus in corda male credula seminantes, hi sunt qui non tenent caput, id est Christum fontem veritatis, cuius doctæritine quicquid aduersatur, insanum est. Et hi cæci duces cæcorum, de quibus dicitur: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi lacus contritus, qui non tenent aquam. Deinde in sequenti capite adiecit: Ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque cõrectaueritis, quæ sunt omnia in interitum ipso usque secundum præcepta & doctrinas hominum, rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate ad non parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Quæ sunt ista, quibus rationem sapientiæ inesse testatur magister veritatis, & tamen ipsam veritatem religionis inesse abnegat? Anne forte de talibus loquitur, de quibus ad Timotheum dicit: Habentes autem speciem pietatis, virtutem eius abnegantes? Rogo ergo specialiter hæc capitula duo de Colossensium Epistola per singula mihi verba dissoluas, quia laudabilibus execranda permiscuit. Quid est enim tam laudabile, quam ratio sapientiæ? & quid tam execrabile, quàm superstitio erroris? Humilitas quoque & Deo placita, & maxime in vera religione laudabilis, cum ratione sapientiæ ipsis datur. De quorum doctrinis & actibus dicitur nobis: Ne tetigeritis, neque gustaueritis, quæ sunt in interitum, quia non sunt ex Deo: & omne quod non est ex fide, peccatum est. Deus autem dispauit consilia sapientiæ, qui Deo stultissimi sunt per prudentiam carnis, quæ non potest legi Dei esse subiecta. Scit enim cogitationes hominum, quoniam vana sunt. Qualem humilitatem, qualemque rationem sapientiæ superstitioni ex hominum doctrinis venienti inesse dicat, requiro. Et quod ait: Ad non parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Proxius hæc parum intelligo, quia in eadem sententia magna mihi videtur esse discretio: arbitror enim eum de abstinentia quamlibet ficta vel inutili, qualis solet ab hereticis affectari, hoc dicere, Ad non parcendum corpori. Quod autem adiecit, Non in honore aliquo, quia sancti operis speciem, non in fide veritatis exercentes, nullius gloriæ honore vel fructu agunt, quod in magna erroris perversi reprehensione consuevit: transfigurantes se in ministros iustitiæ. Sed quod adiecit, Ad saturitatem carnis: contrarium mihi videtur illi quod dicit, Ad non parcendum corpori: videtur enim mihi ille non parcere corpori, qui carnem ieiuniis domat, sicut Apostolus dicit: Linidum facio corpus meum, & in seruitu-

te redigo: à quo opere saturitas carnis aliena est: nisi forte & ipsam saturandæ carnis curam, quæ maxime obseruantiam religionis præcedentibus probrosa est, non parcere corpori, dixit secundum illud honestatis præceptum, quod alibi dicit, ut unusquisque suum vas honorificè possideret, nouerit, ut hostiam viuam placentem Deo suum corpus exhibeat: non in saturitatem carnis, quia distentio corporis animæ sobrietatem necat, & inimica est castitati. Restat ut aliquid & de Euangelicis locis suggeram benignitatis tuæ: non quidem quanta legenti per otium occurrere solent (Nec enim nunc vacabat dispersa per libros querere, aut in reminiscendis memoriæ ventilare) sed vel pauca, quæ ad horam dictationis huius in mentem uenit, sciscitabor. De resurrectionis forma non grandem, sed plenam fidei instructionem Epistolam, quam secundæ consultationi mee, dum Carthagini hyemarem, rescripseras, si habes relata in scbedis, rogo ut mittas, aut certè relexas eam mihi, quod tibi facile est. Nam & si scripta non extat, quia forte breuis Epistola, ut tumultuarius, tibi inter libros tuos haberi præpta sit, renoua eam mihi in eodem sensu promptam de thesauro cordis tui, & mitte ad me inter alia responsa, quæ reddes mihi, ut spero, præstante mihi ac tibi communitum dicere Christo, ut ea, quo labor tuus in me fructificet, accipiam: secundum hæc capitula Scripturarum, de quibus te qui vides secundum Deum interrogaui, ut audiam quid in te vel ex te mihi loquatur Deus. Hoc autem rogo lacere mihi facias, quomodo vel qua ratione Dominus post resurrectionem vel multieribus, quæ primæ ad sepulchrum uenerunt, vel postea illis duobus in uia, deinde discipulis suis, & non agnitus sit, & agnitus. In eodem enim corpore resurrexit, in quo & passus est. Et quomodo non eadem erat eiusdem corporis forma quæ fuerat: aut si eadem erat, quomodo non agnoscebatur ab his qui cum nouerant? Illud uerò Sacramenti esse credo, quod qui in uia ambulantes non fuerat agnitus, in fractione panis reuelatus est. Id ipsum tamen tuo sensu uolo tenere, non meo. Et quod ad Mariam ait, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum: Si cominus stantem non sinebatur attingere, quomodo cum tangeret eum ascendisset ad patrem, nisi forte fidei profectu & mentis ascensu, quæ Deus homini sit longinquus aut proximus: & illa dubitauerat de Christo, quem hierulannum putauerat. Ideo fortassis audire meruit: Noli me tangere. Indigna enim iudicabatur ut tangeret manu Christum, quem necdum fide apprehenderat, nec intellexerat Deum, cum hortulannum putasset, de quo paulo ante ab angelis audierat: Quid queritis uiuentem cū mortuis? Noli ergo me tangere, quia tibi nondum ascendi ad patrem, cui adhuc tantum homo uideor: postea me tanges, cum ad agnoscendum me credendo confideris. De illis etiam beatissimi Simeonis uerbis quid sentias, ediffere mihi, ut sequar sensum tuum: quibus eum ad uidentem ex oraculo Dei Christum agente spiritu uenisset in templum, & acceptum sinu benedixisset infantem Dominum, ait ad Mariam: Ecce hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur: & tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut reuelentur multorum cordium cogitationes: nunquid de passione Mariæ, quæ nusquam scripta est, hoc propheta esse credendus est? An uerò de materno eius affectu, quo postea in tempore passionis assistens cruci, quæ hoc erat fixum quod ipsa pepererat, materuorum uiscerum dolore cõfixa est: & animam illius, illa quæ eius secundum carnem filij ipsa spectate confoderat, crucis rhomaphæa penetrabat. Video enim & in Psalms de Ioseph ita dictum esse: Humiliauerit in compedibus pedes eius, ferrum pertransit animum eius, sicut in Evangelio dixit Simeon: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Non ait, carnem, sed animum, in qua pietatis affectio continetur, & doloris aculeus quasi gladius operatur, cū aut aliqua carnis sue iniuria afficitur, ut Ioseph, qui non mortis, sed iniuriarū pertulit passionem, in serui uenditus, & in reū uinculatus, & carceri datus,

[Marginal notes in various columns, including references to Psalms, Acts, and other biblical texts.]

aut cum affectionis interne tristitia vel dolore cruciatur, A
 ut in Maria, quam virique ad crucem Domini, in quo tunc
 sui tantum corporis filium cogitabat, materna mens duxe-
 rat, ut cum ei vidisset mortuum, humana infirmitate lu-
 geret, sepeliendumq; colligeret, nihil sibi de ipsius resurre-
 ctione presumens, quia subsequitur admirationis fidem
 in oculis posita passionis pœna cecabat. Quamvis eandem
 astantem cruci sua Dominus non morientis infirmitate
 trepidans consolatus sit, sed ipsam, qua obibat volēs, in po-
 restate habens mortem, plena virtute viventis, & constan-
 tia resurrecturi de cruce admonet, dicens de beato apostolo
 Ioanne, Mulier ecce filius tuus: itemq; illi ibidem consistē-
 ti, Ecce mater tua. Iam scilicet ab humana fragilitate, qua
 erat natus ex femina, per crucis mortem demigrans in æ-
 ternitatem Dei, ut esset in gloria Dei patris, delegat homi-
 ni iura pietatis humane, & ex discipulis suis adolescentio-
 rem eligit, ut convenienter assignet virgini Apostolo vir-
 ginem matrem: duo pariter in eadem sententia docens, for-
 mam pietatis relinquens nobis, cum est de matre sollicitus,
 ut quam relinquebat corpore, nō relinqueret cura: sed nec
 corpore relicto, quia quē videbat morientem, mox erat
 visura rediituum. Et illud quod ad fidem omnium pertine-
 ret, salutiferum pietatis sue Sacramentum arcanam divini
 ratione consilij sub hac voce designans, ut & alij matrē de-
 legaret pro matre habendam, & vice sua consolandam, at-
 que illi vicissim novum filij vice corporis sui traderet, imō
 (ut ita dixerim) gigneret: quo ostēderet eam præter se, qui
 ex ea virgine natus esset, nec habuisse filij, nec habere: quia
 nec salvator tātopere curam de solatio habuisset eius, si illi
 unicus nō fuisset. Sed redeamus ad verba Simeonis, in quo-
 rum clausula intellectum meum caligare fateor. Et tuam,
 inquit, animam pertransibit framea vel gladius, ut reuel-
 entur multorum cordium cogitationes. Secundum literam
 hoc mihi penitus obscurum est, quia nec Mariam beatissi-
 mam usquam legimus occisam, ut de corporali gladio san-
 ctus ille ei futuram passionem prophetasse videatur. Sed
 quod subiecit, ut reuelentur multorum cordium cogitatio-
 nes. Scrutās enim, inquit, corda & renes Deus. Et de su-
 turo iudicio Apostolus ait: Quia tunc manifestabit Deus
 opera cordium & occulta tenebrarum. Itidem Apo-
 stolus, spiritualiter exprimens arma caelestia, quibus in interiori
 nostro debeamus armari, gladium spiritus dicit verbum
 Dei. De quo ad Hebræos ait: Vivus est sermo Dei & effi-
 cax, & penetrabilior omni gladio accipiti, Perstringens (in-
 quit) usque ad divisionem anime & spiritus, & reliqua
 quæ nosti. Quid ergo mirum, si istius verbi ignita vis, &
 accipit gladij penetrabilior acies, & sancti Ioseph olim,
 & postea beatae Mariæ animam pertransiit? Nam neque
 in illius neque in huius corpore ferrum transisse cognovi-
 mus: atque ut magis pateat ibi Prophetam ferrum pro ver-
 bi gladio posuisse, statim subsequente versiculo ait: Sermo
 Domini igniuit illum. Sermo enim Dei & ignis & gla-
 dius est, verbo ipso Deo virūque dicente de se: Ignem enim,
 inquit, veni mittere in terrā, & quid volo nisi ut iam ac-
 cendatur? Item alibi dicit: Non veni pacem mittere, sed
 gladium. Vides eum unam vim doctrine sue diverso ignis
 & gladij nomine designasse. Aut quomodo Mariæ illata
 per gladium passio vel tribulatio perstraxit? Itaque hoc scire
 cupio, quid ad Mariam pertineret, ut reuelarentur multo-
 rum cordium cogitationes: aut ubi apparuit, quia ex eo quod
 animam eius, sine carnalis in ferro, sine spiritualis gladius
 in verbo Dei pertransiit, exinde multorum cordium cogi-
 tationes reuelatae sunt. Expone ergo hanc maximē de ver-
 bis Simeonis clausulam mihi, quia lucere non dubito san-
 ctæ anime tuæ, quæ de interioris oculi puritate meruit il-
 luminationem Spiritus sancti, per quem scrutari & in-
 spicere possit etiam alta Dei. Deus miseretur mei per ora-
 ciones tuas, & illuminet vultum tuum super me per lu-
 cernam verbi tui, sancte Domine beatissime frater in Do-
 mino Christo unanime magister meus in fide veritatis,
 & susceptor meus in visceribus charitatis.

Math. 10. 4. 26.

Luc. 2. 2. 34.

Luc. 2. 35.

1. Cor. 4. 5.

Ephes. 6. 17.

Hebr. 4. 12.

Psal. 104. 18.

Luc. 12. 49.

Math. 10. 4. 34.

Augustinus Paulino respondet ad novē propositas Quæstiones.
EPIST. LIX.

Beatissimo & venerabiliter desiderabili, & desiderabili-
ter venerabili sancto sancteque charissimo fratri & co-
episcopo Paulino Augustinus in Domino S.

QVOD de peruentione tam prospera fratris &
 compresbyteri nostri Quinti, & qui cum eo na-
 uigauerunt, cito nos Dominus exhilaravit, nuncian-
 tibus literis Sanctitatis tuæ, gratias agēs ei qui recreat
 afflictos, & humiles consolatur, sinceritati cordis tui
 occasione filij & condaconi nostri Rufini, & quæ pro-
 xima occurrit, nunc rescripta perfoluo. De litore nā-
 que Hipponensi profectus est: & approbo misericor-
 diæ consilium, quod tibi Dominus inspiravit, mihiq;
 insinuare dignatus es. Ipse & hoc adiuvet, ipse pro-
 speret, qui iam curam nostrā ex magna parte leniuit,
 quia peruectus & cōmendatus est charissimus homo
 non solū bonis operibus, sed etiam sanctis orationib;
 tuis. Literæ sanē venerationis tuæ, vbi multa quæstisti,
 & quærenda admonuisti, & quæredō docuisti, ad me
 peruenerunt. Sed quas ipse continuō rescripti per ho-
 mines eorundem sanctorum solatorum nostrorum,
 sicut his tuis recentioribus comperi, non sunt reddite
 venerationi tuæ. In quibus quidem, quatenus ad in-
 terrogata responderem, recolere nō valui: nec earum
 exemplum cum requissem, vbi hæc omnia possem
 recognoscere, inveni. Ad nōnulla tamen me respon-
 disse certus omnino sum, & ideo non ad omnia, quia
 ut citō finire, festinatio perlatoris vrgebat. Simul etiā
 miseram, sicut iusseras, & illius epistolæ exemplum,
 quam tuę charitati apud Carthaginem de corporum
 resurrectione rescripseram, vbi de vsu membrorum
 exorta erat quæstio. Nunc ergo & hoc misi, & alteri
 alterius, quia nec ipsam in manus tuas peruenisse cō-
 ieci, eō quod iterum interrogasti quædā, quæ iam me
 in ea respōdisse lego & agnosco. Sed istam per quem
 direxerim nescio. Scripta quippe charitatis tuæ: qui-
 bus eam reddidi, sicut etiam ipsa indicant, missa sunt
 mihi ab Hipponē, cum essem apud sanctum
 fratrem & coepiscopum nostrum Bonifacium: nam
 eorum perlatores non vidi, & continuō rescripta nō
 distuli. Quia ergo, sicut tunc scripsi, nō potueram in-
 spicere codices Græcos ppter quædam Psalmi deci-
 misexti, inspexi postea quos inveni. Et vnus habebat,
 quod & Latini nostri: Dñe perdēs de terra dispertire
 eos. Alius sicut ipse posuisti: A paucis de terra. Et illud
 quidem apertum habet sensum: Perdens de terra quā
 eis dedisti, dispertire eos in gentibus, quod & factum
 eis est, cum graui bello expugnati atq; subuersi sunt.
 Illud autem alterum quomodo accipiendum sit, non
 mihi occurrit, nisi quia in cōparatione perditę mul-
 tudinis eorum reliquæ saluæ factæ sunt utiq; in pau-
 cis, a quibus eos dispertiēdos, hoc est diuidendos atq;
 separandos, Scriptura prænuñciauit, dicens: Domine
 a paucis, id est a reliquiis, quas ex illa gente saluas fe-
 cisti, de terra dispertire eos: ut terrā intelligamus Ec-
 clesiam hereditatemq; fidelium atq; sanctorum, quę
 dicitur terra viuentium, & quæ etiam illo loco rectē
 intelligi potest: Beati mites, quoniam ipsi hereditate
 possidebunt terram. Cum autem dictū esset, A paucis
 de terra diuide eos: additū est, In vita eorū: ut in ma-
 nifesto futurum intelligeretur, dum hic viuūt. Sepa-
 rantur enim multi ab Ecclesia, sed cū moriuntur, qui
 tamen cū viuunt per sacramentorum cōmunionem
 vnitatisq; catholicæ videntur Ecclesiæ copulati. Isti
 ergo diuisi sunt a paucis, qui ex illis crediderūt de ter-
 ra, quā sicut agrum suū excolit pater agricola. Diuisi
 autē in vita sua, id est, hic in manifesto sicut videmus.
 Sequitur autem, Et de absconditis tuis adimpletus est
 venter eorum, id est præter hoc quod in manifesto di-
 uisi

al. est.

Solutio prima
Quæstionis.

Augustinus
consultat Gra-
ecos codices.
Psal. 16 d. 14.

Math. 5. 4. 4.

uisi sunt etiam de absconditis tuis, quę in occulto red-
 dis conscientia malorum, adimpletus est venter eorū:
 ventrem posuit pro interiorum latentiumq; secretis.
 Quod verō sequitur, Saturati sunt porcina: iam quid
 mihi ex hoc videretur aperui. Sed quod alij codices
 habent, & verius habere perhibentur, quia diligeōtia
 ex plaria, per accētus notam teiutem verbi Græ-
 ci ambiguitatem Græco scribendi more dissoluunt,
 obscurus est quidem, sed electiori sententiæ videtur
 aptius conuenire. Quia enim dixerat, Et de abscondi-
 tis tuis adimpletus est venter eorum, quibus verbis occul-
 ta Dei iudicia significata sunt: occultē quippe sunt
 miseri, etiam qui gaudēt in malis, quos tradidit Deus
 in concupiscētias cordis eorum: velut quæreret vnde
 possint cognosci, qui in abscondito ira Dei adim-
 pleti sunt, & responderetur quod in Euāgelio dictum
 est: Ex fructibus eorum cognoscetis eos, cōtinuō sub-
 iūctum est: Saturati sunt filij; hoc est fructibus, quod
 euidentius dicitur, operibus suis. Vnde alibi legitur:
 Ecce parturiuit in iustitiam, cōcepit dolorē, & peperit
 iniquitatem. Et alibi: Deinde concupiscētia cum
 conceperit, parit peccatum. Mali ergo filij, mala ope-
 ra, quibus cognoscuntur, & qui de absconditis Dei iu-
 diciis internis cogitationum suarum tanquam in vē-
 trem adimpleri sunt. Bona opera, boni filij sunt. Vnde
 ad sponfam Ecclesiam dicitur: Dentis tui sicut grex
 detonsam ascendens de lauacro, quæ omnes gemi-
 nos creat, & sterilis non est in illis: in quo gemino fetu
 geminum opus dilectionis agnoscitur, Dei scilicet
 & proximi. In quibus duobus præceptis tota Lex pēdet
 & Propheta. Iste autem sensus quo ita exponitur
 quod scriptum est, Saturati sunt filij, nō mihi occur-
 rerat, cum antē rescriberem, sed recēsi breuissimam
 quandam eiusdem Psalmi expositionem quam iam
 olim dictaueram, & hoc satis breuiter a me positum
 reperi. Inspexi etiam codices Græcos, vtrum datius
 casus esset quod dictum est, filij, an genitiuus, quo il-
 la lingua vitur pro ablatiuo, & inueni genitiuum.
 Quod si ad verbum interpretaretur, scriptum esset,
 Saturati sunt filiorum, sed rectē interpres sententiam
 secutus est, & Latino more dixit: Saturati sunt filij.
 Quod verō sequitur, Et reliquerunt reliquias paru-
 lis suis: existimo paruulos accipiēdos manifestos car-
 nis filios. Vnde etiam secundū istam, non de porcina,
 sed de filij expositionem, manet illa sentētia qua
 dixerunt: Sanguis huius super nos & super filios nos-
 tros. Ita enim reliquerunt operum suorum reliquias
 paruulis suis. In quintodecimo autem Psalmō, quod
 scriptum est, Mirificauit, vel mirificet omnes volun-
 tates suas inter illos, nihil prohibet intelligi, imō &
 conuenientiū videtur non inter illos, sed in illis. Sic
 enim & Græci codices habent. Sæpe autem quod ha-
 bet illa lingua in illis, nostri interpretantur inter illos,
 vbi videtur sententiæ conuenire. Accipiamus ergo:
 Sanctis qui sunt in terra eius, mirificauit omnes volū-
 tates suas in illis, quod plerique codices habent. Et in-
 telligamus, voluntates eius, munera gratiæ, quę gratis
 data est, id est, quia voluit, non quia debebatur. Vnde
 est, Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Et, In
 voluntate tua deduxisti me, & Voluntariē genuit nos
 verbo veritatis, & Pluuiam voluntariā segregas Deus
 hereditati tuæ, & Diuidens propria vniciuque prout
 vult, & alia innumerabilia. Proinde, Mirificauit oēs
 voluntates suas in illis, in quibus nisi in Sanctis qui in
 terra sunt eius? Si enim terra, sicut supra ostendimus,
 potest accipi in bono, & vbi non additū est eius, quāto
 magis vbi dicitur terra eius? Miras ergo fecit omnes
 volūtaes suas in illis. Miras omnino fecit, quia eos ex
 desperatione mirabiliter liberauit. Ex hac admiratio-
 ne exclamat Apostolus: O altitudo diuitiarum sapiē-
 tiæ & scientiæ Dei! Supra quippe dixerat; Concluse

Pro videri, ubi
legisse videtur
qui veris
porcinam.
d. candem.

Math. 7. 6.
16.
Psal. 16. d.
14.

Psal. 7. c. 15.
Iacobi 1. c. 15.

Gen. 4. a. 2.

Math. 22. d.
40.

Math. 27. 6.
25.

Solutio Quæ-
stionis secunde.
Psal. 15. a. 3.

Ibidem.

Psal. 5. c. 13.
Psal. 72. d.
24.

Iacobi 1. c. 18.
Psal. 67. b.
10.
1. Cor. 12. b.
11.
Psal. 15. a. 3.

Rom. 11. d.
33.

August. tom. 2.

A enim Deus omnes in infidelitate, vt omnium misereat-
 tur: Nam hoc etiam hic sequitur; Multiplicatæ sunt
 infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Infirmita-
 tes posuit pro peccatis, sicut ad Romanos Apostolus
 dicit, Si enim Christus cū infirmi essem, adhuc iuxta
 tēpus pro impiis mortuus est: hos dixit infirmos quos
 impios. Deinde paulō post eandem sententiam repe-
 tens: Commendat, inquit, suam charitatem Deus in
 nobis, quoniā cū adhuc peccatores essemus, Chri-
 stus pro nobis mortuus est. Quos infirmos supra, eos
 hic peccatores appellauit. Itē in consequentibus hoc
 idē aliis verbis verfans. Si enim cū inimici essemus,
 inquit, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius.
 Ac per hoc in eo quod dictum est, Multiplicatæ sunt
 infirmitates eorum, intelliguntur multiplicata pecca-
 ta eorum. Lex enim subintravit, vt abundaret deli-
 ctum. Sed quoniam vbi abundauit delictum, super-
 abundauit gratia, ideo postea accelerauerunt. Non
 enim venit ille vocare iustos, sed peccatores; quia nō
 est opus sanis medicus, sed egrotantibus, quorum scilicet
 multiplicatę sunt infirmitates, vt eis sanandis ef-
 fet necessaria tantę gratiæ medicina, & cui dimitte-
 rentur peccata multa, diligeret multum. Hoc cinis
 vaccæ & aspersio sanguinis, & cruentarum multipli-
 catio victimarum significabat, nō efficiebat. Ideo de-
 inceps dicit: Non congregabo conuenticula eorū de
 sanguinibus, id est, illorum sacrificiorum, quę immo-
 labantur in figura sanguinis Christi. Nec memor ero
 nominum eorum per labia mea. Nomina quippe illo-
 rum erant in multiplicatione infirmitatum: Fornica-
 tores, idolis seruientes, adulteri, molles, maculorū
 concubitores, fures, auari, raptores, ebriosi, maledici,
 & quicunq; alij, regnum Dei nō possidebunt. Sed vbi
 abundat peccato, superabundauit gratia, postea ac-
 celerauerunt. Hęc quidem fuerunt, sed abluti sunt, sed
 sanctificati sunt, sed iustificati sunt in nomine Domi-
 ni nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Ideo non
 memor erit nomen illorum per labia sua. Sanē codi-
 ces emendatiores & electioris auctoritatis, non ha-
 bent voluntates suas, sed voluntates meas, quod ran-
 tūdem valet, quia ex persona filij dicitur. Ipse quippe
 loquitur, quem verba illa euidenter ostendunt, quib;
 & apostoli vsi sunt: Non derelinques animā meam in
 inferno, nec dabis sanctū tuum videre corruptionē.
 Eadem sunt vtique munera gratiæ patris & filij & Spi-
 ritus sancti. Et ideo rectissime & filius eas potest dice-
 re voluntates suas. Quod verō in psalmo quinquage-
 simo octauo de Iudæis intelligitur, dicente, Ne occi-
 deris eos, ne quādo obliuiscatur legis tuæ: conuenien-
 ter mihi videtur intelligi ita esse prænuñciatum, ean-
 dem gētem etiam debellatam atq; subuersam, in popu-
 li victoris superstitutiones non fuisse cesuram, sed in
 veteri lege māsuram, vt apud eam esset testimonium
 Scripturarum toto orbe terrarum, vnde Ecclesia fue-
 rat euocanda. Nullo enim euidentiore documento
 ostēditur Gentibus, quod saluberrimē aduertitur nō
 inopinatum & repētinum aliquod institutum spiritu
 præsumptionis humanæ, vt Christi nomē in spe salu-
 tis æternæ tāta auctoritate præpolleat, sed olim fuisse
 prophetatum atq; conscriptum. Nam ipsa prophetia
 quid aliud nisi a nostris putaretur esse conficta, si non
 de inimicorū codicibus probaretur? Ideo ne occideris
 eos, ne ipsius gentis nomen extinxeris, ne quando ob-
 liuiscatur legis tuæ. Quod vtique fieret, si ritus & sacra
 Gentilium colere compulsi penitus qualescunq; no-
 men religionis suæ minimē retinerent. Quod in eorū
 figura etiam de Cain scriptum est, quod constituit in
 eo Dominus signum, ne quis occideret eum. Deniq;
 cū dixisset, Ne occideris eos, ne quando obliuiscatur
 legis tuæ: velut quæreret quid de illis esset faci-
 endum, vt in aliquo vsus testimonij veritatis non
 occi-

Ibidem d. 32.

Psal. 15. a. 4.

Rom. 5. a. 6.

Ibidem b. 8.

Rom. 5. d. 20.

Math. 9. b.
13.

Psal. 15. a. 4.

1. Cor. 6. b.
9. 10.

Rom. 5. d. 20.

1. Cor. 6. c.

21.
Psal. 15. a. 4.

Nostri contra
habent, vtrūq;

Act. 2. c. 31.
Act. 13. c. 35.

Psal. 58. c. 12.

Dispersio In-
dorum.

Gen. 4. c. 15.

H occi-

occidantur, id est non consumantur, neque obliuiscantur legis Dei, continuo subiicit: Disperge illos in virtute tua. Si enim in vno loco essent terrarum, non adiuuarent testimonio praedicationem Euangelij, quae fructificat toto orbe terrarum. Ideo disperge illos in virtute tua, ut eius ipsius, cuius fuerit negatores, persecutores, interfectores, vbique sint testes per ipsam legem, quam non obliuiscuntur, in qua est ille propheta, quem non sequuntur. Neque enim eis aliquid prodest, quod eam non obliuiscuntur. Aliud est enim legem Dei habere in memoria, aliud in intellectu & effectu. In 1. x. autem vii. Psalmo, quod quaeris quid sit: Veruntamen Deus conuassabit capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis, non mihi videtur aliud dictum, quam Deus conuassabit capita inimicorum suorum nimium superbientium, nimium se extollentium in delictis suis. Per hyperbolen quippe significauit superbiam tantum se extollentem, & tanta elatione incedentem, quasi capilli verticem perambulando calcaret. Item in eodem Psalmo quod scriptum est, Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso, non semper in malo accipiedi sunt canes. Alioquin non reprehenderetur apud Prophetam canes muti nescientes latrare, & amares dormire. Profecto enim laudabiles canes essent, si & latrare scirent, & vigilare amarent. Et certe illi trecenti in numero per crucis literam sacratissimo non eligerentur ad victoriam faciendam, qui tanquam canes lamberent aquam, nisi aliquid magnum significaret. Vigilant enim & latrant boni canes, & pro domo & pro domino, & pro grege & pro pastore. Denique & hic in Ecclesiae laudibus, cum propheta exereretur, lingua canum est commemorata, non detes: tuorum autem canum dixit ex inimicis, id est, ut qui erat inimici tui fierent canes tui, & latraret pro te qui sauebant in te. Addidit autem, Ab ipso, ut non a seipsis hoc factum intelligerent, sed ab ipso, id est misericordia eius & gratia. De Prophetis quod ait Apostolus: Quosdam quidem dedit Deus in Ecclesia apostolos, quosdam autem prophetas, hoc ita intelligo quod ipse scripsisti, prophetas eos dictos isto loco, ex quibus Agabus erat, non illos qui venturum in carne Dominum prophetauerunt: Euangelistas vero inuenimus, quos apostolos fuisse non legimus: sicut fuerunt Lucas & Marcus. Pastores autem & doctores, quos maxime ut discernere voluisti, eosdem puto esse, sicut & tibi visum est, ut non alios pastores, alios doctores intelligamus, sed eodem cum praedixisset; pastores, subiussit doctores, ut intelligerent pastores ad officium suum pertinere doctrinam. Ideo enim non ait, Quosdam autem pastores, quosdam vero doctores: sed cum superiora ipso locutionis genere distingueret dicendo, quosdam autem apostolos, quosdam autem prophetas, quosdam vero euangelistas; hoc tanquam vnum aliquid duobus nominibus amplexus est, quosdam autem pastores & doctores. Illa plane difficillime discernuntur, vbi ad Timotheum scribens; ait: Obsecro itaque primum omnium fieri obsecrationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones. Secundum Graecum enim eloquium discernenda sunt. Nam nostri interpretes vix reperiuntur, qui ea diligenter & scienter transferre durauerint. Ecce enim sicut ea ipse posuisti: Obsecro fieri obsecrationes, non eodem verbo, utrunque dixit Apostolus, qui utique Graece illam scripsit Epistolam, sed pro eo quod in Latino est, obsecro, ille Graece dixit παρακαλα. Pro eo vero quod Latine vester habet, Obsecrationes, ille posuit δεησεις. Proinde alij codices in quibus & nostri sunt, non habent, obsecrationes; sed, deprecationes. Tria porro quae sequuntur, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, plerique Latini codices sic habent. Vnde si velimus secundum Latinae linguae proprietates

ista discernere more loquendi, nostram vel qualemeturque scientiam fortasse tenebimus: sed mirum si sententiam Graeci sermonis vel consuetudinis obtinebimus. Precationem & deprecationem, multi nostri idem putant, & hoc quotidiano vsu iam omnino praualuit. Qui autem distinctius Latine locuti sunt, precationibus utebantur in optandis bonis, deprecationibus vero in deuitandis malis. Precari enim dicebant esse precando bona optare: imprecari mala, quod vulgo iam dicitur maledicere: deprecari autem mala precando depellere. Sed vsitatum iam loquendi modum potius sequamur, & siue precationes siue deprecationes inuenierimus, quod Graeci δεησεις vocant, non putemus emendandum esse. Orationes vero, quas Graecus habet προσευχες, distinguere a precibus vel precationibus omnino difficile est. Quod vero quidam codices non habent orationes, sed adorationes: quia non dictum est in Graeco δεησεις, sed προσευχες, non arbitror scienter interpretatum: προσευχες enim orationes dici a Graecis, notissimum est. Et utique aliud est orare, aliud est adorare. Denique non isto verbo, sed alio legitur in Graeco: Dominum Deum tuum adorabis. & Adorabo ad templum sanctum tuum: & si qua similia. Pro interpellationibus autem quod nostri habent, secum dum codices credo vestros, postulationes posuisti. Haec interim duo, id est quod alij postulationes, alij interpellationes interpretati sunt, vnum verbum transferre voluerunt quod Graecus habet ενρωσεις. Et profecto aduertis & nosti aliud esse interpellare, aliud postulare. Non enim solemus dicere, postulant interpellaturi, sed interpellant postulaturos: verum tam ex vicinitate verbum vsurpatum, cui propinquitas ipsa impetrat intellectum, non est velut cetera notatione culpandum. Nam & de ipso Domino Iesu Christo dictum est, quod interpellat pro nobis. Numquid interpellat, & non etiam postulat? Imo vero quia postulat, pro eo positum est, interpellat. Euidenter quippe alibi de eo dicitur: Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quamquam fortassis codices apud vos etiam in eo loco de Domino Iesu Christo non habent, interpellat pro nobis: sed, postulat pro nobis. In Graeco enim quo verbo hic posite sunt interpellationes, quas ipse posuisti postulationes, ipsum & illic verbum est, vbi scriptum est, interpellat pro nobis. Cum igitur & qui precatur oret, & qui orat precetur, & qui interpellat Deum, ad hoc interpellat, ut oret & precetur: quid sibi vult quod ista ita posuit Apostolus, ut non sit eorum negligenda distinctio? Excepto itaque nomine generali, & salua loquendi consuetudine, secundum quam siue dicas precationem, siue orationem, siue interpellationem, vel postulationem, vna eademque res intelligitur; aliqua etiam singulorum istorum proprietates inquirenda est, sed ad eam liquidum peruenire difficile est. Multa quippe hinc dici possunt quae improbanda non sint, sed eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnis vel penes omnis frequerat Ecclesia, ut precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione Sacramentorum, antequam illud quod est in Domini mensa, incipiat benedicere: orationes cum benedicuntur & sanctificantur, & ad distribuendum communiuntur, quae totam petitionem ferunt omnis Ecclesiae divina oratione concludit. Ad quem intellectum etiam verbi Graeci origo nos adiuvat. Nam eam quam dicunt ενρωσεις, raro ita Scriptura ponit ut intelligatur oratio, sed plerumque, & multo vsitatis vortum appellat ενρωσεις, προσευχην vero, quod verbum ita positum est vnde tractamus, semper orationem vocat. Vnde haec verbi originem, sicut superius dixi, nonnulli minus eruditae inuenerunt, προσευχην non orationem, sed adorationem dicere voluerunt, quae potius προσκλιση dicitur. Sed quia oratio interdum dicitur, quae vocatur ενρωσεις, adoratio

putata

putata est προσκλιση. Porro si vsitatus, ut dixi, in Scripturis vortum appellatur ενρωσεις, excepto nomine generali orationis, ea proprie intelligenda est oratio, quam facimus ad vortum, id est προσευχην. Vouetur autem omnia quae offeruntur Deo, maxime sancti altaris oblatio, quo sacramento praedicatur nostrum aliud vortum maximum, quo nos vouimus in Christo esse mafuros, utique in compage corporis Christi. Cuius rei sacramentum est, quod vnum panis vnum corpus multi sumus. Ideo in huius sanctificatione & distributionis praeparatione, existimo apostolum iussisse proprie fieri προσευχης, id est orationes, vel (ut nonnulli minus perite interpretati sunt) adorationes: hoc est enim ad vortum, quod vsitatus in Scripturis nuncupatur ενρωσεις. Interpellationes autem, siue, ut vestri codices habent, Postulationes, sunt cum populus benedicuntur. Tunc enim antistites velut aduocati, suscepros suos per manus impositionem misericordissimae offerunt potestati. Quibus peractis & participato tanto sacramento, gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis vltimam commendauit Apostolus. Haec autem causa praecipua fuit ista dicendi, ut his breuiter perstrictis atque significatis, non putaretur negligendum esse quod sequitur: Pro omnibus hominibus, pro regibus, & his qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & charitate: ne quisquam sicut se habet humane cogitationis infirmitas, existimaret non esse ista facienda pro his a quibus persecutionem patiebatur Ecclesia, cum membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda. Vnde adiungit & dicit: Hoc enim bonum & acceptum est coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Et ne quisquam diceret posse esse salutis viam in bona conuersatione, & vnus Dei omnipotentis cultu, sine participatione corporis & sanguinis Christi: Vnus enim Deus, inquit, & vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus: ut illud quod dixerat, Omnes homines vult saluos fieri, nullo alio modo intelligatur praestari, nisi per mediatorem, non Deum, quod semper verbum erat, sed hominem Christum Iesum, cum verbu caro factu est, & habitauit in nobis. Vnde nec illud moueat te, quod de Iudaeis idem Apostolus ait: Secundum Euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem dilecti propter patres. Altitudo quippe illa diuinitarum sapientiae & scientiae Dei, & illa inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles viae eius: hinc fidelibus cordibus magnam ingerunt admirationem, qui de illius sapientia pertingente a fine vsque ad finem fortiter, & omnia suauiter disponente non dubitant, quid sit quod ei placet ut nascantur, crescant ac multiplicentur hi, quos etiam malos ipse non fecit, tam malos futuros esse praesciuit. Nimis enim consilium eius in abdito est, quo etiam malis bene vtitur ad profectum bonorum, etiam in hoc mirificans omnipotentiam bonitatis suae: quia sicut illorum nequitiae est male vti bonis operibus eius, sic illius sapientiae est bene vti malis operibus eorum. Hanc igitur altitudinem Sacramenti sic commendat Apostolus: Nolo vos ignorare fratres hoc Sacramentum, ut non sitis vobis sapientes, quia caecitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Ex parte dixit, quia non omnes excaecati sunt. Erat enim ex illis qui Christum cognouerunt. Plenitudo autem gentium in his intrat, qui secundum propositum vocati sunt: & sic omnis Israel saluus fiet, quia & ex Iudaeis & ex Gentibus qui secundum propositum vocati sunt, ipsi verius sunt Israel. De quo dicit idem Apostolus: Et super Israel Dei. Illos autem dicit Israel secundum carnem: Videte, inquit, Israel secundum carnem. Deinde interponit testimonium Prophetarum: Veniet ex

Sion, qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob, & hoc illis a me testamentum cum absterulo peccata eorum, non utique omnium Iudaeorum, sed electorum. Hinc adiungit ea quae inquirenda posuisti: Secundum Euangelium quidem inimici propter vos. Pretium quidem redemptionis nostrae sanguis est Christi, qui utique non nisi ab inimicis potuit occidi. Hic est ille vsus malorum in profectum bonorum. Quod vero ad iugit, Secundum electionem autem dilecti propter patres, hinc ostendit non illos inimicos, sed electos esse dilectos. Sed Scripturae mos est ita loqui de parte tanquam de toto: sicut Corinthios in primis Epistolae suae partibus, ita laudat tanquam omnes tales sint, cum essent laudabiles quidam eorum: & postea in nonnullis Epistolae ipsius locis, ita reprehendit tanquam omnes culpabiles essent propter quosdam qui tales erant. Istam diuinarum Scripturarum consuetudinem per omne corpus literarum eius creberrime sparsam, quisquis diligenter aduerterit, multa dissoluit quae inter se videntur esse contraria. Inimicos ergo alios dicit, alios dilectos. Sed quia in vno populo erant velut eosdem ipsos dicere videtur, quaequam & ex ipsis inimicis qui crucifixerunt Dominum plerique conuersi sunt, & apparuerunt electi. Tunc electi quando conuersi quantum ad salutis initium: quantum vero ad Dei praescientiam non tunc electi, sed ante constitutionem mundi, sicut idem dicit Apostolus, quod elegerit nos ante mundi constitutionem. Duobus itaque modis, ipsi inimici qui dilecti, siue quia in vno populo utrique fuerat, siue quia ex inimicis saeuientibus vsque ad sanguinem Christi, quidam eorum dilecti facti erant secundum electionem quae latebat in praescientia Dei. Ad hoc enim addidit, Propter patres: quia id quod patribus promissum est oportebat impleri, sicut circa finem Epistolae ad Romanos ait: Dico enim Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum. Gentes autem super misericordiam glorificare Deum. Secundum istam misericordiam dictum est, Inimici propter vos: quod & supra dixerat, illorum delicto salus gentibus. Cum autem dixisset, Secundum electionem dilecti propter patres, addidit: Sine poenitentia enim sunt dona & vocatio Dei. Vides certe illos significari, qui pertinent ad numerum praedestinatorum. De quibus alio loco dicit, Scimus quia diligetibus Deum omnia cooperatur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi, quae vero electi, ipsi sunt secundum propositum vocati, in quibus Dei praedubio praescientia falli non potest. Hos praesciuit & praedestinavit conformes fieri imaginis filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus: Quos autem praedestinavit, illos & vocauit. Haec vocatio est secundum propositum, haec est sine poenitentia. Quos autem vocauit, illos & iustificauit. Quos autem iustificauit, illos & glorificauit: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Non sunt in ista vocatione, qui in fide quae per dilectionem operatur, etiam si aliquantulum ambulat, non perseuerant vsque in finem: & utique potuerunt rapi, ne malitia mutaret intellectum eorum, si ad illam praedestinationem & vocationem, quae secundum propositum & sine poenitentia est pertinerent. At ne quisquam praesumptor ita de occultis iudicet alienis, ut dicat, Ideo non rapti sunt ex hac vita, antequam essent fidei defertores, quia in eadem vita non fideliter ambulabat, & hoc in eorum cordibus nouerat Dominus, quauis hominibus aliter appareret: quid dicitur est de infantibus paruulis, qui plerique accepto in illa aetate Christianae gratiae Sacramento, cum sine dubio pertinerent ad vitam aeternam regnumque caelorum, si continerentur ex hac vita emigrarent, inuenerunt crescere, & nonnulli etiam apostatae sunt. Vnde nisi quia non pertinent ad illam

Epist. 58. c. 12.
 Quaesitio vnae solutio. Psal. 67. c. 22.
 Hypobole.
 Ibidem c. 24. Causa.
 Epist. 56. d. 10.
 Iudic. 7. b. 7.
 Ephes. 4. b. 11.
 Quaesitio quatuor solutio. Act. 21. b. 11.
 Pastores & doctores discernendi non sunt.
 Quaesitio quatuor solutio. 1. Tim. 2. d. 1.
 Graeca laudantur.

Sacrisant altaris.
 1. Cor. 10. d. 17.
 Sacros est aduocatus.
 1. Tim. 2. d. 2.
 Ibidem a. 3.
 Christus est vnica salus vna.
 1. Tim. 2. b. 5.
 Iam. 1. b. 14.
 Quaesitio vnae solutio. Rom. 11. d. 28.
 Ibidem d. 33.
 Sap. 8. d. 2.
 Reprobatur secutus.
 Rom. 11. d. 3.
 Rom. 9. b. 7.
 Gal. 6. d. 10.
 1. Cor. 10. d. 18.

Epist. 58. c. 20.
 Generalis sermo in partem dominat de figuris.
 Ephes. 1. a. 4.
 Rom. 11. d. 28.
 Rom. 11. b. 8.
 Rom. 11. d. 29.
 Rom. 8. e. 28.
 Math. 22. b. 14.
 Rom. 8. f. 26.
 Sap. 4. b. 14.
 Resuscitatio.

centem ac differentem, vel quibuslibet exhortationibus accendentem, quam inspicit te viventem. Refalutant sanctam & sincerissimam benignitatem tuam conserui mei qui mecum sunt. Condiaconus autem noster Peregrinus, ex quo a me profectus est cum sancto fratre nostro Urbano, quando episcopatus sarcinam subire perrexit, nodum remeavit Hipponem. Saluos eos tamen in nomine Christi, & literis eorum & fama nunciante cognoscimus. Compresbyterum Paulinum, & omnes qui tua presentia in Domino perfuuntur, germano salutamus affectu.

Augustinus Cæciliano præfidi, vt suo edicto cõcreat Donatistas iuxta Hipponem, quemadmodum alibi fecerat.

EPISTOLA LX.

Domino eximio, & in Christi charitate verè meritoq; honorabili ac suspiciendo filio Cæciliano, Augustinus.

ADMINISTRATIONIS tuæ claritas & fama virtutum, pietatis quoque Christianæ laudanda diligentia & fida sinceritas, quæ tibi diuina munera eodante gaudeas tributa, à quo speras promittite potiora, excitauerunt me, vt hoc epistolari alloquio ætus causarum mearum excellentiæ aperirem tuæ. Quantum enim per alias Africæ terras te vnitati catholice mirabili efficacia consuluisse gaudemus, tantum dolemus regionem Hipponensium Reginum & ei vicinas partes confines Numidie, prædiali edicti tui vigore nondum adiuuari meruisse, Domine eximie, & in Christi charitate verè meritoq; honorabilis ac suspiciende fili. Quod ne meæ potius negligentie deputetur, qui episcopalem sarcinam Hipponem sustineo, tuæ magnificentie non tacendum putauim. Quantum etiã in campo Hipponensi heretica præsumat audacia, si ex fratribus & collegis meis, qui hæc tuæ sublimitati narrare poterint, vel ex presbytero quem cum literis misi, fueris audire dignatus, adiuuante Domino Deo nostro, proculdubio prouidebis vt tumor sacrilegæ vanitatis terrendo sanetur potius, quam vlciscendo reseccet.

Augustinus Dulcicio tribuno, vt Donatistas edicto suo corrigat, non occidat; deq; mira vefania quorundam, qui sibi necem confitebantur.

EPISTOLA LXI.

Domino eximio, & honorabili filio Dulcicio, Augustinus salutem in Domino.

NON debui contemnerè petitionem tuam, qua desiderasti à me institui, quemadmodum te oporteat hereticis respondere, quorum salus in Domini misericordia, instantia quoque tuæ strenuitatis inquiritur. Quamuis enim ingentes eorum multitudines, (vnde plurimum gratulamur) quid sibi beneficii conferatur intelligat, quidã tamen eorum & Deo & hominibus miserabilis instinctu furoris ingrati, nisi suis cædibus nos vastare non possunt, suo nos exitu terrore se credunt, aut lætitiã suã quærentes, de mortibus nostris, aut tristitiã nostrã de mortibus suis. Sed non debet tot tantorumque populorum salutem furiosus error hominum impedire paucorum: quid eis velimus, non solum Deus & prudentes homines, verum etiam ipsi, cum sint nobis inimicissimi, sentiunt. Cum enim sua pernicie terrendos putant, nõ dubitant nos timere ne pereant. Sed quid faciamus, videntes quod multi adiuuante Domino per occasionem vestram viam pacis inueniant? Nunquid prohibere nos possumus vel debemus ab hac vnitatis instantia, dum metuimus ne quidam durissimi, & in seipso crudelissimi, non nostra sed propria voluntate se perdant? Optaremus quidem vt omnes qui cõtra Christum portant signum Christi, & contra Euangelium de ipso Euangelio, quod non intelligunt gloriãtur, à sua peruersitate discederent, & nobiscum in eius vnitatis gauderent. Sed quo-

niam Deus occulta satis dispositione, sed tamẽ iusta, nonnullos eorum pœnis prædestinavit extremis, proculdubio melius incomparabili numerositate plurimis ab illa pestifera diuisione, & dispersione redintegratis atq; collectis, quidam suis ignibus pereunt, quã pariter vniuersi sempiternis ignibus gehennarum merito sacrilegæ disensionis ardebunt. Sic enim pereuntes dolet Ecclesia, quemadmodum rebellem filium sancti David, de cuius salute seruanda sollicita dilectione madauerat. Nam eum merito nefandæ impietatis extinctum, etiam cum testimonio lachrymosæ vocis ingemuit. Veruntamen superbo & maligno discedente in locum suum, populus Dei, qui fuerat illius tyrannide diuisus, agnouit regem suum: & de amisso filio marorẽ patris, perfectio consolata est vnitatis. Non itaq; reprehendimus Domine eximie & honorabilis fili, quod tales homines apud Tamugadem prius edicto admonendos existimasti: sed quod ibi dixisti, noueritis vos debita neci dandos, putauerunt, sicut eorum rescripta indicat, hoc te fuisse comminatum, quod tu illos apprehensos fueras occisurus, nõ intelligentes de illa nece, quã ipsi sibi volunt ingerere, te locutũ. Non enim tu in eos ius gladij vllis legibus accepisti, aut imperialibus constitutis, quorũ tibi iniuncta est executio, hoc præceptum est vt necentur. Secũdo sanè edicto dilectionis tuæ plauis quid volueris aperuisti. Quod autem etiam ipsam episcopum illorũ putasti literis alloquendum, humanissime ostendisti, quã mansuetudine temperati sint in catholica Ecclesia, etiam qui potestate Christiani imperatoris, siue terrendo siue plectendo corrigendis præficiuntur erroribus, nisi quod honorificentioribus eum verbis tractasti quã decebat hereticum. Sed quod eius responsioni me respondere voluisti, credo te arbitratum etiam hoc Tamugadensibus debere præstare, vt fallax doctrina ipsius à quo seducebantur aliquanto diligentius rescellatur: verum nos & occupatissimi sumus, & iam plurimis opusculis nostris huiusmodi vaniloquia refutaui. Iam enim nescio quoties disputado & scribendo mōstrauimus, non eos posse habere martyrum mortem, quia Christianorum nõ habent vitam, cum martyre nõ faciat pœna, sed causa. Docuimus etiam liberum arbitrium sic homini datum, vt tamen & diuinis legibus & humanis rectissime grauũ supplicia constituta sint peccatorũ: & pertinere ad religiosos reges terras, nõ solum adulteria vel homicidia vel huiusmodi alia flagitia seu facinora, verum etiam sacrilegia seu eritate congrua cohibere: multumque illos falli qui putant à nobis tales istos suscipi, quales sunt, quia nõ eos reprobamus. Quomodo enim tales suscipiuntur quales sunt cum sint heretici, & ad nos transeundo fiant catholici? Neq; enim propterea corda deprauata nõ licet corrigi, quia Sacramenta semel data non licet iterari. De mortibus autem furiosissimis, quas quidã eorum ipsi sibi inferunt, de quibus solent detestabiles & abominabiles esse multis, etiam suis quorum mentes dementia non tanta possedit, eis secundum Scripturas rationemq; Christianorum sæpe respondimus, quoniã scriptum est: Qui sibi nequam, cui bonus? Aut certe in eisdem positum tentationibus, mori volentem occidat & proximum, qui sibi expedire & licere putat occidere seipsum, quoniam Scriptura dicit: Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Nullis autem iubentibus legibus vel legitimis potestatibus, non licere alterum occidere, etiam volentem & petentẽ, & viuere iam nõ valentem, satis indicat Scriptura Regnorum: vbi rex David regis Saulis interfectore iussit occidi, cum ille dixisset ab eo iam saucio atq; semiuuio petitionem se fuisse vt hoc faceret, & anima corporis nexib; oblutantem soluiq; cupientem, vno istu vulneris ab illis cruciatibus liberaret. Proinde quia omnis qui sine

2. Mach. 14. f. 17. Razius.

2. Reg. 18. b. 5. A.

Phil. 3. b. 8.

Eccl. 2. a. 4.

Martyres sancti causa non pœna.

Principum est sacrilegium cohibere.

Spontanea mors.

Eccl. 14. a. 5.

Leuit. 19. d. 18. Marc. 12. e. 31.

2. Reg. 1. e. 15. Ibidem 4. d. 12.

ulla legitima potestate autoritate hominẽ occidit, homicida est, qui quis seipsum occidit non sit homicida, si non homo est. Hæc omnia multimodis in aliis plurimis nostris sermonibus, & literis diximus. Veruntamen, quod farendũ, de isto Razio seniore, quẽ summa exemplorum inopia coartati se in Machabæorũ libris, quasi ad auctoritatem sceleris quo seipso perdidit, perscrutatis omnibus ecclesiasticis auctoritatibus, vix aliquando inuenisse gloriantur, adhuc eis nõquam respondisse me recolo: sed quod tuæ charitati & prudentibus quibusq; sufficiat ad istos redarguendos, si ad vitam Christianorum de Iudæa gente atque illis literis parati sunt omnium sanctorum exempla transferre, tunc & hoc transferant. Si autem illic sunt plurima eorum quoque hominum, qui literarum illarum veritate laudati sunt, vel huic iam temporis nõ conuenientia, vel etiam illo tempore non rectè facta, tale etiam hoc est quod in seipsum Razius iste commisit: qui cum esset & apud suos nobilis, & multum in Iudaismo profecisset, quæ sibi in comparatione iustitiæ Christianæ, damna & sterora fuisse dicit Apostolus: & propter hoc idem Razius, Iudæorum pater appellatur, quid mirum est, si tanquam homini elatio superba subrepsit, vt mallet manu propria periri, quã post illam in suorum aspectibus celsitudinem sustinere indignam in hostium manibus seruitutem? Solent in literis Gætium ista laudari. In his autem Machabæorum libris quãuis homo ipse fuerit laudatus, factum tamen eius narratum est non laudatum, & iudicandum potius quã imitandum, quasi ante oculos constitutum: nõ sanè nostro iudicio iudicandum, quod nos quoque vt homines habere possemus, sed iudicio doctrinæ sobriæ, quæ in ipsis quoque libris veteribus data est. Longè quippe fuit iste Razius à verbis illis, vbi legitur: Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiã habe. Non ergo fuit iste vir eligendæ mortis sapiens, sed ferendæ humilitatis impatiens. scriptũ est, quod voluerit nobiliter & viriliter mori, sed nunquid ideo sapienter? Nobiliter scilicet, ne libertatem sui generis captiuus amitteret. Viriliter autem, quod tantas vires animi haberet, quibus idoneus esset vt se ipse perimeret, quod gladio cum implere non posset, de muro se præcipitem dedit, & sic adhuc viuus abruptam cucurrit ad petram, atque ibi exanguis intestina sua produxit, quæ vtraque manu dissipata spargebat in populum, ac deinde postea defessus occubuit. Magna hæc sunt, nec tamen bona. Non enim bonũ est omne quod magnũ est, quoniam sunt magna etiam mala. Deus dixit: Innocentem & iustum ne occidas. Si ergo iste innocens & iustus non fuit, quare interfector innocentis & iusti, id est ipsius Razij, insuper putatur esse laudandus? Hæc interim ne nimium proluxa fiat huic Epistolæ implendæ satis sint. Debeo autem Tamugadensibus eiusmodi ministerium charitatis, quoniã mihi & voto tuo & ab honorabili & charissimo filio Eleusino, qui Tribunalum apud eos egit bene insinuati sunt, vt ambabus Epistolis Gaudentij Donatistarum episcopi, & maxime posteriori, quam secundum Scripturas sanctas se fecisse arbitratur, ita respondeam ne aliquid prætermisissimum putetur.

2. Mach. 14. f. 17. Razius.

Phil. 3. b. 8.

Eccl. 2. a. 4.

Exo. 23. b. 7.

2. Reg. 1. e. 15. Ibidem 4. d. 12.

EPISTOLA LXII.

Domino venerabili nimiumq; desiderabili, sancto fratri & condiaccono Cælestino, Augustinus in Domino salutem.

QUA MVS longè absens fuerim, quando per Proiectum clericum ad me directa Hipponem sanctitatis tuæ scripta venerunt, tamen posteaquam veni, eisq; lectis rescriptorum debitorem me factum August. 10. 2.

esse cognoui, reddedi tẽpus opperiebar: & ecce subito profecturi à nobis charissimi fratris nostri Albini acoluti grauiissima occurrit occasio. De tua igitur quæ mihi exoptatissima est salute lætatus, sanctitati tuæ salutationem debitam reddo. Semper autem debeo charitatem, quæ sola etiam reddita, semper detinet debitorem. Redditur enim cum impenditur, debetur autem etiam si reddita fuerit, quia nullum est tempus quando impendenda iam non sit: nec cum redditur amittitur, sed potius reddendo multiplicatur: habendo enim redditur, non dando. Et cũ reddi non possit nisi habeatur, nec haberi potest nisi reddatur: imò etiam cum redditur ab homine, crescit in homine, & rãto maior acquiritur, quãto pluribus redditur. Quomodo autẽ negetur amicis, quæ debetur & inimicis? Sed inimicis cauta impenditur, amicis secura rependitur. Agit tamen quãtum potest, vt ab his etiam quibus pro malis bona retribuit, id recipiat quod impendit. Optamus quippe fieri amicum, quem veraciter diligimus inimicum, quia non eum diligimus nisi velimus bonum, quod vtiq; non erit nisi amiserit inimicitiarum malum. Non ergo sic impenditur charitas vt pecunia. Excepto enim quod impendendo illa diminuitur, hæc augetur, etiam illo inter se differunt: quod pecuniam cui dederimus tunc ei beneuolentiores erimus, si recipere non quaramus: non autem potest esse verus charitatis impensor, nisi fuerit benignus exactor: quoniam pecunia cum recipitur, accedit cui datur, sed recedit à quo datur: charitas verò nõ solum apud eum crescit, qui hanc ab eo quem diligit, exigit, etiam si non recipit: sed etiam ille à quo eam recipit, tũc incipit habere cum reddit. Proinde Domine frater, mutuam tibi charitatem libens reddo, gaudensq; recipio; quam recipio adhuc repeto, quã reddo adhuc debeo. Vnum enim magistrum apud quem condiscipuli sumus, per eius Apostolum dociles audire debemus præcipientem ac dicentem; Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis.

Augustinus Cælestino, de triplici rerum ordine.

EPISTOLA LXIII.

Augustinus Cælestino.

VTINAM possem assidue tibi aliquid dicere! Id autem aliquid est, vt curis exueteremur inanibus, & curis indueremur vtilibus. Nã de securitate nescio vtum quicquam in hoc mundo sperandũ sit. Scripsi, nec recepi vlla rescripta. Misi aduersum Manichæos libros, quos paratos & emendatos mittere potui, nec quicquam ex illis iudicij motusq; nostri notum mihi factum est. Nunc eos repetere iam me, vos autem restituere conuenit. Peto itaque ne differatis eos remittere cũ rescriptis, quibus nosse cupio quid de illis geritis, vel adhuc ad illum errorem expugnandum quid armaturæ vobis opus esse arbitremini. Sanè quoniam te noui, accipe hoc quoddam grande & breue. Est natura per locos & tempora mutabilis, vt corpus. Et est natura per locos nullo modo, sed tantum per tempora etiã ipsa mutabilis, vt anima. Et est natura quæ nec per locos nec per tẽpora mutari potest, hoc Deus est. Quod hic insinuauim quoquo modo mutabile, creatura dicitur: quod immutabile, creator. Cum autem omne quod esse dicimus, in quãtum manet dicamus, & in quantum vnum est, omnis porro pulchritudinis forma vnitatis sit: vides profectò in ista distributione naturarum, quid summè sit, quid infimè, & tamen sit, quid mediè, maiusque infimò, & minus summo sit. Summum illud est ipsa beatitas. Infimum, quod nec beatum esse potest, nec miserum. Quod verò mediũ, viuunt inclinatione ad infimum, miserè: conuersione ad summum, beatè viuunt. Qui Christo credit, non diligit infimum, non superbit in medio, atq; ita summo inhæ-

Matth. 5. b. 44.

Rom. 13. c. 8.

Meminit Beda Rom. 13.

8. De Genesi ad literam, cap. 25. c. 2. e.

1. sent. dist. 37. cap. c. diuob. seq.

inhære fit idoneus; & hoc est totum quod agere iubemur, monemur, accendimur.

Augustinus presbyter Aurelio episcopo, lamentans temulentiam, contentiones ac dolos mirè regnare apud Afros, etiam in sollempnibus conuiujs in honorem martyrum fieri soluis, ostendens quibus modis possit illis mederi.

EPISTOLA LXIIII.

Aurelio episcopo Augustinus presbyter.

QVA gratia responderem literis sanctitatis tuæ, cum diu hæsitans non reperirem: omnia enim vicit affectus animi mei, quem iam sponte surgentem lectio epistolæ tuæ multo ardētius excitauit; commissi me iam Deo, qui pro viribus meis operaretur in me, vt ea rescriberē quæ vtriq; nostrū studio in Domino & cura ecclesiastica pro tua præstantia & mea obsecundatione congruerent. Atq; illud primū, quod orationibus meis te adiuuari credis, non solum nõ defugio, verū etiam libenter amplector. Ita enim, & si non meis, certè tuis, me Dñs noster exaudiet. Quod fratrem Alipium in nostra coniunctione mansisse, vt exēplo sit fratribus curas mundi huius vitare cupiētibus, beneuolētissimè accepisti, ago gratias, quas nullis verbis explicare possim: Dominus hoc repēdat in animam tuam. Omnis itaq; fratrum cœtus qui apud nos cœpit coalescere, tāta tibi prærogatiua obstrictus est, vt locis terrarum tātum longè diiunctis ita nobis cōsuleris tanquam præsentissimus spiritu. Quapropter precibus quantum valemus incumbimus, vt gregem tibi commissum tecum Dominus sustinere dignetur, nec te vsquam deserere, sed adesse adiutor in opportunitatibus, faciēs cum Ecclesia sua misericordiam per sacerdotium tuū, quale spiritales viri vt faciat lachrymis eum gemitibusq; interpellant. Scias itaq; Domine beatissime & plenissima charitate venerabilis, non desperare nos, imò sperare vehementer, quod Dominus & Deus noster per auctoritatem personæ quam geris, quam non carni, sed spiritui tuo impositam esse cōfidimus, multas carnales sceleritates & aegritudines, quas Africana Ecclesia in multis patitur, in paucis gemit, consiliorum grauitate, & tuā possit sanare. Cum enim Apostolus tria breuiter genera vitiorum detestanda & vitanda vno in loco posuerit, de quibus innumerabilium vitiorum exurgit seges, vnum horum quod secundo loco posuit, acerrime in Ecclesia vindicatur; duo autem reliqua, id est primum & vltimum, tolerabilia videntur hominibus, atq; ita paulatim fieri potest, vt nec vitia iam putentur. Ait enim vas electionis, Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicijs, non in cōtentione & dolo, sed induite vos Dominum Iesum Christū, & carnis curam ne feceritis in concupiscētijs. Horum ergo trium, cubilia & impudiciæ tam magnū crimen putantur, vt nemo dignus non modò ecclesiastico ministerio, sed ipsa etiam sacramētorum communione videatur, qui se isto peccato maculauit. Et rectè omnino. Sed quare solum? Comessationes enim & ebrietates ita concessæ & licitæ putantur, vt in honorem etiam beatissimorum martyrum, nõ solum per dies sollempnes, quod ipsum quis non lugendū videat, qui hæc non carnis oculis inspicit, sed etiam quotidie celebrētur. Quæ sceleritas si tantum flagitiosa & non etiam sacrilega esset, quibus scunq; tolerantia viribus sustentandam putaremus. Quanquam vbi est illud, quod cum multa vitia enumerasset idem Apostolus, inter quæ posuit ebriosos, ita conclusit, vt diceret cum talibus nec panem edere. Sed feramus hæc in luxu & labe domestica, & eorum cōuiuiorum quæ priuatis parietibus continentur, accipiamusque cum eis corpus Christi cum quibus panem edere phibemur; saltem de sanctorum corporū sepulchris, saltem de locis sacramentorum, de domibus orationum tantum dede-

cus arceatur. Quis enim audeat vetare priuatiū, quod cum frequentatur in sanctis locis, honor martyrum nominatur? Hæc si prima Africa tētare auferre à cæteris terris, imitatione digna esse deberet. Cum verò & per Italiæ maximam partem, & in alijs omnib⁹ aut propè omnibus trāsmarinis Ecclesijs, partim quia nūquam facta sunt, partim quia vel orta vel inueterata, sanctorum & verè de vita futura cogitantium episcoporum diligentia & animaduersione extincta atque deleta sint, dubitamus quomodo possumus tantam morū labē, vel proposito tam lato exemplo emēdare? Et nos quidem illarū partium hominē habemus episcopum, vnde magnas agimus gratias Deo: quāquam eius modestiæ atq; lenitatis est, eius denique prudentiæ & sollicitudinis in Domino, vt etiam si Afer esset, citò illi de Scripturis persuaderetur curandum, quod licentiosa & malè libera consuetudo vulnus infixit. Sed tanta pestilentia est huius mali, vt sanari prorsus, quantum mihi videtur, nisi concilij auctoritate non possit. Aut si ab vna Ecclesia inchoanda est medicina, sicut videtur audaciaz, mutare conari quod Carthaginensis Ecclesia tenet, sic magnæ impudentiæ est, velle seruare quæ Carthaginensis Ecclesia corripit. Ad hæc autem rem quis alius episcopus esset optādus, nisi qui ea diaconus execrabatur? Sed quod erat tunc dolendum, nunc auferendum est, non asperè, sed sicut scriptum est, in spiritu lenitatis & mansuetudinis. Dant enim mihi fiduciam literæ tuæ indices germanissimæ charitatis, vt tecum tanquam tecum audeam colloqui. Non ergo asperè, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur, magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum est cum multitudine; seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. Et si quid minamur, cum dolore fiat, de Scripturis comminando vindictam futuram, ne nos ipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur. Ita prius nouebūtur spirituales vel spiritualibus proximi, quorum auctoritate & lenissimis quidem sed instantissimis admonitionibus cætera multitudo frangatur. Sed quoniam istæ in cœmiteris ebrietates & luxuriosa conuiuia, non solum honores martyrum à carnali & imperita plebe credi solent, sed etiam solatia mortuorum, mihi videtur facilius illic dissuaderi posse istam sceleritatem ac turpitudinem, si & de Scripturis prohibeatur, & oblationes pro spiritibus dormientium, quas verè aliquid adiuuare credēdum est, super ipsas memorias non sint sumptuosæ, atque omnibus petentibus sine typho & cum alacritate præbeantur, neque vendantur. Sed si quis, pro religione aliquid pecuniæ offerre voluerit, in præsentem pauperibus eroget. Ita nec deferere videbuntur memorias suorum, quod potest gignere nõ leuem cordis dolorem, & id celebrabitur in Ecclesia quod piè & honestè celebratur. Hæc interim de comessationibus & ebrietatibus dicta sint. De cōtentione autem & dolo quid me attinet dicere, quando ista vitia non in plebe, sed in nostro numero grauiora sunt? Horum autem morborum mater, superbia est, & humanæ laudis auditas, quæ etiam hypocritarum sæpe generat. Huic nõ resistitur, nisi crebris diuinorum librorū testimonijs incutiatur timor & charitas Dei: si tamen ille qui hoc agit, se ipsum præbeat patientiæ atq; humilitatis exemplum, minus sibi assumendo quàm offertur, sed tamen ab eis qui se honorant nec totum nec nihil accipiendo, & id quod accipitur laudis aut honoris, non propter se qui totus coram Deo esse debet & humana contemnere, sed propter illos accipiatur quibus consulere non potest, si nimia deiectione vilescat. Ad hoc enim prinect quod dictum est: Nemo iuuetutem tuam contemnat: cum hoc ille dixerit, qui alio loco ait: Si hominib⁹ placere vellem,

vellem, Christi seruus non essem. Magnum est de honoribus & laudibus hominum non lætari, sed & omnem pompam inanè præcidere, & si quid inde necessarium retinetur, id totum ad vtilitatem honorarium salutemq; conferre. Non enim frustra dictū est: Deus confringet ossa hominum placere volentium. Quid enim languidius, quid tam sine stabilitate ac fortitudine, quod ossa significant, quàm homo quem male loquentium lingua debilitat, cum sciat falsa esse quæ dicuntur? Cuius rei dolor nullo modo animæ viscera dilaniaret, si non amor laudis ossa eius confringeret. Præsumo de robore animi tui. Itaque ista quæ tecum confero, mihi dico, dignaris tamen credo tecum cōsiderare, quàm sint grauiā, quàm difficilia. Non enim huius hostis vires sentit, nisi qui ei bellum indixerit; quia & si cuiquam facile est laude carere dum denegatur, difficile est ea non delectari cum offertur, & tamen tanta mentis in Deum debet esse suspensio, vt si nõ meritò laudemur, corrigamus eos quos possumus; ne arbitrentur aut in nobis esse quod non est, aut nostrum esse quod Dei est, aut ea laudent, quæ quamuis non desint nobis, aut etiam supersint, nequaquam tamen sunt laudabilia; velut sunt bona omnia quæ vel cum pecoribus habemus communia, vel cum impijs hominibus. Si autem meritò laudamur, propter Deū gratulemur eis quibus placet verum bonum, non tamen nobis quia placemus hominibus, sed si corā Deo tales sumus, quales nos esse credunt, & non tribuitur nobis, sed Deo, cuius dona sunt omnia quæ verè meritoq; laudantur. Hæc mihi ipse canto quotidie, vel potius ille cuius salutaria præcepta sunt, quæcunq; siue in diuinis lectionibus inueniuntur, siue quæ intrinsecus animo suggeruntur, & tamen vehementer cum aduersario dimicans, sæpe ab eo vulnera capio, cum delectationem oblatæ laudis mihi auferre non possum. Hæc propterea scripsi, vt si tuæ sanctitati iam non sum necessaria, siue quod plura huiusmodi ipse cogites atque vtiora, siue quod tuæ sanctitati medicina ista non opus sit, mala tamen me nota sint tibi, sciasq; vnde pro mea infirmitate Deum rogare digneris: quod vt impensissimè facias, obsecro per humanitatem illius, qui præceptum dedit, vt inuicem onera nostra portem⁹. Multa sunt quæ de vita nostra & cōuersatione desherem, quæ nollem per literas ad te venire, si inter cor meum & cor tuū vlla essent ministeria præter os meum & aures tuas. Si autem venerabilis nobis omniumq; nostrū tota synceritate charissimus, cuius in te verè fraternam cum præsens essem benignitatem studiumq; perspexi, senex Saturninus dignatus fuerit, quādo opportunum videbitur ad nos venire, quicquid cum eius sanctitate, & spirituali affectu colloqui potuerimus, aut nihil aut nõ multum distabit, ac si cum tua dignatione id ageremus. Quod vt nobiscum ab eo petere atque impetrare digneris, tantis precibus posco, quantis verba nulla sufficiunt. Absentiam enim meam tantum longè Hipponenses vehementer nimisq; formidant, neq; vllō modo mihi sic volūt credere, vt & ego vobis. Agrū fratribus datū puisione & liberalitate tua didicimus ante epistolam tuam, per sanctum fratrem & conseruum nostrum Parthenium, à quo multa alia, quæ audire desiderabamus, audiuius. Præstabit Dominus vt etiam cætera, quæ adhuc desideramus, impleantur.

Augustinus Paulino, cupiens ab illo plenius explicari, quomodo voluntas hominis subditur voluntati diuinæ.

EPISTOLA LXV.

Sanctis & Deo dilectis merito venerabilibus, & multum desiderabilibus fratribus Paulino & Therasia, Augustinus in Domino S.

CHARISSIMVS frater Celsus cum rescripta re- peteret, debitum reddere festinaui. Cum enim

eum putarem adhuc aliquot dies nobiscum moraturum, repētè comperta occasione nauigij, mihi pridiana nam suam profectionem iam nocte suggessit. Quid facerem cum eum tenere non possem, & quia ad vos cum quibus ei melius esset, properabat; nec si possem, deberem. Proinde pauca illic hæc arripui dictanda atque mittenda, prolixioris epistolæ me confitens debitorum, cum post reditum venerabilium fratrum nostrorum collegarum Therasij & Euodij, primū vestri ex parte satiatus fuero. Verius enim ad nos in eorum pectoribus & orationibus vos esse venturos, iam iamque in Christi nomine atque adiutorio sperabamus, cum hæc scriberemus, etiam per vnanimem filium nostrum Thagastensis Ecclesiæ presbyterum Fortunatianum Romam nauigaturum, aliam epistolam paucis ante diebus iam dederā. Nunc ergo quod soleo rogo, vt quod soletis, faciatis. Oretis pro nobis, vt videat Deus humilitatem nostram, & laborem nostrum, & dimittat omnia peccata nostra. Colloqui autem vobiscum talia cupio, si dignemini literis, qualia colloqui possemus, si coram vestris sensibus adessemus. Ecce illam quæstionculam quam nuper proposueram, tanquam si præsens præsentem inter dulces loquelas obicerē, planè Christiano intellectu & deuotione stulisti, sed nimis cursim & breuiter; posset quippe ibi aliquanto diutius & vberius habitare gratia oris tui, si cum dixisses ita te illo quo feliciter veteris loco perseverare decreuisses, vt si quid de te aliud Domino placuerit, eius voluntatem præferas tuæ, id ipsū aliquanto apertius explicares, quoniam modo voluntatem Dei, quæ nostræ voluntati præponenda est, nouerimus. Vtrum tātum in ea re, quam propterea voluntati præferre debemus, quia & inuiti cogemur. Ibi enim sit quidē quod volumus. Sed ideo nos cogimur vt velimus, quia ille vult cuius volūtatē nec excellentiam fas est recusare, nec omnipotentiam licet euitare; sicut Petrum alter cinxit & tulit quod noluerat; veruntamen quod nollet iit, fed volens mortem subegit asperam. An & ibi vbi est potestas, non mutare sententiam, quamuis aliud occurrat, in quo potius appareat voluntas Dei ad mutandam sententiam nos vocantis, non quia nostra mala erat, sed in qua rectè permaneret, nisi ab illo in alteram vocaremur. Neque enim malum fuit Abraham nutrire & educare filium, quo ad posset quantum in ipso esset vsque ad finem vitæ suæ; sed repente iussus occidere, mutauit vti que non prius malam sententiam, sed quæ mala esset potius, si mutata non esset. Hinc quoque non dubito nihil aliud videri tibi, sed plerunq; non voce de celo, non per Prophetam, non per reuelationem, vel somnij vel excessus mentis, qui dicitur ecstasis, sed rebus ipsijs accidentibus, & ad aliud quàm statueramus vocantibus cogimur agnoscere Dei voluntatem esse aliam quàm erat nostra. Qua si proficisci statueremus, & aliquid oriretur quod consulta de officio nostro veritas vetaret deferere, aut decerneretibus ibi manere, nunciaretur aliquid quod eadem veritate consulta nos compelleret proficisci, de hoc tertio genere causarum mutandæ sententiæ, quid tibi videtur peto tecum plenius & enodatius colloquaris. Sæpe nos quippe conturbat, & difficile est nõ aliquid quod magis faciendum erat omittere, dum illud mutare volumus, in quo prius permanere statueramus; non quidem malum, verū iam ideo malum, quia id quod potius agendum est, occurrens deseruit. Quod si non occurreret, non solum sine vituperatione, sed etiam cum laude, in illo priore perduraretur. Hic non falli difficile est, hic omnino vox prophetica præuaret, Delicta quis intelligit. Hinc oro, participem me facias cogitationum tuarum, quid in talibus vel face- re soleas, vel faciendum esse reperias.

Augustinus

al. præsen- tes simus.

Rom. 13. d.

44. dist. cap. Comessatio- nis. Ebriosi in honore marty- rum.

1. Cor. 5. d. 11.

al. dubita- re.

Concilium cœ- tra ebrios.

Galat. 6. 4. r.

Consuetudo quomodo rel- lendi.

al. illis.

Sacrificia pro mortuis.

Controisio & dolo.

Anthracis.

Honor & lau.

1. Tim. 4.

Gal. 1. 6. 10.

7. al. 5. 1. b. 6.

Laudes homi- num quomodo accipiunt.

Psalm. 14. c. 1. 8.

1. Ion. 1. 1. d.

Gen. 22. d. 2. 1. n.

al. acciden- tibus.

Psalm. 1. 8. 13.

Augustinus Maximo medico, recens ad Ecclesiam catholicam conuerso, hortans illum vt studeat & alios eodem adduce- re, praesertim cum nonnullis in errorem adduxisset autho- ritate sua; instruens illum aduersus eos qui de trium perso- narum eadem essentia impie disputant. EP. LXVI.

Domino eximio meritoq; honorabili, & religioso fratri Maximo, Alipius & Augustinus in Domino S.

CVm à sancto fratre & coepiscopo nostro Peregrino, de tua tuorumque non corporali, sed spiritali salute praecipue quereremus, de tua quidem laetos, de tuorum vero tristes nos eius responsa fecerunt, quod non sunt Ecclesiae catholicae salubri correctione sociati. Et quia id citò futurum sperabamus, adhuc non esse factum dolemus, Domine eximie meritoq; honorabilis & religiose frater. Proinde charitatem tuam in Domini pace salutates, & praecipimus & rogamus, vt eos quod didicisti docere non differas, vnum scilicet Deum esse solum, cui seruitus illa debetur, quae latria Graeco vocabulo nuncupatur. Ipsum enim verbum est in lege, vbi scriptum est; Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias: quem si Deum patrem tantummodo dixerimus, respondebitur: Ergo latria filio non debetur: quod nefas est dicere. Si autem debetur, quomodo ergo vni tantum debetur Deo, si & patri & filio debetur, nisi quia vnus Deus, cui soli per latriam seruire iussi sumus, ita dicitur solus Deus, vt & pater intelligatur & filius, imò verò etiam Spiritus sanctus. De illo quippe dicit Apostolus: Nescitis quia corpora vestra templum sunt in vobis Spiritus sancti, quem habetis à Deo, & non estis vestri. Empti enim estis magno pretio, glorificate Deum, & portate in corpore vestro. Quem Deum, nisi Spiritum sanctum, cuius corpora nostra dixerat esse templum? Debetur ergo latria Spiritui sancto. Nam si templum ei facere, sicut Salomon fecit de lignis & lapidibus, iuberemur, vtique faciendò templum latriam exhibere conuinceremur, quanto magis latriam debemus cui non templum facimus sed sumus? Ac per hoc si patri & filio & Spiritui sancto latria debetur, & exhibetur à nobis, de qua dictum est, Dominum Deum tuum adorabis; & soli illi seruias: proculdubio Dominus Deus noster, cui soli per latriam seruire debemus, non est pater solus, nec filius solus, nec solus Spiritus sanctus, sed ipsa Trinitas vnus Deus solus, pater, & filius, & Spiritus sanctus: non vt pater sit ipse qui filius, vel Spiritus sanctus ipse sit aut pater aut filius; cum sit in illa trinitate pater filij solius, & filius patris solius, Spiritus autè sanctus & patris & filij sit spiritus: sed propter vnã eandemq; naturam atque inseparabilem vitam, ipsa Trinitas quantum ab homine potest fide praecedente intelligitur vnus Dominus Deus noster, de quo dictum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias; & quem praedicat Apostolus, ait enim: Quoniam ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia, ipsi gloria in saecula saeculorum, Amen. Non enim sic ex Deo patre vnigenitus filius, quemadmodum ex illo est vniversa creatura, quam ex nihilo creauit. Hunc quippe de sua substantia genuit, non ex nihilo fecit: nec eum ex tempore genuit, per quem cuncta tempora condidit. Quoniam sicut flamma splendorem quem gignit, tempore non praecedit, ita pater nūquam sine filio fuit. Ipse est quippe sapientia Dei patris, de qua scriptum est: Splendor est enim lucis aeternae. Luci ergo cuius candor est, id est Deo patri sine dubio coaeterna est. Et ideo non sicut in principio fecit Deus caelum & terram, ita in principio fecit verbum, sed in principio erat verbum. Spiritus quoque sanctus non sicut creatura ex nihilo est factus: sed sic à patre filioque procedit, vt nec à filio nec à patre sit factus. Haec Trinitas vnus est eiusdemque naturae atque substantiae, non minor in singulis, quam in omni-

bus: nec maior in omnibus, quam in singulis, sed tanta in solo patre, vel in solo filio, quanta in patre simul & filio, & tanta in solo Spiritu sancto, quanta simul in patre & filio & Spiritu sancto. Neque enim pater vt haberet filium de seipso, minuit seipsum, sed ita genuit de se alterum se, vt totus maneret in se, & esset in filio tantus quantus & solus. Similiter & Spiritus sanctus integer de integro, non praecedit vnde procedit, sed tantus cum illo quantus ex illo, nec minuit eum procedendo, nec auget habendo. Et haec omnia nec confusè vnus sunt, nec distinctè tria sunt, sed cum sint vnum, tria sunt: & cum sint tria, vnum sunt. Proinde qui tam multis cordibus fidelium suorum donauit, vt essent cor vnum, quanto magis conseruat in seipso vt sint haec tria, & singula Deus, & simul omnia non tres dij, sed vnus Deus? Hic est vnus Dominus Deus noster, cui vniversa pietate seruitur, cui soli latria illa debetur. Qui cum in rebus quae nascuntur in tempore sua bonitate effecerit, vt suae substantiae problem qualibet res gignat, sicut homo gignit hominè, non alterius naturae, sed eius cuius ipse est, vide quam impie dicatur ipse non genuisse id quod ipse est. Haec enim propinquitatis sunt nomina, non naturae, & ideo ad aliquid vel relatiuè dicuntur, quae aliquando eadem sunt, aliquando diuersa. Eadem scilicet cum frater refertur ad fratrem, amicus ad amicum, vicinus ad vicinum, cognatus ad cognatum, & si qua similia, quae in finitè est velle omnia percurrere. In his enim quod est iste ad illum, hoc est ille ad istum. Diuersa sunt autem, sicut pater ad filium, filius ad patrem; socer ad generum, gener ad socerum, dominus ad seruum, seruus ad dominum. Non est quidem hoc iste ad illum, quod ille ad istum, sed ambo tamen homines sunt. Relatio diuersa est non natura. Quoniam si attendas quid sit alter ad alterum, non est hoc ad illu, quod ad istum ille: quia iste pater, ille filius: aut iste socer, ille gener: aut iste dominus, ille seruus. Si autem attendas quid quisque sit, vel ad seipsum vel in seipso, hoc est ille quod iste, quia ille homo est sicut iste. Vnde intelligit prudentia tua non ab eis rationabiliter dici, à quorum errore te Dominus liberauit, ideo Dei patris & Dei filij naturam esse diuersam, quia iste pater est, ille filius. Et Deum patrem non genuisse id quod est ipse, quia non genuit patrem filij sui, quod est ad illum ipse. Quis enim non videat ista vocabula non in seipsis demonstrare naturas, sed alterius ad alterum significare personas? Tale est etiam illud quod simili loquuntur errore. Ideo filium alterius esse naturae, diuersaeque substantiae, quia pater Deus non est de altero deo, filius autem Deus est quidem, sed de patre Deo: & hic enim non indicatur substantia, sed origo, id est non quid sit, sed vnde sit quisque, vel non sit. Neque enim Abel & Adam ideo non vnus naturae atque substantiae fuerunt, quia iste fuit homo de homine illo, ille de nullo. Si ergo vtriusque natura quaeritur, homo Abel, homo Adam. Si autem origo, primus homo ex quo Abel, nullus homo ex quo Adam. Item in Deo pater & Deo filio, si vtriusque natura quaeratur, vterque Deus, nec magis magnus alter altero Deus. Si autem origo, pater est Deus de quo filius Deus, de quo autem pater, nullus est Deus. Frustra itaque ad hoc respondere conantes dicunt, sed homo cum passione generat, Deus autem sine passione genuit filium. Hoc enim non solum ipsos nihil, sed nos adiuuat plurimum. Nam si temporalibus & passibilibus rebus Deus tribuit, vt quod sunt hoc generent, quanto magis ipse aeternus & impassibilis, non aliud quam est ipse generauit vnus vnicum, ideo nostra inenarrabili admiratione, quoniam sine passione; & tanta secum aequalitate, vt eum nec potestate praecederet, nec aetate. Sed ideo totum quod habet, quod potest, non tribuit sibi,

Hic meminit Augustinus infra Epistolam scilicet 220 ad S. Peregrinum.

1. Cor. 6. c. 13. Math. 4. b. 10.

1. Cor. 6. d. 19.

Rom. 11. d. 46.

1. Cor. 7. d. 26.

Trinitas personarum.

al. distincte.

Relationem nomina.

sibi, sed patri, quia non est à seipso, sed à patre. Aequalis est enim patri, sed hoc quoque accepit à patre: nec sic accepit vnde esset aequalis, quasi prius fuerit inaequalis, sed natus aequalis, sicut semper natus, ita semper aequalis. Non itaque inaequalem genuit, & aequalitatem iam nato addidit: sed gignendo eam dedit, quia aequalem non imparem genuit. Ideo in forma Dei aequalis esse Deo, non ei rapina fuerat, sed natura, quoniam id nascendo sumpsit, non superbiendo praesumpsit. Propterea verò patrem dicit esse maiorem, quia seipsum exinanit, formam serui accipiens, non amittens Dei propter quam formam serui, non tantum patre, verum etiam seipso & Spiritu sancto minor factus est. Nec tantum hac excellentissima Trinitate, sed etiam minoratus est paulò minus ab angelis, hominibus quoque; minor fuit, quando parentibus subditus fuit. Propter hanc vtiq; formam serui, quam veniente plenitudine temporis exinanit accepit, dixit: pater maior me est. Propter illam formam verò, quae nec exinanitus amisit, dixit: Ego & pater vnus sumus, & homo scilicet factus, & permanens Deus. Homo enim assumptus est à Deo, non in homine consumptus est Deus. Ideo valde rationabiliter & patre minor est homo Christus, & patri aequalis est idem ipse Deus Christus. Cui igitur huius rectae atque catholicae fidei praesentibus nobis magna exultatione populi Dei consociatum te esse gaudeamus, quare adhuc de tuorum segnitia tristes sumus? obsecramus te per misericordiam Dei, vt ipso adiuuante auferas istum marorem de cordibus nostris. Neque enim credendum est authoritate tuam ad peruersitatem tuorum plurimum valere potuisse, & ad correctionem nihil valere posse. An forte contemnunt te, quia in Ecclesiae catholicae participationem hac aetate venisti, cum te amplius debeant admirari atque venerari, quia vetustissimum errorem senili quadam iuuentute vicisti? Absit vt ipse resistat tibi vera dicenti, cui consenserat à veritate deuianti. Absit vt nolint tecum recta sentire, cum quo eos delectauit errare, tu tantum ora pro eis, & insta eis. Immo verò adduc eos ad domum Dei tecum, qui in domo tua uideat tecum: vel te non pigeat in domum Dei cum illis venire, qui in domum tuam soliti fuerant conuenire, praesertim cum catholica mater aliquos à te petit, aliquos repetit. Petit eos quos apud te inuenit, repetit eos quos per te perdidit. Non exerucietur dānis, sed potius laetetur lucris. Acquirat filios quos non habuit, non plangat quos habuit. Oramus ad Deum, vt facias quod hortamur, & speramus de misericordia eius, quod literis sancti fratris & coepiscopi nostri Peregrini, & rescriptis dilectionis tuae, citò de hac re gaudio explebitur cor nostrum, & lingua nostra exultatione.

Phil. 2. 4. 6.

1. Cor. 13. d. 16. notandum.

1. Cor. 14. d. 28.

1. Cor. 10. f. 30.

Augustinus Alipio seni, de Gabiniano miraculis conuerso ad Christianismum.

EP. LXVII. Augustinus Alipio seni.

FRATER Paulus hic est incolumis, apportat negotiorum suorum saeculae curas, praestabit Dominus vt etiam ipsae vltimae sint: multum vos salutat, & narrat gaudia de Gabiniano, quod ab illa sua causa misericordia Dei liberatus, non solum Christianus, sed etiam fidelis sit valde bonus, per Pascha proximè baptizatus in corde atque in ore habens gratiam qua percepit. Quantum eum desiderem, quando explicabo? Sed nosti vt eum diligam. Architheater etiā Dioscorus Christianus fidelis est simul gratiam consecutus. Audi etiam quae admodum, neque enim ceruicula illa vel lingua, nisi aliquo prodigio domarentur: filia eius in qua vnica acquiescebat, aegrotabat, & vsque ad totam desperationem salutis temporalis, eodem ipso patre renunciante peruenit. Dicitur ergo & constat, cum mihi hoc & ante fratris Pauli reditū, comes Peregrini

nus, vir laudabilis & bene Christianus, qui cum eis eodem tempore baptizatus est, indicarit. Dicitur ergo ille senex tandem conuersus ad implorandam Christi misericordiam, voto se obligasse, Christianum fore, si illa salutem videret. Factum est. At ille quod vouerat dissimulabat exoluere, sed adhuc manus excelsa. Nam repentina caecitate suffunditur, statimque venit in mentem vnde illud esset: exclamauit confitens, atque iterum vouit, se recepto lumine implerum esse quod vouerat. Recepit, impleuit, & adhuc manus excelsa: Symbolum non tenuerat, aut fortasse tenere recusaerat & se non potuisse excusaerat, Deus viderat. Iam tū post festa omnia receptionis suae in paralytim soluitur multis ac penè omnibus membris, & etiam lingua. Tunc somnio admonitus confitetur per Scripturam, ob hoc sibi dictum esse accidisse, quod symbolum non reddiderit. Post illam confessionem redduntur officia omnium membrorum, nisi linguae solius: se tamen didicisse symbolum, ideoque memoria iam tenere nihilominus in eadem tentatione literis factus est, sicque, omnis est ab eo delecta nugacitas, quae, vt scis, multum decolorabat naturalem quandam eius benignitatem, eumque instantem Christianis faciebat valde sacrilegum. Quid dicam, nisi Domino hymnum canamus, & superexaltemus eum in saecula?

Symbolum.

Clerici Hippone catholici Ianuario primae sedis episcopo partis Donatiana, de immanitate Circumcellionum aduersus catholicos. Stylus est Augustini, quaquequam communi clericorum nomine scripta est Epistola.

EP. LXVIII.

IANUARIO Clerici catholici regionis Hipponensis. Clerici & Circumcelliones vestri noui generis & inaudita crudelitatis persecutione in nos sauiunt. Qui si malum pro malo redderent, etiam sic contra legem facerent Christi. Nunc verò consideratis omnibus factis nostris & vestris, inuenimur hoc pati quod scriptum est, Retribuebant mihi mala pro bonis. Et in alio Psalmo: Cui his qui oderant pacem, eram pacificus; cum loquebar illis, debellabant me gratis. Nam cum sis in tam grandi constitutus aetate, arbitramur te optime nosse, quod pars Donati, quae primò apud Carthaginè pars Maiorini dicebatur, vltro accusauit Caecilianum, tunc episcopum Ecclesiae Carthaginensis, apud imperatorem illum antiquum Constantinum. Sed ne fortè aut oblita hoc sit grauitas tua, aut te nosse dissimules, aut etiam, quod non putamus, forsitan nescias, exemplum relationis tunc Anulini proconfulis, quem pars Maiorini tunc interpellauit, vt ea crimina quae obiciebat Caeciliano ad memoratum imperatorem ab eodem proconsole mitterentur, his nostris literis inseruimus.

ANVLINVS nunc proconful Africae. Scripta caelestia maiestatis vestrae accepta atque adorata, Caeciliano & his qui sub eodem agunt, quibus clerici appellantur, deuotione paruitatis meae insinuare curauit, eosque hortata est, vt unitate consensu omnium facta, cum omni omnino munere indulgentiae maiestatis vestrae liberati esse videantur catholici, custodita sanctitate legis debita reuerentia diuinis rebus inseruiant. Verum post paucos dies extiterunt quidam adunata secum populi multitudine, qui Caeciliano contradicendum putarent, quibus fasciculum in aluta signatum & libellum sine signo obtulerunt dicationi meae, atque impendio postularunt, vt ad sacrum & venerabilem comitatum nominis vestri dirigerem, quae manente Caeciliano in statu suo, subiectis eorundem actis, quo cuncta maiestas vestra possit dinoscere, paruitas mea dirigere curauit.

TRANSMISSIS libelli duo, vnus in aluta scriptus ita: LIBELLVS ECCLESIAE CATHOLICAE CRIMINVM CAECILIANI TRADITVS A PARTE MAIORINI. Item alius sine sigillo cohaerens eidem alutae, datus die decimo septimo Kalen. Maias Carthagine domino

al. Regionem.

Ps. 34. b. 12. Ps. 119. b. 7.

Exemplum Epistola.

Haec enim videtur exemplum Epistola.

Domino nostro Constantino Augusto tertium Col. Post hanc relatione ad se missam iussit imperator venire partes ad episcopale iudicium in vrbe Roma faciendum, vbi quemadmodum causa dicta atq; finita sit, & Cæcilianus innocens iudicatus sit, indicat gesta Ecclesiastica. Iam vtiq; post pacificum moderamen iudicij episcopalis, omnis contentiois & animositate pertinacia debebat extingui. Sed rursus maiores vestri ad imperatorem redierunt, & non recte iudicatam, neq; omnem causam auditam esse cõquesti sunt. Vnde ille alterum episcopale iudicium dedit habendum in Arelatensi Gallia civitate, vbi multi vestri vana & diabolica diffensione damnata, cum Cæciliano in concordiam redierunt. Alij verò pertinacissimi & litigiosissimi ad eundem imperatorem appellauerunt: postea & ipse coactus episcopalem causam inter partes cognitam terminauit, & primus contra vestram partem legem constituit, vt loca cõgregationum vestrarum fisco vendicarentur, quarum omnium rerum documenta si vellemus inferere, nimium longas literas faceremus. Illud tamen nullo modo prætermittendum est, quomodo Felici Aprungenfis, quem fontem omnium malorum in concilio Carthaginensi, ab Secundo Tigistano primare patres vestri fuisse dixerunt, vrgentibus apud imperatorem vestris, publico iudicio causa discussa atque finita sit. Nam memoratus imperator in hac ipsa causa vestros apud se accusatos & assiduos interpellatores literis suis fuisse testatur, quarum exemplum infra scriptimus.

Constantinus ad episcopale iudicium mittit.

Exemplum Epistola.

al. Aptungitanorum, & Saturnium.

al. Ingenitium.

Imperatores Cæsares, Flavianus Constantinus Maximus, & Valerius Licinius ad Probianum proconsulem Africa.

HELIANVS prædecessor tuus merito dum vir perfectissimus Verus vicarius præfectorum tunc per Africa vestra incommoda valetudine teneretur, eiusdem partibus fuerat; inter cætera etiã id negotiũ vel inuidiam, qua de Cæciliano episcopo Ecclesie catholica videtur esse commota, ad examen suum atque iussione credidit esse reuocandam. Etenim cum iam Superium centurionem & Cæcilianum magistratum Aptungitanorum, & Saturninum excuratorem, & Calibium iuniorum eiusdem ciuitatis curatorem, atque Solonem seruum publicum supra scripta ciuitatis, presentes esse fecisset, audientiam præbuit competentem, adeo vt cum Cæciliano fuisset obiectum, quod a Felice eidem episcopatus videretur esse delatus, cui diuinarum Scripturarum proditio atque exustio videretur obiecta, innocentem de eo Felicem fuisse constiterit. Denique cum Maximus Vigentium decurionem Ziquensium ciuitatis, epistolam Cæciliani ex diuino iure falsasse contenderet, eundem ipsum Vigentium suspensum actis que suberant peruidimus, & ideo minime iortum, quod se decurionem Ziquensium ciuitatis asseuerauerit. Vnde volumus vt eidem ipsum Vigentium sub idonea prosecutione ad comitatum meum Constantini Augusti mittas, vt illis qui in presentiarum agunt, atq; diuturnis diebus interpellare non desinant audientibus & coram assistentibus apparere & intimari possit, frustra eos Cæciliano episcopo inuidiam comparare, atque aduersus eum violenter insurgere voluisse. Ita enim fiet vt omnia sicut oportet eiusmodi contentioibus, populus sine dissensione aliqua religioni proprie cum debita veneratione deseruiat.

Hæc cum videas ita se habere, quid est quod nobis de imperatorum iussione, qua contra vos constituitur inuidiam concitatis, cum hoc totum vos potius antea feceritis? Si nihil debent in his causis imperatores iubere, si ad imperatores Christianos hæc cura pertinere non debet, quis vrgebat maiores vestros causam Cæciliani ad imperatorem per proconsulem mittere, & episcopum contra quem absentem iam sententiam quoquo modo dixeratis, iterum apud imperatorem accusare, quo innocente pronũciato, ordinatori eius

Felici alias apud eundem imperatorem calumnias machinari: & nunc quid aliud quam ipsius maioris Constantini iudicium contra vestram partem viuunt, quod maiores vestri elegerunt, quod assiduis interpellationibus extorserunt, quod episcopali iudicio prætulerunt. Si displicent imperialia iudicia, qui primitus imperatores ad ea vobis excitanda coegerunt? Sic enim modò contra catholicam clamatis in his qua contra vos ab imperatoribus decernuntur, quemadmodum si velent aduersus Daniëlem clamare, qui liberato illo eisdem leonibus consumendi missi sunt, a quibus ipsum primitus consumi voluerunt. Scriptum est enim, Nihil interest inter minas regis & iram leonis. Danielem calumniosi inimici in lacum leonũ mitti coegerunt: vicit innocentia eius illorum malitiam: illæsus inde leuatus est, ipsi illuc missi perierunt. Similiter maiores vestri Cæcilianum & eius societatem regie iræ consumendam obiecerunt, cuius innocentia liberata, ab eisdem regibus eadẽ vos patimini, que illos vestri pari voluerunt: quoniam scriptum est, Qui parat proximo foueam, ipse incidet in eã. De nobis ergo quod queramini non habetis, & tamen Ecclesie catholice mæsuetudo, etiam ab his imperatorum iussione omnino cõquieuerat, nisi vestri clerici & circumcelliones, per suas immanissimas improbitates furiosasq; violentias quietam nostram perturbantes atque vastantes, hæc in vos recoli & moueri coegissent. Nam priusquam recentiores leges istæ, de quibus modò querimini, venissent in Africa, insidias in itineribus nostris episcopis tetenderunt, clericos nostros plagis immanissimis quassauerunt, laicos quoq; & plagas grauissimas inflixerunt, & intulerunt eorum ædificia incendia. Presbyterum etiam quendam, quia propria & libera voluntate vnitatem nostræ communionis elegit, de domo sua raptum, & pro arbitrio immaniter cæsum in gurgite etiam cœnoso volutatum, burdæ vestitum, cum quibusdam dolendum, quibusdam ridendum in pompa sui facinoris ostentasset, abductum inde quod voluerunt, vix post dies duodecim dimiserunt. Vnde conuentus municipalibus gestis a nostro episcopo Proculianus, cum ab inquirenda causa dissimulasset, & iterum continuò conuētus esset, nihil se dicturum amplius gestis expressit. Et hodie illi qui hoc fecerunt, presbyteri vestri sunt, adhuc nos insuper territantes, & sicut potuerunt persequentes. Nec tamẽ de his iniuriis & persecutionibus, quas Ecclesia catholica in regione nostra tunc pertulit, imperatoribus cõquestus est episcopus noster. Sed facti concilio placuit vt pacifice conueniremini, quo, si fieri posset, haberetis inter nos collationem, & errore sublato, fraternam charitatem in vinculo lætaretur. Et in ipsa conuentione quid Proculianus primò responderit, quod cõcilium facturi essetis, & aliis & illic visuri quid respondere deberetis. Deinde quid postea cum propter suam promissionem denuò cõuentus esset, actis expresserit, recusans pacificam collationem, ipsa gesta instruat grauitatem tuam. Deinde cum vestrorum clericorum & circumcellionum notissima omnibus nõ cessaret immanitas, dicta causa est, cum Crispinus iudicatus hæreticus, nec poena decem librarum auri, quæ in hæreticos ab imperatoribus fuerat constituta per mansuetudinem catholicam ferri permixtus est, & tamen ad imperatores appelladum putauit. Cuius appellatio quod ita responsum est, nõnne vestrorum præcedens improbitas, & eadem ipsius appellatio extorsit vt fieret: nec tamen etiam post ipsum rescriptum, intercedentibus apud imperatorem nostris episcopis, eadem auri condemnatione multatus est? Ex concilio autem nostri episcopi legatos ad comitatum miserunt, qui impetrarent, vt non omnes episcopi, & clerici partis vestræ ad eandem condemnationem decem

Prouer. 19. b. 12.

Eccles. 27. d. 29.

Burda.

al. vos.

Pena pecuniaria in hæreticos.

al. Bagaitani.

Mira crudelitas Circumcellionum.

librarum auri, quæ in omnes hæreticos constituta est, teneretur, sed hi soli in quorum locis aliquas a vestris violentias Ecclesie catholica pateretur. Sed cum legati Romam venerunt, iam cicatrice episcopi catholici Vagitani horrendæ ac recentissimæ imperatoris commouerant, vt leges tales mitterentur, quales & missæ sunt. Quibus in Africam venientibus, cum vtiq; non ad malum, sed ad bonum cõpissetis vrgeri, quid facere debebatis nisi & vos mittere ad episcopos nostros, vt quomodo vos ipsi conuenerant, sic conuenerentur a vobis, & potius collatione veritas appareret? Nõ solũ autem non fecistis, sed peiora mala nobis vestri nunc faciunt, non tantũ nos sustibus quassant ferroq; concidunt, verteriam in oculos extinguendos, calcẽ mixto aceto incredibili excogitatione sceleris mittunt. Domus insuper nostras cõpilantes, arma sibi ingentia & terribilia fabricarunt, quibus armati per diuerfa discurrunt cõmantes atq; anhelantes cædes, rapinas, incendia, cæcitates. Quibus rebus compulsi sumus tibi primitus cõqueri. Consideret grauitas tua quã multi vestrum, imò vos omnes qui vos pati dicitis persecutionem, sub ipsi quasi terribilibus imperatorum catholicorum legibus, in possessionibus vestris & alienis securi sedeat, & nos a vestris tam inaudita mala patiamur. Vos dicitis pati persecutionem, & nos ab armatis vestris sustibus & ferro cõcidimur. Vos dicitis pati persecutionem, & nostra domus ab armatis vestris cõpilando vastatur. Vos dicitis pati persecutionem, & nostri oculi ab armatis vestris calce & aceto extinguuntur. Insuper etiam si quas mortes sibi vltro ingerunt, nobis volũt esse inuidiosas, vobis gloriosas. Quod nobis faciunt sibi non imputat, & quod sibi faciunt nobis imputat. Viuunt vt latrones, moriuntur vt circumcelliones, honoratur vt martyres: & tamen nec latrones aliquando audiimus eos quos depredati sunt excæcasse. Occisos auferunt luci, viuis auferunt lucem. Nos interim si quando vestros tenemus, cum magna dilectione seruamus illæsos, loquimur illis, & legimus omnia quibus error ipse cõuincitur, qui fratres a fratribus separat, facimus quod Dominus per Esaia prophetam præcepit, dicens: Audite qui patietis verbum Domini, dicite fratres nostri estis his qui vos oderunt, & qui vos execrantur, vt nomen Domini honorificetur, & appareat illis in iucunditate, ipsi autem erubescant. Ac sic aliquos eorum considerantes euidentiam veritatis, & pulchritudinem pacis, non baptismo quẽ iam sicut regalem characterem tanquam desertores acceperant, sed fidei quæ illis defuit, & Spiritus sancti charitati & Christi corpori sociamus. Scriptum est enim, Fide mudas corda eorum. Itemq; scriptum est, Charitas cooperit multitudinem peccatorum. Si autem vel nimia duritia, vel pudore non feretes eorum insultationem, cũ quibus contra nos tam multa falsa iactabant, & tam multa mala excogitabant, vel magis timore, ne qualia nobis antea faciebant, talia nobiscũ iam patiantur, vnitati Christi consentire noluerunt, sicut illæsi retenti sunt, sic a nobis dimittuntur illæsi: hoc quantum possumus monemus, etiam laicos nostros vt eos illæsos teneant, & nobis corripiendos instruendosque perducant. Sed aliqui nos audiunt, & si possunt faciunt. Alij cum illis quemadmodum cum latronibus agunt, quia eos reuera tales patiuntur. Aliqui ictus eorum suis corporibus imminetes feriendo repellunt, ne ab eis ante feriantur. Aliqui apprehesos iudicibus offerunt, nec nobis intercedentibus eis parcunt, dum ab eis pati mala immania pertimescunt. In quibus omnibus illi non deponunt facta latronum, & honorem sibi exigunt martyrum. Hoc est ergo desiderium nostrũ, quod tuæ grauitati per has literas, & per fratres quos misimus allegamus. Primũ si fieri potest vt cum episcopis nostris pacifice conferatis, vt in qui-

Al. 15. b. 9. 1. Pet. 4. b. 8.

bus fuerit inuentus, nõ homines, sed error ipse tollatur, vt homines non puniatur, sed corrigantur, vt vos modò conueniatis, quia eorum conuentionem antea contempnistis. Quanto melius enim hoc inter vos facitis, vt quod egeritis cõscriptum, & subscriptum imperatori mittatis, quã vt hoc apud terrenas potestates fiat, quæ nõ possunt nisi iam datis cõtra vos legibus scire: Vestri enim collegæ qui nauigauerant apud præfectos dixerunt se audiri venisse. Et non mirauerunt sanctum patrem nostrũ catholicum Episcopũ Valentinum, qui tunc in comitatu erat, dicens cum illo se velle audiri: quod eis non poterat iudex concedere, qui iam secundum leges, quæ contra vos constitutæ sunt iudicabat: nec ille episcopus ita venerat, aut aliquod tale mādātũ a suis episcopis acceperat. Quãto ergo melius ipse imperator, qui non est eisdem legibus subditus, & qui habet in potestate alias leges ferre, cum ei collatio vestra fuerit recitata, de tota ipsa causa poterit iudicare, quamuis iam olim dicta fuerit terminata? Sed ideo nos cõferre volumus, nõ vt causa iterum finiatur, sed vt eis qui nesciunt iam finita monstretur. Quod si hoc facere vestri episcopi voluerint, quid inde perditis, & non potius acquiritis, quia voluntas vestra innotescit, ne dissidentia merito reprehendatur? An forte putatis non licere fieri, cum nõn vos lateat, quod Dominus Christus etiam cũ diabolo de lege locutus est: Quod cum Paulo non solum Iudei, sed etiam de hæresi Stoicorum & Epicureorum philosophi Gentium contulerunt? An forte ista leges imperatoris, vos non permittunt nostros episcopos conuenire? Ecce interim episcopos nostros, qui sunt in regione Hipponensi, vbi a vestris tanta mala patimur conuenite. Quanto enim licentius & liberius ad nos, per vestros vestra scripta quã eorum arma peruehant? Postremò p istos ipsos fratres nostros quos ad vos misimus talia rescribite. Si autem & hoc nõn vultis, saltẽ cum vestris a quibus talia patimur nos audire. Ostendite nobis veritatem pro qua vos pati dicitis persecutionem, cum patiamur nos vestrorum tantam crudelitatem. Si enim nos esse in errore conuinceritis, forte conceditis nobis vt non rebaptizemur a vobis, iustum existimantes, vt nobis hoc præstetis, qui baptizati sumus ab eis quos nullo iudicio damnastis, quod prestistis eis, quos Felicianus Mustianus, & Prætextatus Assuritanus per tam longum tempus baptizauerant, quãdo eos per iudicium iussa de basilicis pellere conabamini, quia Maximiano communicabant, cum quo a vobis in concilio Bagaitanũ expresse nominatumq; damnati sunt. Quæ omnia gestis iudicialibus & municipalibus demonstramus, vbi & ipsum concilium vestrũ allegastis: dum vultis iudicibus ostendere, quod schismaticos vestros de basilicis pelleretis. Et tamen qui ab ipso semine Abraham, in quo omnes gentes benedicuntur, schisma fecistis, de basilicis pelli nõ vultis, nõ p iudices sicut schismaticis vestris vos fecistis, sed per reges terræ qui cõpleta pphetia Christi adorant, apud quos Cæcilianũ accusantes victi recessistis: si autẽ nec audire nec docere nos vultis, venite autẽ mittite nobiscum in regionem Hipponensiu, qui videant armatum exercitum vestrũ, quãuis nullus miles numero armorũ suorum calcẽ & acetũ addidit ad oculos barbarorum. Si neq; hoc vultis, saltẽ scribite ad illos, vt iã ista nõ faciãt, vt iã se a cædibus nostris, a rapinis, ab excæcatione cõpescant. Nolumus dicere, damnare illos: Vos enim videritis quomodo vos nõ inqñent, quos modò ostẽdim in vestra cõmunionem latrones, & nos inquinaet quos nunquã potuistis ostẽdere traditores. Ex his omnibus eligite quod volueritis. Si autẽ querelas nostras cõtemperitis, nos minime pœnitebit ordine pacifico agere voluisse. Aderit Dominus Ecclesie suæ, vt vos potius humilitatẽ nostrã contempnisset pœniteat.

al. inferni. Vnde audi. Vnde audi.

Math. 4. 4.

Al. 17. d. 18.

Gen. 21. d. 18.

Augustinus

Augustinus Restituto, quatenus mali tolerandi in Ecclesia. EPIST. LXIX.

Domino desiderantissimo & honorifica sinceritate charissimo fratri, & diacono Restituto, Augustinus in Domino salutem.

Es t v s indicantes piam flammam cordis tui, indicavit mihi fidelissimus vt sis particeps coru frater Deo gratias. Lege itaq; Tychonium quem bene nosti, no quidem omnia probaturus. Nam quæ in illo cauenda sunt, bene nosti. Hanc tam e questionem quomodo in Ecclesia Dei si qua forte puerfa vel etiã scelerata corrigere aut extinguere no valemus, saluo vnitatis vinculo toleranda sint, strenue videtur mihi tractauisse atq; soluisse: quanquam in eius literis tantum modo intentione correctã, ad ipsos diuinaru Scripturarũ fontes recurrere nos oportet, vt ibi videamus quam pauca de hac re testimonia sententiarum, vel exempla gestorum posuit, & quam nemo possit omnia ponere, nisi qui penè omnes sanctorum librorum paginas in sua scripta trãsse voluerit. Ita propè nulla est, quæ nos non admonet intus in ipsa focietate Sacramentoru, quibus imbuimur ad vitã æternã, cũ his qui oderunt pacem esse debere pacificos, donec ingemiscendo nostra longinqua peregrinatio trãseat: atq; in virtute Hierusalem matris eterne securissima pace perfruamur, & in turribus eius abundantia verorum fratrum, quorum nunc inter multos falsos gemimus paucitatem. Quæ est autem virtus illius ciuitatis, nisi Deus eius Deus noster? Vides igitur in quo solo fiat pax, & singulis hominibus qui secum sine illo bellu gerunt, & in nullo extrinsecus oborto scandalo, & omnibus simul, qui quanquam in hac se vita diligant, & amicitia fidẽ nexibus teneantur, tamen nec presentia corporis nec consensione animi summè perfectèque copulantur. Confortetur cor tuum in Domino, memor nostri.

Augustinus Bonifacio Comiti, qui concepto prius voto monachismi, post ex ipsius consilio suscepit comitis potestatem; ac duxit vxorem, præter ipsius consilium, multisq; bellis feliciter gestis, in multis peccauit. Hunc literis secretis hortatur ad vetus propositum, si per vxorem liceat, si non liceat, potestate mundana viatur in bonum non malum.

EPIST. LXX.

Domino filio in presentem & in æternam salutem Dei misericordia protegendo & regendo Bonifacio, Augustinus.

Fidelio rem hominem, & qui faciliores haberet accessus ad aures tuas ferens literas meas nunquam potui reperire, quam nunc obtulit Dominus seruus, & ministrum Christi, diaconu Paulum, amobus nobis charissimu: vt aliquid tibi loquerer, non pro potentia tua, & honore quem geris in isto seculo maligno, nec pro incolumitate carnis tuę corruptibilis atq; mortalis, quia & ipsa transitoria est, & quãdiu sit semper incertum est, sed p illa salute quam nobis promissit Christus: qui ppter ea hic ex honoratus atq; crucifixus est, vt doceret nos bona huius seculi magis cõtemnere quam diligere, & hoc amare & sperare ab illo, quod in sua resurrectione monstrauit. Resurrexit enim à mortuis, iam nec moritur, & mors ei vltra no dominabitur. Scio no deesse homines, qui te secundũ vitã mudi huius diligunt, & secundũ ipsã tibi dat cõsilia, aliquãdo vtilia, aliquãdo inutilia, quia homines sunt, & sicut possunt ad præsens sapiunt, nesciẽtes quid cõtingat sequenti die. Secundũ autem Deũ ne pereat anima tua, non facile tibi quisquam cõsultat, non quia defunt qui hoc faciant, sed quia difficile est inuenire quãdo tecum ista possunt loqui. Nam & ego semper desiderauit, & nunquam inueni locum vel tempus, vt agerem tecum, quod me agere oportebat cũ homine quem multum diligo in Christo. Scis autem qualem

me apud Hipponem videris, quãdo ad me venire dignat es, quia vix loquebat imbecillitate corporis fatigatus. Nunc ergo fili audi me, saltem per literas tibi fermocinantem, quas in periculis tuis nunquam tibi mittere potui, periculũ cogitans perlatoris, & cauens ne ad eos ad quos nollẽ mea Epistola perueniret. Vnde peto vt ignoscas si me putas plũ timuisse quam debui, tamen dixi quod timui. Audi ergo me, imò Dominum nostrum per ministerium infirmitatis meæ: Recole qualis fueris adhuc in corpore constituta religiose memoriæ priore coniuge tua, & recenti eius obitu, quomodo tibi vanitas seculi huius horuerit, & quomodo concupieris seruitutem Dei. Nos nouimus, nos testes sumus quid nobiscum apud Tubunas de animo & voluntate tua fueris collocutus. Soli tecum eram ego & frater Alipius. No enim existimo tantũ valuisse terrenas curas quibus impletus es, vt hoc de memoria tua penitus delere potuerint. Nempe omnes actus publicos, quibus occupatus eras, relinquere cupiebas, & te in orium sanctum conferre, atq; in ea vita viuere in qua serui Dei monachi viuũt. Vt autem non faceres, quid te reuocauit, nisi quia cõsiderasti ostẽdentibus nobis, quantũ prodesset Christi Ecclesiis quod agebas, si ea sola intentione ageres, vt defensã ab infestationibus barbarorum, quietam & tranquillam vitam agerent, sicut dicit Apostolus, In omni pietate & castitate. Tu autem ex hoc mudo nihil quæreres, nisi ea quæ necessaria essent huic vitæ sustentandæ tuæ ac tuorum, accinctus balteo castissimæ continentia, & inter arma corporalia spiritalibus armis tutius fortiusq; munitus. Cũ ergo te esse in hoc proposito gauderemus, nauigasti, vxoremque duxisti: sed nauigasse obedientia fuit, quã secundũ Apostolũ debebas sublimioribus potestatibus: vxorẽ autem non duxisses, nisi susceptã deserens continentiam cõcupiscentia victus esses: quod ego im comperissem, fateor miratus obstupui: dolorem autẽ meũ ex aliqua parte cõsolabatur, quod audiui te illam ducere noluisse, nisi prius catholica fuisset facta: & tamẽ hæresis eorum, qui verum filium Dei negant, tantũ prauauit in domo tua, vt ab ipsis filia tua baptizaretur. Iam verò si ad nos no falsa perlata sunt, quæ vritnam falsa sint, quod ab ipsis hæreticis etiam ancillæ Deo dicatæ rebaptizatæ sint, quantis tantum malum plangendum est fontibus lacrymarum: ipsam quoq; vxorem non tibi sufficisse, sed concubinarum nescio quarum commixtione pollutum loquũt homines, & forsitan mentiuntur. Ista omnibus patent, tot & tanta mala, quæ te postea quam coniugatus es consecuta sunt. Quid ergo dicam? Christianus es, cor habes, Deum times: tu ipse considera quæ volo dicere, & inuenies de quantis malis debeas agere pœnitentiam, propter quam tibi credo Dominum parcere, & à periculis omnibus liberare, vt agas eam sicut agenda est. Sed si illud audias quod scriptum est; Ne tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem. Iustam quidem dicis habere te causam, cuius iudex ego non sum: quoniam partes ambas audire no possunt: sed qualiscunque sit tua causa, de qua modò quærere vel disputare non opus est, nunquid coram Deo potes negare, quod in istam necessitatem non peruenisses, nisi bona seculi huius dilexisses, quæ tanquam seruus Dei, quem te antè noueram, contemnere omnino, & pro nihilo habere debuisti: & oblata quidem sumere vt eis vtereris ad pietatem, non autem negata vel delegata sic quærere, vt propter illa in istam necessitatem perducereris: vbi cũ amantur vana, perpetrantur mala, pauca quidem à te, sed multa propter te: & cũ timentur quæ ad exiguum tempus nocent, si tamen nocent, committuntur ea quæ verè in æternum noceat: De quibus vt vnum aliquid dicam,

17. q. 2. nos hominum. al. Tubanas.

Monachi serui Dei.

1. Tim. 2. a. 2.

Rom. 13. a. 1.

Ariana hæresis.

Eccl. 5. b. 8.

dicam, quis non videat, quod multi homines tibi cohareant ad tuendam tuam potestiam vel salutem, qui etiam si tibi omnes fideles sint, nec ab aliquo eorum vili timeantur infidie, nempe tamen ad ea bona quæ ipsi quoq; non secundũ Deum sed secundũ seculũ diligunt, per te cupiũt peruenire, ac per hoc qui refrinare & ompescere debuisti cupiditates tuas, explere cogis alienas. Quod vt fiat, necesse est multa quæ Deo displicent, fiant: nec sic tamen explẽtur tales cupiditates. Nam facilius refecãtur in eis qui Deum diligunt, quam in eis qui mundum diligunt aliquando diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, dilectio patris non est in eo, quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum & ambitio seculi, quæ no est à patre, sed ex mundo est. Et mundus transit & cõcupiscentia eius. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum, sicut & Deus manet in æternum. Quando ergo poteris tot hominum armatorum quorum fouẽda est cupiditas, timeatur atrocitas, quando, inquam, poteris eorum concupiscentiam qui diligit mundum, no dico satiare, quod fieri nullo modo potest, sed aliqua ex parte pascere, ne vniuersa i plebs peccat, nisi tu facias quæ Deus prohibet, & facientibus comminatur? Propter quod vides tam multa cõtrita, vt iã vile aliquid quod rapiatur vix inueniatur. Quid autem dicam de vastatione Africa, quam faciũt Afric barbari resistẽte nullo, dum tu talis tuis necessitatibus occuparis, nec aliquid ordinas vnde ista calamitas auertatur? Quis autem crederet, quis timeret, Bonifacio domesticorum & Africa comite in Africa constituto cum tam magno exercitu & potestate, qui tribunus cum paucis foederatis omnes ipsas gentes expugnando & terrendo pacauerat, nunc tantum fuisse barbaros aufuros, tantum progressuros, tanta vastaturos, tanta rapturos, tanta loca quæ plena populis fuerant deserta facturos? Qui non dicebant quãdo cõcunque tu comitiũm sumeres potestatem, Afros barbaros, no solum domicos, sed etiam tributarios futuros Romana: reipublica: Et nũc quã in contrariũ versa sit spes hominum vides, nec diutius hinc tecum loquendum est, quia plus ea tu potes cogitare quam nos dicere. Sed fortè ad ea respondes, illis hoc esse potius imputandũ qui te læserunt, qui tuis officiosis virtutibus non paria, sed contraria reddiderũt. Quas causas ego audire & iudicare non possum: tuam causam potius aspice & inspice, quã no cum hominibus quibuslibet, sed cum Deo habere te cognoscis, quia in Christo fideliter viuus, ipsum debes timere ne offendas. Nam causas ego superiores potius attendo, quia vt Africa tanta mala patiatur, suis debet homines imputare peccatis. Verũ tamẽ nolim te ad eorum numerũ pertinere, per quos malos & iniquos Deus flagellat pœnis temporalibus quos voluerit. Ipsi nanq; iniqui si correcti non fuerint, seruat eterna supplicia, qui eoru malitia iuste vitur, vt aliis mala ingerat temporalia: tu Deum attẽde, Iesum Christum considera, qui tanta bona præstitit, & tanta mala pertulit. Quicunq; ad eius regnum cupiunt pertinere, & cum illo ac sub illo semper beatè viuere, diligunt etiam inimicos suos, bene faciunt illis qui eos oderunt, & orant pro eis à quibus persecutionem patiuntur. Et si quando adhibent pro disciplina molestam seueritatem, no tamen amittunt sincerissimã charitatem. Si ergo tibi bona sunt præstata, quamuis terrena, trãsitoria ab imperio Romano, quia & ipsum terrenũ est, no cælestis, nec potest prestare nisi quod habet in potestate: Si ergo bona in te collata sunt, noli reddere mala p bonis. Si autem mala tibi irrogata sunt, noli reddere mala p malis. Quid istorum duorum sit, nec discutere volo,

1. Ioh. 2. c. 15.

al. plus peccant.

Matth. 5. g. 44.

1. Theff. 5. d. 15.

nec valeo iudicare, ego Christiano loquor: Noli reddere vel mala pro bonis, vel mala p malis. Dicis mihi fortasse, In tanta necessitate quid vis vt faciã? Si consilium à me secundũ hoc seculum quæreris, quomodo ista salus tua transitoria tuta sit, & poteris atq; opulentia, vel ista seruetur quã nunc habes, vel etiã maior addatur, quid tibi respondeam nescio. Incerta quippe ista, certum consilium habere non possunt: Si autem secundũ Deum me cõsulis, ne anima tua pereat, & times verba veritatis, dicentis: Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur, habeo planè quod dicam: Est apud me cõsiliũ, quod à me audias. Quid autem opus est vt aliud dicam, quã illud quod supra dixi: Noli diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt: Si quis autem dilexit mundum, non est charitas patris in illo: quoniam omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum & ambitio seculi, quæ non est ex patre, sed ex mundo est. Et mundus transit, & concupiscentia eius. Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, sicut & Deus manet in æternum. Ecce, cõsiliũ arripe, & age. Hic appareat si vir fortis es, vince cupiditates quibus iste diligitur mundus, age pœnitentiam de præteritis malis, quando ab eis cupiditatibus victus per desideria non bona traheris. Hoc consilium si acceperis, si tenueris atque seruaueris, & ad bona illa certa peruenies, & cũ salute animæ tuæ inter ista incerta versaberis. Sed fortè iterum quæreris à me quomodo ista facias tantis mundi huius necessitatibus implicatus. Ora fortiter, & dic Deo quod habes in Psalmo; In necessitatibus meis erue me. Tunc enim finiuntur istæ necessitates, quando vincuntur illæ cupiditates. Qui exaudiuit te, & nos pro te, vt liberareris de tot tantisque periculis, visibilium corporaliumq; bellorum, vbi sola ista vita quandoq; finienda periclitatur, anima verò no perit, si no malignis cupiditatibus captiua teneatur: ipse te exaudiet vt interiores & inuisibiles hostes, id est ipsas cupiditates inuisibiliter & spiritaliter vincas, & sic vitaris hoc mundo tanquam non vrens, vt ex bonis eius bona facias, no malus fias: quia & ipsa bona sunt, nec dantur hominibus nisi ab illo qui habet omnium cælestium & terrestrium potestatem. Sed ne putentur mala, dantur & bonis: ne putentur magna vel summa bona, dantur & malis. Itemq; auferuntur ista & bonis vt probetur, & malis vt erucietur. Quis enim nesciat, quis ita sit stultus, vt no videat quod salus huius mortalis corporis, & membrorum corruptibilium virtus, & victoria de omnibus inimicis, & honor atq; potentia temporalis, & cetera istius mudi bona terrena, & bonis dantur & malis, & bonis auferuntur & malis? Salus verò animæ cũ immortalitate corporis virtutisq; iustitiæ, & victoria de cupiditatibus inimicis, & gloria & honor & pax in æternum no dantur nisi bonis. Ista ergo dilige, ista cõcupisce, ista omnibus modis quære. Propter hæc acquirenda & obtinenda fac eleẽm osynas, funde orationes, exerce ieiunia, quantum sine lesione corporis tui potes. Bona verò illa terrena noli diligere quantalibet tibi abũdent. Sic eis vtete, vt bona multa ex illis, nullum autẽ malum facias propter illa. Omnia quippe talia peribunt, sed bona opera non pereunt, etiam quæ de bonis pereuntibus sunt. Si enim coniugem non haberes, dicerem tibi quod & Tubanis diximus, vt in sanctitate continentia viuere: adderem, quod tunc fieri prohibuimus, vt iam te quantum rerum humanarum salua pace potuisses, ab istis rebus bellicis abstraheres, & ei vitæ vacares in sollicitate sanctorum, cui tunc vacare cupiebas, vbi in silentio pugnant milites Christi, non vt occidant homines, sed vt expugnent principes, & potestates, & spiritalia nequitia, id est, diabolus & angelos eius. Hoc

Line. p. c. 25.

1. Ioh. 2. c. 15.

Psal. 124. 18.

al. Tubanis.

Hos enim hostes sancti vincunt, quos videre non possunt, & tamen quos non vident, vincunt, ista vincendo quae sentiunt. Sed ut te ad istam vitam non exhorter, coniunx impedimento est, sine cuius consensione continenter tibi non licet vivere: quia & si tu eam post illa tua verba Tubunensia ducere non debebas, illa tibi tamen nihil eorum sciens innocenter & simplicitate nupit. Atque utinam posses ei persuadere continentiam, vt sine impedimento redderes Deo quod te debere cognoscis. Sed si cum illa agere non potes, serua saltem pudicitiam coniugalem, & roga Deum, qui te de necessitatibus eruit, vt quod non potes modo, possis aliquando. Veruntamen vt Deum diligas, non diligas mundum, vt in ipsis bellis (si adhuc in eis te versari opus est) fidem teneas, pacem quaeras, vt ex mundi bonis facias bona opera, & propter mundi bona non facias opera mala, aut non impedit coniunx, aut impedire non debet. Hec ad te, fili dilectissime, vt scriberem, charitas iussit qua te secundum Deum, non secundum hoc seculum diligo, quia & cogitas quod scriptum est, Corripe sapientem, & amabit te; corripe stultum, & adiciet odisse te; non te utique stultum, sed sapientem debui cogitare.

Nebrius Augustino proponit quaestionem de intellectu, & memoria quae phantasias accipit a sensibus.

EPIST. LXXI.

Augustino Nebrius.

EPISTOLAS tuas perpleceat ita seruare vt oculos meos. Sunt enim magna, non quantitate, sed rebus, & magnarum rerum magnas continent probationes. Ille mihi Christum, ille Platonem, ille Plotinum sonabunt. Erunt igitur mihi, & ad audiendum propter eloquentiam dulces, & ad legendum propter breuitatem faciles, & ad intelligendum propter sapientiam salubres. Curabis ergo quod tua menti sanctum bonumue fuerit visum, me docere. His autem literis respondebis, cum de phantasia & memoria subtilius aliquid disputaris. Mihi enim ita videtur, quod quamuis non omnis phantasia cum memoria sit, omnis tamen memoria sine phantasia esse non possit. Sed dicis, quid cum recordamur nos intellexisse, aut cogitasse aliquid? Contra hac ego respondeo & dico, propterea hoc euenisse, quia cum intelleximus, vel cogitauimus corporeum ac temporale aliquid, genuimus quod ad phantasia pertinet: nam aut verba intellectui cogitationibus nostris adiunximus, quae verba sine tempore non sunt, & ad sensum vel phantasia pertinent: aut tale aliquid intellectus noster cogitatione passus est, quod in animo phantasticam memoriam facere potuisset. Hac ego inconsiderate ac perturbate, vt soleo, dixi: in explorabis, & falso reiecto, veritatem in literis conferes. Audi aliud: Cur quae te non a se potius quam a sensu phantasia habere omnes imagines dicimus? Potest enim, quemadmodum animus intellectualis ad intelligibilia sua videnda a sensu admonetur potius quam aliquid accipit: ita & phantasticus animus ad imagines suas contemplandas, a sensu admoneri potius quam aliquid assumere. Nam forte inde contingit, vt ea quae sensus non videt, ille tamen aspiciere possit, quod signum est in se & a se habere omnes imagines. De hac re quoque quid sentias, respondebis.

Augustinus Nebrius aperit triplicem phantasiarum naturam.

EPIST. LXXII.

Augustinus Nebrius.

PRO O E M I O supersedebo, & cito incipiam quod me iam iamque vis dicere, praesertim non cito desistatur. Memoria tibi nulla videtur esse posse sine imaginibus vel imaginariis visis, quae phantasiae nomine appellare voluisti: ego aliud existimo. Primum ergo videndum est, non nos semper rerum praeteruentium meminisse, sed plerumque manentium. Quare cum sibi memoria praeteriti temporis vendicet tenacitatem: constat eam tamen partim eorum esse quae

nos deserunt, partim eorum quae deseruntur a nobis. Nam cum recordor patrem meum, id utique recordor quod me deseruit, & nunc non est: cum autem Carthaginense id quod est, & quod ipse deserui. In utroque tamen generum horum, praeteritum tempus memoria tenet. Nam & illum hominem & istam urbem ex eo quod vidi, non ex eo quod video memini. Hic tu fortasse quaeris: Quorsum ista praesertim cum animaduertas utrumlibet horum non posse in memoriam venire, nisi viso illo imaginario. At mihi satis est sic interim ostendisse, posse dici earum etiam rerum quae nondum interierunt memoriam. Verum quid me adiuuet, facito intentus accipias. Nonnulli calumniantur aduersus Socraticum illud nobilissimum inuentum: quo asseritur, non nobis ea quae discimus veluti noua inseri, sed in memoriam recordatione reuocari: dicentes memoriam praeteritarum rerum esse, haec autem quae intelligendo discimus, Platone ipso auctore, semper esse, nec posse interire, ac per hoc non esse praeterita: qui non attendunt illam visionem esse praeteritam, qua haec aliquando vidimus mente, a quibus quia defluximus, & aliter alia videre coepimus, ea nos reminiscendo reuifere, id est per memoriam. Quamobrem si, vt alia omittam, ipsa aeternitas semper manet, nec aliqua imaginaria figmenta requirit, quibus in mentem quasi vehiculis veniat, nec tamen venire posset, nisi eius meminisset, potest esse quarundam rerum sine vlla imaginatione memoria. Iam vero quod tibi videtur anima etiam non vna sensibus corporis corporalia posse imaginari, falsum esse conuincitur isto modo. Si anima, prius quam corpore vtatur ad corpora sentienda, eadem corpora imaginari potest, & melius quod nemo sanus ambigit, affecta erat antequam his fallacibus sensibus implicaretur, melius afficiuntur animae dormientium quam vigilantium, melius phreneticorum quam tali peste carentium: his enim afficiuntur imaginibus, quibus ante istos sensus vanissimos nuncios afficiebantur: & aut verior erit sol quem vident illi, quam ille quem sani atque vigilantes, aut erunt veris falsa meliora. Quae si absurda sunt, sicuti sunt, nihil est aliud illa imaginatio mihi Nebrius, qua plaga infecta per sensus, quibus non vt tu scribis commemoratio quadam fit vt talia formentur in anima, sed ipsa huius falsitatis illatio, siue, vt expressius dicatur, impressio. Quod sane te mouet, quomodo fiat vt eas facies formasque cogitemus quas nunquam vidimus, acute mouet. Itaque faciam quod ultra solum modum hanc Epistolam porrigat, sed non apud te, cui nulla est pagina gratior, quam quae me loquaciore apporat tibi. Omnes has imagines, quas phantasias cum multis vocas, in tria genera commodissime ac verissime distribui video. Quorum est vnum sensus rebus impressum, alterum putatis, tertium ratis. Primi generis exempla sunt, cum mihi tuam faciem, vel Carthaginem, vel familiarem quondam nostrum Verecundum, & si quid aliud manentium vel mortuarum rerum, quas tamen vidi atque sensi, in se animus format. Alteri generi subiciantur illa quae putamus ita se habuisse vel ita se habere, velut cum differendi gratia quaedam ipsi fingimus nequaquam impedita veritate, vel qualia figuramus cum legitur historia, & cum fabulosa vel audimus vel componimus vel suspicamur. Ego enim mihi vt libet, atque vt occurrit animo, Aeneae faciem fingo, ego Medae cum suis anguibus alitibus iunctis iungo, ego Chremetis & alicius Parmenonis. In hoc genere sunt etiam illa, quae siue sapientes, aliquid veri talibus inuolunt figuris, siue stulti variarum superstitionum conditores pro vero attulerunt, vt est tartareus Phlegethon, & quinq; antra gentis tenebrarum, & stylus Septentrionalis continens caelum,

caelum, & alia poetarum atque haereticorum mille portenta. Dicimus tamen & inter disputandum, puta esse tres super inuicem mundos, qualis hic vnus est. Er, puta quadrata figura terram contineri, & similia. Haec enim omnia vt se cogitationis tempestas habuerit, fingimus & putamus. Nam de rebus quod ad tertium genus attinet imaginum numeris maxime atque dimensionibus agitur: quod partim est in rerum natura, velut cum totius mundi figura inuenitur, & hanc inuentionem in animo cogitantis imago sequitur: partim in disciplinis tanquam in figuris geometricis & rhythmicis musicis, & infinita varietate numerorum: quae quamuis vera, sicut ego autumo, comprehenduntur, gignunt tamen falsas imaginationes quibus ipsa ratio vix resistit: tamen nec ipsam disciplinam differendi carere hoc malo facile est, cum in diuisionibus & conclusionibus quosdam quasi calculos imaginamur. In hac tota imaginum sylua credo tibi non videri primum illud genus ad animam priusquam inhaereat sensibus pertinere, neque hinc diutius differendum: de duobus reliquis iure adhuc quaeri posset, nisi manifestum esset, animam minus esse obnoxiam falsitatibus, nondum passam sensibilibus sensumque vanitatem. At istas imagines, quis dubitauerit istis sensibilibus multo falsiores? Nam illa quae putamus & credimus siue fingimus, & ex omni parte omnino falsa sunt, & certe longe vt cernis veriora sunt quae videmus atque sentimus. Iam in illo tertio genere quodlibet spacium corporale animo figurauero, quanquam id rationibus disciplinarum minime fallentibus cogitatio peperisse videatur, ipsis rursus rationibus arguentibus, falsum esse conuincio. Quo fit vt nullo pacto animam credam nondum corpore sentientem, nondum per sensus vanissimos mortali & fugaci substantia verberatam, in tanta falsitatis ignominia iacuisse. Vnde ergo euenit, vt quae non vidimus cogitemus? Quid putas nisi esse vim quandam minuendi & augendi animae infitam, quam quocumque venerit necesse est afferat secum? Quae vis in numeris praecipue animaduerti potest: hac fit, verbi gratia, vt corui quasi ob oculos imago constituta, quae videlicet aspectibus nota est, demendo & addendo quaedam, ad quamlibet omnino nunquam vifam imaginem perducatur. Hinc euenit, vt per consuetudinem volentibus sese in talibus animis, figurae huiuscemodi velut sua sponte cogitationibus irruant. Licet igitur animae imaginanti, ex his quae illi sensus inuexit, demendo, vt dictum est, & addendo, ea gignere quae nullo sensu attingit tota, partes vero eorum quae in aliis atque alijs rebus attigerat. Ita nos pueri apud mediterraneos nati atque nutriti, vel in partu calice aqua vifa, iam imaginari maria poteramus: cum sapor fragorum & cornorum, antequam in Italia gustaremus, nullo modo veniret in mentem. Hinc est quod a prima aetate caeci, cum de luce coloribusque interrogantur, quid respondeant non inueniunt. Non enim coloratas vllas patiuntur imagines; qui senserunt nullas. Nec mirare quo pacto ea quae in rerum natura figurantur & fingi possunt, non primo in anima quae omnibus inest commixta voluantur, cum ea nunquam extrinsecus senserit. Nam etiam nos cum indignando aut letando, caeterisque huiuscemodi animi motibus, multos in nostro corpore vultus coloresque formamus, prius nostra cogitatio quod facere possumus tales imagines concipit. Consequuntur autem ista miris illis modis, & committendis cogitationi tuae cum in anima sine vlla corporali figura falsitatum numeri agitantur occulti. Ex quo intelligas velim, cum tam multos animi motus esse sentias expertes omnium de quibus nunc quaeris imaginum, quolibet alio motu animam fortiri corpus quam sensibilibus cogitatione formarum, quas eam, priusquam corpore sensibusque

vtatur nullo modo arbitror pati posse. Quamobrem pro vestra familiaritate, & pro ipsius diuini iuris fide sedulo mouerim charissime mihi ac iocundissime, nullam cum istis infernis vmbis copuliam amicitiam, neve illa quae copulata est cunctis diuelleret. Nullo enim modo resistitur corporis sensibus, quae nobis sacratissima disciplina est, si per eas inlicitis plagis, vulneribusque blandimur.

Augustinus Possidio de cultu & fucis & inauribus, etiam viroorum. EPISTOLA LXXIII.

Domino dilectissimo & venerabili fratri & confacerdoti Possidio, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus & qui mecum sunt fratres, in Domino salutem.

M Agis quid agas cum eis qui obtemperare nolunt cogitandum est, quam quemadmodum eis offendas non licere quod faciunt. Sed nunc epistola sanctitatis tuae, & occupatissimum me reperit, & celerrimus baiuli reditus, neque non referere tibi, neque ad ea quae consulisti, ita vt oportet respondere permisit. Nolo tamen de ornamentis auri vel vestis praeparam habeas in prohibendo sententiam, nisi in eos qui neque coniugati, neque coniugari cupientes, cogitare debeant quomodo placeant Deo. Illi autem cogitant quae sunt mundi, quomodo placeant vel viri vxoribus, vel mulieres maritis, nisi quod capillos nudare feminas (quas etiam caput velare Apostolus iubet) nec maritatus decet. Fucari autem pigmentis, quo vel rubicundior vel candidior appareat, adulterina fallacia est, qua non dubito etiam ipsos maritos se nolle decipi, quibus solis permittendae sunt feminae ornari, secundum veniam, non secundum imperium. Nam verus ornatus maxime Christianorum & Christianarum, non tantum nullus fucus mendax, verum ne auri quidem vestisque pompa, sed mores boni sunt. Execranda autem superfluitio ligaturarum in quibus etiam in aures viroorum, in summis ex vna parte auriculis suspensae deputantur, non ad placendum hominibus, sed ad seruendum daemionibus adhibetur. Quis autem possit speciales daemioniarum superstitionum prohibitiones in Scripturis inuenire, cum generaliter Apostolus dicat; Nolo vos socios fieri daemioniorum? Et iterum: Quae enim consonantia Christi ad Belial? Nisi forte quia Belial nominauit, & generalem societatem daemioniorum prohibuit, licet Christianos sacrificare Neptuno, quia nihil proprie de Neptuno vetitum legitimus. Moneantur interim miseri, vt si obtemperare nolunt praecipis salubrioribus, saltem sacreligia sua non defendant, ne maiori se scelere implicent. Quid autem cum eis agendum sit, si soluere in aures timent, & corpus Christi cum signo diaboli accipere non timent? De ordinando autem qui in parte Donati baptizatus est, autor tibi esse non possum. Aliud est enim facere si cogaris, aliud consulere vt facias.

Augustinus Deuterio episcopo significat se Victorinum hypodiconum, qui clam docuerat haeresim Manichaeorum, deprehensum a clericorum ordine submouisse, admonens ne illic recipiatur ad penitentiam, nisi prodatur quorquor nouit eodem infectos errore. Docet autem qui apud Manichaeos fuerint auditores, qui electi.

EPISTOLA LXXIII.

Domino beatissimo & venerabiliter charissimo fratri & coepiscopo Deuterio, Augustinus in Domino S.

Nihil melius me facere posse arbitratum sum, quam vt tuae sanctitati potissimum scriberem, ne per negligentiam in vestra prouincia Domini nostri Iesu Christi ouile vastet inimicus, qui non desinit insidiari,

vt perdat animas tam magno precio comparatas. Malianensem quendam subdiaconum Victorinum, apud nos constitit esse Manichæum, & in tam sacrilego errore sub nomine clerici latitabat: nam est etiam atate iam senex. Ita est autem manifestatus, vt eum ipse à me interrogatus, antequam à testibus coargueretur, negare non posset. Tor enim & tales esse sciebat, quibus se incautus effuderat, vt nihil aliud si negare tentaret, quam non dico impudentissimus, sed insanissimus appareret: auditorem sanè Manichæorum, non electum se esse confessus est. Auditores autem qui appelluntur apud eos, & carnibus vescuntur, & agros colunt, & si voluerint, vxores habent, quorum nihil faciunt qui vocantur electi. Sed ipsi auditores, ante electos genua figunt, vt eis manus supplicibus imponantur non à solis episcopis vel presbyteris aut diaconis eorum, sed à quibilibet electis. Solem etià & lunam cum eis adorant. Die quoque Dominico cum illis ieiunant, & omnes blasphemias cum illis credunt, quibus Manichæorum hæresis detestanda est, negantes scilicet Christum natum esse de virgine, nec eius carnem veram confitentis fuisse, sed falsam: ac per hoc & falsam eius passionē, & nullam resurrectionē fuisse contendunt: patriarchas prophetasque blasphemant, legem per famulum Dei Moysen datam, non à vero Deo dicunt, sed à principe tenebrarum: animas nō solum hominum, sed etiam pecorum, de Dei esse substantia, & omnino partes Dei esse arbitrantur. Deum denique bonum & verum dicunt cum tenebrarū gente pugnasse, & partem suam tenebrarum principibus miscuisse, eamque toto mūdo inquinatam & ligatā per cibos electorum suorum, ac per solem & lunā purgari afferant: & quod purgari de ipsa parte Dei non potuerit, in fine seculi æterni ac pœnali vinculo colligari, vt non solum violabilis & corruptibilis & contaminabilis credatur Deus, cuius pars potuit ad mala tāta perducī, sed non possit saltem totus à tanta coinquinatōe & immūdiā & miseria, vel in fine seculi purgari. Has cum illis intolerabiles blasphemias, subdiaconus iste quasi catholicus, non solū credebat, sed quibus viribus poterat, edocebat. Nam docens patefactus est cum se quasi dicentibus credidit. Rogauit me quidem posteaquam se Manichæorum auditore esse confessus est, vt eum in viam veritatis doctrinæ catholicæ reuocarem: sed, fateor, eius fictionem sub clerici specie vehementer exhorui, eumque coercitum pelendum de ciuitate curauī. Nec mihi hoc satis fuit, nisi & tuæ sanctitati eum meis literis intimarem, vt à clericorum gradu congruè ecclesiastica seueritate deiectus, cauendus omnibus innotescat: petenti autem poenitentia locum, tunc credatur, si & alios quos ille nouit esse, manifestaueit nobis, non solum in Malliana, sed in ipsa tota omnino prouincia.

Augustinus senex Auxilio episcopo iuueni, vt aut anathematis sententiam rescindat, aut doceat quibus adductus causis putet ob vnus peccatum totam familiam excommunicari posse.

EPISTOLA LXXV.

Domino dilectissimo & venerabili fratri & confacerdoti Auxilio, Augustinus.

Ir spectabilis filius noster Classicianus, grauitè apud me literis questus est, quod sit anathematis iniuriam à tua sanctitate perpeffus: narrans quod uenerit ad ecclesiam, apparitione paucorum suę potestati congrua comitatus, & egerit tecum, ne contra salutem suam faueres eis, qui per Euangelium peierando, adiutorium violandæ fidei, in ipsa fidei domo requirebant. Quos tamen considerantes quid malè fecerint, non inde violenter abductos, sed spontè dicit egressos, atque hinc uenerationem tuam ita sibi succenuisse, vt

Auditores, electi qui apud Manichæos.

Posid. mem. iii.

ecclesiasticorum confectione gestorum cum omni domo sua anathematis sententia feriretur. Quibus literis lectis, non mediocriter æstuans cogitationibus, magna cordis tempestate fluctuantibus, apud charitatem tuam tacere nō potui: vt si habes de hac re sententiā, certis rationibus vel Scripturarum testimoniis exploratam, nos quoque docere digneris: quomodo rectè anathematizetur pro patris peccato filius, aut pro mariti vxor, aut pro Domini seruus, aut quisquam etiam in domo nondum natus, si eodem tempore quo vniuersa domus est anathemate obligata nascatur, nec ei possit per lauacrum regenerationis in mortis periculo subueniri. Neque enim hæc corporalis est pœna, qua legimus quosdam contemptores Dei cum suis omnibus, qui eiusdè impietatis participes non fuerunt, pariter interfectos: tunc quidem ad terrorem viuentium mortalia corpora perimebantur, quandoque, vtique, moritura. Spiritalis autem pœna, qua fit quod scriptū est, Quæ ligaueris in terra, erunt ligata & in celo: animas obligat, de quibus dictū est; Anima patris mea est, & anima filij mea est. Anima quę peccauerit, ipsa morietur. Audisti fortasse aliquos magni nominis sacerdotes cum domo sua quempiam anathematizasse peccantium: sed fortè si essent interrogati, reperiretur idonei reddere inde rationem. Ego autem, quoniā si quis ex me quærat, vtrum rectè fiat, quid ei respondeā non inuenio: nunquam hoc facere ausus sum, cum de quorundam facinoribus immaniter aduersus ecclesiā perpetratis, grauissimè permouerer. Sed si tibi quam iustè fiat, Dominus reuelauit, nequaquam iuuenilem ætatem tuā, & honoris ecclesiastici rudimenta cōtemno: En assum, senex à iuue ne coepiscopo, & episcopus tot annorum à collega necdum anniculo paratus sum discere, quomodo vel Deo vel hominibus iustam possum reddere rationem, si animas innocentes pro scelere alieno, ex quo non trahunt sicut ex Agam (in quo omnes peccauerunt) originale peccatum, spiritali supplicio puniamus. Etenim Classiciani filius & si traxit ex patre primi hominis culpam sacro fonte baptismatis expiandam, tamen quicquid posteaquā genuit peccati pater eius admisit, vbi particeps ipse non fuit, ad eum non pertinere quis ambigit? quid dicam de coniuge? quid de tot animabus in vniuersa familia? Vnde si vna anima per istam seueritatē, qua tota domus ista anathematizata est, sine baptismate de corpore exiit, do perierit, innumerabilem mors corporum, si de ecclesia homines innocentes violentè abstrahantur & interficiantur, huic damno non potest comparari. Si ergo de hac re potes reddere rationem, vti nam & nobis rescribendo præstes vt possumus & nos: si autem non potes, quid tibi est inconsulta commotio animi facere, vnde si fueris interrogatus, rectam rationem non vales inuenire? Hæc autem dixi, etiam si filius noster Classicianus aliquid admisit, quod tibi anathemate plectendum iustissimè videretur. Cæterum si veras ad me literas misit, nec solus in domo sua debuit ista sententia coerceri. Sed hinc cum tua sanctitate nihil ago, nisi tantum peto ignoscas petenti veniam, si agnouerit culpam: si autem nihil eum peccasse prudenter agnoscis, quoniā ipse in domo fidei iustius flagitabat fidem debere seruari, ne ibi frangeretur vbi docetur: fac quod sanctum virum facere oportet, vt si tibi contigit tanquam homini, quod vti que homo. Dei dicit in Psalmo: Turbatus est præ iræ oculus meus: exclames ad Deum, Miserere mei Domine, quoniā infirmus sum: vt porrigat dexteram suam, & cōprimat iracundiam tuam: & tranquillet mētem tuam ad videntiam faciendamque; iustitiam. Sicut enim scriptum est, Iracundia viri iustitiam Dei nō operatur. Nec arbitris ideo nobis non posse subreperere iniustā commotionem, quia episcopi sumus. Sed potius cogitemus inter laqueos

24. q. 3. 38 habet.

Math. 16. 19. Eccl. 12. 4.

Rom. 5. 6. 12.

Psal. 6. b. 8. ibidem a. 3.

144. 1. c. 20.

laqueos tentationum nōs periculosissimè viuere, quia homines sumus. Aufer itaque gesta ecclesiastica, quæ perturbator fortasse fecisti, & redeat inter vos charitas, quā cum illo & catechumenus habuisti. Aufer litē & reuoca pacē, ne tibi pereat homo amicus, & de vobis gaudeat diabolus inimicus. Potens est autē misericordia Dei nostri, quæ & me exaudiat orantē, ne mea tristitia de vobis augeatur; sed potius quæ est exorta sanetur, & erigat per gratiā suā, & lætificet iuuentutem tuam non contēmentem senectutem meam. Vale.

Augustinus Aurelio, disputans an monachi, qui sponte sua de monasteriis recesserunt, recipi debeant alibi in numerum clericorum.

EPISTOLA LXXVI.

Domino beatissimo & debita obseruantia venerabili, synceriter, charissimo fratri & confacerdoti pape Aurelio, Augustinus in Domino S.

Iteras nullas tuæ venerabilitatis, ex quo ab inuicē corporaliter digressi fumus, accepi. Nunc verò legi epistolā benignitatis tuæ de Donato & fratre eius, & quid responderem, diu fluctuauī. Sed tamen etiam atque etiam cogitanti quid sit vtile salutem eorum, quibus in Christo nutritis seruiamus, nihil mihi aliud occurrere potuit, nisi non esse istā viam dandam seruis Dei, vt se facilius putēt eligi ad aliquid melius, si facti fuerint deteriores. Et ipsi enim facilis lapsus, & ordini clericorum fit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eligantur, cū ex his qui in monasterio permanent, non tamen nisi probatiores atque meliores in clerum assumere soleamus: nisi fortè, sicut vulgare dicitur, Malus choraula bonus symphonicus est: ita iidē ipsi vulgares de nobis iocantur dicentes, Malus monachus bonus clericus est. Nimis dolendū si ad tam ruinōsam superbiam monachos furrigamus, & tā graui contumelia clericos dignos putemus, in quorū numero, fumus, cum aliquando etiam bonus monachus vix bonū clericum faciat, si adit ei sufficiens continentia, & tamen desit instructio necessaria, aut personæ regularis integritas. Sed de istis credo arbitrata sit beatitudo tua, nostra voluntate, vt suis potius correctionibus viles essent, de monasterio recessisse. Sed falsum est, sponte abierunt, sponte deseruerunt, nobis quātum potuimus, pro eorū salute renitētibus. Et de Donato quidē, quia iam factum est, vt antequā de hac re aliquid in concilio statueremus, ordinaretur, si fortè à superbia perueritate correctus est, quod vult faciat prudentia tua. De fratre vero eius, cuius vel maximè causa de monasterio etiam ipse Donatus abscessit, cū intelligas quid sentiam, nescio quid respondeam. Contradicere tamen prudentiæ, honori charitati que tuæ non audeo, & sanè spero id te futurum, quod membris ecclesiæ salubre perpexeris.

Augustinus & Alipius Aurelio, gratulans de dono doctrinæ.

EPISTOLA LXXVII.

Domino beatissimo & venerabiliter suscipiendo, syncerissime, charissimo fratri, & verè sancto Pape Aurelio, Alipius & Augustinus in Domino salutem.

Impletum est gaudios nostrum, & lingua nostra exultatione, nunciandis literis tuis sanctam cogitationem tuam, adiuuante Domino, qui eam inspirauit ad effectum esse perductam, de omnibus ordinatis fratribus nostris, & præcipuè de sermone presbyterorum, qui te præsentem populo infunditur, per quorū linguas clamat charitas tua maiore voce in cordibus hominum, quā illi in auribus: Deo gratias. Nam quid melius & animo geramus, & ore promamus, & calamo exprimamus quā Deo gratias: Hoc nec dici breuius, nec audiri lætius, nec intelligi gratius, nec agi fructuosius potest. Deo gratias, qui te & tam fideli pectore

16. q. 1. Legi Epistolam.

Psal. 125. 4.

144. 1. c. 20.

Aug. tom. 2.

re ditauit erga filios tuos, & id quod in intimo animæ habebas, quō humanus oculus non penetrat, eduxit in lucem, donando tibi non solum vt bene velles, verum etiam in quibus posset apparere quod velles. Ita planè fiat, luceant hæc opera coram hominibus, vt videant, gaudeant, glorificent patrem qui in cælis est. Talibus delecteris in Domino, vt ipse te pro eis orātem dignetur exaudire, quem tu per eos loquentem nō dedignaris audire. Eatur, ambuletur, currantem in via Domini, benedicantur pusilli cum magnis, iocundati in his quę dicuntur eis; In domum Domini ibimus: præcedant illi, & sequantur isti, imitatores facti eorum, sicut & illi Christi: ferueat iter sanctarum formicarum, fragrent opera sanctarum apium, feratur fructus in tolerantia cum salute perseverandi vsq; in finē. Nec sinat Dominus tentari supra quā possumus ferre, sed faciat cum tentatione etiam exitum, vt possumus sustinere. Orate pro nobis digni exaudiri, cum tāto sacrificio acceditis ad Deū sincerissimæ dilectionis & laudis eius in operibus vestris: orate vt & in nobis hæc luceant: quoniā nouit ille quem oratis, cum quanto nostro gaudio in vobis luceant. Hæc sunt vota nostra, hæc multitudines solatorum, secundum multitudinem dolorum nostrorum in corde nostro, iocundant animam nostram. Ita est quia ita promissum est, ita erit quod restat sicut promissum est. Obsecramus te per eū qui tibi ista donauit, & populum cui seruis ac per te benedictione perdidit, vt iubeas singulos, quos volueris sermone, seorsum conscriptos, & emendatos mitti nobis. Nam & ego quod iussisti non negligo, & de Tychonij septem regulis vel clauibus, sicut sæpe iam scripsi, cognoscere quid tibi videatur expecto.

Augustinus Hefychio, de die supremo mundi non inquirendo, de quę Hebdomadibus Danielis.

EPISTOLA LXXVIII.

Domino beatissimo Hefychio, Augustinus.

Ad sanctitatem tuam filio tuo compresbytero nostro remeante Cornuto, per quem literas tuæ uenerationis accepi, quibus exiguitatem meam visitare dignatus es, & tandem rescripta persoluo, debitum resalutationis obsequium, multum me comendans acceptissimis Domino precibus tuis Domine beatissime frater. De prophetis autem dictis siue prædictis, de quibus voluisti, vt aliquid scriberem, melius mihi visum est sancti Hieronymi hominis doctissimi expositiones eorundem uerborum (ne illas fortè non habeas) de opusculis eius excerptas, dirigerè beatitudini tuæ. Si autem iā eas habebas, nec inquisitioni tuæ satisfacere, quid de his sentias, peto mihi rescribere non graueris, & quæ admodum ipse eadē prophetica oracula intelligas, ego enim maximè illud de hebdomadibus Danielis secundum tēpus, quod iam transactū est, intelligendum puto: nam de Saluatoris aduentu, qui expectatur in fine, tēpora dinumerare non audeo: nec aliqū prophetā de hac re numerum annorū existimo præmisisse, sed illud potius præualere, quod ipse Dominus ait, Nemo potest cognoscere tēpora, quæ pater posuit in sua potestate. Quod enim in alio loco ait, De die autē illa & hora nemo scit: sunt qui sic accipiunt, vt putent se posse computare tēpora, diē uero tantummodo ipsū & horam neminē scire: vbi omitto dicere quæ admodum soleant Scripturæ diē vel horam etiā pro tēpore ponere. Sed certè illud de ignorantia tēporū apertissimè dictum est. Nam cum hinc Dominus interrogatus esset à discipulis suis: Nemo, inquit, potest cognoscere tēpora quæ pater posuit in sua potestate. Non enim dixit, diē vel horam, sed tēpora, quæ in breui spacio non solent dici sicut dies vel hora, maximè si Græcum intueamur eloquium, ex qua lingua in nostram eundem librū, vbi hoc scriptum est, scimus translatum: quamuis

Math. 5. b. 17.

Psal. 121. 4.

1. Cor. 10. d. 13.

AR. 1. b. 7.

Math. 24. 4.

AR. 1. b. 7.

quamuis Latine satis exprimi non potuerit. Ibi enim A Græcè legitur ἡσυχία ἡσυχίας. Nostri autem vtrumque hoc verbum tempora appellant, siue ἡσυχία siue ἡσυχίας, cum habeant hæc duo inter se non negligendam differenciam. ἡσυχία quippe appellant Græci tempora quædam, non tamen quæ in spaciorem voluminibus transierunt, sed quæ in rebus ad aliquid opportunis vel importunis sentiuntur: sicut messis, vindemia, calor, frigus, pax, bellum, & si qua similia. ἡσυχίας autem ipsa spacia temporum vocant. Et hoc certè ipsi Apostoli non ita quæsierunt, quasi vnam nouissimum diem vel horam, id est exiguum diei partem scire voluissent, sed vtrum iam esset opportunum tempus, quo regnum repræsentaretur Israël. Tunc audierunt: Nemo potest cognoscere tempora quæ pater posuit in sua potestate, id est, ἡσυχίας ἡσυχίας. quod si Latine diceretur, tempora aut opportunitates, nec sic quod dictum est, esset expressum, quia siue opportuna siue importuna sint tempora ἡσυχίας dicuntur. Tempora ergo computare, hoc est, ἡσυχίας, ut sciamus quando sit finis huius seculi vel aduentus Domini, nihil mihi aliud videtur, quam scire velles quod ipse ait scire neminem posse. Opportunitas verò illius temporis profectò non erit antequam prædicetur Euangelium in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Tunc veniet, quid est, nisi ante non veniet? Quanto post ergo veniat, incertum nobis est, ante tamen non esse venturum dubitare vtrique non debemus. Si ergo susciperent hunc laborem serui Dei, ut peragrato orbe terrarum, quantum possent colligerent, quod remaneret, ubi nondum est Euangelium prædicatum, hinc aduertere vicinque possemus quantum hoc tempus longe sit à fine seculi. Quod si propter quædam loca inaccessibleia & inhospita fieri posse non creditur, ut à seruis Dei peragretur orbis, & quot quantæque sint adhuc gentes sine Christi Euangelio, fideliter renunciatur: multo minus existimo Scripturis posse comprehendere, quanta vsque ad finem futura sint tempora, quandoquidem in eis legimus: Nemo potest cognoscere tempora, quæ pater posuit in sua potestate. Vnde si iam nobis certissime nunciatum fuisset in omnibus gentibus Euangelium prædicari, nec sic possemus dicere quantum temporis remaneret vsque ad finem, sed magis magisq; iam propinquare merito diceremus. Nisi quis forte respondeat, tanta celeritate prædicato Euangelio Romanas gentes & plerasque barbaras occupatas, atq; ita nonnullas non paulatim, sed subito ad fidem Christi fuisse conuersas, ut non sit incredibile paucis annis, & si non vitæ nostræ, qui iam tenuimus, certè iuuenium qui venturi sunt ad senectam, vniuersas omnino residuas gentes Euangelio posse compleri. Sed si ita erit, facilis cum factum fuerit probari experiendo quam legendò antequam fiat inueniri potest. Hoc me compulit dicere cuiusdam opinio, quem presbyter quoque Hieronymus temeritatis notat, quod ausus fuerit Danielis hebdomadas de aduentu Christi futuro, non de præterito exponere. Si quid autem pro meritibus sanctorum humilitatis cordis tui Dominus melius reuelauit siue reuelauerit, peto nobiscum communicare digneris, & hæc nostra rescripta sic accipere, tanquam hominis, qui mallem quidem eorum quæ à me inquisit habere scientiam quam ignorantiam, sed quia id nondum potui, magis eligo cautam ignorantiam confiteri, quam falsam scientiam præteriri.

Math. 24. b. 14.

Hieronymus.

Hesychius Augustino, docens diem supremum inquirendam esse. EPISTOLA LXXIX.

Domino beatissimo & charitate syncerissima venerando fratri & coepiscopo Augustino, Hesychius in Domino S.

Desideranti & expectanti mihi sanctus compresbyter noster Cornutus literas perulit, quas misisti, quæ me latificauerunt, quia memoriam nostri bonam habere dignatus es, qui & mihi paucis sermone proprio sancta mentis tuæ de his quæ petieram in transitu significasti. Aliquantam autem de opusculis sancti compresbyteri Hieronymi adiunxisti, ut meam quæstionem de lectione eius operis de sanctis scripturis explere possem. Et quia dignatus es id petere à nobis, ut quid sentiremus de ipsis quæstionibus, per literas tuas syncerissimæ charitati insinuaremus, ad ea de quibus scripta legi, prout intelletus exiguus meæ mediocritatis sentire potuit, aut intelligere, infra scripsi. Cum Dei omnipotentis conditoris totius creaturæ arbitrio & potestate cuncta gerantur, vel quæ facta sunt, vel quæ etiam futura sunt, sanctorum prophetarum vocibus cognoscuntur, qui prius quam fierent ea quæ futura erant, voluntate diuina hominibus sunt loquuti. Vnde satis admiratione plenum est, si ea Deus quæ prædici voluit, ad hominum sensus penitus non posse peruenire constituit, secundum hoc capitulum, quod Dominus beatis Apostolis loquutus est, dicens: Nemo potest cognoscere tempora, quæ pater posuit in sua potestate. Primum quia in antiquissimis libris Ecclesiarum non ita scriptum est; Nemo potest: sed scriptum est: Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ pater posuit in sua potestate. Quæ ratio sermonis sequenti verbo rectè completur, cum dicit: Sederitis mihi testes in Hierusalem, & in Iudæa, & in Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Non ergo Apostolos testes consummationis munus, sed nominis & resurrectionis sua voluit intelligi. Nam de temporibus cognoscendis ipse Dominus monet; Quisquam est fidelis seruus & prudens: quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore. Beatus ille seruus, quem veniens Dominus eius inuenit sic facientem. Familia Christi verbo predicationis pascitur, & fidelis famulus inuenitur, qui in tempore expectantibus Dominum, necessariam escam credentibus præstat. Malus enim seruus sic reprehenditur; Quod si dixerit malus seruus, Moram facit Dominus meus venire: veniet Dominus eius in die qua nescit, & hora qua ignorat: & reliqua. Item arguit quare tempus non agnoscat, dicendo; Hypocrita, faciem cali nostis probare, tempus hoc quare non agnoscitis? Item Apostolus, In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: & reliqua. Item Apostolus, De temporibus autem & momentis non necesse habemus vobis scribere: vos enim ipsi diligenter scitis, quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint, Pax & securitas, tunc subitanus illis apparebit interitus; quomodo dolores parturientis, & non effugient. Item Apostolus: Non retinetis memoria, quia cum essem apud vos, hæc dicebam vobis: & nunc quid detineat, scitis, ut reuelatur in suo tempore. Nam mysterium iniquitatis iam operatur, tantum qui tenet, modo teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Item Dominus in Euangelio increpat Iudeos: Et tu si cognouisses tempus uisitationis tuæ, forsitan permansisses, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Et Dominus sic prædicat ad Iudeos; Penitentiam agite, completa sunt tempora, credite Euangelio. Et ad Iudeos quidem rectè completa dicebat, quia eorum tempora post eius prædicationem & triginta & quinque, vel quadraginta annos finita sunt. Et in Daniele; Quoad usque interfecta est bestia, & perijt, & corpus eius datum est ut comburatur, & reli-

Abr. 1. b. 7.

Lucæ 21. a. 42.

Ibidem f. 45.

Ibidem g. 16.

2. Tim. 3. a. 1. 1. Theff. 5. a. 1.

2. Theff. 2. a. 5.

Lucæ 19. g. 42.

Mar. 1. b. 15.

Daniel. 7. d. 11.

reli-

reliquarum bestiarum regnum translatum est, & magnitudo A vite data est eis usque ad tempus, & tempus, quod Græcè dicitur ἡσυχία ἡσυχίας. Et insequitur: Et ecce cum nubibus celi quasi filius hominis veniens. Mysterium bestia à reliquarum bestiarum translatione intelligitur scripturam manifestum est. Aduentus Domini diligendus est & expectandus. Est etiam magna beatitudo diligentibus eius aduentum, sicut testimonium perhibet beatus apostolus Paulus; De cætero, inquit, reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi Dominus iustus iudex in illa die: non autem mihi solum, sed & iis qui diligunt aduentum Domini. Et Dominus in Euangelio; Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Item propheta; Ecce enim tenebra & caligo operient terram super gentes, in te verò apparebit Dominus, & maiestas eius in te videbitur. Item propheta; Qui verò expectant Dominum, exultabunt cum virtute, producent pennas sicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non esurient. Et plurima talia, quæ ad beatitudinem eorum pertinent, qui diligunt aduentum Domini, inueniuntur. Quod autem nemo possit mensuras temporum colligere, manifestum est. Euangelium quippe dicit; De die illa & hora nemo scit: ego autem pro possibilitate intellectus mei dico, neque diem, neque mensem, neque annum aduentus ipsius sciri posse, sed signa quæ sunt aduentus videndo & credendo, & expectare me conuenit, & credentibus escam hanc retribuere, ut expectantes diligant aduentum eius, qui dicit; Hæc omnia cum videritis, scitote quoniam prope est in ianuis. Signa ergo Evangelica & prophetica, quæ in nobis completa sunt, aduentum Domini manifestant: nam frustra aut qui querunt aut qui calumniantur, dies & annos in computo comprehendere querunt, cum scriptum sit; Quia nisi abbreviati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur dies illi. Certum est tempus carere computo, quod breuiandum est à Domino, qui tempora constituit: Appropinquasse autem aduentum eius, cuius signa aliqua videmus ex iis quæ facta sunt, esse completa, & iterum dicit; His autem fieri incipientibus, respiciatis & leuabitis capita vestra, quoniam appropinquabit redemptio vestra. Quæ autem signa dixit videnda, manifestum est in Euangelio sancti Lucæ; Et Hierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora gentium: hoc factum est, & fieri nulli dubium est. Et insequitur; Et erunt signa in sole & luna & in stellis, & in terra pressura gentium: ea quæ patimur consistere & pena compellit, si forte non curet voluntas. Nam in vno tempore & signa in calo & pressuram gentium in terris ab hominibus videri & sustineri manifestum est. Et insequitur; Arescentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi: nullam patriam, nullum locum nostris temporibus non affligi aut humiliari certum est, sicut dictum est, præ timore & expectatione, quæ superueniet vniuerso orbi: & omnia signa quæ superius Euangelium legitibus manifestat, ex maxima parte completa sunt. Quod autem dictum est; Et prædicabitur Euangelium in vniuerso mundo, & tunc veniet finis: Primum quod ipsius Domini repromissio talis fuit, ut ipsi Apostoli eius nominis & resurrectionis testes fierent in Hierusalem, & in Iudæa, & in Samaria, & vsque ad extremum terræ: & Apostolus hac autoritate docet, Sed dico, nunquid non audierunt: In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum? Item; Propter spem quæ reposita est vobis, quam ante audistis in verbo veritatis Euangelij, quod aduentus in vos, sicut & in omni mundo est fructificans & crescens. Sed ab Apostolus nunciata fides in gentibus, habuit multos persecutores, ut retentia tardius inualesceret, ut illud impleteret. Ante hæc omnia primum in vos manus immittet suas, & persequetur & tradent vos in synagogas & in custodias, ducentes ad reges, & ad præfides propter nomē meū, ut illud impleteretur quod scri-

1. Tim. 4. b. 8.

Math. 13. f. 41. Efr. 60. n. 2.

Isaia 40. s. 31.

al. perinere.

Math. 24. c. 36.

Marci 13. d. 29.

Ibidem c. 20.

Lucæ 21. f. 28.

Ibidem c. 24.

Ibidem 25.

Math. 24. b. 14.

Marci 13. b. 10.

Rom. 10. d. 18. Pjal. 18. a. 5.

Coloss. 1. a. 5.

al. inuita.

Lucæ 21. c. 32.

Aug. tom. 2.

ptum erat: Et velociter reedificaberis à quibus destructa es. Nam ex quo clementissimi imperatores Christiani Dei voluntate esse ceperunt: quanquã paulatim fides causa persecutionis crescebat in seculis factis regibus Christianis ubique in paruo tẽpore Christi Euangelium penetravit. Expositio sane beati Danielis de hebdomadibus, quam vir sanctus copresbyter noster Hieronymus exposuit, qualiter doctores ecclesiarum tradidissent, lectorem suspendit. Nam si ipse doctissimus vir copresbyter noster ait, periculosum esse de magistrorum ecclesiarum iudicare sententiis, & alterum præferre alteri: quanto magis hoc lector facere non potest, quod magister facere dubitauit? Nos autem credimus quod Dominus ait; Quia calu & terra transiet, tota autem vnum vel vniuersum non transiet à lege, donec omnia fiant. Quomodo ergo mysterium hebdomadarum sit impletum vsque ad natiuitatem & passionem Christi, admiror: cum illud in dimidio hebdomade propheta loquutus est, dicendo: In dimidio hebdomade tolletur sacrificium meum: & supplicatio, desolationum interitus, & ad sacrificium abominatio. Hæc ergo abominatio si iam completa fuerat, quomodo Dominus monet & dicit; Cum videritis abominationem desolationis, quod dictum est per Danielem prophetam stantem in loco sancto, qui legit intelligat. Ego autem ne petitionis beatitudinis tuæ contemptor essem, hæc quemadmodum sensi, scripsi ad tuam charitatem. Plenus autem dignare nos verbo gratiæ tuæ rescribendo instruere & latificare.

Augustinus Hesychio, commonstrans quomodo sint intelligenda Scripturæ loca, quæ variè loquuntur de fine seculi: quodque præstat non inquirere diem illum, sed hoc agere ut vniuersi ad suæ vitæ supremum diem sit paratus.

EPISTOLA LXXX.

Domino beatissimo & venerabiliter suscipiendo fratri & coepiscopo Hesychio, Augustinus in Domino salutem.

Accepi literas venerationis tuæ, quibus valde salubriter exhortaris, ut Saluatoris nostri diligatur & desideretur aduentus. Facis hoc ut seruus bonus eiusdem patrisfamilias, auidus lucrorum Domini tui, & volens habere plurimos socios dilectionis, quæ ipse præcipiens & perseveranter accenderis. Intucetas igitur quod cõmemorasti de Apostolo, quia Dominum dixit redditurum coronam iustitiae, non tantum tibi, sed & omnibus, qui diligunt manifestationem eius, ita rectè viuimus, & in hoc seculo tanquã peregrini agimur, cū se in hac dilectione cor nostrum proficenter extēdit, siue citius siue tardius veniat quæ putatur, cuius manifestatio fideli charitate diligitur, & pio desideratur affectu. Seruus quippe ille qui dicit, Moram facit Dominus meus: & percutit conseruus suos, manducat & bibit tū ebriosis, nõ vtiq; diligit manifestationem eius. Ex moribus enim apparet animus eius, quos moris licet breuiter ideo magister bonus curauit exprimere, id est, superbiã atq; luxuriam: ne quod dicebat, Moram facit Dominus meus: desiderio Domini sui dicere crederetur, quo ardebat ille qui dicebat: Sitiuit anima mea ad Deum viuũ, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Dicendo enim, Quando veniã: moras se perpeti moleste ferebat, quia etiã quod tẽpore acceleratur, desiderio tardũ videretur. Quomodo autẽ tardus est eius aduentus, vel quomodo longè venturus est, cū ipsi Apostoli tẽpore quo adhuc erant in carne, dixerint, Nouissima hora est: quamuis à Domino audierint, Non est vestrum scire tẽpora? Hoc ergo nesciebant quod nescimus & nõs, quantum ad me atinet, dico, & eos qui hoc meũ nesciunt: & tamẽ quibus dictũ est, Non est vestrum scire tẽpora, quæ pater posuit in sua potestate: diligebat eius manifestationem, & dabant conseruis in tempore cibaria, nec percutiebant eos dominando eis, nec luxuriabantur cum amatoribus mundi, dicentes, Moram facit Dominus meus.

al. attendit quatuor.

Math. 5. f. 19.

Math. 24. b. 15. Daniel. 9. g. 27.

Aug. lib. 203 de ciuit cap. 4. meminit istius epistolæ Aug. pp. 10. l. c. 132.

2. Tim. 4. b. 8.

Lucæ 12. f. 45.

Psal. 41. d. 3.

I 3 Aliq

Alia est ergo ignorantia temporum, alia labes morum amorq; vitiou. Nam & apostolus Paulus quando dicebat: Non cito moueamini me, neq; terreamini, siue per verbu, siue per epistolam, tanqua per nos missam, quasi instet dies Domini: nolebat vtiq; vt crederet eis, qui iam propinquare Domini arbitrabatur aduentu: nec tamen volebat vt tanquam seruus ille dicerent, Moram facit dominus meus venire: & traderent se superbia luxuriazq; perdendos: sed sic eos nolebat de propinquante die nouissimo falsis auscultare rumoribus, vt tamen vellent eos paratos ad aduentum Domini sui lumbis accinctis, & lucernis ardētibus operiri: quibus dicit, Vos autem fratres no estis in tenebris, vt vos dies ille tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filij lucis estis & filij diei, non sumus noctis neq; tenebrarum. Ille autē qui sic dicit, Moram facit Dominus meus venire, vt percutiat seruos suos, & epuletur cu ebriosis, non est filius lucis, sed tenebrarum: & ideo eum tanquam fur dies ille comprehendit: quod vnusquisq; debet etiā de die huius vitæ nouissimo formidare. In quo enim quenque inuenerit suus nouissimus dies, in hoc eum cōprehendet mundi nouissimus dies: quoniam qualis in die isto quisq; moritur, talis in die illo iudicabitur. Ad hoc pertinet quod in Euangelio secundum Marcū ita scriptū est: Vigilate ergo, quia nescitis quādo Dominus domus veniat, sero, an media nocte, an gallicantu, an mane, ne cū venerit repēte, inueniat vos dormientes. Quod autē vobis dico, omnibus dico, Vigilate. Quibus enim omnibus dicit, nisi electis & dilectis suis ad corpus eius pertinētibus, quod est ecclesia? Non solum ergo illis dixit, quibus tūc audientibus loquebatur, sed etiam illis qui fuerunt post illos ante nos, & ad nos ipsos, & qui erunt post nos vsq; ad eius nouissimū aduentum. Nunquid autē omnes inuenturus est dies ille in hac vita, aut quisquam dicturus est, quod ad defunctos etiam pertineat quod ait: Vigilate, ne cū repēte venerit, inueniat vos dormientes: Cur itaque omnibus dicit, quod ad eos solos pertineat qui tunc erunt, nisi quia eo modo ad omnes pertinet, quomodo dixit? Tunc enim vniciq; veniet dies ille, cū venierit ei dies vt talis hinc exeat, qualis iudicandus est illo die. Ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatus inueniat eum Domini aduentus. Imparatus autem inueniet ille dies, quem imparatus inuenierit suæ vitæ huius vltimus dies. Certē enim hoc saltem manifestū erat Apostolis, non eorū temporibus, cū hic in carne viuerēt, Dominum esse venturū: & tamē quis dubitet eos præcipuē vigilasse & seruasse quod omnib. dixit, ne imparatos repēte veniens inueniret? Nondū sanē intelligo quōnam modo accipi debeat quod scriptū sit sanctitas tua, propterea dixisse Dominū Apostolis: Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate: quoniam sequutus adiunxit: Sed eritis mihi testes in Hierusalē, & in Iudæa, & in Samaria, & vsq; ad vltimū terræ. Quæ Scripturæ sensum sic exponis, vt dicas, ergo non Apostolos testes cōsummationis mundi, sed nominis & resurrectionis suæ voluit intelligi. Non quidē ille ait, Non est vestrum prædicare tēpora: sed, Non est vestrum nosse. Verūm si ita vis intelligi quod ait, Non est vestrum scire: ac si diceret, Non est vestrum scientes facere: id est, non est vestrum hoc docere: Quis nostrum docere audeat, vel se scire præsumat, quod Deus ille magister nec eos discipulos docuit, à quibus præsentib. interrogatus est præsens, nec illi tam sancti magniq; doctores ecclesiā docere potuerūt? An respōdebitur, hæc non docuisse Apostolos, sed prophetas? Hoc enim aisti, & verū est, quod ea quæ futura sunt sanctorū prophetarū vocibus cognoscuntur, qui prius quā fierent, inquis, ea quæ futura erant voluntate diuina hominibus sunt loquuti. Sed si veneratio tua satis admiratione plenum esse dicit, si ea Deus quæ prædici

voluit, ad hominum sensus penitus non posse peruenire constituit: quanto maiore admiratione plenum est, si ea quæ prophetæ hominibus sunt loquuti, hæc Apostoli vel scire sunt prohibiti vel docere? Quomodo autē prophetæ ista de quibus agitur tēpora docentes, non intelligerentur ab Apostolis, si intelliguntur à nobis? Aut si eos Apostoli intellexerunt ista mensurā temporis prophetantes, quomodo non docerent quod intellexerunt, quādo per eorū præconium & ipsi prophetæ innotescerent, qui eos suis libris ista docuerūt? Et ideo per quas literas ea ipsi didicerant, per easdem poterant alij quoque in his gentibus discere, in quibus Apostoli autoritatē propheticam commendabant. Cur ergo eis dictū est, Non est vestrum scire: vel si ita intelligēdum est, Non est vestrum docere tēpora, quæ Pater posuit in sua potestate: quādo quidē sic ea docebant, cū hi in quorū literis discerentur, per illos innotescerent? Vnde credibilius est, non Deum noluisse sciri, quod noluit prædicari, sed noluisse prædicari, quod videbat non vtiliter sciri. Cur ergo, inquis, de temporibus cognoscēdis ipse Dominus monet, vbi dicit; Quisnā est fidelis seruus & prudēs, quē constituit dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore? &c. Imō verō monet, non vt bonus seruus cognoscat temporum finem, sed vt omni tempore in opere bono vigilet, quia nescit temporū finem. Non monet vt tēpora quæ Pater posuit in sua potestate, assequamur super Apostolos, sed monet, vt quoniam nescimus quādo veniat Dominus, in cordis præparatione imitemur Apostolos. Vnde iam supra satis loquutus sum. Arguit autem Iudæos, quare tempus non cognoscerent, dicens: Hypocritæ, faciē cæli potestis probare: & reliqua: quoniam illud tēpus non agnoscerāt, quod iam volebat agnosci, id est, primi aduentus sui quo in eum crederent, qui alterum eius aduentū vellent expectare vigilantes quādoquē futurus esset. Qui enim aduentum Domini non cognouerit primum, præparare se non poterit ad secundū, credendo in eū fideliterq; vigilando, ne illū tanquam fur in tenebris comprehendat, siue tardius venierit, siue citius quā speratur. Dicit etiā, sicut admones, apostolus Paulus: In nouissimis temporibus instabunt tēpora periculosa: & reliqua. Sed nūquid ideo docet tēpora, quæ Pater posuit in sua potestate? Aut ideo quisquā nouit quā longa vel breuia sint eadem ipsa quæ fatendum est, esse nouissima? Cogitare quippe debemus quā olim dictum sit: Fratres, nouissima hora est. Rursus eundem Apostolū dixisse cōmemoras; De temporibus autem & momentis nō necesse habemus scribere vobis, vos enim ipsi diligenter scitis, quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Et cū dixerit, Pax & securitas: tunc subitaneus illis apparebit interitus, quomodo dolores parturientis, & non effugient. Et hic nō dixit post quantum tēporis hoc futurum sit, sed quomodo futurum sit: id est, non quanta erit ætatis breuitas vel prolixitas, sed quantumlibet interuallū sit spaciūq; temporis, nō tamen eis hoc veniet malū nouissimū, nisi cū dixerint, Pax & securitas. Quibus verbis videtur Apostolus huius nouissimi diei vel spem vel timorē ab hoc nostro tempore remouisse. Non enim videmus ipsos amatores huius seculi, quibus subitaneus apparebit interitus, iam dicere, Pax & securitas. Quid ergo scire sufficiat, satis ipse demonstrat Apostolus, dicendo: De temporibus & momentis nō opus habemus vobis scribere: vel sicut alij codices habēt, Non opus habetis vobis scribi, nec sequutus adiunxit: Vos enim ipsi diligenter scitis quantum tēporis restet, sed ait, Vos enim ipsi diligenter scitis, quia hora Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Hoc ergo scire opus est, vt curent filij lucis esse, & parato corde vigilare, qui nolūt ab illa hora sicut à nocturno fure cōprehendi. Nā si ad cauendū hoc malū, id est, ne hora Domini tanquam fur inueniat imparatum,

tum, opus esset nosse temporum spacia, non diceret Apostolus non opus esse vt hoc scriberet, sed hoc potius eis esse scribendum tanquam doctor prouidentissimus iudicaret. Nunc autem nec illis hoc opus esse monstrauit, quibus sufficerebāt vt scirent imparatis atque dormientibus horam Domini sicut furem esse venturam, atq; hoc sciendo essent ipsi vigilāter parati post quantalibet tempora veniret: & suum seruauit modum, vt licet Apostolus, non tamen præsumeret alios docere, quod Apostolis Dominum dixisse cognouerat, Non est vestrum scire. Ponis etiam quod idem ipse dixit Apostolus: Non retinetis memoria, quia cū essem apud vos, hæc dicebam vobis. Et nunc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis: tantum qui tenet, modo tenet, donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Quæ verba apostolica vrinā non tantum modo ponere, verum etiam exponere dignareris: ita sanē obscura sunt & mystice dicta, vt tamen appareat eum nihil de statutis dixisse temporibus, nullumq; eorum interuallum spaciūq; aperuisse. Ait enim, Vt reueletur in suo tempore: nec dixit post quantum temporis hoc futurum sit. Deinde subiunxit: Iam enim mysterium operatur iniquitatis. Hoc iniquitatis mysterium quomodo libet intelligatur quid sit, ab alio sic, ab alio autē sic, quā diu tamē operetur occultū est. Nec id expressit Apostolus tanquam homo ex eorum numero quibus dictū est: Non est vestrum scire tempora. Quamuis enim nondum inter eos erat, quando eis hoc dictum est, ad eorum tamen collegiū atq; societatem etiam ipsum non ambigimus pertinere. Item quod sequitur: Tantū qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, docet nos Antichristum manifestum futurum. Siquidē ipsum videtur aliquanto euidētiori significatione retigisse interficiendum spiritu oris Domini Iesu Christi, sed post quantum tēporis istud erit, nec saltē obscurē locutus est. Quisnam sit enim qui modo tenet, vel quid teneat, vel quid sibi velit quod ait, de medio fiat, potest quisque se coartare vt intelligat, vel aliquatenus suspicetur, quoniam quoquo modo scriptū legit. Quādiū autem teneat, & post quanta temporum spacia de medio fiat, hic omnino taceat. Itē Dominus, inquis, in Euangelio increpat Iudæos dicēs: Et tu si cognouisses tempus visitationis tuæ, forsitan permansisses, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Sed hoc ad tempus primi aduentus Domini pertinet, non secundi, de quo nunc quæstio est. De secundo quippe aduentu suo dixit, Non est vestrum scire tēpora, non de primo. De illo enim ab eo quæsierunt discipuli quem sperabant, non de isto quem iam videbant. Si enim primum eius aduentum Iudæi cognouissent, nunquā Dominū gloriæ crucifixissent, & ideo nō euerit, sed permanere potuissent. Iam verō quod ait ad eos: Pœnitentiam agite, completa sunt tempora, credite Euangelio, etiā ipse firmatū de temporibus dictū esse Iudæorum, quæ continuō post paucos annos fuerant transitura, & nunc nouimus iam esse transacta, euersa scilicet ciuitate, in qua regnū eorum fuerat cōstitutum. Proinde quod ex Daniele de interfecta bestia posuit venerabilitas tua, & de reliquarum bestiarum regno, & inter hæc de filio hominis veniente cum nubibus cæli, manifestum esse dixisti intelligētibus Scripturā. Sed si dignatus fueris exponere, quomodo ista pertineant ad cognoscendum temporum spaciū, post quod erit Saluatoris aduentus, ita vt inueniantur sine vlla ambiguitate manifesta, fatebor etiā ipse cū magna actione gratiarum, illud quod ait Dominus, Non est vestrum scire tempora, tantummodo Apostolis esse dictum, nō posteris eorum qui ea fuerant cognituri. Diligendus ergo est, & expectandus

Domini, sicut sancte hortaris, aduentus, magnamq; dicis esse beatitudinē diligentibus eius aduentū, & adhibes Apostoli testimonium, cuius verba sic ponis: De cætero reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus iustus iudex in illa die. Non solum autē mihi, sed & his qui diligūt aduentū Domini. Tunc enim sicut ex Euangelio cōmemoras: Iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Et quod propheta dicit: Ecce enim caligo & tenebræ operient terram super gentes: in te verō apparebit Dominus, & maiestas eius in te videbitur. Item quod scriptū est; Qui verō expectat Dominū, exultabunt cū virtute, producent pennas sicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non esuriēt. Hoc planē piissimē & verissimē dicis, commendans eorum beatitudinē, qui diligunt aduentum Domini. Sed & illi quibus dicebat Apostolus; Non cito moueamini mente, quasi instet dies Domini, diligebant vtiq; aduentum Domini. Nec eos hoc docēs doctor gentiū ab illa dilectione frangebat, qua vt inflāmetur tempus, quo cum crederent esse venturum, & venisse non cernerēt, etiam cætera fallaciter sibi promitti arbitantes, & de ipsa mercede fidei desperarent. Non ergo ille diligit aduentum Domini, qui eum asserit propinquare, nec ille qui cū asserit nō propinquare, sed ille potius qui eum siue propē siue longē sit, sinceritate fidei, firmitate spei, ardore charitatis expectat. Nā si tanto magis diligitur Dominus, quanto magis creditur & prædicatur citius esse venturus, magis eum diligebant qui eius aduentū iam instare dicebāt, quā hi quos Apostolus eis credere prohibebat, vel ipse Apostolus qui hoc vtiq; non credebāt. Si autē onerosa non est infirmitas mea sanctitati tuæ, peto aperius nō graueris exponere, quomodo dixeris neminē posse tēporum mensuras colligere, ne forte & hoc mihi videatur, quod etiā charitati tuæ, & frustra quilibet nostrū instrui expectet ab altero. Cū hoc enim dixisses, deinde subdidisti & aisti, Euangelii quidem dicit, De die & hora nemo scit. Ego autem, inquis, pro impossibilitate intellectus mei dico, neq; mensē neq; annū aduentus ipsius sciri posse. Ita enim hoc videtur sonare, tanquā nō possit sciri, quo anno venturus sit, sed possit sciri qua hebdomade annorum, vel qua decade, tanquam dici possit atq; definiti intra illos vel illos septem annos, aut intra illos vel illos decē annos. Quod sine hoc quidē comprehendī potest, quæro vtrū sic saltē possit definiti tempus aduentus eius, vt eum venturū esse dicamus, intra istos, verbi gratia, quinquaginta vel centū annos, vel quotlibet seu maioris numeri, seu minoris annorū, sed in quo eorū, nos ignorare. Hoc si iam cōprehendisti, multū est quod comprehendere potuisti. Id ipsum esse autem quod rogo, vt nobis benignus impertias, adhibens idonea documenta, quibus id potueris indagare. Si autem neq; hoc te cōprehendisse præsumis, hoc sentis quod ego. Nouissima enim esse ista tēpora, multis rerum signis apparentibus quæ Dominū prædixisse legimus, omnes qui ea credimus, cernimus. Sed & mille annorum tempus, si eorū finis esset seculi finis, posset vniuersum dici nouissimum tēpus, vel etiā nouissimus dies, quia scriptum est: Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies vnus, vt quicquid per eorū mille annos gereretur, nouissimo tēpore vel nouissimo die diceretur geri. Iterum enim dico quod in hac causa sæpe dicendum est. Consideremus ante quā multos annos dixerit beatus Ioannes Euangelista: Nouissima hora est. Nam si tunc essemus hoc audito, quando crederemus tot annos postea trāsuros, ac non potius ipso adhuc Ioāne in corpore constituto Dominum sperare esse venturum? Neque enim dixit, Nouissimum tēpus est, aut nouissimus annus, aut mensis aut dies, sed nouissima hora est. Et ecce

2. Thess. 2. d. 15.
Luc. 12. f. 45.
2. Thess. 5. a. 4.
Luc. 12. f. 45.
Mati 13. d. 35.
Aa. 1. b. 7.

2. Thess. 2. a. 5.
Lib. 20. de ciuitate Dei, esp. 19. fol. 267.

Math. 24. d. 45.

Luc. 12. g. 56.

2. Tim. 3. a. 1.

Luc. 19. g. 42.

1. Ioan. 2. c. 18.

1. Thess. 5. a. 1.

1. Cor. 2. b. 8.

Mati 1. b. 25.

2. Tim. 4. b. 8.

Math. 13. f. 43.
Esaie 60. d. 2.

Esaie 40. 31.

2. Thess. 2. d. 15.

Math. 24. c. 36.

Psal. 89. d. 4.

1. Ioan. 2. c. 18.

ista hora quam longa est, nec tamen est ille mentitus, sed utiq; intelligendus est horam pro tēpore posuisse. Quod nonnulli sic accipiunt, vt sex annorū milia constituant velut vnum diem, eumque in partes velut horas duodecim partiantur, vt sic quingentos annos postremos hora videatur habere postrema. In quibus annis iam Ioannes, inquit, loquebatur quando nouissimam horam esse dicebat. Sed aliud est nosse aliquid, aliud suspicari. Cur enim non potius, si sex annorū milia deputandus est vnus dies, non duodecima, sed vice-sima quarta pars eius vna hora est: id est, non quingēti, sed eel. anni? Totus enim dies, totus circumitus solis veritus nuncupatur, non ab oriente vsq; in occidentem, sed ab oriente vsq; in orientem, vnde toto die peracto, id est, viginti & quatuor horis, rursus exoritur: ac per hoc hora ista nouissima, ex quo tempore id locutus est Ioannes, ante fermē septuaginta annos, vt minimum dicam, iam reperitur esse transacta, & nondum venit terminus seculi. Huc accedit, quia inspecta diligenter ecclesiastica historia, reperitur Ioannes apostolus longē antē fuisse defunctus, quam quinque milia quingēti anni à generis humani exordio completerentur. Nondum erat itaq; hora nouissima, si sex milium annorum pars duodecima, id est, quingenti anni, velut vnus horarū spaciū deputatur. Porro si secundum Scripturas vnum diē mille annos esse donamus, multo magis olim transit tam longæ diei hora nouissima, non dico si vice-sima quarta pars eius, qui sunt anni paulo amplius quadraginta, sed si duodecima deputetur, quæ illos annos duplos habet. Vnde conuenientius ille Apostolus creditur horam posuisse pro tempore, quæ hora quam longa sit, ignoramus, quia non est nostrum scire tēpora, quæ pater posuit in sua potestate: quamuis eam nouissimā esse noverimus, multo magis vtique nos, quam qui fuerunt ante nos, ex quo esse vel dici cœpit hora nouissima. Quod autem ideo videtur venerationi tuæ comprehendi non posse temporum mensuras, vt definiatur quo anno futurus est finis, quia secundum promissionem Domini breuiabuntur dies illi, prorsus non intelligo. Si enim sic breuiabuntur, vt fiant ex pluribus pauciores, quæto secundum quam veritatem futuri erant plures, nisi breuiarentur? Hebdomades enim sancti Danielis non ad primum Domini aduentum, sicut pluribus visum est, sed ad secundum potius existimas pertinere. Itane ergo breuiabuntur, vt vel vna in eis hebdomada minus futura sit, & falsā erit propheta, quæ tanta diligentia numerum hebdomadarum definire curauit, vt quiddam diceret etiam dimidio hebdomadis implendum? Miror si per prophetiam Christi, destruitur propheta Danielis. Deinde quale est vt putemus ignorasse Daniele, vel potius angelum, à quo ista discibat, breuiaturum Dominum dies illos, & errasse vt hoc diceret, vel scisse quidem, sed ei quem docebat fuisse mentitum? Quod si absurdum est, cur non potius credimus secundum id quod breuiaturus est Dominus dies illos, tot hebdomadas prophetasse Daniele, si tamen ad secundum Domini aduentum, quod nescio quemadmodum possit ostendi, ille numerus refertur annorum? Postremò multò certius securusque dicitur Domini aduentum intra septuaginta, aut vt plurimum intra centum annos futurum, si hebdomadas istæ ipsum prænuunciant. Anni enim quadringenti nonaginta sunt in hebdomadibus septuaginta. A natiuitate autem Domini hodie computantur anni fermē quadringenti viginti, à resurrectione autem vel ascensione eius anni plus minus cccxc. Ac per hoc, si ex quo natus est computetur, septuaginta sunt reliqui: si ex quo passus est, circiter centum remanent: intra quos Danielis omnes hebdomades, si de nouissimo eius aduentu prophetatæ sunt, implebuntur. Qui ergo dicit intra tot annos erit, tunc falsum dicit si vlt-

tra erit. Sed quia breuiabuntur, pauciores poterunt esse, non plures. Rectè itaque dicitur intra hos erit, quoniam quantumlibet breuientur, verum erit. Ipsa namque breuiatio si eo modo intelligenda est vt pauciores fiant, vltra eos diem Domini venire non patitur, sed magis magisque intra eos quanto fuerint pauciores. Non igitur ista breuiatio turbat computationem, qui eo modo definiert, vt dicat intra tot annos diem Domini esse venturum, sed adiuuat potius, quoniam quanto magis ad paucitatem rediguntur dies, tanto magis erit intra, & vltra esse non poterit: atque ideo verum erit quod ita definitur, vt dicatur intra tot annos erit, quamuis nesciatur quo anno futurum sit. Proinde tota quæstio est, vtrum Danielis hebdomades primo aduentu Domini impletæ sint, an finem seculi prophetauerint, an ad vtrunq; pertineant. Neque enim qui etiam hoc sapienter defuerunt, dicentes, tempore primi aduentus Christi esse completas, & inde vsque ad finem seculi totidem rursus esse complendas. Equidem video quia si primus eas non compleuit aduentus, necesse est vt secundus eas compleat: quoniam propheta illa non potest esse falsā: quæ si tempore primi aduentus impleta est, non cogit intelligi quod etiam de fine seculi implebitur. Ac per hoc incertum est etiam si verum est, neque negandum quidem, sed neque præsumendum est id futurum. Relinquitur itaque, vt qui vult cogere istam prophetiā credi seculi fine complendam, contendat quantum potest & ostendat si potest, primo aduentu Domini non fuisse completam, contra tot expositores diuinorum eloquiorum, qui hanc non solum computatione temporum, verum etiam rebus ipsis completam fuisse demonstrant, maximè quod ibi scriptū est: Et vngetur sanctus sanctorum: vel propter quod in eadem propheta Hebraei codices expressius habent; Occidetur Christus, & non erit eius, id est, non erit eius ciuitatis, quoniam sic alienatus est à Iudeis, qui eum propterea Saluatorem redemptoremq; suum nō esse crediderunt, quia occidere potuerunt. Neque enim in fine seculi vngendus, aut occidendus est Christus, vt ista propheta Danielis tunc expectetur implenda, quæ nondum creditur impleta. Quod autē de signis euāgelicis & propheticis quæ fieri cernimus, propinquum Domini aduentum sperare debeamus, quis negat? Quotidie quippe magis magisque sit proximus. Sed quanto interuallo propinquet hoc, dictum est, non est vestrum scire. Vide quando dixit Apostolus; Nūc enim propior est nostra salus quam cum credidimus, Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Ecce quot anni transierunt, nec tamē quod dixit falsum est. Quanto magis nunc dicendū est propinquare Domini aduentum, quando tantus est ad finem factus accessus? Apostolus certè, Spiritus, inquit, manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus recedēt quiddam à fide. Nondum vtrique erant eadem tempora, hæreticorum scilicet & talium quales eodem sermone describit, sed iam venerunt, ac per hoc in nouissimis temporibus videmur etiā per ipsos de fine seculi commoneri. Item quæ alibi dicens: Hoc autem scitote quoniam in nouissimis diebus instabunt tempora sæua, vel sicut alij codices habent, periculosa. Deinde qualia futura sint exprimes, Erūt enim homines, inquit, seipfos amantes, amatores pecuniæ, elati, superbi, blasphemij, parentibus non obediētes, ingrati, scelesti, irreligiosi, sine affectione, detractores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, procaces, cæcati, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Mirum si tales homines aliquando defuerunt. Denique quia & tunc erant, adiungit ac dicit: Et hos deuia. Ex his enim sunt qui penetrant domos. Non ait, Penetrabunt, tanquam & hic futurum prænuuncians, sicut supra dixerat, Instabunt.

bunt tempora periculosa: sed ait, Penetrant domos, & A captiuas ducunt mulierculas. Non ait, ducunt vel ducturi sunt, sed iam ducunt. Nec putandus est hoc loco, pro temporis futuri verbis, præsentis temporis verba posuisse, quandoquidem illos ab eo cui scribit cuitari admonebat. Nec tamē frustra dixit, In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & hinc ea periculosa futura demonstrans tales homines futuros esse prædixit, nisi quia tanto plures erunt, magisque abūdabunt, quanto magis propinquatur ad finem. Videmus ergo tales nunc abundare. Sed quid si abundantiores erunt post nos, & omnino abūdantissimi quando iam iamq; ipse finis instabit, qui quādiu abert ignoratur? Nouissimi quippe dies dicti sunt, & in ipsis primis Apostolorum diebus, cum Domini in cælum recens esset ascensus, quando die pentecostes misit promissum Spiritum sanctum, & quidam stupebant admirantes eos qui linguis quas non didicerant loquebantur, quidam verò irridentes, musto plenos esse dicebant. Quo die Petrus loquens ad illos, qui de hac re variè mouebantur: Non enim sicut, inquit, suspicamini, ebrij sunt isti, cum sit hora diei tertia. Sed attendite quoniam hoc est quod dictum est per Prophetam: Erit in nouissimis diebus, dicit Dominus, Effundam de spiritu meo super omnem carnem, &c. Iam tunc ergo erant dies nouissimi, quanto magis nunc, etiam si tantum dierum remanuit vsq; in finem, quantum ad hunc diem à Domini ascensione transactum est, vel aliquid siue minus restet siue amplius: quod profectò nescimus, quia non est nostrū scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate: cum tamen sciamus, in nouissimis temporibus, in nouissimis diebus, in nouissima hora nos agere sicut Apostoli: sed multo magis qui fuerunt post illos ante nos, & multo magis nos, & magis quam nos, qui erunt post nos, donec ad ill'os veniatur qui erunt, si dici potest, nouissimorum nouissimi, atque ad ipsum omnino nouissimum, quem vult intelligi Dominus, vbi dicit: Et resuscitabo eum in nouissimo die: qui quam longē abest, comprehendere non potest. Signa quæ in Euangelio futura prædicta sunt, sicut commemorat sanctitas tua, secundum Lucam, eadem sunt secundum Matthæum & secundum Marcum. Hi enim tres narrat quæ dixerit Dominus, cum interrogatus esset à discipulis suis, quando futura essent quæ de templi euersione prædixerat, & quod signum esset aduentus eius, & consummationis seculi. Non enim discrepant rebus, si alius aliquid dicit quod alius tacet, aut alio modo dicit: magis autem collata inuicem iuuant, vt legentis intellectus regatur. Sed de omnibus disputare nunc longū est. Interrogantibus enim Dominus ea respondit quæ iam ex illo tempore fuerant secutura: siue de excidio Hierusalem, vnde orta est ipsius interrogationis occasio: siue de aduentu suo per ecclesiam, in qua vsque ad finem venire non cessat. In suis enim veniens agnoscitur, dum eius quotidie membra nascuntur. De quo aduentu ait: A modo videbitis filium hominis venientem in nubibus, de quibus nubibus dictum est per Prophetam; Mandabō nubibus meis ne pluant super eam: siue de ipso fine, in quo apparebit viuos iudicaturus & mortuos. Cum itaq; signa dicat, quæ ad ista tria pertinent, id est, ad excidium illius ciuitatis: ad aduentum eius in corpore suo, quod est Ecclesia, ad aduentum eius in capite Ecclesiæ, quod est ipse: quod eorum signorum ad quod horum trium referendum sit, diligenti consideratione cernendum est: ne fortè quod pertinet ad euersionem Hierusalem, ad finem seculi referendum putemur: aut econtrariò quod ad finē seculi pertinet, affirmemus ad ciuitatis illius excidium pertinere: aut quod pertinet ad eius aduentum in corpore suo, quod est ecclesia, dicamus pertinere ad eius aduentum nouissimum in corpore suo, quod est caput Ecclesiæ:

aut rursus quod pertinet ad aduentū eius nouissimum per seipsum ad eum pertinere assueremus aduentum qui est per Ecclesiam. In quibus omnibus sunt quedam manifesta, quædam verò sic obscura, vt vel laboriosum sit ea diiudicare, vel temerarium, quamdiu non intelliguntur, de his aliquid definire. Quis enim non videat ad illam ciuitatem pertinere, quod dictum est: Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquabit desolatio eius. Item quis non videat ad aduentum Domini nouissimum pertinere quod dictum est: Cum videritis hæc fieri, scitote quoniam propè est regnum Dei? Illud autem quod dictum est: Væ pregnantibus & nutrientibus in illis diebus: orate autem vt non fiat fuga vestra hyeme vel sabbato, erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, necque fiet: sic est positum secundum Matthæum, & secundum Marcum, vt incertum sit vtrum de excidio illius ciuitatis, an de seculi fine intelligi debeat. Sic enim hoc ipsum legitur apud Marcum, Væ autem pregnantibus & nutrientibus in illis diebus: orate vt hyeme non fiant. Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit Deus vsque nunc, neq; fient. Et nisi breuiasset Dominus dies illos, non fuisset salua omnis caro: sed propter electos, quos elegit, breuiabit dies. Non dissimiliter & Matthæus. Hoc autem Lucas ita posuit, vt appareat ad illius ciuitatis excidium pertinere. Nam sic apud eum legitur: Væ autem pregnantibus & nutrientibus in illis diebus. Erunt enim pressura magna super terram, & ira populo huic, & cadent in ore gladij, & captiuī ducentur in omnes gentes, & Hierusalē calcabitur à gentibus donec impleantur tempora nationum. Vnde autem ad hoc ventum est, Matthæus ita scribit: Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligat, tunc qui in Iudæa sunt fugiant in montes, & qui in tectis, non descendat tollere aliquid de domo sua, & qui in agro, nō reuertatur tollere tunicam suam. Væ autē pregnantibus & nutrientibus in illis diebus, &c. Marcus verò ita, Cum videritis abominationem desolationis stantem vbi non debet, qui legit intelligat: tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes, & qui super tectum, ne descendat in domum, nec introeat vt tollat quid de domo sua, & qui in agro erit, non reuertatur retrò tollere vestimentum suum. Væ autem pregnantibus & nutrientibus in illis diebus, & reliqua. Lucas verò vt ostenderit tunc factam fuisse abominationem desolationis quæ à Daniele prædicta est, quando expugnata est Hierusalem, hæc eodem loco Domini verba commemorat, Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquabit desolatio eius. Apparet itaque tunc ibi positam desolationis abominationem, de qua duo illi Euangelistæ locuti sunt. Denique etiam iste similiter sequitur: Tunc qui in Iudæa sunt fugiant in mōtes. Et pro eo quod dixerūt illi, & qui super tectum, ne descendat in domum, nec introeat vt tollat quid de domo: Ille dixit, Et qui in medio eius sunt, discedant: vt ostēderetur illis verbis apud alios Euangelistæ positus, festinationem fugæ fuisse præceptā: & pro eo quod illi posuerunt, Et qui in agro erit, non reuertatur retrò tollere vestimentū suum: apertius iste ait, Et qui in regionibus, nō intrent in eā, quia dies vltionis hi sunt, vt impleantur omnia quæ scripta sunt. Deinde similiter etiā iste sequitur, vt prorsus manifestum sit de hac re ipsa omnium trium esse hunc Euangelij locum, Væ autem pregnantibus & nutrientibus in illis diebus, & cætera ad hoc pertinentia, quæ iam commemorauī superius. Lucas ergo patefecit quod esse posset incertum, non ad seculi finem, sed ad expugnationem Hierusalem pertinere id quod dictū est de

AR. 2. 1. 15.

Iohel 2. 2. 28.

Matth. 6. 4. 40.

Lucæ 21. d. 20. Matth. 24. b. 15. Marii 13. b. 14.

Matth. 26. f. 64.

Esaiæ 5. b. 6.

Dan. 9. f. 24.

Robt. 13. 7.

1. Tim. 4. 4.

2. Tim. 3. 6.

Ibid. b. 6.

Lucæ 21. d. 20.

Mari 13. b. 17.

Matth. 24. b. 19.

Lucæ 21. e. 27.

Matth. 24. b. 15.

Mari 13. b. 14.

Daniel. 9. 3.

Lucæ 21. d. 20.

Ibid. d. 21.

Matth. 24. b. 16.

Mari 13. b. 15.

Lucæ 21. d. 21.

abominatione desolationis, & quod dictum est de die-
 breuiatione propter electos, quia & si ea ipse non
 dixit, dixit tamen apertius cetera de hoc ipso, quod &
 ista pertinere monstrauit. Non enim debemus ambi-
 gere, quando euerfa est Hierusalem fuisse in illo popu-
 lo electos Dei, qui ex circuncisione crediderant, siue
 fuerat credituri electi ante constitutionem mundi, pro-
 pter quos breuiarentur dies illi, vt tolerabilia mala fie-
 rent. Nam quidam conuenientius intellexisse mihi vi-
 detur, mala ipsa significata nomine dierum, sicut dicti
 sunt dies mali in aliis diuinis Scripturaz locis. Neque e-
 nim dies ipsi mali sunt, sed ea quae fiunt in eis. Ipsa ergo
 dicta sunt breuiari vt Deo donante tolerantia minus
 sentirentur, ac sic quae magna essent breuia fierent. Sed
 siue isto modo intelligenda sit dierum illa breuiatio, siue
 quod ad paucitatem redigerentur, siue quod cursu
 solis celeriore breuiarentur, non enim defunt qui &
 hoc existiment, ita scilicet dictos breuios dies futu-
 ros, sicut fuit longior dies orante Iesu Naue, tamē Lu-
 cas Euangelista & hanc dierum breuiationem & abo-
 minationem desolationis, quae duo ipse non dixit, sed
 Matthaeus Marcusque dixerunt, ad euerfionem Hie-
 rusalem docuit pertinere, alia cum eis dicens apertius
 de hac eadem re, quae illi posuerunt obscuris. Nam
 Iosephus qui Iudaicam scripsit historiā, talia mala di-
 cit illi populo tunc accidisse, vt vix credibilia videan-
 tur. Vnde non immerito dictum est, talem tribulatio-
 nem nec fuisse a creaturaz initio, nec futuram. Sed & si
 tempore Antichristi talis aut maior forsitan erit, intel-
 ligendum est de illo populo dictum, quod ei talis am-
 plius futura non erit. Si enim Antichristum illi primi-
 tius & praecipue recepturi sunt, facturus est tunc idem
 populus tribulationem potius quam passurus. Non est
 ergo cur putemus hebdomadas prophetaz Danielis, vel
 propter dierum breuiationem fuisse turbatas, vel illo
 iam tempore non fuisse completas, sed in fine seculi esse
 complendas. Non enim ante passionem Domini im-
 pletae sunt. Quod qui putant, rectissime tua sententia
 reselluntur, qua dixisti: Hae ergo abominatio si iam
 completa fuerat, quomodo Dominus monet & dicit;
 Cum videritis abominationem desolationis, quod di-
 ctum est per Danieleum prophetam, stantem in loco
 sancto, qui legit intelligat: His verbis beatitudinis tuae
 illi merito corrigendi sunt, qui dicunt eam cum haec
 Dominus loqueretur, vel ante passionem resurrectio-
 nemque eius fuisse completam. Qui autem dicunt, sicut
 apertissime etiā Lucas Euangelista testatur, tunc fuisse
 factam quando euerfa est Hierusalem, quid eis respon-
 deatur videre debent, qui in fine seculi vel circa finem
 existimant haec futura, quanquam ipsa desolationis
 abominatio propter obscuritatem dicti non vno modo
 ab hominibus potuerit intelligi. Et quod dictum est,
 Qui est in recto, non descendat tollere aliquid de do-
 mo sua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam
 suam: potest congruentius intelligi spiritualiter, quod in
 tribulationibus omnibus est cauendum, ne quisque de-
 uidus ad carnalem vitam de spiritali sublimitate de-
 scendat, aut qui profecerat in anteriora se extendens,
 deficiendo in posteriora respiciat. Quod si in omni tri-
 bulatione, quanto magis in illa cauendum praecipit de-
 buit, quae talis futura praedicta est illi ciuitati, qualis
 non fuit ab initio, neque fiet? Et si in illa, quanto ma-
 gis in illa quae nouissima futura est orbi terrae, id est, ec-
 clesiae toto orbe diffusa? Nam & ipse Lucas, non qui-
 dem quando a discipulis suis de aduentu suo Dominus
 interrogatus est, vbi hoc Matthaeus commemorauit &
 Marcus, sed alio loco vbi Pharisei quaesierunt ab illo,
 quando veniet regnum Dei, tale aliquid eum dixisse
 narrauit; In illa, inquit, hora, qui fuerit in recto & vasa
 eius in domo, ne descendat tollere illa; & qui in agro,
 similiter non redeat retro. Sed nunc propter computa-

Ephes. 5. d. 16.

Ioseph. 10. 2.

13.

Iosephus.

Math. 1. 4. b.

15.

Ibidem.

Marc. 13. b.

15.

Luc. 17. d.

20.

Ibid. g. 31.

tionem temporum de Danielis hebdomadibus agitur,
 quae si circa tempora primi aduentus Domini completae
 non sunt, atque in fine complende sunt, Apostolus hoc
 ignorasse vel scisse quidem, sed docere prohibitos fuisse
 quis credat? Quanquam si hoc ita est, vtiliter nesciunt
 gentes quod Dominus docere prohibuit eos, quos gen-
 tium voluit esse doctores. Si autem iam completae sunt,
 quia iam est vnctus sanctus sanctorum, iam occisus est
 Christus, vt non esset ciuitatis eius, iam de templo illo
 sublatum est sacrificium, sublata est vnctio, merito A-
 postolis de fine quaerentibus responsum est, Non est
 vestrum scire tempora quae Pater in sua potestate po-
 suit: quoniam tempora quae per Danielis prophetiam
 scire poterant, non ad finem seculi de quo quaesierant,
 pertinebant. Signa verò de caelo & terra, nunquid ma-
 iora nos vidimus, quam qui fuerunt ante nos? Nonne
 si gentium legatur historia, tanta mira reperiuntur ex-
 ituisse de caelo terraque, vt aliqua etiam non credan-
 tur? Sed vt multa omittam, quae prosequi longum est,
 duos soles quando nos vidimus: quos vifos literis man-
 dauit, qui tunc fuerunt ante quam Dominus ven-
 nisset in carne. Quando nos vidimus solem sic obscu-
 ratum, quemadmodum obscuratus est cum lumen mundi
 penderet in ligno? nisi forte defectus solis & lunae,
 quos consueuerunt computatores siderum annotare
 atque praedicere, inter caelestia prodigia numerabi-
 mus, quia lunam saepius in sua plenitudine, solem verò
 rarius, sed tamen vidimus in fine lunae secundum eor-
 um computum defecisse. Non erat talis solis ille de-
 fectus, quando crucifixus est Christus, & ideo verè mi-
 rabilis erat & prodigiosus. Pascha quippe fuerat Iu-
 daeorum, quod non nisi in plenitudine lunae celebra-
 tur. Secundum astrologorum autem numeros certum
 est solem quando luna plena est non posse defecere, sed
 quando finis est lunae, non quidem semper, sed aliter
 nunquam, cum secundum illos numeros debeat. Quid
 ergo tale vnquam quisquam meminit apparuisse de
 caelo, ex quo Dominus illa praedixit, quale apparuit
 quando passus est? Quare si apparerent etiam talia, si
 non spiritaliter potius intelligenda sunt? Tunc appare-
 bunt, quando finis sic appropinquabit vt debeant appa-
 rare. Bellis autem per diuersa intervalla temporum
 & locorum quando non terra contrita est? Nam vt
 nimis antiqua praeteream, sub imperatore Galieno,
 cum Romanas prouincias barbaries vsquequaque per-
 uaderet, quam multos fratres nostros qui tunc erant
 in carne, putamus propinquum finem credere potuisse,
 quoniam longè post ascensionem Domini factum
 est: ac per hoc etiam ista qualia futura sint, cum fue-
 rit omnino finis proximus, ignoramus, si tamen haec
 non ita praedicta sunt, vt in ecclesia potius intelligi
 debeant. Duæ quippe gentes sunt, & duo regna, v-
 num scilicet Christi, alterum diaboli: de quibus di-
 ci potuit, Exurget gens contra gentem, & regnum
 super regnum: quod non desinit fieri, ex quo dictum
 est, Agite poenitentiam, appropinquauit enim regnum
 caelorum. Quod vide quado dictum est, & ex illo quot
 anni transferunt, & tamen verissime dictum est. Nouis-
 simis enim diebus Dominus per virginem venit:
 nec diceretur ista hora nouissima, nisi regno appropin-
 quante caelorum, per quam totam horam sunt
 quae Dominus propinquante suo regno futura praedi-
 xit. Sed haec hora quanto spacio protendatur, si A-
 postolis dictum est, Non est vestrum scire: quanto
 magis quilibet homo, qualis ego sum, modum suum
 debet agnoscere, ne plus sapiat quam oportet sapere?
 Sed confiteri nos, inquis, poena nostra compellit,
 adesse iam finem dum impletur quod praenuncia-
 tum est: Arescentibus hominibus praetimore & expecta-
 tione quae superuenient vniuerso orbi. Nulla (inquis)
 patriam, nullum locum nostris temporibus non affligi
 aut tri-

Act. 1. b. 7.

Math. 2. 4. a.

Math. 3. 4. 2.

Act. 1. b. 7.

Luc. 21. e.

26.

aut tribulari certum est: sicut dictum est, Praetimore & A-
 expectatione, quae superuenient vniuerso orbi. Si ergo
 ista mala, quae nunc patitur genus humanum, certa sunt
 indicia iam Dominum esse venturum, quid est quod ait
 Apostolus, Cum dixerint, pax & securitas? Cum enim
 dixisset Euangelium, Arescentibus hominibus praetimore
 & expectatione: continuo subiunxit; Nam virtutes
 caelorum mouebuntur, & tunc videbunt filium hominis
 venientem in nube cum potestate magna & maiestate.
 Videamus itaque ne forte melius intelligatur, non teo
 modo impleri, quae praedicta sunt illis verbis, sed tunc
 potius esse ventura quando sic erit tribulatio vniuerso
 orbi, vt ad ecclesiam pertineat quae vniuerso orbe tribu-
 labitur, non ad eos qui tribulabunt eam. Ipsi enim di-
 cturi sunt, Pax & securitas: vt repente illis superue-
 niat interitus, & eos aduentus Domini sicut fur in no-
 cte comprehendat, quando e contrario gaudebunt & ex-
 ultabunt, qui diligunt manifestationem Domini. Nunc
 autem ista mala, quae tanquam summa & extrema credun-
 tur, vtrique genti & vtrique regno, & Christi scilicet & di-
 aboli videmus esse communia. Pariter quippe his & bo-
 ni affliguntur & mali, nec est qui dicat, pax & securitas
 vbiunq; contingunt, vel metuunt ne contingant. In-
 ter quae tamen mala adhuc vsquequaque frequentantur
 luxuriosa conuiuia, feruet ebrietas, auaritia grassatur,
 perstrepunt lasciu cantus, organa, tibiae, lyrae, citharae,
 tesserae, multa & varia genera sonorum atque ludorum.
 Hoccine est arescere praetimore, an potius madescere
 praelibidine? Sed haec filij tenebrarum abundantius ha-
 bebunt, & exercebunt cum dixerint, Pax & securitas.
 Quid ipsi filij lucis & filij Dei, qui non sunt in tenebris,
 vt eos tanquam fur dies ille comprehendat? Nonne ad-
 huc vtuntur hoc mundo tanquam non vtenes: Quia
 & si ante multos annos Apostolorum temporibus dictum
 est, pia tamen sollicitudine cogitant quod dictum est;
 Tempus reue est. Nonne à maxima parte eorum nouel-
 latur, edificatur, emittitur, possidetur, geruntur adhuc ho-
 mores, ducuntur vxores: de iis loquor qui expectantes Do-
 minum suum, quando veniat à nuptiis, non se tamen absti-
 nent à carnalibus nuptiis, sed obedientissima charitate
 audiunt Apostolorum praecipientem quoadmodum viuere
 debeant vxores cum viris, viri cum vxoribus, filij cum pa-
 rentibus, parentes cum filiis, serui cum dominis, do-
 mini cum seruis. Nonne hi omnes in his omnibus vtuntur
 hoc mundo? Arant, nauigant, comparant, generant, mili-
 tant, administrant. Puto quod non erunt sic, quando e-
 runt quae in Euangelio praedicta sunt, signa in sole & lu-
 na & stellis, & in terris pressuraz gentium praecofusione
 sonitus maris & fluctuum, arescentibus hominibus praetimore
 & expectatione, quae superuenient vniuerso or-
 bi: nam virtutes caelorum mouebuntur. Haec quippe in
 ecclesia melius existimo intelligi, ne Dominus Iesus
 appropinquante secundo aduentu suo ea pro magno praedi-
 xisse videatur, quae huic mundo, & ante primum eius
 aduentum consueuerant euenire, & irrideamur ab eis,
 qui haec quae velut nouissima & omnium maxima hor-
 rescimus, plura in historia gentium, & multo maiora le-
 gerunt. Ecclesia est enim sol & luna & stellae, cui dictum
 est: Speciosa sicut luna, electa sicut sol. Ab hac adora-
 tur Ioseph noster in hoc mundo velut in Aegypto ex
 humillimo sublimatus. Na illud Ioseph mater certe ado-
 rare non potuit, quae ante defuncta est quam Iacob ve-
 nisset ad filium, vt illius somnij prophetici veritas adim-
 plenda Christo Domino seruaetur. Quando enim sol
 obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellae
 cadent de caelo, & virtutes caelorum commouebuntur:
 sicut ab aliis duobus Euangelistis hic locus commemo-
 ratum est, Ecclesia non apparebit, impij tunc perseque-
 toribus vltra modum saeuientibus, & remoto timore tan-
 quam aridente mundi felicitate dicentibus, Pax & secu-
 ritas: tunc stellae cadent de caelo, & virtutes caelorum com-

1. Thess. 5. a.

3.

Luc. 21. e.

26.

al. ca.

1. Cor. 7. e.

29.

Luc. 12. e.

36.

Luc. 21. e.

25.

Gen. 6. e. b.

Math. 24. e.

29.

Marc. 13. e.

24.

1. Thess. 5. a.

3.

mouebuntur, quoniam multi qui gratia fulgere vide-
 bantur, persequentibus cedent & cadent, & quidam fi-
 deles firmissimi turbabuntur. Idem autem secundum
 Mattheum & Marcum, post tribulationem dierum il-
 lorum dicitur hoc futurum, non quia transacta tota il-
 la persequutione accident ista, sed quia praecedet tribu-
 latio, vt sequatur quorundam defectio: & quia per om-
 nes dies illos ita fiet, propterea post tribulationem die-
 rum illorum, sed tamen in eisdem diebus fiet. Quod
 ergo dictum est secundum Lucam, Et in terris pressuraz
 gentium: gentes voluit intelligi non pertinentes ad se-
 men Abrahaz, in quo benedicentur omnes gentes, sed
 gentes quae ad sinistram stabunt, quando congregabun-
 tur ante iudicem viuorum & mortuorum omnes gen-
 tes. Vtraque pars enim erit in omnibus getibus, vna quae
 premat, altera quae prematur. Vna quae dicat, Pax & se-
 curitas: altera, in qua sol obscuretur, & non det luna lu-
 men suum, & de qua cadant stellae, & in qua virtutes cae-
 lorum mouebuntur, & tunc videbit filium hominis ve-
 nientem in nube cum potestate magna & maiestate.
 Quod video duobus modis accipi posse, siue in eccle-
 sia tanquam in nube venientem, sicut etiam nunc venire
 non cessat, secundum id quod ait, Amodo videbitis fi-
 lium hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem
 in nubibus caeli: sed ideo tunc cum potestate magna &
 maiestate, quia maior potestas & maiestas illius appa-
 rebit sanctis, quibus magnam virtutem dabit, ne tanta
 persequutione vincatur: siue in corpore suo, in quo se-
 det ad dexteram patris, in quo etiam mortuus est, & re-
 surrexit & ascendit in caelum, secundum quod scriptum
 est in Actibus Apostolorum; His diebus nubes suscepit
 eum, & sublatum est ab eis. Et quia illic etiam dictum est,
 ab angelis: Sic veniet quoadmodum vidistis eum eun-
 tem in caelum, merito credendus est, non solum in eo-
 dem corpore, verum etiam in nube venturus: quoniam sic
 veniet sicut abiit, & nubes eum suscepit abeuntē. Sed
 horum duorum quid hic potius eligendum sit, iudicare
 difficile est. Promptior quidem sensus est, vt quisque cum
 audierit vel legerit, Et tunc videbunt filium hominis ve-
 nientem in nube cum potestate magna & maiestate,
 ipsum prorsus accipiat eius aduentum, non per Eccle-
 siam, sed per seipsum, quando venturus est ad viuos &
 mortuos iudicandos. Sed quoniam Scripturaz serutan-
 dae sunt, nec earum superficie debemus esse contenti,
 quae ad exercitationem nostram ita modificate sunt, vt
 altius se penetrari velint, diligenter sunt inspicenda se-
 quentia. Cum enim dixisset: Et tunc videbunt filium
 hominis venientem in nube cum potestate magna &
 maiestate: adiunxit atque ait: His autem fieri incipien-
 tibus, respicite, & leuate capita vestra, quoniam appropin-
 quat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem:
 Videte ficulneam & omnes arbores, cum producant
 iam ex se fructum, scitis quoniam prope est aestas: ita
 & vos cum videritis haec fieri, scitote quoniam prope
 est regnum Dei. Cum ergo dicit, Cum videritis haec
 fieri: quae intelligere poterimus, nisi ea quae supra com-
 memorata sunt? In his est autem etiam quod ait: Et
 tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum
 potestate magna & maiestate. Proinde etiam hoc cum
 visum fuerit, non iam erit regnum Dei, sed prope erit.
 Hunc ordinem videmus & duos alios Euangelistas te-
 nere. Apud Marcum enim cum dictum esset; Et vir-
 tutes quae sunt in caelis, mouebuntur. Et tunc, inquit,
 videbunt filium hominis venientem in nubibus cum
 virtute multa & gloria. Deinde subiungit quod Lu-
 cas non dixit, Et tunc mittet angelos suos & congre-
 gabit electos suos à quatuor ventis, à summo terrae vs-
 que ad summum caeli: quod ille de sicu, & de aliis ar-
 boribus, iste de sola sicu ponens. A sicu autem discite,
 inquit, parabolam, cum iam ramus eius tener fuerit, &
 nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit aestas:
 sic &

al. fortissi-
mi
al. Ideo

Luc. 21. e.
25.

1. Thess. 5. a.
3.

Math. 24. e.
29.

Marc. 13. e.
24.

Math. 26. f.
64.

Act. 1. b. 9.

Ibidem b. 11.

Luc. 21. f.
28.

Marc. 13. e.
25. 26.

1. 27.

sic &

fic & vos cum videritis hanc fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis. Quid est, cum videritis hanc fieri: nisi ea quae supra dixit? In quibus est etiam illud quod ait: Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria: & tunc mittet angelos suos, & congregabit electos suos. Non itaque tunc erit finis, sed tunc erit in proximo. An dicendum est, non omnia quae supra commemorata sunt, esse intelligenda, ubi ait: Cum videritis hanc fieri, sed aliqua eorum, hoc videlicet excepto quod dictum est: Et tunc videbunt filium hominis venientem, &c. Ipse quippe finis erit, non tunc proximus erit. Sed Matthaeus aperuit, nullis exceptis, esse accipiendum quod positum est, cum videritis hanc fieri. Nam & apud ipsum cum dictum esset, Et virtutes caelorum movebuntur, & tunc apparebit, inquit, signum filij hominis in caelo, & tunc plangent omnes tribus terrae; & videbunt filium hominis venientem in nubibus caeli in virtute multa & maiestate; & mittet angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius a quatuor ventis, a summis caelorum usque ad terminos eorum. Ab arbore autem fici discite parabolam. Cum iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis quia prope est aestas: ita & vos cum videritis hanc omnia, scitote quia prope est in haec. Tunc ergo scimus prope esse, cum viderimus non aliqua eorum, sed hanc omnia, in quibus & hoc est, quod videbitur filius hominis veniens, & mittet angelos suos, & de quatuor mundi partibus, id est, de toto orbe terrarum congregabit electos suos: quod tota hora novissima facit, veniens in suis membris tanquam in nubibus, vel in tota ipsa ecclesia quod est corpus eius, tanquam in nube magna fructificante atque crescente in uniuerso mundo, ex quo coepit praedicare & dicere: Agite poenitentiam; appropinquavit enim regnum caelorum: ita ut fortasse omnia quae ab his tribus Evangelistis dicta sunt de eius aduentu, diligentius inter se collata atque discussa, inueniantur ad hoc pertinere, quod quotidie venit in corpore suo, quod est ecclesia: de quo aduentu suo dixit, Amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis, & venientem in nubibus caeli; exceptis his locis, ubi ab eo ille aduentus vltimus in seipso, quando est viuus iudicaturus & mortuos, ita promittitur ut propinquare dicatur: & quod in vltimo sermonis, secundum Matthaeum ipse omnino aduentus euidenter exprimitur, cuius superius quibusdam signis propinquitas intelligenda monstratur. Ad hoc quippe apud Matthaeum sermo ipse concluditur: Cum autem venerit filius hominis, inquit, in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suae, tunc congregabuntur ante eum omnes gentes: & caetera usque ad illud, ubi ait: Et ibunt hi in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam. Hoc enim nullus ambigit de Christi aduentu novissimo, & de fine seculi praedictum fuisse. Nam & illas quinque & quinque virgines, non defuerunt qui non contemptibili disputatione docere voluerint, ad hunc eius aduentum, qui nunc fit per ecclesiam, pertinere. Sed haec non sunt temere pollicenda, ne aliquid occurrat quod valide contradicat, praesertim quia in talibus diuinorum eloquiorum obsecrationibus, quibus nostras intelligentias Deo placuit exercere, non solum aliis alio mouetur acutius eorum, qui Scripturas sanctas non improbabiler tractant, sed etiam quilibet vnus illorum, aliquando minus, aliquando melius intelligit. Nescio tamen vtrum intueri aliquid certius in hac quaestione possemus, si vlla ratione seu facultate possemus, quam illud quod in epistola prioris iam posui, quando Euangelio mundi vniversus impleatur. Quod enim putat venerabilitas tua, iam hoc per ipsos Apostolos factum, non ita esse certis documentis probaui. Sunt enim apud nos,

Math. 24. c. 29.

Math. 3. d. 2.

Math. 26. f. 64.

Math. 25. c. 31.

al. valde

hoc est, in Africa, Barbarae innumerabiles gentes, in quibus nondum esse praedicatum Euangelium, ex iis qui ducuntur inde captiui, & Romanorum seruitiis iam miscentur, quotidie nobis addicere in promptu est. Pauci tamen anni sunt, ex quo quidam eorum rarissimi atque paucissimi, qui pacati Romanis finibus adherent, ita ut non habeant reges suos, sed super eos praefecti a Romano constituatur imperio, & illi & ipsi eorum praefecti Christiani esse ceperunt. Interiores autem qui sub nulla sunt potestate Romana, prorsus nec religione Christiana in suorum aliquibus detinentur, neque vilo modo recte dici potest, istos ad promissionem Dei non pertinere. Non enim Romanos, sed omnes gentes Dominus semini Abraham, media quoque; iuratione promisit: ex qua promissione iam factum est, vt nonnullae gentes quae non tenentur ditione Romana, reciperent Euangelium & adiungeretur ecclesiae, quae fructificat & crescit in vniverso mundo. Adhuc enim habet quod crescat, donec fiat quod de Christo in Salomonis figura prophetatum est: Dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrae. A flumine scilicet ubi baptizatus est, quia inde coepit Euangelium praedicare. A mari autem usque ad mare totus est orbis cum omnibus gentibus, quoniam mari Oceano cingitur vniversus. Quomodo autem implebitur aliter illa prophetia; Omnes gentes quotquot fecisti venient, & adorabunt coram te Domine: Non enim de locis suis migrando venient, sed in locis suis credendo. De erudentibus quippe Dominus dixit: Nemo potest venire ad me, nisi datus fuerit ei a patre meo. Propheta autem dicit: Et adorabunt eum vnusquisque de loco suo, omnes insulae gentium. Omnes insulae dixit, tanquam diceret, etiam omnes insulae: hinc ostendens quam nulla pars relinquatur orbis terrarum, ubi non sit ecclesia, quando nulla relinquatur insularum, quarum nonnullae etiam in Oceano sunt constitutae, & quae caeterum Euangelium iam suscepisse didicimus: atque ita & in insulis singulis quibusque impletur quod dictum est, Dominabitur a mari usque ad mare, quo vnaquaeque insula cingitur, sicut in vniverso orbe terrarum, quae tanquam omnium quodammodo maxima est insula, quia & ipsam cingit Oceanus; ad cuius littora in Occidentibus partibus ecclesiam peruenisse iam nouimus, & quocumque littorum nondum peruenit, peruentura est utique fructificando atque crescendo. Si ergo quia prophetia veritatis mentiri non potest, necesse est vt omnes gentes quotquot fecit Deus adorent eum, quomodo adorabunt eum nisi inuocent eum? Quomodo autem inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicatione? Aut quomodo praedicabunt, nisi mittatur: Mittit enim angelos suos, & congregat electos suos a quatuor ventis, id est, ab vniverso orbe terrarum. In quibus ergo gentibus nondum est ecclesia, oportet vt sit, no vt omnes qui ibi fuerint credant: omnes enim gentes promissae sunt, non omnes homines omnium gentium. Non enim omnium est fides. Credit itaque omnis gens in omnibus qui electi sunt ante constitutionem mundi, in caeteris non credit, & credentes odit: quomodo enim & illud implebitur, Eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum: nisi in omnibus gentibus sint, & qui oderint, & quos oderint? Quo pacto igitur ab Apostolis est praedictio ista completa, quando adhuc usque sunt gentes, quod certissimum est nobis, in quibus modo coepit & in quibus nondum coepit impleri? Non itaque sic dictum est Apostolis: Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudaea & Samaria, & usque in extremum terrae, tanquam ipsi soli quibus tunc loquebatur ratum munus fuerint impleturi: sed sicut eis solis videtur dixisse quod dixit, Ecce ego vobiscum sum usque in consumma-

Psal. 71. b. r.

Psal. 85. b. 9.

Ioh. 6. e. 44.

Sophonia 2. c. 11.

Rom. 10. c. 14.

Math. 24. c. 31.

Math. 24. c. 9.

AG. 1. b. 8.

Math. 28. d. 20.

summarione seculi, quod tamen eu vniversae ecclesiae promissae, quae aliis morientibus aliis nascentibus hic usque in seculi consummatione futura est, quis non intelligat? sicut eis & illud ait, quod ad eos omnino non pertinet, & tamē sic dictum est, tanquam ad solos etiam pertineret. Cum videritis haec omnia, scitote quia prope est in ianuis. Ad quos enim hoc pertinet, nisi ad eos qui in carne tunc erunt, cum omnia complebuntur? Quato magis illud quod ex magna parte per eos agendum fuit, quamuis & posteris eorum eadem actio seruaretur? Quod autem dixit Apostolus; Nunquid non audierunt, in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum: quauis loquutus sit preteriti temporis verbis, tamen quod futurum fuerat dixit, non quod iam factum atque completum: sicut ipse propheta quo vltus est teste, non ait, in omnem terram exiturus, sed exiit, inquit, sonus eorum, quod vtiq; nondum factum erat: quale est etiam illud, Foderunt manus meas & pedes meos: quod tam longe postea factum nouimus. Sed ne istas tantum propheticas loquutiones non & apostolicas fuisse credamus, nonne idem Apostolus ait, Quae est ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis. Et sine dubio magnum est pietatis Sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, praedicatum est in gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Nempe manifestum est hoc, quod in extremo posuit, etiam nunc nondum esse completum, quanto magis tunc quando ista dicebantur? Ecclesia quippe tunc assumetur in gloria, quando dicitur, Venite benedicti patris mei, percipite regnum: & tamen tanquam factum fuisset, hoc dictum est quod certo sciebatur futurum. Multo minus mirandum est quod etiam verbis praesentis temporis vltus est in eo quod illud identidem dixisse memorasti, propter spem quae reposita est nobis, quam ante audis in verbo veritatis Euangelij, quod aduenit in vos, sicut & in omni mundo est fructificans & crescens, quamuis Euangelij nodum tenebat vniversum: sed fructificare illud in vniverso mundo dixit & crescere, vt ita significaret quousque fuisset fructificando & crescendo venturum. Si ergo latet quado Ecclesia fructificante atque crescente vniversus omnino a mari usque ad mare orbis implebitur, proculdubio latet quado finis erit, ante quippe non erit. Vt autē tibi tanquam sancto homini Dei, & sincerissimo fratri aperiā de hac quaestione quid sentiam, error quidem in vtroque vitandus est, quantum ab homine vitari potest, siue citius siue tardius quam futurum est, Dominus venturus esse credatur. Sed mihi quicquam non videtur errare, cum aliqui nescire se scit, sed cum putat scire quod nescit. Remoueamus itaque de medio seruum illum malum, qui dicens in corde suo; Moram facit Dominus meus venire, dominatur cum seruis suis, & ebriosis conuiuando miscetur: iste quippe proculdubio Domini sui odit aduentum. Quo seruo malo remoto, constituamus ante oculos tres seruos bonos familiae Domini diligentem sobrietate tractantes, aduentum Domini sui sitienter desiderantes, vigilanter expectantes, fideliter amantes. Si vnus eorum citius, alter tardius Dominum putat esse venturum, tertius vero suam de hac re ignorantiam confitetur, quamquam omnes consonent Euangelio, quia omnes diligunt manifestationem Domini, & eam desideranter & vigilanter expectant, videamus tamē quis amplius consonet. Vnus dicit, Vigilemus & oremus, quia citius venturus est Dominus. Alter dicit, Vigilemus & oremus, quia brevis & incerta est vita, quamuis tardius venturus sit Dominus. Tertius dicit, Vigilemus & oremus, quia & brevis & incerta est ista vita, & nescimus tempus quando venturus est Dominus. Euangelium dicit, Videte, vigilate, & orate, nescitis enim quando tempus sit. Obsecro te quid aliud dicere audimus hunc

Math. 24. c. 33.

Rom. 10. d. 18. Psal. 18. a. 5.

Psal. 21. c. 17. al. tamen

1. Tim. 3. d. 31.

Math. 25. d. 34.

Math. 24. d. 48. Luca 12. f. 45.

Mat. 13. d. 33.

tertiu, quam quod dicere audimus Euangelij: Omnes quidem praedeciderio regni Dei hoc volunt esse verum quod dicit primus, sed hoc secundus negat, tertius vero non negat aliquid horum, sed ignorare se fatetur quis verum dicat illorum. Proinde si hoc factum fuerat quod praedixerat primus, gaudebunt cum illo secundus & tertius. Omnes enim manifestationem Domini diligunt. Exultabunt itaque citius venisse quod diligunt. Si autem factum non fuerit, & apparere ceperit, hoc potius esse verum quod dicebat secundus, metuendum est ne inter ipsas moras perturbetur, qui crediderant quod dixerat primus, & incipiant Domini aduentum non tardum putare, sed nullum, qui vides quantus sit interitus animarum. Quod si tanta fidei fuerint, vt se ad secundum praedicta conuertant, & Dominum etiam tardantē fideliter patienter expectent, abundabunt tamē opprobria & insultationes atque irrisiones inimicorum multos infirmos a Christiana fide auertentium, dicendo tam fallaciter eis regnum esse promissum, quam fallaciter dicebatur citius esse venturum. Qui autē credunt quod secundus dicit, tardius Dominum esse venturum, si falsum fuerit inuentum citius Domino veniente, nullo modo qui ei crediderant turbabuntur in fide, sed inopinato gaudio perfructur. Quapropter qui dicit Dominum citius esse venturum, optabilis loquitur, sed periculosus fallitur. Vtinam ergo sit verum, quia erit molestum si non erit verum. Qui autem dicit Dominum tardius esse venturum, & tamen credit, sperat, amat eius aduentum, profecto de celeritate eius etiam si fallitur, feliciter fallitur. Habebit enim maiorem patientiam si hoc ita erit, maiorem letitiam si non erit. Ac per hoc ab eis qui diligunt manifestationem Domini, ille auditur suauis, isti creditur tutius. Qui autē quid horum sit verum ignorare se confitetur, illud optat, hoc tolerat, in nullo eorum errat, quia nihil eorum aut affirmat aut negat. Obsecro te, vt me talē non spernas, quia & ego te diligo id affirmantem quod verum esse desidero, & tanto magis holo fallaris, quanto magis amo quod polliceris, & quanto magis video periculosum si falleris. Da veniam si onerosus sum sanctis sensibus tuis. Quanto enim rarius prouenit, tanto me tecum saltem per literas loqui diutius delectauit.

Augustinus Eudoxio Abbati monachorum insulae Caprariae. Exhortans vt ocio ad pietatem non ad ignauiam vtiatur, & sicut Ecclesia requirit illorum operam, ne detrectent.

EPISTOLA LXXXI.

Domino dilecto & exceptissimo fratri & compresbytero Eudoxio, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus & qui mecum sunt fratres, in Domino S.

Quando quietem vestram cogitamus quam habetis in Christo, etiam nos, quauis in laboribus variis asperisque versemur, in vestra charitate requiescimus. Vnum enim corpus sub vno capite sumus, vt & vos in nobis negociosi, & nos in vobis ocioosi sumus. Quia si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra: & si glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Admonemus ergo & perimus & obsecramus per Christi altissimam humilitatem & misericordissimam celsitudinem, vt nostri memores sitis in sanctis orationibus vestris, quas vos vigilantiores & magis sobrias habere credimus: nostras enim saepe fauciat & debilitat caligo & tumultus secularium actionum, quas & si nostras non habemus, eorum tamē qui nos angariāt mille passus, & iubemur ire cum eis alia duo, tantē nobis ingeritur vt vix respirare possimus: credentes tamē quod ille in cuius conspectu intrat gemitus cōpeditorum, perseverantes nos in eo ministerio, in quo dignatus est collocare cum promissa mercede, adiuuantibus orationibus vestris ab omni angustia liberati. Vos autē fratres exhortamur in Domino vt propositū vestrum custodiatis, & usque in finem perseveretis: ac si quā operam ve-

1. Cor. 12. d. 26.

Math. 5. f. 41.

1. Cor. 9. v. 1. vos autem fratres.

ram vestram mater ecclesia desiderauerit, nec elatione auidā (suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis, sed miti corde obtemperetis Deo; cum mansuetudine portantes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mansuetos vias suas. Nec vestrum ocium necessitatibus ecclesiae praeponatis, cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini, nō inueniretis. Sicut autem inter ignem & aquam tenenda est via, vt nec exuratur homo nec demergatur: sic inter apicem superbiae & voraginē desidia iter nostrum tēperare debemus, sicut scriptū est, Non declinantes, neq; ad dexteram, neq; ad sinistram. Sunt enim qui dum nimis timent, ne quasi in dexteram rapti extollantur, in sinistram lapsi demerguntur. Et sunt rursus qui dum nimis se auferunt à sinistra, ne torpida vacationis mollicie forbeantur, ex altera parte iactantia fastu corrupti atq; cōsumpti, in fauillam fumumq; vaneſcunt. Sic ergo dilectissimi, diligite ocium, vt vos ab omni terrena delectatione refrenetis, & memineritis nullū locum esse, vbi non possit laqueos tēdere, qui timet ne reuoluens ad Deum, & inimicum omnium bonorum, cuius captiui fuimus vindicemus, nullamq; nobis esse perfectam requiem cogitemus, donec transeat iniquitas, & in iudicium iustitia cōuertatur. Item cum aliquid strenuē atque alacriter agitis & impigrē operamini, siue in orationibus, siue in ieiuniis, siue in elemosynis, vel tribuentes aliquid indigentibus: vel donantes iniurias, sicut & Deus in Christo donauit nobis: siue domātes perniciosas consuetudines, castigantesq; corpus, & seruituti subijcientes, siue sufferentes tribulationem, & ante omnia vos ipsos inuicem in dilectione: quid enim sufferat qui fratrem nō suffert? siue propiciantes astutiam atque insidias tentatoris, & scuto fidei iacula eius ignita repellentes & extinguentes, siue cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, vel vocibus à corde nō dissonis, omnia in gloriam Dei facite qui operatur omnia in omnibus. Ita feruentes spiritu, vt in Domino laudetur anima vestra: ipsa est enim actio recti itineris, quae oculis semper habet ad Dominum, quoniam ipse euellit de laqueo pedes. Talis actio nec frangitur negotio, nec frigida est ocio, nec turbulenta, nec marcida est; nec auidax, nec fugax, nec praecipit, nec iacens. Haec agite, & Deus pacis erit vobiscum. Nec importunū me existimet charitas vestra, quia vobis vel per epistolā loqui volui. Non enim hoc vos monui, quod vos nō arbitror facere, sed credidi me non parum commendari Deo à vobis, si ea quae munere illius facitis, cū alloquutionis nostrae memoria faciatis. Nam & antē iam fama, & nunc fratres qui venerunt à vobis, Eustathius & Andreas, bonum Christi odorem de vestra sancta conuersatione ad nos attulerunt. Quorum Eustathius in eam requiem praecessit, quae nullis fluctibus sicut insula tunditur, nec Caprarā desiderat, quia nec cilicio iam quaerit indui.

Augustinus Largo dita perpeſſo, admonet vt vel ex afflictione reddatur melior.

EPISTOLA LXXXII.

Domino insigni & praestantissimo & desideratissimo filio Largo, Augustinus in Domino S.

Accepi literas eximietatis tuae, quibus me ad te petis vt scriberem. Quod quidem non desideras, nisi & hoc quod me posse scribere existimasti, gratum haberes atque iucundum. Id autem est, vt vana seculi huius si inexperta concupisti, experta contempnas. Fallax est enim in eis suauitas, & instructuosus labor, & perpetuus timor, & periculosa sublimitas. Initium sine prudentia, & finis cum poenitentia. Ica se habent omnia quae in ista mortalitatis arumna cupidius quam prudentius appetuntur. Alia est autē spes piorum, alius la-

boris fructus, alia periculorum merces. Nam in hoc mundo non timere, non dolere, non laborare, non periclitari impossibile est. Sed plurimum interest qua causa, qua expectatione, quo termino ista quisq; patiat. Ego quidem cum amatores seculi huius intueor, nescio quādo possit esse ad eorum animos sanandos opportuna sapientia: quando enim res velut prosperas habent, fastu respuunt salubres monitus, & quasi anilem reputant cantilenam: quando autem in aduersis agunt, magis cogitant euadere vnde ad praesens anguntur, quam capere vnde curentur, & vnde perueniant vbi angunt omnino non possunt. Aliquando tamē quidam cordis aures admouent, atq; adhibent veritati, rarius inter prospera, crebrius inter aduersa, sed tamen pauci sunt, ita enim praedicti sunt: inter quos te esse cupio, quia veraciter diligo Domine insignis & praestantissime ac desideratissime fili. Haec admonitio tibi sit mea resalutatio, quia & si te deinceps talia perpeti, qualia pertulisti, nolo, plus tamen doleo haec ipsa te sine aliqua in melius vitae mutatione fuisse perpeſſum.

Augustinus Chryſino, consolans ne deficiat in aduersis.

EPISTOLA LXXXIII.

Domino verē ac merito charissimo & praedicando fratri Chryſino, Augustinus in Domino S.

Remor ad me detulit, Deus faciat vt non sit, sic te animo perturbatū, vt multum mirer prudentiam tuam, & Christianum animum parum cogitare rerum terrenarum conditionem nullo modo aequari posse caelestibus, vbi cor nostrum & spes nostra collocanda est. Vir cordate, nunquid aut totum bonum tuū in his rebus erat, quas nunc videris amittere: aut tam magnum bonum illa deputabas, vt eo subtrahō sic tenebreſcat mens nimia tristitia, quasi lumen eius, non Deus, sed terra sit? Audiui enim, iam dixi, Deus faciat vt falsum audierim, quōd tibi manus etiam velles interre, quod melius non credo aut ascēdisse in cor tuum, aut exiſſe de ore tuo. Sed tamē quia ita perturbatus es, vt hoc de te dici poterit, grauitate de te cōtristatus, hoc literarū alloquio putauī consolandam charitatem tuam, quam nō dubitem Dominum Deum nostrū in corde tuo loqui meliora. Noui enim quā pio studio semper audieris verbum eius. Erige itaq; animum frater in Christo charissime, Deus noster non perit à suis, nec perdet suos: vult autē monere nos quā sint haec fragilia & incerta, quae nimis diligunt homines, vt soluiamus ab eis vinculum cupiditatis, per quod implicatos nos trahunt, & totum amorem nostrum consuſciamus in eū currere, in quo nulla damna timeamus. Ipse te hortatur per ministerium nostrum, viriliter cogites te fidelem esse Christianum, & eius redemptum esse sanguine, qui non solum aeterna sapientia, sed etiam per mala praesentia docuit nos temperanter prospera seculi huius contemnere, & fortiter aduersa tolerare, eius felicitatis mercedem pollicens quam nemo possit à nobis auferre. Scripsi sanē etiam ad virum laudabilem comitem, quam Epistolam in tuo erit arbitrio, vtrum dari velis. Nam per quem detur, non dubito deesse non posse, adiuuante Domino vel episcopum vel presbyterum vel quemlibet.

Augustinus Caio, quem sua disputatione traxerat ad ecclesiam: mittit illi suos libros legendos & iudicandos, adhortans vt perseueret in bono proposito.

EPISTOLA LXXXIII.

Caio Augustinus.

VT abs te abſceſſimus dici nō potest quanta suauitate nos perfuderit recordatio tua, ac sepe perfundat. Recolimus enim ardore inquisitionis tuae, cum esset mirabilis, nō fuisse perturbatam modestiam disputandi.

randi. Nam neq; flagrantius percontantem, neq; tranquillus audientē, quēquā facile inuenerim. Vellem itaq; tecū multum loqui, non enim multū esset quantumcunq; esset, si tecū loquerer. Sed quia difficile est, quid opus est causas quaerere? Prorsus difficile est: erit fortaſſe aliquando facillimum, ita Deus velit, nūc certē aliud est. Dedi ergo negotium fratri, per quem literas misi, vt omnia nostra legēda praebear prudentissimae charitati tuae. Non enim aliquid meū inculcabat inuito: noui enim quid benignitatis in nos animo geras, quae tamē si lecta probaueris, & vera peruideris, nostra esse non putes, nisi quia data sunt, eoque te conuertas licet, vnde tibi quoque est vt ea probares datum. Nemo enim quod legit, in codice ipso cernit verū esse, aut in eo qui scripserit, sed in seipso potius, si eius mēti quoddam non vulgariter candidū, sed à fece corporis remotissimum lumen veritatis impressum est. Quōd si falsa aliqua atq; improbanda cōpereris, de humano nubilo irrorata scias, & ea verē nostra esse nō dubites. Hortarer autē te ad quaerendū, nisi videre mihi viderer hiantia quaedā ora cordis tui, hortarer etiā, vt quod verum cognoueris viriliter teneas, nisi praetere ferres euidētissimum robur animi & cōsilij tui. Totum enim se mihi breui tēpore discussis corporeis tegumentis, quod in te viuit, aperuit. Neque vllō modo siuerit Domini nostri misericordissima prouidentia, vt à catholico Christi grege tu vir tam bonus & egregie cordatus alienus sis.

DE EPISTOLA LXXXV.

Epistolam 85. loco motuimus, quod tantum esset fragmentum Epistolae 222. numerum tamen reliquimus, ne turbationem induceremus.

Augustinus Casulano presbytero, de ieiunio sabbati ac reliquorum dierum, aduersus Vrbicum quendam, qui stultissimē de hac re scripserat.

EPISTOLA LXXXVI.

Dilectissimo & desideratissimo fratri & compresbytero Casulano, Augustinus in Domino S.

Nescio vnde sit factū, vt primis tuis literis meas nō redderem, non tamē tui contemptu id me fecisse scio. Nam & studij tuis & ipso sermone delector, teq; in ista etate iuuenili proficere in verbo Dei & abūdare ad aedificationem ecclesiae, & opto & exhortor. Nunc verō scriptis tuis alteris sumptis, quibus tibi tādē aliquando responderi iure charitatis, in qua vnū sumus, fraterno & aequissimo flagitas, differendū tuae dilectionis vltterius deſiderium non putauī, & inter arētissimas occupationes meas suscepi isto me debito apud te abſoluere. Quod ergo me consulis, vtrum liceat sabbato ieiunare: respondeo, si nullo modo liceret, profectō quadraginta continuos dies nec Moyses, nec Helias, nec ipse Dominus ieiunasset. Verū ista ratione concluditur, etiam Dominico die non illicitum esse ieiunium. Et quisquis tamē hunc diem ieiunio decernendum putauerit, sicut quidam ieiunantes sabbatum obseruant, non paruo scandalo erit ecclesiae, nec immeritō. In his enim rebus de quibus nihil certi statuit Scriptura diuina, mos populi Dei, vel instituta maiorū pro lege tenenda sunt. De quibus si disputare voluerimus, & ex aliorum consuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio, quae labore sermocinationis cum certa documenta nulla veritatis insinuet, vtiq; cauendū est, ne tēpestate contentionis serenitate charitatis obnubilet. Quod periculū vitare neglexit, cuius mihi prolixam disputationem, vt ei responderem cum tuis prioribus literis existimasti esse mittendā. Non autem vsque aded mihi spacia temporum larga sunt, vt ea refellendis singulis sententiis eius impendā, quae aliis operibus magis vrgentibus explicandis habere necessaria. Sed de eo quo te mihi in tuis Epistolis ostēdis ingenio, quod in te donū Dei admodū diligo, eundē sermonem cuiusdā (vt scribis) Vrbici paulo diligentius ipse cōſide-

ra, & videbis eū penē vniuersam ecclesiam Christi, ab ortu solis vsq; ad occasum verbis iniuriosissimis nequamquam lacerare timuisse. Nec dixerim penē vniuersam, sed planē vniuersam. Nam neq; ipsi quorū consuetudinē sibi videtur defendere, inuenitur pepercisse Romanis, sed quomodo in eos quoq; redundet conuicio- rum eius impetus nescit, quoniam non aduertit. Nam cum ei argumēta deficiunt quibus probet sabbato ieiunandū, in luxurias epularum & temulentā conuiuia, & nequissimas ebrietates insultabūdus inuehitur, quasi non ieiunare, hoc sit inebriari. Quod si hoc est, quid ergo prodest Romanis sabbato ieiunare? quandoquidē aliis diebus quibus non ieiunant, necesse est eos secundum disputationē huius ebriosos & vetricolas iudicari? Porro si aliud est grauare corda in crapula & ebrietate, quod semper est malū, aliud est autē modestia & temperantia custodita relaxare ieiuniū, quod certē cū sit die Dominico, reprehensorem non habet Christianū, prandia prius sanctorū à voracitate, & ebriositate ventricolarū iste discernat, ne Romanos ipsos quādo non ieiunant vetricolas faciat, & tūc inquirat, non vtrū liceat inebriari sabbato, quod nec die Dominico licet, sed verū nec sabbato ieiunandū sit, sicut Dominico non solent. Quod vtinam sic quaereret, aut sic affirmaret, vt toto terrarū orbe diffusam, exceptis Romanis, & adhuc paucis Occidentalibus, apertissimē non blasphemaret ecclesiam. Nunc verō quis ferat per omnes Orientales, & multos etiam Occidentales populos Christianos de tot tantisq; famulis famulabusque Christi, sabbato sobriē modelteq; prandētibus, ab isto dici, quōd in carne sint, & Deo placere non possint, & quōd de illis sit scriptum, Recedant iniqui à me, viam eorum nosse nolo: & quod sint vetricolae, Iudaeam ecclesiae praeponeutes, & ancillae filios, & lege non iusta, sed voluptuaria, consulentes ventri, nō disciplinae succumbentes, & quod caro sint, & mortē sapiant, & cetera huiusmodi. Quae si de vno quopiam Dei famulo diceret, quis eū audire, quis nō deuitare deberet? Cum ergo his opprobriis atq; maledictis insectatur ecclesiam per totum mundum fructificantem atq; crescentem, & die sabbati penē vbiq; prandentem, admonco quisquis est, vt sese cohibeat. Nam cuius me nomen ignorare voluisti, profectō de illo me iudicare noluisse. Filius hominis, inquit, sabbati Dominus est. In quo maxime bene quā malē facere licet. Si ergo malē facimus quando prandemus, nullo die Dominico bene viuimus. Quōd autē fatetur Apostolos sabbato manducasse, & dicit, vt tunc ieiunaretur temporis non fuisse, propter quod ait Dominus: Venient dies vt auferatur sponſus ab eis, & tunc ieiunabunt filij spōsi, quia tempus gaudij, & tempus est luctus: primum atēdere debuit, quōd illic Dominus de ieiunio, non de sabbati ieiunio loquebatur. Deinde cum vult intelligi luctum ieiunio, cibo gaudium deputandum, cur non cogitat quicquid est illud, quod significare Deus voluit in eo quod scriptū est, eū die septimo requieuisse ab omnibus operibus suis, nō ibi luctum significatum esse, sed gaudij: nisi forte dicturus est, in illa requie Dei & sanctificatione sabbati gaudij Iudaeis, luctū significatum esse Christianis. Et tamē nec quādo sanctificauit Deus diē septimū, quia in illo requieuit ab omnibus operibus suis, aliquid de ieiunio vel pradio sabbati expressit: nec cū postea populo Hebraeo de ipſius diei obseruatione mādaui aliquid de alimentis vel sumendis, vel non sumendis loquutus est. Vacatio tantum homini à suis, vel à seruilibus operibus imperatur, quam prior populus in vmbra accipiens futurorum, sic vacauit ab operibus, quemadmodum nunc Iudaeos vacare conspicimus, non (vt putatur) Iudaeis carnalibus non rectē intelligentibus, quod rectē intelligunt Christiani. Neq; enim melius hoc intelligimus quā Prophetar, qui ta-

Psal. 24. b. 9.

Deut. 17. v. 11.

Otio ad pietatem, non ad inuaniam vadam.

Psal. 56. a. 2.

Psal. 93. c. 15.

Coloss. 3. c. 13.

1. Cor. 9. d. 27.

Ephes. 6. c. 16.

Ephes. 5. d. 19.

1. Cor. 10. 31.

1. Cor. 12. 4. 6.

Rom. 12. c. 11.

Psal. 33. a. 3.

Psal. 24. c. 15.

Philipp. 4. 8. 9.

Aduersus.

al. deputes.

Possid. huius epistola memoris. Item Eusebium 10. 2. 4. 320.

Dama Christianum non turbat. al. soluat à nobis.

Diff. 11. cap. in hic. Conſuetudo pro lege tenenda.

al. veritas.

al. Caio.

Math. 2. a. 8.

Math. 9. b. 15.

Gen. 2. d. 2.

Num. 15. b. 35.

Math. 9. b. 15.

Luce 18. b. 11.

Math. 5. b. 21.

qui tamen eo tempore quo ita fieri oportuit, seruaerunt hanc sabbati vacationem, quam Iudæi putat adhuc esse seruadam. Vnde illud est, quod lapidare Deus hominem iussit, qui Sabbato ligna collegerat, nusquam autem legitimus lapidatum, vel aliquo dignum supplicio iudicatum, siue ieiunantem sabbato, siue prandentem. Quid tamen horum duorum quieti conueniat, quid labori, iste ipse viderit, qui gaudium manducantibus, luctum ieiunantibus deputauit, vel à Domino deputari intellexit, vbi de ieiunio respondens ait, Non possunt lugere filij sponsi, quamdiu cum eis est sponsus. Quod autem propterea dicit sabbato Apostolos manducasse, quia nondum erat tempus vt sabbato ieiunarent: quod scilicet veterum traditio prohibebat: nunquid ergo erat tempus vt sabbato non vacarent? Nonne & hoc traditio veterum prohibebat, & vacare cogebat, & tamen eo ipso sabbati die, quo Christi legitimus manducasse discipulos, vullerunt vtique spicas quod, sabbato non licebat, quia veterum traditio prohibebat? Videat, igitur ne congruentius ei respondeatur: ideo Dominum die illo à discipulis hæc duo fieri voluisse: vnum de spicis vellendis, alterum de alimētis sumentibus: vt illud esset aduersus eos qui sabbato volunt vacare, hoc autē aduersus eos qui cogunt sabbato ieiunare: cum illud mutato tempore iam superstitiosum esse significasset: hoc autem vtroque tempore liberum esse voluisset. Neque id confirmado dixerim, sed quid ei multo aptius quam sunt ea, quæ loquitur respondere possit ostenderit. Quomodo, inquit, non cum Pharisæo damnabimur bis in Sabbato ieiunantes: ita quam Pharisæus ideo damnatur, quia bis in Sabbato ieiunabat, & non quia super Publicanum se timidus extollebat. Potest autē iste dicere, etiam illos qui omnium fructuum suorum decimas dant pauperibus, cum Pharisæo damnari, quia hoc quoque ille inter sua opera prædicabat, quod cupimus à multis fieri Christianis, & vix paucissimos inuenimus: Aut verò qui non fuerit iniustus, adulter & raptor, cum Pharisæo damnabitur, quia ille se talem non esse iactabat, quod certè quisquis sentit, insanit. Porrò si hæc sine dubio bona, quæ sibi Pharisæus inesse commemorabat, non habenda sunt cum superbiente iactantia, quæ in illo apparebat, sed tamen habenda sunt cum pietate humili, quæ in illo non erat: sic & bis in Sabbato ieiunare in homine qualis fuerat ille Pharisæus, infructuosum est, in homine autem humiliter fideli, vel fideliter humili religiosum est; quamuis Euangelica Scriptura non dixerit damnatum Pharisæum, sed magis iustificatum dixit publicanum. Verum si hoc modo putat iste intelligendum quod ait Dominus: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum, & nisi amplius quam bis in sabbato ieiunaueris, hoc præcepto non possumus implere, bene quod septem dies sunt qui volumine temporum per sua vestigia reuocantur. Cum ergo ex his biduum quisque detraxerit, ne sabbato Dominicoque ieiunet, remanent dies quinque in quibus Pharisæum superare possit bis in sabbato ieiunantem. Puto enim quod si ter in sabbato quis ieiunet, iam superat Pharisæum qui bis in sabbato ieiunabat. Quod si & quater, vel etiam vt nullus dierum, excepto Sabbato & Dominico, prætermittatur, in hebdomade quinquies ieiunatur, quod multi tota vita sua faciunt, maximè in monasterijs constituti: non solum Pharisæus qui bis in Sabbato ieiunabat, verum etiam Christianus qui quarta & sexta feria & ipso sabbato ieiunare consuevit, quod frequenter Romana plebs facit, in labore ieiunij superabitur: & tamen nescio quis iste, vt dicit, vt bicus disputator, etià si quis quinque continuis præter sabbatum & Dominicum diebus ita ieiunet, vt nullo die omnino reficiat corpus, eum carnalem vocat, quasi

cibus & potus ceteris diebus non pertineat ad carnem, & ventricolam iudicat, quasi solius sabbati prandium descendat in ventrem. Huic sanè non sufficit quod ad vincendum Pharisæum iam sufficit, vt ter in Sabbato ieiunetur, sed excepto Dominico sex cæteris diebus ita ieiunare compellit, vt dicat, antiqua remota labe, duo in carne vna, Christi iam sub disciplina manentes, non debent cum filiis sine lege & cum principibus Sodomorum, & cum plebe Gomorræ Sabbatorum voluptaria conuiuia exercere, sed cum sanctimoniam incolis ac Deo deuotis solenni, & Ecclesiastico iure magis ac magis legitime ieiunare, vt sex dierum vel leuis error, ieiunij, orationis & eleemosynæ fontibus abluatur, quo possumus Dominica alogia refecti omnes æquali corde dignè cantare: Saturasti Domine animam inanem, & potasti animam sitientem. Ista dicens & à frequentia ieiunandi solum diem Dominicum excipiens, non tantum Orientis & Occidentis populos Christianos in quibus sabbato nemo ieiunat, verum & ipsam Romanam ecclesiam improvidus & incautus accusat. Cum enim dicit: Sub disciplina Christi manentes, non debere cum filiis sine lege, cum principibus Sodomæ, cum plebe Gomorræ voluptaria Sabbatorum exercere conuiuia, sed cum sanctimoniam incolis ac Deo deuotis, solenni & Ecclesiastico iure magis ac magis legitime ieiunare: ac deinde definiens quid sit legitime ieiunare, subiungit & dicit, vt sex dierum vel leuis error, ieiunij, orationis & eleemosynæ fontibus abluatur: profectò eos qui minus quam sex diebus in hebdomade ieiunant, non putat legitime exercere ieiunium, nec Deo esse deuotos, nec maculas erroris quæ de ista mortalitate contrahuntur abluere. Videant ergo Romani quid agant, quia etiam ipsi nimium contumeliose huius disputatione tractantur, apud quos omnibus istis sex diebus præter paucissimos clericos aut monachos quotus quisque inuenitur, qui frequenter quotidiana ieiunia, maximè quia ibi ieiunandum quinta sabbati non videtur. Deinde quæro: Si vniuscuiusque diei vel leuis error ipsius diei ieiunio soluitur vel abluatur: sic enim dicit, vt sex dierum, vel leuis error ieiunij quoque fontibus abluatur: quid faciemus de illo errore, qui subreperit Dominico die, in quo scandalum est ieiunare? Aut si die ipso nullus Christianis error obrepit, videat homo iste, qui ventricolas tanquam magnus ieiunator accusat, quantum honoris & utilitatis ventribus tribuat, si tunc non erratur quando pranditur. An fortè in ieiunio sabbati tantum bonum constituit, vt aliorum sex dierum, hoc est, ipsius etiam Dominici, vel leuem sicut dicit errorem solum ieiunium sabbati possit abolere, & solo ipso die non erratur, quo toto vtique ieiunatur? Quid est ergo quod die Dominicum sabbato velut Christiano iure præponit? Ecce secundum ipsum dies Sabbati multo sanctior inuenitur, in quo & non erratur cum eius toto spacio ieiunatur, & eodem ieiunio sex cæterorum dierum, ac per hoc ipsius Dominici error abluatur: puto quod tibi non placet ista præsumptio. Iam verò cum se hominē spiritalem videri velit, & tanquam carnales prandentes Sabbati accuset, attende quemadmodum Dominici diei non parco pradio reficiatur, sed alogia deleatur. Quid est autem alogia, quod verbum ex Græca lingua usurpatum est, nisi cum epulis indulgetur, vt à rationis tramite deuietur? Vnde animalia ratione carentia dicuntur aloga, quibus similes sunt ventri dediti, propter quod immoderatum conuiuium, quo mens in qua ratio dominatur, iurgitatione vescendi ac bibendi quodammodo obruitur, alogia nūcupatur. Insuper etiam propter cibum ac potum non mentis, sed ventris alogia diei Dominici dicit esse cantandum: Saturasti Domine animam inanem, & potasti animam sitientem. O virum spiritalem, o carnalium reprehensorem, o magnum ieiunatorem,

Psal. 106. A. 30.

Genes. 3. A. 6.

Genes. 2. J. d. 33.

natorem, & non ventris cultorem, ecce qui nos admonet ne lege ventris, legem Domini corumpamus, ne panem cæli vendamus esca terrena. Et adiungit: Quia esca Adam paradiso perit, esca Esau primatus amittit. Ecce quid dicit: Est enim Satanæ vfitata calumniam, retatio ventris, qui modicum suadet vt auferat totum. Et horum, inquit, interpretatio præceptorum ventricolas minus incuruat. Nonne his verbis suis id agere videtur, vt etiam die Dominico ieiunetur? Alioquin sanctior erit sabbati dies, quo Dominus in monumento requieuit, quam Dominicus quo à mortuis resurrexit. Sanctius est enim profectò sabbatum, si secundum verba huius in sabbato per ieiunium peccatum omne vitatur, & quod diebus aliis contrafactum est, aboletur: in Dominico autem per escam ventris tentatio non cauetur, & diabolicæ calumniæ locus datur, & paradiso peritur, & primatus amittitur. Quid ergo est quod rursus sibi ipse contrarius admonet, vt non prandio modesto, sobrio, Christiano, reficiamur Dominico die, sed in alogia lætantes, plaudentesque cantemus: Saturasti Domine animam inanem, & potasti animam sitientem? Nempe si tunc non erramus quando ieiunamus, & aliorum sex dierum errores tunc abluimus cum sabbato ieiunamus, nullus erit die Dominico deterior, nullus sabbato melior. Crede dilectissime frater, nemo legem sicut iste intelligit, nisi qui non intelligit. Si enim Adam non cibus, sed prohibitus cibus perdidit, & Esau nepotem sancti Abraham non esca, sed vsque ad contemptum Sacramenti, quod in primatu suo habuit, concupita esca damnavit, sic à sanctis & fidelibus piè prandetur, quemadmodum à sacrilegis & incredulis impiè ieiunatur. Præponitur ergo dies Dominicus sabbato fide resurrectionis, non consuetudine refectiois, aut etiam vinolentæ licentiæ cantionis. Moyses, inquit, quadraginta diebus panem non manducauit, nec bibit aquam. Cur autem hoc dixerit, subiunxit atque ait: Ecce Moyses amicus Dei, nubis inquilinus, delator legis, & populi dux, ter bina sabbata ieiunio celebrans non offensam, sed meritum collocauit. Nunquid attendit quid huic posset consequenter opponi? Quia vtique si Moysi ieiunantis propterea ponit exemplum, quoniam in illis quadraginta diebus ter bina, sicut loquitur, sabbata ieiunauit, & ex hoc vult persuadere, vt sabbato ieiunetur: ex hoc ergo persuadeat, vt & Dominico ieiunetur, quia in illis quadraginta diebus nihilominus Moyses ter binos Dominicos ieiunauit. Sed addit ac dicit: Et adhuc etiam Christo Dominicus dies imminente ecclesiæ seruabatur. Quod cur dixerit, nescio. Si enim propterea quia multo magis ieiunandum est, postea quam venit cum Christo Dominicus dies: ergo, quod absit, etiam ipso Dominico ieiunetur. Si autem timuit, ne propter dierum quadraginta ieiunium obijceretur etiam Dominico ieiunandum, & ideo addidit, quod adhuc cum Christo imminente ecclesiæ dies Dominicus seruabatur, vt videlicet ea causa intelligatur ieiunasse Moyses etiam die qui sequitur sabbatum, quia nondum venerat Christus, per quem factus est ipse dies Dominicus, quo non expedit ieiunari: cur ipse Christus quadraginta diebus similiter ieiunauit? Cur non in illis diebus quadraginta ter binis, qui sequebantur sabbatum, ieiunium soluit, vt iam Dominici diei prandium commendaret etiam ante resurrectionem suam, sicut sanguinem suum potandum dedit ante passionem? Vides certè dierum quadraginta ieiunium, quod iste commemorat, sic ad rem non pertinere vt sabbato ieiunemus, quomodo ad rem non pertinet vt Dominico ieiunemus. Prorsus non attendit, quid ei de die Dominico possit opponi, quando sicut accusanda sunt ebriosa conuiuia, & omnis vorax ac temulenta luxuries, sic accusat prandia sabbatorum, cum possint

& ipsa esse modestorum atque sobriorum. Et ideo non est illi ad singula respondendum, quoniam pro sabbati prandio vitia luxuriæ reprehendendo, eadem atque eadem sæpe dicit, aliud non inueniendo quod dicat, nisi quod inaniter & ad rem non pertinens dicit. Vtrum non sit sabbato ieiunandum quærit, non vtrum sabbato non sit luxuriandum, quod nec Dominico faciunt qui Deum timent, quamuis in illo vtique non ieiunent. Quis autem diceret quod iste ausus est dicere? Quomodo, inquit, pro nobis, aut per nos rata erunt Deo aut digna, quæ nos sanctificata die ad peccatum cogunt? Sanctificata diem sabbati confiteretur, & ad peccatum dicit cogi homines qui prandent. Ac per hoc secundum istum, aut dies Dominicus sanctificatus non est, & incipit esse sabbatum melius: aut si est & Dominicus dies sanctificatus, ad peccatum cogimur, quia prandemus: & conatur testimoniis probare diuinis sabbato ieiunandum. Sed vnde hoc probet omnino non inuenit. Manducauit, inquit, & bibit Iacob vinum, & fatiatus est, & recessit à Deo salutari suo, & ceciderunt vna die viginti tria milia: quasi dictum sit: Prandit sabbato Iacob, & recessit à Deo salutari suo. Et Apostolus quando commemorauit cecidisse tot milia, non ait: Neque prandemus sabbato, sicut illi pranderunt: sed ait, Neque fornicemur, sicut quidam eorum fornicari sunt, & ceciderunt vna die viginti tria milia. Quid sibi etiam vult quod ait, Sedit autem populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere? Posuit quidem & Apostolus hoc testimonium, sed vt à seruitute Idolorum non à sabbati prandio prohiberet. Sabbato autem illud factum esse, iste non probat, sed vt libitum esse suspicatur. Sicut autem fieri potest vt ieiunetur, & cum ieiunium soluitur si quis ebriosus est, tunc inebrietur: ita fieri potest vt non ieiunetur, & si temperantes sunt homines, modestissime prandatur. Quid est ergo quod sabbati volens persuadere ieiunium, adhibet Apostolum testem dicentem: Nolite inebriari vino, in quo est omnis luxuria: quasi diceret, Nolite prandere sabbato, quia ibi est omnis luxuria. Sicut autem hoc præceptum apostolicum, ne inebrientur vino, in quo est omnis luxuria, obseruatur à Christianis Deum timentibus quando pranditur die Dominico, ita obseruatur quando pranditur & sabbato. Vt expressius, inquit, errantibus contradicam, nemo ieiunio Deum, & si non promeretur offendit, porò & non offendere promereri est. Quis hoc diceret, nisi qui nollet considerare quid diceret? Ergo pagani quando ieiunant, non ideo magis offendunt Deum? Aut si de Christianis voluit quod dixit intelligi, quis non Deum offendet, si velit cum scandalo totius quæ vbiq; dilatata est Ecclesiæ, die Dominico ieiunare? Deinde subiicit testimonia de Scripturis ad causam quam suscepit nihil valentia. Ieiunio, inquit, Helias paradiso donatus in corpore regnat: quasi ieiunium non prædicent qui sabbato non ieiunant, sicut ieiunium prædicant, qui tamen die Dominico non ieiunant. Aut Helias eo tempore ieiunauerit, quo populus Dei etiam sabbato ieiunabat. Quod autem respondimus de quadraginta diebus ieiunij Moysi, hoc deputa esse respondendum & de quadraginta diebus Helias: Ieiunio, inquit, Daniel leonum siccam rabiem illatus euasit: quasi legerit quod sabbato ieiunauerit, aut etiam cum ipsis leonibus sabbato fuerit, vbi tamen legitimus quod & pranderit. Ieiunio, inquit, trium fida germanitas ignibus coruscanti carceri dominata rogi hospitio susceptum Dominum adorauit. Hæc exempla sanctorum, nec ad persuadendum cuiuscunq; diei ieiunium valent, quantominus sabbati, quandoquidem non solum non legitur tres viros sabbato fuisse missos in caminum ignis ardentem: sed ne

Exod. 32. b. 6.

1bidem f. 28.

1 Cor. 10. b. 8.

Eph. 5. d. 18.

illud quidem legitur, tamdiu illic eos fuisse, vt possit quisquam dicere eos ieiunasse, imò verò vix vnus horæ spatium est, quo eorum confessio hymnusque cantatur. Nec amplius inter illas flammæ innocuas deambulauerunt quam canticum illud terminauerunt. Nisi fortè ab isto etiam vnus horæ spatium ieiunio deputatur. Quod si ita est, non habet quod succenscat pransoribus sabbati. Vsq̄ ad horam enim prandij multo quam in illo camino prolixius ieiunatur. Adhibet & illud Apostoli testimonium, vbi ait; Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Et regnum Dei Ecclesiam vult intelligi, in qua Dominus regnat. Obscuro te, nunquid hoc agebat Apostolus, cum ista loqueretur, vt sabbato à Christianis ieiunaretur? Sed nec de ipso cuiuscunque diei ieiunio loquebatur, cum hæc diceret. Dicitur enim aduersus eos qui more Iudæorum secundum veterem legem in obseruatione quorundam ciborum putabant esse mundiciam, & ad eorum fratrum admonitionem, per quorum escam & potum indifferenter acceptum scandalizabantur infirmi. Ideo cum dixisset: Noli illum in esca tua perdere, pro quo Christus mortuus est: Et, Non ergo blasphemetur bonum nostrum: tunc adiunxit, Non enim est regnum Dei esca & potus, &c. Nam sicut verba hæc Apostoli intelligit, vt regnum Dei, quod est Ecclesia, non sit in esca & potu, sed in ieiunio: non dico sabbatis ieiunare, sed nunquam omnino cibum ac potum sumere deberemus, ne de isto Dei regno vnquam recederemus. Puto autem quia isto consistente aliquanto religiosius die Dominico ad ecclesiam pertinemus, quando tamen & ipso concedente prandemus. Cur, inquit, sacrificium potiori Domino charum murmuramus offerre, quod spiritus desiderat & angelus laudat? Deinde adiungit angeli testimonium dicentis: Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna. Quid dixerit, potiori Domino, nescio, nisi fortè scriptor errauit, & te fugit, vt quod mihi legendum misisti non emendares. Sacrificium ergo Domino charum ieiunium vult intelligi, quasi de ieiunio verteretur hæc quæstio, & non de ieiunio sabbati. Neque enim Dominicus dies sine sacrificio quod Deo charum est peragitur, quia non ieiunatur. Sequitur adhuc & ingerit testimonia à causa quam defendendam suscepit penitus aliena. Immola, inquit, Deo sacrificium laudis, & istam vocem diuini Psalmi volens ad quod agitur nescio quomodo connectere, Vtique, inquit, non sanguinis aut ebrietatis conuiuium, quo non laudes debite Deo, sed blasphemie diabolo suffragante syluescunt. O improvidam præsumptionem. Non ergo immolatur sacrificium laudis Dominico die, quia non ieiunatur, sed agitur ebrietatis conuiuium & blasphemie diabolo suffragante syluescunt. Quod si nefas est dicere, intelligat non ieiunium significare in eo quod scriptum est, Immola Deo sacrificium laudis. Ieiunium quippe certis diebus & maxime festis non agitur. Sacrificium verò laudis ab Ecclesia toto orbe diffusa diebus omnibus immolatur. Alioquin quod nullus, non dico Christianus, sed nec infans dicere auderet, dies illi quinquaginta post Pascha vsque ad Pentecosten quibus non ieiunatur, erunt secundum istum à sacrificio laudis alieni, quibus tantummodo diebus in multis ecclesiis, in omnibus autem maxime cantatur Alleluia, quam vocè laudis esse nullus Christianus quamlibet imperitus ignorat. Confiteretur tamen etiam ipso die Dominico non in ebrietate, sed in iucunditate prandèri, cum dicit, debere nos ex Iudæis & Gentibus multos Christianos nomine, fide paucos electos, vespertino sabbatorum incenso, pro pecudum victimis ieiunium Deo placitum laudibus immolare, cuius feruore cremata deficiant opera delictorum. Et maxime,

Rom. 14. c. 17.

1bid. c. 15.

1bid. c. 12. b. 8.

1bid. c. 49. c. 14.

1bid.

1bid.

inquit, exaudiet nos à nobis auditus, & erunt nobis domus ad manducandum & bibendum, non in ebrietate, sed in iucunditate Dominica celebritate perfecta. Tunc enim eulogia, non (vt superius ait) alogia celebratur. Sed quid eum offendit sabbati dies quem Dominus sanctificauit, ignoro, vt in eo non putet posse manducari & bibi cum tali iucunditate, quæ careat ebrietate; cum sic ante sabbatum ieiunare possimus, quomodo dicit ante Dominicum sabbato ieiunandum: an continuò biduo pranderi nefas esse arbitrat? Videat ergo quanta afficiat contumelia ipsam quoque Romanam Ecclesiam, vbi & his hebdomadibus, in quibus quarta & sexta & sabbato ieiunatur, tribus tamen diebus continuis, Dominico scilicet ac deinde secunda & tertia prandetur. Quum vitam certum est, inquit, arbitrio pendere pastorum. Sed vae qui dicunt, quod bonum malum, & tenebras lucem, & lucem tenebras, & amarum dulce, & dulce amarum. Quid sibi velint hæc verba eius, non satis intelligo. Si enim hæc, vt scribis, sicut Vrbicus dicit, in vrbe plebs pendens ex pastoris arbitrio cum episcopo suo ieiunat sabbato. Si autem sic ad te ista scripsit, quia in epistola tua & ipse quiddam tale scripsisti, non tibi persuadeat vrberem Christianam sic laudare sabbato ieiunantem, vt cogaris orbem Christianum damnare prandentem. Cum enim dicit: Vae qui dicunt quod bonum malum, & tenebras lucem, & lucem tenebras, & amarum dulce, & dulce amarum, ieiunium sabbati volens intelligi bonum & lucem & dulce, prandium verò malum & tenebras & amarum, quis cum dubitat in omnibus Christianis sabbato prandentibus vniuersum orbem damnare terrarum. Nec se ipse respicit, nec quid dicat attendit, vt scriptis suis ab ista præcipiti cohibeatur audacia? Continuo quippe subiunxit: Nemo ergo vos iudicet in esca aut in potu, quod ipse vti que facit qui sabbato sumentes escam, potumque sic arguit: tantum errat vt hinc ei euenire timendum sit etiam illud quod idem Apostolus alibi dicit, Qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicat. Isto modo hoc temperamentum, quo scandala deuitaret inter ieiunantes sabbato & manducantes, teneret, vt & ipsum non manducantem manducans quisque non sperneret, & ipse non manducans manducantem non iudicaret. Petrus etiam, inquit, Apostolorum caput, cæli ianitor, & ecclesie fundamentum, extincto Simone, qui fuerat diaboli non nisi ieiunio vincendi figura, id ipsum Romanos edocuit, quorum fides annunciatur vniuerso orbi terrarum. Nunquid ergo cæteri Apostoli prandere Christianos contra Petrum docuerunt in vniuerso orbe terrarum: Sicut itaque inter se vixerunt concorditer Petrus & discipuli eius, sic inter se concorditer viuunt sabbato ieiunantes quos plantauit Petrus, & sabbato prandentes quos plantauerunt discipuli eius. Est quidem & hæc opinio plurimorum, quamuis eam perhibeant esse falsam plerique Romani, quod apostolus Petrus cum Simone Mago die Dominico certaturus propter ipsum magnæ tentationis periculum, pridie cum eiusdem vrbe Ecclesia ieiunauerit, & consequuto tam prospero gloriosoque successu, eundem morem tenuerit, eumque imitatur sint nonnullæ Occidentis Ecclesie. Sed si, vt iste dicit, Simon Magus figura erat diaboli: non planè sabbatarus aut Dominicarius, sed quotidianus est ille tentator: nec tamen aduersus eum quotidie ieiunatur, quando & diebus Dominicis omnibus, & quinquaginta post Pascha, & per diuersa loca diebus solennibus martyrum & festis quibusque prandetur: & tamen diabolus vincitur, si oculi nostri sint semper ad Dominum, vt ipse euellat de laqueo pedes nostros: & siue manducamus siue bibimus, siue quod-

1sa. 5. c. 20.

Coloss. 2. c. 16.

Rom. 14. c. 3.

Petrus ecclesia fundamentum.

1sa. 24. c. 15.

quodcunque facimus, omnia in gloriam Dei faciamus, & quantum in nobis est sine offensione simus Iudæis & Græcis & Ecclesie Dei. Quod parum cogitant qui cum offensione manducant, vel cum offensione ieiunant, & per vtramlibet intemperantiã scandala concitant, quibus non superatur diabolus, sed latatur. Quod si responderetur, hoc docuisse Iacobum Hierosolymis, Ephesum Ioannem, ceterosque aliis locis, quod docuit Romæ Petrus, id est, vt sabbato ieiunetur, sed ab hac doctrina terras ceteras deuiasse, atque in ea Romam stetit: & econtrariò refertur Occidentis potius aliqua loca, in quibus Roma est, non seruasse quod Apostoli tradiderunt: Orientis verò terras, vnde cœpit ipsum Euangelium prædicari, in eo quod ab omnibus simul cum ipso Petro apostolis traditum est, ne sabbato ieiunetur, sine aliqua varietate mansisse. Interminabilis est ista contentio generans lites, non finiens quæstiones. Sit ergo vna fides vniuersa, quæ vbi que dilatur, Ecclesie, tanquam intus in membris, etiam si ipsa fidei vnitas quibusdam diuersis obseruationibus celebratur, quibus nullo modo quod in fide verum est impeditur. Omnis enim pulchritudo filie regis intrinsecus, illæ autem obseruationes quæ variè celebrantur, in eius veste intelliguntur. Vnde ibi dicitur, In sinibris aureis circumamicta varietate. Sed ea quoque vestis ita diuersis celebrationibus varietur, vt non aduersis diuentionibus dissipetur. Postremo, inquit, si Iudæus sabbatum colendo Dominicum negat, quomodo Christianus obseruat sabbatum? Aut simus Iudæi vt sabbatum obseruemus: nemo enim potest duobus dominis seruire. Nonne ita loquitur tanquam sabbati alius dominus sit, alius Dominici? Nec illud audit quod & ipse commemorauit; Dominus est enim sabbati filius hominis. Quod autem ita nos vult esse à sabbato alienos, sicut Iudæi sunt à Dominico alieni, nonne tantum errat vt possit etiam dicere, ita nos non debere accipere legem nec prophetas; sicut Iudæi non accipiunt Euangelium, nec Apostolos? Quod qui sapit, quid mali sapiat vti que intelligis. Sed vetera, inquit, omnia transierunt, & in Christo facta sunt noua. Hoc verum est. Nam propterea sicut Iudæi sabbatis non vacamus, etiam si ad significandam requiem quæ illo die significata est, Christiana sobrietate & frugalitate seruata, ieiunij vinculum relaxamus. Et si aliqui fratres nostri requiem sabbati relaxatione ieiunij significandam esse non putant, nequaquam de vestis regie varietate litigamus, ne ipsius reginæ, vbi vnam fidem etiam de ipsa requie retinemus, interiora membra vexemus. Est enim quia vetera transierunt, cum eis transit etiam carnalis vacatio sabbati, non tamen quia sabbato & Dominico sine supersticiosa vacatione prandemus, ideo duobus dominis seruimus, quia & sabbati & Dominici vnus est dominus. Iste autem qui vetera transisse sic dicit, vt in Christo cederet ara altari, gladius ieiunio, precibus ignis, pani pecus, poculo sanguis, nescit altaris nomen magis legis & prophetarum literis frequentatum, & altare Deo prius in tabernaculo, quod per Moysem factum est, collocatum: aram quoque in Apostolicis literis inueniri, vbi martyres clamant sub ara Dei. Dicit cessisse ieiunio gladium, non recordans illum quo milites Euangelici armantur ex vtroque Testamento, gladium bis acutum. Dicit cessisse precibus ignem, quasi non & tunc preces deferebantur in templum, & nunc à Christo ignis est missus in mundum. Dicit cessisse pani pecus, tanquam nesciens, & tunc in Domini mensa panes propositionis poni solere, & nunc se de agni immaculati corpore partem sumere. Dicit cessisse poculo sanguinem, non cogitans etiam nunc se accipere in poculo sanguinem. Quanto ergo melius & congruen-

1. Cor. 10. c. 31.

1sa. 44. c. 24.

1bidem.

Matth. 6. c. 24.

Luca 6. c. 4. 5.

tius vetera transisse, & noua in Christo facta esse, sic diceret, vt cederet altare altari, gladius gladio, ignis igni, panis pani, pecus pecori, sanguis sanguini. Videmus quippe in his omnibus carnale verusatem spiritali cedere nouitati. Sic ergo intelligendum est, siue in isto die volubili septimo prandatur, siue à quibusdam etiam ieiunetur, tamen sabbato spiritali sabbatum carnale cessisse, quando in ista sempiterna & vera requie concupiscitur, in illo vacatio temporalis iam supersticiosa contemnitur. Cætera quæ sequuntur quibus suam disputationem iste concludit, sicut alia quædam quæ inde commemoranda non arbitratus sum, multo magis ad causam non pertinent, in qua de ieiunio sabbati vel prandio disputatur. Sed ea tibi ipsi maxime, si ex iis quæ à me dicta sunt aliquid adiuuaris aduertenda & iudicanda dimitto. Si autem quoniam huic quantum potui sufficienter respondi me puto, de hac re sententiam meam queris, ego in euangelicis & apostolicis literis, totoque instrumento quod appellatur Testamentum nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non inuenio definitum. Ac per hoc sentio, non quidem ad obtinendam quam fides obtinet æquè iustitiam, in qua est pulchritudo filie regis intrinsecus, sed tamen ad significandam requiem sempiternam, vbi est verum sabbatum, relaxationem quam constrictionem ieiunij aptius conueniri. Veruntamen in huius sabbati ieiunio siue prandio nihil mihi videtur tutius pacatusque; seruari, quam vt qui manducat non manducantem non spernat, & qui non manducat manducantem non iudicat: quia neque si manducauerimus abundabimus, neque si non manducauerimus egebimus: custodita scilicet eorum inter quos viuimus, in his rebus inoffensa societate. Sicut enim quod ait Apostolus verum est, malum esse homini qui per offensionem manducat: ita malum est homini qui per offensionem ieiunat. Non itaque simus eis similes, qui videntes Ioannem non manducantem nec bibentem, dixerunt: Daemonium habet. Sed nec rursum eis, qui videntes Christum manducantem & bibentem, dixerunt: Ecce homo vorax & vinosus, amicus publicanorum & peccatorum. Rem quippe valde necessariam his dictis Dominus ipse subiicit atque ait: Et iustificata est sapientia in filiis suis. Qui sunt autem isti, si requiris, lege quod scriptum est; Filij sapientie Ecclesia iustorum, ij sunt qui quando manducant, non manducantes non spernant, quando non manducant manducantes non iudicant, sed eos planè qui per offensionem non manducant, siue manducant, vel spernant, vel iudicant. Et de die quidem sabbati facilius causa est, quia & Romana ieiunat Ecclesia, & alie nonnullæ, etiam si pauca, siue illi proxima siue longinquæ: die autem Dominico ieiunare scandalum est magnum, maxime postea quam innotuit detestabilis multumque fidei catholice scripturisque diuinis aperitissime contraria hæresis Manichæorum, qui suis auditoribus ad ieiunandum istum tãquam constituerunt legitimum diem, per quod factum est, vt ieiunium diei Dominici horribilius haberetur. Nisi fortè aliquis idoneus sit nulla refectione interposita ultra hebdomadam perpetuare ieiunium, vt ieiunio quadraginta dierum quantum potuerit appropinquet, sicut aliquos fecisse cognouimus. Nam & ad ipsum quadragenarium numerum peruenisse quendam, à fratribus fide dignissimis nobis asseueratum est. Quemadmodum enim veterum patrum temporibus, Moyses & Helias nihil contra prandia sabbatorum fecerunt, cum diebus quadraginta ieiunauerunt: ita qui potuerit septem dies ieiunando transire, non sibi ad ieiunandum eligit Dominicum diem, sed in iis eum inuenit quos ieiunatu-

Ieiunium præceptum est in nouo Testamento.

Rom. 14. c. 3.

1bidem d. 20.

Matth. 11. c. 18.

1bidem.

rum se vouit plurimos dies. Ieiunium tamen etiã con-
tinuatum si in hebdomade soluendum est, nullo con-
gruentius quã Domino die soluitur. Si autem post
hebdomadem corpus reficitur, non vtique ad ieiunan-
dum dies Dominicus eligitur, sed in numero quem
voueri placuit inuenitur. Nec illud moueat quod Priscil-
liamistæ Manichæorum simillimi ad ieiunandũ die
Dominico solent testimonium de Apostolorum Acti-
bus adhibere, cum esset apostolus Paulus in Troade.
Sic enim scriptum est: In vna autem sabbati congre-
gatis nobis frangere panem, Paulus disputabat exitu-
rus alia die, produxitque sermonem vsque ad medium
noctis. Deinde cum descendisset de coenaculo, vbi con-
gregati erant, ad resuscitandum adolefcẽtem, qui gra-
uatus somno de fenestra ceciderat & mortuus fereba-
tur: de ipso Apostolo Scriptura sic loquitur, Ascẽdens
autem, inquit, cum fregisset panem atque gustasset, sa-
tisque esset allocutus vsque ad diluculum, sic profectus
est: absit vt hoc sic accipiatur, tanquam solerent Apo-
stoli Dominico die solenniter ieiunare. Vna enim sab-
bati tunc appellabatur dies qui nũc Dominicus appel-
latur, quod in Euangelis apertius inuenitur: Nam dies
resurrectionis Domini, prima sabbati à Mattheo, & cæ-
teris autem tribus, vna sabbati dicitur: quem constat
eum esse qui Dominicus postea appellatus est. Aut er-
go post peractũ diem sabbati, noctis initio fuerant con-
gregati, quæ vtique; nox iam ad diem Dominicũ, hoc est
ad vnam sabbati pertinebat: & ita eadem nocte fractu-
rus panem, sicut frangitur in sacramẽto corporis Chri-
sti, produxit sermonem vsq; ad medium noctis, vt post
sacramenta celebrata, rursus vsque ad diluculum allo-
quens congregatos, quoniam multum festinabat vt lu-
cescente proficisceretur Dominico die. Aut certè si in
vna sabbati non per noctem, sed per diem hora Domi-
nici fuerant congregati, eo ipso quod dictum est, Paulus
disputabat illis exiturus alia die, expressa est causa
producenti sermonis, quia fuerat exiturus & eos suffi-
ciẽter instruere cupiebat. Non ergo solenniter die Do-
minico ieiunabat, sed necessarius sermo qui studij fer-
uentissimi audiebatur ardore, reficiendi corporis causa
interumpendus esse non visus est profectuuro Apo-
stolo, qui eos propter alios suos vsquequaq; discursus, vel
nunquam vel rarissimè visitabat, præsertim quia tunc
ex illis terris sicut consequentia docent, ita discessurus
erat, vt iam non esset eos in carne visurus. Ac per hoc
magis ostenditur Dominico die solita illis ieiunia nõ fuis-
se ieiunia, quia ne hoc crederetur, curauit scriptor libri
causam producendi sermonis exponere: vt sciremus si
aliqua necessitas oriatur, vrgentiori adioni non esse
prandium præferendum: quamuis ab istis auidissimè
audientibus, & ipsum fontem cogitantibus profectu-
rum, atque ideo magna siti non aquæ, sed verbi sine sa-
tietate quicquid influebat hauriẽtibus, non tantũ car-
nale prandium, verumetiam cœna contempta est. Sed
tunc quamuis Dominico die solita illis ieiunia nõ fuis-
sent, non erat tamen ecclesiæ tam insignis offensio, si
aliqua tali necessitate, qualẽ apostolus Paulus habuit,
die toto Dominico vsque ad medium noctis, vel etiam
vsq; ad diluculũ reficere corpora non curarent. Nunc
verò postea quã hæretici maximè impiissimi Mani-
chæi, ieiunia diei Dominici non aliqua necessitate oc-
currenti peragere, sed quasi sacra solennitate statuta
dogmatizare cœperunt, & innouerunt populus Chri-
stianis, profectò nec tali necessitate qualem Apostolus
habuit, existimo faciendum esse quod fecit: ne maius
malum incurratur in scandalo, quã bonum percipia-
tur ex verbo. Quicquid tamen causæ vel necessitatis
extiterit, cur homo Christianus die Dominico ieiuna-
re cogatur, sicut etiam illud in Actibus Apostolorum
inuenimus, in naufragij periculo, vbi & ipse Apostolus
nauigabat, quatuordecim diebus, ac per hoc duobus

Act. 20. b. 7.

Matth. 28. a.

Die Domini-
co non est iei-
unandum.

Act. 27. f.

A Dominicis ieiunatum: nullo modo dubitare debe-
mus, Dominicum diem quando non plures dies sine
vlla refectione continuandi vouentur, inter ieiunio-
rum dies non esse ponendum. Cur autem quarta & se-
xta maximè ieiunet ecclesia, illa ratio reddi videtur,
quod considerato Euangelio, ipsa quarta sabbati quam
vulgo quartam feriam vocant, consilium reperiuntur
ad occidendum Dominum fecisse Iudæi. Intermissio
autem vno die cuius vespera Dominus Pascha cum
discipulis manducauit, qui finis fuit eius diei quem
vocamus quintam sabbati, deinde traditus est ea nocte
quæ iam ad sextam sabbati, qui dies passionis eius ma-
nifestus est, pertinebat. Hic dies primus azymorum fuit
ad vespera incipiens. Sed Mattheus Euangelista quin-
tam sabbati dicit fuisse primam diem azymorum, quia
eius vespera sequente futura erat cœna paschalis, qua
cœna incipiebat azymum & ouis immolatio mandu-
cari. Ex quo colligitur quartam sabbati fuisse quan-
do ait Dominus; Scitis quia post biduum pascha fiet,
& filius hominis tradetur vt crucifigatur. Ac per hoc
dies ipse ieiunio deputatus est, quia sicut Euangelista
sequitur & dicit; Tunc congregati sunt principes sa-
cerdotum & seniores populi in atrium principis sacer-
dotum, qui dicebatur Caiphaz, & consilium fecerunt
vt Iesum dolo tenerent & occiderent. Intermissio au-
tem vno die, de quo dicit Euangelium: Prima autem
azymorum acceperunt discipuli ad Iesum dicentes: V-
bi vis paremus tibi comedere pascha? Hoc ergo die in-
termissio passus est Dominus, quod nullus ambigit, se-
xta sabbati, quapropter & ipsa sexta rectè ieiunio depu-
tatur: ieiunia quippe humilitatem significant. Vnde
dictum est: Et humiliabam in ieiunio animum meam.
Sequitur sabbatum, quo die caro Christi in monu-
mento requieuit, sicut in primis operibus mundi re-
quieuit Deus die illo ab omnibus operibus suis. Hinc
exorta est ista in reginæ illius veste varietate. vt alij, sic
ut maximè populi Orientis, propter requiem signifi-
candam mallent relaxare ieiunium, alij propter hu-
militatem mortis Domini ieiunare, sicut Romana &
nonnullæ Occidentis Ecclesiæ. Quod quidem vno die,
quò pascha celebratur propter renouandam rei gestæ
memoriam, qua discipuli humanitatis mortem Domi-
ni doluerunt, sic ab omnibus ieiunatur, vt etiam il-
li sabbati ieiunium deuotissimè celebrent, qui cæteris
per totum annum sabbatis prandent, vtrunque videli-
cet significantes, & in vno anniuersario die lectum di-
scipulorum, & cæteris sabbatis quietis bonum. Duo
quippe sunt quæ iustorum beatitudinem, & omnis
miseriæ finem sperari faciunt, mors & resurrectio mor-
tuorum. In morte requies est, de qua dicitur per Pro-
phetam; Plebs mea intra in cellaria tua, abscondere
pusillum donec transeat ira Domini. In resurrectione
autem in homine toto, id est, in carne & spiritu perfe-
cta felicitas. Hinc factum est vt horum duorum vtrun-
que non significandum putaretur labore ieiunij, sed
potius refectionis hilaritate, excepto paschali vno sab-
bato, quo discipulorum, sicut diximus, luctus propter
rei gestæ memoriam fuerat ieiunio prolixiore signifi-
candus. Sed quoniam non inuenimus, vt iam supra
commemorauimus, in euangelicis & apostolicis literis
quæ ad noui Testamenti reuelationem propriè perti-
nent, certis diebus aliquibus euidenter præceptum
obseruanda esse ieiunia, & ideo res quoque ista sicut al-
liæ plurimæ, quas enumerare difficile est, inuenit in
veste illius filij regis, hoc est ecclesiæ, varietatis locum,
indicabo tibi quid mihi de hoc requirenti responde-
rit venerandus Ambrosius, à quo baptizatus sum, Me-
diolanensis episcopus. Nam cum in eadem ciuitate
mater meã mecum esset, & nobis adhuc catechume-
nis parum ista curantibus, illa sollicitudinem gereret
vtrum secundum morem nostræ ciuitatis sibi esset sab-
bato

Matth. 26. a.

Act. 17.

Psal. 14. a.

Eccl. 26. d.

Ambrosius.

Diff. 12. illa.

bato ieiunandum, an Ecclesiæ Mediolanensis more
prandendum, vt hac eam cunctatione liberarem, in-
terrogauit hoc supradictum hominem Dei. At ille;
Quid possum, inquit, hinc docere amplius quã ipse
facio? Vbi ego putaueram nihil eum ista responsione
præcepisse, nisi vt sabbato pranderemus. Hoc quippe
ipsum facere sciebam: sed ille sequutus adiecit, Quan-
do hic sum, non ieiunio sabbato; quando Romæ sum,
ieiunio sabbato: & ad quamcunq; Ecclesiam veneri-
tis, inquit, eius morem seruate, si pati scandalum non
vultis aut facere. Hoc responsum retuli ad matrem,
eiq; suffecit, nec dubitauit esse obediendum: hoc e-
tiam nos sequuti sumus. Sed quoniam cõtingit maxi-
mè in Aphrica, vt vna ecclesia vel vnus regionis Eccle-
siæ, alios habeant sabbato prandentes, alios ieiunantes,
mos eorum mihi sequendus videtur, quibus eorum po-
pulorum congregatio regenda commissa est. Quapro-
pter si consilio meo, præsertim quia in hac causa plus
fortè quã satis fuit, te petente atque vrgente loquu-
tus sum, libenter acquiescis: Episcopo tuo in hac re no-
li resistere, & quod facit ipse, sine vllò scrupulo vel di-
sceptatione sectare.

Augustinus Felicitati & Rustico, de malis & fraternâ corre-
ptione patienter tolerandis.
EPISTOLA LXXXVII.

*Dilectissima & sanctissima matri Felicitati, & fratri
Rustico, & sororibus quæ vobiscum sunt, Augusti-
nus & qui mecum sunt, in Domino S.*

Bonus est Dominus, & misericordia eius vbique
diffusa, quæ nos de vestra charitate in suis visceri-
bus consolatur. Quantum enim diligit credentes &
sperantes in se, & illum atque inuicem diligentes, &
quid eis in ostium seruet, hinc maximè ostendit, cum
infidelibus & desperatis, quibus in mala voluntate vs-
que in finem perseverantibus ignem cum diabolo æternu-
m minatur, in hoc tamen seculo bona tanta largi-
tur: qui facit oriri solem suum super bonos & malos, &
pluit super iustos & iniustos: breuiter enim aliquod di-
ctum est, vt plura cogitentur. Quã multa enim ha-
beant impij in hac vita munera & dona gratuita ab il-
lo quem contemnunt, enumerare quis potest? Inter
quæ illud magnum, quod exemplis interpositarum tri-
bulationum, quas huius seculi dulcedini tanquam bo-
nus medicus miscet, admonet eos si attendere velint,
fugere ab ira ventura: & cum in via sunt, id est in hac
vita, concordare cum sermone Dei, qui sibi aduer-
sarium fecerunt malè viuendo. Quid ergo non miseri-
corditer præstatur hominibus à Domino Deo, à quo e-
tiam tribulatio beneficium est? Nam res prospera do-
num est consolantis, res autem aduersa donum est ad-
monentis Dei. Et si hæc præstat (vt dixi) etiam malis,
quid præparat sustinentibus se? quorum in numero vos
per illius gratiam congregatos esse gaudere, sustinentes
inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spi-
ritus in vinculo pacis. Non enim deerit quod in vobis
inuicem sufferatis, nisi cum vos ita purgauerit Domi-
nus absorpta morte in victoriam, vt sit Deus omnia in
omnibus. Dissensiones autem nunquam debent ama-
ri, sed aliquando tamen aut à charitate nascuntur, aut
charitatem probant. Quis enim facilè inuenitur qui
velit reprehendi? & vbi est ille sapiens de quo dictum
est, Corripit sapientem, & amabit te: Nunquid tamen
ideo non debemus reprehendere & corripere fratrem,
ne securus tendat in mortem? Solet enim fieri & fre-
quenter accidit, vt ad horam contristerit cum repre-
henditur & resistat & contendat, & tamen postea con-
sideret secum in silètio, vbi nemo est nisi Deus & ipse,
nec timet displicere hominibus, quia corripitur, sed ti-
met displicere Deo, quia non corrigitur, & deinceps
non faciat illud in quo iuste reprehensus est, & quan-
tum odit peccatum suum, tantum diligit fratrem,
quem sensit hostem peccati sui. Si autem de illo nu-
mero est, de quo dictum est, Corripe stultum, & adij-
ciet vt oderit te: non de charitate illius dissensio nasci-
tur, sed tamen charitatem reprehensoris sui excreet
& probat, quia non ei rependitur odium, sed dilectio
quæ cogit reprehendere, imperturbata perdurat, etiam
cum ille qui reprehensus est, odit. Si autem ille qui cor-
ripit, reddere vult malũ pro malo ei, qui corripienti in-
dignatur, non fuit dignus qui corripere, sed dignus
planè qui etiam ipse corripere deberet. Hæc agere vt in-
ter vos aut non existant indignationes, aut exortæ sta-
tium celerissima pace perimatur, Maiorem date operam
concordandis vobis quã redarguendis: quia sicut ac-
cetum corrumpit vas, si diutius ibi fuerit, sic ira cor-
rumpit cor, si in alium diem durauerit. Hæc ergo agi-
te, & Deus pacis erit vobiscum, orantes simul & pro
nobis, vt ea quæ bene monemus alacriter impleamus.

Hilarius Augustino, proponens illi quæstiones aliquot, de
quibus cupit edoceri.

EPISTOLA LXXXVIII.
Domino sancto iurè ac meritò venerabili, &
per omnia colendo Augustino episco-
po, Hilarius.

Sancilitatis tuæ gratia, quæ omnibus nota est, paruitati
meæ persuasit, vt vestris de Syracusano Hipponem re-
meantibus, has ad laudandam mihi venerabilitatem tuam
litteras erogarem, poscens summam trinitatem, vt incolumis
& vegetus Dei nostri fauore hoc meum scriptum ad recen-
sendum suscipias, Domine sancte iure ac meritò venerabilis,
& per omnia colende. Proinde rogo vt mei memor in san-
ctis orationibus tuis esse digneris, atque imperitiam nostram
informare de eo quod quidam Christiani apud Syracusas expo-
nunt, dicentes: posse esse hominem sine peccato: & manda-
ta Dei facile custodire si velit. Infantem non baptizatum
morte præuentum non posse perire meritò, quoniam sine pec-
cato nascitur. Diuitem manentem in diuitiis suis, regnum
Dei non posse ingredi, nisi omnia sua vendiderit, nec prodesse
eidem posse, si forè ex ipsis diuitiis fecerit mandata: Non de-
bere iurare omnino. Et de Ecclesia quæ sit de qua scriptura
est, non habere rugam neque maculam, vtrum hæc sit, in qua
nunc congregamur, an illa quam speramus. Quidam autem
putant Ecclesiam hanc esse quæ nunc frequentatur populis,
& sine peccato esse posse. De his omnibus rogo quantis valeo
precibus sanctitatem tuam, vt iubeas nos apertius instrui quo
nouerimus, quatenus sentire debeamus. Dei nostri miseri-
cordia sanctitatem tuam incolumem conseruet annis innu-
eris opto, Domine sancte iure ac meritò venerabilis, & per
omnia colende.

Augustinus Hilario, respondens ad illius percontationes.
EPISTOLA LXXXIX.

*Augustinus episcopus seruus Christi & eius Ecclesiæ, dile-
ctissimo filio Hilario in Domino S.*

EX literis tuis didici non solum incolumitatem tuam,
sed etiam religiosum studium tuum circa verbum
Dei, & piam curam pro salute tua, quæ est in Christo
Iesu Domino nostro. Vnde gratias, Deo agens non
distuli rescripta persoluere. Si ergo quaeris in hac vita,
vtrũ quisquam ita iustitiæ perfectione proficiat, vt hic
sine vllò viuat omnino peccato: attende quid dixerit
Ioannes apostolus, quem Dominus inter discipulos
suos præcipuè diligebat: Si dixerimus, inquit, quia pec-
catum non habemus, nos ipsos decipimus, & veritas in
nobis

libent.

implea-
tis.

Eph. 5. f. 27.

al. percun-
tationes.

Quæstio 1.
Anuscriptus.

1. Ioh. 1. d.

Christum: multo magis utique in vita regnabunt, quia aeterna vite regnum erit, mors autem in eis temporaliter transit, non in aeternum regnabit. Itaque sicut per unius delictum in omnes homines ad condemnationem, de qua condemnatione parvuli per Sacramentum baptismi liberandi sunt: ita per unius iustificationem in omnes homines ad iustificationem vite. Et hic omnes dixit, & ibi, non quia omnes homines venirent ad gratiam iustificationis Christi, cum tam multi alienati ab illa, in aeternum moriantur: sed quia omnes qui renascuntur in iustificationem, non nisi per Christum renascuntur: sicut omnes qui nascuntur in condemnationem, non nisi per Adam nascuntur. Nemo quippe est in illa generatione praeter Adam, nemo in ista regeneratione praeter Christum: ideo omnes & omnes, eosdem autem omnes etiam multos postea dicit adiungens. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi: sic & per unius hominis obedientiam iusti constituuntur multi. Qui multi? nisi quos iam paulo ante omnes dixerat. Vide quemadmodum commendat unum & unum, id est, Adam & Christum: illum ad condemnationem, hunc ad iustificationem, cum tato post Adam venerit Christus in carne: ut sciamus etiam antiquos iustos, quicumque esse potuerunt, non nisi per eandem fidem liberatos, per quam liberamur & nos, fidem scilicet incarnationis Christi, quae illis praenunciabatur, sicut a nobis facta annunciat. Ideo idem Christum hominem dicit, cum sit & Deus, ne quis existimet antiquos iustos per Deum tantummodo Christum, id est, per verbum quod erat in principio, non etiam per fidem incarnationis eius, qua & homo Christus dicitur, potuisse liberari. Sententia quippe ista destrui non potest, de qua & alibi dicit: Per unum hominem mors, & per unum hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur. Vtique resurrectionem dicunt iustorum, ubi est vita aeterna: non resurrectionem iniquorum, ubi mors erit aeterna. Ideo ait, Vivificabuntur: quia illi damnabuntur. Hinc & in veteribus sacramentis circumcisio parvulorum octava die fieri praecipitur, quoniam Christus, in quo fit delicti carnalis expoliatio, quam significat circumcisio, die Dominico resurrexit, qui post septimum sabbati octavus est. Haec ergo fides etiam antiquorum iustorum fuit. Vnde & Apostolus dicit: Habentes autem eundem spiritum fidei, propter quod scriptum est: Credidi propter quod locutus sum: & nos credimus propter quod & loquimur: non diceret, Eundem spiritum fidei: nisi admonens etiam antiquos iustos habuisse ipsum spiritum fidei, hoc est, incarnationis Christi. Sed quia illis futura praenunciabatur, quae iam facta a nobis annunciat, & tempore veteris Testamenti velabatur, quae tempore novi Testamenti reuelatur: ideo eius Sacramenta variata sunt, ut alia essent in veteri Testamento, alia in nouo, cum fides varia non sit, sed una sit: quia sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificabuntur. Quod verò illis verbis quae tractabamus adiungit, & dicit: Lex autem subintravit, ut abundaret delictum: iam non pertinet ad illud delictum quod trahitur ex Adam, de quo dicebam superius; Mors regnavit per unum: legem quidem siue naturalem intelligamus, quae in eorum apparet aetatibus qui iam ratione uti possunt: siue conscriptam, quae data est per Moysen, quia nec ipsa vivificare potuit, & liberare a lege peccati & mortis, quae tracta est ex Adam, sed magis addidit praeviationis augmenta. Vbi enim lex non est, ait idem Apostolus, nec praeviationis. Proinde quoniam lex est etiam in ratione hominis, qui iam vitur arbitrio libertatis naturaliter in corde conscripta, qua suggeritur ne aliquid faciat quisque alteri, quod pati ipse non vult: se-

Rom. 5. d. 18.
Rom. 5. d. 19.
2. Cor. 1. 5. c. 21.
1. Cor. 1. 2. a. 3.
Rom. 4. 4. c. 23.
1. Cor. 1. 5. c. 21.
Rom. 5. d. 20.
Rom. 5. d. 17.
Rom. 4. 1. 25.

cundum hanc legem praeviationes sunt omnes, etiam qui legem per Moysen datam non acceperunt, de quibus in Psalmo legitur: Praeviationes aeternam omnes peccatores terrae. Non enim omnes peccatores terrae legem per Moysen datam praeviarunt: sed tamen nisi aliquam praeviarissent, non appellarentur praeviationes. Vbi enim lex non est, nec praeviationis. Praeviationis ergo lege quae in paradiso data est, nascitur homo ex Adam cum lege peccati & mortis, de qua dicitur: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captivum me ducentem in legem peccati, quae est ex membris meis: quae tamen nisi mala postea consuetudine roboretur, facilius vincitur, non tamen nisi gratia Dei: lege autem alia praeviarata, quae est in usu rationis animae rationalis in aetate hominis iam ratione utentis, praeviationes sunt omnes peccatores terrae: praeviarata verò lege etiam illa, quae data est per Moysen, multo amplius abundat delictum. Si enim data esset lex quae posset vivificare, omnino ex lege esset iustitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur creditibus. Haec verba si agnoscis, Apostolica fuit, de qua lege iterum dicit: Lex praeviationis gratia posita est, donec veniret semen, cui promissum est, disposita per angelos in manu mediatoris: Christum commendans, cuius gratia salvi sunt omnes siue parvuli a lege peccati & mortis, cum qua nati sumus: siue maiores, qui male utentes arbitrio voluntatis, praeviarati sunt legem naturalem ipsius rationis: siue qui legem acceperunt, quae data est per Moysen, eamque praeviarantes litera occisi sunt. Cum verò etiam Euan-gelica praecipitur homo praeviaricatur, velut quadriduanus mortuus putet: nec de illo tamen desperandum est propter eius gratiam, qui non lentè dixit, sed magna voce clamavit: Lazare, veni foras. Lex ergo subintravit ut abundaret delictum, siue cum homines negligunt quod Deus iubet, siue cum de suis viribus praeviationes, adiutorium gratiae non implorant, & addunt infirmitati superbiam. Cum autem vocatione divina intelligant cur sit ingemiscendum, & inuocant eum in quem redè credunt, dicentes: Misere mei Deus: secundum magnam misericordiam tuam. Et: Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi. Et: In tua iustitia vivifica me. Et: Viam iniquitatis amove a me, & de lege tua miserere mei. Et: Non veniat mihi pes superbiae, & manus peccatorum non moveant me. Et: Itinera mea dirige secundum verbum tuum, & ne dominetur mei omnis iniquitas. A Domino enim gressus hominis diriguntur, & viam eius volet. Et alia multa, quae propterea scripta sunt, ut nos admonerent ad implenda ea quae nobis iubentur, ab illo petendum adiutorium a quo iubentur. Cum ergo se homo ad illum extenderit, & sic ingemuerit, fiet quod sequitur: Vbi abundavit delictum, superabundavit & gratia: & Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et diffunditur in corde charitas Dei, unde fiat legis plenitudo, non per vires arbitrij, quod est in nobis, sed per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Nouerat quippe ille legem, qui dicebat: Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem: & tamen adiungebat: Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captivum me ducentem in legem peccati, quae est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Cur non dixit potius, Per meum liberum arbitrium: nisi quia libertas sine gratia non est libertas, sed contumacia? Cum ergo dixisset Apostolus, Lex subintravit, ut abundaret delictum: ubi autem abundavit delictum, superabundavit & gratia. Secutus adiunxit: Ut quemadmodum regnavit peccatum

Psal. 118.
Sanech. 119.
Rom. 7. d. 23.
Galat. 3. d. 21.
Ibidem c. 19.
Ibidem c. 11. 4.
Psal. 50. a.
Psal. 40.
Psal. 30. a.
Psal. 118.
Ibidem c. 29.
Psal. 35. c.
Psal. 118.
Phe. 1. 3. 5.
Ibidem c. 20.
Rom. 5. d. 20.
Luca 7. 3. 47.
Rom. 5. d. 5.
Rom. 7. d. 22.
Ibidem.
Rom. 5. d. 20.

catum in morte, sic & gratia regnet per iustitiam in vita aeterna per Iesum Christum Dominum nostrum. Modò cum dixisset, ut quemadmodum regnavit peccatum in morte: non ait, Per unum hominem, aut per Adam, quia iam dixerat, Lex subintravit, ut abundaret delictum: quae abundantia delicti non pertinet ad primi hominis propaginem, sed ad conuersationis humanae praeviationem, quae illi vni delicto, quo solo obstricti tenentur infantes, iam in maioribus aetatibus ex abundantia iniquitatis adiecta est. Sed quoniam hoc totum, etiam quod non pertinet ad illius unius delicti originem, tamen idonea est solvere gratia Salvatoris: ideo cum dixisset, Sic & gratia regnet per iustitiam in vita aeterna: addidit, Per Iesum Christum Dominum nostrum. Nullae itaque argumentationes contra hanc Apostolica verba prolatae impediunt parvulos ad salutem, quae est in Christo Iesu Domino nostro. Tanto magis enim pro eis loqui debemus, quanto ipsi pro se loqui non possunt. Per unum hominem intravit peccatum in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Sicut ab illo vno homine, sic ab eodem peccato infantes immunes esse non possunt, nisi ab eius reatu per Christi baptismum resoluantur. Vique enim ad legem peccatum in mundo fuit. Non quia deinceps in neminem fuit, hoc dictum est, sed quia non poterat per literam legis auferri, quod solo poterat spiritu gratiae. Ne quisquam ergo fidens de viribus non dico voluntatis, sed potius vanitatis suae putaret libero arbitrio legem potuisse sufficere, & Christi gratiam derideret: ideo ait Apostolus: Vique enim ad legem peccatum in mundo fuit, peccatum autem non imputabatur cum lex non esset. Non dixit, Non erat: sed, Non imputabatur: quia lex non erat qua arguente demonstraretur, siue lex rationis in parvulo, siue lex literae in populo. Sed regnavit, inquit, mors ab Adam usque ad Moysen, quia nec lex data per Moysen potuit regnum mortis auferre, quod sola Christi abstulit gratia. In quos autem regnavit vide: in eos, inquit, qui non peccauerunt, in similitudine praeviationis Adae. Regnavit ergo & in eos qui non peccauerunt. Sed cur regnavit, ostendit cum ait: In similitudine praeviationis Adae. Iste est enim melior intellectus horum verborum, ut cum dixisset: Regnavit mors in eos qui non peccauerunt, quasi nos moneat quare in eos regnavit qui non peccauerunt, adderet, In similitudine praeviationis Adae, id est, quia inerat eorum in membris similitudo praeviationis Adae. Potest & sic intelligi, Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, & in eos qui non in similitudine praeviationis Adae peccauerunt, quia in semetipsis cum iam nati essent, nec ratione adhuc uterentur qua ille utebatur quando peccavit, nec praecipitum accepissent, quod ille transgressus est, sed solo originali vicio teneretur obstricti, per quod eos regnum mortis traheret ad condemnationem. Quod regnum mortis in eis tantum non est, qui Christi gratia renati, ad eius regnum pertinent: quoniam mors temporalis, quamuis & ipsa de originali delicto propagata sit, corpus in eis interim, animam verò ad poenam non trahit, ubi voluit regnum mortis intelligi: ut anima renata per gratiam, iam non moriatur in gehennam, id est, a vita Dei non alienetur, non separetur. Temporalis autem mors corporis, etiam in iis qui Christi morte redimuntur, relinquitur interim ad exercitationem fidei, & agonem praesentis luctationis, in quo & martyres certauerunt: absumeretur verò & ipsa in renouatione corporis, quam resurrectio pollicetur. Ibi enim penitus absorbebitur mors in victoriam, cui modò gratia Christi admittit regnum, ne suorum animas ad poenas tartari trahat. Nonnulli sanè codices non habent, In eos qui non peccauerunt, sed in eos, qui peccauerunt

Rom. 5. d. 10.
Ibid. d. 21.
Rom. 5. c. 12.
Ibid. 5. c. 13.
Ibid. c. 14.

in similitudine praeviationis Adae. Quibus quidem verbis nullo modo iste sensus auferatur, secundum hoc quippe intelliguntur peccasse in similitudine praeviationis Adae, secundum quod supra dictum est. In qua omnes peccauerunt. Sed tamen Graeci codices, unde in Latinum scriptura translata est, illud plures habent quod diximus. Quod verò adiunxit de Adam, qui est forma futuri: neque hoc vno intelligitur modo: aut enim forma Christi a contrario est, ut quemadmodum in illo omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificantur: & quomodo per ipsius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, sic per istius obedientiam iusti constituuntur multi. Aut formam futuri eum dixit, quod ipse infligerit formam mortis posteris suis. Ille tamen est melior intellectus, ut a contrario forma esse credatur, quam multum commendat Apostolus. Denique ne omnino ex aequo in hac forma eadem contraria pensentur, adiungit & dicit: Sed non sicut delictum, ita & donatio. Si enim ob unius delictum multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia unius hominis Iesu Christi in multos abundabit: ut intelligatur non in magis multos, cum iniqui magis multi sunt qui damnabuntur, sed magis abundabit: quod in iis qui per Christum redimuntur, temporaliter valet forma mortis ex Adam, in aeternum autem valebit vitae forma per Christum. Quamuis ergo, inquit, Adam futuri forma sit a contrario, plus tamen praestat Christus regeneratis, quam eis nocuerat ille generatis: & non sicut per unum peccatum, ita est & donum. Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Non solum in hoc, inquit, non aequalis est forma, quia ille temporaliter nocuit eis, quos in aeternum Christus redemit: verum etiam quia illius vno delicto posteris nisi a Christo redimantur, traduntur in condemnationem. Christi autem redemptio etiam multa delicta dissolvit, quae illi vni abundantia praeviationis iniquitatis adiecit, unde iam superius disputauimus. Contra haec Apostoli verba sanumque intellectum nemini acquiescas, si vis Christo & in Christo viuere. Nam si quemadmodum illi dicunt, propterea ista commemorasset Apostolus, ut intelligeremus ad primum hominem peccatores ideo pertinere, quia non delictum ex illo nascendo traximus, sed eum imitando peccauimus: diabolus potius poneret: qui & primus peccavit, & de quo nullam substantiae propaginem traxit genus humanum, sed eum sola imitatio subsecuta est: unde dicitur pater impiorum, sicut noster dicitur pater Abraham propter imitationem fidei, non propter originem carnis. Nam ideo de ipso diabolo dictum est: Imitantur autem illum qui sunt ex parte ipsius. Deinde si propter imitationem hoc loco Apostolus commemoraret primum hominem, quia primus peccator in hominibus fuit, ut ideo ad illum omnes homines peccatores diceret pertinere: cur non sanctum Abel posuit, qui primus in hominibus iustus fuit, ad quem iusti omnes propter imitationem iustitiae pertinerent, sed posuit Adam contra quem non posuit nisi Christum? Quia sicut ille homo delicto suo vitiauit posteritatem suam, sic ille Deus homo iustitia sua saluauit haereditatem suam. Ille traiciendo carnis immundiciam, quod non poterat impius diabolus, ille donando spiritus gratiam, quod non poterat Abel iustus. Multa de his quaestionibus in aliis nostris opusculis & ecclesiasticis sermonibus diximus, quoniam fuerunt etiam apud nos quidam, qui vbi-cunque poterant haec sui erroris noua semina spargerent, quorum nonnullos per ministerium nostrum fratrumque nostrorum misericordia Domini ab illa peste sanauit. Nec tamen hic deesse aliquos arbitror, maxime

Graeci codices.
Rom. 5. c. 12.

154
 xime apud Carthaginem, sed iam occulte miffant, A
 timentes ecclesie fundatissimam fidem. Nam vnus
 eorum nomine Caelestius, in eiusdem ciuitatis Eccle-
 sia iam ad presbyterij honorem surrepere coeperat, sed
 fidelissima libertate fratrum propter has ipsas contra
 Christi gratiam disputationes vsque ad iudicium epi-
 scopale perductus est, tamen coactus est confiteri pro-
 pter baptizandos paruulos, quod & ipsis redemptio sit
 necessaria. Vbi quanquam noluerit de originali pec-
 cato aliquid expressius discere, tamen ipso redemptio-
 nis nomine non parum sibi praescripsit. Vnde enim re-
 dimendi sunt, nisi a diaboli potestate, in qua esse non
 possent, nisi originalis obligatione peccati? Aut quo
 precio redimuntur, nisi Christi sanguine, de quo aper-
 tissime scriptum est; quod in remissionem effusus sit
 peccatorum? Sed quia magis conuictus & ab Ecclesia
 detestatus quam correctus & pacatus abscessit, veritus
 sum ne forte ibi sit ipse qui vestram fidem perturba-
 re conatur. Ideo nominis ipsius commemorationem
 putari esse faciendam. Sed siue ipse sit, siue alij confor-
 tes eius erroris: plures enim sunt quam sperare possumus,
 & vbi non redarguuntur, etiam alios ad suam se-
 ctam seducunt, & sic crebescunt, vt nesciam quod sint
 erupturi: nos tamen malumus eos in Ecclesiae compa-
 gae sanari, quam ex illius corpore velut insanabilia me-
 bra rescari, si tamen hoc permittit ipsa necessitas. Ti-
 mendum est enim, ne plura putrescant dum putribus
 parcitur. Potens est autem misericordiam Domini no-
 ltri, quae potius eos ab hac peste liberet, quod sine du-
 bio faciet, si fideliter aduertant teneantque quod scri-
 ptum est: Qui inuocauerit nomen Domini, saluus
 erit. Audi iam pauca de diuitibus, quod in epistola
 tua sequitur inquirendum: Hoc enim posuisti illos di-
 cere: Diuitem manentem in diuitiis suis, regnum Dei
 non posse ingredi, nisi omnia sua vendiderit, nec ei
 prodesse si forte ex ipsis diuitiis mandata fecerit. Eua-
 ferunt istorum disputationes patres nostri Abraham &
 Isaac & Iacob, qui tanto ante ex hac vita migrarunt.
 Habebant quippe hi omnes non paucas diuitias, sicut
 fidelissima Scriptura testatur: multos tamen venturos
 ab oriente & occidente, & non supra ipsos, vel extra
 ipsos; sed cum ipsis recubituros in regno caelorum, il-
 le ipse qui propter nos factus est pauper cum vere di-
 ues esset, veracissima promissione praedixit. Et quam-
 uis superbus diues, qui induebatur purpura & bysso,
 & epulabatur quotidie splendide, mortuus apud inferos
 torqueretur: tamen si pauperis vlcerosi, qui ante lan-
 tuam eius contemptus iacebat miseris finisset, mere-
 retur & ipse misericordiam. Et si pauperi illi meritum
 esset inopia non iustitia, non vtique ab angelis in Ab-
 rahae gremium, qui diues hic fuerat, tolleretur. Sed
 vt nobis ostenderetur, nec in isto paupertatem per
 seipsam diuinitis honoratam, nec in illo diuitias fuisse
 damnatas: sed in isto pietatem, in illo impietatem suos
 exitus habuisse: sic suscepit impium diuitem cruciatus
 ignis, vt tamen pium pauperem susceperet sine diui-
 tis. Qui sane cum hic diues viueret, diuitias sic habe-
 bat, & eas prae Dei praecipis tam paruipendebat, vt
 etiam cum ipsius filij immolatione nollet offendere
 Deum iubentem, quem suarum diuitiarum, & spera-
 bat & optabat haeredem. Hic vtique dicunt, ideo pa-
 tres antiquos non vendidisse omnia quae habebant; &
 dedisse pauperibus, quia hoc eis non praeeperat Do-
 minus. Nondum enim reuelato testamento nouo,
 quod non fieri nisi plenitudine temporis oportebat,
 nec eorum virtus fuerat reuelanda, qua virtute hoc
 eos facillime posse, Deus in eorum cordibus nouerat,
 qui testimonium illis tam insigne perhibebat, vt cum
 sit omnium sanctorum Deus, tanquam de praecipuis a-
 micis suis dicere dignaretur, Ego sum Deus Abraham,
 Deus Isaac, Deus Iacob, hoc mihi nomen est in aeter-

num. Postea vero quam magnum pietatis Sacramen-
 tum manifestatum est in carne, & vocandis omnibus
 gentibus Christi aduentus illuxit, in quem etiam illi
 patres crediderant, sed huius fidei oliuam suo tempo-
 re manifestandam, in illius arboris de qua Apostolus
 loquitur, tanquam radice seruabant, dictum est diuiti;
 Vnde omnia quae habes, & da pauperibus, & habebis
 thesaurum in caelis, & veni sequere me. Haec si dicant,
 videntur aliquid rationabiliter dicere. Sed totum au-
 diant, totum aduertant, non in parte aures aperiant,
 in parte furdescant. Cui enim Dominus haec praeci-
 pit? Profecto illi diuiti, qui vitam aeternae consequen-
 dae consilium quaerebat accipere. Hoc enim Domino
 dixerat; Quid faciam, vt vitam aeternam consequar?
 Ille autem non ei respondit: Si vis venire ad vitam, va-
 de, vende omnia quae habes: sed, Si vis venire ad vi-
 tam, serua mandata. Quae iuuenis cum sibi a Domino
 ex lege commemorata se seruasse dixisset, & quaesisset
 quid adhuc sibi deesset, responsum accepit: Si vis per-
 fectus esse, vende omnia quae habes, & da pau-
 peribus. Et ne se illa quae multum amabat, hoc mo-
 do perdere existimaret: Et habebis, inquit, thesaurum
 in caelis. Deinde addidit: Et veni sequere me: ne cui-
 quam cum haec fecerit, aliquid prodesse existimetur,
 si non sequitur Christum. At ille quidem tristis absces-
 sit, qui viderit quemadmodum illa legis mandata ser-
 uauerat. Puto enim quod se arrogantius quam verius
 seruasse responderat. Veruntamen magister bonus man-
 data legis ab ista excellentiore perfectione distinxit.
 Ibi enim dixit: Si vis venire ad vitam, serua mandata:
 hic autem, Si vis perfectus esse, vade, vende omnia
 quae habes, &c. Cur ergo negamus diuites, quamuis
 ab illa perfectione absint, venire tamen ad vitam, si
 mandata seruauerint, & dederint vt decet illis, & di-
 miserint vt dimittatur illis? Credimus enim ministrum
 noui Testamenti fuisse Apostolum, cum tribens ad
 Timotheum diceret; Praeceptum diuitibus huius mundi
 non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitia-
 rum, sed in Deo viuo, qui praestat nobis omnia abun-
 danter ad fruendum. Bene faciant diuites, sint in ope-
 ribus bonis, facile tribuant, communicent, thesauri-
 zent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehen-
 dant aeternam vitam, de qua & illi adolescenti dictum
 est: Si vis venire ad vitam. Puto quod ista praeci-
 piens, diuites instruebat, non fallebat Apostolus,
 qui non ait; Praeceptum diuitibus huius mundi, vt ven-
 dant omnia quae habent, dent pauperibus, & sequan-
 tur Dominum: sed non superbe sapere, neque sperare
 in incerto diuitiarum. Ista superbia diuitem illum,
 qui iacentem ante ianuam suam contemnebat pau-
 perem iustum, & ista spes in incerto diuitiarum, qua
 se propter purpuram, byssum, & epulas splendidas
 beatum putabat, non ipsae diuitiae perduxerunt ad in-
 ferni tormenta. An forte quia Dominus adiunxit; A-
 men dico vobis, difficile diues intrabit in regnum cae-
 lorum: & iterum dico vobis, Facilius intrabit came-
 lus per foramen acus, quam diues in regnum caelo-
 rum: ideo putant isti diuitem, etiam si faciat ista quae
 diuitibus praecipienda scripsit Apostolus, in regnum
 caelorum intrare non posse? Quid ergo est? Vtrum
 Apostolus contra Dominum loquitur, an isti nesciunt
 quid loquuntur? Quid horum credat, eligat Chris-
 tianus. Puto melius nos credere, istos nescire quid lo-
 quantur, quam Paulum contra Dominum loqui. Deinde
 cur non in consequentibus etiam ipsum Dominum
 audiunt dicentem discipulis pro miseria diuitum con-
 tristatis; Quod hominibus impossibile est, Deo facile
 est? Sed ideo, inquit, hoc dictum est, quia futurum
 erat vt audito Euangelio, diuites vendito patrimonio
 erogatoque pauperibus Dominum sequerentur, & in-
 trarent in regnum caelorum, atque ita fieret quod diffi-
 cile vi-

cile videbatur, non vt manentes in diuitiis suis, praeci-
 pra Apostoli custodiendo, id est, non superbe sapiendo,
 neque sperando in incerto diuitiarum, sed in Deo vi-
 uo, bene faciendo, facile tribuendo, & communicando
 indigentibus veram apprehendat vitam, sed etiam ista
 praecpta apostolica venditis omnibus suis rebus im-
 plerent. Haec si dicunt, scio quippe eos illa dicere, non
 attendunt primitus quemadmodum Dominus contra
 eorum dogma suam gratiam praedicauerit. Non enim
 ait; Quod hominibus impossibile videtur, facile est ho-
 minibus si voluerint: sed, Quod hominibus, inquit,
 impossibile est, Deo facile est: ostendens quado ista re-
 ctè sunt, non fieri hominis potètia, sed Dei gratia. Haec
 ergo attendant isti, & si reprehendunt eos, qui glorian-
 tur in diuitiis suis, caueant ipsi in sua virtute confide-
 re. Simul enim vtrique reprehenduntur in Psalmo;
 Qui confidunt in virtute sua, & qui in abundantia di-
 uitiarum suarum gloriantur. Audiant itaque diuites,
 Quod hominibus impossibile est, Deo facile est: & si-
 ue manentes in diuitiis suis, siue illis venditis, & per in-
 digentias pauperum distributis intrent in regnum cae-
 lorum, gratia Dei tribuunt non propriis viribus bonum
 suum. Quod enim hominibus impossibile est, non ho-
 minibus, sed Deo facile est. Audiant hoc & isti, & si
 iam omnia sua vendiderunt, & pauperibus tribuerunt,
 vel adhuc id agunt atque disponunt, & hoc modo pre-
 parant intrare in regnum caelorum, non hoc tribuant
 virtuti suae, sed eidem gratiae diuinae. Quod enim ho-
 minibus impossibile est, non ipsis, quia & ipsi homines
 sunt, sed Deo facile est. Hoc quippe illis & Apostolus di-
 cit: Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem
 operamini. Deus enim est, qui operatur in vobis &
 velle & operari pro bona voluntate. Certè ideo se di-
 cunt de suis rebus vendendis perfectionis a Domino
 suscepisse consilium vt sequatur Dominum, quoniam
 illic additum est; Et veni sequere me. Cur ergo in iis
 bonis quae faciunt, de sua tantum voluntate praesumunt,
 nec audiunt Dominum, quem sequi se dicunt incre-
 pantem atque testantem; Sine me nihil potestis face-
 re? Si autem Apostolus ita dixit; Praeceptum diuitibus hu-
 ius mundi, non superbe sapere, neque sperare in incer-
 to diuitiarum, vt vendant omnia quae possident, & ea
 precia distribuendo indigentibus, faciant quod sequi-
 tur: facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fun-
 damentum bonum in futurum, & aliter eos in regnum
 caelorum intrare posse non credit: fallit ergo eos quo-
 rum domos tam diligenter doctrinae sanitae componit,
 admonens & praecipiens quales se praebere debeant
 vxores viris, viri vxoribus, filij parentibus, parentes fi-
 liis, serui dominis, domini seruis. Nam quomodo haec
 agi possunt sine domo, & sine aliqua re familiari? An
 hoc eos mouet quod ait Dominus; Quicumque dimi-
 serit omnia sua propter me, accipiet in hoc seculo cen-
 tuplum, & in futuro vitam aeternam possidebit? Aliud
 est dimiserit, aliud est vendiderit. Nam & in iis quae di-
 mittenda mandauit, etiam vxor commemorata est,
 quam nullis humanis legibus licet vendere, Christi au-
 tem legibus nec dimittere, excepta causa fornicatio-
 nis. Quid sibi ergo volunt ista praecpta? Non enim
 possunt inter se esse contraria, nisi quia occurrit al-
 quando necessitatis articulus, vbi aut vxor dimittatur,
 aut Christus: vt alia omittam, si ipsi vxori maritus dis-
 plicuerit Christianus, eique proposuerit aut a se diuor-
 tium, aut a Christo. Hic ille quid eligat nisi Christum,
 & dimittat vxorem laudabiliter propter Christum: am-
 bobus quippe Christianis Dominus praecipit ne quis-
 quam dimittat vxorem, excepta causa fornicationis.
 Vbi autem quaelibet ex eis persona infidelis est, consi-
 lium Apostoli attendatur: Vt si infidelis consentit ha-
 bitare cum viro fideli, vir non dimittat vxorem. Simili-
 ter & vxor fidelis viri, si cum illa habitare consenserit.

A Quod si infidelis, inquit, discedit, discedat. Non est
 enim seruituti subiectus frater aut soror in huiusmodi,
 id est, si infidelis noluerit esse cum coniuge fideli, hic
 agnoscat fidelis suam libertatem, ne ita se subiectu de-
 putet seruituti vt ipsam dimittat fidem, ne coniugem
 amittat infidelem. Hoc & de filiis atque parentibus, hoc
 de fratribus & sororibus intelligitur, propter Christum
 omnes esse dimittendos, cum proponitur ista conditio,
 vt Christum dimittat, si illos secum habere desiderat.
 Hoc ergo & de domo atque agris, hoc & de iis rebus
 quae iure pecuniario possidentur, hoc loco accipien-
 dum est. Simul enim etiam de his non ait; Quicumque
 vendiderit propter me quaecumque licitum est vende-
 re: sed, quicumque dimiserit. Fieri enim potest vt dica-
 tur Christiano ab aliqua potestate, aut Christianus no-
 eris, aut si in hoc permanere volueris, domum posses-
 sionesque non habebis. Tunc vero etiam illi diuites,
 qui in suis diuitiis sic stauerant permanere, vt ex earum
 bonis operibus promererentur Deum, haec dimittant
 potius propter Christum, quam propter hec Chris-
 tum, vt accipiant in hoc seculo centuplum, cuius numeri
 perfectione significantur omnia: fideli quippe ho-
 mini totus mundus diuitiarum est: suntque hoc mo-
 do quasi nihil habentes, & omnia possidentes, vt in fu-
 turo seculo possideant vitam aeternam, ne propter ista
 dimisso Christo in mortem praecipitentur aeternam.
 Haec quippe lege & conditione, non illi tantum qui
 mentis excellentia perfectionis consilium receperunt,
 vt vendita sua pauperibus distribuerent, & humeris ab
 omni seculo huius sarcina liberioribus leuem Christi
 sarcinam ferrent, sed etiam quisquis infirmior, & illi
 gloriosissimae perfectioni minus idoneus, qui tamen se
 meminit veraciter esse Christianum, cum audierit sibi
 proponi, quod nisi haec omnia dimiserit, dimissurus est
 Christum, apprehendet potius turrim fortitudinis a
 facie inimici: quia cum eam in sua edificaret fide, com-
 putauit sumptus quibus perfici posset. id est, eo animo
 accessit ad fidem, vt huic seculo non solum verbis ren-
 unciaret: quia & si emit aliquid, tanquam non possi-
 dens erat: & si utebatur hoc mundo, tanquam non vi-
 tens erat, non sperans in incerto diuitiarum, sed in
 Deo viuo. Cum enim omnis qui renunciat huic seculo,
 sine dubio renunciet omnibus quae sunt eius, vt possit
 Christi esse discipulus: ipse enim, cum de sumptibus
 ad turris aedificium necessariis, & de bello aduersus re-
 gem alterum preparando, similitudines praemisisset,
 adiunxit sic: Qui non renunciat omnibus quae sunt eius,
 non potest meus esse discipulus: profecto renunciat
 etiam diuitiis suis, si quas habet: aut sic vt eas omnino
 non diligens, totas distribuat indigentibus, & superfluis
 exoneretur sarcinis: aut sic, vt plus diligens Christum,
 spem ab eis transferat in ipsum, atque ita vtatur illis, vt
 facile tribuens & communicans, thesaurizet in caelo:
 paratusque sit quemadmodum parentes & filios & fratres
 & vxores, hoc modo & istas relinquere, si talis conditio
 proposita fuerit, vt nisi dimisso Christo eas habere non
 possit. Nam si aliter huic seculo renunciat, quando ac-
 cedit ad fidei sacramentum, facit quod de lapsis beatus
 Cyprianus ingemuit, dicens: Seculo verbis solis ren-
 unciates, & non factis. De hoc quippe dicitur, cum
 veniente tentatione, magis ista metuit amittere, quam
 Christum negare: Ecce homo qui cepit edificare, &
 non potuit perficere. Ipse est etiam, qui cum adhuc lon-
 ge esset aduersarius eius, misit legatos quateris pacem:
 id est, nondum affligente, sed adhuc imminente ac-
 minante tentatione, vt iis non careat quae plus diligit,
 ad relinquendum Christum negandumque consentit.
 Et multi sunt tales, qui etiam putant sibi ad augendas
 opes suas, & multiplicanda delectamenta terrena, reli-
 gionem suffragari debere Christianam. Sed non sunt
 tales diuites Christiani, qui licet ista teneant, non ta-
 men ab

Math. 26. 28.

108. 2. g. 32. Questio 4. de delinquentis facultati- im.

Math. 8. b. 12.

Luca 16. e. 22.

Gen. 22. b. 10.

Exodi 3. d. 14.

Math. 19. e. 21.

Math. 19. b. 16.

Math. 19. e. 21. Marci 10. e. 21. Luca 18. d. 22.

1. Tim. 6. d. 17.

Luca 17. e. 20.

Math. 19. e. 23. 24.

Math. 19. b. 26.

Pal. 48. a. 7.

Philip. 2. b. 21.

Math. 19. e. 21.

108. 15. a. 5. 1. Tim. 6. d. 27.

Math. 19. d. 29.

Math. 5. e. 32.

1. Cor. 7. b. 32.

Centuplum.

Luca 14. g.

Cyprianus.

Luca 14. f. 30.

mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis A
 paternitas in celo & in terra nominatur, ut det vobis secundum
 diuitias gloriae suae virtute corroborari per spiritum
 eius. Si ergo voluerimus benedicendo super populum dicere,
 Da illis Domine virtute corroborari per spiritum tuum: istorum
 nobis disputatio contradicit, affirmans negari liberum
 arbitrium, si hoc a Deo poscitur quod in nostra est potestate.
 Virtute enim corroborari si volumus, inquit, possumus ea
 possibilitate natura quam nunc non accipimus, sed cum crea-
 remur accipimus. Paruos etiam propter salutem, quae per
 Saluatorem Christum datur, baptizandos negant, ac sic eos
 mortifera ista doctrina in aeternum necant, promittentes et-
 tiam si non baptizentur, habituros vitam aeternam, nec per-
 tinere ad eos, de quibus Dominus ait: Venit enim filius homi-
 nis quare & saluare quod perierat: quia isti, inquit, non
 perierant, nec est quod in eis saluetur, vel tanto precio redi-
 matur: quia nihil est in eis vitiatum, nihil tenetur sub dia-
 boli potestate captiuum, nec pro eis fusus est sanguis, qui fusus
 esse in remissionem legitur peccatorum: quanquam per bap-
 tismum Christi etiam paruulorum fieri redemptionem libello suo
 Caelestius in Carthaginensi ecclesia iam confessus est. Sed mul-
 ti qui eorum perhibentur esse vel fuisse discipuli, haec mala
 quibus fundamenta Christiana fidei continentur euertere, quan-
 tumcumque possunt affirmare non cessant. Unde etiam si Pe-
 lagius Caelestiusque correcti sunt, vel se ista nunquam sen-
 sisse dicunt, & quaecumque scripta contra eos prolata fuerint
 sua esse negabunt, nec est quemadmodum de mendacio con-
 uincantur: generaliter tamen quicumque dogmatizat & af-
 firmat, humanam sibi ad vincenda peccata, & Dei manda-
 ta facienda sufficere posse naturam, & eo modo gratia Dei
 quae sanctorum euidentius orationibus declaratur, aduersa-
 rius inuenitur: & quicumque negat paruulos per baptismum
 Christi ad perditionem liberari, & salutem percipere semper-
 nam, anathema sit. Quaecumque autem alia ab eis obijciuntur,
 non dubitamus venerationem tuam cum gesta episcopalia per-
 spexerit, quae in Oriente in eadem causa perfecta dicuntur, id
 iudicaturam unde omnes in Dei misericordia gaudeamus. Ora
 pro nobis domine beatissime papa.

Innocentius Romanus pontifex superiori respondet Epistolae.

EPISTOLA XCI.

Innocentius Aurelio & omnibus sanctis episcopis,
 vel ceteris qui in concilio Carthaginensi affue-
 runt Ecclesiae, dilectissimis fratribus in Domi-
 no salutem.

Inquirendis de his rebus quas omni cum sollicitudine de-
 cet a sacerdotibus, maxime a vero iustoque & catholico tra-
 ctari concilio, antiqua traditionis exempla seruantes, & ec-
 clesiasticae memores disciplinae, vestrae religionis vigorem non
 minus nunc in consulendo, quam antea cum pronunciarer-
 tis vera ratione firmatis, qui ad nostrum referendum appro-
 batis esse iudicium, scientes quid apostolicae sedi, cum omnes
 hoc loco positi ipsum sequi desideremus Apostolum, debeatur,
 a quo ipse episcopatus, & tota auctoritas nominis huius e-
 merxit. Quem sequentes, tam mala iam damnare nomi-
 nus quam probare laudanda: vel id verò quod patrum insti-
 tuta sacerdotali custodientes officio non censeis esse calcan-
 da, quod illi non humana, sed diuina decreuere sententia, ut
 quicquid de distinctis remotisque prouinciis ageretur, non
 prius ducerent finiendum, nisi ad huius sedis notitiam per-
 ueniret: ubi tota huius auctoritate iusta quae fuerit pronun-
 ciatio firmaretur, indeque sumerent cetera Ecclesiae velut de
 naturali suo fonte aquae cuncta procederent, & per diuersas to-
 tius mundi regiones puri capitis incorrupta manerent, quid

praecipere, quos abluere, quos velut in caeno inmundabili
 sordidatos mundis digna corporibus vnda vitaret. Gratu-
 lor igitur fratres charissimi, quod per fratrem & coepisco-
 pum nostrum Iulium literas ad nos destinastis, & cum illis
 curam geritis, quibus praesidetis Ecclesiae, sollicitudinem ve-
 stram pro omni utilitate monstratis, & per cunctas totius
 orbis terrarum Ecclesias omnibus una quod propositum decernen-
 dum esse deposcitis: ut suis constabilia regulis ecclesiae, ex
 hoc quod illos caueat pronuntiationis iusta firmata decretali-
 bus parere non possit, qui peruersis instructi verborum ar-
 gutiis sub imagine catholicae fidei disputantes, velut pestife-
 rum exhalantes virus, ut hominum recte sentientium in de-
 teriorem partem corda corrumpant, totam veri dogmatis
 quarent euertere disciplinam. Sanandum ergo celerius, ne
 longius execrandus animis morbus inserpit, ut si medicus cum
 viderit huius terreni corporis aliquem esse languorem, ma-
 gnum suae artis aestimat documentum, si cito quis illius inter-
 ventu desperatus euadat: vel cum putre vulnus aspexerit, ad-
 hibet fomenta vel cetera quibus illud possit quod natum fue-
 rat vulnus obdanci, ac si id manens sanari non poterit, ne cor-
 pus reliquum sua tabe corrumpat, ferro amputat quod nocet,
 quod reliquum integrum est, seruat intactum. Preci-
 dendum id ergo est quod velut puro sanoque nimium corpori
 vulnus obrepit, ne cum tardius abstergitur, in ipsis pene vi-
 sceribus huius mali non exhaurienda post sentina confidat.
 Nam quid nos de his posthac rebus mentibus existimemus,
 qui sibi se putant debere quod boni sunt, nec illum conside-
 rant cuius quotidie gratiam consequuntur? Sed item isti qui
 tales sunt, nullam Dei gratiam consequuntur, qui sine illo
 tantum se assequi posse confidunt, quantum vix illi qui ab illo
 postulant & accipiunt, promerentur. Quid enim tam ini-
 quum potest esse, tam barbarum, tam totius religionis igna-
 rum, tam Christianis mentibus inimicum, quam huic te ne-
 gare debere quicquid in quotidiana gratia consequeris, cui
 te ipse confiteris debere quod natus es? Ergo eris tibi in pro-
 uidendo praestantior, quam potest in te esse, qui te ut esses
 effecit? Et cui putes debere quod viuus, quomodo te non pu-
 tas illi debere quod quotidianam eius consequendo gratiam
 taliter viuus? Et qui nos adiutorio negas indigere diuino,
 quasi ex nostra in totum possibilitate perfecti, quomodo ve-
 ro adiutorium in nos, cum tales a nobis etiam esse possumus,
 prouocamus? Qui enim adiutorium Dei negat, vellem in-
 terrogare quid dicat, nos non mereri, an illum hoc non pos-
 se prestare? An nihil esse propter quod unusquisque hoc de-
 beat postulare? Possit hoc Deum, opera ipsa testantur: & ad-
 iutorio quotidiano nos egere negare non possumus. Hoc e-
 nim seu bene viuimus precamur, ut melius sanctiusque vi-
 uamus, seu praua sentientes, a bonis auertimur, ut ad re-
 ctam redeamus viam, eius auxilio plus egemus. Nam quid
 tam mortiferum, tam praecipue videatur ad casum, tam ex-
 positum ad omnia pericula, si hoc solum nobis putantes posse
 sufficere, quod liberum arbitrium cum nasceremur accepimus,
 ultra iam a Domino nihil quaramus? Id est, auctoris nostri ob-
 lit, eius potentiam, ut nos ostendamus liberos, abiuuimus, quasi
 iam amplius quod possit dare non habeat, qui te in tuo ortu li-
 berum fecit: nescientes quod nisi magnis precibus gratia in
 nos implorata descendat, nequaquam terrena labis & munda-
 ni corporis vincere conentur errores, cum pares nos ad
 resistendum non liberum arbitrium, sed Dei solum facere
 possit auxilium. Nam si ille clamat adiutorio sibi opus esse
 diuino, qui dignè hoc non quareret, si cui liberum arbi-
 trium plus prodesset, quippe cum vir beatus & iam ele-
 ctus a Domino nihil egeret, tamen ita Deum deprecatur
 postulans: *Adiutor meus esto: ne derelinquas me, neque
 desipias me Deus salutaris meus.* Nos nobis liberum ar-
 bitrium, ille Deum postulat adiutorem: quod nati sumus
 posse

posse sufficere nos dicimus, ille Deum ne derelinquatur ex-
 orat? Nos ergo dicimus manifestè, quid oremus? cum ille
 tantoperè beatus, ut supra diximus, vir ne desipiat ex-
 orat. Illi enim necesse est ita arguant, qui ista confirmant. Da-
 uid enim orationis ignarus, & suae naturae nescius accen-
 ditur: qui cum sciat tantum in sua inesse natura, adiutorem
 sibi Deum & adiuuum adiutorem inuocat: nec illi sufficit
 aspidum, sed ne aliquando illum desipiat, orationibus pro-
 nus excipit, & per corpus omne psalterio hoc & praedicat
 & clamat. Si ergo hoc illi tam magnum sit, ut aspidem dice-
 ret, ita necessarium est confessus ut doceret, quemadmodum
 Pelagius Caelestiusque seposita omni responsione Psalmorum,
 talique abdicata doctrina suauos se aliquibus esse confi-
 dunt, nos adiutorium Dei nec debere quare, nec egere,
 cum omnes sancti nihil se sine hoc agere posse testentur. Li-
 berum enim arbitrium olim ille perpeffus, dum suis incon-
 sultius vititur bonis, cadens in prauaricationis profunda de-
 mensus, nihil quemadmodum exinde surgere posset inuenit,
 suaque in aeternum libertate deceptus huius raiuae iacnis-
 set oppressu, nisi cum post Christi pro sua gratia releuasset
 aduentus: qui per nouae regenerationis purificationem, om-
 ne praeteritum vitium sui baptismatis lauacro purgavit,
 & eius firmans statum quo rectius stabilitusque procederet,
 rames suam gratiam in posterum non negavit. Nam quam-
 uis redemisset hominem a praeteritis ille peccatis, tamen
 sciens iterum posse peccare, ad reparationem sibi, quemadmo-
 dum posset illum & post ista corrigere, multa seruauit: quo-
 tidiana praestat ille remedia, quibus nisi freti consisque ni-
 tamur, nullatenus vincere humeros poterimus errores.
 Necesse est enim, ut quo auxiliante vincimus, eo iterum non
 adiuuante vincamus. Sed possem plura dicere, nisi vos con-
 staret cuncta dixisse. Quisquis ergo huic assentientem vide-
 tur esse sententia, quo dicat adiutorio nobis non opus esse
 diuino, inimicum se catholicae fidei, & Dei beneficiis profi-
 tetur ingratum. Nec nostra communione sunt digni, quam
 praedicando taliter polluerunt. Sic enim sua sponte dum se-
 quuntur illa quae dicunt, longius a vera religione fugerunt.
 Cum enim hoc totum in nostra professione consistat, quoti-
 dianisque precibus nihil agamus nisi quemadmodum Dei
 misericordiam consequamur, quemadmodum ferre possi-
 mus ista iactantes? Quis rogo tantus illorum peccata error
 obsecrat, ut si nullam gratiam sentiunt, quia nec digni sunt
 nec merentur, nec de aliis considerent quid quotidie singulis
 gratia diuina largitur? Sunt quidem isti omni cacitate dig-
 nissimi, qui nec hoc sibi reliquerunt, ut se auxilio credant
 reuocari ab erroribus posse diuino. Negantes enim adiu-
 torium, non aliis, sed sibi hoc penitus abstulerunt, qui au-
 lendi sunt longius, & ab ecclesia procul remouendi visceri-
 bus, ne diutius multa occupans, insanabilis post error incre-
 scat. Si enim diu fuerint in hac impunitate versati, necesse
 est multos in hanc suae prauitatem mentis inducant deci-
 piantque innocentes, vel potius imprudentes, qui fidem
 catholicam non sequuntur. Putabunt enim eos recte senti-
 re, quos adhuc viderint in ecclesia perdurare. Separetur ergo
 a sano corpore vulnus insanum, remotoque morbi sauien-
 tis afflatu cautius quae sunt sincera perdurent, & grex pu-
 rior ab hac mali pecoris contagione purgetur. Sit totius cor-
 poris illibata perfectio, quam vos sequi & tenere hac in illos
 pronuntiatione cognouimus, & una vobiscum pari assensio-
 ne seruamus. Qui si tamen aliquid in se Dei adiutorium,
 quod hucusque negauerunt, prouocauerint, & opus sibi eius
 auxilium esse cognouerint, ut de hac labe in qua sui cordis in-
 curratione conuenerunt, liberentur, quasi in lucem de fœda
 traditi caligine, remotis abdicatisque omnibus quibus totus
 ne verum aspiceret fœdabatur & caligabat aspectus, damment
 hac quae hucusque senserunt, & aliquando animum rectius

A
 B
 C
 D
 disputationibus commodantes, ab hac aliquantulum labe cor-
 relli, veris se sanandos conciliis tribuant: atque submittant.
 Quod si fecerint, erit in potestate pontificum, istis aliquatenus
 subuenire, & talibus aliquam curam praestare videri-
 bus, quam solet lapsis cum respuerint ecclesia non negare:
 ut a suis reuocati praecipitis, intra onile Domini redigan-
 tur, ne foris positi, & tanto praesidio a fide reuentionis ex-
 clusi, periculis omnibus exponantur, denotandi laetorum den-
 tibus atque vexandi, quibus obsistere hac qua illos in se irri-
 tauerant doctrina peruersitate non possunt. Sed satis vestris
 monitis, & sic satis abundantibus vestrae legis exemplis pro-
 batur esse responsum, nec quicquam superesse diximus quod
 dicamus, cum nihil praetermissum a vobis, nihil constet esse
 suppressum, quo illi refutati & penitus cognoscantur esse
 conuicti. Ideoque a nobis testimonia nulla ponuntur, quia
 & his plena relatio est, & satis constat et doctissimos sacer-
 dotes cuncta dixisse, nec decet credere vos aliquid quod ad
 causam possit proficere praeterisse. Et alia manu, bene valete
 fratres. Et ad latus, Quinto Calendas.

Augustinus & ceteri episcopi Mileuitani concilij Innocen-
 tio, de cohibendis Pelagianis.

EPISTOLA XCII.

Domino beatissimo meritoque venerabili, & in Christo ha-
 nando papa Innocentio, Siluanus, Valentinus, Anre-
 lius, Donatus, Restitutus, Lucianus, Alipius, Augu-
 stinus, Placentius, Senerus, Fortunatus, Possidius, No-
 uatus, Secundus, Laurentius, Leo, Faustianus, Cresco-
 nius, Malcus, Littorius, Fortunatus, Donatus, Pon-
 ticianus, Saturninus, Chrisolinus, Honorius, Lucius,
 Adcodatus, Procellus, Cresconius, Secundus, Felix, Asis-
 ticus, Rufinianus, Faustinus, Seruus, Terentius, Cresco-
 nius, Sperantius, Quadratus, Lucillus, Subinus, Fausti-
 nus, Cresconius, Victor, Gignantius, Possidonius, Anto-
 ninus, Innocentius, Praesidius, Crescentius, Felix, Anto-
 ninus, Victor, Honoratus, Donatus, Petrus, Praesidius,
 Cresconius, Lampadius, Delphinus, ex concilio Mileu-
 tano in Domino salutem.

Quia te Dominus gratia suae praecipuae mittere
 in sede apostolica collocavit, talemque nostris
 temporibus praestitit, ut nobis potius ad culpam negli-
 gentiae valeat, si apud tuam venerationem, quae pro
 Ecclesia suggerenda sunt tacuerimus, quam ea tu pos-
 sis vel fastidiosè vel negligenter accipere, magnis peri-
 culis infirmorum membrorum Christi pastorem di-
 ligentiam quamsumus adhibere digneris. Non quippe
 haereticis & nimium perniciose tentat surgere inimico-
 rum gratia Christi, qui nobis etiam Dominicam ora-
 tionem impiis disputationibus conatur auferre. Cum
 enim Dominus docuerit ut dicamus; Dimitte nobis
 debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nos-
 tris: isti dicunt posse hominem in hac vita praecipitis
 Dei cognitio ad tantam perfectionem iustitiae sine ad-
 iutorio gratiae Saluatoris, per solum liberum volunta-
 tis arbitrium peruenire, ut ei non sit iam necessarium
 dicere; Dimitte nobis debita nostra. Illud verò quod
 sequitur; Ne nos inferas in tentationem: non ita in-
 telligendum tanquam diuini adiutorium polcere
 debeamus, ne in peccatum tentati decidamus, sed hoc
 in nostra esse positum potestate, & ad hoc implendum solam
 sufficere voluntatem hominis, tanquam frustra Apostolus
 dixerit; Non volentis neque currentis, sed miserentis est
 Dei: & Fidelis Deus qui non permittit vos tentari super
 id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum ut
 possitis sustinere: frustra etiam Dominus dixerit aposto-
 lo Petro, Rogauit pro te, ne deficiat fides tua. Et omni-
 bus suis;

videm.

Luce 19. b.

1b. 16. 5.

Retra. 50.

1. 26. 1. 3.

Manh. 6. b.

1. 22.

1. 13.

Rom. 9. 1. 6.

1. Cor. 10. 1.

Luce 22. 32.

bus suis; Vigilate & orate ne intretis in tentationem: si hoc totum est potestatis humanæ. Pueros quoque parvulos si nullis innocuitur Christianæ gratiæ sacramentis habituros vitam æternam, ne quam præsumptione contendunt, euacuant quod dicit Apostolus; Per unum hominem peccatū intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt: Et alio loco; Sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Ut ergo alia omittamus quæ contra sanctas Scripturas plurima differunt, hæc interim duo quibus omnino totum quod Christiani sumus nituntur euertere, quæ fidelia corda sustinent, non esse rogandum Deum, vt contra peccati malum atque ad operandam iustitiam sit noster adiutor, & non opitulari paruulis ad consequendam vitam æternam Christianæ gratiæ Sacramentum: hæc insinuantes Apostolico peccatori tuo, non opus habemus multa dicere, & tantam impietatem verbis exaggerare, cum proculdubio te ita permoueat, vt ab eis corrigendis ne latius serpent multosque contaminent, vel potius interimant, dum sub nomine Christi, à gratia Christi penitus alienant, omnino dissimulare non possis. Huius autem perniciosissimi erroris autores esse perhibentur Pelagius & Cælestius, quos quidem ab Ecclesia sanari maluimus, quam desperata salute in Ecclesia reseruari, si necessitas nulla cõpellat. Quorum vnus, id est Cælestius, etiam ad presbyterum in Asia dicitur peruenisse. De quo ante paucos annos, quid gestum fuerit sanctitas tua de Carthaginensi Ecclesia melius instruetur. Pelagius verò sicut à quibusdam fratribus nostris missæ loquuntur epistolæ, Hierosolymis constitutus nonnullos fallere asseritur: veruntamen multo plures qui eius sensus diligentius indagare potuerunt, aduersus eum pro gratia Christi & Catholice fidei veritate configunt, præcipue sanctus filius tuus frater & compresbyter noster Hieronymus. Sed arbitramur, adiuuante misericordia Domini Dei nostri Iesu Christi, qui te & regere consulentem & orantem exaudire dignatur, autoritati sanctitatis tuæ, de sanctarum Scripturarum autoritate depromptæ, facilius eos qui tam peruersa & perniciofa sentiunt esse cessuros, vt de correctione potius eorum congratulemur quam contristemur interitu. Quodlibet autem ipsi eligant, certè vel aliis quos plurimos possunt, si ab eis dissimuletur suis laqueis implicare, cernit venerabilitas tua instanter & celeriter prouidendum. Hæc ad sanctitatem tuam de concilio Numidiæ scripta direximus, imitantes Carthaginensis prouinciæ coepiscopos nostros, quos ad sedem Apostolicam quam beatus illustras de hac causa scripsisse comperimus. Et alia manu; Memor nostri in Deum gratia augearis Domine beatissime, meritoque venerabilis, & in Christo honorande sancte Pater.

Innocentius Rom. pont. Patribus concilij Mileuitani, comprobans illorum acta aduersus Pelagianos.

EPISTOLA XCIII.

Innocentius, Siluano seni, Valentino, & ceteris qui in Mileuitana synodo interfuerunt dilectissimis fratribus in Domino Salutem.

Inter ceteras Romanæ Ecclesiæ curas, & Apostolicæ sedis occupationes, quibus diuersorum consulta fidelium ac modica disceptatione tractamus, frater & coepiscopus noster Iulius dilectionis vestrae literas quas ex Mileuitano concilio cura fidei propensiore misisti mihi inopinanter inuestit, Carthaginensis etiam synodi querela parilis scripta subiungens.

Nimirum exultat Ecclesia tantam sollicitudinem commissis gregibus exhibere pastores, vt non solum ex his non patiantur errare, sed si quas magis omnium obscena delectationis herba seduxit, si in errore permanserint, aut segregari penitus velint, aut illicenter dudum petita veritates, custodia pristina circumspeditione tutari, in vtraque parte videlicet consulentes, ne vel suscipiendo tales simili cetera ducantur exemplo, vel spernendo redeuntis laporum moribus videantur in gestis. Prudens admodum & catholica fidei plena consolat. Quis enim aut tolerare possit errantem, aut non recipere corrigentem? Nam vt durum arbitror conuentionem præbere peccantibus, ita impium iudico manum negare conuersis. Diligenter ergo & congrue Apostolico consultiis honoris, honoris inquam illius, quem, præter illa quæ sunt extrinsecus, sollicitudo manet omnium Ecclesiarum super anxietate rebus, qua sit tenenda sententia, antiqua scilicet regulæ formam sequenti, quam toto semper ab orbe mecum nostris esse seruata. Verum hæc missa facio, neque enim hoc vestram credo latere prudentiam. Quid id etiam actione firmatis, nisi scientes quod per omnes prouincias de Apostolico fonte petentibus responsa semper emanent? præsertim quoties fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres & coepiscopos nostros, non nisi ad Petrum, id est, sui nominis & honoris autorem referre debere, velut nunc retulit vestra dilectio, quod per totum mundum possit omnibus Ecclesiis in commune prodesse. Fiant enim necesse est cautiore, cum inuentiones malorum ad duplicis relationem synodi sententia vestra statuta viderint ab ecclesiastica communione sciunctos. Gemino igitur bono charitas vestra fungitur. Nam & canonum potestatem gratia seruaturam; & beneficio vestro totus orbis vetetur. Quis enim catholicorum virorum cum aduersariis Christi velit vltierius miscere sermonem: quis saltem ipsam lucem vitæ a communione partiri? Noui hæreticos mirum fugiantur autores. Quid enim acerbius in Deum fingere potuerunt, quam cum adiutoria diuina cassarent, causamque diuinæ, id est, quotidianæ precatōis auferrent, hoc est dicere, quid mihi opus Deo? Merito in hos dicitur hymnicus: Ecce homines qui non posuerunt Deum adiutorem sibi. Negantes ergo auxilium Dei, inquitur hominem sibi posse sufficere, nec gratia hunc egere diuina, qua priuatus necesse est diaboli laqueis irretitus occumbat, dum ad omnia vitæ perficienda mandata, sola tantummodo libertate contendat. O prauis simarum mentium peruersa doctrina: aduerte tandem quod primum hominem ita libertas ipsa decepit, vt dum indulgentius frenū eius vitatur in prauaricationem presumptione conciderit, nec ex hac potuit erui, nisi ei prudentia regenerationis statum pristina libertatis Christi Domini reformasset aduentus. Audi David dicentem; Adiutorium nostrum in nomine Domini. Et; Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus: qua in cassum dixit, si tantum in eius erat positum voluntate, quod à Domino stibili sermone poscebat. Quæ cum ita sint, cum in omnibus diuinis paginis voluntati libera non nisi adiutorium Dei legamus esse nec tendendum, eamque nihil posse celestibus auxiliis destitutam, quoniam modo huic soli possibilitatem hanc pertinaciter vt asseritis defendentes, sibimet, imo, quod est dignius dolore communi, plurimis Pelagius Cælestiusque persuadent. Multifariis equidem ad destruendum tale magisterium vti possemus exemplis, nisi sciremus sanctitatem vestram ad plenum Scripturas omnes callere diuinas, præsertim cum vestra relatio tantis ac talibus testimonij sit referta, vt his solis valeat præsens dogma rescindi, opusque non esse reconditis, cum ex iis qua facile vobis occurrentia posuistis, nec audeant obuiare nec possint. Ergo Dei gratiam conantur auferre, quam necesse est etiam restituta nobis statum pristini libertate queramus: quippe nec alias diaboli machinas,

machinas, nisi eadem possumus iuuante, vitare. Illud verò quod eos vestra fraternitas asserit predicare, parvulos æternæ vitæ præmissis etiam sine baptismatis gratia posse donari, per fatuum est. Nisi enim manducauerint carnem filij hominis, & biberint sanguinem eius, non habebunt vitam in semetipsis. Qui autem hanc eis sine regeneratione defendunt, videatur mihi ipsum baptismum velle cassare, cum predicant hos habere, quod in eos creditur non nisi baptismate conferendum. Si ergo nihil volunt officere non renasci, fateantur necesse est, nec regenerationis sacra fluenta prodesse. Verum vt super florum hominum praua doctrina celeri veritatis possit ratione discendi, proclamant hoc Dominus in Euangelio, dicens: Sinite infantes venire ad me, & nolite eos prohibere, talium est enim regnum celorum. Quare Pelagium Cælestiumque, id est inuentiones vocum nouarum, qua sicut dixit Apostolus, adificationis nihilum, sed magis vanissimas consueuerunt parere questiones, ecclesiastica communione priuari, Apostolici vigoris auctoritate censemus, donec respiciant de diaboli laqueis, à quo captiui tenentur secundum ipsius voluntatem; eosque interim Dominico oculi non recipi, quod ipsi peruersa via sequuti tramitem deserere voluerunt. Abscindi sunt enim qui vos conturbant, & volunt conuere Euangelium Christi. Simul autem precipimus vt quicumque id pertinacia simili defendere nituntur, per eos vindicta constringat. Non solum enim qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, quia non multum interesse arbitror, inter committentis animum, & consentientis fauorem. Adde amplius, Plerumque deditit errare, cui nemo consentit. Hæc igitur fratres charissimi in supradictos maneat fixa sententia, absint atriis Domini, careant custodia pastorali, ne duarum omnium dira contagia serpant forsitan per vulgus incautum, rapacique lupus cor de lateat intra ouile Dominicum tantas omnium suas caternas, dum à custodiis dissimulanter habetur vulnus duarum. Prospicienda n est ergo ne permittendo lupos mercenarij magis videantur esse quàm pastores. Iubemus sanè, quoniam Christus Dominus propria voce significauit, nolite se mortem morientis, tantum vt reuertatur & viuat, si vngquam sani depositi prauis dogmatis errore respuerint, damnarintque ea quorum se ipsi prauaricatione damnarunt, eis medicinam solitam, id est receptaculum suum ab ecclesia non negari: ne dum eos redeuntis forsitan prohibemus verè extra ouile remanentes, expectantis hostis faucibus glutiantur, quos in semetipsis spiculis mala disputationis armavit. Bene valete. Datum sexto Calenda. Februarias, Honorio & Constantio viris clarissimis consulibus.

Augustinus Hilario, de Pelagio duobus conciliis damnato.

EPISTOLA XCIII.

Domino beatissimo & in Christi veritate venerando fratri & confacerdoti Hilario, Augustinus in Domino Salutem.

HONORABILIS filius noster Palladius cum de nostro littore nauigaret, beneficium poscendo magis dedit, vt nò solum eum benignitati tuæ, verum etiam meipsum tuis orationibus commèdarem, Domine beatissime & in Christi charitate venerande frater. Quod cum facio, profectò & sanctitas tua faciet quod de te ambo præsumimus. Quæ autem circa nos sint, quoniam scio dilectionem vestram pro nobis, sicut & nostram pro vobis esse sollicitam, à memorato perlatore audiet sinceritas tua. Veruntamè quod maxime necessarium est breuiter dicam: Noua quædam hæresis inimica gratiæ Christi contra ecclesiam Christi conatur exurgere, sed nondum euidenter ab ecclesia separata est, hominum scilicet qui tantum audent infirmitati humanæ tribuere potestatis, vt hoc solum ad Dei gratiam pertinere contendant, quod cum libero arbitrio & non peccadi possibilitate creati sumus, August. rom. 2.

& Dei mandata quæ à nobis implerentur accepimus. Caterum ad eadem mandata seruanda & implenda nullo diuino adiutorio nos egere. Necessariam verò nobis esse remissionem peccatorum, quia ea quæ à nobis in præteritum malefacta sunt, infecta facere nò valemus: cauendis autem futuris vincendisque peccatis, omnibusque tentationibus virtute superandis, sine vilo deinceps adiutorio gratiæ Dei naturali possibilitate humanam sufficere voluntatem: nec paruulos indigere gratia Saluatoris, qua per eius baptismum à perditione liberentur, eo quod nullum ex Adam contagium damnationis traxerint. Quàm sint hæc inimica gratiæ Dei, quæ per Iesum Christum Dominum nostrum humano generi indulta est, & quemadmodum totius fidei Christianæ fundamenta euertere moliantur, peruidet nobiscum venerabilitas vestra, neque apud vos tacere debuimus, vt eiusmodi homines quos quidem sanari in ecclesia quam illa reserari magis volumus & optamus, cura pastorali caueatis. Iam enim cum ista scriberem, cognoueramus in ecclesia Carthaginensi aduersus eos episcopalis concilij conditum fuisse decretum, per Epistolam sancto & venerabili papæ Innocentio dirigendam, & nos de concilio Numidiæ ad eandem Apostolicam sedem iam similiter scripseramus. Omnes enim qui spem habemus in Christo, huic pestiferæ impietati resistere, eamque concorditer damnare & anathematizare debemus: quæ contradicit etiam orationibus nostris, concedens quidem vt dicamus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: & hoc ita concedens, vt asserat hominem in hoc corruptibili corpore, quod aggrauat animam, posse suis viribus ad tantam iustitiam peruenire, vt neque hoc illi sit dicere necessarium, Dimitte nobis debita nostra. Illud verò quod sequitur, Ne nos inferas in tentationem: non sic accipiunt tanquam Deus orandus sit, quo nos ad superandas tētationes adiuuet peccatorum, sed ne quicquam irruens corporaliter nos humanus casus affligat, quoniam peccatorum tentationes vincere ita sit iam in nostra positum potestate, possibilitate naturæ, vt hoc inaniter impetrandum orationibus arbitremur. Non possumus vna Epistola breui omnia vel plurima tantæ impietatis argumenta colligere, præsertim quia cum ista conscriberem, perlatores nauigaturi me immorari diutius non sinebant. Puto autem onerosum me non fuisse sanctis sensibus tuis, quod de tanto malo omni vigilantia Domino adiuuante vitando tacere non potui.

Aurelius alijque episcopi, inter quos Augustinus, Innocentio papæ de Pelagio, quem audierat iam ad presbyterij honorem cuectum.

EPISTOLA XCV.

Domino beatissimo meritoque honorandissimo fratri Innocentio Papæ, Aurelius, Alipius, Augustinus, Euodius & Possidius Salutem.

DE conciliis duobus prouinciæ Carthaginensis atque Numidiæ ad tuam sanctitatem à non paruo episcoporum numero subscriptas literas misimus contra inimicos gratiæ Christi, qui confidunt in virtute sua, & creatori nostro quodammodo dicunt: Tu nos fecisti homines: iustos autem ipsi nos fecimus. Qui naturam humanam ideo dicunt liberam, ne querant liberatorem: ideo saluam, vt superfluum iudicent Saluatorem. Tantum enim dicunt valentem, vt suis viribus in origine suæ creationis acceptis, possit per liberum arbitrium, nihil vltierus adiuuante illius gratia qui creauit, domare & extinguere omnes cupiditates tentationisque superare: multique eorum insurgunt aduersum nos, & dicunt animæ nostræ, non est salus illi in Deo

Meth. 2.6. d. 41.
Rom. 5. c. 12.
1. Cor. 15. c. 22.

2. Cor. 11. f. 28.

Luc. 1.8. c. 16.

1. Tim. 2. d. 23.

Gal. 5. b. 12.

Rom. 1. d. 32.

Exe. 33. c. 11.

2. Pe. 3. c. 9.

Psal. 51. v. 9.

Psal. 123. v. 8.

Psal. 126. v. 6.

Psal. 126. v. 6.

Mat. 6. b. 12.

2. Retr. 50.

Psal. 111. v. 11.

Psal. 3. v. 3.

in Deo eius. Familia Christi quæ dicitur, cum infirmor, A tunc potens sum, & cui dicit Dominus eius; Salus tua ego sum, suspensio corde cum timore, & tremore adiutorium Domini etiam per charitatē tuā veneratio- nis expectat. Audiuimus enim esse in vrbe Roma, vbi ille diu vixit, nonnullos qui diuersis causis ei faueant, quidam scilicet, quia vos talia persuasisse perhibent, plures verò qui eum talia sentire non credunt, præfer- tim quia in Oriente vbi degit, gesta ecclesiastica facta esse iactantur, quibus putatur esse purgatus, vbi quidē si episcopi cum catholicis pronuntiarent, non ob aliud factum esse credendum est, nisi quia se dixit Dei gratiam confiteri, & ait posse hominem suo labore ac voluntate iuste viuere, vt ad hoc adiuuari Dei gratia non negaret. His enim auditis verbis, catholici antistes nullam aliam Dei gratiam intelligere potuerunt, nisi quam in libris Dei legere & populis Dei prædica- re consueuerunt. Eam vtiq; de qua dicit Apostolus, Gal. 2. d. 3. Non irritam facio gratiam Dei: nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est: sine dubio gra- tiam qua iustificamur ab iniquitate, & qua saluamur ab infirmitate, non qua creati sumus cum propria vol- untate. Nam si intellexissent illi episcopi eam illum dicere gratiam quam etiam cū impiis habeamus, cum quibus homines sumus, negare verò eā qua Christiani & filij Dei sumus; quis eum patienter catholicorum sacerdotum non dicimus audiret, sed ante oculos suos ferret? Quapropter non culpandi sunt iudices, quia ecclesiastica consuetudine nomen gratiæ audierunt, nescientes quid huiusmodi homines vel in suæ doctri- næ libris vel in suorum solent auribus spargere. Non agitur de vno Pelagio, qui iam fortasse correctus est, quod vtiā iam sit, sed tam multis, quibus loquaciter contendentibus, & infirmas atque ineruditas animas velut conuictas trahentibus, firmas autem & in fide stabiles ipsa contentione fatigantibus vsquequaque iam plena sunt omnia. Aut ergo à tua veneratione ac- ciendus est Romam, & diligenter interrogandus, quam dicat gratiam qua fatcatur, si tamen iam fatcatur, ad non peccandum iusteq; viuendum homines adiuuari. Aut hoc ipsum cum eo per literas agendum, & cum inuentus fuerit hanc dicere quam docet ecclesiastica & Apostolica veritas, tunc sine vilo scrupulo ecclesie, sine latibulo ambiguitatis vilius absolendus est, tunc est reuera de eius purgatione gaudendum. Siue enim gratiam dixerit esse liberum arbitrium, siue gratiam esse remissionem peccatorum, siue gratiam esse legis præceptum, nihil eorum dicit, quod per subministra- tionem Spiritus sancti pertinet ad concupiscentias tē- tationesque vincendas, quem ditissime effudit in nos, qui ascendit in cælum & captiuauit captiuitatem, de- dit dona hominibus. Hinc enim oramus vt peccatorū tentationem superare possimus, vt Spiritus Dei vnde pignus accepimus, adiuuet infirmitatem nostram: qui autem orat & dicit, Ne nos inferas in tentationē: non vtiq; id orat vt homo sit quod est natura: neq; id orat vt habeat liberum arbitrium, quod iam accepit cum crearetur ipsa natura: neque orat remissionem pecca- torum, quia hoc superius dicitur, Dimitte nobis debita nostra: neque orat vt accipiat mādaturum. Si enim in tentationem inductus fuerit, hoc est in tentatione defecerit, facit vtiq; peccatum quod est contra mādaturum. Orat ergo vt non peccet, hoc est ne quid faciat mali, quod pro Corinthiis orat apostolus Paulus di- cens; Oramus autem ad Dominum ne quid faciatis mali. Vnde satis apparet quod ad non peccandum, id est ad non malè faciendum, quamuis esse non dubitetur arbitrium voluntatis, tamen eius potestas nō suffi- ciat nisi adiuuetur infirmitas. Ipsa igitur oratio, cla- rissima est gratiæ testificatio. Hanc ille confiteatur, & eum gaudebimus siue rectum siue correctum. Distin-

guenda est lex & gratia. Lex iubere nouit, gratia iuua- re. Nec lex iubet nisi esset voluntas, nec gratia iuua- ret si fat esset voluntas. Iubetur vt habeamus intelle- ctum, vbi dicitur; Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: & tamen oramus vt habea- mus intellectum, vbi dicitur; Da mihi intellectum vt discam mandata tua. Iubetur vt habeamus sapiētiam, vbi dicitur; Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & nō im- properat, & dabitur ei. Iubetur vt habeamus cōtinen- tiam, vbi dicitur; Cum scirem quia nemo potest esse continens nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientia, scire cuius esset hoc donum, adij Dominum, & depre- catus sum eum. Postremò ne nimium longum sit cum cta percurrere, iubetur vt non faciamus malum, vbi dicitur; Declina à malo, & tamen oratur vt non facia- mus malum, vbi dicitur, Oramus autem ad Dominū ne quid faciatis mali. Iubetur vt faciamus bonum, vbi dicitur, Et fac bonum: & tamen oramus vt faciamus bonum, vbi dicitur, Non cessamus pro vobis orātes & postulantes: atque inter cetera pro illis orans dicit, Vt ambuletis dignè Deo in omne placitum, in omni o- pere & sermone bono. Sicut ergo agnoscimus volun- tatem cum hæc præcipiuntur, sic & ipse agnoscat gra- tiam cum petuntur. Misimus reverentiæ tuæ librum quem dederunt quidam religiosi & honesti adolescē- tes serui Dei, quorum etiā nomina non tacemus: nam Timasius & Iacobus vocatū: qui, sicut audiuimus, & iam nosse dignaris ipsius Pelagij exhortatione spem quam habebant in seculo reliquerunt, & nunc conti- nenter Deo seruiunt. Qui cum eodem errore tādē aliquando per qualemcūque operam nostrā Domi- no inspirante caruissent, protulerunt eundem librum, Pelagij esse dicentes, & vt ei responderetur impendio rogauerunt. Factum est: ad eosdem rescripta est ipsa responsio: agentes gratias rescripserunt. V. anque mi- simus, & cui responsum est, & quod responsum est. Et ne nimium essemus onerosi, signa fecimus his locis, vbi petimus inspicere non figura, quemadmodum sibi obiecta quæstione, quod gratiam Dei negaret, ita respondit, vt eam esse non diceret nisi naturam in qua nos condidit Deus. Si autem hunc esse suum librum negat, aut eadem in libro loca, non contēdimus, ana- thematizet ea, & illam cōfiteatur apertissime gratiam quam doctrina Christiana demonstrat & predicat esse propriam Christianorum, quæ non est natura, sed qua soluatur natura, non auribus sonante doctrina vel ali- quo adiuumento visibili, sicut placatur quodammodo & irrigatur extrinsecus, sed subministratione spiritus, & occulta misericordia, sicut facit ille, qui dat incre- mentum Deus. Etsi enim quadam non improbanda ratione dicitur gratia Dei qua creati sumus, vt nonni- hil essemus, nec ita essemus aliquid vt cadauer quod non viuit, & arbor quæ nō sentit, aut pecus quod non intelligit, sed homines, qui & essemus & viueremus & sentiremus & intelligeremus, & de hoc tanto benefi- cio Creatori nostro gratias agere debeamus: vnde mē- ritò & ista gratia dici potest, quia non præcedentium aliorum operum meritis, sed gratuita Dei bonita- te donata est: alia est tamē qua prædestinati vocamur, iustificamur, glorificamur, vt dicere possimus: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. De hac gratia quæstio vertebatur, quādo ab iis quos Pelagius grauius offendebar atq; turbabat, dicebatur ei quod eam suis disputationibus oppugnaret, quibus asseret non solum ad faciendā, verum etiam ad perficien- dā mandata diuina per liberum arbitrium humanam sibi sufficere naturam. Hanc Apostolica doctrina gra- tiam isto nomine appellat, qua saluamur & iustifica- mur ex fide Christi. De hac scriptum est, Non irritam facio

facio gratiam Dei. Nam si per legē iustitia, ergo Chri- A stus gratis mortuus est: De hac scriptum est; Euacuati estis in Christo, qui in lege iustificamini à gratia exci- distis. De hac scriptum est; Si autem gratia iam non ex operibus, alioquin gratia non est gratia. De hac scri- ptum est; Ei autem qui operatur merces non imputa- tur secundum gratiam, sed secundum debitum: ei autem qui non operatur, credenti autem in eum qui iu- stificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam. Et multa alia, quæ melius potes ipse meminisse, & intel- ligere prudentius & illustrius prædicare. Illam verò gratiam qua creati sumus homines, etiam si ita appel- landam non immeritò intelligimus, mirum est tamen si ita appellatam in vllis legitimis Prophetis; Euan- gelicis, Apostolicisq; literis legimus. Cum itaq; de hac gratia Christianis fidelibus catholicisque notissi- ma, illi obiceretur quæstio, vt eam oppugnare desi- neret, quid est quod cum hæc sibi in libro suo velut aduersante personā idem ipse obieciisset, vt se respon- dendo purgaret, nihil aliud respondit, nisi naturam creati hominis referre gratiam Creatoris, atque ita se dicere sine peccato implere posse iustitiam per liberū arbitrium cum adiutorio diuinæ gratiæ, quod Deus hoc dederit homini ipsa possibilitate nature? Cui me- ritò responderetur: Ergo euacuatum est scandalum cru- cis; ergo Christus gratis mortuus est. Non enim si non moreretur propter delicta nostra, & resurgeret pro- pter iustificationem nostram, nec ascendens in altum captiuans captiuitatem daret dona hominibus, ista nature possibilitas quam defendit, in hominibus non esset. An forrè Dei mandatum deceret, & ideo Chri- stus mortuus est: imò iam & hoc erat sanctum & iu- stum & bonum iam dictum fuerat. Non concupisces. Iam dictum fuerat; Diliges proximum tuum tāquam teipsum. In quo sermone Apostolus omnem legē di- cit impleri. Et quoniam nisi diligit Deum, nemo dili- git seipsum, ideo Dominus in iis duobus præceptis to- tam legem Prophetasq; dicit pēdere. Quæ duo præ- cepta iam erant hominibus diuinitus data. An æter- num præmium iustitiæ promissum nondum erat? Hoc ipse non dicit, qui in suis literis posuit etiam in vetere Testamento regnum cælorum esse promissum. Si ergo ad faciendam perficiendamque iustitiam, iam erat nature possibilitas per liberum arbitrium, iam erat legis Dei sanctum & iustum bonumque mandatū, iam erat promissum præmium sempiternum, ergo Chri- stus gratis mortuus est. Ergo neque per legem iustitia, neque per nature possibilitatem, sed ex fide & dono Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, vnum mediatorem Dei & hominum: qui nisi in plenitudine temporis mortuus esset propter delicta nostra, & re- surrexisset propter iustificationem nostram, profectò & antiquorum fides euacuaretur & nostra. Fide verò euacuata, quæ homini iustitia remaneat, cum iustus ex fide viuat: Ex quo enim per vnum hominem pec- catum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit in quo omnes pec- cauerunt: proculdubio à corpore mortis huius vbi a- lia lex repugnat legi mentis, neminem liberauit aut liberat sua possibilitas, quæ perita redemptore indi- get, alicia Saluatore, sed gratia Dei per fidē vnius me- diatoris Dei & hominum, hominis Christi Iesu: qui & Deus cum esset, hominem fecit, & manens Deus, homo factus refecit ipse quod fecit. Puto autem quod cum lateat, fidem Christi, quæ postea in reuelationem venit, in occulto fuisse temporibus patrum nostrorū, per quam tamen etiam ipsi Dei gratia liberati sunt quicunque omnibus generis temporibus liberari po- tuerunt, occulto iudicio Dei, non tamen vituperabi- li. Vnde dicit Apostolus, Habentes autem spiritum fi- dei, vtiq; eundem quem & illi secundum quod scri-

ptum est, Credidi propter quod & locutus sum, & nos credimus propter quod & loquimur. Inde est quod ait ipse mediator: Abraham pater vester concupit vide- re diem meum, & vidit & gauisus est. Inde Melchise- dech prolato Sacramento mensæ Domini, nouit æ- ternum eius sacerdotium figurare. Iam verò data in literis lege, (quam dicit Apostolus subintrasse vt abū- daret delictum, & de qua dicit, Si ergo ex lege heredi- tas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per repro- missionem donauit Deus. Quid autem lex? Trāsgres- sionis gratia proposita est donec veniret semē, cui pro- missum est dispositum per angelos in manu mediato- ris. Mediator autem vnus non est, Deus autem vnus est. Lex ergo aduersus promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex quæ posset viuificare, omnino ex lege es- set iustitia. Sed concludit Scriptura omnia sub pecca- to, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credenti- bus.) Nōne satis ostenditur hoc actum esse per legē, vt peccatum agnosceretur & prauaricationē augere- tur? vbi enim lex non est, nec prauaricatio: & sic ad- uersus victoriam peccati ad diuinam gratiam quæ in promissionibus est, confugeretur atq; ita lex non esset aduersus promissa Dei, quia ideo per illam fit cognitio peccati, & ex prauaricatione legis abundantiā pecca- ti, vt ad liberationem quarantur promissiones Dei, quod est gratia Dei, & incipiat esse in homine iustitia, non sua sed Dei, hoc est data dono Dei. Quam etiam nunc quidam, sicut tunc de Iudæis dictum est, ignorā- tes Dei iustitiam, & suam volentes cōstituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Per legem quippe & illi iustifi- cari se arbitrantur, sufficiente sibi ad eam custodiendā libero arbitrio, hoc est iustitia sua prolata ex natura humana, non donata ex gratia diuina, propter quod iustitia Dei dicitur. Vnde item scriptum est; Per legem enim cognitio peccati. Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata per legem & Prophe- tas. Cum dicit, Manifestata est: ostendit quia tūc erat, sed tanquam illa pluuia quæ Gedeon imperauit, tunc velut in vellere occulta, nūc autem velut in area ma- nifestata. Cum ergo lex sine gratia non mors peccati potuisset esse, sed virtus, sicut dictum est: Aculus mor- tis peccatum, virtus autem peccati lex: Sicut confu- giunt multi à facie regnantis peccati ad gratiam velut arcem nunc patentem, ita pauci ad eam confugebāt velut in vellere tunc latentem. Hæc verò temporum distributio refertur ad altitudinem diuitiarū sapientiæ & scientiæ Dei, de qua dictum est; Quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quapro- pter si & ante tempus legis, & tēpore ipso legis iustos patres & ex fide viuentes, non possibilitas nature infir- mæ & indigē ac vitiatæ & sub peccato venundatæ, sed Dei gratia per fidem iustificat, & nunc eadem in aper- tum iam veniens reuelata iustificat: anathemet ergo Pelagius scripta sua, vbi contra eam, & si non per con- tumaciam, tamen per ignorantiam disputat, possibili- tatem defendendo nature ad vincēda peccata, & im- plenda mandata: aut si sua esse negat, aut scriptis suis ab inimicis suis dicit immissa quæ sua negat, anathe- met ea tamen & damnet paterna exhortatione & au- thoritate sanctimoniarū tuarū. Si vult, ergo onerosum sibi, & perniciosum ecclesie dicat scandalum auferre, quod scandalum auditores & in peruersum dilectores eius vsquequaque spargere non quiescunt. Si enim cognouerint eundem librum quem illius vel putant esse vel norunt, episcoporum catholicorum auctori- tate & maxime sanctitatis tuæ, quam apud eum esse maioris ponderis minimè dubitamus, ab eodem ipso anathematatum atque damnatum, non eos ulterius ex- istimamus auro loquendo contra gratiam Dei; quæ reuelata est per passionem & resurrectionem Christi; peccata fidelia & simpliciter Christiana turbare: sed

a 2 Cor. 12. c. 10. b Psal. 34. n. 3. Gal. 2. d. 3. Rom. 8. e. 2.6 Mat. 6. b. 13 Mat. 6. b. 12 2. Cor. 13. b. 7. Gal. 5. a. 4. Rom. 11. b. 6 Rom. 4. d. 4. Gal. 5. b. 11 Gal. 2. d. 11 Rom. 4. d. 25 Eph. 4. b. 8 Psal. 67. c. 19. a Rom. 7. b. 12. b. Ezo. 20. c. 17. c. Leuit. 19. d. 18. Mat. 22. d. 39. d Rom. 13. c. 9. a Abac. 2. a. 4. b Rom. 5. c. 12. Rom. 7. d. 2.4 c. d. 21. 1 Tim. 2. b. 5. 2. Cor. 4. c. 13. Psal. 115. a. 1. Gal. 2. d. 21

potius adiuuante misericordia Domini, concertantibus nobiscum charitate ac pietate flagrantibus orationibus tuis, non solum ut in aeternum beati, verum etiam iusti & sancti sint, non in sua virtute, sed in eadem gratia confisuros. Vnde & ad ipsam scriptam ab vno nostrum Epistolam, ad quem per quemdam Orientalem diaconum, cuiem autem Hipponensem tanquam purgationis suae quaedam scripta transmisit, tuque beatitudini potius credimus dirigendam, melius iudicantes & petentes ut eam ei mittere ipse digneris. Sic enim eam legere potius non dedignabitur, magis in illa eum qui misit quam qui scripsit attendens. Illud vero quod dicunt posse hominem esse sine peccato, & mandata Dei facile custodire si velit, quamuis cum hoc per adiutorium gratiae, quae tamen per incarnationem vnigeniti eius reuelata atque donata est, dicitur, tolerabilius dici videatur: tamen quoniam non immerito mouere potest, ubi & quando per eandem gratiam id efficiatur in nobis, ut sine vilo prorsus peccato simus: vtrum in hac vita quando caro concupiscit aduersus spiritum, an illa cum fiet sermo qui scriptus est: Vbi est mors victoria tua, ubi est mors aculeus tuus? aculeus enim mortis est peccatum: diligentius pertractandum propter alios quosdam qui senierunt, atque in suis literis memoriae mandauerunt, etiam in hac vita esse posse homines sine peccato, non ab initio natiuitatis suae, sed conuersione a peccatis ad iustitiam, & ad vitam proba ad bonam vitam: Sic enim intellexerunt quod de Zacharia & Elizabeth scriptum est, ambulasse eos in omnibus iustificationibus Domini sine querela. Hoc quod dictum est, sine querela: sine peccato dictum acceperunt, non quidem negantes, imò etiam quod aliis locis in literis eorum inuenitur, pie confidentes adiutorium gratiae Domini nostri, non per naturalem spiritum hominis, sed per principalem spiritum Dei, qui parum videntur considerasse ipsum Zachariam fuisse utique sacerdotem. Omnes autem tunc sacerdotes necesse habebant ex lege Dei primitus pro peccatis suis offerre sacrificium, deinde pro populo: sicut nunc per orationis sacrificium coniungimur non esse sine peccato, quoniam iussi sumus dicere; Dimitte nobis debita nostra: ita & tunc per sacrificia victimarum animalium conuincebantur sacerdotes sine peccato non esse qui pro suis peccatis iuebantur offerre. Quod si res ita se habet ut per gratiam Saluatoris proficiamus quidem in hac vita, deficiente cupiditate, crescete charitate: perficiamur autem in illa vita, cupiditate extincta, charitate completa: profecto illud quod scriptum est; Qui natus est ex Deo, non peccat: secundum ipsam charitatem dictum est, quae sola non peccat. Ad natiuitatem quippe quae ex Deo est, augenda & perficienda pertinet charitas, non ea quae minuenda est & consumenda cupiditas: quae tamen quandiu est in membris nostris, lege quadam sua repugnat legi mentis: sed natus ex Deo, nec obediens desideriis eius, nec exhibens membra sua arma iniquitatis peccato, potest dicere: Iam non ego operor illud, sed illud quod habitat in me peccatum. Sed quoquo modo se habeat ista quaestio, quia & si non inuenitur homo in hac vita sine peccato, id tamen dici potest posse fieri per adiutorium gratiae & spiritus Dei: quod ut fiat conandum atque profectum est, tolerabiliter in id quisque fallitur: nec diabolica impietas, sed error humanus est, elaboranda & optata affirmare, etiam si quod affirmat non possit ostendere. Id enim credit fieri posse, quod certe laudabile est velle. Nobis autem sufficit quod nullus in ecclesia Dei fidelium reperitur in quolibet profectu, excellentia atque iustitia, qui sibi audeat dicere non necessariam precationem orationis Dominicae; Dimitte nobis debita nostra: & dicat se non habere peccatum, ne seipsum decipiat, &

Gal. 5. c. 17.

1. Cor. 15. & 55.

Ambr. in ca. 1. Lucae.

Mat. 1. d. 6.

1. Jo. 3. d. 9.

Rom. 7. d. 20

Error tolerabilis.

Mat. 6. b. 12

veritas in eo non sit, quamuis iam sine querela uiuat. Non enim qualecunque etiam tentationis humanae, sed graue peccatum est quod in querelam venit. Caetera quae illi obiecta sunt, sicut gelis defensa peruidebit, ita de his proculdubio tua beatitudo iudicabit. Dabit sane nobis veniam suauitas mitissima cordis tui, quod prolixorem epistolam fortassis quam velles tunc misimus sanctitati. Non enim riuiulum nostrum tuo largo fonti augendo refundimus, sed in hac non parua tentatione temporis vnde nos liberet cui dicimus: Ne nos inferas in tentationem: vtrum etiam nos licet exiguis ex eodem quo etiam tuus abundans emanet capite fluentorum, hoc a te probari volumus tuisque rescriptis de comuni participatione vnus gratiae consolari.

Innocentius superiori respondet.

EPISTOLA XCVI.

Innocentius Aurelio, Alipio, Augustino, Euodio, Possidio, episcopis salutem.

FRATERNITATIS vestrae lineas plenas fidei totaque religionis catholicae vigore firmatas ad duobus missas conciliis per fratrem & coepiscopum nostrum Iulium pergrato suscepimus animo, quod earum tenor omnino contextus est in consideratione quotidiana gratiae Dei, & in eorum correctione qui contra sentiunt, integra ratione consistit: ut & illis omnem tollere possit errorem, & idoneum dato cuius nostrae legis exemplo quem sequi debeat dignum possint praebere doctorem. Sed de his iam satis, ut opinor, supra diximus, cum vestris relationibus respondentes rescriptimus quid vel de illorum perfidia vel de vestra sententia sentiremus. Sed subinde contra eos subuenit & suppediat quod dicatur, nec potest aliquando esse quod vincat, cui tanta miserum impiumque sit quod nostrae fidei virtute & ipsa plenius veritate vincatur. Qui enim omnem vitam respuit atque contempsit, inimica damnabilique cor suum disputatione confundens, cum credit nihil esse quod a Deo accipiat, nec aliquid superesse quod petat ad sanandum se, qui sibi hoc abstulit, ulterius quid relinquit? Si ergo sunt aliqui quos in sui defensionem peruersitas tanta demerxit, qui huic se dogmati dedant atque coniungant, sperantes hoc ad catholicam pertinere doctrinam, quod abhorrens legibus & penitus approbatur aduersum, infecti illorum & moniti & verbis ut laborentur inducti, quatenus ad rectum viam traherent redcant festinabunt, ne diuini mentem obfidens velut eorum sensibus pastus error inuadat. Nam si Pelagius quocunque restitit loco, eorum animos qui facile vel simpliciter crederent disputanti hac affirmatione decipit: seu hac illi in urbe sint, quod nescientes nec manifestare possumus nec negare, cum & si sunt lateant, nec aliquando audeant, vel illum predicantem ista defendere, vel talia aliquo nostrorum praesente tacere, & in tanta populi multitudine deprehendi aliquis facile, nec alicubi possit agnoscere: siue in quouis terrarum loco dequant, Dei nostri misericordia gratiaque credimus quod facile corrizantur, audita eius damnatione qui fuerit pertinax & resistens huius dogmatis auctor inuentus: nec interest ubi isti fuerint, dum ubicunque inueniri potuerint sint sanandi. Nobis tamen nec persuaderi potest eum esse purgatum, quamuis ad nos a nostris quibusdam laicis sint gesta perlata, quibus ille auditum se credere & absolutum: quae vtrum vera sint dubitamus, quod sub nulla illius prosecutione venerunt, nec eorum aliquis accepimus de hac re literas apud quos istius rei iste praestitit causas. Quod si de sua ille potuisset purgatione confidere, hoc magis credimus quod egiisset, quod multo verius esse potuerat, ut illos cozeret epistolis suis quid indicauerunt indicare verum, cum sint aliqua in ipsis posita gestis, quae obiecta partim ille vitando suppressit, partim multa in se verba retorquendo tota obscuritate confudit, ad aliqua magis falsis argumentis quam vera ratione, ut ad tempus

tempus poterat videri, purgavit negando, alia falsa interpretatione vertendo. Sed vitam, quod optatum magis est, etiam se ille ad veram fidei viam ab illo sui trahente errore conuerterat, ut cupiat velisque purgari, considerans quotidianam Dei gratiam, adiutoriumque cognoscens; ut videatur verum, & approbetur ab omnibus manifesta ratione correctus, non gestorum iudicio, sed ad catholicam fidem corde conuerso. Vnde non possumus illorum nec culpae nec approbare iudicium, cum nesciamus vtrum vera sint gesta, aut si vera sunt, illum constet magis subterfugisse, quam se tota veritate purgasse. Qui si confidit nouitque non nostra dignum esse damnatione, quod dicat iam totum hoc se refutare quod dixerat, non a nobis accersiri, sed ipse debet potius festinare ut possit absolui. Nam si adhuc taliter sentit, quando se nostro iudicio quibusuis acceptis literis cum sciat damnandum esse, committet? Quod si accersendus esset, ab eis melius fieret, qui magis proximi & non longo terrarum spatio videntur esse disuncti: sed non deerit cura, si medicina praebeat ille materiam. Potest enim damnare quae senserit, ac datis literis erroris sui, ut regressum ad nos decet, veniam postulare. Librum sane qui eius esse diceretur nobis a vestra charitate transmissum euoluimus: in quo multa blasphemia, nihil quod placeret, nihil quod non penitus displiceret a quouis damnandum atque calcandum, cui similia nisi quia ista scripserat nemo aliter in mentem receperet atque sentiret. Nam hoc loco latius de lege disputare velut coram posito repugnantem Pelagio necessarium esse non duximus, cum vobiscum totum scientibus parique nobiscum assensione gaudentibus colloquamur. Tunc enim melius haec exempla ponuntur, quando cum iis quos harum constat rerum imprudentes esse tractamus. Nam de natura possibilitate, de libero arbitrio, & de omni Dei gratia, & quotidiana gratia, cui non sit recte sentienti vberimum disputare. Anathematizet ergo ista quae sentit, ut illi qui eius sermonibus fuerant praecipitque collapsi, quid tandem habeat fides vera cognoscant. Facilius enim reuocari poterunt, cum ista a suo senserint auctore damnari. Quod si ille pertinaciter in hac voluerit impietate persistere, agenda est qualiter vel iis possit subueniri, quos non scelus huc, sed magis error induxit: nec & illis haec medicina pereat, cuius iste talem non admittit nec postulat curam. Deus vos incolumes custodiat fratres charissimi. Datum quinto calend. Februarias.

Innocentius Augustinum salutem.

EPISTOLA XCVII.

Innocentius Aurelio & Augustino episcopis.

ACCEPTISSIMI mihi germani compresbyteri illo recurus vacuus officio vestro esse non debuit. Per charos enim salutare charissimos, naturale quodammodo videtur & consequens. Gaudere ergo in Domino vestram germanitatem amantissimi cupimus, & pro nobis paria ad Deum vota rependere precamur, quia ut bene nostis, communibus & alternis plus agimus orationibus quam singularibus aut priuatis.

Euodius Augustino proponit aliquot quaestiones.

EPISTOLA XCVIII.

Euodius episcopus, Augustino episcopo.

PRIDEM quaestiones mihi ad sanctitatem tuae. Vnam de ratione & Deo, puo per Iobinum qui seruit ancillis Dei. Alteram de corpore saluatoris, de quo aestimatur quod substantiam Dei videat. Tertiam dico nunc, Anima rationalis quam saluator cum corpore assumpsit, vtrum in una de opinionibus est illis, quae proponuntur cum de anime origine quaeritur, si qua ibi potest veritate fulciri: an quamquam rationalis sit, non tamen ex iis speciebus, quae animalium anima dicuntur, sed in alia habetur. Quartam interrogo, qui sunt illi spiritus, de quibus in epistola sua ponit Petrus testimonium de Domino, dicens; Mortificatus August. tom. 2.

carne uiuificatus spiritu, in quo & eis qui in carcere erant spiritibus veniens praedicauit, & cetera: hoc inferes quod in inferno fuerunt, & descendens Christus omnibus euangelizauit, omneque a tenebris & penis per gratiam liberauit, ut a tempore resurrectionis Domini, iudicium expectetur exinanitis inferis. Quid ergo in hac re sanctitatis tuae videatur, cupio nosse.

Augustinus Euodio, respondens ad duas quaestiones, quarum altera est de loco obscuro, primae Petri tertio capite, altera de anima Christi.

EPISTOLA XCIX.

Domino dilectissimo fratri & coepiscopo Euodio, Augustinus in Domino salutem.

QUASTIO quae mihi proposuisti ex epistola apostoli Petri, solet nos, ut te latere non arbitror, vehementissime commouere, quomodo illa verba accipienda sint tanquam de inferis dicta. Replico ergo tibi eandem quaestionem, ut siue ipse potueris, siue aliqui qui possit inueniri, auferas de illa atque finias dubitationem meam. Quod si prior potueris cum id donauerit Dominus, tibi que impartiri valero, non fraudabo dilectionem tuam: nunc autem, quae me ibi moueant intinabo, ut secundum haec de illis verbis Apostolicis, vel ipse cogites, vel quem idoneum repereris consulas. Cum dixisset Christum mortificatum carne, uiuificatum spiritu, continuò subiicit in quo, & iis qui in carcere erant conclusi spiritibus veniens praedicauit, qui increduli fuerunt aliquando, quando expectabat Dei patientia in diebus Noë cum fabricaretur arca, in qua pauci, id est octo animae saluae factae sunt per aquam. Deinde subiunxit & ait, quod & vos nunc simili forma baptismi saluos fecit. Mouet itaque si apud inferos Dominus quando mortuus est in carcere, conclusis spiritibus praedicauit, quid boni soli meruerint, ut Dominus ad inferna descenderet: qui tunc infideles fuerunt, cum fabricaretur arca: Etenim post tempora Noë, multa milia tot gentium vsque ad passionem Christi mortua sunt, quae potuit apud inferos inueniri: non utique eorum qui in Deum crederant, sicut Propheta & Patriarcha de stirpe Abrahae, sicut ipse retro Noë & tota domus eius, quae salua facta est per aquam, excepto fortassis vno filio, qui postea reprobatus est, sicut etiam praeter progeniem Iacob, alij fuerunt credentes in Deum, sicut Iob, sicut ciuitas Niniue, & si qui alij sunt, qui vel apparent in Scripturis, vel in genere humano latent: sed eorum dico multa milia hominum, qui Deum ignorantes, & daemonum vel simulachrorum cultui dediti, a temporibus Noë, vsque ad passionem Christi, ex hac vita emigrarunt, quos apud inferos Christus inueniens, quomodo illis non praedicauit, sed illis tantum, qui in diebus Noë increduli fuerunt cum fabricaretur arca? Aut si omnibus praedicauit, cur illos solus Petrus commemorauit, praetermissa multitudine tam innumerabili ceterorum? Et Dominum quidem carne mortificatum venisse in infernum, satis constat. Neque enim contradicere potest vel Prophetae quae dixit; Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Quod ne aliter quisquam sapere audeat, in Actibus Apostolorum, idem Petrus exponit, vel eiusdem Petri illis verbis, quibus eum asserit soluisse inferni dolores, in quibus impossibile erat eum teneri. Quis ergo nisi in fidelis negauerit fuisse apud inferos Christum? Quod si mouet aliquem, quemadmodum accipiendum sit inferni ab illo solutos dolores: neque enim coeperat in eis esse tanquam in vinculis, & sic eos soluit tanquam si catenas soluisset quibus fuerat adligatus: facile est intelligere sic eos solutos, quemadmodum solui possunt laquei venantium, ne teneant, non quia tenuerunt. Potest & sic, ut eos dolores esse soluisse credamus quibus teneri

1. Pe. 3. d. 18

1. ad. 1. 9.

1. ad. 2. d. 24.

1. de Gen. ad literam, 6. 13.

ipse non poterat, sed quibus alij tenebantur quos ille nouerat liberandos. Verum qui nam isti sint, temerarium est definire. Si enim omnes omnino dixerimus tunc esse liberatos qui illic inuenti sunt, quis non gratuletur si hoc possumus ostendere, praesertim propter quosdam qui nobis literario labore suo familiariter innotuerunt, quorum eloquium ingeniumque miramur: non solum poetas & oratores qui eiusdem ipsos falsos deos gentium multis opusculorum suorum locis contemnendos ridendosque monstrarunt, & aliquando etiam vnum Deum, verumque confessi sunt, quamuis illa superstitiosa cum ceteris coleret: verum etiam illos qui haec non cantando vel declamando, sed philosophando dixerunt. Multos etiam quorum literas non habemus, sed in illorum literis didicimus secundum quandam modum laudabiles vitas, vt excepto Dei cultu, in quo errauerunt colentes vana quae publice colenda fuerant instituta, & creaturae potius quam creatori seruientes, in ceteris moribus parsimoniae, continentiae, castitatis, sobrietatis, mortis pro patriae salute contemptu, seruataeque fidei non solum ciuibus, verum & hostibus, imitandi merito proponantur. Quae quidem omnia quando non referuntur ad finem rectae veraeque pietatis, sed ad fastum inanem humanae laudis & gloriae, etiam ipsa inane sunt quodammodo sterilitate reddunt: verum tamen quadam indole animi ita delectant, vt eos in quibus haec fuerunt vellemus, vel praecipue vel cum ceteris ab inferni cruciatibus liberari, nisi aliter se haberet sensus humanus aliter iustitia creatoris. Quae cum ita sint, si omnes inde soluit saluator, & sicut requirens scripsisti exinanivit inferna, vt deinceps iudicium iam expectaretur extremum, haec sunt quae in hac re non immerito mouent, quae mihi interim cogitanti solent occurrere. Primum qua auctoritate firmetur ista sententia. Quod enim scriptum est: In morte Christi factum solutis doloribus inferni: vel ad ipsum potest intelligi pertinere, quod eos haecenus soluerit, hoc est irritos fecerit, ne ab eis ipse teneretur, praesertim quia sequitur, In quibus impossibile erat teneri eum. Vel si causa quaeritur cur voluerit venire in infernum, vbi dolores illi essent, quibus teneri omnino non poterat, quia erat, vt scriptum est, inter mortuos liber, in quo princeps & praepositus mortis non inuenit aliquid quod supplicio deberetur, hoc scilicet quod scriptum est: Solutis doloribus inferni: non in omnibus, sed in quibusdam accipi potest, quos ille dignos ista liberatione iudicabat: vt neque frustra illuc descendisse existimeretur, nulli eorum profuturus qui ibi tenebantur inclusi, nec tamen sit consequens, vt quod diuina quibusdam misericordia iustitiaque concessit, omnibus concessum esse putandum sit. Et de illo quidem primo homine patre generis humani, quod eum ibidem soluerit, ecclesia ferè tota consentit: quod eam non inaniter credidisse credendum est, vnde eumque hoc traditum sit, etiam Canonicae scripturarum hinc expressa non proferatur auctoritas: quanquam illud quod in libro Sapientiae scriptum est: Haec illum qui primus factus est patrem orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit & eduxit illum a delicto suo, & dedit ei virtutem continendi omnia: magis pro hac sententia quam pro villo alio intellectu facere videatur. Addunt quidam hoc beneficium antiquis etiam sanctis fuisse concessum, Abel, Seth, Noe, & domui eius, Abraham, Isaac, & Iacob, aliisque Patriarchis & Prophetis, vt cum Dominus in infernum venisset, illis doloribus soluerentur. Sed quoniam modo intelligatur Abraham, in cuius sinum pius etiam pauper ille susceptus est, in illis fuisse doloribus, ego quidem non video: explicat fortasse qui possunt. Solos autem duos, id est Abraham & Lazarum, in illo memorabilis quietis sinu fuisse an-

tequam Dominus in inferna descenderet, & de istis tantum duobus dictum fuisse illi diuini: Inter vos & nos chaos magnum firmatum est, vt ij qui voluit hinc transire ad vos non possint, neque inde huc transire: nescio vtrum quisquam sit, cui non videatur absurdum. Porro si plures quam duo ibi erant, quis audeat dicere non ibi fuisse Patriarchas & Prophetas, quibus in Scriptura Dei iustitiae pietatisque, tam insigne testimonium perhibetur? Quid his ergo praestiterit, qui dolores soluit inferni, in quibus illi non fuerunt, nondum intelligo: praesertim quia ne ipsos quidem inferos vsquam scripturarum in bono appellatos potui reperire. Quod si nusquam in diuinis auctoritatibus legitur, non vtique sinus ille Abraham, id est secretae cuiusdam quietis habitatio, aliqua pars inferorum esse credenda est: quanquam in his ipsis tanti magistri verbis, vbi ait dixisse Abraham, Inter vos & nos chaos magnum firmatum est: satis, vt opinor, appareat non esse quandam partem, & quasi membrum inferorum tantae illius felicitatis sinum. Chaos enim magnum, quid est nisi quidam hiatus, multum ea separans inter quae non solum est, verum etiam firmatus est: Quapropter si in illum Abraham sinum Christum mortuum venisse sancta Scriptura dixisset, non nominato inferno eiusque doloribus, miror si quisquam ad inferos eum descendisse asserere auderet. Sed quia euidentia testimonia & infernum commemorant & dolores, nulla causa occurrit, cur illud credatur venisse saluator, nisi vt ab eius doloribus saluos faceret: sed vtrum omnes quos in eis inuenit, an quosdam quos illo beneficio dignos iudicauit, adhuc requiro: fuisse tamen eum apud inferos, & in eorum doloribus constitutis hoc beneficium praestitisse non dubito. Vnde illis iustis qui in sinu Abraham erant, cum ille in inferna descenderet, nondum quid contulisset inueni, a quibus eum secundum beatificam praesentiam suae diuinitatis nunquam video recessisse. Sicut etiam eodem ipso die quo mortuus est, promisit latroni, quod cum illo in paradiso fuisset futurus, quando ad soluendos inferni dolores fuerat descendurus. Profecto igitur in paradiso atque sinu Abraham, etiam ante iam erat beatificante sapientia, & apud inferos iudicante potentia. Vbi enim non est nullo loco oblecta diuinitas: verum tamen secundum creaturam, quam ex quodam tempore suscipiendo manens Deus, homo factus est, hoc est secundum animam eum fuisse apud inferos, aperte Scriptura declarat, & per prophetiam praemissa, & per Apostolicum intellectum satis exposita, qua dictum est: Non dereliques animam meam in inferno. Scio quibusdam videri, morte Domini Christi iam talem resurrectionem praestitam iustis, qualis nobis in fine promittitur: quoniam scriptum est, illo terra motu quo in eius passione petra scissae & monumenta aperta sunt, multa corpora resurrexissent iustorum, & visa cum illo quando resurrexit in sancta ciuitate: Qui vtique si non iterum repositis corporibus dormierunt, videndum est quemadmodum intelligatur Christus primogenitus a mortuis, si eum in illa resurrectione tot praecesserit. Quod si respondetur hoc dictum esse per anticipationem, vt monumenta quidem illo terra motu aperta intelligantur, cum Christus in cruce penderet, resurrexisset autem iustorum corpora non tunc, sed cum ille prior resurrexisset: quamuis tunc, vt dixi, anticipando fuisset adiunctum, vt & Christus primogenitus a mortuis sine ambiguitate credatur, & illis iustis continuo concessum, vt ipso praecunte in aeternam incorruptionem atque immortalitatem resurgerent: illud adhuc restat quod moueat, quomodo a Petro dici potuerit, quod vtique verissime dictum est, quando per illam prophetiam non de Dauid, sed de Christo asseruit fuisse praedictum, carnem eius non vidisse corruptionem:

Luc. 16. f. 26.
 Luc. 23. f. 43.
 Math. 27. f. 51.
 Apoc. 1. 8. 5.
 Act. 2. 27

ruptionem: & quod adiunxit de Dauid, apud eos esse monumentum eius: vnde illos vtique non conuincit, si corpus eius ibi iam non erat: quia & si ante in recenti sua morte resurrexisset, nec caro eius vidisset corruptionem, posset nihilominus illud monumentum manere. Durum autem videtur, vt Dauid non fuerit in illa resurrectione iustorum, si eis iam aeterna donata est, cuius Christus ex semine tam crebro, & tanta euidentia, tantaque honorificentia commendatur. Periclitabitur etiam illud quod ad Hebraeos de iustis antiquis dicitur: Quia pro nobis meliora prouiderunt, ne sine nobis perfecti perfererentur, si iam in illa resurrectionis incorruptione constituti sunt; quae nobis perficiendis in fine promittitur. Cur ergo Petrus eos tantum commemorare voluerit, quibus in carcere inclusis Euangelium praedicatum est, qui in diebus Noe cum fabricaretur arca increduli fuerunt, vides quam latebrosam sit, & quae me moueat ne affirmare hinc aliquid audeam. Huc accedit, quia cum dixisset Apostolus, quod & vos nunc simili forma baptismi saluos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in Deum per resurrectionem Iesu Christi qui est in dextera Dei, degluties mortem, vt vitae aeternae haeredes efficeremur, profectus in caelos subiecit sibi angelis & potestatibus & virtutibus: continuo subiicit: Christo igitur in carne passo: & vos eadem scientia armamini, quia qui passus est in carne desitit peccatis, in hoc, vt iam non hominum desideris, sed voluntate Dei quod reliquum est in carne viuat tempus. Deinde ait, Sufficit enim praeteritum tempus ad voluntatem hominum consummatum ambulantis in libidinibus & concupiscentiis & ebrietate, comestationibus, potationibus, & illicitis idolorum seruitutibus, in quo stupescunt non concurrens: nos in eandem luxuriae confusionem blasphemantes, qui reddent rationem ei qui paratus est iudicare viuos & mortuos. His dictis subiicit: Propter hoc enim & mortuis euangelizatum est, vt iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secundum Deum spiritu. Quem non moueat ista profunditas? Mortuis dicit euangelizatum, quos profecto si intellexerimus, qui de corpore exierunt, illi opinor erunt, de quibus supra dixi, Qui increduli fuerunt in diebus Noe, aut certe omnes quos apud inferos Christus inuenit: quid sibi ergo vult, vt iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secundum Deum spiritu? Quomodo iudicantur in carne quam non habet, si apud inferos sunt: vel quam nondum receperunt, si etiam a doloribus inferni soluti sunt? Neque enim si vt quaerendo dicis, exinaniti sunt inferi, omnes etiam qui tunc ibi fuerunt in carne resurrexissent credendi sunt: aut qui resurgentes apparuerunt cum Domino, ad hoc carnem receperunt, vt in ea iudicarentur secundum hominem: quod nec de illis video, quo modo accipi possit, qui increduli fuerunt in diebus Noe: non enim eos in carne vixisse scriptum est, aut credi potest ideo solutos dolores inferni, vt qui inde liberarentur, carnem ad luendam poenam reciperent. Quid est ergo vt iudicentur, secundum homines in carne, viuant autem secundum Deum spiritu? An forte hoc praestitum est eis quos apud inferos Christus inuenit, vt per Euangelium viuificarentur spiritu, quamuis in futura resurrectione in carne iudicandi sint, vt per aliquam carnis poenam transcant in regnum Dei? Quod si ita est, cur hoc tantum de illis qui quondam non crediderunt in diebus Noe, ac non etiam de ceteris, quos illic Christi visitatio comperit per Euangelij praedicationem spiritu reuixerunt, postea transitoria poena in carne iudicandi? Quod si de omnibus acceperimus, manet quaestio, quare Petrus eos tantum commemorauit, qui tunc increduli fue-

ibid. 29.
 Dauid an resurrexerit.
 Heb. 11. f. 40.
 1. Petri 3. d. 20.
 ibid. 2. 1.
 1. Pet. 4. 1.
 ibid. b. 6.

runt cum fabricaretur arca? Mouet etiam illud, quod ij, qui de hac re conantur reddere rationem; ideo dicitur Christo ad inferos descendente, iis qui ibi inuenti sunt illa loca poenalia tanquam carceres exinanitos, qui non audierant Euangelium, quod illis uiuentibus nondum toto orbe terrarum praedicabatur, & iustas habebant causas cur non credidissent; quod eis non fuerat annunciatum: deinceps autem non habituros excusationem, qui praedicationem Euangelij per omnes gentes celebratam diffusamque contulerunt; & ideo illis tunc euacuatis carceribus iam iustum restare iudicium, quo contumaces & infideles etiam aeterno igne puniantur. Nec attendunt, qui hoc sentiunt, hanc excusationem habere posse omnes, qui etiam post resurrectionem Christi, antequam ad eos Euangelium perueniret, ex hac vita emigrarunt. Neque enim postea quam Dominus remcauit ab inferis, nemo permissus est iterum ire ad inferos, nisi audito Euangelio, cum tam multi morentur in toto orbe terrarum, antequam ad eos haec annuntiatio perueniret, qui omnes habebunt excusationem, quae ablata dicitur eis, quibus Dominus cum venisset, quia ante non audierant in inferno dicitur praedicasse. Nisi forte dicatur etiam istos qui post Domini resurrectionem nondum sibi annuntiato Euangelio mortui sunt, siue moriuntur, illic apud inferos audire potuisse vel posse, vt illic credant, quod de Christi veritate credendum est, & habeant etiam ipsi remissionem ac salutem quam illi meruerunt, quibus ipse Christus annunciauit. Neque enim quia rursus ascendit Christus ab inferis, ideo ibi fama eius extineta est: nam & hinc ascendit in caelum, & tamen eius annuntiatione, qui in eum crediderunt, salui erunt. Ideo quippe exaltatus est, & donatum est ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, non solum caelestium & terrestrium, verum etiam inferorum. Sed hanc opinionem si admittimus, qua putari potest homines, qui cum uiuerent minimè crediderunt, posse in Christum apud inferos credere, quis ferat? quae consequuntur absurda fideique contraria? Primum, ne frustra dolere videamur eos, qui sine ista gratia de corpore exierunt, frustra curam gerere, atque instanter hortari, vt eam homines prius quam moriantur percipiant, ne sempiterna morte puniantur: aut si illi tantum apud inferos inutiliter atque infructuose credunt, qui Euangelio sibi annuntiato hic credere noluerunt: illis autem proderit credere, qui non hic contempserunt quod audire minimè potuerunt: aliud sequitur absurdum; vt hic non sit Euangelium praedicandum, quoniam omnes vtique morituri sunt, & sine villo reatu contempti Euangelij venire ad inferos debent, vt eis prodesse possit, cum ibi crediderint. Quod sentire, impii vanitatis est. Quamobrem teneamus firmissimè, quod fides habet fundatissima auctoritate firmata, quia Christus mortuus est secundum scripturas, & t. Cor. 15. quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum Scripturas, & cetera quae de illo testatissima veritate conscripta sunt. In quibus etiam hoc est, quod apud inferos fuit solutis eorum doloribus, quibus eum erat impossibile teneri, a quibus etiam rectè intelligitur soluisse & liberasse quos voluit, corpusque quod in cruce reliquerat in sepulchro positum recepit. In illa verò quam proposuisti de verbis Petri Apostoli quaestione, quoniam quae me moueant perspicis, & alia fortasse si diligentius discutiantur, possunt mouere, vel apud nos ea cogitando, vel quos dignum est, & possumus consulendo quaeramus. Considera tamen ne forte totum illud quod de conclusis in carcere spiritibus, qui in diebus Noe non crediderant, Petrus Apostolus dicit, omnino ad inferos non perti-

ibid. 2. 6. 9.
 ibid. 2. 6. 9.
 1. Cor. 15. f. 3. 4.
 Act. 2. d. 24

Secunda hypothesis

neat, sed ad illa potius tempora quorum formam ad A hæc tempora transtulit. Illa quippe res gesta forma fuerat futurorum, ut ij qui modò non credunt Euangelio, dum in omnibus gentibus ædificatur ecclesia, illis intelligantur esse similes, qui tunc non crediderunt cum fabricaretur arca. Illi autem qui crediderunt, & per baptismum salui fiunt, illis comparentur qui tunc in eadem arca salui facti sunt per aquam.

1. Petri 3. d. 21. Vnde ait; Sic & vos simili forma baptisma saluos facit. Ad hanc igitur formæ similitudinem, cætera etiam de incredulis coaptemus, & nõ suspicemur quod apud inferos ad faciendos fideles atque liberandos Euangelium prædicatum sit, vel adhuc etiam prædicetur, quasi & ibi sit ecclesia constituta. Ad illum ergo sensum qui te mouet, ideo videntur attracti qui hoc Petrum sensisse crediderunt, quia dixit, conclusis in carcere spiritibus prædicatum, quasi animæ non possint intelligi spiritus, qui tunc erant in carne, atque ignorantia tenebris velut carcere clauderentur: de quali carcere se desiderat liberari ille qui dicit: Educ de carcere animam meam, ut consiteatur nomini tuo: quæ alibi vmbra mortis appellatur. De qua non vtiq; apud inferos, sed hic liberati sunt, de quibus scriptum est; Qui sedebant in vmbra mortis, lumen ortum est eis. Illis autem in diebus Noë frustra prædicatum est, quia non crediderunt, cum expectaret eos Dei patientia per tempus tot annorum, quibus arca eadem fabricata est. Nam eius etiam fabricatio quodammodo prædicatio fuit: sicut modo similes eorum non credit, qui sub eadem forma ignorantia tenebris velut carcere concluduntur, frustra intuentes ecclesiam toto mundo construi imminente iudicio tanquam diluuiò, quo tunc omnes increduli perierunt. Ait quippe Dominus, Sicut in diebus Noë, ita erit & in diebus filij hominis. Manducabat, bibebant, nubebant, vxores ducebant, donec intravit Noë in arcam, venit diluuium, & perdidit omnes. Sed quia ea res gesta etiam futuram rem significabat, ideo ibi diluuium & baptismum significauit fidelibus, & infidelibus poenam. Sicut in figura non rei gestæ, sed tantummodo diæ, quod de lapide scriptum est, quo significatus est Christus, duo quædam prænuntiata sunt, & infidelibus offendiculum & fidelibus ædificium. Aliquando autem in eadem figura vel gesta vel dicta, etiam duæ res aliquid vnum significant: sicut fideles significauerunt ligna, quæ in arcæ fabricam coaptata sunt, eosdemque etiam animæ octo quæ in eadem arca liberatae sunt: quomodo in illa Evangelica similitudine de ouili, idem ipse Christus est & pastor & ianua. Nec moueat ad impediendum istum intellectum, quod eundem Christum dixit Apostolus Petrus prædicasse illis in carcere conclusis, qui quondam non crederant in diebus Noë, vt ideo non arbitremur hoc intelligendum, quia illo tempore nondum venerat Christus. Nondum enim venerat scilicet in carne, sicut venit quando post hæc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus est. Verum tamen ab initio generis humani, vel ad arguendos malos, sicut ad Cain, ac prius ad ipsum Adam vxoremque eius, vel ad consolandos bonos, vel ad vtrosque admonendos, vt alij ad salutem suam crederent, alij ad poenam suam non crederent, ipse vtiq; non in carne, sed in spiritu veniebat, visis congruis adloquens, quos volebat sicut volebat. Quod autem dixi, In spiritu veniebat, & ipse quidem filius in substantia Deitatis, quoniam corpus non est, vtiq; spiritus est. Sed quid facit filius sine Spiritu sancto, vel sine patre, cum inseparabilia sint omnia opera trinitatis? Ipsa quoque Scripturæ verba, de quibus agitur, satis hoc vt puto indicant eis, qui diligenter attendunt: Quia Christus, inquit, semel pro peccatis no-

stris mortuus est, iustus pro iniustis, vt nos adducat Deo, mortificatus quidem carne, viuificatus autem spiritu: in quo & iis qui in carcere conclusi erant spiritibus adueniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabat Dei patientia, in diebus Noë, cum fabricaretur arca. Iam, vt arbitror, attenditur forma verborum, Christus mortificatus carne, viuificatus autem spiritu. In quo spiritu adueniens prædicauit & illis spiritibus, qui increduli fuerant aliquando in diebus Noë: quoniam prius quam veniret in carne pro nobis moriturus, quod semel fecit, saepe antea veniebat in spiritu ad quos volebat, visis eos admonens sicut volebat vtiq; in spiritu, quo spiritu & viuificatus est, cū in passione esset carne mortificatus. Quid est enim quod viuificatus est spiritu, nisi quod eadem caro qua sola fuerat mortificatus, viuificante spiritu resurrexit? Nam quod fuerit anima mortificatus Iesus, hoc est, eo spiritu qui hominis est, quis audeat dicere: cum mors animæ non sit nisi peccatum, à quo ille omnino immunis fuit, cum pro nobis carne mortificaretur? Si enim omnium hominum animæ ex illa vna sunt, quæ insufflata est primo homini, per quem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertrāsit: aut non est inde anima Christi, quoniam nullum habuit omnino peccatum, vel originale, vel proprium, propter quod ei mors debita videretur, pro nobis eam quippe quam non debebat exoluit, in quo princeps mundi, mortisque præpositus nihil inuenit: neque enim absurdum est, vt qui primo homini animam creauit, crearet & sibi: aut si & ipsa inde est, eam suscipiendo mundauit, vt sine vllò prorsus peccato, vel perpetrato, vel traducto, ad nos veniens de virgine nasceretur. Si autem animæ non ex illa vna propagantur, & sola ex Adam caro trahit originale peccatum, ita sibi creauit animam Dei filiu, vt cæteris creat, quam non tamen carni peccati miscuit, sed similitudini carnis peccati. Sumpsit enim ex Virgine veram quidem carnis substantiam, non tamen peccati carnem; quia non ex carnali concupiscentia, siue seminatam siue conceptam, mortalem sanè ac per ætates mutabilem, tanquam carni peccati sine peccato simillimam. Ac per hoc quæcunque de anima opinio vera sit, quarum nullam temerè affirmare adhuc audeo, nisi tantum illam repudiare, qua creduntur animæ pro meritis nescio quorum superiorum actuum suorum, singulæ in singula corpora tanquam in carceres trudi: certè anima Christi non solum immortalis secundum cæterarum naturam, sed etiam nullo mortificata peccato vel damnatione punita est, quibus duabus causis mors animæ intelligi potest, & ideo non secundum ipsam dici potuit Christus viuificatus spiritu. In ea re quippe viuificatus est in qua fuerat mortificatus: ergo de carne dictum est: Ipsa enim reuixit anima redeunte, quia ipsa erat mortua anima recedente. Mortificatus ergo carne dictus est, quia secundum solam carnem mortuus est: viuificatus autem spiritu, quia illo spiritu operante, in quo ad quos volebat veniebat & prædicabat, etiam ipsa caro viuificata surrexit, in qua modo ad homines venit. Proinde etiam illud, quod postea dictum est de incredulis, qui reddant rationem ei, qui paratus est viuos & mortuos iudicare, non est consequens, vt eos hic intelligamus mortuos qui de corpore exierunt. Fieri enim potest vt mortuos dixerit infideles, hoc est in animas mortuos, de quibus dicitur; Dimitte mortuos vt sepeliant mortuos suos. Viuos autem qui credunt in eum non frustra audientes, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. De qualibus etiam ipse Dominus dicit: Veniet hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui

qui audierint, viuunt. Proinde etiam quod sequitur A & dicit Petrus; Propter hoc & mortuus euangelizatum est, vt iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secundum Deum spiritu, nõ cogit apud inferos intelligi. Propterea enim in hac vita & mortuus euangelizatum est, id est infidelibus & iniquis: vt cum crederent, iudicentur quidem secundum homines in carne, hoc est, in diuersis tribulationibus, & in ipsa morte carnis: vnde idem Apostolus alio in loco dicit, tempus esse vt iudicium incipiat à domo Domini: viuant autem secundum Deum spiritu, quia & in ipso fuerant mortificati, cū morte infidelitatis & impietatis detinerentur. Hæc expositio verborum Petri cui displicet, vel cui etiam si non displicet, non tamen sufficit, quærat ea secundum inferos intelligere: qui si valuerit illa quibus me moueri supra commemoravi, ita soluere vt eorum auferat dubitationem, impartiat & mihi: quod si factum fuerit, poterunt illa verba vtroque modo intelligi: ista sententia de nulla falsitate conuincitur. Ad illas autem quæstiones quas antè misisti, excepta Dei visione per corpus, vnde maius opus molendum est, vt potui, respondi, & per Asellum diaconum misi, quod te accepisse iam puto. In recenti autem commonitorio tuo cui nunc respondi, duo quæreras, quorum vtrumque tractatum est, vnum latius, alterum breuius, de Petri scilicet Apostoli verbis, & de anima Domini. Exemplum sanè literarum tuarum, quæ continent interrogationem, vtrum Dei substantia corporaliter velut in loco videri possit: & apud nos nescio quomodo aberrauerunt, nec inueniri cum diu quærerentur potuerunt, iterum admonco mittere ne graueris.

Augustinus Euodio, de anima soluta corpore, & de visis prodigijs.

EPISTOLA C.

Domino beatissimo, & venerabili fratri ac consacerdoti meo Euodio, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus & qui tecum sunt fratres in Domino salutem.

FRATER iste nomine Barbarus, seruus Dei, iam diu apud Hipponem constitutus, & verbi Dei feruidus ac studiosus auditor, desiderauit ad tuam sanctitatem literas nostras, in quibus tibi eum in Domino commendamus, tibi que per eum salutem debitam dicimus. Literis autem sanctitatis tuæ, quibus ingentes texuisti quæstiones, respondere operosissimum est, etiam otiosis & multo maiore quam nos sumus præditis facultate disserendi, & acrimonia intelligendi. Duarum sanè Epistolarum tuarum, quibus multa & magna conquiris, vna nescio quomodo aberrauit, & diu quæstia non potuit reperiri: altera verò quæ inuenta est, habet commendationem suauissimam serui Dei boni & casti adolescentis, quomodo ex hac vita migrauerit, & quibus visionum fraternalium attestacionibus meritum eius nobis insinuari potuerit. Deinde ex hac occasione proponis & versas de anima obscurissimam quæstionem, vtrum cum aliquo corpore egrediatur è corpore, quo possit ad corporalia loca ferri, vel locis corporalibus contineri. Huius igitur rei tractatus, si tamen ad liquidum à talibus quales nos sumus examinaripotest, curam atque operam negotiosissimam postulat, ac per hoc mentem ab his occupationibus otiosissimam. Si autem breuiter vis audire quid mihi videatur, nullo modo arbitrator animam è corpore exire cum corpore: visiones autem illæ futurorumq; prædictiones quomodo fiât, ille iam explicare conetur, qui nouit qua vi efficiantur in vnoquoque animo tanta cum cogitat. Vide-

mus enim planèque cernimus in eo fieri rerum multarum visibilibus, & ad cæteros corporis sensus pertinentium, innumerabiles imagines: quæ non interest quàm ordinatè vel turbidè fiant, sed tantum quia fiunt, quod manifestum est, qua vi & quomodo fiant quisquis potuerit explicare, quæ omnia certè quotidiana sunt atque continua, audeat præsumere aliquid ac definire, etiam de illis rarissimis visis. Ego autem tanto minus hoc audeo, quanto minus id quoque in nobis, quod vita continua vigilantes dormientesque experimur, quo pacto fiat explicare sufficio. Nam cum ad te dictarem hanc Epistolam, te ipsum animo contuebar, te vtiq; absente atque nesciente, & quomodo possis his verbis moueri secundum notitiam quæ mihi de te inest, imaginabar, atque id quoniam modo in animo meo fieret, capere ac inuestigare non poteram, certus tamen non fieri corporeis molibus, nec corporeis qualitibus cum corpori simillimum fieret: hoc interim habeas, vt ab occupato & festinante dictatum. In duodecimo autem libro eorum quos de Genesi scripsi, versatur hæc quæstio vehementer, & ex multis rerum expertarum atque credibiliter auditarum disputatio illa syluescit. Quid in ea potuerimus vel effecerimus, cum legeris iudicabis, si tamen Dominus dignabitur donare, vt eos mihi libros quantum possum congruenter emendatos iam liceat edere, & multorum fratrum expectationem non iam longa disputatione suspendere. Narrabo autem vnum aliquid breuiter vnde cogites: frater noster Gennadius, notissimus ferè omnibus, nobisque charissimus, medicus, qui nunc apud Carthaginem degit, & Romæ suæ artis exercitatione præpolluit, vt hominem religiosum nostri, atque erga pauperum curam impigra misericordia facillimòq; animo benignissimum, dubitabat tamen aliquando, vt modò nobis retulit, cum adhuc esset adolescens, & in his elemosynis feruentissimus, vtrum esset vlla vita post mortem. Huius igitur mentem, & opera misericordie quoniam Deus nullo modo desereret, apparuit illi in somnis conspicuus iuuenis & dignus intendi, eique dixit; Sequere me: quem dum sequeretur, venit ad quandam ciuitatem, vbi audire cepit à dextera parte sonos suauissimæ cantilenæ vltra solitam notamque suauitatem. Tunc intento quidnam esset, ait, hymnos esse beatorum atq; sanctorum. Sinistra autem parte quid se vidisse retulit, non satis memini. Euigilauit, & somnium fugit, tantumque de illo, quantum de somnio cogitauit: alia verò nocte, ecce idem ipse iuuenis eidem rursus apparuit, atque ab illo vtrum cognoscere-tur interrogauit: respondit iste, quod eum bene planèque cognosceret. Tunc ille quæsiuit, vbi se nosset. Nec memoria defuit quid iste identidem responderet, totumque visum illud hymnòsque sanctorum ad quos audiendos eo duce venerat, qua recentissimos recordabatur facilitate narrauit. Hic ille percontatus est, vtrumnam id quod narrauerat in somnis, vidisset, an vigilans? Respondit, In somnis. At ille: Bene, inquit, recolis: verum est, in somnis illa vidisti. Sed etiam nunc in somnis te videre scias. Hæc cum audisset iste, ita esse credidit, atque id responsione firmavit. Tunc qui hominem docebat, adiecit, & ait; Vbi est modò corpus tuum? Ille respondit, In cubiculo meo. Scisne, inquit ille, in eodem corpusculo nunc illigatos esse & clausos, & otiosos oculos tuos, nihilq; illis oculis te videre? Respondit, Scio. Tunc ille, Qui sunt ergo, inquit, isti oculi quibus me vides? Ad hoc iste non inueniens quid responderet, obtulit. Cui hæsitanti, ille quod his interrogationibus docere moliebatur, aperuit: & continuo, Sicut, inquit, illi oculi carnis tuæ vtiq; in dormiente atque in lectulo iacente nunc vacant, nec aliquid operantur, & tamen sunt

1. Petri 3. d. 21.
 Psal. 114. b. 8.
 Esa. 9. a. 2.
 Gen. 7. a. 5.
 Mat. 21. d. 44.
 Luc. 20. c. 17.
 Psal. 117. c. 22.
 Esa. 28. d. 16.
 Dan. 2. a. 34.
 Zach. 3. a. 3.
 Ioh. 10. a. 1.
 Ibid. 4. 7. b. 11.
 Baruch 3. d. 38.
 1. Pet. 3. d. 18.

isti quibus me intuēris, & ista vteris visione: ita cum defunctus fueris, nihil agentibus oculis carnis tuæ vitam tibi inerit qua viuas, sensūque quo sentias. Cautē iam deinceps, ne dubites vitam manere post mortem. Ita sibi homo fidelis, ablatam dicit huius rei dubitationem. Quo docente, nisi prouidentia & misericordia Dei? Ista narratione dixerit aliquis tantæ rei nos non soluisse, sed auxisse quæstionem: verum tamen cum his verbis credere, vel non credere, liberum cuique sit, seipsum quisque habet quod se auocet ad profundissimam quæstionem. Et vigilat homo, & dormit homo quotidie, & cogitat homo: dicat vnde fiant ista similia formis, similia qualitatibus, similia motibus corporum, nec tamen materie corporali, dicat si potest. Si autem non potest, quid se præcipitat de rarissimis aut inexpertis, quasi definitam ferre sententiam, cum continua & quotidiana non soluat? Ego autem quāuis quomodo fiant ista veluti corporea sine corpore, verbis prorsus explicare non possim: tamen sicut scio non ea corpore fieri, vti nam sic scirem quo modo discernentur, quæ videntur aliquando per spiritum, & per corpus videri putantur: quōve modo distinguatur visa eorum, quos error vel impietas plerunque deludit, quando visis piorum atque sanctorum similia pleraque narratur, quorum exempla si commemorare voluissē, tempus mihi potius quāam copia defuisset. In Domini misericordia vegeteris Domine beatissime, & venerabilis & desiderabilis frater.

Augustinus Euodio, quomodo anima cernat sine corpore, de quæ visis prodigiosis.

EPISTOLA CI.

Domino beatissimo & venerabili fratri, & cōepiscopo sancto Euodio, & tecum fratribus, Augustinus & mecum fratres in Domino S.

MVLTA quæris ab homine multum occupato, & quod est grauius, ea putas præcipitari debere dictando, quæ sunt tam difficilia, vt cum magna diligentia dictata vel scripta vix perducere possint ad intellectum etiam talium qualis ipse es. Huc accedit, quia non tu & tales tantummodo cogitandi estis lecturi esse quod scribimus, sed vtrique & illi qui minus acuto minusque exercitato ingenio præditi, eo tamen studio feruntur ad cognoscendas literas nostras, siue amico siue inimico animo, vt eis subtrahi omnino non possint. Ista cogitanti cernis, quanta cura in scribendo esse debeat, præsertim de rebus ita magnis, vt in eis & magni laborent. Si autem cum aliquid in manibus habeo, intermittendum est & differendum, vt ad ea potius respondeatur quæ superuenientia requiruntur, quid fiet si etiam ipsis dum respondetur, alia superuenerint? Num placet vt etiam his ommissis illa suscipiantur, & semper priora fiant quæ posteriora oboriuntur, eaque sola terminare contingat, quibus cum scribuntur non superuenerit aliquid quod quærat? Quod vt mihi accidat difficillimum est, sed non opinor tibi hoc placere. Non ergo debui alia interrumpere cum tua superuenerint, sicut nec tua, si alia rursus irruerint, & tamen seruare hanc iustitiam non sinor. Nam ecce vt tibi hæc ipsa rescriberem, quibus id admonerem, intermissi quæ agebam, & animum meum ad hanc Epistolam ab alia magna intentione detorsi. Facile autem fuit hanc excusationem, vt arbitror, non iniquam, literis indicatam tibi remittere, respondere autem inquisitionibus tuis non ita facile est: & puto in ipsis opusculis, quæ me nunc intentissimum detinent, non defutura quædam loca, vbi hæc ipsa expediam quæ requiris, si Dominus fauerit. Iam etiam ex iis quæstionibus,

quas modò misisti, multa soluta sunt in eis libris quos nondum edidi, siue De trinitate, siue De Genesi: quanquam & illa si relegas quæ tibi iam diu nota sunt, vel, nisi fallor, fuerunt, quia ea fortasse oblitus es quæ te conferente mecum ac sermocinante conscripsi, siue De animæ quantitate, siue De libero arbitrio: inuenies vnde dissoluas, & sine mea opera, dubitationes tuas, adhibito scilicet nonnullo labore cogitationis, vt iis quæ ibi ad intellectum liquidum certumque perducta sunt, consequentia nesciantur. Habes etiam in libro De vera religione, quem si recoleres atque perspiceres, nunquam tibi videretur ratione cogi Deum esse, vel ratiocinando effici Deum esse debere. Quandoquidem in ratione numerorum, quam certè in vtu quotidiano habemus, si dicimus septem & tria decem esse debent, minus considerate loquimur, non enim decem esse debent, sed decem sunt. De quibus itaque rebus rectè dicatur, quod esse debeant, siue iam sint, siue vt sint, satis quantum arbitrator disputauimus in eis libris quos commemorauimus. Homo enim sapiens esse debet, si est vt maneat, si nōdum est vt fiat: Deus autem sapiens non esse debet, sed est. Illa quoque de visis quæ tibi nuperrimè scripsi, & ea commemoras subtiliter dicta, sed maioribus te quæstionibus implicasse, recensere etiam atque etiam, & cogita diligentius, nec pertranseat, sed habitet in eis consideratio tua, & inde fortasse vtrunque coniciēs, quomodo sit anima præsens vel absens. In eis quippe visis demoratur in somnis, cum abest a sensu præsentiaque cernendi quam præbet oculis vigilans: hanc autem ab oculis, hoc est tanquam à luminariibus corporis animæ absentiam, quæ fit cum dormimus, si vis maior augeat, vt totum quod est inde subtrahatur, mors est. Sicut ergo à cernendi sensu ad visa somniorum, non cum aliquo corpore abcedit, nisi fortè illa quæ videntur in somnis corporea, nōsque ipsos inter illa hac atque illac ferri ac referri cum aliquo corpore existimabimus, quod iam tibi arbitrator non videri: ita si tota penitus abstrahatur atque absit, quod fit in morte, non secum putanda est auferre aliquid corpus ex corpore. Nam si auferret, profectò etiam cum dormimus & abcedit ab oculis, in quantum eos relinquit, intantum oculos secum auferret quamlibet subtiliores, corporeos tamen, quod non facit: verum tamē auferret secum quosdam simillimos, sed non corporeos, quibus visa simillima cernit in somnis, sed nec ipsa corporea. Porro si aliquis concedat etiam visa somniorum, quæ similia corporibus apparent, non esse nisi corporea, videtur sibi aliquid dicere, nec ista ingenij tarditas facile conuincitur, multorum quippe est etiam non mediocriter acutorum, quoniam parum attendunt quantum valeat imagines corporum, quæ sunt in spiritu, nec omnino sunt corpora. Cum verò eas coguntur intueri, si rectè aduerterint, atque compererint non eas esse corporeas, sed corporum simillimas, rationem tamen de his non continuo valēt reddere, quibus causis & quemadmodum fiat, qua denique natura sua subsistant, vel in quo subiecto sint: vtrum ita in animo fiant vt in membrana ex atramento literæ, vbi vtraque substantia est, membrana scilicet & atramentum: an sicut sigillū in cera, vel figura quælibet cui cera subiecta est, illa in subiecto: an vtrique modo fiant ista in spiritu nostro, aliquando sic, aliquando autem sic. Mouent enim non solum vt cogitemus ea quæ absunt à sensibus corporis, & in nostra reperiantur memoria, vel quæ nos ipsi vt libitum est, facimus, disponimus, augemus, minuiamus: sed etiam situ, habitu, motu, innumerabilibus qualitatibus formisque variamus: talia sunt fortassis etiam illa quibus deludimur dormientes, quando non diuinitus admonemur, nisi quod hæc volentes agimus, illa præter

arbitrium

arbitrium patimur. Non solum hac mouent, quæ in animo de ipso animo fieri non absurdè quis putat, quamuis & hoc causis occultioribus quibus agitur, vt titud potius quā illud in conspectu animi veniat: sed etiam quod ait propheta: Et dixit mihi angelus qui loquebatur in me. Neque enim forinsecus voces ad aures corporeas Propheta venisse credendum est, cū dicit; Loquebatur in me: non; Ad me: vtrum voces erāt de spiritu factæ, corporalibus similes, quales agimus cum apud nos taciti multa memoriter, plerunque etiam cantando transeurimus, sed tamen editæ ab angelo sibi suggerente: & quod in Euangelio scriptum est, Ecce angelus Dei apparuit illi in somnis, dicens: Quomodo enim apparuerit, vel corpus angeli cum oculis clausis? Abrahæ quippe vigilanti sic apparuerunt, vt eos etiam cum pedes lauit eis, contrectando sentiret: vel spiritus spiritui dormientis in specie aliqua simili corpori, sicut nos ipsi nobis videmur tali figura etiam per loca moueri somniantes, longè aliter quā membra in stratis iacentia mouent hæc. Et ideo mira sunt, quia occultiores habent rationem quā vt videri vel reddi ab homine homini possit. Nam istæ causæ sunt admirationis, cum vel ratio cuiusque rei later, vel eadem res vilitata non est, quod aut singularis aut rara est. Ex illa ergo causâ latentis rationis, ego dixi in Epistola, quam te legisse commemoras, cum eis responderem qui negant esse credendum, quod Christum virgo peperit, virgo permanerit: si ratio quæritur, non erit mirabile. Hoc enim dictum est, nō quod ratione res careat, sed quod eos lateat, quibus hoc Deus voluit esse mirabile. Ex alia verò admirationis causâ, quæ ideo est quia insolitum aliquid occurrit, scriptum est de Domino, quod miratus sit Cæturionis fidem: neque enim cum rei vilius ratio potuit latere, sed admiratio pro laude posita est eius, cuius par in paulo Hebræo non apparuerat. Vnde ipsa admiratio satis exposita est, cum Dominus ait; Amen dico vobis, Non inueni tantam fidem in Israël. Quod autem adieci in eadem Epistola, Si exemplum pollicitur, non erit singulare: frustra tibi visus es velut exempla inuenisse de vermiculo qui in pomo nascitur, & aranea quæ filum texturæ sui corpore velut integro parit. Dicuntur enim aliqua argutè cuiusdam similitudinis gratia, alia remotius, alia congruentius, sed solus Christus natus est ex virgine: vnde iam intelligis, quantum existimo, cur hoc esse dixerim sine exemplo. Habent itaque omnia causas suas atque rationes rectas & inculpabiles, quæ Deus vel vilitata vel inuitata operatur. Sed hæc causæ atque rationes cū latent, miramur quæ sunt: cum autem patent, consequenter ea vel conuenienter fieri dicimus: nec mirandum esse, quia facta sunt, quæ ratio exigebat vt fierent. Aut si miramur non inopinata stupendo, sed excellentia laudando miramur. Quo genere admirationis centurio ille laudatus est. Nec ideo reprehendenda est sententia qua dictum est, Si ratio quæritur, non erit mirabile: quoniam est aliud genus admirationis, etiam cum ratio manifesta est admiranti. Neque enim propterea culpatur sententia qua dictum est, Deus neminē tentat: quoniam est aliud genus tērationis, propter quod rectè itidem dictum est; Tentat vos Dominus Deus vester. Nec quisquam existimet ideo meritò posse dici corporeis oculis à filio patrem videri, ac non potius sic vt à patre filium, quia illi qui hoc putant, cum in reddenda ratione defecerint, possunt & ipsi dicere, si ratio quæritur, nō erit mirabile: hoc enim dictum est, non quia non est ratio, sed quia later: illius autem non miraculi, sed erroris, demonstrare debet nullam esse rationem, qui quis id opinantes refellere aggreditur. Sicut enim nulla ratio est, qua Dei natura moriatur, aut corrumpatur, aut peccet, & cum hoc Deum non

posse dicimus, non derogamus potestati eius, sed erronitatem veritatemque laudamus: ita cum dicimus nō posse videri oculis corporeis, non later sed patet ratio bene intelligentibus, qua perspicuum est Deum corpus non esse, nec aliquid corporeis oculis cerni posse, nisi quod alicuius interualli interpositione cernatur: id autem nō nisi corpus esse, eamque substantiam quæ minor sit in parte quā in toto, quod de Deo credere nefas esse debet, etiam iis qui hoc intelligere nōdum valēt. Latet ratio diuersarum commutationum: hinc est omnium visibilium sylua miraculorum. Nunquid tamen ideo lateat esse corpora, habere nos corpus, nullum esse quantumcumque corpusculum, quod non pro suo modo loci occupet spatium? Nec in eo quod occupat vbi que sit totum, sed minus sit in parte quā in toto? Hæc quoniam non latent, his contexteda sunt consequentia, quod nunc facere nimis longū est, quibus ostendatur non rationem latere, sed rationem omnino nullam esse qua credi debeat, vel possit intelligi, Deum qui vbi que totus est, per spatia locorū corporea mole diffundi, in qua necesse habeat partibus maioribus minoribusque constare, cerni corporeis oculis posse. Vnde plura dicerem si hoc in Epistola ista suscepissem, in cuius longitudinem non sentiens progressus sum, penè oblitus occupationum mearum, ita vt fortasse, quod non arbitrabar, attentioni tuæ satis fecerim, qui potes paucis admonitus plura cogitare quæ competunt: sed non etiam eorum in quorū manus non inaniter venire ista possunt, si diligentius & copiosius differantur. Laborant autem homines in discendo, & breuia non valent intelligere, proluxa non amant legere. Laborant itidem in docendo, qui & pauca tardis, & multa pigris frustra ingerunt. Mitte & illius Epistolæ exemplum, quæ apud nos aberrans non potuit inueniri.

Zach. 1. b. 9

Mat. 1. d. 20.

Gen. 18. d. 4

Mat. 7. b. 9

Mat. 1. b. 13.

1. Pet. 1. 3. d. 3

Augustinus Euodio, de quæstionibus ad salutem non necessariis, de similitudinibus non per omnia congruentibus rebus diuinis: de sacrosancta trinitate quid credere sufficiat.

EPISTOLA CII.

Augustinus episcopus, Euodio episcopo.

SI ea quæ me magis occupant, à quibus in aliud auerti nolo, sanctitas tua nosse tanti habet, mitte aliquem qui tibi describat. Iam enim plura perfecta sunt, quæ hoc anno ante pascha propinquante quadragesima à nobis fuerant inchoata. Nam tribus illis libris de Ciuitate Dei, cōtra dæmonicos inimicos eius, duos alios addidimus, quibus quinque libris satis disputatū arbitror aduersus eos, qui propter præsentem vitæ felicitatem Deos colendos putant, eamque felicitatem à nobis impediri opinantes, Christiano nomini infestissimi sunt. Deinceps dicendum est, sicut primo libro polliciti sumus, aduersus eos qui propter vitam post mortem futuram necessarium existimant cultū Deorum suorum, propter quam vitam nos Christiani sumus. Dictaui etiam trium Psalmorum expositionem, non paruis voluminibus, sexagesimi septimi, septuagesimi primi, septuagesimi septimi. Reliqui nondum dictati neque tractati, vehementer à nobis expectantur atque flagitantur. Ab his me reuocari & retardari irruentibus de transuerso quibuslibet quæstionibus, nolo: ita vt nec libros De trinitate, quos diu in manibus verso, nondumque compleui, modo attendere velim, quoniam nimis operosi sunt, & à paucis eos intelligi posse arbitror, vnde magis vrgent quæ pluribus vtilia fore speramus. Non enim, vt scribis, qui ignorat ignorabitur, de hac re dixit Apostolus, tanquam ista poena ille plectendus sit, qui non vallet intelligentia sic discernere ineffabilem Trinitatis unitatem,

1. Pet. 4. 3

1. De ciuitate Dei, cap. 36.

2. Pet. 1. 19

1. Cor. 14. 33.

vnitatem, sicut discernitur in animo nostro memoria, intellectus, voluntas. Aliunde hoc dicebat Apostolus: Lege, & videbis quod ea loquebatur, quæ fidem vel mores multorum ædificarent, non quæ vix ad paucorum, eamque exiguum, quantulacunque in hac vita de re tanta esse potest, intelligentiam peruenirent, id est vt linguis prophetia præponeretur, vt non perturbatè illa gereretur, quasi prophetiæ spiritus etiam inuitos loqui cogeret, vt mulieres in ecclesia tacerent, vt omnia honestè & secundum ordinem fierent. Hæc cum ageret, ait: Si quis videtur esse Propheta aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini est mandatum: si quis autem ignorat, ignorabitur. His verbis coercens, & ad pacificum ordinem reuocans inquietos, tanto ad seditionem faciliores, quanto sibi videbantur spiritu excellere, cum superbiendo cuncta turbarent. Si quis ergo videtur Propheta esse aut spiritalis, cognoscat, inquit, quæ scribo vobis, quia Domini est mandatum. Si quis videtur esse, & vtrique non est: nam qui est, sine dubitatione cognoscit, nec admonitione & cohortatione opus habet, quia omnia iudicat, & à nemine iudicatur. Illi ergo seditiones & perturbationes in ecclesia faciebant, qui videbantur esse in ecclesia, quod non erant. Hos docet cognoscere Domini esse mandatum, quia non est seditionis Deus, sed pacis. Si quis autem ignorat ignorabitur, id est improbabitur. Non enim Deus, si ad scientiam referas, ignorat eos, quibus dicturus est; Non noui vos, sed eorum improbatum hoc verbo insinuata est. Cum autem Dominus dicat, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: eaque visio nobis in sine summum præmium promittatur, non est metendum, si nunc ad liquidum quæ de Dei natura credimus conspiciere non valeamus, ne inde sit dictum, Qui ignorat, ignorabitur: quia enim in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Hæc stultitia prædicationis ac stultum Dei, quod sapientius est hominibus, multos contrahit ad salutem, vt non solum qui nondum certa valent intelligentia conspiciere naturam Dei, quam fide tenent, verum etiam qui nondum in ipsa anima sua ita incorpoream substantiam à corporis generalitate discernunt, quemadmodum certi sunt se viuere, nosse, velle, & ideo sint alieni à salute, quam stultitia illa prædicationis fidelibus confert. Nam si propter eos solos Christus mortuus est, qui certa intelligentia possunt ista discernere, penè frustra in ecclesia laboramus: si autem, quod veritas habet, infirmi populi credentium ad medicum currunt, sanandi per Christum, & hunc crucifixum, vt vbi abundauit peccatum, superabundet gratia, miris fit modis per altitudinem diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, & per inscrutabilia iudicia eius, vt & nonnulli à corporibus incorporea discernentes, cum sibi ex hoc magni videntur, & irrident stultitiam prædicationis, qua salui fiunt credentes, ab vnica via longe exerent, quæ ad vitam æternam sola perducit: & multi in cruce Christi gloriantes, & ab eadem via non recedentes, etiam si ista quæ subtilissimè differuntur ignorat, quia non perit vnus ex illis pro quibus mortuus est, ad eandem perueniant æternitatem, veritatem, charitatem, id est ad stabilem, certam, plenamque felicitatè, vbi manentibus, videntibus, amantibus sunt cuncta perspicua. Proinde in vnum Deum patrem & filium & Spiritum sanctum firma pietate credamus: ita vt nec filius credatur esse qui pater est, nec pater qui filius est, nec pater nec filius qui vtriusque spiritus est. Nihil putetur in hac trinitate temporibus locisve distare, sed hæc tria æqualia esse & coæterna, & omnino esse vna natura: non à patre aliam, & à filio aliam, & à Spiritu sancto aliam conditam esse creaturam, sed

1. Cor. 14. 33-34. Ibid. 37.

1. Cor. 14. 39. Lucæ 13. 42. 5. 8. Mar. 5. 4. 8.

1. Cor. 1. 4. 21.

Stultitia Dei.

al. nō sūnt.

202. 17. b. 12

omnia & singula, quæ creata sunt vel creantur, trinitate creante subsistere: nec quenquam liberari à patre sine filio & Spiritu sancto, aut à filio sine patre & Spiritu sancto; aut à Spiritu sancto sine patre & filio: sed à patre & filio & Spiritu sancto vno, vero, verèque immortalis, id est omni modo incommutabili solo Deo. Multa autem etiam separatim in Scripturis de singulis dici, vt insinuetur, quamuis inseparabilis trinitas, tamen trinitas: vt quemadmodum simul dici non possunt cum sonis corporalibus commemorantur, quamuis simul sint inseparabiliter: ita & quibusdam Scripturarum locis, & per quasdam creaturas sigillatim vicissimque monstrantur. Sicut pater in voce, qua sonuit; Tu es filius meus: & filius in homine, quem suscepit ex virgine: & Spiritus sanctus in columbæ specie corporali. Hæc separatim quidem, sed nullo modo separata tria illa demonstrant. Ad hoc vtrunque intelligendum assumimus memoriam, intelligentiam, voluntatem. Quamuis enim hæc suis separatisque temporibus sigillatim singula enunciamus, nihil tamen horum sine aliis duobus agimus aut dicimus. Nec ideo putanda sunt hæc tria trinitati sic comparata, vt omni ex parte conueniant. Cui enim similitudini in disputando conuenientia tanta conceditur, vt ei rei cui adhibenda est, ex omni parte coaptetur, vel quando ex creatura ad Creatorem aliquid simile assumitur? Primò ergo in hoc inuenitur ista similitudo dissimilis, quod tria hæc, memoria, intelligentia, voluntas animæ insunt, non eadem tria, est anima. Illa verò trinitas non inest, sed ipsa Deus est. Ideo ibi mirabilis simplicitas commendatur, quia non ibi aliud est esse, aliud intelligere, vel si quid aliud de Dei natura dicitur. Anima verò quia est, etiam dum non intelligit, aliud est quod est, aliud quod intelligit. Deinde quis audeat dicere patrem non intelligere per seipsum, sed per filium, sicut memoria non intelligit per seipsam, sed per intellectum: vel potius anima ipsa, cui hæc insunt, per intellectum tantummodo intelligit, sicut per memoriam tantummodo meminit, & per voluntatem tantummodo vult? Ad hoc ergo adhibetur ista similitudo, vt quoquo modo intelligatur, quemadmodum horum trium in anima, cum singula nomina enuntiantur, quibus eadem singula demonstrantur, tamen vnumquodque nomen his tribus cooperantibus enuntiat, cum & reminiscendo & intelligendo & volendo dicitur. Ita nullam esse creaturam, qua vel solus pater, vel solus filius, vel solus Spiritus sanctus demonstratur, quam non simul trinitas operetur, quæ inseparabiliter operatur: ac per hoc nec vocem patris, nec animam & carnem filij, nec columbam Spiritus sancti esse factam, nisi eadem cooperante trinitate. Nec sanè sonus ille vocis, qui continuè esse destitit, coaptatus est in vnitate personæ patris, nec illa columbæ species corporalis coaptata est in vnitate personæ Spiritus sancti. Nam ipsa quoque, sicut nubes illa lucida, quæ operuit in monte cum tribus discipulis Saluatorem, vel potius sicut ille ignis, qui eundem Spiritum sanctum demonstrauit officio significationis impleto, mox esse desinit, sed solus homo, quia propter ipsam naturam liberandam illa omnia fiebant, in vnitate personæ verbi Dei, hoc est vnici filij Dei mirabili & singulari susceptione coaptatus est, permanente tamen verbo in sua natura incommutabiliter, in qua nihil compositi cum quo subsistat vlla phantasia humani animi suspicandum est. Legitur quidem; Et spiritus sapientiæ multiplex; sed rectè dicitur etiam simplex. Multiplex enim, quoniam multa sunt quæ habet: simplex autem, quia non aliud quàm quod habet est. Sicut dictus est filius habere vitam in semetipso, & eadem vita ipse est: homo autè verbo accessit, non

Psal. 2. b. 7.

Lucæ 2. a. 7.

Mat. 3. d. 16

Mat. 17. a. 5

Act. 2. 4. 3.

Capitulum pro vniuersis.

Sap. 7. c. 22

Ioan. 1. c. 26

non

non verbum in hominem conuertibiliter accessit, atque ita & filius Dei simul cum homine suscepto dicitur, vnde idem filius Dei incommutabilis est atque coæternus patri, sed in verbo solo: & sepulchrum est filius Dei, sed in carne sola. Proinde quæ de filio Dei verba dicuntur, videndum est secundum quid dicatur. Non enim homine assumpto personarum numerus auctus est, sed eadem trinitas mansit. Nam sicut in homine quolibet præter vnum illū qui singulariter susceptus est, anima & corpus vna persona est, ita in Christo verbum & homo vna persona est. Et sicut homo, verbi gratia, Philosophus non vtrique nisi secundum animam dicitur, nec ideo tamen absurdè, sed congruentissima & vnitatissima loquutione dicimus Philosophum cæsum, Philosophum mortuum, Philosophum sepultum, cum totum secundum carnem accidat, non secundum illud quod est Philosophus, ita Christus Deus Dei filius, Dominus gloriæ, & si quid huiusmodi secundum verbum dicitur: & tamen rectè dicitur Deus crucifixus, cum hoc cum secundum carnem passum esse, non secundum illud quo Dominus gloriæ est, non habeatur incertum. Sonitus autem ille vocis & columbæ species corporalis, & linguæ diuisæ velut ignis, qui incedit super vnumquemque eorum, sicut illa in monte Sina quæ terribili specie facta sunt, & sicut columna illa nubes per diem, & flammæ per noctem, significatiua operatione acta atque transacta sunt. Illud in his maximè cauendum est, ne cuiquam Dei natura vel patris vel filij vel Spiritus sancti commutabilis & conuertibilis esse credatur. Nec moueat quod aliquando res quæ significat nomen eius rei quam significat accipit. Spiritus sanctus dictus est corporali specie tanquam columba descendisse & mansisse super eum. Sic enim & petra Christus, quia significat Christum. Miror autem tibi videri sonitum vocis illius, & dictum est, Tu es filius meus: non mediante anima, sed diuino nutu sola corporali natura sic fieri potuisse: & non tibi videri eodem modo potuisse fieri animantis cuiuslibet speciem corporalem mortuumque viuenti similem diuino nutu, nullo animali interposito spiritu. Si enim obtreperat Deo creatura corporea sine viuificantis animæ ministerio, vt edantur soni quales edi ex corpore animato solent, vt forma loquutionis articulata auribus inferatur, cur non obtemperet, vt sine animæ viuificantis ministerio figura motusque volucris, eadem potentia Creatoris ingeratur aspectibus? An sensus audiendi hoc mereri potest, videndi non potest, cum ex iacenti materia corporis vtrumque formetur, & quod insonat auribus, & quod apparet aspectibus, & vocis articuli, & lineamenta membrorum, & audibilis & visibilis motus, vt & verum sit corpus quod sentitur corporis sensu, & nihil sit amplius quàm quod sentitur corporis sensu? Anima enim nullo sensu corporis vel in aliquo animante sentitur. Non igitur est opus quærere quomodo apparuerit columbæ species corporalis, sicut non quærimus quomodo sonuerint voces articulati corporis. Si enim potuit anima non esse media, vbi vox non quasi vox dicitur facta, quanto magis potuit vbi dicitur columba, hoc verbo significata sola specie corporali oculis reddita, non natura viuientis animantis expressa? Hoc modo etiam illud dicitur: Factus est subito de celo sonus quasi ferretur status vehemens, & visæ sunt illis linguæ diuisæ velut ignis: vbi dicitur species quadam quasi status, & velut ignis sensibilis vnitatis similis notisque naturis, non ipsæ vnitatis notæque naturæ ad tempus factæ significari videntur. Si autem subtilior ratio vel excellentior rei vestigatio demonstrat eam naturam, quæ nec temporaliter nec localiter mouetur, non moueri, nisi per illam quæ temporaliter tantum, non localiter moueri potest: conse-

Simile.

a Lucæ 3. e. 22. b Act. 2. a. 3. c Esodi 19. d 18. e Exodi 13. d. 21.

Mat. 1. b. 11

1. Cor. 10. b. 4.

Psal. 2. b. 7. Mat. 3. d. 17

Act. 2. 4. 2.

quens erit vt omnia illa per ministerium creaturæ viuientis effecta sint, sicut per angelos fiunt. Vnde diligentius differere & longum est, & non necessarium. Huc accedit, quia sunt visiones quæ apparent spiritui tanquam corporis sensibus, non solum dormientibus vel furentibus, sed aliquando sanæ mentis vigilantibus: non per fallaciam illudentium dæmonum, sed per aliquam reuelationem spiritalem, quæ fit per formas incorporeas corporibus similes: quæ discerni omnino non possunt, nisi diuino adiutorio plenius reuelentur, & mentis intelligentia diiudicentur, vix aliquando cū fierent, sed plerumque postea cum transferunt. Quæ cum ita sint siue in naturis corporeis, siue sola specie corporali, natura autem spiritali nostro spiritui tanquam sensibus corporis apparere videantur, quando hæc sacra scriptura commemorat cuius istorum duorum generis sint, & vtrum mediante viuâ creatura fiant, si corpore fiunt, iudicare temerè non debemus: dum tamen creatoris, hoc est summæ atque ineffabilis trinitatis inuisibilem, incommutabilemque naturam, & à mortalium carnalium sensibus, & ab omni conuertibilitate, siue in melius, siue in deterius, siue in quodlibet aliud atque aliud, remotam atque discretam, vel sine vlla dubitatione credamus, vel qualicumque etiam intelligentia capiamus. Hęc tibi de duabus quæstionibus, hoc est de trinitate & columba, in qua Spiritus sanctus non sua natura, sed significatiua specie demonstratus est; sicut & filius Dei non sua natiuitate, de qua pater dixit, Ante luciferum genui te: sed in homine suscepto ex vtero virginis, à Iudæis crucifixus est, videris quàm otioso ego tamè occupatissimus scribere potui. Nec putavi omnia pertractanda, quæ posuisti in literis tuis, verum ad illa duo quæ ex me audire voluisti, me respondisse, & si non sufficienter audidisti tuæ, tamen charitati obedienter existimo. Præter autem illos duos libros, quos tribus me adiunxisse supra commemoravi, & trium Psalmorum expositionem, scripsi etiam librum ad sanctum presbyterum Hieronymum de animæ origine, consules eum quomodo defendi possit illa sententia, quam religiosæ memoriæ Marcellino suam esse scripsit, singulas animas nouas nascentibus fieri, vt non labefacteretur fundatissima ecclesiæ fides, qua inconcusse credimus, quod in Adam omnes moriuntur, & nisi Christi gratia liberentur, qui per suum sacramentum etiam in paruulis operatur, in condemnationem trahuntur: Scripsi alium ad eundem, quomodo illi videatur accipiendum esse, quod scriptum est in epistola Iacobi: Quicumque autem totam legem seruauerit, offendet autè in vno, factus est omnium reus. Sed in hoc dixi etiam quid mihi videretur: in illo autem de animæ origine tantum quid ei videatur, consultatoria quadam disputatione quæsiui: Occasionem quippe cuiusdam sanctissimi & studiosissimi iuuenis presbyteri Orosij, qui ad nos ab vltima Hispania, id est ab Oceani litore solo sanctarum Scripturarum ardore inflamatus aduenit, amittere nolui, cui vt ad illum quoque pergeret, persuasi. Huic etiam ipsi Orosio ad quædam interrogata, quæ illum ad Priscillianistarum hæresim, & Origenis quibusdam opinionibus, quas non recepit ecclesia perinonebant, vno libro non grandi, quanta potui breuitate & perspicuitate respondi. Scripsi etiam grandem quædam librum aduersus Pelagij hæresim, cogitibus nonnullis fratribus, quibus contra gratiam Christi opinionem perniciosissimam ille persuaserat. Hæc omnia si habere volueris, aliquem mitte qui tibi cuncta describat. Me autem permitte his vacare quærendis atque dictandis, quæ quoniam multis sunt necessaria, preponenda esse arbitror ad valde paucos pertinentibus inquisitionibus tuis.

Augusti-

Mat. 3. d. 17. Mar. 1. b. 10. Lucæ 3. c. 23

Psal. 10. 6. d. 3.

1. Retrac. 45

1. Cor. 15. c. 22.

1. 2. b. 10.

2. Retrac. 45

al. Quinti- Augustinus Quintiano, commendat matrem viduam cum filia A
liano. virgine, quæ deferebant reliquias Stephani martyris.

EPISTOLA CIIII.

Domino beatisimo & merito venerabili fratri & coepi-
scopo Quintiano, Augustinus in Domino S.

al. Quinti-
liano.

HONORABLES Dei famulas, & preciosa Chri-
sti membra, Callam viduam sancti propositi, &
eius filiam Simpliciolam virginem sacram, matri æta-
te subditam, sanctitate prelatam, quas verbo Domini
alimus ut potuimus, venerationi tuæ in Christi dile-
ctione commendo, & tanquam mea manu per hanc
epistolam trado consolandas, & in omnibus adiuuan-
das, quæ utilitas earum vel necessitas postulat, quod &
sine mea commendatione proculdubio faceret sancti-
tatis tua. Si enim nos propter supernam Hierusalem,
cuius nos omnes ciues sumus, & in qua concupierunt
habere excellentiorem sanctitatis locum, non solum
ciuicum, verum etiam fraternum eis debemus affec-
tum: quanto magis vos, apud quos earum etiam car-
nalis est patria, in qua secularè nobilitatem pro Chri-
sti amore contemunt dominæ illæ? Officium quoq;
salutationis per illas meum ea charitate peto digneris
sumere qua direxi, & meminisse nostri in orationibus
tuis. Portant sanè reliquias beatissimi & gloriosissimi
martyris Stephani, quas non ignorat sanctitas vestra,
sicut & nos fecimus, quam conuenienter honorare
debeat.

Augustinus Sixto presbytero, qui contra Pelagianos scripserat,
ut pergat impudentes cohibere, dissimulantibus mederi.

EPISTOLA CIIII.

Domino venerabili & in Christi charitate suscipiendo
sancto fratri & compresbytero Sixto, Au-
gustinus in Domino Salutem.

2. Retr. 42.

EX quo Hipponem literæ benignitatis tuæ per fan-
ctum fratrem nostrum Firmum presbyterum dire-
ctæ me absente venerunt, postea quam illas cum re-
meassem, quamuis iam inde profecto earum perlato-
re legere potui, hæc prima eademque gratissima rescri-
bendi occurrit occasio per dilectissimum filiū nostrum
Albinum acoluthum. Quod autē quibus simul scri-
psisti, tunc nō eram simul, ideo factum est ut singu-
lorum singulas non vnam amborum epistolam sume-
res. A me quippe digressus est perlator huius per ve-
nerabilem fratrem & coepiscopum meum Alpinum,
qui tuæ sanctitati aliam rescriberet transiturus, ad quē
etiam ipsas, quas ego iam legeram, literas tuas ipse por-
tauit. Quæ nos quanta læticia perfuderint, quid homo
nitatur loqui, quod non potest eloqui? nec te ipsum fati-
tis nosse arbitror, sed nobis crede, quatum boni feceris
talia vobis scripta mittendo. Sicut enim tu testis es
animi tui, ita nos nostri, quemadmodum sit affectus
illarum sinceritate luculentissima literarum. Si enim
breuissimam epistolam tuam, quam de hac ipsa re ad
beatissimum senem Aurelium per Leonem acolu-
thum direxisti, exultanti alacritate descripsimus, &
quibus poteramus magno studio legebamur, vbi nobis
exposuisti, quid de illo perniciosissimo dogmate,
vel quid contra de gratia Dei, quam pusillis magnisq;
largitur, cui est illud inimicissimum sentias: quæta nos
putas ista tua prolixiora scripta vel exultatione legis-
se, vel cura ut legantur, quibus valimus aliis obtulisse,
atque adhuc quibus valeamus offerre. Quid enim
gratius legi vel audiri potest, quam gratiæ Dei tā pura
defensio aduersus inimicos eius, ex ore eius qui eorū-
dem inimicorū magni mōmēti patronus antè iactaba-
tur? Aut vnde vberiores Deo debemus agere gratias,
quam quod eius sic defenditur gratia, ab eis quibus
datur aduersus eos, quibus vel nō datur, vel ingratum
est quod datur, quia ut eis gratum sit, occulto & iusto

iudicio Dei non datur. Quapropter Domine venerabilis, & in Christi charitate suscipiende sancte frater, quamuis optimè facias, cum de hac re scribis ad fratres, apud quos se illi de tua solent efferre amicitia, tamen hæc cura maior tibi restat, ut non solum salubri feueritate plectantur, qui errorem illum Christiano infestissimū nomini audent garrere liberius, sed etiam ij diligentissimè caueantur vigilātia pastoralis, propter infirmiores & simplices Dominicas oves, qui eum pressius quidem ac timidius, sed tamen insulfurare nō cessant, penetrantes domos, sicut ait Apostolus, & cætera quæ sequuntur exercitata impietate faciētes: nec illi negligendi sunt, qui vsque ad profundum silētium supprimunt timore quod sentiunt, sed tamen eandem perueritatem sentire non desinunt. Nonnulli quippe eorum, antequam ista pestilētia manifestissimo etiam sedis Apostolicæ iudicio damnaretur, vobis innotescere potuerunt, quos nunc repente reticuisse perspicitis: nec vtrum sanati sint sciri potest, nisi cum non solum dogmata illa falsā tacuerint, verum etiam illis vera contraria, eo quo illa solent studio defensauerint, qui tamen lenius profecto sunt tractandi. Quid enim eos terreri opus est, quos satis terribis ipsa taciturnitas monstrat? Nec ideo tanquam sani præterendi sunt diligentia medicinæ, quorum vulnus in abdundo est. Etsi enim terrendi non sunt, tamen docendi sunt: & quantum existimo, facilius possunt, dum in eis timor feueritatis doctorem adiuuat veritatis, ut opulante Domino, gratia eius intellecta atq; dilecta etiam loquendo expugnent, quod iam loqui non audent.

Augustinus Sixto presbytero, postea Pontifici Romano, instruens illum aduersus Pelagianorum argumenta.

EPISTOLA CV.

Domino in Domino dominorum dilectissimo sancto
fratri & compresbytero Sixto, Aug-
ustinus in Domino Salutem.

Prosper contra
coll. in fine
libri.
Aug. de bono
perseue. cap.
21. epistola
46. & 47.
Postid. etiam
meminit.

IN epistola, quam per charissimū fratrem nostrum
Albinum acoluthum misi, prolixior me missu-
rum esse promisi per sanctum fratrem & compresby-
terum nostrum Firmum, qui nobis literas attulit syn-
ceritatis tuæ, plenas fidei tuæ, quæ nobis tantum gau-
dium contulerunt, quantum magis possumus habere
quam dicere. Quod enim fatendum est charitati tuæ,
tristes eramus nimis, cum fama iactaret inimicis Chri-
stianæ gratiæ te fauere. Sed ut hæc tristitia de nostris
cordibus tergeretur, primo te priorem anathema eis
in populo frequentissimè pronunciasse eadem fama
non tacuit. Deinde cum literis Apostolicæ sedis de il-
lorum damnatione ad Aphricam missis, tuæ quoq; li-
teræ ad venerabilem senem Aurelium consequutæ
sunt, quæ tametsi breues erant, tuum tamen vigorem
aduersus eorum errorem satis indicabant. Nunc verò
cum apertius & latius quid de illo dogmate cōtrāque
sentires, in literis tuis fides ipsa nobiscum Romanæ
ecclesiæ loqueretur, cui potissimum beatus Apostolus
Paulus, de gratia Dei per Iesum Christum Dominum
nostrum, multa & multipliciter est loquutus, non solum
illud omne tristitiæ nubilū fugit de cordibus nos-
tris, sed etiam tantum ibi lætitiæ lumen insulsi, ut nihil
egisse in nobis videretur ille mœror & timor, nisi
successurorum ampliorem flagrantiam gaudiorum.
Itaque te frater charissime, quamuis non videamus
nos oculis carnis, animo tamen in fide Christi, in gratia
Christi, in mēbris Christi tenemus, amplectimur,
osculamur, & remeante à nobis ad te nostrorum inui-
cem colloquiorum sanctissimo & fidelissimo perlato-
re, quem voluisti esse apud nos nō solum aduēctorem
scriptorum tuorū, verum etiam narratorem testē-
que factorum, rescripta persoluimus, & aliquando
diutius tecum sermocinamur, admonentes, ut docen-
dis

in perditionem. Et quæ sunt viæ inuestigabiles, nisi de
quibus in Psalmo canitur; Vniuersæ viæ Domini mi-
sericordia & veritas? Igitur inuestigabiles sunt mi-
sericordia & veritas eius: quoniam cuius vult misere-
tur, non iustitiæ sed misericordiæ gratia, & quem vult
obdurat, non iniquitate, sed veritate vindictæ. Quæ
tamen misericordia & veritas ita sibi occurrunt, quia
scriptum est; Misericordia & veritas obuiauerunt si-
bi: ut nec misericordia impediatur veritatem qua plecti-
tur dignus, nec veritas misericordiam qua liberatur
indignus. Quæ igitur sua merita iactaturus est libera-
tus, cui si digna suis meritis redderentur, non esset nisi
damnatus? Nullane igitur sunt merita iustorū? Sunt
planè, quia iusti sunt. Sed ut iusti fierent, merita non
fuerunt. Iusti enim facti sunt, cum iustificati sunt: sed
sicut dicit Apostolus; Iustificati gratis per gratiam
ipsius. Cum igitur huic gratiæ inimici infestique sint
isti, Pelagius tamen in ecclesiastico iudicio Palesti-
no, non enim aliter inde impunitus exisset; anathe-
matizauit eos, qui dicunt gratiam Dei secūdum me-
rita dari. Sed nihil aliud in eorum etiam posteriori-
bus disputationibus inuenitur, quam meritis dari et-
iam gratiam. De cuius commendatione maximè ad
Romanos Apostolica epistola loquitur, ut inde præ-
dicatio eius velut à capite orbis toto orbe diffunde-
ret: ea est enim qua iustificatur impius, id est fit ius-
tus qui prius erat impius. Et ideo percipiendæ huius
gratiæ merita nulla præcedunt, quoniam meritis in-
cipij, non gratia sed pœna debetur. Nec ista esset gra-
tia, si non daretur gratuita, sed debita redderetur.
Sed cum ab istis quaeritur, quam gratiam Pelagius co-
gitaret sine vllis præcedentibus meritis dari, quando
anathematizabat eos, qui dicunt gratiam Dei secū-
dum merita nostra dari: respondent sine vllis præce-
dentibus meritis gratiam ipsam humanam esse natu-
ram, in qua conditi sumus. Neque enim antequam
essemus, mereri aliquid poteramus ut essemus. Abi-
ciatur à Christianorum cordibus ista fallacia: nam om-
nino non istam gratiam commēdat Apostolus, qua
creati sumus ut homines essemus, sed qua iustificati
sumus ut homines iusti essemus. Ista est enim gratia
per Iesum Christum Dominum nostrum. Etenim
Christus non pro nullis ut homines conderentur, sed
pro impiis mortuus est ut iustificarentur: quippe ho-
mo erat qui dicebat; Miser ego homo, quis me libe-
rabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ie-
sum Christum Dominum nostrum. Possunt quidem
dicere remissionem peccatorum esse gratiam, quæ
nullis præcedentibus meritis datur. Quid enim ha-
bere boni meriti possunt peccatores? Sed nec ipsa
remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides
hanc impetrat. Neque enim nullum est meritorium fi-
dei, quæ fide ille dicebat; Deus propitius esto mi-
hi peccatori, & descendit iustificatus merito fidelis
humilitatis, quoniam qui se humiliat exaltabitur.
Restat igitur ut ipsam fidem vnde omnis iustitia su-
mit initium, propter quod dicitur ad ecclesiam in
Cantico canticorum; Venies & pertransies ab initio
fidei: restat inquam ut ipsam fidem nō humano, sed
isti extolluntur, tribuamus arbitrio, nec vllis præce-
dentibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quæcum-
que sunt merita, sed gratuitum donum Dei esse fa-
teamur, si gratiam veram, id est sine meritis cogita-
mus. Quia sicut in eadem epistola legitur; Deus vni-
cuique partitur mensuram fidei. Opera quippe bona
sunt ab homine, fides autem fit in homine, sine qua
illa à nullo sunt homine. Omne enim quod nō est ex
fide, peccatū est. Quapropter ne se vel ipsius orationis
meritum extollat, etiam si ad vincendas temporalium
rerū cupiditates & diligenda bona æterna, atq; ipsam
fontē omnium bonorum Deū, adiutoriū datur orāti,
fides

Pro. 8. in fine
70.

Acceptio per-
sonarum.

Rom. 9. e. 22

Massa vi-
tiata.

Rom. 11.
d. 33.

Rom. 10. d. 3

Rom. 11. d.
35.

in perditionem. Et quæ sunt viæ inuestigabiles, nisi de
quibus in Psalmo canitur; Vniuersæ viæ Domini mi-
sericordia & veritas? Igitur inuestigabiles sunt mi-
sericordia & veritas eius: quoniam cuius vult misere-
tur, non iustitiæ sed misericordiæ gratia, & quem vult
obdurat, non iniquitate, sed veritate vindictæ. Quæ
tamen misericordia & veritas ita sibi occurrunt, quia
scriptum est; Misericordia & veritas obuiauerunt si-
bi: ut nec misericordia impediatur veritatem qua plecti-
tur dignus, nec veritas misericordiam qua liberatur
indignus. Quæ igitur sua merita iactaturus est libera-
tus, cui si digna suis meritis redderentur, non esset nisi
damnatus? Nullane igitur sunt merita iustorū? Sunt
planè, quia iusti sunt. Sed ut iusti fierent, merita non
fuerunt. Iusti enim facti sunt, cum iustificati sunt: sed
sicut dicit Apostolus; Iustificati gratis per gratiam
ipsius. Cum igitur huic gratiæ inimici infestique sint
isti, Pelagius tamen in ecclesiastico iudicio Palesti-
no, non enim aliter inde impunitus exisset; anathe-
matizauit eos, qui dicunt gratiam Dei secūdum me-
rita dari. Sed nihil aliud in eorum etiam posteriori-
bus disputationibus inuenitur, quam meritis dari et-
iam gratiam. De cuius commendatione maximè ad
Romanos Apostolica epistola loquitur, ut inde præ-
dicatio eius velut à capite orbis toto orbe diffunde-
ret: ea est enim qua iustificatur impius, id est fit ius-
tus qui prius erat impius. Et ideo percipiendæ huius
gratiæ merita nulla præcedunt, quoniam meritis in-
cipij, non gratia sed pœna debetur. Nec ista esset gra-
tia, si non daretur gratuita, sed debita redderetur.
Sed cum ab istis quaeritur, quam gratiam Pelagius co-
gitaret sine vllis præcedentibus meritis dari, quando
anathematizabat eos, qui dicunt gratiam Dei secū-
dum merita nostra dari: respondent sine vllis præce-
dentibus meritis gratiam ipsam humanam esse natu-
ram, in qua conditi sumus. Neque enim antequam
essemus, mereri aliquid poteramus ut essemus. Abi-
ciatur à Christianorum cordibus ista fallacia: nam om-
nino non istam gratiam commēdat Apostolus, qua
creati sumus ut homines essemus, sed qua iustificati
sumus ut homines iusti essemus. Ista est enim gratia
per Iesum Christum Dominum nostrum. Etenim
Christus non pro nullis ut homines conderentur, sed
pro impiis mortuus est ut iustificarentur: quippe ho-
mo erat qui dicebat; Miser ego homo, quis me libe-
rabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ie-
sum Christum Dominum nostrum. Possunt quidem
dicere remissionem peccatorum esse gratiam, quæ
nullis præcedentibus meritis datur. Quid enim ha-
bere boni meriti possunt peccatores? Sed nec ipsa
remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides
hanc impetrat. Neque enim nullum est meritorium fi-
dei, quæ fide ille dicebat; Deus propitius esto mi-
hi peccatori, & descendit iustificatus merito fidelis
humilitatis, quoniam qui se humiliat exaltabitur.
Restat igitur ut ipsam fidem vnde omnis iustitia su-
mit initium, propter quod dicitur ad ecclesiam in
Cantico canticorum; Venies & pertransies ab initio
fidei: restat inquam ut ipsam fidem nō humano, sed
isti extolluntur, tribuamus arbitrio, nec vllis præce-
dentibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quæcum-
que sunt merita, sed gratuitum donum Dei esse fa-
teamur, si gratiam veram, id est sine meritis cogita-
mus. Quia sicut in eadem epistola legitur; Deus vni-
cuique partitur mensuram fidei. Opera quippe bona
sunt ab homine, fides autem fit in homine, sine qua
illa à nullo sunt homine. Omne enim quod nō est ex
fide, peccatū est. Quapropter ne se vel ipsius orationis
meritum extollat, etiam si ad vincendas temporalium
rerū cupiditates & diligenda bona æterna, atq; ipsam
fontē omnium bonorum Deū, adiutoriū datur orāti,
fides

Psal. 24.
b. 10.

Psal. 84.
c. 11.

Rom. 3. e. 24

Gratia ab
Apostolo com-
mendata.

Rom. 7. d. 24

Luca 18.
c. 13.

Cant. 4. in
fine 70.
al. quod
isti extol-
lunt.

Rom. 12. n. 3

Rom. 14.
d. 23.

cere potuerunt, nec obediunt tamen veritati, sed A
 iniqui & impij permanerunt. Neq; enim nō cogno-
 uerunt, sed cognoscentes (inquit) Deum, nō vt Deum
 glorificauerunt, aut gratias egerunt: quanto magis in-
 excusabiles sunt, qui ex lege eius instructi confidunt
 se ipsos duces esse cæcorum, & alios docentes, se ipsos
 non docent: qui prædicant non furandum, & furatur:
 & cætera quæ de ipsis Apostolus loquitur. Eis quippe
 dicit: Propterea inexcusabilis es, o homo omnis qui
 iudicas: in quo enim aliū iudicas, te ipsum cōdemnas:
 eadem enim agis quæ iudicas. Dicit enim ipse Domi-
 nus in Euangelio: Si non venissem, & eis loquutus nō
 fuisset, peccatum non haberent: nunc autem excusa-
 tionem non habent de peccato suo. Non vtiq; pec-
 catum nullum haberent, qui pleni erant aliis magnis
 multisq; peccatis: sed hoc peccatum vult intelligi
 non eos habituros fuisse si non venisset, quo cum au-
 didissent eum, non crediderunt in eum: hanc eos excusa-
 tionem non habere asserit qua possint dicere, non
 audiuimus, ideo non credidimus. Humana quippe su-
 perbia tanquam præsumens de viribus liberi arbitrij
 excusatum se putat, quando ignorantia non volunta-
 tis est quod peccat. Secundum hanc excusationem, in-
 excusabiles dicit Scriptura diuina quoscunq; sciētes
 peccare conuincit, Dei tamen iustum iudicium nec
 illis parcat, qui non audierunt. Quicunq; enim sine
 lege peccauerunt, sine lege peribunt. Et quamuis se
 ipsi excusare videantur, non admittit hanc excusatio-
 nem, qui scit se fecisse hominem rectum eiq; obe-
 diētia dedisse præceptum, nec nisi eius quo malè vsus
 est libero voluntatis arbitrio, etiam quod transfret in
 posteros mansit peccatum. Neque enim damnantur
 qui non peccauerunt, quandoquidem illud ex vno in
 omnes pertransiit, in quo ante propria in singulis qui-
 busq; peccata omnes communiter peccauerunt. Ac
 per hoc inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu o-
 riginis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, siue
 qui nouit, siue qui ignorat, siue qui iudicat, siue qui
 non iudicat: quia & ipsa ignorantia in eis qui intelli-
 gere noluerunt, sine dubitatione peccatum est, in eis
 autem qui non potuerunt, poena peccati. Ergo in vtrif-
 que non est iusta excusatio, sed iusta damnatio. Ideo
 autem diuina eloquia eos inexcusabiles dicunt, qui
 non ignorant sed scientes peccant, vt secundū iudi-
 cium superbiae suæ quo multum confidunt de viribus
 propriæ voluntatis se inexcusabiles videant, quia de
 ignorantia iam non habent excusationem, dum non
 est iustitia cui præsumebant sufficere voluntatem. At
 verò ille cui Dominus & sciendi, & obediendi largi-
 tus est gratiam, Per legem enim, inquit, cognitio pec-
 cati: & peccatum non cognoui, nisi per legem: nā con-
 cupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret; Non cōcu-
 pisces. Nec vult intelligi hominem præceptis legis
 ignarum, sed liberatris indigum gratiæ, vbi dicit;
 Condelector legi Dei secundum interiorem homi-
 nem: & cum hac non solum scientia, verumetiam &
 delectatione legis, postea dicit; Miser ego homo quis
 me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per
 Iesum Christū Dominum nostrū. Nemo itaq; liberat
 à vulneribus illius trucidatoris, nisi huius gratia Salua-
 toris. Nemo liberat venūdatus sub peccato à vincu-
 lis captiuantis, nisi gratia redimentis: ac per hoc vni-
 uersi qui se in nequitia & iniquitatibus excusatos vo-
 lunt, ideo iustissime puniuntur, quoniam qui liberan-
 tur, non nisi gratia liberantur. Nam si excusatio illa
 iusta esset, non inde iam gratia, sed iustitia liberaret.
 Cum verò non liberat nisi gratia, nihil iustum inue-
 nit in eo quem liberat, non voluntatem, nō operatio-
 nem, non saltem ipsam excusationem: nam si hæc ius-
 ta est: quisquis ea vtitur, merito non gratia liberatur.
 Nouimus enim liberari per gratiam Christi quosdam

ibid. c. 21.
 Rom. 2. 4. 1.
 Rom. 15. d. 22.
 Rom. 2. 5. 1.
 Rom. 3. c. 21.
 Rom. 7. b. 7.
 Exod. 20.
 Rom. 7. d. 22.
 ibid. d. 24.

etiam eorum qui dicunt: Quid adhuc conqueritur? Rom. 9. d. 19
 Nam voluntati eius quis resistit? Quæ si iusta est ex-
 cusatio, non iam gratuita gratia, sed propter huius ex-
 cusationis iustitiam liberantur. Si autem gratia est
 qua liberantur, profectò hæc excusatio iusta non est.
 Tunc enim vera gratia est, qua homo liberatur, si non
 secundum debitum iustitiæ retribuitur. Nihil ergo fit
 in eis qui dicunt: Quid adhuc conqueritur? Nam vo-
 luntati eius quis resistit? nisi quod legitur in libro Sa-
 lomonis; Insipientia viri violat vias eius, Deum autem
 causatur in corde suo. Quamuis itaque Deus faciat
 vasa iræ in perditionem, vt ostendat iram, & demon-
 strent potentiam suam, qua bene etiam vtitur malis, &
 vt notas faciat diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ,
 quæ fecit in honorem, nō damnabili massæ debitum,
 sed suæ gratiæ largitate donatum: tamen in eisdem iræ
 vasis propter meritum massæ in cōtumeliam debitam
 factis, id est hominibus propter naturæ quidem bonū
 creatis, sed propter vitia supplicio destinatis, iniquita-
 tem, quam rectissime veritas improbat, damnare no-
 uit ipse, non facere. Sicut enim voluntati eius tribuit
 humana natura nullo dubitante laudanda, sic ho-
 minis voluntati culpa tribuitur nullo recusante dam-
 nanda. Quæ volūtas hominis aut hereditarium vi-
 tium transmisit ad posteros quos in se habuit cū pec-
 caret: aut acquisiuit etiam cætera vitia, cum in seipso
 vnusquisque perditē viuere. Sed neque ab illo quod
 originaliter contrahitur, neque ab his quæ vnusquisq;
 in vita propria vel intelligendo vel nolendo intelligen-
 re, mala congregat, vel etiam instructus ex lege, addi-
 tamento præuentionis exaggerat, quisquam libera-
 tur & iustificatur, nisi gratia Dei per Iesum Chri-
 stum Dominum nostrum, non solum remissione pec-
 catorum, sed prius ipsius inspiratione fidei & timoris
 Dei, impartitō salubriter orationis affectu & effectu,
 donec sanet omnes languores nostros, & redimat de
 corruptione vitam nostram, & coronet nos in misera-
 tione & misericordia. Verum isti qui personarum ac-
 ceptorem fieri existimant Deum, si in vna eademque
 causa super alios veniat misericordia eius, super alios
 verò maneat ira eius, nempe totas vires argumētatio-
 nis humanæ in paruulis perdunt. Nam vt interim ta-
 ceam quod non est præter paruulos quamlibet ma-
 terno vtero recentissimos ea poena, de qua loquēs A-
 postolus ait: Per vnus delictum in omnes homines ad
 condemnationem, vnde non liberat nisi vnus ille de
 quo idem ait: Per vnus iustificationem in omnes ho-
 mines ad iustificationem vitæ: vt ergo hoc interim o-
 mittam, & hoc solum de paruulis dicam, quod ipsi
 quoque auctoritate Euāgelica territi, vel potius Chri-
 stianorum populorum concordissima fieri conspira-
 tione perfracti, sine vlla excusatione cōcedunt, quod
 nullus paruulus, nisi renatus ex aqua & spiritu, intrat
 in regnū cælōrū: quam quæso allaturū sunt causam,
 quod alius sic gubernatur vt baptizatus hinc exeat, a-
 lius infidelium manibus traditus, vel etiam fidelium
 prius quam ab eis baptizandus offeratur, expiret? An
 hoc fato vel fortunæ daturi sunt? Non opinor eos in
 tantam dementiam prorupturos, quantulumcunque
 nomen Christianum tenere cupientes. Cur ergo in re-
 gnū cælōrum, non accepto regenerationis lauacro,
 paruulus nullus intrabit? Nunquid nam ipse sibi pa-
 rentes infideles vel negligentes, de quibus nasceretur,
 elegit? Quid dicam de inopinatis, & repentinis in-
 numerabilibus mortibus, quibus sæpe etiam religioforū
 Christianorum præueniuntur & baptismo præripiuntur
 infantes, cum econtrariō sacrilegorum & inimi-
 corum Christi aliquo modo in Christianorum manus
 venientes, ex hac vita non sine Sacramento regenera-
 tionis emigrant? Quid hic dicturi sunt, qui vt gratia
 dari possit, nonnulla præcedere merita humana con-
 tendunt,

Rom. 9. d. 19
 Pro. 19. d. 3.
 Psal. 102.
 Rom. 5. d. 18
 ibid. d. 18.

tendunt, ne sit personarum acceptor Deus? Quæ tan- A
 dem hic merita præcesserunt? si eorundem cogitaue-
 ris paruulorum, nulla sunt propria, vtrifq; est illa mas-
 sa communis. Si parentum attenderis, bona sunt illa
 quorum filij repentinis mortibus sine Christi bap-
 tismate perierunt: mala verò illa quorum filij per Chri-
 stianorum aliquam potestatem ad Sacramenta eccle-
 siæ peruenerunt. Et cur prouidentia Dei cui nostri ca-
 pilli numerati sunt, sine cuius voluntate nō cadit pas-
 ser in terram, quæ nec fato premitur, nec fortuitis ca-
 sibus impeditur, nec vlla iniquitate corrumpitur, vt
 renascantur ad hereditatem cœlestem, non consulit
 omnibus paruulis filiorum suorum, & nonnullis con-
 sultit etiam paruulis impiorum? Ille infans de fidelibus
 coniugatis ortus, læticia parentum susceptus, matris
 vel nutricis somnolentia suffocatus fit exors & ex-
 pers dei suorum. Ille infans de sacrilego stupro nasci-
 tur, crudeli timore matris exponitur, alienorum mis-
 ricordia pietate colligitur, eorum Christiana sollicitu-
 dine baptizatur, fit æterni cōsors & particeps regni.
 Ita cogitent, ista considerent, hic audeant dicere Deū
 vel acceptorem in sua gratia personarum, vel remun-
 eratorem præcedentium meritum. Nam & si co-
 nabuntur maioris ætatis aliqua merita suspicari seu
 bona seu mala, quid de istis infantibus dicēt, quorum
 nec iste sibi vllis propriis meritis malis potuit acquirere
 violentiam suffocantis, nec bonis ille diligentiam
 baptizantis: Nimirum vanitatis & caritatis sunt, si etiam
 his consideratis nondum dignantur exclamare nobis-
 cum; O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei,
 quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles
 viæ eius. Non itaque misericordiæ gratiæ Dei per-
 tinacissima aduersentur infātia. Sinant filium homi-
 nis in qualibet ætate querere, & saluum facere quod
 perierat. Nec de inscrutabilibus iudiciis eius audeant
 iudicare, cur in vna eademque causa super aliū veniat
 misericordia eius, super alium maneat ira eius. Qui e-
 nim sunt isti qui respondeant Deo, quandoquidem il-
 le Rebeckæ habenti geminos ex vno concubitu Isaac
 patris nostri, cum illi nondum nati nihil egissent boni
 vel mali, vt secundum electionē propositum eius ma-
 neret, electionem scilicet gratiæ, non debiti, electionē
 qua eligendos facit ipse non inuenit, non ex operibus,
 sed ex vocatē dicit minori seruiturum esse maiorem.
 In quam sententiā beatus Apostolus etiam testimo-
 nium Prophete longè posterioris assumpsit: Iacob dile-
 xit, Esau autem odio habui: vt intelligeretur hoc a-
 pertum postea per Prophetam, quod antequam illi
 nascerentur erat in Dei prædestinatione per gratiam.
 Quid enim diligebat in Iacob antequam natus fecisset
 aliquid boni, nisi gratuitum misericordiæ suæ donū?
 Et quid oderat in Esau antequam fecisset aliquid
 mali, nisi originale peccatum? Nam neque in illo dili-
 geret iustitiam quam nullam ille fecerat, neq; in isto
 odisset naturam quā bonam ipse perfererat. Mirum
 autem cum his coarctantur angustiis, in quanta se ab-
 rupta præcipitent metuentes retia veritatis. Ideo in-
 quiunt, nondum natorum alium oderat, alium dilige-
 bat: quia eorum futura opera præuidebat. Quis istum
 acutissimum sensum defuisse Apostolo non miretur?
 Hoc quippe ille non vidit, quādo sibi velut aduersan-
 tis obiecta quæstione, non id potius tam, breue, tam
 apertum, tam (sicut isti putant) verum absolutūque
 respondit. Cum enim rem stupendam proposuisset,
 quomodo de nondum natis, nec aliquid agētibus bo-
 ni aut mali rectè dici poterit, quod vnus Deus dile-
 xerit, alium odio habuerit, ipse sibi obiecta quæstione
 motum exprimens auditoris: Quid ergo dicemus? In-
 quit. Nunquid iniquitas apud Deum? absit. Hic ergo
 erat locus, vt diceret quod isti sentiunt. Futura enim
 Deus opera præuidebat, quādo minori maiorem ser-

Math. 10.
 d. 30.
 Rom. 11.
 d. 33.
 Lucæ 19.
 b. 10.
 Rom. 9. e. 20
 ibid. c. 11.
 Genes. 25.
 e. 22.
 Mal. 1. d. 23
 Rom. 9. c. 14

uiturum esse dicebat. Non autem hoc Apostolus di-
 cit, sed potius ne quisquam de suorum operum audeat
 meritis gloriari, ad Dei gratiam & gloriam commen-
 dandam voluit valere quod dixit. Cum enim dixisset,
 Absit vt sit iniquitas apud Deum, tanquam ei diceremus:
 Vnde hoc ostendis, cum asseras non ex operibus,
 sed ex vocante dictum esse; Maior seruiet minori.
 Moyses enim dicit, inquit, Miserebor cui misertus e-
 ro, & misericordiam præstabo cui misericors fuerō.
 Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est
 Dei. Vbi nunc merita, vbi opera vel præterita vel fu-
 tura tanquam liberi arbitrij viribus adimpleta vel ad-
 implenda? Nōne apertam protulit Apostolus de
 gratiæ gratiæ, hoc est veræ gratiæ commendatione
 sententiam? Nōne stultam fecit Deus hereticorum
 sapientiam? Quid autem agebatur vt hoc Apostolus
 diceret, vt eorum geminorum commemoraret exem-
 plum? Quid persuadere molebatur? quid inculcare
 cupiebat? Nempe hoc quod ipsorum oppugnet amē-
 tia, quod superbia non capiunt, quod sapere nolunt.
 Qui ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes con-
 struere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. De ipsa quippe
 gratia satis agebat Apostolus, & ideo promissionis fi-
 lios commendabat. Quod enim promittit Deus, non
 facit nisi Deus: habet namque aliquid rationis & veri-
 tatis, vt homo promittat, & Deus faciat: vt autem ho-
 mo se facere dicat quod promiserit Deus, superbe im-
 pietatis est reprobis sensus. Commendans ergo filios
 promissionis, hoc primum significatum ostendit, per
 Isaac filium Abrahæ. Evidentius namque opus Dei ap-
 paret in eo quem non genuit vitatus ordo naturæ de
 sterilibus visceribus & senectute cōfectis, vt in filiis
 Dei qui futuri præuantiabantur, hoc esset signum di-
 uini operis, non humani. In Isaac, inquit, vocabitur ei-
 bi semen: hoc est, non qui filij carnis, ij filij Dei, sed filij
 promissionis deputantur in semine. Promissionis e-
 nim verbum hoc est: Ad hoc tempus veniam, & erit
 Saræ filius. Non solum autem illa, sed & Rebecca ex
 vno concubitu habens Isaac patris nostri: quo perti-
 nuit vt adderet ex vno concubitu, nisi vt non solum
 de suis, neque de parentum meritis aliorum, sed ne de
 ipsius quidem vnus patris, mutata fortè in melius vo-
 luntate gloriaretur Iacob dicens, ideo se à Creatore
 dilectum, quia pater eius quando eum seminauit, meli-
 oribus laudabilior moribus fuit. Ex vno, inquit, con-
 cubitu: vnum tunc ad eos seminādos meritū patris,
 vnum ad concipiendos meritū matris. Quia enim ma-
 ter eos donec pareret visceribus portauit inclusos, &
 fortè voluntates affectionisque variavit, non vni sed
 ambobus vtiq; variavit, quos pariter ventre porta-
 uit. Intentio igitur intuenda est Apostoli, quomodo
 propter gratiam commendandam nolit eum de quo
 dictum est, Iacob dilexi: nisi in Domino gloriari? vt
 cum ex eodem patre, eadem matre, vno concubitu,
 antequam aliquid egissent boni aut mali, alterum
 Deus diligit, odit alterū, intelligat Iacob ex illa mas-
 sa originalis iniquitatis, vbi fratrem suum cum quo
 habuit communem causam, videt per iustitiam me-
 ruisse damnari, non nisi per gratiam se potuisse discer-
 ni. Nondum enim aliquid egissent, nec agētibus bonum
 aut malum, vt secundum electionem propositum Dei
 maneret, non ex operibus sed ex vocante dictum est
 ei: Maior seruiet minori. Electionem autem gratiæ
 nullis fieri operum præcedentibus meritis, alio loco
 apertissime idem Apostolus ostendens, Sic ergo, in-
 quit, & in hoc tempore reliquæ secundum electio-
 nem gratiæ salutæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non
 ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Secun-
 dum hanc ergo gratiam, etiam propheticum testimo-
 nium consequenter assumens: Sicut scriptum est, in-
 quit, Iacob dilexi, Esau autem odio habui, & cōtinuò:

Gen. 25.
 c. 23.
 Exo. 3. d.
 19.
 Rom. 10. d. 3
 Rom. 9. b. 7.
 Rom. 11. d. 5

Quid ergo dicemus, inquit, Nunquid iniquitas est apud Deum? absit. Sed quare, absit? An propter opera quæ futura præsciebat amborum? Imò & hoc absit. Moyses enim dicit: Miserebor cui miserus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Atque ut in vasis quæ perfecta sunt in perditionem quæ damnata debita est massa, agnoscant vasa ex eadem massa in honore facta, quid eis misericordia diuina largita sit. Dicit enim, inquit, Scriptura ad Pharaonem, Quia ad hoc te excitavi, ut ostendam in te potentiam meam, & ut glorificetur nomen meum in vniuersa terra. Denique ad vtrumque concludit: Ergo cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Hoc facit apud quem non est iniquitas. Miseretur itaque gratuito dono, obdurat autem iustissimo merito. Sed dicat adhuc vel superbi infidelis elatio: vel puniti dånabilis excusatio: quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Dicat & audiat quod conuenit homini: O homo tu quis es qui respondeas Deo, & cætera: de quibus iam quantum potui satis ac sæpe differui. Audiat hæc, & non contemnat. Quod si contempserit, etiam vt contemneret se inueniat obduratum. Si non contempserit, etiam vt non contemneret esse credat adiutum, sed obduratum debito, adiutum gratia. Neque enim si duorum de Isaac patriarcha geminorum, quod quidem iam ostendimus quanta cæcitate dicatur, futura præuidit Deus opera, quia vixerunt atque senerunt, & propterea Iacob dilexit, Esau autem odio habuit, ideo moriturorum etiam paruulorum potest quisquam dicere, vt huic ad percipiendum baptisum non consulat, illi autem consulat, Deus futura opera eorum præuidere. Quomodo enim futura dicuntur, quæ nulla erunt? Sed Deus, inquit, in eis quos hinc aufert præuidet, quemadmodum videtur esset quisque si viueret, & ideo quem nequiter nouit fuisse victurum, sine baptismo facit & mori, sic in eo puniens opera mala, non quæ fecit, sed quæ facturus fuit. Si ergo diuinitus etiam quæ commissa non sunt, mala opera puniuntur. Primo attendant quam falso polliceantur in damnationem paruulos non ituros, qui sine baptismo moriuntur, qui propterea non baptizantur, quia male victuri erant si viuerent: propter ipsam quippe malam vitam proculdubio dånabuntur, si etiam quæ fuerant futura damnantur. Deinde si eis ad percipiendum baptismatis consulitur Sacramentum, quos nouit Deus si viuerent bene fuisse victuros, cur non omnes tenentur in vita quam bonis operibus ornaturi sunt? Cur etiam eorum qui baptizantur quidem diu viuentes pessimè viuunt, & vltique ad apostasiam aliquando perueniunt? Cur ipsum primum coniugium peccatorum, quos vti que nouerat Deus peccaturos non de paradiso ante proiecit, ne ibi committerent quod tam sancto loco esset indignum, si iuste peccata etiam nondum commissa puniuntur? Quid denique præstatur ei qui rapitur, ne malicia mutet intellectum eius, & ne fictio decipiat animam eius: si iuste etiam illa puniuntur, quæ licet non fecerit, fuerat tamen viuendo facturus? Postremò cur non ad percipiendum regenerationis lauacrum, ei magis consulitur morituro qui male fuerat victurus si viueret, vt ei peccata quæ fuerat commissurus, remittantur in baptismo? Quis enim est tam vecors qui ea negat per baptismum posse dimitti, quæ sine baptismo dicit posse puniri? Sed disputando aduersus eos qui vltique quæque conuicti etiam non commissorum peccatorum Deum persuadere moliantur vltorem, verendum est ne nos in eos ista fingere existimemur: illi autem nullo modo tam hebetes esse credantur, vt hæc vel sentiant, vel cuiquam persuadere conentur: verum tamen nisi eos hæc dicere audissem, refellenda esse

non arbitrarer. Circumstipantur enim & diuinarum auctoritate lectionum, & antiquitus tradito & retento firmæ ecclesiæ ritu in baptismo paruulorum, vbi apertissime demonstrantur infantes, & cum exorcizantur & cum ei per eos à quibus gestantur renuntiare respondent, à diaboli dominatione liberari, & non inuenientes quæ exant, pergunt in præcipitem stultitiam, dum nolunt mutare sententiam. Illud sanè sibi videntur acutissime dicere quomodo peccatorum trāsfit in filios fidelium, quod in parentibus non dubitamus dimissum esse per baptismum, quasi propterea possit non habere generatio carnalis, quod sola tollit regeneratio spiritalis. Aut verò in baptismo concupiscentiæ carnis infirmitas continuò sanetur, sicut continuò reatus eius aboletur, sed gratia renascendi, non conditione nascendi. Vnde quisquis per hanc concupiscentiam, etiam de renato nascitur, sine dubitatione oberit nato, nisi & ipse similiter renascatur. Verum quicquid est in hac quæstione difficultatis, ita in agro Christi non impedit operarios eius, quo minus ab eis in remissionem peccatorum baptizentur infantes, siue de fidelibus, siue de infidelibus nati sint, sicut agricolas non impedit, quo minus ab eis inferendi cura in oleas conuertantur oleastri, siue de oleastri siue de oleis oriantur. Nam & hoc si vt respondet rustico proponatur, quæ causa sit vt cum aliud sit olea, aliud oleaster, non tamen nisi oleaster de semine vtroque nascatur, non omittit inferendi curationem, etiam si non possit istam soluere quæstionem. Alioquin dum ex oliuæ semine exorta virgulta non aliud quàm oleas esse existimat, efficit desidã vanitatis, vt totus ille ager amara sterilitate syluescat. Nam illud quod excogitauerunt cum veritatis pondere premerentur, quia fidelis Dominus in verbis suis, & propterea eius ecclesia nullo modo fallaciter paruulos in remissionem peccatorum baptizat, sed vt fide agatur quod agitur, vti quod dicitur: Quod ergo excogitauerunt cum hæc eos apertissima moles veritatis virgeret, quis non Christianus irrideat quamlibet versutissimum cernat? Dicunt enim, veraciter quidem respondere paruulos per ora gestantium, in remissionem se credere peccatorum, non tamen quia sibi remittuntur, sed quia credat quod in ecclesia vel in baptismo remittantur, in quibus inueniuntur, non in quibus nulla sunt. Ac per hoc nolunt eos ita baptizari in remissionem peccatorum tanquam in eis fiat ipsa remissio, quos contendunt nullum habere peccatum. Sed quoniam licet sine peccato, in eo tamen baptisate baptizantur, quo fit in quibusque peccatoribus remissio peccatorum, fieri quidè potest vt hæc versipellis astutia subtilius & acutius ex otio refellatur, verum tamen secundum istam suam calliditatem non inueniunt quid ad hoc respondeat, quod exorcizantur & exufflantur infantes, hoc enim proculdubio fallaciter fit, si diabolus eis non dominatur. Si autem dominatur, & ideo nõ fallaciter exorcizantur & exufflantur, per quid dominatur nisi per peccatum princeps vti que peccatorum? Proinde si iam erubescunt nec audent dicere hæc in ecclesia mendaciter geri, fateantur quod perierat etiam in paruulis quæri, neque enim nisi propter peccatum perierat, quod nisi per gratiam non potest quæri, nõ potest inueniri. Sed Deo gratias, quod saltem cum argumentatur contra remissionem peccatorum, ne fieri credatur in paruulis, iam tamen quamuis per corda, & ora maiorum credere paruulos confitentur. Sicut ergo audiunt Dominum dicentem; Qui non renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non introibit in regnum caelorum: propter quod eos baptizandos esse concedunt: sic audiant eundem Dominum dicentem; Qui non crediderit, condemnabitur: quia sicut eos renasci per ministerium baptizantium, ita etiam credere per corda

De Gen. ad litteram lib. 10. cap. 13.

Rom. 8. c. 28

Aug. de bono p'seu. ca. 21. Prosper in fine libri contra colatorem.

Gal. 2. d. 21

corda & ora confitentium confitemur. Audeant ergo dicere quod à iusto Deo innocens condemnabitur, si nullo vinculo peccati originalis innectitur. Si sermo iste prolixus est & onerosus occupationibus tuis, da veniam, quia vt hæc ad te scriberem, & occupatus literis tuis indicibus erga nos beneuolentiæ tuæ tecum ista colloquerer, etiam ego vim feci interrumpendis occupationibus meis. Si qua illos alia excogitare aduersus fidem catholicam scieritis, & quæcunque aduersus eos ne Domini gregis infirma deuaferent, vos quoque fideli & planè pastoralis dilectione differitis, nota facite nobis. Hæreticorum quippe inquietudine, vt Scripturas vigilantius perscrutemur, vnde ne otili Christi noceant, eis possit occurrere, tanquam de somno ignauitæ nostra excitatur industria: ita per multiplicem gratiam Saluatoris etiam quod inimicus in perniciem machinatur, Deus conuertit in adiutorium: quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Semper in Deo viuas memor nostri, frater charissime.

Augustinus & Alipius Bonifacio, siue vt alij codices habebant Paulino, laudans librum aduersus Pelagianos ab eo conscriptum, & plenius eum instituens aduersus eam hæresim.

EPISTOLA CVI.

Domino beatisimo & in Christi visceribus germanitibus amplectendo plus quam dici potest desiderabili fratri & cõepiscopo Paulino, Alipius & Augustinus.

TANDEM aliquando prouidit Deus nobis literarum fidelissimum perlatorem omnium nostrum meritò charissimum fratrem Ianuarium, per quem etiam si non scriberemus, omnia quæ circa nos sunt possit synceritas tua tanquam per viuentem atque intelligentem Epistolam noscere. Pelagium, quem credimus vt a illo distingueretur qui Pelagius Tarenti dicitur, Britonem fuisse cognominatum, quod vt seruum Dei dilexeris, nouimus: nunc autem quemadmodum diligas, ignoramus. Nam & nos non solum dileximus, verum etiam diligimus eum. Sed aliter diligimus, aliter aliquando dileximus. Tunc enim quia nobis reatæ fidei videbatur, nunc autem vt ab iis quæ inimica, & aduersa gratiæ Dei sentire dicitur, illius misericordia liberetur. Nam cum hoc de illo aliquando diu fama iactaret, non vti que facillè credendum fuit: solet quippe fama mentiri: sed propius vt crederemus accessit, quod librum quendam eius, ea profus persuadere molientem, quæ gratiam Dei per vnum mediatorum Dei, & hominum hominem Iesum Christum generi humano impertitam, de fidelium cordibus creditam deleat, legimus, traditum nobis à famulis Christi, qui eum talia docerem studiosissime audierant, fuerantque sectati. Cui videntem libro, eisdem rogantibus, quia id fieri oportere videbamus, tacito nomine auctoris, ne offensus insanabilior redderetur, vnius nostrum disputatione responsum est quod libro continetur, & multipliciter atque abundanter asseritur: quod etiam quibusdam literis agit ad tuam venerationem datis, vbi dicit se non debere existimari sine gratia Dei defendere liberum arbitrium, cum possibilitatem volendi atque operandi sine qua nihil boni velle atque agere valeremus à Creatore nobis insitam diceret, vt videlicet hæc intelligatur doctore ipso gratia Dei, quæ paganis atque Christianis, impiis & piis, fidelibus atque infidelibus communis est. Hæc mala quibus Saluatoris euacuaretur aduentus, vbi hoc possumus dicere quod de lege dicit Apostolus; Si per naturam iustitia, ergo Christus gratis mortuus est, refellebamus vt poteramus in cordibus eorum qui ista sentirent, vt his cognitis, etiam ille, si fieri posset, non la-

cessitus ista emendaret, atque ita & pernicies destrueretur erroris, & hominis verecundiæ parceretur. Sed postea quàm ad nos literæ de Oriente venerunt, eandem causam apertissime ventilantes, nullo modo iam qualicunque episcopali auctoritate deesse ecclesiæ debueramus. Missæ sunt itaque de hac re ex duobus conciliis, Carthagenensi & Mileuitano, relationes ad Apostolicam sedem, antequam gesta ecclesiastica, quibus apud episcopos prouinciæ Palæstinæ Pelagius perhibetur esse purgatus, vel in manus nostras, vel in Aphricam peruenissent. Scripsimus etiã ad beatæ memoriæ Papam Innocentium, præter conciliorum relationes, literas familiares, vbi de ipsa causa aliquanto diutius egimus. Ad omnia nobis ille rescripsit eodem modo quo fas erat atque oportebat Apostolicæ sedis antistitem. Quæ omnia modo legere poteris, si eorum forte ad te vel nulla vel non cuncta perueniant, vbi videbis seruata erga hominem moderacione quæ debuit, ne damnaretur si praua damnaret, ipsum tamen nouellum, & perniciosum errorem sic ecclesiastica auctoritate compressum, vt multum miremur esse adhuc quosdam qui per quemlibet errorem gratiæ Dei conentur obistere, si tamen hæc gesta didicerint: quod gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, quod fides vera & catholica tenet, semper ecclesia pusillos cum magnis à morte primi hominis, ad vitã secundum hominis transfert: non solum peccata delèdo, verum etiam ad non peccandum rectèque viuendum, eos qui iam vt possunt voluntatis arbitrio sic adiuuando, vt nisi adiuuet, nihil pietatis atque iustitiæ, siue in opere, siue etiam in ipsa voluntate habere possimus. Deus quippe operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. Nam quis nos nisi qui venit quærere & saluare quod perierat, ab illa perditionis massa & concrecione discernit? Vnde Apostolus interrogat, dicens: Quis enim te discernit? Vbi si dixerit homo: Fides meã, voluntas meã, bonum opus meum: responderet ei; Quid enim habes quod non accepisti? Si autem tem & accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti? Hoc vti que totum ideo, non vt homo non gloriatur: sed vt qui gloriatur, in Domino gloriatur, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Non quia bona opera ista pia cogitatione frustrantur, cum Deus reddat vnicuique secundum opera eius, sitque gloria & honor & pax omni operanti bonum: sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia: quoniam fides quæ per dilectionem operatur, nihil operaretur nisi ipsa dilectio Dei diffunderetur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Nec ipsa fides esset in nobis nisi Deus vnicuique partiretur mensuram fidei. Bonum est igitur homini, vt cum totis viribus liberi arbitrij sui veraciter dicat; Fortitudinem meam ad te custodiam: quia ille qui putauit sine ipsius adiutorio se posse custodire quod dedit, profectus in longinquam regionem & viuens prodigè cuncta consumpsit, & miseriam dure seruitutis attritus, reuersusque in semetipsum dixit: Surgam & ibo ad patrem meum. Quam cogitationem bonam quando haberet, nisi & ipsam illi in occulto pater misericordissimus inspirasset. Quod intelligens minister ille noui Testamenti, nõ quia idonei sumus, inquit, cogitare aliquid à nobis quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Vnde & ille cum dixisset; Fortitudinem meam ad te custodiam: ne vel hoc ipsum quia custodit, suis viribus arrogaret, tanquam ei venisset in mentem, quia nisi Dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilat qui custodiunt eam, & non dormit neque dormitat, qui custodit Israël: adiunxit causam vnde fiat idoneus custodire, vel quo potius custode seruetur. Quoniã Deus, inquit, susceptor meus es. Recolat igitur iste si potest merita sua, vnde factum sit vt Deus dignaretur eius

hominum qualicumq; velut proteſti obſcuritate con-
fugiunt: ſed ideo contra eorum contentionem illos
inuehit Apoſtolus, in quibus nondum natis, neque a-
gentibus aliquid boni aut mali, non ex operibus, ſed
ex vocante dictum eſt, Maior ſeruiet minori. Qua in
re nimis alta & inſcrutabilia ſunt iudicia Dei, & inue-
ſtigabiles viæ eius: interim teneat homo non eſſe ini-
quitatem apud Deum, ſed qua aequitate cuius vult
miſeretur, & quem vult obdurat, ſe tanquam homi-
nem ignorare fateatur. Ita fanè vt propter illud quod
inconcuſſum tenetur, nõ eſſe iniquitatẽ apud Deum,
quamuis nemo ab illo iuſtificetur meritis præceden-
tibus, neminem tamen obdurari niſi merito, nouerit:
piè namque & veraciter creditur. Deus nocentes at-
que impios iuſtificando à pœnis debitis liberare: quẽ-
quam verò immeritum, & nulli obnoxium peccato,
ſi Deus damnare creditur, alienus ab iniquitate non
creditur. Vbi ergo liberatur indignus, tanto debetur
maior actio gratiarum; quanto pœna iuſtior debeba-
tur: ¶ vbi autẽ damnatur dignus, nec miſericordia nec
veritas damnatur. Quomodo, inquit, Elau non
damnatur indignus, ſi non ex operibus, ſed ex vocante
dictum eſt; Quia maior ſeruiet minori? Sicut enim
illius nulla præceſſerat opera bona, vt ad gratiã per-
tineret, ſic nec huius mala vt ad pœnam pertinere de-
beret. Nulla planè in vtroque opera vel bona vel ma-
la, ſed propria: vtque autem illi vni obnoxius erat in
quo omnes peccauerunt, vt omnes in illo moreren-
tur. Quicumque enim ex illo vno multi in ſeipſis fu-
turi erant, tunc in illo vnus erat: proinde illud pecca-
tum ſolius eſſet, ſi ex illo nullus exiſſet. Porro autem
in quo erat natura communis, ab eius vitio eſt nullus
immunis: ſi ambo qui nondum propria vel bona vel
mala operabantur, rei tamen ex origine naſcebantur.
Laudet miſericordiam qui liberatur, non culpet iudi-
cium qui punitur. Hic ſi dixerimus, quanto melius
ambo liberarentur: nihil nobis conuenientius dicitur,
quàm o homo tu quis es qui reſpõdeas Deo? No-
uit quippe ille quid agat, & quantus numerus eſſe de-
beat primitus omnium hominum, deinde ſanctorum,
ſicut ſiderum, ſicut angelorum, atque vt de terrenis
loquamur, ſicut pecorum, piſcium, volatiliũ, ſicut
arborum & herbarum, ſicut denique foliorum capil-
lorumque noſtrorum. Nam nos humana cogitatione
adhuc poſſumus dicere, quoniam bona ſunt cuncta
iſta quæ fecit, quanto melius illa duplicaſſet & multi-
plicafſet, vt multo eſſent plura quàm ſunt. Si enim nõ
ea caperet mundus, nunquid non poſſet etiam ipſum
facere quantum vellet amplioſem? Et tamen quan-
tumcunq; faceret vel illa plura, vel iſtum capaci-
orem atque maiorem, nihilominus eadem de multi-
plicandis eis dici poſſent, & nullus eſſet immoderatus
modus. Etenim etiam illud dici poteſt, ſiue ſit gratia
qua iuſtificantur iniuſti, de qua nobis dubitare fas
non eſt, ſiue (vt quidam volunt) ſemper præcedat li-
berum arbitrium, cuius meritum ſequatur vel pœna
vel præmium, cur omnino creati ſunt, quos Deus ita
peccaturos, vt æterno eſſent igne damnandi ſine du-
bitatione præſciuit? Quamuis enim peccata non fe-
cerit, naturas tamen ipſas quæ per ſe ipſas ſine dubio
bonæ ſunt, quibus tamen ex arbitrio voluntatis futu-
ra eſſent vitia peccatorum, & in multis talia quibus
eſſet æterna pœna reddenda, quis niſi Deus creauit?
Quare niſi quia voluit. Quare autem voluerit, o ho-
mo, tu quis es reſpondeas Deo? Nunquid dicit figmẽ-
tum ei qui ſe finxit, Quare ſic me feciſti? An non ha-
beret poteſtatem ſigulus luti ex eadem conſperſione fa-
cere aliud quidem vas in honorem, aliud autẽ in con-
tumeliam? Atque vtiã diſcamus quod ſequitur, Si
autem volens Deus oſtendere iram, & demonſtrare
potentiam ſuam, pertulit in multa patientia vaſa iræ

Rom. 9. c. 12

Al. vbi autẽ damnatur iniquus, nec miſericordia nec veritas impeditur.

Peccatum vtiã.

Rom. 9. c. 20

Rom. 9. c. 20

Id. c. 22.

quæ perfeãta ſunt in perditionem, vt notas faceret di-
uitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ. Ecce etiam ra-
tio reddita eſt homini, quanta debuit homini, ſi ta-
men vel iſtam capit, qui pro ſui arbitrij libertate inſir-
mitatis ſeruiturẽ contendit. Ecce dictæ ſunt cauſæ. Tu
ergo quis es qui reſpondeas Deo? ſi volens Deus oſte-
dere iram, & demonſtrare potentiam ſuam, quod &
malis bene vt optimè poſſit, malis duntaxat non con-
ditione diuina, ſed vitata voluntatis iniquitate natu-
ra, quæ à Deo conditore condita eſt bona, pertulit in
multa patientia vaſa iræ aptata in interitum: nõ quòd
illi eſſent neceſſaria, ſiue angelica ſiue humana pec-
cata, cui nec iuſticia creaturæ cuiuſquam eſt neceſſa-
ria, ſed vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa mi-
ſericordiæ, ne ſe in bonis operibus tanquam de pro-
priis extollerent viribus, ſed humiliter intelligerent,
niſi illis Dei gratia non debita, ſed gratuita ſubueni-
retur, id fuiſſe reddẽdum meritis ſuis quod aliis in e-
adem maſſa reddidit cernerent. Certus eſt ergo Dei
præſcientiæ definitus numerus, & multitudo ſancto-
rum, quibus diligentibus Deum, quod eis donauit per
diſſuſum in cordibus eorum Spiritum ſanctũ; omnia
cooperantur in bonum, iis qui ſecundum propoſitum
vocati ſunt, quos antè præſciuit & prædeſtinauit con-
formes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus
in multis fratribus. Quos autem prædeſtinauit, illos
& vocauit: hic ſubaudire debemus, ſecundum propoſi-
tum. Sunt enim & alij vocati, ſed non electi: ac per
hoc non ſecundum propoſitum vocati. Quos autem
vocauit, hoc eſt ſecundum propoſitum; illos & iuſtifi-
cauit: quos autem iuſtificauit, illos & gloriſicauit. Hi
ſunt filij promiſſionis, hi ſunt electi qui per electio-
nem gratiæ ſalui ſunt, vbi dictum eſt, Si autem gratiã
iam non ex operibus, alioquin gratiã iam non eſt gra-
tia. Hæc ſunt vaſa miſericordiæ, in quibus Deus etiam
per vaſa iræ notas facit diuitias gloriæ ſuæ. Horum ſit
per Spiritum ſanctum cor vnum & anima vna, quæ
benedicit Deum, & non obliuiſcitur omnes retribu-
tiones eius, qui propitiuſ fit omnibus iniquitatibus e-
ius, qui ſanat omnes languores eius, qui redimit de
corruptione vitam eius, qui coronat eam in miſeri-
cordia: Quia non volentis neque currentis, ſed miſe-
rentis eſt Dei. Cæteri autem homines ad iſtam ſocie-
tatem non pertinentes, quorum tamen & animam &
corpus Dei bonitas operata eſt, & quicquid habet ipſa
natura præter vitium quod eidem infixit ſuperbien-
tis voluntatis audacia, propter hoc à Deo præſciente
creati ſunt, vt in his oſtenderet liberum deſertoris ar-
bitrium ſine ſua gratia quid valeret, & in eorum iu-
ſtis & debitis pœnis vaſa miſericordiæ, quæ non ſuo-
rum operum meritis, ſed gratuita Dei gratia ſunt ab
illa concreione diſcreta, quid ſibi collatum eſſet ad-
diſcerent, vt omne os obſtruat, & qui gloriatur, in
Domino gloriatur. Quisquis aliter docet, & non ac-
quieſcit ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu Chri-
ſti, qui dixit; Venit filius hominis quaerere & ſaluare
quod perierat: non enim ait, quod periturum fuerat,
ſed quod perierat, quid oſtendens niſi peccato primi
hominis vniuerſi generis humani periſſe naturam?
Qui ergo aliter docet, & non acquieſcens ei quæ ſe-
cundum pietatem eſt doctrinæ, contra gratiã ſalu-
toris, & contra ſanguinem redemptoris tanquam ſalu-
am & liberam naturam defendit humanam, & Chri-
ſtiano tamen cenſeri vocabulo affectat, quid de par-
uulorum diſcretionẽ dicturus eſt, cur alius in vitã ſe-
cundi hominis aſſumatur, alius in morte primi homi-
nis relinquatur. Si dixerit liberi arbitrij merita præ-
ceſſiſſe: reſponderet Apoſtolus, quæ ſuprà diximus, de
nondum natis neque aliquid agentibus boni aut ma-
li. Si autem dixerit quod adhuc in libris quos nuper
imè Pelagius perhibetur edidiſſe defenditur, quauis
iam vi-

Rom. 8. c. 28

Ibid. f. 29.

Rom. 11. b. 6

Rom. 9. c. 25

Ad. 4. f. 324

Pal. 102.

a. 2.

Rom. 9. d. 16

a. Ro. 3. c. 19

b. 1. Cor. 1.

d. 31.

c. 1. Tim. 6.

a. 3.

Lucæ 19.

b. 10.

1. Tim. 6. d. 3

Rom. 6. d. 31.

Ibid. f. 53.

Rom. 6. f. 53

Mat. 23. d. 37.

Mat. 2. f. 41.

Mat. 4. g. 33

iam videatur anathematizaffe in episcopali iudicio
Palæſtino eos qui dicunt quod peccatum Adæ ipſum
ſolum læſerit, & non genus humanum: ſi dixerit am-
bos ſine iudicio natos, nec aliquid de primi hominis
damnatione traxiſſe, profeãto quoniam negare non
audet in regnum caelorum adoptari eum qui fuerit
regeneratus in Chriſto, reſpondeat quid de illo futu-
rum ſit, qui nulla ſua culpa non baptizatus iſta fuerit
temporali morte præuentus, ſi non putamus eſſe di-
ſtutum quòd innocentem Deus nec habentem origi-
nale peccatũ ante annos, quibus habere poterat pro-
prium, æterna morte damnauit? Cogitur itaque re-
ſpondere quod Pelagius in eccleſiaſtico iudicio, vt a-
liquo modo catholicus pronuncietur anathematiza-
re compulſus eſt, infantes etiam ſi non baptizentur
habere vitam æternam. Hac enim negata quid niſi
mors æterna remanebit, ac per hoc contra ſententiã
Domini diſputabit dicentis, Patres veſtri manduca-
uerunt manna in deſerto, & mortui ſunt: hic eſt panis,
qui de caelo descendit, vt ſi quis ex ipſo manducauerit
non moriatur. Non enim de iſta morte loquebatur,
quam neceſſe eſt patiantur etiam qui de ipſo pane
manducant. Et paulò poſt; Amen amen dico vobis,
niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis
eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis: vtique
illam quæ poſt hanc mortem futura eſt: & contra A-
poſtolicæ ſedis auctoritatem, vbi de hac ipſa re cum
ageretur, hoc teſtimonium adhibuit eſt Euangeli-
cum, ne paruuli non baptizati vitam poſſe habere cre-
dantur: & contra ipſius Pelagij verba apud episcopos
à quibus audiebatur expreſſa, vbi anathematizauit
eos qui dicerent infantes nõ baptizatos habere vitam
æternam. Quod propterea commemorauimus, quonia-
m quidem apud vos, vel in veſtra potius ciuitate, ſi
tamen verum eſt quod audiuiſmus, tanta pro iſto erro-
re quidam obſtinatione nituntur, vt dicant facilius
eſſe vt etiam Pelagium deſerant atque contemnant,
qui hæc ſentientes anathematizauit, quàm ab huius
ſententiæ ſicut eis videtur veritate diſcedat. Si autem
cedunt ſedi Apoſtolicæ, vel potius ipſi magiſtro &
Domino Apoſtolorum, qui dicit nõ habituros vitam
in ſemetiſiſ, niſi manducauerint carnem filij homi-
nis, & biberint ſanguinem, quod niſi baptizati nõ vti-
que poſſunt, nempe aliquando facebuntur paruulos
non baptizatos vitam habere non poſſe, ac per hoc
quamlibet tolerabilius omnibus qui etiã iuſticia pec-
cata committunt, tamen æterna morte mulctari. Que-
cum ita ſint, audeant diſputare, & quibus poſſunt per-
ſuadere contendant, Deum iuſtum, apud quem nõ eſt
iniquitas, paruulos à peccatis propriis innocentes, ſi
nec illo ex Adam obligati & obſtricti ſunt, morte per-
petua damnaturum. Quod ſi abſurdiſſimum eſt, & à
iuſticia Dei penitus alienum, & tamen nullus qui ſe
meminit catholicæ fidei Chriſtianam, negat aut du-
bitat paruulos non accepta gratia regenerationis in
Chriſto ſine cibo carnis eius & ſanguinis potu, nõ ha-
bere in ſe vitam, ac per hoc pœnæ ſempiternæ obno-
xios: profeãto reſtat, vt quia ipſi non egerunt aliquid
boni aut mali, ideo mortis eorum iuſta ſit pœna, quia
in illo moriuntur in quo omnes peccauerunt, vnde in
iſto ſolo iuſtificantur à quo peccatum nec originale
trahi potuit, nec proprium perpetrari. Ipſe vocauit
nos non ſolum ex Iudæis, verum etiam ex gentibus,
quoniam & illius Hieruſalẽ filios quæ interfecit Pro-
phetas, & lapidauit miſſos ad ſe, quamuis ipſa nolente
collegit ipſe quos voluit, & ante incarnationem ſuam
ſicut ipſos Prophetas, & poſtea quam verbum caro
factum eſt, ſicut Apoſtolos & hominum milia, qui &
pretia rerum ſuarum ante pedes Apoſtolorum poſue-
runt. Omnes quippe illi filij ſunt Hieruſalem nolen-
tis vt colligerentur; qui tamen illa nolente collecti

ſunt, de quibus dicit; Si ego in Beelzebub eiicio dæ-
monia, filij veſtri in quo eiiciunt? ideo ipſi iudices ve-
ſtri erunt, de iis prædictum erat; Si fuerint filij Iſraël
ſicut arena maris, reliquæ ſaluæ ſient. Non poteſt ex-
cidere verbum Dei, nec repulit plebem ſuam quam
præſciuit, quæ tamen reliquæ per electionem gra-
tiæ ſaluæ factæ ſunt. Si autem gratia, quod ſæpe di-
cendum eſt, iam non ex operibus, alioquin gratia iam
non eſt gratia: non hæc vtique noſtra, ſed Apoſtoli
verba ſunt. Quod ergo ad Hieruſalem nolentem
colligi filios ſuos ille clamabat, hoc nos clamamus ad-
terſus eos, qui filios volentes eccleſiæ colligi, nolunt.
Nec ſaltem poſt iudicium quòd de ipſo Pelagio in
Palæſtina factum eſt corriguntur, de quo damnatus
exiſſet, niſi obieãta ſibi contra gratiã Dei dicta quæ
obſcurare non potuit ipſe damnafſet. Præter illa enim
quæ quo modo potuit auſus eſt qualicumque ratione
defendere, obieãta quædam ſunt, quæ niſi remota om-
ni tergiverſatione anathematizafſet, ipſe anathe-
matizatus eſſet. Obieãtum eſt enim eum dicere, quia
Adam ſiue peccaret, ſiue non peccaret, moriturus eſ-
ſet: & quòd peccatum eius ipſum ſolum læſerit, &
non genus humanum. Et quòd infantes nuper nati
in illo ſtatu ſint in quo Adam fuit ante præuaticatio-
nem. Et quòd neque per mortem vel per præuaticatio-
nem Adæ omne genus humanum moriatur, neque
per reſurrectionem Chriſti omne genus humanum
reſurgat. Et infantes etiam ſi non baptizentur habere
vitam æternam. Et diuites baptizatos niſi omnibus
abrenuntient, ſi quid boni viſi fuerint facere, non re-
putari illis, nec eos habere poſſe regnum Dei. Et gra-
tiã Dei atque adiutorium non ad ſingulos actus da-
ri, ſed in libero arbitrio eſſe vel in lege atque doctrina.
Et Dei gratiã ſecundum merita noſtra dari. Et filios
Dei non poſſe vocari, niſi omnino abſq; peccato fue-
rint effecti. Et non eſſe liberum arbitrium, ſi Dei indi-
get auxilio: quoniam in propria volũtate habet vnũ-
quiſque facere aliquid, vel non facere. Et victoriã no-
ſtram nõ ex Dei adiutorio eſſe, ſed ex libero arbitrio.
Et quòd pœnitentibus venia non detur ſecundũ gra-
tiã & miſericordiam Dei, ſed ſecundum meritum,
& laborum eorum qui per pœnitentiã digni fuerint
miſericordia. Hæc omnia Pelagius ſic anathematiza-
uit, quod ſatis geſta ipſa teſtantur, vt nihil ad ea quo-
modo defendenda diſputationis attulerit: vnde
ſit conſequens, vt quiſquis ſequitur illius episcopalis
auctoritatem iudicij, & ipſius Pelagij confeſſionem,
hæc tenere debeat, quæ ſemper tenuit catholica ec-
cleſia; Adam, niſi peccaſſet, non fuiſſe moriturum.
Quòd peccatum eius non ipſum ſolum læſerit, ſed &
genus humanum. Et quòd infantes nuper nati non
ſint in illo ſtatu, in quo Adam fuit ante præuaticatio-
nem, vt ad ipſos pertineat etiam quòd breuiter ait A-
poſtolus: Per vnum hominem mors, & per vnum homi-
nem reſurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam
omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuifica-
buntur: vnde ſit quòd infantes non baptizati, non ſo-
lum regnum caelorum, verum etiam vitam æternam
habere non poſſunt. Conſiteatur etiam diuites bap-
tizatos, etiam ſi diuitis ſuis non careant, & ſint ta-
les quales ad Timotheum deſcribit Apoſtolus dicens;
Præcipe diuitibus huius mundi non ſuperbè ſapere, &
neque ſperare in incerto diuitiarum, ſed in Deo vi-
uo, qui præſtat omnia abundanter ad fruendum, diui-
tes ſint in operibus bonis, facile tribuant, commu-
nicent, theſaurizent ſibi fundamentum bonum in
futurum, vt apprehendant veram vitam, non eos re-
gno Dei poſſe priuari. Fateatur gratiã Dei, & ad-
iutorium etiam ad ſingulos actus dari, eamque nõ da-
ri ſecundum merita noſtra, vt vera ſit gratia, id eſt gra-
tis data per eius miſericordiã qui dixit: Miſerebor cui
miſerrus

Matth. 12. b. 27.

1. Cor. 10. c.

Oſeæ 1. d. 22.

Rom. 9. f. 27

Rom. 11. b. 6.

1. Cor. 15. c. 21.

1. Tim. 6. d. 17.

b. 7.

1. Cor. 13. d. 19.

misertus ero, & misericordiam prestabo cui miser- A cors fuero. Fateatur filios Dei vocari posse illos qui quotidie dicunt; Dimitte nobis debita nostra: quod utique veraciter non dicerent, si essent omnimodo sine peccato. Fateatur esse liberum arbitrium etiam si diuino indiget adiutorio. Fateatur quando contra tationes concupiscetiasq; illicitas dimicamus, quamuis & illic habeamus propriam voluntatem, non tamen ex illa, sed adiutorio Dei nostram provenire victoriam. Non enim aliter verum erit quod Aposto- Rom. 9. d. 16 lus ait; Non volentis neque currentis, sed misericordis est Dei. Fateatur secundum gratiam & misericordiam Dei veniam poenitentibus dari, non secundum merita eorum, quandoquidem etiam ipsam poenitentiam donum Dei dixit Apostolus, ubi ait de quibusdam; Ne forte det illis Deus poenitentiam. Hec omnia simpliciter sine vllis fateatur ambagibus, si quis in auctoritatem catholicam & ipsius Pelagij expressa ecclesiasticis gestis verba consentit. Neque enim illa quae his sunt contraria veraciter anathematizata esse credendum est, nisi haec quibus sunt contraria fidei corde teneantur, & aperta confessione promantur. Nec in istis libris recentioribus, quos idem Pelagius post illud iudicium dicitur edidisse, quamuis adiutorio diuinae gratiae consentire videatur, quid de hac re sentiat satis euidenter apparet. Aliquando enim ita paribus momentis potestatem voluntatis aequa lance pendit, vt aliquantum etiam ad non peccandum valere definiat: quod si ita est, nullus locus adiutorio gratiae referuatur, sine qua nos dicimus ad non peccandum nihil voluntatis arbitrium valere. Aliquando autem quotidiano gratiae Dei muniri nos consistit auxilio, quamuis habeamus ad non peccandum forte ac firmum liberum arbitrium, quod utique inualidum & infirmum debuit consistere, donec sanentur omnes languores animae nostrae. Non enim pro infirmitate corporis precabatur, qui dicebat, Misere- Rom. 9. d. 16 re mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. Nam vt ostenderet pro anima se rogare, secutus adiunxit: Et anima mea turbata est valde. Videtur ergo auxilium gratiae tanquam ex abundantanti putare concedi, id est, vt etiam si non concedatur, habeamus tamen ad non peccandum forte ac firmum liberum arbitrium. Quod ne existimemus de illo temere suspicari, & fortasse quis dicat sic eum sentire forte ac firmum ad non peccandum liberum arbitrium, (quamuis sine Dei gratia id efficere atque adimplere non possit,) sicut sanos oculos firmos dicimus ad videndum, quod tamen nullo modo facere possunt, si desit lucis auxilium: alio loco quid diceret, vel quid putaret ostendit ubi ait: ideo Dei gratiam hominibus dari, vt quod facere per liberum iubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam: utique cum dicit facilius, quid vult intelligi, nisi & gratia si desit posse per liberum arbitrium, vel facile, vel etiam difficile quae diuinitus iubentur impleri? Vbi est ergo, Quid est homo, quod memor es eius? Vbi postremo illa testimonia, quae Hierosolymitanae antistes ecclesiae, sicut in eisdem gestis legitur, ipsi Pelagio se dixisse commemorat, cum ad eum perlatum esset, quod sine gratia Dei diceret absque peccato hominem esse posse? Haec sunt enim ab illo dicta tria testimonia valde magna contra huiusmodi impiam praesumptionem, quod Aposto- Rom. 9. d. 16 lus ait; Plus omnibus illis laboraui, non ego autem, sed gratia Dei mecum: Et, Non volentis, neque currentis, sed misericordis est Dei. Et, Nisi Dominus aedificauerit domum, in vanum laborauerunt aedificantes ea. Quomodo ergo quod Deus iubet, sine adiutorio ipsius vel difficile impletur, cum si Dominus non aedificet, in vanum aedificans laborasse dicatur? Ne-

que scriptum sit; Est quidem volentis atque currentis, facilius autem miserentis Dei: sed scriptum sit; Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei: non quia nullus est hominis atque voluntatis cursus, sed quia nihil potest, nisi ille miseretur. Nec Apostolus dixerit, Et ego: sed dixerit; Non ego autem, sed gratia Dei mecum. Non quia ipse nihil boni agebat, sed quia nihil ageret, si illa non adiuuaret. Quaequam illa possibilitas liberi arbitrij tam in bonum quam in malum, ex aequa lance perpendione huic facilitati locum relinquit, quam saltem videtur esse confessus dicendo, facilius possunt implere per gratiam, facilius impletur per gratiam bonum, facillime autem sine gratia fit malum, profecto ista possibilitas non aequa lance perpenditur. Sed quid plura? Non solum ad istos vitandos cauti esse debemus, verum etiam ad docendos vel monendos, si patiantur, pigrescere non debemus. Plus eis tamen sine dubitatione praestamus, si vt corrigantur oremus, ne cum tantis ingenis vel pereant vel alios perdant praesumptione damnabili, quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiam: id est, iustitiam quae a Deo est ignorant, & suam volentes constituere, iustitiae Dei non sunt subiecti. Quibus utique quoniam Christiani appellantur, magis obseruandum est quam Iudaeis, de quibus haec dixit Apostolus; Ne offendant in lapidem offensionis, vel ut argute defendendo naturam & liberum arbitrium, quemadmodum philosophi huius mundi, qui vehementer egerunt vt putarentur vel putarent sibi beatam vitam virtute propriae voluntatis efficere. Caueant ergo isti ne per sapientiam verbi euacuetur crucem Christi, & hoc sit eis offendere in lapidem offensionis. Natura enim humana etiam si in illa integritate in qua condita est permaneret, nullo modo seipsam creatore suo non adiuuante seruaret. Cum igitur sine Dei gratia salutem non posset custodire quam accepit, quomodo sine Dei gratia potest reparare quam perdidit? Non autem ideo pro istis non orare debemus, quia si non corriguntur, eorum imputandum est voluntati, qui nolunt credere etiam ad hoc ipsum sibi necessariam gratiam saluatoris, quod putant consistere in folis viribus voluntatis. Nam & illi quibus sunt isti in hac causa omnino simillimi, de quibus hoc dixit Apostolus, quod ignorant Dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitiae Dei non sunt subiecti: profecto suae voluntatis vitio non credebant. Non enim vt essent infideles cogebantur in vitium, sed nolendo credere infidelitatis crimine non carebant. Et tamen quia voluntas vt ad vera credenda moueatur, non sibi sufficit nisi per gratiam Deus opituletur, dicente ipso Domino cum de non creditibus loqueretur; Nemo venit ad me, nisi ei datum fuerit a patre. Iam. 6. propter hoc & Apostolus, quamuis eis instanter Euangelium praedicaret, parum tamen esse credebatur, nisi pro illis etiam oraret vt crederent. Ait enim; Fratres Rom. 10. Deum fit pro illis ad salutem: & tunc adiunxit illa quae diximus. Testimonium enim illis perhibeo, quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiam, &c. Oremus ergo pro illis sancte frater. Cernis quippe nobiscum quam malo errore teneantur: fragrant enim epistolae tuae odore sincerissimo Christi, ubi germanissimus gratiae ipsius dilector & confessor apparet. Sed quod diu tecum ex hac re loquendum putauimus: primo quia iucundissimum est, fecimus. Quid enim debet esse iucundius, vel infirmis gratia qua sanantur, vel pigris gratia qua excitantur, vel volentibus gratia qua iuuantur? Deinde, vt si quid nostra disputatione Deo adiuuante possemus, tua non fides sed fidei contra tales adminiculetur assertio, sicut nos quoque in hanc facultatem tuae germanitatis literis adiuua-

adiuuamur. Quid enim verius & veracissima cofes- A sione plenius, quam illud est in quadam epistola tua, ubi naturam nostram non mansisse, vt condita est, sed vitiatam esse per illum generis humani patrem, humiliter deplorasti dicens; Pauper ego & dolens, qui adhuc terrenae imaginis squalore concretus sum, & plus de primo quam de secundo Adam carnis sensibus & terrenis actibus refero, quomodo tibi audebo me pingere, cum caelestis imaginis inficiator prober corruptione terrena? Vtrinque me concludit pudor. Erubescio pingere quod sum; non audeo pingere quod non sum: odi quod sum, & non sum quod amo. Sed quid misero mihi proderit odisse iniquitatem, & amare virtutem; cum id potius agam quod odi, nec elaborem piger id potius agere quod amo; ipse discors & intestino bello distrahor, dum spiritus aduersus carnem, caro aduersus spiritum dimicat, & lex corporis lege peccati legem mentis impugnat? Infelix ego qui in me venenatum inimicae arboris gustum, nec crucis ligno digessi. Durat enim mihi illud per Adam virus patrum quo vniuersitatem generis sui pater praeparauit infecit. Et caetera, quae de hac miseria multa connectis ingemiscendo, expectans redemptionem corporis tui, & nondum re, sed spe saluum te esse cognoscens. Sed fortassis tu alium si in te transfigurasti cum haec diceret, nec aliquas de carne concupiscente aduersus spiritum, quamuis ei non consentias, molestias importunas patris & odiosas: veruntamen & tu & quisquis haec patitur, & gratiam Christi per quam de corpore mortis huius liberari expectat, nondum quidem euidenter in seipso, sed in illo homine latenter ibi erat, quando cibus vetitus tangebatur, & concipiebatur longe lateque per cunctos itura perditio. De orando autem, & gemitibus flagitando proficiendi ac recte viuendi adiutorio quem tua non feriret epistola? Quid est? cui quantumcunque sermonis ubi non sit sparsum gemebunda pietate quod in oratione dicimus, Ne nos inferas in tentationem? Inuicem itaque nos & consolemur in his omnibus, & exhortemur, & quantum dat Dominus adiuuemus. Quae autem, & de quibus audierimus quae multum dolemus, & facile credere nolumus, audiet a communi amico sanctitatis tua, quo in Dei misericordia cum salute remeante speramus nos de omnibus fieri posse certissimos.

Augustinus Vitali Carthaginensi, delato quod doceret non orandum pro incredulis, sed tantum illis impartendam doctrinam: cui proponit duodecim regulas, minitans ni desinat obstrepere precibus ab ecclesia fieri solitis, se censuris ecclesiasticis cum eo acturum.

EPISTOLA CVII.

Augustinus episcopus seruus Christi, & per ipsum seruus seruorum ipsius, Vitali fratri in ipso salutem.

CVI de te mihi essent nuntiata non bona, & ro- gavi Dominum, & donec mihi bona nuntiaretur, adhuc rogo vt literas meas nec aspernanter sumas, & salubriter legas. Si hanc exaudit pro te orationem meam, etiam de te gratiarum actionem donat vt offeram. Quod si impetro, proculdubid non contradices huic ipsi principio Epistolae meae. Hoc enim pro te oro vt sis rectae fidei. Si ergo pro charis nostris non tibi displicet vt oremus, si hanc orationem recognoscis esse Christianam, si & tu pro charis tuis talia vel orare te recolis, vel orare te debere cognoscis, quomodo dicis quod te audio dicere, vt recte credamus in Deum, & Euangelio consentiamus, non esse donum Dei, sed hoc nobis esse a nobis, id est ex propria voluntate, quam nobis in nostro corde non operatus est ipse? Et ad hoc cum audieris, quid est ergo quod ait Aposto-

lus; Deus in nobis operatur & velle & perficere? Respon- des, per legem suam, per Scripturas suas Deum operari vt velimus quas vel legimus vel audimus, sed eis consentire vel non consentire ita nostrum est, vt si velimus fiat: si autem nolimus, nihil in nobis operationem Dei valere faciamus. Operatur quippe ille, dicit, quantum in ipso est vt velimus, cum nobis nota sunt eius eloquia: sed si eis acquiescere nolumus, nos vt operatio eius nihil in nobis proficit efficiamus. Quae si dicis, profecto nostris orationibus contradicis. Dic ergo apertissime nos pro iis quibus Euangelium praedicamus non debere orare vt credant, sed eis tantummodo praedicare. Exerce contra orationes ecclesiae disputationes tuas, & quando audis sacerdotem Dei ad altare exhortantem populum Dei, orare pro incredulis vt eos Deus conuertat ad fidem, & pro catechumenis vt eis desiderium regenerationis inspiret, & pro fidelibus vt in eo quod esse coeperunt, eius munere perseuerent, subanna pius voces, & dic te non facere quod hortatur, id est Deu pro infidelibus, vt eos fideles faciat non rogare, eo quod non sint ista diuinae miserationis beneficia, sed humanae officia voluntatis. Et homo in Carthaginensi cruditus ecclesia, etiam beatissimi Cypriani librum de Dominica oratione condemna, quam doctor ille cum exponeret, ea petenda esse ostendit a Deo patre, quae tu dicis esse homini ab homine, hoc est a seipso. Quod si de precibus ecclesiae, & de martyre Cypriano, parum putas esse quod dixi, audi maiora, reprehende Apostolum, qui dixit; Oramus ad Deum, ne quid faciatis mali. Neque enim dicitur es, nihil mali cum facere qui non credit in Christum, aut qui fidem deserit Christi, ac per hoc qui dicit: Ne quid faciatis mali, nec ista vult fieri. Satisque illi non est praecipere, sed consistit se Deum rogare ne fiant, sciens hominis voluntatem ab ipso corrigi ac dirigi, vt ista non faciat; A Domino enim gressus hominis diriguntur, & viam eius vult: non dixit, Et viam eius discet, aut tenebit, aut ambulabit, aut aliquid huiusmodi quod posses dicere a Domino quidem dari, sed homini iam volenti, vt scilicet beneficium Dei, quo gressus hominis dirigit, vt viam eius discat, teneat, gradiatur, sua homo voluntate praecedat, & hoc Dei donum praecedente sua voluntate mereatur. Sed ideo dixit; A Domino gressus hominis diriguntur, & viam eius vult: vt intelligeremus ipsam voluntatem bonam qua incipimus velle credere, quoniam Dei via quid est nisi fides recta, illius esse donum qui gressus nostros propterea dirigit primitus vt velimus. Non enim ait Scriptura: A Domino gressus hominis diriguntur, quia viam eius voluit: sed diriguntur, inquit, & vult. Non igitur quia voluit diriguntur, sed quia diriguntur vult. Hic tu rursus fortasse dicitur es, hoc fieri a Domino, dum doctrina eius legitur vel auditur, si homo veritati quam legit vel audit, sua consentiat voluntate. Si enim lateret eum, inquis, doctrina Dei, non dirigerentur gressus eius, quibus directis veller via Dei. Ac per hoc tantum putas a Domino gressus hominis dirigi ad eligendam viam Dei, quia sine doctrina Dei non ei potest innotescere veritas, cui propria voluntate consentiat. Cui si consentit, inquis, quod in eius libero arbitrio constitutum est, recte utique dicuntur ab illo dirigi gressus eius vt viam eius velit, cuius doctrinam suauitate praecedente, subsequente consensione scatur, quod libertate naturali si vult facit, si non vult non facit, pro eo quod fecerit praeritum, vel supplicium recepturus. Haec est illa Pelagianorum mala, male diffamata, meritoq; reprobata, & ab ipso etiam Pelagio timente damnari in Orientalium episcoporum iudicio damnata sententia, qua dicunt gratiam Dei non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel

Matt. 6. b. 12
Rom. 9. d. 16
1. Tim. 2. 4. 25
Eph. 6. a. 3
Eph. 8. a. 5
1. Cor. 13. 1
Rom. 9. d. 16
Eph. 1. 26
Phil. 1. 26

Rom. 10. 4. 2

Rom. 9. 5. 32

1. Cor. 2. 4. 17

Rom. 10. 4. 3

Iam. 6.

Rom. 10. 4. 1

ibid. a. 2

Phil. 6. 3. d. 30

Phil. 2. b. 13

1. Cor. 13. 4. 7

Eph. 3. 6. 2. 3

Phil. 3. 6. 2. 3

Meminit deia. Gal. 1. 3. Eph. 1. 2. Phil. 1.

Phil. 4. 4. 3.

Pro. 10. et 8. a. Phil. 3. 6. v. 23. b. Prov. 20. d. 2. 4. Phil. 2. b. 1. 3.

Mat. 6. b. 9.

Mat. 5. 8. 4. 4.

1. Cor. 1. 5. f. 49.

Mat. 6. b. 10.

esse, vel in lege atque doctrina: & vsque adeo frater A
 erimus graues corde, vt de gratia Dei, imò aduersus
 gratiam Dei eam Pelagianam sententiam teneamus,
 quam peccatore quidem ficto, sed tamen catholicos iu-
 dices timens Pelagius ipse damnauit? Et quomodo,
 inquires, respondebitur? Quomodo censet facilius &
 apertius, quam vt illud quod de orando Deo superius
 egimus, sic amplectamur, vt hoc menti nostræ nulla
 subtrahat obliuionis irreptio, nulla calliditas argu-
 mentationis extorqueat. Si enim quod scriptum est,
 A Domino gressus hominis diriguntur, & viam eius
 volent. Et, Præparatur voluntas à Domino. Et, Deus est
 enim qui operatur in nobis & velle. Et multa huius-
 modi quibus commendatur vera Dei gratia, hoc est,
 quæ non secundum merita nostra datur, sed dat merita
 ipsa cum datur, quia præuenit hominis voluntatem
 bonam, nec eam cuiusquam inuenit in corde, sed faci-
 cit. Si ergo ita præpararet atque operaretur Deus ho-
 minis voluntatem, vt tantummodo legem suam atque
 doctrine liberò eius adhiberet arbitrio, nec voca-
 tione illa atque secreta sic eius ageret sensum,
 vt eidem legi atque doctrinæ accommodaret assen-
 sum, proculdubio eam legere vel intelligere legendo,
 vel etiam exponere ac prædicare sufficeret, nec opus
 esset orare, vt Deus ad fidem suam infidelium corda
 conuerteret, & conuerfis proficientem perseverantiã
 eiusdem gratiæ suæ largitate donaret. Si ergo hæc à
 Domino poscenda esse non renuis, quid restat frater
 Vitalis, nisi vt ab illo ea donari fatearis, à quo poscen-
 da esse consentis? Si autem negas ab illo nos poscere
 ista debere, eidem doctrinæ ipsius contradicis, quia &
 hoc in ea didicimus, vt ab illo ista poscamus. Oratio-
 nem Dominicam nostri, nec dubito te Deo dicere; Pa-
 ter noster qui es in caelis, &c. Lege expositorem eius
 beatissimum Cyprianum, & quemadmodum expo-
 fuerit quod ibi dicitur, Fiat voluntas tua, sicut in celo
 & in terra, diligenter attende, & obedienter intelli-
 ge: profecto docebit te orare pro infidelibus inimicis ec-
 clesiæ secundum præceptum Domini, dicentis; Orate
 pro inimicis vestris: & hoc orate, vt fiat voluntas Dei,
 sicut in eis qui iam fideles sunt, & portant imaginem
 caelestis hominis, & propterea caeli nomine digni
 sunt: ita & in eis qui per infidelitatem non nisi ima-
 ginem terreni hominis portant, & ob hoc terra meri-
 to nuncupantur. Nempe isti pro quibus inimicis Do-
 minus nos iussit orare, & gloriosissimus martyr sic ex-
 posuit, quod in oratione dicimus; Fiat voluntas tua
 sicut in celo & in terra, vt ipsis etiam poscamus fidem
 quam fideles habent: nempe ergo isti Christianæ pie-
 tatis inimici, legem Dei atque doctrinam qua Christi
 prædicatur fides, vel omnino audire nolunt, vel ad hoc
 audiunt siue etiam legunt vt irrideant & deridentur,
 & quanta possunt contradictione blasphemant. Inani-
 ter igitur & perfuntorie potius quam veraciter pro
 eis, vt doctrinæ cui aduersantur credendo consentiãt,
 Deo fundimus preces, si ad eius non pertinet gratiam
 conuerrere ad fidem suam ipsi fidei contrarias homi-
 num voluntates. Inaniter etiam & perfuntorie po-
 tius quam veraciter magnas cum exultatione agimus
 Deo gratias, quando aliqui eorum credunt, si hoc in
 eis ipse non facit. Non fallamus homines, nam Deum
 fallere non valemus. Prorsus non oramus Deum, sed
 orare nos fingimus, si nos ipsos non illum credimus
 facere quod oramus. Prorsus non gratias Deo agi-
 mus, sed nos agere fingimus, si vnde, illi gratias agi-
 mus, ipsum facere non putamus. Labia dolosa si in
 hominum quibuscumque sermonibus sunt, saltem in
 orationibus non sint. Absit, vt quod facere Deum
 rogamus oribus & vocibus nostris, eum facere nege-
 mus cordibus nostris. Et quod est grauius ad alios etiam
 decipiendos, hoc non taceamus disputationibus

nostris, & dum volumus apud homines defendere li-
 berum arbitrium, apud Deum perdamus orationis
 auxilium, & gratiarum actionem non habeamus ve-
 ram, dum veram non agnoscimus gratiam. Si verè vo-
 lumus defendere liberum arbitrium, non oppugne-
 mus vnde sit liberum. Nam qui oppugnat gratiam,
 quæ nostrum ad declinandum à malo, & faciendum
 bonum liberatur arbitrium, ipse arbitrium suum ad-
 huc vult esse captiuum. Responde obsecro quomodo
 dicit Apostolus; Gratias agentes patri idoneos facienti
 nos in parte fortis sanctorum in lumine, qui eruit nos
 de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij
 charitatis suæ: si non ipse arbitrium nostrum, sed ipsum
 arbitrium se liberat? Mendaciter ergo agimus gratias
 patri, tanquam ipse faciat quod ipse non facit. Et
 errauit qui dixit, quod ipse nos faciat idoneos in parte
 fortis sanctorum in lumine, quia ipse nos eruit de
 potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij
 charitatis suæ. Responde quomodo ad declinandum à ma-
 lo, & faciendum bonum liberum habebamus arbi-
 trium, quando erat sub potestate tenebrarum, vnde
 nos, si quemadmodum dicit Apostolus, Deus eruit,
 ipse vtique illud liberum fecit: quod tam magnam no-
 strum bonum, si per suam doctrinam prædicationem tan-
 tummodo facit, quid de iis dicemus quos de ipsa tene-
 brarum potestate nondum eruit, prædicanda tantum
 illis est doctrina diuina, an etiam orandum pro eis vt
 de tenebrarum potestate diuinitus eruantur? Si tan-
 tummodo prædicandum esse dicis, iussioni Domini &
 orationibus ecclesiæ contradicis: si autem fateris pro
 eis orandum, id vtique orandum fateris, vt eidem do-
 ctrinæ arbitrio liberato à tenebrarum potestate con-
 sentiant. Ita fit vt neque fideles fiant, nisi libero arbi-
 trio, & tamen illius gratia fideles fiant, qui eorum à po-
 testate tenebrarum liberauit arbitrium. Sic & Dei gra-
 tia non negatur, sed sine vllis humanis præcedentibus
 meritis vera monstratur: & liberum ita defenditur, vt
 humilitate solideret, non elatione præcipitetur arbi-
 trium, & qui gloriatur, non in homine, vel quolibet
 alio, vel seipso, sed in Domino gloriatur. Potestas
 enim tenebrarum quid est nisi potestas diaboli & an-
 gelorum eius: qui cum fuissent Angeli lucis, in verita-
 te per liberum arbitrium non stantes, sed inde caden-
 tes facti sunt tenebræ: Non te ista doceo, sed quæ no-
 sti vt recorderis admoneo. Huic igitur potestati tene-
 brarum, per illius ruinam, cui primo homini ab ea po-
 testate præuaticatio persuasa est, & in quo omnes in-
 cidimus, subiectum est genus humanum, propter quod
 de hac potestate tenebrarum eruitur & paruuli, cum
 regenerantur in Christo. Neque hoc apparet in eorum
 arbitrio liberato, nisi cum ad annos peruenerint
 ratione vtentis ætatis, habentes consentientem doctri-
 næ salutari in qua nutriti sunt voluntatem, & in ea fi-
 nientes istam vitam, si electi sunt in Christo ante con-
 stitutionem mundi, vt essent sancti & immaculati in
 conspectu eius in charitate prædestinati in adoptionem
 filiorum. Hæc autem potestas tenebrarum, id est
 est diabolus, qui dicitur etiam princeps potestatis æ-
 ris, operatur in filiis diffidentia, princeps, iste rector tene-
 brarum, id est diabolus diffidentia filiorum, regens
 eos ad arbitrium suum, quod neque ipse habet liberum
 ad beneficiendum, sed ad maximam maleuolentiã pœ-
 na sui sceleris obduratum: vnde nemo sanæ fidei cre-
 dit, aut dicit hos apostatas angelos ad pristina pietatē
 correctā aliquando voluntate conuerti. Quid ergo o-
 peratur hæc potestas in filiis diffidentia, nisi opera sua
 mala, & in primis maximè que ipsam diffidentiam &
 infidelitatem qua sunt inimici fidei, per quam scit
 eos posse mundari, posse sanari, posse perfectissimè
 liberos, quod eis vehementer inuidet, in æternitate
 regnare. Itaque aliquos eorum per quos amplius
 decipere

Rom. 14. 4. 2. 3. Heb. 11. b. 6.

Heb. 2. d. 14

Luc. 11. 4. 2. 2. *

Rom. 7. b. 7.

Phil. 6. 7. 10.

Rom. 7. b. 12

Phil. 2. b. 13

Mat. 6. g. 65

al. qui se existimat. 1. Cor. 10. 6. 12.

decipere affectat, sinit habere nonnulla velut opera A
 bona in quibus laudantur, per quasque gentes, præci-
 pueque in gente Romana, qui præclare gloriosissimè
 que vixerunt. Sed quoniam sicut veracissima Scriptu-
 ra dicit; Omne quod non est ex fide, peccatum est: &
 sine fide impossibile est vtique placere Deo, nõ homi-
 nibus nihil sic agit hic princeps, quam vt nõ credatur
 in Deum, nec ad mediatorem à quo soluuntur opera
 eius credèdo veniatur. Sed ipse mediator intrat in do-
 mum fortis, id est in hoc seculum mortalium sub po-
 testate diaboli, quantum ad ipsum pertinet constitutum:
 de ipso quippe scriptum est; quod potestate hæ-
 beat mortis, intrat in domum fortis: id est, in suo do-
 minatu habentis genus humanum, & prius alligat eum,
 id est, eius coërcet & cohibet potestatem, potestatis
 suæ fortioribus vinculis, & sic eripit vasa eius quæcum-
 que prædestinauit eripere, arbitrium eorum ab eius
 potestate liberans, vt illo non impediēte credant in
 istum libera voluntate. Proinde hoc opus est gratiæ,
 non naturæ. Opus est, inquam, gratiæ, quam nobis at-
 tulit secundus Adam, non naturæ, quam totam perdi-
 dit in semetipso primus Adam. Opus est gratiæ tollē-
 tis peccatum & viuificantis mortuum peccatorē, non
 opus legis ostendentis peccatum, nec à peccato viuifi-
 cantis. Nam ille magnus gratiæ prædicator, Pecca-
 tum, inquit, non cognoui, nisi per legem. Et si data es-
 set, inquit, lex quæ posset viuificare, omnino ex lege
 esset iustitia. Opus est hoc gratiæ, quam qui accipiunt
 doctrinæ salutari Scripturarum sanctarum, etiam fuerint
 inimici, sunt amici: non opus eiusdem doctrinæ,
 quam qui audiunt & legunt sine gratia Dei, peiores e-
 ius efficiuntur inimici. Nõ est igitur gratia Dei in na-
 tura liberi arbitrij & in lege atque doctrina, sicut Pe-
 lagiana peruersitas desipit, sed ad singulos actus datur
 illius voluntate, de quo scriptum est; Pluuiam volun-
 tariam segregabis Deus hereditati tuæ: quia & libe-
 rum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati
 graditate perdidimus, & lex Dei atque doctrina, quam-
 uis sancta & iusta & bona, tamen occidit, si non viuifi-
 cat spiritus, per quem fit, non vt audiendo, sed vt o-
 bediēdo, neque vt lectione, sed vt dilectione teneatur.
 Quapropter vt in Deum credamus, & piè viuamus,
 non volentis neque currentis, sed misericordis est
 Dei: non quia velle non debemus & currere, sed quia
 ipse in nobis & velle operatur & currere. Vnde & ipse
 Dominus Iesus credentes à non credentibus, id est ab
 iræ vasis vasa misericordiæ discernens: Nemo, inquit,
 venit ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo. Et vtique
 vt hoc diceret, in eius doctrina fuerant scandaliza-
 ti discipuli eius, qui eum postea non sunt secuti.
 Non ergo gratiam dicamus esse doctrinam, sed agnos-
 scamus gratiam quæ facit prodesse doctrinam: quæ
 gratia si desit, videmus etiam obesse doctrinam. Pro-
 pterea Deus vt omnia futura opera sua in prædestina-
 tione præsciuerit, sic illa disposuit, vt quosdam non
 credentes ad fidem suam orationes credentiū pro eis
 exaudiendo conuertat, vnde refutentur: & si ille est
 eis propitius, corrigantur qui putant gratiam Dei esse
 naturam liberi arbitrij, cum qua nascimur, aut gra-
 tiam Dei esse doctrinam quamuis vtilem, quæ per
 linguas & literas prædicatur. Non enim hoc oramus
 pro infidelibus, vt fiat eorum natura, id est vt homi-
 nes sint, aut vt doctrina eius prædicetur, quam malo
 suo audiunt, si non credunt: & plerumque pro eis ora-
 mus qui cum legant vel audiant, nolunt credere: sed
 oramus vt voluntas corrigatur, doctrinæ consentiantur,
 natura sanetur. Iam verò vt perseverent in eo
 quod esse cœperunt, etiam pro se ipsis orant fideles:
 vtile est quippe omnibus vel penè omnibus propter
 humilitatem saluberrimam, vt quales futuri sint, sci-
 re non possint. Ad hoc dicitur: Qui videtur stare,

videat ne cadat: propter huius timoris vtilitatem, ne
 regenerati & piè viuere incipientes, tanquam securi
 alta sapiamus, quidam non perseveraturi persevera-
 turis Dei permissione vel prouisione ac dispositione
 miscerentur, quibus cadentibus territi cum timore &
 tremore gradiamur viam iustam, donec ex hac vita
 quæ tentatio est super terram, transeamus ad aliam,
 vbi iam non sit elatio comprimenda, nec contra eius
 suggestiones tentationesque luctandum. Sed de hac
 re, id est, cur quidam non permanant in fide & sancti-
 tate Christiana, tamen accipiant ad tempus hanc gra-
 tiam, & dimittantur hic viuere donec cadant, cum
 possint rapi de hac vita, ne malicia mutet intellectum
 eorum, quod de sancto immatura ætate defuncto scri-
 ptum est in libro Sapientiæ: quærat quisque vt potue-
 rit, & si inuenerit præter hanc quæ à me reddita est, a-
 liam probabilem rationem à recta fidei regula nõ re-
 cedens, teneat eam, & ego cum illo si me non latue-
 rit: veruntamen in quod peruenimus, in eo ambule-
 mus donec nobis Deus reuellet, si quid aliter sapiamus,
 sicut Apostolicis literis admonemur. Peruenimus au-
 tem in ea quæ ad fidem veram & catholicam pertine-
 re firmissimè scimus, in quibus ita nobis ambuladum
 est, adiuuante illo atque miserante cui dicimus; De-
 duc me Domine in via tua, & ambulabo in veritate
 tua: vt ab eis nullo modo deuiemus. Quoniam ergo
 proptio Christo Christiani catholici sumus, scimus
 nodum natos nihil egisse in vita propria boni seu
 mali, nec secundum merita prioris alicuius vite, quæ
 nulla propria singuli habere potuerunt, in huius vite
 venire miserias: sed tamen secundum Adam carnali-
 ter natos contagium mortis antiquæ prima natiuitate
 contrahere, nec liberari à supplicio mortis æternæ,
 quod trahit ex vno in omnes transiens iusta damna-
 tio, nisi per gratiam renascantur in Christo. Scimus
 gratiam Dei nec paruulis nec maioribus secundum
 merita nostra dari. Scimus non omnibus hominibus
 dari, & quibus datur, non solum secundum merita o-
 perum non dari, sed nec secundum merita voluntatis
 eorum quibus datur, quod maximè apparet in paru-
 lis. Scimus eis quibus datur, misericordia Dei gra-
 tiam dari. Scimus eis quibus non datur, iusto iudi-
 cio Dei non dari. Scimus quod omnes astabimus
 ante tribunal Christi, vt ferat vnusquisque secundum
 ea quæ per corpus gessit, non secundum ea quæ si diu-
 tius viueret gesturus fuit, siue bonum siue malum.
 Scimus etiam paruulos secundum ea quæ per corpus
 gesserunt, recepturos vel bonum vel malum. Ges-
 serunt autem non per seipsos, sed per eos quibus pro
 illis respondentibus & renuntiare diabolo dicuntur,
 & credere in Deum, vnde & in numero fidelium com-
 putantur, pertinentes ad sententiam Domini dicen-
 tis: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.
 Propter quod & illis qui hoc Sacramentum non acci-
 piunt, contingit quod sequitur: Qui autem non credi-
 derit, condemnabitur. Vnde & ipsi, sicut dixi, si in illa
 parua ætate moriuntur, vtique secundum ea quæ per
 corpus gesserunt, id est tempore quo in corpore fue-
 runt, quando per corda & ora gestantium crediderunt
 vel non crediderunt, quando baptizati vel non bapti-
 zati sunt, quando carnem Christi manducauerunt vel
 non manducauerunt, quando & sanguinem biberunt
 vel non biberunt, secundum hæc ergo quæ per corpus
 gesserunt, non secundum ea quæ si diu hic viue-
 rent gesturi fuerant, iudicantur. Scimus felices esse
 se mortuos qui in Domino moriuntur, nec ad eos
 pertinere, quicquid acturi fuerant si tempore diuturniore
 vixissent. Scimus eos qui corde proprio credunt in
 Dominum, sua id facere voluntate ac libero
 arbitrio. Scimus pro eis qui nolunt credere, nos
 qui iam

Job 7. 4. 1.

Sap. 4. b. 11

Phil. 3. c. 16

Phil. 8. 5.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

1. Cor. 10. 6. 12.

qui iam credimus recta fide agere cum Deum oramus
 XI. Scimus pro eis qui ex illis crediderunt tanquam de beneficiis recte atque veraciter & debere nos Deo agere gratias, & solere. Recognoscis me, ut puto, in iis quae nos scire dixi, non omnia quae ad fidem catholicam pertinent commemorare voluisse, sed ea tantum quae ad istam quae inter nos agitur, de Dei gratia, quaestione vtrum praecedat haec gratia an subsequatur hominis voluntatem, hoc est, ut planius id eloquar, vtrum ideo nobis detur, quia volumus, an per ipsam Deus etiam hoc efficiat ut velimus. Si ergo istas duodecim sententias, quas nos dixi scire, ad fidem rectam & catholicam pertinere, etiam tu frater nobiscum tenes, ago Deo gratias, quas profecto non veraciter agerem, nisi gratia Dei fieret ut teneres. Quae tibi tenenti, nullum omnino remanet nobiscum de hac quaestione certamen. Vt enim eadem duodecim breui expositione percurram: quomodo voluntatis humanae meritum sequitur gratia, cum detur & parvulis qui hoc nondum possunt velle seu nolle? Quomodo gratiam vel in maioribus dicuntur praecedere merita voluntatis, si gratia ut vera sit gratia non secundum merita nostra datur? Quam sententiam catholicam Pelagius ipse sic timuit, ut eos qui dicunt gratiam Dei secundum merita nostra dari, sine dubitatione damnaret, ne a catholicis iudicibus damnaretur. Quomodo dicitur gratia Dei in natura esse liberi arbitrii vel in lege atque doctrina, cum & istam sententiam Pelagius ipse damnauerit, proculdubio confitens gratiam Dei ad singulos actus dari eis utique, qui iam libero arbitrio vtrunt? Quomodo dicitur omnes homines eam fuisse accepturos, si non illi quibus non donatur eam sua voluntate respicerent, quoniam Deus vult omnes homines saluos fieri, cum multis non detur parvulis, & sine illa plerique moriantur qui non habent contrariam voluntatem, & aliquando cupientibus festinantibusque parentibus, ministris quoque volentibus ac paratis, Deo nolente non detur, cum repente antequam detur expirat, pro quo ut acciperet currebatur? Vnde manifestum est eos qui huic resistunt tam perspicuae veritati, non intelligere omnino qua loquutione sit dictum, quod omnes homines vult Deus saluos fieri, cum tam multi salui non fiant, non quia ipsi, sed quia Deus non vult, quod sine vlla caligine manifestatur in parvulis: sed sicut illud quod dictum est. Omnes in Christo viuificabuntur, cum tam multi aeterna morte puniantur, ideo dictum est: Quia omnes quicumque vitam aeternam percipiunt, non percipiunt nisi in Christo: ita quod dictum est, omnes homines vult Deus saluos fieri, cum tam multos nolit saluos fieri, ideo dictum est, quia omnes qui salui fiunt, nisi ipso volente non fiunt, & si quo alio modo illa verba Apostolica intelligi possunt, ut tamen huic apertissimae veritati, in qua videmus, tam multos volentibus hominibus sed Deo nolente saluos non fieri, contraria esse non possint. Quomodo ut detur gratia diuina, voluntas meretur humana, si eis quibus datur gratuita misericordia datur, ut vera sit gratia? Quomodo in hac re merita pensantur voluntatis humanae, quandoquidem illis quibus gratia ista non datur, nullo plerumque merito, nulla voluntate distantibus, sed similem cum eis quibus datur habentibus causam, iusto tamen iudicio Dei non datur? Non enim est iniquitas apud Deum, ut intelligant quibus datur quam gratis eis detur, quando iuste utique non daretur, quoniam similem habentibus causam iuste non datur. Quomodo non gratia Dei est non solum credendi voluntas ab initio, verum etiam perseverandi usque in finem, cum finis ipse vitae huius non in hominis, sed in Dei sit potestate, & possit utique, Deus etiam hoc beneficium non persequeratur conferre, ut rapiatur ex corpore, ne ma-

litia mutet intellectum illius? Non enim recipiet homo seu bonum seu malum, nisi secundum ea quae per corpus gessit, non secundum ea quae si diutius viueret gesturus fuit. Quomodo dicitur propterea quibusdam non dari, quibusdam morituris parvulis Dei gratia dari: quia eorum futuras praevider voluntates, quas habituri essent si viuerent, cum secundum ea quae per corpus gessit, non secundum ea quae gesturus esset, si diutius fuisset in corpore, vnusquisque recipiat siue bonum siue malum, sicut Apostolus definit? Quomodo secundum voluntates suas futuras homines iudicantur, quas habituri fuisse dicuntur, si diutius tenerentur in carne, cum dicat Scriptura: Felices mortui, qui in Domino moriuntur? quorum sine dubio certa, & secura felicitas non est, si & ea quae non egerunt, sed adhuri fuerant, si esset eis haec vita prolixior, iudicabit Deus: nullumque accipit beneficium qui rapitur, ne malitia mutet intellectum eius: quia & pro illa malitia cui forsitan imminenti subtrahitur, poenas huius: nec gaudendum est de iis, quos in fide recta & vita bona novimus esse defunctos, ne secundum aliqua scelera iudicentur quae fuerant si viuerent fortasse facturi: nec dolendi vel detestandi sunt isti, qui vitam istam in infidelitate ac perditis moribus finierunt, quia forte si viuerent, acturi fuerant poenitentiam, pieque victuri, & secundum ista sunt iudicandi: totumque ille de Mortalitate liber gloriosissimi martyris Cypriani reprobandus & abiectissimus est, in quo tota eius intentio est, ut sciamus bonis fidelibus gratulandum esse morientibus, quando huius vitae tentationibus auferuntur, deinceps in beatissima securitate mansuri. Sed quoniam hoc falsum non est, & sine dubitatione felices sunt mortui qui in Domino moriuntur, ridendus est & execrandus error, quo putatur quod homines secundum suas futuras, quae morientium non sunt futurae, iudicandi sunt voluntates. Quomodo dicuntur negare liberum voluntatis arbitrium, qui consistuntur omnem hominem, quisque suo corde credit in Deum, non nisi sua libera credere voluntate, cum potius illi oppugnet arbitrium liberum, qui oppugnant Dei gratiam, qua vere ad bona eligenda & agenda sit liberum? Quomodo dicitur, quod per legem Dei atque doctrinam Scripturarum fiat, quod eadem Scriptura dixit, Praeparatur voluntas a Domino, ac non potius per occultam inspirationem gratia Dei, quandoquidem pro eis qui eidem doctrinae contradicentes nolunt ei credere, ipsum Deum fide recta rogamus ut velint? Quomodo Deus expectat voluntates hominum, ut praevenerint eum quibus det gratia, cum gratias ei non immerito agamus de iis quibus non ei credentibus, & eius doctrinam voluntate impia persequentibus misericordiam praerogavit, eosque ad seipsum omnipotentissima facilitate conuertit, ac volentes ex nolentibus fecit: ut quid ei inde gratias agimus, si hoc ipse non fecit: ut quid tanto magis eum magnificamus, quanto magis nolebant credere quos credidisse gaudemus, si gratia diuina voluntas in melius non mutatur humana? Apostolus Paulus: Eram, inquit, ignotus facie ecclesiae Iudaeae quae sunt in Christo, tatum autem audiebant, quia qui aliquando nos persequerentur, nunc euangelizat fidem quam aliquando vastabat, & in me magnificabant Deum. Vt quid magnificabant Deum, si non Deus ad seipsum cor illius viri suae gratiae bonitate conuerterat, quando ut ipse confiteatur, misericordiam consecutus est, ut fidelis esset ea fide quam aliquando vastabat? ipsum etiam verbum quod posuit, quem nisi Deum hoc tam magnum bonum fecisse declarat? Quid est enim, in me magnificabant Deum: nisi in me Deum magnificum praedicabant? Quomodo autem eum magnificum praedicabant, si magnum illud factum de Pauli conuersione ipse non fecerat: & quo pacto ipse fecerat, si volentem credere

2. Cor. 5. b. 10.
 Apoc. 14. c. 13.
 Cyprianum.
 Rom. 20. d. 24.
 Gal. 1. d. 22.

credere ex nolente ipse non fecerat? Nempe manifestum est ex illis duodecim sententiis quas pertinere ad catholicam fidem negare non sineris, non solum omnibus, verum etiam singulis id confici ut consisteamur gratia Dei praeveneri hominum voluntates, & per hac eas potius praeparari, quam propter earum meritum dari. Aut si aliquid earum duodecim esse verum negas, quarum propterea commendo etiam numerum, ut facilius memorariae mandentur, distinctiusque teneantur, non te pigeat referbere ut sciam, & ea quae mihi Dominus dederit facultate respondeam. Ego enim hereticum quidem Pelagianum te esse non credo, sed ita esse volo, ut nihil illius ad te transeat, vel in te relinquatur erroris. Sed inter haec duodecim reperies fortasse aliquid, quod negandum vel dubitandum putes, & vnde nos operosius disputare compellas. Nunquid & orare prohibebis ecclesiam pro infidelibus, ut sint fideles: pro iis qui nolunt credere, ut velint credere: pro iis qui ab eius lege doctrinaque dissentiant, ut legi eius doctrinaeque consentiant, ut det illis Deus quod per Prophetam promisit, cor cognoscendi eum, & aures audiendi, quas utique acceperant: de quibus Saluator ipse dicebat: Qui habet aures audiendi, audiat: Nunquid ubi audieris sacerdotem Dei ad eius altare populum hortantem ad Deum orandum, vel ipsum clara voce orantem, ut incredulas gentes ad fidem suam venire compellat, non respondebis, Amen? An etiam huius fidei sanitati contraria disputabis? Nunquid beatissimum Cyprianum in hoc errasse clamabis vel suffurabis, ubi pro inimicis fidei Christianae, ut etiam ipsi ad eam conuertantur orare nos docet? Nunquid postremum Apostolum Paulum pro Iudaeis infidelibus habentem talia vota culpabis: de quibus ait, Bona voluntas quidem cordis mei, & deprecatio ad Deum fit pro illis in salutem. Quinetiam Thessalonicensibus dicit, De cetero fratres orate pro nobis, ut verbum Domini currat & glorificetur, sicut etiam apud vos, & ut eruamur ab iniquis & malis hominibus: non enim omnium est fides. Quomodo curreret & glorificaretur verbum Dei, nisi ad fidem conuersis eis quibus praedicaretur, quandoquidem iam credentibus dicit, quemadmodum & apud vos? Scit certe hoc ab illo fieri quae vult rogari ut hoc faciat, ut etiam eruatur ab iniquis & malis hominibus, qui profecto & illis orationibus non erant credituri. Propter quod addidit, Non enim est omnium fides: tanquam diceret, Non enim apud omnes etiam nobis orantibus glorificabitur verbum Dei, quia ipsi utique fuerant credituri, qui ordinati erant in vitam aeternam, praedestinati in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum, & electi in ipso ante mundi constitutionem: sed ideo Deus per orationes credentium nondum credentes credere facit, ut ostendat quia ipse facit. Nemo est enim tam imperitus, tam carnalis, tam tardus ingenio, qui non videat Deum facere quod rogari se precepit ut faciat. Haec & alia testimonia diuina, quae commemorare longum est, ostendunt Deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideum, & praeveneri in hominibus bonarum merita voluntatum: ita ut voluntas per antecedentem gratiam praeparatur, non ut gratia merito voluntatis antecedente donetur: hoc & gratiarum actio indicat quod oratio, oratio pro infidelibus, gratiarum actio pro fidelibus. Qui enim est orandus ut faciat, illi est actio gratiarum reddenda cum fecerit. Vnde idem dicit Apostolus ad Ephesios; Propter hoc & ego audita fide vestra in Domino Iesu, & in omnes sanctos, non cessato gratias agere pro vobis. Loquimur autem nunc de ipsis initiis, cum homines qui erant auersi & aduersi, conuertuntur ad Deum, & velle incipiunt quod nolebant, & habere fidem quam non habebant, quod ut fiat in eis, oratur pro eis, quamuis non oretur ab eis.

Mat. 13. a. 9.
 Rom. 10. a. 1.
 2. Thes. 3. a. 1.
 Eph. 1. a. 5.
 Ibid. a. 4.
 Eph. 1. c. 15.

Ipsi enim quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Cum vero factum fuerit quod oratur, ei qui fecit aguntur gratiae, & pro eis & ab eis. De orationibus autem iam fidelium quas & pro se, & pro aliis fidelibus faciunt ut proficiant in eo quod esse coeperunt, & de gratiarum actionibus quia proficiunt, cogitandum esse tecum non puto. Contra Pelagianos est iste conflictus tibi nobisque communis. Illi quippe omnia ad fidem piamque vitam hominum pertinentia ita tribuunt libero voluntatis arbitrio, ut habenda ex nobis non a Domino putent esse poscenda: tu autem si ea quae de te audio vera sunt, initium fidei, ubi est etiam initium bonae, hoc est, piae voluntatis, non vis donum esse Dei, sed ex nobis nos habere contendis ut credere incipiamus, cetera autem religiose vitae bona Deum per gratiam suam iam ex fide petentibus, quaerentibus, pulsantibus donare consentis. Nec attendis ideo pro infidelibus Deum rogari ut credat, quoniam Deus donat & fidem: ideo pro eis & qui crediderint Deo gratias agi, quoniam donat fidem. Quam obrem ut hunc ad te sermonem aliquando concludam, si negas orandum esse, ut qui nolunt credere velint credere, si negas agendas esse Deo gratias, quoniam credere voluerunt qui nolebant credere, aliter tecum agendum est ut non sic erres, aut si errare persistis, ne miras alios in errorem. Si autem quod de te magis credo, sentis atque consentis orare nos Deum debere ac solere pro nolentibus credere ut velint credere, & pro eis qui aduersantur & contradicunt legi eius atque doctrinae, ut ei credant eamque sectentur: si sentis atque consentis debere nos etiam Deo agere gratias ac solere pro talibus, quod ad fidem eius doctrinaeque conuersi volentes ex nolentibus fiant, oportet sine dubitatione fatearis voluntates hominum Dei gratia praeveneri, & ut bonum velint homines quod nolebant, Deum facere, qui rogatur ut faciat, & cui nos nouimus agere gratias dignum & iustum esse cum fecerit. Dominus tibi det intellectum in omnibus, Domine frater.

Augustinus Seleuciana de baptismo & poenitentia Petri contra Nouatianos.
 EPISTOLA CVIII.
 Religiosissima, & in Christi dilectione honoranda Sumule Dei Seleuciana, Augustinus episcopus in Domino Saluam.
 Lectis literis tuis de salute vestra letatus, ad ea quae scripsisti, respondere non distuli. Et primum miratus sum quomodo dicat Nouatianus iste Petrum baptizatum non fuisse, cum paulo superius scripsisset eum dixisse, quod Apostoli fuerunt baptizati. Vnde autem illi videatur quod inter Apostolos baptizatos Petrus non fuerit baptizatus, ignoro. Et ideo exemplum Epistolae tuae, ne forsitan tu non habeas, misi tibi, in quo diligentius considerares ad ea me respondere, quae inueni in literis tuis. Si enim notarius non mendose excepit aut scripsit, nescio quale cor habeat, qui cum Apostolos baptizatos dicat, Petrum baptizatum negat. Quod autem dicitur Petrum egisse poenitentiam, cauendum est, ne ita putetur egisse quomodo agunt in ecclesia qui proprie poenitentes vocantur. Et quis hoc ferat, ut primum Apostolorum, inter tales poenitentes numerandum putemus? Poenituit enim eum negasse Christum, quod eius indicant lachrymae. Sic enim scriptum est: Quia fleuit amarè. Nondum enim fuerant resurrectione Domini confirmati, & illo aduentu Spiritus sancti, qui apparuit die pentecostes, vel illa inspiratione, quam demonstravit Dominus postquam resurrexit a mortuis, cum insufflauit in eorum faciem, dicens: Accipite Spiritum sanctum. Vnde recte dici potest, quia cum Petrus negauit Domi-

Rom. 10. c. 14.
 al. cedant.
 Nota 2. col. 12.
 Poenitentes.
 Math. 2. 6. 8. 7. 5.
 Rom. 20. f. 23.

Dominum, nondum fuerant Apostoli baptizati, non A tamen aqua, sed Spiritu sancto. Hoc enim eis dixit postquam resurrexit, & conuersatus est cum eis; Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem Spiritu sancto baptizabimini, quem & accepturi estis non post multos hos dies. Aliqui autem codices habent, Vos autem Spiritu sancto incipietis baptizari. Sed siue dicatur baptizabimini, siue incipietis baptizari, ad rem nihil interest. Nam in quibuscunque codicibus inuenitur baptizabimini, aut incipietis baptizare, mēdosi sunt, qui ex Græcis facillimē conuincuntur. Si autem dicimus aqua non fuisse baptizatos, metuendum est ne grauitur in eis erremus, ne demus hominibus auctoritatē contemnendi baptismum, quem vsque adeo non contemnendum ipsa Apostolica disciplina commendat, vt Cornelius Centurio & ij qui cum illo erāt, etiam iam accepto Spiritu sancto fuerint baptizati. Sicut antiqui iusti si non circumciderentur, non erat eis peccatum: postea verò quā iussit Deus vt circumcideretur Abraham eiusque posteritas, iam si nō fieret, graue peccatum fuit: sic etiam postquam Dominus Christus in ecclesia sua sacramentū noui Testamenti pro circumsione carnis sanctum baptismum dedit, & apertissime dixit: Si quis non renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum: iam non debemus querere, quando quisque fuerit baptizatus, sed quosumque legimus in corpore Christi, quod est ecclesia, pertinere ad regnum cælorum, non nisi baptizatos intelligere debemus: nisi forte quos angustia passionis inuenit, & nolentes negare Christum, antequam baptizarentur occisi sunt, quibus ipsa passio pro baptismo deputata est. Sed nunquid hoc possumus de Apostolis dicere, qui vsque adeo largum tempus habuerunt quo baptizarentur, vt alios etiam baptizauerint? Sed non omnia quæ facta sunt, etiam scripta inueniuntur, veruntamen facta esse ex cæteris documentis probantur. Scriptum est quando baptizatus sit Apostolus Paulus, & scriptum non est quando baptizati sint alij Apostoli, veruntamen etiam ipsos baptizatos intelligere debemus: quemadmodum scriptū est quādo baptizatae sunt plebes ecclesiarum in Hierusalem & Samaria, quando autem baptizatae sint aliae plebes Gentium, quibus Apostoli epistolas miserunt, non est vti que scriptum: & tamen etiam ipsas baptizatas vti que minimē dubitamus propter illam Domini sententiam; Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum. Vtrumque autem de Domino scriptum est, & quia ipse non baptizabat, sed discipuli eius, vt intelligeremus & ipsum quidem baptizasse præsentia maiestatis, non tamen ipsum baptizasse manibus suis. Ipsius enim erat baptismi sacramentum, ad discipulos autem baptizandi ministeriū pertinebat. Tunc ergo quando dicit Ioannes Euangelista in Euangelio suo, Post hæc exiit Iesus & discipuli eius in Iudæam terrā, & illic morabatur cum eis, & baptizabat. Tunc paulò post de illo loquens ait, Vt ergo cognouit Iesus, quia audierūt Pharisei quod Iesus plures discipulos faceret, & baptizaret plures quā Ioānes: quanquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius, reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam. Tunc ergo quando ab Hierosolymis exiit cum discipulis suis in Iudæam terram, & illic morabatur cum eis, baptizabat non per seipsum, sed per discipulos suos, quos intelligimus iam fuisse baptizatos, siue baptismum Ioannis, sicut nonnulli arbitrantur, siue quod magis credibile est baptismum Christi. Neque enim ministeriū baptizandi defuit, vt haberet baptizatos seruos, per quos cæteros baptizaret, qui non defuit memorabilis illius humilitatis ministeriū, quando eis lauit pedes, & petenti Petro vt non tantum pedes, verum etiam manus

& caput ei lauret, respondit, Qui locus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus: vbi intelligitur quod iam Petrus baptizatus fuerat. Quomodo autem iste dicat, quod in epistola tua posuisti, quod Apostoli dederint pœnitentiam pro baptismo, non euidenter expressum est. Si enim pro baptismo ideo dicit, quia per pœnitentiam remittuntur peccata, habet aliquid rationis quod dicit. Sed talis pœnitentia post baptismum potest vtilis esse, si quis peccauerit. Iste autem quoniam negat post baptismum dari pœnitentia locum, cum dicit, sicut scripsisti, pœnitentiam solam ante baptismum esse, datur intelligi sic cum dixisse, quod Apostoli dederint pœnitentiam pro baptismo, vt ante baptismum eam dederint, atq; ij quibus data sit, postea non fuerint baptizati, quia eis illa pro baptismo fuit, quod Nouatianus dicere nunquam audiui. Vnde querere diligenter, ne forte alicuius alterius erroris sit, & Nouatianum se esse confingat vel putet. Aut si & hoc Nouatiani dicunt, nescio: illud tamen scio, quoniam quisquis hoc dicit, à regula fidei catholica, & à doctrina Christi & Apostolorum prorsus alienus est. Agunt enim homines ante baptismum pœnitentiam de suis prioribus peccatis, ita tamē vt etiam baptizentur, sicut scriptum est in Actibus Apostolorum, loquente Petro ad Iudæos & dicente, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Domini Iesu Christi, & dimittentur vobis peccata vestra. Agunt etiam homines pœnitentiam, si post baptismum ita peccauerint, vt excommunicari & postea reconciliari mereantur. Sicut agūt in omnibus ecclesijs illi, qui propriè pœnitentes appellantur. De tali enim pœnitentia loquutus est Apostolus Paulus, vbi ait; Ne iterum cum venero humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex iis qui antè peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia & luxuria & fornicatione quam egerunt: neque enim scribebat ista, nisi eis qui iam baptizati fuerant. Habemus etiam in Actibus Apostolorum, Simonem iam baptizatum, cum pecunia vellet emere, vt ei per impositionem manus daretur Spiritus sanctus, admonitū à Petro vt de hoc graui peccato ageret pœnitentiam. Est etiam pœnitentia bonorum & humilium fidelium pœne quotidiana, in qua pœtorum tundimus, dicentes: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neque enim ea nobis dimitti volumus, quæ dimissa non dubitamus in baptismo, sed illa vti que quæ humanæ fragilitati quamuis parua tamen crebra subrepunt. Quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauant & opprimunt, sicut vnū aliquod grāde peccatum. Quid enim interest ad naufragium vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam & per negligentiam derelicta atque contempta impleat nauem atque submergat? Propter hæc ieiunia & eleemosynæ & orationes inuigilant, in quibus cum dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus: manifestamus habere nos quod nobis dimittatur, atque in iis verbis humiliantes animas nostras, quotidianam quodammodo agere pœnitentiam non cessamus. Ad ea quæ scripsisti puto me breuiter sed sufficienter respondisse. Superest vt ille non sit contentiosus propter quem lucrandum ad me tales literas destinandas putasti.

Augustinus monachas, quæ dum student mutare Præpositam, indecenter fuerant tumultuatae, reuocat ad concordiam, præscribens illis vitæ regulam.

EPISTOLA CIX.

SICVT parata est seueritas peccata quæ inuenerit vindicare: ita non vult charitas quod vindicet inuenire. Hæc causa fecit vt ad vos non venirem cum meam

meam præsentiam quereretis, non ad pacis vestrae gaudium, sed ad dissensionis vestrae augmentū. Quomodo enim contemnerem & impunitum relinquerem, si & me præsentem tantus vester tumultus existeret, quantum me absente, etsi oculos meos latuit, tamen aures meas vestris vocibus verberauit? nam forsassis etiā maior esset vobis seditio in præsentia mea, cum necesse esset vobis non concedi, quæ in perniciosissimum exemplum contra sanam disciplinam, quod vobis non expedit petebatis, ac sic quales non volo inuenirem vos, & ipse inueniret à vobis qualem non volebatis. Cum ergo scribat Apostolus ad Corinthios, dicens; Testem Deum facio super animam meam, quia parcens vobis nondum veni Corinthum, non quia dominamur fidei vestrae, sed cooperatores sumus gaudij vestri: hoc ego etiam dico vobis; quia parcens vobis non ad vos veni. Peperci etiam mihi; ne tristitiam super tristitiam haberem, & elegi non vt exhiberem faciem meam vobis, sed effundere cor meum Deo pro vobis, & causam magni periculi vestri, non apud vos verbis, sed apud Deum lachrymis agerem, ne conuerat in luctum gaudium meum, quo soleo gaudere de vobis, & inter tanta scandala, quibus vbi que abundat hic mundus aliquando consolari, cogitans copiosam congregationem, & castam dilectionem, & sanctam conuersionem vestram, & largiorem gratiam Dei, quæ data est vobis, vt non solum carnales nuptias contemneretis, verum etiam eligeretis in domo societatem vnanimes habitandi, vt sit vobis anima vna & cor vnū in Deum. Hæc in vobis bona, hæc Dei dona considerans, inter multas tempestates quibus ex aliis malis quatitur cor meum, sollet vti que requiescere. Currebatis bene, quis vos fascino illi non est ex Deo, qui vocauit vos. Modicum fermenti: nolo dicere quod sequitur. Hoc enim magis apio & oro & hortor, vt ipsum fermentum conuertatur in melius, ne tota massa, sicut penè iam fecerat, conuertatur in peius. Si ergo repullulastis sanum sapere, orate ne intretis in tentationem, ne iterum in contentiones, amulationes, animositates, dissensiones, detractiones, seditiones, susurraciones. Nō enim sic plantauimus & rigauimus hortum Domini cum in vobis, vt spinas metamus istas ex vobis. Si autem adhuc vestra tumultuatur infirmitas, orate vt eruiamini de tentatione. Quæ autem conturbant vos, si adhuc conturbant vos, nisi correxerint se portabūt iudicium quæcunq; illæ fuerint. Cogitate quid mali sit, vt cum de Deo natis in nitate gaudeamus, interna schismata in monasterio lugeamus. Perseuerate in bono proposito, & non desiderabitis mutare Præpositam, quæ in monasterio illo per tam multos annos perseuerante & numero & ætate creuistis; quæ vos mater non vtero, sed animo suscepit. Omnes enim quæ illuc venistis, ibi eam aut sanctæ Præpositæ sorori meæ seruientem, placentem, aut etiam ipsam Præpositam, quæ vos suscepit inuenistis: sub illa estis eruditæ; sub illa velatæ; sub illa multiplicatæ; & sic tumultuamini, vt eam vobis mutetis, cum lugere deberetis, si eam vobis mutare vellemus. Ipsa est quam nostis, ipsa est ad quam venistis, ipsa est quam per tot annos habendo creuistis. Nouum non accepistis, nisi Præpositum, aut si propter illum queritis nouitatem, & in eius inuidiam contra matrem vestram sic rebellastis, cur non potius id petistis, vt ipse vobis mutetur? Si autem hoc exhorretis, quia noui quomodo eum in Christo venerabiliter diligatis, cur non potius illam? In vobis nāque regendis sic Præpositi rudimenta turbantur, vt magis velit vos ipse deserere, quā istam ex vobis famam & inuidiam sustinere, vt dicatur nō vos aliam quæsituram fuisse Præpositam, nisi ipsam coepissetis habere Præpositum. Tranquillet ergo Deus, &

componat animos vestros, non in vobis præualeat opus diaboli, sed pax Christi vincat in cordibus vestris: nec dolore animi quia nō fit quod vultis, vel quia puder voluisse quod velle non debuistis, erubescendo curratis in mortem, sed potius pœnitendo resumatis virtutem, nec habeatis pœnitentiam Iudæ traditoris, sed potius lachrymas Petri pastoris. Hæc sunt quæ vt obseruetis præcipimus in monasterio constituta. Primum propter quod estis in vnū congregatæ, vt vnanimimes habitetis in domo, & sit vobis cor vnū & anima vna in Deo. Et non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia, & distribuatur vni cuique vestram à Præposita vestra victus & tegumentum, nō æqualiter omnibus, quia non æqualiter valetis omnes, sed vni cuique sicut opus fuerit. Sic enim legitis in Actibus Apostolorum: Quia erant eis omnia communia, & distribuebatur singulis prout cuique opus erat. Quæ aliquid habebant in seculo, quādo ingressæ sunt monasterium, libenter velint illud esse commune. Quæ autem non habebant, nō eā querant in monasterio quæ nec foris habere potuerunt: sed tamen earum infirmitati quod opus est tribuatur, & si pauperes earum quando foris erant, nec ipsa necessaria poterat inuenire: ac non ideo putent se esse felices, quia inuenerunt victum & tegumentum, quale foris inuenire non potuerunt: nec erigant ceruicem quia sociantur eis, ad quas foris accedere non audebant, sed sursum cor habeant, & terrena bona non querant, non incipient monasteria esse diuitibus vitia, non pauperibus; si diuites illic humiliantur, & pauperes illic inflantur. Sed rursus etiam illæ quæ aliquid esse videbantur in seculo, non habeant fastidio sorores suas, quæ ad illam sanctam societatem, ex paupertate venerunt. Magis autem studeant non de parentum diuitum dignitate, sed de pauperum sororum societate gloriari. Nec extollantur, si communi vitæ de suis facultatibus aliquid contulerūt: nec de suis diuitiis magis superbiant, quia eas monasterio partiuntur, quā si eis in seculo fruerentur. Alia quippe quæcunq; iniquitas in malis operibus exercetur vt fiant: superbia verò bonis operibus insidiatur vt pereant. Et quid prodest dispergere dando pauperibus & pauperi fieri, si anima misera superbior efficiatur contemnendo, quā fuerat possidendo? Omnes ergo vnanimiter & cōcorditer viuite, & honorate in vobis inuicem Deū, cuius templa factæ estis: orationibus instate horis & temporibus constitutis. In oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quod est factum, vnde & nomen accepit: vt si aliqua etiam præter horas constituta, si eis vacat, orare voluerint, non eis sint impedimento quæ ibi aliquid agere voluerint. Psalmis & hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in voce: & nolite cantare, nisi quod legitis esse cantandum: quod autem non ita scriptum est vt cantetur, non cāteretur. Carnem vestram domate ieiuniis & abstinentia escæ & potus quantum valetudo permittit. Quando autem aliqua non potest ieiunare, non tamen extra horam prandij aliquid alimentorum sumat, nisi cum ægrotat. Cum acceditis ad mensam, donec inde surgatis, quod vobis secundum consuetudinem legitur, sine tumultu & contentionibus audite. Nec solæ vobis fauces sumant cibum, sed & aures percipiant Dei verbum. Quæ infirmæ sunt ex pristina consuetudine, si aliter tractantur in victu, non debet aliis molestum esse, nec iniustum videri quas fecit alia consuetudo fortiores. Nec illas diligiores putent, quia sumunt quod non sumunt ipsæ: sed sibi potius gratuletur, quia valent quod non valent illæ. Et si eis quæ venerunt ex moribus delicatioribus ad monasterium, aliquid alimentorum, vestimentorum, stramentorum, operimentorum datur, quod aliis fortioribus, & ideo felicioribus

2 Cor. 1. d. 23. 2 Cor. 2. d. 3. 2 Cor. 12. 2. 1. Gal. 5. b. 7. 1 Cor. 5. x. 6. Gal. 5. b. 10. 2 Cor. 12. 2. 1. Mat. 6. b. 12. Venia in peccata.

AA. 1. d. 5. AA. 10. d. 8. 1. Gen. 17. b. 10. Ioh. 3. d. 5. Baptismus sanguinis. AA. 9. d. 18. AA. 2. f. 4. Ioh. 3. d. 5. Ioh. 1. d. 1. 2. Ioh. 3. c. 22. Ioh. 4. d. 1. al. ministerium baptizandi defugeret.

Regula beati Augustini, quam dedit sanctimonialibus. f. 67. a. 7. 1. 2. q. 1. Non dicat. AA. 4. f. 32. d. 35. al. terrena, a. vana. Distin. 4. In oratorio. Cantus monacharum. ieiunia. Cibus. infirmos. N non

non datur, cogitare debent quibus non datur, quantum de sua seculari vita illa ad istam descenderint, quamvis usque ad aliarum quae sunt corpore fortiores, frugalitatem peruenire nequiverint. Nec illae debent conturbari, quod eas vident amplius, non quia honorantur, sed quia tolerantur accipere, ne contingat detestanda peruersitas, ut in monasterio, ubi quantum possunt sunt diuites laboriose, sicut pauperes delicatae. Sanè quemadmodum aegrotantes necesse habent minus accipere ne grauentur, ita post aegritudinem sic tractandae sunt ut citius recreentur, etiam si de humillima seculi paupertate venerunt, tanquam hoc illis contulerit recentior aegritudo, quod diuitibus anterior consuetudo. Sed cum vires pristinas recuperauerint, redeant ad feliciorum consuetudinem suam, quae famulas Dei tanto amplius decet, quanto minus indigent: nec ibi eas tenent voluntas iam vegetas, quod necessitas leuarat infirmas. Illae se existiment ditiores; quae fuerint in sustinenda parcitate fortiores. Melius est enim minus egere, quam plus habere. Non sit notabilis habitus vestis, nec affectetis vestibus placere, sed moribus. Nec sint vobis tam tenera capitula tegmina, ne reuera subter apparent. Capillos ex nulla parte nudos habeatis, nec foris vel spargat negligentia, vel componat industria. Quando proceditis, simul ambulate, cum veneritis quod itis simul stete. In incessu, in statu, in habitu, in omnibus moribus vestris nihil fiat quod illiciti cuiusquam libidinem, sed quod vestra deceat sanctitatem. Oculi vestri etiam iaciuntur in aliquem, figantur in neminem. Neque enim quando proceditis, viros videre prohibemini, sed appetere aut ab ipsis appeti velle. Nec solo tactu, sed affectu quoque & aspectu appetitur & appetit femina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos: quia impudicus oculus impudici cordis est nuncijs. Et cum se inuicem sibi etiam tacentem lingua conspectu mutuo corda nunciant impudica, & secundum concupiscentiam carnis alterutro delectantur ardore, etiam intactis ab immunda violatione corporibus fugit castitas ipsa de moribus. Nec putare debet quae in masculum figit oculum, & illius in seipsam diligit fixum, non ab alijs videri cum hoc facit, videtur omnino & a quibus videri non arbitratur. Sed ecce lateat, & a nemine hominum videatur, quid faciet de illo superne inspectore, quem lateat nihil potest? An ideo putandus est non videre, quia tanto videt patientius, quanto sapientius? Illi ergo timeat sancta femina displicere, ne velit viro male placere: illum cogit omnia videre, ne velit viro male videri. Illius namque & in hac causa commendatus est timor, ubi scriptum est: Abominatio est Domino defigens oculum. Quando ergo simul estis in Ecclesia, & ubicunque ubi & viri sunt, inuicem vestram pudicitiam custodite. Deus enim qui habitat in vobis, etiam isto modo vos custodiet ex vobis. Et si hanc, de qua loquor, oculi petulantiam in aliqua vestrum aduerteritis, statim admonere ne coepta progrediantur, sed ex proximo corrigantur. Si autem & post admonitionem iterum vel alio quocunque die idipsum eam facere videritis, iam velut vulneratam sanandam prodatur quocunque inuenire potuit hoc, prius tamen & alteri vel tertiae demonstrata, ut diuini vel trium possit ore conuinci, & competeri feruenter coeferi. Nec vos iudicetis esse maleuolas, quando hoc indicatis. Magis quippe innocentes non estis, si sorores vestras, quas indicando corrigere potestis, tacendo perire permittitis. Si enim soror tua vulnus haberet in corpore quod vellet occultari, dum timeret & secari, nonne crudeliter abs te siletur, & misericorditer indicaretur? Quanto ergo potius eam debes manifestare, ne perniciosius putrescat in corde? Sed antequam alijs demonstretur, per quas conuin-

centia est si negauerit, prius Praeposita debet ostendi, si admonita neglexerit corrigi, ne forte possit secretius correpta innotescere ceteris. Si autem negauerit, tunc neganti adhibenda sunt aliae, ut iam coram omnibus possit; non ab vna teste argui, sed a duabus tribusve conuinci. Conuicta vero secundum Praepositae vel presbyteri arbitrium, debet emendatoria sustinere & vindictam, quam si ferre recusauerit, & si ipsa non abscesserit, de vestra societate proiciatur. Non enim & hoc sit crudeliter, sed misericorditer, ne contagione pestifera plurimas perdat. Et hoc quod dixi de oculo non figendo, etiam in ceteris inueniendis, prohibendis, indicandis, conuincendis, vindicandisque peccatis diligenter obseruetur cum dilectione hominum & odio vitiorum. Quaecunque autem in tantum progressa fuerit malum, ut occulte ab aliquo literas vel quolibet manuscula accipiat, si hoc vitio confiteatur, parcatur illi, & oretur pro ea. Si autem deprehenditur atque conuincitur, secundum arbitrium Praepositae vel presbyteri, vel etiam episcopi, grauius emendetur. Vestes vestras in vno loco habete sub vna custode vel duabus vel quot sufficere poterint ad eas extendendas, ne a tineae laedantur. Et sicut pascimini ex vno cellario, sic induamini ex vno vestiario. Et si fieri potest, non ad vos pertineat quid vobis induendumi temporis congruentia proferatur, vtrum hoc recipiat vnaquaeque vestrum quod deposuerat, an aliud quod altera habuerat, dum tamen vniciuique quod opus est non negetur. Si autem hinc inter vos contentiones & murmura oriuntur, & conqueritur aliqua detentius aliquid se accepisse, quam prius habuerat, & indignam se quae non ita vestiatur, sicut alia soror eius vestiebatur, hinc vos probate quantum vobis desit in illo interiore sancto habitu cordis, quae pro habitu corporis litigatis. Tamen si vestra toleranter infirmitas, ut hoc recipiatis quod posueratis, in vno tamen loco sub communibus custodiis habete quod ponitis, ita sanè ut nulla sibi aliquid operetur, siue vnde induatur, siue ubi iaceat, siue vnde cingatur, vel operiatur, vel caput contegat: sed omnia opera vestra in commune fiant maiore studio & frequentiori alacritate; quam si vobis propria faceretis. Caritas enim, de qua scriptum est, quod non querit quae sua sunt, sic intelligitur, quia communia proprijs, non propria communibus anteponit. Et ideo quanto amplius rem commune quam propriam curaueritis, tanto amplius vos profecisse noveritis, ut in omnibus quibus vitur transitura necessitas, supereminet quae permantet caritas. Consequens ergo est, ut etiam illud quod suis vel filiabus vel aliqua necessitudine ad se pertinentibus in monasteria constitutis aliquis vel aliqua contulerit, siue vestem, siue quodlibet aliud inter necessaria deputandum, non occulte accipiat, sed sit in potestate Praepositae, ut in commune redactum, & cum necessarium fuerit praebatur. Quod si aliqua rem sibi collatam celauerit, furti iudicio condemnatur. Indumenta vestra secundum arbitrium Praepositae lauentur, siue a vobis, siue a fullonibus, ne interiores animae fordes contrahat mundae vestis nimis appetitus. Lauacrum etiam corporum, vsusque balnearum non sit assiduus, sed eo quo solet intervallo temporis tribuatur, hoc est, semel in mense. Cuius autem infirmitatis necessitas cogit latendum corpus, non longius differatur: fiat sine murmure de consilio medici, ita ut etiam si nolit, iubente Praeposita faciat quod faciendum est pro salute. Si autem velit, & forte non expedit, suae cupiditati non obediatur: aliquando enim etiam si noceat, prodesse creditur quod delectat. Denique si latens est dolor in corpore famulae Dei, dicenti quid sibi doleat, sine dubitatione credatur: sed tamen vtrum sanando illi doli quod delectat, expediat: si non est certum, medicus consulta-

confulatur. Nec eant ad balneas, siue quocunque ire necesse fuerit, minus quam tres. Nec illa quae habet aliquod eundi necessitatem, cum quibus ipsa voluerit, sed cum quibus Praeposita iusserit, ire debet. Aegrotantium cura siue post aegritudinem rescindendam, siue aliqua imbecillitate etiam, siue febribus laboranti, alicui debet iniungi, ut ipsa de cellario petat quod cuique opus esse perspexerit, siue autem quae cellario, siue quae vestibus, siue quae codicibus praeponuntur, sine murmure seruiant sororibus suis. Codices certa hora singulis diebus petantur, extra horam quae petierint non accipiant. Vestimenta vero & calciamenta quando fuerint indigenti necessaria, dare non differat sub quarum custodia sunt quae poscuntur. Lites aut nullas habeatis, aut quam celerrime finiat, ne ira crescat in odium, & trabem faciat de festuca, & animam faciat homicidam. Neque enim ad solos viros pertinet quod scriptum est; Qui odit fratrem suum, homicida est: sed sexu masculino, quem primus Deus fecit, etiam femineus praepceptum sexus accepit. Quaecunque conuicio vel maledictio, vel etiam criminis obiectu alteram laeserit, meminerit satisfactione, quantum curare quod fecit, & illa quae laesa est, sine disceptatione dimittere. Si autem inuicem se laeserunt, inuicem sibi debita relaxare debentur propter orationes vestras, quae vtiq; quanto crebriores habetis, tanto sanctiores habere debetis. Melior est autem, quae quamuis ira saepe tentatur, tamen impetrare festinat, ut sibi dimittat cui se fecisse agnoscat iniuriam, quam quae tardius irascitur, & ad veniam petendam difficultus inclinatur. Quae non vult dimittere forori, non speret accipere orationis effectum: quae autem nunquam vult petere veniam, aut non ex animo petit, sine causa est in monasterio, etiam si non inde proiciatur. Proinde vobis a verbis durioribus parcite, quae si emissae fuerint ex ore vestro, non pigeat ex ipso ore proferre medicamenta, ex quo facta sunt vulnera. Quando autem necessitas disciplinae minoribus coercendis dicere vos verba dura compellit, si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, non a vobis exigite ut ab eis veniam postuletis, ne apud eas quas oportet esse subiectas, dum nimia seruiatur humilitas, regendi frangatur autoritas: sed tamen petenda est venia ab omnino Domino, qui nouit etiam eas quas plus iusto forte corripitis, quanta benivolentia diligatis. Non autem carnalis, sed spiritalis inter vos debet esse dilectio: nam quae faciunt pudoris immemores, etiam feminis feminae, iocando turpiter & ludendo, non solum a viduis & intactis ancillis Christi in sancto proposito constitutis, sed omnino nec a mulieribus nuptis, nec a virginibus sunt facienda nupturis. Praepositae tanquam matri obediatur, honore seruato, ne in illa offendantur Deus: multo magis presbytero, qui omnium vestrum curam gerit. Ut ergo cuncta ista seruentur, & si quid seruatum non fuerit, non negligenter praetereatur, sed emendandum corrigendumque curatur, ad Praepositam praecipue pertinet, ita ut ad presbyterum qui vobis intendit, referat, quod modum vel vires eius excedit. Ipsa vero non se existimet potestate dominante, sed charitate seruiente felicem. Honore coram hominibus praelata sit vobis, coram Deo subtrata sit pedibus vestris. Circa omnes seipsam bonorum operum praebat exemplum. Corripat iniquitas, consoletur pusillanimes, suscipiat infirmas, patiens sit ad omnes, disciplinam libens habeat, metuens imponat. Et quamuis vtrumque sit necessarium, tamen plus a vobis amari appetat quam timeri, semper cogitans Deo se pro vobis reddituram esse rationem. Vnde magis obediendo non solum vestri, verum etiam ipsius miseremini, & quae inter vos quanto in loco superiore, tanto in periculo maiori versatur. Donet Do-

minus ut obseruetis haec omnia cum dilectione tanquam spiritalis pulchritudinis amatrices, & bono Christi odore de bona conuersione fragrantis, non sicut ancillae sub lege, sed sicut liberae sub gratia constitutae. Ut autem in hoc libello tanquam in speculo vos possitis inspicere, ne per obliuionem aliquid negligatis, semel in septimana vobis legatur: & ubi vos inuenieritis ea quae scripta sunt facientes, agite gratias Domino bonorum omnium largitori: ubi autem sibi quaecunque vestrum videt deesse aliquid, doleat de praeterito, caueat de futuro, orans ut & debitum dimittatur, & in tentationem non inducatur.

Acta excepta a Notarijs in designando Eradio presbytero, qui Augustino succederet, & interim senem aliqua parte curatum subleuaret.

EPISTOLA CX.

GLORIOSISSIMO Theodosio duodecies, & Valentiniano Augusto iterum consule, sexto Calen. Octobris, cum Augustinus episcopus vna cum Religiano & Martiniano coepiscopis suis consedisset in Ecclesia Pacis Hipponen(sis) regionum, praesentibus Saturnino, Leporio, Barnaba, Fortunatiano, Rustico, Lazaro, & Eradio presbyteris, adstante clero & frequenti populo, Augustinus episcopus dixit: Quod hesternodie promisi charitati vestrae propter quod vos volui frequentius conuenire; & video frequentius conuenisse; mora omni postposita hoc agendum est. Si enim aliud velim loqui, in illud suspensi, minus auditis. Omnes in hac vita mortales sumus, & dies huius vitae vltimus, omni homini est semper incertus: veruntamen in infanzia, speratur pueritia, & in pueritia, speratur adolescentia; & in adolescentia, speratur iuuentus; & in iuuentute, speratur grauitas, & in grauitate, speratur senectus: vtrum contingat incertum est, est tamen quod speretur. Senectus autem aliam aetatem quam speret non habet: incertum est enim ipsa senectus quamdiu sit homini, illud tamen certum est nullam remanere aetatem quae post succedere senectuti: quia voluit Deus, ad istam ciuitatem cum vigore aetatis adueni, & tamen iuuentus sui & senis. Scio post obitus episcoporum, per ambitiosos aut contentiosos solere Ecclesias perturbari, & quod saepe experius sum & dolui, deo quantum ad me attinet, ne contingat huic prospicere ciuitati. Siculi nouit caritas vestra, in Mileuitana Ecclesia modo sui: petierant enim me fratres, & maxime serui Dei qui ibi sunt, ut venirem: quia post obitum beatae memoriae fratris & coepiscopi mei Seueri, nulla ibi perturbatio populi timebatur. Veni, & quomodo voluit Dominus adiuuit nos pro sua misericordia, ut cum pace episcopum acciperent, quem viuus designauerat episcopus eorum. Hoc enim eis cum innotuisset, voluntatem praecedentis & decessentis episcopi sui libenter amplexi sunt. Minus tamen aliquid factum erat, vnde nonnulli contristabantur, quia frater Seuerus credit posse sufficere ut successorum suum apud clericos designaret, ad populum inde non est locutus: & erat inde aliquorum nonnulla tristitia. Quid plura? Deo placuit: tristitia fugata est, gaudium successit. Ordinatus est episcopus, quem praecedens episcopus designauerat. Ergo ne aliquis de me queratur, voluntatem meam, quam credo Dei esse, in omnium vestrum notitiam perfero: Presbyterum Eradium mihi successorem volo. A populo acclamatum est: Deo gratias, Christo laudes: dictum est vicies ter. Exaudi Christe, Augustino vita: dictum est sexies decies. Te patrem, te episcopum, dictum est octies. Cumque reticeretur, Augustinus episcopus dixit: Non opus est me de laudibus eius aliquid dicere, fauce sapientiae, & parco verecundiae: sufficit quia nobis eum: & hoc me velle dico, quod vos velle scio: & si ante nescirem, hodie probarem. Hoc ergo volo: hoc a Domino Deo nostro, nunc etiam in aetate frigida, votis seruientibus posco: hoc ut mecum oretis exhortor, admono, rogo, ut omnium in pace

Habitus.

Virginitas.

23. 9. 5. Nec solo.

Oculus impudicus.

Al. virum male videtur.

Corruptionis causa.

Mat. 18. 6. 5. Non indicatis.

Al. sanari.

al. correcta.

al. disciplinam.

12. 9. 1. Nota dicitur.

vestis.

Remissio officii.

86. dist. 9. 1. 5. ab.

1 Cor. 13. 6.

al. cui.

Lois.

al. infirmas vel necessitas.

12. 9. 1. 5.

Remissio officii.

86. dist. 9. 1. 5. ab.

Praeposita.

al. quia.

Christi collatis & constatis mentibus confirmet Deus quod A operatus est in nobis. Qui misit mihi eum, seruet eum, seruet incoluntem, seruet sine crimine, ut qui facit gaudium vincens, locum supplicat morientis. A notariis Ecclesie sicut cernitis excipiuntur qua dicimus, excipiuntur qua dicitis, & meus sermo, & vestra acclamationes in terram non cadunt. A peritius ut dicam, Ecclesiastica nunc gesta conficimus. Sic enim hoc esse, quantum ad homines attinet, confirmatum volo. A populo acclamatum est trigentes sexies, Deo gratias, Christo laudes. Exaudi Christe, Augustino vita, dictum est tredecies. Te patrem, te episcopum, dictum est octies. Dignus & iustus est, dictum est vicies. Bene meritus, bene dignus, dictum est quinquies. Cumque reticeretur, Augustinus episcopus dixit: Ego ut dicebam voluntatem meam & voluntatem vestram gestis ecclesiasticis, quantum ad homines attinet, confirmatum volo: quantum vero ad latentem omnipotentis voluntatem, omnes (ut dixi) oreanus ut confirmet Deus quod operatus est in nobis. B A populo acclamatum est, Iudicio tuo gratias agimus; dictum est sedecies, Fiat, fiat, dictum est duodecies. Te patre, Eradium episcopum, dictum sexies: Cumque reticeretur, Augustinus episcopus dixit; Scio quod scitis & vos, sed nolo de illo fieri, quod de me factum est: quod autem factum sit, multi scitis: illi soli nesciunt, qui tunc aut nondum nati erant, aut nondum habebant etatem sciendi. Adhuc in corpore posito beate memorie patre & episcopo meo sene Valerio, episcopus ordinatus sum, & sedi cum illo, quod concilio Niceno prohibitum fuisse nesciebam, nec ipse sciebat. Quod ergo reprehensum est in me, nolo reprehendi in filio meo. A populo acclamatum est, Deo gratias, Christo laudes; dictum est tredecies. Cumque reticeretur, Augustinus episcopus dicit; Erit presbyter ut est, quando Deus voluerit futurus episcopus. Sed plane modo facturus sum adiuuante misericordia Christi, quod adhuc usque non feci. Nostis ante aliquot annos quid facere voluerim, & non permissis. Placuit mihi & vobis propter curam Scripturarum, quam mihi fratres & patres mei coepiscopi duobus conciliis Numidie & Carthagini imponere dignati sunt, ut per quinque dies nemo mihi molestus esset. Gesta confecta sunt, placuit, acclamastis. Recitatur placitum vestrum, & acclamatio vestra. Parno tempore seruatum est circa me, & postea violenter irruptum est, & non permittit ad quod volo vacare. Ante meridiem & post meridiem occupationibus hominum teneor. Obsecro vos & obstringo per Christum, ut huic inuenti, huic presbytero Eradio, quem hodie in nomine Christi designo episcopum successorem mihi, patiamini me refundere onera occupationum mearum. A populo acclamatum est; Iudicio tuo gratias agimus; dictum est vicies sexies. Cumque reticeretur, Augustinus episcopus dixit: Ego charitati & benevolentie vestre apud Dominum Deum nostrum gratias ago, imo de illa Deo gratias. Ergo fratres, quicquid est quod ad me perferebatur, ad illum perferatur: vbi necessarium habuerit consilium, meum non negabo auxilium. Absti ut me subtraham: tamen quicquid illud est quod ad me perferebatur, ad illum perferatur. Ipse me autem consulat, si forte non inuenit quid facere debeat, aut possit adiutorem quem nouit patrem: ut & vobis nihil desit, & ego tandem aliquando, si quantumcumque spatium mihi huius vite donauerit Deus, ipsam meam quantumcumque vitam non dem segnitiei, nec donem inertie, sed in sanctis Scripturis quantum ipse permittit & largitur exerceream: hoc & ipsi proderit, & per ipsum etiam vobis. Nemo ergo inuideat otio meo, quia meum otium magnum habet negotium. Video me de hac re, propter quam vos inuitati, omnia vobis cum egisse qua debui. Hoc ad vltimum rogo, ut gestis istis dignemini subscribere qui potestis. Hic mihi responsione vestra opus est: teneam responsionem vestram: de hac assensione aliquid acclamate. A populo acclamatum est: Fiat, fiat, dictum vicies quinquies. Dignum est, iustum est, dictum vicies octies. Fiat, fiat, dictum quater decies. Olim dignus, olim meritis: di-

al. Dignu & iustum est.

subscripito.

clum vicies quinquies. Iudicio tuo gratias agimus; dictum tredecies. Exaudi Christe, Eradium conserua: dictum octies decies. Cumque reticeretur, Augustinus episcopus dixit: Bene habet, ut ea qua Dei sunt, circa sacrificium eius agere valeamus, in qua hora supplicationis nostrae maxime commendo charitati vestrae, ut omnes vestras causas & negotia intermittatis, & pro ista Ecclesia, & pro me, & pro presbytero Eradio Domino precē fundatis.

CENSURA EPISTOLAE QVAE FERAT centesima vndecima.

EPISTOLAM que fuerat cxi. recte loco mouit Erasmus, quod nec esset Augustini, & alibi haberetur sub titulo libri, De salutaribus documentis. eius loco posuit epistolam ad Fortunatianum, cuius Augustinus meminit in Retractionibus.

Augustinus Fortunatiano episcopo Siccensi, ut episcopum quemdam ipsi reconciliet, quem literis asperioribus offenderat, prefertim hoc dicto, quod scripserat nos his corporis oculis non visuros Deum. Apparet autem illum episcopum quem non nominat, cum Anthropomorphitis sensisse: diligenter interitum explicans quomodo Deus videtur, & quatenus.

EPISTOLA CXI.

S. August. lib. 2. Retract. cap. 41.

DE videndo Deo scripsi librum, vbi de spiritali corpore quod erit in resurrectione sanctorum inquisitionem diligentiorē distuli, vtrum vel quomodo Deus qui spiritus est, etiam per corpus tale videatur: sed eam postea quaestionem sane difficillimam in nouissimo, id est, in vicesimo & secundo libro de Ciuitate Dei, satis, quantum arbitror, explicauit. Inueni etiam in quodam nostro codice, in quo & iste liber est, quoddam commonitorium a me factum de hac re ad episcopum Siccensem Fortunatianum, quod in opusculorum meorum indiculo, nec inter libros, nec inter epistolas est nominatum. Hic liber, ac incipit: Memor debiti. illud autem, ubi dicitur...

SICUT praesens rogauit, & nunc commoneo, ut fratrem nostrum de quo colloqui sumus videre & rogare digneris, ut ignoscat mihi si quid durius, & asperius in se dictum accepit in epistola quam me illo modo scripsisse non poenitet, quia dixi istius corporis oculos nec videre Deum, nec esse visuros. Causam quippe adiunxi cur hoc dixerim, ne scilicet Deus ipse corporeus esse credatur, & in loci spatio interualloque visibilis. Nihil enim videre aliter istius corporis oculis potest. Et ne illud quod dictum est; Facie ad faciem: sic accipiatur, tanquam membris corporis terminatus sit Deus. Ideo me ergo dixisse illud non poenitet, ne de ipso Deo tam impie sentiamus, ut eum non vbique totum, sed per localia spacia diuisibilem existimemus. Talia quippe his oculis nouimus. Caterum nihil tale de Deo sentiens, sed eum incommutabilem & incorporealem spiritum vbique totum esse credens, si tantam quisque mutatione huius corporis futuram putat, cum ex animalis fuerit spiritalis, ut etiam substantiam incorporealem non locorum interuallis vel spatiis diuisibilem, vel etiam membrorum lineamentis ac finibus terminatam, sed vbique totam per tale corpus videre possimus, volo & me doceat si verum sapit: si autem in hoc falsum sentit, longē tolerabilius est corpori aliquid arrogare, quam Deo derogare. Et si vera est ista sententia, non erit contraria verbis meis quae in illa epistola posui. Istius naque corporis oculos dixi non visuros Deum, hoc intuens quod istius corporis oculi omnino non possunt cernere, nisi corpora quae ab eis aliquo loci interuallo separata sunt: nam si nullum interuallum sit, nec ipsa corpora per eos videmus. Porro autem si in tantam sui dissimilitudinem nostra corpora mutabuntur, ut oculos habeant per

Post. mens. nit.

1 Cor. 13. d. 12.

per quos videatur illa substantia, quae non per locorum A spacia vel diffunditur vel finitur, alibi habens aliam partem, alibi aliam, in minore loco minorem, in maiore maiorem, sed vbique incorporaliter tota est, longē aliud erunt haec corpora, & non erunt ipsa, nec sola detracta mortalitate atque corruptione & ponderis grauitate aliud erunt, sed in virtutem ipsius mentis quodammodo conuertentur, si videre poterunt, quomodo tunc menti, nunc autem nec ipsi menti videre coefferum est. Si enim mutatis moribus dicimus hominē non esse qui fuit, si denique mutatis aratibus ipsum corpus non dicimus esse quod fuit: quanto magis ipsum non erit tanta conuersione mutatum, ut non solum immortaliter viuat, verum etiam inuisibilem videat. Quapropter si videbunt Deum, non istius corporis oculi videbunt, quia & in hoc non erit ipsum corpus vsque in illam vim potentiamque mutatum, & non est contraria ista opinio illis verbis epistolae meae. Si autem haecenus non erit ipsum, quia nunc mortale tunc immortale, nunc aggrauans animam, tunc nullo pondere ad omnem motum erit facillimum: ad videnda vero ea quae locorum spaciis interuallisque cernuntur, si non aliud quam ipsum erit, substantiam incorporealem & vbique totam nullo modo videbit. Siue ergo hoc, siue illud verum sit, secundum vtrumque verū est, quod istius corporis oculi Deum non videbunt. Aut enim istius erunt & non videbunt, aut non erunt istius si videbunt: quoniam tanta commutatione longē alterius corporis erunt. Sed paratus sum, si quid de hac re melius nouit hic frater, vel ab ipso, vel ab alio a quo didicit, discere. Quod si irridenter dicerem, etiā illud de Deo corporali membrisque per loca diuisibili, dicerem paratum me esse discere: quod non dico, quia non irridenter loquor, & talem Deum non esse omnino non ambigo, & ne talis esse crederetur, illam epistolam scripsi: in qua dum essem in admonendo sollicitus, quam nominibus tacitis conscripsi, in corripiendo nimis atque improvidus fui, nec fratrem & episcopalem personam sicut frater, & episcopus quemadmodum fuerat dignum cogitavi: hoc non defendo, sed reprehendo: hoc non excuso, sed accuso. Ignoscatur peto, recorderetur nostram dilectione pristinam, & obliuiscatur offensionem nouam. Faciat certe quod me non fecisse succensuit. Habeat lenitatem in danda venia, quam ego non habui in illa epistola conscribenda. Hoc per tuam charitatem rogo, quod praesens praesentem rogare volueram si eius haberem copiam. Quod cum conatus essem, scribente ad eum viro venerabili, nobis; omnibus honore praefereudo, venire noluit, dolum forsita meum sicut pleraque humana sunt, quantum existimo suspicatus, a quo me longē abesse, tu illi fac fidem quantum potes, qui praesens facilius potes. Indica ei cum quanto & quam vero dolore de offensione animi eius tecū fuerim collocutus. Nouerit quā non eum cōtemnam, & quantum in illo Deum timeam, & cogitem caput nostrum in cuius corpore fratres sumus. Ad locum in quo habitat ideo mihi putari non esse veniendum, ne spectaculum faceremus ridendum alienis, nostris dolendum, nobis pudendum: per tuam sanctitatem & charitatem totum recte agi potest. Ab illo quippe agitur qui per fidem suam habitat in corde tuo, quae credo quod non spernit in te tunc agnoscat in se. Ego certe in hac causa quid melius facerem non inueni, quā ut veniam peterem a fratre qui lesum se literarū mearum asperitate conuectus est. Faciet & ipse, ut spero, quod sibi imperari nouit ab eo, qui per Apostolū loquens, ait: Donantes vobismetipsis si quis aduersus aliquidem habet querelam, sicut & Deus in Christo donauit vobis: Estote ergo imitatores Dei, sicut filij dilectissimi, & ambulate in charitate sicut & Christus

Col. 3. d. 13.

Eph. 5. d. 1.

August. to. 2.

dilexit vos. In hac charitate ambulantes, si quid diligentius possumus, de spiritali corpore quod in resurrectione habebimus, concorditer inquiramus. Quia et si quid aliter sapimus, hoc quoque nobis Deus reuelabit si in illo maneamus. Qui autē manet in charitate, in Deo manet, & Deus in illo manet, quia Deus charitas est, siue tanquam eius fons ineffabiliter existendo, siue illam nobis per spiritum suum largiendo. Si ergo doceri potest, quod charitas corporalibus oculis aliquando videbitur; poterit fortassis & Deus. Si autem ista nunquam poterit, multo minus ipse fons eius, vel si quid dici excellentius, & conuenientius de tara re potest. Magni quidam viri & in Scripturis sanctis doctissimi, qui plurimum Ecclesiam & bona studia fidelium suis literis adiuuerunt, vbi eis occasio data est, dixerunt inuisibilem Deum inuisibiliter videri, hoc est, per eam naturam quae in nobis quoque inuisibilis est, munda scilicet mente vel corde. Beatus Ambrosius de Christo cum ageret, secundum id quod verbum est; Non enim corporalibus, inquit, sed spiritalibus oculis Iesus videtur. Et paulo post; Non eum viderunt, inquit, Iudaei, obcaecatum enim erat inspiens cor eorum. Hinc ostendens vnde videatur. Item cum de sancto Spiritu loqueretur, interposuit verba Domini, dicentis; Rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis qui vobiscum sit in aeternum, spiritum veritatis, quem hic mundus non potest accipere, quia non vidit eum, nec cognouit eum. Merito ergo se, inquit, in corpore demonstrauit, quoniam diuinitatis substantia non videtur: vidimus spiritum, sed in specie corporali: videamus & patre, sed quia videre non possumus, audiamus. Et paulo post; Audiamus ergo, inquit, patre: inuisibilis enim pater, sed & filius inuisibilis secundum diuinitatem; Deum enim nemo vidit vnquam: cum ergo filius sit Deus, in eo vti que quod Deus est filius, non videtur. Sanctus autem Hieronymus ait, Videre Deum sicuti est in natura sua, oculus hominis non potest: non solum homo, nec angeli, nec throni, nec potestates, nec dominationes, nec omne nomen quod nominatur, neque enim creatura potest aspicere creatorem suum. His verbis vir doctissimus satis ostendit, quid etiam de futuro seculo senserit, quod ad hanc rem attinet. Quantumlibet enim oculi corporis nostri mutantur in melius, angelorum oculis aequabuntur. Hic autem & ipsi & vniuersa omnino caelesti creaturae inuisibilem naturā dixit esse creatoris. Aut si & hinc sit quaestio, & inferatur vlla dubitatio, vtrum non sitimus futuri angelis potiores: ipsius Domini est huic aperta sententia, vbi ait de resurrectionis in regnū, Erunt aequales angelis Dei. Vnde idem ipse sanctus Hieronymus alibi sic dicit; Homo igitur Dei faciem videre non potest, angeli autem etiam minimorum in Ecclesia semper vident faciem Dei: & nunc in speculo videmus & in enigmate, tunc autem facie ad faciem, quando de hominibus in angelos profecerimus, & potuerimus cum Apostolo dicere; Nos autem omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a gloria in gloria, tanquam a Domini spiritu, licet faciem Dei iuxta naturā suā proprietatem nulla videat creatura, & tunc mente cernatur, quando inuisibilis creditur. In his verbis hominis Dei, multa consideranda sunt. Primū, quia secundum apertissimam Domini sententiam etiam ipse sentit tunc nos visuros faciem Dei, cum in angelos profecerimus, id est, aequales angelis facti fuerimus, quod erit vti que in resurrectione mortuorum. Deinde Apostolico testimonio satis apparuit, non exterioris sed interioris hominis faciem intelligendam, cum videbimus facie ad faciem. De facie quippe cordis loquebatur Apostolus, cum diceret quod hunc commemorauit: Nos autem reuelata facie gloria Domini

Phil. 3. d. 12. 1. Jo. 4. c. 16

1. Jo. 1. d. 16.

1. Jo. 4. d. 12.

1. Jo. 2. d. 36.

Mat. 18. d. 10.

1. Cor. 13. d. 12.

2. Cor. 3. d. 18.

N 3 specu-

speculantes, in eandem imaginem transformamur. A Quod si quisquam dubitat, recenseat eundem locum, & attendat vnde Apostolus loquebatur, de velamine scilicet quod manet in lectione veteris Testamenti, donec quisque transeat ad Christum, vt auferatur velamen. Ibi quippe dicit; Nos autē reuelata facie, gloriam Domini speculantes, quæ facies in Iudæis non erat reuelata, de quibus nunc dicit; Velamen super cor eorum positum est, vt ostendat cordis faciem nobis esse reuelatam velamine ablato. Postremò ne quisquā ista minus intuens, minisque discernens, visibilem Deum vel angelis vel hominibus, cum æquales angelis facti fuerimus, siue nūc esse, siue futurum esse crederet, euidentissimè quid sentiret expressit, dicens quod faciem Dei iuxta naturæ suæ proprietatem nulla videat creatura, & tunc mente cernatur quado inuisibilis creditur. Vnde sufficienter significauit, quando visus est ab hominibus per oculos corporis, tanquā ipse corporeus, non eum secundum naturæ suæ proprietatem fuisse visum, in qua tunc mente cernitur, quando inuisibilis creditur. Quibus inuisibilis? nisi aspectibus corporalibus etiam cælestibus, sicut supra de angelis & potestatibus & dominationibus dixit, quanto magis terrestribus. Vnde alio loco euidentius dicit, non solum patris diuinitatem. Sed nec filij quidē & Spiritus sancti, quæ vna in Trinitate natura est, posse oculos carnis aspicere, sed oculos mentis. De quibus ipse Saluator ait; Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Quid hac manifestatione lucidius? Si enim tantum modo dixisset, Nec patris, nec filij, nec Spiritus sancti diuinitatem posse oculos carnis aspicere, nec deinceps addidisset, sed oculos mentis, fortè diceretur carnem iam non esse appellandam, cum corpus fuerit spiritale. Addendo ergo, & dicendo: Sed oculos mentis, ab omni genere corporis alienauit huiusmodi visionem. Ne quis autem putaret eum tantum de presentis tempore locutum, subiicit etiam Domini testimonium, volens ostendere quos dixerat oculos mentis, quo testimonio non presentis sed futuræ visionis promissio declaratur. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deū videbunt. Beatissimus quoque Athanasius Alexandrinus episcopus, cum ageret aduersus Arianos, qui tantummodo Deum patrem inuisibilem diceunt, filium verò & Spiritum sanctum visibiles putant, æqualem Trinitatis inuisibilitatem Scripturarum sanctarum testimonio, & diligentia sue disputationis asseruit, instantissimè suadens Deum non esse visum nisi assumptione creaturæ: secundum Deitatis autem suæ proprietatem omnino Deum esse inuisibilem, id est patrē & filium & Spiritum sanctum, nisi in quantum mente ac spiritu nosci potest. Gregorius etiam sanctus episcopus Orientalis apertissimè dicit, Deum natura inuisibilem quando patribus visus est, sicut Moyse, cum quo facie ad faciem loquebatur, alicuius conspicibilis materiæ dispositione assumpta, salua sua inuisibilitate videri potuisse. Hoc est quod etiā noster dicit Ambrosius, & patrem & filium & Spiritum sanctum ea specie videri quam voluntas elegerit, non natura formauerit: vt & illud verum sit, quod Deum nemo vidit vniquam: quæ vox ipsius Domini Christi est: & quem nemo hominum vidit, nec videre potest: quæ vox Apostoli, imò eius per Apostolum Christi est: & illa non repudientur testimonia Scripturarum, quibus Deus visus esse narratur, quia & inuisibilis est per propriam Deitatis naturā, & cum vult videri potest per assumptam sicut placuerit creaturam. Porro si natura ipsius est inuisibilis sicut incorruptibilis, non mutabitur vtique in futuro seculo illa natura, vt de inuisibili visibilis fiat, quia neque poterit de incorruptibili corruptibilis fieri: simul enim & incommutabilis est. Et vtique naturam eius commen-

dauit Apostolus, cum duo ista simul poneret, dicens: Regi autem seculorum inuisibili, incorruptibili, soli Deo honor & gloria in secula seculorum. Vnde non audeo ego lista distinguere, vt dicam, Incorruptibili quidem in secula seculorum, inuisibili autem non in secula seculorum, sed tantum in hoc seculo. Verum quia nec ista testimonia falsa esse possunt; Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est: negare non possumus filios Dei visuros Deum, sed sicut videntur inuisibilia, sicut seipsum ostensurum promittebat qui hominibus apparebat in carne visibilis, quando dicebat: Et ego diligam eum & ostendam meipsum illi, cum ante oculos hominum conspicuus loqueretur. Vnde autem inuisibilia videntur, nisi oculis cordis: de quibus paulò antè dixi quid Hieronymus senserit ad videndum Deū. Hinc est etiam quod memoratus Mediolanensis episcopus in ipsa resurrectione dixit non facile esse videre Deū, nisi iis qui mundo corde sunt: & ideo scriptū esse, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Quantos beatos, inquit, iā numerauerat, & tamē eis videndi Deū nō promiserat facultatē. Deinde adiūgit & dicit: Si ergo ij qui mūdo sunt corde Deū videbūt, vtq; alij Deum nō videbūt. Et ne alios illos acciperemus, de quibus dictum est, Beati pauperes, beati mites, &c. cōtinuò subiunxit, Neque enim indigni Deū videbunt. Indignos vtique illos volens intelligi, qui licet resurgant, Deum videre non poterunt, quoniam ad damnationem resurgent, quia per fidem veram quæ per dilectionem operatur, cor mundare noluerunt. Et ideo sequitur & dicit: Neque is qui Deum videre noluerit, potest Deum videre. Deinde quia occurrebat etiam impios omnes velle videre Deum, statim vt ostenderet quare dixerit, qui Deum videre noluerit, quia vtique illo modo non vult Deum videre impius, quia cor mundare non vult, quo ille videri poterit, secutus adiunxit, & ait: Nec in loco Deus videtur, sed mundo corde, nec corporalibus oculis Deus quaeritur, nec circumscribitur, visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incestu. Quibus verbis beatus Ambrosius voluit admonere quid debeant homines præparare qui volunt Deum videre, hoc est cor mundare per fidem quæ per dilectionem operatur dono Spiritus sancti, vnde pignus accepimus, quo illam visionem desiderare nouerimus. Nam de membris Dei quæ assidue Scriptura commemorat, ne quisquam secundum carnis huius formam & figuram nos esse crederet similes Deo, propterea & eadem Scriptura, & alas habere Deum dixit, quas nos vtique nō habemus. Sicut ergo alas cum audimus protectionem intelligimus: sic & cum audimus manus, operationem intelligere debemus: & cum audimus pedes, præsentationem: & cum audimus oculos, visionem qua cognoscit: & cum audimus faciem, notitiam qua innoscit: & si quid aliud eadem Scriptura tale commemorat, puro spiritualiter intelligendum. Neque hoc ego tantum, aut ego prior, sed omnes qui qualicūque spiritali intelligentia resistunt eis, qui ob hoc anthropomorphitæ nominantur. Ex quorum literis ne multa commemorando maiores moras faciam, hoc vnū sancti Hieronymi interpono, vt nouerit iste frater, nō se de hac re mecum magis quam cum prioribus agere debere, si quid eum contra permouet. Cum ergo ille vir in Scripturis doctissimus, Psalmum exponeret, vbi dictum est, Intelligite ergo qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite; Qui plantauit aurem, non audiet, aut qui finxit oculum, non considerat? Inter cætera, iste locus, inquit, aduersus eos maximè facit, qui anthropomorphitæ sunt, qui dicunt Deum habere membra quæ etiam nos habemus: verbi causa,

Dicitur

Dicitur Deus habere oculos: oculi Domini aspiciunt omnia, manus Domini facit omnia. Et audiuit, inquit, Adam sonum pedum Domini deambulantis in paradiso: hæc simpliciter audiunt, & humanas imbecillitates ad Dei magnificentiam referunt: ego autem dico quod Deus totus oculus est, totus manus est, totus pes est. Totus oculus est, quia omnia videt. Totus manus est, quia omnia operatur. Totus pes est, quia vbiq; est. Ergo videte quid dicat: Qui plantauit aurem non audiet, aut qui finxit oculos non considerat? Et non dixit, Qui plantauit aurem, ergo ipse aurem non habet: non dixit, Ergo ipse oculos non habet: sed quid dixit? Qui plantauit aurem non audiet, qui finxit oculos non considerat? membra tulit, efficientias dedit. Hæc omnia de literis eorum & Latinorum & Græcorum, qui priores nobis in catholica Ecclesia viuentes diuina eloquia tractauerunt, ideo commemoranda arbitratus sum, vt sciat iste frater, si quid aliter quam iste sentit deposita dissensionis amaritudine, & fraternæ charitatis suauitate seruata atque in integrum restituta, diligenti & tranquilla consideratione querendum vel discendum vel docendum. Neque enim quorumlibet disputationes, quamuis catholicorum & laudatorum hominum vel scripturas canonicas habere debemus, vt nobis non liceat salua honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere, si fortè inuenerimus quod aliter senserint quam veritas habet, diuino adiutorio vel ab aliis intellecta, vel à nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum, tales volo esse intellectores eorum. Denique in iis omnibus quæ de opusculis sanctorum atque doctorum commemorauit, Ambrosij, Hieronymi, Athanasij, Gregorij, & si qua aliorum talia legere potui, quæ commemorare longum putauit, Deum non esse corpus, nec formam humanæ habere membra, nec eum esse per locorum spatia diuisibilem, & esse natura incommutabiliter inuisibilem, nec per eandem naturam atque substantiam, sed assumpta visibili specie sicut voluit apparuisse iis quibus apparuit, quando per corporis oculo in Scripturis sanctis visus esse narratur, in adiutorio Domini inconcussè credo, & quantum ipse donat intelligo. De spiritali autem corpore, quod in resurrectione habebimus, quantum capiat in melius commutationem, vtrum in simplicitate spiritus cedat, vt totus homo iam spiritus sit: an quod magis puto, sed nō dum pleno iudicio confirmo, ita futurum sit spiritale corpus, vt propter ineffabilem quandam facultatē spiritale dicatur, seruet tamen substantiam corporalē, quæ per seipsam viuere ac sentire non possit, sed per illum qui ea vitur spiritum: neque enim & nūc, quia corpus dicitur animale, eadem est animæ natura quæ corporis: & vtrum si corporis quauis iam immortalis atque incorruptibilis natura seruabitur, adiuuet tunc aliquid spiritum ad videndum ipsa visibilia, id est, corporalia, sicut nunc talo aliquid nisi per corpus videri non possumus: an verò etiam tunc sine organo corporis valeat spiritus noster nosse corporalia: neque enim & Deus talia per sensus corporis nouit: & multa alia quæ in hac quaestione mouere possunt, fateor me nōdum alicubi legisse, quod mihi sufficere existimarem siue ad discendum siue ad docendum, ac per hoc si nō displicerit huic fratri mea qualiscūque cautela, interim propter quod scriptum est, Quoniam videbimus eum sicuti est: quantum possumus, cor mundum ad illam visionem ipso adiuuante præparemus. De corpore autem spiritali pacatius & diligentius inquiramus, ne forte aliquid certum ac liquidum si nobis hoc vtile esse nouit, secundum Scripturas suas Deus dignetur demonstrare. Si enim hoc inuenerit inquisitio diligentior tantam corporis futuram mutationem, vt

August. 10. 2.

possit videre inuisibilia, non (vt opinor) talis potentia corporis menti auferet visionem, vt exterior homo videre Deum tunc possit, non possit interior: quasi tantum foris sit Deus ad hominē, & intus non sit in homine, cum apertissimè scriptum sit, vt sit Deus omnia in omnibus: aut ita sit intus ille, qui sine vllis locorum spatiis vbiq; totus est, vt foris tantum videri ab exteriori homine possit, intus autem ab interiori homine non possit. Quæ si absurdissimè sentiuntur, magis enim sancti pleni erunt Deo non inanes intrinsecus, ab illo circundabuntur extrinsecus, nec cæci intrinsecus, eum quo pleni erunt non videbunt, & tantum forinsecus oculati eum quo circundabuntur videbunt: restat vt interim de visione Dei secundum interiorem hominem certissimi simus. Si autē etiam corpus mira commutatione hoc valuerit, aliud accedet, non illud abscedet. Melius ergo illud affirmamus vnde minimè dubitamus, quod homo interior videbit Deum, qui modò solus potest videre charitatem; quæ cum laudaretur dictum est, Deus charitas est: solus potest videre pacem & sanctificationem, sine qua nemo potest videre Deum. Neque enim charitatem, pacem, sanctificationem, & si qua sunt similia, videt modò vllus carnalis oculus, quæ tamen omnia iam videt, quantum potest mentis oculus, tanto purius quanto purior: vt sine dubitatione Deum nos visuros esse credamus, siue inueniamus, siue non inueniamus quod de qualitate futuri corporis quaerimus, cum tamē corpus resurrecturum & immortale atque incorruptibile futurum non ambigamus, quoniam hinc sanctarum scripturarum sententias apertissimas firmissimisque retinemus. Si autem iste frater quod de spiritali corpore adhuc requiro, iam sibi firmat esse certissimum, nisi placidus audiero docentem, ita vt ille quoque placidus me audiat inquirentem, habebit vnde iure succenseat. Nunc tamen per Christum obsecro, vt de illa asperitate literarum mearum, qua eū non immeritò offensum esse didici, veniam mihi ab illo impetres, & me rescriptis Domino adiuuante lactifices.

Augustinus Paulinæ anui religiose, per eam respondens quibusdam qui cepebant epistolam ipsius, in qua scripserat Deum non videndum oculis humanis, declarans variis modis videri Deum.

EPISTOLA CXII.
Augustinus Paulinæ salutem.

MEMOR debiti quod ex tua petitione, & mea promissione factum est, religiose famula Dei Paulina, per solutionis quoque eius negligens esse non debui. Cum enim petiuissem vt de inuisibili Deo, vt si per oculos corporeos possit videri, prolixè aliquid copiosèque ad te scriberem, negare non potui, ne sancti tuum studium offenderè, sed promissum distuli, siue propter alias occupationes meas, siue quod à me id flagitaretur, vnde aliquanto diutius cogitari oportebat. Sed cum tanta res esset, quæ cogitando non tam quid de ea sentiendū dicendumque esset, quam quonā modo persuadendum iis qui diuersa sentirent, fieret difficilior, sinem aliquando dilationi adhibendum putauit, sperans diuini adiutorium magis mihi scribenti quam differenti ad futurum. Quamobrem primum mihi videtur, plus valere in hac inquisitione viuendi quam loquendi modum. Nam qui didicerunt à Domino Iesu Christo mites esse & humiles corde, plus cogitando & orando proficiunt quam legendo & audiendo. Nec ideo tamen agere partes suas sermo cessauerit, sed cum plantator & rigator officium sui gesserit muneris, cætera illi qui dat incrementum relinquit: ille quippe etiam ipsum plantatorē rigatorēmq; formauit. Secundum interiorem igitur hominē percipere verba intellectus. Ipse enim renouatur de die in

N 4

dicta

Mat. 5. 8.

Athanasius.

Gregorius Nazianzenus.

Ambrosius super I. cor. 13. 1.

1. Tim. 1. 6. 1. Tim. 4. 16. 1. Tim. 6. 16.

1. Tim. 1. 6.

17.

Mat. 5. 8. 2.

1. Ioh. 3. 16. 2.

Mat. 5. 8. 2.

Gal. 5.

Ps. 16. 3. 8.

Hieronymus in Psal. 93.

Psal. 93. 9.

Gen. 3. 8.

al. corum.

al. corum.

al. si quis aliter quam ipse.

Autoribus quantum tribuendum.

al. Qualis.

al. plena fiducia.

1. Ioh. 3. 4.

2.

1. Cor. 13. 8. 28.

1. Ioh. 4. 8.

2. Pet. 1. 4. 4.

Prosumus.

2. Pet. 1. 4.

Vix potior inquisitioni.

Mat. 11. 29.

2. Cor. 4. 17.

Col. 3. b. 10.
Eph. 3. d. 17.
Gal. 3. d. 28.

diem, etiam cum exterior iste corrumpitur, siue castigatone abstinentiæ, siue aliqua morbida valetudine, siue quolibet casu, vel certe quod necesse est etiam iis, qui sano corpore ditu viuunt, ipso ætatis accessu. Erige itaq; spiritum mentis tuæ qui renouatur in agnitione Dei secundum imaginem eius qui creauit eum, ubi per fidem in te habitat Christus, ubi non est Iudæus & Græcus, seruus & liber, masculus & femina: ubi non morieris cum solui corpore cœperis, quia nec ibi marcuisti cum sis annis grauis. Hoc interiore tuo erecta intede, & vide quæ loquor. Nolo autoritatem meâ sequaris, vt ideo putes tibi aliquid necesse esse credere quoniã à me dicitur, sed aut scripturis canonicis credas, si quid nondum quàm verum sit vides, aut interius demonstranti veritati vt hoc planè videas: exẽpli gratia, dicam aliquid quod hæc certius præstruaris, & inde potissimum vnde nobis in hoc ipso opere propositus est disputandi labor: Credimus videri Deum, nõ quia videmus vel per oculos corporis sicut videmus hunc solem, vel mentis obtuitu sicut se quisque interius videt viuentem, videt volentem, videt quærẽtem, videt scientem, videt nescientem. Tu itaque lectis ipsa his literis, solem quidem te vidisse recolis per oculos corporis, potes etiam statim videre si est id temporis, & eo loci es, ubi ex ea parte cælum oculis tuis vsque ad solem contuendum patet. Ad illa verò videnda quæ mente conspici dixi, id est, quòd viuas, quòd videre Deum velis, quòd id requiras, quod te viuere & velle & quærere scias, quomodo autem Deus videatur nescias: ad hæc, inquam, omnia videnda non oculos corporis adhibes, nec interuallum loci per quod intèdatur obtutus, vt ad ea cernenda perueniat, sentis aut quæris: sic vides vitam tuam, voluntatem, inquisitionem, scientiam, ignorantiam, quia nec ipsa est contremenda visio, videre quod nescias. Sic, inquam, vides hæc omnia vt in te videas, apud te habeas, ac sine vllis figurarum lineamentis colorumque nitoribus, tãto clarus & certius quanto simplicius interiusque cõspicias. Cum igitur nec corporis oculis sicut corpora siue cælestia siue terrestria, nec mentis aspectu sicut ea sunt quorum nonnulla commemoravi, quæ apud temetipsam certissimè intueris, nunc videamus Deum, cur credimus eum videri, nisi quia scripturæ accomodamus fidem, ubi legitur, Beati mudo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et si qua alia in hac sententiã eadem diuina autoritate conscripta sunt, cui non credere nefas ducimus, credere autè pietatis esse minimè dubitamus. Hanc itaque distinctionem tene, vt si quid te admonuero, discernendo quod ita videas oculis carnis, vel vllò alio sensu eius sentias, seu te sensisse recolas, sicut sentiuntur colores, fragores, odores, sapores, seruoies, & si quid aliud per corpus cernedo, audiendo, olfaciendo, gustando, tangendo sentiamus: aut ita videas mentis intuitu, vt vides vitam, voluntatem, cogitationem, memoriam, cognitionem, intelligentiam, scientiam, fidem tuam, & quicquid aliud mente conspicias, atque ita esse non tantum crededo, sed planè videndo non dubitas, hoc me iudices ostendisse. Quod autem non sic ostendero, vt aut corporis aut animi sensu visum perceptumque teneatur, & tamen dixerò aliquid quod aut verum quidem aut falsum esse necesse sit, sed nullo illorũ duũm genere videatur, restat vt tantummodo credatur vel non credatur. Sed si diuinarum Scripturarum, earum scilicet quæ canonicè in Ecclesia nominatur, perspicua firmitur autoritate, sine vlla dubitatione credendum est. Aliis verò testibus vel testimoniis, quibus aliquid credendum esse suadetur, tibi credere vel non credere liceat, quantum ea momenti ad faciendum fidem vel habere vel non habere perpenderit. Si enim ea quæ non vidimus, hoc est, in præsentia non sensimus vel

Mat. 5. 4. 8.

Canonicè scripturæ ab aliis non authoritatè scripturæ discernenda.

A mente vel corpore, neque de Scripturis sanctis vel legendo vel audiendo didicimus, nulla omnino credidissimus, vnde sciremus esse ciuitates ubi nunquam fuimus; vel à Romulo conditam Romam, vel, vt de propinquiore loquar, Constantinopolim à Constantino? Vnde postremò sciremus quoniam parentes nos procreauissent, quibus patribus, auis, maioribus geniti essemus? Talium quippe cum plurima sciamus, non tamen ea vel vllò sensu præsentia, sicut solem, sicut nostri animi voluntatem, vel canonicorum eloquiorum autoritate, sicut Adam fuisse primum hominem, aut Christum in carne natum passumque resurrexisse didicimus, sed aliis referentibus, de quorum testimonio in hoc duntaxat rerum genere minimè dubitandum esse putauimus. In quibus si alicubi fallimur credendo, vel ita esse quod non est, vel non ita esse quod ita est, nihil periculi esse iudicamus, si nõ sit contra illam fidem qua pietas informatur. Hæc prælocutio mea nondum propositam discutit quæstionem, sed te atque alios qui ista lecturi sunt, præstruit quales seu meorum seu quorumlibet scriptorum iudices esse debeatis, ne vel scire vos opinemini quod nescitis, vel temerè credatis quod neque corporis sensibus aut animi contuitu in eiuſdem rei, quæ cognoscenda est, euidencia percepistis, neque canonicarum Scripturarũ autoritate, etiam si non adfuit sensibus vel animi vel corporis vestri, tamen credendum esse didicistis.

I A M N E ergo venimus ad causam, an adhuc lecturus instruedus est? Nonnulli enim putant ipsum quod dicimus credere, cum res vera creditur, hoc solum esse mente contueri. Quod si ita est, fallitur ista nostra superior prælocutio, in qua distinximus aliud esse aliud sentire per corpus, sicut in cælo solem, & in terra montem, arborem corpũsue quodlibet: & aliud mentis intuitu rem nihilominus euidenter, sicut nostra voluntas à nobismetipsis intus aspicitur. Cum aliquid volumus, vel cogitatio cum cogitamus, vel memoria dum recordamur, vel tale aliquid in animo sine corpore: aliud autem credere quod in corporis mentisue conspectu nec adest nec adfuisse recolitur: sicut sine parentibus creatum Adam, & natum ex virgine, passumque resurrexisse Christum. Hæc enim etiam corporaliter facta sunt, & videri per corpus si tunc adfuissemus, vtique potuerunt, nunc autem non adfunt, sicut adest ista lux quæ oculis cernitur, aut voluntas qua nunc aliquid volumus, quæ mente conspicitur. Sed quia hæc distinctio falsa non est, profecto illa præstructio minus habebat, quòd inter credere & aliquid præsens mente conspiciere, ne omnino vnum atq; idẽ putaretur, parum clara fuerat elocutione discernere.

Q U I D ergo dicimus? Num satis est vt inter videre & credere hæc distare dicamus, quia præsentia videntur, creduntur absentia? Planè forsitan satis est, si præsentia illa hoc in loco intelligamus dicta, quæ præsto sunt sensibus siue animi siue corporis, vnde etiã ducto vocabulo præsentia nominantur. Sicut enim hanc lucem corporis sensu, sic & meam voluntatem planè video, quia præsto est animi mei sensibus, atq; intus mihi præsens est. Si quis verò mihi indicet voluntatem suã, cuius os & vox mihi præsens est, tamen quia ipsa voluntas quam mihi indicat, latet sensum corporis & animi, credo, non video: aut si eum mentiri existimo, non credo, & si fortè, vt dicit, ita sit. Creduntur ergo illa quæ absunt à sensibus nostris, si videtur idoneum quod eis testimonium perhibetur. Videtur enim quæ præsto sunt, vnde & præsentia nominantur vel animi vel corporis sensibus. Nam cum sint quinque corporis sensus, cernendi, audiendi, olfaciendi, gustandi, tangendi, visus quidem in eis præcipuè oculis attributus est: verum tamen hoc verbo vtimur & in cæteris: non enim tantum dicimus, vide quid luceat, sed etiam videt quid

CAPVT III.

CAPVT IIII.

Videtur, omnium sensuum commune.

CAPVT IIII.

1 Pet. 1. b. 8.
Mat. 5. 4. 8.

CAPVT IIII.

10. p. 10. f. 2. 5. g. 2. 8.

10. p. 5. b. 2.

quid sonet, vide quid oleat, vide quid sapiat, vide quid caleat. Nec quia dixi ea credi quæ absunt à sensibus nostris, sic accipiantur vt inter illa deputentur quæ aliquando vidimus, & nos vidisse retinemus, certique sumus, quamuis tunc non præsto sint cum recoluntur à nobis. Neque enim inter credita, sed inter visa deputantur, & ideo nota sunt, non quia fidem adhibimus aliis testibus, sed quia nos vidisse sine dubio recordamur & scimus. C O N S T A T igitur nostra scientia ex visis rebus & creditis, sed in iis quæ vidimus vel videmus, nos ipsi testes sumus: in his autem quæ credimus aliis testibus mouemur ad fidem, cum earum rerum quas nec vidisse nos recolimus nec videmus, dantur signa vel in vocibus vel in literis vel in quibusque documentis, quibus visis non visa credantur. Non autem immeritò scire nos dicimus non solum ea quæ vidimus aut videmus, verum & illa quæ idoneis ad quamque rem commoti testimoniis vel testibus credimus. Porro si scire non incongruenter dicimur, etiam illud quod certissimum credimus, hinc factum est vt etiam rectè credita, & si non adfint sensibus nostris, videre mente dicamur. Scientia quippe mēti tribuitur, siue per corporis sensus, siue per ipsum animum aliquid perceptum cognitumque retineat, & fides ipsa mente vtique videtur, quamuis hoc fide credatur quod non videtur. Vnde & apostolus Petrus dicit, in quem modò non videtes creditis. Et ipse Dominus; Beati qui non viderunt & crediderunt. Cum itaque dicitur homini; Crede Christum resurrexisse à mortuis: si credit, attende quid videat, attende quid credat, & vtumque discernere. Videt hominem cuius audit vocem, & ipsa vox in visis corporalibus deputatur secundum ea quæ supra diximus. Hæc duo sunt, testis & testimonium, quorum ad oculos vnum, ad aures alterum pertinet. Sed hunc testem fortasse aliorum testimonium maiorum autoritas cõfirmat, diuinarum scilicet Scripturarum vel quorumlibet aliorum quibus est motus ad fidem. Scripturæ ad visa pertinent corporis oculorum si eas legit, vel aurium si eas audiuit. Videt autem animo quicquid figuris literarum sonisue significari intellexit. Videt ipsam fidem suam, qua se credere sine cunctatione respondet. Videt cogitationem qua cogitat quid ei possit professe quod credit. Videt voluntatem qua accessit ad suscipiendam religionem, videt etiam ipsius resurrectionis quandam imaginem in animo suo factam, sine qua intelligi non potest quicquid factum corporaliter dicitur, siue credatur siue non credatur. S E D vt puto distinguas quomodo videat fidem suam qua credit, & quomodo videat illã resurrectionis imaginem in animo suo factam, quam si hoc audit, videt etiam qui non credit. Hæc ergo omnia videt, partim corpore, partim mēte, voluntatem verò eius à quo audit vt credat, & ipsam Christi resurrectionem non videt sed credit, & tamen eam videre dicitur quodam mentis obtuitu magis secundum testimoniorum fidem, quam rerum præsentiam credituram. Illa enim quæ videt adfunt sensibus vel animi vel corporis, quæ autem credunt absunt à sensibus & animi & corporis, quamuis voluntas eius à quo audit vt credat non sit præterita, sed maneat in loquente: quam in seipso idem ipse qui loquitur videt: ille verò qui audit, non eam videt, sed credit. Resurrectio autem Christi præterita est, quam nec illi viderunt homines qui tunc fuerunt. Nam qui viderunt viuentem, Christum quem viderant morietem, ipsam tamen resurrectionem cum fieret non viderunt, sed eam certissimè crediderunt, videndo & tangendo viuum quem mouerant mortuũ. Nos totũ credimus & quòd resurrexerit, & quòd ab hominibus tũc visus & contrèctatus sit, & quòd nũc viuat in cælis, nec iam moriatur, & mors illi vltra non dominabitur: res autè

ipsa nec corporis nostri sensibus adest, sicut adest hoc cælum & terra, nec nostræ mentis obrutibus, sicut adest fides ipsa qua hoc credimus. Sed iam satis, vt puto, ista mea prælocutione cognouisti, quid sit videre vel mēte vel corpore, & quid ab eis distet credere. Quod quidem fit mente & videtur mente, quoniam menti nostræ fides nostra conspicua est. Sed tamen quod eadem fide creditur, abest & ab aspectu coponis nostri, sicut abest corpus in quo Christus resurrexit, & ab aspectu mentis alterius, sicut abest ab aspectu mentis meæ fides tua, quamuis eam esse in te credã, cum eam non videã corpore quod nec tu potes, nec mēte quod tu potes, sicut ego meam quam tu non potes. Nemo enim scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est, donec veniat Dñs & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis, vt eas non solum quisque suas videat, sed & aliorum. Secundum hoc enim dixit Apostolus, neminem scire quid agatur in homine, nisi spiritũ hominis qui in ipso est, secundum quod videmus in nobis. Nã secundum id quod credimus, nec videmus, & multos fideles esse nouimus, & multis noti sumus. S I ergo iam ista distincta sunt, veniamus ad causam. Scimus posse Deũ videri, quoniã scriptum est: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. An fortè non debui dicere, scimus, sed credimus: quoniam Deum nec corpore aliquando vidimus sicut hanc lucem, nec mente sicut ipsam in nobis qua id credimus fidẽ, sed tantum quia scriptum est in ea scriptura, cuius fideles sumus, quòd verum sit minimè dicemus. Apostolus tamen loãnes cum tale aliquid diceret, Scimus, inquit, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eũ sicuti est: ecce, scire se dixit, quod nõdum factũ fuerat, nec videndo, sed credendo cognouerat. Rectè itaque diximus, scimus Deum posse videri, quãuis eum non viderimus, sed diuinæ autoritati quæ in sanctis libris continetur crediderimus. Quid ergo est quod eadem dicit autoritas, Deum nemo vidit vnquam? An fortasse respõdetur quòd illa testimonia de videdo Deo sunt, non de viso? Ipsi enim Deum videbunt, dictum est: non viderunt, & non vidimus, sed videbimus eum sicuti est. Proinde his sententiis non est contrarium, Deum nemo vidit vnquam. Videbunt enim quem non viderunt, qui mundo corde filij Dei esse voluerunt. Quid est ergo; Vidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea? An & hoc non est contrarium illi quod dictum est; Deum nemo vidit vnquam? Et illud quod de Moysè scriptum est; Quia loquebatur cum Deo facie ad faciem, sicut quis loquitur ad amicum suum. Et illud quod Propheta Esaias de ipso loquens ait; Vidi Dominum sabaoth sedentem in throno: & si qua alia soleat similia testimonia ex eadem autoritate proferri, quomodo non sunt contraria sententiæ qua dictum est, Deum nemo vidit vnquam: quanquam & ipsum Euangelium potest putari sibi esse contrarium. Quomodo enim verum est, quod in eo dicitur; Qui me vider, videt & patrem: si Deum nemo vidit vnquam? Quomodo verum est; Angeli eorum semper vident faciem patris mei: si Deum nemo vidit vnquam? Qua igitur regula intelligentiæ ista veluti contraria & repugnantiã, non esse contraria, nec repugnare probabimus? Neque enim fieri vllò modo potest vt hæc Scripturarum autoritas aliqua ex parte mentiat. Si dicimus in eo quod scriptum est, Deum nemo vidit vnquam: homines tantummodo intelligendos, sicut etiam illud dictum est: Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est: nemo vtique, sed hominũ: neque enim hoc de Deo accipi potest, eum de Christo scriptum sit; Non opus fuisse vt quisquam illi testimonium perhiberet de homine, quoniam

1 Cor. 2. 11.

1 Cor. 4. 4. 3.

CAPVT V.

Mat. 5. 4. 8.

1. Ioh. 3. 4.

2.

1. Ioh. 4. 4.

2.

Gen. 32. 2.

30.

1. Ioh. 1. 4. 14.

Expli 33.

6. 11.

1. Ioh. 5. 4. 2.

1. Ioh. 1. 4. 7.

Mat. 28. 6.

10.

1. Ioh. 1. 4. 14.

1. Cor. 2. 6. 11.

1. Ioh. 2. 8. 11.

N ; quoniam

1 Tim. 6. 17.

Mat. 18. 10.

2 Cor. 13. 4. 1
1 Cor. 13. 12. 2
1 Cor. 13. 12. 3
1 Cor. 13. 12. 4
1 Cor. 13. 12. 5
1 Cor. 13. 12. 6
1 Cor. 13. 12. 7
1 Cor. 13. 12. 8
1 Cor. 13. 12. 9
1 Cor. 13. 12. 10
1 Cor. 13. 12. 11
1 Cor. 13. 12. 12
1 Cor. 13. 12. 13
1 Cor. 13. 12. 14
1 Cor. 13. 12. 15
1 Cor. 13. 12. 16
1 Cor. 13. 12. 17
1 Cor. 13. 12. 18
1 Cor. 13. 12. 19
1 Cor. 13. 12. 20
1 Cor. 13. 12. 21
1 Cor. 13. 12. 22
1 Cor. 13. 12. 23
1 Cor. 13. 12. 24
1 Cor. 13. 12. 25
1 Cor. 13. 12. 26
1 Cor. 13. 12. 27
1 Cor. 13. 12. 28
1 Cor. 13. 12. 29
1 Cor. 13. 12. 30

Hebr. 12. 1. d.
14.
Rom. 12. d.
18.

1 Cor. 14. 4. 9

1 Cor. 14. 1. 8.

1 Cor. 14. 1. 38.

1 Cor. 14. 1. 38.

1 Cor. 14. 1. 38.

Ambros. super
Lucam. li. 1.
cap. 1. 6. 11.

al. provide
11.
Gen. 18. 4. 1.

1 Cor. 7. 8. 16.

1 Cor. 6. 4. 1.

quoniam ipse sciebat quid esset in homine. Nam hoc A
Apostolus planius explicans; Quem nemo, inquit,
hominum vidit, nec videre potest. Si ergo ita dictum
est, Deum nemo vidit vnquam: ac si diceretur, nemo
hominum: haec illa quaestio soluta videbitur, vt
non sit huic sententiae contrarium quod Dominus ait;
Angeli eorum semper vident faciem patris mei: vt
scilicet angebs Deum videre credamus, quem nemo
vidit vnquam, sed hominum. Quomodo ergo Deum
vidit Abraham, Isaac, Iacob, Iob, Moyses, Michas,
Esaias, & si qui alij sunt de quibus veracissima Scri-
ptura testatur, quod Deum viderint, si Deum nemo
vnquam hominum vidit nec videre potest. Quanquam
nonnulli volentes etiã probare impios visuros Deum
à diabolo quoque ipso Deum visum putant: sic acci-
pientes quod scriptum est in libro Iob, venisse cum
angelis & diabolum in conspectu Dei, vt iam & illud
veniat in quaestione, quomodo dictum sit, Beati mundo
corde; quoniam ipsi Deum videbunt. Et illud;
Pacem sectamini cum omnibus & sanctificationem,
sine qua nemo poterit videre Deum. Multum enim
miror si eò vsque progrediuntur, qui existimant im-
pios visuros Deum & diabolo visum Deum, vt eos &
mundo corde esse, & pacem & sanctificationem cum
omnibus affectari assueverint. Nam quod Dominus
ait; Qui me videt, videt & patrem, potest paulò atten-
tius consideratum non videri esse contrarium ei quod
dixit, Deum nemo vidit vnquam. Neque enim dixit,
quia vidistis me, vidistis & patrem, sed dicendo; Qui
me videt, videt & patrem: ostendere voluit vnitatem
substantiae patris & filij, ne in aliquo inter se putaren-
tur esse dissimiles: ac per hoc quoniam verè dictum est,
Qui me videt, videt & patrem, profecto quoniam Deum
nemo hominum vidit vnquam, nec patre quisquam
putandum est vidisse, nec filium secundum quod Deus
est & filius, & cum patre vnus Deus. Nam secundum
id quod homo est, vti que in terra visus est, & cum ho-
minibus conuersatus est. SED magna quaestio
est, quomodo non sit contrarium, quia tot antiqui vi-
derunt Deum, si Deum nemo vnquam vidit quem
nemo hominum vidit nec videre potest? Vides quàm
difficilem mihi proposueris quaestionem, vnde me a-
liquod prolixè copiosèq; scribere voluisti ex occasione
brevis epistolae meae, quae tibi visa est diligentius &
vberius explicanda. Vnde ergo attendere, quae apud
alios interim comperi diuinarum Scripturarum egre-
gios tractatores, quid de visione Dei senserint: ne forte
sufficiant desiderio tuo, quamuis ea forsitan noueris.
Paucas ergo ista attende, si placet. Cum Euangelicè
exponens beatus Ambrosius Mediolanensis episcopus,
venisset ad eum locum ubi angelus apparuit in templo
Zachariae sacerdoti, ex hac occasione, vide quanta &
qualia de Dei etiam visione disseruit. Non immerito,
inquit, angelus videtur in templo, quia veri sacerdotis
iam nunciabatur aduentus, & caeleste sacrificium pa-
rabatur, in quo angelus ministraret. Et bene apparuisse
dicitur ei, qui cum repente conspexit. Hoc specialiter
aut de angelis aut de Deo Scriptura diuina tenere cõ-
suevit, vt quod non potest videri, apparere dicatur.
Sic habes: Apparuit Deus Abraham ad illicem Mam-
brae. Nam qui ante non praesentitur, sed repentino
videtur aspectu, apparere memoratur. Non enim si-
militer sensibilia videntur, & is in cuius voluntate situm
est videri, & cuius naturae est non videri, voluntatis
videri. Nam si non vult, non videtur, si vult videtur.
Apparuit enim Deus Abraham quia voluit, alijs quia
noluit non apparuit. Visum est etiam Stephano cum
lapidaretur a populo aperiri caelum. Visus est etiam
Iesus stans ad dexteram Dei, & non est visus à populo.
Vidit Esaias Deum sabaoth, sed & alijs videre nõ po-
tuit, quia cui placuit apparuit. Et quid de hominibus

loquimur, cum etiam de ipsis caelestibus virtutibus &
potestatibus legerimus, quia Deum nemo vidit vn-
quam. Et addidit quod vltra caelestes virtutes est &
potestates, vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse
enarravit. Aut acquiescat igitur necesse est, si Deum
patrem nemo vidit vnquam, filium visum esse in ve-
teri Testamento, & desinant haeretici ex virgine ei
principium dare, qui antequam nasceretur ex virgine
videbatur: Aut certe refelli non potest, vel patrem
vel filium, vel Spiritum sanctum, si tamen est Spiritus
sancti visio, ea specie videri quam voluntas elegerit,
non natura formauerit, quoniam Spiritum quoque
visum accepimus in columba. Et ideo Deum nemo
vidit vnquam, quia eam quae in Christo habitat plen-
itudinem diuinitatis nemo conspexit, nemo mente
aut oculis comprehendit. Vidit enim, ad vtrumque re-
ferendum est. Denique cum additur, Vnigenitus filius
ipse enarravit, mentium magis quam oculorum visio
declatur. Species enim videtur, virtus verò enarra-
tur. Illa oculis, haec mente comprehenditur. Sed quid
de trinitate dicam? Seraphin quando voluit, apparuit:
Et vocem eius Esaias solus audiuit. Apparuit angelus,
& nunc praesto est, sed non videtur. Neque enim in
potestate nostra est videre, sed in potestate illius ap-
parere. Tamen etsi potestas non est videndi, est gratia
promerendi vt videre possimus. Et ideo qui habuit
gratiam, meruit copiam: nos copiam non meremur,
quia Deum videndi gratiam non habemus. Et quid mi-
rum si in praesenti saeculo nisi quando vult Dominus
non videtur? In ipsa quoque resurrectione non facile
est Deum videre, nisi iis qui corde sunt mudo. Et ideo
beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt. Quã-
tos beatos iam numerauerat, & tamen videndi his
Deum non promiserat facultatem? Si ergo ij qui mudo
sunt corde Deum videbunt, vti que alij non vide-
bunt. Neque enim indigni Deum vident, neque is
qui Deum videre noluerit, potest Deum videre. Nec
Deus in loco videtur, sed mundo corde; nec corpora-
libus oculis Deus quaeritur, nec circumscriptur visu,
nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur in-
cessu. Et cum absens putatur, videtur, & cum praesens
est non videtur. Denique nec Apostoli omnes Chris-
tum videbant. Et ideo ait; Tanto tempore vobiscum
sum, & adhuc me non cognouistis? Qui enim cogno-
uit; quae sit latitudo & longitudo & altitudo & pro-
fundum, & supereminentem scientiae charitatem
Christi, videt & Christum, videt & patrem. Nos enim
iam secundum carnem non nouimus Christum, sed
secundum spiritum. Spiritus enim ante faciem nos-
tram Christus Dominus, qui nos in omnem plenitudi-
nem Dei misericordia sua implere dignetur, vt vi-
deri possit à nobis. Si haec verba intelligis, CAPVT
quid restat quod à me amplius requiratur, cum iam VII.
illa quae difficilis videbatur, soluta sit quaestio? Dif-
cretum est quippe quomodo dictum sit: Deum ne-
mo vidit vnquam, & quomodo Deum iusti antiqui
viderint. Si illud propterea dictum est, quoniam
Deus natura inuisibilis est. Illi autem ideo viderunt,
quicunque Deum viderunt, quia cui voluerit sicut
voluerit apparere ea specie quam voluntas elegerit,
etiam latente natura. Nam si quando patres Deum
viderunt, ipsa illis natura eius apparuit, quamuis si
noluisset vti que non apparuisset, quomodo Deum
nemo vidit vnquam, cum eo volente ipsa eius à tot
patribus natura conspecta sit? Quod si dicitur filius
à patribus visus, vt de Deo patre accipiatur dictum,
quod eum nemo vnquam vidit: non quidem ami-
sit occasionem Ambrosius, vt hinc quosdam haereti-
cos redargueret, id est, Photinianos, qui principium
filio Dei ex vtero virginis tribuunt, nec voluit crede-
re quod & antea fuerit. Sed quia videbat alios, id est,
Arianos

1 Cor. 1. 1. 28.

Mat. 5. 8. 2.

1 Cor. 14. 4. 9

CAPVT VII.

1 Cor. 1. 1. 28.

Mat. 18. 10.

Arianos

CAPVT VII.

Exod. 33. 20.

1 Cor. 14. 1. 8.

Exod. 33. d. 20.

1 Cor. 14. 1. 8.

Exod. 33. d. 20.

CAPVT VII.

Mat. 18. 10.

Refur.

Arianos perniciosius insidiantes, quorum proculdu-
bio error astruitur, si patris natura inuisibilis, filij verò
visibilis esse creditur, vtriusque vnã pariterque in-
uisibilem asseruit esse naturam, adiungens etiam Spi-
ritus sancti. Quod breuiter quidem, sed admirabiliter
intimauit, vbi secutus ait: Vnigenitus filius, qui est in
sinu patris, ipse enarravit. Aut certe refelli non potest,
vel patrem, vel filium, vel certe Spiritum sanctum, si
tamen est Spiritus sancti visio, ea specie videri quam
voluntas elegerit, non natura formauerit. Potuit dice-
re, non natura monstrauerit, sed maluit dicere forma-
uerit, ne ipsam speciem in qua Deus elegit apparere
de sua natura formare putaretur, & ex hoc vti que cõ-
uinceretur conuertibilis esse mutabilisque substan-
tiae, quod ipse Deus à fide piorum misericors & beni-
gnus auerterit. INVISIBILIS est igitur naturae
Deus, non tantum pater, sed & ipsa Trinitas, vnus Deus.
Et quia non tantum inuisibilis, verum etiam incommu-
tabilis, sic apparet quibus voluerit in qua voluerit
specie, vt apud eum integra maneat eius inuisibilis in-
commutabilisque natura. Desiderium autè veraciter
piorum quo videre Deum cupiunt, & in hianter ar-
desunt, non opinor in eam speciem cõuertendam fla-
grat, qua vt vult apparet quod ipse non est, sed in eam
substantiam, qua ipse est quod est. Huius enim desiderij
sui flammã sanctus Moyses fidelis famulus eius ostendit,
vbi ait Deo cum quo vt amicus facie ad facie lo-
quebatur: Si inueni gratiam ante te, ostende mihi te-
metipsum. Quid ergo? Ille non erat ipse? Si non esset
ipse, non ei diceret; Ostende mihi te metipsum, sed o-
stende mihi Deum, & tamen si eius naturam substan-
tiam que conspiceret, multominus diceret; Ostende
mihi te metipsum. Ipse ergo erat in ea specie qua ap-
parere voluerat, non autem ipse apparebat in natura
propria, quã Moyses videre cupiebat. Ea quippe pro-
mittitur sanctis in alia vita. Vnde quod responsum est
Moysi, verum est, quia nemo potest faciem Dei videre
& viuere; id est, nemo potest eum in hac vita videre
C
viuens sicut est. Nam multi viderunt, sed quod volun-
tas elegit, nõ quod natura formauit. Et illud quod san-
ctus Ioannes ait, si rectè intelligitur, dilectissimi nunc
filij Dei sumus, & nondum apparuit quod erimus: si-
mus quia cum apparuerit similes ei erimus: quoniam
videbimus eum sicuti est: non sicut eum homines vi-
derunt, quando voluit in specie qua voluit, non in na-
tura qua in semetipso etiam cum videretur latuit: sed
sicut est, quod ab eo petebatur, cum ei diceretur; O-
stende mihi te metipsum, ab eo qui cum illo facie ad
faciem loquebatur. Non quia Dei plenitudinẽ quis-
quam non solum oculis corporis, sed vel ipsa mente
aliquando comprehendit. ALIUD est enim vi-
dere, aliud est totum videndo comprehendere, quan-
doquidem id videtur quod praesens vti que sentitur:
totum autem comprehenditur videndo, quod ita vi-
detur, vt nihil eius lateat videtẽ, aut cuius fines cir-
cũspici possunt: sicut te nihil later praesentis volutatis
tuae, circũspicere autem potes fines annuli tui. Exẽpli
gratia duo posui, quorum alterũ ad mentis obrutum,
alterũ ad corporales oculos pertinet: Visus enim, sicut
ille ait, ad vtrũque referendus est, id est, & ad oculos
& ad mentem. Porro si propterea Deum nemo vidit
vnquam, quia, sicut ait disputator, cuius verba consi-
deramus, plenitudinem diuinitatis eius nemo cõspe-
xit, nemo mente aut oculis comprehendit, vidit, enim
ad vtrumque referendũ est: restat inquirere quomodo
angeli Deum videant, propter illud quod ex Euangelio
commemorauit, Angeli eorum semper vident faciem
patris mei. Si enim & ipsis non sicuti est, sed latere sua
natura, in specie qua voluerit apparere, magis magisq;
requirẽdum est, quomodo eum nos videbimus sicuti
est, & sicut Moyses desiderauit cum peteret, vt Deus

qui in conspectu eius erat, ostenderet illi semetipsum:
Hoc enim nobis summum premium in resurrectione
promittitur, quod erimus aequales angelis Dei: ac per
hoc si nec ipsi eum vident sicuti est, quomodo nos ita
visuri sumus, cum eis aequales in resurrectione facti
fuerimus? Sed vide quid consequenter dicat noster
Ambrosius. Denique, inquit, cum additur; Vnigenitus
filius ipse enarravit, mentium magis quam oculorum
visio declaratur. Species enim videtur, virtus verò nar-
ratur. Illa oculis, haec mente comprehenditur. Qui
paulò antè dixerat visionem ad vtrumque referendã,
nunc eam non menti, sed oculis dedit: non vt opinor
negligenter sua verba respiciens, sed quia visitatus in
loquendo solemus oculis attribuere visionẽ sicut spe-
ciem corpori. Nam & hic mos loquẽdi crebrius vltur-
patur in rebus quae locis continentur, varianturq; co-
loribus. Sed si nulla species esset mente contuenda, nõ
diceretur ille speciosus forma praefilijs hominum.
B
Neque enim hoc secundum carnem dictum est, sed
secundum speciem spiritalem. Dicitur ergo & species
pertinens ad mentis obrutum, sed quia visitatus in
corporibus dicitur, vel in similitudinibus corporum;
ideo dixit. Species videtur, virtus verò narratur: illa
oculis, haec mente comprehenditur. Proinde narra-
te vnigenito, qui est in sinu patris narratione ineffabi-
li, creatura rationalis munda & sancta, impletur visio-
ne Dei ineffabili quam tunc consequetur cum æ-
quales angelis facti fuerimus. Quia sicut videtur ista
visibilia corporis sensibus nota, Deum nemo vidit
vnquam: quoniam si aliquando eo modo visus est, nõ
sicut ista natura videtur, sed voluntate visus est, spe-
cie qua voluit apparere, latente natura atque in se in-
commutabiliter permanente. Eo autem modo quo
videtur sicuti est, nunc fortasse videtur à quibusdam
angelis, à nobis autem tunc ita videbitur, cum eis
facti fuerimus aequales. DEINDE cum
addidisset, quia nec potestates caelorum, sicut Sera-
phim, nisi cum volunt & quemadmodum volunt vi-
dentur, vt hinc etiam coniceretur quanta sit inuisi-
bilis Trinitatis, tamen (inquit) etsi potestas non est
videndi, est gratia promerendi vt videre possimus. Et
ideo qui habuit gratiam, meruit copiam: nos copiam
non meremur, quia Deum videndi gratiam non ha-
bemus. His itaque verbis quia non sua docet, sed Eu-
angelium exponit, non hoc voluit intelligi, quod qui-
dam eorum videbunt Deum, quidam verò non vide-
bunt, quibus credentibus dedit potestatem filios Dei
fieri, cum ad eos omnes pertineat quod dictum est;
Videbimus eum sicuti est. Sed dicendo, nos copiam
non meremur, quia Deum videndi gratiam non ha-
bemus, de hoc saeculo se loqui significauit, vbi quibus-
dam Deus licet non in sua natura, sed in qua voluit
specie dignatus est apparere, sicut Abraham, sicut E-
saia, aliisque similibus, caeteris verò innumerabilibus
quamuis ad suum populum & haereditatem aeternam
pertinentibus nulla vel tali specie se demonstrat. In
futuro autem saeculo qui regnũ accepturi sunt, quod
eis ab initio praeparatum est, omnes eum corde mundo
videbunt, nec in illo regno nisi tales erunt.
A T T E N D E itaque quid adiungat iã de illo saeculo
dicere incipiẽs: Et quid mirũ, inquit, si in praesenti sae-
culo, nisi quãdo vult Dñs, nõ videtur? In ipsa quoque
resurrectione nõ facile est Deum videre, nisi eis qui mudo
sunt corde. Et ideo beati mundo corde, ipsi enim
Deum videbunt. Quãtos beatos iam numerauerat, & ta-
mẽ his videndi Deum non promiserat facultatẽ. Si ergo
ij qui mundo sunt corde Deum videbunt, vti que alij non
videbunt. Neq; enim indigni Deum videbunt, neq; is qui
Deum videre noluerit, potest Deum videre. Cernis quã-
m circũspectè loquatur etiam de iis qui in futuro saeculo
videbunt Deum: neq; enim omnes, sed qui digni sunt.
Refur.

1 Cor. 1. 1. 28.

1 Cor. 14. 1. 8.

1 Cor. 14. 1. 8.

CAPVT VII.

1 Cor. 14. 1. 8.

1 Cor. 14. 1. 8.

CAPVT VII.

Mat. 18. 10.

Refur.

Epilogus ante
differendum

Mat. 5. a. 8.

Gen. 4. a. 6.

1. Cor. 12. a. 2. 3.

1. Ioh. 3. a. 2.

Mat. 18. b. 10.

1. Tim. 6. c. 16.

1. Ioh. 1. c. 1. d. 17.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

2. Cor. 3. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

1. Cor. 6. d. 17.

implédo nos esse in omnem plenitudinē Dei, postea si Deus voluerit pro viribus quas dederit differemus. Nunc autem quod mihi proposueras, & ad explicandum difficile videbatur, vtrum explicatum sit, diligenter attende recolendo quæ dicta sunt. Si enim quæris, vtrum possit Deus videri: Respondeo, Potest. Si quæris, vnde sciam: Respondeo: Quia in veracissima Scriptura legitur, Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt: & cætera talia. Si quæris quomodo dictus sit inuisibilis, si videri potest: Respondeo, Inuisibilem esse naturam, videri autem cum vult sicut vult: plurimum enim visus est, non sicuti est, sed quali specie illi placuit apparere. Si quæris, quomodo eum vidit vel Cain sceleratus, quando de suo scelere ab illo interrogatus & iudicatus est: vel etiam ipse diabolus, quando venit cum angelis vt cum illo assisteret, si beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt: Respondeo, non quidem esse consequens, vt etiam videant Deum qui voces ab eo factas aliquando audiunt. Neque enim viderunt eum qui audierunt quando dixit ad filium; Et clarificauit, & clarificabo iterum. Veruntamen non esse mittendum, si aliqui etiam non mundo corde vident Deum in specie, quam voluntas eius fecerit, latente inuisibili & apud se incommutabili manente natura. Si quæris vtrum etiā sicuti est possit aliquando videri? Respondeo, filiis hoc esse promissum, de quibus dicitur est, Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Si quæris, vnde eum videbimus? Respondeo, vnde angeli vidēt, quibus tunc erimus æquales. Sicut enim videntur ista quæ visibilia nominantur, Deum nemo vidit vnquam, nec videri potest, quoniam lucem habitat inaccessibilem, & est natura inuisibilis sicut incorruptibilis: quæ contextim posuit Apostolus, dicens: Regi autem seculorum inuisibili, incorruptibili: quia sicut nunc incorruptibilis nec postea corruptibilis, ita non solum nunc, sed etiam semper inuisibilis. Nec in loco enim videtur, sed mundo corde: nec corporalibus oculis quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Vnigenitus autem filius qui est in sinu patris, diuinitatis naturam atque substantiam insonabiliter narrat, & ideo dignis idoneisque tanto conspectu oculis etiam inuisibiliter monstrat. Ipsi enim sunt oculi de quibus Apostolus dicit illuminatos oculos vestri. Et de quibus dicitur: Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte, nequando dicat inimicus, & c. Dominus enim spiritus est. Vnde qui adhæret Domino vnus spiritus est. Proinde qui potest Deum inuisibiliter videre, ipse Deo potest incorporaliter adhærere. P V T O iam non esse in questione quam proposuisti, amplius quod requiras. Sed in hac rota nostra disputatione cōsidera quid videris, quid credideris, quid adhuc ne scias, siue quia non dixi, siue quia non intellexisti, siue quia non iudicasti esse credendum: & ea quæ vera esse vidisti, adhuc discerne vnde videris, vtrum recolendo illa te vidisse per corpus sicut corpora cælestia vel terrestria, an verò nunquam corporalibus ea attigeris visibus, sed sola mente intuens vera & certa esse perspexeris: sicut voluntatem tuam, de qua ego tibi credere loquenti possum, eam verò vt abs te videtur, videre ipse non possum. Et cum hæc ita discreueris, etiā id attende vnde discernas: quamuis enim alia corpore alia mente videamus, horum tamen duorum generū ipsa discretio videtur mente non corpore, & ea quæ mente conspiciuntur, non indigent vllō corporis sensu, vt ea vera esse nouerimus. Quæ autem per corpus videntur, nisi mens adsit quæ talia nunciata suscipiat, nulla possunt scientia contineri, & quæ nunciata quasi suscipere perhibetur, foris ea relinquit. Sed eorum imagines, id est, incorporeas similitudines corporum

incorporaliter commendat memoriæ, vnde cum voluerit & potuerit, velut de custodia productas atque in conspectum cogitationis exhibitas iudicet. Et cum volet etiam ista duo discernit, quid in specie corporali foris reliquerit, quid ei simile intus inspiciat, & illud abhærens, hoc præhærens esse dignoscit. Sicut me absente faciem mei corporis cogitas, & illa tibi est imago præhærens. Absens autem facies, cuius imago est, & hæc corpus, illa verò incorporea corporis similitudo est. Iis ergo quæ vides diligenter fidenterque perspectis atque distinctis, attende quæ credis in hoc ipso sermone toto ex quo ad te loqui his literis cœpi, & in eis ipsis quibus non visis accommodas fidem, ipsa testium pondera discernendo perpende. Neque enim mihi sic credis quemadmodum Ambrosio, de cuius libris tanta illa testimonia posui. Aut si ambobus nobis æqua lance putas esse credendum, nunquid vllō modo Euangelio nos comparabis, aut scripta nostra Scripturis canonicis cœquabis? Profecto si recte in diiudicando sapis, longè nos infra vides ab illa autoritate distare. Et me quidem longius, sed vtrique nostrum quantumlibet credas vtrunque illi excellentiæ nequaquam cōparas. Quocirca id quod scriptum est, Deum nemo vidit vnquam: & Lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre potest: & Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: & quicquid aliud ex illis libris sanctis commemoraueri, firmius credis quàm id quod dixit Ambrosius: Nec in loco Deus videtur, nec corporalibus oculis quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Talem quippe esse intellexit vel credidit Deum, qui mundo corde conspicitur. Hanc autem etiam meam sententiam esse confiteor. Aliter ergo ista, aliter illa diuina verba in fide recipis. De nobis enim tibi subest fortasse aliquis scrupulus, ne in his diuinis eloquiis aliquid minus lucidè intelligamus, & non sicut dicta sunt, sed sicut suspicamur exponantur à nobis. Fortasse enim dicis apud te ipsam: Quid si & mundo corde videtur Deus, & in loco tamen videtur? aut quid si oculis etiam corporalibus Deum videbunt qui mundo sunt corde, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, quando erimus æquales angelis Dei? Quantum ergo nobis credere debeas vel non debeas, fortassis ignoras, & vel plus vel minus quàm debes nobis credendo, ne fallaris attendis: diuinis autem Scripturis, etiam nondum perspicuè intellectis credendum esse non dubitas. Sed hanc considerationem credendi vel non credendi, & difficultatem scientiæ & dubitationis æstus & piam fidem quæ diuinis debetur affatibus, in tua mente ita vt sunt attendis & vides: nec de his omnino quod apud te ita sint, siue vt ego dixi, siue vt ipsa potius nostri aliquid ambigis. Vides itaque fidem tuam, vides dubitationem tuam, vides studium tuum voluntatemque discendi, & cum autoritate diuina moueatis ad credenda quæ non vides, hæc te tamen credere incunctanter vides, distribuis & discernis hæc omnia. N V M ergo iis oculis cordis tui, quibus hæc omnia vera & certa esse contueris, tibi que præsentia inuisibiliter cernis atque discernis, vllō modo corporeis oculis comparabis: cum etiam de ipsis rebus visibilibus, quæ corporalium oculorum acie quodammodo radiatur, & de ipsis corporeis oculis eorumque acie, qualiscumque & quantacumque sit, quantum distet ab inuisibilibus, non excellentioribus: quibus etiam nobis non visis fidem debes, sed ab iis quæ commemorauimus, quæ non credis absentia sed præsentia mente contueris, non iisdem ipsis oculis, sed illis interioribus iudices. Cum ergo interiores oculi iudices sint oculorum exteriorum, isti autem illis quodam officio nunciandi & ministerio famulentur, multaque illi videantur

1. Cor. 15. g. 53.

1. Cor. 15. g. 53.

1. Cor. 15. g. 53.

1. Cor. 15. g. 53.

al. carnalis.

Gal. 5. d. 22

quæ isti non vident, nihil isti videant, vnde non illi tantquam præsidēs iudicent, quis non illos istis incomparabili æstimatione præponat? Quæ cum ita sint, obsecro te, cum agitur in te ipsa hoc tam grande negotiū, cum ab exterioribus interiora distinguis, atque illa istis ineffabiliter antepōnis, cumque istis foris relictis in illis intrinsecus demoraris, & ea suis quibusdam incorporalibus finibus metiendo iudicās, in nulla te putas, an in aliqua luce versari? Ego enim existimo quod tanta tibi & talia, tam verā, tam clara, tam certa videri sine luce non possunt. Ipsam igitur lucem in qua cuncta illa perspicis intueri, & vidē vtrum ad eam possit accedere vllus corporeorum radiū oculorum. Profecto non potest. Attendē etiam vtrum in ea videās vllā locorum spatia vel interualla, responde. Nihil ibi tale vt arbitrōr intenis, sed vigilanter abigis ab aspectu intimo quicquid imaginum corporalium exterioris hominis sensus inuexit. Sed fortè difficile est: irruit enim de consuetudine corporalibus vitæ, in ipsos quoque interiores oculos turba phantasmatum in similitudinibus corporum: cui resistere cōnatus, saltem autoritate diuina exclamauit, dolens in illa breui epistola, & dixi, Audiatur cato carnalibus cogitationibus ebria: Spiritus est Deus, neque enim cuiusquā magis quàm etiam ipsam meam mentem ab huiusmodi vanitate illa increpatione cōpescui. Facilius quippe inclinamur ad solitā, & amicum est infirmitati humanæ animæ corporalem cōuersationem introrsus vel mittere vel admittere, non vbi sana consistat, sed vbi languida quodammodo aut incumbat aut iaceat. Proinde si nō potes aciem mentis tuæ ad corporearum similitudinum quasi nubilo perspicuè serpenare, eas ipsas apud te ipsam vigilanter attende, intueri cælum & terrā cogitando, sicut oculis corporis cernendo consueisti, easque imagines cæli & terræ quæ ante oculos cogitationis productæ sunt, vide similitudines corporum esse non corpora. Sic ergo iudica contra te ipsam pro te ipsa, si non potes omnifariam corporalium qualitatum imaginarias formas ab acie tuæ mentis abigere, & vnde vinceres, inde conuince. Neque enim est, vt opinor, quisquam etiam talibus imaginationibus ita deditus, vt credat sic esse in memoria sua, vel in ipso cōspectu cogitationis suæ solem, lunam, stellas, amnes, maria, montes, colles, vias, parietes denique domus suæ, vel etiam cubuli sui, & quicquid per oculos corporis tale cognouit & tenet, vt locorum spatia atque interualla siue stent siue moueantur. Porro si ea quæ in animo nostro sunt corporibus locisque simillima, non tamè locorum spatia atque finibus continentur, nec interuallis localibus in nostra memoria reponuntur, quænto magis illa quæ nullam gerunt similitudinem corporū, charitas, gaudium, longanimitas, pax, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, nulla locorum spatia tenent, nullā intercapedine separantur, aut aliqua oculi cordis quod radios suos mittant, & ea videant interualla conquirunt? Nōne omnia in vno sunt sine angustia, & sine terminis nota vnde, sine circuitu regionum? Aut dic in quo loco videas charitatem, quæ tamen intantum tibi cognita est, in quantum eā potes mentis acie contueri: quàm non ideo magnam nostri, quia ingentem aliquam mole conspiciendo lustrasti, nec cum tibi intus loquitur, vt secundum eam viuas vllis perstreptis sonis, nec vt eam cernas corporalium luminis erigis oculorum, nec vt eam fortiter teneas corporalium vires præparatas lacertorum, nec cum tibi venit in mentem, sentis eius incessum. Ecce etiam charitas quātulacumque in nostra voluntate consistit, nobisque conspicua est, nec in loco videtur, nec corporalibus oculis quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu, quāto magis Deus ipse cuius hoc pignus in nobis est?

Nam si interior homo noster quantulacumque imago eius nō de illo genita, sed ab illo creata, quamuis adhuc renouetur de die in diem, iam tamen in tali luce habitat quod nullus oculorum corporalium sensus accedit: si ea quæ in illa luce cordis oculis intuemur, & discernuntur inter se, & nullis locorum spatia separantur: quanto magis Deus qui lucem habitat inaccessibilem corporis sensibus, quod nec ipse nisi mundi potest esse cordis accessus? Cum igitur lucem istam omni corporali luci, non solum iudicio rationis, sed amoris quoque appetitu præposuerimus, quanto id magis valebimus, tanto melius valebimus, donec sanentur omnes languores animæ nostræ ab illo qui propitius sit omnibus iniquitatibus nostris. In hac enim viuaciorē vita facti spirituales poterimus omnia diiudicare; ipsi verò à nemine diiudicari. Animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus Dei. Stultitia enim est illi, & non potest scire quoniam spiritualiter diiudicatur. Q V O D si nondum possumus preferre lucem iudicantem, ei luci de qua iudicatur: præferre vitam intelligentem, vitæ tantummodo sentienti: præferre naturam non alibi hoc & alibi aliud, sed omnia quæ habet in vno simul habentem sicuti est nostra intelligentia, ei naturæ quæ ita partibus consistat, vt minor sit dimidia quàm tota, sicuti est omne corpus, superfluo de rebus tantis ac talibus disputamus. Si autē hoc iam possumus, aliquid melius quàm intellectum nostrū Deū esse credamus, vt pax eius quæ præcellit omnem intellectum, custodiat corda nostra & intelligentias nostras in Christo Iesu. Ipsa enim pax quæ præcellit omnem intellectum, non est vtrique minor nostro intellectu, vt cum iste sit oculis corporalibus inuisibilis, illa putetur esse visibilis: an aliud pax Dei, aliud splendor Dei? cum idem ipse sit vnigenitus filius, cuius & illa charitas quæ supereminet scientiæ; cuius cognitionē implebimur in omnem plenitudinem Dei, nō est nostræ mentis luce inferior, quæ illa illuminante tribuitur. Porro si iste inaccessibilis est oculis carnis, quāto magis illa qua huic incōparabiliter est supereminens, ac per hoc cum sit aliquid nostrum visibile sicut hoc corpus, aliquid verò inuisibile sicut homo interior, & cum optimum nostrū, hoc est, mens atque intelligentia inuisibile sit oculis corporis, quomodo id quod est melius optimo nostrū, visibile erit inferiori nostro? A R B I T R O R te iam concedere his omnibus cōsideratis, recte dictum esse, quod Deus nec in loco videtur, sed mundo corde, nec corporalibus oculis quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et si quid in iis minus intelligimus, vel aliter sapimus, id quoque nobis reuelabit, si in quod peruenerimus, in eo ambulemus. Peruenimus autem vt credamus Deum non corpus esse, sed spiritum. Peruenimus etiam vt credamus quod Deum nemo vidit vnquam: & quod Deus lux est, & quod tenebræ in eo non sunt vllæ: & quod apud Deum non est commutatio; nec motu obumbratio: & quod lucem habitat inaccessibilem; quāquam nemo hominum vidit, nec videre potest: & quod pater & filius & Spiritus sanctus vnus Deus est sine vlla diuersitate & separatione naturæ: & quod mundicordes eum videbunt, & quod similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est: & quod Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo manet: & quod pacē & sanctificationē sectari debemus, sine qua nemo poterit videre Deū: & quod corruptibile hoc & mortale corpus nostrum in resurrectione cōmutabitur & induet incorruptionē atque immortalitatem: & quia seminatur corpus animale, resurgēt corpus spirituale, trāsfigurātē Dño corpus humilitatis nostræ, vt cōformē faciat corpori gloriæ suæ: & quod Deus fecit hominē ad imaginem & similitudinem suam:

2. Cor. 4. e. 16.

1. Co. de Gen. ad Hebr. esp. 2. 4. 2. 5. 21.

1. Cor. 15. g. 53.

Phil. 4. b. 7.

1. Cor. 15. g. 53.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

1. Ioh. 1. c. 1. 8.

Epist. 4. 23. Col. 3. b. 10.

CAPVT XX.

Rom. 14. c. 21

CAPVT XXI.

Alterationis petulantia.

Anthropomorphia.

suam : & quod spiritu mentis nostræ renouamur in agnitionem Dei secundum imaginem eius qui creauit nos. In his atque huiusmodi Scripturarum sanctorum auctoritatibus per fidem ambulantes, qui dato vel diuinitus adiuto intellectu spiritaliter profecerunt, & spiritalia spiritalibus comparare potuerunt, viderunt melius videri mente quam corpore, & ea videri mente, quæ non continentur locis, nec si locorum interuallis separarentur, minora essent in parte quam in toto. Hinc est quod fiducialiter ille dicit, quod nec in loco Deus videtur, sed mundo corde: nec corporalibus oculis quaeritur, nec circumscriptur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Vnde quia & inuisibilis in Scripturis sanctis eius substantia commendatur, & visus esse à plurimis per corpus & corporalibus locis in eisdem auctoritatibus inuenitur, aut spiritu quo corporales ceuuntur imagines, per aliquam licet incorpoream, tamen similitudinem corporis, sicut in somniis vel in ectasi, secernit ille vir sanctus Dei naturam ab huiusmodi visionibus, & tunc dicit esse quæ Dei voluntas elegisset, non quas naturam formasset. Facit enim Deus istas quibus vult, ut vult, ut cui vult, quando vult appareat, sua latente atque in se incommutabiliter manente substantia. Si enim voluntas nostra apud se manens & latens sine vlla sui commutatione per quas se vtrunque ostendat exprimit voces, quanto facilius Deus omnipotens sua latente atque incommutabiliter manente natura, in qua voluerit specie potest cui voluerit apparere, qui ex nihilo creauit omnia, atque in se manens innouat omnia? Ad eam verò visionem qua videbimus Deum sicuti est, mudanda corda commonuit. Quia enim corpora consuetudine loquendi visibilia nominantur, propterea Deus inuisibilis dicitur, ne corpus esse credatur, non quia corda munda suæ substantiæ cõtēplatione fraudauit, cum hæc magna & summa merces Deum colentibus & diligētibz promittatur, dicente ipso Domino, quando corporalibus oculis visibiliter apparebat & inuisibilem se contuendū mundis cordibus promittebat: Qui diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligam eum, & ostendam meipsum illi. Hæc quippe natura eius æqualiter cum patre inuisibilis, sicut æqualiter incorruptibilis est: quæ, sicut supra dictum est, continuatur à Apostolo posuit, diuinā substantiam qua potuit hominibus prædicatione commendans: quam si oculi corporales in resurrectione mutata corporum qualitate conspiciunt, viderint qui hoc possunt astruere: me plus mouet illius sententia, qui nec in ipsa resurrectione hoc corporalibus oculis, sed mundis cordibus tribuit. Et de spiritali quidem corporis qualitate quod resurrectionis promittitur, vel discere aliquid adhuc vel quaerere non recusos: si tamen de hac re disputantes illis vitis carere possumus, quæ plerunque studiis humanis & concertationibus excitantur, dum supra quam scriptum est vnus pro altero infletur aduersus alterum: ne dum altercādo quaerimus vestigare quomodo possit videri Deus, ipsam pacem sanctificationemque perdamus, sine qua nemo poterit videre Deum: quod ipse auertat à cordibus nostris, ut ea suæ cõtēplationi munda reddat atque custodiat. Illud tamen quia non dubito, non requiro, quod Dei natura nunquam videatur in loco. Iam vtrū possit huius corporis oculis videri aliquid quod in loco non videtur, ab eis qui valent differendo monstrare, cui pace dilectionis audire paratus sum, & quod me inuenit in communi conferre. Sunt enim quidam qui Deum ipsum omnino corpus esse præsumunt, putantes quicquid corpus non est, nullam profus esse substantiam: istos omnimodo auersandos censeo. Sunt autem alij Deum quidem ipsum corpus non esse minimè dubitantes, sed ideo eos qui ad vitam æternā

resurgent, etiā per corpus Deum visuros putant, quoniam talem sperant spiritalis corporis qualitatem, ut etiam ipsa quæ caro fuerat, spiritus fiat. Quod si ita est, quantum distet à superiori opinione, & quàm hoc sit tolerabilius, etiam si verum non sit, puto facillimè iudicari. Primò quia multum interest, vtrū de creatore an de creatura aliter aliquid sentiantur quàm veritas habet. Deinde quia conatus mentis vtrunque ferendus est, volentis corpus conuertere in spiritum, nō in corpus Deum. Postremò quia id quod ego in illa epistola mea dixi de istis nostræ carnis oculis, quia neque nunc possunt, neque tunc poterunt Deum videre, etiam sic verum est. Non enim dictum est nisi de oculis corporalibus, quod tunc non erunt si corpus ipsum spiritus erit, ac per hoc corporei oculi nunquam Deum videbunt, quia cum videbitur, spiritus eum nō corpus videbit. Tota igitur quaestio iam remansit de corpore spiritali, quatenus induat incorruptionem & immortalitatem hoc corruptibile atque mortale, & quatenus ex animali in spiritale mutetur. Quæ diligentius sollicitiusque tractanda est, maximè propter corpus ipsius Domini, qui transfiguratur corpus humilitatis nostræ, conforme corpori gloriæ suæ, ut possit sibi subiicere omnia. Cum enim & Deus pater videat filium & filius patrem, proculdubio non sunt audienti qui visionem nolunt tribuere nisi corporibus. Neque enim dici fas est, quod filium pater non videat, aut ut & ipse videat, corpore indutus est, si non nisi ad corpus pertinet visus. Quid quod in ipso mundi exordio antequam filio esset vlla forma serui suscepta, vidit Deus lucem quia bona est, & firmamentū & mare & aridam & omne fœnum atque omne lignum, solē, lunam, stellas, reptilia animarum viuatarum, volatilia cæli, animam viuam? Postremò vidit Deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde. Quod cum per quasque scilicet creaturas Scriptura toties repetisse, miror vnde nata fuerit illa opinio, qua putatum est tantū ad corpora pertinere visionem. Quæ opinio de quocunque loquendi more orta sit, Scripturæ tamen sanctæ non sic loqui solent, quæ nisi non tantū corpori, verū etiam spiritui, magisque spiritui quàm corpori tribuerēt visionem, non Prophetas propriè videntes appellauissent, qui non corpore sed spiritu etiam futura viderunt. SED cogitandum est ne quid insolenter audiamus, si dixerimus corpus non solum mortalitatem & corruptibilitatem, verū etiam hoc ipsum quod corpus est per gloriam resurrectionis amittere, & spiritum fieri. Eo modo quippe aut conduplicabitur substantia spiritus, si & corpus spiritus erit: aut si verus erit spiritus hominis, ita ut commutato & conuerso in spiritum corpore, neque geminatione neque incremento conduplicetur, nec omnino vllius accessu quantitatis augeatur: metuendum est ne nihil aliud dici videatur, quàm corpora non illa mutatione immortalia mansura, sed nulla potius futura & omnino peritura. Quapropter donec diligenti inquisitione, si Dominus adiuuerit, reperitur quid secundum Scripturas de spiritali corpore quod in resurrectione promittitur probabilius sentiendum sit, interim nobis sufficiat quod vnigenitus filius idemque mediator Dei & hominum homo Christus Iesus ita videt patrem sicut videtur à patre. Nos autem ad illam visionem Dei quæ nobis in resurrectione promittitur, non ex hoc mundo istam concupiscentiam oculorū transferre conemur, sed mundandis cordibus pio studeamus affectu, nec corporalem faciem cogitemus, cum dicit Apostolus; Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, præsertim quia Apostolus expressius dixit; Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Si ergo tunc corporali Deum facie cognoscemus, corporali eius nunc

1 Cor. 13. 5. 53.

Phil. 3. d. 21

Gen. 1. 4. 4.

Ibid. 1. 3. 1.

1 Reg. 9. b. 9.

CAPVT XXI.

1 Tim. 2. b.

1 Cor. 13. d.

2 Cor. 3. d. 18.

2 Cor. 4. c. 16.

1 Pet. 3. a. 3.

CAPVT XXI.

1 Cor. 3. b. 7.

Mat. 5. a. 8.

1 Tim. 14. a. 9.

2 Cor. 5. c. 16.

Thren. 4. Res.

al. aulam mansioni.

Mat. 5. a. 8.

nunc facie cogniti sumus. Tunc enim cognoscam, inquit, sicut & cognitus sum. Vnde quis eum non intelligat eo loco etiam nostram faciem illam significare voluisse, de qua dicit alio loco; Nos autem reuelata facie gloriæ Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur de gloriā in gloriā, tanquam à Domini spiritu, de gloria scilicet fidei in gloriā cõtēplationis æternæ? Hoc quippe agit hæc transformatio, qua interior homo renouatur in die in diem. De quo & apostolus Petrus cum eum moneret ornari, non qui aforis, inquit, ornatur capillorum in crispationibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, sed ille absconditus cordis homo, qui est ante Deum diues. In qua enim facie velamen habent Iudæi non transeundo ad Christum, quoniam cum transierit quisque ad Christum auferetur velamen, ea nos facie reuelata in eandem imaginem transformamur. Apertissimè autem dicit, velamen super corda eorum positum est. Ibi est igitur facies qua reuelata nunc in fide, quamuis per speculum & in ænigmate contemniunt, tunc autem facie ad faciem. Quæ si approbas, tenè mecum sancti viri Ambrosij sententiam, iam non eius auctoritate, sed ipsa veritate firmatam. Neque enim & mihi propterea placet, quia per illius os porissimum me Dominus ab errore liberauit, & per illius ministerium gratiam mihi baptismi salutaris indidit, tanquam plantatori & rigatori meo nimium fauente: sed quia de hac re & ipse hoc dixit, quod pie cogitanti & rectè intelligenti loquitur etiam ille qui incrementum dat Deus. In ipsa ergo resurrectione nō facile est Deum videre, nisi is qui corde sunt mundo. Et ideo beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Quantos beatos iam numerauerat, & tamen videri iis Deum non promiserat facultatem. Si ergo ij qui mundo sunt corde Deum videbunt, vtrique alij non videbunt. Neque enim indigni Deum videbunt, neque is qui Deum videre noluerit potest eum videre. Nec in loco Deus videtur, sed mundo corde: nec corporalibus oculis Deus quaeritur: nec circumscriptur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu: & cum absens putatur, videtur: & cum præsens est, non videtur. Denique nec Apostoli omnes Christum videbant, & ideo ait; Tanto tempore vobiscū sum, & adhuc me non cognouistis: Qui enim cognouit quæ sit latitudo & longitudo & altitudo, & profundum, & supereminētē scientiæ charitatem Christi, videt & Christum, videt & patrem. Nos enim iam secundum carnem non nouimus Christum, sed secundum spiritum. Spiritus enim ante faciem nostram Christus Dominus, qui nos in omnem plenitudinem Dei misericordia sua implere dignetur, ut videri possit à nobis. Hæc verba sancti viri, quæ non carnalia sed spiritalia sunt, in quantum intelligis & vera esse, non quia ipse dixit, sed quia veritas sine strepitu clamat, agnoscis: intantum intelligis vnde adhaereas Domino, teque ipsam intrinsicè preparas in corporalem locum mansionis eius ad audiendum silentium narrationis eius, & viderendam inuisibile formam eius. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Non tamen eis sicut corpus ex aliquo loci interuallo apparebit, sed cum venerit ad eos & mansionem fecerit apud eos, quoniam sic implebuntur in omnem plenitudinem Dei, non cum fuerint & ipsi plenus Deus, sed cum perfecti fuerint, pleni Deo. Si autem non nisi corpora cogitamus, & nec illud saltè dignè cogitare possumus, vnde vel ipsa corpora cogitemus, non quaeramus quid aduersum nos ipsos loquamur, sed ab hac potius carnali consuetudine orādo, & in anteriora nos extendendo corda mundemus. Vt enim nō tantum quod beatus Ambrosius, verū etiam quod sanctus Hieronymus, dicam, non solum

patris diuinitatem, sed nec filij quidem, nec Spiritus sancti, quia vna in trinitate natura est, possunt oculis carnis aspiciere, sed oculis mentis. De quibus ipse Saluator ait; Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt. Namque sicut alibi idem Hieronymus breuiter ac veraciter definit, res incorporalis corporalibus oculis non videtur. Has sententias de re tanta vironum tantorum non ob hoc interponere volui, ut cuiusquā hominis sensum tanquam Scripturæ canonicæ auctoritatem sequendum arbitreris: sed vt illi qui aliter sapienter conentur mente videre quod verum est, & in simplicitate cordis quaerere Deum, ne tam doctos diuorum eloquiorum tractatores temerè reprehendant. Nec te moueat quod à quibusdam minus consideratè dicitur, quid tunc videbunt oculi corporales, si Deum non videbunt: an forte cæci erūt vel sine causa erunt? Neque enim attendunt qui hæc loquuntur, quia si non erunt corpora, nec illi corporales profectò oculi erunt: si autem erunt corpora, erunt quæ videre possint oculi corporales. Sed hæc iam satis dicta sint, quæ ab initio huius opusculi mei diligenter lecta & relecta considerans, sine vlla fortasse dubitatione perspicies, ad videndum Deum per eius auxilium, cõt mundum te debere præparare. De corpore verò spiritali, si Dominus iuuetur, opère alio experiemur quid disputare valeamus. Augustinus Romaniano, hortans vt otium datū bene collocet.

Mat. 5. a. 8.

Sap. 1. a. 1.

22. de Cihit. Dei, cap. 29. fol. 309.

1 Petri 1. 22. al. quiddam.

Vit. 5. Aeni.

Lit. 1. 6. c. 12.

EPISTOLA CXIII.

NON hæc epistola sic inopiam chartæ indicat, vt membranas saltem abundare testetur. Tabellas eburneas quas habeo auunculo tuo cum literis misi. Tu enim huic pelliculæ facilius ignoscēs, quia differri non potuit quod ei scripsi, & tibi non rescribere etiā inieptissimum existimaui. Sed tabellas si quæ ibi nostræ sunt; propter huiusmodi necessitates, mitas peto. Scripsi quidem de catholica religione, quantum Dominus dare dignatus est, quod tibi volo ante aduentum meum mittere, si charta interim non desit. Tolerabis enim qualemcunque scripturam ex officina maiorum. De codicibus præter libros de Oratore, totum mihi excidit. Sed nihil amplius rescribere potui, quàm vt ipse sumeres quos liberet, & nunc in eadem maneo sententia. Absens enim quid plus faciam non inuenio. Gratissimum mihi est, quod in vltima epistola me participem domestici tui gaudij facere voluisti. Sed, *Mene salis placidi vultum fluctusq; quietos Ignorare iubes?* quoniam nec me iubes, nec ipse ignoras. Quare si ad melius cogitandum quies aliqua data est, vtere diuino beneficio. Nec enim debemus nobis cum ista proueniunt, sed illis per quos ista proueniunt gratulari, quoniam iusta & officiosa, & pro suo genere pacatior atque tranquillior rerum temporalium administratio recipiendorum æternorum meritum gignit, si non teneat cum tenetur, nec implicet cum multiplicatur, si nō cum pacatur inuoluat. Ipsi enim veritatis ore dictum est; Si in alieno fideles non fuistis, quid vestri est quis dabit vobis? Laxatis ergo curis mutabilium rerum, bona stabilia & certa quaeramus, superuolemūs terrenis opibus nostris. Nam in mellis copia, non frustra pennas habet apicula, nec tunc enim hærentem.

Nebridius Augustino, deplorans illum quod nimium interpellentur ciuium negotiis ab otio cõtēplationis.

EPISTOLA CXIII.

ITANE est mi Augustine, fortitudinem ac tolerantiam negotiis ciuium præstas, necdum tibi redditur illa exoptata cessatio? quælo qui re tam bonum homines interpellant, credo qui nesciunt quid ames, quid concupiscas? Nullusne tibi est amicorum, qui eis amores referat tuos? Nec Romanianus nec Luctianus? Me certe audiant. Ego

August. 10. 2.

Ego clamabo, ego testabor te Deum amare, illi seruire atque adherere cupere. Vellem ergo te in rus meum vocare, ibique acquiescere. Non enim timebo me seductorem tui dici a civibus tuis, quos nimium amas, & a quibus nimium amaris.

Augustinus Nebridio, quomodo motus animi nostri a spiritibus sentiantur, & ab illis quomodo afficiantur. Et vnde motus iræ.

EPISTOLA CXV.

QUANOVAM mei animi cognitor sis, fortasse tamen ignoras quantum velim presentia tua frui. Verum hoc tam magnum beneficium Deus quandoque præstabit. Legi rectissimam epistolam tuam, in qua de solitudine questus es, & quadam desertione a familiaribus tuis, cum quibus vita dulcissima est. Sed quid aliud hic tibi dicam, nisi quod te non dubito faceré. Confer te ad tuum animum, & illum in Deum leua quantum potes. Ibi enim certius habes & nos, non per corporeas imagines, quibus nunc in nostra recordatione uti necesse est, sed per illam cogitationem qua intelligis non loco esse nos simul. Epistolas tuas cum considerarem, quibus non dubium tibi quaerenti magna respondi, vehementer me illa terruit qua percunctaris quomodo fiat, ut nobis a superioribus potestatibus vel a demonibus & cogitationes quædam inseratur & somnia. Magna enim res est, cui tu quoque pro tua prudentia perspicis, non epistola, sed aut presentii collocutione, aut aliquo libello respondendum esse. Tentabo tamen callens ingenium tuum quædam quaestionis huius limina præfeminare, ut aut cætera tecum ipse contexas, aut posse ad rei tantæ probabilem investigationem perueniri minime desperes. Arbitror enim omnem motum animi aliquid facere in corpore. Id autem usque ad nostros exire sensus, tam hebetes, tamque tardos, cum sint maiores animi motus, velut cum irascimur, aut tristes, aut gaudentes sumus. Ex quo licet conicere, cum etiam cogitamus aliquid, neque id nobis in nostro corpore apparet, apparet tamen posse aëreis æthereisve animantibus, quorum & sensus acerrimus, & in cuius comparatione noster sensus quidem putandus est. Igitur ea quæ, ut ita dicam, vestigia sui motus animus figit in corpore, possunt & manere & quædam quasi habitum facere, quæ latentem cum agitata fuerint & contrectata, secundum agentis & contrectantis voluntatem, ingerunt nobis cogitationes & somnia, atque id fit mira facilitate. Si enim nostrorum corporum terrenorum & tardissimorum exercitationes, agendis organis musicis seu in suam bulo, cæterisque huiusmodi spectaculis innummerabilibus ad quædam incredibilia peruenisse manifestum est, nequaquam est absurdum, eos qui aëreo vel æthereo corpore aliquid in corporibus agunt quæ naturali ordine penetrant, longè maiore uti facilitate ad movendum quicquid volunt, non sentientibus nobis, & tamen inde aliquid perpetuè. Neque enim etiam quomodo fellis abundantia nos ad iram crebriorem cogat sentimus, & tamen cogit cum hæc ipsa quam dixi abundantia facta sit irascentibus nobis. Sed hoc tamen si non vis simile a nobis prætereunter accipere, versa id cogitatione quantum potes. Nam si animo existat assidue aliqua difficultas agendi atque implendi quod cupit, assidue irascimur. Ira est autem, quantum mea fert opinio, turbulentus appetitus auferendi ea quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerumque non hominibus tantum, sed calamo irascimur in scribendo, cum quæ collidimus atque frangimus: & aleatores tesseras, & pictores penicillo & cuique instrumento quilibet, ex quo difficultatem se pati arbitrat. Hac autem assiduitate irascendi fel crescere etiam medici affirmant. Cremenito autem fellis rufus & facile ac propè nullis causis existentibus irascimur: ita quod suo motu animus fecit in corpore, ad eum rursus commouendum valebit. Possunt

latissime ista tractari, & multis rerum testimoniis ad certiore pleniorémque perducit notitiam. Sed huic epistolæ adiunge illam quam tibi nuper de imaginibus & de memoria misi, & eam diligentius pertracta. Nam minus plene a te intellecta, rescripto tuo mihi apparuit. Huic ergo quam nunc legis, cum adiunxeris de illa quod dictum ibi est, de naturali quadam facultate animi inuentis, & augētis cogitatione quilibet: fortasse etiā formæ corporū quas nunquā vidimus vel cogitādo apud nos vel somniando figuratur.

ANNOTATIO.

Hic est finis epistolæ cxv. ad Nebridium. Nam quæ in hac epistola sequuntur in hæcenus impressis codicibus, ea non sunt huius epistolæ, sed alterius, quam hic sub eodem numero subiungemus, nunquam antehæc integrè impressam.

Augustinus Nebridio, de differentiis insensibilibus, de idea rerum. Epistola altera, sub eodem numero. cxv.

NEBRIDIO Augustinus. Recentissimis literis tuis respondere malui, non quod contempserim præcedenti quaesita tua, minūve me delectauerint, sed quod in respondendo maiora quam opinaris molior. Quamquam enim longior quam longissima est epistolam tibi mittendam esse præscripsis, nec tantum habemus otij, quantum existimas, & T quam semper optasse nos nosse & optamus. Nec quaeras cur ita sit. Illa enim facilius quibus impediō, quam cur impediatur exposuerim. Scribis cur ego & tu cum sumus singuli eadē multa faciamus, sol autem non idē faciat quod cætera sidera. Cuius rei causam conarer. Nam si eadē nos agimus, multa & ille cum cæteris agit. Si non illē, nec nos. Ambulo & ambulas; mouetur & mouentur, vigilo & vigilas, luceo & luceo, disputo & disputas, circui & circumeunt: tamen si actus animi nullo modo est is quæ videmus comparandus. Si autem animum ita ut æquum est, a me conferas, magis idē vel cogitare vel contemplari, vel si quid aliquid commodius dicitur, si vilius eis inest animus, sidera quam hominēs consideranda sunt. Cæterum in corporum motibus, si, ut soles, diligenter attendas, nihil omnino a duobus idē fieri potest. An tu cum deambulamus simul, satis idē nos agere existimas: absit a prudentia tua. Septemtrioni namq; viciniō nostrum qui deambulat, aut alterum pari motu antecedat, aut tardius ingrediatur necesse est: neutrum tamō sentiri potest. Sed tu, ni fallor, quid intelligamus non quod sentiamus expectas. Quod si ab axe in meridie tendamus, coniuncti nobis atque inhaerentes quantum valemus, innitaturque martiori leti & æquali, vel etiam ebori; tamen non potest esse amborum idē motus, quam vena pulsus, quam forma, quam facies. Remoue nos & pone Glauciam prolem, nihil egeris. Quippe his etiam simillimis geminis tanta est necessitas, ut propriè moueantur, quanta fuit ne singuli nascerentur. At etiam hoc, inquit, rationi tantum: quod autem sol ab astris differt, sensibus etiam clarum atq; manifestum est. Si magnitudinem me cogis aspicere, nostri de intervallis quam multa dicantur, & ad quantum incertum perspicuitas ista reuocetur. Sed & concedam ita esse ut apparet, sic enim & credo, cuius tadem & sensum sefellit illa proceritas, ne septem pedū longioris quam quæ sex longissimis: Qui te credo nimium quaesisse hominem æqualem, & eum minime reperisses, usque in eius formam nostram epistolā tendere voluisses. Quare cum in terris quoque aliquid tale existat, nihil de cælo puto esse mirandum. Si autem te mouet quod præter solem nullius fideis lumē implet diem: quis quæso te, hominibus tantus apparuit quantus ille homo quem Deus suscepit, longè aliter quam cæteros sanctos atque sapientes. Quem si cum aliis hominibus conferas, maiori distantia continetur, quam

al. quantū

Sequentia est que ad finem epistolæ, antehæc edita fuerunt cum epistola præcedenti, & mendosissime.

nam hæc interna.

ad m. n. r. 112

quàm collatione solis cætera sidera. Quam sanè similitudinem diligenter intuire. Fieri enim potest mēte, qua excellis, ut quandam quæstionē de homine Christo a te propositam, transeuntes dissoluerimus. Item quaeris vtrum summa sapientia & forma rerum per quem facta sunt omnia, quem filium Dei vnicum sacra nostra profitentur, generaliter hominis, an etiam vnus cuiusque nostrum rationem contineat. Magna quæstio. Sed mihi videtur, quod ad hominē faciendū attinet, hominis quidem tantum non meam vel tuam ibi esse rationem: quod autem ad orbem tēporis varias hominum rationes, in illa sinceritate viuere. Verum hoc cum obscurissimum sit, qua similitudine illustrari possit, ignoro: nisi fortè ad artes illas quæ insunt animo nostro confugiendum est. Nam in disciplina metiendi vna est anguli ratio, vna quadrati. Itaq; quoties demonstrare angulum volo, non nisi vna ratio anguli mihi occurrit. Sed quadratum nequaquam scriberem, nisi quatuor simul angulorum rationem intuerer: Ita quilibet homo vna ratione, qua homo intelligitur, factus est. At ut populus fiat quamuis & ipsa vna ratio, non tamen hominis ratio, sed hominū. Si igitur pars huius vnuerſi est Nebridius, sicut est: & omne vnuerſum partibus consistit, non potuit vnuerſi conditor Deus rationem partium non habere. Quamobrem quod plurimorum hominum ibi ratio est, non ad ipsum hominem pertinet, quamquam miris rursus modis ad vnum omnia redigantur. Sed tu id cōmodius cogitabis: his contentus sis interim peto, quamquam iam excesserim vnam.

Augustinus Nebridio, de conuicti & secessu altissimo a tumultu rerum inuidanatum, ac tranquillitate mentis.

EPISTOLA CXVI.

NONOVAM æquè quicquam tuarum inquisitionum me cogitando tenuit æstuantem, atq; illud quod recentissimis literis tuis legi, ubi nos arguis quod cōsulere negligamus, ut vnā nobis viuere liceat. Magnum crimē, & nisi falsum esset, periculosissimū. Sed cum probabilis ratio demonstrare videatur, hic nos potius quam Carthagini vel etiam ruti ex sententia posse degere, quid tecum agam mi Nebridii, prorsus incertus sum. Mittatur ne ad te accommodissimū tibi vehiculum? T iam bastarna innoxie te vehi posse nosse Lucinianus auctor est. At matrem cogito, ut quæ absentiam sani non ferebat, imbecilli multo minus esse laturam. Veniamne ipse ad vos? At hic sunt qui nec venire mecum queant, & quos deserere nefas putem. Tu enim potes & apud tuam mentem suauiter habitare, ij vero ut idem possint, fatagitur. Eamne crebro & redeam, & nunc tecum, nunc cum ipsis sum? At hoc neque simul neq; ex sententia viuere est. Non enim breuis est via, sed tanto omnino cuius peragendæ negotium saepe suscipere, non sit ad optatum otium peruenisse. Huc accedit infirmitas corporis, quæ ego quoque, ut nosti, non valeo quod volo, nisi omnino desinam quicquam plus velle quam valeo. Profectiones ergo quæ quietas & felices habere nequeas, per totam cogitare vitam, non est hominis de illa vna vltima quæ mors vocatur cogitantis, de qua vel sola intelligis verè esse cogitandū. Dedit quidem Deus paucis quibusdā, quos gubernatores Ecclesiarum esse voluit, ut & illam non solum expectarent fortiter, sed alacriter etiam desiderarent, & earum obēundarum labores sine vilo angore susciperent: sed neque is qui ad huiusmodi administrationes temporalis honoris amore raptatur, neque rursus is qui cum sit priuati, negotiosam vitā appetunt, hoc tantum bonū concedi arbitror, ut inter strepitus inquietosque cōtuentus atq; discursus cum morte familiaritatem quam quaerimus

August. 10. 2.

faciant: deificari enim vtriusque in otio licebat. Aut si hoc falsum est, ego sum omnium ne dicam stultissimus, certe ignauissimus: cui nisi proueniat quadam securā cessatio, sincerum illud bonum gustare atque amare non possum. Magna secessione a tumultu rerū labentium, mihi crede, opus est, ut non duritia, non audacia, non cupiditate inanis gloriæ, non superstitiosa credulitate fiat in homine, nihil timere. Hinc enim fit illud etiam solidum gaudium nullis omnino lætitiis vlla ex particula conferendum. Quod si in naturam humanam talis vita non cadit, cui aliquando euenit ista secessio, cur tantō euenit crebrius, quanto quis in mentis penetralibus adorat Deum? cur in actu etiam humano plerūque ista tranquillitas manet, si ex illo adyto ad agendum quisque procedat? cur interdum & cum loquimur mortem non formidamus, cum autem non loquimur, etiam cupimus? Tibi dico, non enim hoc cui libet dicere, tibi inquam dico, cuius itinera in superna bene noui, tunc cum expertus saepe sis quam dulce uiuat, cum amor corporeo animus moritur, negabis tandem totam hominis vitam posse intrepidam fieri, ut ritè sapiens nominetur? aut hæc affectionem quæ ratio nititur tibi accidisse vnquam, nisi cum in intimis tuis angeris asserere audebis? Quæ cum ita sint, restare vnum vides, ut tu quoque in commune consulas, quo uiuamus simul. Quid enim cum matre agendum sit, quam certè frater Victor non deserit, tu multo melius calles quam ego. Alia scribere, hæc te ab ista cogitatione auerterem, nolui.

Augustinus Nebridio, significans ei quantum profecerit in secessu, contemplatione rerum æternarum.

EPISTOLA CXVII.

MIRVM admodum est quam mihi præter spem euenit; quod cum requiro quibus epistolis inueni quæ me adhuc debitorem teneret, qua petis ut tanto nostro otio quantum esse arbitraris tecum, aut nobiscum cupis, indicemus tibi quid insensibilis atq; intelligibilis naturæ discernentia profecerimus. Sed non arbitror occultum tibi esse, si falsis opinionibus tanto quisque inseritur, quanto magis in eis familiarisque volutatur, multo id facilius in rebus veris animo accidere. Ita tamen paulatim ut per ætatem proficimus. Quippe cum plurimum inter puerum & iuuenem distet; nemo a pueritia quotidie interrogatus se aliquandō iuuenem dicit. Quod nolo in eam partē accipias, ut nos in his rebus quasi ad quandam mentis iuuentutem firmitatis intelligentiæ robore peruenisse existimes. Pueri enim sumus, sed ut dici ad solet, fortitan belli, & non mali. Nam plerūque perturbatos & sensibilibus plagatum curis reſertos mentis oculos illa tibi notissima ratiuncula, in respiratiōne leuat, mentem atque intelligentiam oculis & hoc vulgari aspectu esse meliorem: quod non ita esset, nisi magis essent illa quæ intelligimus, quam ista quæ cernimus. Cui ratiocinationi vtrum nihil valde inimicū sit, peto tecum cōsideres. Hac ego interim recreatus, cum Deo in auxilium deprecato & in ipsum & in ea quæ verissime vera sunt attolli cœperō, tanta nonnunquā rerū manentium præsumptione cōmpleor, ut mire interdum illa mihi optis esse ratiocinatione, ut hæc esse credam, quæ tantō insunt presentia, quanto sibi quisque sit præſens. Recole tu quoq; nam te fateor huius rei esse diligentiorē, ne quid fortè nesciis rescriptis adhuc debeam. Nam mihi non facit fidem tam multorum oherum quæ aliquando numeraueram, tam repetinā depositio, quamuis te accepisse literas meas non dabitem, quartum rescripta non habeo.

Augustinus

Augustinus

Augustinus Ianuario respondet, docens quid agendum sit in iis, A in quibus regionum aut Ecclesiarum consuetudines variant, & in quibus consentiunt: puta de sacramentis, festis diebus, ieiunio & Eucharistia. EPIST. CXVIII.

Dilectissimo filio Ianuario Augustinus in D. S.

S. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 20.

LIBRI duo, quorum est titulus, Ad inquisitiones Ianuarij, multa de sacramentis continent disputata, siue quae vniuersaliter, siue quae particulariter, id est, non per se in omnibus locis obseruat Ecclesia, nec tamen commemorari omnia potuerunt, sed satis ad inquisita responsum est: quorum librorum prior epistola est, habet quippe in capite, quis ad quem scribat, sed ideo inter libros annumeratur hoc opus, quoniam sequens qui nomina nostra non habet, multo est prolixior, & in eo multa plura tractantur. In primo igitur quod de manna dixi, quia vnicuique, secundum propria voluntate in ore sapiebat: non mihi occurrit vnde possit probari, nisi ex libro Sapientie, quae Iudaei non recipiunt in auctoritate canonicam, quod tamen fidelibus potuit prouenire, non illis aduersus Deum murmuratoribus, qui profecto alias escas non desideraret, si hoc eis saperet manna quod vellent. Hoc opus sic incipit:

Cap. 3.

Sup. 16. r.

Exod. 16. d.

Num. 11. d.

Cap. 1.

AD ea quae me interrogasti, mallem prius nosse quid interrogatus ipse responderes: ita enim vel approbando vel emendando responsiones tuas multo breuius possem respondere, & te facillime aut confirmare aut corrigere. Hoc quidem, vt dixi, mallem. Sed tamen vt nunc responderem, malui longiorem facere sermonem, quam dilationem. Primum itaque tenere te volo, quod est huius disputationis caput, Dominum nostrum Iesum Christum, sicut ipse in Euangelio loquitur, leni iugo suo nos subdidisse & sarcinae leui: vnde sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione praestantissimis, societatem noui populi colligauit, sicuti est baptismus trinitatis nomine consecratus, communicatio corporis & sanguinis ipsius, & si quid aliud in Scripturis canonicis commendatur, exceptis his quae seruitutem populi veteris pro congruetia cordis illorum & Prophetici repositi onerabant, quae & in quinque libris Moysi leguntur. Illa autem quae non scripta, sed tradita custodimus, quae quidem toto terrarum orbe obseruantur, dantur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata atque statuta retineti, sicuti quod Domini passio & resurrectio & ascensio in caelum, & aduentus de caelo Spiritus sancti, anniuersaria sollempnitate celebrantur, & si quid aliud tale occurrerit quod seruatur ab vniuersa, quacunque se diffundit, Ecclesia. ALIA vero quae per loca terrarum regionesque variantur, sicuti est quod alij ieiunant sabbato, alij vero non: alij quotidie communicant corpori & sanguini Dominico, alij certis diebus accipiunt: alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur, alibi sabbato tantum & Dominico: alibi tantum Dominico: & si quid aliud huiusmodi animaduerti potest, totum hoc genus rerum liberas habet obseruationes: nec disciplina vlla est in his melior graui prudentiq; Christiano, quam vt eo modo agat quo agere videtur Ecclesiam ad quacunque forte deuenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter est habendum, & pro eorum inter quos viuunt societate seruandū est. Credo te aliquando ex me audisse, sed tamen etiam nunc commemoro. Mater mea Mediolanum me consecuta, inuenit Ecclesiam sabbato non ieiunantem, coeperat perturbari & fluctuare quid ageret: cum ego talia non curabam, sed propter ipsam consului de hac re beatissimae memoriae viri Ambrosium: respondit se nihil docere me posse, nisi quod ipse faceret, quia si melius nosset,

Mat. 11. d.

30.

Aug. 22. r.

Sacramenta.

Dist. 12. illa.

Tractatus de concilio.

Cap. 11.

De Ecclesia.

lib. 2. cap. 22.

Consuetudo.

al. conuincitur.

id potius obseruaret. Cumque ego putassem, nulla redita ratione auctoritate sola sua nos voluisse admonere ne sabbato ieiunarem, subsecutus est, & ait mihi: Cum Romam venio, ieiunio sabbato: cum hic sum, non ieiuno. Sic etiam tu, ad quam forte Ecclesiam veneris, eius morem serua, si cuiquam non vis esse scandalum, nec quenquam tibi. Hoc cum matri renunciaffem, libenter amplexa est. Ego vero de hac sententia etiam atque etiam cogitas, ita semper habui, tanquam eam caelesti oraculo susceperim. Senti enim saepe dolens & gemens multas infirmorum perturbationes fieri, per quorundam fratrum contentiosam oblationem, vel superstitiosam timiditatem, qui in rebus huiusmodi, quae neque Scripturae sanctae auctoritate, neque vniuersalis Ecclesiae traditione, neque vitae corrigendae utilitate ad certum possunt terminum peruenire, tantum quia subest qualitas, ratiocinatio cogitantis, aut quia in sua patria sic ipse consuevit, aut quia ibi vidit, vbi peregrinationem suam quo remotiorem a suis, eo doctiorem factam putat) talitigiosas excitant questiones, vt nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment. DIXERIT aliquis non quotidie accipiedam Eucharistiam. Quaesieris quare? Quoniam, inquit, eligendi sunt dies quibus purius homo continentiusque viuat, quo ad tantum sacramentum dignius accedat. Qui enim manducauerit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Alius contra: Imo, inquit, si tanta est plaga peccati, atque impetus morbi vt medicamenta talia differenda sint, auctoritate antistitis debet quisque ab altario remoueri ad agenda poenitentiam, & eadem auctoritate reconciliari. Hoc est enim indignè accipere, si eo tempore accipiat quo debet agere poenitentiam, non vt arbitrio suo cum libet, vel auferat se communioni, vel reddat. Caeterum si peccata tanta non sunt, vt excommunicandus quisquam homo iudicetur, non se debet a quotidiana medicina Dominici corporis separare. Rectius in eos fortasse quisquam dirimit litè, qui monet vt praecipue in Christi pace permaneat. Faciat autem vnicuique quod secundum fidem sua pie credit esse faciendum. Neuter enim eorum exhonora corpus & sanguinem Domini, si saluberrimum sacramentum certatim honorare contendunt. Neque enim litigauerunt inter se, aut quisquam eorum se alteri praeposuit Zachaeus & ille centurio, cum alter eorum gaudens in domum suam susceperit Dominum, alter dixerit: Non sum dignus vt intres sub tectum meum: ambo saluatore honorificantes diuerso & quasi contrario modo: ambo peccatis miseris, ambo misericordia consecuti. Valet etiam ad hanc similitudinem quod in primo populo vnicuique manna secundum propriam voluntatem in ore sapiebat, sic in ore cuiusque Christiani sacramentum illud quomodo sumatur aestimandum. Nam & ille honorando non audeat quotidie fumere, & ille honorando non audeat villo die praetermittere. Contemptum solum non vult cibis illis, sicut manna fastidium. Inde enim & Apostolus indignè dicit acceptum ab eis, qui hoc non discernebant a caeteris cibis ueneratione singulariter debita. Continuo quippe cum dixisset, Iudicium sibi manducat & bibit, addidit vt diceret, Non diiudicans corpus Domini, quod satis toto ipso loco in epistola ad Corinthios prima, si diligenter attendatur, apparct. SIT aliquis peregrinus in eo forte loco vbi perseverates in obseruatione quadragesimae, nec quinta sabbati leuant relaxantque ieiunium: Non, inquit, hodie ieiunabo. Quare ruit causa: Quia non fit, inquit, in patria mea. Quid aliud ille, nisi consuetudinem suam consuetudini alterius praepone conatur? Non enim mihi de libro Dei haec recitaturus est, aut vniuersae quacunque dilatur Ecclesiae plena voce certabit, aut ostendet istum contra fidem facere, se autem secundum fidem, moremque hinc optimos aut illum violare, aut se custodire conuincet.

al. aut quia aliud vidit in peregrinatione sua. CAPUT III. Eucharistia.

1 Cor. 11. g. 29. De consecrat. dist. 2. cap. Quotidie. 4. Sen. dist. 12. cap. ultimo.

De cons. dist. 2. cap. Quotidie.

Luc. 19. d. 6. Mat. 8. d. 3.

Retract. 2. o.

1 Cor. 11. g. 29.

1 Cor. 11. g. 29.

Cap. 11.

1111.

11111111.

uincet. Violat sane quietem & pacem suam de superflua quaestione rixando. Mallè tamen in rebus huiusmodi, vt & ille in huius, & hic in illius patria ab eo quod caeteri faciunt non abhorretet. Si vero etiam in aliena patria cum peregrinaretur, vbi maior & frequentior est populis Dei, vidit verbi gratia bis offerri quinta sabbati hebdomadae vltimae quadragesimae & mane & ad vesperam, veniensque in patriam suam vbi in fine diei mos est offerri, malè illiciteque fieri contendat, quonia alibi aliter ipse vidit, puerilis est sensus ille, cauendus in nobis, tolerandus in aliis, corrigendus in nostris. PRIMA ergo inquisitio tua quam in commonitorio posuisti, ex quo trium istorum generum sit, attende. Queris enim his verbis, quid per quintam feriam vltimae hebdomadae quadragesimae fieri debeat, an offerendum sit mane, & rursum post coenam, propter illud quod dictum est: Similiter postquam coenatum est: an ieiunandum, & post coenam tantummodo offerendum: an etiam ieiunandum & post oblationem, sicut facere solemus, coenandum. Ad haec itaque ita respondeo, vt quid horum sit faciendum si diuinae Scripturae praescribit auctoritas, non sit dubitandum quin ita facere debeamus vt legimus, vt iam non quomodo faciendum, sed quomodo sacramentum intelligendum sit, disputemus. Similiter etiam si quid horum tota per orbem frequentat Ecclesia. Nam & hinc quin ita faciendum sit, disputare, insolentissimae insaniae est. Sed neque hoc neque illud inest in eo quod tu quaeris. Restat igitur vt de illo tertio genere sit quod per loca regionisque variatur. Faciat ergo quisque, quod in ea Ecclesia in quam venit, inuenit. Non enim quicquam corum contra fidem sit, aut contra mores, hinc vel inde meliores. His enim causis, id est, aut propter fidem, aut propter mores, vel emendari oportet quod peperam fiebat, vel institui quod non fiebat. Ipsa quippe mutatio cordis crudinis etiam quae adiuvat utilitate, nouitate perturbat. Quapropter quae vtilis non est, perturbatione infructuosa consequenter noxia est. Nec ideo putari debet institutum esse multis locis vt illo die post refectionem offeratur, quia scriptum est: Idem & calicem accipiens post coenam dicens: & c. Ipsam enim potuit appellare coenam, quia iam corpus acciperat, vt deinde calicem acciperet. Apostolus naque alibi dicit, Conuenientibus ergo vobis in vno, non est Dominicam coenam manducare: hanc ipsam acceptionem eucharistiae Dominicae coenam vocas.

CAPUT VI.

Eucharistia.

Consuetudo Ecclesiae.

al. venerit, videtur licet.

Mutatio consuetudinis nouitate turbat.

1 Cor. 11. d. 20.

Cap. 11.

Mat. 26. c. 26.

Ibid. b. 20. 21.

De cons. dist. 2. cap. Liquor.

Eucharistia a ieiunio sumenda.

4. sen. dist. 8. cap. Forma.

ILLVD magis mouere potuit homines, vtrum iam refecti die illa vel offerret vel fumeret eucharistia, quod in Euangelio dicitur. Cum autem illi manducaerent, accepit Iesus panem & benedixit, cum etiam superius dixisset, Cum sero factum esset, recumbebat cum duodecim, & manducatis eis dixit, Quoniam vnus ex vobis me tradet. Post enim tradidit sacramentum. Et liquidò apparet, quando primum acceperunt discipuli corpus & sanguinem Domini, non eos accepisse ieiunio. Nunquid tamen propterea calumniandū est vniuersae Ecclesiae quod a ieiunio semper accipitur: Et hoc enim placuit Spiritui sancto, vt in honorem tanti sacramenti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret quam caeteri cibi. Nam ideo per vniuersum orbem mos iste seruatur. Neque enim quia post cibos dedit Dominus, propterea praesit aut coenati fratres ad illud sacramentum accipiendum conuenire debent, aut sicut faciebant quos Apostolus arguit & emendat, mensis suis ista miscere. Naque Saluator quo vehemētius commendaret mysterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit arctius infigere cordibus & memoriae discipulorum, a quibus ad passionem digressus erat. Et ideo non praecipit quos deinceps ordine fumeretur, vt Apostolis per quos ecclesiae dispositurus erat: seruaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, vt post cibos

August. 10. 2.

aliis semper acciperetur, credo quod eum more nem variasset. Cum vero ait Apostolus de hoc sacramento loquens, Propter quod fratres cum conuenitis ad manducandum, inuicem exspectate: Si quis esurit, domi manducet, vt non ad iudicium conueniatis: statim subrexit, Caetera autem cum venero, ordinabo. Vnde intelligi datur, quia multum erat, vt in epistola totum illud agendi ordinem insinuaret, quem vniuersa per orbem seruat Ecclesia, ab ipso ordinatum esse quod nulla morum diuersitate variatur. SED nonnullos probabilis quaedam ratio delectauit, vt vno certo die per annum quo ipsam coenam Dominus dedit, tanquam ad insigniorem commemorationem post cibos offerri & accipi liceat corpus & sanguinem Domini. Honestius autem arbitror ea hora fieri, vt qui etiam ieiunauerit, post refectionem quae hora nona fit, ad oblationem possit occurrere. Quapropter nemine cogimus ante Dominicam illam coenam prandere, sed nulli etiam contradicere audemus, hoc tamen non arbitror institutum, nisi quia plures & prope omnes in perlicis locis eo die lauare consueuerunt. Et quia nonnulli etiam ieiunium custodiunt, mane offerretur propter prandentes, quia ieiunia simul & lauacra tolerare non possunt, ad vesperam vero propter ieiunantes. Si autem quaeris, cur etiam lauandi mos ortus sit: nihil mihi de hac re cogitanti probabilius occurrit, nisi quia baptizandorum corpora per obseruationem quadragesimae fordidata, cum offensione sensus ad fontem tractarentur, nisi aliqua die lauarentur. Istum autem diem potius ad hoc electum quo coena Dominica agnueretur celebratur. Et quia concessum est hoc baptismum accepturis, multi cum his lauare voluerunt, ieiuniumque relaxare. His vt potui disputatis, moneo, vt ea quae praelocutus sum serues quantum potes, vt decet Ecclesiae prudentem ac pacificum filium. Alia quae interrogasti, si Datus voluerit, alio tempore expediam.

1 Cor. 11. g. 20.

Ibidem g. 34.

Cap. 11. g. 20.

Augustinus Ianuario, copiosius differens de titibus Ecclesiae, vel iis quos negligi nefas est, vel iis qui tollendi sunt, si citra maius incommodum liceat. Has duas epistolas Augustinus recensent inter libros, ob hanc prolixiorum. EPIST. CXIX.

Dilectissimo filio Ianuario Augustinus.

LETIS literis tuis, vbi me commouisti vt debilius redderem de residuis enodatis questionibus, quas iam longè antè quaesiueras gratissimum mihi huc charissimum desiderium studij tui amplius differri, tolerare non potui, & quamuis in medijs acerbis occupationum mearum, hanc feci praecipuam, vt ad ea quae me interrogasti responderem tibi. Diutius autem de tua epistola disputare nolo, ne hoc ipsum me impediat iam tandem reddere quod debeo. Quaris quae causa sit, cur anniuersarius dies celebratque Dominice passionis, non ad eundem redeat anni diem, sicut dies qua traditur natus. Et deinde subiungis si hoc sit propter sabbatum & lunam, quid sibi velit in hac re obseruatio sabbati & lunae. Hic primum oportet, vt noveris diem natalis Domini non in sacramento celebrari, sed tantum in memoriam reuocari quod natus sit, ac per hoc nihil opus erat, nisi reuolutum anni diem quo ipsa res acta est, festa deuotione significari. Sacramentum est autem in aliqua celebratione, cum rei gestae ita rememoratio fit, vt aliquid etiam significari intelligatur, quod sanctè accipiendum est. Eo itaque modo agimus Pascha, vt non solum in memoriam quod gestum est reuocemus, id est, quod mortuus est Christus & resurrexit, sed etiam caetera quae circa ea attestantur ad sacramenti significationem non omitamus. Quia enim, sicut dicit Apostolus, Mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram: transiit quidam de morte ad vitam in illa passione Domini & resurrectione sacraus est. Nam etiam vocabulum ipsum quod Pascha dicitur, non Graecè, sicuti

Aug. mensuris 2. Natali. 20.

Quaestio 1. de Natali Christi.

Pascha.

Rom. 4. d. 25.

vulgò

diebus & in annis. Si quæ autem figuræ similitudinū A non tantum de celo & de sideribus, sed etiam de inferiori creatura ducuntur ad dispensationem sacramentorum, eloquentia quædam est doctrinæ salutaris, mouendo affectui discipulorum accommodata, à visibilibus ad inuisibilia, à corporalibus ad spiritualia, à temporalibus ad æterna. Nunc quisquam nostrum attendat quod eo tempore, quo Pascha celebramus, sol in arietem est, sicut illi appellant quandam siderum locum, ubi reuera mensis nouorū sol inuenitur: sed siue illi arietem, siue aliquid aliud eandem partem celi vocare voluerint, nos de Scripturis sanctis hoc didicimus, quod omnia sidera Deus condidit, & locis cælestibus quibus voluit, ordinavit: quæ stellis distincta & ordinata in quaslibet partes diuidant, quibuslibet vocabulis vocent, vbiunque sol esset mensis nouorum, illic eum reperiet hæc celebratio, propter similitudinem sacramenti renouandæ vitæ, de qua satis supra disseruimus. Quod si etiam locus ille siderum aries vocari possit, propter aliquam figuræ congruentiam, neque de huiusmodi timeret sermo diuinus aliquam sacramenti similitudinem ducere, sicut de aliis non solum cælestibus, sed etiam terrestribus creaturis, sicut de Orione & Pleiadibus, sicut de monte Sina & de monte Sion, sicut de fluminibus quæ vocantur, Geon, Phison, Tigris, Euphrates: sicut de ipso toties in sanctis mysteriis nobilitato fluuio Iordane rerum figuratè insinuandarum mysticas similitudines adduxit. Sed quantum interit inter siderum obseruationes ad æreas qualitates accommodatas, sicut agricolæ vel nautæ obseruant: aut ad notandas partes mundi cursumque aliquo & alicunde dirigendum, quod gubernatores nauium faciunt, & ij qui per solitudines arenosas in interiora austris nulla semita certa vel recta gradiuntur: aut cum ad aliquid in doctrina vtili figuratè significandum, sit nonnullorum siderum aliqua commemoratio. Quantum ergo interit inter has utilitates, & vanitates hominum ob hoc obseruantium sidera, vt nec æreas qualitates, nec regionum vias, nec solos temporum numeros, nec spiritualium similitudines, sed quasi fatalia rerum iam euenta perquirant, quis non intelligat?

SED iam deinceps videamus cur etiam id obseruetur cum Pascha celebratur, vt sabbatum occurrat. Hoc enim proprium Christianæ religionis est. Nam Iudæi mensis nouorum tantum modo & lunam obseruant à quartadecima vsque ad vicesimam primam. Et quia aliquando Pascha, quo passus est Dominus, ita occurrit, vt inter mortem eius & resurrectionem medius esset sabbati dies, addendum patres nostri censerunt, vt & nostra festiuitas à Iudæorum festiuitate distingueretur, quod non frustra factum esse credendum est ab illo qui est ante tempora, & per quem facta sunt tempora, & qui venit in plenitudine temporum, & qui potestatem habebat ponendi animam suam, & iterum recipiendi eam, & ideo non fatalem, sed opportunam sacramento, quod commendare instituerat, horam expectabat, cum diceret: Nondum venit hora mea, vt in anniuersaria passionis eius celebratione à posteris seruarietur: quod enim nunc, vt superius dixi, fide ac spe t gerimus, atque vt ad id perueniamus dilectione satagimus, requies est quædam ab omni labore omnium molestiarum sancta atque perpetua: in eam nobis ex hac vita fit transitus, quem Dominus noster Iesus Christus sua passione demonstrare ac consecrare dignatus est. Inest autem in illa requie non desidia segnitia, sed quædam ineffabilis tranquillitas actionis otiosæ. Sic enim ab huius vitæ operibus in fine requiescitur, vt in alterius vitæ actione gaudeatur. Sed quia talis actio in Dei laude agitur, sine labore membrorum, sine angore curarum, non ad eam sic tranfitur per quietem, vt ipsi labor succedat: id est, non

CAPVT VIII.

CAPVT XI.

Sabbati mysterium.

Mat. 2. 8. 5.

al. peregrinamur.

fic esse incipit actio, vt esse desinat quies. Neque enim reditur ad labores & curas, sed permanet in actione quod ad quietem pertinet: neque enim in opere laboratur, neque in cogitatione fluctuatur. Quia ergo per requiem ad primam vitam reditur, vnde anima lapsa est in peccatum, propterea sabbato requies significatur. Illa autem vita prima, quæ de peregrinatione redeuntibus, & primam stolam accipientibus redditur, per vnam sabbati, quem diem Dominicum dicimus, figuratur. Quare septem dies Genesim legens, inuenies septimum sine vespera, quia requiem sine fine significat. Prima ergo vita non fuit sempiterna peccati: requies autem vltima sempiterna est, ac per hoc & octauus sempiternam beatitudinem habebit, quia requies illa quæ sempiterna est, excipitur ab octauo, non extinguitur: neque enim aliter sempiterna esset. Ita ergo erit octauus qui primus, vt prima vita non tollatur, sed reddatur æterna. **S**ABBATVM tamen commendatum est priori populo in otio corporaliter celebrando, vt figura esset sanctificationis in requie Spiritus sancti. Nusquam enim legimus in Genesi sanctificationem per omnes priores dies, sed de solo sabbato dictum est: Et sanctificauit Deus diem septimum. Amant enim requiem siue piæ animæ siue iniquæ, sed quæ perueniant ad illud quod amant, plurimè nesciunt: nec aliquid appetunt etiam ipsa corpora ponderibus suis, nisi quod animæ amoribus suis. Nam sicut corpus tamdiu nititur pondere, siue deorsum versus, siue sursum versus, donec ad locum quod nititur veniens conquiescat: pondus quippe olei si dimittatur in aëre, deorsum; si autem sub aquis, sursum nititur: sic animæ ad ea quæ amant propterea nituntur, vt perueniendo requiescant. Et multa quidem per corpus delectant, sed non est in eis æterna requies, nec saltem diu turna, & propterea magis sordidant animam, & aggrauant potius, vt syncerum eius pondus, quo in æterna fertur, impediunt. Cum ergo anima in seipsa delectatur, nondum re incommutabili delectatur, & ideo adhuc superba est, quia se pro summo habet, cum superior sit Deus. Nec in tali peccato impunita relinquitur, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Cum autem Deo delectatur, ibi veram, certam, æternam inuenit requiem, quam in aliis quærebat, nec inueniebat. Proinde admonetur in Psalmo; Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Quia ergo charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, ideo sanctificatio in septimo die commemorata est, vbi requies commendatur. Quia verò nec bene operari possumus, nisi dono eius adiuti, sicut dicit Apostolus: Deus enim est qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate, nec requiescere poterimus post omnia bona opera nostra quæ in hac vita gerimus, nisi eius dono ad æternitatem sanctificati atque perfecti. Propterea de ipso Deo dicitur: Cum fecisset omnia opera valde bona, septimo die requieuit ab omnibus operibus suis quæ fecit. Futuram enim requiem significabat, quam post bona opera daturus erat nobis hominibus. Sicut enim cum bene operamur, ipse dicitur operari in nobis, cuius munere operamur: ita cum requiescimus, ipse requiescere dicitur, quo donante requiescimus. **H**INC est quod etiam in tribus primis præceptis decalogi quæ ad Deum pertinent, (cetera enim septem ad proximum pertinent, id est, ad hominem, quia in duobus præceptis tota lex pendet) tertium ibi de obseruatione sabbati positum est: vt in primo præcepto patre intelligamus, vbi prohibetur coli aliqua in figmentis hominum Dei similitudo, non quia non habet imaginem Deum, sed quia nulla imago eius coli debet, nisi illa quæ hoc est quod ipse, nec ipsa pro illo sed cum illo. Et quia creatura mirabilis est, ac propterea dicitur,

CAPVT XI.

Gen. 2. 2. 3.

al. pios.

Mat. 4. 4. 6.

Psalm. 36. 4. 4.

Rom. 5. 4. 5.

Phil. 2. 6. 13.

Gen. 1. 2. 3. 1.

Gen. 2. 2. 2. 2.

CAPVT XI.

Mat. 22. 4. 4.

40.

dicatur; Omnis creatura vanitati subiecta est: quoniã A natura etiam vniuersa in parte demonstratur, ne quisquam filium Dei verbum, per quod facta sunt omnia, putaret esse creaturam, sequitur aliud præceptum: Non accipies in vanum nomen Dei tui. Spiritus autè sanctus, in quo nobis illa requies tribuitur, quam vbi que amamus, sed nisi Deum amando, non inuenimus, cum charitas eius diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Quia ergo sanctificauit Deus diem septimum in quo requieuit, tertio præcepto legis insinuatur quod scriptum est de obseruatione sabbati, non vt in ista vita nos quiescere existimemus, sed vt omnia quæ bene operamur non habeant intentionem, nisi in futuram requiem sempiternam. Memento enim maxime, quod iam supra commemorauimus, quia fide salui facti sumus: spes enim quæ videtur non est spes, ad ipsum autem igne amoris nutriendum & flammandum quodammodo, quo tanquam pondere sursum vel introrsum feramur ad requiem, hæc omnia pertinent, quæ insinuatur nobis figuratè: plus enim mouent & accendunt amorem, quam si nuda & sine vllis sacramentorum similitudinibus ponerentur. Cuius rei causam difficile est dicere. Sed tamen ita se habet, vt aliquod per allegoricam significationem intimatè plus moueat, plus delectet, plus honoretur, quam si verbis propriis diceretur apertissime. Credo quod ipse animæ motus quamdiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigrius inflamatur: si verò feratur ad similitudines corporales, & inde feratur ad spiritualia, quæ illis similitudinibus figurantur, ipso quasi transitu vegetatur, & tanquam in facula ignis agitatus accenditur, & ardentiore dilectione rapitur ad requiem & quietem. **I**DEO QVE inter omnia illa decem præcepta solum ibi quod de sabbato positum est, figuratè obseruandū præcipitur, quam figuram nos intelligimus non etiam per otium corporale celebrandam suscepimus. Cum enim sabbato significatur spiritualis requies, de qua dictum est in Psalmo; Vacate & videte, quoniam ego sum Deus: & quod vocantur homines ab ipso Domino dicente; Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam: tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: cetera tamen ibi præcepta proprie sicut præcepta sunt, sine vlla figurata significatione obseruamus. Nam & idola non colere manifestè didicimus, & non accipere in vanum nomē Domini Dei nostri, & honorare patrem & matrem, & non mœchari, non occidere, non furari, non falsum testimonium dicere, non concupiscere vxorem proximi, non concupiscere vllam rem proximi, non figuratè aliud præterendum, & mysticè aliud significat, sed sic obseruantur vt sonat. Obseruare tamen diem sabbati non ad literam iubemur, secundum otium ab opere corporali, sicut obseruant Iudæi: & ipsa eorū obseruatio quia ita præcepta est, nisi aliam quandam spiritalem requiem significet, deridenda iudicatur. Vnde non inconuenienter intelligimus ad amorem excitandum, quo ad requiem tendimus, valere omnia quæ figuratè in Scripturis dicuntur, quandoquidem id solum in Decalogo figuratè præcipitur, vbi requies commendatur, quæ vbi que amatur, sed in solo Deo certa & sancta inuenitur. **D**IES tamen Dominicus non Iudæis, sed Christianis resurrectione Domini declaratus est, & ex illo habere cecepit festiuitatem suam. Animæ quippe omnium sanctorum ante resurrectionem corporis sunt quidem in requie, sed in ea non sunt actio, quæ corpora recepta vegetantur. Talem quippe actionem significat dies octauus, qui & primus, quia non aufert illam requiem, sed glorificat. Non enim redit cum corpore difficultas ex corpore, quia nec corruptio. Oportet enim corruptibile

Rom. 8. d. 10.

Exod. 20. b. 7.

Deut. 5. b. 11.

Rom. 5. a. 5.

Rom. 8. c. 2. 4.

Allegoria.

CAPVT XII.

al. suspicemur.

Psalm. 45. c. 11.

Mat. 11. d. 28.

Exod. 20. 4.

Deut. 5. 4. 7.

40.

CAPVT XIII.

1. Cor. 15. 33.

hoc indui incorruptionem, & mortale hoc indui immortalitatem. Quapropter ante resurrectionem Domini, quauis sanctos patres plenos spiritu prophetico octauæ sacramentum nequaquam lateret, quo significatur resurrectio: nam & pro octaua Psalmus inscribitur, & octauo die circuncidebantur infantes, & in Ecclesiaste ad duorum testamentorum significationem dicitur: Da illis septem & illis octo. reseruatam est tamen & occultatum, & solum celebrandum sabbatum traditum est, quia erat antea requies mortuorum: resurrectio autem nullius erat, donec veniret Christus, qui resurgens ex mortuis, iam non moreretur, & mors illi vltra non dominaretur. Sed postquam facta est talis resurrectio in corpore Dominico, vt præiret in capite Ecclesiæ, quod corpus Ecclesiæ speraret in fine, iam etiam dies Dominicus, id est, octauus, qui & primus, inciperet celebrari, ipsa etiam causa intelligitur, cur ad obseruandum Pascha, vbi agnum occidere & comedere iubentur, cum manifestissime passionem Domini præfigeret, non eis ita præceptum est, vt attendere occurrere sabbatum, & cum mensis nouorum & tertiam lunæ hebdomadam concurrere, vt eodem quoque diem Dominus potius sua passione signaret, qui etiam Dominicus, id est, octauus, qui & primus est, declaraturus aduenerat. **A**TTE NDE igitur sacratissimum triduum crucifixi, sepulti, suscitati. Horum trium quod significat crux, in presenti agimus vita: quod autem significat sepultura & resurrectio, fide ac spe gerimus. Nunc enim dicitur homini: Tolle crucem tuam, & sequere me. Cruciatu autem caro, cum mortificantur membra nostra quæ sunt super terram, fornicatio, immunditia, luxuria, auaritia, & cetera huiusmodi, de quibus idem dicitur, Si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Hinc etiam de seipso dicit; Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Et in alio loco; Scientes, inquit, quia vetus homo noster simul confixus est cruci cum illo, vt euacuetur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. Quamdiu ergo id agunt opera nostra vt euacuetur corpus peccati, quamdiu exterior homo corrumpitur, vt interior renouetur de die in diem, tempus est crucis. Hæc sunt etiam bona opera quidem, tamen adhuc laboriosa, quorum merces est requies, sed ideo dicitur: Spe gaudentes, vt cogitantes requiem futuram, cum hilaritate in laboribus operemur. Hanc hilaritatem significat crucis latitudo in transuerso ligno, vbi figurantur manus. Per manus enim opera intelligimus, per latitudinem hilaritatem operantis, quia tristitia facit angustias: per altitudinem verò cui caput adiungitur, expectationem retributionis de sublimi iustitia Dei, qui reddet vnicuique secundum opera sua, iis quidem qui secundum tolerantiam boni operis gloriam, & honorem, & incorruptionem quærentibus vitam æternam. Itaque longitudo, qua totum corpus extenditur, ipsam tolerantiam significat, vnde longanimitas dicuntur qui tolerant. Profundum autem quod terra infixum est, secretum sacramenti præfiguratur. Recordaris enim, nisi fallor, quæ verba Apostolus in ista designatione crucis expedit, vbi ait: In charitate radicati atque fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit longitudo, latitudo, altitudo & profundum. Ea verò quæ nondum videmus, & nondum tenemus, sed fide & spe gerimus in alio biduo figurata sunt: Hæc enim quæ nunc agimus, tanquam clavis præceptorum in Dei timore confixi, sicut scriptum est, Confige clavis à timore tuo carnes meas, in necessariis deputantur, non in eis quæ per seipsa appetenda & concupiscenda sunt. Vnde illud quod

Eccl. 1. 3.

Rom. 6. b. 9.

CAPVT XIII.

Col. 3. d. 5.

Rom. 8. c. 13.

Gal. 6.

Rom. 8. d. 6.

Eph. 3. d. 17.

al. per illud.

Psalm. 118.

Sancti 2. d. 9.

est opta

Phil. 1. d. 23. Abac. 2. d. 4. Rom. 6. d. 3. Rom. 8. d. 24. Mt. merito saepe commemo. Ps. 93. d. 19. Rom. 12. d. 24. 1 Cor. 15. g. 54. Ibidem d. 26. Ibid. g. 51. 1. nec. 20. f. 36. 2 Cor. 5. A. 6. Phil. 3. d. 12. 13. Spes unde est. Rom. 6. A. 4. Rom. 8. b. 10. CA P V T X V. Quadragesima ieiunio. a Exod. 34. d. 28. Ps. Reg. 19. b. 8. c. Mar. 4. d. 2.

est optimum se dicit concupiscere, dissolui, & esse cū Christo. Manere autem in carne necessarium, inquit, propter vos. Quod ergo inquit, Cupio dissolui, & esse cum Christo: inde incipit requies, quæ non interrumpitur resurrectione, sed clarificatur: quæ tamen nunc fide retinetur. Quia iustus ex fide uiuit. An ignoratis, inquit, quoniã quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Cõsepulti ergo illi sumus per baptismum in mortem. Vnde, nisi fide? Neque enim iam in nobis perfectũ est, adhuc in nobismetipsis ingemiscentibus, & adoptionem expectantibus redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autẽ quæ uideret, nõ est spes. Quod enim uidet quis, quid sperat? Si autem quod nõ uideamus speramus, per patientiã expectamus. Quod tẽmento quã in sepe commemoram, ne iã nunc in ista uita nos beatos fieri debere arbitremur, & ab omnibus difficultatibus liberos, ac sic in angustiis rerum temporalium aduersus Deum ore sacrilego murmuremus, quasi nõ exhibeat quod promisit. Promisit quidem etiã huic uitæ necessaria, sed alia sunt solatia miserorum, alia gaudia beatorum. Domine, inquit, secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, exhortationes tuæ iocundauerunt animam meã. Nõ ergo murmuremus in difficultatibus, ne perdamus latitudinem hilaritatis, de qua dicitur: Spe gaudentes, quia sequitur: In tribulatione patientes. Noua ergo uita in fide nunc inchoatur & spe geritur: tunc perfecta erit, cum absorbebitur mortale à uita, cum absorbebitur mors in uictoriam, cum illa nouissima inimica destruetur mors, cum immutati fuerimus, & æquales angelis facti. Omnes enim, inquit, resurgemus, sed non omnes immutabimur. Et Dominus; Erũt, inquit, æquales angelis Dei. Apprehensum enim sumus modò in timore per fidem, tunc autem apprehendemur in charitate per speciem. Quãdiu enim sumus in corpore, peregrinamur à Domino: per fidẽ enim ambulamus, non per speciem. Ipse itaque Apostolus qui dicit; Tunc apprehendã sicut apprehensus sum: apẽrite se non apprehendisse confitetur. Fratres, inquit, ego me non arbitror apprehendisse. Sed tamen quia ipsa spes ex promissione ueritatis certa nobis est, cum dixerit; Consepulti igitur sumus illi per baptismum in mortem, subiunxit & ait; Ut quemadmodum surrexit Christus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Ambulamus ergo in re laboris, sed in spe quietis: in carne uetustatis, sed in fide nouitatis. Dicit enim; Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem uiuit propter iustitiam. Si autẽ spiritus eius, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis habitat in uobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra per inhabitatẽ spiritum eius in uobis. Hoc ex autoritate diuinarum Scripturarum & uniuersæ Ecclesiæ quæ toto orbe diffunditur, consensione, per anniuersarium Pascha celebratur. IN magno utiq; sicut iam intelligis, sacramento, & in Scripturis quide veteribus ad agendum Pascha non est præceptum tẽpus, nisi ex mensẽ nouorũ, à luna quartadecima usque ad uicesimam primam: ex Euangelio tamen, quia iam manifestum est quo etiã die Dominus crucifixus sit, & in sepultura fuerit, & resurrexerit, adiuncta est etiã ipsorum dierũ obseruatio per pactum concilia, & orbi uniuerso Christiano persuasum est eo modo Pascha celebrari oportere. Quadragesima sanẽ ieiuniorũ habet autoritatem, & in ueteribus libris ex ieiunio Moyi & Helia, & ex Euangelio, quia totidẽ diebus Dominus ieiunauit, demonstrans Euangelium non dissentire à lege & prophetis. In persona quippe Moyi, lex; in persona Helia, Prophetæ accipiuntur, inter quos & in monte gloriosus apparuit: ut uideatis emi-

neret quod de illo dicit Apostolus, testimonium habens à lege & à Prophetis. In qua ergo parte anni congruentius obseruatio Quadragesiinã constitueretur, nisi confini atque contigua Dominicã passioni? Quia in ea significatur hæc uita laboriosa, cui opus est continentia, ut ab ipsius mundi amicitia ieiunetur, quæ utique fallaciter blãditi, & illecebrarum fucos circũspargere atque iactare non cessat. Numero autẽ quadragenario uitam istã propterea figurari arbitror, quia denarius in quo est perfectio beatitudinis nostre, sicut in octonario, quia redit ad primum: ita in hoc mihi uidetur exprimi, quia creatura quæ septenario figuratur, adhæret creatori, in quo declaratur unitas trinitatis per uniuersum mundũ temporaliter annuncianda: quia mũdus & à quatuor uentis delimitatur, & quatuor elementis erigitur, & quatuor anni temporum uicibus variatur. Decem autem quaterni in quadraginta consumuntur: quadragenarius autem partibus suis computatus, addit ipsum denarium & sunt quinquaginta tanquam merces laboris & continentie. Neque enim frustra ipse Dominus & quadraginta dies post resurrectionem in hac uita & terra cum discipulis conuersatus est, & postea quã ascendit in cælum, decẽ diebus interpositis promissum misit Spiritum sanctum, completo die Pentecostes: qui dies quinquagesimus habet aliud sacramentum, quod septies septem quadragintanouem sunt: & cum redit ad initium, quod est octauus, qui & primus dies, quinquaginta cõplentur: qui celebratur post Domini resurrectionem, iam in figura nõ laboris, sed quietis & lætitiæ: propter hoc & ieiunia relaxantur, & stãtes oramus, quod est signũ resurrectionis. Vnde etiam omnibus diebus Dominicis id ad altare obseruatur, & halleluia canitur, quod significat actionem nostram futuram nõ esse nisi laudare Deum, sicut scriptum est: Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorũ laudabũt te. SED dies quinquagesimus & in Scripturis cõmendatur, non tantum in Euangelio, quia tunc Spiritus sanctus aduenit, sed etiam in ueteribus libris. Nam & ibi postea quã Pascha occiso agno celebrauerunt, dies quinquaginta numeratur usque ad diem quo lex data est in mote Sina famulo Dei Moyi, digito Dei scripta: in libris autem Euangelij apertissime declaratur, digitum Dei significare Spiritum sanctum. Cum enim vnus Euangelista dixisset, In digito Dei eiicio dæmonia: alius hoc idẽm ita dixit: In spiritu Dei eiicio dæmonia. Quis hanc lætitiã diuinorum sacramentorum, cum sanæ doctrinæ luce clarescunt, non præferat uniuersis mundi huius imperiis, etiam iniustata felicitate pacatis? Nõnne tãquam duo Seraphim clamant ad inuicem t̄ concinentiam laudis altissimo: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth: ita duo testamẽta fideliter cõcordantia sacratã concinũt ueritatem Deo? Occiditur ouis, celebratur Pascha, & interpositis quinquaginta diebus datur lex ad timorem scripta digito Dei. Occiditur Christus, qui tãquam ouis ad immolandũ ductus est, sicut Elia; testatur: celebratur uerum Pascha, & interpositis quinquaginta diebus datur ad charitatẽ Spiritus sanctus, qui est digito Dei contrarius hominibus sua quærentibus, & ideo iugũ asperum & sarcinã grauem portantibus, nec inuenientibus requiem animabus suis, quia charitas non quærit quæ sua sunt. Ideo animositas hereticorum semper inquieta est, quos magorum Pharaonis habere conatũ, declarat Apostolus, dicẽs; Sicut enim Iamnes & Mambres resisterũt Moyi, sic & isti resistunt ueritati, homines mente corrupti, reprobis circa fidem, sed uirã non proficient. Dementia uerò eorum erit manifesta omnibus, sicut & illorum fuit. Quia enim per ipsam corruptionẽ mentis inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt, fatentes sibi aduersum

Omne san- ter. CA P V T XVI. Luca 11. e. 20. Mar. 12. b. 28. al. concinẽtia laudes altissimi. Esa. 6. b. 3. 1. Tim. 3. d. 8.

Exod. 8. e. 19. al. breuissimã. al. ex ingret su ipsius mensis. Exod. 19. d. 20. Rom. 7. f. 39. Ps. 131. b. 8. CA P V T XVII. Rom. 21. d. 6. Psal. 11. b. 7. 2 Reg. 22. d. 29. 22. 9. d. 4. Hallelu-ia.

aduersum esse Spiritum sanctum qui erat in Moyse. Nam deficientes dixerunt; Digitus Dei est hic. Sicut autem conciliatus & placatus Spiritus sanctus requiem præstat mitibus & humilibus corde, ita contrarius & aduersus immites ac superbos inquietudine exagitat. Quam inquietudinẽ muscæ illæ t̄ grauissimæ significauerunt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt, dicẽtes: Digitus Dei est hic. Exodũ lege, & uide ubi Pascha celebrauerunt, post quot dies data sit lex. Loquitur Deus ad Moysen in monte Sina die tertio mensis tertij. Nota ergo vnũ diẽt̄gressus ipsius tertij mensis, & uide quid dicat inter cætera. Descẽde, inquit, restare populo, & purifica illos hodie & cras, & lauet uestimenta sua, & sint parati in diem tertium. Tertia enim die descẽdit Dominus in montẽ Sina coram omni populo, tunc data est lex tertio scilicet die tertij mensis. Numerata itaque à quartodecimo primi mensis die quo factum est Pascha usque ad diẽ tertium tertij mensis, & inuenies decem & septẽ dies primi mensis, triginta secundi, tres tertij, qui sunt quinquaginta. Lex in arca est sanctificatio in corpore Domini, per cuius resurrectionem nobis requies futura promittitur, ad quã percipiendam Spiritu sancto charitas inspiratur. Spiritus autẽ nondum erat datus, cum Iesus nondum erat clarificatus. Vnde propheta illa cantata est; Exurge Dñe in requiẽ tuam, tu & arca sanctificationis tuæ. Vbi requies, ubi sanctificatio. Vnde nunc ut amemus & desideremus, pignus accepimus. Vocantur autẽ ad requiẽ alterius uitæ quod ab ista transitur, quod Pascha significat, omnes in nomine patris & filij & Spiritus sancti. PROPTEREA quinquagenarius numerus ter multiplicatus, addito ad eminentiã ipsius sacramenti ipso ternario, in illis magnis piscibus inuenitur, quos iam Dominus post resurrectionẽ nouam uitã demonstrãt, à dextera parte leuari imperauit, nec retia rupta sunt, quia tunc hæreticorum inquietudo non erit. Tũc homo perfectus & quietus, purificatus in animo & in corpore per eloquia Domini casta, argentũ igne examinatum terre purgatum septuplum, accipiet mercedem denarium ut sint decẽ & septem. Nam & in hoc numero sicut in aliis multiplices figuras exhibetibus, sacramentum mirabile reperitur. Nec immeritò etiã Psalmus septimus decimus in Regnorum libris solus inter legitur, quia regnũ illud significat ubi aduersarium non habebimus. Titulus enim eius est, In die qua eruit eum Dominus de manu omnium inimicorũ eius, & de manu Saul. Quis enim figuratur in Dauid, nisi ille qui uenit secundum carnem ex semine Dauid? Qui utique in corpore suo quod est Ecclesia, adhuc patitur inimicos. Vnde illi persecutori quẽ uoce mactauit, & in suum corpus traiciens quodammodo manducauit, sonuit de cælo; Saule Saule, quid me persequeris? Quando autem eruetur hoc corpus de manu omnium inimicorum eius, nisi cum & illa nouissima inimica destruetur mors? Ad hoc tempus pertinet numerus ille cẽtum quinquaginta trium pisciũ. Nam & ipse numerus septimus decimus surgẽs in trigonum, centum quinquagintatrium summam complet. Ab vno quippe usque ad decem & septẽ surgens, omnes medios adde, & inuenies: ad vnũ scilicet adde duo, sunt utique tria, adde tria, sunt sex, adde quatuor, sunt decem, adde quinque, sunt quindecim, adde sex, sunt uigintiunum: adde ita ceteros, & ipsum decimum septimum, sunt cẽtum quinquaginta tria. Hæc de Scripturis firmissimẽ tenentur, id est, Pascha & Pentecoste. Nam ut quadraginta illi dies ante Pascha obseruentur, Ecclesiæ consuetudo roborauit, sicut etiam ut octo dies Neophytorum distinguantur à cæteris, id est, ut octauus primo cõcinat. Ut autem Halleluia per illos solos diẽs quinquaginta in ecclesiã cãretur, non usquequaque obseruatur. Nam & in aliis

diebus variẽ cantatur alibi atque alibi, ipsis autẽ diebus ubique. Ut autem stantes in illis diebus & omnibus Dominicis oremus, utrum ubique seruetur ignoro: tamen quod in eo sequatur Ecclesia, dixi ut potui, & arbitror esse manifestum. DE lauandis uerò pedibus, cum Dominus hoc propter formam humilitatis, propter quam docendam uenerat, commendauerit, sicut ipse consequẽter exposuit, quæsitũ est quoniam tempore potissimum res tanta etiam factõ doceretur, & in illud tempus occurrat, quõ ipsa commendatio religiosius inhaereret. Sed ne ad ipsum sacramentum baptismi uideretur pertinere, multi hoc in consuetudinem recipere noluerunt. Nonnulli etiam de consuetudine auferre non dubitauerunt. Aliqui autẽ ut hoc sacratiore tempore commendarent, & à baptismi sacramento distinguerent, uel diem tertium octauarum, quia ternarius numerus in multis sacramentis maxime excellit, uel etiam ipsum octauum ut hoc facerent elegerunt. Miror sanẽ quid ita uolueris, ut de iis quæ variẽ per diuersa loca obseruantur, tibi aliqua conscriberẽ, cum & non sit necessarium, & vna in his saluberrima regula retinenda sit, ut quæ non sunt cõtra fidem, neque cõtra bonos mores, & habet aliquid ad exhortationem uitæ melioris, ubiqueque institui uideamus, uel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando & imitando seque-mur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, ut amplius detrimentum sit. Si enim eo modo impediatur, ut maiora studiorum lucra speranda sint, quã calumniamatorum detrimenta metuenda, sine dubitatione faciendum est, maxime illud quod etiam de Scripturis defendi potest, sicut de hymnis & psalmis canendis, cum & ipsius Domini & Apostolorũ habeamus documenta & exempla & præcepta. De hac re tam uolui ad mouendum piẽ animum, & accendendum diuinã dilectionis affectum, varia cõsuetudo est, & pleraquẽ in Africa Ecclesiæ membra pigriora sunt: ita ut Donatista nos reprehendant, quod sobriẽ psallimus in Ecclesia diuina cantica Prophetarum, cum ipsi ebrietates suas ad canticum Psalmorum humano ingenio compositorum, quasi tubas exhortationis inflammẽt. Quando autem non est tempus, cum in Ecclesia fratres congregantur sancta cantandi, nisi cum legitur aut disputatur, aut antiphonas clara uoce deprecantur, aut cõmuni oratio uoce diaconi indicitur? ALIIS uerò particulis temporum quid melius à congregatis Christianis fiat, quid utilius, quid sanctius, omnino non uideo. Quod autẽ instituitur præter cõsuetudinẽ, ut quasi obseruatio sacramenti sit, approbare nõ possum, etiã si multa huiusmodi propter nõnullarum uel sanctarum uel turbulentarum personarum scandalã deuitanda, liberius improbare non audeo. Sed hoc nimis doleo, quia multa quæ in diuinis libris saluberrima præcepta sunt, minus curantur, & tam multis præsumptionibus sic plena sunt omnia, ut grauius corripatur qui per octauas suas terram nudo pede tetigerit, quã qui montem uinolentia sepelierit. Omnia itaque talia quæ neque sanctarum Scripturarum autoritatibus continentur, nec in conciliis e piscoporum statuta inueniuntur, nec consuetudine uniuersæ ecclesiæ roborata sunt, sed diuersorum locorũ diuersis moribus innumerabiliter variantur: ita ut uix aut omnino nunquam inueniri possint causæ, quã in eis instituentibus homines secuti sunt: ubi facultas tribuitur, sine ulla dubitatione rescãda exilium. Quãuis enim neque hoc inueniri possit quomodo cõtra fidem sint: ipsam tamen religionem, quã paucissimis & manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei esse liberam uoluit, seruilibus oneribus premunt, ut tolerabilior sit conditio Iudeorum, qui etiam si tempus libertatis non agnouerint, legalibus

CAPVT XVII. Latio pedum. Dicitur in Genesim. C. m. d. x. CA P V T XVIII. 12. d. 11. 6. h. 12. d. 11. 6. h. 12. d. 11. 6. h.

Ecclesia mihi
ta tolerat.
al. nec bo-
nus appro-
bat.
CAPVT
XX.

tamen sarcinis, non humanis presumptionibus subi-
ciuntur. Sed Ecclesia Dei inter multam paleam mul-
taque zizania constituta multa tolerat, & tamen quæ
sunt contra fidem vel bonam vitam non approbat, nec
tacet, nec facit. **IT A QV E** illud quod scripsisti,
quodam fratres ita temperare se à carnibus edendis,
vt immundas arbitrentur, apertissime cõtra fidem sa-
namque doctrinam est. Ex hinc ergo si diutius dispu-
tare volueris, potest putari à nonnullis obscure hinc A-
postolum præcepisse, qui inter multa, quæ de hac re
dixit, sic detestatus est hæreticorum impiam opinio-
nem, vt diceret; Spiritus autem manifestè dicit, quia
in nouissimis temporibus recedent quidam à fide, at-
tendentes spiritibus seductionis & doctrinis dæmonio-
rum in hypocrisis loquentes mendacium, cauteriatam
habentes conscientiam suam, prohibentes nubere, ab-
stinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cū
gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerūt ve-
ritatē: quia omnis creatura Dei bona est, & nihil abii-
ciendum est quod cum gratiarum actione percipitur.
Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Et
alio loco de his rebus loquitur: Omnia, inquit, munda
mundis, immundis autem & infidelibus nihil est mū-
dum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia.
Tu ipse lege cætera, & recita quibus potes, ne in se ir-
ritam faciant gratiā Dei, quia in libertate vocati sunt
tantum, ne libertatem in occasionem carnis assumant.
Et ideo iam nolunt refrenandæ carnis concupiscentiæ
causa à quibuslibet cibis temperare, quia non eis per-
mittitur superstitiosè, atque infideliter facere. Hi
verò qui de paginis euangelicis foras legunt, etsi
optandum est vt hoc potius faciant, quam vt ad dæ-
monia consulenda concurrant, tamen etiam ista mi-
hi displicet consuetudo, ad negotia secularia & ad vi-
tæ huius vanitatem propter aliam vitam loquentia o-
racula diuina velle conuertere. **H A C** tibi si satis
esse ad ea quæ requisisti non putaueris, nimis ignoras
& occupationes meas. Tantum enim absum ab eo
quod putasti nihil me latere, vt nihil in epistola
tua legerim cristius, quia & apertissime falsum est: &
miror quia hoc te lateat, quod non solum in aliis in-
numerabilibus rebus multa me latent, sed etiam in ipsis
sanctis Scripturis multo nesciam plura quam sciam.
Et ideo spem in nomine Christi nõ infructuosam ge-
ro, quia non solum credidi Deo meo, in illis duobus
præceptis totam legem prophetarumque pendere, sed et-
iam expertus sum, experiorque quotidie, quando qui-
dem nullum mihi sacramentum, aut aliquis sermo ad-
modum obscurior de sacris literis aperitur, vbi nõ ca-
dem præcepta reperiam. Finis enim præcepti est cha-
ritas de corde puro, & conscientia bona & fide nõ ficta.
Et; Plenitudo legis charitas. Itaque & tu charissime,
siue ista siue alia, sic lege, sic discere, vt memineris veri-
simè dictū, Scientia inflat, charitas ædificat. Charitas
enim nõ æmulatur, non inflat. Sic itaque adhibeatur
scientia tanquā machina quædam, per quam structura
charitatis adsurgat quæ maneat in æternum, etiā cum
scientia destruetur, quæ ad finem charitatis adhibita mul-
tum est utilis, per se autē ipsam sine tali fine, nõ modò
superflua, sed etiam perniciosā probata est. Scio autē
quam te cogitatio sancta custodiat sub vmbraculo a-
larum Dñi Dei nostri. Sed ideo hæc etsi breuiter mo-
nui, quoniā noui eandē ipsam charitatem tuā, quæ nõ
æmulatur, hæc epistolam multis daturā atque lecturā.

1 Tim. 4. 4. 3.

1 Tim. 4. 4. 3.

1 Tim. 4. 4. 3.

1 Tim. 4. 4. 3.

1 Tim. 4. 4. 3.

1 Tim. 4. 4. 3.

1 Tim. 4. 4. 3.

1 Tim. 4. 4. 3.

1 Tim. 4. 4. 3.

1 Tim. 4. 4. 3.

1 Tim. 4. 4. 3.

1 Tim. 4. 4. 3.

1 Tim. 4. 4. 3.

Augustinus Honorato respondens ad illius quinque quæstio-
nes, quibus de suo addidit sextā, obiter exponens Psalmum vice-
simum primum, perstringens interim & Pelagianos. Hoc libello
(nam ipse librum appellat) sese exercuit vir sanctissimus ad tra-
dationem Scripturarum, & ipse titulum addidit. **E P I S T. CXX.**

S. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 36.

E o ipso tempore quo contra Donatistas vehemēter

exercebamur, & contra Pelagianos exerceri iam
coeperamus, amicus quidam mihi misit quinque à
Carthagine quæstiones, & rogauit vt eas illi scribēdo
exponerē: quæ sunt, Quid sibi velit vox illa Domini,
Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Et
quid sit quod ait Apostolus, Vt in charitate radicati & funda-
ti, præualeatis cõprehendere cum omnibus sanctis,
quæ sit latitudo & longitudo & altitudo & profun-
dū. Et quæ sint quinque virgines stultæ, quæuē sapien-
tes. Et quæ sint tenebræ exteriores. Et quomodo intel-
ligendū sit, Verbum caro factum est. Ego autē intuens
supradictam hèresim nouā inimicam gratiæ Dei, sextā
mihi proposui quæstionē de Gratia noui Testamenti.
De qua disputans, interposita expositione Psalmi xxi.
in cuius capite scriptū est quod Dominus exclamauit
in cruce, quod ille amicus in primis mihi proposuit
exponēdum: omnia illa quinque dissolui, non hoc or-
dine quo erant proposita, sed sicut mihi differenti de
gratia noui Testamenti, tanquā suis locis congruēter
occurrere potuerunt. Hic liber sic incipit:

QV INQVE mihi proposuisti pertractandas quæ-
stiones atq; soluendas, dilectissime mi frater Ho-
norate, hinc inde raptas, sicut te vel legētem mouere,
vel cogitanti tibi in mentem venire potuerunt, & in
cõspectum meū fusas quodāmodo. Quarū solutionē
si velim differendo ordinare, nõ vt carptim, sicut præ-
positæ sunt, de singulis differā, sed vno quodā tenore
sermonis eas inter se connectā atq; contextā difficile
opus videtur: & tamē puto facilius eas solui, si hoc fe-
cerō. Inuicē quippe adiuuabunt, si altera pendebit ex
altera, donec omnes veniant in seriē disputationis, nõ
singillatim separatis locis, quasi vnaquæque in sua pri-
uata intentione habitet, scilicet vnū aliquid intuetes,
& vnū collaborantes sociali ratione, & indiuidua ve-
ritate. **VOLVISTI** ergo & scripto cõmonuisti ex-
poni atq; aperiri tibi, quid sibi velit vox illa Domini,
Deus Deus meus, vt quid me dereliquisti? Et quid sit
quod Apostolus ait, Vt in charitate radicati & funda-
ti, præualeatis cõprehendere cū omnibus sanctis, quæ
sit latitudo, longitudo, altitudo & profundum. Et quæ
sint virgines quinq; stultæ, quæuē sapiētes. Et quæ sint
tenebræ exteriores. Et quomodo intelligendū sit: Ver-
bum caro factum est. Hæc sunt certè quinque tā breui-
ter à me cõmemorate, quam abs te propositæ quæstio-
nes. Proinde si placet, addamus & sextā, & illud potis-
simū requiramus, quæ sit gratia noui Testamenti. Hæc
omnes illæ intueantur, & in hæc vt opportune quæque
potuerit, opus suū conferat nobis nõ eo scilicet ordine
quo eas & tu proposuisti, & ego recolui, sed vnaquæq;
cum fuerit necessaria, velut vocata respõdeat, & offi-
cium sui operis impleat. Ergo ita nascatur exordium.

E S T quædam vita hominis carnalibus sensibus im-
plicata, gaudiis carnalibus dedita, carnalē fugitans of-
fensionē, voluptatēmq; cõsecrās. Huius vitæ felicitas
temporalis est: ab hac vita incipere necessitatis est, in ea
persistere voluntatis. In hac quippe ex vtero matris in-
fans funditur, huius offensiones quātū potest refugit,
huius appetit voluptates, nihil amplius valet. Sed post
ea quàm venerit in ætatē, qua in eo rationis vsus euig-
ilet, poterit adiuta diuinitus voluntate eligere alterā
vitā, cuius in mēte gaudiū est, cuius interna atq; æter-
na felicitas. Inest quippe homini anima rationalis, sed
interest, eiusdē rationis vsu quonā potius voluntatem
cõuertat, vtrum ad bona exterioris & inferioris, an ad
bona interioris superiorisq; naturæ, id est, vtrū vt fruatur
corpore & tempore, an vt fruatur diuinitate atq; æ-
ternitate? In quadā quippe mediocritate posita est, infra
se habēs corporalē creaturā, supra se autē animi sui &
corporis creatorē. Potest igitur anima rationalis etiā tē-
porali & corporali felicitate bene vti, si nõ se dederit
creaturæ

Psal. 21. 4. 1.
Mat. 2. 7. 4.
Eph. 3. 17.

Mat. 25. 4. 2.
Mat. 22. 6.
13.
Ioan. 1. 14

Præfatio.

CAPVT
II.

Psal. 21. 4. 1.
Eph. 3. 17.

Mat. 25. 4. 2.
Mat. 22. 6.
13.
Ioan. 1. 14

CAPVT
II.

al. vsum
quonā po-
tius volū-
tate.

creaturæ creatore neglecto, sed eam potius felicitatē
fecerit seruire creatori, qui & ipsam suæ bonitatis ab-
undantissima largitate donauit. Sicut enim bona sunt
omnia quæ creatur Deo ab ipsa rationali creatura vs-
que ad infimū corpus: ita bene agit in his anima ra-
tionalis, si ordinem seruet, & distinguendō, eligendō,
pendendō subdat minorā maioribus, corporalia spiri-
tualibus, inferiora superioribus, tēporalia sēmpiternis;
ne superiorum neglectu, & appetitu inferiorum, quo-
niam hinc sit ipsa deterior, & se & corpus suū mittat
in peius, sed potius ordinata charitate se & corpus
suum cõuertat in melius. Cum enim sint omnes sub-
stantiæ naturaliter bonæ, ordo in eis laudatus honora-
tur, perueritas culpata damnatur. Nec efficit anima
peruersè vtens creaturis, vt ordinationē effugiat crea-
toris, quoniā si illa malè vtitur bonis, ille bene vtitur
etiam malis: ac per hoc illa peruersè bonis vtendo fit
mala, ille ordinatè etiā malis vtēdo permanet bonus.
Qui enim iniuste se ordinat in peccatis, iuste ordina-
tur in pœnis. Volens itaq; Deus ostendere etiā terrenā
temporalēque felicitatē suum donū esse, nec aliunde
nisi ab ipso sperari oportere, prioribus seculi tēpo-
ribus dispensandū iudicauit Testamētum vetus, quod
pertineret ad hominē veterem, à quo ista vita necesse
est incipiat. Sed illæ felicitates patrum, Dei beneficio
concessæ prædicantur, quamuis ad istā vitam transito-
riam pertinentes. Illa quippe tēpora munera in ma-
nifesto promittēbantur & tribuebantur. In occulto
autem illis omnibus rebus nouum Testamentum fi-
guratè prænuiciabatur, & capiebatur intelligētiā pau-
corum, quos eadē gratia prophetico munere dignos
fecerat. Dispensabant ergo illi sancti pro congruentia
temporis Testamentū vetus, pertinebant verò ad Te-
stamentum nouum. Nam & quando temporalē felici-
tatem agebant, æternam, verā, & præferēdam intel-
ligebant, & ipse in ministrabant in mysterio, vt illam
consequerentur in præmio. Et si quando patiebantur
aduersa, ad hoc patiebantur, vt euidentissimo diuino
adiutorio liberati, glorificarent Deum omnium honorū
largitorem, non solum sēmpiternorum, quæ pie spera-
bant, verum etiam temporalium, quæ prophetice gu-
bernabant. **CVM** autem venit plenitudo tēporis,
vt gratia quæ occultabatur in veteri Testamento, iam
reuelaretur in nouo, misit Deus filium suum, factū ex
muliere, quo nomine proprietate Hebraicæ linguæ
omnis femina nuncupatur; siue viro intacta, siue iam
mixta. Quem autē filium miserit, fierique ex muliere
voluerit, quantus ille Deus sit, qui hanc humilitatem
pro salute fidelium suscipere dignatus sit, vt agnoscas;
nunc attende Euangelium: In principio erat verbū, &
verbū erat apud Deum, & Deus erat verbū, hoc erat
in principio apud Deū. Omnia per ipsum facta sunt,
& sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso
vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris
lucet, & tenebræ eam non cõprehenderunt. Hic ergo
Deus verbum Dei, per quod facta sunt omnia, filius
Dei est, incommutabiliter manens, vbique præsens,
nullo clausus loco, nec partiliter per cuncta diffusus,
tanquā minorem partem habeat in minori loco, & in
maiori maiore, sed vbique totus, atque ita non absens
etiā mentibus impiorum, quāuis cum non videant,
fieri nec ista lux videtur oculis præsentata cæcorum.
Lucet ergo & in tenebris talibus, quales Apostolus si-
gnificat, vbi dicit, Fuiſtis aliquādo tenebræ, nunc autē
lux in Domino: sed eam tales tenebræ non cõprehen-
derūt. Suscepit itaque hominē quem videre homi-
nēs poterant, vt sanati per fidem postea viderēt quod
tunc videre non poterant. Sed ne homo Christus eo
ipso quo visibiliter apparebat nõ crederetur & Deus,
tantumque illi tribueretur, quantum homini excellē-
tissimæ gratiæ atque sapiētiæ: ideo fuit hōmō missus

à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimo-
nium, vt testimoniū perhiberet de lumine, vt omnes
crederent per illum. Non erat ille lumen, sed vt testi-
monium perhiberet de lumine. Tantis enim homo
debut perhibere testimoniū de illo qui non tantum
homo, verum etiam Deus erat, vt de illo diceretur
quod in natis mulierum nemo exurgeret maior Ioan-
ne Baptista. Sic enim ille cui Ioannes testimoniū per-
hibebat, intelligeretur hoc esse maior, quo non tantū
homo, sed etiam Deus erat. Lumen ergo & Ioannes,
sed tale lumen quali testimoniū perhibet ipse Do-
minus, dicens: Ille erat lucerna ardens & lucens: quod
& discipulis suis dixit; Vos estis lumen mundi: atq; vt
ostenderet quale lumen, secutus adiunxit: Nemo ac-
cendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super
candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt: sic
luceat lumen vestrum coram hominibus. Istæ simili-
tudines datæ sunt, vt quātum possumus intelligamus,
vel si hoc nõdum possumus, sine vlla dubitatione cre-
damus, animam rationalem nõ esse naturam Dei, illa
quippe incommutabilis est: sed tamen eam posse par-
ticipando illuminari, lucernæ quippe accendi indiget
& extingui possunt. Ideo quod dicitur de Ioanne, Nõ
erat ille lumen: ad illud respicitur lumen quod non
participando illuminatur, sed eius participatione illu-
minatur quæ ab illo illuminatur. Denique sequitur,
Erat lumen verum: & tanquā quæreremus, quomodo
discerneretur lumen verum à lumine illuminato, id
est Christus à Ioanne: Erat, inquit, lumen verum quod
illuminat omnem hominem venientē in hunc mun-
dum. Si omnem hominem, ergo & Ioanem: atque vt
magis ostenderet huius diuinitatem longè præstatiore
distantia: In hoc mundo, inquit, erat, & mundus per
eum factus est, & mundus eum non cognouit. Nou-
mundus qui per eum factus est, eum non cognouit.
Neque enim habet vim cognoscendi cum, nisi ratio-
nalis creatura. Quāuis etiam mundus iste visibilis per
eum factus sit, hoc est cælum & terra: sed mundū non
cognoscenat in increpando, significauit infideles con-
stitutos in mundo. Deinde adiungit, In sua propria ve-
nit, & sui cum non receperunt: siue quia & ipsi infide-
les in quantum homines sunt, eius sunt per quē creati
sunt: siue suos propriè Iudæos intelligi voluit, ex qui-
bus naturam carnis assumpsit: nec tamen omnes eum
non receperunt. Sequitur enim & dicit, Quotquot au-
tem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei
fieri credentibus in nomine eius, qui non ex sanguini-
bus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate
viri, sed ex Deo nati sunt. Hæc est gratia noui Testa-
menti, quod in veteri latuit, nec tamen figuris obum-
brantibus prophetari pronūciarique cessauit, vt intel-
ligat anima Deum suum, & gratia eius renascatur illi.
Hæc quippe natiuitas spiritalis est, idē nõ ex sangui-
nibus, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis,
sed ex Deo. **H A C** etiam adoptio vocatur: Eramus
enim aliquid antequā essemus filij Dei, & accepimus
beneficium vt fieremus quod non eramus: sicut qui
adoptatur antequam adoptaretur, nondum erat filius
eius à quo adoptatur, iam tamen erat qui adoptare-
tur: & ab hac generatione gratiæ discernitur ille filius,
qui cum esset filius Dei, venit vt fieret filius hominis,
donaretque nobis qui eramus filij hominū filios Dei
fieri. Factus est quippe ille quod non erat, sed tamen
aliquid aliud erat. Et hoc ipsum aliquid verbum Dei
erat, per quod facta sunt omnia, & lumen verum quod
illuminat omnem hominem venientē in hunc mun-
dum, & Deus apud Deum. Nos quoque per eius gra-
tiam facti sumus quod non eramus, id est, filij Dei:
sed tamen aliquid eramus, & hoc ipsum aliquid multo
inferius, hoc est, filij hominum. Descendit ergo
ille vt nos ascenderemus, & mansens in natura sua
factus

Ioan. 1. 4. 7.

Ioan. 1. 1. 6.

Ioan. 5. 3. 5.

Mat. 5. 15.

Ibid. 1. 6.

Ioan. 1. 4. 9.

Ioan. 1. 6. 11.

Ibid. 1. 12.

CAPVT
IIII.

omnes viuificantur: non Adam, in quo omnes moriuntur. Ac per hoc homines discite per gratiam noui Testamenti iam vitam concupiscere sempiternam. Quid pro magno ita vos vultis a Domino de morte liberari, sicut liberati sunt patres vestri, quando commendabat Deus etiam terrenae felicitatis praeter se non esse alium largitorem? Illa felicitas ad veterem hominem pertinet, quae vetustas ab Adam coepit. Ego autem sum vermis, & non homo, Christus, non Adā. A veteri veteres fuistis, a nouo noui estote: ab Adam homines, a Christo filij hominum. Non enim sine causa familiarissimē Dominus in Euangelio se filium hominis dicit magis quam hominem: nec sine causa in alio Psalmo, Homines, inquit, & iumenta saluos facies Domine, sicut multiplicata est misericordia tua Deus. Abs te quippe ista salus hominibus iumentisq; communis. Sed habent aliam homines noui propria quandam & ab animatorum consortio separatam, quae ad nouum pertinet Testamentum. Habent omnino: nam de illa ibidem sequitur & dicit: Filij autem hominum sub regimine alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab vberitate domus tuae, & torrente voluptatis tuae potabis eos. Quoniam apud te est fons vitae, & in lumine tuo videbimus lumen. Certē & hic cum superius dixisset, Homines posterius dixit: filij autem hominum, tanquam distinguēs ab hominibus filios hominum. In illa quippe felicitate eius salutis quae communis est hominibus & iumentis, eo nomine illos appellare voluit, quo demonstrarentur ad illū primum hominem pertinere quo vetustas coepit & mors, qui sic fuit homo, vt non esset filius hominis. Itis autem posterioribus qui sperant aliam felicitatē, & fontis vitae ineffabilem voluptatem, & sempiterni luminis lumen, hoc nomen imposuit, quo se familiarius appellari voluit Dominus eorū, in quibus talis gratia reuelata est, eosque filios hominum potius quam homines appellauit. Non autem existimes quasi locutionis regulam figi perpetua lege seruandam, vt vbi- cunque legeris homines aut filios hominum, secundum hanc distinctionem semper intelligas, sed vt se habuerit circumstantia lectionis, vnde sensus si patet, hauritur, si lateret, eruitur. Sicut in hoc loco Psalms huius, quem non moueat distinctionis intentio, cum ille qui dixerat, In te sperauerūt patres nostri, & eruisi eos, ad te clamauerunt, & salui facti sunt; in te sperauerunt, & non sunt confusi: subiungit, Ego autem: nō enim ait sic, Et ego, sed, Ego autem. Quid ergo iste qui se ita distinguit? Ego autem sum vermis, inquit, & non homo, tanquam illis quos exaudisti & eruisi, eam commendes felicitatem, quae ad vetus pertinens Testamentum, homini veteri tribuēda esset, qui coepit ab Adam. Ego autem sum vermis, hoc est filius hominis, non homo, sicut ille homo qui non fuit filius hominis. **C** ac per hoc & quod sequitur, Opprobrium hominum, & abiectio plebis, omnes qui conspiciabant me, subannabant me, & locuti sunt labijs, & mouerunt caput. Sperauit in Deum, eruat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum. Hoc in labijs, non in corde dixerunt, insultando quod non fieret, non credendo quod futurum esset. Factum est autem & hoc, sed sicut fieri oportebat in filio hominis, in quo spes aeternae vitae fuerat reuelanda ad nouū pertinens Testamentum, non sicut illi expectabant, & quia fieri non videbant, tanquam superato insultabant, pertinentes ad Testamentum vetus, & hominē in quo omnes moriuntur, non ad filium hominis in quo omnes viuificantur. Mortem quippe intulit homo sibi filioque hominis: vitam vero attulit homini moriens & resurgens filius hominis, opprobrium hominum & abiectio plebis. Vtique ad mortem enim hoc voluit pati in conspectu inimicorum, quo eum

Mat. 17. b. 9. c. 22.

Psal. 35. a. 7.

Psal. 21. a. 5

CAPVT 12.

tanquam derelictum putarent, vt gratia commendaretur noui Testamenti, quā disceremus aliam quarere felicitatem, quae nunc est in fide, postea verō erit in specie. Quādiu enim sumus in corpore, ait Apostolus, peregrinamur a Domino. Per fidē enim ambulamus, non per speciem, & ideo nunc in spe, tunc in re. Denique resurrectionem suam, quam non sicut nostram in lōgum differri oportebat, vt in exemplo carnis eius disceremus, quid in nostra sperare deberemus, noluit alienis demonstrare, sed suis: alienis dico, non natura sed vitio, quod semper est contra naturam. Mortuus est ergo in conspectu hominum, resurrexit autem in conspectu filiorum hominū: quia mors ad hominem pertinebat, resurrectio ad filium hominis. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificantur. Vt igitur exemplo suae carnis exhortaretur fideles suos temporalē pro aeterna felicitate cōtemnere, vsque ad mortem pertulit persequentes atq; seuiantes, & quasi victo & oppresso superbe illudētes. Quod autem carnem suam resuscitauit, & discipulorum conspectibus & contactibus reddidit, eisq; videntibus ascendit in caelum, ipsos aedificauit, & quid expectare, quid predicare deberent, euidentissima veritate demonstrauit. Illos autem a quibus tanta mala vsq; ad mortem pertulerat, quasi de illo superato & extincto gloriantes, in ea opinione derelicti, vt quisquis eorū salute aeterna saluus fieri vellet, hoc de illius mortui resurrectione crederet, quod ij qui viderunt signis cōtestantibus praedicauerūt, & pro ea praedicatione similia perpeti non dubitauerunt. **Q**UAPROPTER **C**APVT 12. etiam Iacobus vnus ex apostolis eius, in epistola sua, cum hortaretur fideles, qui post passionem & resurrectionem Christi adhuc in ista vita tenebantur, dispensationē veteris Testamenti nouiq; distinguens, Sustinentiā, inquit, Iob audistis, & finē Domini vidistis: ne ideo patienter sustinerēt temporalia mala, vt sibi hoc restitueretur quod recepisse legimus Iob. Nam & ab illo vulnere atq; putredine saluus factus est, & ei cūcta quae amiserat duplicata sunt restituta, vbi etiam commendata est resurrectionis fides. Nam filij non dupli, sed totidem redditi, etiam illos quos amiserat resurrecturos significauerunt. Sic ipsi quoque illis prioribus iuncti, a restitutione dupli nō inueniētur alieni. Vt ergo non talem remunerationē speraremus, quādo mala temporalia pateremur, non ait, Sustinentiā & finē Iob audistis, sed ait: Sustinentiā Iob audistis, & finē Domini vidistis: tanquā diceret: Mala temporalia sicut Iob sustinete, sed pro hac sustinentia non temporalia bona sperate, quae illi aucta redierunt, sed aeterna potius quae in Domino praecesserūt. Iob ergo de illis patribus erat qui exclamauerunt, & salui facti sunt. Cum enim dicit, Ego autē, satis insinuat qua salute illos saluos esse factos velit intelligi, in qua ipse vtiq; derelictus est, nō quod illi a salute aeterna fuerint alieni, sed in occulto tūc erat quod in Christo fuerat reuelandum. In veteri quippe Testamento velamē est, quod tunc auferetur, cum ad Christū quisq; inde transierit. Quō crucifixo velum etiā tēpli scissum est, vt significaretur quod Apostolus de velamine veteris Testamenti dixit, quomodo in Christo euacuatur. Nam & in illis patribus quāuis rarissima, tamen fuerunt, & vsq; ad mortē exemplā patētiae, a sanguine Abel vsq; ad sanguinē Zachariae, quorū sanguinē dicit Dñs Iesus & ab eis exigēdū, qui in patrū suorū, a quibus illi occisi sunt, iniquitate peristerēt: & in nouo Testamēto nec desuit nec deest bonorū fidelium multitudo, qui etiā ista tēporali felicitate praepolleāt, & in ea largitoris Dei bonitātē misericordiamq; experiantur, tenentes tamen quod dispensator noui Testamenti, diuitibus huius seculi Apostolus praecipit, non superbe sapere, neque sperare in incerto ditantur, sed in Deo viuō qui praestat nobis

1 Cor. 15. c. 22.

CAPVT 12.

1ac. 5. c. 11.

Iob 42. c. 10

Psal. 21. a. 7

Mat. 27. f. 5.

1 Cor. 3. d. 15.

Lucā 11.

1 Tim. 6. d. 17.

1 Ion. 21. d. 11.

Matth. 26. c. a. p. v. x. 11.

Psal. 21. a. 2.

1 Genes. 6. c. 14. a.

1 Genes. 19. d. 16. c.

1 Genes. 22. c. 12.

1 Genes. 39. c. 12.

1 Genes. 41. b. 14.

1 Exod. 3. c. 10.

1 Iosue 6. d. 25.

1 Dan. 13. c. 59.

1 Dan. 14. c. 40.

1 Dan. 4. g. 33.

1 Matth. 25. d. 45.

1 Luca 18.

1 2 Cor. 4. c. 18.

1 Ion. 10. c. 13.

1 CAPVT 12. Psal. 21. c. 10.

nobis omnia abundanter ad fruendum, vt bene faciāt A diuites, sint in operibus bonis, faciliē tribuant, cōmunicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam: qualis in Christi non tantum spiritu, verum etiam carne manifesta est cum resurrexit a mortuis, non qualem Iudaei in illo peremerunt, quando eum de manibus eorū Deus non eruit, eumque dereliquisse visus est exclamātem, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? vt eo modo in se transfiguraret martyres suos, qui et si mori nollent, quod etiam Petro dixit, Alter te cinget, & feret quōd tu non vis, significās qua morte clarificaturus erat Deum, & ob hoc a Deo suo derelicti viderentur ad tempus, cum eis praestare noller quod vellēt, illam vocem cordis emitterent, illumque adhiberent pietatis affectum quem passione impendente ore proprio Dominus expressit, eos in se identidem transfigurans, Verum non quod ego volo, sed quod tu vis pater. **I**n quo enim primum nisi in ipso capite nostro apparere debuit, propter quam causam Christiani sumus? Propterea non ait: Deus meus, Deus meus dereliquisti me: sed causam commonuit requirendā, cum addidit, Vt quid dereliquisti me: id est, quare, propter quid, quā ob causam? Profectō enim erat aliqua causa, eaq; non parua, vt Noē liberaret de diluuiō, Loth de caelesti incendio; Isaac de imminente gladio; Ioseph de calūnia mulieris & custodia carceris; Moysen ab Aegyptiis; Raab ab excidio ciuitatis; Susannam a testibus falsis; Danielem de lacu leonum; tres viros ab ignibus, aliosque patres qui exclamauerunt, & salui facti sunt, & Christum de manibus Iudaeorum non liberaret, eumque in potestate seruientium vsque ad mortis exitum dereliqueret. Vt quid hoc? propter quid hoc? nisi propter illud quod paulo post in eodem Psalmo dicit, Non ad insipientiam mihi, hoc est corpori meo, Ecclesia mea, minimis meis: Nam & in Euangelio, quod vni ex minimis meis fecistis, inquit, mihi fecistis. Sic itaque dictum est: Et non ad insipientiam mihi: quomodo dictum est, Mihi fecistis. Et sic dictum est, quare me dereliquisti? quomodo dictum est, Qui vos recipit, me recipit: & qui vos spernit, me spernit. Non ergo ad insipientiam nobis, sed vt sapiamus: non propter istam vitam in qua nos Deus aliquando vsque ad mortem persequētium manibus derelinquit, sed propter illam sempiternam nos debere esse Christianos, quia hoc in illo praecessisse intuemur, ex cuius nomine sic vocamur. Ecce ita factum est, tamen multi non ob aliud volunt esse Christiani, nisi vt huius vitae felicitate perfruantur, ideoque illa deficiente deficiunt. Quid si non in ipso nostro capite tam insigne constitueretur exemplum, quo disceremus pro caelestibus terrena contemnere, non respicientes quae videntur, sed quae non videntur? Quae enim videntur, temporalia sunt: quae autem non videntur, aeterna. Quos in se vocibus illis transfigurare dignatus est. Nam quantum ad ipsum attinet, quomodo vellet liberari ab illa hora, qui propterea venerat in illam horam? Aut quomodo sic loquebatur, quasi quod noller eraceret, cum potestatem habuerit ponendi animam suā, & iterum sumendi eam, nec eam quisquam tolleret ab illo, sed eam ipse poneret & resumeret, sicut in Euangelio dicit: Sed proculdubid nos in illis vocibus eramus, & caput pro suo corpore loquebatur, non disiuncta significatione vocis, vbi conexio non distinguitur vnitate. **D**ENIQUE in Psalmo sequitur, & orans aduerte quid dicat: Et tu, inquit, extraxisti me de ventre, spes mea ab vberibus matris meae, in te lactatus sum ex vtero, de ventre matris meae Deus meus es tu: tanquam diceret, de alia re, & ab alia re in alia rem me traiecisti, vt tu scis mihi bonum pro terrenis bonis mortalitatis huius, quam in matris ventre

fortitus sum, cuius vbera suxi. Hae enim vetustas est, de qua me tu extraxisti, & illa carnalis natiuitatis bona sunt, a quibus tu spes mea es. Inde enim ad te conuersus sum ex vtero, id est, ex iis quae in vtero inchoaui, In te iactatus sum, ad te scilicet transiens, totum me tibi committens. Ideoque de ventre matris meae, id est, de bonis carnis, quam sumpsi in ventre matris meae, Deus meus es tu, vt de his tu sis bonum meum: ca locutione dictum est, ac si diceretur, verbi gratia, de terra caelum habito, hoc est, hinc illud emigraui: & ista nostra in illū transfiguratio est, qui per gratiā Testamenti noui mutamus vitā, transeūtes de vetere ad nouam. Nam ille hanc rem sacramento suae passionis resurrectionisque significās, carnem mutauit de mortalitate ad immortalitatem, vitam verō non mutauit de vetustate in nouitatem, qui nunquam fuit in impietate vnde transiret ad pietatem. Quamquam non defuerunt qui hoc quod dictum est, De ventre matris meae Deus meus es tu, ideo ad ipsum caput nostrum pertinere sentirent, quoniam pater in tātum est Deus eius, in quantū homo est in forma serui, non in quantum illi aequalis in forma Dei est, ideo de ventre matris meae Deus meus es tu: ac si diceret, ex eo quodd homo factus sum, Deus meus es tu. Sed quid est, Tu extraxisti me de ventre, si ad ipsum Iesum de virgine procreatum refertur? quasi alios Deus non extrahat, in cuius prouidentia est omnis ordo nascendi: an inde significare voluit partum virginis seruata virginitatis integritate mirabili, cum ait: Tu extraxisti me de ventre matris meae: vt quod illic mirabiliter factum est, cum Deus fecisse dicitur, nemini incredibile videatur. Quid ergo est & illud: Spes mea ab vberibus matris meae? Quomodo & hoc ad ipsum caput ecclesiae referri potest, quasi spes eius quae in Deo est, a matris vberibus ei coeperit, non & ante in ipso vtero? Neque enim spes alia intelligenda est, nisi qua futurum erat vt Deus eum exaltaret a mortuis. Totū hoc quippe secundum id quod homo factus est dicitur. An forte quia vbera feminarum ab ipso conceptu in vberatatem promoueri perhibentur, sic intelligi voluit, ab vberibus, tanquam diceret, ex quo carnē sumpsi, cui carni fuerat speranda immortalitas: vt non tantē spes ei esset, cum in forma Dei esset, in qua nihil in melius mutandum esset, sed ab vberibus matris, id est ab ipsa susceptione carnis, quae concipiebatur in spe, cuius spei res futura erat, cum ad immortalitatem de morte transiret. Sed quod dictum est, In te iactatus sum ex vtero, quomodo coaptari capiti possit, ignoro, quasi in vtero cum esset, non in Deo fuerit, in quo viuimus, mouemur, & sumus, aut illius infantis animae rationalis, ex quo caro processit ex vtero, Deum sperare coeperit. Nisi forte credendum est, iam nato animam rationalem accessisse, quae intra viscera matris adhuc ei defuisset. Et quoniam eadē anima quae carni iam natae addita est, Deo inhærebat, ideo secundum eandem carnem dictum esse existimandum est: In te iactatus sum ex vtero, tanquam diceret, eam fortitus sum animam ex vtero, quae tibi cohaeret. Sed quis attendat in hanc se temerē praecipitare sententiam, cum ratio de aduentu vel exortu animae in tanto naturae profundo sic lateat, vt satius sit eam semper querere quamdiu in hac vita sumus, quam aliquādo inuenisse praesumere? Ex illa verō in seipsum transfiguratione nostra quemadmodum possent haec accipi, dictum est. Si quid autem dici potuit conuenienter vel poterit, nullius praediamus ingenio, doctrinae nullius inuidemus. **I**A M illud quod sequitur: Ne discedas a me, quoniam tribulatio proxima est tibi inde iam eminet, quemadmodum dictum est, Quare me dereliquisti. Quomodo enim dereliquit, cui dicitur, Ne discedas a me, nisi quia dereliquit vitā veteris temporalem felicitatem?

Psal. 21. b. 11.

Psal. 21. b. 11.

1 Ab. 17. f. 28.

1 CAP. XIII. d. vide vt illuminet.

al. cum in ipsa

Math. 27. d. 35.

Quis nocendi quem diabolus feruar.

Job 1. d. 21.

CAPVT XIII.

Luc. 23. c. 22.

Psal. 21. b. 15.

Psal. 21.

citatem? Rogatur autem ne discedat & deferat spem vite eterne. Sed quid est, quoniam tribulatio proxima est: quasi ei passio adhuc immineret, cum ipse media passione ista dicere intelligatur, quæ de illo in hoc Psalmo prophetata sunt. Hic enim dicturus est etiam, quæ in Evangelio apertissime scripta sunt, Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt fortem: quod factum est cum iam penderet in ligno. Quid est ergo, Tribulatio proxima est, in qua media loquebatur? Sed nimirum illud vult intelligi, quia cum caro in doloribus est & in pœnis, profectò anima tunc habet magnum agonem patietie, in quo ne deficiat, laborandum & orandum est. Nihil est autem animæ sua carne propinquius: ideo mundi huius quamlibet magnus perfectusque, contempit, cum alibi patitur, nihil patitur. Potest enim adhibere vigilam rationem, cum amittit bona quæ extrinsecus sunt, & ab animo sapientis, qui ex cupiditate non hæret, sine dubio longè sunt, & non curare quod patitur, quia nec patitur. Cum verò amittit præcipua corporis bona, id est, corporis vitam ac salutem, iam tribulatio proxima est animi bonis, quibus ipse inanis tanquam corporis est Dominus, quid faciet qualibet ratione, ut non doleat cum corpus vulneratur aut vitur, cui tanto implicatur consortio: ut pati possit, dolere non possit? Ideo & diabolus hunc nocendi ordinem tenens, illius magni viri quæ postulauerat tentandum prius externa bona accepit in potestate, quibus ablatis & perditis, cum illum incòcussum videret, dixerat enim, Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomè Domini benedictum: etiam carnem cruciandam vulnere postulauit, tali cum eo confliens certamine, ut bona proxima inuaderet, hoc est corporis bona, quibus ille perditis si forte succumberet, atque ad impietatem inclinaret, etiam bona animi deperirent, quibus perditis iam in corpore sapiens vicinior tentator instabat. Denique ille vir in tanta animi tentatione, ubi erat animi bonis proxima tribulatio, quamuis multa prophetice loquatur, longè tamen loquitur aliter, quam cum illa externa bona deperissent, in quibus filios non amiserat, sed premiserat. Clamat ergo martyris anima transfigurata in Christum, cum iam in carne tribulari cœperit, & dicit Deo à quo derelicta est in terrena felicitate, sed quæ cum illo est in spe vite eterne. Ne discedas à me, quoniam tribulatio proxima est, non est in agro meo, non in auro, non in pecore, non in tectis atque parietibus, non in meorum orbitibus, sed in carne mea est cui copulor, cui connector, cuius sensum non habere non possum, unde me de proximo virget, ut à patientiæ virtute non deficiam: ne discedas à me, quoniam non est qui adiuet, neque amicus, neque propinquus, neque humana laus, neque præteritæ recordatio voluptatis, neque aliquid eorum quo terrenæ felicitatis ruina fulcitur, neque ipsa quæ in animo est meo humana virtus, quia si tu deseris, quæ hominis virtus?

QUID est enim homo, nisi quod memores eius? Circumdederunt me vituli multi, hoc est, minores in plebe. Tauri pingues obsederunt me, hoc est superbi ac diuites principes plebis aperuerunt in me os suum, clamantes; Crucifige, crucifige. Quasi leo rapiens & rugiens rapuerunt enim comprehensum adducentes ad præsidem, & rugierunt petendo eius mortem. Sicut aqua effusus sum, tanquam in me lapsi caderet persequutores mei. Dispersa sunt omnia ossa mea. Quid sunt ossa, nisi corporis firmamenta, corpus autè Christi Ecclesia? Firmamenta ergo Ecclesiæ qui, nisi Apostoli, qui etiam columna alibi nuncupantur? Hi utique dispersi sunt cum ad passionem ipse duceretur, vel cum esset passus & mortuus. Factum est ergo cor meum tanquam cera liquefcens in medio ventris mei. Hoc sanè quemadmodum capiti nostro, ipsius corporis salua-

tori coaptetur, inuenire difficile est. Neque enim nisi magno pauore contingit, ut cor velut cera liquefcet humanum: quod unde in illo fieri posset, qui poeilitatem habebat ponendi & recipiendi animam suam? Sed profectò aut infirmorum suorum in se transtulit causam, siue illorum qui metu mortis pauescunt, sicut ipse Petrus ex egregio præsumptore tam creber negator effectus, siue illorum qui tristitia salubri contabescunt, sicut idem ipse Petrus cum amarè fleuit. Nam & tristitia quasi soluit cor: unde dicitur etiam Græcè λυσι, quod hinc appellata sit λύπη. Aut certè profundum sacramentum nos intelligere voluit, ut cordis sui nomine significaret scripturas suas, ubi eius utique latebat consilium, quod tunc apertum est, cum ea quæ de illo prophetata fuerunt, passus impleuit. Solutæ sunt ergo Scripturæ eius in iis quæ perfecta sunt aduentu eius, natiuitate, passione, resurrectione, glorificatione. Quis enim iam ea non intelligit in prophetis, quando usque ad intellectum etiam carnalis multitudinis perueniunt? quam fortasse significauit in medio ventris sui, ut in eius corpore quod est, ecclesia, quasi ventris locum habeat carnalis & infirmorum multitudo. Aut si ventris nomè magis interioribus competit, ad eos potius qui perfectiores sunt, Scripturarum intellectum pertinere monstratum est, cum cor eius, id est, Scripturæ eius quæ continent consilium eius, in medio eorum, hoc est in cogitatione eorum, tanquam cera dissoluitur, hoc est feruore spiritus aperitur, disputatur, exponitur. **EXARVIT** velut testa virtus mea. **CAP. XV.** Testa igne firmata est, sic & virtus corporis Christi non sicut scœnum igne consumitur, sed sicut testa passione velut igne firmatur. Vasa enim figuli probat fornax, sicut alio loco Scriptura dicit; Et homines iustos tentatio tribulationis. Et lingua mea adhæsit faucibus meis. Potest quidem silentium eius significatū videri, quod alius Propheta commendat, et dicit; Sicut agnus coram tondente fuit sine voce. Sed si linguam eius, eos in eius corpore, quod est Ecclesia, intelligamus, per quos suum loquitur Evangelium: tunc eius faucibus adherent, cum à præceptis eius non recedunt. Quod verò sequitur: Et in puluerem mortis deduxisti me: quomodo capiti coaptabitur, quandoquidem corpus eius, quod tertia die resurrexit, non est utique in puluerem dissolutum? Nec aliter exposuerunt Apostoli, quod in alio Psalmo positum est; Neque dabis sanctum tuum videre corruptionem: nisi quia eius caro non est corrupta, quæ tam celeriter resurrexit. Unde item in alio Psalmo dicit; Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Nunquid consistebit tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuam? Hoc scilicet dicens, quod si eo modo quo & cæteri, mortuus dimitteretur in puluerem, & caro eius resurrectioni vltimæ seruaretur, nulla esset utilitas in sanguine eius: quia nihil prodesset mors eius, nec annuntiaretur veritas Dei, quæ illum continuo resurrectionum esse prædixerat. Quid sibi vult ergo quod hoc loco ait; Et in puluerem mortis deduxisti me? Nisi corpus eius accipiamus ecclesiam, in qua illi qui pro eius nomine passi sunt vel patiuntur, non ita ut ipse citò resurgunt, sed in mortis puluerem deducuntur, tum resurrectioni, cum illud tempus venerit, de quo in Evangelio dicit; Veniet hora quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius, & procedent? Aut certè tropicè puluerem mortis ipsos Iudæos intelligi voluit, in quorum manus deductus est. Scriptum est enim; Non sic impij, non sic, sed tanquam puluis quem projicit ventus à facie terræ. **DENIQUE** sequitur; Quoniam circumdederunt me canes multi: concilium malignantium obsedit me: tanquam ipsos dixerit puluerem mortis in quem deductus est, quos dixit canes multos & concilium malignantium, canes

Ioan. 10. c. 17.

CAP. XV.

Psal. 21. b.

Psal. 16.

Ecl. 27. a. 6.

Psal. 27. a. 6.

Psal. 53. c. 7.

Act. 2. d. 5.

Psal. 15. b.

Psal. 10.

Psal. 29. d.

Psal. 10.

Ioan. 5. c. 28.

Psal. 1. b. 4.

CAPVT XVI.

Psal. 21. c.

Psal. 17.

cos

Psal. 21. c. 12.

Math. 27. f. 49.

Psal. 21. c. 20.

Psal. 56. b. 5.

Math. 10. c. 28.

Canon condi. 20.

Prin. 19. b. 12.

1. Prin. 5. c. 8.

Psal. 21. c. 22.

CAPVT XVII.

eos videlicet appellans, qui plerumque contra innocentes latrant, cum quibus non habent consuetudinem. **I**am verò in iis quæ subiungit, tanquam Euangelium recitatur. Crucifixio quippe eius exprimitur in eo quod dicit; Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi verò considerauerunt & conspexerunt me. Fosse sunt enim clauis manus & pedes eius, & cui extenderetur in ligno, quodammodo numerata sunt ossa eius. Consideratus est autem atque conspectus quid illi futurum esset, & vtrum veniret Helias & liberaret eum. Iam illud quod sequitur, nullius expositionis indiget. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt fortem. Verba deinde quæ subtexuntur, orantis sunt, tam in persona capitis, id est, hominis mediatoris, quam ex persona corporis, quod est Ecclesia, quam dicit etiam vnicam suam. Tu autem Domine, inquit, ne longè facias auxilium tuum: hoc ad eius carnem pertinet, cuius resurrectio non in longum est missa, ut aliorum. In defensionem meam aspice: ne quid noceant inimici, qui sibi videntur aliquid potuisse carnem perimendo mortalem. Non autem nocent, si defendente gratia Dei, non eis ad malum anima superata consentiat. Sic enim & alibi prophetatum est; Terra tradita est in manus impij, hoc est, caro terrena. Erue à framea animam meam. Framea gladius est: nec utique tali ferro Christus occisus est, sed cruce, nec latus eius gladio, sed lancea percusserunt. Translato ergo verbo, frameam linguam dixit persequentium, sicut in alio Psalmo dicitur; Et lingua eorum gladius acutus: unde quia in eius carne lingua preualuit malignorum, orat ut animæ nihil noceat, cum dicit; Erue à framea animam meam: ut hæc in prophetia oratio, si ad caput corporis referas, non videatur velut indigentis petitio, sed potius rei futuræ figurata prædicitio. Aut certè, quia corpus eius, hoc est, Ecclesia, graues persecutiones fuerat perpassura: framea dixit, qua maxime trucidati sunt martyres, unde vult eorum animas erui, ne timeat eos qui corpus occidunt, animam autem occidere non possunt, & confitentur ad illicita. Aut etiam in ipsorum passionibus inimicorum linguam frameam dicit, unde animam suam, hoc est, animam corporis sui, animam sanctorum suorum vult erui. Quod autem sequitur: Et de manu canis vnicam meam: nihil aptius quam vnicam Ecclesia mihi videtur intelligi. Canem verò appellauit mundum, non ratione, sed consuetudine contra insolitam veritatem latrantem. Hæc est enim canum natura, ut cum quibus habent consuetudinem, siue illi boni, siue mali sint, non ad eos latent, insolitorum autem personis visis, etiam innocentibus irriterentur. Manu autem canis potestatem mundi significauit. Cuius etiam regnum infestum futurum corpori suo, id est, ecclesiæ suæ; leonis nomine figurauit in eo quod adiunxit; Saluum me fac de ore leonis. Unde est scriptum; Nihil interest inter minas regis & iram leonis: quantum & diabolum apostolus Petrus leoni comparat rugienti & quærenti circumeundo quæ detoret, superbosque huius mundi, Christianis humilibus aduersaturos ostendens, consequenter dicit; Et à cornibus vnicornium humilitatem meam. Ideo quippe in vnicornibus superbi intelliguntur, quia superbia odit consortium, & quantum in ipso est, solus cupit eminerè omnis superbus. **I**AM nunc attende ubi sit fructus, vel quod derelictus est, ne exaudiretur proterrena felicitate, non ad insipientiam, sed ut sapientius quid noui gratia testamèti desiderare debeamus: vel quod non est derelictus, sed exauditus in eo quod ait; Ne discedas à me: qui dixerat, Quare me dereliquisti: quod utique contrarium est, nisi illud ad aliud, hoc ad aliud referatur. Attende & audi quantum sapiis, hauri quantum capis, quantumque ipse rem tan-

tam eloqui valeo, imò quantum tribuit ille qui nos exaudit, & in Christo inquam homo mediator est inter nos & Deum, & cum Christo inquam Deus est æqualis Deo, & potens est facere, ut ait Apostolus, supra quam petimus aut intelligimus: vide in hoc Psalmo testamenti noui gratiam, vide illius derelictionis, tribulationis, deprecationis fructu quid agatur, quid insinuetur, quid commendetur, quid illud referatur. Intuerè quid legamus tato ante prophetatum, quid iam cernamus impletum. Narrabo nomen tuum, inquit, fratribus meis, in medio Ecclesiæ cantabo te. Fratres illi sunt, de quibus in Evangelio ait; Vade, dic fratribus meis, Ecclesia illa est quæ modò dixit vnicam suam: hæc est vnicam catholica, quæ toto orbe eopiosa diffunditur, quæ usque ad vltimas gentes crescendo porrigitur. Unde in Evangelio dicit; Et prædicabitur hoc Euangelium in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Quod autem ait, Cantabo: hoc est illud canticum nouum, de quo in alio Psalmo dicitur; Cantate Domino canticum nouum, cantate Domino omnis terra. Habes hic vtraque, & quo canticum cantaturum se dixerit, & in cuius Ecclesiæ medio: illud pertinet ad nouum canticum, hæc ad omnem terram. Ipse quippe cantat in nobis, cuius gratia cantamus, sicut dicit Apostolus; An vultis experimentum eius accipere qui in me loquitur Christus? Medium verò Ecclesiæ ad eminentiam licet referas, & ad ipsam manifestationem, quia omnia quanto clarius nota sunt, tanto magis in medio esse dicuntur: vel certè ad interiores Ecclesiæ, quia interiora sunt media. Neque enim omnis qui labijs personat, cantat canticum nouum, sed qui eo modo cantat, ut Apostolus admonet, dicens; Cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino. Intus enim est hoc gaudium, ubi vox laudis & canitur & auditur; qua voce laudatur qui gratis amandus est toto corde, tota anima, tota mente, amatoremque suum accendit in se gratia Spiritus sui sancti. Quid enim aliud est canticum nouum, quam laus Dei? **DENIQUE** sequitur, & hoc euidenter demonstrat. Cum enim dixisset; Narrabo nomen tuum fratribus meis: quia Deum nemo vidit vnquam, sed vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit: atque adiunxisset; In medio Ecclesiæ cantabo te: quomodo cantauit, id est, quia in nobis cantauit cum proficimus in nomine quod narrauit fratribus suis: & quia laudem Dei cantauit in nobis, continuo manifestauit, dicens; Qui timetis Dominum, laudate eum. Quis autem veraciter laudat, nisi qui sinceriter amat? Tantundem ergo est ac si diceret, Qui timetis Dominum, amate eum. Dixit enim homini, sicut scriptum est; Ecce pietas est sapientia. Porro pietas cultus Dei est, nec colitur ille, nisi amando. Summa igitur & vera sapientia est in præcepto illo primo; Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. Ac per hoc sapientia est charitas Dei, nec diffunditur in cordibus nostris, nisi per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Initium autem sapientiæ timor Domini. Et; Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Proinde præmissus timor in cor nostrum, pellit inde consuetudinem malorum operum, & seruat charitati locum, quæ tanquam domina veniente, ut illa insidat, abscedit. Ergo qui timetis Dominum, laudate eum, ut Deum non seruileriter, sed liberè colatis, eum amare discite quem timetis, & poteritis laudare quod amatis. Timentes enim Deum homines veteris Testamenti, propter literam terrentem & ocedentem, nodum habentes Spiritum viuificantem, currebant cum sacrificiis ad templum. Et quamuis in figuram futuri sanguinis quo redempti sumus, tamen ne scientes quid per eas præfiguraretur, cruentas victimas immolabant. Nunc verò in

1. Tim. 1. b.

Ephef. 3. d.

Psal. 21. c.

1. Cor. 13. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

1. Tim. 2. d.

gratia noui testamenti, qui timeris Dominum, laudate eum. Ipse quippe in alio psalmo, illa mutanda pronuncians, quæ tunc in umbra futuri offerebatur; Non accipiam, inquit, de manu tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Et paulo post, ut ostenderet sacrificium noui testamenti, quædo illa fuerant cæstura; Immo, inquit, Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua. Et in fine eiusdem psalmi; Sacrificium, inquit, laudis glorificabit me: & illic via est qua offendam illi salutare meum. Salutare Dei Christus est, quem infans Simeon senex cum agnouisset in spiritu, eumque sumpsisset in manus: Nunc dimittis, inquit, Domine, seruum tuum, secundum verbum tuum in pace: quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. **Q**ui timeris ergo Dominum, laudate eum, vniuersum semen Iacob magnificate eum. Non vacat quod ei non sufficit dicere semen Iacob, nisi adderet Vniuersum: ne in solis eis intelligeretur, qui ex Israëlitis fuerant credituri. Semen enim Iacob ipsum est semen Abraham: omnibus autem in Christo credentibus, non solis qui ex Israël fuerant fideles, Apostolus dicit, Ergo Abraham semen estis secundum promissionem heredes. Ibi namque commemorauit præfigurationem noui testamenti, in eo quod scriptum est; In Isaac vocabitur tibi semen: non vti que in Ismael ancilla filio. In quibus duobus filiis Abraham seruo & libero, & duabus mulieribus, ancilla & libera, scribens ad Galatas, Duo testameta dicit in allegoria præfigurata. Vnde dicit; Non qui filij carnis, ij sunt filij Dei, sed filij promissionis deputantur in semine. Promissionis enim verbum hoc est; Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. Multum est & nimis legum diligenter enucleare, cur filij promissionis pertinentes ad Isaac, noui testamenti gratia deputentur. Breuiter tamen attingam, vnde tanto fructuosius cogitabis, quanto magis pie cogitaueris. Non omnia Deus quæ prædicat, promittit: prædicat enim etiam illa quæ non ipse facit, quia est omnium præsciens futurorum. Prædicat ergo & peccata hominum, quæ potuit præscire, non facere. Promittit autem quæ ipse facturus est, nec ea mala, sed bona. Quis enim promittit mala? Quamuis itaque mala inferat malis, non peccata, sed supplicia, minatur tamē ea potius quam promittit. Omnia largitur & præscit, sed peccata prædicat, supplicia minatur, beneficia pollicetur. Filij ergo promissionis, filij sunt beneficij. Hæc est gratia quæ gratis datur, non meritis operantis, sed miseratione donantis. Hinc gratias agimus Domino Deo nostro, quod est magnum sacramentum in sacrificio noui testamenti, quod ubi & quædo & quomodo offeratur, cum fueris baptizatus, inuenies. **D**E I N D E sequitur, & dicit; Timeat eum omne semen Israël, qui Iacob ipse & Israël vnus homo erat, habens duo nomina, non in paruo sacramento: sed vno libro non possunt dici omnia, in quo iam multum progressi sumus, & nodum de aliis tribus quæstionibus aliquid diximus, hoc est de tenebris exterioribus; & latitudine & longitudine, altitudine & profundo; & de quinque & quinque virginibus. Quod ergo dixit supra, Vniuersum semen Iacob, hic consequenter ait, Omne semen Israël. Sed quare superius, Magnificat eum: & posterior, Timeat eum. Magnificatio laudi congruit: de qua dixerat; Qui timeris Dominum, laudate eum: vnde iam multa differui. Ibi quippe amor vel charitas Dei perfecta foras mittit timorem, Cur ergo iterum timeat eum omnibus Israël? Non enim accepistis, inquit Apostolus, spiritum seruitutis iterum in timore. Sed idem Apostolus oleastro inserto in oliuam timorē præcipit, hoc est gētibus additis radici Abraham, Isaac, Iacob, & vt ipsi serent Israël, id est pertinerent ad semen Abraham. Quam inserionem oleastri iam putatis propter infidelitatis superbiam naturalibus ramis, etiam ipse Do-

minus in Euangelio prædixit occasione illius Centurionis, qui in eum ex gētibus credidit. Tunc enim ait; Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israël. Et adiunxit; Ideo dico vobis, quia multi ab oriente & occidente venient, & recubent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno celorum, filij autem regni ibunt in tenebras exteriores, illic erit ploratio & stridor dentium: ita significans inferi oleastrum propter humilitatem. Dixerat quippe ille Centurio; Non sum dignus vt sub tectum meum intres, sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus. Confractionem autem ramorum naturalium propter superbiam, scilicet eorum qui ignorantēs Dei iustitiam, & suam volentes constitue-
Rom. 11. 13. re, iustitiæ Dei non sunt subiecti. De iis quippe vana elatione tumentibus dictum est, quod ibunt in tenebras exteriores, quia iactantes se de semine Abraham, semen Abraham fieri noluerunt, vt essent filij promissionis, quia fidem noui testamenti non receperunt, (vbi Dei iustitia commendatur) suam constituere volentes, id est, tanquam de suis meritis & operibus præfidentes spreuerunt esse filij promissionis, hoc est filij gratiæ, filij misericordiæ, vt qui gloriatur, in Domino gloriatur, credens in eum qui iustificat impium: hoc est qui ex impio facit pium, vt deputetur fides eius ad iustitiam, & impletur in eo: nõ quod postulabat eius meritum, sed quod a Domino promissum est beneficiũ. Cum iis igitur agens Apostolus qui oliuæ per gratiam inferebantur: Dicit, inquit, Fracti sunt rami, vt ego inserar. Bene: propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide sta, noli altum sapere, sed time. Dei est enim beneficium, non meritum tuum: quod & alibi dicit; Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus; ne forte quis extollatur: Ipsi enim fumus figmentum creati in Iesu Christo in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus. In hoc itaque intellectu gratiæ inest timor, de quo dicitur; Noli altum sapere, sed time. Timor autem iste alius est, non est ille seruilis, quem charitas foras mittit. Illo enim timetur ne incidatur in tormentum supplicij, isto autem ne amittatur gratia beneficij. **Q**U A P R O P T E R quauis fidelibus ad nouũ testamentũ pertinentibus dicat Apostolus quod paulo ante commemorauit; Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater: id est, vt fides in nobis sit quæ per dilectionem operatur, non tam timendo poenam quam amando iustitiam: tamen quia non sit anima iusta nisi participatione melioris, qui iustificat impium, quid enim habet quod non accipit? non debet sibi tribuendo quod Dei est, ita gloriari tanquam non acciperet. Ob hoc enim dictum est; Noli altum sapere, sed time. Et timor iste præcipitur iis etiam qui ex fide viuentes heredes sunt noui testamenti, atque in libertatem vocati. Altum enim sapere, dictum est superbiere. Quod alio loco e contrario satis ostendit, vbi ait; Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Ex hoc quod ait, humilibus consentientes: vtiq; aperuit nihil aliud se dixisse, alta sapientes, quam superbientes. Timor ergo nõ est in charitate, quia perfecta charitas foras mittit timorē, sed illum seruilem quo cum se quisque ab opere malo abstinere, poena terretur, non iustitia delectatur. Hunc charitas foras mittit, quam non delectat iniquitas, etiam si proponatur impunitas. Non illi quo timet anima, ne amittat ipsam gratiam, qua in illa factum est, vt eam non peccare delectet, quo timet ne Deus eam deferat, etiam si nullis dolorum cruciatibus puniat. Hic timor castus est, non eum charitas eijcit, sed alciicit: de illo quoque scriptũ est; Timor Domini castus permanens in seculum seculi: nequaquam istum diceret permanentem, nisi sciret alium qui non perma-

permaneret. Et bene istum castum dixit, hoc enim non caret amor, quo anima inhaeret Deo, quæ dicit in alio psalmo; Perdidi omniem qui fornicatur abs te, mihi autem adherere Deo, bonum est. Nam & coniunx quæ adulterinum animum gerit, etiam si timore viri non adulterium perpetrat, tamen quod deest operi, inest voluntati. Casta verò aliter timet: nam & ipsa timet virum, sed castè. Denique timet illa, ne vir infestus adueniat; ista, ne offensus abscedat. Non amanti enim præsentia viri molesta est; amanti autem, absentia. Timore itaque casto permanenti in seculum seculi, timeat Deum omne semen Israël: Timeant quem diligunt, non alta sapiendo, sed humilibus consentiendo, cum timore & tremore suam ipsorum salutem operentur. Deus est enim qui operatur in eis & velle & operari pro bona voluntate. **H**æc est iustitia Dei, hoc est, quod Deus donat homini, cum iustificat impium. Hanc Dei iustitiam ignorantēs superbi Iudæi, & suã volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti, ac superbia deiciuntur, vt humilis inferatur oleaster: & illi ibunt in tenebras exteriores, de quibus inter alia requisisti, venientibus ab oriente & occidente multis qui recumbant cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno celorum. Sunt enim modo in exteris tenebris, vnde correctio desperanda non est, quã si contempserint, ibunt in tenebras exteriores, vbi correctionis locus non erit: quoniam Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vlle: sed lux cordis non istorum qui in carne sunt oculorum, nec omnino talis, qualis huius lucis visibilis phantasia cogitur, quamquam & ibi est videre, sed longè aliter, longè dissimiliter. Qualis enim lux est ipsa charitas, quis verbis explicet? Quis earum rerum quæ sensibus carnis subiacent vllo demonstrat exemplum? An forte lux non est charitas? Audi apostolum Ioannem: ipse quippe dixit, quod modo commemorauit; Quoniam Deus lux est, & tenebræ non sunt in eo vlle. Qui rursum dicit; Deus charitas est. Ac per hoc si Deus lux est, & Deus charitas est, profectò charitas lux ipsa est quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Item dicit; Qui odit fratrem suum, in tenebris est vsque adhuc. Iste sunt tenebræ, in quas diabolus & angeli eius multum superbiendo progressi sunt. Charitas enim non emulatur, non inflatur. Ideo non emulatur, quia non inflatur. Vbi enim præcedit inflatio, cõtinuò sequitur emulatio, quoniam superbia mater est inuidie. Diabolus igitur & angeli eius à luce atque feruore charitatis auersi, & nimis in superbiã inuidiamque progressi, velut glaciali duritia torpuerunt. Et ideo per figuram tanquam in aquilone ponuntur. Vnde eũ generi humano diabolus incubaret, ventura gratia Saluatoris, dicitur in Cantico canticorum; Exurge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata. Exurge qui irruisti, qui subditis incumbis, qui possessos premis. Exurge vt à tuo pondere releuati erigantur, quorum animas premendo curuasti. Et veni Auster, inquit, spiritum inuocans gratiæ flantē de meridie, velut à parte feruida & luminosa, vt fluant aromata. Vnde Apostolus dicit; Christi bonus odor sumus in omni loco. Hinc etiam dicitur in quodã psalmo; Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro: captiuitatem scilicet quia sub diabolo tanquam sub Aquilone tenebantur, vbi abundant iniquitate frigerant, & quodammodo congelauerant. Hinc enim & Euangelium dicit; Quoniã abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum. At vero flante Austro, glacies resoluitur, & torrentes fluunt, id est, peccatis remissis, populi ad Christum charitate concurrunt. Hinc & alibi scriptum est; Sicut glacies in sereno, ita soluentur peccata tua. **P**R O I N D E rationalis creatura, siue in angelico spiritu, siue in anima

humana, ita facta est, vt sibi ipsa bonũ quo beata fiat, esse non possit, sed mutabilitas eius si conuertatur ad incommutabile bonum, fiat beata: vnde si auertatur, misera est: auersio eius vitium eius, & conuersio eius virtus eius est. Natura ergo non est mala, quia creatura spiritus vitæ est rationalis, quæ etiam priuata bono cuius participatione beatificatur, id est etiam vitiosa, id est, hac luce quæ sentitur oculis carnis, quia & ipsa est corpus: omni autem corpore qualibet incorporea natura præstantior, non mole, quia non nisi corporum est moles, sed vi quadam qua supergreditur omnem phantasiã quam volutat animus haustam de sensibus corporis. Sed quemadmodum in ipsis corporibus ea quæ inferiora sunt, sicut terra & aqua & ipse aer, meliora sunt participatione melioris, id est eum luce illuminatur, & feruore vegetatur: sic incorporeæ creaturæ rationales ipsius creatoris sunt participatione meliores, eũ ei coherent purissima & sanctissima charitate, qua omnimodo si caruerint, tenebescunt, & obdurefcunt quodammodo. Proinde infideles homines tenebræ sunt, qui per fidem conuersi ad Deum, quadam præmissa illuminatione lux sunt. In qua proficendo si ex fide ad speciem peruenerint, vt id quod credunt etiam conspicerent, sicut tãtum bonum potest conspici, mereatur, perfectam recipient imaginẽ Dei. Talibus enim dicit Apostolus; Fuitis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Porro diabolus & angeli eius, tenebræ sunt infidelibus hominibus detiores. Plus enim ab illa charitate auersi, in suũ factum obstinationemque progressi sunt. Et quoniam extremo iudicio Christus dicturus est eis quos ad sinistram discernet; Ire in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius: his malignis spiritibus coniungendos, simulque damnandos, dicit ituros in tenebras exteriores, id est, in societatem poenalem diaboli & angelorum eius. Huic poenæ contrarium est quod bono seruo dicitur; Intra in gaudiũ domini tui: vt quanto fuerint istæ tenebræ exteriores, tanto sit lumen illud interius. Non hæc per locorum intervalla inani phantasmate cogitanda sunt: localia spacia non occupant, nisi corporum moles. Non est hoc spiritus vitæ, non est hoc anima rationalis, multo minus Deus omnium benignissimus conditor, & iustissimus ordinator. Voluntatibus & affectibus ista vel propinquare vel longè fieri, vel intrare, vel exire dicuntur. Sed quia malo opere, id est, tenebroso delectantur facientes, secutura est autem poena quæ torqueat, ideo Dominus vbi dixit, Tenebras exteriores: addidit etiam, Ibi erit serus & stridor dentium: ne talibus delectationibus, qualibus hic iniqui perfruuntur, quando infidelitate atque iniustitia tenebescunt, etiam in illo supplicio se vsuros dementer existiment: quia enim volentes iniuste vtuntur bonis, iuste nolentes cruciabuntur malis. Vnde possunt etiam tenebræ exteriores intelligi poenæ corporales: corpus quippe est anima exterius: vt sint animæ mala quibus à charitatis luce auersa mens in peccatis oblectatur, exteræ tenebræ: corporis autem mala quibus æternis in finem torquebitur, exteriores tenebræ, quas solas timet qui seruili adhuc timore detinentur. Nam si eis liceret, in illis exteris quæ sunt in peccatis impunè semper volui & inuolui, profectò nõquam vellent accedere ad Deum & illuminari & inherere illi per charitatem, vbi est timor castus permanens in seculum seculi: qui timor non cruciat, sed tenaciorẽ facit animã boni illius, quod si dimiserit, caderet. **T**I M E A T eum omne semen Israël. Et vide causam quam coniungit; Quoniam non spreuit, inquit, neque despexit precem pauperis. Pauperem humilem dicit. Hinc est; Noli altum sapere, sed time: timeat ergo eum omne semen Israël, quoniam non despexit eius precem, qui

Psal. 72. d. 27. De verbis Apostoli, Ierem. 13. 18. & 19. 3. Sen. dist. 34. Non potest. Phil. 2. b. 13. CAPVT XXI. Rom. 10. a. 3. Math. 8. b. 12. I. Ioan. 1. a. 5. I. Ioan. 4. b. 8. Rom. 5. a. 5. I. Ioan. 2. b. 11. I. Cor. 13. b. 4. Cant. 4. d. 16. 2. Cor. 2. d. 15. Psal. 125. a. 4. Math. 24. b. 12. Ezech. 3. b. 17. CAPVT XXI. Aug. som. 2.

230

1. Cor. 8. b.

Phil. 2. 4. 8.

Phil. 2. 1. d.

Math. 11.

1. Tim. 1. b. 5.

1. Cor. 13. a.

Ecl. 10. b.

Ecl. 10. a. 9.

CAPVT XXV. 1. Cor. 13. a. 5.

non altum sapuit, sed timuit. Potest & hoc capiti coaptari, quia ipse Saluator corporis propter nos pauper factus est cum diues esset, vt eius paupertate diramur. Ex forma enim serui pauper factus est, ex qua & precem fudit: in ea quippe humiliavit factus obediens vsque ad mortem. Vide ergo quid dicat, Quoniam non spreuit neque despexit precem pauperis, neque auertit faciem suam a me. Vbi est illud: Quare me dereliquisti, si non auertit faciem suam ab eo: nisi quia & derelinquens non derelinquit, quando in bonis temporalibus non exaudit; & non ad insipientiam nobis, sed vt sapiamus quid auferat & quid offerat nobis? Non, inquit, spreuit neque despexit precem pauperis, neque auertit faciem suam a me: & cum clamarem ad eum, exaudiuit me. Fecit ergo quod paulo ante rogatus est, vbi eum deprecans dixit: Ne discedas a me. Si enim exaudiuit, profecto fecit, non vtique discessit: non ergo dereliquit hoc modo qui alio modo dereliquit, vt sciremus quomodo magis non ab eo derelinqui velle debemus. Apud te laus mea. Quid ergo nocent qui tanquam victo insultant, quod me in temporalibus dereliqueris? In Ecclesia magna confitebor tibi, non quanta ista synagoga est quae irridet mortem derelicti, sed in Ecclesia magna diffusa per omnes gentes, quae credit in resurrectionem non derelicti. Hanc est vnicuique illa quam petit de manu canis erui, de qua etiam paulo ante dixit: In medio Ecclesiae cantabo tibi. Et nunc quod ait, Confitebor tibi. In eis vtique qui confitebuntur, in quibus & loquitur. Confessio autem non tantum peccatorum est, sed & laudis Dei, sicut ipse in Euangelio: Confitebor tibi, inquit, pater Domine caeli & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ideo sequitur, & dicit: Vota mea reddam coram timentibus eum. Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum qui requirunt eum. Ipsi sunt paruuli de quibus dixit: Et reuelasti ea paruulis, timentes eum: & pauperes, id est humiles qui non alta formidant, sed quo gratia conseruatur. Vota verò sua sacrificium vult intelligi corporis sui, quod est fidelium sacramentum. Ideo cum dixisset, Vota mea reddam coram timentibus eum: continud subiunxit, Edent pauperes, & saturabuntur: ipsi enim saturabuntur pane qui de caelo descendit, qui ei coherentes, & eius pacem dilectionemque seruantes imitatur eius humilitatem. Ideo pauperes in hac paupertate, & saturitate praecipue Apostoli claruerunt. Et laudabunt Dominum, inquit, qui requirunt eum: intelligentes non meritorum suorum, sed illius esse gratiae, quod saturati sunt. Requirit enim eum, quia non sunt ex eis qui sua quaerunt, non quae Iesu Christi. Denique & si caro eorum qui eum laudant patitur temporalem tribulationem vel mortem, viuunt corda eorum in seculum seculi. Hanc vita cordis non est in sensibus corporis, secreta est in luce quae intus est, non in tenebris quae foris sunt, in fine precepti, non in initio peccati. Finis autem precepti charitas est de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Charitas quae non amulatur, non inflatur, quia non altum sapit, sed timet: & ideo coheret timore casto permanente in seculum seculi. Initium autem omnis peccati superbia, qua diabolus irreuocabiliter in exteriora progressus est, hominemque inuidendo & ei simile aliquid suadendo deceit. Cui homini in quadam scriptura dicitur: Quid superbit terra & cinis? Quoniam in vita sua proiecit intima sua. In vita sua dictum est, tanquam in propria sua, & quasi priuata, qua delectatur omnis superbia. Vnde charitas in commune magis quam in priuatum consulens, dicitur non quaerere quae sua sunt. Hac viuunt corda in seculum seculi, tanquam saturata panis caelesti. De qua saturator ipse dicit: Nisi

manducaueritis carnem meam, & sanguinem meum Ioa. 6. biberitis, non habebitis vitam in vobis. Merito ergo istorum qui saturantur, viuunt corda eorum in seculum seculi. Vita enim Christus est qui habitat in cordibus eorum, interim per fidem, post etiam per speciem. Vident enim nunc in enigmate per speculum, tunc autem facie ad faciem. Vnde ipsa charitas nunc in bonis operibus dilectionis exercetur, quae se ad subueniendum quaquà verum potest, porrigit, & haec latitudo est: nunc longanimitate aduersa tolerat, & in eo quod veraciter tenuit, perseverat, & haec est longitudo: hoc autem totum propter adipiscendam vitam facit aeternam, quae illi promittitur in excelso, & haec altitudo est. Exiit verò ex occulto ista charitas, vbi fundati & radicati quodammodo sumus, vbi causae voluntatis Dei non inuestigantur, cuius gratia sumus salui facti, non ex operibus iustitiae quae fecimus nos, sed secundum eius misericordiam. Voluntarie quippe genuit nos verbo veritatis, & haec voluntas eius in abdito est. Cuius secreta profunditatem quodammodo expauescens Apostolus clamat: O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius. Quis enim cognouit sensum Domini? Et hoc est profundum. Altitudo quippe commune nomen est excelso & profundo. Sed cum in excelso dicitur, sublimitatis eminentia commendatur: cum autem in profundo, difficultas inuestigationis & cognitionis. Vnde & illud de Deo dicitur: Quam magnificata sunt opera tua Domine, in mis profundae factae sunt cogitationes tuae. Et iterum, Iudicia tua velut abyssi multa. Hinc igitur est illud Apostoli, quod requirendum inter caetera posuisti: Huius rei gratia, inquit, flecto genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in caelis & in terra nominatur, vt det vobis secundum diuitias gloriae suae virtutem corroborari per spiritum eius, in interiori homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris, vt in charitate radicari & fundari per fidem praeualeatis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit longitudo & latitudo, altitudo & profundum: scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. AT TENDERE omnia diligenter. Huius rei, inquit, gratia flecto genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in caelis & in terra nominatur. Quaeis, cuius rei gratia: hoc supra dixerat: Propter quod peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis. Hoc ergo eis optat, vt non infirmetur in tribulationibus Apostoli, quas pro illis sustinebat, & propter hoc genua flectebat ad patrem. Proinde non infirmari vnde illis sit, sequitur & dicit: Vt det vobis secundum diuitias gloriae suae virtutem corroborari per spiritum eius. Haec sunt diuitiae de quibus dicit: O altitudo diuitiarum. Abditas enim habent causas, vbi nullis meritis precedentibus quid habemus, quod non accepimus. Deinde sequitur, & quid optet adiungit: In interiori, inquit, homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Haec est vita cordium qua viuimus in seculum seculi, ab initio fidei vsque ad finem speciei: vt in charitate, inquit, radicati & fundati praeualeatis comprehendere cum omnibus sanctis. Ista est communio cuiusdam diuinæ caelestisque reipublicae, hinc saturantur pauperes, non sua quaerentes, sed quae Iesu Christi, id est, non commoda priuata sectantes, sed in commune vbi salus omnium est, consulentes. Nam de ipso pane quo tales saturantur, quodam loco Apostolus dicit: Vnus panis, vnus corpus, multi sumus. Quid ergo comprehendere? quae sit, inquit, latitudo, sicut iam dixi, in bonis operibus, quibus benevolentia porrigitur vsque ad diligendos inimicos: & longitudo, vt longanimitate pro hac latitudine molestiae

1. Cor. 3. b.

Eph. 3. d. 19.

Rom. 9. a. 20.

CAPVT XXV II.

Math. 5. 4. 3.

Phil. 2. 1. d. 27.

1. Pet. 2. d. 21.

haec tolerentur: & altitudo vt pro his aeternum, quod a in supernis est premium, non vanum aliquid aut temporale speretur: & profundum vnde gratuita gratia Dei secundum secretum, & abditum voluntatis eius existit. Ibi enim radicati, ibi sumus fundati: radicati propter agriculturam, fundati propter edificationem, quae quoniam non est ab homine, dicit alio loco idem Apostolus: Dei agricultura estis, Dei aedificatio estis. Hoc totum agitur cum in hac nostra peregrinatione fides per dilectionem operatur. In futuro autem seculo perfecta & plena charitas sine vlla malorum tolerantia, non fide credit quod non videt, nec spe desiderat quod non tenet, sed in aeterni veritatis incommutabilem speciem contemplabitur, cuius sine fine quietum opus erit, laudare quod amat, & amare quod laudat. De hac sequenter dicit: Scite etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. In hoc mysterio figura crucis ostenditur: qui enim quia voluit mortuus est: quomodo voluit mortuus est. Non frustra igitur tale genus mortis elegit, nisi in eo quoque latitudinis huius & longitudinis, & altitudinis, & profunditatis magister existeret. Nam latitudo est, in eo ligno quod transversum desuper figitur. Hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod ab ipso ligno vsque ad terram conspicuum est: ibi enim quodammodo statur, id est, persistitur & perseveratur, quod longanimitati tribuitur. Altitudo est in ea ligni parte, quae ab illo quod transversum figitur, sursum versus relinquitur, hoc est ad caput crucifixi, quia bene sperantium superna expectatio est. Iam verò illud ex ligno quod non apparet, quod fixum occultatur, vnde totum illud exurgit, profunditatem significat gratia: gratia: in quo multorum ingenia conuertuntur id vestigare conantia, vt ad extremum eis dicatur: O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Viuet ergo corda saturatorum pauperum in seculum seculi, hoc est humilium charitate flagrantium, non sua quaerentium, sed sanctorum societate gaudentium. Hoc primitus in Apostolis factum est. Sed laudando Deum, id est praedicando gratiam Dei, quoniam dictum est, Laudabunt Dominum qui requirunt eum: quid populorum acquirant, in eo quod sequitur vide. COMMEMORABUNTUR, inquit, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terrae: & adorabunt in conspectu eius vniuersae patriae gentium. Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Ille irrisus, ille crucifixus, ille derelictus hoc regnum acquirat, & tradet in fine Deo & patri, non vt ipse amittat, sed quod in fide seminavit cum venit minor patre, hoc perducat ad speciem in qua aequalis non recessit a patre. Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terrae: diuites terrae superbos intelligere debemus, si recte superius pauperes humiles intelligebamus, de quibus in Euangelio Dominus dicit, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum: ipsi enim sunt mites, lugentes, esurientes, & sitientes iustitiam, misericordes, mundicordes, pacifici, & qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quibus praedicationibus singillatim beatitudinem adiunxit. Contra ergo diuites terrae hoc loco superbi intelligendi sunt. Neque enim frustra ita distincti sunt, vt de pauperibus supra diceretur, Edent pauperes, & saturabuntur: hic verò, Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terrae: & ipsi quippe adducti sunt ad mensam Christi, & accipiunt de corpore & sanguine eius, sed adorant tantum, non etiam saturantur, quoniam non imitantur. Manducantes enim pauperem, dedignantur esse pauperes: quia Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum vt sequamur vestigia eius. Veruntamen quod humiliavit semetipsum, fa-

ctus est obediens vsque ad mortem; mortem autem crucis, aspernantur diuites, & similia perpeti respuunt, timore non magnitudine, infirmitate ergo non donitate. Sed quia Deus excitauit eum ad mortuum, & donauit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu flectatur omne genu, caelestium, terrestrium, & infernorum: fama celsitudinis eius, & gloria nominis eius in ecclesia vsquequaque diffusa, permoti & ipsi veniunt ad mensam, manducant & adorant, non tamen saturantur, quia non esuriunt & sitiunt iustitiam. Tales enim saturabuntur, quanquam perfecta saturitas in illa vita aeterna erit, cum ex ista peregrinatione venerimus ex fide ad speciem, ab speculo ad faciem, ab enigmate ad perspicuam veritatem: non tamen inconuenienter saturatus dicitur paupertate Christi, qui pro iustitia eius, hoc est pro participatione verbi aeterni, quae inchoauit interim fide, omnia temporalia non solum temperanter contemnit bona, verum etiam patienter sustinet mala. Tales fuerunt persecutores & publicani, quia abiecta huius mundi elegit, vt confunderet fortia. De his dictum est, Edent pauperes, & saturabuntur. Sed quia istam saturitatem non apud se ipsos tenuerunt: quodammodo enim ruelantes Dominum laudauerunt, id est praedicauerunt quaerentes eum, non sua quaerentes, sed in eum charitate flagrantes, eorum praedicatione commotus est mundus, vt commemorentur & conuertantur ad Dominum vniuersi fines terrae, & adorent in conspectu eius vniuersae patriae gentium. Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Hac Ecclesiae dilatatione etiam superbi, id est diuites terrae adducti sunt, & manducauerunt, & quibus non saturati, tamen adorant. Hunc quippe ordinem prophetia Psalmi hoc loco tenuit, quem videmus impleri. Adiungit autem, In conspectu eius procident omnes qui descendunt in terram, id est omnes bona amando terrena, non in caelum ascendunt. Non enim faciunt quod ait Apostolus: Si resurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite: vbi Christus est in dextera Dei sedens, quae sursum sunt sapite, non quae super terram: sed potius quanto sibi bonis terrenis feliciores videntur, tanto magis in terram descendunt, hoc est in terrena deprimuntur. Et ideo in conspectu eius procident, id est, vbi ipse videt, non vbi homines vident, qui eos excelsos sublimesque arbitrantur. ET anima, inquit, mea ipsi viuet. Ipsi vtique non sibi, sicut superbiorum priuato bono suo latantium, & a communi omnium bono, quod Deus est, inani elatione resilientium. Hoc vtique deuitemus, & communi potius vtero omnium bono perfrui, quam priuato nostro gaudere quaeramus: vt qui viuunt, iam non sibi viuunt, sicut ait Apostolus: sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit: pro hoc enim mediator effectus est, vt nos reconciliet Deo per humilitatem, a quo per impiam superbiam longè recesseramus. Neque enim tantum illud scriptum est, quod supra posui: Initium omnis peccati superbia: sed etiam hoc ibi legitur, Initium superbiae hominis, apostatare a Deo. Non ergo sibi viuunt quisque, sed Christo, faciens non suam, sed ipsius voluntatem, & manens in eius charitate, sicut & ipse fecit voluntatem patris, & manet in eius charitate. Haec quippe nos admonens, & exemplo suo exhortans, in Euangelio suo locutus est. Si autem ipse cum in forma Dei aequalis esset patri, tamen per formam serui, quam propter nos accepit, non suam voluntatem, sed patris se facere commendauit: quanto magis nos propria priuataque nostra voluntate contempta, qua tenebrati sumus, ad illud commune lumen, vt illuminemur, & vultus nostri non erubescant debemus accedere, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, vt anima nostra ipsi viuat: Hoc

1. Cor. 1. d. 27.

Phil. 2. 1. d. 27.

Ibid. d. 30.

Col. 3. 4. 1.

CAPVT XXV III. Phil. 2. 1. d. 31.

2. Cor. 5. d. 15.

Ecl. 10. b. 14.

Phil. 2. 1. d. 7.

1. Ioh. 2. d. 1.

enim de nobis consequenter adiungit, cum dicit; Et semen meum seruiet illi: quoniam qui seminat bonum semen, filius est hominis, bonum autem semen, hi sunt filii regni. Hæc porro omnia quæ in psalmo isto dicta sunt, quia non ad præsens tempus, sed ad futurorum prophetiam pertinebāt: sicut etiam ipsis rebus apparet, sic eum cōcludere voluit, ut ostenderet se non præsentia demonstrare, vel narrare præterita, sed futura prophetare. Annunciabitur, inquit, Domino generatio ventura, & annunciabunt cæli iustitiā eius populo qui nascetur, quem fecit Dominus. Non ait, Annunciabitur Domino generationi venturæ, sed annunciabitur Domino generatio ventura. Quod non sic accipiendum est, tanquam nescienti aliquid annunciatur ut sciat, sed sicut annunciant angeli non solum nobis beneficia Dei, verumetiam illi preces nostras. Nam scriptum est ubi angelus hominibus dicit; Ego obtuli memoriam orationis vestræ: non ut tunc Deus nouerit quid velimus, vel quo indigeamus. Nouit enim pater vester, ait Dominus, quid vobis necessarium sit prius quam petatis ab eo: sed quia necesse habet rationalis creatura obtemperans Deo, temporales causas ad æternam veritatem referre, siue petendo quid erga se fiat, siue consulēdo quod faciat, qui pius mentis affectus est, ut ipsa construatur, non ut Deus instruat. Nam & hæc quædam contestatio rationalis creature est, quod non sibi ipsa sit bonum quo beata fiat, sed illud incommutabile cuius participatione etiam sapiens efficitur. Siue ita dictum est, Annunciabitur Domino generatio ventura: ac si diceretur, Domino placebunt qui annunciabunt non sibi, ut ita sit Domino annunciare, sicut est Domino viuere. Sic dictum est: Qui manducat, Domino manducat: & qui non manducat, Domino non manducat. Ad hoc quippe addidit, Et gratias agit Deo, ut ostēderetur quid esset, Domino facit, id est, in eius laudem facit. Tunc enim recte, tunc iuste, tunc pie fit, cum opus bonum in eius laudem fit, cuius gratia donatur ut fiat. Ac per hoc etiam si eo modo quispiam hæc verba intelligere velit, ut eorum iste ordo sit: Annunciabitur Domino generatio ventura: id est, generatio annunciabitur quæ Domino ventura est, generatio scilicet piorum atque sanctorum, quia impiorum & sceleratorum generatio non Domino, sed sibi ventura est: ab eadem significatione non receditur, qua intelligatur animæ participatio in idipsum, id est, rationalem creaturam, cum sit mutabilis, non fieri beatam nisi à proprio suo mutabili ad incommutabile bonum, idemque commune quod Deus est, à quo superbia impietate abstinet, humili pietate conuersa subsistat. In quo affectu proficiēs, quicquid boni facit, Domino facit, hoc est, in eius laudem, cuius gratiam percepit ut faciat, vnde est actio gratiarum, quæ intimo fidelium mysterio celebratur. **L L L V D** autem quod sequitur, Et annunciabunt iustitiam eius populo qui nascetur, quem fecit Dominus: superioris sensus confirmatio est. Nam quod ibi dictum est, Annunciabitur Domino generatio ventura: hic est dictum, hæc annunciabit iustitiam eius. Ipsa quippe generatio quæ ventura prophetata est piorum atque sanctorum, iustitia Dei est, non ipsorum: ne sint ex illis qui ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiam Dei non sunt subiecti. Illa namque iustitia Dei commendatur in eo quod dicitur: Ignorantes Dei iustitiam, qua nos ex eius gratia iusti sumus: ut ipsa Dei iustitia nos simus cum iuste viuimus, credētes in eum qui iustificat impium: non illa qua ipse iustus est eterna sua & incommutabili iustitia. Hæc itaque iustitia qua nos Dei munere iusti sumus, significatur in psalmo illo ubi scriptum est: Iustitia tua sicut montes Dei. Montes quippe Dei, sancti eius sunt: de quibus alibi

dicitur; Suscipiant montes pacem populo tuo. Et multa de his montibus scripta sunt figurata locutione, quæ commemorare nunc longum est. Sed quia hoc ipsum quod Deus iustificat homines, nimis oculorum iudicio operibus, alioquin gratia iam non esset gratia: ex hoc quippe incipiunt opera bona, ex quo iustificamur, non quia præcesserunt, iustificamur: & hoc est profundum, de quo superius iam multa diximus: continentud in eodem psalmo cum dixisset: Iustitia tua velut montes Dei: subiunxit, Iudicia tua velut abyssus multa. Inde venit ad salutem hominibus iumentisq; com munem, quia & ipsa ex misericordia Dei est: & dicit; Homines & iumenta saluos facies Domine, sicut multiplicata est misericordia tua Deus. Ut hinc intelligamus etiam illam salutem sempiternam & immortalē, de qua dicit Apostolus; Spe enim salui facti sumus: similiter ut istam quæ hominibus iumentisq; communis est, gratis nos accipere non ex operibus, ne forte quis extollatur, quia opera bona ex ipsius iustificatione operamur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis quæ præparauit Deus ut in illis ambulemus. Et illa salus ergo gratuita est, de qua in alio psalmo dicitur: Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua. Sicut ergo quod legitur; Domini est salus: non ea salus intelligitur qua Dominus saluus est: sed qua salui sunt quos ipse saluos facit: sic cum legitur Dei iustitia, in eo quod scriptum est; Ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere: non est illa intelligenda qua Deus iustus est, sed qua iusti sunt homines quos gratia sua iustificat. Inde enim salui, vnde iusti; quoniam quod ait, Non est opus sanis medicus, sed malè habentibus: expositus in consequentibus, dicēs, Non veni vocare iustos, sed peccatores. Non igitur secundum opera iustitiæ, quæ nos fecimus, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. In qua gratia spe salui facti sumus. Vnde in illo psalmo subiungitur; Filij autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ubi veritate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos: quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Præterde misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam iis qui recto sunt corde. Huic igitur iustitiæ Dei contraria superbia est, qua fidit tanquam de operibus propriis: ideoque ibi sequitur: Non veniat mihi pes superbiæ. Hæc iustitia Dei, qua eius fideles iusti sunt interim viuentes ex fide, donec perfecta iustitia perducantur ad speciem, sicut salute perfecta, etiam ad ipsius corporis immortalitatem, gratia noui testamenti. Vnde alio loco dicit Apostolus; Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo reconciliari Deo: ac inde subiungit: Eum qui non nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit: id est, sacrificium pro peccatis. Nam & ipsa in lege peccata appellabatur, quæ pro peccatis offerebantur. Ut nos simus iustitia Dei in ipso: id est, in eius corpore, quod est ecclesia, cui caput est. Nos sumus iustitia Dei, quam ignorantē illi, & suam volentes constituere: id est, tanquam de suis operibus gloriantes, iustitiæ Dei, non sunt subiecti. Inde & in hoc psalmo cum dixisset, Annunciabunt iustitiam eius: sequitur & adiungit, Populo qui nascetur quem fecit Dominus. Quis est enim iste populus quem non fecit Dominus, secundum id quod homines sunt, qui etiam pecora creauit, à quo est omnis vita, omnisque facta & creata natura? Sed ira intelligendum est: Quem fecit Dominus, ut non solum quod homines sunt, verumetiam quod iusti sunt ab illo facti, intelligantur, secundum illud quod iam non semel commemorauit ab Apostolo dictum: Ipsius enim

enim figmentum sumus creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus ut in illis ambulemus. **A N I M E** igitur rationalis mutabilitas admodum, quo nouerit nisi participatione incommutabilis boni, iustam, saluam, sapientem, beatam se esse non posse, nec sibi eam bonum esse posse propria voluntate, sed malum. Propria quippe voluntate auertitur à bono incommutabili, eaque auersione vitatur, nec sanari potest, sed gratuita misericordia sui creatoris, quæ in hac vita eam ex fide viuentem in spe constituit salutis æternæ: vnde non altum sapiat, sed timeat: eoque timore casto, in hæret Deo, qui eam à propria immundicia qua inordinatè bona inferiora dilexit, velut à quadam fornicatione spiritali mundauit: nec humanis laudibus extollatur, nec sit in virginibus stultis aliena laude lætantibus (hoc enim de quæstionibus tuis restat extremum) & propter ipsam inanem laudem, non propter conscientiam suam, ubi illis testis est Deus, bona operantibus: sed sit in virginibus sapientibus, ubi dicat quod ait Apostolus; Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Hoc enim est oleum ferre secum, non à vendentibus emere, hoc est, ab adulantibus. Adulatores namque laudem suam tanquam oleum venditant stultis. De hoc oleo dicitur in psalmo; Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum. Elegit à iusto misericorditer reprehendi, & quodammodo colaphizari, quàm ut ei caput in superbiam crescat peccatoris adulatione laudari. Irridentium quippe responso mihi videretur, cum eis à sapientibus virginibus dicitur; Ite potius ad vendentes, & emite vobis: sicut in quodam libro Sapientiæ scriptum est, ubi contemptoribus dicit; Et ego perditioni vestræ superridebo. Illa autem responsione qua petentibus oleum dictum est, Non fortè non sufficiat nobis: non desperanter, sed humiliter dictum est. Quis enim sic presumat de conscientia sua, vt certus sit eam sibi in iudicio Dei posse sufficere, nisi misericors misericorditer iudicet? Iudicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam. Ipsa autem sunt lampades accensæ, opera scilicet bona, de quibus Dominus dicit: Luceant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Hucusque perterritio virginum sapientium, ut ideo velint videri ab hominibus opera sua bona, non quo ab eis laudentur ipsæ, sed vt glorificetur Deus; à quo illis est quod bene operantur: ac per hoc interiori bono gaudent, quod est coram Deo, ubi elemosynam in occulto pater qui videt in occulto reddat. Et ideo non deficiunt lampades, quia interiori oleo vegetantur, id est, intentione bonæ conscientiæ, qua coram Deo sit in eius gloriam, quicquid coram hominibus in bonis operibus lucet. At verò stultarum virginum hoc oleum non secum portantium deficiunt lampades, id est, non perseueranter bona opera lucent, cum laus humana fuerit subtracta, propter quam illa faciebant, hucusque intentionem suam perducentes vt viderentur ab hominibus, non vt glorificaretur pater qui in cælis est: quæ intentio perennis est gloriæ, qua nouit anima Deo se debere quod iustificata est ad faciendam bona opera, & ideo in illo non in se laudari amat. Vnde alibi homo Dei cantat: In Domino laudabitur anima mea, vt qui gloriatur, in Domino gloriatur. **S E U** quid est quod in eadem Euangelij lectione scriptum est; Omnes sponso tardante dormisse? somnum istum si intellexerimus, quod velut tardante iudicio, ad quod faciendus venturus est Christus, abundanter iniquitate charitas refrigescit, quomodo ibi pone-

mus virgines sapientes, cum potius in illis sint de quibus dicitur: Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit: Dictum est ergo: Dormierunt omnes: quia non tantum stulti, qui propter humanam laudem bona operantur coram hominibus, verumetiam sapientes, qui hoc propterea faciunt vt laudetur Deus, experiuntur istam mortem. Ex utroque enim genere moriuntur. Et ista mors sæpe in Scripturis dormientium dicitur, propter futuram resurrectionem velut euigilationem. Hinc Apostolus dicit; De dormientibus autem nolo vos ignorare fratres: & alio loco; Ex quibus plures manent vsque adhuc, quidam autem dormierunt. Et alia innumeralia in hoc testimonia aperte per Scripturas vtriusque testamenti reperiuntur. Vnde & ille ait, **C O N S A N G U I N E U S** lethi sopor. Et si aduertas, multa inuenies etiam in secularibus literis, ubi mors somno comparatur. Significauit ergo Dominus futurum esse tempus, quo inter tribulationes & tentationes seculi huius iam iamque eius expectaretur aduentus, tanquam propinquus atque imminens, ad quem se præparent qui in eius familia videntur. Hoc est enim quod ait, exisse obuam sponso & sponse. Sponso quidem filio Dei: sponse autem, siue quia in eo corpore venturus est, quod sumpsit ex virgine, siue quia ipsa Ecclesia tunc maior apparebit, vt ad vniuersi corporis congregationem membra concurrant, quibus concurrentibus, eius magnitudo monstrabitur. **V I R G I N E S** propter continentiam nuncupantur. Decem verò, id est, quinque & quinque, propter numerum quo censetur corporis sensus, in quibus habitat continentia cum à voluptatibus turpibus & illicitis abstinetur. Lampades, sicut dictum est, bona sunt opera, maximeque ad misericordiam pertinentia, & ipsa quæ etiam coram hominibus lucet laudabilis conuersatio. Sed magni interest, qua mentis intentione fiat: ideo dicit alias sapientes, stultas alias. Sed hinc eas discernit, quod stultæ non sumpserunt oleum secum, sapientes autem acceperunt oleum secum in vasis suis, hoc est in cordibus suis, ubi fit ipsa participatio intimi ac superni boni. Vnde in psalmo quodam, cum dictum esset, Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino, multi (inquit) dicunt, quis ostendit nobis bona? Deinde vt manifestaret cuius boni amore debeamus operari iustitiam, hoc est, sacrificare sacrificium iustitiæ, & sperare; Signatum est, inquit, in nobis lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiā in corde meo. Cuius boni aliquantum participati, & plenius perfectiusque participandi intentione qui bene operatur, & laudabiliter etiam in conspectu hominum conuersatur, habet oleum secum, quo bona opera eius etiam in conspectu hominum lucentia non extinguantur: quia non in eo charitas refrigescit abundante iniquitate, sed perseuerat vsque in finem. Hoc oleum stultæ virgines non habent secum, quoniam sibi tribuendo si quid boni operis faciunt, necesse est inflentur superbia, & propter hoc vitium sic laude delectentur humana, vt eius gaudio si quid boni agunt feruere & lucere videantur. **T A R D A N T E** autem sponso, dormierunt omnes. Non enim tunc veniet cum speratur, sed media nocte cum valde obscuro, id est occultum erit, an veniat. Vnde dicit, media nocte clamorem factum, Ecce sponsus venit, exite obuam ei. Nimirum clamor iste ipse est tuba illa quam commemorans Apostolus dicit; Canet enim tuba & mortui resurgent incorrupti: tubæ nomine aliquid euidētissimum & præclarissimum signum vult intelligi. Quam vocem archangeli & tubam Dei alio loco dicit. Quæ etiam vox ipsius Domini Iesu Christi in Euangelio dicitur, quam audient ij qui in

enim figmentum sumus creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus ut in illis ambulemus. **A N I M E** igitur rationalis mutabilitas admodum, quo nouerit nisi participatione incommutabilis boni, iustam, saluam, sapientem, beatam se esse non posse, nec sibi eam bonum esse posse propria voluntate, sed malum. Propria quippe voluntate auertitur à bono incommutabili, eaque auersione vitatur, nec sanari potest, sed gratuita misericordia sui creatoris, quæ in hac vita eam ex fide viuentem in spe constituit salutis æternæ: vnde non altum sapiat, sed timeat: eoque timore casto, in hæret Deo, qui eam à propria immundicia qua inordinatè bona inferiora dilexit, velut à quadam fornicatione spiritali mundauit: nec humanis laudibus extollatur, nec sit in virginibus stultis aliena laude lætantibus (hoc enim de quæstionibus tuis restat extremum) & propter ipsam inanem laudem, non propter conscientiam suam, ubi illis testis est Deus, bona operantibus: sed sit in virginibus sapientibus, ubi dicat quod ait Apostolus; Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Hoc enim est oleum ferre secum, non à vendentibus emere, hoc est, ab adulantibus. Adulatores namque laudem suam tanquam oleum venditant stultis. De hoc oleo dicitur in psalmo; Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum. Elegit à iusto misericorditer reprehendi, & quodammodo colaphizari, quàm ut ei caput in superbiam crescat peccatoris adulatione laudari. Irridentium quippe responso mihi videretur, cum eis à sapientibus virginibus dicitur; Ite potius ad vendentes, & emite vobis: sicut in quodam libro Sapientiæ scriptum est, ubi contemptoribus dicit; Et ego perditioni vestræ superridebo. Illa autem responsione qua petentibus oleum dictum est, Non fortè non sufficiat nobis: non desperanter, sed humiliter dictum est. Quis enim sic presumat de conscientia sua, vt certus sit eam sibi in iudicio Dei posse sufficere, nisi misericors misericorditer iudicet? Iudicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam. Ipsa autem sunt lampades accensæ, opera scilicet bona, de quibus Dominus dicit: Luceant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Hucusque perterritio virginum sapientium, ut ideo velint videri ab hominibus opera sua bona, non quo ab eis laudentur ipsæ, sed vt glorificetur Deus; à quo illis est quod bene operantur: ac per hoc interiori bono gaudent, quod est coram Deo, ubi elemosynam in occulto pater qui videt in occulto reddat. Et ideo non deficiunt lampades, quia interiori oleo vegetantur, id est, intentione bonæ conscientiæ, qua coram Deo sit in eius gloriam, quicquid coram hominibus in bonis operibus lucet. At verò stultarum virginum hoc oleum non secum portantium deficiunt lampades, id est, non perseueranter bona opera lucent, cum laus humana fuerit subtracta, propter quam illa faciebant, hucusque intentionem suam perducentes vt viderentur ab hominibus, non vt glorificaretur pater qui in cælis est: quæ intentio perennis est gloriæ, qua nouit anima Deo se debere quod iustificata est ad faciendam bona opera, & ideo in illo non in se laudari amat. Vnde alibi homo Dei cantat: In Domino laudabitur anima mea, vt qui gloriatur, in Domino gloriatur. **S E U** quid est quod in eadem Euangelij lectione scriptum est; Omnes sponso tardante dormisse? somnum istum si intellexerimus, quod velut tardante iudicio, ad quod faciendus venturus est Christus, abundanter iniquitate charitas refrigescit, quomodo ibi pone-

mus virgines sapientes, cum potius in illis sint de quibus dicitur: Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit: Dictum est ergo: Dormierunt omnes: quia non tantum stulti, qui propter humanam laudem bona operantur coram hominibus, verumetiam sapientes, qui hoc propterea faciunt vt laudetur Deus, experiuntur istam mortem. Ex utroque enim genere moriuntur. Et ista mors sæpe in Scripturis dormientium dicitur, propter futuram resurrectionem velut euigilationem. Hinc Apostolus dicit; De dormientibus autem nolo vos ignorare fratres: & alio loco; Ex quibus plures manent vsque adhuc, quidam autem dormierunt. Et alia innumeralia in hoc testimonia aperte per Scripturas vtriusque testamenti reperiuntur. Vnde & ille ait, **C O N S A N G U I N E U S** lethi sopor. Et si aduertas, multa inuenies etiam in secularibus literis, ubi mors somno comparatur. Significauit ergo Dominus futurum esse tempus, quo inter tribulationes & tentationes seculi huius iam iamque eius expectaretur aduentus, tanquam propinquus atque imminens, ad quem se præparent qui in eius familia videntur. Hoc est enim quod ait, exisse obuam sponso & sponse. Sponso quidem filio Dei: sponse autem, siue quia in eo corpore venturus est, quod sumpsit ex virgine, siue quia ipsa Ecclesia tunc maior apparebit, vt ad vniuersi corporis congregationem membra concurrant, quibus concurrentibus, eius magnitudo monstrabitur. **V I R G I N E S** propter continentiam nuncupantur. Decem verò, id est, quinque & quinque, propter numerum quo censetur corporis sensus, in quibus habitat continentia cum à voluptatibus turpibus & illicitis abstinetur. Lampades, sicut dictum est, bona sunt opera, maximeque ad misericordiam pertinentia, & ipsa quæ etiam coram hominibus lucet laudabilis conuersatio. Sed magni interest, qua mentis intentione fiat: ideo dicit alias sapientes, stultas alias. Sed hinc eas discernit, quod stultæ non sumpserunt oleum secum, sapientes autem acceperunt oleum secum in vasis suis, hoc est in cordibus suis, ubi fit ipsa participatio intimi ac superni boni. Vnde in psalmo quodam, cum dictum esset, Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino, multi (inquit) dicunt, quis ostendit nobis bona? Deinde vt manifestaret cuius boni amore debeamus operari iustitiam, hoc est, sacrificare sacrificium iustitiæ, & sperare; Signatum est, inquit, in nobis lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiā in corde meo. Cuius boni aliquantum participati, & plenius perfectiusque participandi intentione qui bene operatur, & laudabiliter etiam in conspectu hominum conuersatur, habet oleum secum, quo bona opera eius etiam in conspectu hominum lucentia non extinguantur: quia non in eo charitas refrigescit abundante iniquitate, sed perseuerat vsque in finem. Hoc oleum stultæ virgines non habent secum, quoniam sibi tribuendo si quid boni operis faciunt, necesse est inflentur superbia, & propter hoc vitium sic laude delectentur humana, vt eius gaudio si quid boni agunt feruere & lucere videantur. **T A R D A N T E** autem sponso, dormierunt omnes. Non enim tunc veniet cum speratur, sed media nocte cum valde obscuro, id est occultum erit, an veniat. Vnde dicit, media nocte clamorem factum, Ecce sponsus venit, exite obuam ei. Nimirum clamor iste ipse est tuba illa quam commemorans Apostolus dicit; Canet enim tuba & mortui resurgent incorrupti: tubæ nomine aliquid euidētissimum & præclarissimum signum vult intelligi. Quam vocem archangeli & tubam Dei alio loco dicit. Quæ etiam vox ipsius Domini Iesu Christi in Euangelio dicitur, quam audient ij qui in

enim figmentum sumus creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus ut in illis ambulemus. **A N I M E** igitur rationalis mutabilitas admodum, quo nouerit nisi participatione incommutabilis boni, iustam, saluam, sapientem, beatam se esse non posse, nec sibi eam bonum esse posse propria voluntate, sed malum. Propria quippe voluntate auertitur à bono incommutabili, eaque auersione vitatur, nec sanari potest, sed gratuita misericordia sui creatoris, quæ in hac vita eam ex fide viuentem in spe constituit salutis æternæ: vnde non altum sapiat, sed timeat: eoque timore casto, in hæret Deo, qui eam à propria immundicia qua inordinatè bona inferiora dilexit, velut à quadam fornicatione spiritali mundauit: nec humanis laudibus extollatur, nec sit in virginibus stultis aliena laude lætantibus (hoc enim de quæstionibus tuis restat extremum) & propter ipsam inanem laudem, non propter conscientiam suam, ubi illis testis est Deus, bona operantibus: sed sit in virginibus sapientibus, ubi dicat quod ait Apostolus; Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Hoc enim est oleum ferre secum, non à vendentibus emere, hoc est, ab adulantibus. Adulatores namque laudem suam tanquam oleum venditant stultis. De hoc oleo dicitur in psalmo; Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum. Elegit à iusto misericorditer reprehendi, & quodammodo colaphizari, quàm ut ei caput in superbiam crescat peccatoris adulatione laudari. Irridentium quippe responso mihi videretur, cum eis à sapientibus virginibus dicitur; Ite potius ad vendentes, & emite vobis: sicut in quodam libro Sapientiæ scriptum est, ubi contemptoribus dicit; Et ego perditioni vestræ superridebo. Illa autem responsione qua petentibus oleum dictum est, Non fortè non sufficiat nobis: non desperanter, sed humiliter dictum est. Quis enim sic presumat de conscientia sua, vt certus sit eam sibi in iudicio Dei posse sufficere, nisi misericors misericorditer iudicet? Iudicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam. Ipsa autem sunt lampades accensæ, opera scilicet bona, de quibus Dominus dicit: Luceant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Hucusque perterritio virginum sapientium, ut ideo velint videri ab hominibus opera sua bona, non quo ab eis laudentur ipsæ, sed vt glorificetur Deus; à quo illis est quod bene operantur: ac per hoc interiori bono gaudent, quod est coram Deo, ubi elemosynam in occulto pater qui videt in occulto reddat. Et ideo non deficiunt lampades, quia interiori oleo vegetantur, id est, intentione bonæ conscientiæ, qua coram Deo sit in eius gloriam, quicquid coram hominibus in bonis operibus lucet. At verò stultarum virginum hoc oleum non secum portantium deficiunt lampades, id est, non perseueranter bona opera lucent, cum laus humana fuerit subtracta, propter quam illa faciebant, hucusque intentionem suam perducentes vt viderentur ab hominibus, non vt glorificaretur pater qui in cælis est: quæ intentio perennis est gloriæ, qua nouit anima Deo se debere quod iustificata est ad faciendam bona opera, & ideo in illo non in se laudari amat. Vnde alibi homo Dei cantat: In Domino laudabitur anima mea, vt qui gloriatur, in Domino gloriatur. **S E U** quid est quod in eadem Euangelij lectione scriptum est; Omnes sponso tardante dormisse? somnum istum si intellexerimus, quod velut tardante iudicio, ad quod faciendus venturus est Christus, abundanter iniquitate charitas refrigescit, quomodo ibi pone-

mus virgines sapientes, cum potius in illis sint de quibus dicitur: Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit: Dictum est ergo: Dormierunt omnes: quia non tantum stulti, qui propter humanam laudem bona operantur coram hominibus, verumetiam sapientes, qui hoc propterea faciunt vt laudetur Deus, experiuntur istam mortem. Ex utroque enim genere moriuntur. Et ista mors sæpe in Scripturis dormientium dicitur, propter futuram resurrectionem velut euigilationem. Hinc Apostolus dicit; De dormientibus autem nolo vos ignorare fratres: & alio loco; Ex quibus plures manent vsque adhuc, quidam autem dormierunt. Et alia innumeralia in hoc testimonia aperte per Scripturas vtriusque testamenti reperiuntur. Vnde & ille ait, **C O N S A N G U I N E U S** lethi sopor. Et si aduertas, multa inuenies etiam in secularibus literis, ubi mors somno comparatur. Significauit ergo Dominus futurum esse tempus, quo inter tribulationes & tentationes seculi huius iam iamque eius expectaretur aduentus, tanquam propinquus atque imminens, ad quem se præparent qui in eius familia videntur. Hoc est enim quod ait, exisse obuam sponso & sponse. Sponso quidem filio Dei: sponse autem, siue quia in eo corpore venturus est, quod sumpsit ex virgine, siue quia ipsa Ecclesia tunc maior apparebit, vt ad vniuersi corporis congregationem membra concurrant, quibus concurrentibus, eius magnitudo monstrabitur. **V I R G I N E S** propter continentiam nuncupantur. Decem verò, id est, quinque & quinque, propter numerum quo censetur corporis sensus, in quibus habitat continentia cum à voluptatibus turpibus & illicitis abstinetur. Lampades, sicut dictum est, bona sunt opera, maximeque ad misericordiam pertinentia, & ipsa quæ etiam coram hominibus lucet laudabilis conuersatio. Sed magni interest, qua mentis intentione fiat: ideo dicit alias sapientes, stultas alias. Sed hinc eas discernit, quod stultæ non sumpserunt oleum secum, sapientes autem acceperunt oleum secum in vasis suis, hoc est in cordibus suis, ubi fit ipsa participatio intimi ac superni boni. Vnde in psalmo quodam, cum dictum esset, Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino, multi (inquit) dicunt, quis ostendit nobis bona? Deinde vt manifestaret cuius boni amore debeamus operari iustitiam, hoc est, sacrificare sacrificium iustitiæ, & sperare; Signatum est, inquit, in nobis lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiā in corde meo. Cuius boni aliquantum participati, & plenius perfectiusque participandi intentione qui bene operatur, & laudabiliter etiam in conspectu hominum conuersatur, habet oleum secum, quo bona opera eius etiam in conspectu hominum lucentia non extinguantur: quia non in eo charitas refrigescit abundante iniquitate, sed perseuerat vsque in finem. Hoc oleum stultæ virgines non habent secum, quoniam sibi tribuendo si quid boni operis faciunt, necesse est inflentur superbia, & propter hoc vitium sic laude delectentur humana, vt eius gaudio si quid boni agunt feruere & lucere videantur. **T A R D A N T E** autem sponso, dormierunt omnes. Non enim tunc veniet cum speratur, sed media nocte cum valde obscuro, id est occultum erit, an veniat. Vnde dicit, media nocte clamorem factum, Ecce sponsus venit, exite obuam ei. Nimirum clamor iste ipse est tuba illa quam commemorans Apostolus dicit; Canet enim tuba & mortui resurgent incorrupti: tubæ nomine aliquid euidētissimum & præclarissimum signum vult intelligi. Quam vocem archangeli & tubam Dei alio loco dicit. Quæ etiam vox ipsius Domini Iesu Christi in Euangelio dicitur, quam audient ij qui in

enim figmentum sumus creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus ut in illis ambulemus. **A N I M E** igitur rationalis mutabilitas admodum, quo nouerit nisi participatione incommutabilis boni, iustam, saluam, sapientem, beatam se esse non posse, nec sibi eam bonum esse posse propria voluntate, sed malum. Propria quippe voluntate auertitur à bono incommutabili, eaque auersione vitatur, nec sanari potest, sed gratuita misericordia sui creatoris, quæ in hac vita eam ex fide viuentem in spe constituit salutis æternæ: vnde non altum sapiat, sed timeat: eoque timore casto, in hæret Deo, qui eam à propria immundicia qua inordinatè bona inferiora dilexit, velut à quadam fornicatione spiritali mundauit: nec humanis laudibus extollatur, nec sit in virginibus stultis aliena laude lætantibus (hoc enim de quæstionibus tuis restat extremum) & propter ipsam inanem laudem, non propter conscientiam suam, ubi illis testis est Deus, bona operantibus: sed sit in virginibus sapientibus, ubi dicat quod ait Apostolus; Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Hoc enim est oleum ferre secum, non à vendentibus emere, hoc est, ab adulantibus. Adulatores namque laudem suam tanquam oleum venditant stultis. De hoc oleo dicitur in psalmo; Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum. Elegit à iusto misericorditer reprehendi, & quodammodo colaphizari, quàm ut ei caput in superbiam crescat peccatoris adulatione laudari. Irridentium quippe responso mihi videretur, cum eis à sapientibus virginibus dicitur; Ite potius ad vendentes, & emite vobis: sicut in quodam libro Sapientiæ scriptum est, ubi contemptoribus dicit; Et ego perditioni vestræ superridebo. Illa autem responsione qua petentibus oleum dictum est, Non fortè non sufficiat nobis: non desperanter, sed humiliter dictum est. Quis enim sic presumat de conscientia sua, vt certus sit eam sibi in iudicio Dei posse sufficere, nisi misericors misericorditer iudicet? Iudicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam. Ipsa autem sunt lampades accensæ, opera scilicet bona, de quibus Dominus dicit: Luceant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Hucusque perterritio virginum sapientium, ut ideo velint videri ab hominibus opera sua bona, non quo ab eis laudentur ipsæ, sed vt glorificetur Deus; à quo illis est quod bene operantur: ac per hoc interiori bono gaudent, quod est coram Deo, ubi elemosynam in occulto pater qui videt in occulto reddat. Et ideo non deficiunt lampades, quia interiori oleo vegetantur, id est, intentione bonæ conscientiæ, qua coram Deo sit in eius gloriam, quicquid coram hominibus in bonis operibus lucet. At verò stultarum virginum hoc oleum non secum portantium deficiunt lampades, id est, non perseueranter bona opera lucent, cum laus humana fuerit subtracta, propter quam illa faciebant, hucusque intentionem suam perducentes vt viderentur ab hominibus, non vt glorificaretur pater qui in cælis est: quæ intentio perennis est gloriæ, qua nouit anima Deo se debere quod iustificata est ad faciendam bona opera, & ideo in illo non in se laudari amat. Vnde alibi homo Dei cantat: In Domino laudabitur anima mea, vt qui gloriatur, in Domino gloriatur. **S E U** quid est quod in eadem Euangelij lectione scriptum est; Omnes sponso tardante dormisse? somnum istum si intellexerimus, quod velut tardante iudicio, ad quod faciendus venturus est Christus, abundanter iniquitate charitas refrigescit, quomodo ibi pone-

monumentis sunt & procedent. Surgunt ergo omnes virgines illæ & sapientes & stultæ, & aptant lampades suas, id est rationem præparant reddere de operibus suis. Sed tunc in illius clamoris euidencia & resurrectione mortuorum, quia nulla erit dubitatio iam instantis præsentisq; iudicij, subtrahetur omne solatium laudis humanæ. Neque enim vacabit de alio disceptare, vel de alio iudicare, aut gratificari atq; suffragari alteri quando vnusquisque propriū onus portabit, & de suorum factorum reddenda ratione cogitabit: ac per hoc feretur animus quidem virginū stultarum consuetudine propria, sed non inuentis laudibus humanis deficiet. Neque enim germanitas dixerunt, Apud te laus mea: vel, In Domino laudabitur anima mea: aut in Domino gloriae sunt, cum ignorantibus Dei iustitiam, suam iustitiam constituerent: ac per hoc petunt à sapientibus oleum, hoc est aliquam consolationem nec inueniunt nec accipiunt, illis respondentibus se nescire, vtrum sibi sufficiat ipsa conscientia qua expectant misericordiam sub illo iudice, qui cum in throno sederit, quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato, nisi superexulteret misericordia iudicio: quæ super eos erit, qui misericordiam opera illa intentione fecerunt, vt eorum misereretur à quo se sciebant accepisse quod habebant: nec gloriabantur quasi non accepissent, sed per ipsos habuerint quo placebant, sicut stulti qui & sibi placent tanquam de bono à se sibi parato, & ab adulantibus vel errantibus ita laudantur ac si ipsi sint aliquid. Qui autem putat se esse aliquid, eum nihil sit, sicut dicit Apostolus, seipsum seducit. Opus autem suum probet vnusquisque, & tunc in seipso tantum gloriam habebit, & non in altero: hoc est portare oleum secum, non ex aliena laude dependere. Sed quam gloriam in se habebit, nisi eam cui dicitur, Gloria mea & exaltas caput meum: vt quod sæpe dicendum est, qui gloriatur, in Domino gloriatur. Proinde sapientia quæ in sapientibus virginibus habitat, secundum illud quod antè prædixit, cum ait contemptoribus, & sanam doctrinam accipere recusantibus; Et ego vestrae perditioni superidubio: dicit stultis virginibus; Ite potius ad vendentes, & emite vobis: sanquam diceret, Vbi sunt qui vos fallabant mendosissimis laudibus, quando & à vobis fallabamini, quia in vobis non in Deo gloriabamini? Quod autem dicit, Et dum eunt emere, venit sponsus, & quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo: hoc mihi videtur intelligendum, quod vitioso cordis affectu inhabitant inani gloriae, quam vana mentis elatione sectatæ sunt. Et ipse appetitus significatus est in eo quod dictum est; Dum eunt emere, venit sponsus, & introierunt cum eo ad nuptias; quæ paratæ erant, hoc est, quæ veram fidem, veramque pietatem corde gestabant, qua possent contemperari numero societatiq; sanctorum, non in seipsis, sed in Domino gloriantium, vt intratæt cum eis in illud gaudium, de quo dicitur, Intra in gaudium Domini tui: vbi erit perfecta participatio incommutabilis boni, cuius modo velut arrha quædam per fidem tenetur, vt secundum hanc gratiam viuamus; in quantum Deo, non nobis viuimus. PROINDE quod sequitur, Nouissimè veniunt & reliquæ virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis: non dictum est eas emisse oleum, & sic venisse, neque enim iam erat vnde: sed misericordiam serò quæsisse, eum iam tempus iudicandi esset, & probos à reprobis separandi. Rectè autem illis respondetur, Amen dico vobis, Nescio vos. Ille quippe hoc dicit, quem non latet aliquid. Sed, Nescio vos: nihil aliud est, quam nescitis me: quando de vobis potius eligitis confidere, quam de me. Cum enim dicitur quod nos cognoscit Deus, cognitionem sui nobis

præstat, vt per hoc intelligamus, nè hoc quidem nobis esse tribuendum, quod nos scimus Deum, sed eam quoque scientiam illius misericordiam tribuamus. Vnde cum quodam loco Apostolus diceret; Nunc autem cognoscentes Deum: corripit, & ait; Imò cogniti à Deo: quid aliud volens intelligi, nisi quod eos ipse fecerit cognitores suos? Nemo autè cognoscit Deum, nisi qui intelligit illum esse summum atque incommutabile bonū, cuius participatione fit bonus. Quod in huius psalmi conclusione positum est; Annuntiant iustitiam eius populo qui nascetur quem fecit Dominus. Inde est illud quod in alio psalmo: Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Hoc enim non ad eam naturam qua homines sumus, cuius naturæ idè ipse creator est qui cæli & terræ, siderum omniumq; animalium: sed ad illud potius referendum est quod Apostolus ait; Ipsius enim sumus figmentum creati in Iesu Christo in operibus bonis quæ preparauit Deus, vt in illis ambulemus. ARBITROR tibi satis esse solutas tuas quinque quæstiones, dum in ista mea veluti sexta immorarer, quam mihi proposui de gratia noui testamenti, propter quam verbum caro factum est, id est, qui filius Dei erat, homo factus est, naturam suscipiendo nostram, non amittendo suam; per quod & nobis recipientibus eum potestas daretur, vt qui eramus homines, filij Dei fieremus participatione incommutabilis boni in melius commutati, nõ ad temporalem felicitatem, sed ad vitam æternam, quæ sola beata est, adoptionem. Vnde placuit etiam propheti cum psalmum percurrere, cuius primum versum in passione commemorauit, ostendens quomodo nos Deus derelinquat, & quo alio modo nõ recedat à nobis, ad bona æterna nos colligens, temporalia verò aliquando vtiliter tribuens, & aliquando vtiliter subtrahens, vt eis non hæere discamus, ne contempta luce interiore quæ ad nouam pertinet vitam, (vnde etiã psalmus iste ipse pro susceptione matutini, tanquam pro luce noua nomen accepit) in exteris tenebris libenter habitemus: vnde in exteriores mittuntur, qui ex istis exteris non se ad interiora conuertunt: ne diabolo & angelis eius sociati, extrema damnatione puniamur. Intelligentes igitur peregrinationem nostram in hac vita, mundo crucifigamur, extendentes manus in latitudinem bonorum operum, & longanimitate vsque in finem perseuerantes, atque habentes cor sursum, vbi Christus est in dextera Dei sedens, totumque hoc non nobis, sed illius misericordiam tribuentes, cuius profunda iudicia omnem scrutatorem fatigant. Hæc est enim non inaniter fabulosa, sed vtiliter verax latitudo, longitudo, altitudo, profundum, vnde perueniamus etiam ad supereminentem scientiam charitatis Christi, & impleamur in omnem plenitudinem Dei. SCIO autem quam non superuacua solitudine, per hanc occasionem quæstionum mihi à te propositarum noui testamenti gratiam tibi voluerim copiosius commendare. Habet enim aduersarios qui eius profunditate turbati, non Deo tribuere, sed potius sibi volunt arrogare quod boni sunt. Nec tales sunt quos facile contempnas, sed continenter viuentes, atque in bonis operibus laudabiles: nec falsum Christum sicut Manichæi alijque plurimi hæretici, sed eundem verum æqualemque patri & coæternum veraciterque hominem factum, & venisse credentes, & venturum expectantes, sed tamen ignorantibus Dei iustitiam, & suam constituere volentes. Neque enim frustra Dominus, cum & illas commemoraret, quæ secum intrauerunt ad nuptias, & illas contra quas ianuas clausit, & quibus respondit, Nescio vos: vtraque virgines dixit, propter continentiam: & quinque propter concupiscentiam carnis edomitam, quinario præditam sensu: ornatas vtraque lampadibus propter bono-

bonorum operum bonæque conuersationis in conspectu hominum luculentissimam laudem, vtraque obuiam sponso euntes propter expectationem qua Christi speratur aduentus: sed tamen alias sapientes, alias stultas, quod sapientes oleum acceperunt in vasis suis, stultæ hoc non ferebant secum: in tam multis pares, hoc solo eas dispares demonstrat, hoc solo diuersa eis & contraria nomina imponit. Quid enim tam coniunctum quam virgines & virgines, quinque & quinque, & lampadibus ornatae obuiam sponso euntes, & istæ & illæ? Et quid tam contrarium quam sapientes & stultæ? videlicet quod istæ oleum in vasis, hoc est intelligentiam gratiæ Dei portant in cordibus suis, scientes quod nemo possit esse continens nisi Deus det, & hoc ipsum sapientiæ deputantes, scire cuius hoc donum sit: illæ autem largitori omnium bonorum gratias non agentes, euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor earum, dicentes se esse sapientes, stultæ factæ sunt? De quibus sanè nullo modo nunc desuperandum est, antequam dormiamus. Sed si ita dormierint, cum factus fuerit clamor ille quo adesse iam nunciabitur sponso, & euigilantes, hoc est resurgentes remanserint foris: non quia virgines non sunt, sed quia nescientes vnde habeant quod sunt, stultæ virgines sunt, meritoque foris erunt quia internæ affectum gratiæ non secum ferunt. Quando tales ergo repereris, non tibi persuadeant inanitatem vatorum suorum, sed tu eis potius plenitudinem. Vnde ait Apostolus, Quisquis se putat aliquid scire, nondum scit quemadmodum oportet scire. Et mox ostendens quid dixerit, Quisquis autem, inquit, diligit Deum, hic cognitus est ab illo. Nec sic dicere voluit; Cognouit eum, sed dicendo cognitus est ab illo, expressius voluit commendare, etiam hoc ab illo nobis esse vt eum diligamus. Charitas enim Dei diffunditur in cordibus nostris: non per nos ipsos, sed per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Necessè est autem vt parum diligat eum, qui non ab illo, sed à seipso bonum se arbitrat effectum: vnde autem fieri potest vt talis non in seipso, sed in Domino gloriatur? Qui enim gloriatur quod sit bonus, in illo debet gloriari à quo factus est bonus: ac per hoc qui se à semetipso factum bonum arbitrat, consequens est, vt in seipso non in Domino gloriatur. Omnis autem intentio gratiæ noui testamenti, qua sursum cor habemus, (quia omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est,) id agit ne simus ingrati: atq; in ipsa gratiarum actione nihil aliud agitur, nisi vt qui gloriatur, in Domino gloriatur. Habes librum, etsi prolixum, tamen quantum existimo non superfluum. Sed ama etiam ecclesiasticas legere literas, & nõ multa inuenies quæ requiras ex me, sed legendo & ruminando, si etiam pure Dominum largitorem bonorum omnium deprecaris, omnia quæ cognitione digna sunt, aut certe plurima, ipso magis inspirante, quam hominum aliquo componente perdisces: quanquam eo ipso quo forinsecus bene admonetem iudicio non errante approbamus, quid aliud quam internum lumen, magistrum nos habere testamur?

Augustinus Probæ viduæ diuiti, præscribit quomodo sit orandus Deus.
EPISTOLA CXXI.
Augustinus episcopus seruus Christi, seruatorumque Christi, religiose famule Dei Probæ, in Domino dominorum salutem.
ET petisse te & promississe me recolens, vt de orando Deo ad te aliquid scriberem, vbi tribuente ipso quem oramus, tempus facultasque concessa est, oportuit vt debitum meum iam iamque persoluerem, & pio studio tuo in Christi charitate seruirem. Quam autem lætificauerit ipsa petitio tua, in qua cognoui quantam rei tantæ curam geris, verbis explicare non possum. Quod enim maius oportuit esse negotium viduitatis tuæ, quam persistere in oratione nocte ac die, secundum Apostoli admonitionem? Ille quippe ait, Quæ autè verè vidua est & desolata sperat in Domino, & persistit in oratione nocte ac die. Vnde mirum videri potest, cum sis secundum hoc seculum nobilis, diues, tantæque familiaritatis mater: & ideo licet vidua, non tamen desolata: quomodo occupauerit cor tuum præcipueque sibi vendicauerit orandi cura: nisi quia prudenter intelligis quod in hoc mundo & in hac vita nulla anima possit esse secunda. Proinde qui tibi eam cogitationem dedit, profectò facit quod discipulis suis, non pro seipsis, sed pro humano genere contristatis; & desperantibus quenquam posse saluari, posteaquam ab illo audierunt; Facilius esse calamum intrare per foramè acus, quam diuitem in regnum cælorum: mirifica & misericordissima pollicitatione respòdit, Deo esse facile quod hominibus impossibile est. Cui ergo facile est, vt etiam diues intret in regnum cælorum, inspirauit tibi piâ sollicitudinem, de qua me consolendum putasti, quoniam modo esset tibi orandum. Ille namq; cum etiam hic adhuc esset in carne, Zachæum diuitem in regnum cælorum misit, & resurrectione atque ascensione glorificatus, multos postea diuites impartito Spiritu sancto fecit huius seculi contemptores, & finita diuitiarum cupiditate ditiores. Quomodo enim tu sic studeres orare Deum, nisi sperares in eo? Quomodo autem sperares in eo, si sperares in incerto diuitiarum, & contemneres præceptum saluberrimum, quo Apostolus ait; Præcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, vt diuites sint in operibus bonis, faciliè tribuant, communice, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum vt apprehendant veram vitam. DEBES itaque præ amore huius veræ vitæ, etiam desolatam te putare in hoc seculo, in quatalibet eius felicitate verferis. Nam sicut est illa vera vita, in cuius comparatione vtiq; ista quæ multum amatur quamlibet iucunda atque producta sit, nec vita dicenda est: sic est etiam solatium verum, quod per prophetam Dominus promittit, dicens; Dabo illis solatiū verum, pacem super pacem: sicut quo solatio quæcunque sunt terrena solatia, magis in eis desolatio quam consolatio reperitur. Diuitiæ quippe atque fastigia dignitatum, cæteraque huiusmodi quibus se felices esse putant mortales verè illius felicitatis expertes, quid afferunt consolationis, cum sit eis indigere quam eminere præstantius; quæ plus excruciant adepta timore amissionis, quam concupita adeptionis ardore? Talibus bonis non sunt homines boni, sed aliunde boni facti bene vtendo faciunt vt ista sint bona. Non sunt ergo in iis verè solatia, sed ibi potius vbi vera vita. Nã inde necesse est vt fiat homo beatus, vnde sit bonus. Homines autem boni videntur etiam in hac vita præstare non parua solatia. Nam si paupertas angit, si luctus moestificat, si dolor corporis inquietat, si contristat exilium, si vlla calamitas alia vexat, adfuit boni homines, qui non solū gaudere cum gaudentibus, verum etiam flere cum sententibus norunt, & salubriter alloqui & colloqui sciunt, plurimum illa aspera leniuntur, releuantur grauias, superatur aduersa. Sed ille hoc in eis & per eos agit, qui spiritu suo bonos fecit. Econtra si diuitiæ circumsuant, nulla orbitas accidat, adfit sanitas carnis, incolumi habitetur in patria, & cohærent mali homines, in quibus nemo sit cui fides adhibeatur, à quo non doluit.

Galat. 4. b. 9.
Psal. 21. d. 26.
Psal. 33. a. 5.
Rom. 10. a. 2.
Prouer. 10. b. 9.
Iac. 2. c. 23.
I. Cor. 4. b. 7.
Galat. 6. a. 3.
I. Cor. 1. d. 31.
Prou. 1. c. 26.
Math. 25.
CAPVT XXXV.
Math. 25. a. 11.
Ibid. a. 12.

CAPVT XXXVI.

Coloss. 3. a. 1.

CAPVT XXXVII.

Rom. 10. a. 3.

Math. 15. a. 10. 13.

Epistola
ad
Probam
viduam
de
orandis
Deo
et
de
diuitiis
et
de
solatiis
veris

dolus, fraus, iræ, discordiæ, insidiæ timeantur atque sustineantur: nonne illa omnia sunt amara & dura, nec aliquid lætum vel dulce est in eis? Ita in quibuslibet rebus humanis nihil est homini amicum sine homine amico. Sed quoruscumque talis inuenitur de cuius animo & moribus sit in hac vita certa securitas? Nam sicut sibi quisque nemo alter alteri notus est, & tamen nec sibi quisque ita notus est, ut sit de sua crastina conuersatione securus. Proinde quamuis ex fructibus suis multi cognoscantur, & alij quidem bene uiuendo proximos lætificent, alij malè uiuendo contristent, tamen propter humanorum animorum ignota & incerta, rectissime Apostolus admonet, ut non ante tempus quicquid iudicemus, donec ueniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis, & tunc laus erit unicuique à Deo. In his igitur vitæ huius tenebris, in quibus peregrinamur à Domino, quandiu per fidè ambulamus, non per speciem, desolatam debet se Christiana anima putare, ne desistat orare: & Scripturarum diuinarum sanctarumq; sermoni discat tanquam lucernæ in obscuro loco positæ, fidei oculû intendere, donec dies luceat, & lucifer oriatur in cordibus nostris. Huius enim lucernæ quidam fons ineffabilis lumen illud est, quod sic lucet in tenebris, ut non comprehendatur à tenebris, cui uidentur, & de corda mundanda sunt. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt: & Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Tunc erit uera uita post mortem, uerumque solatium post desolationem. Illa uita eximet animam nostram de morte, & illud solatium oculos nostros à lachrymis. Et quoniam ibi iam non erit ulla tentatio, ideo sequitur in eodem Psalmo: Pedes meos à lapsu. Porro si nulla tentatio, iam nulla oratio: non enim ibi adhuc erit promissi boni expectatio, sed redditi contemplatio: unde, Placebo, inquit, Domino in regione uiuorum: ubi tunc erimus, non in deserto mortuorum, ubi nunc sumus. Mortui enim estis, ait Apostolus, & uita uestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit uita uestra, tunc & uos apparebitis cum ipso in gloria. Hæc est enim uera uita, quam iubentur bonis operibus apprehendere diuites: & ibi est uerum solatium, quo solatio nunc uis desolata, etiam quæ filios & nepotes habet, & domum suam pie tractat, agens cum omnibus suis ut ponant in Deo spem suam, dicit tamen in oratione: Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea, in terra deserta & sine uia & sine aqua: quod est ista moribunda uita, quibuslibet mortalibus solatiis frequenter, quibuslibet itineratibus comitur, quantalibet rerum copia cumuletur, nosti quippe ista omnia quàm incerta sint. Et in illius promissæ felicitatis comparatione quid essent, etiam si incerta non essent? Hæc dixi quoniam sermonem meum uisua diues & nobilis, & tantæ familiæ mater, de oratione quæsiisti, ut etiam tecum in hac uita permanētibus & obsequentibus tuis, te sentias desolatam, nondum utique apprehensa illa uita, ubi est uerum certumque solatium, ubi implebitur quod in prophetia dictû est: Satiati sumus mane misericordia tua, & exultauimus & iocundati sumus in omnibus diebus nostris. Iocundati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus uidimus mala. ANTE QUAM ergo ista consolatio ueniat, quantacumq; temporalium bonorum felicitate circumfluas, ut persistas in orationibus die ac nocte, desolatam te esse memineris. Non enim Apostolus qualicumque uisua hoc munus tribuit, sed quæ uerè, inquit, uisua est & desolata, sperabit in Domino, & persistet in orationibus die ac nocte. Quod uerò sequitur, vigilantissimè caue: Quæ autem in deliciis agit, uiuens mortua est. Agit enim homo in iis

1. Cor. 4. 4. 5.

2. Cor. 5. 6. 7.

1. Petri 1. 6. 19.

Math. 5. 8. 2.

Psalm. 114. 8.

Coloss. 3. 3.

1. Tim. 6. 17.

1. Thim. 6. 17.

Psalm. 41. 3.

Psalm. 89. 14.

CAPVT III.

1. Tim. 5. 5.

quæ diligit, quæ pro magno appetit, quibus beatum se esse credit. Quapropter quod scriptura dixit de diuitiis, Diuitiæ si adfluant ne apponas cor: hoc etiam de deliciis tibi dico, Deliciæ si adfluant, ne apponas cor. Non ideo te magnipendas, quod non desunt, quod affatim suppetunt, quod uelut ex fonte largissimo terrenæ felicitatis fluunt. Omnino hæc in te despice atq; contemne, ne in iis quicquid requiras præter integram corporis ualitudinem. Hæc enim contemnenda non est propter necessarios usus huius uitæ, antequam mortale hoc induatur immortalitate, hoc est uera & perfecta & perpetua sanitate, quæ non terrena deficiens infirmitate, corruptibili uoluptate reficitur, sed cælesti firmitate persistens, æterna incorruptione vegetatur. Nam & ipse Apostolus: Carnis, inquit, prouidentiam ne feceritis in concupiscentiis: quia gerimus curam carnis, sed ad necessitatem salutis. Nemo enim inquam carnem suam odio habuit, sicut item ipse dicit. Hinc est enim quod Timotheum, nimium, sicut apparet, corporis castigatorem admonet, ut modico uino utatur, propter stomachum & frequētes suas infirmitates. Has ergo delicias, in quibus uisua si agit, hoc est, si in delectatione carnis hæret atq; habitat, uiuens mortua est, multi sancti & sanctæ omnimodo cauentes, ipsas uelut matres deliciarum diuitias dispergendo pauperibus abiecerunt, & tali modo in cælestibus thesauris tutius condiderunt. Quod si tu deuincta aliquo pietatis officio nõ facis, ut scis quomodo de iis rationem reddas Deo. Nemo enim scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est. Nos nõ debemus ante tempus quicquam iudicare, donec ueniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit unicuique à Deo. Pertinet tamè ad uisua uiam tuam, deliciae si adfluant, ne apponas cor, ne in eis putrescendo moriatur, quod sursum esse debet ut uiuat. Te in illorum numero deputato, de quibus scriptum est, Viuent corda eorum in seculum seculi. AV- DISTI qualiter ores, nunc audi & quid ores, unde me maximè consulendum putasti, quoniam te permouet quod ait Apostolus, Quid enim oremus sicut oportet nescimus: & timuisti ne magis tibi obsit, non sicut oportet orare, quàm non orare. Quod sic utiq; dici breuiter potest; Ora beatam uitam. Hanc enim habere omnes homines uolunt. Nam & qui pessimè & perditè uiuunt, nullo modo ita uiuerent, nisi eodem modo se esse uel posse fieri beatos putarent. Quid ergo aliud oportet te orare, nisi id quod cupiunt & mali & boni, sed ad quod perueniunt non nisi boni? Hic fortasse iam quæras, quid sit ipsa beata uita. In qua quæstione multorum philosophorum ingenia ocliaq; contrita sunt, qui tamen eam tãto minus inuenire potuerunt, quanto minus eius fontem honorauerunt, eiq; gratias egerunt. Prius itaque attende, utrum acquiescendum sit eis, qui dicunt eum beatû esse, qui secundum suam uiuit uoluntatè. Sed absit ut hoc uerû esse credamus. Quid si enim nequiter uelut uiuere? Nonne tãto miserius esse conuincitur, quanto facilius mala eius uoluntas impletur? Meritò hanc sententiã etiã ipsi, qui sine cultu Dei philosophari sunt, respuerunt. Nam quidam eorum uir eloquentissimus ait; Ecce autem alij non philosophi quidem, sed prompti tamen ad disputandum, omnes aiunt esse beatos qui uiuunt ut ipsi uelint. Falsum id quidè est, uelle enim quod non deceat, idem ipsum miserrimum: nec tam miserû est non adipisci quod uelis, quàm adipisci uelle quod non oporteat. Quid tibi uideatur hæc uerba? Nonne ab ipsa ueritate per quemlibet hominem dicta sunt? Possumus ergo hic dicere quod Apostolus ait de quodam propheta Cretenis, cum eius illi sententia placuisset; Testimonium hoc uerum est. Ille igitur beatus est, qui

Psalm. 61. 6. 11.

al. felicitates

Bona ualitud.

1. Cor. 15.

Rom. 13. 14.

Eph. 5. 26.

1. Tim. 5. 23.

1. Cor. 2. 11.

1. Cor. 4. 4. 5.

Psalm. 61. 11.

AV- Psalm. 21. 4.

27. CAPVT III.

d. qualis Rom. 8. 26.

CAP. V.

Cicero.

Tit. 1. 14.

est, qui omnia quæ uult habet, nec aliquid uult quod non deceat. Quod si ita est, uide iam quæ homines non indecenter uelint. Alius uult coniugari, alius coniugio uiduatus deinceps continenter eligit uiuere, alius nullum concubitum nec in ipsis nuptiis experiri. Et si aliud hic alio melius reperitur. Nullum tamen istorum possumus dicere indecenter aliquid uelle: sic & optare filios, nuptiarum scilicet fructum, & eis qui suscepti fuerint uitam ac salutem, quo uoto plerumq; occupatur etiam continentia uidualis. Nam etsi spreto coniugio iam non optant etiam filios procreare, optant tamen quos procreauerunt incolumes uiuere. Ab hac omni cura immunis est uirginalis integritas. Habent tamen omnes charos & charas, quibus nõ indecenter optat etiam temporalem salutem. Sed cum istam salutem in seipsis & in eis quos diligunt adepti homines fuerint, num poterimus eos dicere iam beatos? Habet enim aliquid quod non deceat uelle. Sed si alia non habent maiora atq; meliora, & uilitatis decoris que pleniora, adhuc à beata uita longe absunt. PLACETNE igitur ut per salutem istam temporalem optent sibi ac suis honores & potestates? Sanè, si ut per hoc consulant eis qui uiuunt sub eis, non propter hæc ipsa, sed propter aliud quod inde fit bonum, deceat ea uelle: si autem propter inanem fastum elationis pompamque superfluum uel etiam noxiam uanitatis, nõ deceat. Quocirca si optant sibi ac suis etiam sufficientiam rerum necessariarum, de qua sic Apostolus loquitur; Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, sed nec auferre hinc aliquid possumus: victum & tegumentum habentes his contenti simus. Nam qui uolunt diuites fieri, incedunt in tentatione & laqueum & desideria multa stulta & noxia, quæ mergunt homines in interitum & perditionem: radix enim omnium malorum avaritia, quam quidam appetentes à fide errauerunt, & inseruerunt se doloribus multis. Hanc ergo sufficientiam non indecenter uult quisquis uult, nec amplius uult: alioquin non ipsam uult, & ideo nec decenter uult. Hanc optabat & pro hac orabat qui dicebat, Diuitias & paupertatem ne dederis mihi: constitue autem mihi quæ necessaria sunt sufficienter, ut ne satiatus mendax efficiar, & dicam, Quis me uidet? aut pauper factus furer, & perijrem nomen Dei mei. Vides certè & istam sufficientiam non appeti propter seipsum, sed propter salutem corporis, & congruentem habitum personæ hominis, quod habitu non sit inconueniens eis cum quibus honestè officio seque uiuendum est. In his itaque omnibus incolumitas hominis & amicitia propter seipsa appetunt: sufficientia uerò rerum necessariarum nõ propter seipsam, sed propter duo superiora quæri solet, eum decenter quæntur. Incolumitas porro in ipsa uita ac salute atq; integritate animi & corporis constituta est. Itemque amicitia non angusti finibus terminada est. Omnes enim quibus amor & dilectio debetur, amplectitur, quamuis in alios propensus, in alios suspensus inclinatur. Peruenit autem usq; ad inimicos, pro quibus etiam orare præcipimur. Ita nemo est in genere humano, cui non dilectio, et si non pro mutua charitate, pro ipsa tamen communis naturæ societate debeatur. SED si nos multum iusteque delectant, a quibus uicissim sanctè castèque diligimur. Ista eum habentur ut teneatur, cum autem non habentur ut habeantur, orandum est. Hoccine totum, & hæc sunt omnia quibus beata summa uita colligitur, an aliquid aliud ueritas docet, quod his omnibus præferatur? Nam & illa sufficientia, & ipsa incolumitas, uel propria uel amicorum, quamdiu temporalis est, pro æternæ uitæ adeptione abiicienda est: quanquam fortasse corpus, animus uerò nullo modo sanus existimandus est, qui

CAP. V.

1. Tim. 6. 6.

6. 1. 1. d. 21.

Pru. 30. 8. 5.

CAP. V. VII.

non temporalibus æterna præponit. Neque enim in tempore uiliter uiuitur, nisi ad comparandum meritum quo in æternitate uiuatur. Ad illam ergo uiam uitam, qua cum Deo & de Deo uiuitur, cetera quæ uiliter & decenter optantur, sine dubio referenda sunt. In eo quippe nosmetipsos diligimus, si Deum diligimus: & ex alio præcepto proximos nostros sicut nosmetipsos ita uerè diligimus, si eos ad Dei similem dilectionem quantum in nobis est, perducamus. Deum igitur diligimus propter seipsum, & nos ac proximos propter ipsum: nec cum ita uiuimus, iam nos in ipsa beata uita constitutos existimemus, quasi nihil sit amplius quod oremus, Quomodo enim iam beatè uiuimus, cum illud adhuc desit propter quod uinum bene uiuimus? Vt quid ergo per multa dispergamur, & quærimus quid oremus, timentes ne forte sicut non oportet oremus, ac non potius cum Psalmo dicimus: Vnam petij à Domino, hanc requiram, ut habitem in domo Domini omnibus diebus uitæ meæ: ut cõtempler delectationem Dei, & uisitem templum sanctum eius? Ibi namque omnes dies non ueniendo & transiundo sunt omnes, nec initium alterius est finis alterius, omnes sine fine simul sunt, ubi nec ipsa uita habet finem, cuius illi dies sunt. Propter hæc adipiscendam uitam beatam ipsa uera uita beata nos orare docuit, non in multiloquio, tanquam eo fiat ut exaudiamur, quo loquacior sumus, cum eum oremus qui nouit, sicut ipse Dominus ait, quid nobis necessariû sit, prius quam petamus ab eo. Uide mirû uideri potest, quamuis multiloquium prohibuerit, cur nos sic orare adhortatus sit, qui nouit quid nobis necessariû sit prius quam petamus ab eo, ut diceret, Oportet semper orare, & non deficere: uisua cuiusdam proposito exemplo, quæ de suo aduersario cupiens uindictam, iudicem iniquum sæpe interpellando flexit ad audiendum, non iustitia nec misericordia permotum, sed tædio superatum: ut hinc admoneremur, quanto certius nos exaudiat misericors & iustus Dominus Deus sine intermissione orantes, quando illa nec ab iniquo & impio iudice potuit assidua interpellatione cõtemni: & quam libens atque placatus bona desideria impleat eorum, à quibus aliena peccata nouit ignosci, si quod cupiebat illa peruenit, quæ uoluit uindictam. Ille quoque cui amicus de uia uenerat, nec quod ei apponeret habebat, ab amico sibi tres panes cupiens commodari, quibus fortasse ipsa trinitas uisua substantiæ figurata est, iam cum suis seruis dormientem petitor instantissimus & molestissimus excitauit, ut daret ei quantos uolebat, magis & ipse uitando tædium quàm beneuolentiam cogitando: ut hinc intelligeremus, si dare cogitur qui cum dormiat, à petente excitatur inuitus, quanto debent benignius qui nec dormire nouit, & dormientes nos excitat ut petamus. Hinc est & illud; Petite, & accipietis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur uobis. Omnis enim qui petit accipit, & quærens intuenit, & pulsanti aperietur: aut quis est ex uobis homo, à quo filius suus panem petit, nunquid lapidem porrigit ei? aut si piscem petit, nunquid serpentem porrigit illi? aut si ouem petit, nunquid porrigit ei scorpionem? Si ergo uos, cum sitis mali, nosius bona data dare filiis uestris, quanto magis pater uester cælestis dabit bona petentibus se: Cum ergo secundum tria illa que commendat Apostolus, fides significetur in piscem, uel propter aquam baptismi, uel quod in huius seculi fluctibus integra est: cui contrarius est ille serpens, qui ut non crederetur Deo, ueniosa fraude persuasit: Spes in quo, quia uita pulli nondum est, sed futura est, nec iam uidetur, sed adhuc speratur: spes enim quæ uidetur, non est spes: cui contrarius est scorpionem, quoniam qui sperat æternam uitam, quæ retro sunt obliuiscitur, & in anteriora se extendit, cui non

CAP. V. VII.

Psalm. 26. 8.

4.

Math. 6. 3.

Luc. 18. 4.

Luc. 11. 4.

1. Thim. 6. 17.

Rom. 8. 2. 4. 1.

cui noxiū est retro respicere, scorpis autem ex ea parte cauendus est, qua venenatam & aculeatam caudam retrorsum habet; Charitas, in pane: maior enim horum charitas, & in cibis utique vincit cetera panis utilitas: cui contrarius est lapis, quoniam dura corda respicit charitatem: siue aliud aliquid congruentius ista significent, tamen qui nouit bona data filiis suis, petere nos & querere & pulsare compellit. Quod quare faciat qui nouit quid nobis necessariū sit, prius quam petamus ab eo, mouere animum potest, nisi intelligamus quod Dominus & Deus noster non voluntatem nostram sibi velit innotescere, quam non potest ignorare, sed exerceri in orationibus desiderium nostrum, quo possimus capere quod præparat dare. Illud enim valde magnum est, sed nos ad capiendū parui & angusti sumus. Ideo nobis dicitur: Dilatamini, ne sitis iugum ducentes cum infidelibus. Tanto quippe illud quod valde magnum est, quod nec oculus vidit, quia non est color, nec auris audiuit, quia non est sonus, nec in cor hominis ascendit, quia cor hominis illic debet ascendere, sumemus capacius, quanto id & fidelius credimus, & speramus firmiter, & desideramus ardētius. In ipsa ergo fide & spe & charitate continuato desiderio semper oramus. Sed ideo per certa interualla horarum & temporum etiam verbis rogamus. Ut illis rerū signis nos ipsos admonemus, quantumq; in hoc desiderio profecerimus nobis ipsis innotescamus, & ad hoc augendum nos ipsos acrius excitemus. Dignior enim sequetur effectus, quem feruentior præcedit affectus: Ac per hoc & quod ait Apostolus, sine intermissione orate, quid est aliud quam beatam vitam, quæ nulla nisi æterna est, ab eo qui eam solus dare potest, sine intermissione desiderate. Semper ergo hanc à Domino Deo desideremus & oramus semper. Sed ideo ab aliis curis atque negociis, quibus ipsum desiderium quodam modo tepescit, certis horis ad negocium orandi mentem reuocamus, verbis orationis nos ipsos admonentes in id quod desideramus intendere, ne quod tepescere cœperat, omnino friguscat, & penitus extinguatur, nisi crebrius inflammetur. Vnde & illud quod idem Apostolus ait, Postulationes vestræ innotescant apud Deum: non sic accipiendum est, tanquam Deo innotescant, qui eas & antequam essent utique nouerat, sed nobis innotescant apud Deum per tolerantiam, non apud homines per iactantiam. Aut forte etiam innotescant angelis qui sunt apud Deum, ut quodammodo eas offerant Deo, & de his consulant, & quod eo iubente implendum esse cognouerint, sicut oportere ibi cognouerint, hoc nobis vel euidenter vel latenter apporet. Dixit enim angelus homini; Et nunc quando orabatur tu & Sara, ego obtuli orationem vestram in conspectu charitatis Dei. Quæ cum ita sint, etiam cum diu orare vacat, id est, cum alia bonarū & necessariorum actionum non impediunt officia, quamuis & in eis, ut dixi, desiderio illo semper orandum sit, non est improbum nec inutile. Neque enim, ut nonnulli putant, hoc est orare in multiloquio, si diutius oratur. Aliud est sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso Domino scriptum est, quod permotauerit in orando, & quod prolixius orauerit: ubi quid aliud quam nobis præbebat exemplum, in tempore precator opportunus, cum patre exauditor æternus; Dicuntur fratres in Ægypto crebras quidem habere orationes, sed eas tamen breuissimas, & raptim quodammodo iaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ orati plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat atque hebetetur intentio. Ac per hoc etiam ipsi satis ostendunt, hanc intentionem, sicut non est obtundenda, si perdurare non potest, ita si perdurauerit, non citò esse rumpendam. Absit enim ab oratione multa loquutio,

1. Cor. 13. d.

1. Cor. 6. v. 14.

1. Cor. 2. a. 9.

1. Thim. 5. d. 16.

1. Thim. 5. d. 16.

1. Thim. 5. d. 16.

1. Thim. 5. d. 16.

1. Thim. 5. d. 16.

1. Thim. 5. d. 16.

sed non desit multa precatio, si feruens perseverat intentione. Nam multum loqui, est in orando rem necessariam superfluis agere verbis. Multum autem precari, est ad eum quem precamur diuturna & pia cordis excitatione pulsare. Nam plerumque hoc negocium plus gemitibus quam sermonibus agitur, plus fletu quam affatu. Ponit autem lachrymas nostras in conspectu suo, & gemitus noster non est absconditus ab eo qui omnia per verbum condidit, & humana verba non querit. Nobis ergo verba necessaria sunt, quibus commoneamur & inspiciamus quid petamus, non quibus Dominum seu docendum seu flectendum esse credamus. Cum ergo dicimus; Sanctificetur nomen tuum: nos ipsos admonemus desiderare, ut nomen eius quod semper sanctum est, etiam apud homines sanctum habeatur, hoc est, non cōtemnatur, quod non Deo, sed hominibus prodest. Et in eo quod dicimus; Adueniat regnum tuum, quod seu velimus, seu nolimus, utique veniet, desiderium nostrum ad illud regnum excitamus, ut nobis veniat, atque nos in eo regnare mereamur. Cum dicimus; Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra: nobis ab illo precamur ipsam obedientiam, ut sic in nobis fiat voluntas eius, quem admodum fit in cælestibus ab angelis eius. Cum dicimus: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: per id quod dicitur hodie, significatur hoc tempore, ubi vel illam sufficientiam petimus, à parte quæ excellit: id est, nomine panis totam significantes, vel sacramentum fidelium, quod in hoc tempore necessarium est, non tamen ad huius temporis, sed ad illam æternam felicitatem assequendam. Cum dicimus; Dimitte nobis debita nostra, sicut nos dimittimus debitoribus nostris: nos admonemus & quid petamus, & quid faciamus, ut accipere mereamur. Cum dicimus; Ne nos inferas in tentationem: nos admonemus hoc petere, ne deserti eius adiutorio alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti. Cum dicimus; Libera nos à malo: nos admonemus cogitare, nondum nos esse in eo bono, ubi nullū patiemur malum. Et hoc quidem vltimum quod in dominica oratione positum est, tam latè, tamque euidenter & manifestè patet, ut homo Christianus in qualibet tribulatione constitutus, in hoc gemitu edat, in hoc lachrymas fundat, hinc exordiat, in hoc immoretur, ad hoc terminet orationem. His enim verbis res ipsas memoriarum nostrarum commendari oportebat. Nam quamlibet alia verba dicamus, quæ affectus orantis vel præcedendo format vt clareat, vel consequendo attendit vt crescat, nihil aliud dicimus quam quod in ista dominica oratione positum est, si rectè & congruenter oramus. Quisquis autè id dicit quod ad ista Evangelicam precem pertinere non possit, etiam si non illicite orat, carnaliter orat: quod nescio quemadmodum non dicatur illicite, quadoquidem spiritu renatos non nisi spiritualiter decet orare. Qui enim dicit verbi gratia: Clarificare in omnibus gentibus; sicut clarificatus es in nobis. Et; Prophetæ tui fideles inueniantur: quid aliud dicit quam; Sanctificetur nomen tuum? Qui dicit; Deus virtutum conuertere nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus: quid aliud dicit quam; Veniat regnum tuum? Qui dicit; Itinera meæ dirige secundum verbum tuum, & ne dominetur mei: omnis iniquitas: quid aliud dicit quam; Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra? Qui dicit; Paupertatem & diuitias nō dederis mihi: quid aliud dicit quam; Patrem nostrum quotidianum da nobis hodie? Qui dicit; Memento Domine David, & omnis mansuetudinis eius: aut; Domine, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala: quid aliud dicit quam; Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris; Qui dicit; Aufere

CAP. XI.

Math. 6. b. 9.

Lucæ 11.

Expositio orationis dominice.

Math. 6. b. 10.

CAP. XV.

1. Thim. 5. d. 16.

1. Thim. 5. d. 16.

1. Thim. 5. d. 16.

1. Thim. 5. d. 16.

1. Thim. 5. d. 16.

1. Thim. 5. d. 16.

1. Thim. 5. d. 16.

1. Thim. 5. d. 16.

1. Thim. 5. d. 16.

Aufer à me concupiscentias ventris, & desiderium concubitus ne apprehendat me: quid aliud dicit quam; Ne nos inferas in tentationem? Qui dicit; Erue me de inimicis meis Deus, & ab insurgentibus super me, libera me: quid aliud dicit quam; Libera nos à malo: Et si per omnia precationum sanctarum verba discurras, quantum existimo, nihil inuenies quod non ista Dominica contineat & concludat oratio. Vnde liberum est aliis atque aliis verbis, eadem tamen in orando dicere, sed non debet esse liberum alia dicere. Hæc & pro nobis, & pro nostris, & pro alienis, atque pro ipsis inimicis sine fluctu dubitationis oranda sunt: quamuis alius pro isto, alius pro illo, sicut se habent propinquitates vel longinquitates necessitudinum in corde orantis oratur aut excellat affectus. Qui autem dicit in oratione, verbi gratia; Domine multiplica diuitias meas, aut da mihi tantas quantas illi vel illi dedisti, aut honores meos auge, aut fac me in hoc seculo præpotentem atque clarentem, vel si quid huiusmodi est: & hæc dicit, eorum habens concupiscentiam, non id attendens, vt ex his secundum Deum proficit hominibus: puto eum non inuenire in oratione Dominica, quod possit hæc vota coaptare. Quamobrem pudeat saltem petere quæ non pudet cupere: aut si & hoc pudet, sed cupiditas vincit, quanto melius hoc petitur, vt etiam ab isto cupiditatis malo liberet, cui dicimus Libera nos à malo. Hæc quantum arbitror, non solum qualis oras, verum etiam quid oras: nō me docente, sed illo qui omnes nos docere dignatus est. Beata vita querenda est, hæc à Domino Deo petenda est. Quid sit beatum esse, à multis multa sunt disputata, sed nos ad multos & ad multa quid imus? Breuiter in Scriptura Dei veraciterque dictum est; Beatus populus cuius est Dominus Deus ipsius. In ipso populo vt simus, atque ad eum contemplandum, & cum eo sine fine viuendum peruenire possimus, finis præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. In eisdem tribus, pro conscientia bona spes posita est. Fides ergo & spes & charitas ad Deum perdunt orantem, hoc est credentem, sperantem, desiderantem, & quæ petat à Domino in Dominica oratione considerantem. Ieiunia & ab aliis voluptatibus sine salutis neglectu carnalis concupiscentiarum refrenatio, maximeque elemosynarum multum adiuuant orationem, vt possimus dicere; In die tribulationis meæ, Deum exquisiui manibus meis, nocte corā eo, & non sum deceptus. Quomodo enim Deus incorporalis & impalpabilis manibus exquiritur, nisi operibus exquiratur? Ad huc est fortasse, quod quæras, cur Apostolus dixerit; Quid enim oremus, sicut oportet nescimus. Neque enim vilo modo credendum est vel ipsum, vel quibus ista dicebat, Dominicam nescisse orationem. Cur ergo putamus hoc eum dixisse, quod nec temere potuit, nec mendaciter dicere, nisi quia molestiarum tribulationesque temporales plerumque profunt, vel ad sanandum tumorem superbie, vel ad probandam exercendamque patientiam, cui probata & exercitata clarior merces vberiorque seruat, vel ad quæcunque flagellanda & abolenda peccata: ramen nos nescientes quid ista profint, ab omni tribulatione optamus liberari. Ab hac ignorantia nec seipsum Apostolus ostendit alienum, nisi forte quid oraret sicut oportet sciebat, quando in reuelationū magnitudine ne extolleretur datus est illi stimulus carnis angelus satanæ qui eum colaphizaret, propter quod ter Dominum rogauit, vt eum auferret ab eo, utique sicut oportet nesciens quid oraret. Denique Dei responsum cur nō fieret, quod vir tantus orabat, & quare fieri non expediret, audiuit; Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. In his ergo tribulationibus quæ possunt & prodesse & nocere, quid oremus sicut

1. Cor. 13. d.

1. Cor. 13. d.

CAP. XIII.

1. Cor. 13. d.

1. Cor. 13. d.

1. Cor. 13. d.

1. Cor. 13. d.

1. Cor. 13. d.

1. Cor. 13. d.

1. Cor. 13. d.

1. Cor. 13. d.

1. Cor. 13. d.

1. Cor. 13. d.

oportet nescimus: & tamen quia dura, quia molesta, quia contra sensum nostræ infirmitatis sunt, vniuersali humana voluntate vt à nobis hæc auferantur, oramus. Sed hoc deuotionis debemus Domino Deo nostro, vt si ea non abstulerit, non ideo nos ab eo negligi existimemus, sed potius pia patientia malorum, bona speremus ampliora: sic enim virtus in infirmitate perficitur. Nonnullis quippe impatientibus Dominus Deus quod petebant concessit iratus, sicut contra Apostolo negauit propitius. Nam legimus Israëlitarum quid & quomodo rogauerint & acceperint, sed expleta concupiscentia, impatientia est grauiter castigata. Dedit & Regem petentibus secundum cor eorum, sicut scriptum est, non secundum cor suum. Dedit etiam quod diabolus postulauit, vt probandus eius famulus tentaretur. Exaudiuit rogantes & immundus spiritus, vt in multos suos legio dæmonum mitteretur. Hæc scripta sunt, ne forte se quisque magnipendat, si fuerit exauditus, cum aliquid impatienter petit, quod nō impetrare plus proficit: aut se abiciat, & de diuina erga se miseratione desperet, si non exaudiatur cum forte aliquid petit, quod accipiendo affligatur atrocius, vel à prosperitate corruptus penitus euertatur. In talibus ergo quid oremus sicut oportet, nescimus. Vnde si aliquid contra quam oramus acciderit, patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, hoc potius oportuisse quod Dei, non quod nostra voluntas habuit, minime dubitare debemus. Nam & huiusmodi exemplum præbuit nobis ille mediator, qui cum dixisset; Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste, humanam in te voluntatem ex hominis susceptione transformans, continud subiecit; Verum non quod ego volo, sed quod tu vis pater. Vnde non immerito per vnus obedientiam iusti constituuntur multi. Quisquis autem illam vnam petit à Domino, & hanc requirit, certus ac securus petit, nec timet ne forte obstit cum acceperit, sine qua nihil prodest quicquid aliud sicut oportet acceperit. Ipsa est enim vna vera & sola beata vita, vt contemplerur Domini delectationem in æternum, immortales atque incorruptibiles corpore & spiritu. Propter hanc vnam cetera requiruntur, & non indecenter petuntur. Istam quisquis habuerit, omnia quæ vult habebit, nec aliquid ibi velle, habere poterit quod non decebit. Ibi quippe est fons vitæ, quem stricte nunc oportet in oratione, quamdiu in spe viuimus, & quod speramus nondum videmus, in protectione alarum eius, ante quæ est omne desiderium nostrum, vt inebriemur ab vbertate domus eius, & torréte voluptatis eius potemur: quoniam apud eum est fons vitæ, & in lumine eius videbimus lumen: quando fatiabitur in bonis desiderium nostrum: & nihil erit vltra quod gemendo quæramus, sed quod gaudente teneamus. Veruntamen quia ipsa est pax quæ præcellit omnem intellectum, etiam ipsam in oratione poscendo, quid oremus sicut oportet nescimus. Quod enim sicuti est cogitare non possumus, utique nescimus, sed quicquid cogitanti occurrerit, abijcimus, respuimus, improbamus, non hoc esse quod quærimus nouimus, quamuis illud nondum quale sit, nouerimus. Est ergo in nobis quedam, vt ita dicam, docta ignorantia, sed docta spiritu Dei, qui adiuuat infirmitatem nostram. Nam cum dixisset Apostolus; Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus, Ibi subiecit; Similiter & spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Quid enim oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: qui autem scrutatur corda, scit quid spiritus sapiat, quia secundū Deum interpellat pro sanctū Spiritū Dei, qui in Trinitate incommutabilis Deus est, & cum patre & filio vnus Deus, tanquam aliquem qui

Num. 11. g.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

1. Reg. 8. b.

qui non sit quod Deus est interpellare pro sanctis. Dicitur quippe est: Interpellat pro sanctis, quia interpellare sanctos nos, sicut dictum est; Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligatis eum: hoc est, ut scire vos faciat. Interpellare itaque sanctos facit gemitibus inenarrabilibus inspirans eis desiderium etiam adhuc incognita tantae rei, quam per patientiam expectamus. Quomodo enim narratur, quando desideratur quod ignoratur? Nam utique si omnimodo ignoraretur, non desideraretur: & rursus, si videretur, non desideraretur, nec gemitibus quaereretur. **H**anc omnia considerans, & si quid aliud de hac re tibi Dominus insinuauerit, quod vel mihi non occurrit, vel dici a me longum fuit, concerta in oratione vincere hoc seculum, ora in spe, ora fideliter & amate, ora instanter atque patienter, ora sicut vidua Christi. Quamuis enim ad omnia membra eius, hoc est, ad omnes qui in eum credunt, & eius corpori sociantur, sicut docuit, orare pertineat, specialiter tamen diligentior cura orationum in Scripturis eius viduis inuenitur iniuncta. Nam duae fuerunt Annae honorabiliter nominatae, una coniugata quae sanctum Samuelem peperit, alia vidua quae sanctum sanctorum cum adhuc infans esset, agnouit. Oravit & coniugata in dolore animi & afflictione cordis, quia filios non habebat: tunc ipsam Samuelem impetrauit, & acceptum Deo reddidit, quia cum posceret, vouit. Sed oratio eius quomodo ad orationem illam dominicam pertineat, non facile reperitur, nisi quia in eo quod ibi positum est; Libera nos a malo: non paruum malum videbatur, & nuptiam esse, & fructu carere nuptiarum, cum sola excuset nuptias procreandorum causa filiorum. De illa verò Anna vidua vide quid scriptum sit; Quia non discidebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus seruans nocte ac die. Nec aliunde Apostolus, quod & supra commemorauit: Quae autem verè vidua est, inquit, & desolata, sperabit in Domino, & persistet in orationibus nocte ac die. Et Dominus cum semper ad orandum, & non desiciendum nos hortaretur, viduam commemorauit, quae licet iniquum & impium iudicet, ac Dei & hominum contemptorem ad audiendam causam suam assidue interpellando conuertit. Quam ergo praeter ceteras viduae debent vacare orationibus, satis hinc intelligi potest, quod omnibus ad suscipiendum orandi studium de viduis propositum est exhortationis exemplum. Quid autem in hoc operis genere in viduis electum est, nisi desitutio & desolatio? Quapropter si se omnis anima intelligat in hoc seculo desitutam atque desolatam quamdiu peregrinatur a Domino, profecto quandam viduitatem suam Deo defensori assidua & impensissima precatione commendat. Ora ergo ut vidua Christi, nodum habens eius conspectum, cuius precaris auxilium. Et licet sis ditissima, sicut pauper ora. Nodum enim veras futuri seculi diuitias habes; ubi nulla damna formides. Licet habeas filios & nepotes, numerosamque familiam, quod & supra dictum est, sicut desolata ora: incerta sunt enim omnia temporalia, etiam usque in finem vitae huius in nostram consolationem mansura. Tu autem si ea quae sursum sunt quaeris & sapias, aeterna & certa desideras, quae quamdiu nondum habes, etiam saluis omnibus atque obsequiis tuis, tanquam desolatam deputare te debes. Et si tu, profecto etiam tuo exemplo religiosissima nurus tua, & aliae sanctae viduae virginesque, sub vestra cura securius constitutae: quanto enim magis domum vestram pie tractatis: tanto impensius orationibus instare debetis, rerum praesentium non occupatae negotiis, nisi quae flagitat causa pietatis. Sanè memineritis & pro nobis non negligenter orare. Nolumus enim sic nobis honorem quem periculosum gerimus deferatis, ut adiutorium quod necessarium nouimus auferatis. A familia Chri-

sti oratum est pro Petro, oratum est pro Paulo, & vos in eius familia esse gaudemus, & incoparabiliter plus quam Petrus & Paulus orationum fratrumque auxiliis indigemus. Orate certatim concorditer sanctoque certamine: non enim aduersus alterutrum certatis, sed aduersus diabolum sanctis omnibus inimicum. In ieiuniis & vigiliis, & omni castigatione corporis quam plurimum adiuuatur oratio. Faciat quaeque vestrum quod poterit: quod altera minus potest, in ea quae potest facit, si in altera diligit, quod ideo quia non potest ipsa non facit: proinde quae minus valet, non impedit plus valentem, & quae plus valet, non vrgat minus valentem. Conscientiam quippe vestram Deo debetis. Nemini autem vestrum aliquid debeatis, nisi ut inuicem diligatis. Exaudiat te Dominus, qui potens est facere supra quam petimus aut intelligimus.

Augustinus Victoriano presbytero, consolans eum ad toleranter accipienda mala quae Barbari in Italiam & Hispaniam incursionem facientes, inferebant sanctis viris & sacris virginibus.

EPISTOLA CXXII.

Domino dilectissimo & desiderantissimo fratri & compresbytero Victoriano, Augustinus in Domino Salutem.

Literae tuae impleuerunt gradi dolore cor nostrum, quibus petisti, ut prolixo opere aliqua responderem, cum talibus malis magis prolixo gemitus & fletus, quam prolixo libri debeantur. Totus quippe mundus tantis affligitur cladibus, ut penè pars nulla terrarum sit, ubi non talia qualia scripsisti committantur atque plangantur. Nam ante paruum tempus etiam in illis solitudinibus Aegypti, ubi monasteria separata ab omni strepitu, quasi secura degebant, a Barbaris interfecti sunt fratres. Iam verò quae in regionibus Italiae, quae in Galliis nepharia perpetrata sunt, etiam vos latere non arbitror: de Hispanis quoque tot provinciis, quae ab his malis diu videbantur intactae, ceperunt iam talia nunciari. Sed quid longè imus? Ecce in regione nostra Hipponensi, quoniam eam Barbari non attigerunt, clericorum Donatistarum, & Circumcellionum latrocinia sic vastant Ecclesias, ut Barbarorum fortasse facta mitiora sint. Quis enim Barbarus excogitare potuit quod isti, ut in oculos clericorum nostrorum calcem & acetum mitterent, quorum membra etiam caetera plagis horrendis vulneribusque sauciantur? Depraedantur etiam domos aliquas & incendunt, fructus aridos diripiunt, humidos fundunt, & talia caeteris comminando, multos etiam rebaptizari compellunt. Pridie quam ista ad te dictarem, ex vno loco per huiusmodi terrores quadraginta & octo animae mihi rebaptizatae nuntiatae sunt. Plangenda sunt haec, non miranda, & exclamandum ad Deum, ut non secundum merita nostra, sed secundum misericordiam suam a tantis malis liberet nos. Nam quid utique sperandum fuit generi humano, cum haec & in Prophetis & in Evangelio tanto ante praedicta sint? Non itaque debemus tam nobisipsis esse contrarii, ut credamus quando leguntur, & queramur quando complentur: sed potius & illi qui increduli fuerant, cum haec in sanctis libris conscripta legerent vel audirent, nunc saltem credere debent cum compleri iam vident: ut de his tam magnis pressuris tanquam in torculari Domini Dei nostri, sicut amurca infidelium murmurantium, & blasphemantium fluit, ita oleum quoque fidelium confidentium & orantium exprimi & liquari non cesset. Illis enim qui contra Christianam fidem querelas impias iactare non quiescunt, dicentes, quod antequam ista doctrina per mundum praedicaretur, tanta mala non patiebatur genus humanum, facile est ex Evangelio respon-

respondere. Dominus enim dicit, Seruus nesciens voluntatem Domini sui, & faciens digna plagis, vapulabit paucis: seruus autem sciens voluntatem domini sui, & faciens digna plagis, vapulabit multis. Quid ergo mirum, si Christianis temporibus iste mundus tanquam seruus iam sciens voluntatem Domini sui, & faciens digna plagis, vapulat multis? Attendunt quanta celeritate Euangelium praedicatur, & non attendunt quanta peruersitate contemnitur. Serui autem Dei humiles & sancti qui dupliciter mala temporalia patiuntur, quia & ab ipsis impiis, & cum ipsis patiuntur, habent consolationes suas, & spem futuri seculi. Vnde dicit Apostolus; Non sunt contemnendae passionis huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis. Proinde charissime, etiam illis quorum verba dicis te perferre non posse, quoniam dicunt: Si nos peccatores ista meruimus, quare & serui Dei Barbarorum ferro perempti sunt, & ancillae Dei captivae ductae sunt: humiliter & veraciter & pie responde. Quantamlibet enim iustitiam seruemus, quamlibet Domino obedientiam exhibeamus, nunquid meliores esse possumus illis tribus viris qui in caminum ignis ardoris pro conseruanda lege Dei proiecti sunt? Et tamen lege quid illic dicat Azarias, vnus ex tribus, qui aperiens os suum in medio ignis, dixit; Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, & laudabile & gloriosum nomen tuum in secula: quoniam iustus es in omnibus quae fecisti nobis, & omnia opera tua vera, & rectae viae tuae, & omnia iudicia tua veritas, & iudicia veritatis fecisti per omnia quae intulisti nobis, & ciuitati sanctae patrum nostrorum Hierusalem: quoniam in veritate & iudicio intulisti nobis omnia haec propter peccata nostra: quoniam peccauimus, & legi tuae non paruimus, & mandatis tuis non obadiuimus, ut bene nobis esset: & omnia quae intulisti nobis, iudicio vero intulisti, & tradidisti nos in manus iniquorum inimicissimorum transfugarum, & regi iniulto & pessimo vltra vniuersam terram. Et nunc non est vt possimus aperire os. Verè confusio & opprobrium facti sumus seruis tuis, & eis qui te colunt. Ne tradideris nos in perpetuum propter nomen tuum Domine, & ne despereris Testamentum tuum Domine, & ne abstuleris misericordiam tuam a nobis, propter Abraham qui a te dilectus est, & propter Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum, quibus loquutus es multiplicatum te semen eorum vt astra caeli, & arenam maris: quoniam, Domine, minimi facti sumus praeter omnibus nationibus, & sumus humiles hodie in terra propter peccata nostra. Vides certè frater, quales viri, quam sancti, quam fortes in medio tribulationis, ubi tamen eis parcebatur, & eos vrere ipsa flamma verebatur, peccata sua confitebantur, pro quibus se dignè & iuste humiliari nocebat nec tacebant. Nunquid etiam meliores esse possumus ipso Daniele, de quo per Ezechielem prophetam dicit Deus ad principem Tyri; Nunquid tu sapientior quam Daniel? Et qui ponitur vnus in tribus iustis quos dicit Deus solos se esse liberaturum: ostendens utique in illis tres quasdam formas iustorum, quos ita se liberaturum dicit, vt nec filios suos secum liberent, sed ipsi soli liberentur, Noè, Daniel, & Iob? Lege tamen etiam precem Danielis, & vide quemadmodum in captiuitate positus peccata non tantum populi sui, verum etiam sua confiteatur, & pro his dicat per iustitiam Dei se ad illam captiuitatis poenam & opprobria peruenisse. Sic enim scriptum est; Et dedi faciem meam ad Dominum Deum, vt quaererem preces & obsecrationes in ieiunationibus & sacco, & precatus sum Dominum Deum meum, & confessus sum, & dixi; Domine Deus magne & mirabilis, & qui seruas Testamentum tuum, & misericordiam diligetibus te, & seruauitibus praeccepta tua, peccauimus, aduersus le-

gem fecimus, impiè egimus, & recessimus & declinauimus a praecceptis tuis, & a iudiciis tuis, & non exaudiuimus seruos tuos prophetas, qui loquebantur in nomine tuo ad reges nostros, & ad omnem populum terrae. Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei, sicut dies hic viro Iuda, & habitantibus Hierusalem, & omni Israël, qui proximi sunt, & qui longe sunt in omni terra, in qua eos disseminasti propter contumaciam eorum, quia improbauerunt te Domine. Nobis autem confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & patribus nostris, quia peccauimus tibi Domine Deo nostro miserationis & propiciationis, quoniam recessimus, & non audiuimus vocem Domini Dei nostri, vt essemus in praecceptis legis huius, quam dedit in conspectu nostro per manus seruorum eius prophetarum omnium Israël. Peccauerunt enim aduersus legem tuam, & declinauerunt ne audirent vocem tuam, & superuenit nobis maledictio & iurandum, quod scriptum est in lege Moysei serui Dei: quoniam peccauimus, & statuit sermones suos quos loquutus est ad nos & ad iudices nostros, qui iudicabant in nos, superducere mala magna, quae nunquam facta sunt sub omni caelo secundum ea quae facta sunt in Hierusalem, sicut scriptum est in lege Moysei: Omnia mala haec venerunt ad nos, & non rogauimus Dominum Deum nostrum, vt auerteret a nobis delicta nostra, vt intelligeremus omnem veritatem tuam. Et vigilauit Dominus Deus ad omnem sanctum suum, & perduxit ea quae fecit ad nos, quoniam iustus Dominus Deus noster in omni mundo suo quem fecit, & non audiuimus vocem eius. Et nunc Domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum de terra Aegypti in manu forti, & fecisti tibi nomè sicut dies hic, delicta aduersus legem tuam fecimus, Domine in omnibus misericordia tua. Auertatur itaque impetus tuus, & ira tua a ciuitate tua Hierusalem, & monte sancto tuo. Propter peccata enim nostra & iniquitates patrum nostrorum, Hierusalem & populus tuus in confusionem venit omnibus qui circum nos sunt. Et nunc exaudi Deus noster preces serui tui & orationem eius, & ostende nobis faciem tuam ad sanctificationem tuam quae deserta est. Propter te inclina Domine Deus meus autem tuam & exaudi, aperi oculos tuos, & vide interitum nostrum & ciuitatis tuae Hierusalem, super quam intocatum est nomen tuum, quoniam non in nostra iustitia iactauimus preces nostras in conspectu tuo, sed ad misericordiam tuam quae magna est: exaudi Domine, propiciare Domine, intede Domine, & ne tradideris propter te Deus meus, quoniam nomè tuum intocatum est in ciuitate tua super populum tuum. Et adhuc me loquente & orante & enumerante peccata mea & peccata populi mei, audiui vocem dicentem mihi; Daniel intellige verba quae loquor tibi, quia ego missus sum ad te, &c. Vide quemadmodum sua peccata prius dixit, & postea populi sui. Et hanc Dei commendat iustitiam, & hanc Dei laudem dicit, quia non iniuste, sed pro peccatis eorum flagellat etiam ipsos sanctos suos. Si ergo ista dicunt qui excellentissima sanctitate ignes & leones circa se innocios habuerunt, quid nos oportet dicere in humilitate nostra, qui tam longè illis impares sumus, quantamcumque iustitiam seruare videamur? Sed ne aliquis existimet illos Dei seruos, quos dicit a Barbaris interfectos, sic illam mortè euadere debuisse, quomodo tres illi viri ab ignibus, & Daniel a leonibus liberatus est, sciat illa propterea facta miracula, vt eos verum Deum colere crederent reges, a quibus in illa supplicia tradebatur. Hoc enim erat in occulto iudicio & misericordia Dei, vt illis regibus eo modo cõsulere ad salutem. Antiocho autem regi, qui Machabaeos poenis crudelibus interemit, noluit ita cõsulere, sed eorum gloriosissimis passionibus cor duri regis

Luc. 12. f. 47. 48.
Tobia 1. b. 8.
Rom. 13. c. 8.
Ephes. 3. d. 20.
Aug. 1. 2. f. 47. 48.
I. Reg. 1. b. 11.
Math. 6. b. 14.
Luc. 2. f. 37.
I. Tim. 5. n. 5.
Luc. 18. a. 1.

Luc. 12. f. 47. 48.
Tobia 1. b. 8.
Rom. 13. c. 8.
Ephes. 3. d. 20.
I. Reg. 1. b. 11.
Math. 6. b. 14.
Luc. 2. f. 37.
I. Tim. 5. n. 5.
Luc. 18. a. 1.
Ezech. 18. a. 3.
Ezech. 14. d. 24.
Dan. 9. a. 3.

1. d. f. 22.

2. Mac. 7. d.

regis acriori feritate puniuit. Lege tamen, etiã vnus A illorũ qui sexto loco patiebatur quid dicat. Ita enim scriptum est, Et post hunc sextũ applicuerunt. Cumq; hic tormẽtis excruciatu moreretur, dixit: Noli te deducere propter nos, hæc patimur peccantes in Deum nostrum, & facta sunt hæc digna nobis. Tu autem noli te putare impunitum futurum, qui aduersus Deum & legem eius legibus tuis pugnare voluisti. Vides etiã isti quã humiliter & veraciter sapiant, qui pro peccatis suis se flagellari à Domino consentunt. De quo scriptum est; Quem enim diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit. Vnde & Apostolus, Si enim nosmetipsos iudicamus, à Domino non vtique iudicemur. Cũ iudicamur autem, à Domino corripimur, ne cum hoc mũdo damnemur. Hæc fideliter lege, fideliter prædica, & quantum potes caue, & cauendum doce, ne aduersus Deum in his tentationibus & tribulationibus murmuretur. Bonos dicis Dei seruos & fideles & sanctos, gladio Barbarorum peremptos. Quid autem interest, vtrum eos ferbris an ferrum de corpore soluerit? Non qua occasione exeant, sed quales ad se exeant Dominus attendit in seruis suis, nisi quod maiorem habet pœnã languor diuturnus quã citissimus exitus: & tamẽ etiam ipsum languorem diuturnum & horrendum legimus, quales passus est Iob ille, cuius certẽ iustitiã Deus ipse qui falli non potest, tale p̄hibet testimonium. Grauiissima sanẽ & multum dolenda est illa captiuitas seminarum castarum atque sanctarum, sed non est captiuus earum Deus, nec captiuas deserit suas, si nouit suas. Nam & illi sancti quorum passiones & confessiones de Scripturis sanctis commemorauit, ab hostibus ducti atque in captiuitate positi, illa dixerunt quæ conscripta leguntur à nobis, vt discamus captiuos Dei seruos non deserit à Domino suo. Vnde autẽ scimus quid etiam per istas omnipotens & misericors Deus in ipsa terra Barbarica fieri velit mirabilium suorum. Tantum ne cessetis pro illis ingemiscere ad Deum, & querere quantum potestis, & quãtum ipse permittit, cum tempus & facultatem dederit, quid de illis factum sit, vel quæ vestra possint habere solatia. Nam Sitifensis ante paucos annos Seueri Episcopi nepis sanctimonialis à Barbaris ducta est, & per mirabilem Dei misericordiam cum honore magno suis parentibus restituta est. Domus enim illa Barbarorum vbi captiua ingressa est, subita cœpit dominorum infirmitate iactari, ita vt omnes ipsi Barbari, tres, nisi fallor, vel amplius fratres periculosissima infirmitate laborarent. Quorum mater animosiuertit puellam Deo deditã, & credidit quod eius orationibus sui filij possent ab imminentis iam mortis periculo liberari; petiuit vt oraret pro eis, pollicens, quod si salui facti essent, eam suis parentibus redderent. Ieiunauit illa & orauit, & exaudita continuõ est. Ad hoc enim factum erat, quantum exitus docuit. Ita illi tam repentino Dei beneficio salute percepta, mirantes eam & honorantes, quod eorum mater miserat implauerunt. Ora ergo Deum pro eis, & roga vt etiam ipsas doceat talia dicere, qualia supra memoratus sanctus Azarias, inter cætera in oratione & confessione sua fudit ad Deum. Sic enim fuit illæ in terra captiuitatis suæ, quomodo erant illi in ea terra, vbi nec sacrificare more suo poterant Domino, sicut nec istæ possunt, vel ferre oblationem ad altare Dei, vel inuenire ibi sacerdotem per quem offerant Deo. Donet ergo eis Dominus vt ei dicant, quod Azarias dixit in cõsequentijs precum suarum; Non est in hoc tempore princeps & Propheta & Dux, non holocausta, neque oblatio, neque supplicationes, nec locus ad sacrificandum in conspectu tuo & inuenire misericordiam, sed in anima cõtrita & spiritu humilitatis accipiamur. Sicut in holocaustomatibus arietum

Proph. 3. b.
12.
Hebr. 12. b. s.
1. Cor. 11. g.
37.

1. De ciuit.
Dei, cap. 14.
fil. 10.

& taurorum, & in multitudine agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrũ in conspectu tuo hodie perficere subsequentes te, quoniam non erit confusio iis qui in te confidunt. Et nunc sequimur toto corde & timemus te, & querimus faciem tuam Domine, ne confundas nos, sed fac nobiscum secundum mansuetudinem tuam, & secundum multitudinem misericordie tuæ, & libera nos secundum mirabilia tua, & da gloriam nomini tuo Domine, & reuereatur omnes qui ostendunt seruis tuis mala, & confundantur ab omnipotentia tua, & virtus eorum conteratur, & sciãt quoniam tu es Dominus Deus solus & gloriosus in vniuerso orbe terræ. Hæc illis dicentibus, & ad Deum ingemiscens omnino suis aderit, qui suis adesse consuevit, & aut nihil in earum castissimis membris libidine hostili perpetrari permittet: aut si permittet, cum earum animus nulla confessione turpitudine maculatur, etiam carnem suam defendet à crimine. Et quicquid in ea nec commisit, nec permisit libido patientis, solius erit culpa facietis, omnisque illa violentia non pro corruptionis turpitudine, sed pro passionis vulture deputabitur. Tantum enim in mente valet integritas castitatis, vt illa inuiolata, nec in corpore possit pudicitia violari, cuius membra potuerunt superari. Hæc epistola pro tuo desiderio breuis, pro meis tamen occupationibus multum prolaxa, & propter perlatoris festinationem nimis accelerata sufficit charitati tuæ. Multo vberius vos Dominus consolabitur, si Scripturas eius intentissimẽ legeritis.

32. q. 5. ad
Deum.

1. De ciuit.
Dei, cap. 14.
18. & 29.

Augustinus Oronio resalutans illum. EP. CXXIII.
Domino eximio meritoq; honorabili, & suscipiendo filio Oronio, Augustinus.

AGo gratias quod aduentum eximietatis tuæ literis etiam præuenire dignatus es, & ante cõtuitum misisti colloquiũ, vt tuo prius aspectu fruere, & diu desideratam notitiam epistolari solatio, quodammodo prægustantes, expectaremus auidius & ardentius, quod iucundius gratiusque caperemus, Domine eximie meritoq; honorabilis & suscipiende fili. Reddo itaque meritis tuis & præcurrentibus officiis debitum resalutationis obsequium, incolumitatem tuam gaudens nunciatam, optansq; continuam. Et quod rescripta exiguitatis meæ iure prærogatæ beneuolentiæ reposcendo addidisti, dicens: Si tamen id de tanta sanctitate possumus promereri: nullo modo audeo desperare, sanctitatis eiusdem, cuius haustu pro nostro modulo aliquid sumus, ipsum fontem non solum laudandum, verum etiam nobiscum participandum, & tuæ prudentiæ placiturum, vt Deus incomparabiliter atque incommutabiliter bonus, qui per suam potentiam tam bonæ tuæ mentis est institutor, sit etiam per gratiã restitutor. Incolumem te Deus omnipotens feliciorẽque rueatur Domine eximie meritoque honorabilis ac suscipiende fili.

Augustinus Olympio ad dignitatem prouecto, vt earecẽ vtatur, commendans ei causam Bonifacij.

EP. CXXIII.
Domino dilectissimo & in Christi membris honorabiliter amplectendo filio Olympio, Augustinus.

QVICQVID sis secundum seculi huius cursum, nos tamen charissimo & sincerissimo conferuo Olympio Christiano fidissimẽ scribimus. Hoc enim tibi esse scimus omni gloria gloriosius, & omni sublimitate sublimius. Fama quippe ad nos pertulit, honorem te adeptum esse celsiorem, quæ virum vera esset, nondum apud nos fuerat confirmatum, cum hæc scribendi prouenit occasio. Sed quoniam nouimus te à Domino didicisse, non alta sapere, sed humilibus contentire,

Rom. 12. 16.

sentire, quolibet culmine prouectus esses, non aliter A quã soles li teras nostras te accepturũ esse præsumimus, Domine dilectissime. & in Christi membris honorabiliter amplectende fili. Temporalis verõ felicitate ad æterna lucra te prudenter vsurum minimẽ dubitamus, vt quanto plus potes in hac terrena republica, tanto plus impendas caelesti illi quæ te in Christo peperit ciuitati, quod tibi vberitus rependatur in regione viuentium, & in vera pace securorum ac sine fine gaudiorum. Sancti fratris & coepiscopi mei Bonifacij petitionem tuã rursus charitati commendo, ne forte nunc fieri possit quod antè nõ potuit. Cũ enim post se sine vlla forsitan quæstione quod præcessor eius, quamuis sub alieno nomine comparauerat, & sub Ecclesie nomine possidere iam cœperat, consequenter etiam ipse retinere: nolimus tamen quoniam fisci debitor fuit, hunc scrupulum habere in conscientia. Neque enim fraus ista, quia fisco fiebat, ideo non fiebat: quia ille quidem Paulus, postquam episcopus factus est, renunciaturus suis omnibus rebus propter immentum cumulum fiscalium debitorum, exactã quadam cautione, in qua certum ei pondus debebatur argenti, hos exiguos agellos vnde victum sustentaret tanquam ecclesie comparauit, sub nomine tunc potentissimi domus, vt etiã ex ipsis morem suum sequens cum fisco non solueret, nullas exactorum molestias pateretur. Iste autem qui eidem ecclesie illo defuncto est ordinatus, timuit hos agrõs suscipere: & cum posset pro solis fiscalibus debitis, quæ de memoratis possessiunculis ille contraxerat imperiale beneficium postulare, totum maluit cõstiti, quod eã Paulus de argento proprio, cum esset fisco obnoxius, de hastario emerat: vt eã Ecclesia, si fieri potest, nõn occulta episcopi iniquitate, sed manifesta Christiani imperatoris liberalitate possideat. Quod si fieri non potest, melius inopiã laborã ferui Dei tolerant, quã vt necessariorum facultatem cum conscientia fraudis obrineat. Ad hoc tuum suffragium petimus impartiri digneris: quia id quod primõ impetrãtum est, noluit allegare, ne iterum supplicandi sibi intercluderet facultatem: non enim erat ad desiderata responsum. Nunc verõ eũm sis eadem benignitate qua soles, sed amplior potestãte, non desperamus, adiuuante Domino, meritis tuis hoc facile posse concedi: cum etiam si tũõ nomine eadem loca peteres, & memoratẽ Ecclesie ipse donares, quis reprehenderet, aut quis non maximẽ prædicaret petitionem tuã, non terrenæ cupiditati, sed Christianæ pietati seruientem? Domini Dei nostri misericordia te in Christo feliciorẽ tueatur, Domine fili.

Augustinus Cornelio scortis dedito, admonens illum vt vxoris defunctæ pudicitiam imitetur, si velit illius impetratẽ laudes.

EP. CXXV.
Domino dilectissimo & honorabili fratri Cornelio, Augustinus.

SCRIPSISTI mihi vt ad te aliquam prolixã epistolam cõsolatoriam darem, quod grauius optimæ vxoris morte mouearis, sicut sanctum Paulinum ad Macarium fecisse meministi. Et illa quidem anima in societatem recepta fidelium atque castarum, laudes nec curat, nec querit humanas: sed quia propter eos sunt ista qui viuunt, prius est vt tu qui cõsolari eius laude desideras, ita viuas, vt illic vbi ipsa est, esse merearis. Neque enim dubito quod eam non credas ibi esse, vbi illæ sunt quæ vel adulteris lectulum coniugalem polluerunt, vel nullo coniugio deligatæ fornicatione fluxerunt. Quare de illius laude viro longẽ dissimili quasi fugare velle cõstitiam, adulatio est,

al. facilitatem:

non consolatio. Nam si eam diligeres sicut ipsa te dilexit, seruasses ei quod tibi ipsa seruauit. Et cum illa si prior obiisses, nullo modo credenda sit cuiquam fuisse nuptura, nõne si verẽ obitum eius laudibus eius cõsolandus doleres, ne vnã quidem ac licitam post illam coniugem queres? Hic tu dicturus es. Quid mecum asperẽ agis? quid durẽ obiurgas? Nõne inter hæc verba ecce sentimus, dum vltã ducitur prius finienda quã corrigenda? Vis vt ignoscã exiabili securitati tuæ: quanto fatius tu ignoscis si non amabili, certẽ miserabili sollicitudini meæ. Inimico quidem animo Tullius inuichebatur, & longẽ alia erat terrenam rempublicam gubernantis intentio, & tamẽ ait; Cupio Patres conscripti me esse clementem, cupio in tãtis reipublicæ periculis non dissolutũ videri. Quanto iustius ego dico, cum ipse noueris quã tibi amicũ animum geram, in æternæ ciuitatis seruitio constitutis minister verbi sacramenti quẽ ditini: cupio frater Corneli, me esse clementẽ, cupio in tantis tuis meisq; periculis non dissolutum videri? Plebs mulierum excubat lateribus tuis, crescit indes pellicum numerus, eiusdem autem numeri Dominum, imd verõ seruũ infatiabili per tot scorta libidine diffluentem, & laudes defunctæ castæ coniugis à nobis velut ad mitigandam cõstitiam stãm iure amicitie flagitantem episcopi patienter audimus? Qui cum esses, nõn dico catechumenus, sed in errore nobiscum perniciosissimõ constitutus iuuenis, iunioribus nobis ab hoc te vitio temperatissima voluntate correxeras, quo nõ post longum tẽpũs fordidius es reuolutus: deinde in extremo vitæ periculo baptizatus, non dicam te sehe, nobis certẽ iam senibus & insuper episcopis nondum emendãris. Vis de bonæ vxoris morte per nos cõsolari, nos de hac tua veriore morte que cõsolatur? An quia non possumus obliuisci tanta erga nos meritã tuã, ideo cruciãndi adhuc sumus moribus tuis, ideo cõtemnendi, & pro nihilo habendi quando gemimus ad te de te? Sed fatemur nos non esse aliquid ad te corrigẽdum ac sanandum, Deus attendatur; Christus cogitetur, Apostolus audiatur dicens; Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Si qualiscunq; episcopi amici tui verba spernis in corde tuo, corpus Domini tui cogita in corpore tuo. Postremõ quomodo de die in diem differẽdo peccas, cum extremũ diem tuum nescias? Nunc probabo quas tu ab ore nostro laudes Cyprianæ desideres. Certẽ si adhuc in schola Rhetorum verba discipulis viderem, prius ab eis mercedem fumerẽ. Vt idere tibi vob laudem pudicissimẽ coniugis tuæ, prius mihi mercedem dã, pudicitiam tuam: Da, inquam, & accipe. Humanum dico propter infirmitatem tuã, puto quod non sit apud te dignã Cypriana cuius laudibus atteponis amorem concubinarum tuarum: quod vtique facies, si permanere in illo amore, quã ad istas laudes peruenite malueris. Quid mihi vis extorquerẽ postcõdõ, cũ pto te videas esse quod postcõ? Quid precaris subiectis, quod potes iubere cõfectus? Mittãmus munera t spiritalia coniugi tuæ, tũ imitationem; ego laudem: quãquã, sicut supra dixi, laudem ab hominibus iam illã non querat, imitationem verõ tuã tantum querit etiam defuncta, quãntũm te dilexit etiam dissimilem viã. Faciam de illa quod vis; cũ tu feceris quod & ego volo & illa. Si enim diues ille superbus atq; impius, sicut in Euangelio Dominus loquitur, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide, cum malorum mēsitorem pœnas apud inferos lueret, neq; de digito contẽmpti ante ianuã suã pauperis aq; tũ stulam impetrare valuisset, recordatus est quinque fratres suos, & rogauit ad eos eũdem pauperẽ mitti; cuius requiem in sinu Abrahæ longẽ prospiciebat; ne & ipsi venissent in illũ locum tormentorũ: quãto magis tua cõ-

Verba videri.

Rom. 6. d. 19.

al. spiritum coniugis tuæ;

Luce 16. 19.

Aug. tom. 2. tua cõ-

tua coniunx te recordatur: quanto magis te casta non vult ad poenas venire moechorum, si fratres suos nec superbus ad poenas venire voluit superborum: & cum frater nollet fratribus in malis se esse coniunctum, quantum in bonis constituta coniunx virum in malis habere separatam? Lege ipsum locum in Euangelio, Christi est vox pia; Crede Deo. Doles videlicet coniugem mortuam, & putas si eam laudaueris, quod meis affatibus consolaberis, disce quod doleas si cum illa non eris. An magis tibi dolendum est, quod a me nondum laudatur, quam mihi quod a te non amatur? Nam utique si amares, cum illa esse post mortem desiderares, quod profecto non eris, si qualis es talis eris. Ama ergo cuius exigis laudem, ne quod mendaciter exigit, iuste deneges. Et alia manu. Dominus nobis prestat de tua salute gaudere, Domine dilectissime & honorabilis frater.

Augustinus Antonino gratias agit pro laudibus; collaudans quod ingenue professus sit dogma catholicum.

EPISTOLA CXXVI.

Augustinus Antonino.

CVM a duobus tibi scripta deberentur cumulatissime maior pars reddita est, quod vnum nostrum presentem vides, cuius ex ore cum me quoque accipis, per am non rescribere, nisi ipso iubete fecissem, quo proficiscete superuacaneum videbatur esse quod feci. Quapropter fertilius fortasse tecum colloquor, quam si coram adessem, cum & epistolam meam legis, & eum audis in cuius pectore me habitare optime nosti. Cum magno gaudio literas sanctitatis tuae consideravi atque digessi, quod & Christianum animum tuum sine vilo fuco iniqui temporis & in nos amicissimum pre se gerunt. Gratulor tibi, & gratias ago Deo & Domino nostro de spe & fide & charitate tua, tibi que apud eum, quod de nobis tam bene existimas; vt fideles Dei seruos esse credas, idque ipsum in nobis corde purissimo diligas: quanquam hinc etiam gratulandum benevolentiae tuae potius, quam gratiae tibi agendae sunt. Tibi enim prodest ipsam diligere bonitatem, quam profecto diligit qui eum diligit quem credit bonum, siue ille se ita, siue aliter quam creditur habeat. Vnus tantum in hac re cauendus est error, ne quisque non de homine, sed de ipso hominis bono aliter sentiat, quam veritas postulat. Tu vero frater dilectissime, qui nullo modo erras credendo vel sciendo, magnum bonum esse libenter Deo casteque seruire, cum quemlibet hominum propterea diligis, quod huius boni participem credis, tecum est fructus tuus, etiam si ille non ita sit. Quapropter tibi de hac re gratulandum est, illi autem non si propterea diligitur, sed si talis est, qualem esse existimat a quo propterea diligitur. Quales itaque nos sumus, quantumque in Deum promouerimus, ipse viderit, cuius non solum de hominis bono, sed de homine ipso non potest errare iudicium. Tibi ad mercedem beatitudinis, quod ad hanc rem attinet, satis est, quod nos tales credens quales oportet esse seruos Dei, toto sinu cordis amplecteris. Gratias vero tibi vberes agimus, quod nos cum laudas, tanquam tales simus mirabiliter horaris, vt tales esse cupiamus, vberiores etiam, si non solum te commedes orationibus nostris, sed etiam non pretermittas orare pro nobis. Gratior est enim Deo pro fratre deprecatio, vbi sacrificium charitatis offertur. Paruum tuum plurimum saluto, & secundum precepta Domini salutaria opro grandescere. Domui quoque tua vna fidem & deuotionem vestram, quae sola catholica est, prouenire desidero & precor; in quam rem, si quam forte aliam nostram operam necessariam existimas, ne tibi vindicare dubites & communi domino fretus & iure charitatis. Illud sane admonerim religiosissimam prudentiam

tuam, vt timorem Dei non irrationabilem vel inferas infirmiori vasi tuo, vel nutrias, diuina lectione grauique colloquio. Nemo enim sollicitus de statu animae suae atque ob hoc sine pertinacia inquirendae voluntati Domini intentus est, qui bono demonstratore vsus non dinoscat quid inter schisma quodlibet atque vnam catholicam inter sit.

Augustinus Donato proconsuli Africae, vt Donatistas coequeat, non occidat. EPISTOLA CXXVII.

Domino eximio meritoque honorabili insigniterque laudabili filio Donato, Augustinus in Domino salutem.

NOLLEM quidem in his afflictionibus esse Africam Ecclesiam constitutam, vt terrenae vilius potestatis indigeret auxilio. Sed quia sicut Apostolus dicit, Non est potestas nisi a Deo: proculdubio cum per vos syncerissimos catholicosque matris filios eidem subuenit, Auxilium nostrum in nomine Domini est; qui fecit caelum & terram. Quis enim non sentiat in tantis malis non paruum nobis consolationem diuinitus missam, cum tu vir talis & Christi nominis amatissimus, Proconsularibus es sublimatus insignibus, vt ab sceleratis & sacrilegis ausibus inimicos Ecclesiae bonae tuae voluntati potestas sociata cohereret, Domine eximie meritoque honorabilis insigniterque laudabilis filii? Denique vnum solum est quod in tua iustitia pertimescimus, ne forte quoniam quicquid mali contra Christianam societatem ab hominibus impiis ingratisque committitur, profecto grauius est & atrocius, quam si in alios talia committantur: tu quoque pro immanitate facinorum, ac non potius pro lenitate Christianae consideratione ceteras coercendum: quod te per Iesum Christum ne facias obsecramus. Neque enim vindictam de inimicis in hac terra requirimus, aut verò ad eas angustias animi nos debent coarctare quae parimur, vt obliuiscamur quid nobis praeeperit, pro eius veritate ac nomine patimur, qui diligimus inimicos nostros & oramus pro eis. Vnde ex occasione terribilium iudicium ac legum ne in aeterni iudicij poenas incidant, corrigi eos cupimus, non necari, nec disciplinam circa eos negligi volumus, nec supplicii quibus digni sunt exerceri. Sic igitur eorum peccata compesce, vt sint quos poeniteat peccasse. Quasumus igitur vt cum Ecclesiae causas audis, quamlibet nefariis iniuriis appetitam vel afflictam esse cognoueris, potestatem occidendi te habere obliuiscaris, & petitionem nostram non obliuiscaris. Non tibi vile sit neque contemptibile filii honorabiliter dilectissime, quod vos rogamus ne occidantur, pro quibus Dominum rogamus vt corrigantur, excepto etiam quod a perpetuo proposito recedere non debemus vincendi in bono malum. Illud quoque prudentia tua cogitet, quod causas ecclesiasticas insinuate vobis nemo praeter ecclesiasticos curat. Proinde si occidendos in his sceleribus homines putaueritis, deturbabit nos ne per operam nostram ad vestrum iudicium aliquid tale perueniat: quo comperto illi in nostram perniciem licentiore audacia grassabuntur, necessitate nobis impacta & indicta, vt etiam occidi ab eis eligamus, quam eos occidendos vestris iudiciis ingeramus. Hanc admonitionem, petitionem, obsecrationem meam ne quaeaso aspernanter accipias. Neque enim te arbitror non recolere, magnam me ad te & multo quam nunc es altius sublimatum, etiam si episcopus non essem, fiduciam tamen habere potuisse. Cito interim per edictum excellentiae tuae nouerint haeretici Donatistae, manete leges contra errorem suum latas, quas iam nihil valere arbitrantur & iactant, ne vel sic nobis parcere aliquatenus possint. Plurimum autem labores & pericula nostra quo fructuosa sint, adiuuabis, si eorum vanissimam & impiae superbiae plenissimam festam non ita cures imperialibus legibus comprimere, vt sibi vel

Rom. 13. 4. 2.

Rom. 13.

Psal. 120. 4.

21.

23. q. 5. 7. 78.

Haereticos corrigi vult.

Rom. 12. 4.

21.

sibi vel suis videantur qualescunque molestias pro veritate atque iustitia sustinere: sed eos cum hoc abs te petitur, rerum certarum manifestissimis documentis apud acta vel praestantiae tuae vel minorum iudicij conuincitur atque instrui patiat, vt & ipsi qui te iubente ardentur, duras, si fieri potest, flectant in melius voluntate, & ea ceteris salubriter legant. Onerosior est quippe quam vtilior diligentia, quamuis magnum deferatur malum, & magnum teneatur bonum, cogi tantum homines non doceri.

Augustinus eidem Donato, blandè extimulans ad vitam verè Christianam. EPISTOLA CXXVIII.

Domino eximio, & syncerissima dilectione honorabili fratri Donato, Augustinus in Domino salutem.

QUOD te administrantem multum desiderans, etiam cum Tibiliu venisses, videre non potui, credo propterea factum esse, vt animo tuo curis publicis expedito potius fruerer, quam vt illa salutatio me apud te ocio, & te negotioso, neutri nostrum quantum satis esset, desiderium temperaret: recolens quippe honestate ab ineunte aetate indolis tuae, abundanter idoneum tuum peccatum existimo cui se Christus largissimè infundat, vt fructus ei auferas in aeterna & caelesti gloria quam temporali & terreno praerogio digniores. A multis enim, imò prorsus ab omnibus, quos vel percontari vel vltro etiam praedicantes audire potui, castitate virtutemque administrationis tuae constantem omnino laudatib. atque praefertibus, & sine vilo scrupulo dissonae varietatis accepi, & eo certius quod ignorabat necessitudinem nostram, & vtrum te vel tenuiter nossem penitus nesciebant praedicatores tui, ne magis eos auribus meis se dedisse quam vera de te spargere crederent. Ibi enim est a vanitate remota laudatio, vbi etiam vituperatio ab offensione secura est. Veruntamen, o frater eximie, & syncerissima dilectione honorabilis, non tunc docedus es, sed fortasse admonendus, omnè istam gloriam famamque popularem non in ore vulgi esse laetabilem, sed in reb. ipsis: quae etiam si vulgo displiceat, proprio tamè fulgore ac pondere non imperitorum commendatione preciosae sunt: magisque miserandus est qui talia improbat, quam ille qui de talibus improbat, ut iudicandus miser. Cum verò placet, & sibi debita laude populariter quoque praedicantur, nec sic quidem ipse maiores melioresque sunt alieno iudicio, quoniam integritate veritate, & solius conscientiae robore solidatur. Vnde magis hominibus rectè existimantibus, quam ei de quo vulgus bene existimat, aliquid ex eo felicitatis accidit. Quae cum optime noueris vir bone, intueri vt ceperis fortissima cordis acie Dominum nostrum Iesum Christum, & ab omni inani fastu omnino detumescens, assurgit in illum, qui non ventose alleuat cotuersos ad se, sed certis fidei passibus innitentes atque ascendentes collocat in sempiterno fastigio caelestis atque angelice dignitatis. Per quem te obsecro vt rescribas mihi, tuosque omnes quos in Sinitesi vel Hipponesi habes, ad catholicam Ecclesiam comunione comiter & benignè adhorteris. In cuius gremio etiam patrem tuum laudabilem & egregium virum abs te genitum esse cognoui, quae vt debito meritis eius a me officio salutis peto, & nos visere non graueris. Quod etiam propter rem tuam qua hic habes meliorem apud Deum faciendam, non impudenter exposco. Dei misericordia te circumplectatur, & ab omni iniquitate conseruet.

Augustinus Olympio comiti, vt leges Caesaris aduersus Donatistas euulget. EPISTOLA CXXIX.

Domino eximio & meritoque praestantissimo, multumque in Christi charitate honorando filio Olympio, Augustinus in Domino S.

QUAMVIS mox vt audiimus te merito sublimatum, cum ipsa fama nondum nobis certissima

esset, nihil aliud de animo tuo credimus erga Ecclesiam Dei, cuius te veraciter filium esse gaudemus, quam quod tuis literis mox aperuisti: tamen etiam illis lectis, quibus vltro dignatus es etiam si pigri & cunctantes essemus, exhortationem beneuolentissimam mittere, vt instruente humilitate nostra per religiosam obedientiam tuam, Dominus, cuius munere talis es, Ecclesiae suae iam iamque subueniat, maiore fiducia tibi scribimus domine eximie & meritoque praestantissimo multumque in Christi charitate honorande fili. Et fratres quidem multi sancti collegae mei, grauer Ecclesia perturbata profecti sunt penè fugientes ad gloriosissimum comitatum, quos siue iam videris, siue literas eorum ab vrbis Roma oportunitatis cuiusquam occasione acceperis: ego tamen licet nullum consilium cum eis communicare potuerim, non potui praetermittere per hunc fratrem & compresbyterum meum, qui vrgente necessitate pro salute cuius sui, etiam media hyme quomodocumque ad illas partes venire compulsum est, & salutare & admonere charitatem tuam quam habes in Christo Iesu Domino nostro, vt opus tuum bonum diligentissima accelleretur instantia, quo nouerint inimici Ecclesiae leges illas quae de idolis confingendis & haereticis corrigendis viuo Stilichone in Africam missae sunt, ex voluntate Imperatoris piissimi & fidelissimi constitutas: quod nesciente vel nolente factum siue dolose iacta. Tu libenter putant, atque hinc animos imperitorum turbulenter reddunt, nobisque periculose ac vehementer infestos. Hoc autem quod petendo vel suggerendo admonere praestantiam tuam, non dubito omnium per Africam collegarum meorum fieri voluntate. Arbitrorque quacumque primitus exorta occasione facillime posse ac debere maturari, vt nouerint, sicut dixi, homines vani, quorum & aduersantium salutem requirimus, leges quae pro Christi Ecclesia missae sunt, magis Theodosij filium quam Stilichonem curasse mittendas. Propterea quippe memoratus presbyter huiusmodi perlator, cum de regione sit Mileuitana, ab episcopo suo venerabili fratre meo Seucero, qui tuam mecum syncerissimam dilectionem multum salutem, per Hipponem regium, vbi ego sum, transire iussus est: quia cum forte simul esse in magnis Ecclesiae tribulationibus & perturbationibus, quarebamus occasione scribendi ad eximietatem tuam, & non inueniebamus. Iam quidem vnam epistolam miseram in negotio sancti fratris & collegae mei Bonifacii episcopi Cataquensis, sed nondum ad nos pertinerat grauiora quae nos vehementius agitant: quibus comprimendis vel corrigendis quae admodum meliorem secundum Christi vnam consilio succurratur, comodus episcopi qui propterea nauigauerunt, cum tanta benignitate tui cordis acturi sunt, qui potuerunt communi consilio diligentius deliberatum aliquid ferre, quantum temporis permittebat angustia. Illud tamen quo animum clementissimi & religiosissimi principis erga Ecclesiam prouincia nouerit, nullo modo esse differendum, sed etiam antequam episcopos qui profecti sunt videas, quam primum tua praestantissima pro Christi membris in tribulatione maxima constitutis vigilatia potuerit, accelerandum suggero, peto, obsecro, flagito. Neque enim paruum in his malis solatium Dominus obtulit, quod te voluit multo amplius posse quam poterat, quando iam de tuis multis ac magnis operibus bonis gaudebamus. Multum sane de quorundam, itaque paucorum fide firma & stabili gratulamur, qui ex occasione legum ipsarum ad Christianam religionem vel catholicam pacem conuersi sunt, pro quorum salute sempiterna nos in hac temporali etiam periclitari delectat. Propterea enim maxime ab hominibus nitium dureque peruersis, nunc inimicitiarum grauiore impertis sustinentur, quos nonnulli eorum nobiscum patientissime sustinent: sed plurimum infirmitati metuimus, donec discant & va-

leant

leant adiuuante misericordissima gratia Domini, seculum praesens & hominum diem robore cordis valentiore cōtemnere. Commonitorium quod mihi fratribus episcopis, si vt puro nōdum ibi sunt, ab eximie- tate tua illis tradatur, cum venerint. Tantam quippe tui sincerissimi pectoris habemus fiduciā, vt adiuuāte Domino Deo nostro non solum impertitorem auxiliij te velimus, verum etiam consilij participem.

Augustinus Cirtensibus, à factione Donatistarum conuersis ad Ecclesiam catholicā societatem, gratulatur: admonens vt ex animo faciant quod faciunt, & in eo persistant.

EPISTOLA CXXX.

Domini honorabilibus & merito suscipiendis, charissimis ac desiderantissimis fratribus in omni honorum gradu, Cirtensibus, Augustinus episcopus.

SI id quod in vestra ciuitate nos grauiter contristabat absumptum est, si duricia cordis humani resistens manifestissima & quodammodo publica veritati eiusdem veritatis vi euicta est, si sapit dulcedo pacis vnitatisque charitas, & non iam reuerberat oculos saucios, sed sanos illustrat ac vegetat, non sunt haec opera nostra, sed Dei: nō haec humanis operibus omnino tribuerem, nec si cum apud vos essemus, tāta conuersio multitudinis nobis loquentibus & hortantibus proueniret. Hoc agit ille & efficit, qui per ministros suos rerum signis extrinsecus admonet, rebus autem ipsis per seipsum intrinsecus docet. Nec ideo pigrius moueri nos oportet ad visendos vos, quoniam quicquid in vobis laudabile est factum, non à nobis, sed ab illo factum est, qui facit mirabilia solus. Multo enim alacrius debemus accedere ad spectanda opera diuina quam nostra, quia & nos si quid boni sumus, opus illius non hominum sumus: vnde Apostolus dixit, Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Xenocrates Polemonem, vt scribitis, & nos ex illius literis recordamur, de fruge temperantiae disputando, non solum ebriosum, verum etiam tunc ebrium ad mores alios repente conuertit. Quamquam ergo ille, sicut prudenter & veraciter intellexistis, non Deo fuerit acquisitus, sed tantum à dominatu luxuriae liberatus: tamen ne id ipsum quidem quod melius in eo factum est humano operi tribuerim, sed diuino. Ipsi nāque corporis quod est infirmum nostrum, si qua bona sunt, sicut forma & vires & salus, & si quid eiusmodi est, non sunt nisi ex Deo creatore ac perfectore naturae, quāto magis animi bona donare nullus alius potest? Quid enim superbius vel ingratius cogitare potest humana vecordia, si putauerit cum carne pulchrum faciat Deus hominem, animo castum ab homine fieri? Hoc in libro Christianae sapientiae sic scriptum est; Cum scirem, inquit, quia nemo esse potest continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientiae scire cuius esset hoc donum. Polemo ergo, si ex luxurioso continens factus ita sciret cuius esset hoc donum, vt eum abiecit superstitionibus gentium pie coleret, non solum continens, sed etiam veraciter sapiens & salubriter religiosus existeret: quod ei non tantum ad praesentis vitae honestatem, verum & ad futuram immortalitatem valeret. Quāto minus igitur mihi arrogare debeo conuersionem istam vestram vel populi vestri, quam modò nobis nunciastis, quae me nec loquente, nec saltem praesente proculdubio diuinitus facta est, in quibus veraciter facta est. Hoc itaq; praecipue cognoscite, hoc pie humiliterque cogitate, Deo fratres, Deo gratias agite, Deum time- ne deficiatis, amate, vt proficiatis. Si autē adhuc quosdam anctor hominis occulte segregat, & timor hominis fallaciter congregat, obseruet qui tales sunt, quoniam Deum, cui nuda est humana conscientia, nec te-

x. Cor. 3. b. 7. generates.

5 ep. 8. d. 21.

stem fallit, nec iudicem fugiunt. Si quid autem illos de quaestione ipsius vnitatis, pro sua salutis sollicitudine permouet, hoc sibi quantum existimo iustissimum extorqueant, vt de catholica Ecclesia, id est toto orbe diffusa potius id credant quod diuinā scripturae dicitur, non quod linguae humanae maledicunt. De ipsa verò dissensione quae inter homines orta est, qui qualeslibet fuerint non vtique praedicanant promissis Dei, qui dixit ad Abraham; In semine tuo benedicetur omnes gentes: quod creditum est cum audiretur praedictum, & negatur cum videtur impletum: hoc tantum interrim breuissimum, & nisi fallor inuicissimum cogitet, aut actam esse istam causam in ecclesiastico transmarino iudicio, aut non esse actam. Si acta ibi non est, innocens est Christi societas per omnes transmarinas gentes, cuius societatis nos communione gaudemus, & ideo ab eis innocentibus vtique sacrilega direptione separantur. Si verò acta est ibi ista causa, quis non intelligat, quis non sentiat, quis non videat, eos in ea victos, quorum inde communio separata est: Eligant ergo vtrum malint credere, quod pronunciauerunt ecclesiastici cognitores, aut quod murmurant victi litigatores. Aduersus istam complexionem dictu breuissimam, intellectu facillimam, attendite pro vestra prudentia diligenter, quā nihil sobrius responderi possit, & tamen malus Polemo magis ebrietate inueterati erroris vertitur. Date veniam prolixiori fortassis epistolae quā iucundiori, verum tamē, vt arbitror, vt illi quā blandiori, Domini honorabiles & merito suscipiendi, charissimi ac desiderantissimi fratres. De aduentu autem nostro ad vos, vtrorumque desiderium Deus impleat. Quāto enim charitatis ardore accendamus ad visendos vos, verbis explicare nō possumus, sed vos benignē credere minimē dubitamus.

Gen. 12. 4. 7.

Augustinus Memorio episcopo commendat. Posidium. damnans disciplinas liberales, nisi adit studium pietatis. Multa de libris quos scripsit de musica: item de versibus Dauidicis.

EPISTOLA CXXXI.

Domino beatissimo & venerabiliter charissimo, & syncretiter desiderantissimo fratri & coepiscopo Memorio, Augustinus in Domino salutem.

NVLLAS iam reddere debui literas sanctae charitati tuae sine his libris quos à me sancti amoris iure violentissimo flagitasti, vt hac saltem obedientia responderem epistolis tuis, quibus me magis onerare, quā honorare dignatus es. Quamquam vbi succumbō quia oneror, ibi etiam quia diligor, subleuor. Neque enim à quolibet diligor, subleuor, & eligor, sed ab eo viro & Domini sacerdote quē sic acceptum Deo sentio, vt cum animam tuam tam bonam leuās ad Dominum, quoniam in illa me habes, leues & me. Debui ergo nunc libros mittere, quos emendaturum me esse promiseram: & ideo non misi, quia non emendauit: nō quia nolui, sed quia non potui, curis videlicet multis & multum praeualētibus occupatus. Nimis autem ingratum ac ferreum fuit, vt te qui nos sic amas, hic sanctus frater & collega noster Posidius, in quo nostram non paruam praesentiam reperies, vel nō disce- ret, vel sine literis nostris disceret. Est enim per nostrum ministerium non literis illis, quas variarum serui libidinum, liberales vocant, sed Dominico pane nutritus, quātus ei potuit per nostras angustias dispēfari. Quid enim aliud dicendum est eis, qui cum sint iniqui & impij, liberaliter sibi videntur eruditi, nisi quod in literis verē liberalibus legimus: Si vos filius liberauerit, tunc verē liberi eritis. Per eum nāque praestatur, vt ipsae etiam quae liberales disciplinae ab eis qui in libertate vocati non sunt, appellantur, quid in se habeant liberale

Ioan. 8. d. 36.

liberale noscatur. Neque enim habent congruum liberati, nisi quod habent congruum veritati. Vnde ille ipse Filius; Et veritas, inquit, liberabit vos. Non ergo illae innumerabiles & impiae fabulae, quibus vanorum plena sunt carmina poetarum, vllō modo nostrae consonant libertati: non oratorum inflata & expolita mendacia: non denique ipsorum philosophorum garrulae argutiae, qui vel Deum prorsus non cognouerunt, vel cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obsecratum est insipiens cor eorum, & dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt: & immutauerunt gloriam incorrupti Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum atque quadrupedum & serpentium, vel qui istis simulacris non dediti, aut non nimis dediti, coluerunt tamen & seruiuerunt creaturae potius quā creatori. Absit omnino vt istorum vanitates & insaniae mendaces, ventosae nugae ac superbus error, recte liberales literae nominentur, hominum scilicet infelicium, qui Dei gratiam per Iesum Christum Dominum nostrum qua sola liberamur de corpore mortis huius non cognouerunt, nec in eis ipsis quae vera sunt senserunt. Historia sanē, cuius scriptores fidem se praecipue narrationibus suis debere profitentur, fortassis habeat aliquid cognitione dignum liberis, cum siue bona siue mala hominum, tamen vera narrantur. Quamuis in eis cognoscendis qui Spiritu sancto non adiuti sunt, rumoresque colligere ipsa humanae infirmitatis conditione copulsi sunt, quemadmodum non fallerentur in plurimis, omnino non video: est tamen in eis aliqua propinquitas libertatis, si voluntatem mentiendi non habent, nec homines fallunt, nisi cum ab hominibus humana infirmitate falluntur. Verum quia in omnibus rerum motibus quid numeri valeant, facilius consideratur in vocibus, eaque consideratio quibusdam quasi gradatitineribus nititur ad superna intima veritatis, in quibus viis ostendit se sapientia hilariter, & in omni prouidentia occurrit amantibus: initio nostri oculi cum à curis maioribus magisque necessariis vacabat animus, volui per ista quae à nobis desiderasti scripta pro- lude- re, quando conscripsi de solo rhythmo sex libros, & de melo scribere alios fortisā sex, fateor, disponebam, cum mihi ocium futurum sperabā. Sed posteaquam mihi curarum ecclesiasticarum sarcina imposita est, omnes illae deliciae fugere de manibus, ita vt vix nunc ipsum codicem inueniam, quoniam tuam voluntatem, nec petitionem sed infusione, contemnere nequeo. Quod sane opusculū si potuero mittere, non quidem me tibi obtemperasse, verum tamen te hoc à me tantoperē flagitasse poenitebit. Difficillimē quippe intelliguntur in eo quinque libri, si non adit qui non solum disputantium possit separare personas, veritatem pronuncians ita sonare morulas syllabarum, vt eis exprimentur, sensumque aurium feriant genera numerorum: maximē quia in quibusdam etiam silēti- orum dimensa interualla miscentur, quae omnino senti- ri nequeunt, nisi auditorem pronūciator informet. Sextum sanē librum quem emendatum repperi, vbi est omnis fructus ceterorum, non distuli mittere charitatis tuae, fortassis ipse tuam non multū refugiet grauitatem. Nam superiores quinque vix filio nostro & condiacono Iuliano, quoniam & ipse iam nobiscum commilitat, lectione & cognitione digni videbuntur. Quem quidem non audeo dicere plus amo quā te, quia nec veraciter dico, sed tamen audeo dicere, plus desidero quā te. Mirum videri potest, quemadmodum quē pariter amo, amplius desiderem, sed hoc mihi facit spes amplior videndi eum: puto enim quod si ad nos te iubente vel mittente venerit, & hoc faciet quod adolescentem decet, maximē quia nondum cu-

Rom. 1. d. 21.

Historia.

t. Rhetor. 10.

Musica.

ris maioribus detinetur, & te ipsum mihi expeditius apportabit. Quibus numeris consistant versus Dauidici non scripsi, quia nescio. Neque enim ex Hebraea lingua, quam ignoro, potuit etiam numeros interpretare exprimere, ne metri necessitate ab interpretandi veritate amplius quā ratio sententiarum sinebat, digre- di cogeret: certis tamen eos constare numeris, credo illis qui eam linguam probē callent. Amauit enim vir ille sanctus musicam piā, & in ea studia nos magis ipse quā vllus alius auctor accendit. Habiteris omnes in aeternum in adiutorio Altissimi, qui habitatis vnanimis in domo, pater materque fratres filiorum, & cuncti vnus patris filij, memores nostri.

Psal. 90. d. 1. Psal. 67. a.

Augustinus Florentinae puellae studiose, offerens suam docendi operam, si proferat quid velit exponi.

EPISTOLA CXXXII.

Domine eximia, meritoque honorabili in Christo ac suscipiende filiae Florentinae, Augustinus episcopus in Domino salutem.

SANCTVM propositum tuum & inuisceratus cordi tuo timor Domini castus permanēs in seculum seculi, curam pro te nostram non solum in precibus apud Deum, verum etiam in admonitionibus ad te ipsam non mediocriter suscitauit. Quod quidem in epistolis meis quas ad matrem reuerentiae tuae, & cito mihi cum honore nominandam, dedi, non semel feci. Sed quia hoc mihi rescribere dignata est, prius te velle accipere literas meas: tunc demum si quid forte opus esset tibi ex ministerio meo, quod venerādo studio tuo omniumque talium quantum possum libera seruitute debere me noui, non te esse taciturnam & rescribēdo insinuataram: ecce feci quod te voluisse, quamuis non per te, comperi; ne viderer tibi ostium fiduciae inhumaniter claudere: superest vt promas ipsa, si quid ex me quaerendum putas. Aut enim scio quod inquiseris, & non negabo: aut ita nescio, vt nullo fidei saluti- que detrimento nesciam, & de hoc etiam te ipsam, si potuero, faciam reddita ratione securam. Aut certe si & nescio, & tamen sciendū est, vel impetrabo à Domino ne tibi desim: nam saepe officium impertiendi meritum est accipiendi: vel ita tibi respondebo, vt no- ueris pro hac ipsa re quam pariter nescimus ad quem pulsare debeamus. Hac ideo praeloquutus sum, ne te pro certo speres quicquid à me quaesueris audiatum, & cū hoc non prouenerit, audacter potius quā prouideret me fecisse arbitreris, quod tibi quaerendi si quid uoles, facultatem dedi. Hoc enim feci nō doctor perfectus, sed cum docendis perficiēdus, Domina eximia meritoque honorabilis in Christo ac suscipienda filia. Equidem etiam in iis rebus quas utcumque scio, magis te cupio esse scientem, quā scientiae nostrae indigentem. Neque enim vt quod scimus docemus, aliorum ignorantiam optare debemus. Multo quippe melius omnes sumus dociles Deo, quod vtique in illa superna patria, cum in nobis completum fuerit quod promissum est, perficietur, vt non dicat homo proximo suo, Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent eum, sicut scriptum est, à minore usque ad maiorem eorum. Et sollicitissimē cauendum est in docendo superbiae vitium, quod in discendo non ita est. Vnde & sancta Scriptura nos admonet, dicens; Sit o- mnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad lo- quendum. Et ille in psalmo ait; Auditui meo dabis exultationem & latitiam: continuoque subiecit; Et exultabunt ossa humiliata. Vidit enim in audiēdo facillimē seruari humilitatem, quae difficilis est in docendo, quoniam necesse est vt doctor habeat superiorum locum, vbi laboriosum est obtinere ne subrepat elatio. Vidēsne quemadmodum periclitemur à quibus hoc expectatur, vt non solum doctores sinus,

Hier. 31. f. 33.

1. c. 1. 19.

Psal. 50. b. 10.

Aug. tom. 2.

2. Cor. 12. 6. 7.

Math. 23. 4. 8.

1. Cor. 3. 6. 7.

Math. 11. 6. 11.

Eccl. 1. 7. 20.

Luc. 3. 4. 16.

1. Ion. 5. 3. 4. 29.

verumetiam cum simus homines, diuina doceamus? Sed laborum periculorumque nostrorum singulare est solatium, cum ita proficimus, ut illud perueniamus, ubi nullius hominis doctoris egeatis. Isto autem periculo non tantum nos: nam ad illum de quo dicturus sum, quid sumus nos? non ergo nos tantum periculo isto, sed etiam ille doctor gentium periclitatum se esse testatur, cum dicit; Ne in magnitudine reuelationum mearum extollar, datus est mihi stimulus carnis, &c. Vnde & ipse Dominus timoris huius admirabilis medicus; Nolite, inquit, ab hominibus vocari Rabbi, vnus est enim magister vester Christus. Quod retinens idem ipse doctor gentium dicit; Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Hoc & ille meminit qui in natis mulierum, quanto magnus erat, tanto se in omnibus humiliabat, indignum se affirmans qui Christi calciamenta portaret. Quid enim aliud ostendit ubi ait; Qui habet sponfam, sponsus est: amicus autem sponsi stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hic est ille auditus, de quo paulo ante commemorauimus in psalmo positum, Auditui meo dabis exultationem & lætitiā, & exultabunt ossa humiliata. Proinde tanto me certius, tanto solidius, tanto sanius gaudere scias de fide & spe & dilectione tua, quantum in ueris, non tantum a me quicquam discere, sed ab illo profusus hominum. Verum tamē quia cum illic essem, te quidem per ætatem verecundante, boni parentes & amantissimi bonorum studiorum tuorum, quanto pietatis veræque sapientiæ ardore flagrares, mihi intimare dignati sunt, & beneuolentissimè petierunt ne tibi instruendæ in quo opus esset, meam operulam denegarem, admonendam te his literis credidi, secundum supradictas optiones, ut quæras quod vis, ne sim superfluus si conatus fuero docere quod scis: dum tamen firmissimè teneas, quod etiam aliquid salubriter per me scire potueris, ille te docebit qui est interioris hominis magister interior, qui in corde tuo tibi ostendit verum esse quod dicitur: quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.

Augustinus Italicæ cuidam, de clade Romanorum à Barbaris illata; de perpetiendis malis spe vitæ cælestis.

EPISTOLA CXXXIII.

Religiosissima atque in Christi membris merito sanctæque laudabili famula Dei Italicæ, Augustinus in Domino salutem.

TRIS epistolas tuæ benignitatis acceperam, cum ista rescripsi. Vnam quæ adhuc meas literas exigebat, alteram quæ ad te iam peruenisse indicabat, tertiam quæ beneuolentissimam pro nobis curā tuam etiam de domo clarissimi & egregij iuuenis Iuliani, quæ nostris adhæret parietibus, continebat. Qua accepta continuo respondere non distuli, quia procurator eximietatis tuæ citò se Romam posse mittere, scripsit: cuius literis grauiter contristati sumus, quod ea quæ illic in vrbe vel circa urbem geruntur, non nobis insinuare curauit, ut certum apud nos fieret, quod incertæ famæ credere nolebamus. Fratrum quippe literis antè transmisis, quamuis molesta & dura, multo tamen leuiora nunciata sunt. Plus sanè quàm dici potest miratus sum, quod nec tāta occasione hominum tuorum fratres sancti episcopi scripserint, nec epistola tua quicquam nobis de tantis tribulationibus vestris insinuauerit, quæ vtiq; per viscera caritatis & nostræ sunt, nisi fortè faciendum non putasti quod nihil prodesse duxisti, aut nos tuis literis mæstificari nolueris. Prodest aliquid, quantum ego arbitror, etiā ista cognoscere. Primò quia iniustū est gaudere velle cum

Rom. 12. 6. 15.

gaudentibus, & flere non velle cum flentibus. Deinde quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spes, spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Absit itaque ut reculemus audire etiam quæ amara & tristitia sunt erga charissimos nostros. Nescio quo enim modo minus sit, quod patitur vnum membrum, si compatiantur alia membra. Nec ipsa mali releuatio fit per communionē cladis, sed per solatium charitatis, ut quamuis alij ferendo patiuntur, alij cognoscendo compatiuntur, communis sit tamen tribulatio, quibus probatio, spes, dilectio, spiritusque communis est. Omnes autem nos Dominus consolatur, qui & hæc temporalia mala prædixit, & post hæc bona æterna promisit: nec debet cū præliatur infringi, qui vult post prælium coronari, vires illo subministrante certatibus, qui preparat ineffabilia dona victoribus. Rescripta illa nostra non tibi ad nos auferant scribendi fiduciam, præsertim quia timorem nostrum non improbabili defensione lenisti. Paruos tuos resalutamus, & in Christo tibi grandescere optamus, qui iam in hac ætate certū quàm sit amor huius seculi periculosus & noxius, atque vtiā cum magna & dura patiuntur, parua & flexibilia corrigantur. De domo illa quid dicam, nisi benignissimæ tuæ curæ gratias agam? Nam eā quam dare possumus, nolunt, quam volunt autem, dare non possumus. Neque enim sicut falsò audierunt, à decessore meo relicta est ecclesiæ, sed inter antiqua eius prædia possidetur, & antiquæ alteri Ecclesiæ sic cohæret, quemadmodum ista de qua agitur alteri.

Augustinus Pammachio viro senatori, gratulatur quod eam Numidiæ partem cui præerat, adhortatus sit literis, ut à Donatistis conferrent sese ad Ecclesiæ communionem.

EPISTOLA CXXXIII.

Domino eximio & merito suscipiendo, atque in Christi visceribus dilectissimo filio Pammachio, Augustinus in Domino salutem.

BONA opera tua Christi gratia germinantia, te nobis in membris eius honorandum, & planè notissimum dilectissimumque fecerunt. Neque enim si quotidie faciem tuam viderem, notior mihi esses, quàm cum interiore tuum pacis decorem, pulchrū ac veritatis luce radiantem, in vnus tui facti candore conspexi, conspexi & agnoui, agnoui & amavi: huic nunc loquor, huic scribo, dilecto amico meo, qui mihi corpore absenti absens innotuit. Verum tamen iam simul eram, & coniuncti sub vno capite viuebamus, in cuius charitate nisi radicatus esses, non tibi tam dilecta catholica vnitas foret, nec colonos tuos Aphros, eo terrarum, vnde Donatistarum furor exortus est, hoc est, in media consulari Numidia constitutos, tali admoneres alloquio, tanto feruore spiritus animares, ut deuotione promptissima ad sequendum eligerent, quod te talem ac tantum virum non nisi agnita veritate sequi cogitarent: & tam longè à te locorum interuallis remoti irent sub idem caput, atque in eius membris in æternum tecū deputarentur, cuius præcepto tibi temporaliter seruiunt. In hoc ergo tuo facto te cognicim amplectens, exultauit ut gratularer tibi in Christo Iesu Domino nostro, tibi que has gratulatorias literas mitterem, qualecunque specimen cordis & amoris erga te mei: neque enim amplius potui. Sed quæso ne tu hæctenus quicquid te diligo metiaris, perlectam transi hanc epistolam transitu inuisibili qui intus fit, & perge cogitatio in pectus meum, & cerne quid illic de te agatur. Parebit enim oculo caritatis cubiculum caritatis, quod claudimus aduersus nugas tumultuosas seculi, cum illic Deum adoramus: & videbis ibi delicias

Rom. 5. 4. 3.

1. Cor. 12. 6. 14.

cias lætitiæ meæ de tam bono opere tuo, quas nec lingua effari, nec stylo exprimere valeo, calentès atque flagrantès in sacrificio laudis eius, quo inspirante hoc voluisti, & quo adiuuante potuisti. Gratiās Deo super inenarrabili dono eius. O quàm multorum tecū pariter fenatorum, pariterque sanctæ Ecclesiæ filiorum, tale opus desideramus in Aphrica, de quali tuo lætamur. Sed illos periculosum est exhortari, tibi securum est gratulari. Illi enim fortè non facient, & tanquam nos in animo eorum vicerint inimici Ecclesiæ, decipientis insidiabuntur infirmis. Tu verò iā fecisti, vnde inimici Ecclesiæ, liberatis confundantur infirmis. Proinde sufficere visum est, ut ipse quibus Christiano iure potueris, amica fiducia ista epistolam legas. Sic enim ex tuo facto fieri posse in Aphrica credent, quod fortè dum putant fieri non posse, pigrescunt. Insidias autem quas ipsi hæretici distorto corde moliantur, quoniam ipsi eas arbitrantur valere aliquid in possessione Christi, animo tuo, nec rescribere volui. Audies tamen hæc à fratribus meis, quos plurimum commendo eximietati tuæ, ne in tam magna tamque inopinata salute hominū, de quibus per te catholica mater exultat, asperneris etiam superflua metuentes.

Augustinus Severo abbati, blandissimè monens ne mutuis laudibus cerret, sed potius ea tractet quæ propius pertinent ad pietatem.

EPISTOLA CXXXV.

Domino beatissimo atque dulcissimo, venerabili nimiumque desiderabili fratri & consecratosi Severo, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus & qui mecum sunt fratres in Domino salutem.

EPISTOLA mea quæ peruexit charissim⁹ filius & condiaconus noster Timotheus iam parata erat profecturo, quādo filij nostri Quod uult deus & Gaudentius ad nos venerūt cū literis tuis. Inde factū est ut cōtinuò proficiscēs, non afferret responsum meam, quoniam post illorum aduentum quantumcumque apud nos immoratus est, & profecturus per horas singulas videbatur. Sed et si per eum respōdissem, adhuc debitor forem. Nam & nunc quod videor respondisse debitor sum non dico caritatis, quæ tanto magis debemus, quanto amplius impēderimus, cuius nos perpetuos debitores ostendit Apostolus dicens; Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicē diligatis: sed ipsius epistolæ tuæ, quando enim sufficiā tuæ suauitatis, tantæque auiditatis animi tui quam mihi lecta nunciauit? Rem quidem mihi in te notissimā insinuauit, verū tamen et si nō mihi rei nouæ insinuatric, noua tamē rescriptorum exactrix fuit. Miraris fortasse cur me huius debiti persolutorem imparem dicam, cū tu de me tam multum sentias, qui me tāquam anima mea noueris: sed hoc ipsum est quod mihi magnam difficultatē fecit respondendi literis tuis, quia & quātus mihi videaris parco dicere propter verecundiam tuā, & vtiq; minus dicendo cū tu in me tantam laudem contuleris, quid nisi debitor remanebo? Quod nō curarem si ea quæ de me ad me loquutus es, nō ex caritate sincerissima dicta scirem, sed adulatione inimica amicitia. Hoc quippe modo nec debitor fierem, quia talia rependere non deberem: sed quātus magis noui quàm fideli animo loqueris, tanto magis video quanto debitor grauer. Vide autem quid mihi contigit, ut me quodammodo ipse laudauerim, qui me à te fideliter laudatum dixerim. Sed quid aliud dicerē, quàm id quod de te admonui quem nosti. Ecce mihi nouam feci quæstionem, quam tu non proposuisti, & eam fortassis expectas ut soluam: ita mihi parum erat quod debitor eram, nisi etiam me ampliore debito ipse cumulare: quanquam hoc facile sit ostēdere, & si non

Rom. 13. 8. 8.

ostendā facile tibi videre, & vera infideliter dici posse, & non vera fideliter. Qui enim sic credit ut loquitur, et si non vera loquitur, fideliter loquitur: qui autem non credit quæ loquitur, & si vera loquitur, infideliter loquitur. Nunquid ergo dubito quod ea de me credas quæ scripsisti? Quæ cum in me non agnosco, potuisti fideliter de me non vera dicere: sed nolo te vel beneuolentia sic falli cui beneuolentiæ debitor sum, quia & tam fideliter & tam beneuolē ea quæ vera sunt possum de te dicere, nisi, ut supra dixi, verecundia tuæ parcerem. Ego autem quando laudor à germanissimo & familiarissimo animæ meæ, velut à meipso lauder, sic habeo. Quod cernis quàm molestum sit, etiam vera si dicantur. Quanto potius quia etiam cum sis altera anima mea, imò vna sit anima tua & mea, sic in me falleris putando mihi adesse quæ desunt, quomodo & de se ipse vnus homo falli potest? Quod non tam ideo nolo ne quem diligo tu fallaris, verumetiam ne minus ores, ut sim quod iam me esse credis: nec in eo sum tibi debitor, ut eadem progressu beneuolentiæ credam & loquar de te bona, quæ adhuc & tu tibi desse cognoscis, sed ut animo tam quidem beneuolo ea tantum dicam bona tua, dona Dei, de quibus in te certus sum. Quod non ideo non facio ne fallar in eis, sed ne tu à me laudat⁹, ipse te laudasse videaris: & propter illam iustitiæ regulā, quia mihi fieri nō potest si fieri debet, eligo esse debitor quamdiu puto nō esse faciendum. Si autē fieri non debet, nec debitor sum. Sed noui quid mihi ad hæc respondere possis: ita ista loqueris quasi prolixam epistolam tuam de laudibus meis desiderauerim. Absit ut hoc de te credam: sed epistola tua, nolo dicere quàm veris vel quam non veris, plena tamen laudibus meis, hoc de me ut reprehenderem etiam te nolēte flagitauit. Nam si quid aliud volebas ut scriberem, largitorē me desiderabas, non redditorē. Porro iustitiæ ordo sic se habet, ut debitum prius reddamus, tū deinde cui reddimus, si hoc placet, aliquid & donemus: quanquā etiam talia qualia desiderasti ut scriberē, si diligentius præcepta Dominica cogitemus, reddimus potius quàm donamus, si nemini quicquam debēdum est, nisi ut inuicem diligamus. Ipsa quippe dilectio exigit debitum ut fraternæ charitatis seruientes eum qui se adiuuari rectè velit, in quo possumus adiuuemus. Sed mi frater & tu credo quod noueris quāta sint in manibus meis, quibus tōb diuersas curas quas nostræ seruitutis necessitas habet, vix mihi paucissimæ guttæ temporis stillantur, quas alijs rebus si impenderem, cōtra officij meum mihi facere videor. Quod enim vis ut ad te prolixam epistolam scribam, & hoc quidem debeo, fateor, debeo profus hoc tam dulci, tam sincere, tam merè voluntati tuæ. Sed quia bonus es amator Iustitiæ, inde te admonco, ut de illa quam diligis hoc à me libentius audias. Cernis prius esse quod tibi & alijs, quàm quod tibi tantummodo debeo, & tempus ad omnia mihi non sufficit, quando nec ad illa quæ priora sunt. Vnde omnes charissimi & familiarissimi mei, quorum in nomine Christi inter primos mihi es, rem facient officij sui, si non solum alia mihi scribenda ipsi non imponant, verumetiam cæteros quanta possunt autoritate & sancta benignitate prohibeant: ne videar ego durus cum à singulis petita non dederō, dum ea volo magis reddere quæ omnibus debeo. Denique cum sicut speramus & promissum tenemus, ad nos venerit venerabilitas tua, scies quibus operibus literarum & quantum occupatus sim, & instantius facies quod rogauit, ut & alios quos potueris mihi aliquid aliud scribendum volentes iniungere à me demoliaris. Dominus Deus noster impleat cordis tui tam grandem, & tam sanctum finem quem ipse fecit, Domine beatissime.

4. aduersus

Augustinus Felici & Hilarino episcopis, adhortans vt afflictio- nes patienter ferant, Bonifacium presbyterum liberans in- uidia, quod diceretur ab ipso submotus ex ordine presby- terij.

EPISTOLA CXXXVI.

Domini dilectissimi meritoq, honorandis fratribus Fe- lici & Hilarino, Augustinus in Domino salutem.

NON miror satanam fidelium animos perturban- tem, cui resistite permanentes in spe promissio- rum Dei, qui fallere non potest: qui non solum nobis in se credentibus & sperantibus, & in eius charitate vs- que in finem perseuerantibus polliceri premia aeter- na dignatus est, verumetiam temporalia scandala non defutura praedixit, quibus fidem nostram excerci & proliari oporteret. Ait enim; Quoniam abundabit ini- quitas, refrigescet charitas multorum: sed continuo subiecit; Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Quid ergo mirum, si homines seruis Dei detrahunt, & qui eorum vitam peruertere non possunt, famam decolorare conantur, cum ipsum Deum & Dominum eorum quotidie blasphemare non ces- sent, cum eis displicet quicquid contra eorum volun- tatem iusto & occulto iudicio facit? Vnde exhor- tor prudentiam vestram domini dilectissimi, merito- que honorandi fratres, vt Scripturam Dei, qui nobis in hac aetate futura praenunciauit, & aduersus ea nos firmos esse debere praemonuit, contra hominum maledica vaniloquia suspicionesque temerarias corde Christianissimo cogitatis. Breuiter itaq; dico charita- ti vestrae; Bonifacium presbyterum in nullo crimine apud me fuisse detectum, nequaquam me de illo tale aliquid credidisse vel credere. Quomodo ergo iube- rem de numero presbyterorum nomen eius auferri, vehementer terrente Euangelio vbi Dominus ait; In quo iudicio iudicaueritis iudicabimini? Cum enim causa quae inter illum & Spem exorta est, sub diuino examine pendeat secundum placitum eorum, quod vobis si volueritis poterit recitari, quis ego sum vt au- deam Dei praenire sententiam in delendo vel sup- primendo eius nomine, de quo nec suspicari temere mali aliquid episcopus debui, nec dilucide iudicare homo de occultis hominum potui, cum in ipsis causis secularibus quando ad maiorem potestatem refertur arbitrium iudicandi, manentibus sicuti erant omni- bus rebus, expectetur illa sententia, vnde iam non li- ceat prouocari, ne superiori cognitori fiat iniuria, si eius pendente iudicio aliquid fuerit commutatum? Et utique multum interest inter diuinam & humanam quamlibet excellentissimam potestatem. Domini Dei nostri misericordia nunquam vos deserat domini di- lectissimi & honorandi fratres.

Apparet, quendam in sodalitate Augustini parum sequendae fa- mae inuenim intendisse crimen Bonifacio presbytero Au- gustini, quod ab eo fuerit de stupro interpellatus. Quum res euentibus argumentis nec refelli nec coargui posset, iustus est utique adire sepulchrum Felicis martyris, vt mi- raculo transigeretur iudicium. Id vt clam fieret, curarat Augustinus. Verum quoniam res eruperat in notitiam ho- minum, hortatur omnes ne temere iudicent, neve ob pau- corum delicta, vel ipsi deficiat a pietate, vel de omnibus ma- le suspicentur: declarans, nullam fuisse tam felicem sodali- tatem, in qua non aliquod flagitium existerit.

EPISTOLA CXXXVII.

Dilectissimi fratribus, clero, senioribus, & vniuersa ple- bi Ecclesiae Hipponensis, cui serui in dilectione Chri- sti, Augustinus in Domino salutem.

VT IN AM Scripturae Dei sollicita mente intendentes, in quibusq; scandalis adiutorio nostri sermo- nis non egeretis, & ille vos potius consolaretur qui con- solatur & nos: qui non solum bona quae sanctis & fide- libus suis est redditurus, verumetiam mala quibus erat

hic mundus abundaturus ante praedixit, ante conscri- benda curauit, vt bona post seculi fine sequutura cer- tiores expectarem, quam mala similiter praenunciata ante seculi finem praecedentia sentiremus. Vnde & Ap- ostopolus dicit; Quaecunq; enim ante scripta sunt, vt nos doceremur scripta sunt, vt per patientiam & conso- lationem scripturarum spem habeamus ad Deum. Quid autem opus erat vt ipse Dominus Iesus non solum dice- ret; Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui: quod post seculi finem futurum est; verumetiam exclama- ret; Vae mundo ab scandalis: nisi vt nobis non blandiremur venire nos posse ad sedes felicitatis aeternae, nisi temporalibus malis exercitati non deficeremus? Quid opus fuit vt diceret, Quonia abundabit iniqui- tas, refrigescet charitas multorum, nisi vt illi de quibus continuo loquutus adiunxit; Qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit: cum hac iniquitatis abundan- tia refrigescerent charitate viderent, non perturba- rentur, non expauescerent, non quasi rebus imperatis & inopinatis contristati deficerent: sed potius videtes accidere quae futura praedicta sunt ante finem, patienter perseuerarent vsq; in fine, vt securi mererentur reg- nare post finem, in ea vita quae non habet finem. Pro- inde charissimi in isto scandalo quo de Bonifacio pre- sbytero nonnulli perturbantur, non vobis dico vt non doleatis. Qui enim ista non dolent, non est in eis cha- ritas Christi: qui autem etiam de talibus gaudent, abun- dat in eis malignitas diaboli. Non quia in memorato presbytero apparuit aliquid quod dignum damnatio- ne iudicaretur, sed quia duo de domo nostra talem ha- bent causam, vt vnus eorum sine dubio perditus ha- beatur, & sit alterius fama apud quosdam mala, apud quosdam dubia, etiam si non sit maculata conscientia. Dolete ista, quoniam dolenda sunt. Non tamen sic vt eo dolore vestra charitas bene viuendo refrigescat, sed potius ad Dominum deprecandum ardescat, vt si innocens est presbyter noster, quod magis credo, quia cum sensisset alterius motum impudicum & immundum, nec consentire voluit nec tacere, cito eum sua diuina sententia manifestatum ministerio proprio repraesentet. Si autem male sibi conscius, quod suspicari non audeo, voluit alterius existimationem laedere, cum eius pudici- tia contaminare non posset, sicut dicit ipse eum quo habet causam, non eum permittat suam occultare ne- quitiam, vt quod homines inuenire non possunt, de quo- liber eorum diuino iudicio propaletur. Cum enim ista me causa diu cruciasset, nec inuenire quomodo vnus e duobus conuinceretur, quamuis magis presbytero credidissent: cogitaueram primo sic ambos Deo relin- quere, donec in vno eorum, qui mihi suspectus erat aliquid existeret, vnde non sine iusta & manifesta cau- sa de nostro habitaculo proijceretur. Sed cum pro- moueri in clericatu, siue illic per me, siue alibi per li- teras meas vehementissime conaretur, ego autem nullo modo adducerem ei homini, de quo ratum mali existi- marem manus ordinationis imponere, aut per com- medationem meam alicui fratri meo eum subintro- ducere, turbulentijs agere coepit, vt si ipse in clericatu non promoueretur, nec presbyter Bonifacius in suo gradu esse permetteretur. In qua eius prouocatione cum viderem Bonifacium nolle quibuslibet infir- mis & ad suspensionem propensis de suae vitae dubi- tatione scandalum fieri, paratumque esse honoris sui apud homines damnum perperit potius, quam in ea contentione, in qua non posset ignorantibus, & dubitantibus vel ad male suspicandum procliuoribus suam demonstrare conscientiam, vsque ad Ecclesiae perturbationem inaniter progredi: elegi aliquid me- dium, vt certo placito se ambo constringerent ad lo- lum sanctum se peregrinatos, vbi terribiliora opera Dei non sanam cuiusque conscientiam multo facilius aperiri-

aperirent, & ad confessionem vel poena vel timore compellerent. Vbiq; quidem Deus est, & nullo con- trinetur vel includitur loco qui condidit omnia, & cum a veris adoratoribus in spiritu & veritate oportet ado- rari, vt in occulto exaudiens, in occulto etiam iustifi- cet & coronet. Veritatem ad ista quae hominibus vi- sibiliter nota sunt, quis potest eius consilium perferu- tari, quare in aliis locis haec miracula fiant, in aliis non fiat? Multis enim notissima est sanctitas loci, vbi bea- ti Felicis Nolensis corpus conditum est, quod volui vt pergerent, quia inde nobis facilius fideliusq; scribi po- test quicquid in eorum aliquo diuinitas fuerit propa- latum. Nam & nos nouimus Mediolani apud memo- riam sanctorum, vbi mirabiliter & terribiliter daemo- nes consistuntur, furem quandam quia ad eum locum venerat vt fallum iurando deciperet, compulsum fuisse confiteri furtum, & quod abstulerat reddere: nuquid non & Aphrica sanctorum martyrum corporibus ple- na est? Et tamen nusquam hic scimus talia fieri. Sicut enim quod Apostolus dicit; Non omnes sancti habent dona curationum, nec omnes habent diuinationem spirituum; ita nec in omnibus memoriis sanctorum ista fieri voluit ille qui diuidit propria vnicuique, prout vult. Quapropter cum ego noluissem hunc grauissi- mum dolorem cordis mei vobis perferri in notitiam, ne vos atrociter & inaniter contristando turbarem, fortassis ideo Deus noluit vos latere, vt nobiscum o- rationibus incumbatis, vt quod ipse in hac causa no- uit, nos autem nosse non possumus, etiam nobis ma- nifestare dignetur. Nomen autem presbyteri propterea non ausus sum de numero collegarum eius vel sup- primere vel delere, ne diuina potestate sub cuius exa- mine causa adhuc pendet, facere videret iniuriam, si illius iudicium meo vellem prauidicio praenire: quod nec in negociis secularibus iudices faciunt, quan- do causae dubitatio ad maiorem potestatem refertur, vt pendente relatione aliquid audeant commutare. Et in episcoporum concilio constitutum est, nullum clericum qui nondum conuictus sit, suspendi a com- munionem debere, nisi ad causam suam examinandam se non praesentauerit. Bonifacius tamen hanc humili- tatem suscepit, vt nec literas acciperet quibus in peregrinatione honorem suum quaereret, vt in eo loco vbi ambo ignoti sunt, circa ambos aequalitas seruaretur. Et nunc si vobis placet vt nomen eius non recitetur, ne iis qui ad Ecclesiam accedere nolunt, sicut ait Ap- ostopolus, demus occasionem quaerentibus occasionem, non erit nostrum hoc factum, sed eorum quorum causa fuerit factum. Quid enim obest homini, quod ex illa tabula non vult eum recitari humana ignorantia, si de libro viuorum non eum delet iniqua conscientia? Pro- inde fratres mei qui timetis Deum, mementote quod ait apostolus Petrus; Quoniam aduersarius vester dia- bolus tanquam leo rugiens circumit quaerens quem deuoret. Quem non potest deuorare seductum ad ne- quitiam, famam ipsius inquinare conatur, vt si fieri po- test opprobriis hominum & malarum linguarum de- tractione deficiat, & sic in eius fauces ruat. Si autem nec famam innocentis maculare potuerit, hoc ei per- suadere tentat, vt per maleuolas suspiciones de fratre suo iudicet, & sic ab illo implicatus absorbeat. Et quis omnes eius captiones & circumentiones vel comprehendere vel enumerare sufficiat? Aduersus ta- men haec tria quae ad causam praesentem pertinent propius; ne mala exempla imitando ad nequitiam seducamini, ita vos per Apostolum adloquitur Deus; Ne sitis iugum ducentes cum infidelibus. Quae enim participatio iustitiae cum iniquitate? Aut quae societas luci ad tenebras? Item alio loco, Nolite, inquit, sedu- ci: Corruptunt mores bonos colloquia mala: Sobrii estote iusti, & nolite peccare. Vt autem linguis detra-

hentium non deficiatis, sic per prophetam Dominus dicit; Audite me qui scitis iudicium, populus meus in quorum corde lex mea est. Opprobria hominum no- lite metuere, & detractione eorum ne superemini, nec quod vos spernat magni duxeritis: sicut enim ves- timentum ita per tempus absumuntur, & sicut lana a tineae comeduntur: iustitia autem mea in aeternum ma- net. Iam vero ne maleuolo animo de seruis Dei falsa suspicando percaatis, illud apostolicum recordamini, vbi ait; Nolite ante tempus iudicare quicquam, donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebra- rum, & manifestet cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique a Deo. Et item illud quod scriptum est; Quae manifesta sunt vobis, quae autem occulta sunt, Domino Deo vestro. Manifestum est quidem, quia ista in Ecclesia non accidunt sine graui tristitia san- ctorum atque fidelium, verumtamen consoletur nos qui cuncta praedixit, atque vt abundantia iniquitatis non refrigescamus, sed vsque in finem perseueremus, vt salui esse possimus admonuit. Nam quantum ad me attinet, & si est in me quantumcunque charitas Chri- sti, quis vestrum infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Nolite itaque angere cruciatus meos deficiendo vel in suspicionibus falsis, vel in peccatis alienis. Nolite obsecro vos, ne dicam- de vobis; Et super dolores vulnerum meorum addi- derunt: nam illi qui gaudent de istis doloribus nostris, de quibus in persona corporis Christi tanto ante pra- dictum est; Aduersus me insultabant qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant vinum: multo tolerabilius sustinentur, pro quibus tamen etiam ipsi orare & bonum eis velle didicimus. Ad quid enim aliud sedent isti, & quid aliud captant, nisi vt quisquis episcopus vel clericus vel monachus vel sanctimonialis ceciderit, omnes tales esse credant, iacentem, contendant, sed non omnes posse manifestari? Et tam etiam ipsi cum aliqua maritata inuenitur adulterata, nec pro- iiciunt uxores suas, nec accusant matres suas. Cum autem de aliquibus qui sanctum nomen profiterentur, aliquid criminis vel falsi sonnerit vel veri patuerit, in- stant, fatagunt, ambiunt, vt de omnibus hoc creditur. Hos ergo de nostris doloribus suauitatem suae malae linguae captantes, facile est vt illis canibus compare- mus, si forte in malo intelligendi sunt, qui lingebant vulnera pauperis illius, qui ante inuam diuitis iace- bat, & quousque veniret ad requiem sinus Abraham, laboriosa & indigna omnia tolerabat. Vos me nolite amplius cruciare, qui aliqua spem habetis ad Deum: vos nolite illa vulnera quae illi lingebant multiplicare: vos pro quibus periclitamur, omni hora habentes fo- ris pugnas: intus timores; periculum in ciuitate, pe- riculum in deserto, periculum ex gentibus, periculum ex falsis fratribus. Scio quia doletis, sed nuquid acrius quam ego? Scio quia conturbati estis, & timeo ne inrer linguis maledicorum deficiat, & pereat infirmus, pro- pter quem Christus mortuus est. Non ex vobis increpescat dolor noster, quia non culpa nostra factus est vester. Nam hoc est quod praecauere conatus sum, vt si fieri posset, hoc malum nec vitandum negligeret, nec in ves- tra notitiam perferretur, vbi infructuose cruciaren- tur firmi, & periculose turbarentur infirmi. Sed qui hoc cognito permisit vos tentari, det vobis vires susti- nendi, & erudiat vos ex lege sua: doceat vos & mi- tiget a diebus malignis, donec sodiatur peccatori fo- uea. Audio nonnullos vestrum hinc amplius contrista- ri, quam de lapsu duorum illorum diaconorum, qui ex parte Donati venerant, tanquam discipulique Proculia- ni insultauerint, velut gloriantes de nobis, quod ex no- stra disciplina nihil tale in clericis extitisset. Quod quicumq; fecistis, fateor vobis, non bene fecistis. Ecce docuit vos Deus, vt qui gloriatur, in Domino glo- rietur:

1. Cor. 12. d. 20.
Ibid. b. 11.
2. q. 1. No- men.
2. Cor. 11. c. 12.
1. q. 3. Quid obest.
1. Pet. 5. c. 5.
1. prius.
2. Cor. 6. c. 14

Math. 24. b. 12.
Math. 7. a. 2.
2. q. 1. Nom.

1. Cor. 4. a. 5.
2. Cor. 5. b. 11.
2. Cor. 11. c. 20.
1. Pet. 2. c. 29.
Ibid. b. 13.
Luc. 16. a.
1. Cor. 7. d.
1. Cor. 11. f.
1. Cor. 8. d.
1. Pet. 2. c. 13.
1. Hieron. 9. c. 24.
1. Cor. 1. d.
2. Cor. 10. d. 17.

Nos autem etiam hoc plurimum adiuuat apud Deum, quod pro eis misericorditer contristamur, & pro ipsa tristitia congemiscimus & oramus. Vnde honorabilis & in Christo laudabilis famula Dei, & castitiam tuam de talibus, & vigilantiam atque cautelam contra tales quam tuis literis expressisti, multum approbo & laudo, atque ut in hac via perseveraret ambules, pro meis viribus quia hoc exigo, & horrore & moneo, ut miseraris eorum tamquam simplex ut columba, caueas autem illos tanquam astuta sicut serpens: desque operam quantum potes, ut qui tibi adherent tecum in recta fide permaneant, aut ad fidem rectam, si forte in aliquo aliqui deprauati sunt, corrigantur. De homine autem quem suscepit verbum Dei, cum caro factum est & habitauit in nobis, emendarem aliquid, si in eo quod credis falsum aut peruersum inueniret. Hoc ergo crede quod credis, quia in illo homine totam naturam nostram suscepit filius Dei, id est & animam rationalem & carnem mortalem sine peccato: infirmitatis enim nostrae particeps factus est, non iniquitatis, ut per infirmitatem communem, solueret iniquitatem nostram, & adduceret nos ad iustitiam suam, bibens mortem de nostro, & propinans vitam de suo. Sed si habes aliquam Scripturam eorum, in qua asserunt quod huic fidei sit contra, dignare eam mittere, ut non solum fidem nostram dicamus, sed eorum quoque; perfidiam, quantum possumus refellamus. Sine dubio enim hoc ipsum, quod peruersum & impietate sentiunt, aliquibus testimoniis diuinarum Scripturarum conatur asserere. In quibus eis ostendendum est, quam non recte intelligant literas sacras conscriptas ad fidelium salutem: tanquam si quisquam se medicinalibus ferramentis grauius vexet, quae vtrique non ad vulnerandum, sed ad sanandum sunt instituta. Multum autem laborauimus & laboramus, quantum Dominus donat contra diuersos errores arguendos. Sed laborum nostrorum opuscula si forte habere desideras, mitte qui tibi describant. Voluit enim Deus ut hoc facillime possis, qui tibi dedit vnde possis.

DE EPISTOLA CENTESIMA QUADRAGESIMA SECVNDA.

Hoc loco sequatur Epistola proliza ad Demetriadem virginem, quam confusus Augustinus non esse: eam hoc loco summoimus, & in appendicem referimus: numerum tantum priorum manere passus sumus.

Augustinus & Alipius Iulianae viduae matri Demetriadis virginis, ne fallatur epistola quam eloquens quidam ad illam scripsit. Quidam suspicantur esse Iulianae, sed non alienam ab errore Pelagianorum.

EPISTOLA CXLIII.

Domine debitis in Christo officiis honoranda & merito illustri filia Iuliana, Alipius & Augustinus in Domino salutem.

GRATE admodum nobis iocundeque accidit, ut simul nos constitutos apud Hipponem tuae reuerentiae literae reperirent, quibus haec rescripta pariter redderemus, cognita vestra incolumitate gaudentes, vicissimque nostram quam vobis charam esse confidimus mutua dilectione nuntiantes domina debitis in Christo officiis honoranda & merito illustri filia. Scire autem vos optime scimus, quantum vobis debeamus religionis affectum, quantaque nobis & apud Deum & inter homines sit cura de vobis. Licet enim vos per literas primum, deinde etiam praesentia corporali pia & catholica, hoc est vera membra Christi exiguitas nostra cognouerit: tamen etiam per ministerium nostrum, cum accepissetis verbum auditus Dei, sicut dicit Apostolus: Accepistis non ut verbum hominum, sed sicut est verum verbum Dei. Cuius ministerij nostri adiuuante gratia & misericordia Saluatoris in domo vestra tatus frui-

ctus exortus est, ut humanis nuptiis iam paratis, sancta Demetrias spiritali sponsi illius praeferreret amplexum, cui specioso praefiliis hominum ad habendam spiritus vberioris fecunditatem, nec ad amittendam carnis integritate virgines nubunt. Nesciremus autem quemadmodum nostra illa tunc exhortatio a fidei & nobili virgine fuisset accepta, nisi nobis profectis, cum post paululum professa fuisset sanctimoniam virginalem, hoc ingens Dei donum quod per seruos quidem suos plantat & rigat, sed per seipsum dat incrementum, nobis operariis prouenisse, vestram literarum letissimo nuncio & veraci testimonio disceremus. Quae cum ita sunt, nemo nos improbos dixerit, si in vobis admodum ut contraria gratiae Dei dogmata deuictis, necessitudine sumus propensiores solliciti. Nam licet nos Apostolus non solum opportune, verum etiam importune praedicando verbo instare praecipiat: non tamen in eorum hominum numero vos habemus quibus sermo vel pagina nostra importuna videatur, quando id quod ad sanam doctrinam non pertinet, vos ut vigilanter euitetis alloquimur: Hinc ergo est quod admonitione nostra tam grato animo suscepistis, ut in epistola tua ad quam nunc rescribimus diceretis: sane quod me hortatut reuerentia vestra, ne aures indulgeam his hominibus qui prauis tractatibus venerandam fidem sepe corrumpunt, gratias vberes ago tam pie admonitioni. Quod itaque adiungis & dicitis: Sed nouerit sacerdotium vestrum, longe me ac domunculam meam ab huiusmodi personis esse discretam: omnisque familia nostra ad eam catholicam sequitur fide, ut in nullam haeresim aliquando deuiauerit, nec unquam lapsa sit: non dico in eas sectas quae vix expiantur, sed nec in eas quae paruos habere videntur errores. Hoc est quod nos magis magisque compellit non tacere apud vos de iis qui etiam illa quae sana sunt vitare coguntur. Domum enim vestram non paruum Christi ecclesiam deputamus. Nec sane paruus est error illorum, qui putant ex nobis ipsis nos habere, si quid iustitiae, continentiae, pietatis, castitatis in nobis est: eo quod ita nos condiderit Deus, ut vltra, praeter quod nobis reuelat scientiam, nihil nos adiuuet, ut ea quae facienda discendo nouimus, etiam diligendo faciamus, naturam scilicet atque doctrinam definientes tantummodum esse gratiam Dei & adiutorium, ut recte iustaque, viuamus. Ad habendam vero bonam voluntatem, ubi est hoc ipsum quod iuste viuimus, & ipsa charitas quae in omnibus Dei donis ita excellit, ut etiam Deus dicta sit, quae vna adimpletur in nobis, si quid diuinis legis & admonitionis implemus, noluit nos diuinitus adiuuari, sed nos ipsos dicunt arbitrio proprio nobis ad ista sufficere. Non vobis videatur error iste mediocris, profecti velle Christianos, nec velle audire Apostoli Christi: qui cum dixisset, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, ne quisquam eam se habere non nisi per proprium putaret arbitrium, continuo subiunxit: Per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Hac esse magna gratiam Saluatoris qui ascendens in altum, captiuauit captiuitates, & dedit dona hominibus, quibus nondum confitetur, quantum & quam exitabiliter etret, intelligis. Quomodo ergo a vobis, quibus tanta dilectionem debemus, admonendis ut talia caueatis, dissimulare possimus, cum legissemus librum quem ad sanctam Demetriadem quisnam scripsit, vel vtrum ad vos peruenerit, vestris potius rescriptis nosse volumus: in quo libro, si fas est, legat virgo Christi vnde credat virginalem suam sanctitatem, omnesque spirituales diuitias, non nisi ex seipsa sibi esse, atque ita prius quam sit plenissime beata, discat Deo esse, quod absit, ingrata. Verba enim ad illam scripta in eodem libro sunt ista: Habes ergo & hic, inquit, per quae merito praepararis aliis, imo hinc magis: nam corporalis

ralis nobilitas atque opulentia, tuorum intelliguntur esse non tua: spirituales vero diuitias nullus tibi praeter te conferre poterit. In his ergo iure laudanda, in his merito ceteris praeferrenda es, quae nisi ex te & in te esse non possunt. Cernis nempe quanta in his verbis sit cauenda pernicies. Nam vtrique quod dictum est: Non possunt esse ista bona nisi in te, oprime & verissime dictum est, iste plane cibus est. Quod vero ait, Non nisi ex te, hoc omnino virus est. Absit ut haec liberet audiat virgo Christi, quae pie intelligit propriam paupertatem cordis humani, & ideo illic nisi spoli sui donis nescit ornari. Audiatur ergo potius Apostolum dicentem: Desponsaui vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Timeo autem ne sicut serpentes Euam seduxit in versuta sua, sic & vestrae mentes corrumpantur a castitate quae est in Christo. Et propterea de his quoque spiritualibus diuitiis, non istum qui dicit, Nullus tibi eas praeter te conferre potest, & nisi ex te & in te esse non possunt: sed illi audiat qui dicit, Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, ut eminentia virtutis sit Dei & non ex vobis. De ipsa quoque sacra continentia virginali, quod non sibi sit ex seipsa, sed sit Dei donum, quamuis credenti volentique collatum, eundem audiat veracem piusque doctorem, qui cum hinc ageret, ait, Vellem omnes esse sicut me ipsum: sed unusquisque proprium donum habet a Deo, alius sic, alius autem sic. Audiatur etiam ipsum, non tantum suum, sed vniuersae Ecclesiae vnicuique sponsum de tali castitate atque integritate dicentem: Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est, ut intelligat ex eo quod habet tam magnum bonum atque praclarum, se potius Deo & Domino nostro gratias agere debere, quam cuiusquam verba, quod velut ex se ipsa id habeat, ut non dicamus assentantis adulatoris, ne de occultis hominum temere iudicare videamur, certe errantis latitatoris audire, Omne quippe datum optimum, & omne donum perfectum, sicut dicit etiam apostolus Iacobus, desursum est descendens a patre luminum. Hinc ergo & sancta virginitas, quae te filia volentem gaudentemque, vicit, natu posterior, actu prior, genere ex te, honore ante te, arate subsequens, sanctitate praecedens: in qua etiam tuum esse coepit, quod in te esse non potuit. Illa quippe carnaliter non nupsit, ut non tantum sibi, sed etiam tibi vltra te spiritaliter augetur: quouiam & tu ea compensatione maior illa es, quod ita nupsisti ut nasceretur. Haec Dei dona sunt, & vestra quidem sunt, sed non ex vobis. Habetis enim thesaurum istum in terrenis corporibus, & adhuc fragilibus tanquam in vasis fictilibus, ut eminentia virtutis sit Dei, & non ex vobis. Nec miremini, quia dicimus & vestra esse, & ex vobis non esse. Nam & panem quotidianum dicimus nostrum, sed tamen addimus, Da nobis, ne putetur esse ex nobis. Proinde sicut scriptum est: Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite: oratis ut perseveranter & proficenter habeatis: gratias agitis, quia non ex vobis habetis. Quis enim vos ab illa ex Adam massa mortis perditionisque, discernit? Nonne ille qui venit quaerere & saluare quod perierat? An vero quando Apostolo dicente audierit homo, Quis enim te discernit? responsurus est: Bona voluntas mea, fides mea, iustitia mea, & non continuo quod sequitur auditurus: Quid enim habes quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti? Nolumus ergo ut virgo sacra, quum audit vel legit, Spirituales diuitias nullus tibi praeter te conferre poterit: in iis iure laudanda, in iis merito ceteris praeferrenda es, quae nisi ex te & in te esse non possunt: nolumus proliis ita gloriaris quasi non accepisti. Dicat quidem: In me sunt Deus vota tua quae reddam laudes tibi. Sed quia in illa, non etiam ex illa, meritis nerit etiam dicere: Domine in voluntate tua praest-

tisti decori meo virtutem: quia etsi etiam ex illa propter arbitrium proprium, sine quo non operamur bonum, non tamen sicut iste dixit, non nisi ex illa. Proprium quippe arbitrium nisi Dei gratia iuuetur, nec ipsa bona voluntas esse in homine potest. Deus est enim, inquit Apostolus, qui operatur in nobis & velle, & operari pro bona voluntate: non sicut isti sentiunt tantummodo scientiam reuelando ut nouerimus quid facere debeamus, sed etiam inspirando charitatem, ut ea quae discendo nouimus etiam diligendo faciamus. Nam vtrique nouerat ille quam magnum bonum esset continentia qui dicebat: Et cum scirem quia nemo potest esse continens, nisi Deus det: non solum ergo sciebat quantum esset hoc donum, & quam desiderabiliter esse concupiscendum, verum etiam quod nisi dante Deo esse non posset: docuerat enim cum sapientia. Nam hoc dicit: Et hoc ipsum erant sapientiae, scire cuius esset hoc donum. Nec tamen ei scientia sufficit: sed ait, Adij Dominum, & deprecatus sum illum. Non igitur tantummodo in hoc nos adiuuat Deus, ut sciamus quid agendum sit, verum etiam ut amando agamus, quod discendo iam scimus. Nemo itaque potest esse non solum sciens, verum etiam continens, nisi Deus det. Vnde cum iam ille haberet scientiam, precabatur ut haberet & continentiam, ut esset in illo, quod sciebat quia non esset ex illo: aut propter liberum arbitrium proprium aliquantum & ex illo, non tamen nisi ex illo, quia nemo potest esse continens, nisi Deus det. Ille autem de spiritualibus diuitiis, in quibus est vtrique, etiam ipsa luminosa & speciosa continentia, non ait, In te & ex te esse possunt: sed ait, Nisi ex te & in te esse non possunt: ut quemadmodum non ei sunt alibi nisi in illa, sic ei non aliunde nisi ex illa esse posse credantur, & ob hoc (quod miserator Dominus a corde eius auertat) sic gloriatur quasi non accepit. Et nos quidem de sanctae Virginis disciplina & humilitate Christiana, in qua nutrita & educata est, hoc existimamus, quod illa verba cum legeret, si tamen legit, ingemuit, & pectus humiliter tudit, ac fortassis & fleuit, Dominumque cui dicata & a quo sanctificata est fidenter orauit: ut quomodo illa non sunt verba ipsius, sed alterius, ita non sit talis & fides eius, quae se aliquid habere credat, de quo in se non in Domino gloriatur. Nam gloria quidem eius in ipsa est, non in verbis alienis, sicut Apostolus dicit: Opus autem suum probet unusquisque, & tunc in semetipso gloriam habebit, & non in altero. Sed absit ut gloria sua ipsa sit, & non ille cui dicitur: Gloria mea, & exaltans caput meum. Ita quippe est in ea salubriter gloria eius, cum Deus qui in illa est, ipse est gloria eius, a quo habet omnia bona quibus est bona, & habebit omnia quibus melior erit, in quantum in hac vita melior esse poterit, & quibus perfecta erit, quando fuerit diuina gratia non humana laude perfecta. In Domino enim laudabitur anima eius, qui fatiavit in bonis desiderium eius: quia & hoc desiderium ipse inspirauit, ne virgo eius sic in aliquo bono gloriatur quasi non accepit. De hoc ergo eius affectu vtrum non fallamur, inde nos fac potius rescribendo certiores. Nam illud optime nouimus, cum omnibus vestris cultores vos esse & fuisse indiuiduae Trinitatis. Sed non hinc solum error humanus obrepit, ut aliquis secus sentiat de indiuidua Trinitate. Sunt enim & alia in quibus perniciosissime erratur, sicuti hoc est, vnde diutius fortasse quam fatis esset vestrae fidei castaque prudentiae in hac epistola loquuti sumus: quanquam qui bonum quod ex Deo est, negat esse ex Deo, nescimus cui faciat iniuriam nisi Deo, ac per hoc illi vtrique Trinitati: quod malum absit a vobis, sicut abesse credimus. Absit omnino ut tale aliquid in animo non dicimus tuo, vel sacrae virginis filiae

1. Cor. 11. 4.

2. Cor. 4. 7.

1. Cor. 7. 4. 7.

Math. 19. 11.

1. Cor. 1. 17.

1. Cor. 4. 7.

1. Cor. 11. 4.

1. Thess. 5. 4.

1. Cor. 19. 11.

1. Cor. 4. 7.

1. Thess. 5. 4.

1. Thess. 5. 4.

Phil. 2. 4.

1. Cor. 11. 4.

1. Cor. 11. 4.

Gal. 6. 4.

1. Cor. 11. 4.

1. Cor. 11. 4.

1. Thess. 5. 4.

filia tua, sed in cuiusq; extremi meriti famuli vel famula vestra liber iste fecerit, ex quo nonnulla verba quae facilius intelligi possent ponenda credidimus. Si autem diligentius intendatis, etiam illa quae ibi videntur velut pro gratia siue adiutorio Dei dicere, sic inuenietis ambigua, vt possint referri vel ad naturam vel ad doctrinam vel ad remissionem peccatorum. Nam & quod cogitur confiteri, orare nos debere ne intremus in tentationem, possunt ad hoc referre: vt hactenus nos ad id respondeant adiuuari, quatenus orantibus atque pulsantibus nobis aperiat intelligentia veritatis, vbi discimus quid facere debeamus, non vt vires accipiat voluntas nostra, quibus id quod discimus faciamus. Et quod nobis in gratia vel adiutorio Dei dicunt Dominum Christum bene viuendi propositum exemplum, ad eandem doctrinam reuocant, quia scilicet in eius exemplo discimus quemadmodum viuere debeamus: non autem volunt ad hoc nos iuuari, vt quod discendo cognoscimus, etiam diligendo faciamus. Aut certe in eodem libro inuenite aliquid, si potestis, vbi excepta natura, excepto quod ad eandem naturam pertinet arbitrio voluntatis, excepta remissione peccatorum & reuelatione doctrinae, tale Dei adiutorium confiteatur, quale confitetur ille qui dixit: Cum scirem quia nemo potest esse continens, nisi Deum, & hoc ipsum erat sapientiae, scire cuius esset hoc donum, adij Dominum & deprecatus sum illum. Neque enim iste aut naturam precando volebat accipere in qua conditus erat, aut de naturali voluntatis arbitrio satagebat cum quo conditus erat, aut remissionem peccatorum desiderabat: quin potius continentiam, ne peccaret, optabat, vel quid faciendum esset, scire cupiebat, cum iam se scire fateretur cuius esset hoc donum. Sed vtique tantas voluntatis vires, tantum dilectionis ardorem volebat accipere spiritus sapientiae, qui sufficeret ad implendam magnitudinem continentiae. Si ergo tale aliquid illic inuenire potueritis, vberimas gratias agimus, si rescribendo insinuare dignemini. Satis enim dici non potest quantum cupiamus in eorum hominum scriptis, qui propter acrimoniam atque facundiam leguntur a plurimis, apertam confessionem illius gratiae reperiri, quam vehementer commendat Apostolus, qui etiam ipse mensuram fidei, (sine qua impossibile est Deo placere, ex qua iustus uiuit, quae per dilectionem operatur antequam & sine qua omnino nulla cuiusquam bona opera existimanda sunt, quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est,) Deum dicit vnicuique partium. Nec sola reuelatione scientiae nos diuinitus adiuuari, vt pie iusteq; viuamus, quae sine charitate inflat: verum etiam in inspiratione charitatis ipse, quae plenitudo legis est, & quae cor nostrum, vt scientia non inflat, edificat. Sed adhuc nusquam tale aliquid in eorum literis potuimus inuenire. Maxime autem hoc in isto libro esse vellemus, ex quo descripta illa verba posuimus, vbi virginem Christi ita laudans tanquam spirituales diuitias nullus ei praeter ipsam conferre possit, & tanquam nisi ex ipsa esse non possint, non vult eam in Domino gloriarī, sed sic gloriarī quasi non acceperit. In quo libro quamuis nec ipse nec tuae reuerentiae nomen exprefserit, tamen a matre virginis vt ad eam scriberet ad se postulatum esse commemorat. In quadam vero epistola sua idem Pelagius, vbi & nomen suum apertissime ponit, nec nomen facere Virginis tacet, dicit ad eam se scripsisse, & eiusdem sui operis testimonio probare nititur se gratiam Dei quam vel tacere vel negare asseritur, apertissime confiteri. Sed vtrum ipse sit liber, in quo de spiritualibus diuitiis illa verba posuit, vel vtrum ad vestram peruenerit sanctitatem, rescriptis vestris petimus nos dignemini facere certiores.

Augustinus Anastasio, exhortans ad amorem charitatis, quae nobis non contingit, nisi ex dono Dei.

EPISTOLA CXLIII.

Domino fratri sancto & desiderabili Anastasio, Augustinus in Domino Salutem.

Salvandi sinceritatem tuam fidissima occurrit occasio, honorabilem seruorum Dei, fratrum nostrorum Lupicini & Concordialis, per quos etiam si non scriberem, posset charitas tua omnia quae apud nos aguntur, addiscere. Scio enim quantum nos in Christo diligas, quia & tu scis quantum in illo vicissim diligaris a nobis: & ideo non dubitavi te contristari potuisse, si eos vidisses sine literis meis, quos a nobis profectos, & tanta nobis familiaritate coniunctos ignorare non possis: simul etiam quia rescriptorum debitor fui. Nam ex quo sumpsi epistolam tuam, nisi nunc primum rescripsisse me nescio. Tantis enim curis obstricti & distenti sumus, vt etiam hoc nesciam. Vobis autem quemadmodum sit, & vtrum vobis aliquam requiem, quantum in hac terra potest, Dominus praestiterit, valde nosse cupimus: quoniam si glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra, atque ita plerumque contingit, vt dum aliquos fratres nostros in quantalacunque requie constitutos, in medijs nostris anxietatibus cogitamus, non parua ex parte recreemur, tanquam & nos in ipsis quietius tranquilliusque viuamus, quamuis etiam cum molestia in huius vitae fragilitate crebrescunt, aeternam requiem nos desiderare compellunt. Mundus quippe iste periculosior est blandus quam molestus, & magis cauendus cum se illicet diligi, quam cum admonet cogitque contemni. Nam cum omnia quae in illo sunt, concupiscentia sint carnis & concupiscentia oculorum & ambitio seculi, saepe etiam iis qui talibus spiritualia, inuisibilia, aeterna praeronunt, inserit se terrenae suauitatis affectus, & delectationibus suis nostra comitatur officia. Quanto enim sunt charitati futura meliora, tanto sunt infirmitati violentiora praesentia. Et vti iam ij qui ea videre & gemere nouerunt, vincere & euadere mereantur. Quod sine Dei gratia nullo modo voluntas implet humana, quia nec libera dicenda est quandiu est vincens & vincens cupiditatibus subdita. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Et si vos filius liberauerit, ait ipse Dei filius, tunc verè liberi eritis. Lex itaque docendo & iubendo quod sine gratia impleri non potest, homini demonstrat suam infirmitatem, vt quae rat demonstrata infirmitas Saluatorem, a quo sanata voluntas possit, quod infirma non possit. Lex igitur adducit ad fidem, fides impetrat spiritum largiorem, diffundit spiritus charitatem, implet charitas legem. Ideo lex paedagogus vocatur, sub cuius minacissima seueritate qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quomodo autem inuocabunt in quem non crediderunt? Proinde ne litera sine spiritu occidat, spiritus viuificans credentibus & inuocantibus datur, charitas verò Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis, vt fiat quod idem Apostolus dicit: Plenitudo legis charitas. Ita bona est lex illi qui ea legitime vtitur: vritur autè legitime, qui intelligens quare sit data, per eius dominationem confugit ad gratiam liberantem. Huic gratiae qua iustificatur impius quisquis ingratus velut ad legem implendam de suis viribus fidit, ignorans Dei iustitiam, & suam volens constitutuere, iustitiae Dei non est subiectus: ac per hoc fit ei lex non absolutionis adiutorium, sed vinculum criminis. Non quia lex malum est, sed quia peccatum, sicut scriptum est, per bonum talibus operatur mortem. Per mandatum enim grauius delinquit, qui per mandatum scit quam malum sit quod admittit.

Meminit Beada ad Rom. 6.

1. Cor. 12. d. 26.

1. Rom. 2. c. 16.

2. Sen. dist. 26. cap. Nam ut.

2. Pet. 2. d. 19. Ioh. 8. d. 36.

Galat. 3. d. 24. Ioh. 2. g. 22. a Rom. 10. c. 14. b 2. Cor. 3. b. 6.

Rom. 13. c. 10. b 1. Tim. 1. b. 8.

Rom. 10. a. 3.

Rom. 7. b. 13.

Inani-

Inaniter autem putat victore se esse peccati, qui poenae timore non peccat, quia et si non impletur foris negotium malae cupiditatis, ipsa tamè mala cupiditas intus est hostis. Et quis coram Deo innocens inuenitur, qui vult fieri quod vetatur, si subtrahas quod timetur? Ac per hoc in ipsa voluntate reus est qui vult facere quod non licet fieri, sed ideo non facit quia impune non potest fieri. Nam quantum in ipso est, mallet non esse iustitiam peccata prohibentem atque punientem. Et vtique si mallet non esse iustitiam, quis dubitauerit quod eam si posset auferret? Ac per hoc quomodo iustus est, iustitiae talis inimicus, vt eam si potestas decur praecipiente auferat, ne comminatem vel iudicantem ferat? Inimicus ergo iustitiae est qui poenae timore non peccat: amicus autem erit, si eius amore non peccet. Tunc enim verè timebit peccare. Nam qui gehennas metuit, non peccare metuit, sed ardere. Ille autem peccare metuit, qui peccatum ipsum sicut gehennas odit. Ipse est timor Domini castus permanens in seculo seculi. Nam ille timor poenae tormentum habet, & non est in charitate, eumque perfecta charitas foras mittit. Tantum porro quisque peccatum odit, quantum iustitiam diligit, quod non poterit lege terrente per literam, sed spiritu sanante per gratiam. Tunc fit quod Apostolus admonet; Humanum dico propter infirmitatem carnis vestrae, sicut enim exhibuistis membra vestra deseruire immunditiae & iniquitati ad iniustitiam, sic nunc exhibete membra vestra deseruire iustitiae in sanctificationem. Quid enim est, sicut illud, ita & hoc, nisi quemadmodum ad peccandum nullus vos cogebat timor, sed ipsius libido voluptatisque peccati, sic ad iuste viuendum nō vos supplicij metus vrgeat, sed ducat delectatio charitatisque iustitiae? Et haec quidem, quantum mihi viderur, nondum est perfecta, sed quodammodo adulta iustitia. Neque enim frustra praemitteret: humanum dico, propter infirmitatem carnis vestrae, nisi quia plus aliquid dicendum fuit, si iam illi ferre potuissent. Plus quippe seruitutis debetur iustitiae, quam peccato solent homines exhibere. Nam poena corporis et si non a voluntate, tamen reuocat ab opere peccati. Nec facile quisquam est qui committat, quo illicitam & immundam percipiat voluptatem, si cruciata vindicta certum est continuè sequenturos. Iustitia verò sic amanda est, vt ab eius operibus etiam poenae corporis nos cohibere non debeant, atque inter manus crudelium inimicorum luceant opera nostra coram hominibus, vt quibus placere possunt, glorificent patrem nostrum qui in caelis est. Hunc est quod ille fortissimus iustitiae dilector exclamat; Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est; Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati sumus vt oues occisionis. Sed in his omnibus superuincimus per eum qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angelus, neque principatus, neque praesentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quae est in Christo Iesu Domino nostro. Vide quemadmodum non utcunque ait, Quis nos separabit a Christo: sed ostendens vnde cohaereamus Christo, Quis nos, inquit, separabit a charitate Christi? Charitate igitur Christo, non poenae timore cohaeremus. Deinde commemoratis eis quae videntur habere violentiam, nec tamen habent Valentiam separandi, ita concludit, vt eadem diceret charitatem Dei quam dixerat Christi. Et quid est a charitate Christi, nisi a charitate iustitiae? De illo quippe dictum est; Qui factus est nobis sapientia a Deo & iustitia & sanctificatio & redemptio, vt quemadmodum scriptum est; Qui

Psal. 18. b. 10. 1. Io. 4. d. 18.

Rom. 6. d. 19

Mat. 5. b. 37.

Rom. 8. f. 5

Psal. 43. d. 22.

1. Cor. 7. d. 30.

August. tom. 2.

glorietur, in Domino gloriatur. Sicut ergo ille est iniquissimus, quem nec poenae corporales deterreret ab immundis operibus fordidae voluptatis: ita ille iustissimus qui nec poenarum corporalium terrore reuocatur a sanctis operibus luminosissimae charitatis. Quae charitas Dei, quod perpetua cogitatione tenendum est, diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis, vt qui glorietur, in Domino gloriatur. Cum ergo nos huius charitatis qua lex venissimè impletur, pauperes egentisque sentimus, non de inopia nostra diuitias eius exigere, sed orando petere, quaerere & pulsare debemus, vt ille apud quem est fons vitae, det nobis inebriari ab vberate domus suae, & voluptatis suae potari torrente: quo inundati atque vegetati, non solum tristitia non absorbeamur, verum etiam gloriemur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes verò non confundit: non quia per nos ipsos hoc possumus, sed quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Delectauit me ista saltem per literas loqui tecum, quae cum praesente non potui: & hoc non propter te, qui non alta sapiens consentis humilibus, sed propter quosdam qui nimium arrogant humanae voluntati, quam lege data putant ad eam implendam sibi posse sufficere, nulla super doctrinam legis gratia sanctae inspirationis adiutam: per quorum disputationem infirmitati hominum miserat atque indignae suaderet, vt nec orare debeamus ne intremus in tentationem. Non quia hoc audent aperte dicere, sed eorum sententiam velint nolint hoc vtique sequitur. Nam vt quid nobis dicitur; Vigilate & orate ne intretis in tentationem: Vt quid etiam secundum hanc exhortationem cum doceret orare, praecipit vt dicamus; Ne nos inferas in tentationem: si hoc non impletur ex adiutorio gratiae diuiniae, sed id totum est in arbitrio voluntatis humanae? Quid plura? Saluta fratres qui tecum sunt, & orate pro nobis vt salui simus secundum illam salutem, de qua dicitur; Non est opus fas inedicus, sed male habentibus: nō veni vocare iustos, sed peccatores. Orate ergo pro nobis vt iusti simus, quod quidem homo nō potest nisi norit & velit, & erit continuo qui plenè voluerit, sed hoc ipsum in eo nō erit, nisi gratia spiritus sancti, & adiuuetur, vt possit.

Augustinus Sebastiano, de pia tristitia quam boni ferunt ex impietate malorum. Huic epistolae subscriptus Alipius.

EPISTOLA CXLV.
Domino sancto desiderabili, & in Christi honore suauissimo fratri Sebastiano, Augustinus in Domino Salutem.

Quamuis ab animo nostro nullo modo te separatum esse permittat dulce vinculum charitatis, & indefinenter tuos sanctos mores atque colloquia recolamus: tamen bene fecisti, & gratias agimus quod nobis etiam corporalis salutis tuae nuntios apices mittendo, nos plurimum exhilarasti. Sensi autem in epistola tua, quod tedium te detinuerit a peccatoribus relinquendis legem Dei. Illo enim spiritu viuis quo dictum est; Vidi insensatos, & tabescebam. Pia est ista tristitia, & si dici potest, beata miseria, vitii alienis tribulari, non implicari; moerere, non haerere; dolore contrahi, nō amore attrahi. Haec est persecutio quam patiuntur omnes qui volunt in Christo pie viuere, secundum Apostolicam mordacem veramque sententiam. Quid enim sic persequitur vitam bonorum, quam vita iniquorum, non cum cogit imitari quod displicet, sed cum cogit dolere quod videt? Quoniam coram pio viuens impiè, et si non obligat consentientem, cruciat sentientem. Nam saepe & diu impiorum cor-

Hier. 9. f. 23

Rom. 5

Psal. 35. b. 9

Rom. 5. a. 4

Math. 26. d. 41

Mat. 6. b. 13

Mat. 9. b. 13

Meminit Beada. 2. Tim. 3.

Psal. 118. 2. Tim. 3. 158.

2. Tim. 3. 158.

2. Tim. 3. 158.

Rum cor-

rum corporibus à secularibus potestribus, & quorū-
libet vexationibus parcitur, piorum autem cordibus
à malis hominum moribus nunquam vsque ad huius
seculi finem. Sic ergo potius impletur quod comme-
morauit dixisse Apostolum: Quia omnes qui volunt
in Christo lesu pie viuere, persecutionem patientur,
& tanto amarius quāto interius, donec diluuiū trans-
eat; vbi arca continet eorum & columbam. Sed in-
hære frater illi à quo audisti; Qui perseverauerit vsq;
in finem, hic saluus erit. Coniungere Domino, vt cre-
scat in nouissimis vita tua. Scio enim non deesse re-
creationem cordis de fratribus bonis. Huic adiunge
promissiones Dei fideles, magnas, certas, sempiternas,
ipsiusque tolerantiae imperturbabilem ineffabilemque
mercedem. Et vide quā verum Domino cantes, Se-
cundum multitudinem dolorum meorum in corde
meo, consolationes tuę iocundauerunt animā meam.
Mitte fratri Firino literas nostras. Sanctitatem tuam
& familiam Dei quę tuo ministerio gubernatur, fra-
tres & sorores quę apud nos sunt nobiscum in Domi-
no, resalutant. *[Et aliam manu.]* Incolumes pro nobis o-
reris dilectissimi & sanctissimi fratres.

Ego Alipius impēssimē saluto sinceritatē tuam,
omnesque tibi in Domino coniunctos. Atque vt hanc
tantquam meam epistolam deputes, peto. Etsi enim a-
liam propriam mittere potuissem, tamen malui huic
subiacere, vt vnanimitem nostram vna etiam pa-
gina testaretur.

Augustinus Consentio, respondens illius quæstionibus, de cor-
pore Christi & nostris corporibus, quali futura sint in resur-
rectione.

EPISTOLA CXLVI.

Dilectissimo fratri Consentio, Augustinus.

QUANTVM ad oculos attinet corporales, quos-
dam videmus nec nouimus quorum à nobis stu-
dia vitæque nesciuntur: quosdam nouimus nec vide-
mus, quorum nobis charitas & affectus innotuit, in
quibus & te annueramus, & ideo te magis videre
desideramus, vt in iis sis quos & videmus & nouimus.
Nam illi qui ignoti nostris oculis ingeruntur, non so-
lum desiderabiles non sunt, sed vix tolerabiles sunt,
nisi aliquibus signis pulchritudo in his hominis intē-
rioris appareat. Quorum autem sicut tuus nobis prius
animus intelligendo quā videndo corpus apparuit,
iam quidem nouimus eos, sed ideo etiam videre desi-
deramus, vt per illud quod conspicitur oculis, multo
iucundius & familiarius eo quem iam nouimus am-
ico interiore perfruamur. Verū & hoc de te nobis
Deus fortasse donabit, quietioribus & tranquilliori-
bus, sicut optamus, rebus humanis, vt id honestæ char-
ritatis sit potius quā molestæ necessitatis. Nunc ad
ea respondeam, sicut Domino adiuuare potuero, quæ
præter epistolam in alia chartula à me quærenda mi-
sisti. Quæris vtrum nunc corpus Domini ossa & san-
guinem habeat, aut reliqua carnis liniamenta. Quid
si adderes, vtrum etiam vestimenta: nōne augeretur
quæstio: qua causa, nisi quia ea quæ in vsu vitæ huius
nostræ corruptibilia nouimus, sine corruptione cogi-
tare vix possumus, cum diuinorum miraculorū quæ-
dam documenta iam data sint, ex quibus liceat conie-
ctare maiora? Nam si vestis Israelitarum per tot annos
in eremo sine tritura esse potuit, si morticina pellis
calciamentorum tam diu sine labe durauit, potest v-
bi que Deus quorumlibet corporum, per quantū vo-
luerit tempus incorruptam protendere qualitatē. Ego
proinde Domini corpus ita in cælo esse credo, vt erat
in terra, quando ascendit in cælum. Dixerat enim di-
scipulis, vt in euangelio legitur, de sua resurrectione
dubitantibus, & illud quod videbant, non corpus, sed
spiritum esse putātibus, Videte manus meas & pedes,

palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non ha-
bet, sicut me videtis habere. Sic eorum, cum esset in
terra, cōtractatus est manibus, sic eorum est, cum iret
in cælū, deductus aspectibus. Ibi vox angelica sonuit,
Sic veniet, quemadmodum eum videtis euntē in cæl-
lum. Fides adsit, & nulla quæstio remanebit: nisi fortē
de sanguine requirendum est, quia cum dixisset, Pal-
pate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet:
non addidit, sanguinem. Nō ergo & nos addamus in-
quirere, quod ille non addidit dicere. Et de cōpendio,
si placet, finita sit quæstio. Fortassis enim, accepta oc-
casione sanguinis, vrgebit nos molestior persecutor,
& dicet, Si sanguis, cur non & pituita, cur nō & fel fla-
uum & fel nigrum, quibus quatuor humoribus natu-
ram carnis temperari etiam medicinæ disciplina tes-
tatur. Sed quodlibet quisque addat, corruptionē adde-
re caueat, ne suæ fidei sanitatem castitatemque corrum-
pat. Ex consuetudine rerum expertarum, inexperta o-
pera diuina, infirmitas meretur humana, & argute se
garrere arbitrat, cum dicit, Si caro est, & sanguis est:
si sanguis, & ceteri humores: si ceteri humores, ergo
& corruptio. Eo modo diceret, Si flamma est, & ardet:
si ardet, & vrit: si vrit, ergo virorum triū in fornacem
ignis ab impio rege missorum corpora incendit. Si au-
tem hoc in tribus viris miraculum factum esse nō du-
bitat, quisquis de diuinis operibus rectē sapit, cur non
creditur qui fecit illa corpora non posse igni corruppi,
fecisse illud corpus nec igne nec fame nec morbo
nec senio, nec vlla vi alia, qua solet humana corpora
labefactare corruptio? Quod si quisquam dicit, non
carni trium virorum additam contra ignem incorruptionem,
sed ipsi igni detractam corruppendi facultatem, quid veremur
ne carnē facere nequuerit non posse corrupti, qui fecit ignē
non posse corrumpere? Nam si illud non de carnis, sed de
ignis mutatione intelligitur, multo est mirabilius: simul enim
& hominum corpora non vrebant ne possent nocere, & ligna
fornacis vrebant vt possent ardere. Sed qui etiam ista nō
credunt, nimium de diuina potestate diffidunt, nec cū
eis vel ad eos nunc sermo nobis est. Qui autem ista
credunt, ex his etiam illa vtrunque coniciant quæ si-
deliter quærunt. Valet igitur diuina potentia de ista
visibili atque tractabili natura corporum quibusdam
manentibus auferre quas voluerit qualitates: ac per
hoc valet etiam membra mortalia formæ liniamenti
manentibus, corruptione verō mortalitatis emortua,
stabilis vigore firmare: vt absit labe, adsit effigies: adsit
motio, absit fatigatio: adsit vescendi potestas, absit e-
suriendi necessitas. Quod ergo legitur apud Aposto-
lum; Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt: *1. Cor. 15.
f. 50.* soluitur quidem quæstio etiā isto modo quē tu com-
memorasti, vt carnis & sanguinis nomine, opera car-
nis & sanguinis intelligantur: verum quia non de ope-
ribus, sed de modo resurrectionis loquebatur Aposto-
lus, & eam quæstionem disputando versabat, melius
eo loco intelligitur caro & sanguis pro corruptione
carnis & sanguinis posita. Si enim nomen carnis signi-
ficat operationem, cur nō significet etiam corruptio-
nem, sicut dictum est; Omnis caro fœnum? Nam &
hic ipsa corruptibilitas significata est. Sequitur enim;
Et omnis honor carnis vt flos fœni: fœnum aruit, flos
decidit. Nunquidnam hoc etiam illi carni competit,
de qua dictum est; Palpate & videte, quia spiritus ossa
& carnem non habet, sicut me videtis habere? Nam
quomodo arefcet aut decidat, cum scriptum sit, quod
Christus surgens à mortuis, iam non moritur, & mors
ei vltra non dominabitur? Proinde ipsam Apostoli-
cam sententiam desuper inspicere, totamque cōsidera-
re cum resurrectionem mortuorum persuadere vellet
eis qui dicebant, quod resurrectio mortuorum nō est,
Christi resurrectione præmissa in exemplum, inter
cætera

Mat. 24.
f. 13.

Psal. 93.
f. 19.

Luce 24.
f. 39.

cætera quæ ibi differuit, intulit sibi quæstionem, atque
ait; Sed dicit aliquis, quomodo resurgent mortui, quo
autem corpore venient, id est, quali corpore? Deinde
adhibens documēta feminum. Stulte, inquit, tu quod
feminas non viuificatur nisi prius moriatur, & quod
feminas non corpus quod futurum est feminas, sed
nudum granum vputat tritici, aut alicuius cæterorū:
Deus autem illi dat corpus quomodo voluerit, & v-
nicuique feminum proprium corpus. Secundum hoc
ergo dixerat: Non corpus quod futurum est feminas.
Neque enim non triticum erit ex tritico: sed quia ne-
mo seminat herbam vel stipulam, & multiplicia in
palea tegumenta granorum, cum quibus tamē semi-
na exurgunt: ideo ait, Sed nudum granum: hinc vo-
lens ostendere, quia si Deus potest addere quod non
erat in nudo semine, multo magis potest reparare
quod erat in hominis corpore. Iam verō quod adiun-
git, ad differentiam pertinet resurgentium, propter
diuersas glorias fidelium atque sanctorum. Non om-
nis, inquit, caro eadem caro: alia quippe hominum,
alia autem caro pecorum, alia volucrum, alia piscium,
& corpora cælestia, & corpora terrestria: sed alia est
cælestium gloria, & alia terrestrium: & alia gloria so-
lis, alia gloria lunæ & alia gloria stellarum. Stella enim
à stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorum.
In his omnibus iste sensus est, Si genera carnis cū sint
cuncta mortalia, differunt tamen inter se pro diuersi-
tibus animantium: & si corpora cum sint omnia vi-
sibilia, differunt tamen pro diuersitatibus locorū: vnde
alia est cælestium gloria, alia terrestrium: & si in
locis sublimibus cum sint cuncta cælestia, differunt
etiam ipsa claritatibus luminum, non mirum est quod
in resurrectione mortuorum distabit gloria merito-
rum. Hinc iam venit ad illud, quod communiter ha-
bet omnis caro quæ ad vitam resurgit æternam, & di-
cit: Seminatur in corruptione, surget in incorruptio-
ne: seminatur in contumelia, surget in gloria: semina-
tur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus
animale, surget corpus spiritale. In his verbis Aposto-
li, nunquid fas est putare melius corpora nostra resur-
rectura quā Christi? cum de illo sit propositum ex-
emplum, quod fideliter intendere, & per eius gratiam
sperare debeamus. Ac per hoc nullo modo potuit cor-
pus Christi cum corruptione resurgere, si nostrum in
incorruptione resurrecturum promittitur, nec potuit
illud sine gloria, si nostrum resurget in gloria. Quæ
autem ibi gloria, vbi adhuc corruptio? Nimis itaque ab-
surdum est, vt credamus illud corpus & in infirmitate
esse seminatum, id est mortificatum, & in infirmitate
resurrexisse, cum corpus nostrum seminatur in infir-
mitate, resurgat in virtute: & dicat idem Apostolus de
Christo: Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit in
virtute Dei. Quis verō tam absurdè sapiat, vt credat
illud corpus animale seminatum, animale resuscita-
tum, si nostrum seminatur animale, resurget spirita-
le? Constat itaque, neque vilo modo dubitandum est,
corpus Christi, quod licet corruptionem putredinis
in sepulchro non viderit, vnde scriptum est, Nec da-
bis sanctuum tuum videre corruptionem, claus tamē
& lancea perfrumpi potuit, nunc omnino in incorru-
ptione consistere: & quod in contumelia passionis mor-
tisque seminatum est, nunc esse in gloria vitæ æternæ:
& quod ex infirmitate potuit crucifigi, nunc in virtu-
te regnare: & quod erat corpus animale, quoniam ex
Adam sumptum est, nunc esse spiritale, quoniam spi-
ritui iam inseparabiliter copulatum est. Cum enim
vellet Apostolus de corpore animali adhibere testi-
monium Scripturarum, illud posuit quod in Genesi
legitur: Si est, inquit, corpus animale, est & spiritale:
sicut scriptum est, Factus est primus Adam in animam
viuentem, vel in animam viuam. Recolis certē quem-

1. Cor. 15.
f. 35.

ul. farris.

Mid. e. 39.

2. Cor. 13.
f. 4.

Psal. 15.
f. 10.

1. Cor. 15.
f. 44.
Gen. 2. b. 7.

August. tom. 2.

admodum scriptum sit; Et insufflauit Deus in faciem
eius flatum vitæ, & factus est homo in animam viuā.
Dictum est autem etiam de animalibus; Producat ter-
ra animam viuam. Intelligitur ergo corpus animale
dici simile cæteris animalibus propter mortis dissolu-
tionem & corruptionem, quæ quoridie cibo reficitur,
& postea separata animantis compage dissoluitur. Spi-
ritale autem corpus, quod iam cum spiritu immortale
est: quamuis nonnulli arbitretur tunc fieri corpus spi-
ritale, cum iam & ipsum corpus mutatur in spiritum,
& quod homo erat ex corpore & spiritu, vtrunque ac-
torum spiritus erit: quasi dixerit Apostolus, Semina-
tur corpus, surget spiritus. Dixit autem, Seminatur
corpus animale, surget corpus spiritale. Proinde sicut
animale corpus non est anima, sed corpus: ita & spiri-
tale corpus non spiritum debemus putare, sed corpus.
Quis porro audeat opinari, vel Christi corpus nō spi-
ritale resurrexisse, vel si spiritale surrexit, iam nō cor-
pus fuisse, sed spiritum? cum hanc opinionem discipu-
lorum refellat, vbi cum eum videntes existimarent se
spiritum videre, ait; Palpate & videte, quia spiritus ossa
& carnem non habet, sicut me videtis habere. Iam
igitur illa caro spiritale erat corpus, nec tamen spiri-
tus erat, sed corpus, nulla vltius morte ab anima re-
soluendum atque separandum, sicut corpus animale,
quale animatum est Dei flatu, cum factus est homo
animam viuam, etiam ipsum ex animali spiritale siue
mortis interuentu futurum, nisi transgressio præcepti
prius commissio peccato infligeret penam, quā Deus
seruata iustitiæ daret coronam. Vnde Dominus Chri-
stus per nos ad nos venit, cum peccatores iustus inue-
nit, per stratum quodammodo humilitatis nostræ, sed
non cum morbo iniquitatis nostræ. Nam per anima-
le nobis, hoc est per mortale corpus apparuit, qui vti-
que si voluisset, cum corpore immortali primitus ad-
uenisset. Sed quia nos humilitatē filij Dei sanari oport-
tebat, vsque ad nostram infirmitatem descendit, & fi-
dei nostræ meritum ac præmium, virtute suæ resurre-
ctionis ostendit. Ideo scribitur Apostolus & dicit; No-
uissimus Adam in spiritum viuificantem: siue intelli-
gatur primus Adam, qui de puluere antè formatus est,
nouissimus autem Adam, qui de virgine procreatus
est: siue in vnoquoque homine vtrunque compleatur,
vt primus Adam sit in corpore mortali, nouissimus A-
dam idem ipse in corpore immortali: tamen inter ani-
mam viuentem & spiritum viuificantem hoc interesse
voluit, vt illic sit corpus animale, hic spiritale. Anima
quippe in corpore animali viuuit quidem, sed non vi-
uificat vsque ad auferendam corruptionē. In corpore
verō spiritali quoniam perfectè adhærens Domino,
vnus spiritus est, sic viuificat vt spiritale corpus effi-
ciat, absumēs omnem corruptionem, nullā metuens
separationem. Proinde sequitur; Sed non prius quod
spiritalis est, sed quod animale, postea quod spiritale.
Primus homo de terra terrenus, secundus homo de
cælo cælestis: qualis terrenus, tales & terreni: & qualis
cælestis, tales & cælestes. Sicut portauimus imaginem
terreni, portemus & imaginem eius qui de cælo est.
Quid est, Qualis terrenus, tales & terreni: nisi morta-
les ex mortali? Et quid est, Qualis cælestis, tales & cæ-
lestes: nisi immortales per immortalem? Illud per A-
dam, hoc per Christum. Dominus enim ad hoc terre-
nus factus est, cum esset cælestis, vt eos qui terreni e-
rant, faceret cælestes: hoc est, ideo ex immortali mor-
talis factus est, assumendo serui formam, non Domini
mutando naturam, vt eos qui mortales erant, faceret
immortales, impertiendo Dominicam gratiam, non
seruilem iniuriam retinendō. Cum igitur de resurre-
ctione corporis Apostolus disputans, doceret nostra
corpora futura ex corruptibilibus incorruptibilia, ex
contemptibilibus gloriosa, ex infirmis fortia, ex ani-
malibus

Gen. 1. 18

2. Tim. 1.

1. Cor. 15.
f. 44.

Luce 24.
f. 39.

1. Cor. 15.
f. 45.

1. Cor. 6.
f. 17.

1. Cor. 15.
f. 46.

ibid. f. 49.

Augustinus Valerio episcopo suo, cui erat collega, praesertim in dispensando verbo Dei, demonstrat quam difficile sit facer-

EPISTOLA CXLVIII.

Domino beatisimo & venerabili, in conspectu Domini sincera charitate charissimo patri Valerio, Augustinus presbyter in Domino S.

ANTE omnia peto, ut cogitet religiosa prudentia tua, nihil esse in hac vita, & maxime hoc tempo-

re facilius & laetius, & hominibus acceptabilius episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio, si perfunctorie atque adulatorie res agatur: sed nihil apud Deum miserius, & tristius, & damnabilius. Item nihil esse in hac vita, & maxime hoc tempore difficilius, laboriosius, periculosius episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio, sed apud Deum nihil beatius, si eo modo milite-

litur quo noster Imperator iubet. Quis autem iste sit modus, nec a pueritia, nec ab adolescentia mea didici: & eo tempore quo discere coeperam, vis mihi facta est, merito peccatorum meorum, (nam quid aliud existimem nescio) ut secudus locus gubernaculorum mihi traderetur, qui temum tenere non notieram. Sed arbitror Dominum meum propterea me sic emendare voluisse, quod multorum peccata nautarum, antequam ex-

pectatus essem quid illic agatur, quasi doctor & melior reprehendere atdebam: itaque postquam missus sum in medium, tunc sentire coepi temeritates reprehensionum mearum, quantum & antea periculosissimum iudicarem hoc ministerium. Et hinc erant lachrymae ille, quas me fundere in civitate ordinationis meae tempore nonnulli fratres animaduertunt, & nescientes causas doloris mei, quibus potuerunt sermonibus, qui omnino ad vulnus meum non pertinerent, tamen bono animo consolati sunt. Sed multo valde multo amplius expertus sum, quam putabam: non quia novos aliquos fluctus aut tempestates vidi, quas ante non noueram, vel non audieram, vel non legeram, vel non cogitaueram: sed ad eas euitandas aut perferendas solertiam & vires meas omnino non noueram, & alicuius momenti arbitrabar. Dominus autem irrisit me, & rebus ipsis ostendere voluit me ipsum mihi. Quod si non damnando, sed miserando fecit, hoc enim spero certe vel nunc cognita aegritudine mea, debeo Scripturarum eius medicamenta omnia perferunt, & orando ac legendo agere, ut idonea valetudo animae meae ad tam periculosa negotia tribuatur: quod ante non feci, quia & tempus non habui. Tunc enim ordinatus sum, quum de ipso actionis tempore ad cognoscendas diuinas Scripturas cogitarem, & sic nos disponere vellemus, ut nobis otium ad hoc negotium posset esse. Et quod verum est, nondum sciebam quid mihi deesset ad tale opus, quale me nunc torquet & conterit. Quod si propterea in re ipsa didici quid sit homini necessarium, qui populo ministrat sacramentum & verbum Dei, ut iam non mihi liceat assequi, quod me non habere cognoui: iubes ergo ut peream, pater Valeri: Vbi est charitas tua? Certe diligis me, certe diligis ipsam ecclesiam, cui me sic ministrare voluisti, & tamē certus sum quod & me & ipsam diligis. Sed putas me idoneum, cum ego melius me nouerim, qui tamen nec ipse me nossem, nisi experiedo didicissem. Sed dicit fortasse charitas tua: Vellem scire quid desit instructioni tuae. Tam multa autem sunt, ut facilius possim enumerare quae habeo, quam quae habere desidero. Audeo enim dicere, scire me, & plena fide retinere quid pertineat ad salutem nostram. Sed hoc ipsum quomodo ministrarem ad salutem aliorum, non quaerens quod mihi vtile est, sed quod multis, ut salui fiant: Et sunt fortasse aliqua, imò non est du-

bitandum esse in sanctis libris conscripta consilia, quibus cognitis & apprehensis possit homo Dei rebus ecclesiasticis ordinationibus ministrare, aut certe inter manus iniquorum vel viuere conscientia saniore, vel mori, ut illa vita non amittatur, cui vni Christiana corda humilia, & mansueta suspirant. Quomodo autem hoc fieri potest, nisi quemadmodum ipse Dominus dicit, petendo, quaerendo, pulsando, id est orando, legendo, & plangendo? Ad quod negotium mihi paruum tempus vel vique ad pascha impetrari volui per fratres a tua sincerissima & venerabili charitate, & nunc per has preces volo. Quid enim responsurus sum Domino iudici: non poteram ista iam quaerere, cum ecclesiasticis negotiis impediret? Si ergo mihi dicat, Serue nequa, si villa ecclesiae calumniosum aliquid pateretur, cuius fructibus colligedis magna opera impenditur, neglecto agro quem rigauit sanguine meo, si quid agere pro ea posses apud iudicem terrae, nonne omnibus consentientibus, nonnullis etiam iubentibus & cogentibus pergeres, & si contra te iudicaretur, etiam trans mare proficisceris: atque hoc modo vel annuam vel amplius absentiam tuam nulla querela reuocaret, ne alius possideret terram, non animam, sed corpori pauperum necessariam: quorum tamen famem viuae arbores meae multo facilius mihi que gratias si diligenter colerentur, explerent? Cur ergo ad descendam agriculturam meam vacationem temporis tibi desuisse cauaris? Dic mihi quid respondeam, rogo te? An forte vis dicam, Senex Valerius dum me omnibus rebus instructum esse credidisset, quanto amplius me dilexit, tanto minus ista discere permisit? Attende omnia ista, senex Valeri, obsecro te per bonitatem & seueritatem Christi, per misericordiam & iudicium eius, per eum qui tantam tibi inspirauit erga nos charitatem, ut te nec pro lucro animae nostrae audeamus offendere. Sic autem mihi Deum & Christum testem facis innocetiae & charitatis, & syncera affectus quem circa nos habes, quasi ego non de his iurare omnibus possim. Ipsam ergo charitatem & affectum imploro, ut miseraris mei, & concedas mihi ad hoc quod rogavi tempus quantum rogavi, atque adiuues me orationibus tuis, ut non sit inane desiderium meum, nec infructuosa ecclesiae Christi atque vtilitati fratrum & conseruatorum meorum absentia mea. Scio quod illam charitatem pro me orantem, maxime in tali causa, non despiciet Dominus, & eam sicut sacrificium suauitatis accipiens, fortassis breuiore tempore quam postulauit me saluberrimis consiliis de Scripturis suis reddet instructum.

Augustinus Profuturo, de toleranda aduersa valetudine, & cohibenda ira.

EPISTOLA CXLIX. Fratri Profuturo Augustinus. SECVNDVM spiritum, quantum Domino placet, atque vires ipse praebere dignatur, recte sumus: corpore autem ego in lecto sum. Nec ambulare enim, nec stare, nec sedere possum, rhagadis vel exochadis dolore & tumore. Sed etiam sic, quoniam id Domino placet, quid aliud dicendum est, nisi quia recte sumus? Potius enim si id nolumus quod ille vult, nos culpandi sumus, quam ille non recte aliquid vel facere vel finire existimandus est. Nosti haec omnia: sed quia mihi es alter ego, quid libentius tecum loquerer, nisi quod mecum loquor? Commendamus ergo sanctis orationibus tuis & dies & noctes nostras, ut oretis pro nobis, ne diebus intemperanter vtamur, ut noctes aequo animo toleremus, ut etiam si ambulamus in medio vmbrae mortis, nobiscum sit Dominus, ne timeamus mala. Quod senex Megalium defunctus sit, iam

Augustinus Profuturo, de toleranda aduersa valetudine, & cohibenda ira.

Augustinus Profuturo Augustinus.

fit, iam vos audisse quis dubitet? Erant autem a depositione corporis eius cum haec scriberem, dies ferme vintiquatuor. Vtrum inueneris, disponebas enim successorem primatus eius, si fieri potest, nosse volumus. Non desunt scandala, sed neque refugium: non desunt mcerores, sed neque consolationes. Atque inter haec quam vigilandum sit, ne cuiusquam odium cordis intima teneat, neque sinat ut oremus Deum in cubili nostro clauso ostio, sed aduersus ipsum Deum claudat ostium, nosti optime frater: subrepat autem, dum nulli irascenti ira sua videtur iniusta. Ita enim inueterascens ira fit odium, dum quasi iusti doloris admixta dulcedo, diutius eam in vase detinet, donec totum aescat, valque corrumpat. Quapropter multo melius, nec iuste cuiquam irascimur, quam velut iuste irascendo in alicuius odium irae occulta facilitate delabimur. In recipiendis enim hospitibus ignotis, solemus dicere, multo esse melius malum hominem perpeti, quam forsitan per ignorantiam excludi bonum, dum cauemus ne recipiatur malus. Sed in affectibus animi contra est. Nam incomparabiliter salubrior est etiam irae iuste pulsanti non aperire penetrale cordis, quam admittere non facile recessuram, & peruenturam de furculo ad trabem. Audeat quippe impudenter etiam crescere citius, quam putatur. Non enim erubescit in tenebris, cum super eam sol occiderit. Recolis certe qua cura & quanta sollicitudine ista scripserim, si recolis quid mecum nuper in itinere quodam loquutus sis. Fratrem Seuerum, & qui cum eo sunt, salutamus. Etiam fortasse ipsis scriberemus, si per festinationem perlatoris liceret. Peto autem ut apud eundem fratrem nostrum Victorem, cui ago etiam apud tuam sanctitatem gratias, quod Constantinam dum pergeret, indicauit, petedo adiuues propter negotium quod ipse nouit, de quo grauissimum pondus pro eare multum devecantis Nectarii maioris patior, per Calamam remeare ne grauetur: sic enim promisit mihi. Vale.

Augustinus Elpidio, qui videbatur cum Arrianis non nihil sentire, declarans, de rebus ineffabilibus parcissimè loquendum.

EPISTOLA CL.

Domino eximio meritoq, honorabili & desiderabili Elpidio, Augustinus.

QUIS nostrum erret in fide vel in cognitione Trinitatis, aliqua quaestio est. Gratum sanè habeo, quod me quamuis incognitum facie, tamen quia errare credidisti, reuocare ab errore conatus es. Huius tibi benevolentiae mercedem retribuatur Deus, & nosse te faciat quod nosse te putas. Res enim ardua est, ut existimo, & quæso te ne in vllam contumeliam partem acceperis, quod tibi tanta cognitionis munus optaui. Vereor enim ne opinatae scientiae prauiudicium, si non praecpta vera, quæ nequaquam ad te mihi arrogauerim, at certe bona vota nostra, quæ mihi etiam indocto habere de te licet: non enim peritè, sed amice exhibenda sunt, repellat ab auribus tuis, potiusque mihi succenseas, quod non tibi iam sicut sapientiam gratulatus, quam gratias agas quod tibi sapientiam deprecatus sim. Verum tamen si ego portans episcopalis nominis sarcinam, libentissimè amplector benevolentiam tuam, quod me Bonoso & Iasoni, ut scribis, doctissimis viris etiam, trans mare mittere dignatus es, ad reportandos eorum disputationibus vberes fructus: quod denique ad detegendas totius erroris caligines, libellum cuiusdam episcopi vestri, ingenio & viribus elaboratum, ad me perferendum sollicita benignitate curasti: quato est aequius te bono animo accipere, quod ea quæ nullo humano ingenio & viribus dari possunt, a Domino Deo tibi ut concedantur optaui? Apostolus

al. Helpidio.

Mat. 6. 4. 6.

probat.

al. Imprudent.

al. Helpidio.

enim inquit, Non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo data sunt nobis, quæ & loquimur non indoctis humanarum sapientiarum verbis, sed docti spiritu, spiritalibus spiritalia comparantes. Animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus Dei: stultitia est enim illi. Magis ergo tecum, si fieri posset, malle quaerere, quousque appellandus sit animalis homo, ut si etiam iam transcedimus, rectè fortasse illa quæ supra humanam mentem atque intelligentiam incommutabiliter manent, aliqua ex parte nos attigisse gaudeamus. Cauendum est enim, ne propterea videatur stultum, cum filium patri audimus æqualem, quia hominem animale adhuc agimus, de quo dictum est, quod stultitia sunt illi quæ sunt spiritus Dei: quanquam sanè maiestas illa supra cuncta sublimis à spiritalibus cogitari possit, à nullo autem possit effari: videre tam enim, quanto arbitror, facile est, non esse factum per quem facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil. Si enim per seipsum factus est, erat antequam fieret, ut fieri per se posset. Quod certe tanto absurdum dicitur, quanto vanius cogitatur. Si autem non per se factus est, non est factus omnino: quoniam quicquid factum est, per ipsum factum est nihil. Miror parum attendi quæ tam expressè Euangelista voluit intimare, ut nemi- mulare permitteret. Non enim satis fuit dicere: Omnia per ipsum facta sunt, nisi adderet, Et sine ipso factum est nihil. At ego quamuis tardus, & nondum deterta caligine, faucium mentis oculum gerens ad intendendam patris & filij incomparabilem ineffabilemque præstantiam, tamen hoc tota facilitate complector, quod nobis in Euangelio propterea præseminatum est, non ut hinc comprehenderemus illam diuinitatem, sed ut hinc admoneremur, non oportere nos de temeraria comprehensione iactare. Si enim omnia per ipsum facta sunt, quicquid non per ipsum factum est, non est factum: ipse autem per se factus non est: non est igitur factus. Et omnia per ipsum facta esse ab Euangelista credere cogimur: ab eodè ergo cogimur eum factum esse non credere. Item si sine ipso factum est nihil, ipse ergo nihil est, aut factus non est: non autem sine se factus est. Restat ut fateamur, aut non sine se factum esse, aut quia sine se factus est. Quod si opinari sacrilegum est, non possumus dicere. Si enim ipse se fecit, iam erat antequam fieret: si autem ad se facendum alteri, à quo factus est, adiutorium præbuit: nihilominus ut se adiuuante ipse fieret, iam erat antequam fieret. Relinquitur itaque ut sine se factus sit. Quicquid autem sine illo factum est, nihil est. Aut nihil est igitur, aut factus non est: sed non est nihil, factus igitur non est. At si factus non est, & tamen filius est, sine dubio natus est. Quomodo, inquis, potuit de solo patre nasci filius æqualis ei de quo natus est? Iam hoc enarrare non possum, & cedo prophetiae dicenti, Generatione eius quis enarrabit? Quod si tu de humana generatione, qua per virginem natus est, accipiendum putas, ipse te discute, & interroga animam tuam, vtrum si in humana generatione defecit, audeat enarrare diuinam. Noli ergo, inquis, dicere æqualem. Cur non dicam quod dixit Apostolus: Non rapinam, inquit, arbitratu est esse se æqualem Deo. Etsi enim equalitatem illam non explicauit humanæ menti nondum purgata, posuit tamen in verbo, quod in re possit inueniri purgata. Demus itaque operam mundando cordi nostro, ut inde exurgat acies, qua ista videre valeamus: Beati enim, inquit, mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt. Ita excedetes animalis hominis caliginosas imagines, ad serenitatem illam sinceritatemque veniemus, qua videre possumus quod dici non posse videamus. Nam libello què dignatus es mittere, si mihi sit otium

Augustinus Elpidio, qui videbatur cum Arrianis non nihil sentire, declarans, de rebus ineffabilibus parcissimè loquendum.

EPISTOLA CL.

Domino eximio meritoq, honorabili & desiderabili Elpidio, Augustinus.

QUIS nostrum erret in fide vel in cognitione Trinitatis, aliqua quaestio est. Gratum sanè habeo, quod me quamuis incognitum facie, tamen quia errare credidisti, reuocare ab errore conatus es. Huius tibi benevolentiae mercedem retribuatur Deus, & nosse te faciat quod nosse te putas. Res enim ardua est, ut existimo, & quæso te ne in vllam contumeliam partem acceperis, quod tibi tanta cognitionis munus optaui. Vereor enim ne opinatae scientiae prauiudicium, si non praecpta vera, quæ nequaquam ad te mihi arrogauerim, at certe bona vota nostra, quæ mihi etiam indocto habere de te licet: non enim peritè, sed amice exhibenda sunt, repellat ab auribus tuis, potiusque mihi succenseas, quod non tibi iam sicut sapientiam gratulatus, quam gratias agas quod tibi sapientiam deprecatus sim. Verum tamen si ego portans episcopalis nominis sarcinam, libentissimè amplector benevolentiam tuam, quod me Bonoso & Iasoni, ut scribis, doctissimis viris etiam, trans mare mittere dignatus es, ad reportandos eorum disputationibus vberes fructus: quod denique ad detegendas totius erroris caligines, libellum cuiusdam episcopi vestri, ingenio & viribus elaboratum, ad me perferendum sollicita benignitate curasti: quato est aequius te bono animo accipere, quod ea quæ nullo humano ingenio & viribus dari possunt, a Domino Deo tibi ut concedantur optaui? Apostolus

Augustinus Elpidio, qui videbatur cum Arrianis non nihil sentire, declarans, de rebus ineffabilibus parcissimè loquendum.

no. Dist. cap. ante annu.

Episcopi officium quam periculo sum.

1. Cor. 10. 4. 33.

1. Cor. 10. 4. 33.

1. Cor. 10. 4. 33.

Phil. 2. 4. 6.

Mat. 5. 4. 8.

Augustinus Profuturo Augustinus.

Augustinus tom. 2.

R 4 facultasq.

facultatēque tribuatur ad singula respondere, arbitror te cogniturum, tanto minus quemque vestri lumine veritatis, quanto magis sibi videtur nudam depromere veritatem. Quis enim ferat, ut alia omitram, & hoc solum interim cōmemorem quod maximē ingemui, cum apostolus Paulus dicat: Videmus nūc per speculum in anigmate, tunc autem facie ad faciem: istum iam dicere omni integumento reiecto nudam se depromere veritatem, qui si diceret, nudā videmus veritatem, nihil esset cæcius ista arrogancia visionis? Non autem dixit Videmus, sed Depromimus, ut non solum iam veritas inuentioni mentis patere, sed etiam potestati linguæ subiacere videatur. Multa sunt quæ de Trinitatis ineffabilitate dicantur, non ut ipsa dicatur, alioquin non est ineffabilis, sed ut illis dictis illa dici nō posse intelligatur. Verum iam, ut arbitror, modum excessit epistola mea, cum per tuam me admonueris breuiter scribere: sed quia institutione veterum te excusare dignatus es, non tibi absurdus videbor, si modum quarundam epistolarū Ciceronis, quia eius quoque in literis tuis mentionem fecisti, non te pigeat recordari.

Augustinus Nebridio, quibus in rebus sita sit vera beatitudo.

EPISTOLA CLI.

Nebridio Augustinus.

VT RVM nescio quo, ut ita dicam, blandiloquio tuo factum putem, an verē ita se res habeat, incertum apud me est. Nam repēte accidit, nec satis delibatum est, quatenus debeat committi fidei. Expectas quid istud sit. Quid censes? Propē persuasisti mihi, non quidem beatum esse me: nam id solius sapientis prædium est: sed certē quasi beatū: ut dicimus hominem, quasi hominem in comparatione illius quem Plato nouerat, aut quasi rotunda, & quasi quadra ea quæ videmus, cum longē ab eis absit quæ paucorum animus videt. Legi enim literas tuas ad lucernam iam eonatus, proxima erat cubitio, sed non ita etiam dormitio: quippe diu mecum in lecto situs cogitavi, atque has loquelas habui; Augustinus ipse cum Augustino. Nōne verum est quod Nebridio placet, beatos nos esse? Non utique. Nam stultos adhuc esse, nec ipse audeat negare. Quid si etiam stultis beata vita contingit: durum, quasi verō parua, vel alia vlla miseria sit quam ipsa stulticia. Vnde ergo illi visum est? an lectis illis libellis etiam sapientē me ausus est credere: Non vsque ad eō temeraria est læticia gestiens, præsertim hominis, cuius aucti ponderis consideratio sit, bene nouimus. Illud igitur est. Scripsit quod nobis putauit dulcissimum fore, quia & illi dulce factum est, quicquid posuimus in illis literis, & scripsit gaudens, nec curauit quid committendum gaudenti calamo esset. Quid si Soliloquia legisset? Ictaretur multo exundantius, nec tamen reperirer plus aliquid quod me appellaret, quam beatum. Citō ergo summum nomen effudit in me, nec sibi aliquid reseruauit, quod de me lætior asseueret. Vide læticia quid faciat. Sed vbi est ista beata vita? vbi vbi nam? O si ipsa esset, repelleret a totis Epicuri. O si ipsa esset, sciret nihil deorsum esse præter mundum. O si ipsa esset, nosset extrema sphaeræ tardius rotari quam medium, & alia similia quæ similiter nouimus. Nūc verō quomodo vel qualiscunque beatus sum, qui nescio cur tantus mundus sit, cum rationes figurarum per quas est, nihil prohibeant esse quanto quis voluerit ampliorem? Aut quomodo non mihi diceretur, imō non cogere mur cōfiteri corpora in infinitum secari, ut ea certa vel basi in quantitate certam certum corpusculorum numerus surgeret? Quare cum corpus nullum esse minimum finitur, quo pacto sinamus esse amplissimum, quo amplius esse non possit: nisi fortē illud quod Ali-

pio aliquando dixi occultissimē, habet magnam vim: ut quoniam numerus ille intelligibilis infinite crescit, non tamen infinite minuitur, nam non eum licet ultra monadem resoluerē: contra sensibilis: nam quid est aliud sensibilis numerus, nisi corporeorum vel corporum quantitas minui quidem infinite, sed infinite crescere nequeat. Et ideo fortasse meritō philosophi in rebus intelligibilibus diuitias ponunt, in sensibilibus egestatem. Quid enim erumnosius quā minus atque minus semper posse fieri? Quid ditius, quā crescere quantum velis, ire quod velis, redire cum velis, quouisque velis, & hoc multum amare, quod minui non potest? Quisquis namque intelligit istos numeros, nihil sic amat ut monadem, nec mirum, cum per eam fiat, ut cæteri amentur. Sed tamen cur tantus est mundus? Poterat enim esse vel maior, vel breuior: nescio. Tale est enim: Et cur hoc loco potius quā illo? Nec in ea te debet esse quæstio, vbi quicquid esset, quæstio esset. Vnum illud multum mouebat, quod infinite corpora secarentur. Cui fortasse responsum est, de vi contraria intelligibilis numeri. Sed expecta, videamus quid sit hoc nescio quid, quod suggeritur menti: certē sensibilis mundus, nescio cuius intelligibilis imago esse dicitur. Mirū autem est quod in imaginibus videmus quæ specula referunt: nam quamuis ingentia specula sint, non reddunt maiores imagines, quā sunt corpora etiam breuissima obiecta. In paruis autem speculis, sicut in pupillis oculorū, et si magna facies sese opponat, breuissima imago pro modo speculi formatur. Ergo & imagines corporum minui licet, si specula minuatur: augeri, si augeantur, non licet. Hic profectō aliquid latet, sed nūc dormiendum est. Neque enim Nebridio beatus quarendo videor, sed fortasse aliquid inueniēdo. Id autem aliquid quid est? an illa ratiocinatio, cui tanquam vnica meæ blandiri soleo, & ea me nimis oblectat. Vnde constamus: ex animo & corpore. Quid horum melius: videlicet animus. Quid laudatur in corpore? nihil aliud video quā pulchritudinem. Quid est corporis pulchritudo? congruentia partium cum quadam coloris suauitate. Hæc forma vbi vera melior, an vbi falsa? Quis dubitet vbi vera est, esse meliorem? Vbi ergo vera est: in animo scilicet. Animus igitur magis amandus quā corpus. Sed in qua parte animi ista est veritas? in mente atque intelligentia. Quid huic aduerfatur? sensus. Resistēdum ergo sensibus totis viribus liquet. Quid si sensibilia nimium delectat? Fiat ut non delectent. Vnde sit? consuetudine nis carēdi appetēdi que meliora. Quid si moritur animus? ergo moritur veritas, aut non est intelligentia veritas, aut intelligentia non est in animo, aut potest mori aliquid in quo aliquid immortale est? Nihil autem horū fieri posse Soliloquia nostra iam continēt, satisque persuasum est: sed nescio qua consuetudine malorum territaram atque titubamus. Postremō etiam si moritur animus, quod nullo modo posse fieri video, nō esse tamen beatam vitam in læticia sensibilibus, hoc otio satis exploratum est. His rebus fortasse atque talibus Nebridio meo si non beatus, at certē quasi beatus videor, videar & mihi: quid inde perdo, aut cur parcā bonæ opinioni? Hæc mihi dixi. Deinde orauī, ut solebam, atque dormiui. Hæc placuit scribere tibi. Delectat enim me quod mihi gratias agis, si nihil te quod in buccam venerit celem, & gaudeo, quia sic tibi placeo. Apud quem igitur libentius ineptiam, quā cui displicere non possum? At si in potestate fortunæ est, ut hominem amet homo, vide quā beatus sim, qui de fortuitis tam multum gaudeo, & talia bona, fateor, desidero mihi vbertim accrescere. Fortunæ autem bonæ verissimi sapientes, quos solos beatos fas est vocari, nec timeri voluerunt, nec cupi an cupiri, tu videris. Et bellē

Et bellē accidit. Nam volo me declinationis huius gnatum facias. Cum enim adiungo verba similia, incertior fio. Nam ita est cupio, ut fugio, ut sapio, ut iacio, ut capio, sed vtrum fugiri, an fugi, vtrum sapiri an sapi, sit modus infinitus, ignoro. Possem attendere iaci & capi, ni vereretur ne me caperet, & pro ludibrio iaceret quod vellet, qui aliud iactum & captum, aliud fugitum, cupitum, sapitum esse conuinceret. Quæ item tria, vtrum penultima longa, an inflexa, an graui breuique pronuncianda sint, similiter nescio. Prouocauerim te ad epistolam longiorem, peto ut paulō diutius te legam. Nam nequeo tantum disserere, quātum vo-lupe est legere te.

Augustinus ad populum factionis Donatianæ, quomodo illorum episcopi in concilio conuicti sint: hortans ut nūc saltem redeant ad ecclesiæ communionem, ne post non fecisse serō pœniteat.

EPISTOLA CLII.

Sylvanus Senex, Valentinus, Aurelius, Innocentius, Maximinus, Opatius, Augustinus, Donatus, & ceteri episcopi de concilio Cirtensi ad Donatistas.

Hinc epistolam a se dictam Augustinus ait.

CV M in auribus nostris fama crebresceret, hoc vobis vestros episcopos dicere cognitorum præmio fuisse corruptum, ut contra eos sententia proferretur; vos autem ista facile credere, ac propterea multos vestrum adhuc nolle acquiescere veritati: placuit nobis cogente Domini charitate ex concilio nostro hæc ad vos scripta dirigere, quibus primitus admoneremini illos vobis victos atque conuictos hæc mēdacia iactare: qui etiam in suo mandato, quod pro illa collatione fecerūt, & suis nominibus atque subscriptionibus firmauerunt, nos illic traditores & persecutores suos esse dicentes, in falsitate atque in mēdacio manifestissimo detecti atque conuicti sunt: ita ut volentes gloriari de multitudine cōepiscoporum suorū, inter aliquorum absentium nomina, etiam mortui nomen insererent: & cum quæreretur vbi esset, subita perturbatione cæcati, ipsi eum confiterentur in itinere defecisse. Et cum interrogarentur, quomodo potuerit apud Carthaginē subscribere, qui in itinere iam defecerat, vehementer perturbati, alio mendacio se obligauerunt, respondentes cum Carthagine redētem fuisse defunctum. De quo mendacio exire omnino minime potuerunt. Ecce quibus creditis vel de antiqua traditione, vel de cognitoris corruptione, qui mandatum suum vbi nobis obicerentur crimen traditionis non potuerunt scribere sine crimine falsitatis. Proinde quæ maximē necessaria credidimus, his literis tanquam breuiario collecta inseruimus, ne fortē ad magna gestorum volumina vel peruenire non facile possitis, vel ea legere laboriosum putetis. Carthaginem venimus & nos & episcopi vestri, & quod prius nolebant, & indignum esse dicebant, in vnum conuenimus: electi sunt ex vobis & ex ipsis, septem hinc, & septem inde, qui pro causa omnium loquerentur. Electi sunt alij septem hinc, & septem inde, cum quibus, vbi opus erat, consilium pertractaret. Electi sunt quatuor hinc & quatuor inde, qui gestis conscribendis custodes essent, ne infalsatum aliquid ab aliquo diceretur. Dati sunt etiam a nobis & ab ipsis notarij quatuor hinc, & quatuor inde, ut bini cum exceptoribus iudicis alternarent, ne aliquis nostrum se dixisse aliquid causaretur, quod nō fuisset exceptum. Huic tantæ diligentia etiam illud est additum, ut & nos & ipsi quemadmodum ipse iudex, verbis nostris subscriberemus, ne quisquam diceret in illis gestis aliquid vel postea fuisse corruptum. Cum enim adhuc viuētibz eis qui subscriperunt, innotuerint eadem gesta omnibus locis, in quibus oportet ut innotescant, sic etiam ad posteros consuena-

ta veritas perduravit. Nolite ergo esse ingrati tantæ misericordiæ Dei, quæ per istam diligentiam vobis ministrata est. Nulla excusatio iam remansit, nimium dura, nimium diabolica sunt hominum corda, quæ adhuc tantæ manifestationi veritatis obstant. Ecce episcopi partis vestræ, quos omnes elegerunt ut pro omnibus loquerentur, conati sunt quantum potuerūt, ut omnino ipsa causa non ageretur, propter quam tantus numerus episcoporum vtriusque partis de vniuersa Africa, & de tam longinquis locis Carthaginem venerat. Et cum omnis anima suspensa expectaret in tanta collectione quid ageretur, illi vehementer instabant ut nihil ageretur. Quare hoc? nisi quia causam suam malam sciebant, & facillimē se posse conuinci si ageretur dubitare non poterant? Ipse ergo animus eorum, quo timebant ne causa ageretur, iam victos eos esse monstrabat. Si enim extorqueret quod volebant, ut iam collatio ipsa non fieret, nec disputationibus nostris veritas appareret, redētes a Carthagine, quid vobis erant responsum, quid demonstraturi? Credo prolaturi erant gesta & dicturi vobis: Nos instabamus ut causa non ageretur, illi instabant ut ageretur. Vos expectatis videre quid egerimus. Ecce legite vbi eos vicimus, ut nihil ageremus. Fortē & vos responderetis, si cor haberetis; Nihil ergo acturi, ut quid istis? vel potius qui nihil egistis, ut quid actis? Denique posteaquam non potuerunt efficere quod conati sunt, id est ut causa non ageretur, ipsa actio demonstravit quid timuerint, quando in omnibus victi sunt. Confessi sunt enim contra ecclesiam catholicam, quæ toto terrarum orbe diffunditur, nihil se habere quod dicerent, quia diuinis sanctarum Scripturarum testimoniis oppressi sunt, quibus ecclesia designatur, incipiens ab Hierusalem creuissē per loca, in quibus apostoli prædicauerunt, & nomina eorundem locorum in suis epistolis & actis conscripserunt, & inde diffundi per cæteras gentes: contra istam ecclesiam se non habere causam manifesta voce professi sunt, vbi est euidentissima in nomine Dei nostri victoria. Cum enim confirmant ecclesiam, cui nos communicare, ipsos autem non communicare manifestum est, olim se victos esse testantur, & vobis si sapitis, apertissime indicant quid dimittere & quid tenere debeatis, non in ea falsitate, qua vobis non cessant adhuc vsque mentiri, sed in illa veritate quam victi coacti sunt confiteri. Quisquis ergo ab hac catholica ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se viuere existimet, hoc solo scelere quod a Christi vnitrate distinetus est, non habebit vitam; sed ira Dei manet super eum. Quisquis autem in hac ecclesia bene vixerit, nihil ei præiudicant aliena peccata, quia vnusquisque in ea proprium onus portabit, sicut Apostolus dicit: Et quicumque in ea corpus Christi manducauerit indignē, iudicium sibi manducat & bibit. Nam etiā hoc ipse Apostolus scripsit. Cum autē dicit, iudicium sibi manducat, satis ostendit, quia non alteri iudicium manducat, sed sibi. Hoc nos egimus & ostendimus & obtinimus, quia communio malorum non maculat aliquę participatione sacramentorum, sed consensione factorum. Nam si in factis malis non eis quisque consentiat, portat malus causam suam & personam suam, nec præiudicat alteri, quem in consensione mali operis, socium non habet criminis. Hoc enim ipsi voce apertissima coacti sunt confiteri, nō tunc quando ista dicebamus, sed postea cum aliud ageretur. Nam cum ventum fuisset ad causam etiam Cæciliani, quam nos ab ecclesiæ causa distinguebamus, ut si fortē malus esset inuentus, ipsum anathematizaremus, non tamē propter ipsum ecclesiam Christi relinqueremus, cui per malam suam causam præiudicare non posset: cum ergo etiam ad ipsam Cæciliani causam ventum fuisset,

& legissent illi concilium Carthaginense, vbi recitabant septuaginta plus minus episcoporum sententias contra Cæcilianum ablatem prolatas: respondimus eis, sic non obesse illud episcoporum concilium absentis Cæciliano, quemadmodum non obfuit plurium episcoporum partis Donati concilium absentis Primiano, quando eum in Maximiani causa plus minus centum episcopi damnauerant. Tunc illi nominata causa Maximiani, vnde sciunt se etiam quos damnauerant, in honore integro suscepisse, & baptismum in sacrilego Maximiani schismate datum se confirmasse, & non destruxisse, & in sua Vagaitana sententia, qua eos damnauerunt, & quibusdam qui in ipso schismate fuerunt, dilationem dedisse, & dixisse, quod eos non polluerint sacrilegi furculi Maximiani plantaria: ista ergo causa posteaquam eorum aures percussit, expauescentes & perturbati, & oblitivi vnde superius contra nos contendebant, continuo dixerunt, Nec causa causæ, nec persona personæ præiudicat: & confirmauerunt verbis suis quod nos antea de ecclesia dicebamus: quia non solum catholicæ transmarinæ, contra quam se confessi sunt non habere quod dicerent, verum etiam catholicæ Africanæ, quæ illi vnitatis communione coniungitur, causæ & personæ Cæciliani, qualiscunque fuisset, præiudicare non possent: si Maximianus, qui cum cæteris focis suis Primianum damnauit; si etiam Felicianus, qui simul Primianum damnauit, & postea in causa Primiani à Donati parte damnatus est, non præiudicat parti Donati, cui modò episcopus, sicut antea fuerat receptus adiungitur: sic etiam ipsi focis suis Maximianus non præiudicat; quibus isti dilationem dederunt, dicentes eos ab illo cum quo fuerunt non fuisse pollutos, quia nec causa causæ præiudicat, nec persona personæ. Quid ergo queritis amplius? Multis quidem verbis superfluis gesta onerauerunt, & quia non potuerunt efficere vt causa non ageretur, hoc fecerunt multum loquendo, vt quod actum est difficile legeretur. Sed debent vobis etiam ista eorum pauca verba sufficere, ne propter nescio quæ, nescio quorum hominum crimina, oderitis vnitatem catholicæ ecclesiæ: quia sicut ipsi dixerunt, relegerunt, subscripserunt, nec causa causæ præiudicat, nec persona personæ. Nam & in ipsa causa Cæciliani, quam licet ad ecclesiæ causam non pertinentem, tamen defendendam suscepimus, vt etiam ibi calumniæ manifestarentur ipsorum, apertissime victi sunt; nihilque eorum quæ in Cæcilianum intendebant, probare potuerunt. Insuper etiam de criminibus traditionis nos episcopalia gesta protulimus, vnde recitauimus aliquos eorum episcoporum, qui sententias in absentem dixerant Cæcilianum, manifestissimos fuisse traditores. Contra ipsa gesta illi quia non habebant quod dicerent, falsa esse dixerunt, sed nullo modo probare potuerunt. Insuper etiam confessi sunt, vel potius pro magna gloria professi sunt, Cæcilianum apud Constantinum Imperatorem à suis præcessoribus accusatum. Et addiderunt mendacium, quod illis accusantibus fuerit ab Imperatore damnatus. Ecce & hinc victi sunt, vnde vobis solent nebulas erroris offundere, concitantes nobis inuidiam, & in odium vestrum nos adducentes, quia ecclesiæ causam apud imperatores agimus. Ecce maiores eorū de quorum nominibus gloriantur; ecclesiæ causam egerunt apud Imperatorem, persequuti sunt accusando Cæcilianum, apud Imperatorem damnatum dixerunt. Iam non vos inducant vanissimis & mendacissimis verbis, redite ad cor vestrum, timete Dominum, cogitate veritatem, relinquite falsitatem. Quicquid enim iam passi fueritis imperialibus legibus, quod non pro iustitia, sed pro iniquitate patimini, non poteritis dicere ideo nos esse iniustos, quia sic vobiscum agi non debuit, vt Imperator vos ab ista iniquitate compeceret.

A Episcopi enim vestri confessi sunt maiores suos sic egisse eum Cæciliano, quomodo vobiscum agi non vultis, & tamen quod Cæcilianum apud Imperatorem persequuti fuerint, etiam ipsi consentientibus & profitentibus satis constitit. Quod autem Cæcilianus fuerit ab Imperatore damnatus, omnino non constitit: imò etiam constitit, eum accusantibus & persequentibus maioribus eorum, & bis numero prius ab episcopis, & ab ipso postea Imperatore fuisse purgatum. Hoc etiam ipsi confirmauerunt talia postea quasi pro causa sua proferendo, vt magis contra ipsos esse inuenirentur, & pro causa Cæciliani etiam illa quæ protulerunt recitarentur. Quoscunque ergo accusare voluerunt, nullis certis documentis probare potuerunt. Quicquid autem nos & pro ecclesiæ causa, & pro Cæciliani causa diximus, & verbis suis & lectionibus se pro prolati etiam ipsi confirmauerunt. Nam protulerunt primò codicem Optati, vnde quasi probarent Cæcilianum ab Imperatore damnatum: qui codex cum contra illos legeretur, & magis ostēderet Cæcilianum fuisse purgatum, ab omnibus rursus sunt. Sed quia ipse rursus non potuit ab exceptoribus excipi, verbis suis apud acta rursus se esse testati sunt. Iterū recitauerunt & protulerunt libellum Imperatori Constantino à suis maioribus datum, vbi questi sunt, quod eos memoratus Imperator grauius persequeretur, ac sic eodem libello manifestarunt se apud Imperatorem à Cæciliano fuisse superatos, falsumque esse quod dixerant, cum ab Imperatore damnatum. Terriò protulerunt literas eiusdem Constantini ad vicarium Verinum datas, vbi eos grauius detestatur, & propterea dicit sic exilio relaxandos, & furori suo dimittedos, quia iam Deus cœperat in illos vindicare. Ac sic etiam istis Imperatoris literis confirmauerunt se falsum dixisse, quod Cæcilianus ab Imperatore damnatus sit, cum potius Imperator ipsos à Cæciliano victos esse monstrauerit, quando eos vehementer execratus, ideo iussit vt de exilio dimitterentur, vt Deo iudice, sicut etiam cœperant, punirentur. Postea Felicis Abtungenis ordinatoris Cæciliani causam in medium miserunt, dicentes eundem Felicem fuisse traditorem, à quo Cæcilianus fuerat ordinatus: & eiusdem Constantini Imperatoris pro Cæciliano contra seipso literas protulerunt, vbi ad proconsulem scripsit, vt ad comitatum suum mitteretur Ingentius. Iste autem Ingentius confessus fuerat in cognitione Heliani proconsulis falsum se fecisse aduersus Felicem Cæciliani ordinatorem. Dicebant ergo isti non sine causa voluisse Imperatorem vt ad se mitteretur Ingentius, nisi quia Cæciliani adhuc causa pendebat: & conabantur immittere suspicionem vanissimam, quod posteaquam Ingentius ad comitatum directus est, tunc Imperator contra Cæcilianum protulerit iudicare, & illud iudicium suum quod nos recitaueramus, vbi inter partes cognouerant, Cæcilianumque purgauerat, sententia posteriore rescindere. Sed dicebatur eis, vt hoc potius legeret, & nihil omnino proferebant. Illæ autem literæ Imperatoris, quibus ad se mitti iussit Ingentium, quas contra seipso pro Cæciliano recitauerunt, hoc continent, quod Helianus proconsul in causa Felicis audientiam præbuerit competentem, eundemque Felicem à crimine traditionis innocentem fuisse cōfiteri. Sed Ingentium ad comitatum suum propterea iubere transmitti, vt illis qui ibi erant, & diuturnis diebus eum interpellare non desinebant, apparere & intimari posset, & frustra eos Cæciliano inuidiam comparare, & aduersus eum violentè insurgere voluisse. Quis eos crederet ista contra se recitasse pro nobis, nisi Dei omnipotentis nutu factum esset, vt non solum verba eorum gestis tenerentur, sed etiam manus subscribentium legerentur: Nam & ordinem consu-

Optatus.

Constantinus.

Verinus.

fortè, potuerunt.

lum & dierum qui gestis expressus est, si quis nunc diligenter aduertat, inueniet primo Cæcilianum episcopali iudicio fuisse purgatum. Deinde non multo post Felicis Abtungenis causa ab Heliano proconsule examinata est, vbi eum constitit innocentem. In qua causa ad comitatum mitti iussus est Ingentius, & longè postea ipse imperator causam inter partes cognouit atque finiuit. In qua cognitione Cæcilianum innocentem, illos autem calumniosissimos iudicauit. In quo ordine consilium & dierum satis ostenditur fallaciter eos & calumniose dixisse, quod Imperator misso ad comitatum Ingentio, iudicium suum mutauit; & Cæcilianum quem prius purgauerat, postea condemnauit. Non solum autem nihil de hac re legere potuerunt, & contra seipso tanta legerunt, sed etiam per ordinem consulti eulentius conuincuntur, post causam Felicis proconsulari iudicio terminatam, in qua iussus est, vt ad comitatum Ingentius mitteretur, nec paruo interuallo, sed longè postea memorati Imperatoris iudicio inter partes habito, Cæcilianum fuisse purgatum. Non ergo vobis dicant, quia præmio corruptus iudicem. Quid enim aliud solent victi homines dicere? Aut si aliquid dedimus iudici, vt contra illos pro nobis pronunciarer, ipsis quid dedimus, vt contra se pro nobis tanta non solum dicerent, verum etiam recitarent? An fortè volunt vt eis apud vos gratias agamus, quia cum dicant iudicem præmio à nobis esse corruptum, ipsi tam multa quæ pro nobis contra seipso dixerunt & recitauerunt, gratis nobis omnia præstiterunt? Aut certè si propterea dicunt quod nos vicerint, quia melius egerunt causam Cæciliani quam nos, hoc planè credatis illis. Nos enim duas lectiones pro illo sufficere putaueramus: illi autem quatuor protulerunt. Sed quid vos pluribus literis oneremus? Si vultis nobis credere, credite: & teneamus pariter vnitatem quam iubet & diligit Deus. Si autem nobis non vultis credere, gesta ipsa legite, aut vobis vt legatur admittite, & an vera sint quæ scripsimus, vobis ipsi probate. Si autem nihil horum facere vultis, & manifestissima veritate conuictam partis Donati falsitatem adhuc sequi desideratis, mundi etiam à pœna vestra, quando vos serò postea pœnitebit. Si verò id quod vobis præstitit Deus non contempseritis, & post causam tam diligenter actam, & tam diligenter manifestatam, perueriam consuetudinem relinquentes, paci Christi & vnitati consenseritis, de vestra correptione gaudebimus: & sacramenta Christi, quæ in sacrilegio schismatis ad iudicium habetis, vtilia & salubria vobis erunt, cum in catholica pace habueritis caput Christi, vbi charitas cooperit multitudinem peccatorū. Hæc ad vos scripsimus xvij. cal. Iulias, piissimo Honorio Augusto viij. cos. vt quādo possunt ad quosq; vestrum ista literæ perueniant.

Publicola Augustino proponit multas quæstiones.

EPISTOLA CLIII. Dilecto & venerabili patri Augustino episcopo; Publicola.

SCRIPTVM est; Interroga patrem tuum, & indica- bit tibi, seniores tuos, & dicent tibi. Vnde & mihi exquirendam legem de ore sacerdotis iudicari in causa tali. Quæ qualis sit, per literas expono, simul etiam vt ego instruar in diuersis causis. Singulas autem quæstiones & diuersas, per capitula signari feci, ad quas singillatim dignare respondere. In Arzugiis, vt audiui, decurioni qui militi præest vel tribuno solent iurare Barbari, iurantes per demones suos qui ad deducendas bastugas pacti fuerint, vel aliqui ad seruandas fruges ipsas: singuli possessores vel conductores solent ad custodiendas fruges suscipere, quasi iam fideles epistolam decurione mittente, vel singuli transeuntes quibus necesse est per eos transire. Mihi autem discepta-

rio in corde nata est, si ille possessor qui suscepit barbari, cuius fides per demonum iurationem firma visa est, non coinquatur vel ipse, vel illa quæ custodit, vel ille deductur a deductore barbaro. Sed hoc debes scire, quia qui iurat barbarus à possessore pro seruandis frugibus accipit aurum, vel à viatore deductor, sed tamen cum hac veluti mercede quæ solet dari à possessore, vel à viatore, iuramentum etiam illud in medio est mortale datum decurioni vel tribuno: quod perturbat me ne polluat illum qui suscipit barbari iuramentum, vel illa quæ custodit barbarus. Quacunque enim conditione etiam auro dato, & obsequiis datis, vt audiui, tamen iuramentum iniquum medium intercepsit. Dignare autè mihi definitè rescribere, & non suspese. Quod si ipse scribas dubitantes, ego in maiores dubitationes incidere possum, quam antequam interrogaessem. Hoc etiam audiui, quia ipsi homines conductores qui presunt rei meæ, iuramentum per demones suos iurantibus barbaris accipiunt pro seruandis frugibus. Si ergo cum illi iurant per demones suos vt custodiant fruges, non polluant ipsas fruges, vt si inde manducauerit Christianus sciens, vel de pretio ipsarum rerum fuerit coinquatus, significare dignare. Item ab alio audiui, quod conductori non iuratur à barbaro, & alter dixit, quia iuratur conductori. Si etiam falsum mihi dixit ille qui dixit iurari conductori, si tam pro hoc quod solum audiui non debeo vti de ipsis frugibus, vel de pretio ipsarum rerum propter auditum solum, quia dicit: Si autem quis dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare propter illum qui indicauit: si tamen etiam hæc causa similis est cause de immolatio. Quod si ita est, quid debeo de ipsis frugibus, vel de pretio ipsarum facere? Si debeo requirere de utroque qui mihi dixit, quia non iuratur conductori, aut qui dixit, quia iuratur conductori, & dicitur vniuscuiusque probare per testes, qui verum dixit de illis duobus, & tandem non contingere de ipsis frugibus, vel de pretio, quam diu mihi probatum fuerit, si verum dixit ille qui dixit, quia non iuratur conductori? Si barbarus qui per iuramentum suum iurat malum, fecerit illum Christianum conductorem vel tribunum qui limiti præest iurare sibi pro fide illi seruanda pro custodiendis frugibus, per ipsum iuramentum mortale per quod ipse iurat, si solus ille Christianus coinquatus sit, an non illa quorum causa iurat. Aut si paganus qui limiti præest iurauerit barbaro pro fide illi seruanda per mortale iuramentum, si non coinquat pro quibus iurat. Si quem miser ad Arzuges, si licet ei iuramentum accipere à barbaro, illud mortale, & se non coinquatur si suscepit tale iuramentum Christianus? Si de area trituratoria tritici vel cuiuscunque leguminis, aut torculari, de qua demoni oblatum est, si licet inde manducare Christianum scientem. De loco si licet ad alium quem vsu suum Christianum scientem ligna tollere? Si quis vadens ad macellum vt emat carnem quæ non sit immolata, & cogitationes duas habuerit in corde, quod immolata sit, & non sit immolata, & illam tenuerit cogitationem qua non immolatam cogitabit, si manducauerit an peccat? Si quis bonam rem de qua dubitat an bona aut mala sit, faciat & putat bonam, cum tamen putasset & mala, si peccatum adscribat ur ei? Si quis dixerit quod immolatum est & ad fidem verè mentitus est, si licet Christianum inde manducare, aut vendere, & de pretio vti ex eo quod audiuit? Si Christianus aliquis ambulans passus necessitatem, victus fame vnus diei vel bidui, vel multorum dierum, vt iam durare non possit, ita occurrerit, vt in ipsa necessitate famis, in qua sibi videt iam mortem proximare, inuenit cibum in idolio positum, vbi nullus sit hominum, & non possit inuenire alium cibum, debet mori aut exinde cibari? Si Christianus videat se à barbaro vel Romano velle interfici, debet eos ipse Christianus interficere, ne ab illis interficiatur: vel si licet sine interfectione eos repellere vel impugnare, quia dicitur est, Non resistere malo? Si murum possessioni debet Christianus facere propter hostem,

II.

III.

Cor. id. 8.78.

III.

V.

VI.

VII.

VIII.

IX.

X.

XI.

XII.

XIII.

verum amicum quomodo habere poteram, ea mihi optatem in quibus ipse meipsum patiebat inimicum? Cum vero benignitas & gratia saluatoris nostri illuxit mihi, non secundum merita mea, sed secundum ipsius misericordiam, tu ab hac alienus, quomodo esse posses amicus meus, qui vnde beatus esse possem penitus ignorabas, & non in hoc me amabas, in quo mihi ipse iam fueram vtrunque amicus effectus? Gratiarum itaque Deo, quod te mihi amicum facere tandem aliquando dignatur. Nunc enim nobis est rerum humanarum & diuinarum cum benevolentia & charitate consensio in Christo Iesu Domino nostro verissima pace nostra. Qui duobus preceptis cuncta prececonia diuina concludit, dicens; Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua; & diliges proximum tuum tanquam teipsum: in iis duobus preceptis tota lex pendet & propheta. In illo primo rerum diuinarum, in hoc secundo rerum humanarum est cum benevolentia & charitate consensio. Hanc duo si mecum firmissime teneas, amicitia nostra vera ac sempiterna erit, & non solum nos inuicem, sed ipsi etiam Domino sociabit. Quod ut fiat, exhortor grauitatem & prudentiam tuam, ut iam etiam fidelium sacramenta percipias: decet enim atatem, & congruit, quantum credo, moribus tuis. Memento quid mihi dixi: profecturo, comicum quidem de Terentio recolis verbum, sed tamen aptissimum & vtilissimum; *Nunc hic dies vitam aliam affert, alios mores postulat.* Quod si veraciter dixisti, sicut de te dubitare non debeo, iam profectus sic viuis ut sis dignus baptismo salutari remissionem preteritorum accipere peccatorum. Nam omnino non est cui alteri preter Dominum Christum dicat genus humanum; *Te duce si que manent sceleris vestigia nostri, Irrita peruesna soluentur fornicule terras.* Quod ex Cumæo, id est, ex Sibyllino carmine se falsus est transulisse Virgilius, quoniam fortassis etiam illa vates aliquid de vnicō Salvatore in spiritu audierat, quod necesse habuit confiteri. Hanc tibi Domine merito suscipiende, & in Christo dilectissime ac desideratissime frater, siue pauca, siue forsitan multa sint, vtrunque occupatissimus scripsi, tua mereri scripta desidero, & te nomen dedisse inter competentes, vel daturum esse, iam iamque cognoscere. Dominus Deus noster, in quem credidisti, & hic & in futuro seculo te conferuet Domine merito suscipiende, & in Christo dilectissime ac desideratissime frater.

Augustinus Probat resalutat, & gratias agit, quod de salute ipsius fuerit sollicita.

EPISTOLA CLVI.
Domina insigni & merito illustri & prestantissima filiæ Probae, Augustinus.

EST quidem ita, ut dicis, quod in corpore corruptibili anima constituta terrena quadam contagione constringitur, & tali onere quodammodo depresso curuatur, ut in imo multa quam in summo vnum facilius concupiscat & cogitet. Nam hoc etiam sancta Scriptura ita dicit; Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Sed ideo venit saluator noster, qui mulierem illam in Euangelio per decem & octo annos curauit, quæ fortasse hoc significabat, verbo salutis erexit; ut anima Christiana non frustra audiat, sursum cor: nec frustra respondeat, se habere ad Dominum. Quod intuens recte facis, mala huius mundi tolerabilia ducere spe futuri. Sic enim vtu quodam bono conuertuntur in bonum, dum non augent nostram concupiscentiam, sed exercet patientiam: de qua re Apostolus ait; Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Omnia, inquit:

non solum ergo illa quæ appetuntur ut suaui, verum etiam illa quæ ut molesta vitantur, quando alia sic sumimus ne capiamur, alia sic ferimus ne frangamur: & secundum precepta diuina in omnibus gratias agimus ei de quo dicimus; Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo; & Bonum est mihi quod humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. Neque enim reuera, si fallacis prosperitatis semper hic tranquillitas arrideret, anima humana portum illum vere certæque securitatis appeteret, domina insignis & merito illustris & prestantissima filia. Reddens itaque debitum prestantiæ tuæ salutationis obsequium, agensque gratias quod salutis nostræ religiosissimam curam geris, posco tibi à Domino futuræ vitæ præmia, presentisque solatia, omniumque vestrum in quorū cordibus per fidem habitat Christus, me dilectioni orationique commendo. [Et alia manu.] Deus verus & verax veraciter consoletur cor tuum, & protegat salutem tuam, domina insignis & merito illustris ac prestantissima filia.

Augustinus Optato demonstrat quid de animarum origine certum sit, quid adhuc salua fidei recitidine quæri nesciriue possit.

EPISTOLA CLVII.
Domino beatissimo, & sincera dilectione desiderabili fratri & coepiscopo Optato, Augustinus in Domino salutem.

QUAMVIS tuæ sanctitatis nullas ad me ipsum datas acceperim literas, tamen quia illæ quas ad Mauritaniæ Cæsariensem misisti, me apud Cæsarem presente venerunt, quo nos iniuncta nobis à venerabili papa Zosimo apostolicæ sedis episcopo ecclesiastica necessitas traxerat: factum est ut ea quæ scripsisti etiam ipse perlegerem, tradente mihi eandem epistolam tuam famulo Dei sancto Renato, in Christo nobis fratre charissimo: quo petente mihi licet aliis occupato vehementer instante, ad ea sum respondere compulsus. Accessit huc etiam alterius sancti & cum debito honore nominandi fratris nostri, & quantum ab illo comperi, necessarii tui Muressis cum in supradicto oppido remoraremur aduentus. Qui mihi retulit etiam sibi missas de hac re literas venerationis tuæ: & me de hac ipsa quæstione consuluit, ut quid inde sentirem, vel meis vel suis rescriptis ad te faceret peruenire: vtrum scilicet animæ ut corpora propagatione nascantur, sintque ex illa vna quæ primo homini creata est: an creator omnipotens, qui vtrique vsque nunc operatur, sine vlla propagatione nouas faciat singulis proprias. De qua re antequam aliquid admonerem, sinceritatem tuam scire volo, in tam multis opusculis meis nunquam me fuisse ausum de hac quæstione definitam proferre sententiam, & impudenter referre in literas ad alios informandos, quod apud me non fuerit explicatum. Quarum autem rerum atque causarum consideratione permouear, ut in neutram assertionem meus inclinetur assensus, sed adhuc inter vtranque disceptem, nimis longum est hac epistola exprimere: nec tam necessarium, ut hoc omisso non possit de hac quæstione quod satis est disputari, & si non ad auferendam cunctationem, certè ad cauendam temeritatem. Illud enim vbi vel maxime fides Christiana consistit, quod per hominem mors & per hominem resurrectio mortuorum: sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur: & quod per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit in quo omnes peccauerunt: & quod iudicium quidè ex vno in condemnatione: & quod per vnus delictum in omnes homines ad condemnationem, & per vnus iustificationem in omnes homines in iustificationem vite: & si qua alia testimonia declarantur.

declarat neminem nasci ex Adam, nisi vinculo delicti & damnationis obstrictum, neminemque inde liberari nisi renascendo per Christum: tam inconcussè tenere debemus, ut sciamus cum qui hoc negauerit, nullo modo ad Christi fidem, & ad eam quæ per Christum datur puillis & magnis Dei gratiam pertinere. Vnde si origo animæ lateat, dum tamen redemptio clareat, periculum non est. Neque enim in Christum credimus ut nascamur, sed ut renascamur quomodocunque nati fuerimus. Hactenus autem dicimus sine periculo latere animæ originem, ut non tamen cam partem Dei esse credamus, sed creaturam. Nec de Deo natam, sed ab illo factam, atque in eius genus adoptandam mirabili dignatione gratiæ, non parili dignitate naturæ. Nec eam corpus esse, sed spiritum: non creaturam vtrique, sed creaturam. Nec ideo venisse in hoc corpus corruptibile quo grauatur, quod illuc eam vite in cœlestibus vel in quibuslibet aliis partibus mundi antea male gestæ merita compulerint. Nondum enim natos Apostolus, cum de Rebecce geminis loqueretur, nihil egisse dicit boni vel mali, ut non ex operibus quibus nullis alter distinguebatur ab altero, sed ex vocante diceretur minori seruiturum esse maiorem. His igitur firmissimè constitutis, si tam reconditum atque abditum esse in occultis operibus Dei, ut nec Scripturarum diuinarum manifesto eloquio declararetur, vtrū propterea nihil boni vel mali nondum nati egisse credendi sint, quia non ex aliis propagatas, sed mox cum nihilo creatas animas singuli accipiunt: an quia cum essent originaliter in parentibus, adhuc ipsi nulli erant qui suas & proprias vitas agerent: illa tamen sit fides salua qua credimus nullum hominū, siue maioris siue paruulæ quamlibet, & recentis ætatis liberari à contagione mortis antiquæ & obligatione peccati, quod prima natiuitate contraxit, nisi per vnum mediatorē Dei & hominum, hominē Christum Iesum. Cuius hominis eiusdemque Dei saluberrima fide, etiā illi iusti facti sunt qui prius quam veniret in carne, crediderunt in carne venturum. Eadem namque fides est & nostra & illorum, quoniam hoc illi crediderunt futurum, quod nos credimus factū. Vnde dicit apostolus Paulus; Habentes autem eundem spiritum fidei, secundum quod scriptū est, Credidi propter quod locutus sum: & nos credimus propter quod & loquimur. Si ergo eundem spiritum fidei & illi habebant qui venturum in carne Christum pronunciarunt, quem etiam illi qui eū venisse nunciarunt, sacramenta esse potuerunt pro temporum diuersitate diuersa, ad vnitatem tamen eiusdem fidei concordissimè recurrentia. Scriptum est in Actibus apostolorum loquente apostolo Petro; Nūc ergo quid tentatis Deum imponere iugum supra collum discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus, sed per gratiam Domini Iesu credimus nos saluos fieri, quemadmodum & illi? Si ergo & illi, id est patres portare iugum legis veteris non valentes, per gratiam Domini Iesu saluos se fieri crediderunt, manifestum est quod hæc gratia etiam antiquos iustos viuere fecit ex fide. Iustus enim ex fide viuuit. Lex autem subintravit ut abundaret delictum, ut superabundaret gratia per quam sanaretur delicti abundantia. Si enim data esset lex quæ viuificare posset, omnino ex lege esset iustitia. Qui tamen quare lex bona data sit, consequenter adiunxit dicens; Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Danda itaque fuerat lex quæ manifestius sibi ipsum ostenderet hominē, ne superbus animus humanus à seipso se posse esse iustum putaret, & ignorans Dei iustitiam, id est quæ homini ex Deo est, & suam volens constituere, id est quæ suis viribus partam, iustitiæ Dei subiectus non fieret. Oportebat itaque, ut addito mādato, cuius vox est; Nō concupisces:

superbo peccatori etiā prauaricationis crimen accederet, atque ita gratiæ medicinam non sanata per legem, sed conuicta infirmitas quæreret. Proinde cum omnes iusti, hoc est veraces Dei cultores, siue ante incarnationem, siue post incarnationem Christi nec vixerint nec viuāt, nisi ex fide incarnationis Christi, in quo est gratiæ plenitudo, profectò quod scriptum est; Nō esse aliud nomē sub cælo, in quo oporteat saluos fieri nos: ex illo tempore valet ad saluandum genus humanum, ex quo in Adam vitium est. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Quia sicut in regno mortis nemo sine Adam, ita in regno vite nemo sine Christo. Sicut per Adā omnes iniusti, ita per Christū omnes iusti homines: sicut per Adā omnes mortales in pena facti sunt filij seculi, ita & per Christum omnes immortales in gratia fiunt filij Dei. Cur autem creentur etiam illi quos creator præsciuit ad damnationem non ad gratiam pertinere, beatus Apostolus tanto succinctorè breuitate, quāto maiore auctoritate commemorat. Deū enim dicit volentē ostendere iram, & demonstrare potentiam suam attulisse in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem, & ut notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ superius dixerat tāquam sigillum ex eadem massa facere, aliud vas in honorem, aliud in contumeliā. Merito autem videretur in quibusdam vasa iræ ad perditionem, si non esset ipsa vniuersa ex Adam massa damnata. Quod ergo sunt inde nascēdo vasa iræ, pertinet ad debitam penam. Quod autem sunt renascēdo vasa misericordiæ, pertinet ad indebitā gratiam. Ostendit ergo Deus iram suam, non vtrique animi perturbationem, sicut est quæ ira hominis nuncupatur, sed iustam fixamque vindictā, quod de stirpe inobedienciæ ducitur propago peccati atque supplicij. Et homo natus ex muliere, sicut in libro Iob scriptum est, breuis est vitæ & plenus iracundiæ. Eius enim rei vas est qua plenus est vnde iræ vasa dicuntur. Ostendit & potentiam suam qua bene etiā vitur malis, multa illis naturalia & temporalia bona largiens, eorumque malitiā ad exercendos & comparatione admonendos bonos accommodans, ut in eis discat agere gratias Deo, quod ab eis, non suis meritis qui in eadem massa paria fuerunt, sed illius miseratione discreti sunt. Quod maxime apparet in paruulis, de quibus cum per Christi gratiam renascuntur, & istam vitam in illa tenera ætate finientes, in eternā transeunt & beatam, dici nō potest quod libero discernuntur arbitrio ab aliis infantibus qui sine hac gratia in ipsius massæ dānatione moriuntur. Si autē hi soli crearentur ex Adam, qui essent per gratiam recreandi, & præter illos qui in Dei filios adoptantur, nulli alij homines nascerentur, lateret beneficium quod donaretur indignis, quia nullis ex eadē damnabili stirpe venientibus debitum supplicij redderetur. Cū verò attulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, nō solum ostendit iram & demonstrauit potentiam suam redhibendo vindictā, & bene vtendo non bonis, sed etiam notas fecit diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ: ita enim quid præstetur sibi discit gratis iustificatus, dum non suo merito sed gloria largissimæ Dei misericordiæ discernitur à damnato, cum quo eadem iustitia fuerat & ipse damnandus. Tam multos autem creando nasci voluit, quos ad suā gratiam non pertinere præsciuit, ut in multitudine incomparabili plures sint illis, quos in sui regni gloriam filios promissionis prædestinare dignatus est: ut etiam ipsa reiectorum multitudine ostenderetur, quam nullius momenti sit apud Deū iustum quālibet numerositas iustissime damnatorum. Atque ut hinc quoque intelligant qui ex ipsa damnatione redimuntur, hoc fuisse debitum massæ illi vniuersæ, quod tam magnæ parti eius redditum cernerent, non solum

Tit. 1. 4. 4.
Matth. 22. 4. 27. 4.
Ter. Andr. 4. 1. 5.
Virgilius. 4. 1. 4.
3. 1. 1. 1. 1.
1. Cor. 4. 1. 1. 1. 1.
Eph. 1. 1. 1. 1. 1.
Gal. 3. 1. 1. 1. 1.
Ibidem.
Rom. 10. 1. 1. 1. 1.
Ecclesi. 20. 1. 1. 1. 1.

al. creaturam.
Rom. 9. c. 11
3. sent. dist. 25. cap. 1.
1. Tim. 2. 4. 5.
2. Cor. 4. c. 11. 5.
Eph. 1. 1. 1. 1. 1.
Gal. 3. 1. 1. 1. 1.
Ibidem.
Rom. 10. 1. 1. 1. 1.
Ecclesi. 20. 1. 1. 1. 1.

3. sent. dist. 25. ap. 1.
Rom. 9. c. 11
1. Cor. 1. 6. c. 2. 2.
Rom. 9. c. 11
Iob 14. c. 1.

Meminit. Beda. Rom. 9. c. Galat. 3.

in eis qui originali peccato multa addunt mala voluntatis arbitrio, verumetiam in tam multis paruulis, qui tantummodo vinculo peccati originalis obstricti, sine gratia mediatoris ex hac luce rapiuntur. Tota quippe ista massa iustæ damnationis reciperet debitum, nisi ex ea faceret non solum iustus, sed etiam misericors filius alia vasa in honorem secundum gratiam, non secundum debitum: dum & paruulis subuenit, quorum nulla merita dici possunt, & maiores præuenit, vt habere aliqua merita possint. Quæ cum ita sint, si assertio tua non eò tendit, vt nouas animas dicas propter innocentiam nouitatis suæ antequam ad peccandum libero vtantur arbitrio damnationi originali obnoxias esse non posse, sed eas fide catholica cõfiteris, etiam si in illa tenera ætate de corpore exierint in damnationem perditionis ituras, nisi sacramentum mediatoris, qui venit quærere & saluum facere quod perierat, liberentur: quare vbi, vel vnde, vel quando cõeperint damnationis meritum habere, si nouæ sunt, ita sanè vt Deum non facias, nec aliquam naturam quã non condidit Deus vel peccati earum vel innocetium damnationis auctorem. Et si inuenieris quod te quærere admonuit, quod ipse adhuc fateor non inueni, defende quantum potes atque asserere animarum infantium eiusmodi esse nouitatem, vt nulla propagatione dicitur, & nobiscum quod inuenieris fraternam dilectione communica. Si autem non inuenieris, quare vel quomodo fiant animæ infantium peccatrices, & nihil in seipsis habentes malitiæ, à quo cogantur ex Adam trahere vnde damnentur, cum eas credas non ex illa prima peccatrice propagatas, sed nouas atque infantes includi carne peccati, nec sic iam temerè in aliam sententiam tua deflectatur assensio, vt eas ex illa vna credas propagando traduci: ne fortè alius inuenire possit, quod ipse non possis, aut aliquando inuenias quod nunc non potes. Nam & illi qui animas ex vna propagari asserunt, quam Deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt, si Tertulliani opinionem sequuntur, profectò eas non spiritus sed corpora esse contendunt, & corpulentis feminibus exoriri. Quo peruersius quid dici potest? Neque hoc Tertullianum somniasse mirandum est, qui etiam ipsum creatorem Deum nõ esse nisi corpus opinatur: qua dementia repulsa à corde atque ore Christiano quisquis animam sicuti est, non esse corpus sed spiritum confitetur, & tamen in filios ex parentibus duci in eo quidem nullis coarctatur angustiis, quod omnes animas, etiam paruulorum, quos ecclesia non vtiq; in falsa sed in vera peccatorum remissione baptizat, vera fides prædicat trahere originale peccatum propria primi hominis voluntate commissum, & in omnes posteros generatione transmissum, sola regeneratione purgandum. Sed cum considerari & pertractari cõperit quid dicatur, mirum si vllus sensus comprehendit humanus, quoniam modo tanquam lucerna de lucerna accendatur, & sine detrimento alterius alter inde ignis existat, sic anima de anima parentis fiat in prole, vel traducatur in prolem: vtrum incorporeum semen animæ, sua quadam occulta & inuisibili via seorsum ex patre currat in matrem cum sit cõceptus in femina: an quod est incredibile in semine corporis lateat. Cum autem fluunt irrita sine vllis conceptibus semina, vtrum semen animæ non simul exeat, an summa celeritate atque atomo temporis vnde exierat recurrat, an pereat? Et si perit, quomodo ipsa cuius mortale semen est, immortalis est anima? An immortalitatem tunc accipit, quando formatur vt uiuat, sicut iustitia quando formatur vt sapiat: & quo pacto eã Deus fingat in homine, etiam si anima feminaliter trahatur ex anima, sicut fingit in homine corporis mēbra, quãuis corpus feminaliter trahatur ex corpore? Si enim non

spiritualis creatura fingeretur à Deo, non scriptum esset, Qui fingit spiritum hominis in ipso. Et in eo quod legitur, Qui finxit sigillatim corda hominum: si per corda significata sunt anime, fingi eas posse quis dubitet? Sed quæritur vtrum ex vna anima hominis primi, sicut fingit sigillatim facies hominum, ex vno tamen corpore hominis primi. Cum hæc atq; huiusmodi de hac re multa quæratur, quæ nullo sensu carnis explorari possunt, & à nostra experientia lōgè remota sunt, atque in abditissimis naturæ sinibus latent, non crudelèdum est homini cõfiteri se nescire quod nescit, ne dum se scire mentitur, nunquam scire mereatur. Quis autem negat non vnus tantum, sed omnis animæ creatorem Deum atq; factorem, nisi qui eius eloquiis apertissimè refragatur? Sine vlla quippe ambiguitate per Prophetam dicit; Omnem statum ego feci: animas videlicet intelligi volens, quod verba confuentia manifestant. Non itaque vnum quæ factio ex terra homini primo inspirauit, sed omnem statum ipse fecit, ipse adhuc facit. Quæratur tamè vtrum omnem statum ex illo vno statu, sicut omne corpus homini ex vno illo corpore, faciat: an vero noua quidem corpora faciat ex vno, animas autem nouas ex nihilo. Quis enim congrua suis originibus genera rerum etiam de feminibus facit, nisi qui ipsa semina sine feminibus fecit? Sed vbi res naturaliter obscura nostrum modulum vincit, & apertè diuina Scriptura nõ subuenit, temerè hinc aliquid definire humana coniectura præsumit. Secundum vitas autè quas proprias habere incipiunt, nouos homines dicimus nasci siue anima siue corpore. At vero secundum originale peccatum veteres nascuntur, ideo baptismate renouantur. Aliquid ergo certum de animæ origine nõdum in Scripturis canonicis comperi. Nam ij qui nouas sine vlla propagatione asserunt animas fieri, inter testimonia quibus id nituntur ostendere, ponunt etiam illa duæ quæ paulo antè commemorauit. Qui fingit spiritum hominis in ipso: & Qui finxit sigillatim corda hominum, de quibus vides quemadmodum possit à resistentibus repõderi. Vtrum enim cum fingit ex alio fingat, an ex nihilo, incertum est. Illud tamen inter cætera testimonium mihi videtur esse præcipuè, quod in libro Salomonis Ecclesiastæ legitur, Et reuertetur puluis in terram sicut erat, & spiritus reuertetur ad Deum qui dedit eum. Sed facillimè respondetur, Corpus in terra de qua factum est primum hominis corpus, & spiritus ad Deum, à quo facta est prima hominis anima. Sicut enim nostrum corpus, inquirunt, quamuis ex primo illo corpore propagatum sit, eò tamè redit vnde ipsum primum corpus effectum est: sic anima nostra quamuis ex illa anima propagata, nõ ad nihilum, quia immortalis est, sed ad illum redit à quo ipsa prima anima facta est. Ac per hoc illud quod scriptum est de spiritu cuiusq; hominis, quod redeat ad Deum qui dedit eum, nõ soluit istam obscurissimam quæstionem, quia siue ex illo vno siue ex nullo alio, Deus vtiq; dedit eum. Itemq; illi qui propagationem animarum inconsiderata temeritate defendunt, inter alia testimonia quæ suæ causæ suffragari arbitrantur, nullum quasi manifestius & expressius pro se possunt putare proferendum quam id quod in Genesi scriptum est, Omnes autem animæ quæ introierunt cum Iacob in Ægyptum, qui exierunt de femoribus eius. Hoc enim velut euidentissimo testimonio possunt credi animæ in filios ex parentibus propagari, quoniam satis apertè dictum videtur, animas etiam de femoribus Iacob, non sola exisse corpora filiorum. Vt eo modo etiã illud intelligi velint à parte totum, quod dixit Adam, cū illi mulier eius ostenderetur, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Nõ enim dixit, Et anima de anima mea: sed ita fieri potest vt carne nominata vtrunque intelligatur, sicut hinc animas nomi-

Zach. 12. a. 1. a. 2. Psal. 32. 15.

Est. 57. d. 17.

Ecd. 12. 7.

Gen. 46. 27.

Gen. 2. 22.

nominauit, & tamen etiam corpora in filiis intelligi voluit. Sed hoc testimonium certè quasi tam clarum atq; manifestum enodandæ huic quæstioni non sufficeret, nec si ita legeretur genere fœminino, quæ exierunt de femoribus eius, vt animas intelligeremus vsquequaque exire. Ideo autem nõ sufficeret, quoniam & animæ nomine corpus solum posse significari, modo quodam locutionis ostenditur, quo significatur per id quod continetur illud quod continet: sicut ait quidam, Vina coronant, cum coronaretur vasa vinaria. Vinum enim continetur, & vas continet. Sicut ergo appellamus ecclesiam, basilicam, qua continetur populus, qui verè appellatur ecclesia, vt nomine ecclesiæ, id est populi qui continetur, significemus locum qui continet: ita quod animæ corporibus continentur intelligi corpora filiorum per nominatas animas possunt. Sic enim melius accipitur etiam illud quod lex inquinari dicit eum, qui intrauerit super animam mortuam, hoc est super defuncti cadauer, vt nomine animæ mortuæ, mortuum corpus intelligatur quod animam continebat, quia & absente populo, id est ecclesia, locus tamen ille nihilominus ecclesia nūcupatur. Hæc responderentur, si (vt dixi) fœminino genere positum esset; Quæ exierunt de femoribus Iacob: id est, quæ animæ. Nunc verò cum masculinum genus sit positum, id est, Qui exierunt de femoribus Iacob: quis non ita intelligere malit, Omnes animæ eorum qui exierunt de femoribus eius, id est, animæ hominum: vt etiã sic possint intelligi secundum corpus tantummodo exisse homines de femoribus patris, quorum erant illæ animæ, per quarum numerum intelligitur tot homines. Vellem autem legere libellum tuum cuius mentionem fecisti in literis tuis, ne fortè aliqua ibi testimonia non ambigua posuisti. A me autem cum quæssisset amicus mihi charissimus & diuinarum studiosissimus literarum, quid de hac quæstione sentirem, eiq; remota verè recundia, hinc æstus meos & ignorantia fallis essem, scripsit inde longè trans mare ad doctissimum virum: cui rescripsit ille, vt potius me confunderet, nesciens quod iam fecerat, nec aliquid à me certum ac definitum audire potuerat. Significauit tamen in eadem breui epistola sua, se potius fieri, quam propagari animas credere. Simul etiam admonens animarum propagationem, quia ipse in Oriente est, Occidentale ecclesiam solere sentire. Hac ego maiore occasione comperta, scripsi ad eum non breuè librum, consulens eum, & petès vt prius me doceat, & tunc ad me mittat quos doceam. Qui liber meus nõ vt doctoris sed inquisitoris, & potius discere cupientis, apud me legi potest: mitti verò vsquam nõ debet, vel cuiquam foras dari, nisi cum rescripta Domino adiuuante percepero: id quod ille sentit, promptissimè ac libentissimè defensus, si me docere potuerit, quomodo animæ non ex Adam veniãt, & tamen ex illo iustam sortem damnationis inueniãt, nisi ad remissionem peccatorum renascendo perueniant. Absit enim vt credamus vel animas paruulorum in lauacro regenerationis falsam accipere peccatorum mundationem, vel Deum esse, aut aliquam naturam quam non condidit Deus, illius ex qua mundatur iniquationis auctorem. Donec ergo aut ille rescribat, aut ego (si Deus voluerit) aliquo modo discã, si nullam de illa peccatrice originem ducit, quæ causa sit animæ subeundi originale peccatum, quod necesse est esse in omnibus paruulis: & quod eam nec Deus cogit in fontem, quia peccandi auctor non est, nec vlla mali natura, quæ non est: nihil tale audeo prædicare. Te autem, si libenter vel patienter admittis charissime frater, admoneo, ne hæresim nouã minus cautus incurras, quæ antiquissimæ fidei stabilita molitur fundamenta conuellere aduersus Dei gratiam disputando, quam Dominus Christus pusillis & magnis ineffabili bonitate

al. quæ exierunt de femoribus eius.

al. aut. al. significamus.

Num. 9. 10. b. 11.

Gen. 46. 2. 28.

Marcellinus.

Hieronymus, sup. epist. 27.

Sup. epist. 28.

largitur: cuius vel auctores vel certè acerrimi notissimique suafores cū Pelagius & Coelestius extitissent, conciliorum episcopaliū vigilantia in adiutorio saluatoris qui suam tuetur ecclesiam, etiam à duobus venerabilibus antistitibus apostolice sedis, papa Innocentio & papa Zozimo, nisi correcti etiã egerint penitentiam, toto Christiano orbe damnati sint. De quibus exempla recetium literarum, siue quæ specialiter ad Aphros, siue quæ vniuersaliter ad omnes episcopos de memorata sede manarunt, ne fortè ad vestram sanctitatem nondum peruenerint, vos curauimus miti ab eis fratribus, quibus & habes literas vt tuæ venerationi dirigerent, dedimus. Hi autem nõ ideo sunt hæretici, quia dicunt animas originem de illa prima peccatrice non ducere, quod vel aliqua fortasse ratione vera dici potest, vel sine fidei labe nesciri: sed hinc conantur efficere, vnde omnino apertissimi hæretici iudicatur, animas paruulorum nihil mali ex Adam trahere, quod sit lauacro regenerationis expiandum. Nam Pelagij de hac re argumentatio, quæ inter alia eius damnabilia etiam literis apostolicæ sedis adiuncta est, ita se habet; Si anima, inquit, ex traduce non est, sed sola caro tantum habet traducem peccati, sola ergo peccata meretur. Iniustum est enim, vt hodie nata anima, non ex massa Adæ, tam antiquum peccatum porter alieni: quia nulla ratione cõceditur, vt Deus qui propria peccata dimittit, vnum imputet alienum. Si ergo ita potes animarum asserere sine vlla propagine nouitatem, vt ratione iusta & à fide catholica nõ aliena, etiam sic peccato primi hominis ostendantur obnoxias, asserere quod sentis vt potes. Si autem non eas aliter potes à propagatione facere alienas, nisi vt simul facias ab omni peccati vinculo liberas, cohibe te ab huiusmodi disputatione omnimodo. Non est enim falsa etiam in paruulorum baptismate remissio peccatorum, nec verbo tenus dicitur, sed veraciter agitur. Nam vt iã verbis vtar quæ in ipsa epistola beatissimi antistitis Zozimi leguntur; Fidelis Dominus in verbis suis, cuiusq; baptismus re ac verbis, id est opere, confessione & remissione vera peccatorum, in omni sexu, ætate, conditione generis humani eandem plenitudinem tenet. Nullus enim nisi qui peccati seruus est, liber efficitur, nec redemptus dici potest, nisi qui verè per peccatum fuerit antè captiuus, sicut scriptum est, Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Per ipsum enim renascimur spiritaliter, per ipsum crucifigimur mundo: ipse morte mortis ab Adam omnibus nobis introductæ atq; transfusæ vniuersæ animæ, illud propagatione contractum chirographum rumpitur, in quo nullus omnino natorum antequam per baptismum liberetur, non tenetur obnoxius. In his verbis apostolicæ sedis tam antiqua atque fundata certa & clara est catholica fides, vt nefas sit de illa dubitare Christiano. Quoniã ergo morte Christi, non vnus aut aliquarum, sed vniuersæ animæ propagatione contractum mortis chirographum rumpitur, si potes animas sic alienas à propagatione defendere, vt tamen hoc chirographo quod sola Christi morte rumpendum est rectissima ratione demõstrentur obstrictæ, nec sua propagatione, sed carnis hoc debito iuste appareant obligatæ, non solum nemine prohibente defende, verum etiam id nobis quomodo te defendere possimus ostende. Si autem aliter non potes quod de animarum nouitate sentis, asserere, nisi vt eas dicas peccato primi hominis non teneri: aut per propagationem non suam, sed carnis, auctore Deo, vel nescio qua mali natura innocentissimas fieri peccatrices: melius origo animæ latet, dum tamen eam nõ dubitemus Dei esse creaturam, quàm vel Deus peccati auctor dicatur, vel contra Deum aliena mali natura introducatur, vel baptismus paruulorum irritum dicatur. Vt autem & à me tua dilectio de hac quæstione

Non existit hæc epistola.

Tom. 8. d. 36.

aliquid audiat definitum, non parui aestimatum, imò a precipue necessarium atq; retinendum, quomodolibet se origo habeat animarum, siue ex illa vna, siue ex nulla alia propagentur: mediatoris tamen animam nullum ex Adam traxisse peccatum dubitare fas non est. Si enim nulla propagatur ex altera, vbi omnes tenentur propagata carne peccati: quanto minus credendum est ex propagine peccatricis animam venire potuisse, cuius caro venit ex virgine, non libidine concepta, sed fide, vt esset in similitudine carnis peccati, nò in carne peccati. Si autem peccato primæ animæ peccatricis ideo cæteræ tenentur obnoxie, quia ex illa sunt propagatæ, profectò illa quam sibi vnigenitus coaptavit; aut peccatum inde non traxit, aut omnino inde nõ tracta est. Neque enim nõ potuit animam sibi trahere sine peccato, qui soluit nostra peccata: aut qui nouam creauit ei carni quam sine parente fecit ex terra, non potuit nouam creare carni quam sine viro sumpfit ex femina: Hoc sicut potui non quidem ad me datis, sed tam ad charissimos nostros sanctitatis tuæ literis, nõ peritia quam desiderasti, sed sollicita dilectione respondi. Si gratè accipis, & admonitionem fraternam & vtilem, non errando, sed prudenter considerado cum ecclesie pace conseruas, Deo gratias. Si autem me ista nõdum nosse miraris, vel etiam nec miraris, & me aliquod certum de origine animarum salua ista fide quæ certissima atque clarissima est, mutua charitate docere non renuis, multo vberius, Deo gratias. Memor nostri in Domino semper viuas, Domine beatissime & sincere dilectione desiderabilis frater.

Augustinus Marcellino, vt que aduersus Donatistas decreta sunt publicentur: rogans vt qui nolunt respicere, castigentur sed citra moris penam.

EPISTOLA CLVIII.

Domino merito insigni multumq; charissimo ac desideratissimo filio Marcellino, Augustinus in Domino S.

GESTA quæ promisit præstantia tua, vehementer exspecto, & in ecclesia Hipponensi iam iam cupio recitari, ac, si fieri potest, per omnes ecclesias etiam in nostra diocesi constitutas: vt audiant homines, plenè que agnoscant confessores iniquitatis, nõ Dei timore extorquente pœnitentiam, sed iudiciaria diligentia crudelissimorum peccatorum aperiente duritiam: siue illorum qui de homicidio & de excæcato ac debilitato presbyteri corpore confessi: siue illorum qui se illa scire potuisse, quamuis sibi dicerent displicere, negare non ausi sunt, refugières catholicam pacem, velut ne criminibus polluantur alienis, & in illo schismatis sacrilegio inter sceleratorum tam immanium tantam multitudinè perdurantes: siue etiam illorù qui se inde non recessuros etiam demonstrata sibi catholica veritate, & Donatistarum peruersitate dixerunt. Non est leue quod Deus agi voluit per operam tuam. Vtinam tales eorum causas crebras sic audias, & facinora eorù atque insana pertinacia sic sæpe prodatur, eademque publicata gesta in omnium notitiâ perferat. Quod autem scripsit eximietas tua dubitare te, vtrū in theopropia debeas eadem gesta iubere proponi, fiat si potest illuc frequens confluere multitudo. Alioquin alius locus celebrior prouidendus est, non tamen villo modo præmittendum. Pœna sanè illorum quamuis de tantis sceleribus cõfessorum, rogo te vt præter supplicium mortis sit, & propter conscientiam nostrã, & propter catholicam mansuetudinem commendandã. Ipse enim fructus ad nos peruenit confessionis illorù, quia inuenit ecclesia catholica vbi suam erga atrocissimos inimicos seruet atq; exhibeat lenitatem. In tãta quippe crudelitate atque exhibeat lenitatem. In tãta quippe crudelitate atque exhibeat lenitatem. In tãta quippe crudelitate atque exhibeat lenitatem. In tãta quippe crudelitate atque exhibeat lenitatem.

Theopropia, seu theopropium Graecis oraculis videtur sic appellatus locus, ubi solent Casari edicta promulgari.

mòdo quibusdam nostris illa atrocitate commotis videtur indignum, & quasi dissolutionis & negligentie simile, transactis tamen motibus animorum qui recetioribus factis solent turbulentius excitari, egregiè luculenta bonitas apparebit, & ob hoc magis eadè gesta legere atque ostendere delectabit, Domine merito insignis multumque charissime ac desideratissime fili. Ibi est sanctus frater & coepiscopus meus Bonifacius, & per diaconum Peregrinum, qui cum illo perrexit commonitorium direxi, quod sic habe tanquam præsentiam meam. Et quod vobis in cõmune pro ecclesie utilitate placuerit, hoc adiuuante Domino fiat, qui potes est misericorditer opitulari in tantis malis. Modo Macrobius episcopus eorum, si patus cunctis perditorum vtriusque sexus, hac atque illac circumit, aperuitque sibi basilicas quas possessorum quantulocunque timor clauserat: Præsentem autem procuratorem viri clarissimi Celeris Spondeo quem tuæ dilectioni commendavi multumque commendo, vtrunque eorum frangebatur audacia: nunc verò posteaquam Carthaginem profectus est, etiam in fundis ipsius basilicas aperuit, populos congregat. Cum ipso etiam est ille Donatus diaconus rebaptizatus, qui cum fuerit colonus ecclesie, versatus est in illa cæde præcipuus. Qui tales non cum eo sunt, quando & ille cum ipso est: Si proconsul vel simul ambo in istos estis sententiã prolaturi, & fortè ille persistit velle gladio vindicare, quam sit Christianus, & quãtum aduertere potuimus, non sit ad hæc cruenta procliuis, tamen si necesse fuerit etiam gestis iubete allegari epistolas meas, quas de hac re singulas vobis mittendas putavi. Soleo enim audire in potestate esse iudicis mollire sententiã, & mitius vindicare quàm iubeant leges. Si autem nec literis meis ad hoc consenserit, hoc saltem præstet vt in custodiam recipiantur, atque hoc de clementia imperatoris impetrare curabimus, ne passiones seruorum Dei, quæ debent esse in ecclesia gloriose, inimicorum sanguine dehonestantur. Scio enim in causa clericorù Anaunensium, qui occisi à gentilibus nunc martyres honorantur, imperatorem rogatum facilè concessisse, ne illi qui eos occiderant & capti iam tenebatur, pœna simili puniretur. Libros de baptismo paruulorum, cum iam codicem ipsum præstantiæ tuæ misissem, cur abs te rursus acceperim, oblitus sum: nisi fortè cum inspicerem, mendosos eos repperi, & emendare volui, quod mirabiliter impeditus, adhuc vsq; non feci. Epistolam quoque ad te scribendam & his adiungendam, quam cum ibi essem iam dictare coeperam, paulo addito sic esse imperfectã scias. Si autè rationem omnium dierum & lucubrationum aliis necessitatibus imperfarum tibi posse reddere, grauitè contristatus mirareris, quanta me distendant quæ differri omnino nõ possunt, nec agere illa permittant, in quæ me petèdo, & admonendo vrges volentem, & ineffabiliter (quia non possum) dolentem. Cum enim ab eorum hominum necessitatibus aliquatulum vaco, qui me sic angariant, vt eos nullo modo liceat euitare, nec contemnere oporteat: non desunt quæ dictada præpono, sic in articulis temporum constituta, vt dilationem non ferant. Sicut mihi fuit breuiatio gestorum collationis nostræ satis operosa, cum viderem neminem se velle tanto aggeri literarum legendo cõmittere: sicut mihi fuit etiam epistola ad ipsos laicos Donatistas, de hac eadem collatione nostra, quàm modò aliquot lucubrationibus permittavi. Sicut epistolæ duæ nõ breues, vna ad dilectionem tuam, altera ad virum illustre Volusianum, quas vos accepisse iam credo: sicut nunc in manibus habeo librũ ad Honoratum nostrũ de quæstionibus quibusdam quinque, quas mihi proposuit, & per literas intimaui, cui non continuo respondere vides quã minimè oporteat. Charitas enim quæ tanquam

ad illum.

2. retr. 35

2. retr. 39

2. retr. 42

2. retr. 36

quam nutrix foet filios suos, non ordine amandi, sed A ordine subueniendi infirmiores fortioribus anteponit, quos tales vult esse, quales iam illi sunt, quos non contemnendo, sed se his confidendo interim præterit. Tales ergo mihi necessitates dictadi aliquid, quod me ab eis dictationibus impediatis magis inardesco, deesse non possunt cum paululum spatij vix datur inter aceruos occupationum, quibus nos alienæ vel cupiditates vel necessitates angariatos trahunt. Et quid faciam prorsus nescio. Audisti vnde mecum Dominũ depreceris, sed etiam quod tam instatè & tam crebrò me admones, nolo cesses, non nihil agens. Commèdo etiam ego excellentiæ tuæ ecclesiam in Numidia cõstitutam, propter cuius necessitates sanctus frater & coepiscopus meus Delphinus à fratribus & coepiscopis meis ibi collaborantibus & cõpericlitantibus missus est. Nec de hac re plura scribo, cũ ipsum præsentè sis auditorus. Cætera in cõmonitoriis inuenies, quæ ad presbyterum misi, siue modò, siue per diaconum Peregrinum, ne mihi ea totiensiterate necesse sit. Semper in Christo cor tuum vigeat, Domine merito insignis multumque charissime ac desideratissime fili. Filium nostrum Rufinum Cirtensem principalem commendo eximietati tuæ.

Augustinus Marcellino tribuno, vt Donatistas in quæstione cõfessos atrocita facinora, puniat citra supplicium capitis, non quòd illi mereantur hanc clementiam, sed quòd ita congruat ecclesie mansuetudini.

EPISTOLA CLIX.

Domino eximio & merito insigni atque charissimo filio Marcellino, Augustinus in Domino Salutem.

2. q. 5. Cirtensium.

CIRCUNCELLIONES illos & clericos partis Donati, quos de Hipponensi ecclesia ad iudicium pro factis eorum publicæ disciplinæ cura deduxerat, à tua nobilitate C. nperi auditos, & plurimos eorum de homicidio quod in Restitutum catholicum presbyterum commiserunt, & de cæde Innocentij alterius catholici presbyteri, atque de oculo eius effosso, & de digito præciso fuisse confessos. Vnde mihi sollicitudo maxima incussa est, ne fortè sublimitas tua cõscat eos tanta legum seueritate plectendos, vt qualia fecerunt, talia patiantur. Ideoque his literis obtestor fidè tuam quam habes in Christo, per ipsius Domini Christi misericordiam, vt hoc nec facias nec fieri omnino permittas. Quamuis enim ab eorum interitu dissimulare possemus, qui non accusantibus nostris, sed illorum notoria ad quos tuendæ publicæ pacis vigilantia pertinebat, præsentari videantur examini, nolumus tamen passiones seruorum Dei quasi vice talionis paribus suppliciis vindicari. Non quo scelestis hominibus licentiam facinorum prohibeamus auferri, sed hoc magis sufficere volumus, vt viui & nulla corporis parte truncati, vel ab inquietudine insana ad sanitatis otium legum cõercitione dirigantur, vel à malignis operibus alicui vtili operi deputentur. Vocatur quidem & ista damnatio. Sed quis non intelligat magis beneficium quàm supplicium nuncupandum, vbi nec sæuendi relaxatur audacia, nec pœnitendi medicina subtrahitur? Imple Christiane iudex pij patris officij, sic succense iniquitati, vt cõsulere humanitati memineris. Nec in peccatorum atrocitatibus exerceas vlciscendi libidinem, sed peccatorum vlnibus curandi adhibeas voluntatem. Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipsa inquisitione seruasti, quando tantorum scelerum confessionem, non extendente eculeo, non sulcantibus vngulis, non ventibus flammis, sed virgaurum verberibus eruisi. Qui modus cõercitionis & à magistris artium liberalium, & ab ipsiis parentibus, & sæpe etiam in iudiciis solet ab episcopis

August. tom. 2.

adhiberi: Noli ergo atrocius vindicare, quod lenius inuenisti. Inquirendi quàm puniendi nõ essitas maior est. Ad hoc enim & mitissimi homines facinus occultatum diligenter atque instanter examinant, vt inueniant quibus parcant. Vnde plerunq; necesse est, exerceatur acrius inquisitio, vt manifestato scelere sit vbi appareat mansuetudo. Omnia quippe bona opera amant in luce constitui, non propter humanã gloriam, sed vt videant (ait Dominus) bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. Et ideo non sufficit Apostolo monere, vt mansuetudinem seruemus, sed vt eam etiam notam omnibus faceremus. Mansuetudo, inquit, vestra nota sit omnibus hominibus. Et alio loco; Mansuetudinem ostendentes ad omnes homines. Vnde nec illa sancti Dauid quado inimico sibi in manus tradito clemèter pepercit, præclarissima lenitas emineret, nisi potestas pariter appareret. Non te ergo exasperet vindicandi potestas, cui lenitatem non excusit examinandi necessitas. Noli facinore inuenio querere percussorem, in quo inuenièdo noluisi adhibere tortorem. Postremò pro Ecclesie utilitate missus es. Hoc ecclesie catholice, aut vt modum dispensationis meæ non supergredi videar, hoc Ecclesie ad Hipponensium regionum diocesim pertinenti prodesse, hoc expedire contestor. Si non audis amicum petentem, audi episcopum consulentem. Quamuis quoniam Christiano loquor, maxime in tali causa non arroganter dixerim, audire te Episcopum conuenit iubentè, Domine eximie & merito insignis atque charissime fili. Vnde scio quidem causas ecclesiasticas excellentiæ tuæ potissimum inuictas, sed quia credo istam curam ad virum clarissimum atq; spectabilem proconsulem pertinere, ad eum quoque literas dedi: quas rogo vt ipse illi tradere & allegare, si opus est, non graueris: atq; ambos obsecro, ne importunum arbitremini, vel intercessionem, vel suggestionem, vel sollicitudinem nostram: & passionem catholicorum seruorum Dei, quæ infirmis ad edificationem spiritualem vtilis esse debent, haud reciproca inimicorum à quibus passi sunt pœna decoloratis, sed potius refracta iudicaria seueritate, & vestram fidem, quia filij estis Ecclesie, & ipsius matris mansuetudinem commendare minimè negligatis. Deus omnipotès præstantiã tuam bonis omnibus augeat, Domine eximie & merito insignis atque charissime fili.

Augustinus Apringium iudicem rogatac monet, vt Circumcelliones atrocita confessos mitius puniat, memor ecclie utilitæ mansuetudinis.

EPISTOLA CLX.

Domino insigni & merito sublimi ac præstantissimo filio Apringio, Augustinus.

NON dubito in hac potestate quam tibi Deus homini in homines dedit, cogitare te diuinum iudicium, vbi & iudices stabunt rationem de suo iudicio reddituri. Christiana quippe fide te imbutus scio, vnde mihi ad excellentiam tuam maior fiducia tribuitur, non solum petendi, verumeriam monendi propter illum Dominum, in cuius familia nobiscum cælesti iure censeris, in quo spem vitæ æternæ pariter habemus, & què pro vobis in sacrosanctis mysteriis inuocamus. Prinde Domine insignis & merito sublimis ac præstantissime fili; primùm quæso, vt non tibi videar importunus irruere actibus tuis, ea solitudine quã me precipue gerere oportet pro Ecclesia mihi credita, cuius utilitatibus seruo, cui non tam præesse quam prodesse desidero. Deinde obsecro vt quod moneo vel rogo, nõ dedigneris accipere, nõ cuncteris acquiescere. Circumcelliones quosdam & clericos Donatistas cura eorum qui disciplina publicæ inseruiūt premissa

notaria ad iudicia legesq; perduxit. Hi cum audiretur a viro clarifimo & spectabili tribuno & notario fratre tuo, filio meo Marcellino, non tormentis vngularum atque flammaram, sed virgarum coerciti, horreda facinora in fratres & compresbyteros meos a se perpetrata cofessi sunt, quod scilicet vnum eorum exceptum infidiis trucidauerunt, alterum e domo raptum, oculo effosso digitoque amputato truncauerunt. Hæc cum comperissem illos fuisse confessos, ideòq; minimè dubitarem sub iura tuæ securis esse vêturos, has ad tuam nobilitatem literas acceleravi, quibus deprecor, & per misericordiam Christi obsecro, sic de tua maiore atq; certiore felicitate gaudeamus, vt eis paria non retribuatur, quâquam lapidis istibus digitorum præcidere, oculumq; conuellere leges punièdo nò possunt, quod isti seuiendo potuerunt. Vnde securus sum de iis qui hoc se fecisse confessi sunt, quod hanc vicissitudinem non reportabunt: sed ne vel ipsi vel illi, quorum homicidium patefactum est, per tuæ potestatis sententiâ mulctentur, hoc timeo, hoc ne fiat & Christianus iudicè rogo, & Christianum episcopus moneo. De vobis quidem dixisse apostolum legimus, quod non sine causa gladium geratis, & ministri Dei sitis vindices in eos qui malè agunt. Sed alia causa est prouinciæ, alia est ecclesiæ. Illius terribiliter gerenda est administratio, huius clementer commendanda est mansuetudo. Si apud iudicem non Christianum mihi sermo esset, aliter agerem: nec tamè etiam sic Ecclesiæ causam defererem, & quantum admittere dignaretur, instarem, ne passionem feruorum Dei catholicorum quæ prodesse debent ad exempla patientiæ, inimicorum suorum sanguine foedarentur, & si nollet acquiescere, inimico animo eum resistere suspicaret. Nunc verò quâdo apud te res agitur, alia mihi ratio est, alia consultatio. Rectorem te quidem præcelsæ potestatis videmus, sed etiam filium Christianæ pietatis agnoscimus. Subdatur sublimitas tua, subdatur fides tua, causam tecum tracto communem: sed tu in ea potes, quod ego non possum. Confer nobiscum cõsiliũ, & porrige auxilium. Diligenter actum est, vt inimici ecclesiæ qui solè vaniloquio seductionis sollicitare animos imperitos tanquam de persequutione gloriantes, quam se perpeti iactant horrenda facinora sua in catholicos clericos perperrata faterentur, & suis verbis implicarètur. Legenda sunt gesta ad sanadas animas quas pestifera fustione venenauerunt. Nunquid placet tibi, vt ad finem gestorum, si cruentum istorum supplicium cõtinebit, legendo peruenire timeamus, vbi ponimus & ipsam conscientiam, ne malum pro malo qui passi sunt reddidisse videantur? Si ergo nihil aliud cõstitueretur frenandæ malitiæ perditorum, extrema fortasse necessitas vt tales occiderentur vrgeret: quanquam quod ad nos attinet, si nihil mitius eis fieri posset, malleumus eos liberos relaxari, quam passiones fratrum nostrorum fusò eorum sanguine vindicari. Nunc verò quoniã aliiquid fieri potest, quo & mitis commèderet ecclesia, & immitiũ cohibeatur audacia, cur nò flectas in partem prouidentioreni leniorèmq; sententiam, quod licet iudicibus facere etiam non in causis ecclesiæ? Time ergo nobiscum iudicium Dei patris, & commèda mansuetudinem matris. Cum enim tu facis, ecclesia facit, propter quam facis, & cuius filius facis. Cõtende ergo bonitate cum malis. Illi scelere immani mēbra de corpore viuo auulserunt, tu opere misericordie effice, vt illa quæ nefandis operibus exercebant, alicui vtili operi integrã eorum membra deseruiant. Illi non perpercerunt correctionem sibi prædicatibus Dei seruis: tu parce comprehensis, parce ductis, parce cõiunctis. Illi impio ferro fuderunt sanguinem Christianum: tu ab eorum sanguine etiã iuridicum gladium colibe propter Christum. Illi ministro ecclesiæ occiso extorfe-

runt spatium viuendi, tu inimicis ecclesiæ viuentibus relaxa spatium poenitendi. Talem te oportet esse in causa ecclesiæ iudicem Christianum petentibus, moventibus, intercedentibus nobis. Soet homines quâdo cum inimicis eorum conuictis leuius agitur, à mitiore sententia prouocare. Sed inimicos nostros ita diligimus, vt nisi de tua Christiana obediètia præsumamus, à tua seuera sententia prouocemus. Deus omnipotens excellentiam tuam auctiorè feliciorèmq; conferuet, Domine insignis & meritò sublimis ac præstantissime fili.

Augustinus Honorato Donatiæ partis, hortatur vt per literas placidè reddat rationem, quo modo nomen ecclesiæ ad ipsos solos reciderit.

EPISTOLA CLXI.

Honorato episcopo partis Donati, Augustinus episcopus partis ecclesiæ catholice.

CONSILIUM tuum nobis multũ placuit, quod per fratrem Erotem charissimũ nobis, & in Christo laudabilem virum mandare dignatus es, vt literis inter nos agamus, vbi nullus rurbanũ tumultus perturbare possit dispositionem nostram, quæ cum tota lenitate & pace animi suscipienda & agèda est, sicut dicit Apostolus, Seruum autem Domini litigare non oportet, sed mitem esse ad omnes, docibilem, paciẽtem, in modestia corripientem diuersa sentientes. Itaq; breuiter insinuamus, quid à te responderi desideremus. Quoniam ecclesiam Dei quæ catholica dicitur, sicut de illa prophetatum est, per orbem terrarum diffusam videmus, arbitramur nos non debere dubitare de tam euentissima completionè sanctæ prophetiæ, quã Dominus etiam in Euangelio cõfirmavit, & Apostoli per quos eadem ecclesia dilatata est, sicut de illa prædictũ erat. Nam & in capite sacrosancti Psalterij scriptũ est de filio Dei; Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Et ipse Dominus Iesus Christus dicit Euangelii suum in omnibus gentibus futurũ. Et Apostolus Paulus, antequam sermo Dei in Aphricam peruenisset, in ipso capite epistolæ quam scribit ad Romanos, Per quæ accepimus, inquit, gratiam & apostolatũ ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius. Deinde ipse ab Hierusalem in circumitu per totã Asiam vsq; in Illyricum Euangelium predicauit, ecclesiæ cõstituit atque fundauit, nò ipse, sed gratia Dei cum eo, sicut ipse testatur. Quid autem euidentius apparere potest, quam cum in eius epistolis nomina etiã regionum vel ciuitatum inuenimus? Ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses, ad Colossenses scribit. Iohãnes etiã scribit ad septem ecclesias, quas commemorat in illis partibus cõstitutas; in quibus etiam vniuersam ecclesiam septenario numero intelligimus commendari, Ephefum, Smyrnã, Sardes, Philadelphiam, Laodiciam, Pergamum, Thyatiram. Quibus omnibus ecclesiis nos hodie cum municare manifestum est, sicut manifestum est vobis istis ecclesiis non communicare. Querimus ergo vt nobis respondere nò graueris, quã causam fortè noueris, qua factũ est vt Christus amitteret hæreditatem suam per orbem terrarũ diffusam, & subitò in solis Aphris, nec ipsis omnibus remaneret. Etenim ecclesia catholica est etiam in Aphrica, quia per omnes terras eã Deus esse voluit & prædixit. Pars autè vestra quæ Donati dicitur, non est in omnibus illis locis, in quibus & literæ & sermo & facta apostolica cucurrerunt. Sed ne dicatis, nò vocari ecclesiam nostram catholicam, sed Macarianã, sicuti eam vos appellatis, nosse debes, quod facillimè potest, in illis omnibus partibus, vnde istas terras Euangelium Christi

Christi perfudit, nec nomen Donati sciri, nec nomen Macarij. Vestra autem quia Donati pars dicitur, nec vos negare potestis, & omnibus notum est vbicumque est vestra communio. Dignare ergo rescribere nobis, vt sciamus quomodo fieri possit, vt ecclesiã suã Christus de toto orbe perdidit, & in vobis solis habere cõperit: vestrum enim est hæc ostendere, nam nobis sufficit ad causam nostram quod cõpleri prophetiam & Scripturas sanctas per orbem terrarum videmus. Hoc autem ego Augustinus dictaui: quia olim volo loqui inde tecũ. Videtur enim mihi, vel propter ipsam vicinitatem posse nos per literas de hac re colloqui sine aliquo tumultu, adiuuante Deo, quantum ipsa necessitas postulat.

Augustinus ostendit episcopis Donatistarum, quanta impudentia persistant in suo schismate, tot iudiciis conuicti.

EPISTOLA CLXII.

Domini dilectissimis & meritò prædicandis fratribus Glorio, Eleusio, Felicibus, Grammatico, & ceteris omnibus quibus hoc gratum est, Augustinus.

DIXIT quidem apostolus Paulus, Hæreticum hominem post vnam correptionem deuita, sciens quia subuerfus est eiui smodi, & peccat, & est à femetipso damnatus. Sed qui sententiã suã quamuis falsam atq; peruersam nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quam nò audacia præsumptionis suæ pepererunt, sed à seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, cũ inuenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi. Tales ergo vos nisi esse crederem, nullas fortasse vobis literas mitterem. Quanquam & ipsum hæreticũ quamlibet odiosa superbia tumidum & peruicacia malæ contetionis insanum, sicut vitandũ monemus, ne infirmos & paruulos fallat, ita non abnuimus quibuscumque modis possumus corrigendum. Vnde factum est, vt etiam ad nonnullos Donatistarum primarios scriberemus, non communicatorias literas, quas iam olim propter suã peruersitatem ab vnitatè catholica quæ toto orbe diffusa est, non accipiant, sed tales priuatas, qualibus nobis vt etiam ad Paganos licet, quas illi etsi aliquando legerunt, respondere tamen eis siue noluerunt, siue, vt magis creditur, nequiuertunt. Vbi nobis satis visum est impleuisse nos officium charitatis, quam non solum nostris, sed & omnib. nos debere sanctus Spiritus docet, qui nobis ait per Apostolum; Vos autè Dominus multiplicet, & abũdare faciat in charitate, in inuicem & in omnes. Monet etiam alio loco, in modestia corripieudos diuersa sentientes; ne fortè, inquit, det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscat de diaboli laqueis, captiuati ab ipso in ipsius voluntatem. Hæc præloquutus sum, ne quis me existimet impudentius vobis quàm prudẽtius scripta misisse, & hoc modo vobiscum de negotio anime vestræ aliquid agere voluisse, quia nostræ communionis non estis, cum tamen si de negotio fundi, aut alicuius pecuniariæ litis dirimendæ vobis aliquid scriberẽ, nemo fortasse reprehederet. Vsq; eadẽd charus est hic mundus hominibus, & sibi metipso viluerunt. Erit ergo mihi ad defensionem testis hæc epistola in iudicio Dei, qui nouit quo animo fecerim, & qui dixit; Beati pacifici, quia ipsi filij Dei vocabuntur. Ergo vt meminisse dignamini, cum essemus in vestra ciuitate, & nonnulla vobiscum de communionè Christianæ vnitatis ageremus, prolata sunt à partibus vestris gesta quædã, quibus recitatum est quod septuaginta ferme episcopi Cæcilianum quondam nostræ communionis episcopum Carthaginensis ecclesiæ cum suis collegis & ordinatoribus damnauerunt. Vbi etiam Felicis Apungitani causa multo præ cæteris inuidiosius & criminose

aus ventilata est. Quæ cum essent cuncta perfecta, respondimus non esse mirandum, si homines qui tunc illud schisma fecerunt, nò sine cõfessione gestorum, eos in quos fuerant ab æmulis & perditis cõcitati, abientes causa incognita temerè damnandos esse putauerunt. Nos autem alia habere gesta ecclesiastica, in quibus Secundus Tigistitanus, qui tunc agebat in Numidia primatum, præsentis & confessos traditores reliquit Deo iudicandos, & eos in episcopalibus sedibus, sicuti erãt, manere permisit, quorum nomina inter damnatores Cæciliani numeratur, cum etiam Secundus ipse cõcilij eiusdem principatum teneret, vbi absentes quasi traditores per eorum sententias danauit, quibus præsentibus & confessis ignouit. Deinde diximus aliquanto post Maiorini ordinationẽ, quem contra Cæcilianum nephario scelere leuauerunt, erigentes altare contra altare, & vnitatem Christi discordiis furialibus dissipantes, eos petisse à Constantino tũc imperatore iudices episcopos, qui de suis quæstionibus quæ in Aphrica exortæ pacis vinculum dirimebant, arbitro medio iudicarent. Quod postea quã factum est, præsentè Cæciliano & illis qui aduersus eum nauigauerant, iudicante Melchiade tũc Romanæ vrbs episcopo cũ collegis suis, quos ad preces Donatistarum miserat imperator, in Cæciliano nihil probari potuisse, ac per hoc illo in episcopatu cõstituto, Donatum qui aduersus eum tunc aderat improbatum. Quibus peractis rebus, cum illi omnes in pertinacia scelestissimi schismatis permanerent, post apud Arelatum memoratum imperatorem eadẽ causam diligentius examinandam terminandamque curasse. Illos verò ab ecclesiastico iudicio prouocasse, vt causam Constantinus audiret. Quò posteaquam vêtum est, vtraque parte assistente, innocentem Cæcilianum fuisse iudicatum, atque illos recessisse superatos, & in eadem tamen peruersitate mansisse. Nec de Felicis Aptungitani causa negligentiam cõsequutur, sed ad eundem principis iussione proconfulariibus gestis etiam ipsum fuisse purgatum. Sed quia hæc omnia dicebamus tantum, non etiam legebamus, minus profecto vobis agere videbamur, quàm de nostra expectabatis instantia. Quod vbi sensimus, ad ea quæ legenda promiseramus, nò distulimus mittere. Quæ omnia dum excurrimus ad ecclesiam Gelizitanam, inde ad vestrum oppidum reuersuri, bidui non pleni intermissione venerunt, atq; vt nostis quãtum tempus permisit, vno die recitata sunt vobis. Primo vbi Secundus Tigistitanus confessos traditores à collegio suo remouere non ausus est, cum quibus postea non cõfessum sed absentem Cæcilianum aliõque suos collegas danare ausus est. Deinde gesta proconfularia, vbi Felix diligentissimo examine probatus est innocens. Hæc ante meridiem vobis lecta esse meministis. Post meridiem verò recitauimus preces eorum ad Cõstantinum, datisque ab eo iudicibus, gesta ecclesiastica in Romana vrbe habita, quibus illi improbatii sunt. Cæcilianus autem in episcopali honore firmatus. Postremò Constantini imperatoris literas, quibus omnia multo maxime testatissima claruerunt. Quid vultis amplius homines, quid vultis amplius? Non de auro & argento vestro agitur, non terra, non prædia, non denique salus corporis vestri in discrimen vocatur, de adipiscèda vita æterna & fugienda morte æterna compellamus animas vestras. Expergiscimini aliquando, non in aliqua oẽscura quæstione versamur, non recondita secreta rimamur, quibus penetrandis vel nulla vel rara humana corda sufficiant, res in aperto est. Quid eminet clarius, quid cernitur citius? Dicimus temerario concilio quamlibet numerosissimo innocentes absentesq; fuisse damnatos. Probamus hoc proconfularibus gestis, quibus ab omni traditionis crimine alienus iudicatus

rom. 13. b.

2. Tim. 2. d. 24.

Ecclesia est catholica.

Psal. 2.

Mat. 24. b. 14.

Rom. 1. 4. 5.

Apo. 2. 4. 1. x.

2. 4. 9. 1. dicit Apollonius. Tit. 3. c. 10.

Hæreticus quisquam sensuus.

1. Thef. 3. d. 12.

2. Tim. 2. d. 26.

Mat. 5. a. 9.

Cæcilianus ep. de quo sup. Epist. 352.

Melchias.

est ille, quæ maximè criminofum à veftris prolata cõcilij gesta fouerunt. Dicimus à traditoribus cõfessis, in eos qui traditores dicerentur, dictas fuisse sententias. Probamus hadc ecclesiasticis gestis, vbi nominatim declarantur, in quibus Secundus Tigitanus ea quæ cognouit velut contuitu pacis ignouit, & cum quibus postea quam cognouit, discissa pace damnauit. Vnde apparuit eũ etiam primo non paci consuluisse, sed sibi timuisse. Obiecerat ei nanque Purpurius Liniacensis, quod etiam ipse, cum derentus esset à curatore & ordine, vt scripturas traderet, dimissus est, vtique non frustra, nisi quia tradidit, aut tradi aliquid iussit. Hanc ille suspitionem satis probabilem metuens, accepto consilio à minore Secundo consanguineo suo, consultisq; cæteris qui cum eo erant episcopis, manifestissima crimina Deo iudicanda dimisit, atque ita paci prospexit. Nã si in eius corde cogitatio pacis habitaret, nõ apud Carthaginem postea cum traditoribus, quos presentes atque confessos Deo dimiserat, damnaret crimine traditionis, quos absentes apud eum nemo conuicerat. Tanto magis enim timere debuit, ne pax vnitatis violaretur, quãto erat Carthago ciuitas ampla & illustis, vnde se per totum Aphricæ corpus malum quod ibi esset exortum tanquam à vertice effunderet. Erat etiã marinis vicina regionib; & fama celeberrima nobilis: vnde non mediocris vtique auctoritatis habebat episcopum, qui posset non curare conspirantem multitudinem inimicorum, cum se videret & Romanæ ecclesiæ in qua semper apostolicæ cathedræ viguit principatus, & cæteris terris, vnde Euãgelium ad ipsam Aphricam venit, per communicatorias literas esse coniunctum, vbi paratus esset causam suam dicere, si aduersarij eius ab eo illas ecclesias alienare conarentur. Quia ergo venire noluit ad hospitium collegarũ, quos à suis inimicis contra veritatẽ suã causẽ peruersos esse sentiebat vel suspicabatur, vel (vt ipsi asserunt) simulabat, tanto magis Secundus, si veræ pacis custos esse voluisset, cauere debuit ne damnaretur absentes qui iudicio eorum omnino interessẽ noluerunt, neq; enim de presbyteris aut diaconis aut inferioris ordinis clericis, sed de collegis agebatur, qui posset aliorum collegarum iudicio, præsertim apostolicarum ecclesiarũ, causam suam integram referuare, vbi contra eos sententiã dictẽ in absentes, nullo modo aliquid valerent, quando eorum iudicium nõ primo aditũ postea deseruerunt, sed suspectum semper habitum nunquã adire voluerunt. Hæc res maximè sollicitare debuit Secundum, qui tunc erat primas, si propterea concilium regerẽt, vt paci consuleret: facile enim fortassis rabida in absentes ora placata vel frenata comprimeret, si diceret, Videtis fratres post tantam stragem persequutionis misericordia Dei à principibus seculi pacem esse concessam, non debemus nos Christiani & episcopi vnitatem dirumpere Christianam, quã iam Paganus non insequitur inimicus. Itaque aut istas omnes causas, quas clades turbulētissimi temporis inflixit ecclesiæ, Deo iudici dimittamus: aut si aliqui in vobis sunt, qui certa istorum crimina ita nouerint, vt ea facile valeant edocere, negantẽsque conuincere, & talibus communicare formidant, pergãt ad fratres & collegas nostros transmarinarum ecclesiarum episcopos, & ibi prius de istorum factis & contumacia conquerantur, quod ad iudicium collegarum Aphrorum malè sibi conscij venire noluerunt, vt inde illis denuntiaretur vt veniant, ibique obiectis respondeant. Quod si non fecerint, ibi etiam eorum prauitas & peruersitas innotescet, missaque tractatoria super eorum nomine per totum orbem terrarum quacũque iam Christi ecclesia dilatata est, ab omnibus ecclesiis eorum cõmuni præcidetur, ne aliquis error in cathedra ecclesiæ Car-

thaginis oriatur. Tum demum securi episcopũ alium plebi Carthaginis ordinabimus, cum à tota ecclesia isti fuerint separati, ne fortè cum alius modò fuerit ordinatus non ei communicetur ab ecclesia transmarina, quia iste ab honore depositus nõ videbitur quem iam ordinatum fama celebrauit, & ad eum commearẽ communicatorias literas fecit, atque ita magnum scandalum schismatis in vnitatem Christi iam pacatis temporibus oriatur, dum præproperè nostras volumus præcipitare sententias, & non contra Cæcilianum, sed contra orbem terrarum qui ei per ignorantiam communicat, altare alterum erigere audeamus. Huic tam cõsono rectòque consilio quisquis infrenis obtemperare noluisse, quid esset facturus? aut quomodo aliquem absentium collegarum esset damnaturus, cum in potestate acta concilij non haberet contradicere primatẽ? Quod si tanta & aduersus primã sedem seditiõ nãsceretur, vt nonnulli damnare iam vellent quos volebat ille differri, quãto melius à talibus iniqua & impacata molietibus, quam à totius orbis cõmuniõne dissentiretur? Sed quia non erant quæ in Cæcilianum & ordinatores eius transmarino iudicio probarentur, propterea nec prius quam in eum sententias diceret, differre voluerunt, nec postea quam dixerunt perseveranter id agere, vt ecclesiæ transmarinẽ in notitiam perferretur, quorum traditorum in Aphrica damnatorum cõmuniõnẽ vitare deberet. Quia si id facere tẽtassent, adessent sibi Cæcilianus & cæteri, & suam causam aduersus fallaces criminatores apud transmarinos ecclesiasticos iudices diligentissima discussione purgarent. Itaque concilium illud peruersum atq; nepharium, maximè vt creditur traditorum fuit, quibus cõfessis Secundus Tigitanus ignouerat: vt quoniam de traditione fama crebuerat, infamatis aliis à se auerterent suspitionem, & cum homines per Aphricã totam credentes episcopis falsa de inuentibus loquerentur, quod damnati essent apud Carthaginem traditores, tanquam in nebula mædaciissimi rumoris, ipsi qui verè tradiderant latitaret. Vnde videtis charissimi, fieri potuisse, quod verisimile nõ esse quidam vestrum dicebant, vt qui essent de sua traditione confessi, causamq; suam impetrauissent, Deo dimitti oportere, iidem iudices damnatoresq; tanquam traditorũ absentium postea confedisent. Magis enim amplexi sunt occasionem, qua posset alios falsa criminatione perfundere, & conuersas in eos linguas hominum ab inquisitione criminum suorum hoc modo declinare. Alioquin si fieri non posset, vt quisq; mala quæ ipse committeret in alio iudicaret, non diceret quibusdã Paulus Apostolus, Propterea inexcusabilis es, o homo omnis qui iudicas. In quo enim alium iudicas, temetipsum condemnas, eadẽ enim agis quæ iudicas. Quod illi omnino fecerunt, vt hæc verba Apostolica integrè in eos apteq; cõueniant. Non ergo tunc Secundus, quãdo eorũ crimina Deo dimisit, paci vnitatiq; consuluit, alioquin magis hoc apud Carthaginem prouideret ne schisma fieret, vbi nullus aderat, cui confesso crimen donare cogeretur. Sed quod erat facillimũ, tota cõseruatio pacis esset absentes nolle dãnare. Itaque iniuriam facerent innocentibus, etiam si eis non conuictis neq; confessis, neq; omnino presentibus ignoscere voluissent. Ille quippe accipit veniã, cuius culpa certissima est. Quanto ergo immaniores & cæciores fuerunt, qui ea se putauerunt posse dãnare, quæ incognita nec donare potuissent: Sed illic cognita dimissa sunt Deo, ne alia quæreretur, hic incognita damnata sunt vt illa regerentur. Sed dicit aliquis; Cognouerunt. Quod et si concedam, etiam sic absentibus vtique parci oportebat. Neq; enim iudicium deseruerant, vbi nunquã omnino constiterat, nec in illis solis episcopis Aphris erat ecclesia, vt omne iudicium ecclesiasticum vitasse viderentur,

Romane scilicet principis

Rom. 2. 1.

derentur, qui se iudicio eorum præsentare noluisse. Milia quippe collegarum transmarina restabant, vbi apparebat eos iudicari posse qui videbantur Aphros vel Numidas collegas habere suspectos. Vbi est enim quod Scriptura clamat: Antequam interrogas, ne vituperes quenquã, & cum interrogaueris, corripe iuste. Si ergo nec vituperari, nec corripi nisi interrogatum Spiritus sanctus voluit, quanto sceleratius nõ vituperari aut correpti, sed omnino damnati sunt, qui de suis criminibus nihil absentes interrogari potuerunt? Sed tamen isti, qui licet absentium, & nequaquã iudicium deserentium, quia nunquam adfuerunt, & semper sibi cuneum illum suspectum esse declarauerunt, tamen cognita crimina se damnaße dicunt, quæso vos fratres mei, quomodo cognouerunt? Respondeatis, Nescimus. Quandoquidem ipsa cognitio in illis gestis explicata non est. Sed ego vobis ostendam quomodo cognouerunt. Attendite causam Felicis Aptungitani, & primo legite quam vehementiores in eum fuerunt. Sic ergo & cæterorum causam nouerant, sicut huius qui postea innocentissimus diligent & terribili inquisitione probatus est: quanto itaque iustius & tutius & citius innocentes eos existimare debemus, quorum crimina ab istis leuius accusata sunt, & parciore reprehensione damnata, quando ille inuentus est innocens, in quẽ multo immanius sauerunt. An fortè sicut quidam dixit, quod quidem cum vobis diceretur, displicuit, sed tamen prætermittendum non est. Ait enim quidã; Non debuit episcopus proconsulari iudicio purgari: quasi verò ipse sibi hoc comparauerit, ac non imperator ita quæri iusserit, ad cuius curam de qua ratione Deo redditurus esset, res illa maximè pertinebat. Arbitri enim & iudicem causæ traditionis & schismatis illi eum fecerant, qui ad eum etiam preces miserat, ad quæ postea prouocarunt, & tamen iudicio eorum acquiescere noluerunt. Itaque si culpandus est quem iudex terrenus absoluit, cum ipse sibi hoc non poposcisset: quãto magis culpandi sunt qui terrenum regem suæ causæ iudicem esse voluerunt: Si autem criminis non est prouocare ad imperatorem, nõ est criminis audiri ab imperatore. Ergo nec ab illo cui causam delegauerit imperator. Quendam etiam suspensum eculeo in causa Felicis episcopi amicus ille voluit criminari, vt quis etiã vngulis vexaretur. Nunquid poterat Felix cõtradicere, ne tanta diligentia vel seueritate quæreretur, cum eius causam inueniendam cognitor agitaret? Quid enim erat aliud nolle sic quæri, quam de crimine confiteri? & tamen ille ipse proconsul inter præconum terribiles voces & cruentas carnificum manus nunquam collegam damnaret absentem, qui iudicio eius se præsentare noluisse, cum haberet aliud quod posset audiri. Aut si damnaret, certe etiam ipsis securalibus legibus penas iustas & debitas lucret. Quod si gesta proconsularia displicent, ecclesiasticis cedite. Omnia vobis ordine recitata sunt. An fortè nõ debuit Romanæ ecclesiæ Melciades episcopus cum collegis transmarinis episcopis illud sibi vsurpare iudiciũ, quod ab Aphris septuaginta, vbi primas Tigitanus præsedet, fuerat terminatũ? Quid quod nec ipse vsurpauit? Rogatus quippe imperator, iudices misit episcopos qui cum eo sederent, & de tota illa causa quod iustũ videretur statuerent. Hoc probamus & Donatistarum precibus, & verbis ipsius imperatoris. Vtraque enim vobis lecta meministis, & inspicendi ac scribendi licentiam nunc habetis. Legite & considerate omnia. Videte quanta cura pacis atq; vnitatis cõseruandæ vel restituendæ cuncta discussa sint, quemadmodũ accusatorum persona tractata, & quorundã eorum quibus maculis improbata sit, presentiumq; vocibus liquidò cõstiterit, nihil eos habuisse quod in Cæcilianum dicerent, sed totam causam in plebem de parte Maiorini,

Rel. 11. Indicare par te absente, nec audita, mesus est.

hoc est seditiosam & ab ecclesiæ pace alienatã multitudinem transferre voluisse, vt ab ea videretur turba Cæcilianus accusaretur, quam solis tumultuosos clamoribus nulla documentorum attestacione, nullo veritatis examine ad suam voluntatem animos iudicum detorquere posse arbitrabantur, nisi fortè furiosa & poculo erroris atq; corruptionis ebria multitudo vera in Cæcilianum crimina diceret, vbi septuaginta episcopi, sicut de Felice Aptungitano constitit, absentes & innocentes collegas, tam infana temeritate damnarunt. Quali enim turbæ illi contulerant, vt aduersus innocentes non interrogatos proferrent sententias, à tali turba etiam rursus accusari Cæcilianum volebat. Sed planè non tales inuenerant iudices, quibus illam demerentiam persuaderet. Potestis enim pro vestra prudentia & illorum peruersitate illic attendere & iudicium grauitatẽ, quemadmodum ad extremum persuaderi nõ possent, vt à plebe partis Maiorini, quæ certam personam non habebat, argueretur Cæcilianus, & requisiti ab eis essent vel accusatores vel testes vel quoquo modo causæ necessarii, qui simul cum eis ex Aphrica venerant, & eos presentes fuisse atq; à Donato subtractos esse diceretur. Promisit idem Donatus quod eos esset exhibiturus, quod cum non semel sed sæpius promisisset, amplius ad illud iudicium accedere noluit, vbi iam erat tata confessus, vt nihil aliud inceptum non accedendo nisi præsens damnari noluisse videretur, cum tamen ea quæ damnata essent, eo presente atque interrogato manifestata fuerint. Accessit & aliud, vt à quibusdã aduersus Cæcilianum denuntiationis libellus daretur, post quod factum quemadmodum sit rursus agitata cognitio, & quæ personæ illum libellum dederint, quoq; modo nihil in Cæcilianum probari potuerit, quid dicam, cum & audieritis omnia, & quoties volueritis legere possitis: De numero autem septuaginta episcoporum cum quasi grauissima opponeretur auctoritas, quæ fuerint dicta meministis, & tamẽ viri grauissimi ab infinitis quæstionibus catena quadam inexplicabili sese necestibus suis temperare arbitrium maluerunt, nequaquã curantes quam multi essent illi episcopi, aut vnde collecti, quos videbant tanta temeritate cæcatos, vt in absentes & non interrogatos collegas tam præcipites auerent proferrent sententias, & tamẽ qualis ipsius beati Melciadis vltima est prolata sententia, quã innocens, quã integra, quã prouida atq; pacifica, qua neq; collegas, in quibus nihil constiterat, de collegio suo ausus est remouere, & Donato solo quem totius malũ principem inuenerat maximè culpato, sanitatis recuperandæ optionem liberam cæteris fecit, paratus communicatorias literas mittere, etiam iis quos à Maiorino ordinatos esse constaret, ita vt quibuscunq; locis duo essent episcopi, quos dissensio geminasset, eũ confirmari vellet, qui fuisset ordinatus prior, alteri autem eorum plebs alia regenda prouideretur. O virum optimum, o filium Christianæ pacis, & patrem Christianæ plebis. Conferre nunc istam paucitatem cum illa multitudine episcoporum, neque numerum numero, sed pòdus ponderi comparate: hinc modestiam, inde temeritatem: hinc vigilantiam, inde cæcitatẽ. Hic nec mansuetudo integritatem corrumpit, nec integritas mansuetudini repugnauit: ibi autem & furore timor tegebatur, & timore furor incitabatur. Isti enim conuenerat cognitione verorum criminum falsa respicere, illi falsorum damnatione vera celare. Illis ne se tandẽ Cæcilianus audiẽdum iudicandũq; committeret, cum haberet tales apud quos si ei causã moueretur, innocentiam suam facillimè ostenderet: non se illis omnino committeret, nec si peregrinus ecclesiæ Carthaginensis subito episcopus esset ordinatus, & ignoraret quid ad cõrumpendos animos vel improborum vel

Melciadẽ sententia.

imperatorum posset tunc pecuniosissima mulier quaedam Lucilla, quam pro disciplina ecclesiastica corripiendo idem cum esset diaconus laeserat, etiam hoc enim accesserat malum ad illam perficiendam iniquitatem. Nam in illo concilio, ubi a confessis traditoribus absentes atque innocentes damnati sunt, pauci quidam erant qui crimina sua infamatis aliis regere cupiebant, ut homines a veritatis inquisitione auerterentur falsis rumoribus auocari. Pauci ergo erant qui hoc negotium maxime curabant, quamuis in eis esset maior auctoritas propter ipsius Secundi societatem, qui eis pepercit terribus. Ceteri autem Lucillae pecunia maxime aduersus Caecilianum empti et instigati perhibentur. Exant gesta apud Zenophilum consularem, ubi Nundinarius quidam diaconus a Syluano Cirtenis episcopo, quantum ipsis gestis intelligitur degradatus, cum eis satisfacere per aliorum episcoporum literas frustra conatus esset, multa patefecit iratus, et in iudicium publicum protulit: inter quae id quoque commemoratum legitur, quod Lucillae pecunia corruptis episcopis in Carthaginensi ecclesia in Africam capite, altare contra altare leuatum est. Scio quod haec gesta vobis non legerimus, sed tempus non fuisse meministis. Inerat etiam nonnullus dolor animi de typho superbiae veniens, quod non ipsi ordinauerat Carthagini episcopum. Quibus omnibus rebus cum eos non veros iudices sed inimicos atque corruptos Caecilianum conuenisse cognosceret, quando fieri posset, ut vel ipse vellet vel populus cui praesidebat permitteret, ut relicta ecclesia iret in domum priuatam, non collegarum discutiendus examine, sed factionis cuneo et odii muliebribus trucidandus? cum sibi praesertim videret apud ecclesiam transmarinam priuatis inimicitibus et ab utraque parte diffensionis alienam, incorruptum et integrum examinem suae causae remanere. Vbi si nihil aduersarij agere vellent, ipsi se ab orbis terrarum innocetissima communione praeciderent. Si autem illic eum accusare tentassent, tunc sibi adesset, tunc innocentiam suam aduersus eorum machinationem defenderet, sicut postea factum esse didicistis: cum tamen illi nimis sero quaesissent iudicium transmarinum iam schismatis rei, iam leuati altaris horrendo scelere maculati. Primo enim facerent, si veritate nitentur: sed falsis rumoribus temporis diuturnitate firmatis, quasi vetusta fama praedicante ad iudicium venire noluerunt. Aut quod magis credendum est, damnato prius, sicut libuit, Caeciliano, quasi securi sibi videbantur praesidentes numero suo, nec audentes alibi commouere causam tam malam, ubi nulla corruptione operante posset veritas inueniri. Sed posteaquam ipsis rebus experti sunt cum Caeciliano permanere communionem orbis terrarum, et ad eum a transmarinis ecclesiis communicatorias literas mitti, non ad illum quem sibi scelerate ordinauerant, praecepit eos semper tacere: quia posset eis obici, cur praeciderentur ignaram per tot gentes ecclesiam communicare damnatis: et cur se ipsi ab innocetis orbis terrarum communione praeciderent, cum tacendo sinerent episcopo quem Carthaginensibus ordinassent a toto orbe non communicari: elegerunt, sicut dicitur, ad duas agere causam: cum Caeciliano apud ecclesias transmarinas, parati ad utrumque, ut si eum potuissent quacumque, versutia falsa criminationis euincere, satiarent plenissime cupiditatem suam: si autem non possent, in eadem quidem peruersitate duraret, sed iam tamen quasi haberet quod diceret, malos iudices se esse perperos, quae vox est omnium malorum litigatorum, cum fuerint etiam manifestissima veritate separati: quasi non eis ad hoc dici posset et iustissime dici, Ecce putemus illos episcopos qui Romae iudicauerunt, non bonos iudices fuisse: restabat adhuc plenarium ecclesiae vniuersae concilium ubi etiam cum ipsis iudici-

bus causa posset agitari, ut si male iudicasse conuicti essent, eorum sententiae soluerentur. Quod utrum fecerint, probent: nos enim non factum esse facile probamus, ex eo quod totus orbis non eis comunicat: aut si factum est, etiam ibi sunt viginti, quod ipsa eorum separatio manifestat. Sed tamen quid postea fecerint, imperatoris literis sufficientissime ostenditur. Iudices enim ecclesiasticos tantae auctoritatis episcopos, quorum iudicio et Caeciliani innocentia et eorum improbitas declarata est, non apud alios collegas, sed apud imperatorem accusare ausi sunt quod male iudicauerint. Dedit ille aliud Arelatense iudicium, aliorum scilicet episcoporum, non quia iam necesse erat, sed eorum peruersitatibus cedens, et omnimodo cupiens tantam infundentiam cohibere. Neque enim ausus est Christianus imperator sic eorum tumultuosas et fallaces querelas suscipere, ut de iudicio episcoporum qui Romae sederat ipse iudicaret, sed alios (ut dixi) episcopos dedit, a quibus tamen illi ad ipsum rursus imperatorem prouocare maluerunt. Qua in re illos quemadmodum detestetur, audistis. Atque utinam saltem ipsius iudicio infanissimis animositatibus suis sine posuissent, atque ut eis ipse cessit, ut de illa causa post episcopos iudicaret, a sanctis antistitibus postea veniam petiturus, dum tamen illi quod ulterius dicerent, non haberent, si eius sententiae non obtemperarent, ad quem ipsi prouocauerunt, sic et illi aliquando cederent veritati. Iussit enim ille ut ei partes ad agendam causam Romae occurrerent. Quod cum Caecilianus nescio qua causa non occurrisset, interpellatus ab eis, praecipit ut Mediolanum sequerentur. Tunc se aliqui eorum subtrahere ceperunt, fortasse indignati, quia non est eos imitatus Constantinus, ut iam statim atque velociter Caecilianum damnaret absentem. Quod ubi cognouit prouidus Imperator, reliquos ab officialibus cultoditos fecit Mediolanum peruenire. Quod cum etiam Caecilianus peruenisset, ipsum quoque, sicut scripsit, exhibuit, cognitaque causa, qua diligentia, qua cautela, qua prouisione, sicut eius indicant literae, Caecilianum innocetissimum, illos improbilissimos iudicauit. Et adhuc baptizant extra ecclesiam, et si possint rebaptizant ecclesiam, sacrificant in diffensione et schismate, et pacis nomine populos salutant, quos a pace salutis exterminant. Conscindunt vnitatem Christi, blasphematur haereditas Christi, exufflatur baptismum Christi: et nolunt in se ista per ordinarias humanas potestates flagellis temporalibus emendari, ne in aeternas poenas pro tantis sacrilegiis destinentur. Nos eis obiciamus furor schismatis, rebaptizationis insaniam, ab hereditate Christi, quae per omnes gentes diffusa est, nefariam separationem. De codicibus non tantum nostris, sed etiam eorum recitamus ecclesias, quarum nomina hodie legunt, et quibus hodie non communicant. Quae cum recitantur in conuentibus eorum, lectoribus suis dicunt, Pax tecum: et cum ipsis plebibus, quibus ille literae scriptae sunt, pacem non habent: et ipsi nobis obiciunt vel falsa crimina mortuorum, vel etiam si vera, tamen aliena, non intelligentes in iis quae nos eis obiciamus omnes illos teneri: in iis vero quae nobis obiciunt, paleam vel zizaniam messis Domini reprehendi, ad frumenta autem crimen non pertinere: neque considerantes quia quibus mali placent in vnitatem, ipsi communicant malis: quibus autem displicent, et eos emendare non possunt, neque ante tempus messis audent zizania eradicare, ne simul eradicent et triticum, non factis eorum, sed altari Christi comunicant: ita ut non solum non ab eis maculentur, sed etiam diuinis verbis laudari praedicantur, mereantur, quoniae nomen Christi per horribilia schismata blasphemetur, pro bono vnitatis tolerant, quod pro bono aequitatis oderunt. Si habent aures, audiant quid spiritus dicat ecclesiis. Sic enim in Apocalypsi Iohannis legitur, Angelo, inquit, ecclesiae Ephesae

Arelatense iudicium.

Episcoporum est de ecclesiasticis causis iudicare.

Mat. 18. 4. 29.

Apoc. 2. 2. 1.

scribe. Haec dicit qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum, Scio opera tua et laborem et patientiam, et quia non potes sustinere malos, et tentasti eos qui se dicunt Apostolos esse, et non sunt, et inuenisti eos medaces, et patientiam habes, et sustinisti eos propter nomen meum, et non defecisti. Quod si de angelo superiorum caelorum, et non de praepositis ecclesiae vellet intelligi, non consequenter diceret: Sed habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti: memor esto itaque, unde excideris, et age poenitentiam, et prima opera fac: sin autem, venio tibi et mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi poenitentiam egeris. Hoc superioribus angelis dici non potest, qui perpetuum retinent charitatem, unde qui defecerunt et lapsi sunt, diabolus est et angeli eius. Ergo primam charitatem dicit, quia sustinuit pseudoapostolos propter nomen Christi, quam iubet ut repetat, et faciat priora opera sua. Et obiciuntur nobis crimina malorum hominum, non nostra, sed aliena, et ipsa partim incognita, quae si etiam vera et praesentia videremus, et zizaniam propter frumenta parcentes, pro vnitatem tolerarem, non solum nulla reprehensione, sed etiam non parua laudem dignos diceret, quicumque Scripturas sanctas non corde surdus audiret. Tolerat Aaron multitudinem idolum exigentem et fabricantem et adorantem. Tolerat Moyses aduersus Deum tot milia murmurantia, et toties offendentia sanctum nomen eius. Tolerat Dauid Saulem persecutorem suum; sceleratis moribus caelestia deserentem; magicis artibus infernae quarentem; occisum vindicat, Christum etiam Domini propter sacramentum venerandae vntionis appellat. Tolerat Samuel nefandos filios Heli, peruersosque filios suos, quos populus quia tolerare noluit, diuina veritate accusatus, diuina seueritate correptus esse. Tolerat denique ipsum populum superbum contemptorem Dei. Tolerat Esaias in quos tam multa vera crimina iaculatur. Tolerat Hieremias a quibus tanta perpetitur. Tolerat Zacharias Pharisaeus et scribas, quales illo tempore fuisse Scriptura testatur. Scio me multos praetermississe, legant qui volunt, legant qui possunt eloquia caelestia, inueniet omnes sanctos Dei seruos et amicos semper habuisse quos in suo populo toleraret, cum quibus tamen illius temporis sacramenta comunicantes, non solum non inquinabantur, sed etiam laudabiliter sustinebant, studetes, sicut ait Apostolus, seruire vnitatem spiritus in vinculo pacis. Attendant etiam post Domini aduentum, ubi multo plura huius tolerantiae per totum orbem inueniremus exempla, si omnia scribi et in auctoritatem redigi potuissent, tamen haec ipsa quae habemus aduertere. Tolerat ipse Dominus Iudam, diabolum, furem et venditorum suum: finit accipere inter innocentes discipulos, quod fideles nouerunt pretium nostrum. Tolerat apostoli pseudoapostolos, et inter sua quarentes non quae Iesu Christi, Paulus non sua quarens, sed quae Iesu Christi cum gloriosissima tolerantia conuersatur. Postremo quod paulo ante commemorauimus, diuina voce laudatur sub angeli nomine praepositis ecclesiae, quod cum odisset malos, eos tamen tentatos et inuentos pro nomine Domini tolerauit. Ad summam seipsum interrogant: Nonne tolerantur ab eis caedes et incendia Circumcellionum, qui sunt veneratores praecipitatorum vltro cadauerum, et sub incredibilibus malis vnius Opatii per tot annos totius Africam gemitus? Parco iam dicere singularum per Africam regionum et ciuitatum et fundorum tyrannicas potestates, et publica latrocinia. Melius enim vobis haec vos ipsi dicitis, siue in aurem, siue palam, sicut libitum fuerit. Quocumque enim oculos verteritis, occurret quod dico, vel potius quod taceo: neque hinc istos quos ibi diligitis accusa-

mus. Non enim nobis displicent, quia tolerant malos, sed quia intolerabiliter mali sunt propter schisma, propter altare contra altare, propter separationem ab hereditate Christi toto orbe diffusa, sicut tanto ante promissa est. Violatam pacem, confessam vnitatem; iterata baptismata, exufflata sacramenta, quae in sceleratis quoque hominibus sancta sunt, plangimus et lugemus. Quae si parui pendunt, intueantur exempla quibus demonstratum est quanti haec penderit Deus. Qui fecerunt idolum, vitata gladij morte perempti sunt: qui vero schisma facere voluerunt, hiatu terrae principes deuorati, et turba consentiens igne consumpta est. Diuersitate poenarum, diuersitas agnoscentur meritorum. Traduntur in persecutionem sancti codices, consententur traditores, et Deo dimittuntur. Non interrogantur innocentes, et ab hominibus temerariis damnantur. Probatur integer certis iudiciis, qui inter absentes damnatos multo vehementius ceteris criminatus est. Iudicium episcoporum ad imperatorem appellatur. Iudex eligitur imperator, iudicis contemnitur imperator. Quae tunc acta sunt legistis, quae nunc agantur, videtis: si de illis in aliquo dubitatis, ista iam cernite. Certum non chartis veteribus, non archiuis publicis, non gestis forensibus aut ecclesiasticis agimus. Maior liber noster orbis terrarum est, in eo lego completum: quod in libro Dei lego promissum. Dominus, inquit, dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae. Huic hereditati qui non communicat, quoslibet libros teneat, exhaereditatum se esse cognoscat. Haec hereditatem quisquis expugnat, alienum se esse a familia Dei satis indicat. Certum de traditione diuinorum librorum vertitur quaestio, ubi hereditas ista promissa est. Ille ergo credatur testamentum tradidisse flammis, qui contra voluntatem litigat testatoris. Quid tibi fecit, o pater Donati, quid tibi fecit ecclesia Corinthiorum? Quod autem de ista dico, de omnibus talibus et tam longe positis intelligi volo. Quid vobis fecerunt quae nec omnino quid feceritis, nec quos infamaueritis nosse potuerunt? An quia Lucillum Caecilianus in Africa laesit, lucem Christi orbis amisit? Tandem sentiant quod fecerunt, merito certo annorum intervallo in oculos eorum reuolutum est opus ipsorum. Quare per quam sceminam Maximianus, qui dicitur esse Donati propinquus, sese a Primianum communionem praeciderit, et quemadmodum congregata episcoporum factione, Primianum damnari absentem, et aduersus eum episcopus ordinatus sit: quemadmodum Maiorinus per Lucillum congregata episcoporum factione Caecilianum damnari absentem, et contra eum episcopus ordinatus est. An forte quod a ceteris Africis suae communionis episcopis contra factionem Maximiani Primianus purgatus est, valere vultis: et quod a transmarinis vnitatis episcopis aduersus factionem Maiorini Caecilianus purgatus est, valere non vultis? Rogo fratres mei, quid magnum peto, quid difficile a vobis intelligi cupio? Multum quidem interest, et incomparabiliter distat vel auctoritate vel numero Africana ecclesia, si cum ceteris orbis partibus conferatur: et longe minor est, etiam si vnitatis hic esset, longe omnino minor est comparata ceteris Christianis omnibus gentibus quam pars Maximiani comparata parti Primiani, peto tamen, et iustum esse arbitror, ut tantum valeat concilium Secundi Tigitiani, quod Lucilla conflauit aduersus absentem Caecilianum et apostolicam sedem, totumque orbem Caeciliano communicantem, quantum valet concilium Maximianensium, quod similiter sceminam nescio quae conflauit aduersus absentem Primianum, et cetera per Africam multitudinem Primiano communicantem. Quid

Psalm. 137. 7.

Concilium.

apertius cernitur? Quid æquius postulat? Videtis A hæc, omnia 8. nolitis & geritis, & tamē videt & Deus quod & vos in tā pestifera & sacrilega præcisione nulla res cogit remanere, si pro adipiscēdo spiritali regno carnalem superetis affectum, & amicitias hominum, quæ in iudicio Dei nihil proderunt, pro deuitâdis sempiternis pœnis non timeatis offendere. Ecce ite consulti quid contra hæc nostra possint respōdere, cognoscite: si proferunt chartas, proferimus chartas: si falsas nostras esse dicunt, hoc nos de suis dicere nō indignetur. Nemo delet de celo constitutionem Dei, nemo delet de terra ecclesiam Dei: ille totum orbem promittit, ista totum orbem depleuit, & malos habet & bonos, sed nec in terris amittit nisi malos, nec in cælum admittit nisi bonos. Erit autem vobis hic sermo, quem de munere Dei nouit ipse, quanta & pacis & vestra dilectione deprompsimus, correctio si velitis, testis verò etiam nolitis.

Augustinus refert quæ cœpta sint agi de cōcordia cum Fortunio Donatistarum episcopo, monens & hortans vt sine tumultu, quod placidè captum est, perficiatur conuentu frequentiore.

EPISTOLA CLXIII.

Dominis dilectissimis et prædicabilibus fratribus Eleusio, Glorio et Felicibus, Augustinus.

QRTVNVM quē Tuburiscum habetis episcopum, per eandem ciuitatem, quanquam festinantissimè, cum ad Cirtesem Ecclesiā pergeremus expertissimus, ita omnino vt de illo soletis benignissimè polliceri. Eam ipsam quippe vestram de illo nobis sermocinationem cum ei renunciaremus volentes eum videre, nō abnuuit. Venimus itaque ad eum, quia ætati eius id à nobis deferendū videbatur, potius quàm exigendum, vt ipse ad nos veniret prior. Perreximus ergo comitatibus non paucis, quos fortè aggregatos nobis illud tempus inuenerat. Cū autem apud eum confedissemus, rumore disperso non parua præterea turba confluit, sed in tota illa multitudine perpauci apparebant, qui vtiliter ac salubriter agi causam illam, & tantam, rei quæ tantæ quæstionē prudenter & pie discutere cuperent. Cæteri verò magis ad spectaculū quasi altercationis nostræ propè theatra consuetudine, quàm ad instructionem salutis Christiana deuotione conuenerant. Quapropter nec silentium nobis præbere, nec intente nobiscum atque modestè saltem & ordinatè colloqui potuerunt, exceptis, vt dixi, paucis, quorum religiosa & simplex apparebat intentio. Itaq; liberè pro sui cuiusque animi motu immoderatè loquentium omnia strepitu turbabantur, nec euincere siue nos siue ipse rogando, interdū etiam obiurgando potuimus, vt nobis modestum silentium præberetur. Res tamen vtrūque agi cœpta est, & aliquot horas in alterno sermone protraximus, quantum vocibus interquiescentibus variè tumultuatum finchamur. Sed in ipso disputationis exordio, cum videremus ea quæ dicebantur subinde labi de memoria vel nostra, vel eorū quorum salutē maximè curabamus: & vt esset nobis cautior modestiorque tractatio, simul vt & vos atque alij fratres, qui absentes erant, quid inter nos actum esset, legēdo cognosceretis postulauimus, vt à notariis verba nostra exciperentur, vbi diu ab illo vel ei cōsentientibus reluctatum est, postea tamen ipse concessit. Sed notarij qui aderant, atque id strenuè facere poterant, nescio qua causâ excipere noluerūt. Egimus saltē vt fratres qui nobiscū erant, quanquam in hac re tardius possent, exciperent, pollicentes nos ibi easdem tabulas relicturos. Consensum est. Cœperunt verba nostra excipi, & aliqua abinuicè ad tabulas dicta sunt. Postea inordinatas pestilentium interpellationes, & propterea nostram quoque turbulentiorē disputationem notarij non valentes sustinere, cesserūt; no-

bis sanè non desistentibus, & vt cuique facultas dabantur, multa dicentibus. Ex quibus omnibus verbis nostris, quantum recordari potui, causæ totius actionem, dilectionem vestram fraudare nolui. Potestis enim ei literas meas legere, vt vel approbet vera me scripsisse, vel ipse vobis, si quid melius recolat, incūctanter insinuet. Primò enim vitam nostram, quam vobis benevolentius fortasse quam verius narrantibus, se cōperisse dicebat, prædicare dignatus est: adiungēs se dixisse vobis, nos omnia quæ de nobis insinuaueritis, bene facere potuisse, si in ecclesia faceremus. Deinde querere cœpimus, quæ nam illa esset ecclesia, vbi viuere sic oporteret, vtum illa quæ sicut sancta tanto antè Scriptura prædixerat se terrarum orbe diffunderet, an illa quam pars exigua vel Afrorum vel Africæ contineret, hic primò asserere conatus est, vbi que terrarum esse communionem suam. Quærebam vtrū epistolâs communicatorias, quas formatas dicimus, posset quò vellem dare, & affirmabā quod manifestū erat omnibus, hoc modo facillimè illā terminari posse quaestionem. Parabam autē, vt si consentiret, ad illas ecclesias à nobis talēs literæ mitterentur, quas in apostolicis auctoritatibus pariter legeremus illo iam tempore fuisse fundatas. Sed quia res apertè falsa erat, permixtis verbis citò inde discessum est, inter quæ verba euangelicā illam Domini admonitionem cōmemorauit, qua dixit: *Cauete à pseudoprophetais, multi ad vos veniēt in vestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces: ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Quæ verba Domini cū diceremus eadem de illis à nobis posse recitari, vtrū inde est ad exaggerationem persequutionis, quam sæpe suam partem pertulisse dicebat, hic volens ostēdere suos esse Christianos, quia persequutionem pateretur. Inter quæ verba cum ego pararem ex Euangelio respondere, idem capitulum cōmemorauit prior, vbi Dominus ait: *Beati qui persequutionē patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnū cælorū.* Quo loco ego gratulatus, subieci statim: *Id ergo querendū, vtrum illi persequutionē propter iustitiam passi fuerint.* In qua quæstione discuti cupiebā, quod quidem omnibus clarum erat, vtrū eos in vnitare ecclesiæ cōstitutos, an schismate iam diuisos Macariana tempora inuenerint, vt qui videre vellent, vtrum propter iustitiam persequutionem passi fuerint, id potius attendere, vtrum se rectè à totius orbis vnitare præciderint. Quod si iniuste fecisse inuenirētur, manifestum esset eos propter iniustitiam potius quàm propter iustitiam passos persequutionē: & ideo numero beatorū adiungi non posse, de quibus dictum est: *Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam.* Ibi cōmemorata est famosior quàm certior codicum illa traditio. Sed respondebatur à partibus nostris, principes illorum potius fuisse traditores. Quod si de hac re nostrorum literis nollent credere, nec nos cogi oportere, vt literis credamus ipsorū. Sed tamē sequestrata ista dubia quæstione, quærebam quomodo se isti iuste separassent ab innocentia ceterorum Christianorum, qui per orbem terrarum successione ordinem custodientes, in antiquissimis ecclesiis constituti, penitus ignorarent qui fuerint in Africâ traditores, qui certè non possent communicare, nisi eis quos sedere in sedibus episcopalibus audiebant. Respondit, tam diu transmarinarum partium ecclesias mansisse innocētēs, donec cōsensissent in eorum sanguinem, quos Macarianâ persequutionem pertulisse dicebat. Vbi ego possem quidem dicere, nec inuidia Macariani tēporis innocentiam transmarinarum ecclesiarum contaminari potuisse, quandoquidē nullo modo probarerur illis auctoribus fecisse etiā quæ fecerat. Sed de cōpendio querere malui, si Macarij sequitū, ex quo in eâ consensisse dicebatur transmarinæ ecclesiæ, suā innocentiam perdidissent, vtrum

Mat. 7. 15

Mat. 5. 4. 10

vtrum saltem probaretur vsq; ad illa tempora Donatistas cum Orientalibus ecclesiis cæteri q; orbis partibus in vnitare mansisse. Tunc prorulit quoddā volumē, vbi volebat ostendere Sardicēse concilium ad episcopos Aphros, qui erāt communionis Donati, dedisse literas. Quod cum legeretur, audiuius Donati nomen inter cæteros episcopos, quibus illi scripserāt. Itaq; flagitare cœpimus vt doceretur, vtrum ipse esset Donatus, de cuius parte isti cognominātur: fieri enim potuisse, vt alicui Donato alterius hæretis episcopo scripserint, cū maximè in illis nominibus nec Africæ mentio facta fuerit. Quomodo ergo posset probare Donatum partis Donati episcopū nomine illo accipiendum esse, quando ne id quidem probare posset, vtrum ad Africarum specialiter ecclesiarum episcopos illæ literæ missæ fuerint. Quamquā enim Donati nomen Africum esse solet, nō tamē repugnaret à vero, vt vel partium illarū aliquis vocaretur nomine Aphro, vel aliquis Apher in illis partibus cōstitueretur episcopus. Neque enim in eis vel diem vel consulem inuenimus, vt saltem consideratis temporibus certi aliquid eluceret. Sanè quoniā nescio quando audieramus Arrianos, eum à comunione catholica discepissent, Donatistas in Africâ sibi sociare tentasse: ad aurem mihi hoc ipsum frater Alipius suggessit. Tunc accepto ipso volumine, eiusdē concilij statuta cōsiderans, legi Athanasium episcopum Alexandrinum catholicū, cuius maximè aduersus Arrianos acerrimarū disputationum conflictus eminuit, & Iulium ecclesiæ Romanæ episcopum, nihilominus catholicū, illo concilio Sardicēsi fuisse improbatos. Vnde apud nos cōstitit Arrianorum fuisse concilium, quibus isti episcopi catholici vehementissimè resistebant. Itaq; ad diligentiorē etiam temporum discussionem voluimus ipsum volumē accipere atq; auferre nobiscum. Qui noluit dare, dicens, sibi nos habere illud, quādo aliquid in eo considerare vellemus. Rogauī etiā vt manu mea notari permitteret, fateor timens ne mihi fortè causa exigente, cum petendum esset, pro illo aliud proferretur, neque hoc voluit. Deinde mihi cœpit instare, vt ad interrogationem suam breuiter responderem, quærens à me quem iustum putarem, eum qui persequeretur, an eum qui persequutionem pateretur. Cui respondebam, nō rectè ita interrogari: fieri enim posse vt ambo iniqui sint, fieri etiam posse vt iniquiorē iustior persequatur. Non ergo esse consequens, vt ideo sit quisq; iustior, quia persequutionem patitur, quamuis id plerunq; iustiori contingat. Deinde cū viderem in hoc eum multum immorari, vt iustitiam suæ partis ex eo certam vellet intelligi, quia persequutionē passa fuerit, quæsiui ab eo, vtrum iustum & Christianū putaret episcopum Mediolanēsis ecclesiæ Ambrosium. Cogebatur vtiq; negare, quod ille vir Christianus esset & iustus: quia si fateretur, statim obiceremus quod eum rebaptizandum esse censeret. Cum ergo ea loqui cogeretur, quibus ille non esset habendus Christianus & iustus, commemorauī quātum persequutionem pertulerit, circumdata etiam militibus armatis ecclesia. Quæsiui etiam vtrum Maximianum, quia & is apud Carthaginem schisma fecerat, & iustū & Christianum putaret. Non poterat nisi negare. Cōmemorauī ergo etiam illum talem persequutionē pertulisse, vt ecclesia eius vsque ad fundamenta dirueretur. His igitur exēplis ei, si possem, persuadere moliebar, vt iam desineret dicere persequutionis perpeffionem Christianæ iustitiæ certissimū esse documentū. Narrauī etiam in ipsa schismatis nouitate maiores suos cum cogitarent culpam Cæciliani, ne schisma fieret quoquo modo velle sōpire, dedisse quendā interuēto rem populo suæ cōmunionis apud Carthaginē constituto, antequam Maiorinus aduersus Cæcilianum or-

dinaretur. Hunc ergo interuentorē in suo cōuenticulo à nostris dicebat occisurū. Quod, cæcè, nunquam antea profus audieram, cum tam multa ab eis obiecta crimina resellerentur & redarguerentur à nostris, atq; in eos plura & maiora iacerentur. Sed tamē po- ea quam hoc narrauit, rursus à me instatè cœpit querere quem iustum putarem, eumne qui occidit, an eū qui occisus esset, quasi iam mihi probauisset, ita vt narauerat esse cōmissum. Dicebā ergo, prius vtrū verum esset esse querendum. Non enim temerè credi oportere quæcunq; dicuntur, & tamen fieri potuisse, vt vel ambo æquè mali essent, vel etiā peiorem quilibet malus occideret. Reuera enim fieri potest, vt scelerator sit rebaptizator totius hominis, quam solius corporis interemptor. Vnde etiam illud, quod à me postea quæsiuit, iam querendum non erat. Ait enim etiā malum nō debuisse occidi à Christianis & iustis, quasi nos eos qui hæc in catholica faciunt, iustos vocemus, quæ tamen nobis ab istis dici facilius quam probari solēt, cū tam multas violentissimas cædes & strages plerique ipsorum & episcopi & presbyteri & quilibet clerici congregatis turbis hominū furiosissimorum, non catholicis tantū, sed nonnunquā etiam suis, vbi possunt, inferre non cessent. Quæ cum ita sint, dissimulans tamen ab sceleratissimis factis suorū, quæ ipse plus nouit, vrgebat vt dicerē, Quis iustorum vel malū occideret? Quod etiā si ad causam iam nō pertinebat, fatebamur enim hæc vbiq; sub nomine Christiano fierent, non fieri à bonis, sed tamē vt admoneretur quid esset querendū, respōdimus, quærentes vtrū Helias iustus ei videretur fuisse: quod negare non potuit. Deinde subiicimus quā multos pseudoprophetas sua manu peremerit. Hic reuera vidit quod videndū erat, alia licuisse tunc iustis. Hæc enim prophético spiritu autoritate Dei faciebāt, qui proculdubio nouit cui etiam proficit occidi. Exigebat ergo vt docerē iam Noui testamenti tēporibus, qui iustorū aliquem occiderit, etiā sceleratum & impiū. Tunc reditū est ad superiorē tractatū, quo volebamus ostēdere, neq; nos illis debere obicere suorū scelera, neq; illos nobis, si qua inuenirentur talia facta suorū. De nouo enim Testamento ostendi quidē non posse, quod iustus quisquā interfecerit aliquē, sed tamē illud probari posse ipso exēplo Dñi, sceleratos ab innocentibus fuisse toleratos. Traditorem enim suū, qui iam pretiū eius acceperat, vsq; ad vltimū pacis osculum inter innocentes secum esse perpeffus est. Quibus nō tacuit esse inter illos tāi sceleris hominē, & tamen primum sacramentū corporis & sanguinis sui, nondū illo excluso cōmuniter omnibus dedit. Quo exēplo cum prope omnes moueretur, tentauit dicere, ante passionē Domini cōmunionem illam cū scelerato non obfuisse apostolis, quia nō dum habebant baptisimū Christi, sed baptisimū Iohānis. Quod postea quā dixit, cœpi ab eo querere, quem admodū ergo scriptum esset, quod Iesus baptizauerit plures quā Iohannes: cum ipse non baptizaret, sed discipuli eius, hoc est per suos discipulos baptizaret? Quomodo ergo dabant quod nō acceperāt: quod ipsi maximè solēt dicere. An fortè Christus baptisimo Iohannis baptizabat? Deinde in hac sentētia multa quæsiuitur erā, quomodo ab ipso Iohanne tunc quæsitum sit de baptisimo Domini, & respōderit quod ille haberet sponsam, & ille esset sponsus. Nunquid ergo fas erat vt baptisimo Iohannis baptizaret sponsus, id est baptisimo amici vel serui? Deinde quomodo poterāt eucharistiam accipere nondum baptizati: aut quomodo Petro volenti vt totum se lauaret, responderit: Qui lotus est semel, non eum oportet iterum lauari, sed est mundus totus? Perfecta enim mundatio non in Iohānis, sed in Domini baptisimo est, si eo se dignum qui accipit præbeat: si autem indignum, sacramenta

107. 4. d. 1.

107. 3. d. 29

107. 1. 3. b. 10

*vide bene tom 3 pag 107
vbi dicitur quod Iohannes
baptizauerit plures quam Iohannes*

in eo nor. ad salutem, sed ad perniciem, permanebunt tamen. Cum ista quaesiturus esset, etiam ipse vidit de baptismo discipulorum Domini non sibi fuisse querendum. Inde itum est in aliud, multis ut poterat vring; sermocinantibus: inter quaerendum est quod adhuc eos nostri persequuturi essent: nobisque dicebat, videre se velle quales nos esse in illa persequutione praebituros, vtrum consensu in eissemus tali sceleris, an nullum commodatum consensum. Nos dicebamus Deum videre corda nostra, quae ipsi non possent: & illos temere sibi adhuc ista metuere, quae si contigerint, a malis contingere, quibus deteriores ipsi habent: nec tamen ideo nos a catholica communione segregare debere, si quid forte nobis inuitis, vel etiam, si valuerimus, contradicentibus factum fuerit, cum tolerantiam pacificam didicerimus, dicente Apostolo, Sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Quam pacem atque tolerantiam, illos non tenuisse dicebamus qui schisma fecerunt, ut nunc inter suos qui mitiores eorum sunt grauius tolerant ne scindatur quod scissum est, cum leuiores nolent pro ipsa vnitatem tolerare. Dicebamus etiam nondum fuisse temporibus veterum pacem vnitatis, & tolerantiam tanta commendatione praedicatam, sicut exemplo Domini & Noui testamenti charitate: & tamen propheta illos & sanctos viros dicere solere in populum scelera eorum, cum tamen se ab illius populi vnitatem & a communione pariter accipiendorum sacramentorum quae tunc fuerunt, diuellere non tetaferent. Inde nescio quomodo vetum est ad commemorationem beatae memoriae Genethlij episcopi, quod nescio quam constitutionem datam contra illos comprofferit, & effectum habere non siuerit. Laudabat illum omnes, & benignissime praeferebant. Inter quas laudes a nobis subiectum est, quod etiam ipse tamen Genethlius, si in eorum manus incidisset rebaptizandus censeretur. Et haec iam stantes loquebamur, quia discedendum tempus vrgeret. Ibi plane ille senex dixit, iam formam esse factam, ut quisquis ad eos fideliu ad nos venerit, baptizetur, quod eum inuitum & cum dolore animi dicere, quantum poterat, apparebat. Sane cum etiam ipse multa mala suorum apertissime gemeret, atque ostenderet, quod totius ciuitatis eius testimonio probabatur, quam esset remotus a talibus factis, & quae ipsi suis dicere soleat modesta conuestione proferret, nosque commemorare illud Ezechielis prophetam, vbi aperte scriptum est: Nec filij culpam patri, nec patris culpam filio eius imputanda: vbi dictum est, Sicut enim anima patris mea est, ita & anima filij mea est, anima enim quaecumque peccauerit, sola morietur: placuit omnibus in talibus disputationibus violenta facta malorum hominum nobis abinuicem obici non debere. Remanebat ergo schismatis quaestio. Itaque hortati eum sumus, ut etiam atque etiam placido atque pacato animo annitatur nobiscum, ut diligenti examinatione tanta inquisitione terminum sumat. Vbi ille benignè cum diceret, nos solum ista quaerere, nolle autem nostros haec quaerere, ea facta pollicitatione discessimus, ut exhiberemus ei plures collegas nostros, certe vel decem, qui tanta beneuolentia & lenitate & tam pio studio id quaeri vellent, quantum in nobis eum iam animaduertisse atque approbare sentiebamus. Hoc etiam de suorum numero & ipse pollicitus est. Vnde vos hortor & obtestor per Domini sanguinem, ut eum promissi sui commoneatis, & gnauiter instetis, ut res coepta peragatur, quam prope ad finem peruenisse iam cernitis. Quantum enim arbitror, difficillime potestis inuenire in episcopis vestris tam vtilem animu & voluntatem, quam in isto sene perspeximus. Postero enim die ipse ad nos venit, & haec iterum quaerere coeperamus. Sed quia ordi-

nandi episcopi necessitas nos inde iam iamque rapiebat, diutius cum illo esse nequiuimus. Iam enim miseramus ad Maiorem Coelicolarum, quem audieramus noui apud eos baptismi institutorem instituisse, & multos illo sacrilegio seduxisse, ut cum illo quantum ipsius temporis patiebatur angustiae, aliquid loqueremur. Quem postea quam venturum comperit, videns nos aliud suscepisse negotium, cum & ipsum nescio quae necessitas profectiois vrgeret, benigne a nobis pacidè discessit. Videtur autem mihi, ut turbulenta turbas & impedimentum potius quam adiuuentum afferentes omnino deuitemus, & verè ex animo amico atque tranquillo susceptum tam magnum negotium Domino opitulante peragamus, ad aliquam villam nos conuenire debere non magnam, vbi nullius nostrum esset ecclesia, quam tamè villam communiter possident homines & nostrae comunions & ipsius, sicuti est villa Titiana. Siue ergo in Tubursicensi, siue in Tagastensi talis locus, vel ille quem commemorauimus, vel aliquis alius inuentus fuerit, faciamus codices canonicos praesto esse. Et si qua proferri poterint ex vtraque parte documenta: ut postpositis caeteris, nulla, si Domino placuerit, interpellare molestia, quotquot diebus poterimus ad hoc vacantes, & vnusquisque nostrum apud suum hospitem Dominum deprecantes, adiuuante ipso cui pax Christiana gratissima est, rem tantam & bono animo ceptam ad inquisitionis terminum perducamus. Rescribite sanè, quid de hac re vel vobis vel illi videatur.

Augustinus Emeritum Donatistam, sed alioqui virum probum & liberaliter eruditum, inuitat ut respondeat qua iusta causa schisma mouerint.

EPISTOLA CLXIII. Desiderabili & dilecto fratri Emerito, Augustinus.

Ergo cum audio quenquam bono ingenio praeditum, doctrinisque liberalibus eruditum, quanquam non ibi salus animae constituta sit, tamen in questione facillima sentire aliud quam veritas postulat, quo magis miror, eo magis exardesco nosse hominem, & cum eo colloqui: vel si id non possim, saltem literis quae longissime volant, attingere mentem eius, atque ab eo vicissim attingi desidero. Sicut te esse audio talem viru, & ab ecclesia catholica, quae sicut sancto Spiritu praenuntiata est, toto orbe diffunditur, discerptum doleo atque seclusum, quam ob causam nescio. Nam certum est magnae patri Romani orbis, ne dicam etiam Barbaris gentibus, quibus quoque debitorem se dicebat Apostolus, quorum Christianae fidei communio nostra contexitur, ignotam esse partem Donati: nec eos omnino scire vel quando vel quibus causis exorta sit ista dissensio. Quos vtrique omnes Christianos ab eis criminibus, quae Aphris obicitis, nisi innocentes esse fatearis, cogeres dicere, omnium malefactis obnoxios, cum apud vos perditos, ut mitius dixerim, latent, vos omnes esse pollutos. Non enim neminem de vestra communione pellitis: aut tunc primum pellitis, cum primum illud vnde pellendus est fecerit. An non aliquanto tempore latentem, & postea proditum conuictumque damnatis? Quero igitur vtrum vos contaminauerit eo tempore quo latebat: Respondebis, nullo modo. Nullo ergo tempore cotaminaret, etiam si semper id lateret: nam & mortuorum nonnulla saepe commissa produntur, nec fraudi est Christianis qui eis communicare viuētibus. Cur ergo vos tam temeraria atque sacrilega diremptione praecidistis a communione innumerabilium ecclesiarum Orientalium, quas semper latuit, & adhuc later quod in Africa gestum esse aut docetis aut fingitis? Alia enim quaestio est, vtrum illa vera dicatis, quae quidem nos multo proba-

probabilioribus documentis falsa esse conuincimus, & in vestris magis ea ipsa quae obicitis, tunc probata declaramus. Sed haec, ut dixi, alia quaestio est, tunc aggredienda & discutienda, cum opus fuerit. Illud nunc attendat vigilantia mentis tuae, neminem contaminari posse ignotorum ignotisque criminibus. Vnde manifestum est a communione orbis, cui seu falsa seu vera crimina, quae Aphris intenditis, prorsus ignota sunt, & ignota semper fuerunt, sacrilego schismate vos esse separatos: quanquam & illud non est tacendum, etiam cognitos malos bonis non obesse in ecclesia, si eos a communione prohibedi aut potestas desit, aut aliqua ratio conseruandae pacis impediatur. Qui sunt enim qui apud prophetam Ezechielem, & ante vastationem perditorum signari meruerunt, & cum illi vastarentur euadere illi, nisi vbi manifestissime ostenditur, qui mcerent & gemunt peccata & iniquitates populi Dei, quae sunt in medio eorum? Quis autem quod ignorat, gemit & mceret? Ex eadem ratione etiam Paulus apostolus falsos fratres tolerat. Non enim de incognitis ait: Omnes sua quaerunt, non quae Iesu Christi: quos tamen secum fuisse manifestat. Ex quo autem genere sunt qui vel thurificare idolis vel codices diuinos tradere quam morti maluerunt, nisi ex eorum qui sua quaerunt, non quae Iesu Christi? Multa testimonia Scripturarum praetereo, ne longiorem quam necesse est epistolam faciam, & eruditioni tuae plura per te ipsum consideranda permitto. Quod tamen satis est, video. Obsecro si tam multi iniqui in vno populo Dei, eos qui se contestabantur non fecerunt tales quales ipsi erant, si multitudo illa falsorum fratrum Apostolum Paulum in vna cum eis ecclesia constitutum non fecit sua quaerentem, non quae Iesu Christi, manifestum est non hoc effici hominem, quod est malus quisquam, cum quo ad altare Christi acceditur, etiam si non sit incognitus, si tamen non approbetur, & a bona conscientia displicendo. Aretur. Manifestum est igitur non esse aliud cum fure concurrere, nisi vel furari cum eo, vel furum eius cordis placito accipere. Hoc nos dicimus, ut quaestiones infinitas atque superfluas de factis hominum quae rationem nostram nihil impediunt, auferamus. Sed & vos nisi hoc sentiat, tales eritis omnes, qualis Opratus in vestra communione vobis non ignorantibus fuit. Quod absit ab Emeriti moribus, aliorumque talium quales apud vos esse non dubito longè a factis illius alienos. Neque enim vobis obicitis, nisi schismatis crimen, quam etiam heresim male perseuerando fecistis. Quanti autem diuino iudicio pendatur hoc facinus, lege quod te legisse non ambigo. Inuenies Dathan & Abiron hiatu terrae deuoratos, caeterosque omnes qui eis consenserant, igne de medio eorum existente consumptos. Illud ergo scelus ad exemplum deuotadi Dominus Deus praesenti supplicio denotauit, ut cum talibus patientissime parcat, & quali vltimo iudicio reseruet, ostenderet. Neque enim reprehendimus rationes vestras, si eo tempore quo vesana potentia furere iactabatur Opratus, cum eius accusator esset totius Aphricae gemitus congemiscenibus vobis, si tamen talis es, qualem te praedicat fama, quod sit Deus, me & credere & velle. Non ergo reprehendimus si eo tempore, ne multos secum excōmunicatis traheret, & communionem vestram schismatis furore praecideret, cum excommunicare noluit. Sed hoc ipsum est quod vos arguit in iudicio Dei, frater Emerite, quod cum videretis tam magnum malum esse, diuidi partem Donati, ut Opratus potius in communione toleradus existimaretur, quam illud admitteretur, permanetis in eo malo quod in diuidenda ecclesia Christi a vestris maioribus perpetratum est. Hic fortasse respondendi angustia tentabis defendere Opratum. Noli frater, noli obsecro, non te decet, & si

aliquem alium forte deceat, si tamen quicquam in decet malos, Emeritum certe non decet defendere Opratu. Sed fortasse nec accusare. Ita ut iane. Vtere voce media, & dic: Vnusquisque sarcinam suam portat. Tu quis es, qui iudicas seruum alienum? Si ergo ad testimonium totius Aphricae, imò verò terrarum omnium quaquaversum Gildonis fama feruebat, simul enim & ille notus erat, non ausi estis vnquam de Oprato iudicare, ne temerè de incognitis iudicaretis: nos tandè possumus aut debemus de iis qui ante nos vixerunt, ad vestrum tantummodo testimoniu temerariam de incognitis ferre sententiam, ut parum sit quod vos ignota criminamini, nisi & nos ignota iudicemus? Nō enim Opratum, etiam si forte falsa periclitatur inuidia, sed te defendis, cum dicis, Ignoro qualis iste fuerit. Quanto magis ergo quales fuerint Aphri, quos ignotiores arguis, Orientalis orbis ignorat? a quibus tamè ecclesiis quaru nomina habes in libris & recitas, nepharia dissensione disiungis. Si Tamugadēsem episcopum vestrum famosissimum & pessimè diffamatum, nō dico Cēsariensis, sed Siritensis collega eius eiusdemq; temporis ignorabat, quomodo traditores Aphros quicumque illi fuerint, ecclesia Corinthiorum, Ephesiorum, Colossensium, Philippensium, Thessalonicensium, Antiochenorum, Ponti, Galatiae, Cappadociae, caeterarūque orbis partiu ab apostolis in Christo aedificatarum, aut nosse potuit, aut damnari a vobis meruit, quia non potuit? & tamen eis non comunicatis, & dicitis nō esse Christianos, & eos rebaptizare conamini? Quid dicam: quid querat? aut quid exclamem? Si cū homine cordato loquor, indignationis huius aculeos tecū participo. Nam vides profectò quae dicerem, si vellem dicere. An forte fecerunt inter se maiores vestri concilium, & damnauerunt praeter se totum orbē Christianum? Itane ad hoc perducta est rerum exstimatione, ut concilium Maximianensium qui de vestra praecisione praecisi sunt, quia vobis comparati paucissimi sunt, nō valeat aduersus vos: & vestrum concilium valeat aduersus gentes, hereditatem Christi, & possessionē eius terminos terrae? Miror si habet in corpore sanguinem, qui de hac re nō erubescit. Rescribe ad ista quaeso: a nonnullis enim quibus non potui non credere, audiui te rescripturum, si tibi scriberet. Iam enim pridem misi vnam epistolam quam vtrum acceperis vel ei responderis, & forte ego tuam non acceperim, nescio. Nunc interim peto ad haec respondere ne graueris, quod tibi videtur. Sed noli te in alias tollere quaestiones: hinc enim caput est ordinatissimae inquisitionis, cur schisma factum sit. Nam & terrenae potestates cum schismaticos persequuntur, ea regula se defendunt, qua dicit Apostolus, Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi iudicium acquirunt. Principes enim non sunt timori bono operi, sed malo. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Quod si malum feceris, time. Non enim frustra gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malè agit. Tota igitur quaestio est, vtrum nihil mali sit schisma, aut vtrum schisma non feceritis, ut pro bono opere potestatibus resistatis, non pro malo, vnde vobis acquiratis iudicium: propterea prouidentissime Dominus non ait, Beati qui persequutionem patiuntur tantum: sed addidit, propter iustitiam. Si ergo iustitia est, quam operati estis in illa dissensione, in qua etiam permanetis, secundum ea quae supra dixi, nosse abs te cupio. Si autem iniquitas est orbem Christianum damnare inauditum, vel quia non audiunt quae vos audistis, vel quia non ei probatum est quod temerè credidistis, aut sine certo documento accusastis, & ideo rebaptizare velle tot ecclesias ipsius Domini, cum hic ad-

3.4.4.3.

Exceh. 18. 6.20.

2. retrah. ca. 4.6. 51.

Rom. 1. b. 14

Phil. 2. r. 2. Thmificati. Libellati.

Nu. 16. c. 32

al. quale victimum iudicium reseruet.

Gal. 6. b. 5. Rom. 1.4. 6.4

Rom. 1. 3. d. b

Mat. 5. a. 10

hic adhuc esset in carne, & apostolorum eius predicatione ac labore fundatas: quia vobis licet, aut nescire Aphros collegas vestros malos simul viuentes, simul sacramenta tractantes, aut etiam scire, sed tolerare, ne pars Donati diuidatur: illis autem in orbe remotissimo constitutis, non licet nescire quod vos de Aphris aut nostis, aut creditis, aut audistis, aut fingitis: que tanta est peruersitas amplecti suam iniquitatem, & potestatum accusare seueritatem? At enim & malos Christianis non licet persequi. Esto, non liceat: sed nunquid hoc potestatis ad hoc ipsum ordinatis, fas est obicere? An Apostolum debemus? Aut non habent codices vestri que paulo ante commemorauimus? Sed vos, iniquis, talibus communicare non debetis. Quid ergo? Vos Flauiano quondam vicario partis vestre homini, quia legibus seruiens, nocentes quos inuenerat occidebat, non communicastis? Sed à vobis, inquit, Romani principes aduersum nos prouocantur. Imò à vobis aduersum vos ipsos, qui ecclesiam, cuius illi sicut tanto ante predictum est, iam membra sunt: de Christo enim dictum est: Et adorabunt eum omnes reges terre: & præcisioni laniare ausi estis, & rebaptizare pertinaciter audistis. Nostri autem aduersus illicitas & priuatas vestrorum violentias, quas & vos ibi, qui talia non facitis, doletis & gemitis, à potestatibus ordinatis tuitionem petunt, non qua vos persequantur, qua se defendant. Sicut apostolus Paulus aduersus Iudæos coniurantes vt eum necarent, antequam esset Romanum imperium Christianum, egit vt sibi tuitione etiam armatorum daretur. Sed illi principes qualibet occasione cognoscentes vestri schismatis nefas, constitunt aduersus vos pro sua sollicitudine ac potestate quod volunt. Non enim frustra gladium portant, Dei enim ministri sunt, vindices in iram in eos qui male agunt. Postremò etiam si aliqui nostrorum non Christiana moderatione ista faciunt, displicet nobis: sed tamen non propter eos relinquimus catholicam ecclesiam, si eam ante vltimum tempus vtilitatis à palea purgare non possumus, quando & vos propter Optatum, cum eum pellere non audebatis, partem Donati non reliquistis. At enim dicitis, quare nos adiungi vobis vultis, si scelerati sumus: Quia viuimus adhuc, & corrigi potestis, si velitis. Cum enim nobis coniungimini, hoc est ecclesie Dei, hereditati Christi, cuius possessio sunt termini terre, vos corrigimini vt in radice viuatis. De ramis enim fractis sic ait Apostolus: Potens est enim Deus iterum inferere illos. Vos ergo mutamini ex ea parte qua dissentiebatis, quamuis sacramenta que habeatis, cum eadem sint in omnibus, sancta sint. Quapropter vos mutari volumus à peruersitate, id est, vt denuò radicetur vestra præcisio. Nam sacramenta que non mutastis, sicut habetis, approbantur à nobis, ne fortè cum vestram prauitatem corrigere volumus, illis mysteriis Christi, que in vestra prauitate deprauata non sunt, sacrilegam faciamus iniuriam. Neque enim & Saul deprauauerat vnctionem quam acceperat, cui vnctioni tantum honorem rex Dauid pius Dei seruus exhibuit. Propterea ergo vos non rebaptizamus, quia radicem vobis reddere cupimus, formam tamen præcisio sarmenti, si non mutata est, approbamus. Quæ tamen quamuis integra, nullo modo est sine radice fructuosa. Alia quæstio est de persequutionibus, quas vos dicitis pati in tanta mansuetudine & lenitate nostrorum, cum verè illicitè ac priuatim vestri faciant grauiora: alia de baptismo, quod non querimus vbi sit, sed vbi proficit. Nam vbicumque est, ipsum est, sed non etiam ille qui hoc accipit vbicumque est, ipse est. Itaque priuatam hominum impietatem detestamur in schismate, baptismum verò Christi vbique veneramur: quia si desertores secum imperatoris signa traducant, illis vel damnatione punitis, vel indulgentia correctis,

A salua signa recipiuntur, si salua manserunt. Et si quid de hac re diligentius querendum est, alia est (vt dixi) quæstio. Hoc enim obseruandum est in his rebus, quod obseruat ecclesia Dei. Queritur autem vtrum vestra, an nostra sit ecclesia Dei. Quapropter illud querendum est à capite, cur schisma feceritis. Si non rescripseris, ego apud Deum, quantum credo, facilem causam habeo, quia viro, quem audiui excepto schismate bonum & liberaliter instructum, pacificantes literas misi. Tu videris quid illi respondeas, cuius nunc laudanda patientia, in fine verò timenda sententia est. Si autem rescripseris ea cura qua tibi scriptum vides, ad erit misericordia Dei, vt aliquando error qui nos dirimit, & amore pacis & ratione veritatis intereat. Memento quòd de Rucatenis non dixerim, qui vos Firmianos appellare dicuntur, sicut nos Macarianos appellatis. Neque de Rucateni episcopo vestro, qui cum Firmo pactus perhibetur incolumitatem suorū, vt ei portæ aperirentur, & in vastationem darētur catholici, & alia innumerabilia. Desine ergo locis communibus exaggerare facta hominum, vel audita vel cognita. Vides enim que de vestris taceam, vt de origine schismatis, vbi tota causa est, res agatur. Dominus Deus inspiret tibi cogitationem pacificam, desiderabilis & dilecte frater.

Augustinus cum cæteris, per Generosum respondet cuiusdam Donatistæ presbyteri literis, de schismate Donatistarum.

EPISTOLA CLXV.
Dilectissimo & honorabili fratri Generoso, Fortunatus, Alipius, Augustinus in Domino S.

QVONIAM nobis notam esse voluisti epistolam quam ad te Donatistarum presbyter dedit, quam eam tu quoque catholico animo deriseris: tamen vt ei potius si non desperatè desipit, consulas, hæc ad eum rescripta petimus perferas. Ille enim ordinem Christianitatis ciuitatis vestre tibi insinualet iussisse sibi angelum scribit, cum tu teneas Christianitatem, non ciuitatis tuæ tantum, nec tantum Aphricæ vel Aphrorum, sed totius orbis terre, que annunciata est & annuntiatur omnibus gentibus. Vnde illis parum est, quòd præcisos esse non pudet, nec sibi subueniunt, vt cum possunt, redeant ad radicem, nisi etiam secum alios præcidere, & sicut ligna arida in ignem destinare conentur. Quapropter si tibi ipsi angelus astitisset, què sibi ille propter te astitisse, quantum arbitramur, astuta vanitate confingit, & hæc ipsa tibi dixisset, quæ iste mado illius tibi se insinuare dicit, oporteret te apostolicæ sententiæ memorem fieri, qui ait: Licet si nos aut angelus de cælo vobis euangelizauerit, præter id quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Euangelizatum est enim tibi per vocem ipsius Domini Iesu Christi, quòd omnibus gentibus annuntiabitur euangelium eius, & tunc finis erit. Euangelizatum tibi est per propheticas & apostolicas literas, quòd Abraham dicitur sunt promissiones & semini eius quod est Christus, cum ei diceret Deus: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Has ergo promissiones tenenti, si tibi angelus de cælo diceret, Dimitte Christianitatem orbis terre, & tene partes Donati, cuius ordo tibi exponitur in epistola episcopi tuæ ciuitatis, anathema esse deberet: quia te à toto præcidere, & in partem cõtrudere conaretur, & alienare à promissis Dei. Si enim ordo episcoporum sibi succedentium considerandus est, quanto certius & verè salubriter ab ipso Petro numeramus, cui totius ecclesie figuram gerenti Dominus ait, Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferorum non vincunt eam. Petro enim successit Linus, Lino, Clemens, Clemeti, Anacleto, Anacleto, Euaristo, Euaristo, Alexander, Alexander, Sixtus, Sixto, Thelesphorus, Thelesphoro, Iginus, Iginio,

dl. Rogatentibus.

Mat. 23. 4. 3

Iginio, Aniceto, Aniceto, Pius, Pio, Soter, Soteri, Eleutherio, Eleutherio, Victor, Victori, Zepherinus, Zepherino, Calixtus, Calixto, Urbanus, Urbano, Pontianus, Pótiano, Antherus, Anthero, Fabianus, Fabiano, Cornelius, Cornelio, Lucius, Lucio, Stephanus, Stephano, Xystus, Xysto, Dionysius, Dionysio, Felix, Felici, Eutyrianus, Eutyriano, Gaius, Gaio, Marcellinus, Marcellino, Marcellus, Marcello, Eusebius, Eusebio, Miltiades, Miltiadi, Syluester, Syluestro, Marcus, Marco, Iulius, Iulio, Liberius, Liberio, Damasus, Damasus, Siricus, Siricio, Anastasius. In hoc ordine successio nullus Donatista episcopus inuenitur. Sed ex transuerso ex Aphrica ordinatum miserunt, qui paucis præsidens Aphris in vrbe Roma Montensium vel Cuzupitarum vocabulum propagauit. In illi autem ordinem episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro vsque ad Anastasium, qui nunc eandem cathedram sedet, etiam si quisquam traditor per illa tēpora subrepsisset, nihil præiudicaret ecclesie & innocentibus Christianis: quibus Dominus prouidens, ait de propositis malis: Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt. Vt certa sit spes fidelibus, que non in homine, sed in Domino collocata, nunquam tempestate sacrilegi schismatis dissipetur: sicut isti dissipati sunt, qui legunt in codicibus sanctis Ecclesie quibus apostoli scripserunt, & nullum in eis habent episcopum. Quid autem peruersus & infans, quam lectoribus eisdem epistolam legentibus dicere, Pax tecum: & ab earum ecclesiarum pace separare, quibus ipsæ epistolæ scriptæ sunt? Tamè si sibi etiam de Constantinensi, hoc est ciuitatis vestre episcoporum ordine blandiatur, recita illi gesta apud Numacium Felicem Flauium, procuratorem tunc eiusdem ciuitatis vestre, Diocletiano octauo, & Maximiano septimo, consulis vndecimo calend. Iunias, quibus liquidò constitit ita Paulum episcopum tradidisse, vt Syluanus tūc eius subdiaconus fuerit, & cum illo tradiderit proferens instrumēta Dominica, etiam que diligenter fuerant occultata, capitulatam argenteam, & lucernam argenteam, ita vt ei diceret Victor quidam, Mortuus fueras, si non illas inuenisses. Quem iste Syluanus manifestissimum traditorē pro magno commemorat in epistola qua scribit à secundo Tigistano primæ sedis episcopo episcopum tunc ordinatum. Quiescat ergo superba eorum lingua, & cognoscat crimina sua, ne delirans loquatur aliena. Recita illi etiam, si voluerit, gesta ecclesiastica eiusdem Secundi Tigistani in domo Urbani Donati habita, vbi confessos traditores iudici Deo dimisit, Donatum Masculitanum, Marinum ab Aquis Tibilitanis, Donatum Calamentem, cum quibus confessis traditoribus memoratum traditorē Syluanum eis ordinauit episcopum. Recita illi gesta apud Zenophilum consularē, vbi Nundinarius quidā diaconus iratus Syluano, quod ab eo fuerit excommunicatus, hæc omnia iudicis prodidit, que certis documentis & responsionibus testium, & recitatione gestorum, & multarum episcolarum, luce clariis conspicerent. Multa sunt alia que illi recites, si non contentiose agere, sed prudētè audire voluerit: preces Donatistarum ad Constantinum, vt propter ipsam causam inter Aphros episcopos dirimendam iudices ex Gallia episcopos mitteret. Literas etiam eiusdem imperatoris, vbi episcopos misit ad urbem Romam. Gesta quoque in vrbe Roma, vbi ab episcopis quos ille miserat, causa cognita atque discussa est. Itē que alias literas, vbi declarat memoratum imperator eos apud se de collegarum suorum iudicio, id est episcoporum, quos ad urbem Romam miserat, fuisse conquestos: vbi etiam alios episcopos voluit apud Arelatum iudicare: vbi isti & ab ipsorum iudicio ad eundem imperatorem appellauerunt: vbi

postremò causam inter partes ipse commouit: vbi eos vehementissimè detestatur innocētia Cæciliani fuisse superatos. Quæ si voluerit, audiet, & tacebit, & desinet insidiari veritati: quanquam nos non tam de istis documentis presumamus, quam de Scripturis sanctis, vbi hæreditas Christi vsque ad terminos terre promissa est in omnibus gentibus: vnde isti nephario schismate separati, iactant crimina in paleam messis Dominicæ, que necesse est vsque ad finem permixta tolleretur, donec vltimo iudicio tota area ventiletur. Vnde manifestum est ista crimina seu vera seu falsa non pertinere ad frumenta Dominica, que per totum agrum, id est istum mundum vsque in finem seculi oportet crescere: sicut non fallit angelus in huius errore, sed Dominus in Euangelio loquitur. Ideoque in Christianos innocentes, qui per totum orbem malis Christianis tanquam paleæ suæ, vel zizaniis permixti sunt, multa falsa crimina & vana iactantibus his miseris Donatistis merito Deus reddidit, vt Maximianistas apud Carthaginem schismaticos suos Primianus damnatores, extra Primianum baptizatores, post Primianum rebaptizatores vniuersali concilio suo damnarent: vt ex eorum numero post non paruum tempus quosdam in honoribus episcopatus sui, Felicianum Mufitanum & Prætextatum Asturitanum cogente Optato Gildoniano suscipere cum omnibus quos damnati extra baptizauerant. Quod si ab eis, quos ore proprio tanquam sceleratos & sacrilegos damnauerunt, & quos illis primis schismaticis, quos viuos terra obruit, comparant, non maculantur, cum eis rursus in honore suo receptis communicat: euigilent aliquando, cogitent quanta cæcitate, & quanta infania dicant, orbem terrarum ignotis Aphrorum criminibus esse maculatum, & hæreditatem Christi que promissa exhibitæ est in omnibus gentibus, peccatis Aphrorum per cõtagionem communicationis fuisse deletam: quando se nolunt deletos & maculatos videri, dum eis communicant, quorum crimina cognita iudicantur. Quapropter cum Paulus Apostolus iterum dicat, quia ipse Satanæ transfiguratur se in angelum lucis: vnde non esse mitum, si ministri eius transfigurant se sicut ministros iustitiæ: si verè iste aliquem angelum vidit erroris nuntium, & de vnitare catholica Christianos separare cupientem, ipse passus est angelum Satanæ transfigurantem se velut angelum lucis. Si autem mētur, & nihil tale vidit, ipse est minister Satanæ, transfigurans se velut ministrum iustitiæ. Et tamen ista omnia considerans, si nimium peruersus & pertinax esse noluerit, poterit ab omni vel aliena vel propria seductione liberari. Nos enim per occasionem tuam sine aliquo odio conuenimus, hoc circa eum seruantes quod Apostolus dicit: Seruum autem Domini litigare non oportet, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem diuersa sentientes, si fortè det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, & respiciant de diaboli laqueis, captiuati ab ipso in ipsius voluntatem. Si ergo aliquid sperè diximus, non ad amaritudinem disensionis, sed ad correctionem dilectionis valere cognoscat. Incolumis viuas in Christo dilectissime & honorabilis frater.

Augustinus Donatistas redarguit, & hortatur ad vnitatem ecclesie. Non enim conuenire, vt qui cõmuniter agnoscerēt Christum ecclesie caput & sacris literis, ecclesiam illius corpus existidem non agnoscerent, quum pariter vtrunque doceant.

EPISTOLA CLXVI.
Augustinus episcopus catholicus, Donatistis.

CHARITAS Christi, cui omnem hominē quantum ad nostram pertinet voluntatem lucrari volumus, tacere vobis non permittit. Si propterea nos odistis,

Act.

Rom. 11. 4. 3.

Gal. 1. 8. 8.

Mat. 24. 14.

Gal. 3. 16.

Gen. 12. 4. 4.

Rom. 16. 18.

1. Cor. 11. 14.

1. Tim. 2. 4. 24.

1. Pet. 2. 15.

Pal. 117. b. 7.

odistis, quia pacem vobis catholicam predicamus: nos Dominum sequebamur, Beati pacifici, quonia ipsi filij Dei vocabuntur. Et in Psalmo scriptum est, Cum iis qui oderunt pacem eram pacificus, cum loquebar eis, debellabant me gratis. Propterea mandauerunt vobis quidam presbyteri partis vestre, dicentes; Recedite a plebibus nostris, si non vultis ut interficiamus vos. Quanto iustius eis nos dicimus, imò vos non recedite, sed accedite pacati ad plebes non nostras, sed illius cuius omnes sumus: aut si non vultis & impacati estis, vos potius recedite a plebibus, pro quibus Christus suum sanguinem fudit: quas ideo vultis vestras facere ne Christi sint, quamuis eas sub eius nomine possidere conemini: tamquam si seruus fureret oues de grege Domini sui, & quæcunque ex illis nata fuerint, characterem Domini sui eis infigat, ne furtum eius possit agnosci. Sic enim fecerunt maiores vestri, separauerunt ab ecclesia Christi populum habentem baptismum Christi, & quicumque illis accreuerunt, baptismum Christi eos rebaptizauerunt. Sed Dominus & fures punit, si non se correxerint, & oues ab errore reuocat ad gregem, nec in eis suum exterminat characterem. Dicitis nos traditores, quod nec maiores vestri in maiores nostros potuerunt, nec vos in nos probare vlllo modo poteritis. Quid vobis vultis faciamus, qui quando vobis dicimus vt causam nostram & vestram patienter audiat, non notis nisi superbie & insanire? Nam vti que ostenderemus vobis, quia potius illi traditores fuerunt, qui Cæcilianum & socios eius quasi traditionis crimine damnauerunt, & dicitis. Recedite a plebibus nostris, quas doceretis vt vobis credant, & Christo non credant. Vos enim eis dicitis, propter traditores, quos non ostenditis, remansisse ecclesiam Christi in sola Africa partis Donati: quod non de Lege, non de Propheta, non de Psalmo, non de Apostolo, non de Euangelio, sed de corde vestro, & de parterum vestrorum calumniis recitatis. Christus autem dicit; Prædicari in nomine suo poenitentiam & remissionem peccatorum, per omnes gentes incipientibus ab Hierusalem: cui ecclesie ex ore Christi manifestata, vos non communicatis, & alios in vestram perditionem trahentes, liberari non vultis. Si autem ideo vobis displicemus, quia per imperatorum iussiones ad vnitatem cogimini, hoc vos fecistis, qui vbi que vellemus prædicare veritatem, vt eam qui se securus audiret & volens eligeret, nunquam permisistis per violentias & terrores vestros. Nolite fridere, & perturbare animas vestras, patienter, si fieri potest, considerate quod dicimus, & recolite facta Circumcellionum vestrorum, & clericorum qui duces eorum semper fuerunt, & videbitis qua causa vobis hoc excitaerit. Vnde iniuste querimini, quia vobis omnia iusta vt iuberentur cogistis. Nã vt longè præterita & multa non reperamus, saltem recentia facta vestra cogitate: Marcus presbyter Casphalianensis a nemine coactus, propria voluntate catholicus factus est. Quare illi vestri persequuti sunt, & penè occidissent, nisi Dei manus per homines superuenientes violentias eorum compressisset. Restitutus Victorianensis ad catholicam nullo cogente se transtulit. Quare raptus est de domo sua, cæsus, in aqua volutatus, buda vestitus, & nescio quot dies in captiuitate retentus est, nec libertati propriæ fortasse restitutus esset, nisi iam penè propter ipsam causam Proculianus sibi exhibitione videret imminere. Marcianus Vrgensis catholicam vnitatem propria voluntate delegit. Quare subdiaconum eius, cum ipse fugisset, propè vique ad mortem cæsum, clerici vestri lapidibus obruerunt, quorum domus pro suo scelere euerse sunt. Quid amplius dicamus? Modò præconem misistis qui clamaret Sinit, quisquis Maximino communicauerit, incendetur domus eius: quid ante-

Luc. 24. 37.

quàm ipse ad catholicam conuersus esset, & nondum de transmarinis remeasset: ad quid aliud presbyterum Sinit miseramus, nisi vt nulli molestus nostros visitaret, & in domo iuris sui positus, pacem catholicam volentibus prædicaret, quem vos inde cum graui iniuria proiecistis? Quid aliud agebamus, quando vnus nostrum Calamentis episcopus Posidius ibat ad fundum Fugilinensem, nisi vt nostros quamuis pauci qui illic erant, visitarentur, & audito verbo Dei ad vnitatem Christi qui vellent conuerterentur? Cui ambulanti viam suam, latronum more insidiati sunt, & quia in eorum insidias cadere non potuit, cum aperta violentia in fundo Liuetesi penè viuum cum domo quod fugerat incenderant, nisi tertio suppositas flammam coloni eiusdem fundi propter periculum suæ salutis extinguerent: & tamen cum Crispinus propter hoc factum in proconsulari iudicio conuinceretur hæreticus, eiusdem episcopi Posidij intercessu decem libras auri non est exactus. Cui benevolentia & mansuetudini ingratus, ad imperatores Catholicos ausus est appellare. Vnde hæc in vos iram Dei de qua murmuratis, multo importunius & vehementius prouocauit. Videtis quia vos contra pacem Christi violentè insurgitis, & patimini non pro ipso, sed pro iniquitatibus vestris. Quæ est ista dementia, vt cum male viuistis, latronum facta faciatis: & cum iure punimini, gloriam martyrum requiratis? Si ergo vos priuata vestra audacia tam violentè cogitis homines aut ire in errorem, aut permanere in errore, quanto magis nos debemus per ordinatissimas potestates, quas Deus secundum suam prophetiam subdidit Christo, resistere furoribus vestris, vt miseræ animæ de vestra dominatione liberatæ, eruantur de vetustissima falsitate, & assuescant in apertissima veritate? Nam quos a nobis nolentes dicitis cogi, multi etiam se cogi volunt, quod nobis antea & postea nuntentur, vt vel sic euadant oppressiones vestras: & tamen quid est melius, proferre veras imperatorum iussiones pro vnitatem, an falsas indulgentias pro peruersitate, quod vos fecistis, & mendacio vestro subito totam Africam implestis. In quo facto nihil aliud ostendistis, nisi partem Donati semper de mendacio præsumentem, omni vento iactari & circumferri, sicut scriptum est; Qui fidit in falsis, hic pascit ventos. Sicut enim vera fuit ista indulgentia, sic sunt crimina Cæciliani, & traditio Felicis Aptungensis, per quem ordinatus est, & quicquid aliud contra catholicos dicere consueuistis, vt à pace ecclesie Christi infelices separetis, & infelicitè separemini. De nulla quidem nos hominis potestate præsumimus, quamuis vti que multo sit honestius præsumere de imperatoribus, quàm præsumere de Circumcellionibus, præsumere de legibus quàm præsumere de seditionibus. Sed meminimus scriptum esse; Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. Vnde ergo præsumimus, si vultis nosse, illum cogitate, de quo Propheta prænuuciauit, dicens; Adorabunt eum omnes reges terræ, & omnes gentes seruentur illi. Et ideo hac ecclesie potestate vitium, quam ei Dominus & promisit & dedit. Imperatores enim si in errore essent, quod absit, pro errore suo contra veritatem leges darèt, per quas iusti & probarentur & coronarentur, non faciendo quod illi iuberent, quia Deus prohiberet. Sicut iusserat Nabuchodonosor, vt antea statua adoraretur: quod qui facere noluerunt, Deo talia prohibenti placuerunt. Quando autem imperatores veritatem tenent, pro ipsa veritate contra errorem iubent, quod qui quis contempserit, ipse sibi iudicium acquirit. Nam & inter homines poenas luit, & apud Deum fortem nõ habebit, qui hoc facere noluit, quod ei per cor regis ipsa veritas iussit. Sicut ipse Nabuchodonosor postea miraculo

Prov. 10. 4. 4.

Hier. 17. 6. 5

Pal. 71. 6. 11.

11. 9. 3. Imperatores.

Dan. 3. 8. 96.

Constantinus imp. Cæcilianus.

Felix.

Helianus.

Imp. Iulianus.

Donatus imp. Valentinianus, Gratianus, Theodosius imp.

miraculo salutis trium puerorum commotus atque amiratus, pro veritate contra errorem edictum proposuit, vt quicumque blasphemaret deum Sidrach, Misach & Abdenago, in interitum ireret, & domus eorum in dispersionem; & non vultis vt tale aliquid contra vos iubeant imperatores Christiani, cum sciant a vobis in eis quos rebaptizatis Christum exuffari? Si iussiones regum non pertinent ad prædicandam religionem & sacrilegia prohibenda, quare ad edictum regis talia iubetis etiam ipsi vos signatis? An ignoratis verba regis esse Nabuchodonosor, Signa & osteta, que fecit mihi Dominus Deus excelsus, placuit mihi in conspectu meo annunciare, quàm magnum & potes sit regnum eius, regnum sempiternum & potestatis eius in secula seculorum? An cum hoc audieritis, non respondetis, Amè; & hoc dicto clara voce ad edictum regis, vos in sancta sollènitè signatis? Sed modò quia nihil apud imperatores potestis, nobis inde vultis facere inuidiã. Si autè aliquid possitis, quanta faceretis quando nihil vestri causam Cæciliani ad imperatorem Constantinum detulerunt. Exigite hoc a nobis, probemus vobis, & si non probauerimus, facite de nobis quicquid potueritis. Sed quia Constantinus nõ est ausus de causa episcopi iudicare, eam discedendam atque finendam episcopis delegauit. Quod & factum est in urbe Roma præsidete Melchiade episcopo illius Ecclesie cum multis collegis suis. Qui cum Cæcilianum innocentem pronunciaissent, & Donatum qui schisma Carthagini fecerat, sententia percussissent; iterum vestri ad imperatorem venerunt, & de iudicio episcoporum, in quo victi fuerant, murmurarunt. Quomodo enim potest malus litigator laudare iudices, quibus iudicatus victus est? Iterum tamen clementissimus imperator alios iudices episcopos dedit apud Arelatũ Gallie ciuitatem, & ipsi vestri ad ipsum imperatorem appellarunt, donec etiam ipse causam cognosceret, & Cæcilianum innocentem, illos calumniosos pronunciarèt. Nec sic toties victi quieuerunt, sed de Felice Aptungitano, per quem Cæcilianus fuerat ordinatus, quotidianis interpellationibus ipsi imperatori tædium fecerunt, dicentes eum esse traditorem. Et ideo Cæcilianum episcopum esse non posse, quod a traditore fuerit ordinatus, donec & ipse Felix iussu imperatoris causa cognita ab Heliano proconsule innocens probaretur. Tunc Constantinus prior contra partem Donati seuerissimam legem dedit. Hunc imitati filij eius talia præceperunt. Quibus succedens Iulianus deserit Christi, & inimicus supplicanti vobis Rogatiano & Pontio, libertatem perditionis partis Donati permisit. Denique tunc reddidit basilicas hæreticis, quando templa demonis, eo modo putans Christianum nomen posse perire de terris, si vnitati Ecclesie, de qua lapsus fuerat, inuideret, & sacrilegas dissensiones liberas esse permetteret. Hæc erat eius prædicanda iustitia, quam supplicates Rogatianus & Pontius laudauerunt, dicentes homini apostata, quod apud eum sola iustitia haberet locum. Huic successit Iouianus, qui quoniam citò mortuus est, nihil de rebus talibus iussit. Deinde Valentinianus, legite quæ contra vos iusserit. Inde Gratianus & Theodosius, legite quando vultis, quæ de vobis constituerint. Quid ergo de filiis Theodosij miramini, quasi aliud in hac causa sequi debuerint, quàm Constantini iudicium per tot Christianos imperatores firmissimè custoditum? Ad Constantinum autem, sicut diximus, sicut vobis quando vultis, si tamen ignoratis, ostendemus, maiores vestri causam Cæciliani vltro detulerunt. Defunctus est Constantinus, sed iudicium Constantini contra vos viuuit, quod vestri causam miserunt, apud quem iudices episcopos reprehenderunt, ad quem a iudicibus episcopis

appellauerunt, quem tædiofissimè de Felice Aptungitano interpellauerunt, a quo iudices coacti & consili redierunt, & a pernicie furoris & animositate suæ nõ recesserunt, eamque vobis posteris suis hæreditariam reliquerunt, vt tam impudenter de iussionibus Christianorum imperatorum faciatis inuidiam, cum si vobis liceret, non quidem iam Constantinum Christianum, quia veritati fauit, contra nos appellaretis, sed apostatam Iulianum ab inferis excitaretis, quasi verò si aliquid tale contingeret, esset magnum malum nisi vobis. Quæ est enim peior mors animæ, quàm libertas erroris? Sed iam tollamus ista omnia de medio, amemus pacem, quæ omnis doctus & indoctus intelligit præponendam esse discordiæ; diligamus & teneamus vnitatem. Hoc iubent imperatores, quod iubet & Christus; quia cum bonum iubet, per illos non iubet nisi Christus. Et nos etiam per Apostolum obsecrat, vt id ipsum dicamus omnes, & non sint in nobis schismata, neque dicamus, Ego quidem sum Paulus, ego autem Apollo, ego verò Cepha, ego autem Christus, sed simul omnes non sumus nisi Christus, quia nec diuisus est Christus, nec Paulus crucifixus est pro nobis, quanto minus Donatus? nec in nomine Pauli baptizati sumus, quanto minus in Donati? Hoc dicunt & imperatores, quia Christiani catholici sunt, non idololorum serui, sicut hæretici Iulianus, non hæretici, quidam fuerunt, & Ecclesiam catholicam persecuti sunt, quando veri Christiani non pro hæretico errore poenas iustissimas sicut vos, sed pro catholica veritate passiones gloriosissimas pertulerunt. Attendite quàm manifestissima veritate per cor regis quod in manu Dei est, ipse Deus dixerit in ista ipsa lege quam contra vos prolata dicitis; est autem, si intelligatis prolata pro vobis. Attendite quid habeant verba principis: Nam si in eis qui primò initiati sunt, idcirco religio baptismatis iudicatur infirma, quod ij a quibus accipitur, peccatores putentur, toties renouari necesse erit traditum sacramentum, quoties indignus fuerit inuētus collati baptismatis administrator, & fides nostra non ex nostræ voluntatis arbitrio, neque ex diuini muneris gratia, sed ex meritis sacerdotum & clericorum qualitate pendebit. Faciant mille concilia episcopi vestri, huic vni sententiæ respondeat, & ad quod volueritis cõsentimus vobis. Videte enim quàm peruersè & impiè dicatur, quod dicere soletis, quia si bonus sit homo, ipse sanctificat eum quem baptizat; si autem malus sit, & nesciat ille qui baptizatur, tunc Deus sanctificat. Hoc si verum est, optare ergo debet homines, vt à malis ignoratis baptizentur, potius quàm à notis bonis, vt magis à Deo quàm ab homine possint sanctificari. Sed absit a nobis ista demetia. Quare ergo nõ verum dicimus, & rectè sapimus, quia semper Dei est illa gratia & Dei sacramētum, hominis autem solum ministerium; qui si bonus est, adhæret Deo, & operatur cum Deo; si autem malus est, operatur per illum Deus visibilem sacramenti formam, ipse autem donat inuisibilem gratiam. Hoc sapimus omnes, & non sint in nobis schismata. Concordate nobiscum fratres, diligimus vos, hoc vobis volumus quod & nobis. Si propterea nos grauius odistis, quia errare vos & perire non permittimus, hoc Deo dicite, quem timeamus minantem malis pastoribus, & dicentem: Quod errauerat, non reuocastis, & quod perierat, non inquistis. Hoc vobis per nos Deus ipse facit, siue obsecrando, siue minando, siue corripiendo, siue damnis, siue laboribus, siue per suas occultas admonitiones vel visitationes; siue per potestatum temporalium leges. Intelligite quid vobiscum agatur, perire vos non vult Deus in sacrilega discordia alienatos a matre vestra catholica. Nihil in nos aliquando probare potuistis, vestri episcopi conuentiã nobis, nunquam nobiscum

Exech. 3. 4. 4. 2. 3. 9. 6. 91. ad errauerat.

pacifice conferre voluerunt, quasi fugientes cum peccatoribus loqui. quis sciat istam superbia, quasi Paulus apostolus non contulerit cum peccatoribus & cum valde sacrilegis? Legite Actus apostolorum, & videte. Quasi ipse Dominus non cum Iudaeis, a quibus crucifixus est, sermones de lege habuerit, eisque congruenter responderit? Postremo diabolus est primus omnium peccatorum, qui conuerti ad iustitiam nunquam poterit, & tamen nec ipse Dominus de lege indignatus est ei respondere, ut intelligatis istos id eo nobiscum nolle conferre, quia causam suam perditam norunt. Nos ignoramus, quid aduersus seipos homines iactent qui calumniosis dissensionibus gaudent. In Scripturis didicimus Christum, in Scripturis didicimus Ecclesiam. Has Scripturas communiter habemus, quare non in eis & Christum & Ecclesiam communiter retinemus? Nos ubi agnouimus eum de quo dicit Apostolus, Abraham dicitur sunt promissiones & semini eius; non dicit, Et seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo, quod est Christus; ibi agnouimus Ecclesiam, de qua dicit Deus ad Abraham: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Vbi agnouimus Christum in Psalmo de se prophetantem, Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te; ibi agnouimus Ecclesiam, in eo quod sequitur: Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Deus deorum Dominus locutus est; ibi agnouimus & Ecclesiam, in eo quod sequitur: Et vocauit terram a solis ortu usque ad occasum. Vbi agnouimus Christum, in eo quod scriptum est, Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit ut gigas ad currendam viam; ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod paulo superius dicitur: In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum: In sole posuit tabernaculum suum. Ipsa est Ecclesia in sole posita, hoc est in manifestatione omnibus nota usque ad terminos terrae. Vbi agnouimus Christum, in eo quod scriptum est, Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea; ipsi vero considerauerunt & aspexerunt me, & diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestimentum meum miserunt sortem; ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod paulo post in Psalmo ipso dicitur: Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersae gentes terrae, & adorabunt in conspectu eius vniuersae patriae gentium, quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Exaltare super caelos Deus; ibi agnouimus & Ecclesiam, in eo quod sequitur: Et super omnem terram gloria tua. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Deus iudicium tuum regi dabo, & iustitiam tuam filio regis, ibi agnouimus & Ecclesiam, in eo quod de ipsa in Psalmo ipso dicitur, Et dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum. Coram illo prociident Aethiopes, & inimici eius terram lingent; reges Tharsis & insulae munera offerent; reges Arabum & Sabada adducent, & adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes seruient illi. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Lapidem de monte sine manibus praecipuum, fregisse omnia regna terrarum; vti que illa quae de culturis daemonum praesumebant; ibi agnouimus & Ecclesiam, in eo quod dictum est, Lapidem ipsum creuisse, & factum montem magni, & repleuisse omnem terram. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Praualebit Dominus aduersus eos, & exterminabit omnes deos gentium terrae; ibi agnouimus & Ecclesiam, in eo quod illic sequitur: Et adorabunt in conspectu eius vnusquisque

de loco suo omnes insulae gentium. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Deus ab Africo veniet, & sanctus de monte vmbroso, operiet caelos virtus eius; ibi agnouimus Ecclesiam, in eo quod sequitur: Et laudis eius plena est terra. Ab Africo enim posita est Hierusalem: sicut legitur in libro Iesu Naue, vnde nomen Christi diffusum est; & ibi est mons vmbrosus, mons Oliueti, vnde ascendit in caelum ut cooperiret caelos virtus eius, & impleretur Ecclesia per omnem terram laudis eius. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Sicut ouis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondente se fuit sine voce, sic non aperuit os suum, & caetera quae illic de eius passione dicuntur; ibi agnouimus & Ecclesiam, in eo quod illic dicitur: Latare sterilis quae non parit, erumpe & exclama quae non paritur; quoniam multi filij desertae, magis quam eius quae habet virum. Dixit enim Dominus: Dilata locum tabernaculi tui, & aulaeas tuas confige, non est quod parcas: Porriges longius funiculos, & palos validos confirma, etiam atque etiam in dexteram atque sinistram extende. Semen enim tuum hereditabit gentes, & ciuitates quae desertae erant inhabitabis, non est quod metuas; praualebis enim, nec erubescas, quod detestabilis fueris. Confusionem enim in perpetuum obliuisceris, ignominiae viduitatis tuae non eris memor; quoniam ego sum Dominus, qui feci te, Dominus nomen eius. Et qui eruit te, ipse Deus Israel vniuersae terrae vocabitur. Non nouimus quid de traditoribus dicatis, quos nunquam conuincere, nunquam ostendere potuissis: non dico, quia vestri potius in tali crimine detecti & confessi manifestantur; quid ad nos pertinet de facinis alienis, nisi ut quos possumus corrigamus, vel correptione vel quacunque disciplina in spiritu mansuetudinis & diligentia charitatis? Quos autem corrigere non valeamus, etiam si necessitas sit pro salute caeterorum ut Dei sacramenta nobiscum communicent, peccatis tamen eorum non communicemus, quod non fit nisi consentiendo & fauendo. Sic enim eos in isto mundo in quo Ecclesia catholica per omnes gentes diffunditur, quem agrum suum Dominus dicit, tanquam zizania inter triticum, vel in hac vnitatis area tanquam paleam permixtam frumento, vel in intraretia verbi & sacramenti tanquam malos pisces cum bonis inclusos usque ad tempus messis aut ventilationis aut littoris toleramus, ne propter illos eradicemus & triticum, aut grana nuda ante tempus de area separata, non in horreum mittenda purgemus, sed volatilibus colligenda proiciamus, aut diruptis per schismata retibus, dum quasi malos pisces cauemus, in mare perniciosae libertatis exeamus. Propter hoc enim his atque aliis similitudinibus Dominus seruum suorum tolerantiam confirmauit, ne dum se boni putant malorum permixtione culpam, per humanas & temerarias dissensiones aut paruulos perdant, aut paruuli pereant. Quod usque adeo caelestis magister cauendum praemonuit, ut etiam de praepositis malis plebem securam faceret, ne propter illos doctrinae salutaris cathedra desereretur, in qua coguntur etiam mali bona dicere. Neque enim sua sunt quae dicunt, sed Dei, qui in cathedra vnitatis doctrinam posuit veritatis. Proinde ille verax & ipsa veritas de praepositis sua mala facientibus, & Dei bona dicentibus, ait: Quae dicunt, facite, quae autem faciunt, facere nolite; dicunt enim, & non faciunt. Non vti que diceret, Quae faciunt, facere nolite, nisi manifesta essent mala quae faciunt. Non ergo propter malos in mala dissensione pereamus, quamuis vestros maiores non execratores malorum, sed accusatores innocentium fuisse, si velitis possumus ostendere. Sed quicumque illi & qualescunque fuerint, portet facinas suas. Ecce

Gal. 3. 26. Gen. 12. 3. Psal. 2. 7. Psal. 49. 4. Psal. 78. 4. 6. Ibid. 4. 5. Psal. 21. 17. Ibid. 2. 8. Psal. 56. 6. Psal. 71. 2. Ibid. 8. Dan. 2. 34. Soph. 2. 11.

Abac. 3. 4. 3. Iosua. 15. 8. 2. Esa. 53. 7. Esa. 54. 4. 1. Martyres sine causa non perire. Anulium pro consul. Constantinus. Caecilianus. Math. 23. 4.

Ecce Scripturae communes, ecce ubi nouimus Christum, ecce ubi nouimus Ecclesiam. Si Christum ipsum tenetis, ipsam Ecclesiam quare non tenetis? Si in ipsum Christum quem legitis, & non videtis, tamen propter veritatem Scripturarum creditis, quare Ecclesiam negatis, quam & legitis & videtis? Haec vobis dicendo & ad hoc bonum pacis & vnitatis & charitatis vos compellendo, inimici vobis facti sumus, & mandatis quia occidetis nos qui veritatem vobis dicimus, & in errore vos perire quantum possumus non permittimus. Vindicet nos Deus de vobis, ut ipsum errorem vestrum in vobis occidat, & nobiscum de veritate gaudeatis. Amen.

Augustinus Festo, docens recte legibus sanari Donatistas: & indicas in Regione Hipponensi nondum eos Festi literis correctos, sed adhuc intolerabiliter grassari.

EPISTOLA CLXVII.

Domino dilectissimo & honorabili ac suscipiendo filio Festo, Augustinus in Domino salutem.

Si pro errore homines & damnabili dissensione & conuicta modis omnibus falsitate facta praesumunt, ut eorum salutem requirendi catholice Ecclesiae tam audacter insidari minarique non essent, quanto magis aequum est, & oportet eos qui pacis & vnitatis Christianae asserunt veritatem, omnibus etiam dissimulantibus & cohibentibus manifestam, satagere instanter atque impigre, non solum pro eorum munimine qui iam catholici sunt, verum etiam pro eorum correctione qui nondum sunt? Nam si pertinacia insuperabiles vires habere conatur, quantas debet habere constantia, quae in eo bono quod perseueranter atque infatigabiliter agit, & Deo placere se nouit, & proculdubio non potest hominibus prudentibus displicere? Quid autem infelicis atque peruersus, sicut Donatista faciunt, qui se persecutionem perpeti gloriantur, quam de coercitione iniquitatis suae non solum nescire confundi, sed etiam velle laudari, ignorantis caecitate mirabili, vel animositate damnaibili se scire dissimulantes, quod martyres veros non faciat poena, sed causa? Et hoc quidem aduersus eos dicere, quos sola caligo haeretici erroris inuolueret, pro quo sacrilegio poenas dignissimas luerent, nec tamen vlla quenquam violenta insania laedere auderent. Aduersus autem istos quid dicam, quorum tam perniciose peruersitas, vel damnotum terrore coercetur, vel docetur exilio, quam quod ubique diffusa sit Ecclesia, sicut futura praedicta est, quam malum oppugnare, quam agnoscere? Et si ea quae per misericordissimam disciplinam patiuntur, comparentur eis factis quae furiosa temeritate committunt, quis non videat, qui magis persecutores vocandi sunt? Quanquam filij mali eo tantum quod perditae viuunt, etiam si nullas violenter inferant manus, paratum pietatem grauius persequuntur, quam cum illos pater aut mater, quanto amplius diligunt, tanto amplius ad bonam vitam sine vlla dissimulatione compellunt. Extant publicorum monumentorum firmissima documenta, quae potes legere, si volueris, imo peto & hortor ut legas; quibus probatur quod maiores eorum qui primi te ab Ecclesiae pace diuiserunt, vltro per Anulinum tunc proconsulem apud Constantinum imperatorem accusare ausi sunt Caecilianum. In quo vti que iudicio si vicissent, quid erat Caecilianus ab imperatore passurus, nisi quod in istos postea quam victi sunt pronunciat: Sed videlicet si eis accusantibus atque superatis Caecilianus eiusque collegae pelletentur sedibus tenebantur, vel etiam in sua conspiratione durantes grauius punirentur, neque enim poterat victos & resistentes regia censura contemnere, tunc isti prouid

tionem suam & pro Ecclesia sollicitudinem curam praedicandam laudibus ventilarent. Nunc autem quia ipsi superati sunt, quia ea quae intendebant probare minime potuerunt, si quid pro sua iniquitate patiuntur, persecutionem vocant; nec tantum forem perditum minime reprimunt, verum etiam honorem martyrum quaerunt, quasi verum Christiani catholici imperatores aduersus eorum pertinacissimam iniquitatem aliud sequantur quam Constantini iudicium, apud quem vltro Caecilianus accusatores fuerunt, cuius auctoritatem omnibus transmarinis episcopis praetulerunt, ut non ad illos, sed ad illum Ecclesiae causam deferrent, ut ab eo datum in urbe Roma episcopale iudicium, in quo primus victi sunt, rursus apud illum accusarent, ut ab altero apud Arelatum dato episcopali iudicio ad illum appellarent, apud quem tamen nouissimè superati, in sua peruersitate permanserunt. Puto quod ipse diabolus, si auctoritate iudicis quem vltro elegerat, toties vinceretur, non esset tam impulsus ut in ea causa persisteret. Sed haec humana iudicia deputetur, & circumueniri ac falli, vel etiam corrumpti potuisse dicantur. Cur ergo adhuc accusat? Christianus orbis terrarum, & nescio quibus traditorum criminibus infamatur, qui vti que nec potuit nec debuit nisi electis iudicibus potius quam victis litigatoribus credere? Habent apud Deum illi iudices causam suam siue bonam siue malam, quid fecit Ecclesia toto orbe diffusa, quae non ob aliud ab istis rebaptizanda censetur, nisi quia in ea causa in qua quid veri esset iudicare non potuit; eis potius qui iudicare potuerunt, quam eis qui nec sperati cesserunt, credendum putauit? O magni crimen omnium gentium quas in semine Abraham benedicendas promisit Deus, & sicut promisit exhibuit! quae cum vna voce dixerint, Quare nos vultis rebaptizare? Respondetur eis: Quia nescitis qui fuerint in Africa sanctorum codicum traditores, & in eo quod nesciebatis iudicibus magis quam accusatoribus credere voluistis. Si crimen alienum non grauat quenquam, quid pertinet ad orbem terrarum quod in Africa quique commisit? Si crimen incognitum non grauat quenquam, vnde potuit orbis terrarum cognoscere vel crimen iudicium vel reorum? Iudicate qui cor habetis. Haec est haeretica iustitia, ut quia orbis terrarum non damnat crimen incognitum, pars Donati damnet orbem terrarum inauditum, sed sane sufficit orbis terrarum tenere promissiones Dei, & in se videte compleri, quod prophetae tanto ante praecinuerunt, in eisdem Scripturis agnoscere Ecclesiam, ubi & rex eius Christus agnoscitur. Vbi enim de Christo talia praedicta sunt, qualia completa in Euangelio legitur: illic praedicta sunt de Ecclesia, qualia compleri toto orbe iam cernimus. Nisi forte quenquam prudentium permouebit, quod de baptismo solet dicere; tunc esse verum baptismum Christi, cum ab homine iusto datur, cum & hinc teneat orbis terrarum euidentissimam & euangelicam veritatem, ubi Ioannes ait: Qui me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit: Super quem uideris spiritum descendente quasi columbam, & manentem super eum; ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Vnde secura Ecclesia spem non ponit in homine ne incidat in illam sententiam in qua scriptum est, Male dictus omnis qui spem suam ponit in homine; sed spem suam ponit in Christo: Qui sic accepit formam serui, ut non amitteret formam Dei. De quo dictum est, Ipse est qui baptizat. Proinde homo quilibet minime baptisum eius, qualem unquam facinam portet, non iste, sed super quem columba descendit, ipse est qui baptizat. Illos autem vana sententiae tanta absurditas sequitur, ut quod ab ea fugiant non intendant. Cum enim fateantur ratum & verum esse baptismum;

Gen. 12. 4. 3. Rom. 1. 1. 35. Hier. 17. 4. 5. Deis hominum. tam malorum. quam sanctorum. ministerio baptizati.

quando baptizatus, aut aliis criminosis cuius A
 crimina latent, dicimus eis: quis tunc baptizat? nec
 habent quid respondeant, nisi Deus. Neque enim
 possunt dicere quod homo adulter quemquam san-
 ctificet. Quibus respondemus: Si ergo cum baptizat
 homo iustus manifestus, ipse sanctificat; cum autem
 baptizat homo iniquus occultus, tunc non ipse sed
 Deus sanctificat; optare debent qui baptizantur, ab
 occultis malis hominibus potius baptizari quam à
 manifestis bonis. Multo enim eos melius Deus quam
 quilibet homo iustus sanctificat. Quod si absurdum
 est, ut quisque baptizandus optet ab occulto adultero
 potius baptizari, quam à manifesto casto, restat utri-
 que ut quilibet ministrorum hominum accesserit,
 ideo ratus sit baptismus, quia super quem descendit
 columba, ipse baptizat. Et tamen cum tam perspicua
 veritas aures & corda hominum feriat, tanta quosdam
 malæ consuetudinis vorago submersit, ut omnibus
 auctoritatibus rationibusque resistere, quam consen-
 tire malint. Resistant autem duobus modis, aut sæ-
 uiendo aut pigrescendo. Quid igitur hic faciat Ec-
 clesiæ medicina, salutem omnium materna charita-
 te conquirens, tanquam inter phreneticos & lethar-
 gicos æstians? Nunquid contemnere, nunquid desi-
 dere vel potest? Utrisque sit necesse est mo-
 iesta, quia neutris est inimica. Nam & phrenetici no-
 lunt ligari, & lethargici nolunt excitari, sed perseve-
 rat diligentia charitatis, phreneticum castigare, le-
 thargicum stimulare, ambos amare. Ambo offendun-
 tur, sed ambo diliguntur; ambo molestati, quamdiu
 ægri sunt indignantur, sed ambo sanati gratulantur.
 Demque non sicut putant, & sicut iactant, tales eos
 suscipimus quales fuerunt, sed omnino mutatos, quia
 esse catholici non incipiunt, nisi hæretici esse desite-
 rint. Neque enim sacramenta eorum nobis inimica
 sunt, quæ cum illis nobis sunt communia, quia non
 humana sunt, sed diuina. Proprius eorum error aufe-
 rendus est, quem malè imbibērunt, non sacramenta
 quæ si similiter acceperunt, quæ ad pœnam suam por-
 tant & habent, quanto indignius habent, sed tamen
 habent. Errore itaque derelicto, separationis prauitate
 correctâ, ab hæresi ad Ecclesiæ pacem transeunt,
 quam non habebant, sine qua illis perniciosum fue-
 rat quod habebant. Sed si eum transeunt, facti sunt,
 non est hoc iam nostrum, sed Dei iudicium. Et tamen
 quidam cum facti putarentur, quoniam iussionis ad
 nos terrore transferunt, tales posterius in nonnullis
 tentationibus inuenti sunt, ut quibusdam veteribus
 catholicis præferrentur. Non ergo nihil agitur, cum
 instanter agitur. Neque enim solis humanis terrori-
 bus murus duræ consuetudinis expugnatur, sed etiam
 diuinis auctoritatibus atque rationibus fides & intel-
 ligentia mentis instaurantur. Quæ cum ita sint, nouerit
 benignitas tua homines vestros qui in Regione Hip-
 ponensi sunt, adhuc esse Donatistas, nec apud eos
 quicquam valuisse tuas literas. Cur autem non value-
 rint, non opus est scribere, sed mitte aliquem tuorum,
 vel domesticorum, vel amicorum, cuius hoc fidei
 possis iniungere, qui non ad ea loca, sed ad nos primi-
 tus veniat illis omnino nescientibus, & nobiscum pri-
 mitus consilio pertractato, quod agendum Domino
 adiuuante visum fuerit, agat. Neque enim tantum
 pro eis agimus cum hoc agimus, sed etiam pro nostris
 iam factis catholicis, quibus illorum vicinitas sic in-
 festata est, ut contemni à nobis nullo modo possit. Et
 hoc quidem breuiter scribere poteram, sed volui te
 habere aliquid literarum nostrarum, quo rationem
 curæ meæ non solum ipse cognosceres, sed etiam cui-
 cunque dissuadenti ne tuorum correctioni operam
 instanter impendas, nobisque detrahenti quod talia
 velimus, habeas quod respondeas. Quod si superfluo

feci quod iam ista vel didiceras, vel ipse cogitaueras,
 aut onerosus fui quod curis publicis tam occupato
 prolixam epistolam ingessi, peto des veniam, dum ta-
 men quod suggesti & rogavi non spernas; sic te tuea-
 tur misericordia Dei.

Augustinus Eusebio narrat immane factum iuuenis, qui ma-
 trem cadere solitus, deum & mortem minatus, transit
 ad Donatistas, & ab illis iterato baptizatus est. Rogat ut
 causa presbyteri cuiusdam placide traçetur apud graues
 viros.

EPISTOLA CLXVIII.

Domino eximio meritoq. suscipiendo atque honorabili
 fratri Eusebio Augustinus.

SCIT Deus, cui manifesta sunt arcana cordis hu-
 mani, quantum pacem diligo Christianam, tan-
 tum me moueri sacrilegis eorum factis, qui in eius
 dissensione indignè atque impiè perseuerant, eumq;
 motum animi mei esse pacificum, neque me id agere
 ut ad communionem catholicam quisquam cogatur
 inuitus, sed ut omnibus errantibus aperta veritas de-
 claretur, & per nostrum ministerium, Deo iuuante
 manifestata se amplectendam atque sectandam satis
 ipsa persuadeat. Quid enim execrabilius quæso te, ut
 alia taceam, quam id quod nunc accidit? Corripitur
 ab episcopo suo iuuenis, crebris cædibus matris insa-
 nus, & impias manus nec illis diebus, cum etiam se-
 ueritas legum sceleratissimis parcat, à visceribus vnde
 natus est reuocans. Minatur eidem matri se in partem
 Donati transiturum, & eam quam incredibili furore
 solet cadere perempturum. Minatur ei, transit ad
 partem Donati, rebaptizatur furens, & in maternum
 sanguinem fremens albis vestibus candidatur. Con-
 stituitur intra cancellos eminens atque conspicuus,
 & omnium gementium oculis matricidij meditator
 tanquam renouatus opponitur. Hæccine tandem ti-
 bi placent vir grauissime? Nequaquam hoc de te cre-
 diderim. Noui considerationem tuam. Cæditur ma-
 ter carnalis in membris quibus genuit & nutriuit in-
 gratum; prohibet hoc Ecclesia mater spiritalis, cædi-
 tur & ipsa in Sacramentis quibus genuit & nutriuit
 ingratum. Nonne tibi videretur dixisse parricidaliter
 frendens, Quid faciam Ecclesiæ quæ me prohibet
 cadere matrem meam? Inueni quid faciam. Iniuriis
 quibus potest etiam ipsa feriatur, fiat in me aliquid
 vnde membra eius doleant. Vadam mihi ad eos qui
 nouerunt exufflare gratiam in qua ibi natus sum, de-
 struere formam quam in vtero eius accepi. Ambas
 matres meas seuis cruciatibus torqueam, quæ me po-
 sterior peperit, efferat prior. Ad huius dolorem spiri-
 taliter moriar, ad illius cædem carnaliter viuâ. Quid
 aliud expectamus vir honorabilis Eusebi, nisi ut in
 miseram mulierem senectute decrepitam, viduitate
 destitutam, à cuius cædibus in catholica prohibeba-
 tur, iam Donatista securus armetur? Quid enim aliud
 furibundo corde concepit cum diceret matri; Trans-
 feram me in partem Donati, & bibam sanguinem
 tuum? Ecce iam conscientia cruentus, veste dealba-
 tus perficit partem pollicitationis suæ; restat pars al-
 tera, ut matris sanguinem bibat. Si ergo placent ista,
 virgeatur à clericis & sanctificatoribus suis, ut intra o-
 scuas suas totum quod vouit exoluat. Potens est qui-
 dem dextera Domini, quæ furorem illius à misera vi-
 dua & desolata compescat, & eum quibus modis no-
 uit à tam scelerata dispositione deterreat. Verum ta-
 men ego tanto animi dolore percussus, quid facerem
 nisi saltem loquerer? An verò ista illi faciunt, & mihi
 dicitur tace? Auertat à me Dominus hanc amertiam,
 ut cum mihi imperet per Apostolum suum, & dicat,
 ab episcopo reselli oportere docentes quæ non oportet,
 ego illorum indignationibus territus taceam? Quod

Quod enim publicis gestis hæere volui tam sacrile-
 gum nefas, ad hoc utique volui, ne me quisquam, ma-
 ximè in aliis ciuitatibus ubi opporunum fuerit, ista
 deplorantem fingere aliquid arbitretur, quado etiam
 apud ipsum Hipponem iam dicitur, non hoc Procu-
 lianum mandasse, quod publicum renunciauit officium.
 Quid autem modestius agere possumus, quam
 ut tam grauem causam per te tamen agam virum &
 clarissima dignitate præditum, & considerantissima
 voluntate tranquillum? Peto igitur sicut iam petui
 per fratres nostros bonos atque honestos viros, quos
 ad tuam eximietatem misi, ut quærere digneris, utrum
 Proculiani presbyter Victor non hoc ab episcopo suo
 mandatum acceperit, quod officio publico renuncia-
 uit, an fortè cum & ipse Victor aliud dixerit, falsum
 illi apud acta profecuti fuerint, cum sint communio-
 nis eiusdem? Aut si consentit ut ipsam totam questio-
 nem dissensionis nostræ placide pertractemus, ut er-
 ror qui iam manifestus est, manifestius innotescat, li-
 benter amplector. Audiui enim quod dixerit, ut sine
 tumultu populari adfint nobiscum deni ex vtraque
 parte graues & honesti viri, & secundum Scripturas,
 in vero sit, perquiramus. Nam illud quod rursus
 eum dixisse nonnulli ad me pertulerunt, cur non ie-
 ritim Constantinam, quando ibi plures ipsi erant, vel
 me debere ire Mileum, quod illic, sicut perhibent,
 concilium proximè habituri sunt, ridiculum est dice-
 re, quasi ad me pertineat cura propria, nisi Hipponen-
 sis Ecclesiæ. Mihi tota huius quæstionis ratio maxi-
 mè cum Proculiano est. Sed si fortè imparem se pu-
 tat, cuius voluerit collegæ sui impleret auxilium. In
 aliis enim ciuitatibus tantum agimus quod ad Eccle-
 siam Dei pertinet, quantum vel nos permittunt, vel
 nobis imponunt earundem ciuitatum episcopi fra-
 tres & confacerdotes nostri. Quamquam & iste qui se
 tot annorum episcopus dicit, quid in me tyrone ti-
 meat, quominus mecum velit conferre sermonem,
 non satis intelligo. Si doctrinam liberalium literarum
 non nouit, quas fortè ipse aut non didicit, aut minus
 didicit, quid hoc pertinet ad eam quæstionem, quæ
 vel de sanctis Scripturis, vel documentis ecclesiasticis,
 aut publicis discutienda est, in quibus ille per tot an-
 nos versatur, vnde in eis deberet esse peritior? Postre-
 mò est hic frater & collega meus Samsucius episcopus
 Turrensis Ecclesiæ, qui nullas tales dicit quales iste
 dicitur formidare. Ipse adfit, agat cum illo. Rogabo
 eum, & ut confido in nomine Christi facile mihi con-
 cedet, ut suscipiat in hac re vicem meam, & eum Do-
 minus pro veritate certantem, quamuis sermo impo-
 litum, tamen vera fide eruditum, sicut confidimus,
 adiuuabit. Nulla ergo causa est, cur ad alios nescio
 quos deferat, ne inter nos quod ad nos pertinet per-
 gamus. Nec tamen ut dixi etiam illos defugio, si e-
 orum ipse possit auxilium.

Augustinus Eusebium hortatur, ut curet ut admonito Procu-
 liano, non ferendam clericorum suorum licentiam coër-
 ceat, alioqui se Romanam rem delaturum.

EPISTOLA CLXIX.

Domino eximio meritoq. suscipiendo & dilectissimo
 fratri Eusebio Augustinus.

NON ego recusanti voluntati tuæ iudicium, sicut
 dicis, inter episcopos subeundum molestus ex-
 horrator aut deprecator imposui. Quod quidem et-
 iam si suadere voluissem, possem fortasse facile osten-
 dere quam valeas iudicare inter nos in tam manifesta
 atque aperta causa, & quale sit illud quod facis, ut non
 auditis partibus iam ferre non dubites pro vna parte
 sententiam qui iudicium reformidas. Sed hoc, ut di-
 xi, intermitem omitto. Nihil autem rogaueram aliud ho-
 norabilem benignitatem tuam, quod quæso tandem
 in hac saltè epistola digneris aduertere, nisi ut quære-

res à Proculiano, utrum hoc ipse dixerit Victori præ-
 bytero suo, quod ab eo tibi actum puolicum officio
 renunciauit, an fortè qui missi sunt, non quod à Vi-
 ctore audierunt, sed falsum gestis profecuti sint, dein-
 de quid illi de tota ipsa quæstione inter nos discutien-
 da videretur. Arbitror autem non iudicem fieri eum
 qui rogatur ut interroget aliquem, & quod ei respon-
 sum fuerit rescribere dignetur. Hoc ergo etiam nunc
 rogo ut facere non graueris, quia literas meas, sicut
 etiam expertus sum, non vult accipere: quod si vo-
 luisset, non utique per tuam eximietatem id agerem.
 Cum autem id non vult, quid possum minus agere,
 quam ut per te talem virum, & qui eum diligit, inter-
 rogetur aliquid, vnde me tacere mea sarcina prohibet?
 Quod autem mater à filio cæsa, tuæ grauitati
 displicuit; sed ille, dixisti, si sciret, à communionem sua
 tam nefarium iuuenem prohibetur esset, breuiter
 respondeo; modò cognouit, modò prohibeat. Addo
 etiam aliud: Subdiaconus quondam Spaniensis Ec-
 clesiæ vocabulo Primus, cum ab accessu indiscipli-
 nato sanctimonialium prohiberetur, atque ordinari
 & sana præcepta contemneret, à clericatu remotus
 est, & ipse irritatus aduersus disciplinam Dei, transtu-
 lit se ad illos, & rebaptizatus est. Duas etiam sancti-
 moniales concionas suas de fundo catholicorum
 Christianorum, siue idem transtulit, siue illum recu-
 tæ etiam ipsæ tamen rebaptizate sunt; & nunc cum
 gregibus Circumcellionum inter vagabundos greges
 feminarum, quæ propterea maritos habere noluerit,
 ne habeant disciplinam, in detestabilis vinolætiæ bac-
 chationibus superbus exultat, gaudens latissimam si-
 bi apertam esse licentiam malæ conuersationis, vnde
 in catholica prohibebatur. Et hoc fortasse Proculia-
 nus ignorat. Ergo per tuam grauitatem atque mode-
 stiam eidem in noticiam perferat; iubeat eum qui
 non ob aliud illam communionem delegit, nisi quia
 in catholica clericatum amiserat, propter inobedien-
 tiam & perditos mores à sua communionem remoueri.
 Etenim ego, si Domino placet, istum modum seruo,
 ut quisquis apud eos propter disciplinam degradatus
 ad catholicam transire voluerit, in humiliatione pœ-
 nitentiæ recipiatur, quod & ipsi eum forsitan cogent,
 si apud eos manere voluisset. Ab eis verò considera
 quæso te, quam execrabiliter fiat, ut quos malè viuē-
 tes ecclesiastica disciplina corripimus, persuadeatur
 eis ut ad lauacrum alterum veniant, atque ut id acci-
 pere mereantur: Paganos se esse respondeant, quæ vox
 ne procederet de ore Christiano, tantus sanguis mar-
 tyrum suffus est: deinde quasi renouati & quasi sancti-
 ficati, disciplinæ quam ferre non potuerunt, deterio-
 res facti, sub specie nouæ gratiæ, sacrilegio huius furo-
 ris insultent. Aut si malè facio, per tuam beneuolen-
 tiam ista corrigenda curare, de me nullus queratur, si
 hæc illi perferri in noticiam per codices publicos fe-
 cero, qui mihi negari, ut arbitror, in Romana ciuitate
 non possunt. Nam cum Deus imperet ut loquamur
 & prædicemus verbum, & docentes quæ non oportet
 refellamus, & instemus opportune, atque importune,
 sicut Dominicus & Apostolicis literis, pro nullus ho-
 minum mihi silentium de his rebus persuadendum
 arbitretur. Violenti autem vel latrocinantibus si quid
 audendum putauerint, non deerit Dominus ad tuen-
 dam Ecclesiam suam, qui iugo suo in gremio eius to-
 to orbe diffuso omnia terræna regna subiecit. Nam
 cum Ecclesiæ quidam colonus filiam suam quæ apud
 nos fuerat catechumena, & ab illis seducta est inuitis
 parentibus, ut ibi baptizata etiam sanctimonialis for-
 mam susciperet, ad communionem catholicam pa-
 terna vellet seueritate reuocare, & ego feminam cor-
 ruptæ mentis nisi volentem, & libero arbitrio melio-
 ra diligentem suscipi noluissem; ille rusticus etiam

distionem de istis. Probabo, si negaueris. Consilium A
 vestrum loquitur: Proconsularia gesta habemus in ma-
 nibus, quibus id non semel allegastis. Aliam ergo de-
 fensionem para, si potes, ne dum negas quod conuin-
 cam, moras faciamus. Felicianus igitur & Prætextatus
 si innocentes erant, quare sic damnati sunt? Si scelerati,
 quare sic recepti sunt? Si probaueris innocentes, cur
 non credamus à multo paucioribus maioribus vestris
 falso crimine traditionis innocentes potuisse damna-
 ri, si à trecentis decem successoribus eorum, ubi etiam
 pro magno scriptum est, plenarij concilij ore veridico,
 in falso crimine schismatis innocentes damari po-
 tuerunt? Si autem probaueris recte fuisse damnatos,
 quare restat defensio, cur in eodem episcopatu recepti
 sint, nisi ut exaggerans utilitatem salubritatemq; pa-
 cis, ostēdas etiam ista pro vnitate vinculo toleranda?
 Quod vtiā non oris sed cordis viribus ageres, pro-
 fectō perspiceres, quā nullis calumniis per orbem
 terrarum esset violanda pax Christi, si licet in Africa
 etiam in schismate dānatos, in eodem ipso
 episcopatu recipi pro pace Donati. Item soletis nobis
 obicere quod vos per potestates terrenas persequa-
 mur. Qua in re non disputo, vel quid vos pro imma-
 nitate tanti sacrilegij mereamini, vel quantum nos
 Christiana temperet mansuetudo; illud dico, si hoc
 crimen est, cur eosdem Maximianistas per iudices ab
 eis imperatoribus missos, quos per Euāgelium genuit
 nostra communio, grauius infectati de basilicis quas
 tenebant, in quibus eos inuenit ipsa concilio, & con-
 trouersiarum strepitu & iussionum potētatu & auxi-
 liorum impetu perturbastis; in qua cōsuetudine quæ
 passi sint per loca singula recentia rerum vestigia cō-
 testantur, quæ iussa sint chartæ indicāt, quæ facta sint
 terræ clamant, in quibus etiam Optati illius tribuni
 vestri sancta memōria prædicatur. Item dicere soletis
 quod nos Christi baptismum non habeamus, & præ-
 ter vestram cōmunionē nusquam sit. Possē hinc
 vberius aliquanto differere. Sed contra vos iam nihil
 opus est, qui cum Feliciano & Prætextato etiam Ma-
 ximianistarum baptismū recepistis. Quotquot enim
 baptizauerunt quando Maximiano communicabāt,
 cū etiam ipsos nominatim, id est Felicianum & Præ-
 textatū de basilicis eorum, sicut gesta testatur, diu-
 turno conflictu iudiciorum expellere conaremini;
 quotquot ergo eo tempore baptizauerunt, nunc se-
 cum & vobiscum habent, nō solum per ægritudinum
 pericula, sed etiam per sollennitates Paschales in tot
 Ecclesiis ad suas ciuitates pettinētibus, & in ipsis tam
 magnis ciuitatibus foris in scelere schismatis baptiza-
 tos, quorum nulli baptismus reperitum est. Atque vti-
 nam probare possētis, eos quos foris in scelere schis-
 matis Felicianus & Prætextatus tāquam inaniter ba-
 ptizauerant, ab eis receptis intus quasi vtiliter denuō
 baptizatos. Si enim rursus baptizandi erant isti, rursus
 ordinandi erant illi. Amiserant enim episcopatum re-
 cedentes à vobis, si extra communionem vestram ba-
 ptizare non poterant. Nam si discedentes episcopa-
 tum non amiserant, baptizare vtiq; poterant. Si au-
 tem amiserant, ergo ut eis quod amiserāt, redderetur,
 redeuntē ordinari debebant. Sed noli timere, sicut
 certum est cū eodem episcopatu cum quo exi-
 erant remeasse, ita certum est omnes quos in Maxi-
 miani schismate baptizauerunt, sine vlla baptismi repe-
 titione secum vestræ cōmunioni reconciliasse. Qui-
 bus igitur sufficimus lachrymis plāgere recipi bap-
 tismum Maximianistarum, & exuffari baptismum or-
 bis terrarum? Siue auditos siue inauditos, siue iuste siue
 iniuste, damnastis Felicianū, damnastis Prætexta-
 tum; dic mihi, quem Corinthiorum episcopum audi-
 nit, aut damnauit aliquis vestrum? quem Galatarum?
 quem Ephesiorum? quem Colossensium? Philippen-

sum? Theffalonicensium? ceterarumque omnium
 ciuitatum, de quibus dictum est, Adorabunt in con-
 spectu eius vniuersæ patriæ gentium. Ergo istorum
 baptismus acceptatur, & illorum exuffatur, qui nec
 istorum est nec illorum, sed illius de quo dictum est,
 Hic est qui baptizat. Sed nō hinc ago, ad illa quæ præ-
 sto sunt, aduerte, ea quæ oculos etiam cæcos feriunt,
 intueri, damnati habent baptismum, & inauditi non
 habent. Nominatim in scelere schismatis expressi &
 eiecti habent & ignoti longè peregrini nunquam ac-
 cusati nunquam iudicati non habent: Qui de præcisa
 parte Africæ rursus præcisi sunt, habēt, & vnde ipsum
 Euāgelium in Africam venit non habēt? Quid plu-
 ribus onero? Ad ista responde. Attende sacrilegium
 schismatis vestro concilio Maximianistis exaggera-
 tum; attende persecutiones per iudiciarias potestates
 quas eis irrogastis; attende baptismum eorum quem
 cum eis quos damnastis recepistis, & responde, si po-
 tes, vtrū habeatis aliquid vnde iniiciatis nebulas im-
 peritis; cur ab orbe terrarum longè maiore scelere
 schismatis separemini, quā quod in Maximianistis
 vos damnasse gloriamini? Pax Christi vincat in corde
 tuo.

Expostulat cum Crispino, qui quosdam mercede attractos
 rebaptizarat, adiurans illum ut ad obiecta respondeat.

EPISTOLA CLXXIII.

DEVM quidem timere debuisti, sed quia in reba-
 ptizandis Mappaliensibus sicut homo timere vo-
 luisti, cur non valeat iussio regalis in provincia, si tan-
 tum valuit iussio provincialis in villa? Si personas cō-
 pares, tu possessor, ille imperator. Si loca compares, tu
 in fundo, ille in regno. Si causas compares, ille ut diuisio
 resarciatur, tu ut vnitas diuidatur. Sed nos te de
 homine non terremus. Nam possemus agere vt de-
 cem libras auri secundum imperatorem iussa persolue-
 res. An fortè propter ea non habes vnde reddas, quod
 dare iussi sunt rebaptizatores, dum multum erogas vt
 emas quos rebaptizes? Sed nos te, vt dixi, de homine
 non terremus, Christus te potius terreat. Cui volo
 scire quid respondeas, si tibi dicat: Crispine, charum
 fuit pretium tuum ad emendum timorem Mappa-
 liensium, & vilis mors mea ad emendum amorem om-
 nium gentium? Plus valuit rebaptizandis colonis
 tuis quod numeratum est de sacculo tuo, quā bap-
 ptizandis populis meis quod manauit de latere meo?
 Scio te plura audire posse, si Christo aurem præbeas,
 & ex ipsa tua possessione admoneri quā impia contra
 Christum loquamini. Si enim humano iure præ-
 sumis firmè te possidere quod emisti argēto tuo, quā-
 to firmius diuino iure possidet Christus quod emit
 sanguine suo? Et ille quidem inconcussè possidebit
 totum quod emit, de quo dictum est, Dominabitur à
 mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos
 orbis terræ. Sed certè quomodo confidis non te perdi-
 turum quod in Africa videris emisse, qui Christum
 dicis toto orbe perditum ad solam Africam remansisse?
 Quid multa? Si voluntate sua Mappaliensēs in tuam
 communionem transferunt, ambos nos audiant, ita
 vt scribantur quæ dicemus, & à nobis subscripta eis
 Punicè interpretentur, & remoto timore dominatio-
 nis eligant quod voluerint. Ex iis enim quæ dicemus
 apparebit, vtrum coacti in falsitate remaneant, an vo-
 lentes teneant veritatem. Si enim hæc non intelligūt,
 qua temeritate traduxisti non intelligentes? Si autem
 intelligunt, ambos, vt dixi, audiant, & quod voluerint
 faciant. Si quæ etiam plebes à vobis ad nos transferūt,
 quas putas à dominis coactas, hoc & ibi fiat, ambos
 nos audiant, & eligant quod placuerit. Si autem non
 vis hoc fieri, cui non appareat nō vos de veritate præ-
 sumere? Sed cauenda est ira Dei & hic & in futuro se-
 culo. Adiuro te per Christum, vt ad ista respondeas.

Augustinus

Augustinus Pascenio comiti hærescos Arrianæ, qui in pro-
 fessione fidei cluserat, ac post iactarat Augustinum ab ipso
 superatum, scripto reddit rationem fidei sue, de tribus per-
 sonis & vno Deo, deq; verbo homulij.

EPISTOLA CLXXIII.

VOLVERAM quidem petente te atq; instante,
 vt meminisse dignaris, imò pro merito ætatis ac
 dignitatis tuæ, iubente te de fide Christiana, etiā præ-
 sentis cum præsentē, in quantum mihi facultatem Do-
 minus largiretur conferre sermonē. Sed quia tibi post
 prandium displicuit quod inter nos mane placuerat,
 vt à notariis verba nostra exciperentur, ne vltius di-
 cas quod te audio nō tacere, nō me fuisse ausum tibi
 dicere fidem meā, his literis accipe, quod & tu legas,
 & cui volueris legendum tradas, & quod volueris vi-
 cissim scribendo ipse respōdeas. Iniquum est enim vt
 quisq; de alio iudicare velit, & iudicari de se nolit. Et
 de præterito quidē placito nostro quod condicō me-
 ridiano implere noluisse, facile existimari potest, quis
 nostrum fidei suæ fiduciam non habuerit; vtrum qui
 volebat vt diceretur, & timebat, ne teneretur; an qui
 vsque adeo nolebat eā disceptatum iudicio subtrahi,
 vt mandata literis vellet etiam legentium memoriæ
 commēdari, ne quisquam vel obliuione opinatus vel
 diffisione irritatus, diceret ab aliquo nostrū, aut non
 esse dictum quod dictū erat, aut dictū esse quod dictū
 non erat? In his enim solent latebras suæ malæ defen-
 sionis inquirere, qui contentionis sunt cupidiores, quā
 veritatis. Hoc autem nec à te, nec à me; nec de te, nec
 de me dici posset, si in fide cōdicōi permaneres, vt ver-
 ba nostra exciperentur & scriberentur, præsertim quia
 tu ipse in iis verbis quibus fidem tuam pronunciaisti,
 quoties ea repetisti, toties variasti, quod nulla credo
 fraude, sed obliuione factum esse. Nam primò dixisti,
 Crederet te in Deo patrem omnipotentem, inuisibi-
 lem, ingentium, incapabilem; & in Iesum Christum
 filium eius, Dominum, natum ante secula, per quem
 facta sunt omnia; & in Spiritum sanctū. Quibus ego
 auditis, cum respondissem, nōdum à te quicquam di-
 ctū quod meæ fidei repugnaret, & ideo si ea scripsisses,
 me his etiam posse subscribere; ad hoc nescio quomo-
 do res perducta est, vt accepta charta, ea ipsa quæ di-
 xeras velles etiam literis tua manu exprimere. Quod
 cum mihi ad legendum dedisses, animaduerti minus
 te scripsisse patrem, cum scripsisses Deum omnipotē-
 tem, inuisibilem, ingentium, innatum. Quod vbi com-
 memorauim non post multam allegationem, addidisti
 patrem, & incapabilem quidem, quod verbis dixeras,
 scripto prætermiseras. Sed nulla hinc à me facta com-
 memoratio est. Deinde cum dixissem me paratū esse
 subscribere adhuc illa verba etiā mea esse posse, prius
 quæsiui, ne quod in mentem venerat laberetur, vtrū
 alicubi Scripturarum diuinarū legeretur pater inge-
 nitus. Hoc autē feci, quia in exordio sermonis nostri
 cum Arrius & Eunomius commemorati essent, nō à
 me, sed à fratre meo Alipio, requirente quæmnā eorū
 secutus esset Auxentius, qui abs te fuerat non parua
 predicatione laudatus, exclamando anathematizasti
 & Arrium & Eunomium; tum cōtinuò flagitasti, vt &
 nos anathematizarentur homusion, quasi quicumque
 homo esset qui hoc nomine vocaretur, sicut Arrius &
 Eunomius. Deinde vehementer exigebas, vt hoc ver-
 bum tibi in Scripturis ostenderemus, & statim nobis
 communicares. Respondebatur à nobis, quia nos La-
 tinè loqueremur, & illud Græcum esset, prius quære-
 dum esset quid sit homusion, & tūc exigendum vt in
 libris sanctis ostenderetur. Tu contra verbum ipsum
 crebro repetens, & inuidiose ventilans, atque in con-
 ciliis maiorum nostrorum conscriptum commemo-
 rans, vehementer urgebas, vt ipsum omnino verbū
 quod est homusion, in sanctis libris ostenderemus, no-

bis etiam atque etiā reuocantibus, quia lingua nostra
 Græca non esset, prius interpretandum & exponendum
 esse quid sit homusion, tum demum in diuinis literis
 requirendum; quia et si fortasse nomen ipsum non in-
 ueniretur, res tamen ipsa inueniretur. Quid est enim
 contentiosius, quā vbi de re cōstat, certare de nomi-
 ne? Hæc ergo quia inter nos iam collocuti fueramus;
 postea quā ad id vctum est vt fidem tuam, sicut cō-
 memorauim, scriberes, quanquam nihil in eis verbis vi-
 derem nostræ fidei esse contrarium, & propterea me
 dicerem paratum esse subscribere, quæsiui (vt dixi) v-
 trum Scriptura Dei contineret hoc verbum, quod pater
 esset ingentus, & cum scriptum esse respondisses,
 instantius quærebam vt ostenderes. Tunc vnus ex iis
 qui aderant, quantum intelligi datur, fidei tuæ socius;
 ait mihi, Quid ergo? Tu patrem genitum dicis? Res-
 pōdi, Non dico. Et ille, Si ergo genitus non est, in-
 quit, vtiq; ingentus est. Cui ego, Vides, inquā, posse
 fieri vt etiam de verbo quod in Scriptura Dei nō est,
 reddatur tamen ratio vnde rectè dici ostendatur. Sic
 ergo & homusion quod in autoritate diuinarum li-
 brorum cōgebamur ostendere, etiam si vocabulum
 ipsum ibi non inueniamus, fieri posse vt illud inueniamus,
 cui hoc vocabulum rectè adhibitum iudicetur.
 Quibus dictis quid hinc tibi videretur attendi vt au-
 direm; & aisti, Rectè factum esse vt ingentus pater in
 Scripturis sanctis non diceretur; ne illi vel tali verbo
 fieret iniuria: Ergo, inquā, modò facta est iniuria Deo;
 & hoc manu tua? Quo audito fateri iam cœpisti, nec
 te hoc dicere debuisse. Sed cum admonerem vt si tibi
 tale videretur hoc verbum vt ad Dei pertineret iniu-
 riam, deleres illud inde vbi scriperas, cōsiderasti credo
 posse id rectè dici, & posse defendi; & rursus aisti,
 profus ego hoc dico. Tū ego illud quod iamā dix-
 eram repetiui, ita fieri posse, vt etiā homusion neq;
 scriptum in sanctis paginis inueniatur, & tamen dictū
 in assertione fidei defendatur, sicut patre in illis libris
 nusquam ingentum legimus, & tamen dicendum esse
 defenditur. Tunc à me chartam quam dederas abstu-
 listi & conscidisti, & constitutum postmeridianum
 tempus, vt adessent notarij ad excipiēda verba nostra,
 atque inter nos ista quantum possemus diligētius tra-
 ctarem. Venimus, vt nosti, ad horam cōdicōtam, no-
 tarios adduximus, vt & tui adessent consēdimus. Di-
 xisti rursus fidem tuam, atque in verbis tuis non audi-
 ui ingentum patrem. Credo quod cogitaueris quid
 inde mane dictum fuerit, & præcauere voueris. De-
 inde poposcisti vt ego etiam dicerem fidem meam;
 Vbi cū postulassem commemorans autem meridia-
 num placitum nostrum, vt ea quæ dixeras dicere po-
 tuis dignareris; tūc exclamasti calumniam parare
 nos tibi, & ideo verba tuā conscripta velle retinere.
 Ibi quid responderim recordari non libet, atque vti-
 nam nec tu memineris. Seruati tamen debitam ho-
 norificentiam honori tuo, nec maledictum deputa-
 ui, quod non à veritate, sed à potestate audire meruis-
 sem. Tamen quia vel ipsa verba repetiui vt pressa vo-
 ce dicerem, itane calumniam paramus nos tibi? vt i-
 gnoscas pero. Sed tu his auditis rursus fidem tuam so-
 no clatiore repetisti, atque in verbis tuis non audiui
 Deum filium, quod nusquam, quoties eam dixisti, ta-
 cueras. Hic ego tam modeste vt nusquā pulsarem, vt
 de excipiendis verbis nostris, quod inter nos placue-
 rat impleteretur, etiam ipsam utilitatem de presenti ex-
 perimento suggesti, dicens, te ipsum nō potuisse in
 inemōria verba tua tibi vtriatissima retinere, quando
 nunquam ea repetere valuisse videbamur, cum non
 aliquid maxime necessarium parares; quantum minus
 posse illos qui nos audirent ita nostrorum meminisse in
 verborū, vt si quid forte vel tu de meis vel ego de tuis
 verbis vellem retractare atque discutere, valeret seu-
 dictum

T 5

dictum seu non dictum licet recordari, in qua nobis difficultate facile notariorum recitatio subueniret. Tunc indignanter dixisti, melius fuisse ut meam famam semper audires, eò quod longè inferiorem me expertus esses, quàm tibi illa iactasset. Tunc ego commemoravi, cum te ante prædium salutarem, & eam famam nobis prædicasset, hoc me dixisse, quod de me illa mentita sit. Hic sanè aisti, verum me dixisse. Proinde cum duo tibi de me diuersa locuta sint, aliud fama mea, & aliud ego, magis utique gaudere debeo, me potius quàm illam repertum esse veracem. Sed quia scriptum est, Solus Deus verax, omnis autem homo mendax, vereor ne hoc quoque de me temerè dixerim. Neque enim in nobis ipsis vel per nos ipsos veraces sumus cum sumus, sed cum ille in seruis suis loquitur qui solus est verax. Hæc si ut narraui gesta esse recolis, vides quàm nõ debeas iactare apud homines, quod non ausus sum tibi asserere fidem meam, quandoquidem in fide nostri placiti stare noluisse, & vir tatus qui pro fide quam reipublicæ debes, non times maledicta prouincialium, pro fide quam Christo debes, times calumnias episcoporum. Deinde cum disputationi nostræ etiam honoratos viros interesse cupueris, miror quomodo in ipsa deuitatione calumniæ tua times à notariis conscribi, & ex ore tuo à clarissimis testibus non times audiri. Nonne consideras difficile esse ut homines suspicentur, te à nobis vllam formidasse calumniam, ut verba tua excipio nolles, sed cum cogitasses retentum te fuisse in verbo ante prandium manu tua conscripto, simul etiam cogitasse non tam facile te notariorum tabulas delere potuisse, quàm facile illam chartulam conscidisti? Si autem dicis non illa ita gesta esse, ut à me narrata sunt, aut tu obliuione falleris, non enim audeo dicere metiris, aut ego vel similiter fallor vel mentior. Vides ergo quàm rectè dicam ea quæ de his maximè rebus geruntur excipi atque conscribi oportere, & quàm tibi quoque hoc ipsum rectè placuerat, nisi postmeridianus timor antemeridianum placitum frangeret. Audi ergo iam fidem meam, potens est misericordia Domini Dei nostri quæ præterit me quod credidi sic loqui, ut nec eius offendam veritatem, nec humanitatem tuam. In omnipotentem Deum patrem me credere profiteor, eumque æternum ea æternitate, hoc est immortalitate, dico, quam solus Deus habet; hoc & de filio eius vnigenito credo in forma Dei; hoc & de Spiritu sancto, qui spiritus est Dei patris & filij eius vnigeniti. Sed quia ipse Dei patris vnigenitus filius, Dominus & Deus noster Iesus Christus, posteaquam venit plenitudo temporis opportunus ad diem salutis nostræ, formam serui accepit, multa de illo in Scripturis secundum formam Dei dicuntur, multa secundum formam serui. Quorum, exempli gratia, duo quedam commemoro, ut singula ad singula referantur. Secundum formam Dei de seipso dixit, Ego & pater vnus sumus. Secundum formam serui, Quoniam pater maior me est. Quod autem de Deo scriptum est, Qui solus habet immortalitatem, & Inuisibili soli Deo honor & gloria; & cætera huiusmodi, non de patre tantum accipimus, sed etiam de filio, quod ad formam Dei attinet, & de Spiritu sancto. Pater enim & filius & Spiritus sanctus vnus Deus est, & solus verus Deus, & solus immortalis secundum incommutabilem omnino substantiam. Si enim de carne diuersi sexus dictum est, Qui adhæret meretrici, vnus corpus est; & de spiritu hominis qui nõ est quod Dominus, consequenter scriptum est, Qui autem adhæret Domino, vnus spiritus est; quanto magis Deus pater in filio; & Deus filius in patre; & Deus spiritus patris & filij vnus Deus est, vbi nulla est diuersa natura, cum pro diuersis modo quodam sibi coherentibus

dicatur vel spiritus vnus vel corpus vnum? Et cū pro anima & corpore sibi coherentibus dicatur vnus homo, cur non multo magis de patre & filio sibi coherentibus dicatur vnus Deus, cum sibi in inseparabiliter cohæreant quomodo non corpus & anima? Et cum corpus & anima sit vnus homo, quamuis corpus & anima non sint vnum, cur non multo magis sit pater & filius vnus Deus, cum pater & filius vnum sint, secundum illam veritatis vocem, Ego & pater vnum sumus? Itè cum homo interior & homo exterior non sint vnum, neque enim eiusdem naturæ est exterior cuius interior, quia exterior cum nuncupato corpore dicitur homo; interior autem in sola rationali anima intelligitur, vtrumque; tamen simul non homines duo, sed vnus dicitur; quato magis pater & filius vnus Deus est, cum pater & filius vnum sint, quia eiusdem naturæ vel substantiæ sunt, vel si quo alio vocabulo congruentius dicitur id quod Deus est, vnde dictum est, Ego & pater vnus sumus. Itaque vnus spiritus Domini & vnus spiritus hominis, & non sunt vnum, & tamen ille cum cohæret Domino, non sunt duo, sed vnus spiritus; & vnus homo interior & vnus homo exterior non sunt vnum, & tamen eius connexionem vinculi naturalis simul vtrumque non duo, sed vnus homo. Multo magis igitur cum filius Dei dicat, Ego & pater vnus sumus, vnus est Deus pater, & vnus est Deus filius, & tamen simul vtrumque non duo, sed vnus Deus. Quod enim fecit in multis sanctis in adoptionem filiorum vocatis cohæredibus Christi, vna fides & vna spes & vna charitas, ut esset eis vna anima & cor vnum in Deum; hoc præcipue cogit intelligi vna eademque patris & filij natura, si ita dicendum est deitatis, ut pater & filius qui vnum sunt, & inseparabiliter vnum sunt, & sempiternè vnum sunt, non sint duo dij, sed vnus Deus. Illi enim homines per consortium & communionem vnus eundemque naturæ, qua omnes homines erant, vnum erant. Et si aliquando secundum diuersitates voluntatum & sententiarum, opinionum morumque dissimilitudines non erant vnum, erunt autem plenè perfectæque vnum, cum peruentum fuerit ad eum finem ut sit Deus omnia in omnibus. Deus autem pater & filius eius, verbum eius Deus apud Deum semper atque ineffabiliter vnum sunt, vnde magis non duo dij, sed vnus Deus. Homines autem minus intelligentes, quid propter quid dicatur, potentes volunt habere sententias, & Scripturis non diligenter scrutatis, cū arripiunt defensionem cuiusque opinionis, & ab ea vel nunquam vel difficile insecuntur; dum docti atque sapientes magis putari quàm esse concupiscunt, ea que propter formam serui dicta sunt, volunt transferre ad formam Dei. Et rursus quæ dicta sunt ut ad se inuicem personæ referantur, volunt nomina esse naturæ atque substantiæ. Fides autem nostra est, patrem & filium & Spiritum sanctum vnum Deum credere & confiteri, nec tamen eum qui filius est patrem dicere, nec eum qui pater est filium, nec eum qui spiritus patris & filij est, aut patrem aut filium nuncupare. His enim appellationibus hoc significatur, quod ad se inuicem referunt, non ipsa substantia qua vnum sunt. Nam & pater cum dicitur, non nisi alicuius filij dicitur, & filius non nisi alicuius patris intelligitur, & spiritus secundum id quod ad aliquid refertur, spiritalis alicuius est, & spiritalis spiritus spirans est. Non autem ista corporaliter sentiuntur, nec vltimo more intelliguntur in Deo. Qui potens est facere, sicut dicit Apostolus, supra quam petimus & intelligimus. Si autem facere, quanto magis esse? Nam hoc nomen quod spiritus dicitur, non secundum id quod refertur ad aliquid, sed secundum id quod aliqua natura significatur, omnis incorporea natura spiritus in Scripturis appellatur,

latur, vnde non tantum patri & filio & Spiritui sancto, A sed omni rationali creaturæ & animæ hoc vocabulū congruit. Vnde Dominus dicit: Spiritus est Deus; & ideo qui adorant Deum, in spiritu & veritate oportet adorare. Scriptum est etiam, Qui facit angelos suos spiritus. Dictum est & de hominibus quibusdā, Quoniam caro sunt & spiritus ambulans, & non reuertēs. Et Apostolus ait: Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est. Item scriptum est, Quis scit spiritus filiorum hominum, si ascendat ipse sursum, & spiritus pecoris, si ascendat ipse deorsum in terram? Dicitur etiam spiritus in Scripturis secundum quandam distinctionem in ipsa vna vnus hominis anima. Vnde Apostolus dicit, Ut integer spiritus vester & anima & corpus in diē Domini nostri Iesu Christi seruetur. Item in alio loco, Si orauero lingua, spiritus meus orat, mens autem mea infructuosa est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mente. Proprio autem modo quod dicitur Spiritus sanctus, secundum quod refertur ad patrem & filium, quod corū Spiritus sanctus sit. Nam secundum substantiam, quoniam semel dictū est, Spiritus est Deus, & pater spiritus est, & filius, & ipse Spiritus sanctus, nec tamen tres spiritus, sed vnus spiritus, sicut nõ tres dij, sed vnus Deus. Quid miraris? Tantum valet pax, non qualiscūque vitæ solet intelligi, nec talis qualis laudatur in hac vita per concordiam charitatemque fidelium, sed illa pax Dei, que, sicut dicit Apostolus, supergreditur omnem intellectum. Quem nisi nostrū, id est omnis rationalis creaturæ? Quapropter consideratis infirmitatem nostram, & audientes Apostolum consistentem & dicentem, Fratres, ego me non arbitror apprehendisse; & Qui se putat aliquid scire, nondum scit quemadmodum oporteat eum scire; cum diuini Scripturis quantum possimus colloquamur sine contentione pacati, non inani ac puerili curiositate studetes alterutrum vincere, ut pax Christi potius vincat in cordibus nostris, quatum eam nobis & in hac vita percipere posse donauit, ut cogitantes quid eadem pax inter fratres egerit, quorum ex tam multis animis & multis cordibus fecit animam vnā & cor vnum in Deum, debita pietate credam, multo maximè in illa pace Dei quæ superat omnem intellectum, & patrem & filium & Spiritum sanctum non esse tres deos, sed vnum Deum, tanto excellentius quàm istorum erat anima & cor vnum, quanto illa pax quæ superat omnem intellectum excellentior est ista pace, quam tenebat omnium illorum cor vnum & vna anima in Deum. Filium autem hominis eundem dicimus quem filium Dei, non tamen propter formam Dei, in qua est æqualis Deo patri, sed propter acceptam formam serui, qua minor est patre. Et quia eundem filium hominis dicimus, propter hoc & filium Dei crucifixum fatemur nõ ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate humanitatis; nõ ex sua naturæ permixtione, sed ex nostræ susceptione. Iam nunc paululum intueri quæ Scripturarum eloquia nos cogant vnum Dominum Deum confiteri, siue tantum de patre, siue tantum de filio, siue tantum de Spiritu sancto, siue simul de patre & filio & Spiritu sancto interrogemur. Certè scriptum est, Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus est. De quo dictum putas? Si tantum de patre, non est Dominus Deus noster Iesus Christus. Et vbi est vox illa tangentis & clamantis, Dominus meus & Deus meus, quam Christus ipse non reprehendit, sed approbavit, dicens: Quia vidisti me, credidisti? Porro si & filius Dominus Deus est, & pater Dominus Deus est, & ambo iam duo domini & duo dij, quomodo erit verum, Dominus Deus tuus, Deus vnus est? An forte pater est vnus Dominus, filius autem non vnus Dominus, sed tantum Dominus, sicut sunt dij multi & domini multi;

nõ sicut ille vnus de quo scriptum est, Dominus vnus est? Quid ergo respondebimus apostolicè licenti? Nã estis sunt qui dicuntur dij, siue in cælo, siue in terra, sicuti sunt dij multi & domini multi, nobis tamen vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso; & vnus Dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum? Porro si quod de vno Deo patre dicitur, cogit inde filium separare, dicant qui audēt, non posse iam intelligi Dominum patrem, quia vnus, inquit, Dominus noster Iesus Christus. Nam si vnus, utique solus. Si solus, quomodo & pater; nisi quia & ipse & pater, vnus Deus & solus Deus, non separato Spiritu sancto. Vnus ergo Deus pater, & cum illo filius vnus Deus, quamuis non cum illo vnus pater. Itemque vnus Dominus Iesus Christus, & cum illo vnus Dominus pater, quamuis non cum illo vnus Iesus Christus, tanquam & pater sit Iesus Christus. Hoc enim nomen ex dispensatione misericordiæ susceptæque humanitatis assumptum est. An forte quod ait Apostolus, Vnus Dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, non vultis adiungi quod dictum est vnus, ad id quod est Dominus, sed ad id quod ait, Per quem omnia, ut nõ vnus Dominus, sed vnus per quem omnia intelligatur, ut non sit pater per quem omnia, sed pater solus ex quo omnia, & filius solus per quem omnia? Si ita est, iam tandem fateamini vnum Dominum & Deum nostrum esse patrem & filium. Quis enim cognouit sensum Domini? Aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria. Neque enim dixit, Ex patre omnia, & per filium omnia, sed ex ipso & per ipsum & in ipso, quomodo nisi Domino, de quo ait, Quis enim cognouit sensum Domini? Ex Domino ergo & per Dominum & in Domino omnia, non alio illo & alio isto, sed vno Domino; quia non dixit, Ipsis gloria, sed ipsi gloria. Quod si quisquam dicit, id quod ait Apostolus, vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia, non intelligi vnus Dominus, nec vnus per quem omnia, sed vnus Iesus Christus, qui vnus Iesus Christus etiā Dominus dicitur, non tamen ut vnus Dominus sit, sed ut vnus Iesus Christus; quid dicitur est, cum audierit eundem Apostolum clamantem: Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus & pater omnium? Cum enim Deum patrem hic commemorat, vbi ait, Vnus Deus & pater omnium, proculdubio id quod ibi dixit, Vnus Dominus, quem nisi Iesum Christum voluit intelligi? Si ergo eis placet, desinat esse Dominus pater, quia vnus est & Dominus Iesus Christus. Quod si absurdum & impium est opinari, discamus intelligere vnitatem patris & filij & Spiritus sancti, ut quod de vno solo Deo dictum fuerit, nõ continud prohibeamur de filio vel de Spiritu sancto intelligere; quia pater quidem non est filius, & filius non est pater, & spiritus vtriusque non est pater aut filius, sed tamen & pater & filius & Spiritus sanctus, vnus solus est verus Dominus Deus. Neque enim Spiritus sanctus si aut Deus aut verus Deus non esset, templum eius essent corpora nostra. Nescitis, inquit, quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti, quæ habetis à Deo? Et nõ quisquam ipsum spiritum negaret Deum, continuò secutus ait: Et non estis vestri. Empti enim estis pretio magno. Glorificate ergo & portate Deum in corpore vestro, eum scilicet cuius templum corpora nostra esse prædixerat. Iam hoc mirabile est, si verum est quod vos audio dicere, ita esse Spiritum sanctum minorem filio, sicut patre minor est filius: Cum enim corpora nostra membra sint Christi, sicut dicit Apostolus, itemque corpora nostra templum sint Spiritus sancti, sicut idem ipse dicit Apostolus; nimium miror, quomodo sint membra

Rom. 3. 4. 4.

Vides Augustini.

Gal. 4. 4. 4.

Ioan. 10. f. 30. Ioan. 14. d. 28. 1. Tim. 6. c. 16. 1. Tim. 1. d. 17.

1. Cor. 6. d. 16. Ibidem.

d. de Trin. cap. 3.

Ioan. 4. c. 2. 4.

Phil. 1. c. 3. 4. Phil. 77. d. 39. 1. Cor. 14. c. 1. Eccles. 3. d. 21.

x. Theff. 5. d. 23.

1. Cor. 14. c. 14.

Rom. 4. c. 2. 4.

Phil. 4. b. 7.

Phil. 3. c. 13. 1. Cor. 8. a. 2.

al. perman. sione.

Deum. 6. a. 4.

Rom. 2. 0. g. 29.

Epist. 1. d. 20.

14. de Trin. cap. 16.

3. a. 3.

1. 0. 0.

Rom. 11. d. 34.

Epist. 4. a. 3.

1. Cor. 6. d. 19.

membra maioris, templū minoris. An forte iam placet dicere Spiritum sanctum Domino Iesu Christo esse maiorem? Videtur enim suffragari huic opinioni etiam illa sententia, Quoniam qui dixerit verbum aduersum filium hominis, remittetur ei, qui autem dixerit aduersus Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Periculosus enim peccatur in maiorem quam in minorem. Nec separari fas est filium hominis a filio Dei, quia ipse filius Dei factus est filius hominis, non mutando quod erat, sed assumendo quod non erat. Sed absit etiam talis impietas, vt Spiritus sanctus maior filio esse credatur. Non ergo facile in peruersum moueant quæ ita dicuntur, quasi ostendant alterum altero esse maiorem. Nam quædam etiam sic dicuntur, vt hominibus parum intelligentibus & ipse filius maior patre videatur. Quis enim cum fuerit interrogatus, quid sit maius, verū an veritas, non potius respondeat veritatem esse maiorem? Ab illa enim vera sunt quæcūque vera sunt. Non autem ita est in Deo, Nam filium maiorem patre vterque non dicimus, & tamen filius dicitur esse veritas: Ego sum, inquit, via, veritas & vita. De patre autem tantummodò vos vultis intelligi quod ait: Vt cognoscant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christū, vbi nos subaudimus, etiam Iesum Christum verum Deum; vt hæc sit sententia: Te & quæ misisti Iesum Christum cognoscant vnum verum Deum; ne illa consequatur absurditas, vt si propterea nō est verus Deus Iesus Christus, quia dictū est patri, Te vnum verū Deū, ppter ea nō sit Dñs, pater, quia dictū est de Christo, vnus Dñs. Veritatem secundum prauum intellectum, vel potius errorem; maior est Deus veritas quam Deus verus, quia verus à veritate est. Maior ergo patre filius, quia iste est veritas, ille verus. Hanc peruersitatem pellit ex animo, qui didicerit patrem verum Deum esse gignendo veritatem, non participando. Non est autem alia substantia veri gignentis, & alia genitæ veritatis. Sed cum ad hæc contempnenda infirmus sit oculus cordis humani, accedit vt de contentione etiam turbulētus sit. Et quando ista cōspiciet? Dicit Scriptura: Filium Dei Dominum & Saluatorem nostrum Iesum Christum, verbum Dei esse & veritatem & sapiētiam; & homines eum ante incarnationem quam de Maria virgine accepit, sine vlla omnino susceptione corporeæ creaturæ, per ipsam naturam & substantiam suam qua verbum Dei est, & sapientia Dei, visibilem & corruptibilem dicunt, dum sibi volunt constare quod sentiūt, de patre tantummodo esse dictum, inuisibilem, incorruptibilem soli Deo. Rogo te, verbum hominis non est visibile, nedum verbum Dei. Iam verò sapientia illa, de qua dictum est, Attingit vbi que propter suam munditiam, & nihil inquinatum in eam incurrit, & in se ipsa manens innouat omnia, & si qua similia quæ numerari nō possunt, si corruptibilis est, nescio quid dicam, nisi vt doleam præsumptionem humanam, & mirer patientiam diuinam. Cum verò de illa dictum sit, Candor est enim lucis æternæ; nec vestri, vt arbitror, iam dicūt lucem patris, quæ quid est, si eius substantia fuisse, aliquando sine candore à se genito, sicut ista in diuinis & spiritalibus & incorporeis & incommutabilibus credi, & vtrunque intelligi possunt. Audio enim iam eos emendasse, an forte falsum est hoc eos aliquando dixisse, quod fuerit aliquando pater sine filio, tanquam fuerit lux æterna sine candore quem genuit. Quid ergo dicemus? Si natus est filius Dei de patre, iam pater desinit gignere, & si desinit, coepit. Si autem coepit gignere, fuit aliquando sine filio; sed nunquā fuit sine filio, quia filius eius sapiētia eius est, quæ candor est lucis æternæ. Ergo semper gignit pater, & semper nascitur filius. Hic rursus timidum est,

ne putetur imperfecta generatio, si non dicimus natum esse, sed nasci. Comparere mecum obsecro, in his angustiis humanæ cogitationis & linguæ, & pariter confugiamus ad spiritum Dei per Prophetam dicentem: Generationem eius quis enarrabit? Hoc vnum peto interim vt diligēter exquiras, vtrum alicubi diuina Scriptura de diuersis substantiis dixerit, quod vnum sint. Si enim non inuenitur dictum, nisi de iis rebus quas constat esse vnus eiusdemque substantiæ, quid opus est vt rebellemus aduersus veram & catholicam fidem? Si autem inuenieris alicubi hoc scriptum, etiam de diuersis substantiis tunc aliud cogar inquirere, vnde ostēdam rectē hominon dictum patrem & filium. Nam si illi qui Scripturas nostras aut nesciunt, aut non laboriose scrutantur, & tamen filium eiusdem substantiæ & æqualem patri credunt, dicant eis qui hoc nolunt credere, cum tamen Deum patrem filium habere vnigenitum credant, noluit Deus habere æqualem filium, aut non potuit? Si noluit, inuidus est; si non potuit, infirmus est; vtrumuis autem horum de Deo sentire sacrilegum est; nescio vtrum possint inuenire quid dicant si nolint res absurdissimas & stultissimas dicere. Ecce quantum potui exposui tibi fidem meā; & plura quidem dici possunt & diligentius disputari. Sed vereor ne ista ipsa quæ dixi oneri sint occupationibus tuis, tamen ea nō solum dictata conscribi volui, sed etiam manu mea subscribenda curauī, quod quidem & antea voluerā, si quod inter nos placuerat seruaretur. Sed modò certē puto iam non à te debere dici, timuisse me tibi dicere fidem meam, quando non solum dixi, sed scriptam subscripsi, ne me quisquā dicat aut dixisse quod non dixi, aut non dixisse quod dixi. Hoc fac & tu, si iudices quæris, non qui in ore tuo reuerentur personam tuam, sed qui in literis tuis exerant libertatem suam. Si enim calumniam times, quod nullo modo auderem dicere, nisi hoc ipse dixisses, licet tibi non subscribere. Nam & ego propterea nolui nomē tuum scribi in his meis literis, ne hoc forte noluisse. Facile est vt quisque Augustinum vincat, videris vtrum veritate, an clamore. Non est meum dicere, nisi quia facile est vt quisque Augustinum vincat, quanto magis vt vicisse videatur. Aut & si non videatur, vicisse dicatur facile est. Hoc nolo magnum putes, nolo pro magno appetas. Nam cum aduerterint homines in hac re tam ingentem famem cordis tui, multi gaudebunt se inuenisse occasionem, vt ad pauca euge euge tam potentem virum faciant amicū. Nolo dicere quia si non faueant, vel si contrariam sententiam proferant, etiam formidare poterunt inimicum, ineptē quidem & stultē, sed tamen plerique homines ita sunt. Noli ergo attendere quomodo vincatur Augustinus, qualiscūque vnus homo, sed attende potius vtrum vinci possit hominon, non ipsum verbum Græcum, quod facile est non intelligentibus irridere, sed illud quod scriptum est, Ego & pater vnum sumus; & Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos. Item pauld post, Non pro his autem rogo tantum, inquit, sed & pto eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint; vt mundus credat quia tu me misisti, & ego claritatem quam dedisti mihi dedi illis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus; ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum. Vide quoties dixit, Sint vnum, sicut & nos vnum sumus; nusquā tamen dixit, Ipsi & nos vnus vnus, sed, Sicut ego & tu sumus vnus, sic & ipsi in nobis sint vnus. Quia sicut illi erant vnus eiusdemque substantiæ, quos etiam vnus participēs vitæ æternæ facere volebat; ita de patre & filio propterea dictum est: Vnum sumus, quia

quia vnus sunt eiusdemque substantiæ, & non participes vitæ æternæ, sed ipsa principaliter vita æterna. Et poterat dicere secundum formam serui, ego & ipsi vnum sumus, aut vnum sumus: nec tamen hoc dixit, quia vnā substantiam patris & suam, & vnā illorum volebat ostendere. Si autem dixisset, Vt tu & ego vnum sitis, sicut ego & tu vnus sumus; aut, Vt tu & ego & ipsi vnus sumus, sicut ego & tu vnus sumus, nemo nostrū recusaret posse dici vnū sunt, etiā diuersas substantias. Nunc autem vides quam non ita sit, quia non ita dixit, & sæpe dicendo vehementer cōmendauit quod dixit. Inuenis ergo in Scripturis aliquid vnum de diuersis naturis, sicut supra ostendimus, sed additur vel subauditur, quid vnum: sicut ex anima & corpore dicimus vnum animal, & vna persona, & vnus homo vel est vel sunt. Sine aliqua verò adiunctione dici vnū sunt, si inuenis in Scripturis, nisi de iis quæ vnus substantiæ sunt, iustissime flagitabis vt aliud proferamus vnde hominon demonstremus. Sunt enim & alia multa, sed interim de hoc vno cogita deposito studio contentionis, vt habeas propitium Deum. Non enim bonum hominis est hominem vincere, sed bonum est homini vt eum veritas vincat volētē, quia malum est homini vt eum veritas vincat intuitū. Nam ipsa vincat necesse est, siue negantem siue confitentem. Da veniam, si quid liberius dixi, non ad cōtumeliam tuam, sed ad defensionem meam. Præsumpsi enim de grauitate & prudentia tua, quia potes cōsiderare, quantam mihi respōdendi necessitatem impoueris, aut si hoc non rectē feci, & huic da veniam. Huic Scriptura à me dictata & relecta ego Augustinus subscripsi.

Augustinus Pascenio, de eadem re vrgens vt explanet fidem suam.

EPISTOLA CLXXV.

SI dicis te mihi dixisse fidem tuam, & me tibi noluisse dicere fidem meam, quod te audio non tacere, recordare obsecro dicere vtrumque; sit falsum. Nam nec tu mihi voluisti dicere fidem tuam, & ego tibi fidem meam nō dicere nolui, sed ita dicere volui vt nemo posset dicere, aut dixisse me aliquid quod non dixerim, aut non dixisse quod dixerim; dices autem mihi fidem tuam, si hoc dices vnde dissentis à nobis. Si dices, Credo in Deum patrem qui filium fecit primam creaturam ante omnes cæteras creaturas, & in ipsum filium, nec æqualem patri, nec similem nec verum Deum, & in Spiritum sanctum factum per filium post filium; hæc enim vos audio dicere. Aut si forte falsum est quod ista dicatis, hoc potius abs te volo scire. Si autem verum est quod ista dicatis; volo scire quemadmodum ea de Scripturis sanctis defendatis. Nunc autem dixisti, Credo te in Deum patrem omnipotentem, inuisibilem, immortalem, non ab aliquo genitū, & ex quo sunt omnia. Et in filium eius Iesum Christum, Dominum natum ante secula, per quem facta sunt omnia. Et in Spiritum sanctū. Hæc fides non est tua, sed vtriusque nostrū; quemadmodum si adiungeres quod eundem filium Dei Iesum Christum etiam Maria virgo peperit, quod pariter credimus, & si qua alia cōmunitè confitemur. Si voluisses ergo tuam dicere, non istam dices quæ communis est nobis, sed illam potius in qua dissentimus à vobis; hæc & præfens dicerem, si quemadmodum placuerat, verba nostra exciperentur. Sed quia hoc noluisti, dicens te à nobis timere calumniam, & à placito cui mane confenseris, post prandium recessisti, vt quid dicerē, quod quemadmodum velles me dixisse narrares, & ego non haberem vnde ostenderem quid vel quemadmodum dixerim; nōli ergo vltius iactare quod tu fidem tuam dixeris, & ego meā non dixerim; quia sunt homines qui cōsiderent me

potius habuisse fiduciam fidei meæ, quæ scribi voluerim; te autem nō habuisse, cum quæ calumniam pertimescis. Paratus ergo eras negare, si tibi obiceretur quod cōtra fidem meam aliquid dixeris. Vide ergo quid de te ipse sentiri feceris. Quod si obiectum non eras negaturus, cur dictum scribi noluisti, præsertim cum magnopere voluisses etiam honoratos viros nostro interesse sermone? Cur ergo volens calumniam deuitare notatorum styliū timebas, & clarissimorum testimonium non timebas? Si autem sic vis vt etiam ego dicam fidem meam, quomodo te dicis dixisse tuam, ego etiam breuius possum dicere. Credo me in patrem & filium & Spiritum sanctū. Si autem proprium aliquid vnde dissentis à me vis audire, Credo in patrem & filium & Spiritum sanctum, nec filium dicens patrem, nec patrem filium, nec vtriusque Spiritum sanctum, vel patrem vel filium, & tamē patrem Deum, & filium Deum, & Spiritum sanctum Deum solum æternum & immortalem propria sua substantia, sicut Deus solus & æternus & immortalis est, ea diuinitate quæ est ante secula. Hoc si tibi displicet, & placet à me audire quemadmodum de Scripturis sanctis asseratur, lege etiam illud quod prolixius conscriptum mihi benignitati tuæ. Si autem illud tibi nō vacat legere, nec mihi vacat frustra verba iactare. Possum tamen quantum Dominus deus rit facultatis vel dictanti tibi vel scribenti, ego quoque vel dictando vel scribendo ad quod volueris respondere. Huic Scriptura à me dictata & relecta ego Augustinus subscripsi.

Pascenius Augustinum contumeliosè compellat, vrgens vt proferat quis è tribus personis sit vnus Deus, ad consilium sub arbitris prouocans.

EPISTOLA CLXXVI.

OPTAVERAM te, frater dilectissime, pristini erroris tui consilium deponere, nunc miror te in ipso adhuc permanere, sicut epistola quæ ad me misisti clamat. Nam ita est dignatio tua, sicut stipes nimio calore accēsus, si inuenerit aqua cœnosam, & se inde ingurgitauerit: postea etiam si limpidissimam & frigidam reperiens biberit, non satis proficere potest, quandoquidem cœno semel eius cor & anima obruitur. Denique quod pace tua dicam, ita est consilium præstantia tua, sicut arbor curua & nodosa, quæ nihil in se rectum habet, & aciem peruertit oculorum. Rescribit mihi sanctitas tua patrem Deum, filium Deum, Spiritum sanctum Deum, sed vnum Deum. Quid è tribus vnus Deus, an forte est vna persona triformis, quæ hoc nomine nuncupetur? Tu si voluisses & consideres de professione tua, resideres mecum cum cœpiscopis tuis pure ac pacifico animo & spiritu, & conferres de iis quæ sunt Dei, & quæ ad gloriam & gratiam spiritualem pertinent. Vnde quid opus est scribere & rescribere quod nos non adificat?

Augustinus Deum vnum profiteretur, triformem negat, consilium non detestat, si excipiantur quæ dicuntur.

EPISTOLA CLXXVII.

LITERÆ tuæ nec ad reddenda conuicia me proluocare, nec à reddendis literis reuocare poterunt. Ea quippe quæ scripsisti mouerent me, si veritate Dei, non à potestate hominis dicerentur. Dixisti consilium meum arbosem curuam & nodosam, quæ nihil in se rectum habet, & aciem peruertit oculorū. Quid in me dices, si à placito quod inter nos manē statueram, ego recessisse, & in re facillima quæ recte placuerat, curuam refragationē & nodos difficultatis posuisses? Neque enim aqua cœnosa ingurgitātū me iudicares, sed perfidia, quod multo peius est, ebrietate submersum, si nō talis post prandium redissem, qualis ante prandium recessissem. Sed ecce nunquid non rescripsisti quod voluisti, & nullam calumniam formidasti. Sic ergo potes & cætera, vt sit quod vel

Matth. 12. c. 32.

de verbis Domini, Ier. 1. 1.

Ioan. 1. 4. d. 6.

Ioan. 17. d. 3.

8 ap. 3. d. 1.

8 ap. 7. d. 2. d. 6. al. uis.

al. flam- miam.

Ioan. 1. d. f. 30.

Ioan. 17. d. 30.

6. de Tri. cap. 3.

nos ipsi, vel a' j possint considerare & iudicare. Quod A enim dicit triformem Dei personam me credere, si legere dignatus fuisses aliud, quod aliquanto prolixius misit, & ad ea quae ibi scripta sunt respondere voluisses, hoc fortasse non diceret. Sed tamen ecce, & hoc ipsum quod triformem Dei personam dicam, & dictasti & conscriptum misisti, & nullam calumniam timuisti. Ecce ostendisti verum esse quod dico, non id eo te, sicut placuerat cum simul essemus, verba tua dictare noluisse, quia calumniam timebas, sed quia de veritate non confidebas; modo quia iam tibi placuit dictare, an triformem Dei personam credam, respondeo non me ita credere; vna quippe forma est, quia vna (vt ita dicam) deitas, & ideo vnus Deus pater & filius & Spiritus sanctus. Tu autem peto, digneris breuiter respondere, quomodo accipias quod ait Apostolus: Qui adhaeret meretrici, vnum corpus est; qui autem adhaeret Domino, vnus spiritus est. Diuersi enim sexus corpora sibi adhaerentia, vnum corpus dicit. Et cum spiritus humanus nullo modo possit dicere, Ego & Dominus vnum sumus; tamen cum adhaeret Domino, vnus spiritus est; quanto magis ille qui verissimè dixit, Ego & pater vnum sumus, quia inseparabiliter patri cohaeret, ipse & pater vnus Deus est? Tamen vel hoc verbum admittitur in illa diuinitate, vt dicamus cohaeret, quod nunquam omnino vel fuit vel esse poterit vlla distantia separatum. Ad hoc respondeo, vtrum tibi placeat biformem spiritum dici, quando qui adhaeret Domino, vnus spiritus est. Quod si tibi non placet, nec ego triformem Deum dixi patrem & filium & Spiritum sanctum, sed vnum Deum. Si autè in praesentia vis vt colloquamur, gratia quidè habeo dignationi & beneuolentiae tuae. Sed sicut iam mihi aliud quod voluisti rescribere dignatus es; ita dignare rescribere dictaturos nos esse quae dicturi sumus, & non de tuo voluntati tuae, quatum me adiuuerit Dominus. Nam si scribis, & scribo, non nos aedificat, quomodo nos aedificat; dicis, dico, vbi post verborum strepitum non inuenimus quod legendo recenseamus? Augustinus haec dictauit, & relectis subscripsi. Abstineamus nos a conuiciis, ne tempus inaniter impendamus, & ad id quod agitur inter nos potius aduertamus.

Non est epistola, sed altercatio, ad quam prouocatur Pascentius Arrianus, homo simpliciter impudens. Habita est autem, notariis quae dicebantur excipientibus, arbitro Laurentio, Hippone regio, in domo Amicia, secundum Augustini sententiam pronuntiatum est. Mirum est autem, Pascentium tam male instructum ad certamen venisse, cum tam gloriose prouocari.

EPISTOLA CLXXVIII.

LAURENTIUS vir clarissimus partibus & personis in conuincis positus dixit: Dei discutiendum est negotium, naturaque eius, in qua plerique labuntur homines, examinanda perfectio, si post illud totum quod pars parti, persona persona conuicit inuoluit pridem, iam in vtrisque manet serenitas animorum, venerande Augustine, & Pascenti nobilissime digna mihi profiteri. De Deo enim disputans animus debet serenior inueniri, quia repulsis animositate caliginibus, menti sese pura ad intelligendam naturae suae magnitudinem facilius offeri. Fidem igitur vestram ex professione opinionum primitus agnoscere volumus, tum demum requirere, vtrum liceat praeter Scripturarum diuinarum eloquia usurpatiuè defensionis merito aliquid affirmare. Augustinus episcopus dixit: Sunt aliqua fidei necessaria a patribus posita, quae in verbis diuersarum linguarum aliter sonant, aliud intus continent in secreto, sicut ipsa caro Christi Dei & hominis, hominis pleni infirmitatem ostendebat exterius, diuinitatis virtutem gerebat interius. Tamen fidem

republicae debens vir clarissimus Pascentius, quia ipse extitit prouocator, fidei quoque suae quam Christo debet, qua etiam suam credit animam gubernari, dignetur nomen edicere; quia potestatis, aetatis etiam, simulque prouocationis eius ordo id fieri iustissime flagitat. Mihi enim placet te iudicio iudicè praesidere, quod etiam ipsi placuisse manifestissime comprobatur. Laurentius vir clarissimus dixit: *Tuae excellentiae merito, Pascenti vir nobilissime, nos admodum paruisse clarum est. Tremens enim in tanta rei negotio praesideo cognitor, formidans, ne de tanta omnipotentiae natura secus quid credens reatum incurram. Sacramento enim me meum animum animamque, memini constrinxisse, ne tuas intentiones vlla ratione palpare, nec aliquid a iustitia longius cohiberem. Tua enim delectatione iudex in cognitione fidei inter utrosque videor praesidere. Partis ergo & diuersae sententiae, cui defensionis verba Augustinus vir grauiissimus se impensurum ostendit, postulationem quam petit, quia & ratione non caret, dignare effectui mancipare, nomenque simul propriae religionis edicere.* Pascentius vir clarissimus dixit: *Nec praesens prudentissimus suae fidei episcopus Augustinus me negare potest Christianum: in patrem ingenitum, & in filium genitum, & in Spiritum sanctum me credere profiteor, sed non vnus aequalisque substantiae vel naturae. Et quoniam haec tertia die, cum laudabiliter sanctum virum & omnis scientiae Auxentium nominarem, & quem idem vir è duobus fuisset secutus, vtrum Arrium an Eunomium, idem frater Augustinus scrupulosus inquireret, ego anathema continuo memoratis Arrio & Eunomio dicere non dubitavi, flagitans vt ipse quoque hominum anathematizaret, eo quod scriptum in libris Dominicis minime reperitur. Quod facere omnino in nullo consensit, unde se proculdubio hominiam euidenter ostendit: & quam pergrauè sit, ipse prorsus aduertis, Scripturarum auctoritate calcata, illud ponere quod eadem Scriptura non dixit. Si quid enim praeter auctoritatem diuinorum voluminum ponitur, vacuum approbatur.* Laurentius vir clarissimus dixit: *Aduertisne venerabilis Augustine, quid sua prosecutione designet, vel quam integro prosecutionis modo sententiam suam vir clarissimus Pascentius firmet? Augustinus episcopus dixit: Catholicon me hominum in sancta Trinitate credentem hac professione respondeo, firmetur tantummodo eiusdem viri spectabilis Pascentii responsio, si nihil praeterquam quod scriptum est, quicquam nostrum debeat vel audeat in defensione fidei applicans nominare. Aut enim licebit, & nulli, maxime Graecis vbi fides orta est, denegabitur; aut non licebit, & calumnia iustissime repelletur. Postea tamen hominum verbum Graecum vnitatem ostendens, quid contineat, quid habeat, quidue maneat, exponetur. Laurentius vir clarissimus dixit: *Etiam ab Augustino honorabili viro rectissime respondetur. Aut enim vt ipse persecutus est, licebit aliquid quod scriptum non est defendende fidei merito ponere, & ponendum est licitè: aut non licebit, & vtrumque penitus denegandum est integrè: unde opus non est agnito iam vocabulo sanante professionem vltimus quicquam inquirere, nisi vt ipsum hominum nobis venerabilis Augustinus suae religionis episcopus scriptum ostendat in lege.* Augustinus episcopus respondit: *Rectissime iam iustitiae lineam tenens, & nobilissimae fidei vir praesidens, agnosce, rationemque perpende, quia de tuo non solum alij sapientissimi viri iudicio iudicabunt, verum etiam Deus verissimus, qui est omnium iudex, plenius iudicabit. Non enim differentis Dei spernendum est iudicium, nonnunquam & in praesenti iudex vltor affurgit. Fidei ergo nostrae iam dignare rationem inquirere, symbolumque quod fides vtrumque constat, singulos praecipue tuis auribus coram omnibus recitare. Laurentius vir clarissimus dixit: *A iustitia nulla ratione***

al. nec tuas intentiones vlla ratione palpare, nec alio, quod a iustitia longè est cohibere.

al. eocessit.

Homini sumus se faceret Augustinus.

tione discordat vt ipse digneris qui petitor es, Pascenti vir clarissime, tuae fidei cum reuerentia symbolum recitare. Tunc Pascentius sono clariori symbolum recitans: *Credere se in Deum patrem omnipotentem, inuisibilem, ingenitum, & incapabilem dixit, & in Iesum Christum filium eius, Dominum natum ante secula, per quem facta sunt omnia, & in Spiritum sanctum.* Augustinus episcopus respondit: *Memorem esse amplitudinem vestram in Dei negotio, praesidens cognitor prosecutionis nostrae non dubito, quia vir clarissimus Pascentius nihil ponendum esse in fidei ratione, praeterquam quod Scripturae continent, asseruit; qui licet fidei catholicae hominum verbum pro macula nominis secundum suos auctores nitatur opponere, ex eo quod posuit, vel potius vetuit, hinc magis & hominum à Graecis sacerdotibus positum verbum in asseruionem fidei dici debere rectè defendimus, & aliqua quae scripta non sunt, ab ipsis potius temerè posita, vel dicta modo probamus.* Laurentius vir clarissimus dixit: *Cursum, vt video, honorabilis Augustinus negotij praesentis calcem sese obtinuisse declarat, se seque docturum astruens, aliqua quae scripta non sunt, tua, Pascenti clarissime, auctoritate fidei posuisse quae sequeris. Quae si in lege non posita, & à vobis propria usurpatione fidei merito posita esse docuerit, iam querendum erit (quia iam licere manifestum erit) quid in inuicem hominum verbum habeat, ad quam rem pertinere, cuique rei rectè hoc verbum adhibitum iudicetur, iustè, inuenitum vel positum ipsa fidei perfectio roborabit.* Pascentius vir clarissimus dixit: *Non decet nos aliquid sine auctoritate Scripturarum ponere diuinarum, quid est tamen seposito calumniae artificio, quod dicit vel proponit è diuerso defendens frater Augustinus, absque legis auctoritate nos alicubi posuisse vel dicere, publicet palam, & si conuicerit, nec hominum iniuste ab ipsis positum, etiam ego iam publice conclamabo, statimque eorum communioni socius fio.* Laurentius vir clarissimus dixit: *Nihil tam optimum tamque libertati fideique & animae congruum, quam longa tergiversatione, quam potuit stoliditas enutrire, oculus derelicta, animositate qua Deo fit iniuria obstinata aliquandiu nebula repellatur, atque qua occulta in linguis variis sunt euidentiore luce paradantur. Sed ne in longum negotium iam propè victoria patrum oratio protrahat diuturna, quod absque legis auctoritate à Pascentio viro clarissimo, vel ab eius auctoribus reclamatione positum, dignare iam Augustine vir sanctissime publicare.* Augustinus episcopus respondit: *In asseruione fidei patrem ingenitum & incapabilem dixit, cum nec ingenitum nec incapabilem Scriptura patrem alicubi testetur: qui licet ingenitus pater sit, quia hoc ipsum vtrique consistemur, tamen hoc nullius Scripturae seu veteris seu nouae continet textus. Est enim ingenitus, qui à nullo est genitus, sed hoc est ingenitus, quod genitus vt pote de Deo Deus. Non enim quia Adam ingenitus approbatur, idcirco est homo; & Abel quia de ipso est genitus, non est homo; hominem genuit quod est ingenitus homo: Deus quod est genuit eiusdem substantiae, eiusdem essentiae sine tempore, sibi coaeternum genuit. Ante quem nihil est, temporis non accipit modum. Est igitur ingenitus pater, quia (vt dictum est) à nullo est genitus, sed est genito coaeternus: quomodo ignis in substantia sua, in qua est à creatore creatus, est quidem ingenitus, sed genito à se splendendi consubstantialis est & coeternus. Hanc Dei Trinitatis substantiam vnam hominum verbo Graeci complecti breuiter maluerunt. Non enim nomen est, sed res terribilis in verbo huiusmodi sonans. Quod verbum aperte ipse filius declarat, cum dicit: Ego & pater vnum sumus. In isto vno consistit substantia vna: nam ex eo quod est vna, & ipse filius manet in ea, unde etiam circummactus carnis verè trabea dicit: Nemo nouit filium nisi pater, neque pa-*

Man. 10. f. 30.

Math. 11. d. 27.

trēm quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Ecce & filius per seipsum inuisibilis approbatur, id est quod quasi cauti in fidei ponere asseruione nituntur. Incapabilem autem nec legunt, nec iuste defendunt. Quomodo est enim incapabilis pater, quic in capit filius totum, ipso dicente, Ego in patre, & pater in me? De quo etiam Paulus apostolus dicit: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse aequalis Deo: qui formam implet Dei, nihil habet minus Deo. Quomodo ergo incapabilis pater dicitur, qui capit totus à filio? Ecce enim quae scripta non sunt in lege vsquam, à vobis temerè ponuntur in simbolo, vbi nihil magis aliter oportet inseri, praeter quam Scripturae veridicae continet modus. Cui vobis de hominum verbo visum est fidei catholicae inuidiam excitare, quae substantiam Dei vnam simpliciter credens, hoc verbum à Graecis patribus in asseruionem fidei defendendo accepit? In cautione enim, hoc est in simbolo quod est inter animas nostras & Deum, quid visum est hominibus aliquibus ponere quae scripta non repertiuntur in lege? Neque enim alicubi ingenitus aut incapabilis pater. Laudantes enim Deum, dicere solemus in precibus, eius magnitudinem admirantes: Qui capit omnia, quem capit nemo, sed hominum. Nam totus capit à filio, cuius formam implet filius vnus incommutabilis natura secreta. Ergo neque solus inuisibilis pater, sed & filius inuisibilis. Sicut hominibus inuisibilis pater, ita inuisibilis hominibus filius secundum illud secretum, quo manet in patre. Non ergo iuste positus est inuisibilis solus pater in simbolo, sed inuisibilis tota Trinitas Deus, excepta carne suscepta à filio, de qua dicit Apostolus: Inuisibili soli Deo honor & gloria in secula seculorum. Totus ergo habitat pater in filio, cuius patris formam idem filius non ex parte, sed implet in pleno. Hanc apostoli Pauli sententiam qua dicit intimatque Dei mortalibus secreta: Qui cum in forma Dei esset, aliqui malè pronunciantes malè sentiendo bene digesta, non esse autem filium Dei per imparitatem aequalem, sed per rapinam fieri Deo patri prorsus affirmant; quod inique sentitur. Si enim diceret: Qui cum Deus esset, non rapinam arbitratus esse esse se aequalem Deo, posset angustius fidei suae quilibet quaecumque etiam debile de quo sine mota excluderetur, spatium inuenire; nunc verò, quia cum in forma Dei esset, dixit: omnem machinationis iniustae aditum interclusit; vbi est forma, nihil habet prorsus minus omnino natura. Deus enim, ait idem Apostolus, erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Quomodo enim susciperet minor maiorem, nisi se vna natura cognosceret parem? Neque enim lineamentis spatisque membrorum haec Dei forma distenditur, vt pater filium in se suscipiat habitantem, aut in se filius patrem ostendat manentem, sicut ipse ait: Pater in me manens facit opera mea; aut euacuatur, cum Spiritum sanctum suum pater & filius omnem creaturam suam proferat illustrantem. Quomodo cogitari non potest, quomodo explicari non potest, simul vnum esse, quod secundum incommutabilem omnino substantiam in Trinitate Deus est. Ecce quid est hominum, quod exprobratur iniuste. Non enim verbum solum, sed res in verbo, nec solus sermo sonans auribus, sed substantia vna est Dei credenda in mentibus. Si enim in homine credere in se totus Deus credendus est habitare, quomodo filium totum in se pater, aut filius patrem non credatur excipere? Ac per hoc ipse in patre, & pater in eo manet, & ex parte & filio sanctus credendus est Spiritus non solum processisse, sed semper ad peragenda opera Trinitatis, omnino procedere, sicut eadem Trinitas Abraham amicum suum in vnitatem nominis dignata est visitare.

1. Tim. 1. d. 10. Phil. 2. a. d.

1. Tim. 1. d. 17.

Phil. 2. a. d.

2. Cor. 5. d. 19.

1. Tim. 1. d. 10.

1. Tim. 1. d. 17.

Quid

ALTERCATIO INTER AVGVST. ET PASCENT. EP. CLXXVIII.

Quid est quod calumiantur de homufion verbo A Græco, quod a scriptura in lege minimè inueniatur? Cur non vident culpam suam? Cur sibi non displicet, cum ponunt in simbolo verba vel nomina quæ non sunt vlla Scriptura digesta? Qui disponit arguere, non faciat vnde alium nititur accusare. Inspiciunt de verbo simplici & ratione fidei pleno, quasi de stipula oculum fratris, & suum fauciatum præter Scripturas ponendo quod credunt, tanquam de immanitate nõ peruidet trabis. Ecce homufion rectè probamus positum, & in assertionem fidei, qua Trinitatis vnitas à catholicis creditur, à Græcis patribus dictum. Quid si Græcus ipse obiciat, non Latino, non Barbaro, sed sibi magis licere verba ad fidem pertinentia diuulgare? Nam sciendum est, Amen & Halleluia, quod nec Latino nec Barbaro licet in suam linguam trãsserre, Hebræo cunctas gentes vocabulo decantare. Non enim in Africa, aut in cuncta Barbaria, sed in Syria vel Græcia, vbi & ipsa caro voluit de virgine nasci Dominica, decuit vel oportuit verba fidei compendiosè firmare. Denique non Latino, non Barbaro stylo venerandus ille Moyfes, non Propheta, non Apostoli, non ipsi Euangelistæ, sed aut Hebræo aut Græco Scripturas eloquio Dominicas firmauerunt, quas postea viri probati ac disertissimi in omnibus peritiuis, de Hebræo primitus in Græco, de Græco in Latino stylo edisserere cum labore nimio maturarunt. Ergo exponitur, vnius substantiæ pater & filius & Spiritus sanctus. Nemo ergo iam calumniatur verbo, quia licet scriptum non sit, quod habet interius vel sonat, ostendit, non per aliquem alium, sed per vnam diuinitatis substantiam, in qua filius patri loquitur, dicens: Tua omnia mea sunt, & mea tua. Iam ipsi viderint qualiter ausi fuerint nomina, quæ scripta in lege non sunt, vel verba in simbolo concinnare, non aliud nisi ostendere gestientes ab ingeniti quasi & incapabilis potentia patris filium segregari. Deus enim pater substantia sua genuit filium æqualem sibi, docet hoc veridicus ille secretorum interpres diuinorum Ioannes. Propterea, inquit, Iudæi volebant eum interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se facies Deo. Consubstantialiam itaq; sibi genuit filium pater, quia non accepit tanquam creatura indigens vnde genuisset, tota copia quod ipse est hoc genuit, perfectum genuit, quia sine tempore est ipse qui genuit, & quem genuit. Si homo generat quod est, Deus non potuit generare quod est? Accepit homo ab ipso Deo, & tamen licet acceperit, hoc generat quod accepit, à nullo accipiens pater Deus quod est generare nõ potuit? Hanc æqualitatem substantiæ ipso sermo Græcus ostendit, nihil austerum, sed optimum dulcèque, & hoc credendum esse humanis cordibus introducit. Est enim verbum ipsum in lege scriptum non inuenitur, res ipsa tamen inuenitur, quia æqualis esse patri filius, per beatum Ioannem primitus, & per Paulum postea comprobatur; Ioannes enim æqualitatem dixit: Paulus formam impleuit. In duobus, inquit Scriptura, aut tribus testibus stabit omne verbũ. Per duos enim verissimos testes iam probauimus vnius substantiæ esse, æqualesq; patrem & filium, addamus & tertium, Thomam illum discipulum post dubitatione fortius consistentem Dominum & Deum, quem nec resurrexisset crediderat crucifixum. Dominus meus, inquit, & Deus meus. Approbat filius dictum, quia se cognoscit à sua creatura iustissime Deum & Dominum proclamatum, patri vtique & sancto Spiritui coæternum. Homufion vtique verbum est Græcum, & Christus Græcum est nomen. Qui accusat per iniustitiam de verbo quod non intelligit fidem, nõ accipiat & de nomine nomen. Homufion verbum vnius eiusdemq;

substantiæ sonat in Græco, non quæquam infirmum, sed patrem & filium & Spiritum sanctum. Iam ergo nemo improbet quasi verbum Græcum, sed aperte separet quisquis est quod non potest, homufion patre & filium & Spiritum sanctum. Contra hoc pugnetur quod possidet, quod habet, quod docet verbum Græcum, non cõtra ipsum verbum, quod auribus retinuit syllabis articulatam, contra diuitias, contra æqualitatem naturæ, quam possidet verbum ipsum Græcum, non contra exteriorem veluti corticem, ab eo qui se audere dicit, si præualeat, repugnetur. Absit vt erubescamus catholici in vniuerso manentes, nos appellari propter fidem veram vnius eiusdemque substantiæ, à nonnullis verbum Græcum non intelligentibus Homufianos, quod nos appellari gaudemus, de Græco Christi nomine, Christianos. Neq; enim in parte accipiendum est verbum Græcum, & in parte alia refellendum. Nemo ergo vtatur Christi nomine ex vocabulo Græco. Erubescat se dici Christianum, quia nomen est Græcum. Non accipiat Paulus, qui dicit Romanis scribens, In quo clamamus: Abba, pater, in vno nomine duabus vtitur linguis. Dicit enim Abba, Græco vocabulo patrem, & Latine nominat identidem patrem. Contemnatur idem apostolus Paulus, & in nouissimis partibus ad Corinthios epistola, vbi plebem arguens, simul Græco & Syro vtitur verbo: Si quis, inquit, non amat Dominum, sit anathema maranatha. Anathema Græco sermone dixit condemnatus, Maranatha definiuit, donec Dominus redeat. Iam ergo nemo appellet oleum, quo fideles vnguntur, Græco nomine christina; homufion reprobat vnam Trinitatem resonans, eandemque naturam. Quid est enim quod dixit beatissimus Paulus: Si quis non amat Dominum, nisi si quis humiliat Deum? Non ergo rectè dicitur Dominum amare, qui Dei & Domini vnus audet substantiam separare, de quo dicitur in lege: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Nõ corpore vtique, liniamentisque corporeis extensus, sed vna pater & filius & Spiritus sanctus deitate perfectus. Plura quidem Græco verbo definita reperuntur in lege, sed pro multis hæc pauca quæ dicta sunt, sapientibus credo sufficere. Si æqualitas non est, non auderet inferior dicere superiori: Omnia mea tua sunt, & tua mea. Nec auderet dicere: Volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum. Non, inquam, diceret volo, sed diceret supplicans rogo. Absurdum igitur non est, vt in concilio patrum Græco verbo patris & filij & Spiritus sancti vna substantia firmaretur, cum super apostolos primitus Spiritus sancti propria largitate linguarum varietas funderetur. Audiuimus enim eos, ait Scriptura Actuum apostolorum, loquentes variis linguis magna Dei. Magnalia vtique sunt non deorum, sed Dei. Græca lingua vnam substantiam credi patris & filij & Spiritus sancti. Hebraicè igitur, Græcè & Latine super cruce Domini à Pilato fuit causa eius scripta. Si licuit vt Græca lingua, vel imò permisit ipse Dominus, vt causa mortis eius esset scripta, cur abhorret vt substantia eius qua Deus est æqualis cum patre, Græco vocabulo approbetur ostensa? Si minimè licet patris & filij & Spiritus sancti vnam substantiam lingua exeri Græca, ergo nec Deum laudari decet & Barbara. Sicut enim Græca lingua, quod est homufion, vna dicitur vel creditur à fidelibus Trinitatis omnino substantia, sic vna rogatur vt miseretur à cunctis Latinis & Barbaris vnus Dei natura, vt à laudibus Dei vnus nec ipsa lingua Barbara sit vllatenus aliena. Latine enim dicitur, Domine miserere. Sola ergo hæc misericordia ab ipso vno Deo patre & filio & Spiritu sancto lingua debet Hebræa vel Græca, & ipsa ad postremum postulari Latina, non autem & Barbara. Si enim licet dicere, non solum Barbaris lingua

Gothicam linguam Roma capta didicit.

Psal. 135. a. 16.

al. neuum.

Sementia.

al. clara est Cedatur.

Rom. 8.

1. Cor. 16.

Deut. 6. 4. 4.

Ioan. 17. d. 24.

Act. 2. b. 14.

quæ dicitur.

Aniciana familia.

lingua sua, sed etiam Romanis Sihora armen, quod interpretatur, Domine miserere, cur nõ liceret in conciliis patrum in ipsa terra Græcorum, vnde vbiq; destinata est fides, lingua propria homufion confiteri, quod est patris & filij & Spiritus sancti vna substantia? Nam subiectionem filij patri debitam ex carnis infirmitate susceptam, etiam nos, quia iustus est, verissime contemstrem, in qua eum in infirmitate nõ solum subditum, sed & seruum euidentissime contemstrem, ipso dicente in prophetia ad patrem: O Domine, ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ! Pater ergo in quo sit æqualis patri filius, in quo sit nõ solum subditus aut inferior, sed etiam humillimus seruus. Ipse, inquam, ostendit in quo sit humilis, in quo sit æqualis, vnde omnipotens, vnde infirmus, vnde abiectus, vnde speciosus, vnde diues, vnde egestati subiectus. Laurentius vir clarissimus dixit: Euidentiissime claruit, recte defensione assertiones fidei sue Augustinum virum clarissimum communiisse, multaq; magis tuos authores vir clarissime Pascenti absque Scriptura temerè posuisse, nec esse nomen fidei homufion, sed æqualitatem magis ipsius Trinitatis. Sed si inueniuntur in lege verba que improbatia sunt, dignare vir nobilissime respondere, vt certe nobis pares ire possitis. Nam proculdubio intueris, à vobis proposita presentem virum Augustinum suis assertionibus nimium transilire. Apud te enim nobilissime vir eligo quæ apud Deum perennis reatus culpam incurrere. Pascen-tius vir clarissimus respondit: Scripta que proposui, non sunt quidem in lege, sed debere propter honore patris astrui, recte defenduntur. Laurentius vir clarissimus dixit: Sic ergo & homufion quod in dubium veniebat te proponente, & si scriptum non est, res ipsa tamen que latet in verbo, vera est. Credatur honorificè vnitati, ne fiat iniuria temerè Trinitati.

Augustinus Probæ & Iulianæ nobilibus viduis, gratulatur de Demetria, quæ virgininitatis velum acceperat, agens gratias pro munusculo missio.

EPISTOLA CLXXIX.

Dominarum honore dignissimis, merito illustribus & prestantissimis siliabus Probæ & Iulianæ, Augustinus in Domino salutem.

IMPLESTIS gaudio cor nostrum, tanto iucundius quanto charius, tanto gratius quanto citius. Vestra namque stirpis sanctimoniam virginalem, quam quacunq; innotuistis, ac per hoc vbique fama celeberrima prædicat, velocissimum volatum eius fidelio-re atque certiore literarum nuncio præuenienti, & prius nos fecistis exultare de cognito tam excellenti bono, quam dubitare de audito. Quis verbis explicet? quis digno præconio prosequatur, quantum incomparabiliter gloriosius atque fructuosius habeat ex vestro sanguine feminas virgines Christus, quam viros consules mûdus? Nam volumina temporum, si magnum atque præclarum est nominis dignitate signare, quanto est maius atque præclarior cordis & corporis integritate transcendere? Magis itaq; gaudeat puella nobilis genere, nobilior sanctitate, quod sit per diuinum consortium præcipuam in cælis consecutura sublimitatem, quam si esset per humanum connubium prolem propagatura sublimem. Generosius quippe elegit Aniciana posteritas tam illustrem familiam beare nuptias nesciendo, quam multiplicare pariendo, & in carne iam imitari vitam angelorum, quam ex carne adhuc numerum augere mortalium. Hæc est vberior fecundiorque felicitas, non ventre grauescere, sed mente grandescere; non lactescere pectore, sed corde candescere; non visceribus terram, sed cælum orationibus parturire. Dominarum honore dignissimæ filiarum, perfruamini in illa quod defuit vobis, perseueret vsq; in finem, adherens coniugio quod non habet finem.

August. tom. 2.

Imitentur eam multæ famulæ dominant, ignobiles nobilem, fragiliter excellæ excelsus humilem, virgines quæ sibi oprant Anciorum claritatem, cligant sanctitatem. Illud enim quantalibet cupiditate quando assequuntur? Hoc autem si plenè cupierint, morhabebunt. Protegat vos incolumes & feliciores dextera Altissimi, dominæ honore dignissimæ & præstantissimæ filie, pignora sanctitatis vestre, præcipue ipsam sanctitatem præcipuam debito vestris meritis officio dilectione Domini salutamus. Velationis apophoretum gratissimè accepimus.

Augustinus Honorato episcopo distinctius explicat, quibus, quando & quomodo fugiendum imminente periculo.

EPISTOLA CLXXX.

Sancto fratri & cõepiscopo Honorato Augustinus in Domino salutem.

CHARITATI tuæ missio exemplo epistolæ, quæ fratri Quoduultdeo nostro cõepiscopo scripta, putabam me hoc onere caruisse, quod mihi imposuisti, quærendo consilium quid in his periculis quæ tempora nostra inuenerunt, facere debeatis. Quamuis enim epistolâ illam breuiter scripsissem, nihil me tamen prætermisisse arbitror, quod & respondentem dicere, & quærenti audire sufficeret, quandoquidem dixi, nec eos esse prohibendos, qui ad loca (si possunt) munita migrare desiderant, & ministerij nostri vincula, quibus nos Christi charitas alligauit, ne deseramus Ecclesias quibus seruire debemus, non esse rumpenda. Ita quippe verba sunt, quæ in illa epistola posuisti, restat ergo, inquam, vt nos quorum ministerium quantulacunque plebi Dei vbi sumus manenti, ita necessarium est, vt sine hoc eam non oporteat remanere, dicamus Domino: Esto nobis in Deum protectorem, & in locum munitionum. Sed hoc consilium tibi propterea nõ sufficit, vt scribis, ne contra Domini præceptum vel exemplum facere nitamur, vbi fugiendum esse de ciuitate in ciuitatem monet. Recolimus enim verba dicentis: Cum autem persequerentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Quis autem credat ita hoc Domini fieri voluisse, vt necessario ministerio, sine quo viuere nequeunt, deserantur greges quos suo sanguine comparauit? Nunquid hoc fecit ipse, quando portantibus parentibus in Ægyptum paruulum fugit, qui nondum Ecclesias congregauerat, quas ab eo desertas fuisse dicamus? Nunquid quando apostolus Paulus, ne illum comprehenderet inimicus, per fenestram in sporta submissus est, & effugit manus eius, deserta est quæ ibi erat Ecclesia necessario ministerio, & non ab aliis fratribus ibidem constitutis quod oportebat impletum est? Eis quippe volentibus hoc Apostolus fecerat, vt seipsum seruaret Ecclesiæ, quem proprie persecutor ille quærebat. Faciant ergo serui Christi, ministri verbi & sacramenti eius, quod præcepit siue permisit. Fugiant omnino de ciuitate in ciuitatem, quado eorum quisquam specialiter à persecutoribus quæritur, vt ab aliis qui non ita requiruntur, non deseratur Ecclesia, sed præbeant cibaria conferuis suis, quos aliter viuere non posse nouerunt. Cum autem omnium, id est episcoporum & clericorum est cõmune periculum, si qui aliis indigent, non deserantur ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca munita omnes transeant, aut qui habent remanendi necessitatem, non relinquuntur ab eis, per quos illorum est ecclesiastica sup- plenda necessitas, vt aut pariter viuât, aut pariter suffe- rant, quod eos paterfamilias uolet perpeti. Quod si contigerit, vt siue alij minus, alij maius, siue omnes æqualiter patiatur, qui eorum sint qui pro aliis patiuntur apparet, illi scilicet qui cum se possent talibus malis eripere fugiendo, ne aliorum necessitatem deserent, manere maluerunt. Hinc maximè probatur illa

V charitas

charitas quam Ioannes apostolus commendat, dicens: Sicut Christus animam suam pro nobis posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere. Nam qui fugiunt, vel suis deuincti necessitatibus fugere non possunt, sic comprehensi patiuntur, pro seipsis, non pro fratribus vtique patiuntur. Qui verò propterea patiuntur, quia fratres qui eis ad Christianam salutem indigebant, deserere noluerunt, sine dubio suas animas pro fratribus ponunt. Vnde illud quod episcopum quemdam dixisse audiuimus: Si Dominus nobis imperauit fugam in eis persecutionibus vbi potest fructus esse martyrij, quanto magis debemus fugere steriles passiones, quando est barbaricus & hostilis incurtus? verum est quidem & acceptabile, sed his quos ecclesiastici officij non tenent vincula. Nam qui clades hostiles ideo non fugit, cum possit effugere, ne deserat ministerium Christi, sine quo non possunt homines vel fieri vel viuere Christiani, maiorem charitatis inuenit fructum, quam qui non propter fratres, sed propter seipsum fugiens atque comprehensus non negat Christum, suscipitque martyrium. Quid est ergo quod in epistola tua priore posuisti? Dicit enim: Si in Ecclesijs persistendum est, quid simus nobis vel populo profuturi non video, nisi vt ante oculos nostros cadant, feminæ constuprentur, incenduntur Ecclesie, nos ipsi tormentis deficiamus, cum de nobis queritur quod non habemus. Potest est quidem Deus audire preces familiarum suarum, & hæc quæ formidantur auertere, nec ideo tamè propter ista quæ incerta sunt, debet nostri officij esse certa desertio, sine quo est plebi certa pernicietas, non in rebus vitæ huius, sed alterius incomparabiliter diligentius sollicitiusque curandæ. Nam si certa essent ista mala, quæ timentur ne in locis in quibus sumus, fortè contingant, prius inde fugerent omnes, propter quos ibi manendum est, & nos à manendi necessitate liberos redderent. Non enim quisquã est, qui dicat ministrum mauere oportere, vbi iam non fuerint quibus necesse sit ministrare. Ita quidam sancti episcopi de Hispania profugerunt, prius plebibus partim fuga lapsis, partim peremptis, partim oblatione consumptis, partim captiuitate dispersis: sed multò plures illic manentibus propter quos manerent, sub eorundem periculorum densitate manserunt. Et si aliqui deseruerint plebes suas, hoc est quod dicimus fieri non debere. Neque enim tales docti auctoritate diuina, sed humano vel errore decepti, vel timore sunt victi. Cur enim sibi putant indifferenter obtemperandum esse præcepto, vbi legunt de ciuitate in ciuitatem esse fugiendum, & mercenarium non exhorrent, qui videt lupum venientem & fugit, quoniam non est ei cura de ouibus? Cur non istas duas Dominicas verasque sententias, vnam scilicet vbi fuga finitur aut iubetur, alteram vbi arguitur atque culpatur, sic intelligere student, vt inter se reperiantur non esse contrariæ, sicut non sunt? Et hoc quomodo reperitur, nisi attendatur quod iam superius disputaui, tunc de locis in quibus sumus premente persecutione fugiendum esse Christi ministris, quando ibi aut plebs Christi non fuerit, cui ministraretur, aut etiam fuerit, & potest impleri per alios necessarium ministerium, quibus non est eadem causa fugiendi: sicut in sporta submissus, quod supra memorauimus, fugit Apostolus, cum à persecutore propriè ipse quæreretur, aliis vtique necessitatem similem non habentibus, à quibus illic ministerium abest vt desereretur Ecclesie, sicut fugit sanctus Athanasius Alexandrinus episcopus, cum eum specialiter apprehendere Constantius cuperet imperator, nequaquam à ceteris ministris deserta plebs catholica, quæ in Alexandria commanebat. Cum autè plebs manet, & ministri fugiunt, ministeriumque subtrahitur, quid erit nisi mercena-

riorum illa fuga damnabilis, quibus non est cura de ouibus? Veniet enim lupus, non homo, sed diabolus, qui plerunque fideles apostatas esse persuasit, quibus quotidianum ministerium Dominici corporis defuit, & peribit infirmus in tua non scientia, sed ignorantia frater, propter quem Christus mortuus est. Quod autem ad eos attinet, qui in hac re non falluntur errore, sed formidine superantur, quare non potius contra suum timorem Domino miserante atque adiuuante fortiter dimicant, ne mala sine comparatione grauiora, quæ multo amplius sunt tremenda, contingant? Fit hoc vbi Dei charitas flagrat, non mundi cupiditas fumat. Charitas enim dicit: Quis infirmatur, & non ego infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Sed charitas ex Deo est. Oremus ergo vt ab illo deo à quo iubetur. Et per hanc magis timeamus ne oues Christi spiritualis nequitia gladio in corde, quam ne ferro in corpore trucidentur, vbi quancumque quocumque mortis genere moriturus sunt. Magis timeamus ne sensu interiori corrupto, pereat castitas fidei, quam ne feminæ violenter constuprentur in carne: quia violentia non violatur pudicitia, si mente seruetur, quoniam nec in carne violatur, quando voluntas patientis sua turpiter carne non vitur, sed sine consensione tolerat quod alius operatur. Magis timeamus ne lapides viui extinguantur desertibus nobis, quam ne lapides & ligna terrenorum ædificiorum incenduntur presentibus nobis. Magis timeamus ne membra corporis Christi destituta spiritali vidu necentur, quam membra corporis nostri oppressa hostili impetu torqueantur. Non quia ista non sunt vitanda cum possunt, sed quia potius ferenda sunt, quando vitari sine impietate non possunt; nisi fortè quisquam contenderit non esse ministerium impium, qui tunc subtrahit ministerium pietati necessarium, quando magis est necessarium. Non cogitamus, cum ad istorum periculorum peruenitur extrema, nec est potestas vlla fugiendi, quantus in Ecclesia fieri soleat ab vtroque sexu, atque ab omni ætate concursus, aliis baptismum flagrantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam poenitentia ipsius actionem, omnibus consolationem & sacramentorum confessionem & orationem? Vbi si ministri desint, quantum exitium sequitur eos, qui de isto seculo vel non regenerati exeunt vel ligati? Quantus est etiam luctus fidelium suorum, qui eos secum in vitæ æternæ requie non habebunt? Quantus denique gemitus omnium, & quorundam quanta blasphemia de absentia ministrorum & ministrorum? Vide quid faciat malorum temporalium timor, & quanta in eo sit acquisitio malorum æternorum. Si autem ministri adsint, pro viribus, quas eis Dominus subministrat, omnibus subuenitur; alij baptizantur, alij reconciliantur, nulli Dominici corporis communionem fraudantur, omnes consolantur, ædificantur, exhortantur, vt Deum rogent qui potens est omnia quæ timentur auertere, parati ad vtrumque, vt si non potest ab eis calix iste transire, fiat voluntas eius qui mali aliquid non potest velle. Certè iam vides quod te scripseras non videre, quantum boni consequantur populi Christiani, si in presentibus malis non eis desit presentia ministrorum Christi, quorum vides etiam quantum obest absentia, dum sua quærent non quæ Iesu Christi; nec habent illam de qua dictum est, non querit quæ sua sunt, nec imitantur eum qui dixit, Non quero quod mihi vtile, sed quod multis, vt salui fiant. Qui etiam persecutoris principis illius insidias non fugisset, nisi se aliis quibus necessarius erat, seruare voluisset. Propter quod ait: Compellor autem ex duobus concupiscentiam habens, dissolui & esse cum Christo multo magis optimum, manere in carne necessarium propter vos.

2. Cor. 11. 29.

2. Reg. 21. 4. 17.

1. De ciuitate Dei, cap. 16. 18. fol. 106. 11.

Phil. 2. 21. 1. Cor. 13. 6. 1. Cor. 10. 6.

Phil. 1. 4. 22.

vos. Hic fortè quis dicat, ideo debere Dei ministros fugere à talibus imminentibus malis, vt se pro utilitate Ecclesie temporibus tranquillioribus seruent. Rectè hoc fit à quibusdam, quando non desunt alij per quos suppleatur ecclesiasticum ministerium, ne ab omnibus deseratur, quod fecisse Athanasium supra diximus. Nam quantum necessarium fuerit Ecclesie, quantumque profuerit quod vir ille mansit in carne, catholica fides nouit, quæ aduersus Arrianos hæreticos ore illius & amore defensa est. Sed quando est commune periculum, magisque timendum est, ne quisquam id facere credatur, non consulendi voluntate, sed timore moriendi, magisque fugiendi obest exemplo, quam viuendi proficit officio, nulla ratione faciendum est. Denique sanctus Dauid, ne se committeret periculis precliorum, & fortassis extingueretur, sicut ibi dictum est, Lucerna Israël, à suis hoc perentibus sumpsit, non ipse præsumpsit, alioquin multos imitatores fecisset ignauitæ, qui eum crederent hoc fecisse non consideratione utilitatis aliorum, sed suæ perturbatione formidinis. Occurrit aliquantulâ quæstio, quam contemnere non debemus. Si enim hæc utilitas negligenda non est, vt aliqui ministri propterea fugiant imminente aliqua vastitate, vt seruentur qui ministrent eis, quos post illam cladem residuos potuerint inuenire; quid fiet vbi omnes videntur interituri, nisi aliqui fugiant? Quid si enim hæc enus sciat illa pernicietas, vt solos ministros Ecclesie persequatur? Quid dicam, an relinquenda est à ministris fugientibus Ecclesia, ne à morientibus miserabilius relinquatur? Sed si laici non queruntur ad mortem, possunt occultare quoquo modo episcopos & clericos suos, sicut ille adiuuerit, in cuius potestate sunt omnia, qui potest & non fugientem per mirabilem conseruare potentiam. Sed ideo querimus quid nos facere debeamus, ne in omnibus querendo diuina miracula tentare Dominum iudicemus. Non quidem talis est ista tempestas, quando laicorum & clericorum est commune periculum, sicut in naui vna commune periculum est mercatorum atque nautarum. Verum abest vt tanti pendenda sit hæc nauis nostra, vt debeant eam nauæ, & maximè gubernator, periclitantem deserere, etiam si in scapham transiliendo vel etiam natando possit effugere. Quibus enim metuimus ne nostra desertione pereant, non temporalem mortem, quæ quandoque ventura est, sed æternam, quæ potest, si non caueatur, euenire, & potest, si caueatur, etiam non venire, metuumus. In communi autem periculo vitæ huius cur existimamus vbiunque fuerit hostilis incurtus, omnes clericos & non etiam omnes laicos esse morituros, vt simul finiant hæc vitam, cui sunt clerici necessarij? aut cur non speremus sicut laicos aliquos, sic etiam clericos remansuros, à quibus eis necessarium ministerium valeat exhiberi? Quancumque si inter Dei ministros inde sit disceptatio, qui eorum maneat, ne fuga omnium, & qui eorum fugiant, ne morte omnium deseratur Ecclesia. Tale quippe certamen erit inter eos, vbi vtrique ferueant charitate, & vtrique placeant charitati. Quæ disceptatio si aliter non potuerit terminari, quantum mihi videtur, qui maneat & qui fugiant sorte legendi sunt. Qui enim dixerint se potius fugere debere, aut timidi videbuntur, quia imminens malum sustinere noluerunt, aut arrogantes, quia se magis qui seruandi essent, necessarios Ecclesie iudicarunt. Deinde fortassis ij qui meliores sunt, eligent pro fratribus animas ponere, & hi seruabuntur fugiendo, quorum est minus utilis vita, quia minor consulendi & gubernandi peritia. Qui tamen si piè sapiunt, contradicent eis quos videt & viuere potius oportere, & magis morti malle, quam fugere. Ideo sicut scriptum est, Con-

2. Reg. 21. 4. 17.

al. autem alia.

August. 10. 2.

traditiones sedat fortitio, & inter potentes definit. Melius enim Deus in huiusmodi am. agibus, qui homines iudicat, siue dignetur ad passionis fructum vocare meliores, & parcere infirmis, siue istos facere ad mala perferenda fortiores, & huic vitæ subtrahere, quorum non potest Dei Ecclesia tantum quantum illorum vita prodesse. Res quidem fiet minus vtilitatis, si fiat ista fortitio. Sed si facta fuerit, quis eam reprehendere audebit? Quis non eam nisi imperitus aut inuidus congrua prædicatione laudabit? Quod si non placet facere, cuius facti non occurrit exemplum, nullius fuga faciat vt Ecclesie ministerium, maximè in tantis periculis necessarium ac debitum, desit. Nemo excipiat personam suam, vt si aliqua gratia videtur excellere, ideo se dicat vita, & ob hoc fuga, esse digniorem. Quisquis enim hoc putat, nimium sibi placet. Quisquis autem etiam hoc dicit, omnibus displicet. Sunt sanè qui arbitrantur episcopos & clericos non fugientes in talibus periculis, sed manentes facere vt plebes decipiantur, cum ideo non fugiant, quia manere suos prepositos cernunt. Sed facile est hanc responsonem vel inuidiam declinare, alloquendo eandem plebes, atque dicendo, Non vos decipiat, quod de loco isto non fugimus. Non enim propter nos, sed propter vos potius hic manemus, ne vobis non ministremus quicquid salutis vestræ, quæ in Christo est, nouimus necessarium. Si ergo fugere volueritis, & nos ab istis quibus tenemur vinculis soluitis. Quod tunc putò esse dicendum, quando verè videtur vtile esse ad loca tutiora migrare. Quo audito si vel omnes vel aliqui dixerint, in illius potestate sumus, cuius iram nullus, quocumque vadit, euadit, cuius misericordiam, vbiunque sit, potest inuenire, qui nusquam vult ire, siue certis necessitatibus impeditus, sine labore nolens ad incerta suffugia, & ad non finienda, sed ad mutanda pericula, proculdubidè isti deserendi non sunt ministerio Christiano. Si autè hoc audito abire maluerint, nec illis manendum est qui propter illos manebant; quia ibi iam non sunt propter quos manere adhuc debeant. Quicunque igitur isto modo fugit, vt Ecclesie necessarium ministerium illo fugiente non desit, facit quod Dominus præcepit siue permisit. Qui autem sic fugit, vt gregi Christi ea quibus spiritaliter viuunt, alimenta subtrahantur, mercenarius ille est, qui videt lupum venientem, & fugit, quoniam non est ei cura de ouibus. Hæc tibi, quia me consuluisti, frater dilectissime, qua existimaui veritate & certa charitate rescripti, sed ne meliore (si istueneris) sequaris sententiam, non præscripti. Melius tamen quod in his periculis faciamus, inuenire non possumus, quam orationes ad Dominum Deum nostrum, vt miseretur nostri. Quod ipsum, vt scilicet Dei Ecclesie non desererent, Dei dono nonnulli prudentes & sancti viri & velle & facere meruerunt, & inter dentes obtruncantium à sui propositi intentione minimè defecerunt.

DE EPISTOLA CLXXXI. & sequentibus.

Epistola 181. omisa est, quia descripta erat ex epistola 112. ad Paulinam. Sed eam sequentes epistola posita sunt in appendice huius tomi. Quæ erat 198. translata est ab Erasmo in locum epistolæ 111.

Epistola S. Augustini ad Ecdiciam, cur, nesciente viro suo, bona sua distribuit.

EPISTOLA CXCIX.

Dominæ religiosissimæ filie Ecdiciæ Augustinus in Domino salutem.

LECTIS literis reuerentiæ tuæ, & caritatis perlato-

re interrogato quæ interroganda restabant, vehementer dolui, sic te voluisse agere cum marito, vt edificiu

Athanasius episcopus.

ficium continentiae, quod in eo iam costrui coeperat, amissa perseverantia in adulterij ruinam miserabiliter laberetur. Cum enim lugendus esset, si post continentiam votam Deo, iamque actu ipso moribusque susceptam reuenteretur ad coniugis carnem: quanto magis nunc demersus in interitum profundiorum lugendus est, qui tam abrupta dissolutione incecharur, iratus tibi, perniciosus sibi, tanquam in te acerbius sequatur, si ipse pereat. Hoc autem tantum mali accidit, dum tu eius animam non qua debuisti moderatione tractasti; quia etiam carnali consortio iam ex consensu vobis non miscbamini, in ceteris tamen rebus coniugali obsequio viro tuo mulier seruire debuisti, praesertim cum ambo essetis membra corporis Christi. Et utique si maritum infidelem fidelis habuisses, agere te conuersatione subdita oportuit, vt eum Domino lucrareris, sicut apostoli monuerunt. Omitto enim quod ipsam continentiam illo nondum volente non secundum sanam doctrinam te suscepisse cognoui. Neque enim corporis tui debito fraudandus fuit, prius quam ad illud bonum, quod superat pudicitiam coniugalem, tuae voluntati voluntas quoque eius accederet, nisi forte non legeras nec audieras, vel non attenderas Apostolum dicentem: Vxor est homini hierem no tangere, propter fornicationem autem vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquaeque suum virum habeat, vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro; vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir; similiter autem & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier; nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi; & iterum ad id ipsum estote, ne vos teter Satanarum propter intemperantiam vestram. Secundum haec verba apostolica, etiam si se ipse contempere voluisset, & tu noluisse, debitum tibi reddere cogere, & illi Deus imputaret continentiam, si non sua, sed tua cedens infirmitati, ne in adulterij damnabile flagitium caderes, maritalem tibi concubitum non negaret, quanto magis te, quam magis subiectam esse decuerat, ne ipse quoque in adulterium diabolica tentatione traheretur, in reddendo huiusmodi debito voluntati eius obtemperare conuenerat, cum tibi voluntatem continentendi acceptaret Deus, quia propterea non faceres, ne periret maritus. Sed hoc, vt dixi, merito omitto, quoniam postea tibi nolenti sibi ad reddenda coniugalia debita consentire, ad eadem continentiae pacta ipse consensit, & tecum continetissime diu vixit, sedque consensu a peccato illo; quo ei debitum carnis negabas, ipse te absoluit. Non ergo iam in tua causa ista veritur quaestio, vtrum redire debeas ad concubitum viri. Quod enim Deo pari consensu ambo voueratis, perseveranter vsque in finem reddere ambo debuistis; a quo proposito si lapsus est ille, tu saltem constantissime perseuera. Quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam si nunquam tenuisses eius assensum, numerus te nullus defendisset annorum, sed post quantumlibet tempus me consulisses, nihil tibi aliud responderem, nisi quod ait Apostolus: Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir; de qua potestate sic tibi iam permisit continentiam, vt eam tecum & ipse susciperet. Sed illud est quod minus te obseruasse contristor, quia tanto humiliter & obediens ei obsequi in domestica conuersatione debuisti, quanto ille religiosus tibi rem tam magnam etiam imitando concesserat. Non enim quia pariter temperabatis a commixtione carnali, ideo tuus maritus esse desierat, imo vero tanto sanctius inter vos coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Nihil ergo de tua veste, nihil de tuo auro vel argento vel quacunque pecunia, aut rebus vllis terrenis tuis sine arbitrio eius facere debuisti,

ne scandalizares hominem, qui Deo tecum maiora vouerat, & ab eo quod de tua carne licita potestate posset exigere, continenter abstinerat. Denique factum est vt vinculum continentiae, quo se dilectus ille innexerat, contemptus abrumperet, & iratus tibi, non parceret sibi. Sicut enim mihi reulit perlator epistolae tuae, cum cognouisset quod omnia vel penes omnia quae habebas, nescio quibus duobus transeuntibus monachis tanquam pauperibus eroganda donaueris, tunc ille detestans eos tecum, & non Dei seruos, sed domus alienae penetratores & tuos captiuatores & depradatores putans, tam sanctam sarcinam quam tecum subierat indignatus abiecit. Infirmus enim erat, & ideo tibi quae in communi proposito fortior videbaris, non erat praesumptio turbandus, sed dilectione portandus, quia etiam si ad ipsas eleemosynas largius faciendas forte pigrius mouebatur, posset & ista condiscere, si tuis inopinatis non feriretur expensis, sed expectatis inuitaretur obsequiis; vt etiam hoc quod temere sola fecisti, multo consultius dilectione concordia, multoque ordinatius & honestius ambo faceretis; nec blasphemarentur serui Dei, si tamen hoc fuerunt, qui marito absente atque nesciente, ab ignota muliere & ab aliena vxore tanta sumpturunt, & laudaretur Deus in operibus vestris, quorum esset tam fida societas, vt ad vobis communiter teneretur, non solum summa castitas, verum etiam gloriosa paupertas. Nunc autem inconsiderata festinatione attende quid feceris; vt enim de illis monachis a quibus te ipse non aedificatam sed spoliata esse conuerteretur, ego bene sentiam; nec homini praeter iram turbatum oculum habenti, contra Dei fortasse famulos facile consentiam; nunquid tantum bonum est, quod pauperum carnem largioribus eleemosynis refecisti, quantum malum est, quod viri tui mentem a tam bono proposito subruisti? An cuiusquam tibi temporalis salus charior esse debuerat, quam huius aeterna? Nonne si ampliore misericordiam cogitans, ideo pauperibus res tuas erogare differres, ne scandalizatus maritus tuus Deo periret, vberiores tibi Deus eleemosynas imputaret? Proinde si recolis quid acquisueras, quando lucrata fueras virum tuum, vt tecum Christo sanctiore castitate seruiret, intellige per illas eleemosynas tuas, quibus cor eius euersum est, quanto grauiore damno percussa fueris, quam sunt illa lucra quae caelestia cogitabas. Si enim habet ibi magnum locum panis fractus esuriienti, quantum locum ibi credenda est habere misericordia, qua homo eripitur diabolo, tanquam leoni rugienti, & quem deuoret inquirenti? Neque hoc ita dicimus, vt si quisquam scandalizatus fuerit de bonis operibus nostris, ab eis desistendum putemus; sed alia causa est alienarum, alia necessariorum in societate aliqua personarum; alia fidelis, alia infidelis; alia parentum erga filios, alia filiorum erga parentes. Alia postremo ea quae in his rebus vel maxime intuenda est viri & vxoris, vbi mulierem coniugatam non licet dicere: Facio quod volo de meo; cum & ipsa non sit sua, sed capitis sui, hoc est viri sui. Nam sic quaedam, vt commemorat apostolus Petrus, mulieres sanctae quae in Deum sperabant, ornabant se, subiectae suis viris, sicut Sara obsequabatur Abraham dominum eum vocans; cuius, inquit, factae estis filiae, cum ad Christianas non ad Iudaeas feminas loqueretur. Quid autem mirum, si pater communem filium nolebat huius vitae sustentaculis a matre nudari, ignorans quid sectaturus esset, cum in aetate grandiuiscula esse coepisset, vtrum monachi professionem, an ecclesiasticum ministerium, an coniugalis necessitudinis vinculum? Quamuis enim ad meliora excitandi & erudiendi sint filij sanctorum, vnusquisque tamen proprium donum habet a Deo, alius

1. Pet. 3. d. 5. 6. Gen. 12. d. 12. 1. Cor. 7. d. 4.

fic, alius autem sic. Nisi forte talia prospiciens & precauens reprehendendus est pater, cum beatus Apostolus dicat: Quisquis autem suis & maxime domesticis non prouidet, fidem denegat & est infideli deterior. Cum vero de faciendis ipsis eleemosynis loqueretur, ait: Non vt alius refectio sit, vobis autem angustia. Pariter ergo consilium de omnibus haberetis, pariter moderare mini quid thesaurizandum esset in celo, quid ad vitam huius sufficientiam vobis, & vestris vestroque filio relinquendum, ne alius esset refectio, vobis autem angustia. Et in his disponendis atque faciendis, si quid tibi forte melius videretur, suggereres viro reuerenter, eiusdemque auctoritatem tanquam tui capitis sequeris obediens; vt omnes qui sanum sapienter ad quos posset hoc bonum vestrum fama perferre, de domus vestrae fructu ac pace gauderent, & aduersarius reuereretur nihil habens de vobis dicere prauum. Porro si de faciendis eleemosynis & in pauperes impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam euidentia praecpta sunt Domini, cum viro tuo fideli & tecum sanctae continentiae pacta seruante consilium communicare deberes, eiusdemque non spernere voluntatem; quanto magis de habitu atque vestitu nihil tibi praeter eius arbitrium mutandum vel vsurpandum fuit, vnde nihil diuinitus legitimus imperatum. Scriptum est quidem, mulieres esse non debere in habitu ornato, aurique circumpositione, & in tortione crinium, & cetera huiusmodi quae vel ad inanem pompam vel ad illecebram formae adhiberi solent, & merito reprehensa sunt. Sed est quidam pro modulo personae habitus matronalis a viduali veste distinctus, qui potest fidelibus coniugatis salua religionis obseruantia conuenire. Hunc te maritus si deponere noluit, ne te velut viduam illo viuente iactares, puto quia non fuerat in hac re vsque ad dissensionis scandalum peruenendus, magis inobedientiae malo, quam vllius abstinentiae bono. Quid enim est absurdum, quam mulierem de humili veste viro superbare, cui te potius expediret obtemperare cadidus moribus, quam nigellis vestibus repugnare? Quia etiam te indumentum monachae delectabat, etiam hoc gratius posset marito obseruato exoratoque sumi, quam illo inconsulto contemptoque praesumi. Quod si omnino non sineret, quid tuo proposito deperiret? Absit vt hinc displiceres Deo, quod coniuge tuo nondum defuncto, non indueris sicut Anna, sed sicut Susanna. Neque enim & ille qui tecum iam coeperat custodire tam magnum continentiae bonum, etiam si coniugale non viduale voluisset vt acciperes indumentum, ad indecetem quoque te compulisset ornatum. Quod & si aliqua dura conditione cogeres, posses habere in superbo cultu cor humile. Nemp apud patres, Hester illa regina Deum timens, Deum colens, Deo subdita, marito regi alienigenae non eundem secum colenti Deum, tamen subiecta seruebat; quae cum extremo periculo, non suo tantum, sed etiam getis suae, qui tunc erat populus Dei, Domino prosterneretur orando, in ipsa oratione sua dixit, ita sibi esse ornatum regium, sicut pannum menstruaem; & ita orantem confestim exaudiuit, qui cordis inspector eam verum dicere sciuit. Et utique maritum habebat multarum mulierum virum, & deorum alienorum falforumque cultorem. Tu autem si & ille in proposito quod tecum suscepit, perduraret, nec te te offensus in flagitium corruisset, maritum habebas non solum fidelem, & verum Deum tecum colentem, sed etiam continentem; qui proculdubio propositi vestri non immemor, & si ad coniugalia te cogere indumenta, ad superba tamen ornamenta non cogere. Haec tibi scripsi, quoniam me consulendum praestati, non vt tuum rectum institutum sermone meo frangerem, sed quod te in-

1. Tim. 5. d. 8. 2. Cor. 8. c. 13. n.

1. Tim. 2. c. 9. al. gloriam. 33. q. 5. cap. Quod Deo.

al. indueres etc.

1. Cor. 7. d. 4. 1. Pet. 3. d. 5. 6. Gen. 12. d. 12.

ordinatè & incaute agente; viri tui factum dolerem. De cuius reparatione debes vehementissime cogitare, si verè ad Christum vis pertinere. Indue itaque humilitatem mentis, & vt te Deus conseruet perseverantem, noli maritum contemnere pereperntem. Fude pro illo piis & assiduas orationes, sacrificia lacrymas, tanquam vulnerati sanguinem cordis. Et scribe ad eum satisfactionem, petens veniam, quia in eum peccasti, quod praeter eius consilium & voluntatem de rebus tuis fecisti, quod faciendum putasti, non vt te poeniteat tribuisse pauperibus, sed eum tui boni operis participem & moderatorem habere noluisse. Promitte de cetero in adiutorio Domini, si & illum suae turpitudinis poeniterit, & continentiam quam deseruerit repetiuerit, te illi, sicut decet, in omnibus seruituram, ne forte, vt ait Apostolus, det illi Deus poenitentiam, & respiscat de diaboli laqueis, a quo captiuus tenetur secundum ipsius voluntatem. Filium autem vestrum quoniam de legitimis cum & honestis nuptiis suscepisti, magis in patris quam in tua esse potestate quiescat? Et ideo ei negari non potest, vbi quaeque illi esse cognouerit, & iure poposcerit, ac per hoc vt secundum tuam voluntatem in Dei possit nutrir & erudiri sapientia, necessaria est illi etiam vestra concordia.

Augustinus Arellico episcopo monstrat, Christianos esse quidem Israelitas, & Iudaeos iuxta sententiam spiritalem, esse tamen ab hoc vocabulo vulgo temperandum, eo quod Christiani non solum liberi sint a Iudaicis obseruationibus, verum etiam ab eo quod praecceptorum obseruationem non tribuit suis viribus, vt solent Iudaei.

EPISTOLA CC.

Domino beatissimo fratri & coepiscopo Arellico Augustinus in Domino salutare.

LITERAS sanctitatis tuae quas ad venerabilem sententiam Donatianum de cauendi Iudaismi disceptatione misisti, ad me ipse dignatus est mittere, atque vt eis responderem, petendo vehementius impetraui, quem veritus contemnere, vt possum Domino adiuuante respondeo, gratum existimans etiam charitati tuae, quod ad te scribendo illi iubenti, quem pro suis meritis ambo veneramus, obtemperare non renui. Christianos maxime ex gentibus venientes iudaizare non oportere, Paulus apostolus docet, vbi ait: Dixi Petro coram omnibus: Si tu cum sis Iudaeus gentiliter & non Iudaice viuus, quemadmodum gentes cogis iudaizare? Et securus adiunxit: Nos natura Iudaei, & non ex gentibus peccatores; scientes autem quoniam non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Iesu Christo credidimus vt iustificemur per fidem Christi, & non ex operibus legis, quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Non solum autem illa opera legis quae sunt in veteribus sacramentis, & nunc reuelato testamento Nouo non obseruantur a Christianis, sicut est circuncisio preputij, & sabbati carnalis vacatio, & a quibusdam escis abstinentia, & pecorum in sacrificiis immolatio, & neomenia & azymum, & cetera huiusmodi, verum etiam illud quod in lege dictum est, Non concupisces; quod utique & Christianis nullus ambigit esse dicendum, non iustificat hominem nisi per fidem Iesu Christi, & gratiam Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Idem ipse quippe dicit Apostolus: Quid ergo dicemus? Lex peccatum est: Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum est. Ego autem vivebam aliquando sine lege. Adueniente

al. impera. uir. Gal. 3. d. 14. Rom. 7. d. 5. Rom. 2. d. 17.

310
nem mandatu peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum, & uentum est mihi mandatum quod erat in vitam, hoc esse in mortem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum sefellit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, ut fiat supra modum peccatum peccans per mandatum. Scimus enim quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, uenundatus sub peccato. Quod enim operor, ignoro; non enim quod uolo hoc ago, sed quod odi illud facio. Si autem quod nolo hoc facio, consentio legi, quoniam bona est. Videmus itaque in his apostolicis uerbis legem non solum non esse peccatum, sed etiam esse sanctam, & mandatum sanctum & iustum & bonum, quo dictum est, Non concupisces. Sed peccatum per bonum fallit, & per illud occidit eos, qui cum sint carnales, putant suis uiribus legem spiritalem se posse complere, & per hoc fiunt non solum peccatores, quod essent etiam si legem non accepissent, sed etiam prauaricatores, quod non essent nisi legem accepissent. Sic enim alio loco dicit: Vbi lex non est, nec prauaricatio. Lex ergo subintrauit, sicut alibi ipse testatur, ut abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Hæc est igitur uilitas legis, quia ostendit hominem sibi ipsi, ut sciat infirmitatem suam, & videat quemadmodum per prohibitionem augeatur potius carnalis concupiscentia quam sanetur. Apperunt enim ardentius quæ uerantur, dum id quod spiritaliter iubetur carnalis obseruare compellitur. Ut autem sit spiritalis qui legem impleat spiritalem, non sit ipsa lege, sed gratia; hoc est, non imperio, sed beneficio; non iubente litera, sed adiuuante spiritu. Incipit autem homo secundum gratiam in interiori homine renouari, ut mente agat quod amat, nec carni consentiat agenti quod odit, id est ut non omnino non concupiscat, sed ut post concupiscentias suas non eat. Quod quidem tam magnum est, ut si omnimodo fieret, & quauis infans, dum sumus in corpore mortis huius, desideria peccati, nulli eorum tamen adhiberemus assensum, non esset unde diceremus patri nostro qui est in caelis, Dimitte nobis debita nostra. Nec tamen ideo tales iam essemus, quales erimus cum mortale hoc induerit immortalitatem. Tunc enim non solum nulli desiderio peccati obediemus, sed nulla erunt desideria talia, quibus non obedire iubeamur. Nunc ergo ubi dicitur, Iam non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum, de concupiscentia carnis dicitur, quæ operatur in nobis motus suos etiam quando eis non obediemus, dum non regnat peccatum in nostro mortali corpore ad obediendum desideris eius, nec exhibemus membra nostra arma iniquitatis peccato, in qua iustitia nondum consummata perseuerant proficientes, ad eius consummationem quandoque ueniemus, ubi peccati concupiscentia non cohibenda atque frenanda, sed nulla sit. Hoc enim lex posuit dicendo, Non concupisces, non quod hic ualeamus, sed ad quod proficiendo tendamus. Verum hoc fit non lege quæ hoc imperat, sed fide quæ hoc impetrat; non litera qua iubetur, sed spiritu quo donatur: non ergo meritis operantis hominis, sed largientis gratia Saluatoris. Utilitas itaque legis est, ut hominem de sua infirmitate conuincat, & gratia medicinam quæ in Christo est, implorare compellat. Omnis enim qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt; quomodo credent, quem non audierunt? Unde paulo post dicit, Igitur fides ex auditu, auditus autem per uerbum Christi. Quæ cum ita sint, qui se I-

A
raëlitas esse carnaliter gaudent, & præter gratiam Christi, in lege gloriantur, ij sunt de quibus item Apostolus ait, quod ignorant Dei iustitiam, & suam uolentes constitutere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Dei quippe dixit iustitiam, quæ homini ex Deo est; suam uero quam putant sibi sufficere ad facienda mandata sine adiutorio & dono eius qui legem dedit. His autem similes sunt, qui cum profiteantur se esse Christianos, ipsi gratia Christi sic auersantur, ut se humanis uiribus diuina existiment implere mandata, ac sic etiam ipsi ignorantes Dei iustitiam, & suam uolentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti, & non quidem nomine, sed tamen errore iudaizant. Hoc genus hominum capita sibi inuenerat Pelagium & Cælestium, impietatis huius assertores acerrimos. Qui recenti iudicio Dei per diligentes & fideles seruos eius etiam catholica communione priuari sunt, & propter eorum impoenitens adhuc in sua datione persistunt. Quisquis ab isto carnali & animali, atque ideo non immerito reprehensibili atque damnabili iudaismo esse querit alienus, non solum ueteres illas obseruationes a se facere debet alienas, quæ iam reuelato Testamento nouo, postea quam uenerunt ea quæ per illas significabantur esse futura, proculdubio esse necessaria destiterunt, ut non iudicetur in cibo & potu, & in parte diei festi & neomeniæ & sabbatorum, quod est uimbra futurorum; uerum etiam illa, quæ in lege ita præcepta sunt, ut ualeant ad informandos mores fidelium, id est, ut abnegantes impietatem, & seculares cupiditates, temperanter & iuste & pie uiuamus in hoc seculo; unde est etiam hoc quod ex lege maxime commendandum elegit Apostolus, Non concupisces, & quæcunque de Deo & proximo diligendo sine ullis figuris sacramentorum præcipiuntur in lege; in quibus duobus præceptis etiam ipse Dominus Christus dicit totam legem prophetasque pendere; sic accipit, sic amplectitur, sic obseruanda esse non dubitat, ut quicquid in eis proficit, non sibi tribuat, sed gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Verum tamen cum quisque isto modo fuerit uerus germanusque Christianus, utrum etiam Iudæus aut Israëlita dicens sit, merito queritur. Quod quidem si non carne, sed spiritu hoc esse intelligitur, non debet ipsum nomen sibi in consuetudine sermonis imponere, sed spiritali intelligentia retinere, ne propter ambiguitatem uocabuli quam non discernit quotidiana locutio, illud profiteri uideatur quod est inimicum nomini Christiano. Hanc autem quæstionem, id est utrum qui Christianus est, etiam Iudæus uel Israëlita possit intelligi, id est beatus nobis aperit & dissoluit Apostolus, ubi dicit: Circumcisio quidem prodest, si legem custodias. Si autem prauaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputium iustitiæ legis custodiar, nonne præputium ei in circumcisione reputabitur, & iudicabit quod ex natura est præputium legem perficiens, te qui per literam & circumcisio nem prauaricator legis es? Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesta carne est circumcisio, sed qui in abscondito Iudæus est, & circumcisio cordis, quæ spiritu est non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Cum igitur audiamus Apostolum Christi commendantem nobis Iudæum in abscondito, non carnis circumcisio nem, sed cordis, & spiritu non litera, quis est iste, nisi Christianus? Sic itaque sumus Iudæi, non carnaliter sed spiritaliter, quemadmodum sumus semen Abraham, non secundum carnem, sicut illi qui de ipso nomine carnali superbja gloriantur, sed secundum spiritum fidei, quod non illi. Scimus enim nos fuisse promissos, quando ei dixit Deus, Patrem multarum gentium posui te. Et quam multa de hac re dicat Apostolus, non uisum est dicimus

ibidem 4.3.
Pelagius
Cælestium
Celsus 2.4.
2. Tim. 2. f.
Rom. 7. b. 7.
Matth. 22. d.
Rom. 1. d. 19.
ibidem 2.8.
Rom. 9. b. 6.
d. quia.

Dicimus enim, inquit, quoniam deputata est Abraham fides ad iustitiam. Quando ergo deputata est? An cum in circumcisio ne esset, an cum esset in præputio? Non in circumcisio ne, sed in præputio. Et signum accepit circumcisio nis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, ut sit pater omnium credentium per præputium, ut deputeretur & illis ad iustitiam, ut sit pater circumcisio nis; non iis solum qui ex circumcisio ne sunt, sed & iis qui sequuntur uestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abraham. Et paulo post: Ideo, inquit, ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei tantum, quod ex lege est, sed & ei quod ex fide est Abraham, qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium posui te. Item ad Galatas: Abraham, inquit, credidit Deo, & deputatum est illi ad iustitiam. Intelligite ergo, quoniam qui ex fide, hi sunt filij Abraham. Prouidens autem Scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, prænu nciauit Abraham: Quia benedicentur in te omnes gentes; ita ut qui ex fide sunt, benedicantur cum fidei Abraham. Iam aliquanto post in eadem epistola, Fratres, inquit, secundum hominem dico; tamen hominis confirmatum testamentum nemo irritum facit aut superordinat: Abraham dicta sunt promissiones, & semini eius. Non dicit, Et seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in uno: Et semini tuo, quod est Christus. Item paulo post, Omnes enim vos, inquit, unum estis in Christo Iesu; si autem vos estis Christi, ergo Abraham semen estis, secundum promissionem hæredes. Secundum istum ergo intellectum apostolicum inueniuntur Iudæi qui Christiani non sunt, cum ex carne Abraham originem ducant, non esse filij Abraham. Cum enim dicit, Intelligite ergo, quoniam qui ex fide, hi sunt filij Abraham; profecto significat eos, qui ex fide non sunt, non esse filios Abraham. Ac per hoc, nisi Iudæis eo modo sit pater Abraham, quomodo est nobis, quid eis prodest, quod de carne eius exorti sunt, & nomen sine uirtute tenentur? Cum autem ad Christum transierunt, & incipiunt esse ex fide filij Abraham, tunc erunt Iudæi, non in manifesto, sed in abscondito; circumcisio ne cordis, spiritu non litera, quorum laus non sit ex hominibus, sed ex Deo. Ab hac autem fide alienati, in ramis fractis deputabuntur ex illa olea, in cuius radicem idem dicit Apostolus inseri oleastrum, id est gentes; quod utique non fit per carnem, sed per fidem, neque per legem, sed per gratiam, nec per literam, sed per spiritum, neque carnis circumcisio ne, sed cordis, nec in manifesto, sed in abscondito, nec laude ex hominibus, sed ex Deo, ut sit unusquisque Christianus, sicut non carnalis, sed spiritalis Abraham filius, ita non carnalis, sed spiritalis Iudæus, nec carnalis, sed spiritalis Israëlita. Nam & de isto nomine sic Apostolus loquitur: Non enim omnes qui ex Israël, hi sunt Israël: neque qui sunt semen Abraham, omnes filij, sed in Isaac uocabitur tibi semen; hoc est, non ij qui filij carnis, hi filij Dei, sed filij promissionis deputantur in semen. Nonne mirabilia magna sunt ista, profundumque mysterium, ut multi ex Israël non nati, sint Israël, & multi non sint filij, cum sint semen Abraham? Quomodo enim non sunt quomodo nos sumus, nisi quia non sunt filij promissionis ad Christi gratiam pertinentes, sed filij carnis nomen inane gestantes? ac per hoc nec illi sunt Israël sicut sumus nos; nec nos sumus Israël, sicut sunt illi. Nos enim sumus secundum spiritalem regenerationem, illi secundum carnalem generationem. Intuendum est quippe ac discernendum, alium esse Israël qui propter carnem nomen accepit, alium uero qui propter spiritum rem, quæ illo nomine significatur obtinuit. Nunquid enim ex Agar ancilla Saræ nati sunt Israëlita? Nonne Ismael ex illa

natus est, & non Israëlitarum, sed Ismaelitarum gentem suo semine propagauit? De Sara tanque uenit Israël per Isaac, qui ex promissione natus est Abraham, tamen cum secundum propaginem carnis se ita res habeat, uenit ad intellectum spiritalem, & inuenitur ad Saram non pertinere carnales Israëlita, qui ex illa carnis originem ducunt, & pertinere ad eam potius Christiani, qui non secundum Ismael filij sunt carnis, sed secundum Isaac filij sunt promissionis, non ad ipsius Isaac carnale semen, sed ad spirituale mysterium pertinentes. Ita quippe ad Galatas Apostolus loquitur: Dicite mihi, Sub lege esse uolentes, legem non audistis? Scriptum est enim quod Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera. Sed ille quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem, quæ sunt in allegoria. Hæc enim sunt duo Testamenta. Vnum quidem à monte Sina, in seruiture generans, quod est Agar. Sina enim mons est in Arabia, qui conuictus est huic, quæ nunc est Hierusalem, & seruit cum filiis suis. Quæ autem sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra. Scriptum est enim, Latere sterilis quæ non parit, erumpe & exclama quæ non parturis; quia multi filij desertæ magis quam eius quæ habet uirum. Nos autem fratres secundum Isaac, promissionis filij sumus. Sed sicut tunc qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit Scriptura? Eice ancillam & filium eius, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Nos autem fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ; qua libertate Christus nos liberauit. Ecce secundum istam spiritalem atque apostolicam intelligentiam nos potius pertinemus ad liberam Saram, qui ex illa nullam carnis propaginem trahimus. Iudæi autem qui ex illa carnis propaginem trahunt, ad Agar potius ancillam pertinere monstratur, de qua carnis propagationem non trahunt. In nepotibus etiã Abraham & Saræ, id est filius Isaac & Rebecca, illis geminis Esau & Iacob, qui postea uocatus est Israël, hoc ipsum magnum & profundum mysterium reperitur. De quo idem Apostolus loquens, cum per Isaac promissionis filios commemorasset ad Christi gratiam pertinentes, Non solum autem illa, inquit, sed & Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri. Nondum enim natis, nec qui egerint aliquid boni aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex uocante dictum est ei, Quia maior seruiet minori; sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Hæc certe doctrina apostolica atque catholica satis euidenter indicat nobis, secundum originem carnis ad Saram Iudæos, id est Israëlitas; ad Agar uero, Ismaelitas pertinere. Secundum autem mysterium spiritus ad Saram Christianos, ad Agar Iudæos. Item secundum originem carnis ad Esau, qui dictus est etiam Edom, gentem Idumæorum; ad Iacob autem, qui dictus est etiã Israël, gentem Iudæorum. Porro secundum mysterium spiritus, ad Esau Iudæos, ad Israël pertinere Christianos. Ita quippe impletur quod scriptum est, Maior seruiet minori; id est, prior natus populus Iudæorum, posteriori nato populo Christianorum. Ecce quemadmodum sumus Israël adoptione diuina, non humana cognatione gloriantes, nec in manifesto, sed in occulto, nec litera sed spiritu, nec carnis, sed cordis circumcisio ne Iudæi. Quæ cum ita se habeant, non tamen debemus consuetudinem sermonis humani inepta loquacitate confundere, & in rebus discernendis frequentata uocabula perturbata significatione miscere, ut eos qui Christiani sunt, & appellatione uisitatissima Christiani uocantur, inusitato uocabulo aliquis affectet appellare Iudæos, uel cum sit ipse uoceturque

turque Christianus, Israëlita potius nomine delectetur, & quod in mysterio debet semper intelligere, parcius autem ore proferre, hoc in quotidiana loquendi consuetudine magis eligat frequentare inepta insolentia, & si dici potest imperita scientia. Nunquid enim apostoli, per quos ea didicimus, ista nesciebant, quomodo nos potius simus semen Abraham secundum Isaac promissionis haeredes, & Iudaei spiritu, non litera, cordis circumcissione, non carnis, & non secundum carnem Israël, sed Israël Dei? Sciebant utique ista multo sapientius certiusque quam nos, & tamen in loquendi consuetudine Iudaeos & Israëlitas eos appellabant, qui secundum carnem de Abraham stirpe venientes, ab omnibus vocabantur hoc nomine. Namque ait Apostolus: Iudaei signa perunt, & Graeci sapientiam quaerunt, nos autem praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Ipsi autem vocatis Iudaeis & Graecis, Christum Dei virtutem & sapientiam. Quos dixit Graecos, hos etiam gentium nomine significavit, eo quod haec lingua maxime excellit in gentibus. Iudaeos tamen ipsos vocavit, quos omnes hoc nomine appellant: Nam si Christiani ipsi sunt Iudaei, Christianis est ergo scandalum Christus crucifixus, de quo dictum est, Iudaeis quidem scandalum. Quis hoc nisi infanissimus sentiat? Idem dicit: Sine offensione estote Iudaeis & Graecis & Ecclesiae Dei. Quomodo ista distingueret, si & Ecclesiam Dei in quotidiana loquendi consuetudine Iudaeos appellare deberet? Item ait: Quos & vocavit non solum ex Iudaeis, sed etiam ex gentibus. Quomodo vocavit ex Iudaeis, si potius ex non Iudaeis vocavit, ut essent Iudaei? Item de Israëlitis, Quid ergo dicemus, inquit? Quia gentes quae non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quae ex fide est: Israël autem persequens legem iustitiae, in lege iustitiae non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis. Item, Ad Israël autem quid dicit? Tota die extendi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. Et fecurus adiungit: Dico ergo, Numquid repulit Deus plebem suam? Absit. Nam & ego Israëlita sum, ex semine Abraham de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam quam praesciuit. Quomodo hic appellavit Apostolus Israël non credentem & contradicentem, si Christiani sunt Israël, vel quomodo se appellavit Israëlitam? Nunquid ex eo quod Christianus factus erat? Non utique, sed ex eo quod secundum carnem fuerat ex semine Abraham, de tribu Benjamin, quod non sumus nos secundum carnem, quamvis secundum fidem simus semen Abraham, ac per hoc & Israël. Sed aliud est quod agnoscit altioris intelligentia sacramenti, aliud quod exposcit quotidiana consuetudo vocabuli. Denique? Aptius iste nescio quis, de quo scripsisti, quod doceat iudaizare Christianos, eo modo se sicut insinuavit sanctitas tua, Iudaeum & Israëlita vocat, ut ab eis prohibeat, a quibus pro temporis illius congruentia lex per sanctum famulum Dei Moysen data prohibebat, & ceteras illius temporis observationes iam nunc apud Christianos abolitas remotasque persuadeat, quas umbras futurorum appellat Apostolus, ut & prophetia in illis intelligatur, & eorum observatio iam euacuata monstratur, unde apparet quare se iste Aptius velit Israëlitam Iudaeumque vocari, non spiritaliter, sed omnino carnaliter. Nos autem nec illis observationibus, quae nouo Testamento revelato euacuatae sunt, tenemur obstricti, & praecipua legis huic etiam temporaria necessaria, qualia sunt, Non adulterabis, non homicidium facies, non concupisces, & si quod est aliud mandatum quod in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tamquam teipsum, non viribus humanis, quasi

nosram constituentes iustitiam, sed gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, in ea iustitia, quae nobis ab illo est obseruanda esse didicimus & docemus. Nec tamen ideo nos negamus semen Abraham, quibus dicit Apostolus: Vos ergo Abraham semen estis: aut Iudaeos in abscondito, de qualibus idem dicit: Non enim qui in manifesto Iudaeus est, neque quae in manifesto in carne est circumcissio, sed qui in abscondito Iudaeus est, & circumcissio cordis, quae est spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est, aut Israëlitas spirituales, ad eum scilicet pertinentes cui minori praedictum est seruiturum esse maiorem. Sed haec vocabula nobis non indecenter imponimus, eaque mysteriorum intelligentia continemus, non verborum insolentia ventilamus.

Nectarius Augustinum rogat, ut intercedat pro suis ciuibus.

EPISTOLA CCI.

Domino insigni & merito suscipiendo fratri Augustino episcopo Nectarius.

QUANTA sit charitas patriae, quoniam nostri praeter eo. Sola est enim quae parentum iure vincat affectum. Cui si nullus esset consulendi modus, aut finis bonis, dignè ab eius muneribus excusari. Sed quoniam crescit in dies singulos dilectio & gratia civitatis, quantumque aetas fini proxima est, tantum incolumem ac florentem relinquere patriam cupimus, idcirco gaudeo primum quod apud instructum disciplinis omnibus virum mihi hic est sermo institutus. In Calamensi colonia multa sunt, quae merito diligamus, vel quod in ea geniti sumus, vel quod eidem magna contulisse videmur officia. Haec ergo domine praestantissime & merito suscipiende, non leui populi sui errato prolapsa est. Quod quidem si iuris publici rigore metiamur, debet plecti severiori censura. Sed episcopum fas non est, nisi salutem hominibus impertire, & in meliore causis adesse, & apud omnipotentem Deum veniam aliorum mereri delictis. Quamobrem quanta possum supplicatione depono, ut si defendenda res est, innoxius defendatur, ab innocentibus molestia separatur. Praestata hoc quod secundum naturam tuam peruides postulari. De damnis facilis potest haberi taxatio, tantum supplicia deprecamur. Accipitor Deo vituas, domine insignis & merito suscipiendo frater.

In ciuitate quadam idololatraz contra recens Caesaris edictum per occasionem sacrorum suorum impetu fecerat in Christianos, trucidatis aliquot, ac spoliatis multis, cum ob tam immane facinus formidarent Caesaris iram, Nectarius rogat Augustinum, ut intercedat ne innocentes cum nocentibus plecterentur. Augustinus respondet, illic alios nocentiores, alios minus nocentes, alios nocentissimos inueniri posse, innocentem neminem. Promittit tamen ut respicientibus parcat, & cum nocentibus etiam agatur mitius, sed haec tenus, ne caeteri impunito exemplo ad audenda similia prouocentur.

EPISTOLA CCII.

Domino eximio meritoq; honorabili fratri Nectario Augustinus.

IAM senio frigeſcētibus membris, feruere animum, Ictum patriae charitate, nec miror, sed laudo, teque non tantum tenere memoriter, verum etiam vita ac moribus demonstrare, quod nullus sit patriae consulendi modus aut finis bonis, non inuitus, imò etiam libens accipio. Vnde supernae cuiusdam patriae, in cuius sancto amore pro nostro modulo inter eos, quibus ad illam capeſſendam conſulimus, periclitamur atque laboramus, talem etiam teipsum ciuem habere vellemus, ut eius portiunculam in hac terra peregrinanti, nullum consulendi modum finemque, censeret, tanto effectus melior, quanto meliori ciuitati officia debita prerogares, in eius aeterna pace nullum gaudendi finem inuenturus, cuius ad tempus laboribus nullum tibi finem statueres

tueres consulendi. Verum hoc donec fiat, neque enim desperandum est, illam te patriam posse acquirere, vel iam acquirendam prudentissime cogitare, ad quam te pater etiam, qui in ista genuit antecessit, hoc donec fiat, da nobis veniam, si propter patriam nostram quam cupimus nunquam relinquere, contristamus patriam tuam, quam cupis florētem relinquere, de cuius quidem floribus, si cum tua prudentia disputemus, non est verendum ne tibi difficile persuadeatur, aut verò etiam non facile occurrat, quemadmodum florere ciuitas debeat. Commemoravit Poeta ille vestrarum clarissimus literarum quosdam flores Italiae, sed nos in vestra patria non tam experti sumus, quibus floruit terra illa viris, quam quibus arserit armis. Imò verò non armis, sed flammis, nec arserit, sed incenderit. Quod tantum scelus si fuerit impunitum, nulla digna correctione prauorum florentem te patriam putas relicturum: o flores non planè fructuam, sed spinarum. Compara nunc vtrum malis florere patriam tuam pietate, an impietate, correctis moribus, an securis ausibus. Compara ista, & vide vtrum in patriae tuae amore nos vincas, vtrum eam magis veriusque cupias florere quam nos. Intruere paululum ipsos de Republica libros, unde illum effectum amantissimi cuius ebibisti, quod nullus sit patriae consulendi modus aut finis bonis. Intruere, obsecro te, & cerne quantis tibi laudibus frugalitas & continentia praedicetur, & erga coniugale vinculum fides, certique honesti ac probi mores, quibus cum praepollet ciuitas, verè florere dicenda est. Hi autem mores in Ecclesiis toto orbe crescentibus, tanquam in sanctis auditoriis populorum docentur atque discuntur, & maximè pietas, qua verus & verax colatur Deus, qui haec omnia, quibus animus humanus diuinæ societati ad inhabitandam aeternam caelestemque ciuitatem instruitur & aptatur, non solum debet aggredienda, verum etiam donat implenda. Inde est quod deorum multorum salorumque simulachra, & praedixit euerſum iri, & praecipit euerſi. Nihil enim homines tam infociabiles reddit vitæ peruersitate, quam illorum deorum imitatio, quales describuntur & commendantur literis eorum. Denique illi doctissimi viri, qui rempublicam ciuitatemque terrenam, qualis eis esse debere videbatur, magis domesticis disputationibus requirebant, vel etiam describebant, quam publicis actionibus instituebant atque formabant, egregios atque laudabiles quos putabant homines, potius quam deos suos imitandos proponebant erudiendae indoli iuuentutis. Et reuera Terentianus ille adolescens, qui spectans tabulam pictam in pariete, ubi pictura inerat de adulterio regis deorum, libidinem qua rapiebatur, stimulis etiam tantae autoritatis accendit, nullo modo in illud flagitium vel concupiscendo laberetur, vel perpetrando immergeretur, si Catonem maluisset imitari quam Iouem, sed quo pacto id faceret, cum in templis adorare cogeret Iouem potius quam Catonem? Verum haec ex comœdia, quibus impiorum luxus & sacrilega superstitio conuinceretur, proferre forsitan non debemus. Lege vel recole in eisdem libris quam prudenter disseratur, nullo modo potuisse scriptiones & actiones recipi comœdiarum, nisi mores recipientium consonarent, ita clarissimorum virorum in republica excellentium, & de republica disputantium autoritate firmatur, nequiffimos homines fieri deorum imitatione peiores, non sanè verorum, sed falſorum atque fictorum. At enim illa omnia, quae antiquitus de vita deorum moribusque conscripta sunt, longè aliter sunt intelligenda atque interpretanda sapientibus. Ita verò in templis populis congregatis recitari huiuscemodi salubres interpretationes heri & nudius tertius audiuimus.

Quanto te sicine caecum est humanum genus aduersus veritatem, ut tam aperta & manifesta non sentiat? Tot locis pingitur, funditur, tunditur, sculpiritur, scribitur, legitur, agitur, cantatur, saltatur Iupiter, adulteria tanta committens, quantum erat ut in suo Capitolio ista prohibens legeretur? Haec mala dedecoris, impietatisque plenissima, si nemine prohibente in populis ferueant, adoretur in templis, rideantur in theatris, cum his victimas immolant, vastetur pecus etiam pauperum, cum haec histiones agunt & saltant, effundantur patrimonialia diuitum, ciuitates florere dicuntur? Horum planè florum non terra fertilis, non aliqua opulēs virtus, sed illa dea Flora digna mater inuenta est, cuius ludi scenici tam effusore & licentiore turpitudine celebrantur, ut quibus intelligat quale daemonium sit, quod placari aliter non potest, nisi illic non aues, non quadrupedes, non denique sanguis humanus, sed multo scelestius pudor humanus tanquam immolatus intereat. Haec dixi propter quod scripsisti. Quantum tibi aetas fini proxima est, cupere te ut patriam tuam incolumem ac florentem relinquis. Tollantur iam ista omnia vana & insana, conuertantur homines ad verum Dei cultum moresque castos & pios, tunc patriam tuam florentem videbis, non opinione stultorum, sed veritate sapientium, cum haec patria carnalis generat, non tuae, portio fuerit illius patriae, cui non corpore, sed fide nascimur, ubi omnes sancti & fideles Dei post labores velut hyemales vitae huius interminata aternitate florebunt. Nobis itaque cordi est, neque Christianam amittere mansuetudinem, neque perniciosum caeteris imitationis exemplum in illa ciuitate relinquere. Quomodo id agamus, aderit Deus, si eis non ita grauius indignetur. Alioquin & manufactudo quam seruare cupimus, & disciplina qua uti moderate nitimur, impediti potest, si Deo aliud in occulto placet, siue iudicanti hoc tantum malum flagello acriore plectendum, siue etiam vehementius irascenti, si non correctis, nec ad se conuersis ad tempus esse voluerit impunitum. Praescribit nobis quodammodo prudentia tua de persona episcopali, & dicit patriam tuam non leui populi sui errato prolapsam, Quod quidem si iuris publici rigore metiamur, debet plecti severiori censura, sed episcopum, inquis, fas non est nisi salutem hominibus impertire, & pro statu meliore causis adesse, & apud omnipotentem Deum veniam aliorum mereri delictis. Haec omnino seruare conamur, ut severiore censura nemo plectatur, neque a nobis, neque ab alio vilo intercedentibus nobis, & salutem hominibus cupimus impertire, quae posita est in recta viuendi felicitate, non in male faciendi securitate. Veniam quoque non tantum nostris, verum & aliorum instamus delictis mereri, quod impetrare nisi pro correctis omnino non possumus. Adiungis etiam & dicit: Quanta possum supplicatione depono, ut si defendenda res est, innoxius defendatur, ab innocentibus molestia separatur. Accipe breuiter quae commissa sint, & noxios ab innocentibus ipse discerne. Contra recentissimas leges, calendis Iunius festo Paganorum sacrilega sollennitas agitata est, nemine prohibente, tanta insolenti ausu, ut quod nec Iuliani temporibus factum est, petulantissima turba saltantium in eodem profus vico ante fores transiret Ecclesiae. Quam rem illicitissimam atque indignissimam clericis prohibere tentantibus, Ecclesia lapidata est. Deinde post dies ferme octo, cum leges notissimas episcopus ordini replicasset, & dum ea quae iusta sunt, velut implere disponunt, iterum Ecclesia lapidata est. Postridie nostris ad imponendum perditis metum, quod videbatur apud acta dicere volentibus publica iura negata sunt.

Eodemque ipso die ut vel diuinitus terrentur, grandis lapidationis reddita est, qua transacta continuo tertiam lapidationem, & postremo ignes ecclesiasticis textis atque hominibus intulerunt, vnum seruorum Dei, qui oberrans occurrere potuit, occiderunt, ceteris partim ubi potuerant latitantibus, partim quod potuerant fugientibus, cum interea contrusus atque coarctatus quodam loco se occultaret episcopus, ubi ad mortem quereantium voces audiebat sibi que increpantium, quod eo non inuenio gratis tantum perpetrassent scelus. Gesta sunt haec ab hora ferme decima usque ad noctis partem non minimam. Nemo cōpescere, nemo subuenire tentauit illorum quorum esse grauis posset autoritas, praeter vnum peregrinum, per quem & plurimi serui Dei de manibus interficere conantium liberati sunt, & multa extorta praedantibus per quem clarum factum est, quam facile illa vel omnino non fierent vel coepa desisterent, si ciues, maximeque primates ea fieri perficique veruissent. Proinde in vniuersa illa ciuitate non innocentes a nocentibus, sed minus nocentes a nocentioribus poteris fortasse discernere. Nam in paruo peccato illi sunt, qui metu deterri maximeque non offenderent eos, quos in illo oppido plurimum posse, & inimicos Ecclesiae noerant, opem ferre non ausi sunt. Scelerati autem omnes, quibus etsi non facientibus, neque immittentibus, tamen volentibus ista commissa sunt, sceleratiores qui commiserunt, sceleratissimi qui immiserunt. Sed de immisione suspicionem putemus esse non veritatem, nec ea discutiamus quae nisi tormētis eorum, per quos inquiruntur inueniri omnino non possunt. Demus etiam veniam timori eorum, qui potius Deū pro episcopo, & seruis eius deprecandum, quam potentes inimicos Ecclesiae offendendos esse putauerunt. Quid eos qui restant, nullane censet disciplina coercendos, & proponendum existimas impunitum tam immanis furoris exemplum? Non praeterita vindicando pacere iram nostram studemus, sed misericorditer in futurum consulendo satagimus. Habent homines mali, ubi & per Christianos non solum mactent, verum etiam vtiliter salubriterque plectantur. Habent enim quod corpore incolumi viuunt, habent vnde viuunt, habent vnde male viuunt. Duo prima salua sint, ut quos poeniteat sint, hoc optamus, hoc quantum in nobis est, etiam impessa opera instamus. Tertium vero, si Deus voluerit, tanquam putre noxiumque refecari, valde misericorditer puniet. Si autē vel amplius voluerit, vel ne hoc quidem permisit, altioris & perfectioris consilij ratio penes ipsum est, a nobis curam officiumque oportet impendi, quousque videre conceditur, deprecantibus eum ut animum nostrum approbet, quo cunctis volumus esse consultum, nihilque fieri sinat per nos, quod & nobis & Ecclesiae suae non expedire longē melius nouit ipse quam nos. Modō cum apud Calamam essemus, ut nostri in tam graui dolore vel consolarentur afflicti, vel sedarentur accensī, quantum potuimus quod in tempore oportuif se existimauimus, cum Christianis egimus. Deinde etiam ipsos Paganos, mali tanti caput & causam, peccantes ut ab eis videremur, admisimus, ut hac occasione admoneremus eos quid facere deberēt, si saperēt, non tantum pro remouēda praesenti sollicitudine, verum etiam pro inquirenda salute perpetua, multa a nobis audierunt, multum etiam ipsi rogauerunt, sed absit ut tales serui simus, quos ab eis rogari delectet, a quibus noster Dominus non rogatur. Vnde peruides pro viuacitate mentis tuae, ad hoc esse nitendum seruata mansuetudine, & moderatione Christiana, ut aut ceteros deterreamus eorum imitari peruersitatem, aut ceteros opremus eorum imitari correctionem. Dana quae illata sunt, vel tolerantur a Christianis, vel resar-

ciuntur per Christianos. Animarum vero lucra, quibus acquirendis cum periculo etiam sanguinis inhiamus, & in loco illo quaestuosius prouenire, & aliis locis illo exemplo non impediri desideramus. Dei misericordia nobis praestet de tua salute gaudere.

Augustinus presbyter Maximino episcopo Donatista, qui diaconum orthodoxum baptizasse dicebatur, ut aut fateatur factum, aut profiteatur se orthodoxum, inuitans illum vel ad colloquium, vel ad rescribendum, ut concordia Ecclesiae faciat.

EPISTOLA CCIII.

Domino dilectissimo & honorabili fratri Maximino, Augustinus presbyter Ecclesiae catholicae, in Domino salutem.

PRIVS quam ad rem veniam, de qua tuae benevolentiae scribere volui, tituli huius epistolae, ne vel te, vel alium quempiam moueat, rationem breuiter reddam. Domino scripsi, quia scriptum est, Vos in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per charitatem seruite inuicem. Cum ergo vel hoc ipso officio literarum per charitatem tibi seruiam, non absurdē te dominum voco propter vnum & verū Dominum nostrum, qui nobis ista praecipit. Dilectissimo autem quod scripsi, nouit Deus quod non solum te diligam, sed ita diligam ut meipsum, quandoquidem bene mihi sum conscius, bona me tibi optare quae mihi. Honorabili vero quod addidi, non ad hoc addidi ut honorarem episcopatum tuum; mihi enim episcopus non es, neque hoc cum contumelia dictum acceperis, sed ex animo quo in ore nostro debet esse, Est, est, Non, non. Neque enim ignoras, aut quisquam hominum qui nos nouit ignorat, neque te esse episcopum meum, neque me presbyterum tuum. Honorabilem igitur ex ea regula te libenter appello, qua noui te esse hominem, & noui hominem ad imaginem Dei, & similitudinem factum, & in honore positum ipso ordine & iure naturae, si tamen intelligendo, quae intelligenda sunt, seruet honorem suum. Nam ita scriptum est, Homo in honore positus non intellexit, comparatus est iumentis insensatis, & similis factus est illis. Cur ergo te honorabilem in quantum homo es, non appellem, cum praesertim de tua salute atque correctione quamdiu in hac vita es, desperare non audeam? Fratrem vero ut vocē, non te latet praecipuum nobis esse diuinitus, ut etiam eis, qui negant te fratres nostros esse, dicamus: Fratres nostri estis, & hoc vehementer valet ad causam, propter quam scribere volui fraternitati tuae. Iam enim reddita ratione cur epistolae talem ianuam fecerim, audi placidissime quae sequuntur. Ego cum in ista regione consuetudinem hominum lugendam atque plangendam, qui cum Christiano nomine gloriantur, Christianos rebaptizare non dubitant, quibus verbis poteram detestari, non defuerunt laudatores tui, qui mihi dicerent te ista non facere. Fateor, primō non credidi. Deinde considerans posse fieri ut animam humanam de futura vita cogitantem Dei timor inuaderet, ut se ab scelere apertissimo temperaret, gratulor credidi, quod tali proposito ab Ecclesia catholica nolueris esse nimis alienus. Quarebam sane occasionem loquendi tecum, ut si fieri posset ea, quae parua remanserat, inter nos dissensio tolleretur. Cum ecce ante paucos dies diaconum nostrum Mutuggensem te rebaptizasse nunciatum est. Dolui vehementer, & illius miserabilem lapsum, & tuum frater inopinatum scelus. Noui enim quae sit Ecclesia catholica, gentes sunt haereditas Christi, & possessio Christi termini terrae. Nostis & vos, aut si non nostis, aduertite, facillimē a volentibus sciri potest. Rebaptizare igitur haereticum hominem, qui haec sanctitatis signa perciperit quae Christiana tradidit disciplina, omnino peccatum

peccatum est: Rebaptizare autem catholicum, immanissimum scelus est. Tamen non adeo credens, quia de te mihi bene persuasum tenebam, Mutuggenam ipse perrexi, & eum quidem miserum videre non potui, a parentibus vero eius audiui, quod vester iam etiam diaconus factus sit. Et tamen tam bene adhuc de tuo corde sentio, ut eum rebaptizatum esse non credam. Quare te frater dilectissime per diuinitatem & humanitatem Domini nostri Iesu Christi obsecro, ut rescribere mihi digneris quid gestum sit. Et sic rescribere, ut noueris me in Ecclesia fratribus nostris epistolam tuam velle recitare. Quod ideo scripsi, ne cum id postea facerem, quod me non sperares esse facturum, offenderem charitatem tuam, & iustam de me apud communes amicos querelam deponeres. Quid ergo te impediatur ad rescribendum, non video. Si enim rebaptizas, nihil est quod homines de tuo collegio formides, cum id te rescripseris facere, quod te illi facere etiam si nolles iuberent. Cum autem id quantis potueris documentis faciendum esse defenderis, non solum non succentebunt, sed etiam praedicabunt. Si autem non rebaptizas, arripe libertatem Christianam frater Maximine, arripe quae te; non cuiusquam hominis in contemplatione Christi, aut reprehensionem verearis, aut exhorreas potestatem. Transit honor huius seculi, transit ambitio. In futuro Christi iudicio, neque absidē gradatā, nec cathedrae velatae, nec sanctimonialium occurfantium atque cantantium greges adhibebuntur ad defensionem, ubi exeperit acculare conscientia, & conscientiarum arbitrio iudicare. Quae hic honorant, ibi onerant; quae hic releuant, ibi grauant. Ista quae pro tempore propter Ecclesiae vtilitatem honori nostro exhibentur, defendentur forte bona conscientia, defendere autem non poterunt malam. Quod ergo tam pio & tam religioso animo facis, ut tamen facis, ut ecclesiae catholice baptismum non iteres, sed approbes potius tanquam vnius verissimae matris, quae omnibus gentibus, & regeneratis sinum pandit, & regeneratis vbera infundit, tanquam vnius possessionis Christi, sese vsque ad terrae terminos porrigitis, si hoc vere facis, cur non erumpis in exultantem & liberam vocem? Cur lucernae tuae tam vtilem splendorem premis sub modio? Cur non discis atque abiectis veteribus pellibus timida seruitutis, Christiana potius indutus fiducia existis & dicitis, Ego vnum baptismum noui, patris & filij & Spiritus sancti nomine consecratum atque signatum? Hanc formam ubi inuenio necesse est ut approbem; non destruo quod Dominicum agnosco, non exufflo vexillum regis mei. Vestem Christi & qui diuiserunt, non violauerunt, & illi adhuc Christum non resurrectorum crediderant, sed morientem videbant. Si a persecutoribus vestis non conscissa est pendens in cruce, cur a Christianis destruitur sacramentum sedentis in caelo? Si veteris populi temporibus Iudaeus essem, quando aliud esse melius non possem, accepissem utique circumcisionem. Quod signaculum iustitiae fidei tantum illo tempore valuit, antequam Domini euacuaretur aduentu, ut infantem filium Moysi angelus praefocasset, nisi mater arrepto calculo circumcidisset puerum, & hoc sacramento immineternam perniciem depulisset. Hoc sacramentum etiam Iordanem fluuium refrenauit, & reduxit in fontem. Hoc sacramentum ipse Dominus quamuis euacuauerit crucifixus, tamen natus accepit. Non enim signacula illa damnata sunt, sed succedentibus opportunioribus decesserunt. Nam sicut circumcisionem abstulit Domini primus aduentus, sic baptismum auferet secundus aduentus. Sicut enim nunc postea quam venit libertas fidei, & remotum est seruitutis iugum, nullus Christianus circunciditur carne, sic tunc regnantibus

iustus cum Domino, damnatisque in piis, nemo rebaptizabitur, sed illud quod ista praefigurauit, id est circumcisio cordis, & mundatio conscientiae manebit in aeternum. Si ergo illo tempore Iudaeus essem, & veniret ad me Samaritanus, velletque illo errore derelicto, quem etiam Dominus improbauit, dicens: Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus; quoniam salus ex Iudaeis est. Vellet ergo Samaritanus quae Samaritani circūciderant fieri Iudaeus, vacaret certe iterationis audacia, & id quod apud haesim factum erat quod praeeperat Deus, non repetere sed approbare cogere. Quod si in carne circumcisi hominis non inuenirem locum ubi circumcisionem reppererem, quia vnum est illud membrum, multo minus inuenitur locus in vno corde ubi baptismus Christi repetatur. Ideo qui duplicare baptismum vultis, necesse est omnino ut corda duplicia requiratis. Clama ergo recte te facere, si non rebaptizas, & non solum sine trepidatione, sed etiam cum gaudio mihi inde rescribe. Nulla te ruorum consilia frater exterceant. Si enim hoc eis displicuerit, non sunt digni qui te habeant. Si autem placuerit, credimus de misericordia Domini, qui timentes sibi displicere, & conantes placere nunquam deserit, quod inter vos & nos cito pax erit, ne propter honores nostros, de qua sarcina periculosa ratio reddetur, misere plebes credentes in Christum habeant in domibus suis communes cibos, & mensam Christi commune habere non possint. Nonne ingemiscimus quod vir & vxor ut fideliter coniungant corpora sua, iurant sibi plerumque per Christum, & ipsius corpus Christi diuersa communione dilanant? Hoc tantum scandalum, tantus diaboli triumphus, tanta pernicietas animarum, si per tuam modestiam & prudentiam & dilectionem, quam debemus ei qui pro nobis suum sanguinem fudit, ablata de medio in his regionibus fuerit, quis explicet verbis quam tibi palmam praeparat Dominus, ut ad caetera membra sananda quae per totam Africam tabefacta miserabiliter iacent, a te proficiatur tam imitabile medicinae documentum? Quam vereor, quoniam cor meum videre non potes, ne tibi cum insultatione potius quam cum dilectione loqui videar. Sed certe amplius quid faciam non inuenio, nisi ut inspiciendum sermonem meum tibi offeram, animum Deo. Tollamus de medio inania obiecta quae a partibus imperitis iactari contra inuicem solent, nec tu obicias tempora Macariana, nec ego seruitiam Circumcellionum. Si hoc ad te non pertinet, nec illud ad me. Area Dominica nondum ventilata est, sine paleis esse non potest. Nos oremus atque agamus quantum possumus, ut frumentum firmus. Ego rebaptizato diacono nostro silere non possum. Scio enim quam mihi silentium perniciosum sit. Non enim cogito in ecclesiasticis honoribus tempora ventosa transigere, sed cogito me principi pastorum omnium rationem de commissis ouibus redditurum. Si forte nolles ut haec tibi scriberem, oportet te frater ignoscere timori meo. Multum enim timeo ne me tacente & dissimulante, alij quoque rebaptizentur a vobis. Decreui ergo, quantum vires & facultatem Dominus praebere dignatur, causam istam sic agere, ut pacificis collationibus nostris omnes qui nobis communicant nouerint, ab haesibus aut schismatibus quantum catholica distet Ecclesia, & quantum sit cauenda pernicietas vel zizaniorum vel praecursorum de vite Domini sarmentorum. Quam concordationem mecum si libenti animo susceperis, ut concordiis nobis amborum literae populis recitentur, ineffabili exultabo letitia. Si autem id a quo animo non accipis, quid faciam frater, nisi ut te quoque inuito epistolam nostras populo catholico legam, quo esse possit instructior? Quod si rescribere dignatus non fueris,

al. inueniri. al. qua.

Galat. 3.

Gen. 1. d. 27.

Psalm. 48. d. 21.

Num. 19. c. 24.

Exodi 4. f. 24.

vel meas solas egere decreui, vt saltem diffidentia vestra cognita rebaptizari erubescant. Neq; id agam cum miles praefens est, ne quis vestrum arbitretur tumultuosius me agere voluisse quam ratio pacis desiderat, sed post abcessum militis, vt omnes qui nos audiunt intelligant, non hoc esse propositi mei, vt inuiri homines ad cuiusquam communionem cogantur, sed vt quietissime quarentibus veritas innotescat. Cessabit a nostris partibus timor temporalium potestatum; cesset etiam a vestris partibus terror congregatorum Circumcellionum. Re agamus, ratione agamus, diuinarum Scripturarum authoritatibus agamus, quieti atque tranquilli quantum possumus petamus, quaeramus, pulsemus, vt accipiamus & inueniamus, & aperiat nobis, ne forte fieri possit, vt adiuuante Domino concordēs conatus & orationes nostras, tanta deformitas atq; impietas Africanarum regionum de nostris terris incipiat aboleri. Si non credis post discessum militum me velle agere, post discessum militum tu rescribe. Si enim ego praesente milite literas meas legere populo voluero, prolata epistola mea demonstrabit me fidei violatorem. Quod misericordia Domini auertat a monibus atque instituto meo, quod mihi per iugum suum inspirare dignatus est. Episcopus meus beneuolentiae tuae fortasse potius literas misisset, si esset praesens, aut ego illo vel iubente vel permissu te scripsissem. Sed illo absente cum diaconi rebaptizatio recens esse dicitur, frigescere actionem ipsam dilatione non passus sum, de fraterna & vera morte acerbissimi doloris aculeis excitatus. Quem dolorem meum adiuuante misericordia & providentia Domini, pacis fortasse compensatio lenitura est. Deus & Dominus noster tibi mentem pacatam inspirare dignetur, domine dilectissime frater.

Augustinus Donato presbytero Donatista, qui cum citaretur ad concilium, conatus sit sibi vim inferre, sua det vt re sobrie perpensa respiciat, docens prauam voluntatem recte cogi ad meliora.

EPISTOLA CCIII.

Donato presbytero partis Donati Augustinus episcopus Ecclesiae catholicae.

SI posses videre dolorem cordis mei & sollicitudinem pro salute tua, fortassis misereris animae tuae, placens Deo in audiendo verbo, non nostro, sed ipsius; nec eius Scripturas sic in memoria tua figeres vt contra eas cor clauderes. Displicet tibi quia traheris ad salutem, cum tam multos nostros ad perniciem traxeris. Quid enim volumus nisi te comprehendi & praesentari & seruari ne pereas? Quod autem in corpore laesus es, ipse tibi fecisti, qui iumento tibi mox admoto vti noluisti, & te ad terram grauiter collidisti. Nam vtiq; alius qui adductus est tecum collega tuus illaesus venit, qui talia sibi ipse non fecit. Sed neque hoc putas tibi fieri debuisse, quia neminem existimas cogendum esse ad bonum. Attende quid Apostolus dixerit: Qui episcopatum desiderat, bonum opus concupiscit; & tamen tam multi vt episcopatu suscipiant tenentur inuiri, perducuntur, includuntur, custodiuntur, patiuntur tanta quae nolunt, donec eis adsit voluntas suscipiendi operis boni; quanto magis vos ab errore pernicioso in quo vobis inimici estis, trahedi estis, & deducendi ad veritatem vel cognoscendam vel eligendam, non solum vt honorem salubriter habeatis, sed etiam ne pessime pereatis. Dicis Deum dedisse liberum arbitrium, ideo non debere cogi hominem nec ad bonum. Quare ergo illi, de quibus supra dixi, coguntur ad bonum? Attende ergo quod considerare non vis. Ideo voluntas bona misericorditer impeditur, vt mala voluntas hominis dirigatur. Nam quis nesciat nec damnari hominem, nisi merito malae vo-

luntatis, nec liberari nisi bonam habuerit voluntatem? Non tamen ideo qui diliguntur, malae suae voluntati impunē & crudeliter permittendi sunt, sed vbi potestas datur, & a malo prohibendi, & ad bonum cogendi. Nam si voluntas mala semper suae permittenda est libertati, quare Israelitae reculantēs & murmurantes tam duris flagellis a malo prohibebantur, & ad terram promissionis compellebantur? Si voluntas mala suae permittenda est libertati, quare Paulus non est permittens vt pessima voluntate qua persequeretur Ecclesiam, sed prostratus est vt excacaretur, & excacatus est vt mutaretur, mutatus vt mitteretur, missus vt qualia fecerat in errore, talia pro veritate pareretur? Si voluntas mala semper suae permittenda est libertati, quare monetur pater in Scripturis sanctis, filium durum non solum verbis corripere, sed etiam latera eius tundere, vt ad bonam disciplinam coactus & domitus dirigatur? Vnde item dicit: Tu quidem percutis eum virga, animam autē eius liberās a morte. Si mala voluntas semper suae permittenda est libertati, quare corpiuntur negligentes pastores, & dicitur eis: Errantem ouem non reuocassis, perditam non requisistis? Et vos oues Christi estis, characterem Dominicum portatis in sacramento quod accepistis, sed erratis & peritis. Non ideo vobis displicamus quia reuocamus errantes, & quarimus perditos. Melius enim facimus voluntatem Domini mouentis, vt vos ad eius ouile redire cogamus, quam consentiamus voluntati ouium errantium vt perire vos permittamus. Noli ergo iam dicere quod te assidue audio dicere: Sic volo errare, sic volo perire. Melius enim nos hoc omnino non permitimus quantum possumus. Modò quod te in puteum vt morereris misisti, vtiq; libera voluntate fecisti. Sed quam crudelēs essent serui Dei, si huic malae tuae voluntati te permitterent, & non te de illa morte liberarent? Quis eos non merito culparet? quis non impios recte iudicaret? Et tamen tu te volens in aquam misisti vt morereris, illi te nolentem de aqua leuauerunt, ne morereris. Tu fecisti secundum voluntatem tuam, sed in perniciem tuam; illi contra voluntatem tuam, sed propter salutem tuam. Si ergo salus ista corporalis sic custodienda est, vt etiam in nolentibus ab eis qui eos diligunt seruetur, quanto magis illa spiritalis in cuius desertione mors aeterna metuitur? Quamquam in ista morte, quam tibi tu ipse inferre voluisti, non solum ad tempus, sed etiam in aeternum morereris, quia & si non ad salutem, non ad Ecclesiae pacem, non ad Christi corporis vnitatem, non ad sanctam & indiuiduam charitatem, sed ad mala aliqua cogeres, nec sic tibi ipse mortem inferre debuisti. Considera Scripturas diuinas, & discute quantum potes, & vide vtrum hoc fecerit aliquis aliquando iustorum atque fidelium, cum ab eis tanta mala perpessi sint, qui eos ad aeternum interitum, non ad vitam aeternam, quod tu compelleris, adigebant. Audiui quod dixeris, apostolum Paulum significasse hoc fieri debere, vbi ait: Et si tradidero corpus meum vt ardeam, quia videlicet omnia bona debebat, quae sine charitate nihil profunt, sicut sunt linguarum hominum & angelorum, & omnia sacramenta, & omnis scientia, & omnis prophetia, & omnis fides, ita vt montes transferantur, & rerum suarum distributio pauperibus prosit, ideo videtur tibi etiam hoc inter bona numerasse, vt sibi quisque inferat mortem. Sed attende diligenter & agnosce quemadmodum dicat Scriptura, quod tradat quisque suum corpus vt ardeat. Non vtiq; vt ipse se in ignem mittat quando persequentem patitur inimicum; sed quado ei proponitur, vt aut mali aliquid faciat, aut mali aliquid patiat, eligat non facere mala quam non pati mala. Atque ita corpus suum tradat in potestatem

potestatem interfectoris, sicut tres illi viri fecerunt qui auream statuam cogebant adorare, & nisi facerent, minabatur eis ille qui cogebat, caminum ignis ardentem. Idolum adorare noluerunt, non ipsi se in ignem miserunt, & tamen etiam de illis sic scriptum est, neque tradiderunt corpora sua, vt neque seruirent neque adorarent vllum Deum, sed Deum suum. Ecce quomodo dixit Apostolus: Si tradidero corpus meum vt ardeam. Quod autem sequitur, vide: Si charitatem non habeam, nihil mihi prodest, ad istam charitatem vocaris, ab ista charitate perire non sineris, & putas tibi aliquid prodesse, si te ipse praecipites in interitum, cum tibi nihil prodesset, etiam si alter te occideret charitatis inimicum? Foris autem ab Ecclesia constitutus, & separatus a compage vnitatis & vinculo charitatis, aeterno supplicio punieris, etiam si pro Christi nomine viuus incenderis. Hoc est enim quod ait Apostolus: Etsi tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Reuoca ergo animum ad sanam considerationem, & sobriam cogitationem; attende diligenter, vtrum ad errorem & impietatem voceris, & patere pro veritate quilibet molestias. Si autem tu potius in errore atque in impietate versaris: quod autem vocaris ibi est veritas & pietas, quia ibi est Christiana vnitatis & sancti Spiritus charitas, quid adhuc tibi esse conaris inimicus? Ideo praestitit misericordia Dei vt & nos & episcopi vestri tam frequenti numero soque conuentu Carthagine veniremus, atque inter nos de ipsa diffensione ordinatissime conferremus. Gesta inscripta sunt, nostrae etiam subscriptiones tenentur, lege vel patere vt tibi legantur, & tunc elige quod volueris. Audiui quod dixeris, posse te nobiscum de ipsis gestis aliquid agere, si omitteris verba episcoporum vestrorum, vbi dixerunt: Nec causa causae, nec persona personae praedicit. Haec verba vis omittere, vbi per eos nescientes veritas ipsa locuta est. Sed tu dicturus es hic eos errasse, & in falsam sententiam incautus cecidisse. Nos autem dicimus hoc eos verum dixisse, & hoc per te ipsum facillime probamus. Si enim episcopi vestri electi ab vniuersa parte Donati, qui causam omnium sustinerent, & si quid egressent gratum & acceptum caeteri haberent, tamen in eo quod illos temere & non recte dixisse arbitraris, non vis vt tibi praedificent, verum ergo dixerunt, quia nec causa causae, nec persona personae praedicit. Et ibi debes agnoscere, quia si persona tot episcoporum tuorum in illis septem constitutorum non vis, vt praedictet personae Donati Mutugennensis presbyteri; quanto minus non debet praedificare Caeciliani persona, etiam si mali aliquid in illo esset inuentum, vniuersae vnitati Christi, quae non in vna villa Mutugenna concluditur, sed toto terrarum orbe diffunditur? Sed ecce facimus quod voluisti, sic tecum agimus, ac si non dixerint vestri, nec causa causae, nec persona personae praedicit. Tu inueni quid illi dicere deberent cum eis obiecta esset causa & persona Primiani, qui damnatos suos & damnauit cum caeteris, & damnatos ac detestatos in suos rursus honores suscepit, & baptismum quem mortui dederant, quia de ipsis in illa praecleara sententia dictum erat, quod mortuorum funebus plena sint littora, agnoscere potius & acceptare quam exufflare & rescindere maluit, totumque dissoluit. Quod male intelligentes dicere soletis, Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit mortuum, quid ei prodest lauacrum eius? Si ergo non dicerent, nec causa causae, nec persona personae praedicit, rei tenerentur in causa Primiani. Cum autem hoc dixerit, immunitem fecerunt Ecclesiam catholicam, sicut nos asserabamus, a causa Caeciliani. Sed caetera lege, &

caetera discute. Vide vtrum in ipsum Caecilianum, de cuius persona praedificare conabantur Ecclesiae; aliquid mali probare potuerint. Vide vtrum non potius etiam pro illo multa egerint, & pluribus lectionibus quas contra se protulerunt & recitauerunt, causam eius bonam omnino firmauerint. Lege ista vel legantur tibi. Considera omnia, retracta diligenter, & elige quid sequaris, vtrum nobiscum in Christi pace, in Ecclesiae catholicae vnitatem, in fraterna charitate gaudeas: an pro nefaria diffensione, pro Donati parte; pro sacrilega diuisione, importunitatem nostrae circa te dilectionis diutius sustinere. Attendis enim & sepe repetis, sicut audio, quod in Euangelio scriptum est, recessisse a Domino septuaginta discipulos, & arbitrio suae malae atque impiae discissionis fuisse permittos, caeterisque duodecim qui remanserant fuisse responsum: Nunquid & vos vultis ire? Et non attendis, quia tunc primum Ecclesia nouello gerimine pullulabat, nondumque in ea fuerat completa illa prophetia, Et adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes seruiunt illi. Quod vtiq; quanto magis impletur, tanto maiore vitur Ecclesiae potestate, vt non solum inuiter, sed etiam cogat ad bonum. Hoc tunc Dominus significare volebat, qui quauis haberet magnam potestatem, prius tamen elegit commendare humilitatem. Hoc & in illa conuiuij similitudine satis euidenter ostendit, vbi misit ad inuitatos, & venire noluerunt, & ait seruo: Exi in plateas & vicus ciuitatis, & pauperes & debiles & caecos & claudos introduce huc. Et ait seruis domino: Factum est vt imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus seruo: Exi in vias & sepes, & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Vide tunc quemadmodum de his qui prius venerunt dictum est, Introduce eos, non dictum est, compelle. Ita significata sunt Ecclesiae primordia adhuc crescentis, vt essent vires etiam compellendi. Proinde quia oportebat eius iam viribus & magnitudine roborata etiam compelli homines ad conuiuium salutis aeternae, postea quam dictum est, Factum est quod iussisti, & adhuc est locus: Exi, inquit, in vias & sepes, & compelle intrare. Quapropter si ambularetis quieti extra hoc conuiuium salutis aeternae & sanctae vnitatis Ecclesiae, tanquam in viis vos inueniremus; hinc verò quia per multa mala & scelerata quae in nostros committitis, tanquam spinis & asperitate pleni estis, vos tanquam in sepibus inuenimus, & intrare compellimus. Qui compellitur, quod non vult cogitur, sed cum intrauerit, iam volens pascitur. Cohibet itaque tam iniquum & impacatum animum, vt in vera Ecclesia Christi inuenias salutare conuiuium.

Augustinus Bonifacio comiti, vitam Christianam compendiosè depingit: ostendens obiter Christiano pro pace publica arma tractare licere. Videatur missa esse cum Epistola quinquagesima, cuius initium ad eundem Bonifacium est, Laudo & gratulor.

EPISTOLA CCV.

Domino eximio & merito insigni atque honorabili fratri Bonifacio Augustinus in Domino salutem.

IAM rescripseram charitati tuae; sed cum epistola dirigenda occasio quaereretur, superuenit dilectissimus filius meus Faustus, petens ad eximietatem tuam. Qui cum ipsas literas quas iam feceram accepisset tuae beneuolentiae perferendas, suggestit mihi multum te desiderare, vt aliquid tibi scriberem quod te edificet ad sempiternam salutem, cuius tibi spes est in Domino nostro Iesu Christo. Et quamuis mihi occupato tantu institit, vt facere huius differrem, quantum scis quod te sinceriter diligat. Festinanti ergo vt

23. q. 4. ep. Dissert.

1. Tim. 3. 4. 1.

Don. 3. h. 25. 1. Cor. 13. h. 3. Eccl. 34. 30. Primiano. Caeciliano. De ciuitate Dei, lib. 1. cap. 18. 1. Cor. 13. 4. De ciuitate Dei, lib. 1. cap. 18. 1. Tim. 3. 4. 1.

23. q. 4. ep. Dissert.

1. Tim. 3. 4. 1.

Luc. 1. 4. 2. 1.

compelle intrare

ibidem.

occurrerem, malui festinanter aliquid scribere, quam religiosum tuum desiderium retardare, domine eximie & merito insignis atque honorabilis fili. Quod ergo breuiter possum dicere, Dilige Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota virtute tua, & dilige proximum tuum tanquam te ipsum. Hoc est enim verbum quod breuiauit Dominus super terram, dicens in Euangelio: In his duobus praeceptis tota lex pendet & prophetarum. In hac ergo dilectione quotidie profice, & orando & bene agendo, ut ipso adiuuante qui tibi eam praecepit atque donauit, nutriatur, & crescat, donec haec te perfecta perficiat. Ipsa est enim charitas quae (sicut Apostolus dicit) diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Ipsa est de qua iterum dicit, Pleritudo legis charitas. Ipsa est per quam fides operatur. Vnde iterum dicit, Neque circumcisio quicquam valet, neque praepitium, sed fides quae per dilectionem operatur. In hac ergo omnes sancti patres nostri & patriarchae & prophetae & apostoli placuerunt Deo. In hac omnes veri martyres usque ad sanguinem contra diabolum certauerunt, & quia in eis non refriguit nec defecit, ideo vicerunt. In hac omnes fideles boni quotidie proficiunt, peruenire cupientes non ad regnum mortalium, sed regnum caelorum; non ad temporalem, sed ad sempiternam hereditatem; non ad aurum & argentum, sed ad diuitias incorruptibiles angelorum; non ad aliqua bona huius seculi, in quibus cum timore viuatur, nec ea quisquam secum potest auferre dum moritur, sed ad videndum Deum. Cuius suauitas & delectatio excedit omnem non solum terrestrium, verum etiam caelestium corporum pulchritudinem, excedit omnem decorem animarum quantumlibet iustarum atque sanctarum, excedit omnem speciem supernorum angelorum atque virtutum, excedit quicquid de illo non solum dicitur, verum etiam cogitatur. Neque hanc tam magnam promissionem, quia valde magna est, ideo desperemus, sed potius quia valde magnus eam promisit accepturos nos esse credamus. Sicut enim dicit beatus Ioannes apostolus: Filij Dei sumus, & nōdum apparuit quid erimus; scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Noli existimare neminem Deo placere posse, qui in armis bellicis militat. In his erat sanctus Dauid, cui Dominus tam magnum perhibuit testimonium. In his etiam plurimi illius temporis iusti. In his erat & ille Centurio qui Domino dixit: Non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tamen dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic: vade, & vadit; & alij veni, & venit, & seruo meo, fac hoc, & facit: de quo & Dominus, Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israēl. In his erat & ille Cornelius, ad quem missus angelus dixit: Cornelij acceptae sunt elemosynae tuae, & exaudita sunt orationes tuae: ubi eum admonuit, ut ad beatum Petrum apostolum mitteret, & ab illo audiret quae facere deberet; ad quem Apostolum ut ad eum veniret, etiam religiosum militem misit. In his erant & illi qui baptizati cum venissent ad Ioannem sanctum Domini praecursorem, & amicum sponsi, de quo Dominus ipse ait, In nativitate mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista, & quae essent ab eo quid facerent; respondit eis, neminem concusserit, nulli calumniam fecerit, sufficit vobis stipendium vestrum. Non eos utique sub armis militare prohibuit, quibus suum stipendium sufficere debere praecipit. Maioris quidem loci sunt apud Deum, qui omnibus istis secularibus actionibus derelictis, etiam summa continentia castitatis ei seruiunt; sed unusquisque,

sicut Apostolus dicit, proprium donum habet a Deo, alius sic, alius autem sic. Alij ergo pro vobis orando pugnant contra invisibiles inimicos, vos pro eis pugnando laboratis contra visibiles barbaros. Vtinam una fides esset in omnibus, quia & minus laboraretur, & facilius diabolus cum angelis suis vinceretur. Sed quia in hoc seculo necesse est ut ciues regni caelorum inter errantes & impios tentationibus agitentur, ut exerceantur, & tanquam in fornace sicut aurum probentur, non debemus ante tempus velle cum solis sanctis & iustis viuere, ut hoc suo tempore mereamur accipere. Hoc ergo primum cogita quando armaris ad pugnam, quia virtus tua etiam ipsa corporalis donum Dei est. Sic enim cogitabis de dono Dei non facere contra Deum; fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est contra quem bellum geritur, quanto magis amico pro quo pugnatur? Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas, ut liberet Deus a necessitate & cōseruet in pace. Non enim pax queritur ut bellum excitetur, sed bellum geritur ut pax acquiratur. Esto ergo etiam bellando pacificus, ut eos quos expugnas, ad pacis utilitatem vincendo perducas. Beati enim pacifici, ait Dominus, quoniam ipsi filij Dei vocabuntur. Si autem pax humana tam dulcis est pro temporali salute mortalium, quāto est dulcior pax diuina pro aeterna salute angelorum? Itaque hostem pugnam necessitas perimat, non voluntas. Sicut rebellanti & resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia iam debetur, maximē in quo pacis perturbatio non timetur. Ornet mores tuos pudicitia coniugalis, ornet sobrietate & frugalitate; valde enim turpe est, ut quem non vincit homo, vincat libido; & obruatur vino, qui non vincitur ferro. Diuitiae seculares si desunt, non per mala opera quaerantur in mundo; si autem adfunt, per bona opera seruentur in caelo. Animum virilem & Christianum, nec debet, si accedunt, extollere, nec debent frangere, si recedunt. Illud potius cogitemus quod Dominus ait, Vbi est thesaurus tuus, tibi erit & cor tuum; & utique cum audimus ut cor sursum habeamus, non mendaciter respondere debemus, quod nostri quia respondemus. Et in his quidem bene studiosum te esse cognoui, & fama tua multum delector, multumque tibi in Domino gratulor, ita ut haec epistola magis tibi sit speculum ubi qualis sis videas, quam vbi dicas qualis esse debeas; veruntamen quicquid vbi in ista sine in Scripturis sanctis inueneris quod tibi ad bonam vitam adhuc minus est, insta ut acquiras & agendo & orando; & ex his quae habes gratias age Deo tanquam fonti bonitatis vnde habes, atque in omnibus bonis actibus tuis illi da claritatem, tibi humilitatem. Sicut enim scriptum est, Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum. Quantumcunque autem in Dei & proximi charitate atque in vera pietate profeceris, quamdiu in hac vita conuersaris sine peccato te esse non credas. De ipsa quippe legitur in literis sanctis, Nunquid non tentatio est vita humana super terram? Proinde quoniam semper, quamdiu es in hoc corpore, necessarium est tibi in oratione dicere quod Dominus docuit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris; memento cito ignoscere, si quis in te peccauerit, & a te veniam postulauerit, ut veraciter possis orare, & peccatis tuis veniam valeas impetrare. Haec dilectioni quidem tuae festinanter scripsi, quoniam me festinatio perlatoris urgebat. Sed Deo gratias ago, quoniam bono desiderio tuo qualitercumque non defui. Semper te misericordia Dei protergat, dominē eximie & merito insignis atque honorabilis fili.

Augustinus

Augustinus Fabiolae peregrinationem eius molestē ferenti, de praesentia animorum nexu amicitiae vincitorum.

EPISTOLA CCVI.

Domino religiosissima & praestantissima & in Christi charitate laudabili filia Fabiola, Augustinus in Domino salutem.

Quaenam rescripta reddideris, sic tamen legi literas sanctitatis tuae, ut eis respondere debuit duxerim. Doluisti enim peregrinationem, qua cōtingit perpetuo gaudere cum sanctis, & desiderium supernae patriae ubi iam non terrarum spatio diuidemur, sed semper vnus contemplatione laetabimur, merito praetulisti; felix es talia feliciter cogitando, amando felicius, & ideo eris etiam felicissima consequendo. Sed etiam nunc diligētius intueri vnde magis dicamur absentes, vtrū quia nostra inuicem corpora non videmus, an quia signa non damus & recipimus animorum, quod est colloqui; puto enim quod licet longinquis regionibus corpore separati, si nostras cogitationes nosse possemus, magis essemus nobiscū, quam si vno in loco alter alterutrum conspicantes taciti sederemus, nulla vocibus signa sensus intimi proferentes, nullis corporum motibus nostros animos indicantes. Quocirca intelligis ideo vnumquemque sibi esse praesentem quam alterum alteri, quod vnusquisque sibi magis quam alteri notus est, non faciem suam, quae nisi adsit, speculum gestatur & lucet, sed conscientiam contuendo, quam & clausis oculis videt. Quanta est igitur etiam vita, quae pro magno habetur, nostra.

Augustinus Naucelioni temeritatem Donatistarum ex condemnatione Feliciani Maximianistae & eiusdem restitutione asseuerat; conuincens eandem temeritatem eos erga catholicos agere. Tractat ferē idem quod centesima septuagesima secunda in numero epistolarum.

EPISTOLA CCVII.

Domino dilectissimo & honorabili fratri Naucelioni Alipio & Augustinus.

Quomodo retulisses nobis quid a patre nostro Clarentio responsum fuerit, id est, de Feliciano Multitano; non enim eum negasse, & damnatum ab ipsis & postea in honore suo receptum, sed innocentem fuisse damnatum, quia absens fuerit, & absentem se fuisse probauerit; hoc dicimus, ut ad hoc respondeat, quia non licuit damnari inauditum, quem innocentem fuisse ipsi modo dicunt qui eum damnauerunt. Aut ergo innocens damnari non debuit, aut nocens recipi damnatum non debuit. Si innocens receptus est, innocens damnatus est; si nocens damnatus est, nocens receptus est. Si nesciebant qui illum damnauerunt, vtrum innocens fuerit, arguendi sunt temeritatis, quia inauditum, innocentem, de quo nesciebant, damnare ausi sunt; & de praesenti facto intelligimus eadem temeritate illos damnasse etiam superiores quos traditionis crimine infamauerunt. Si enim potuit ab ipsis innocens damnari, potuerūt ab ipsis traditores etiam dici qui non erant traditores. Deinde idem Felicianus damnatus ab ipsis multo tempore cum Maximiano communicauit; si innocens erat quando damnatus est, quare posteriore tempore cum scelerato Maximiano communicans multos baptizauit extra communionem ipsorum? Testes sunt ipsi qui egerunt apud proconsulem, ut idem Felicianus tanquam cum Maximiano de Basilica excluderetur. Parum ergo erat damnasse absentem, damnasse inauditum, damnasse, sicut dicunt, innocentem, in super & aditus est contra illum proconsul, ut de Ecclesia expelleretur. Vel, tunc quando illum expellebant de Ecclesia, fatentur quia inter damnatos & sceleratos & Maximianistas eum deputauerunt. Quando ergo ille baptizabat ho-

ab episcopo. Clarentium.

Felicianum. Maximianum.

mines, Maximiano communicans vtrum dabat an falsum? Si verum baptismum dabat qui cum Maximiano communicabat, quare accusatur baptismus orbis terrarum? Si autem falsum baptismum dabat, quando communicabat cum Maximiano, quare sic sunt recepti cum illo quos in schismate Maximiani baptizauit, & nemo eos in parte nostra rebaptizauit?

Augustinus Palatino, ut terrena, quod iam coeperat, contemnens, in Christi sapientia sese exerceat, adhortatoria.

EPISTOLA CCVIII.

Domino dilectissimo & desideratissimo filio Palatino Augustinus.

Conuersatio tua fortior atque fructuosior ad Dominum Deum nostrum magnum nobis attulit gaudium. Elegisti enim a iuuetute doctrinam, ut inuenias usque ad canos sapientiam. Cui sunt eroga sensus hominis, & senectutis aetas vita immaculata. Quam donet tibi Dominus petenti, quarenti atque pulsanti, qui nouit bona data dare filiis suis. Quamuis enim abundant tibi exhortationes, & exhortationes ad viam salutis & gloriae tempore me, maximē ipsa gratia Christi, quae tibi salubriter in corde tuo locuta est; tamen etiam nos pro dilectionis officio, quod tibi debemus, afferimus aliquid exhortationis in hac resalutatione nostra, quae te non pigrum vel dormientem excitemus, sed prouocemus incitemusque currentem. Sapere te oportet, fili, ut perseueres, quia sapuisti ut eligeres. Sit hoc ipsum sapientiae tuae, scire cuius donum hoc est. Reuela ad Dominum viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet; & deducet velut lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum velut meridiem; ipse faciet rectos cursus tuos, & itinera tua in pace producet. Sicut spreuisti quod sperabas in seculo, ne in abundantia diuitiarum gloriareris, quas more filiorum seculi huius concupiscere coeperas; ita nunc ad tollendum iugum Domini, & sarcinam eius in virtute tua non confidas. Et illud leue erit, & haec leuis. Pariter quippe improbantur in Psalmo & qui confidunt in virtute sua, & qui in abundantia diuitiarum suarum gloriantur. Ergo diuitiarum gloriam non iam habebas, sed quam habere cupiebas, prouentissimē contempisti. Caue ne tibi subrepat in tua virtute confidere; homo es enim, & maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. Sed plane in Deo tuo toto corde confide, & ipse erit virtus tua, in qua pius gratusque confidas, cui dicas humiliter & fideliter, Diligam te Domine virtus mea; quia & ipsa charitas Dei quae perfecta foras mittit timorem, non per vires nostras, id est humanas, diffunditur in cordibus nostris; sed, sicut dicit Apostolus, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Vigila ergo & ora, ne intres in tentationem. Ipsa quippe oratio admonet te, quod indigeas adiutorio Domini tui, ne spem bene viuendi in te ponas. Oras enim non iam ut accipias diuitias & honores praesentis seculi, aut aliquid vanitatis humanae, sed ne intres in tentationem. Quod utique si homo sibi prestare posset volendo, non posceretur orando. Quapropter ut non intremus in tentationem, si voluntas sufficeret, non oraremus; quae tamen si desset, nec orare possemus. Adsit ergo ut velimus, oremus autem ut valeamus, quod vouerimus cum ipso donante recte sapuerimus. Quod bonum quoniam iam accepisti, est vnde gratias agas; quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, caue ne glorieris quasi non acceperis; hoc est, quasi ex te ipso habere potueris; sciens autem vnde acceperis ab illo pe te ut perficiatur, a quo datum est ut inciperetur. Cum timore itaque & tremore tuam salutem operare. Deus est enim qui operatur in te & velle & perficere, per bona voluntate, quoniam praeparatur voluntas a Domino, atque

Math. 22. 37.

2. 2.

Rom. 3. 4. 5.

Rom. 13. 10.

1. Ioan. 3. 2.

Math. 23. 3.

Act. 10. 4. 5.

Math. 11. 15.

Luc. 3. 14.

1. Cor. 7. 4. 7.

Math. 5. 4. 9.

Math. 4. 21.

al. illic est.

Luc. 11. 17.

1. Th. 7. 4. 2.

Math. 6. 12.

Eccl. 6. 1. 1. 2. Sap. 4. 6. 9.

Math. 7. 6.

Psalm. 36. 4.

Math. 11. 20.

Psalm. 48. 11.

1. Th. 17. 4. 5.

Psalm. 17. 46.

1. Ioan. 4. 18.

Rom. 5. 4. 5.

Mat. 11. 14. 11. 18.

1. Cor. 4. 7.

Phil. 2. 6. 13.

320 AVGVST. FELICIAE, NE SCANDALIS EVERTATVR, EP. CCIX.

atque ab ipso gressus hominis diriguntur, & viam eius A volent. Hæc cogitatio sancta seruat te, vt sapietia tua pietas sit; id est, vt ex Deo sis bonus & Christi gratia non ingratus. Desiderant te parentes tui, fideliter congratulantes meliori spei tuæ quam in Domino habere cœpisti. Nos autem te siue absentem corpore, siue præsentem, in vno spiritu habere cupimus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, vt quolibet loco fuerit caro nostra, nullo modo separata possit esse anima nostra. Gratissimè accepimus cilia quæ misisti, vbi nos de frequentanda, & seruanda humilitate orationum prior ipse monuisti.

Augustinus Feliciae virgini, quæ mala quorundam Ecclesiæ pastorum vita non leuiter scandalizata fuerat, monens ne scandalis offensa ab Ecclesia recedat.

EPISTOLA CCIX.

Domine merito suscipienda & in Christi membris honoranda filie Felicie Augustinus in Domino S.

NON dubito animum tuum & pro tua fide & pro aliorum infirmitate vel iniquitate turbatum, cū sanctus Apostolus plenus visceribus charitatis confiteatur, & dicat: Quis infirmatur, & ego nō infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vrōr? Vnde etiam ego ipse compunctus, & pro tua quæ in Christo est salute sollicitus, has vel consolatorias vel exhortatorias literas ad tuam sanctitatem dandas putavi; quoniam in Domini nostri Iesu Christi corpore, quod est Ecclesia eius & vnitas membrorum eius, germanissima nobis facta es, quæ tanquam honorabile membrum in eius compage diligeris, & nobiscum illius sancto Spiritu viuus. Vnde te admoneo ne grauius perturbes his scandalis, quæ ideo ventura prædicta sunt, vt quādo venirent reminisceremur esse prædicta, & non eis valde commoueremur. Nam hæc ipse Dominus in Euangelio ita prædixit: Væ mundo ab scandalis: oportet venire scandala; væ autem homini illi per quem scandalum venit. Qui sunt ipsi homines, nisi de quibus dicit Apostolus, sua querentes, non quæ Iesu Christi. Alij sunt ergo qui propterea tenent pastorales cathedras, vt Christi gregibus consulant; alij verò qui propterea in eis sedent, vt suis honoribus temporalibus & commodis secularibus gaudeant. Ita duo genera pastorum, alij morientibus, alij nascentibus, in ipsa catholica Ecclesia necesse est vsque ad finem feculi, & vsque ad Domini iudicium perseuerent. Si enim temporibus Apostolorum fuerunt tales, inter quos falsos fratres Apostolus gemeret, & diceret: Periculis in falsis fratribus, nec eos per superbiam separaret, sed per tolerantiam sustineret; quanto magis temporibus nostris necesse est vt sint, cum de tempore huius seculi, quod propinquat ad finem, apertissimè Dominus dicat: Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Sed quod sequitur, nos debet consolari & exhortari: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Sicut autem sunt pastores boni & mali, sic etiam in ipsis gregibus sunt boni & mali. Boni, qui nomine significantur, mali verò, hædi appellantur; sed commixti pariter pascunt, donec veniat principis pastorem, qui dicitur esse vnus pastor; & quemadmodum ipse promisit, separet sicut pastor oues ab hædis. Nobis enim imperauit congregationem, sibi autem seruauit separationem; quia ille debet separare, qui nescit errare. Nam qui separare ante tēpus, quod sibi Dominus seruauit, superbi serui facile ausi sunt, ipsi potius ab vnitatem catholica separati sunt. Nam schismate immundi, mundum gregem vnde habere poterunt? Vt ergo in vnitatem maneamus, nec offensus scādalis palearum aream Dominicam deseramus, sed potius vsque in finem ventilationis frumenta perseueremus, comminutam stipulam firmo charitatis pō-

dere toleremus; ipse pastor noster in Euangelio de pastoribus bonis nos admonet, vt propter bona opera eorum, nec in eis ipsis nostram spem ponamus; sed cū qui tales illos fecit, patrem qui in cælis est glorificemus; & de pastoribus malis, quos nomine Scribarum & Phariseorum significare voluit, docentes bona, & facientes mala. Nam de bonis pastoribus ita loquitur: Vos estis lumen mundi; nō potest ciuitas abscondi super montem constituta; neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant opera vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. De malis autem pastoribus oues admonet, dicens: Super cathedram Moysi sedent; quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt. His auditis, oues Christi etiam per malos doctores vocem ipsius audiunt, & vnitatem illius nō relinquunt; quia bonum quod eos audiunt dicere, non est ipsorum, sed illius. Et ideo securè oues pascuntur, quia & sub malis pastoribus pascuis Dominicis nutriuntur. Non autem faciunt malorum facta pastorum, quia talia opera non sunt illius, sed ipsorum. Quos autem bonos vident, non solum audiunt bona quæ dicunt, sed etiam imitantur bona quæ faciunt. De talibus erat Apostolus, qui dicebat: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Ille lumen erat illuminatum a lumine sempiterno ipso Domino Iesu Christo, & in candelabro positum erat, quia in eius cruce gloriabatur, vnde ait: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Et quia non sua quærebatur, sed quæ Iesu Christi, quamuis ad imitationem suam, quos per Euangelium genuerat, hortatur; tamē corripit grauius eos qui per Apostolorum nomina, schismata fecerunt; & obiurgat illos qui dicunt, Ego sum Pauli. Nunquid Paulus vobis, inquit, crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Hinc intelligimus & bonos pastores, non sua querentes, sed quæ Iesu Christi; & bonas oues quamuis imitentur facta pastorum bonorum, tamen in eis non ponere spem suam, quorum ministerio sunt congregatæ; sed in Domino potius, cuius sanguine sunt redemptæ; vt quādo forte incurrerint in pastores malos, doctrinam illius prædicantes, & sua mala opera facientes; quæ dicunt, faciant; quæ autem faciunt, non faciunt; nec propter filios iniquitatis, pascua deserant vnitatis. In catholica enim Ecclesia, quæ non in sola Africa, sicut pars Donati, sed per omnes Gætes, sicut promissa est, dilatatur atque diffunditur, in vniuerso mundo, sicut dicit Apostolus, fructificans & crescens, & boni tui & mali. Ab ea verò separati, quàm diu contra illam sentiunt, boni esse non possunt; quia etsi aliquos eorum bonos videtur ostendere quasi laudabilis conuersatio, malos eos facit ipsa diuisio, dicente Domino: Qui mecum non est, aduersum me est; & qui mecum non colligit, spargit. Vnde & exhortor domina meritò suscipienda, & in Christi membris honoranda filia, vt quod tibi Dominus præstitit, fideliter teneas, eumque corde toto diligas, & eius Ecclesiam, qui te non permisit virginitatis tuæ fructum cū perditis perdere vel perire. Si enim de isto seculo exires separata ab vnitatem corporis Christi, nihil tibi prodesset seruita integritas corporis tui. Sed Deus, qui diues est misericordia, fecit iuxta te quod in Euangelio scriptum est, cum excusarent inuitati venire ad cœnam patrifamilias, inter cætera dicit seruis suis: Exite in vias & sepes, & quoscumque inueneritis cogite intrare. Tu ergo quamuis dilectionem sincerissimam debeas etiam bonis seruis eius, per quorum ministerium intrare coacta es; in illo tamen debes spem ponere, qui cœniuium præparauit, cui & tu ad vitam æternam beatamque;

Rom. 5. 4. 5.

1. Cor. 11. 3. 29.

Math. 18. 6. 7.

Phil. 2. 2. 1.

1. Cor. 11. 3. 26.

Math. 24. 12.

Math. 13.

Math. 25. 4. 32.

Math. 3. 12.

Math. 5. 3. 17.

ibid. 1. 15.

Math. 23. 4. 2.

1. Cor. 11. 4. 11.

Gal. 6. d. 1. 4. Phil. 2. c. 2. 1.

1. Cor. 4. 4. 15.

1. Cor. 1. 1. 12.

Co. off. 1. 6. 6.

Math. 12. 30.

Math. 22. 4. 2.

tamque sollicita es. Ei quippe commendans cor tuum A & propositum tuum, & sanctam virginitatem tuam, & fidem & spem & charitatem tuam, non moueberis scandalo, quod abundabit vsque in finem: sed stabili robore pietatis salua eris, atque in Domino gloriosa, in eius vnitatem perseuerando vsque in finem. Quomodo autem hanc acceperis pro te sollicitudinem meam, quam quibus potui literis tibi insinuare curavi, fac vt nouerim rescriptis tuis. Dei misericordia & gratia te semper protegat.

Augustinus, libro quodam suo in eam rem conscripto, Celerem instruxerat, mera leuitate Donatistas se ab Ecclesia catholica segregasse. Cui, si eo codice satis factum non sit, promittit adhuc scripta. In fine, cum amico quodam Donatista, Celeri subdito, conferre rogat.

EPISTOLA CCX.

Domino dilectissimo meritoque honorabili ac suscipiendo filio Celeri Augustinus in Domino Salutem.

NVLLAM fuisse iustam causam cur ab orbe terrarum, quo Ecclesia catholica secundum Prophetica & Euangelica promissa diffunditur, se pars Donati dirimeret credo, quod magis quoque considerans prudentia tua facillimè intelligit. De qua re, si diligentior disputatio necessaria est, memini me ad legendum dedisse beneuolentiæ tuæ codicem, cum id te petisse charissimus mihi filius meus Cæcilius intrinasset, qui codex nō paucis diebus apud te fuit. Quæ si rei huius cognoscendæ studio, vel inter occupationes tuas legere siue voluisti siue potuisti, non dubito comperisse prudentiam tuam non eos habere quod probabiliter contradicant: & si quid te forte adhuc mouet, quātum Deus donat ac finit, forte poterimus respondere interroganti, aut ad legendum itidem ad te dare, domine dilectissime meritoque honorabilis ac suscipiende filii. Quapropter peto vnitatem catholicam regioni Hipponensi diligentius commedes hominibus tuis, maxime Paterno & Maurusio. Vigilantiam cordis tui noui, nec opus est (arbitror) plura scribere, cum, si volueris, facillimè possis, & quid alij curet & caueant in possessionibus tuis, & in re tua quid agatur addiscere. In re tua esse, mihi valde affirmatū est amicum cum quo cupio concordare: peto faucas ad hanc rem, vt & inter homines magnam laudem, & apud Deum habeas magnam mercedem: iam enim mihi per quandam vtriusque nostrum medium mandauerat, se nescio quos violentos suos timere ne faceret, quos in re tua & te fauente timere nō poterit, nec ipse in eo debes diligere non constantiam, sed planè pertinaciam. Turpe est enim mutare sententiam, sed veram & rectam. Nam & stultam & noxiam, & laudabile & salubre est. Sicut autem constantia non finit hominem deprauari, sic pertinacia non finit corrigi: proinde sicut illa laudanda, sic ista est emendanda. Presbyter quem misi reliqua tuæ prudentiæ planius intimabit. Incolumem felicemque te Dei misericordia tueatur, domine dilectissime meritoque honorabilis ac suscipiende filii.

Augustinus Romulum potentem hominem, quem in Christo genuerat, obsecrat, ne nimium acerbus & iniustus exactor sit tributorum administratoribus suis solutorum: minitans ei, si tyrannicè exigere pergat, extremum iudicium.

EPISTOLA CCXI.

Domino dilectissimo Romulo filio Augustinus in Domino Salutem.

VERITAS & dulcis est & amara. Quando dulcis est, parit: quando amara, curat. Si non recusas bibere quod in hac epistola offero, probabis quod dixi. Vtinam sicut mihi non obest, sic nec tibi obesset August. 10. 2.

quicquid contumeliarum mihi irrogas: & vtinam vel tantum tibi obesset iniquitas quam miscis & pauperibus facis, quantum obest ipsis quibus eam facis. Illi ad tempus laborant, tu autem vide quid tibi thesaurizes in die iræ & reuelationis iusti iudicii Dei, qui recedet vnicuique secundum opera sua: cuius misericordiam deprecor, vt hic te corrigat, quomodo ipse nouit, potius quàm reseruet in illum diem, quando nullus iam erit correctionis locus: vt qui tibi dedit timorem suum, propter quem de te non despero, aperiat tibi sensum, vt videas quæ facis, & exhorreas, & emendes. Parua enim & quasi nulla tibi videntur, quæ tam mala sunt, vt quando te domita cupiditas ea considerare permiserit, riges lachrymis terram, vt Deus misereatur tui. Aut si ego iniquus sum, qui hoc tecum ago, ne miseri & egeni homines bis reddant quod debent, cum coloni actori suo dederint, subditi præposito & iubenti seruientes, nec ille se accepisse negare potuerit. Si ergo ego iniquus sum, quia mihi videtur iniustū vt bis exigantur, qui vix semel reddere sufficiunt: fac quod vis. Si autem tu vides, quia iniustū est: fac quod decet, fac quod Deus iubet, & ego rogo. Non pro illis magis (nouit ille quem timeo) sed pro teipso teipsum rogo, vt quomodo scriptum est, Miserearis animæ tuæ placens Deo. Et modò quidem non rogandus, sed obiurgandus es. Nam & hoc scriptum est: Ego quæ amo redarguo & castigo. Ego tamen si pro me rogandus esses, forte non te rogarem. Quia verò pro te rogandus es, rogo te iratum tui parcas tibi, vt tibi placetur ille quem rogas. Misi ad te die sabbati, cum adhuc illanderes, vt non proficisceris, nisi me vidisses: renunciaisti ita esse facturum. Surrexisti die Dominico, & vt audiui venisti in Ecclesiam, & orasti, & profectus es, & me videre noluit: Deus tibi ignoscatur. Quid enim aliud tibi dicam, nisi quod ipse nouit quia cupio. Sed scio quia nisi te correxeris, ille iustus est. Cum autem tibi parcas, & mihi parcas: neque enim tam miser sum & alienus à visceribus Christi, vt non grauissimo vulnere feriatur cor meum, quando sic agunt quos in eius Euangelio genui. Iterum dicturus es: Nō eis iussi vt darent Ponticano. Respondetur tibi: Sed iussisti vt seruirent Ponticano: nec possent distinguere quousque seruirent, & quousque non seruirent, maxime cum ea peteret quæ se debere sciebant. Tuas autem literas habere debuerunt, quas proferrent exactori, si te nolente exigebat, & relegerent ei non se debere dare, nisi cum tuas literas accepissent. Nam si verbo aliquando iussisti, ne exactori aliquid darent, multum est vt meminerint, multum est vt tu ipse memineris, an verè iusseris, an ipsis iusseris, an aliis, an omnibus: maxime quia etiam nunc alteri actori audisti datam & saluam esse ipsam pecuniam, & non tibi displicuit quia dederunt. Sed cum ego dixissem: Quid si iste interuertisset, ab ipsis iterum exigendum erat? rursus tibi cepit displicere, quia dederunt: & cum mihi sæpe dixisses, nunquam te iniunxisse vices tuas vel Valerio vel Aginesi subitò cum denuo ageretur, quia debuerunt ostendere si aciescere cœperat, & diceretur tibi quod absens erat: credo excidit tibi, qui mihi toties dixerat, & dixisti, quia habuerunt Aginesi ostendere, & ipsius agere arbitrio. Ibi ego cum dixissem, certè vices tuas istis non soles iniungere: respondisti, sed literas meas habebat Aginensis: quasi semper illi, quibus aliquid iniungis, literas tuas recitent rusticanis hominibus, vt credant quia tu iussisti. Sed quia eos vident tibi sic iungi, non vtiq; credunt temerè illos aliquid audere presumere, nisi à te data potestate. Ideo que inter ista incerta non apparet quid iubeas, nec possunt firmum aliquid retinere, nisi literas tuas habuerint, quas omnibus proferant, & non nisi tuis literis prolatis obtemperent, quando eis aliquid dandum est. Sed

Rom. 2. 2. 2.

Ecl. 3. d. 2. 4.

Apo. 3. d. 19.

vt placeat tibi

1. Cor. 4. 6. 15.

quid

quid opus est tam diu tecum disputare, & onerare verbis occupaciones tuas, ut forte cum irasceris verbis meis velis fauere in homines miseros. Illis imputabitur ad meritum bonum, quia pro salute tua, propter quam tibi tanta loquor, te patiuntur iratum: tibi autem nolo aliquid grauius dicere, ne putes me non timedo, sed male optando tale aliquid loqui. Time Deum, si non vis decipi: ipsum testem inuoco super animam meam, plus me tibi timere cum haec dico, quam illis pro quibus apud te intercedere videor. Si credis, Deo gratias. Si autem non credis, consolatur me quod Dominus ait; Dicite, pax huic domui: & si est ibi filius pacis, requiescet super eam pax vestra. si quominus, ad vos reuertetur. Dei misericordia te tueatur dominice dilectissime fili.

Augustinus Pancario de presbytero quodam ab haereticis criminis insimulato, Pancarii scilicet opera, commendat ne eiusdem presbyteri domus diripiatur.

EPISTOLA CCXII.

Domino dilectissimo meritoq; honorabili filio Pancario Augustinus in Domino salutem.

CVM antequam veniret religio tua, presbyter Secundinus Germanicanensibus non displiceret, vnde modo factum est vt eum (sicut scripsisti) etiam de nescio quibus criminibus accusare parati sint, nescio domine dilectissime meritoque honorabilis fili. Verum tamen nullo modo nos possumus contemnere quod presbytero videntur obicere, tantum si catholici sunt qui obiciunt. Nam haereticorum accusationes contra catholicum presbyterum admittere, nec possumus nec debemus. Proinde hoc primo agat prudentia tua, vt haereticus non sint, vbi ante aduentum tuum non fuerunt, & audiamus causam presbyteri, sicut ea oportet audiri. Illud sane moneo, quia dignaris, quonia & salus & existimatio tua charissima nobis est, & ipsi Germanicanenses pertinent ad curam humilitatis nostrae, vt ea quae ad gloriosissimos imperatoribus impetrauit, & ea quae apud competentes iudices egisti, fidei allegare digneris: vt appareat omnibus, nihil te inordinate agere, ne iterum in causa vestra qui de possessione contenditis, ipsi miseri fatigentur, & grauius afflicti dispareant. Simul etiam commendo vt eiusdem presbyteri domus non diripiatur, neque vastetur: nam de ecclesia sua nunciatum est nobis, quod eam nescio qui velint deponere, sed non puto quod villo pacto possit hoc a tua religione permitti.

Haec epistola refutat incomprehensibilitatem Platoniorum: videnturque cum libris Academicorum transmissa.

EPISTOLA CCXIII.

Hermogeniano Augustinus.

ACADEMICOS ego ne inter iocandum quidem vnquam lacescere auderem, quando enim me non tantorum virorum moueret authoritas, nisi eos putarem longe in alia, quam vulgo creditum est, fuisse sententia. Quare potius eos imitatus sum quantum valui, quam expugnauit, quod omnino non valeo: videtur enim mihi satis congruuisse temporibus, vt si quid sincerum de fonte Platónico fluere, inter vmbrosa & spinosa dumeta potius in possessione paucissimorum hominum duceretur, quam per aperta manans irruentibus passim pecoribus nullo modo posset liquidum purumque seruari. Quid enim conuenientius pecori est, quam putari animam corpus esse? Contra huiusmodi homines opinor ego illam vtiliter excogitatam Dei veri artem atque ratione: hoc autem seculo cum iam nullos videntur philosophos, nisi forte amiculo corporis, quos quidem haud censuerim dignos tam

venerabili nomine, reducendi mihi videntur homines (si quos Academicorum peruersorum ingenium a rerum comprehensione deterruisset) in spem reperiendae veritatis: ne id quod eradicandis altissimis erroribus pro tempore accommodatum fuit, iam incipiat inferendae scientiae impedimento esse. Tantum enim tunc variarum sectarum studia flagitabant, vt nihil metuendum esset nisi falsi approbatio. Pulsus autem quisque illis argumentis ab eo quod se firmum & incoscissum tenere crederat, tanto constantius atque cautius aliud querebat, quanto & in moribus maior erat industria, & in natura rerum atque animorum altissima & implicatissima latere veritas sentiebatur. Tanta porro nunc fuga laboris & incuria bonarum artium, vt simul atque sonuerit, acutissimis philosophis esse visum nihil posse comprehendere: dimittant mentes vt in eternum obducant. Non enim audent viuaciores se illis credere, vt sibi appareat quod tanto studio, ingenio, otio, tandemque multa multiplicique doctrina, postremo vita etiam longissima Carneades inuenire non potuit. Si vero etiam aliquantum obnitentes aduersus pigritiam, legerint eosdem libros, quibus quasi ostenditur naturae humanae denegata perceptio: tanto tempore indormiscunt, vt nec caelesti tuba euigilent. Quamobrem cum grauisimum habeam fidei iudicium tuum de libellis meis, tantumque in te momenti ponam, vt nec error in tuam prudentiam, nec in amicitiam simulatio cadere possit, illud magis diligentius peto consideres, mihi que rescribas, vtrum approbes quod in extremo tertij libri suspiciosus fortasse quam certius, vt ilius tamen, vt arbitror, quam incredibilius putauit credendum: Equidem quoquo modo se habeant illae litterae, non tam me delectat, quod vt scribis, Academicos vicerim (scribis enim hoc amantius forte quam verius) quam quod mihi abruperim odiosissimum retinaculum, quo ab philosopho habere desperatione veri, quod est animi pabulum, refrenabar.

Adhortamur in hac epistola Augustinus Zenobium, vt ceptam inter se disputationem semel finiant.

EPISTOLA CCXIII.

Zenobio Augustinus.

BENE inter nos conuenit, vt opinor, omnia quae corporeus sensus attingit, ne pacto quidem temporis eodem modo manere posse, sed labi, effluere & praesens nihil obtinere: id est, vt Latine loquar, non esse. Horum itaque perniciosissimum amorem, poenarumque plenissimum, vera & diuina philosophia monet frenare atque sopire: vt se totus animus, etiam dum hoc corpus agit, in ea quae semper eiusdem modi sunt, nec peregrino pulchro placent, feratur atque aetuet. Quae cum ita sint, & cum te verum ac simplicem, qualis sine vlla sollicitudine amari potes, in semetipsa mens videat, fatemur tamen congressum istum atque conspectum tuum, cum a nobis corpore discedis, locisque se iungeris, querere nos, eaque dum licet cupere. Quod profecto vitium, si te bene noui, amas in nobis: & cum omnia bona optes charissimis & familiarissimis tuis, ab hoc eos sanari metuis. Si autem tam potesti animo es, vt & agnoscere huc laqueum, & eo captos irrudere valeas, ne tu magnus es atque alius. Ego quidem quamdiu desidero absentem, desiderari me volo. Inuigilo tamen, & quantum queo enitor, vt nihil amem quod abesse a me inuito potest. Quod cum officio admo-neo te interim, qualiscunque sis, inchoatam tecum disputationem perficiendam, si curae nobismetipsis sumus. Nam eam cum Alipio perfici nequaquam sinerem, etiam si vellet. Non vult autem. Non enim est humanitatis eius nunc mecum operam dare, vt in qua multis possemus literis te nobiscum teneamus, nescio qua necessitate fugientem.

Fastius

Mat. 10. b.

22.

Secundinus presbyter.

Germanicanenses.

Carneades.

Fastius frater.

Macedonius.

Concio Augustini de vitiis vitiis.

Gal. 6. 9.

1. Cor. 9. 4. 6.

al. qui per fidem sibi hoc ementunt.

Fastius quidam aere alieno obrutus ad ecclesiam confugerat, cuius creditoribus mutua accepta pecunia Augustinus satis fecit, eam publica collatione per Christi fideles orat Fastio impertiri.

EPISTOLA CCXVI.

Domino dilectissimo & desiderantissimo sanctae plebi cum ministro, membris Christi, Augustinus in Domino salutem.

NO TISSIMA mihi & probatissima deuotio sanctitatis vestrae in Domino nostro Iesu Christo fiducia dedit, vt etiam absens praesumerem, vnde praesens gaudere consueui. Qui semper spiritu vobiscum sum, non solum quia gratia Domini nostri Iesu Christi tantae suauitatis flagrare non cessat, sed etiam quia me ipsum, qui vobis in Euangelio seruiui; angustiam pati non permittitis. Cum enim frater noster Fastius debito decem & septem solidorum ab oppignoratoribus vrgeretur vt redderet, quod ad praesens vnde explicaret se non inueniebat, ne corporalem pateretur iniuriam, ad auxilium sanctae ecclesiae conuolauit: illi etiam exactores cum proficisci cogerentur, & ideo dilationem dare non possent, grauisissimis me querelis onerauerunt, ita vt eis illum traderem: aut quod sibi deberi ostendebat, vnde acciperet prouideret. Cumque obtulissent Fastio, vt vestram sanctitatem de necessitatibus eius alloquerer, pudore deterritus ne facerem deprecatus est. Ita ego maiore necessitate coarctatus a fratre nostro Macedonio decem & septem solidos accepi, quos in causam eius continuo dedi, promittente illo quod ad certum diem cum eis reddedis posset occurrere, & consentiente vt si non posset occurrere, sermo de illo fieret ad vestram misericordiam, quam fraternali fratribus exhibere consueuimus. Nunc ergo quoniam absens est, restat vt subueniatis, non illi quem nemo compellat aduentem, sed pollicitationi meae, cuius existimatio vobis semper est praesens. Iam enim dies ad quem se promiserat occurrerem, transactus est, & ego ei qui solidos suos fidei meae commisit, quid respondeam non inuenio, nisi vt faciam quod me facturum esse promisi. Sed quoniam non sum de hac recomonitus, vt die Pentecostes, quando aderat maior vestra frequentia, sermonem inde facerem, peto vt has literas pro lingua mea praesente habere dignemini, admonente vos & exhortante in cordibus vestris Deo & Domino nostro cui credidistis, qui nunquam discedit a vobis timentibus & honorantibus nomen suum. In quo vobis & nos semper coniuncti sumus, quauis corpore a vobis profecti esse videamur: qui nobis de isto bonorum operum semine messem vitae aeternae promittit, dicente Apostolo; Bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim suo metemus infatigabiles. Itaque dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Quoniam ergo domesticus fidei est, Christianus fidelis, catholicus frater noster, pro cuius supplicia necessitate vos peto, vt faciatis quod Dominus imperat, sine tristitia, sine murmuratione, & cum laetitia & hilaritate facite: Deo enim creditis non homini: quia ille promittit vos nihil eorum quae misericorditer facitis perdituros, sed in illo die cum vultis immortali-bus recepturos. Et quoniam ipse Apostolus dicit: Hoc autem dico: Qui parca seminat, parca & metet. Intellegere debetis tempus esse, vt donum vitae aeternae, cum adhuc in ista vita sumus, festinamur & alacriter comparemus: quia cum finis seculi venerit, non dabitur nisi eis qui fide sibi hoc meruerunt antequam videre potuissent. Scripsi eis etiam presbyteris, vt si quid minus fuerit post collationem sanctitatis vestrae, com-

pleat ex eo quod habet Ecclesia, dum tamen vos secundum quod placet, hilariter offeratis: quia siue de vestro siue de Ecclesia detur, omnia Dei sunt, & deuotio vestra dulcior erit thesauris Ecclesiae: sicut Apostolus dicit; Non quia quero datum, sed requiro fructum: laetificate ergo me, quia de fructibus vestris gaudere cupio. Vos enim estis arbores Dei, quas assiduus imbribus & per nostrum ministerium rigare dignatur. Tueatur vos Dominus ab omni malo & hic & in futuro seculo, domini dilectissimi & desiderantissimi fratres.

Augustinus Paulum quendam episcopum obiurgat, qui Ecclesiam leui sua vita grauitate offendeat; vt ad frugem & episcopo dignam vitam redeat.

EPISTOLA CCXVI.

Domino sinceriter dilectissimo & votis omnibus beatificando fratri & consecratori Paulo, Augustinus in Domino salutem.

TAM inexorabilem me non vocares, nisi etiam mendacem putares. Quid enim aliud de animo meo credis, quando mihi talia scribis, nisi me tenere aduersus te nequam discordiae & odium detestandum: quasi in re manifesta non caueam, ne aliis praedicans, ipse reprobis inueniar? aut ita velim euicere stipulam de oculo tuo, vt in meo trabem nutriam? non est quod puras. Ecce iterum dico & testor Deum, si tu tibi ea velles quae tibi ego volo, iam olim securus in Christo viueres, & in nominis eius gloria totam eius Ecclesiam laetificares. Ecce iam scripti non tantum te esse fratrem meum, sed etiam collegam meum. Neque enim fieri potest, vt non sit collega meus quilibet episcopus Ecclesiae catholicae, qualiscunque sit, nullo ecclesiastico iudicio damnatus. Sed vt tibi non communicem, nulla causa est, nisi quia tibi adulari non possum. Tibi enim ego te genui, salubrem mordacitatem charitatis veraciter obiurgando. Nec ita gaudeo multos in Ecclesiam catholicam adiuuante Domino per te esse collectos, vt non debeam plangere plures inde dispersi. Sic enim vulnerasti Ecclesiam Hipponensem, vt nisi te Dominus omnibus curis & sarcinis secularibus expeditum, ad veram episcopalem vitam victumque reuocauerit, tale vulnus sanari non possit. Cum autem tu magis magisque implicare te non cesses, vt etiam rebus quibus renunciauisti, te post renunciationem inferueris, quod nec apud humanas ipsas leges villo modo defendi potest: & in ea professione viuere dicaris, cui frugalitas Ecclesiae tuae sufficere non possit: vt quid queris communionem meam, cum audire nunquam volueris admonitionem meam? an vt quicquid facis mihi imputent homines, quorum querelas sustinere non possum? Frustra autem suspicaris eos esse obrectatores tuos, qui tibi semper & in vita priore aduersati sunt. Non est ita, nec mirum quod multa te laetent. Sed etiam si hoc verum esset, nihil in tuis moribus inuenire debuerunt, quod recte reprehenderent, & vnde Ecclesiam blasphemarent. Adhuc me putas fortasse ideo ista dicere, quia non accipi satisfactionem tuam. Imo propterea dico, ne ipse non possim satis Deo facere de peccatis meis, si haec tibi tacuero. Noui quia cor habes, sed & tardum, securum est; & acutum cor nihil est, quando in terra est. Non est episcopus artificium transfigendae vitae fallacis: docebit te quod dico Dominus Deus, qui tibi interclusit omnes vias ad quas illo vti voluisti, vt dirigat te si intelligas in illam viam, propter quam ambulandam tibi tam sancta sarcina imposita est.

1. Cor. 9. d. 27. Luca 6. 5. 4.

August. 10. 2.

X 2

Augustinus

Augustinus Victorino episcopo, concilium episcoporum iure primatus conuocanti, excusatoria quare ad concilium non venturus sit. Rogat ut prius cum Xantippo episcopo super iure primatus & concilij episcoporum conuocandi placide componat.

EPISTOLA CCXVII.

Domino beatissimo & venerabili patri & consacerdoti Victorino, Augustinus in Domino salutem.

TRACTORIA ad me quinto idus Nouembris venit, iam finito die, & me valde indispositum inuenit, ut occurrere omnino non possem. Veritatem siue imperitiam meam mouerit, siue iuste motus sim, quae sanctitatis & grauitatis est arbitrari. Legi in eadem tractoria etiam ad Mauritianias esse scriptum, quas prouincias scimus suos habere primates. Quod si & ex eis ad Numidiam conuocandum esset concilium, oportuit utique ut aliquorum Maurorum episcoporum, qui illic priores sunt, nomina in tractoria ponerentur. Quod in ista tractoria non reperiens, multum miratus sum. Deinde ad ipsos Numidas ita perturbato & neglecto ordine scriptum, ut nomen meum tertio loco inuenerim, qui noui quam post multos episcopos factus sum. Quae res & aliis iniuriosa est satis, & mihi inuidiosa. Praeterea venerabilis frater & collega noster Xantippus Tagastensis dicit, quod eum primatus ipse contingat, & erga plurimos sic habetur, & tales mittit epistolas. Qui etiam error, si facile inter vestram sanctitatem cognosci & corrigi potest, non debuit tamen in tractoria, quam misit venerabilitas tua, nomen eius praetermitti. Quod si in mediis locis conficeretur, & non in primo poneretur, multum mirarer: quanto magis mirandum est, quod nulli tibi eius admemoratio facta est, qui maxime ad concilium venire debuit, ut de ipso primatus ordine, causa omnium Numidarum episcopis Ecclesiarum primitus ageretur. His de causis etiam venire dubitarem, ne forte falsa esset tractoria, qua tanta perueritas appareret: quamquam & angustia temporis & aliae graues necessitates me multipliciter impedirent. Vnde peto beatitudinem tuam ut mihi ignoscas, & primo instare digneris, ut inter tuam sanctimoniam & senem Xantippum concorditer constet, quis vestrum debeat conuocare concilium, aut certe, quod salubrius arbitror, sine cuiusquam prauidicio ambo conuocare collegas vestros, eos maxime qui vobis episcopatus aetate vicini sunt, qui facile quis vestrum verum dicat agnoscat, ut inter vos paucos eadem praeter ceteris quaestio dirimatur, & errore sublato minores a ceteris conuocentur, qui nec possunt nec debent, nisi vobis in hac re tanquam prioribus credere, & nunc ignorant cum vestrum potissimum credere. Hanc epistolam signatam mihi annulo qui exprimit faciem hominis attendentis in lacus.

Augustinus Nebridio de animae corpore. In fine quaestiones tales ad se nihil pertinentes rogat dimittant.

EPISTOLA CCXVIII.

Nebridio Augustinus.

VISITATA tibi scribere non libet, noua non licet. Alterum enim video tibi non conuenire, alterum non mihi vacare. Nam ex quo abij abs te, nulla mihi oportunitas, nullum otium datum est, ea quae inter nos quaerere solemus, agitando atque versandi. Sunt quidem hiemales nimis longae noctes, nec a me totae dormiuntur, sed fe obiciuntur magis cogitanda cum otium est, quae definiendo sunt otio necessaria. Quid ergo faciam, mutusne apud te an tacitus sim? Neutrum vis, neutrum volo. Quare age atque accipe quod de me excudere potuit vltimum noctis, quadiu

exequabatur, quo haec epistola scripta est. Necessesse est te meminisse quod crebro inter nos sermone iactatum est, nosque iactauit anhelantes, atque astuantes de animae scilicet velut perpetuo quodam corpore, vel quasi corpore, quod nonnullis etiam dici vehiculum recordaris. Quam rem certe, siquid loco mouetur, non esse intelligibilem, clarum est. Quicquid intelligibile non est, intelligi non potest. At quod intellectum fugit, si saltem sensum non refugit, aestimare inde aliquid verisimile non vsquequaque denegatur. Quod vero neque intelligi, neque sentiri potest, temerarium nimis atque nugatoriam gignit opinionem, & hoc de quo agimus tale est, si tamen est. Cur ergo quaeso te non nobis ad hanc quaestiuiculam indicimus serias, & nos totos imprecato Deo in summam serenitatem naturae summam viuientis attollimus? Hic forsitan dicas, quanquam corpora percipi nequeant, multa nos tamen ad corpus pertinentia intelligibiliter posse percipere, ut est quod nouimus esse corpus. Quis enim negat, aut quis hoc verisimile potius quam verum esse fateatur? Ita cum ipsum corpus verisimile sit, esse tamen in natura tale quiddam verisimile est. Ergo corpus sensibile, esse autem corpus intelligibile iudicatur. Non enim possit aliter percipi. Ita nescio quid illud de quo quaerimus corpus, quo inniti anima, ut de loco ad locum transeat putatur, quanquam etiam si non sensibus nostris, tamen quibusdam longe vegetioribus sensibile sit, vtrum tamen sit, intelligibiliter cognosci potest. Hoc si dices, veniat in mentem illud quod intelligere appellamus, duobus modis in nobis fieri: aut ipsa per se mente atque ratione intrinsecus, ut cum intelligimus esse ipsum intellectum: aut admonitione a sensibus, ut id quod iam dictum est, cum intelligimus esse corpus. In quibus duobus generibus illud primum per nos, id est, de eo quod apud nos est Deum consulendo, hoc autem secundum de eo quod a corpore sensuque nunciatur, nihilominus Deum confutendo intelligimus. Quae si vera sunt nemo de illo corpore vtrum sit intelligere potest, nisi cui sensus quicquam de illo nunciari. In quo animantium numero, si vllus est, nos quoniam non esse perspicimus, illud etiam perfectum puto quod dicere coeperam, non ad nos istam pertinere quaestionem. Haec etiam atque etiam cogites velim, & quod cogitando genueris, ut nouerim cures.

Augustinus Felici, de pupilla quadam Ecclesiae tutelae commissa.

EPISTOLA CCXIX.

Domino dilectissimo meritoque honorabili & praefereudo fratri Felici Augustinus in Domino salutem.

NOVIT optime religio tua quam curam tuendam cum omnibus hominibus, tum maxime pupillis Ecclesiae vel episcopi debeant. Vnde receptis literis tuis, & exemplo literarum viri spectabilis fratris nostri, nec potui nec debui passim puellam cuiquam committere, praefertim quia eam Ecclesiae commendauit, domine dilectissime meritoque honorabilis & praefereudo frater. Proinde aduentum eius expecto, ut si quid fieri oporteat, eius praesentia deliberem, & faciam quod Dominus faciendum esse inspirauerit.

Excusat breuitatem epistolae ad Maximum datae, quae incipit, Cum a sancto patre.

EPISTOLA CCXX.

Domino beatissimo & venerabiliter charissimo fratri & coepiscopo Peregrino, Alipius & Augustinus in Domino salutem.

AD honorabilem fratrem nostrum Maximum literas dedimus, credentes cum gratate eas suscepturum, vtrum tamen aliquid profecerimus, proxima

xima occasione quam reperire poteris, dignare rescribere. Sciat sane prolixas epistolas ad familiarissimos nostros, non solum laicos, verum etiam episcopos, sic quomodo ista scripta est ad eos nos scribere nos solet, ut & cito scribantur, & certa teneantur commodius cum leguntur, ne forte istum morem nostrum nesciens, factam sibi arbitretur iniuriam.

Consentius Augustino proponit quaestiones de Trinitate.

EPISTOLA CCXXI.

Domino sancto ac beatissimo papae Augustino Consentius.

I AM quidem sancto mihi quae cunctis animi virtutibus admirando fratri tuo Alipio genus petitionis meae breui sermone suggereram, sperans precum mearum ut apud te esse adiutor dignaretur. Sed quia praesentiam mihi tuam, ca qua ad villam ire compulsi causa fraudauit, malui literis precem inferere, quam expectationem animi fluctuare, maxime cum id quod postulo, si mihi concedi oportere per spereris, adiunare sensum tuum aliosima mysteria per scrutantem, loci ipsius, ut arbitror, in quo nunc consistis, valeat solitudo. Ego igitur cum apud memetipsum prorsus definiturim, veritatem rei diuine ex fide magis quam ex ratione percipi oportere, si enim fides sanctae Ecclesiae ex disputationis ratione, non ex credulitatis pietate apprehenderetur, nemo praeter philosophos atque oratores beatitudinem possideret. Sed quia placuit Deo, qui infirma mundi huius elegit ut confundat fortia, per stultitiam praedicationis saluos facere credentes, non tam ratio requirenda de Deo, quam auctoritas est sequenda sanctorum. Nam profecto neque Arriani, qui filium quem genitum constemur minorē putant, in hac impietate persisterent, neque Macedoniani Spiritum sanctum, quem neque genitum neque ingentum credimus, quantum in ipsis etiam unitatis arce detruderent, si Scripturas sanctas magis quam suis ratiocinationibus accommodare fidem mallet. Tamen tu vir admirabilis, si tibi ille haec noster, solus conscius secretorum, qui habet clauem Dauid, serenissimo cordis obtutu celorum machinam penetrare concessit, & reuelata (ut scriptum est) facie gloriam Domini speculari, in quantum tibi ille qui huiusmodi cogitationem dedit, promerendi dederit facultatem: enuncia nobis aliquam ineffabilis substantiae portionem, & imaginem similitudinis eius ipso adiunante exprimere, in quantum potes verbis enitere: quoniam nisi tu tanta rei dux ac magister adfueris, velut lippientibus oculis prospicere in eam tanti luminis repercussa fulgore cogitatio nostra formidat. Intra ergo in illam quae nostros ardet intuitus mysteriorum Dei obscurissimam nubem: quaestiuiculas in quibus absolutis me errare cognosco, qui auctoritatem sanctitatis tuae fide magis sequi volo, quam rationis corde concepte, falsa imagine deprauari, primum in memetipso, dehinc in libri corrigere. Ego siquidem in circumspecta admodum simplicitate audiens credensque Dominum Iesum Christum lumē esse de lumine, sicut scriptum est, Bene nunciante diem de die salutare eius, & in Sapientia Salomonis, Candor est enim lucis aeternae, credebam Deum, quod licet credere ut dignum est non valebam, tamen esse inestimabilem cuiusdam lucis infinitam magnitudinem, cuius nec qualitatem aestimare, nec quantitatem metiri, nec speciem fingere, quanquam sublimē cogitans mens humana sufficeret, tamen esse illud quiddam quicquid est, cui adsit incomparabilis forma, inestimabilis pulchritudo, quam etiam carnalibus oculis saltē Christus aspicit. Cum ergo circa finem primi libri, sicut proculdubio meminisse dignaris, cupiens comprobare Dominum Iesum Christum, id est, hominem assumptum, ita diuinā possidere potentiam, ut materia carnis humana, quam suscepit, permaneret, quam in illis visceribus nisi aliud quam infirmitatem perisse dicimus, illius mihi nodus quaestionis obiectus est. Si, inquit, homo ille quem assumpsit Christus, August. 10. 2.

in Deum versus est, ergo localis esse non debuit. Cur ergo post resurrectionem dixit, Noli me tangere, non dum enim ascendi ad patrem meum? Ego igitur elaborans approbare ubique esse Christum virtute non opere, diuinitate non carne, de unitate Dei & personarum trinitate huiusmodi verba conscripsi: Deus, inquam, vnus est, & personae tres sunt. Deus indidiscrētus est, personae discretae sunt. Deus intra omnia, trans omnia, vltima includit, media implet, summa transcendit, vltima vniuersa & per vniuersa diffunditur. personae autem sunt constantes, proprietate secerantur, non confusione miscentur. Deus ergo vnus est, & ubique est, quia & alius praeter illum non est, & locus non est vacuus ubi esse alius possit. Plena sunt Deo omnia, & praeter Deum nihil est. Ipse est in patre, ipse in filio, ipse in Spiritu sancto: ac post hoc, pater & filius & Spiritus sanctus non plures di, sed ipse vnus est Deus: & non est ipse pater qui est filius, nec filius qui est Spiritus sanctus. Pater in filio est, filius in patre, in vtroque Spiritus sanctus: quia in tribus numero non ordine, id est, personis non virtute discretis, vnus atque indidiscrētus habitus Deus. Omnia quae patris sunt, filij sunt: & quae filij sunt, patris sunt: et quae vtriusque sunt, Spiritus sancti sunt: quia aequalem, sed eandem, id est, vnicam non separatam possidem substantiam Deitatis, & ideo vel maiestate vel etate alter alterum non praecedit, quia diuini quod plerumque est non potest: nec est in plenitudine: aliquid quod possit plenitudinem reparare, & maiorem vni, minorem alteri facere portionem. In personis autem non ita est: quia patris persona non est filij, nec filij persona eadem est Spiritus sancti. Vna virtus est quam trina possidet virtus, vna substantia est in qua tria sunt quae subsistunt. Pater ergo & filius & Spiritus sanctus maiestate ubique sunt, quia vnus sunt, personis tantum apud se sunt, quia tres sunt. Et reliqua huiusmodi texens rem consue deduxi, ut praesentes quidem & ubique esse personae, sed illum quae supra caelos, trans maria, vltra inferos, vna atque eadem est maiestate firmarem. Ex quo intelligi debere non strabam hominem, quem Christus assumpsit, in Deum quidem verum susceptam non amississe naturam, non tamen quasi quartam credi personam. Sed tu vir cui caelum, ut arbitror, ipsum subtilitate cogitationum intrare coeccessum est, verax etenim est qui ait: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: super omnia sidera ad ipsam contemplationem altitudinem mundi cordis attollis, ais non tanquam aliquod corpus debere cogitari Deum. Nam etiam si quispiā animo lucem miles quam huius solis clariorem intentionemque consingat, nullam illic Dei similitudinem comprehendi posse, quia corpus est omne quod cerni potest, sed sicut iustitiam vel pietatem corporum cogitare non possumus, nisi aliqua forte nobis feminea corpora gentili vanitate simgamus, ita & Deum sine aliqua phantasia simulatione in quantum possumus cogitandum. Mihi autem, qui subtilitatem disputationis tepido percipere admodum corde vix possum, videbatur nihil vniuersum substantiam ineffabilem iustitiae, ideoque non possum adhuc Deum, id est, vniuersam naturam, iustitiae similem cogitare, quia iustitia non in se, sed in nobis vniuit, imo potius nos secundum iustitiam vniuimus: ipsa vero iustitia per se nequaquam vniuit, nisi forte non huius humanae aequitatis, sed illa quae Deus est, sola asseratur esse iustitia. Vnde confirmari me ex omnibus non solum praesentibus, sed etiam pleniori epistola velim. Neque enim fas est, ut nostri tantum pedes ab ista: in qua multi ingredimur, erroris via, te momento, reuocentur. Cum enim multi in illis in quibus habitamus insulis, dum recto ad viam pergunt aggere, in tramitem tortuosi huius erroris incurrerint, eritne aliquis illic Augustinus, cuius auctoritati cedant, cuius doctrina credant, cuius ingenio superentur? An forte ex illo paternitatis affectu minus me occulta comonitione dirigere, quam velut comitem praeniteris increpare? Sed mihi pro utilitate animae, magis quam pro seculi laude currere cupienti, non est inuitis, ac proinde etiam non amara coargutio tua: maxime enim &

*mibi & ceteris vitam simul laudemque paritura sit. Ne-
mo siquidem iam iniustus esse (vt arbitrator) potest, qui me
ex eo quod aliquando deus sum secutus, stultitia denotare
auarit, quam ex eo quod deloggerim prudenter iudicare cum-
detur. Neque enim stulti estimandi sunt, quos Paulus a-
postolus, ne in incertum currerent admonebat, dicens: Sic
currite vt comprehendatis: quia via ista quam currimus,
non solum relinquenda nobis, verum etiam intercludenda
atque praevidenda nobis est, ne forte etiam eos fallaci dile-
ctionis simulatione frustrentur. Tu enim non editorum
iam à me librorum lector, sed probandorum emendator,
ni fallor, electus es. Nam in illa epistola quam in illis meis
libellis velut prefatum culam praeuli, huiusmodi verba co-
scripta sunt: Placuit, inquam, fluctuantem fidei nostrae
cymbam, beati Augustini episcopi stabilire sententia. Cur
ergo vir doctrinae huius que in Christo est culmen, argue-
re palam corrigendum de cetero filium dubitas, cum sen-
tentiae tuae anchora nisi morsum altius preserit, nos certius
stabilire non possit? Non enim leuis aut culpata quaestio, in
qua non solum nihil proficit, verum etiam post, vt à te
fortissimè dictum est, idololatria crimen caecitas nostrae cog-
itationis incurrit. Hanc à te cautè prudenterque discuti
vellem, vt doctrinae tuae ingenique serenitas ita nebulam
nostrae mentis abstergat, vt quod nunc cogitare non possu-
mus intelligentia à te declaratum, oculis cordis videre va-
leamus. Incolumis ac beatus in aeternum memor caelestia
regna possideas, Domine sancte ac beatissime papa.*

Consentio ad quaestiones de Trinitate sibi propositas.

EPISTOLA CCXXII.

Fratri dilectissimo & in Christi visceribus hono-
rando Consentio Augustinus in Do-
mino salutem.

EGO propterea vt ad nos venires rogavi, quoniam
in libris tuis valde sum tuo delectatus ingenio.
Proinde volui vt quaedam nostra opuscula, quae arbi-
tratus sum tibi esse necessaria, non procul à nobis po-
situs, sed potius apud nos legeres, vt ea quae forte mi-
nus intellexisses, non difficulter praesens interrogares,
atque ex nostra sermocinatione mutuòq; colloquio,
quantum Dominus & nobis promere, & tibi capere
tribuisset, quod in libris tuis emendandum esset, ipse
cognosceres, ipse emendares. Eius quippe es facultas,
vt possis ea quae senseris explicare: eius porrò pro-
bitas & humilitas, vt merearis vera sentire. Et nunc
in eadem sum, quae nec tibi debet displicere, senten-
tia. Vnde te nuper admonui, vt in his quae à nobis elab-
orata apud te legis, signa facias ad ea loca quae te
mouent, & cum his ad me venias, & de singulis quaer-
as. Nondum quae fecisti, exhortor vt facias. Rectè
quippe verecundareris, ac te pigeret id agere: si vel se-
mel voluisses, & me difficilem reperisses. Illud quo-
que dixeram, cum à te audissem quod mendosissimis
fatigares codicibus, vt in nostris legeres, quos emen-
datiores posses ceteris inuenire. Quod autem petis,
vt quaestione Trinitatis, hoc est, de vnitatis diuinitatis
& discretione personarum, cautè prudenterque dis-
cutiam, vt doctrinae meae (sicut dicis) ingenique serene-
ritas, ita nebulam vestrae mentis abstergat, vt quod
nunc cogitare non potes, intelligentia à me lumine
declarationis quodam modo videre possis, vide prius
verum ista petio cum tua superiori definitione con-
cordet. Superius quippe in eadem ipsa epistola in qua
hoc petis, apud te metipsum definisse te dicis, ex fide
veritatem magis quam ex ratione percipi oportere. Si
enim fides, inquis, sanctae Ecclesiae ex disputationis ra-
tione, & non ex credulitatis pietate apprehendere-
tur, nemo praeter philosophos atque oratores beati-
tudinem possideret. Sed quia placuit (inquis) Deo,

qui infirma huius mundi elegit, vt confunderet for-
tia, per stultitiam praedicationis saluos facere creden-
tes, non tam ratio requirenda, quam autoritas est se-
quenda sanctorum. Vide ergo secundum haec verba
tua, ne potius debeas, maximè de hac re, in qua praer-
cipue fides nostra consistit, solam sanctorum autori-
tatem sequi, nec eius intelligentiae à me quaerere ra-
tionem. Neque enim cum coepero te in tanti huius
secreti intelligentiam vtunque introducere, quod
nisi Deus intus adiuuerit, omnino non potero, aliud
differendo facturus sum, quam rationem vt potero
redditurus. Quam si à me, vel à quolibet doctore non
irrationabiliter flagitas, vt quod credis intelligas, cor-
rige definitionem tuam, non vt fidem respuas, sed vt
ea quae fidei firmitate iam tenes, etiam rationis luce
conspicias. Absit namque vt hoc in nobis Deus ode-
rit, in quo nos reliquis animantibus excellentiores
creauit. Absit, inquam, ne ideo credamus vt rationem
accipiamus siue quaeramus, cum etiam credere non
possemus, nisi rationales animas haberemus. Vt ergo
in quibusdam rebus ad doctrinam salutarem pertinè-
tibus, quas ratione nondum percipere valeamus, sed a-
liquando valebimus, fides praecedat rationem qua cor-
mundatur, vt magnae rationis capiat & perferat lucè,
hoc vtique rationis est. Et ideo rationabiliter dictum
est per Prophetam, Nisi credideritis, non intelligetis.
Vbi proculdubio discreuit haec duo, deditque consi-
lium quo prius credamus, vt id quod credimus intel-
ligere valeamus. Proinde vt fides praecedat rationem,
rationabiliter visum est. Nam si hoc praecceptum ra-
tionabile non est, ergo irrationabile est. Absit. Si igitur
rationabile est, vt magna quaedam quae capi non-
dum possunt, fides praecedat rationem, proculdubio
quantulacunque ratio quae hoc persuadet, etiam ipsa
antecedit fidem. Propterea monet apostolus Petrus,
paratos nos esse debere ad repositionem omni po-
scenti nos rationem, de fide & spe nostra, quoniam si
à me infidelis rationem poscit fidei & spei meae, & vi-
deo quod antequam credat capere non potest, hanc
ipsam ei reddo rationem, in qua, si fieri potest, videat
quam praeposterè ante fidem poscat rationem earum
rerum quas capere non potest. Si autem iam fidelis
rationem poscat, vt quod credit intelligat, capacitas
eius intuenda est, vt secundum rationem redditam
sumat fidei suae quantam potest intelligentiam; mai-
orem si plus, capiat; minorem, si minus: dum tamen
quousque ad plenitudinem cognitionis perfectionem-
que perueniat, ab itinere fidei non recedat. Hinc
est quod dicit Apostolus, Et tamen si quid aliter scitis,
id quoque vobis Deus reuelabit, verum tamen in quod
peruenimus, in eo ambulemus. Iam ergo si fideles su-
mus, ad fidei viam peruenimus, quam si non dimiseri-
mus, non solum ad tantam intelligentiam rerum in-
corporearum & incommutabilium, quanta in hac vi-
ta capi non ab omnibus potest, verum etiam ad sum-
mitatem contemplationis, quam dicit Apostolus, fa-
cie ad faciem, sine dubitatione perueniemus. Nam
quidam etiam minimi, & tamen in via fidei perseue-
rantissimè gradientes, ad illam beatissimam contem-
plationem perueniunt, quidam verò quidam natura
inuisibilibus, incommutabilibus, incorporeis, vt quae iam
scientes, & viam quae ducit ad tantae beatitudinis ma-
gnitudinem, quoniam stulta illis videtur, quod est Chri-
stus crucifixus tenere recusantes, ad quietis ipsius pe-
netrale, cuius iam luce mens eorum velut in longin-
qua radiante perstringitur, peruenire non possunt. Sunt
autem quaedam, quae cum audierimus, non eis acco-
modamus fidem, & ratione nobis reddita vera esse
cognoscimus, quae credere non valeamus. Et vniuersa
Dei miracula ideo ab infidelibus non creduntur, quia
eorum ratio non videtur. Et reuera sunt, de quibus ratio

1 Cor. 1. 27.

Esa. 7. 9.

1 Pet. 3. 6.

Phil. 3. 16.

1 Cor. 13. 12.

ratio reddi non potest, non tamè non est. Quid enim
est in rerum natura, quod irrationabiliter fecerit Deus?
Sed quorundam mirabilium operum eius, etiam expe-
dit tantisper occultam esse rationem, ne apud animos
fastidio languidos, eiusdem rationis cognitione vile-
scant. Sunt enim, & multi sunt, qui plus tenentur ad-
miracione rerum quam cognitione causarum, vbi mi-
racula mira esse desistunt, & opus est eos ad inuisibi-
lium fidem visibilibus miraculis excitari, vt puritate
purgati, eò perueniant vbi familiaritate veritatis mi-
rari desistant. Nam & in theatris homines funambu-
lum mirantur, musicis delectantur. In illo stupet diffi-
cultas, in his retinet, pasceatque iucunditas. Haec dixe-
rim, vt fidem tuam ad amorem intelligentiae coher-
ter, ad quam ratio vera perducit, & cui fides animum
praeparat. Nam illa quae persuasit, in ea trinitate quae
est Deus, filium patri non esse coeternum, vel alterius
esse substantiae, atque aliqua parte dissimilem, & eo
modo inferiorem Spiritum sanctum, itemque illa quae
persuasit, patrem & filium vnus eiusdemque, Spiritum
verò sanctum alterius esse substantiae, non ideo quia
ratio est, sed quia falsa ratio est, cauenda & detestanda
dicenda est. Nam si ratio vera esset, non vtique erras-
set. Quapropter sicut non ideo debes omnem vitare
sermonem, quia est & sermo falsus, ita non debes om-
nem vitare rationem, quia est & falsa ratio. Hoc & de
sapientia dixerim. Neque enim propterea sapientia
vitanda est, quia est & falsa sapientia, cui stultitia est
Christus crucifixus, qui est Dei virtus, & Dei sapien-
tia. Et ideo per hanc stultitiam praedicationis placuit
Deo saluos facere credentes: quoniam quod stultum
est Dei, sapientius est hominibus. Hoc quibusdam phi-
losophorum & oratorum, non veram viam, sed veri-
similem sectantibus, & in ea seipos aliosque fallentibus,
persuaderi non potuit, quibusdam verò eorum
potuit. Et quibus potuit, neque scandalum est Chri-
stus crucifixus, neque stultitia: in eis enim sunt, quibus
vocatis Iudaeis & Graecis, Dei virtus est & Dei sapien-
tia. In qua via, id est, in cuius Christi crucifixi fide, qui
eius reuerentiam per Dei gratiam comprehendere
poterunt, est philosophi appellati sunt siue oratores,
perfectò humili pietate confessi sunt, sibi longè
excellentius in ea fuisse praetiosos piscatores, non solum
credendi firmissimo robore, verum etiam intelligendi
certissima veritate. Cum enim didicissent, ad hoc
electa stulta esse mundi & infirma vt fortis & sapien-
tia confunderentur, seque cognouissent fallaciter sa-
pere, & imbecilliter praualere, confusi, salubriter facti
sunt stulti & infirmi, vt per stultum & infirmum Dei,
quod sapientius & fortius est hominibus, inter electa
stulta & infirma fierent veraciter sapientes, & effica-
citer fortes. Cui autem nisi verissimae rationi fidelis
pietas erubescit, vt quandam idololatriam, quam in
corde nostro ex consuetudine visibilibus constituit
conatur humanae cogitationis infirmitas, non dubite-
mus euertere: nec audeamus credere, ita esse Trinita-
tem, quam inuisibilem & incorpoream atque incommu-
tabilem colimus, quasi tres quasdam viuètes mo-
les, licet maximas & pulcherrimas, suorum tamè spatis
propriis terminatas, & sibimet in suis locis conti-
gua propinquitate cohaerentes, siue vna earum sit in
medio constituta, vt duas dirimat sibi ex lateribus sin-
gulis iunctas, siue in modum trigoni duas ceteras vna-
quaeque contingat, vt nulla ab aliqua separetur, ca-
rumque trium tantarum ac talium personarum licet
in grandi valde, molibus tamen à summo & imo, &
circumquaque terminatarum, vnam esse diuinitatem
aliquid quartam, nec talem qualis est vna ex illis, sed
communem omnibus tanquam vnum omnium, &
in omnibus & in singulis totum, per quam vnam di-
uinitatem dicatur eadem Trinitas vnus Deus, eius

1 Cor. 1. d. 25.

tres personas nusquam esse nisi in caelis, vnam verò di-
uinitatem nusquam non esse, sed vbiq; praesentem,
ac per hoc rectè quidem dici, Deum & in caelo esse &
in terra, proptèr illam diuinitatem quae vbiq; est, vt
vbiq; communis sit, non autem rectè dici, patrem
esse in terra vel filium vel Spiritum sanctum, cui huic
Trinitati fides non nisi in caelo sit. Istam cogitatio-
nis carnalis compositionem vanumque figmentum,
vbi vera ratio labefactare incipit, continuo illo intus
adiuuante, atque illuminante, qui eum talibus idolis
in cordibus nostris habitare non vult, ita ista confrin-
gere, atque à fide nostra quodammodo excutere festi-
namus, vt ne puluerem quidem vllum talium phan-
tasmatum illic remanere patiamur. Quamobrem ni-
si rationem disputationis qua forinsecus admoniti,
ipsa intrinsecus veritate lucente haec falsa esse perspi-
cimus, fides in corde nostro antecessisset, quae nos in-
dueret pietate, in cassum quae vera sunt audiremus.
Ac per hoc quoniam id quod ad eam pertinebat fides
egit, ideo subsequens ratio aliquid eorum quae inqui-
rebat inuenit, fallaxque ita rationi, non solum ratio
vera, qua id quod credimus intelligimus, verum etiam
fides ipsa rerum nondum intellectarum sine dubio
praeferenda est. Melius est enim quamuis nondum vi-
sum, credere quod verum est, quam putare te verum
videre quod falsum est. Habet namque videns oculos
suos, quibus quodammodo videt verum esse, quod
nondum videt, & quibus certissimè videt, nondum se
videre quod credit. Porro autem qui vera ratione iam
quod tantum modo credebat intelligit, perfectò praer-
ponendus est ei qui cupit adhuc intelligere quod cre-
dit, si autem nec cupit, & ea quae intelligenda sunt,
credenda tantummodo existimat, cui rei fides proficit
ignorat. Nam pia fides sine spe & charitate esse non
vult. Sic igitur homo fidelis debet credere quod non-
dum videt, vt visionem & speret & amet. Et visibiliū
quidem rerum praeteritarum quae temporaliter trans-
ierunt sola fides est, quoniam non adhuc videnda spe-
rantur, sed facta & transacta creduntur, sicut est illud,
quod Christus semel pro peccatis nostris mortuus est
& resurrexit, nec iam moritur, & mors ei vltra non
dominabitur. Ea verò quae nondum sunt, sed futura
sunt, sicut nostrorum spiritualium corporum resurre-
ctio, ita creduntur vt etiam videnda sperentur, sed o-
stendi modò, nullo possunt modo. Quae verò ita sunt
vt neque praetereant, neque futura sint, sed aeterna
permaneant, partim sunt inuisibilia, sicut iustitia, sic-
ut sapientia, partim visibilia, sicut Christi immortale
iam corpus. Sed inuisibilia intellectu conspicuntur,
ac per hoc & ipsa modo quodam sibi congruo viden-
tur. Et cum videntur, multo certiora sunt quam ea
quae corporis sensus attingit, sed ideo dicuntur inuisi-
bilia, quia oculis istis mortalibus videri omnino non
possunt. At illa quae visibilia sunt permanentia, pos-
sunt, si ostendantur, etiam his mortalibus oculis con-
spici, sicut se discipulis post resurrectionem Dominus
ostendit, sicut etiam post ascensionem apostolo Paulo
& Stephano diacono. Proinde ista visibilia perma-
nentia ita credimus, vt etiam si non demonstrantur,
speremus ea nos quandoque visuros. Nec ea cona-
mur ratione intellectuque comprehendere, nisi vt ea
(quia visibilia sunt) ab inuisibilibus distinctius cogite-
mus, & cum cogitatione qualia sunt imaginamur, sa-
tis vtique nouimus ea nobis nota non esse. Nam &
Antiochiam cogito incognitam, sed non sicut Car-
thaginem cognitam. Illam quippe visionem cogita-
tio mea fugit, hanc recolat, nequaquam tamen dubi-
to, siue quod de illa testibus multis, siue quod de ista
meis aspectibus credidi. Iustitiam verò & sapientiam
& quicquid eiusmodi est, non aliter imaginamur, ali-
ter contuemur; sed haec inuisibilia simplici mentis
atque

Hi

B

al. quae

1 Pet. 3. d.

18.

Rom. 1. 4. b. 9

Rom. 6. b. 9.

Rom. 1. c. 20

2 Ath. 3. d. 9

Mar. 2. 8. b. 9

Mar. 16. b. 9

Luc. 24. c.

15. *

10. 20. c.

14. 4. c. cap.

21. a. 1. *

1. Ath. 9. d. 4.

2 Ath. 7. 35.

arque rationis intentione intellecta conspiciamus, sine A
vllis formis & molibus corporalibus, sine vllis linea-
mentis figurisque membrorum, sine vllis localibus fi-
nibus, sine spatii infinitis. Ipsūque lumen quo cun-
cta ista discernimus, in quo nobis satis apparet quid
credamus incognitum, quid cognitum teneamus,
quam formam corporis recordemur, quam cogita-
tione corporis fingamus, quid corporis sensus attingat,
quid imaginetur animus simile corpori, quid cer-
tum & omnium corporum dissimillimum intelligen-
tia contempletur. Hoc ergo lumen vbi hæc cuncta di-
iudicantur, non vtique sicut huius solis & cuiusque
corporei luminis fulgor per localia spatia circumqua-
que diffunditur, mentemque nostram quasi visibili
candore illustrat, sed inuisibiliter & ineffabiliter, &
tamen intelligibiliter lucet, tamque nobis certū est,
quā nobis efficit certa quæ secundum ipsum cuncta
conspiciamus. Cūm igitur tria sint rerum genera quæ
videntur, vnum corporaliū, sicut hoc cælum & hæc B
terra, & quicquid in eis corporeus sensus cernit & tā-
git: Alterum simile corporalibus, sicut sunt ea quæ
spiritu cogitata imaginamur, siue recordata vel obla-
ta quasi corpora contuemur, vnde sunt etiam visio-
nes quæ vel in somnis, vel in aliquo mentis excessu,
Eis quasi localibus quantitibus ingeruntur. Tertium
ab vtroque discretum, quod neque sit corpus, neque
vllam habeat similitudinem corporis, sicut est sapientia,
quæ mente intellecta conspicitur, & in cuius luce
de his omnibus veraciter iudicatur, in quo istorum
genere credendum est esse istam quam nosse volumus
Trinitatem? Profectō aut in aliquo, aut in nullo. Si
in aliquo, eo vtique quod est aliis duobus præstantius,
sicut est sapientia. Quod si donum eius in nobis est, &
minus est quā illa summa & incommutabilis, quæ
Dei sapientia dicitur, puto quod non debemus dono
suo inferius cogitare donantem. Si autē aliquis splen-
dor eius in nobis est, quæ nostra sapientia dicitur, quā-
tumcunque eius per speculum & in ænigmate capere
possumus, oportet eam & ab omnibus corporibus, &
ab omnibus corporum similitudinibus secernamus.
Si autem in nullo istorum genere putanda est ista Tri-
nitas, & sic est inuisibilis, vt nec mente videatur: mul-
to minus de illa huiusmodi opinionem habere debe-
mus, vt eam rebus corporalibus vel corporalium re-
rum imaginibus similem esse credamus. Non enim
corpora pulchritudine molis aut magnitudine superat,
sed dissimilitudine ac disparitate nature, & si dis-
creta est à comparatione bonorum animi nostri, qua-
lia sunt sapientia, iustitia, charitas, castitas, & cætera
talia, quæ profectō mole corporis non pendimus, nec
eorū quasi corporeas formas cogitatione figuramus,
sed ea quando rectē intelligimus, sine aliqua corpulē-
tia vel similitudine corpulentia in luce mentis aspici-
mus, quanto est ab omnium qualitatum & quantita-
tium corporalium comparatione discretior, non eam
tamen à nostro intellectu omnino abhorreere Apo-
stolus testis est, vb ait, Inuisibilia enim à constitutione
mundi, per ea quæ facta sunt intellecta cōspiciuntur,
sempiterna quoque eius virtus ac diuinitas. Ac per
hoc cūm eadem Trinitas fecerit & corpus & animā,
sine dubitatione est vtroque præstantior. Anima itaq;
considerata, maximē humana & rationalis atque in-
tellectualis, quæ ad eius imaginem facta est, si cogita-
tiones nostras & intelligentias non euicerit, sed eius
quod habet præcipuum, id est, ipsam mentem atque
intelligentiam mente atque intelligentia potuerimus
apprehendere, non erit fortassis absurdum, vt eam ad
suum quoque creatorem intelligendum, ipso adiuuante
meditemur attollere. Si autem in seipsa deficit, fi-
bi que succumbit, pia fide contenta sit quamdiu pere-

collu-
strat.

oblita.

Rom. 1. 20.

grinatur à Domino, donec fiat in homine quod pro-
missum est, faciente illo qui potens est (sicut ait Apo-
stolus) facere supra quā petimus, aut intelligimus. ^{Eph. 3. d. 20}
Quæ cūm ita sint, interim volo vt legas ea quæ ad istā
quæstionem pertinentia iam multa conscripsimus, il-
la etiam quæ in manibus habemus, & propter magni-
tudinem tam difficilis quæstionis, nondum possumus
explicare. Nunc verò tene inconcussa fide, patrem &
filium & Spiritum sanctum esse Trinitatem, & tamē
vnum Deum, non quod sit eorum communis quasi
quarta diuinitas, sed quod sit ipsa ineffabilis & insepa-
rabilis Trinitas. Patremque solum genuisse filium, fi-
liūque solum à patre genitum, Spiritum verò san-
ctum & patris & filij esse spiritum. Et quicquid tibi,
cūm ista cogitas, corporeæ similitudinis occurrerit,
abige, abnue, nega, respue, abiice, fuge. Nō enim par-
ua est inchoatio cognitionis Dei, si antequam possi-
mus nosse quid sit, incipiamus iam nosse quid non sit.
Intellectum verò valde ama: quia & ipsæ Scripturæ
sanctæ, quæ magnarum rerum ante intelligentiam
suadent fidem, nisi eas rectē intelligas, vtilis tibi esse
non possunt. Omnes enim hæretici, qui eas in autho-
ritate recipiunt, ipsas sibi videntur sectari, cūm suos
potius sectentur errores, ac per hoc non quod eas cō-
temnant, sed quod eas non intelligant, hæretici sunt.
Tu autem charissime, ora fortiter & fideliter, vt det
tibi Dominus intellectum, ac sic ea quæ forinsecus
adhibet diligentia præceptoris siue doctoris, possint
esse fructuosa: quoniam neque qui plantat est aliquid, ^{1 Cor. 3. 5. 7}
neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus, cui
dicimus, Pater noster qui es in cælis. Non quia ibi est,
& hic non est, qui præsentia incorporea vbi que est to-
tus, sed quia in eis habitare dicitur, quorum pietati
adesit. Et hi maximē in cælis sunt, vbi etiam nostra cō-
uersatio est, si nos os nostrum veraciter sursum cor
habere respondeat. Nam etsi carnaliter acceperimus
quod scriptum est, Cælum mihi sedes est, terra autem
scabellum pedum meorum: & ibi & hic eum esse cre-
dere debemus: quamuis non totū ibi, quia hic essent
pedes: nec totum hic, quia ibi essent superiores cor-
poris partes. Quam cogitationem carnalem, rursum
illud nobis excutere, quod de illo scriptum est, potest:
qui cælum mensus est palmo, & terram pugillo. ^{Esa. 40. 15}
Quis enim sedeat in spatio palmi sui? aut in tanto loco pe-
des ponat, quantum eius pugnus apprehendit? Nisi
fortē intantum caro vana progreditur, vt ei parum sit
humana membra substantiæ Dei tribuere, si ea non
etiam monstruosa confingat, vbi palmus lumbis, &
pugillus ambabus palmis coniunctis, sit latior. Sed
hæc dicuntur, vt cūm sibi non conueniunt quæ car-
naliter audimus, eis ipsis admoniti, ineffabiliter spiri-
tualia cogitemus. Vnde etiā si corpus Domini, quod
de sepulchro excitarum leauit in cælum, non nisi
specie humana membrisque cogitamus: non tamen
ita putandum est sedere ad dexteram patris, vt ei pa-
ter ad sinistram sedere videatur. In illa quippe beati-
tudine quæ omnem superat humanum intellectum,
sola dextera est: & eadem dextera, eiusdem beati-
tudinis nomen est. Proinde nec illud quod post resurre-
ctionem suam dixit Mariæ; Noli me tangere, nondū
enim ascendi ad patrem meum: tam absurdē accipien-
dum est, vt existimemus eum cūm ascendisset, voluis-
se à femina tangi, qui se tangendum viris antequam
ascenderet præbuit. Sed Mariæ profectō, in qua figu-
rata Ecclesia est, quando illud dixit, intelligi voluit
tunc ascendisse ad patrem, cūm illum patri cognouit
æqualem: & tali fide illum salubriter tetigit, ne si hoc
solum eum esse crederet quod in carne apparuerat,
non bene tangeret. Sic eum Photinus hæreticus teti-
git, qui hominem tantummodo credidit. Et si fortē
in his

Eph. 3. d. 20

1 Cor. 3. 5. 7

Mat. 6. 3. 9.

Esa. 66. 1. 2.

Esa. 40. 15

1 Tim. 2. 0. 4.

Photinus

in his verbis Domini aptius meliūque intelligi potest, A
opinio tamen qua putatur substantia patris esse in cæ-
lo, secundum quod pater vna in Trinitate persona est,
diuinitas verò non in cælo tantūm, sed vbi que: quasi
aliud sit pater, aliud diuinitas eius quæ illi communis
est cum filio & Spiritu sancto: vt ipsa Trinitas, tanquā
locis corporalibus & tanquam corporea sit, diuinitas
verò vna trium personarum vbi que sit præsens, & ipsa
sola tanquam incorporea vbi que sit tota, sine dubita-
tione respuenda. Si enim qualitas eorum esset, quod
abstet, vt in patre aut filio aut Spiritu sancto aliud sit
qualitas, aliud substantia: tamen si eorum qualitas ef-
se posset, vtique amplius alicui quā sua esse nō pos-
set. Si autem substantia est, & alia est quā sunt ipsi:
alia substantia est, quod nihilominus falsissimē credi-
tur. Sed si fortē minus intelligis inter substantiam &
qualitatem quid intersit: hoc certē facilius adueris,
quod & diuinitas Trinitatis (quæ putatur alia esse
quæ est ipsa Trinitas, & propter hanc dici non tres B
deos, sed vnum Deum, quoniam ipsa est tribus vna
communis) aut substantia est, aut non est substantia.
Si substantia est, & alia est quā pater aut filius aut
Spiritus sanctus, aut eadem simul Trinitas: proculdu-
bio alia substantia est. Hoc autem veritas resellit &
respuit. Si autem non est substantia ista diuinitas, &
ipsa est Deus, quia ipsa est vbi que tota, non ipsa Tri-
nitas: ergo Deus non est substantia. Quis hoc catholi-
cus dixerit? Item si non est substantia ista diuinitas, &
secundum hanc est Trinitas vnus Deus, quod hæc vna
est in tribus: non debuit dici pater & filius & Spi-
ritus sanctus vnus substantiæ, sed vnus diuinitatis quæ
non est substantia. Agnoscis autem in fide catholica,
quoniam hoc est verum, hoc esse firmatum, quoniam
pater & filius & Spiritus sanctus, ideo cūm sit Trini-
tas, vnus est Deus: quia inseparabiliter sunt vnus eius
dēque substantiæ, vel (si hoc melius dicitur) essen-
tiæ. Nam nonnulli nostri, & maximē Græci, Trinita-
tem quæ Deus est, magis essentiali, quā vnā sub-
stantiam esse dixerunt: aliquid inter hæc duo nomina
interesse arbitrantur, vel intelligentes, vnde nunc dis-
putare non est opus. Quod & si diuinitatem istam,
quæ aliud existimatur esse quā ipsa Trinitas, non
substantiam sed essentiali dixerimus, eadem fallitas
consequetur. Si enim alia est quā ipsa Trinitas, altera
erit essentiali: quod abstet vt catholicus sentiat. Re-
stat itaque vt ita credamus vnus substantiæ Trinitatē,
vt ipsa essentiali non aliud sit quā ipsa Trinitas. Ad
quam videndam quantumlibet in hac vita proficia-
mus, per speculum erit & in ænigmate quod videbi-
mus. Cūm verò, quod in resurrectione promittitur,
spiritalē corpus habere cōperimus, siue illam mentē,
siue mirabili modo, quoniam ineffabilis est spiritalis
corporis gratia, & corpore videamus: non tamen per
locorum interualla, nec in parte minorem, in parte
maiolem, quoniam non est corpus, & vbi que tota est; D
pro nostra capacitate videbimus. Quod verò posuisti
in epistola tua, videri tibi, vel potius quod videbatur
tibi, nihil viuum secundum substantiam inesse iusti-
tiæ, ideo que te non posse adhuc Deum, id est, viuē-
tem naturam, iustitiæ similem cogitare: quia iustitia,
sicut dicis, non in se, sed in nobis viuut, imò nos potius
secundum illam viuimus, ipsa verò per se iustitia ne-
quaquam viuut. Ad hoc vt tibi ipse respondeas, illud
intuere, vtrum rectē dici possit, vitam ipsam non vi-
uere, qua sit vt viuat quicquid non falsō dicimus vi-
uere. Puto enim absurdum tibi videri, vt per vitam
viuatur, & vita non viuat. Porro si vita ipsa præcipuē
viuut, qua viuut omne quod viuut, recole obsecro quas
dicat scriptura diuina animas mortuas, profectō inue-
nies iniustas, impias, infideles. Nam licet per illas vi-

uant corpora impiorum, de quibus dictum est, quod M
mortui sepeliant mortuos suos; & ibi intelligantur et-
iam iniquæ animæ non esse sine aliqua vita: non enim
aliter ex eis possent corpora viuere, nisi qualicumque
vitā qua omnino animæ carere non possunt, vnde im-
mortales merito vocantur: non tamen ob aliud amif-
sa iustitia dicuntur mortuæ, nisi quia & animarum, li-
cet immortaliter qualicumque vita viuētium, vterior
& maior vita iustitia est, tanquam vita vitarum: Quæ
cūm sint in corporibus, etiam ipsa corpora viuā sunt,
quæ per seipsa viuere nequeunt. Quapropter si ani-
mæ non possunt, nisi etiam in seipsis vtrunque viuere,
quia ex eis viuunt & corpora, à quibus deserta mo-
riuntur: quanto magis vera iustitia etiam in seipsis vi-
uere intelligenda est, ex qua sic viuunt animæ, vt hæc
amissa mortuæ nuncupentur, quamuis quantulacum-
que vita non desinant viuere. Ea porro iustitia quæ
viuit in seipsa, proculdubio Deus est, atque incom-
mutabiliter viuut. Sicut autem hæc cūm sit in seipsa
vita, etiam nobis sit vita cūm eius efficiatur vtrunque
participes: ita cūm in seipsa sit iustitia, etiam nobis sit
iustitia, cūm ei coherendo iuste viuimus, & tanto magis
minūscue iusti sumus, quanto magis illi minūscue
coharemus. Vnde scriptū est de vnigenito filio Dei,
cūm sit vtrique patris sapientia atque iustitia, & ser-
per in seipso sit, quod factus sit nobis à Deo sapientia
& iustitia, & sanctificatio & redemptio: vt quemad-
modum scriptum est; Qui gloriatur, in Domino glo-
rietur. Quod quidem & ipse vidisti, addendo atque
dicendo, nisi fortē non hæc humanæ æquitatis, sed il-
la quæ Deus est, sola esse asseratur iustitia. Est planē
ille summus Deus vera iustitia, vel ille verus Deus
summa iustitia, quam profectō esurire & sitire, ea no-
stra est in hac peregrinatione iustitia, & qua postea
saturari, ea nostra est in æternitate plena iustitia. Non
ergo Deum nostræ iustitiæ similem cogitemus, sed
cogitemus nos potius tanto similiores Deo, quanto
esse poterimus eius participatione iustiores. Si ergo
cauendum est, ne iustitiæ nostræ similem putemus
Deum, quoniam lumen quod illuminat, incompara-
biliter excellentius est illo quod illuminatur: quanto
magis cauere oportet, ne aliquid inferius & quodam-
modo decoloratius eum esse credamus, quā est no-
stra iustitia. Quid est autem aliud iustitia, cūm in no-
bis est, vel quælibet virtus qua rectē sapienter que vi-
uuit, quā interioris hominis pulchritudo? Etiani
secundum hanc pulchritudinem magis quā secundum
dum corpus, facti sumus ad imaginem Dei. Vnde no-
bis dicitur; Nolite conformari huic seculo, sed re-
nouamini in nouitate mentis vestræ, ad probandum
vos quæ sit voluntas Dei, quod bonum & beneplaci-
tum & perfectum. Si ergo non in mole neque in di-
stantibus per loca sua partibus sicut corpora siue cer-
nuntur siue cogitantur: sed in virtute intelligibili qua-
lis est iustitia, mentē dicimus seu nouimus, seu volu-
mus pulchrām, & secundum hanc pulchritudinem
reformamur ad imaginem Dei: profectō ipsius Dei,
qui nos reformauit & reformat ad imaginem suam,
non aliqua mole corporea suspicienda est pulchritudo,
eoque iustorum mentibus credendus est incomparabiliter
pulchrior, quo est incomparabiliter ius-
tior. Hæc dilectionem tuam, quantum ad vñitatum
epistolarum modum attingit, prolixius forsitan quā
expectabas: quantum autem ad tam magnæ rei quæ-
stionem, breuiter admonuisse suffecerit: non vt satis
sit eruditioni tuæ; sed vt aliis quoque lectis vel audi-
tis diligenter instructus, ipse vberius tua secus dicta
redarguas: quod est vtrique tanto melius, quanto fit
humilius & fidelius.

1 Cor. 1. 11.

2. 4.

1 Tim. 2. 30.

Hebr. 9. 8. 14.

Rom. 7. 2. 2. 2.

al. reformamini.

al. suscipienda.

Augustinus ad Theodorum episcopum, de recipiendis Donatistis.

EPISTOLA CCXXIII.

Dilectissimo fratri Theodoro Augustinus.

CVm benevolentia tua mecum loqueretur, quomodo susceperimus clericos ex parte Donati, si voluerint esse catholici, placuit mihi illud quod tibi respondi, etiam hac ad te data epistola scribere: vt si quis de hac re te interrogauerit, etia manu mea prolata, quid de hoc re sentiamus vel faciamus, ostendas. Scias ergo nos non in eis detestari, nisi dissensionem ipsorum, per quam schismatici vel heretici facti sunt; quia Ecclesie catholice vnitatem & veritatem non tenent in eo quod pacem cum populo Dei non habent, qui toto terrarum orbe diffunditur: & in eo quod in hominibus baptismum Christi non agnoscunt. Improbamus ergo malum errorem eorum quem habent, bonum autem nomen Dei quod habent, & sacramentum eius agnoscimus in eis, & veneramur, & amplectimur. Sed propterea dolemus errantes, & eos per charitatem Christi lucrari Deo cupimus, vt sanctum sacramentum quod foris ab Ecclesia habent ad perniciem, in pace Ecclesie habeant ad salutem. Si ergo tollantur de medio mala hominum, & honorentur in hominibus bona Dei: erit fraterna concordia, & amabilis pax in cordibus hominum. Vincat persuasionem diaboli, charitas Christi. Itaque cum ad nos veniunt ex parte Donati, mala illorum non suscipimus, id est, dissensionem & errorem, sed ipsa tolluntur de medio tanquam impedimenta concordie, & amplectimur fratres stantes cum eis, sicut dicit Apostolus, in unitate spiritus, in vinculo pacis, & agnoscetes in eis bona Dei, siue sanctum baptismum, siue benedictionem ordinationis, siue continentie professionem, siue confirmationem virginis, siue fidem trinitatis, & si qua alia sunt: quae omnia etiam si erant, nihil tamen proderant, quando charitas non erat. Quis autem vere dicit se habere Christi charitatem, quando eius non amplectitur vnitatem? Cum ergo ad catholicam veniunt, non hic accipiunt quod habebant: sed vt prodesse illis incipiat quod habebant, accipiunt hic quod non habebant. Hic enim accipiunt radicem charitatis in vinculo pacis, & in societate unitatis: vt non ad damnationem, sed ad liberationem illis valeant omnia quae habent sacramenta veritatis. Non enim debent gloriarī sarmenta, quia non sunt spinarum ligna, sed vitis. Si enim non in radice vixerint, cum tota specie sui in ignem mittentur. De quibusdam autem ramis fractis dixit Apostolus: Quia potens est Deus iterum inferere illos. Et ideo dilectissime frater, quoscunque illorum videris forte dubitantes quo ordine suscipiantur a nobis: ostende illis istam quam bene nosti manum meam, & si eam habere voluerint, habeant: quia testem Deum facio super animam meam, sic eos me suscepturum, vt non solum baptismum Christi quem acceperunt, ipsum habeant, sed etiam honorem patrimonij & continentiam.

Augustinus ad Alipium, docens quomodo suspicionibus & calumniis sit occurrendum, & quantopere cauendum sit peritium.

EPISTOLA CCXXIII.

Domino beatissimo & venerabiliter charissimo fratri & con sacerdoti Alipio, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus & qui mecum sunt fratres, in Domino salutem.

DOLEMVS quidem grauius, nec fieri potest vt parvipendamus quod in iniurias sanctitatis tuae populus Hipponensis tanta clamauit: sed multo grauius dolendum est, frater bone, talia de nobis existimari, quam illa clamari. Quando enim nos credimur cupiditate pecuniae, non dilectione iustitiae seruos Dei

velle retinere: nonne optandum est vt qui hoc credunt, occultum cordis sui voce testentur: ac sic aliqua, si fieri potest, tanto maiora remedia requirantur, quam vt taciti pereant perniciosi suspicionibus venenati? Quapropter magis fatigandum est, vnde etiam prius quam hoc fieret, locuti sumus, quomodo persuadeatur hominibus, quibus nos ad exemplum bonorum operum praebere praecipimur, falsum esse quod suspicentur, quam quomodo arguendi sunt, qui suspensiones suas vocibus verbisque declarant. Proinde ego sanctae Albiniae non succenseo, nec arguendam iudico, sed a tali suspitione sanandam. Quae, quia non in meam personam eadem verba dixerit, sed tanquam de Hipponensibus quae est, quod aperuerint cupiditatem suam, se non clericatus, sed pecuniae causa hominem diuite, atque huiusmodi pecuniae contemptorem & largitorem apud se tenere voluisse: tamen quod de nobis sentit, penes clamauit. Nec ipsa tantum, verum etiam sancti filij eius: qui hoc etiam ipsa die in abside dixerunt. Hos ergo, vt dixi, magis sanandos ab huiusmodi suspitionibus, quam propter has arguendos existimo. Vbi enim nobis a spinis talibus securitas & requies praeparari vel praebere potest, si aduersus nos in tanta sanctis nobisque charissimis cordibus nostris pullulare potuerit: De te quippe imperitum vulgus hoc sensit: de nobis lumina Ecclesiae. Vnde quid magis dolendum sit, vides. Vtrumque autem non accusandum censeo, sed sanandum. Homines enim sunt, & de hominibus talia, licet falsa, non tamen incredibilia suspicantur. Nam vti que non vsque adeo desipiunt tales homines, vt credant populum suum desiderare pecuniam: praesertim iam experti, quod nihil ex ea populus Tagastensis accepit: sic ergo & Hipponensis. Verum omnis haec inuidia non nisi in clericos aestuat, maximeque in episcopos, quorum videtur praesentia dominatus, qui vti fruique rebus Ecclesiae tanquam possessores & domini existimantur. Ad istam cupiditatem tam noxiae atque mortiferae, si fieri potest, mi Alipi, non adificentur per nos infirmi. Recordare quid locuti fuerimus, antequam ista tentatio quae plus ad hoc cogit accideret. Ex hoc potius conferendo, adiuuante Domino, providere conemur: nec nobis sufficiat nostra conscientia, quia non talis causa est vbi debeat sola sufficere. Si enim serui Dei non reprobi sumus, si aliquid viget in nobis illius igniculi quo charitas non quaerit quae sua sunt: providere vti que debemus bona, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus, ne tranquillam aquam bibentes in nostra conscientia pedibus incautis agere conuincamur, vt oves Dominicae turbida bibant. Na quod scripsisti, de genere iurationis violenter extorret, vt inter nos requiramus: obsecro te, ne res lucidissimas disputatio nostra faciat obscuras. Si enim certa mors intentaretur, vt aliquid illicitum ac nefarium seruos Dei se iuraret esse facturum, mori malle quam iurare debuerat, ne iuratione scelere impleret. Nunc vero cum tantummodo populi perseuerantissimus clamor, ad nullum nefas hominem cogere, sed ad id, quod si fieret, licite fieret: cumque metueretur quidem, ne aliqui perdit, qui multitudini etiam bonorum plerumque miscentur, occasione seditionis & quasi iustae indignationis inuenta, in aliqua vim sceleratam rapinarum cupiditate prorumperent, sed tamen illud quod metuebatur esset incertum: quis sciat propter incerta non dico damna & quilibet iniurias corporales, sed propter ipsam mortem cauendam, certum peritium debere committi? Nescio quis ille Regulus, nihil in Scripturis sanctis de impietate falsae iurationis audierat, nihil de Zachariae volumine didicerat: & nimirum Carthaginensibus non per sacramenta Christi, sed per demonum inquinamenta iurauerat: & tamen certissimos cruciatus

Domina sancte ac venerabili famula Dei Albiniae, Augustinus in Domino salutem.

CRUCIATUS & horrendi exempli mortem, non vt iuraret necessitate pertimuit, sed libera voluntate quia iurauerat, ne peieraret exceptit. Et Romana tunc illa celsura noluit habere non in numero sanctorum, sed in numero fenatorum, nec in caelesti gloria, sed in terrestri curia: non solum eos qui metu mortis, crudeliumque poenarum apertissime peierare, quam ad immanes hostes remeare maluerunt: sed etiam illum qui reatu perij se putauerat absolutum, quia post iurationem facta nescio qua necessitate redierat. Ita non attenderunt, qui eum senatu pepulerunt, quid ipse iurando cogitasset, sed quid ab illo quibus iurauerat expectarent. Nec legerant quod nos vsque quaque cantamus: Qui iurat proximo suo, & non decipit. Solemus haec, quamuis in hominibus a Christi gratia & nomine alienis, cum ingenti admiratione laudare: & adhuc in libris diuinis inquirendum putamus, vtrum aliquando licite peieremus: vbi nobis ne iurandi facilitate in peritium prolabamur, etiam praecipuum est ne iuremus? Illud sane rectissime dici non ambigo, non secundum verbum iurantis, sed secundum expectationem illius cui iuratur, quam nouit ille qui iurat, fidem iurationis impleri. Nam verba difficillime comprehendunt maxime breuiter sententiam, cuius a iurante fides exigitur. Vnde periuri sunt, qui seruatis verbis expectationem eorum quibus iuratum est deceperunt: & periuri non sunt, qui etiam verbis non seruatis, illud quod ab eis cum iurarent expectatum est, impleuerunt. Proinde quia Hipponenses sanctum Pinianum non sicut damnatum, sed sicut charissimum inhabitatorem suae ciuitatis habere voluerunt, & si verbis eius non satis comprehendi potuit, vsque adeo tamen in promptu est quid ab illo expectauerint, vt quod nunc post iurationem absens est, neminem moueat eorum qui audire potuerunt, certa cum causa profecturum esse, cum voluntate reuerti. Ac per hoc peritium nec erit, nec ab eis putabitur, nisi eorum expectationem deceperit. Non autem decipiet, nisi aut voluntatem mutauerit apud eos habitandi, aut aliquando discesserit sine dispositione redeundi. Quod absit ab eius moribus & fide, quam Christo & Ecclesiae debitam seruat. Nam vt omittam quod mecum nosti, quam sit tremendum de peritio diuinum iudicium: illud certe scio, nulli nos deinceps succensere debere qui nobis iurantibus non crediderit, si talis viri peritium non modo aequo animo ferendum, verum etiam defendendum putabimus. Quod & a nobis, & ab illo auertat illius misericordia, qui eruit a tentatione sperantes in se. Sicut ergo in commonitorio rescripsisti, impleat promissum, quo ita se promisit ab Hipponese non recessurum, quemadmodum ego vel ipsi Hipponenses non recedimus, quibus tamen & abscondi & redeundi facultas est libera: nisi quod his qui iuratione non detinentur, etiam omnino & migrandi & non redeundi sine peritio reatu potestas est. Clericos sane nostros vel fratres in monasterio constitutos, participes vel hortatores fuisse contumeliarum tuarum, vtrum probari possit, ignoro. Nam cum hoc quaesisset, dictum est vnum tantummodo Carthaginensium de monasterio clamasse cum populo, cum illum presbyterum peterent, non cum in te indigna iactarent. Adiuuxi huic epistola ipsius promissionis exemplum, ex chartula eadem translatum, quam ipse subscripsit, & me inspiciente emendatum.

Augustinus ad Albinam, consolando eam recenset quis & qualis tumultus Hipponese sit exortus propter Pinianum, dum eum inuitum ordinare populus contendit.

EPISTOLA CCXXV.

DOLOREM animi tui quem te scribis explicare non posse, consolari aequum est, non augere: vt fieri potest, sanemus suspensiones tuas, non vt eis pro nostra causa succensendo venerandum cor tuum, & Deo dicatum amplius perturbemus. Sancto fratri nostro filio tuo Piniano, nullus ab Hipponensibus metus mortis ingestus est, etiam si forte ipse tale aliquid timuit. Nam & nos metuebamus, ne ab aliquibus perditis, qui saepe multitudini occulta conspiratione miscentur, in violentam prorumperetur audaciam, occasione seditionis inuenta, quam velut iusta indignatione concitaret. Sed sicut post audire potuimus, nihil tale a quoquam dictum est vel motum: sed vere in fratrem meum Alipium multa contumeliosa & indigna clamabant, a quo tam ingenti reatu vnam per illius orationes mercantur absolui. Ego autem post primos eorum clamores, cum eis dixissem de illo inuito non ordinando, qua iam promissione detinerer: atque adiecissem, quod si mea fide violata illum haberent presbyterum, me episcopum non haberent, ad nostra subscilla, relicta turba, redieram. Tum illi aliquantulum inopinata mea responsione cunctati atque turbati, velut flamma vento paululum pressa: deinceps ceperunt multo ardentius excitari, existimantes fieri posse, vt vel mihi extorqueretur illud non seruare promissum, vel me tenente promissi fidem, ab alio episcopo ordinaretur. Dicebam ego quibus poteram, qui ad nos in absidem honoratioris & grauioris ascenderant: nec a promissi fide me posse dimoueri, nec ab alio episcopo in Ecclesia mihi tradita, nisi me interrogato ac permittente, posse ordinari. Quod si permitterem, a fide nihilominus deuiarem. Addebam etiam, nihil eos velle si ordinaretur inuitus, nisi vt ordinatus abscederet. Illi hoc posse fieri non credebant. Multitudo vero pro gradibus constituta, horrendo & perseuerantissimo clamorum fremitu in eadem voluntate persistens: incertos animi consilijque faciebat. Tunc illa in fratrem meum indigna clamabant, tunc a nobis grauiora timebantur. Sed quamuis tanto motu populi & tanta perturbatione Ecclesiae permoererer, nec aliud constipationi illi dixissem, nisi eum me inuitum ordinare non posse: nec sic tamen abductus sum, quia & hoc promiseram non me fuisse facturum, vt aliquid ei de suscipiendo presbyterio suaderem. Quod si persuadere potuissem, non iam ordinaretur inuitus. Seruavi vtriusque promissionis fidem, non solum illius quam iam populo patefeceram, verum etiam illius in qua vno teste, quantum ad homines attinet, detinebar. Seruavi, inquam, fidem promissionis, non iurationis, in tanto periculo: quod licet falso, sicut postea comperimus, metuebatur, omnibus tamen, si quod esset, communiter impendebat: & erat metus ipse communis, ac per Ecclesiam in qua eramus, maxime metuens abscedere cogitabam. Sed metuum fuit, ne magis me absente tale aliquid faceret & reuerentia minor, & dolor ardentior. Deinde si cum fratre Alipio discederem per populum constitutum, cauendum fuit ne quisquam in eum manum mittere auderet. Si autem sine illo, quae frons esset existimationis, si quid ei fortassis accideret: & viderer eum propterea deseruisse, vt furenti populo traderetur? Inter hos aestus meos grauiusque maiorem, & nullius consilij respirationem: ecce repente atque inopinatus sanctus filius noster Pinianus mittit ad me seruum Dei, qui mihi diceret, eum se velle populo iurare, quod si esset ordinatus inuitus, ex Africa discederet: omnino credo existimans eos, quandoquidem peierare non posset, non iam ulterius infructuosa perseverantia clamaturus, ad expellendum

332

hinc hominem, quem saltem deberemus habere vicinum. Mihi autem, quia videbatur vehementiorem eorum dolorem post hanc iurationem fuisse metuentium, apud me tacitus habui: & quia simul petierat, ut ad eum venirem, non distuli. Cum mihi dixisset hoc ipsum, continuo & illud adiunxit eidem iurationi, quod mihi dum ad eum pergo per alium Dei seruum mandauerat, de presentia scilicet sua, si ei clericatus arcinam nolenti nullus imponeret. Hic ego in tantis angustiis quasi aura spirante recreatus, nihil ei respondi sed ad fratrem Alipium gradu concitatore perrexi, cuius quid dixerit dixi. At ille, ut existimo, deuotans ne quid se auctore fieret, vnde vos putabat offendit; Hinc me, inquit, nemo consulat. Quo audito, ad populum tumultuantem perrexi: factoque silentio, quid promissum esset cum promissione etiam iurationis aperui. Illi vero qui solum eius presbyterium cogitabant atque cupiebant, vnde ita ut putabam quod oblatum fuerat acceperunt: sed inter se aliquantulum mullitantes, petierunt ut adderetur eidem promissioni atque iurationi, ut si quando illi ad suscipiendum clericatum consentire placuisset, non nisi in ipsa Hipponensi Ecclesia consentiret. Retuli ad eum, sine dubitatione annuit. Renunciaui illis, letari sunt, & ex iurationem pollicitam poposcerunt. Reueri ad filium nostrum, cumque inueni fluctuantem quibusdam verbis comprehendere posset illa cum iuratione promissio, propter necessitates irruentes, quae possent eum ut abscederet cogere. Simul etiam quid timeret ostendit, ne quis irruisset hostilis incurfus, qui esset diffensione vitandus. Volebat addi sancta Melania & aëris morbidi causatione: sed illius responsione reprehensa est. Ego autem dixi, grauem ab illo & non contemnendam causam necessitatis ingestam, quae ciues etiam emigrare compelleret. Sed si hæc populo dicerentur, timedum esse ne malè nos ominari videremur: si autem sub necessitatis nomine fieret excusatio, non nisi fraudulentam necessitatem putari. Placuit tamen ut de hac re populi animum experiremur, & nihil aliud quam id quod putaueramus inuenimus. Nam cum eius verba à diacono dicta recitarentur, & omnia placuissent: ubi nomen interpositæ necessitatis insonuit, continuo reclamatum est, promissioque displicuit, tumulti recrudescens, & nihil aliud quam fraude fecum agi populo existimante. Quod cum sanctus filius noster vidisset, iussit inde auferri nomen necessitatis, rursumque ad lætitiā populus remeavit. Et cum lassitudinem excusarem, sine me ad plebem accedere noluit, simul accessimus. Dixit ei quæ à diacono audita erant, se mandasse, se iurasse, eaque se esse facturum, continuoque omnia eo tenore quod dictauerat prosecutus est. Respondit, Deo gratias: & petiit ut totum scriptum subscriberetur. Dimissimus catechumenos, continuoque scriptum subscripsit. Deinde peti cepimus nos episcopi, non vocibus populi, sed tamen à populo per honestos fideles, ut nos quoque subscriberemus. At ubi cepi subscribere, sancta Melania contraxit. Miratus sum quare tam serò, quasi promissionem illam & iurationem nos, non subscribendo, facere possemus in secliam. Sed tamen obtemperavi. Ac sic remansit mea non plena subscriptio, nec vltra nobis quicquam ut subscriberemus putauit instandum. Qui autem alio die postquam ipsum discessisse didicerunt, fuerint motus vel lingua hominum, quantum satis arbitratus sum, sanctitati vestrae per commonitorium intimare curavi. Quisquis itaque vobis contraria his quæ narraui forte narravit, aut mentitur, aut fallitur. Quædam enim quæ mihi ad curam non pertinere visa sunt, prætermisisse me sentio, nulla tamen falsa dixisse. Proinde sanctus filius noster Pimianus, quod me presente ac

permittente iurauerit, verum est: quod autem me præcipiente iurauerit, falsum est. Scit ipse, sciunt serui Dei, quos ad me misit, primò sanctus Barnabas, deinde Timasius, per quem etiam de promissione presentia suæ mihi mandauit. Ipse quoque populus non ad presbyterium, non ad iurandum clamando cogebat: sed oblatum sibi non respuit, ea spe quod posset in eodem apud nos habitante voluntas fieri quo consentiret ad ordinationem, ne sicut iurauerat, si inuitus ordinaretur, abscederet. Ac per hoc & illi propter opus Dei clamauerunt, neque enim sanctificatio presbyterij non est opus Dei. Et quod postea de promissa presentia gratulati non sunt, nisi adderetur quod si quando ad suscipiendum clericatum consentire vellet, non nisi in Hipponensi Ecclesia consentiret: satis in promptu est quod etiam de ipsa eius apud se habitatione sperauerint, ideoque ab illo operis Dei desiderio non recesserunt. Quomodo ergo dicis hoc eos fecisse turpissimo appetitu pecuniæ? primo quia ad plebem quæ clamabat, omnino non pertinet. Sicut enim plebs Tagastensis de his quæ contulisti Ecclesie Tagastensi, non habet nisi gaudium boni operis vestri: sic & Hipponensis & cuiuslibet alterius loci ubi de mammona iniquitatis Domini præcepta fecistis, vel estis vbiunque facturi. Non ergo populus ut de tanto viro Ecclesie consuleret suæ ardentissimè flagitans, suum pecuniarium quaesuit commodum à vobis, sed vestrum pecuniæ contemptum dilexit in vobis. Nam si in me dilexerunt, quod audierant paucis agellulis paternis contemptis, ad Dei liberam seruitutem me fuisse conuersum, neque in hoc inuiderunt Ecclesie Tagastensi, quæ carnalis patria mea est: sed cum illa clericatum mihi non imposuisset, quando potuerunt, habendum inuasere: quanto flagrantius in nostro Pimiano amare potuerunt, tantam multitudinem in nostro amare potuerunt, tantam multitudinem huius cupiditatem, tantas opes, tantam spem, tanta conuersione superatam atque calcatam? Ego quippe secundum multorum sensum comparantium semetipsum sibi metipsum, non diuitias dimisisse, sed ad diuitias videor venisse. Vix enim vigesima particula res mea paterna existimari potest, in comparatione prædiorum Ecclesie, quæ nunc ut Dominus existimo possidere. In qualibet autem maximè Africanarum Ecclesiarum, hic noster, non dico presbyter, sed episcopus sit, comparatus pristinis opibus suis, etiam si animo dominantis egerit, pauperrimus erit. Multo ergo liquidius & securius in hoc amatur Christiana paupertas, in quo nulla rerum ampliorum potest putari cupiditas. Hoc accendit animos populi, hoc in illam violentiam perseverantissimi clamoris crexit. Non eos turpis cupiditatis insuper accusamus, sed magis bonum quod ipsi non habent, saltem in aliis diligere sine crimine permittimus. Nam etsi fuerint illi multitudini permixti inopes vel mendici qui simul clamabant, & de vestra venerabili redundantia indigentia supplementum sperabant: nec ista, ut arbitror, cupiditas turpis est. Restat ergo ut iste pecuniæ turpissimus appetitus ex obliquo in clericos, & maximè in episcopum dirigatur. Nos enim rebus Ecclesie dominari existimamur, nos opibus frui. Postremò quicquid de istis nos accepimus, nos vel adhuc possidemus, vel ut placuit erogauimus: nihil inde populo extra clericatum vel extra monasterium constituto, nisi paucissimis indigentibus largiti sumus. Non ergo dico quia vel in nos maximè à vobis dici ista debuerunt, veruntamen in nos solos credibiliter dici potuerunt. Quid ergo faciemus? Quæ nos, si apud inimicos non possumus, saltem apud vos ratione purgamus? Res hæc animi est: intus est, procul ab oculis secreta mortalium: Deo tantummodo nota est. Quid ergo restat, nisi Deum testari cui nota est.

est.

est. Cum ergo de nobis ista sentitis, non præcipitis, A quod multo melius est, & quod mihi in epistola tua tanquam culpabile obiciendum putasti, sed omnino cogitis ut iuremus, non intentato metu mortis carnis nostræ, quod populus Hipponensis fecisse putatus est: sed intentato metu mortis existimationis nostræ, quæ propter infirmos quibus nos præbere ad exemplum bonorum operum qualicunq; conuersione conamur, etiã vitæ carnis huius vtiq; præponenda est. Veruntamè vobis nos ita cogentibus ut iuremus, non succedemus, sicut vos Hipponensibus succedentis. Creditis enim tanquam homines de hominibus, etsi ea quæ in nobis non sunt, non tamen ea quæ in nobis esse non possunt. Sananda ista in vobis, non accusanda sunt: & nostra purganda vobis est fama, si est Domino purgata conscientia. Qui forsasse præstabit, sicut antequam accideret ista tentatio, ego & frater meus Alipius collocuti sumus: nõ ut solum vobis charissimis commemoris nostris, verum etiam inimicis notissimè fiat, nulla nos cupiditate pecuniæ in rebus Ecclesiasticis sordidari. Quod donec fiat, si Dominus donabit ut fiat: ecce nunc interim quod cogimur facimus, ne vestri cordis medicinam in quâ tam libet moram temporis differamus. Deus testis est, istam omnem rerum Ecclesiasticarum procuracionem, quarum credimur amare dominatum, propter seruitutem quam debeo charitati fratrum & timori Dei, tolerare me, non amare: ita ut ea si saluo officio possim, carere desiderem. Nec aliud me de fratre meo Alipio sentire, ipse Deus testis est. Tamen & de illo aliter sentiendo, populus, & quod est grauius, Hipponensis, in tantas est illius præcipitatus iniurias: & de nobis vos sancti Dei & pleni visceribus misericordie talia crededo, nomine eiusdem populi, qui ad causam huiusmodi cupiditatis omnino non pertinet, nos tangere atque admonere voluistis: utique ad nos corrigendos, neq; enim odio, quod absit à vobis: vnde non irasci, sed gratias agere debeo, quod nec recrudius nec liberius agere potuistis: ut episcopo non quasi conuiciose obiceretis quod sentiebatis, sed ex obliquo intelligendum relinqueretis. Nec molesti sit vobis, ut vos velut grauatos arbitramini, quia iurandum putauit. Neque enim grauabat Apostolus, aut eos parum diligebat quibus dicebat, Non in sermone adulationis sumus apud vos, sicut scitis, nec in occasione cupiditatis, Deus testis est. Rei quippe aperta ipsos testes adhibuit, rei autem occultæ quem nisi Deum? Si ergo ille merito est veritus ne humana ignorantia de illo aliquid tale sentiret, cuius labor omnibus in promptu erat, quod nisi summa necessitate à populis quibus gratiam Christi dispensabat, in usus suos aliquid non fumebat, cætera verò suo vitæ necessaria suis manibus transigebat: quanto magis nobis laborandum est, ut credatur, qui & merito sanctitatis & virtute animi longè impares sumus, nec aliquid ad sustentacula huius vitæ operari nostris manibus possumus: & si possemus, tatis occupationibus, quas tunc illos nõ credo fuisse perpeffos, nequaquam finiremur? Non ergo vterius in hac causâ populo Christiano, quæ Ecclesia est Dei, obiciatur pecuniæ turpissimus appetitus. Tolerabilius enim nobis obicitur, in quos huius mali quamuis falsa, tamen verisimilis suspicio cadere potuit, quam illis, quos ab hoc appetitu & suspicione constat esse alienos. Denegare autem iuratione qualibet fide præditas mentes, quato magis fide Christiana, non dico aliquid contrarium confirmare, sed omnino dubitare fas non est. De qua re quid sentiam, satis, ut arbitror, in epistola mea quæ ad fratrem meum scripsi, plenissime aperui. Scripsit mihi sanctitas tua: si aut ego aut Hipponenses hoc censerent, ut iureiurando violenter extorto satisfiat. Tu enim ipsa quid censes? Placètne tibi, ut etiam certa

morte imminente, quod tunc inaniter metuebatur, A nomen Domini Dei sui in fallaciâ Christianus assumat, Deum suum testem falsitati Christianus adhibeat: Qui profecto si præter iurationem ad falsum testimonium morte imminente cogetur: maculare vitam suam magis timere debuit quam finire. Hostiles inter se acies & armatæ, certè aperissima mortis intentione confligunt: & tamen cum inuicem iurant, laudamus fidem seruantes, fallentes autem merito detestamur. Ut autem iurarent, quid vtræque ab alterutris, nisi occidi vel capi timuerunt? Ac per hoc vel mortis vel captiuitatis metu extorta iurationi nisi pareatur, nisi fides quæ ibi data est custodiatur, sacrilegij, perituri crimine detinentur, etiam tales homines qui magis metuunt peccare, quam hominem occidere: & nos vtrum implenda sit extorta iuratio seruorum Dei, munere sanctitatis præminentium, monachorum ad perfectionem mandatorum Christi, rerum etiam suarum distributione currentium, quasi disceptaturi ponimus quæstionem? Nam quid exilij vel deportationis aut relegationis nomine promissa illa presentia prægrauatur obscuro te? Puto quod presbyterium non est exilium. Hoc ergo nos eligeret, quam illud exilium? Absit à nobis, ut sic sanctus Dei & nobis charissimus defendatur. Absit, inquam, ut dicatur maluisse exilium quam presbyterium, aut maluisse peritium quam exilium. Hæc dicerem, si verè à nobis, aut à populo iuratio ei fuisset extorta promittendæ presentia: nunc verò non extorta est dum negaretur, sed dum offerretur accepta. Et hoc ea spe, sicut supra diximus, quia per illam presentiam creditum est, eum etiam ad clericatum suscipiendum posse desiderantibus consentire. Postremò quilibet de nobis vel Hipponensibus sentiat, longè alia est eorum causa qui coegerint iurare, quam eorum qui non dico coegerint, sed suaserint peccare. Ipse etiam de quo agitur, considerare non renuat, vtrum sit peius, sub quolibet timore iurandum, an remoto timore ipsum periurium? Deo gratias, quia non aliter Hipponenses promissum circa se impleri sentiunt, quam ut ad sit voluntate habitandi, & eat quod necesse fuerit cum dispositione redeundi. Nam si verba iurationis attenderent & exigerent, tam nullo modo seruis Dei recedere, quam villo modo debuit peccare. Sed quia crimen eorum esset, nõ dico talem virum, sed quemlibet hominem sic tenere: nec ipsi aliam expectationem se habuisse probauerunt, qui audientes quod rediturus abscesserit gratulati sunt, nec aliud illis verax iuratio debet, quam id quod ab illa expectauerunt. Quid est autem quod dicitur, eum iuratione ore suo expressa, exceptionem fecisse necessitatis? Quasi non ore suo hoc rursum iusserit auferri. Certè ad populum quando ipse locutus est, tunc etiam interponeret. Quod si fecisset, non vtiq; responderetur, Deo gratias: sed ad illam rediret reclamacionem, quæ facta fuerat, quando sic à diacono recitatum est. Et nunquid ad rem pertinet siue interposita sit ad recedendum necessitatis excusatio, siue non sit? Nihil ab illo aliud expectatum est, quam id quod supra diximus. Expectacionem autem eorum quibus iuratur quisquis deceperit, non potest esse non periurus. Fiat ergo quod promissum est, & infirmorum corda sanentur: ne tanto exemplo quibus hoc placuerit, ad imitandum periurium ædificentur: quibus autem displicet, iustissimè dicant, nulli nostrum credendum esse, non solum promittenti aliquid, sed etiam iuranti. Hinc enim potius cauendæ sunt linguæ inimicorum, de quibus tanquam iaculis ad interficiendos infirmos maior vitur ille inimicus. Sed absit ut de tali anima speremus aliud, quam quod Dei timor inspirat, & tanta quæ in illa est excellencia sanctitatis hortatur.

Alipiu.

S. Melania.

Melania.

1. Thess. 2. 4.

5.

Alipiu.

hortatur. Ego autem quem dicis etiam prohibere A debuisse, fac cor, non potui sic sapere: vt tanto vel tu- multu vel offensione magis euerti vellem Ecclesiam cui serui, quam id quod a tali viro nobis offerebatur, accipere.

Officiosè Augustinus ad Christinum scribit. EPISTOLA CCXXVI.

Domino merito predicando sincerèque charissimo ac desiderantissimo fratri Christino, Augustinus in Domino salutem.

EPISTOLA M meam desiderare te, mihi tua epi- stola nunciavit. Frater autem Iacobus eius desi- derij erga nos tui locupletior testis accessit, qui plura mihi de te suauius atque in seipso expecta locutus est, quam illa parua chartula potuit. Vnde tuæ benignita- ti congratulor, & de tuo pectore Christiano Domi- no Deo nostro, cuius hæc dona sunt, gratias ago, do- mine merito prædicandè, sincerèque charissime ac desiderantissime frater. Quod autem petis, vt literis te quæram, ego te affectu quæro, qui omnes literas su- perat: & vbi te quæram quod bene intelligas, noui. Quantum autem ad me legendum attinet, magis ve- reor in manibus vestris loquacitatem meam repre- hedi, quam eloquium requiri. Illud breuiter dixerim, quod diuturna cogitatione si ruminaueris, senties quid sapiat. Cum in itinere Dei faciliora & fructuosa ignaua formidine fugiuntur, in itinere seculari duriora & sterilia ærumnoso labore tolerantur. Incolumis in Christo vrgas & proficias, domine merito prædi- cande, sincerèque charissime ac desiderantissime frater.

Augustinus ad Albinum, Pinianum, & Melianum, excusans cur ad ipsos non venierit.

EPISTOLA CCXXVII.

Domini in Domino insignibus, & sanctitate charissimis ac desiderantissimis fratribus, Albino, Piniano, & Meliano, Augustinus in Domino salutem.

CVM habitu valetudinis, vel natura frigus ferre non possim, nunquã tamen maiores æstus quam ista hyeme tam horrenda perpeti potui: quod ad vos, ad quos volatu maria transunda fuerant, tam in proximo constitutos, tam de longinquo visendi nos gra- tia venientes, non dicam pergere, sed volare non potui: & fortè sanctitas vestra eandem hyemalem aspe- ritatem pœnæ meæ tantum causam putauerit. Absit charissimè. Quid enim graue ac molestum, vel etiam periculosum habent imbres isti, quod non mihi sub- eundum ac ferendum fuit, vt ad vos venirem, tanta in tantis malis nostris solatia, in hac generatione torruo- sa ac peruersa, tam ardentè accensa de summo lumi- ne lumina, suscepta humilitate sublimia, & contem- pta claritate clariora? Simul etiam fruerer carnalis patriæ meæ tam spiritali felicitate, quæ vos etiam præ- sentes habere meruit: de quibus absentibus, cum id quod nati estis, & quod gratia Christi facti estis, audi- ret, quamuis charitate crederet, tamen ne non crede- retur narrare forsitan verèbatur. Dicam igitur quare non venerim, & quibus malis à tanto bono impeditus sum: vt non solum à vobis veniam, sed etiam vestris orationibus ab illo qui in vobis quod ei viuus opera- tur, mereat misericordiam. Populus Hipponensis, cui me Dominus seruum dedit, cum ex magna, & penè ex omni parte ita infirmus sit, vt pressura etiam leui- oris tribulationis possit grauiter agrotare, nunc tam magna tribulatione ceditur, vt etiam si non sic esset infirmus, vix eam cum aliqua salute animi sustineret. Eum autem modo cum regressus sum, periculosissi- me scandalizatum comperi de absentia mea: vestris autem, de quorù spiritali robore gaudemus in Dño, sanis vtique faucibus, sapit quomodo dictum sit: Quis

infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vitor? Præsertim quoniam multi sunt hic, qui detrahendo nobis cæterorum animos à quibus diligi videmur, aduersus nos perturbare conantur, vt locum in eis diabolo faciant. Cum autem irascuntur nobis de quorum salute satagimus, magnum illis consilium vindicandi, est libido moriendi, non in corpore, sed in corde: vbi funus occultè prius suo putore sentitur, quam nostra cogitatione prospicitur. Huic meæ soli- tudini proculdubidò libenter ignoscitis: præsertim quoniam si succenseretis, & velletis vlcisci, nihil for- tasse grauius inueniretis, quam id quod patior, cum vos Tagastæ non video. Spero autem vestris adiutus orationibus, quod mihi ad vos vbiunque in Africa fueritis, venire quantocyus concedetur, cum hoc quo nunc detentus sum, præterierit: si hæc ciuitas in qua laboramus, digna non est: quia nec ego audeo dignam putare, quæ nobiscum de vestra præsentia collæteretur.

Augustinus ad Florentinum, de Fauentio, & de edicto impe- ratoris.

EPISTOLA CCXXVIII.

Domino dilectissimo filio Florentino Augustinus in Domino salutem.

CIVIS potestatis iussione Fauentium rapueris, ipse videris. Hoc autè scio, quod omnis potestas sub imperio constituta, imperatoris sui legibus seruit. Quamuis ergo iam per fratrem & compresbyterum meum Cælestinum miserim legem, quam quidem & antequam mitterem, ignorare vtique non deberes: qua concessum est eis qui præcipiuntur ab aliqua potestate iudicis exhiberi, vt ad gesta municipalia per- ducantur, atque illic interrogentur, vtrum velint triginta dies in ea ciuitate vbi tenentur agere sub mode- rata custodia, ad parandos sibi fructus, vel rem suam, sicut necesse fuerit, ordinant: quæ lex, sicut mihi memoratus presbyter renunciauit, tuæ religioni reci- tata est: tamen etiam nunc eam cum his literis identi- dem misi, non terrens, sed rogans, & pro homine hu- manè, & episcopali misericordia, quantum ipsa per- mittit humanitas & pietas, intercedens domine fili, vt ex hoc existimationi tuæ & petitioni meæ præstare digneris: & quod lex imperatoris iubet, cuius reipub- licæ militas, meo quoque & interuentu & depreca- tione accedente facere non graueris.

Augustinus ad Crefconium, eiusdem argumenti cum superiore.

EPISTOLA CCXXIX.

Domino dilectissimo, meritoq, honorabili & suscipiendo fratri Crefconio, Augustinus in Domino S.

SI ab ista causa dissimulauero, de qua tuæ religio- si ecce iterum scribo, non solum eximietas tua, sed etiam ipse, quisquis ille est, in cuius causa Fauentius sic raptus est, meritò me culpabit, & rectè reprehendet: iudicans vtique, si etiam ipse ad auxilium Eccle- siæ confugisset, si ei simile aliquid accidisset, ita me fuisse ab eius necessitate & tribulatione dissimulaturum. Deinde, si hominum existimatio contemnenda est, ipsi Domino Deo nostro quid dicam, & quam rationem reddam: si quantum possum non egero, pro eius salute qui se Ecclesiæ cui serui tuendum adiu- uandūque commisit, Domine dilectissime & vene- rabilis fili? Rogo itaque benignitatem tuam, quoniã difficile & incredibile est vt non iam vel noueris vel posse possis, in qua causa detentus sit, hoc interim apud apparitorem qui eum tenet, petitionem meam adiu- uare digneris, vt faciat quod imperatoris lege præcipi- tur: vt eum apud acta municipalia interrogari faciat, vtrum sibi velit dies triginta concedi, quibus agat sub moderata custodia in ea ciuitate in qua detentus est, vt sua ordinet, sumptusque prouideat. Quorum die- rum spatium, tuâ nobis annuente beneuolentia, si eius causam

causam amica disceptatione finire potuerimus gratu- labimur: si autem non potuerimus, inueniet cum exitus iudiciorum qui placuerit Deo, secundum cau- sæ ipsius meritum vel Domini omnipotentissimi vo- luntatem.

Augustinus ad Fortunatum, eiusdem argumenti cum supe- riore.

EPISTOLA CCXXX.

Domino beatissimo & venerabiliter charissimo fratri & confacerdoti Fortunato, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus in Domino S.

F AVENTIVM bene nouit sanctitas tua, qui Para- tianensis: saltus conductor fuit. Is, cum ab eiusdè possessionis domino nescio quid sibi metueret, ad Hipponensem confugit Ecclesiam: & ibi erat vt con- fugientes solent, expectans quomodo per intercessio- nem nostram sua negotia terminaret. Qui, vt sæpe fit, per dies singulos minus minusque sollicitus, & quasi aduersario cessante securus, cum ab amico suo de cœ- na egrederetur, subito raptus est à Florentino quodã, vt dicunt, comitis officiali, per armatorū manū quãta eis ad hoc factum sufficere visa est. Quod cum mihi nunciatum, & adhuc quod vel à quibus raptus fuerit ignoraretur, suspicio tamen esset de illo què metuens se per Ecclesiam tuebatur: continuò misi ad Tribunū qui custodiendo littori constitutus est. Misi militares, nemo potuit reperiri. Sed mane cognouimus & in qua domo fuerit, & quod post galli cantum cum illo abscesserit qui eum tenebat. Etiam illuc misi quod dicebatur abductus: vbi memoratus officialis inuentus, concedere presbytero quem miseram, noluit, vt eum saltem videret. Alio die misi literas, petens vt ei con- cederetur quod iussit in causis talibus imperator, id est, vt actis municipalibus interrogaretur qui præcepti fuerint exhibendi: velint in ea ciuitate sub cu- stodia moderata triginta dies agere, vt rem suam ordinent vel præparent sumptus: id vtique existimans quod per dies ipsos possemus fortasse causam eius a- mica disceptatione finire. Iam verò cum illo officiali profectus ductus est: sed metus est, ne fortè ad consu- laris perductus officium, mali aliquid patiat. Habet enim causam cum homine pecuniosissimo, quamuis iudicis integritas fama clarissima prædicetur. Ne quid tamen apud officium pecunia præualeat, peto sancti- tatem tuam domine dilectissime & venerabilis frater, vt honorabili nobisque charissimo consulari digneris tradere literas meas, & has ei legere: quãuis eandem causam insinuare necessarium nõ esse arbitratus sum, & eius causæ differat audientia, quoniam nescio vtrū in ea nocens an innocens sit. Et quod circa eundem leges non seruatæ sunt, vt sic raperetur: neque vt ab imperatore præceptum est, ad acta municipalia per- duceretur interrogandus, vtrum beneficium dilatio- nis vellet accipere non contemnant: vt per hoc possi- mus cum eius aduersario rem finire.

Augustinus ad Generosum, vt causam Fauentij cognoscat.

EPISTOLA CCXXXI.

Domino eximio et merito insigni, honorabiliterq, charissimo filio Generoso Augustinus in Domino salutem.

L A V S & prædicatio administrationis tuæ & fama præclara cum me pro dilectione quam tuis meritis beneuolentiæque debemus plurimum delectaret, nunquam adhuc in aliquo beneficio postulando exi- mietati tuæ mea intercessio extirrit onerosa, domine dilectissime & venerabilis fili. Sed nunc quid in ciui- tate in qua Ecclesiæ Dei serui factum sit, cum ex li- teris quas ad venerabilem fratrem & episcopum meū Fortunatum dedi cognouerit præstantia tua: qua fue-

rim necessitate compulsus vt petitionem meam inge- rerè occupationibus tuis, tua benignitas peruidebit. Et profectò facies quod non solum integrum, verum etiam Christianum iudicè decet eo circa nos anime de quo in nomine Christi vtique fuerat presumendū.

Augustinus ad Benenatum, quomodo Ecclesiæ negotium tractare debeat.

EPISTOLA CCXXXII.

Domino beatissimo & venerabili ac desiderabili fratri Benenato, & qui tecum sunt fratribus Augustinus in Domino salutem.

P E R quem saluto sanctitatem tuam, de fide & eius bono circa Ecclesiam studio gratulamur. Voluit autem ad tuam benignitatè cum literis meis venire, domine dilectissime ac venerabilis frater. Et quoniam audiui quod de negotio illo transigere cogitas, si verū est: quod miror, si verum est, nosti quemadmodū de- beas episcopali paternitate catholice Ecclesiæ prouide- re: vt non cum quolibet id agas, si tamen (vt dixi) verum est quod audiui, sed potius cum domo catholi- ca, cuius non solum nullam aduersitatem, verum etiã fidele adiutorium habere possit Ecclesia.

Augustinus ad Benenatum, pronubum agentè Rustici filio.

EPISTOLA CCXXXIII.

Domino beatissimo & venerabili fratri et confacerdoti Benenato, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus, et qui mecum sunt fratres in Domino salutem.

P V E L L A, de qua mihi scripsit sanctitas tua, in ea voluntate est, vt si ætas ei iam matura esset, nulli in nuptiis conueniret. In ea verò ætate est, vt si volun- tatem nubendi haberet, nulli adhuc dari vel promitti deberet. Huc accedit, quia eam Deus in Ecclesia sic tuetur, vt contra improbos tueatur: non vt cui volue- ro tradi possit, sed vt à quo non oportet rapi nõ possit, domine Benenate dilectissime & venerabilis frater. Condicio itaque quam insinuare dignatus es, nõ mihi displicet si nuptura est. Vtrum autem nuptura sit, est illud quod in ore habet magis optamus, nunc tamen ignoramus: quia in annis his est, vt quod se dicit velle esse sanctimoniale, iocus sit potius garrientis, quam sponsio proficentis. Deinde habet materteram, cuius vir honorabilis frater noster Felix, dum de hac re con- tulissem cum illo (neque enim possem aliter, vel de- berem) non quidem inuitus accepit, imò etiam gra- tulatus est: sed iure amicitia non importunè doluit, quod eis nihil inde sit scriptū. Fortassis enim quæ nũc non apparet, apparebit & mater, cuius voluntatem in tradenda filia omnibus, vt arbitror, natura præponit: nisi eadem puella in ea iam ætate fuerit, vt iure licen- tiori sibi eligat ipsa quod velit. Illud quoque cogitet sinceritas tua, quia si mihi de nuptiis eius potestas summa ac tota tribuatur, atque ipsa quoque iam ma- tura & nubere volens, cui voluero tradendam se Deo iudice mihi committat: sic dico, & verum dico, mihi placere istam conditionem, vt propter Deum iudicè non possim respuere meliorem: quæ vtrum aduètura sit, vtique incertum est. Quapropter videt charitas tua quanta, consideranda concurrant, vt nunc à me cui- quam promitti omnino non possit.

Augustinus ad Rusticum, de puella in connubium eius filio petita. EPISTOLA CCXXXIIII.

Domino dilectissimo ac merito prædicabili ac suscipiendo filio Rustico Augustinus in Domino S.

Q V A M V I S tibi & vniuersæ domui tuæ omnia bona optem, nec tantum ad viciniam præsentis seculi pertinentia, verum etiam ad felicitatem futuram at- que sempiternam, quæ tibi nondū credenda persuasa est: tamen quæ moueant vt de puella quam petis nihil adhuc audeam polliceri: quãtum sufficere visum est, sancto fratri & cœpiscopo meo Benenato rescripsi, domine

domine dilectissime & venerabilis fili. Si enim tu, cum certissime noueris, etiam si nostrae absolutae sit potestatis, quamlibet puellam in coniugium tradere, tradi à nobis Christianam nisi Christiano non posse: nihil tamen mihi tale de filio tuo, quem adhuc pagani audio, promittere uoluiti: quanto magis ego, propter illa quae in epistola memorati fratris mei legere poteris, quicquam de illius puellae connubio spondere non debeo, etiam si quod dixi de filio tuo non tantum promissum tenerem, sed iam etiam factum esse gauderem?

Augustinus ad Quintianum, reconciliare uolens eum Aurelio episcopo.

EPISTOLA CCXXXV.

Domino dilectissimo fratri & presbytero Quintiano Augustinus in Domino S.

Nos non dedignamur aspicere corpora minus pulchra, praesertim cum ipsae animae nostrae nondum pulchrae sint, sicut eas futuras speramus, cum ille ineffabiliter pulcher nobis apparuerit, in quem modò non uidentes credimus: tunc enim similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Quod & tu de anima tua, si libenter & fraternè me accipis, admonere ut sentias: nec eandem pulchram esse praesumas: sed quem admodum Apostolus praecipit, in spe gaudeas: & quod sequitur facias. Sic enim dicit, Spe gaudentes in tribulatione patientes. Spe enim salui facti sumus: sicut rursus idem ipse dicit, Spes autem quae uidetur, non est spes. Quod enim uidet quis, quid sperat? Si autem quod non uidemus speramus, per patientiam expectamus. Haec patientia in te non deficiat, & in bona conscientia sustine Dominum, & uiriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum. Manifestum est quidem, quòd si ad nos uenires, uenerabili episcopo Aurelio non communicans, nec apud nos posses communicare: sed ea charitate nos faceremus, qua & illum facere non dubitamus. Nec ideo tamen onerosus nobis esset aduentus tuus: quia & te oportet æquo animo facere pro Ecclesiae disciplina, praesertim salua conscientia, quam tu nosti & Deus. Neque enim & ille si causam tuam discutiendam distulit, odio tui fecit, & non necessitatibus suis: quas tu si ita nosse quæ admodum tuam nosti, nec mirareris nec contristareris. Quod etiam de nostris petimus credas, quia similiter eas non potes nosse. Sunt autem maiores nobis, & auctoritate digniores & loco uiciniore episcopi, per quos facilius possitis ad curam uestram pertinentes Ecclesiae causas exequi. Nec ego tamen tacui apud uenerabilem & debita mihi pro eius meritis honorificentia suscipiendum fratrem & collegam meum senem Aurelium, tribulationem uestram & querimoniam literarum uestrarum, sed per exemplum epistolae tuae, innocentiam tuam ei perferre curauim. Literas autem tuas uel pridie, uel ante biduum natalis Domini accepi, quando illum insinuasti ad Ecclesiam Badesilitanam uenturum, à qua timetis Dei plebem conturbari atque corrumpi. Quapropter per literas quidem alloqui plebem uestram non audeo: rescribere autem eis qui mihi scriberent possem: uero autem ad plebem scribere quæ dispensationi meae commissa non est, unde possem? Veruntamen quod tibi uini dico qui mihi scripsisti, per te ipsum perueniat ad eos quibus opus est dici. Vos ipsi prius nolite in scandalum mittere Ecclesiam, legendo in populis Scripturas, quas canon Ecclesiasticus non recepit: his enim haeretici, & maxime Manichaei, solent imperitas mentes euertere, quos in campo uostro libenter latitare audio. Miror ergo prudentiam tuam, quòd me admonueris ut iubeam non recipi eos qui ad nos à uobis ad monasterium ueniunt, ut quod statutum est à nobis in concilio perma-

neret: & tu non memineris in concilio institutum, quæ sint Scripturae canonicae quæ in populo Dei legi debeant. Recense ergo concilium, & omnia quæ ibi legeris commenda memoriae: & ibi etiam inuenies, de solis clericis fuisse statutum, non etiam de laicis, ut undecunque uenientes non recipiantur in monasterium. Non quia monasterij facta mentio est: sed quia sic institutum est, ut clericum alienum nemo suscipiat. Recenti autem concilio statutum est, ut de aliquo monasterio qui recesserint, uel proiecti fuerint, non fiant alibi clerici aut praepositi monasteriorum. Si ergo de priuatione te aliquid mouit, scias eum à nobis nondum esse susceptum in monasterium: sed causam ipsius ad senem Aurelium misi, ut quod de illo statuerit, hoc faciam. Miror enim utrum iam potest lector deputari, qui non nisi semel Scripturas etiam non canonicas legit. Si enim propterea iam ille lector ecclesiasticus, profecto & illa scriptura ecclesiastica est. Si autem illa scriptura ecclesiastica non est, quisquis eam quamuis in Ecclesia legerit, ecclesiasticus lector non est. Tamen de isto adolescente, quod memorato antistiti uisum fuerit, hoc oportet obseruare. Plebs autem Vigelitana uobiscum nobis in uisceribus Christi charissima, si episcopum in plenario Africæ concilio degradatum suscipere noluerit, sano capite faciet, & nec cogi potest, nec debet. Et quisquis eam uolenter coegerit, ostendet qualis sit, & qualis ante fuerit, quando de se nihil mali credi uolebat, faciet intelligi. Nullus enim sic proditor qualem causam habuerit, quam ille qui per seculares potestates uel quilibet uolentias cum perturbatione & querela conatur recipere honorem quem perdidit. Non uult enim uolenti Christo seruire, sed Christianis uolentibus dominari. Fratres, cauti estote. Multum astutus est diabolus, sed Christus Dei sapientia est.

Augustinus ad Xantippum, exhortans eum ut infamem presbyterum ecclesiastica functione abdicet.

EPISTOLA CCXXXVI.

Domino beatissimo & uenerabiliter suscipiendo patri & confacerdoti seni Xantippo Augustinus in Domino Salutem.

OFFICIO debito meritis tuis, salutans dignationem tuam, tuisque me orationibus ualde commendans, in sinu prudentiae tuae, Habundantiu quendam in fundo Strabonianensi pertinente ad curam uestram ordinatum fuisse presbyterum. Qui cum non ambularet uias seruorum Dei, non bonam famam habere coeperat, qua ego conterritus, non tamen temere aliquid credens, sed plane sollicitior factus, operam dedi, si quo modo possem ad aliqua male conuersationis eius certa indicia peruenire. Ac primo comperi, eum pecuniam cuiusdam rustici diuino apud se commutato interuertisse: ita ut nullam inde posset probabile reddere rationem. Deinde conuictus atque confessus est, die ieiunij natalis Domini, quo etiam Gippitana Ecclesia sicut caeterae ieiunabant, cum tanquam perrecturus ad Ecclesiam suam ualefecisset collegæ suo presbytero Gippitano, hora ferme quinta: & cum secum nullum clericum haberet in eodem fundo restitisse, & apud quandam malae fame mulierem & prandisse & cenasse, & in una domo mansisse. In huius autem hospitio iam quidam clericus noster Hipponensis remotus erat: & hoc quia iste optimè nouerat, negare non potuit. Nam quæ negauit, Deo dimissi, iudicans quæ occultare permixtus non est. Timui ei committere Ecclesiam, praesertim inter haeticorum circumlatratium rabiem constitutam. Et cum me rogaret, ut ad presbyterum fundi Armemanensis in campo Bullési, unde ad nos deuenerat, causam eius insinuata literas darem,

1. Ioh. 3. n. 2.

Rom. 12. n. 12.

Rom. 8. n. 24.

Ibidem.

Pf. 2. 6. d. 1. 4.

Aurelius episc.

Aurelius.

Badesilitana Ecclesia.

Vigelitana plebs.

1 Cor. 1. d. 24.

Habundantiu.

Gippitana Ecclesia.